سراج

جلد دوم از فرهنگ مسمی به

چراغ

اطلاع۔ اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ واسطہ وار فروخت کے لیے موجود ہو جسکی فہرست مفصل ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہو جسکے ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرماسکتے ہین قیمت بھی ارزان ہو اس کتاب کے ٹائیٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین انمین بعض کتب لغات عربی و فارسی و اردو وغیرہ کی درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہو اس فن کی اور بھی کتب جو موجود ہین ان کا شائقین قدر دانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب لغت عربی

مجمع بحار الانوار مع تکملہ کے چھپی چھاپہ بہت صاف خوشخط اعلے درجہ کی صحت اور یہ اس رتبہ کی کتاب ہو کہ جیسا قاموس حاوی لغات عرب ہو ویسا ہی یہ کتاب جامع لغات احادیث سرور دو عالم ہو مصنفہ عالم جلیل القدر شیخ طاہر پہلے قیمت اسکی زیادہ تھی بتدریج عام نفع کے لیے قیمت مین تخفیف کی گئی۔ اور اس بے بہا کتاب کی مع تکملہ چار جلد ہین۔

۱۔ جلد اول۔ مین لغات ہمزہ سے تا حرف راے مہملہ یا حاے حطی ہین۔

۲۔ جلد دوم۔ مین لغات حرف راے مہملہ یا زاے معجمہ سے تا عین مہملہ یا یاے تحتانی ہین۔

۳۔ جلد سوم۔ مین لغات حرف غین معجمہ سے تا یاے تحتانی مع الیا ہین اور اس جلد کے آخر مین علوم لغت اور انکی اصطلاح اور رواۃ و محدثین کے طبقات کا بیان اور رواۃ ثقات مقرراہ کا بیان تخصیص و صراحت نام تعداد بقید ماہ و سال اور خاتمۃ الکتاب اور خاتمۃ الطبع ہو۔

۴۔ جلد چہارم۔ جسمین تکملہ ہو جسمین لغات ہمزہ سے تا یاے تحتانی مرقوم ہین اور آخر کتاب مین بحار الانام کتاب کے جو ماخذ لغات کا ہو بحروف مرموز تصریح کر دی ہو

درحقیقت یہ کتاب گنجینہ ہو ایک معدن مشکلات حدیث سرور کائنات ہو۔

قاموس۔ لغت عربی کی کتاب متعارف و متداول مستغنی الصفات ہو از مجد الدین محمد فیروز آبادی شیرازی دو جلد مین۔

۱۔ جلد اول۔ مین ہمزہ سے حرف سین مہملہ تک کے لغات کا بیان۔

۲۔ جلد دوم۔ مین لغات شین منقوطہ سے تا یاے تحتانی و حروف معنوی کے استعمال کا بیان ہو۔

ایضاً۔ بشرح صدر بجلد مرتب۔

مصباح المنیر۔ لغت عربی نادر کتاب مستند ہو مصنفہ احمد بن محمد بن علی المقری مشہور بلقب فاضل شہاب ...

منتخب اللغات۔ معروف کتاب ہو لغات عربی کی جسکا بیان بعبارت فارسی مین ہو مصنفہ مولوی عبد الرشید الحسینی المدنی۔

کتب لغت فارسی

لغات المبتدی۔ ردیف وار لغات کا بیان ... حرف اول و آخر کی رعایت سے ترتیب ... ہو مصنفہ مولوی سیف اللہ عظیم آبادی۔

نصاب الصبیان۔ ترجمہ کے لغت منظوم ... مصنفہ ابو نصر ...

بعون صانع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و زمان

صراح

جلد دوم مع فرهنگ مسمی به

قراح

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین مشهور جهان شد

بسم الله الرحمن الرحيم

باب العين

فصل الالف

اتع - اتع - اتعة - بالكسر مرد بيجانی ومنه قول ابن مسعود رض لا يكونن احدكم امعة ولا يقال للنساء امعة وقد حكى عن ابي عبيدة -

ذو اتبع - كنيه پادشاهی من همدان وزيد بن اثيع اثيع تابعی روی عن علی رض -

اربع - كنيه نام شخصی اصلاح شيع -

اع اع - صوتی است در حديث السواک وهی حكاية صوت المتقيء اصلها شيع فابدلت همزة -

تالوع - وبوادیست شد بقال ب الاولع اى الجنون -

فصل الباء

بتع - بتع - سردن شدن اسپ کردن (٢)

فرس بتع - شده شده گشته تبع بالكسر وكسر الاولی

وفتح ٢ شنال قمع وقمع نبيذ عسل [illegible] كه يا كيسه است يقول جاذ في آهون واكثرون وابتعون -

بثع - شفة كاثعة با ثعة لب سطبر رنگين -

بخع - بجع كشتن خود را از خشم واندوه [illegible] فلعلك باخع نفسك - بخع اقرار كردن وگردن دادن حق را [illegible] بخع بالحق اى بخع لها سخا نفسه كذا في [illegible] قال في الاساس في شرح المقامات بخع الشاة اى بالغ في ذبحها بان يقطع عظم رقبتها ويبلغ بالذبح البخاع وهو العرق الذي في الصلب والنخع [illegible] النخاع وهو ان يبلغ بالذبح النخاع وهو الخيط الابيض الذي يجري في الرقبة -

بدع - ابداع - نوپديد آوردن چيزی نوساختن

تابع

رفعت منه ای قبیح و هو من صفات الله تعالی ۔
ابتداع شاعر طرز نو نهادن شاعر در شعر ۔ و مانده شدن
ستور و پشت یقال ابدعت راحلته ای کلّت ۔
و أُبدع بالرجل اذا کلّت راحلته یستعمل مجهولا ۔ بدیع
بمعنی مبتدع آید ۔ و خیاک و فی الحدیث ان تهامة
کبدیع العسل حلو اوله حلو آخره ۔ شیء بدع بالکسر
ای مبتدع و منه قوله تعالی قل ما کنت بدعا من الرسل
ای بدیعا ۔ [illegible] نو بیرون آوردن [illegible] در دین [illegible]
از اکمال دین استبداع بدیع شمردن تبدیع به بدعت
نسبت کردن ۔

برع ۔ براعة تمام شدن در فضل و گذشتن از
اصحاب در دانش (من بابهما و ضمها) بارع نعت منه
و فعلت کذا متبرعا ای متطوعا ۔ بروع نام ناقه ۔
و نام زنی و اصحاب الحدیث یکسرون الباء
والصواب الفتح لانه لیس فی کلام العرب فعول الا خروع
و عتود و اسم شجرة و واد ۔

برذع ۔ برذعة ۔ گلیم که زیر پالان بر پشت شتر نهند
ابرنداع آمادگی کردن کاری را ۔

برشع ۔ برشاع ۔ بالکسر مرد گول و فرک بدنا است ۔

برقع ۔ برقع بضم القاف و فتحها روی بند زنان
عرب و ستور برقوع کذلک ۔ برقعة روی بند نهادن
تبرقع برقع پوشیدن ۔ مبرقعة گوسپند سپید سر مبرقع
بکسر القاف سپیدی روی اسپ که همه روی
گرفته باشد یقال غرة مبرقعة ۔ برقع بکسر نام
آسمان هفتم لا ینصرف ۔

برکع ۔ برکعة ۔ بر چهار دست و پای ایستادن ۔
و انداختن [illegible] نگون افتادن ۔

بزع ۔ بزیع ۔ مرد ظریف بزاع بالضم مثله ۔ بزاعة
ظریف شدن (من بابهما) تبزع ظریف خواستن
کودک ۔ و بزرگ شدن گفته میشود غلام بزیع ای متکلم
[illegible] و امرأة [illegible] ۔ [illegible]
بوزیع نام [illegible] بوده ۔ و نام زنی ۔

بشع ۔ شیء بشع ۔ بدمزه که حلق [illegible] بشاعة بدمزه
شدن بشع ناخوش شدن مردم از بدمزگی طعام
(من ک [illegible]) استبشاع بد مزه شمردن ۔

بصع ۔ تبصیع جمع کردن ابصع کلمة تاکید [illegible] و
قیل ایضا بالضاد والجمع یقال اخذت حقی اجمع
ابصع والانثی جمعاء بصعاء و جاء القوم اجمعون
ابصعون و رأیت النسوة جمع بصع و هو توکید
مرتب لا یقدم علی اجمع و یقال مضی بصع من اللیل
بالکسر ای [illegible] ۔

بضع ۔ بضاعة ۔ بالکسر پاره مال که بفرستند
به تجارت [illegible] ابضاع استبضاع بضاعت کردن
اسب را و فی المثل کمستبضع تمر الی هجر و هو معدن التمر
باضعة شکستگی سر که پوست و گوشت کفته باشد و
خون نرود از وی و آنرا که خون روان باشد
دامیة خوانند ۔ و بضعة بزرگ [illegible] سینه [illegible] باضع
[illegible] پاره از وی برید بضع بالکسر
پاره [illegible] و بالفتح ایضا و هو ما بین الثلث الی التسع
تقول بضع سنین و بضعة عشر رجلا و بضع عشرة امرأة

فاذا جاوزت العشرة ذهب البضع ولا تقول بضع و عشرون - بضعة بالفتح پارهٔ گوشت واخواتها بالکسر مثل القطعة والفلذة والفدرة والکسفة واشباهها والجمع بضع مثل تمرة وتمر وبضع مثل بدرة وبدر - بضع پاره کردن گوشت وکفانیدن جراحت - وسیراب شدن وفی المثل حتی تبضع ولا تبضع وبشنوه آمدن از کسی (بضع بفتحها) مبضع نشتر ابضاع سیراب کردن - وجواب شافی دادن سائل را - بضع بالضم نکاح یقال ملک فلان بضع فلانة - مباضعة بضاع ای مجامعة وجماع وفی المثل کمعلمة امها البضاع - تبضیع خوی روان شده از اندام وستور وجزیره بحر - وگوشت یقال انه لشدید البضیع ورجل خاظی البضیع مرد آگنده گوشت - تبضیع خوی روان کردن انبضا فی البضع ستنظر تام جای در بضاعة بالضم والکسر فی الحدیث - بیع - بعاع - بالفتح رخت وبار بعاع السحاب گرانی ابر از باران - بقع - بقعة - بالضم جای بقاع ج - باقعة مثل سخت گفتن - وبهتان نهادن کسی را یقال بقعه اذا ... بکلام قبیح او بهتان یستعمل مجهولا وبجاسه - بقعن یقال لا ادری این بقع ای این ذهب - بقیع موضعی که درو بیخ درخت باشد بقیع الغرقد گورستان مدینه بقع الختین پیسکی مرغ و ... - ... ... کسا ... ... ابقع ... ... فی الحدیث ...

ببا ضم وسواد هم - سنة بقعاء سال قحط ویقال فیها خصب وجدب - بقعاء نام شهری - بکع - بکع - زدن سخت بر هر جای از اندام - وبرو پیش آمدن کسی به بدی وناخوشی یقال بکعه بالکلام ... این بکع بمعنی این ذهب - بلع - بلع - فرو خوردن (بلع ک اف ص م) ابتلاع ایضا - ابلاع فروخورانیدن چیزی را کسی - سعد بلع بالضم منزلی از منازل قمر - وابضا سوراخ بکرة بالیع ... شدن سپیدی در سر اولین آلالشن ... ورسته شدن بلوعة بالشد بکذاک بالوعة ... بلعاء نام مردی - بلتع - تبلتع - بتلتاع ... ظرافت وزیرکی نمای از خود ابو بلتعة کنیت مردی - بلقع - بلقع - بلقعة - زمین خشک یقال منزل بلقع ودار بلقع ... ... بلقعة - ویقال الیمین الفاجرة تدع الدیار بلاقع - بوع - بلوع - قوالیع - وعبارت از بزرگی وکرم یقال فلان طویل الباع ای ذو بسطة وکرم ... قولاق کردن (ن ع ف ت ا ص ۲) وگام فراخ نهادن ناقه واسپ در رویدن - بیع - بیع - خریدن وفروختن من الاضداد وکذاک ... مباع وایضا فروخته ... مثل مخیط مخیط علی التمام والنقص قال ... ... والمفعول الاما ... ... بالحذف - وقال الاخفش ... ...

ان اسکنوا الیاء الفوا حرکتها علی ما قبلها فالضم ثم ابدلوا
من الضمة کسرة للیاء التی بعده ثم حذفت الیاء
لاجتماع الساکنین وهما الیاء وواو مفعول
وانقلبت الواو یاء کما انقلبت واو میزان للکسرة
قال المازنی کلا القولین حسن وقول الاخفش
اقیس مبایعة - آخریان بیعان خرنده و فروشنده
اباعه عرضه کردن به فروختن ابتیاع خریدن یقال
بیع الشیء مجهولا فان شئت کسرت الباء وان شئت
ضممتها ومنهم من یقلب الیاء واوا فیقول بوع الشیء
وکذلک القول فی کیل وقیل واشباهها مبایعة
بایکدیگر خرید و فروخت کردن - وبیعت کردن تبایع
مثله - استباعة فروختن خواستن چیزیرا ابتیعت خود
بیعة بالکسر کلیساے ترسایان - وخرید فروخت
انه لحسن البیعة -

بجعه - پشمشیر پدید آمدا (ع بفتحها) -
بذع - ترس بهذوع ترسانیده بذعه ترسانید اورا
(ع بفتحها) ابذعه مثله وبذع الحب قطر الماء وذلک القطار
بذیع وصبح بن بذیع کامیر محدث خراسانی روی عنه
احمد بن ابی الحواری -
بسبع - کقنفذ نام شخصے -
البردعة - گلیم که زیر کژابه انداخته شود و بردعة
بلا الام وقد تنقط داله شهرسے به بوم آذربیجان
حرب برده دان لان ملکا منهم سبی سبیا وانزلهم
هنالک منه محمد بن یحیی الشاعر ومکی بن احمد المحدث
ورجل بر نوع عن الشیء منقبض وجهه -

بلخع - کجعفر موضعیست در یمن او هو بلخع کخنع
بلکعه و برکعه - قطعه -

فصل التاء

تبع - تبع - بفتحتین تباعة پس روے کردن -
(تبع کـ ا ف ۲) اتباع در پے رفتن - و در پے فرستادن
در رسیدن بکسے - و در سخن دو لفظ پے یکدیگر آوردن
که بریک روے باشد چون حسن بسن وقبیح شقیح -
اتباع در پے رفتن تبع بفتحتین پس رو و پس روان
واحد و جمع یکسان قوله تعالی انا کنا لکم تبعا اتباع
ج - متابعة تباع پس روے عمل کسے کردن -
و در پے یکدیگر رفتن در عمل تتبع بطلب چیزے رفتن
در پے وے تتبیع کذلک - تتابع پیاپے شدن تباعة
تبعة عاقبت بد تبیع آنکه ترا بر وے مال باشد - و
پس رو ومنه قوله تعالی ثم لا تجدوا لکم علینا به
تبیعا ای ثائرا وطالبا هو بمعنی تابع وکوساله تبیعة
ماده تباع بالکسر تبائع ج - تبابعة ملوک یمن - تبع
یکے از ایشان - وسایه - ونوعے از مرغان -
ترع - ترع - بفتحتین پر شدن حوض (ع کـ ا
ف ۲) حوض ترع وکوز ترع ای ممتلی - اتراع پر کردن
ترع بدی شتافتن به کسے صلته بالی یقال
ترع الیه - رجل ترع شتابنده ببدی وغضب -
سیل تراع مشدد آنکه وادی را پر کند تراع ایضا
دربان ترعة بالضم در و فی الحدیث ان منبری هذا
علی ترعة من ترع الجنة و پایه نردبان - و مرغزار
و دهانه جوبهاے سیرا تورع رفتار سخت تترایع بالکسر

قسع تسعة - نه مرد تسع نه زن و مدت تشنگی
شتران تسع بالضم نه یک تسیع کذلک تسع شمال
ختم وسه شب از ماه شب هفتم و هشتم و نهم وهی
بعد النقل تاسوعا و روز نهم محرم تسع بالفتح نه یک
گرفتن - و نهم شدن (ع ع بفتحها) اتساع نه تن
شدن قوم و خداوند شتران نه روز یکبار نوبت
آب باشدن -

تعتع - تعتعة - درماندن در سخن و در شکوخیدن
ستور - و بی آرام و تفته کردن کسی را ویقال
وقع القوم فی تعاطع ای فی اراجیف -

تلع - تلع - درازی گردن اتلع نعت منه جبل تلیع
طویل - تتلع گردن ستیخ کردن تا برخیزد و یقال
قعد فما تتلع ای فما رفع رأسه للنهوض و لا یرید البراح -
رجل تلع بکسر اللام بسیار نگرنده چپ و راست
انا رتع بفتحها لغة فی ترع او شتعة - تلعة بالفتح پشته
و نشیب وهو من الاضداد و تلاع آب راهها از
بالا سوی نشیب تلعة یکی تلوع بلند برآمدن روز
اتلاع گردن برافراشتن آهو از جای خود
متالع بالضم کوهی است -

توع - توع - سکه یافله نان پاره برگرفتن
(ع ع ف اض ۲)

تیع - تیع - بیرون آمدن قی و روان شدن
تائع بیرون (ع ع ف ک ۲) اتاعه قی کردن تیع نعت
منه تتایع قی کرده تتایع ستیهیدن - وبرو
درافتادن و بدی و خویشتن را سست انداختن

وتا وانیدن باد مر گیاه را - و جنبانیدن شتر کهان
خود را و در رفتن تبیعة بالکسر چهل عدد از گوسپند
وفی الحدیث فی التبیعة شاة -

تبرع - تجفیف و ضعیف است -

تقع - بفتحتین گرسنگی وجوع تقع گانتت شدید -

تنعة - بالکسر و بیت نزدیک حضر موت تهست
تنعة بن هانی نسب الیها عیاض بن عیاض
و العیزار بن جرول و حجر بن عنبس المحدثون التنعیون

فصل الثاء

ثطع - ثطع الرجل - مجهولا زکام شد -

ثعع - ثع - قی کردن (ع ع ف ا ک ۲) انثعاع برآمدن
قی از گلو و خون از بینی و جراحت -

ثلع - ثلع - سر شکستن (ع ع بفتحها) شاة ثلوع ...
خسته و جز آن -

ثطع - تجیف نام شخصیه -

ثرع - بر قوم ناخوانده رفت (ع ع ک ا ف ۲)
ثاع الماء - آب روان شد (ع ع ف اض ۲) ...
بالضم امر بالانبساط فی البلاد فی طاعة الله تعالی
والشاعة القاذفة للقی و الثنوع کصرو شجر جبلی
دائم الخضرة ذو ساق غلیظ اسمود عنا قید الاطعم
لا ینتفع به -

فصل الجیم

جارع - جنفع - بیخی بریان و گوشت و دست ...
برجهان اجرع نعت علی نعت منه ...
جبرگی - و ... دندان کردن - و جنبش کردن ...

ایضا - المجادعة - المخاصمة تجادع کذلک یقال
ترکت البلاد تجادع افاعیها ای یاکل بعضها بعضا
جدع بالتحریک بدخوار شدن کودک (ع ک اف م)
اجداع بدخوار کردن کودک را و باز داشت کردن
جداع مثال قطام سال تنگی و سختی مجدع علف که
سر اسر او ستور خورده باشد کلا و جداع بالضم علف
پژمرده تجدیع جدعا لک گفتن کسے را یعنی بریده باد
بینی و گوش تو - و دو گوش خر بریدن جنادع
حشرات زمین چون ملخ و مار و سوسمار و جز آن
و یقال رأیت جنادع الشر ای اوائله - جنادعة
بفتحتین یکے از هر جانورے که از وے گزند و زحمت
رسد ذات الجنادع سختی و بلا و فی المثل جاءت
بجنادعة - عبد الله بن جدعان نام مردے -
جذع - جذع - بالتحریک آنچه پیش از ثنی باشد
جذعان جذاع ج - جذعة مونث جذعات ج -
و آنچه بسال دوم در آمده باشد از گوسپند و بسال
سوم از گاو و اسپ و بسال پنجم از شتر اجذع کذلک
جذع سالے که در وے ستور دندان شیر بیفگند و
بر نیارد هنوز الازلم الجذع روزگار - و شیر و یقال
فلان فی هذا الامر جذع یعنی نو در آمده جذع بالسکون
ستور را بے علف باز داشتن (ع بفتحها) اجذاع
بدندان کردن جذع بالکسر تنه درخت جذوع ج
و نام مردے و فی المثل خذ من جذع ما اعطاک -
الجذعمة خرد - و کودک - و فی الحدیث اسلم ابو بکر و
انا جذعمة یعنی زاده -

جرع - تجرع - باشام خوردن آب (ع بفتحها و کلا)
جرعة بالتحریک ریگ هموار که هیچ نروید بروے
جرعاء کذلک جرع ج - و ایضا تا فته تر شدن
یکتاه از تا هہاے رسن جرعة بالضم یک آشام از آب
و شراب و جز آن و فی المثل افلت فلان بجریعة الذقن
اذا اشرف علی التلف ثم نجا - نوق مجاریع شتران
اندک شیر تجریع فرو خورانیدن خشم و جز آن تجرع
جرعه جرعه خوردن آب - و فرو خوردن خشم -
جرشع - جرشع بفتحتین شتر بزرگ و بزرگ سینه
و پہلو بر آمده -
جزع - جزع - به پهنا بریدن وادی را (ع
بفتحها) و شبه پیسه یمانی که چشم را بسیاهی و سپیدی که
تشبیه کنند جزع گشت و خم وادی جزع اندکے از مال
یقال جزع له جزعة من المال ای قطع له قطعة منه
و اندکے از آب - و پاره از شب اجتزاع چوب از
درخت بریدن و شکستن جزع بالتحریک ناشکیبائی
کردن نقیض صبر (ع ک اف م) اجزاع متعدیه -
جازع چوب واوبج جزیعة رمه گوسپند تجزیع نیمه
پخته شدن و رسیده شدن غوره خرما -
جشع - جشع - بالتحریک حرص چیره و سخت حریص
شدن (ع ک اف م) تجشع کذلک - رجل جشع و
قوم جشعون نعت منه - مجاشع نام مردے -
جعجع - جعجعة - آواز آسیا و فی المثل اسمع جعجعة
و لا اری طحنا و آواز شتران نر - و حبس کردن - و
تنگ کردن کار بر کسے و کتب عبید الله بن زیاد

الی عمرو ابن سنته علیها ما یستحقانه من اللعن والطعن
ان جحجع تجحجع ای احبسه وضیق علیه و تنگ گرفتن
بر غریم بمطالبه - و شتر را در جاے تنگ خوابانیدن
یقال جحجع بهم ای اناخ بهم و خوابانیدن شتر را تا برخیزد
یا بجنبد ویقال جعجع القوم ای اناخوا تجعجع جعجاع
زمین درشت تنگ فحل جعجاع کش سخت بانگ -
تجعجع خود را بر زمین زدن از درد و سے که رسیده باشد
جلع - جلع - بے شرم و فحاش شدن (ع ج کـ ا
ف ۲) جلع جالع جلعة جالعة نعت منه و زدن انها
پیش کشاده بودن از لب زیرین مجالعة القوم
گفت و گوے کردن قوم باهم در شرب و قمار جلع
جامه بیرون کردن بمعنی خلع - جلوع روے کشاده
بودن زن بهر جاے (ع بفتحها) جالع زن برهنه رو
انجلاع انکشاف -
جلنفع - جلنفعة - ناقه تن آور فراخ شکم جلنفاع
مصدر منه -
جمع - جمّع - همه - و گروه مردم جموع ج - و نخل
بسیار بار - و مزدلفه - و گرد آوردن - و اسم واحدها
جمع کردن (ع بفتحها) اجتماع گرد آمدن رجل مجتمع
مرد بکمال قوت رسیده ولا یقال ذلک للنساء -
ویقال للجارية اذا شبت قد جمعت الثیاب است
لبست الدرع والخمار والملحفة تجمع از هر جاے
گرد آمدن جماع الناس مردم در آمیخته از هر جایها
مختلف مجمع بفتح الوسط وکسره جاے گرد آمدن -
جمع الکف بالضم والتخفیف مشت فراهم آورده

یقال ضربته بجمع کفی وبار فلان بقبضه ما جمعه -
ویقال اخذت فلانا بجمع ثیابه - وامر بنی فلان بجمع
اذا کان مکتوما لم یعلم به احد - وفلانة من زوجها بجمع
ای لم یقتضها - وماتت فلانة بجمع ای ماتت وولدها
فی بطنها وکلها بضم الجیم وکسرها - جمعة - روز
هفت آخرها یوم الجمعة بضم المیم وسکونها - وقرائة
ویجمع علی جمعات وجمع - المسجد الجامع مزگت آدینه
وان شئت قلت علی الاضافة مسجد الجامع علی تقدیر
مسجد الیوم الجامع کقولک الحق الیقین ای
حق الشیء الیقین لان اضافة الشیء الی نفسه
لا تجوز الا علی هذا التقدیر وعند الفراء هذا اضافة
الی نفسه لاختلاف اللفظین وانشد قول الشاعر
(شعر) فقلت انجوا عنها نجا الجلد انه + سیرضیکما منها
سنام وغاربه - فاضاف النجا وهو الجلد الی الجلد
لما اختلف اللفظان - اتان جامع اذا حملت اول
ما تحمل - قدر جامعة ای عظیمة - جامعة ایضا غل
والجوامع الاغلال - جمعاء ستور که هیچ نقصانے
در تن او نباشد اجماع گرد آوردن - و همه پستانها
ناقه دوشیدن - و عزم کردن بر کارے - و فراهم
آوردن کار را مجمع نعت منه - قوله تعالی فاجمعوا
امرکم وشرکاءکم ای وادعوا شرکاءکم لانه لا یقال
اجمعت شرکائی ویقال جمعت - قال الکسائی
یقال اجمعت الامر وعلی الامر اذا عزمت علیه والامر
مجمع - ویقال اجمع امرک ولا تدعه منتشرا و یاد کرد
چیزے را مجموع گردانیدن از هر جاے فلاة مجمعة

بیابان که در وی گرد آینده قوم و پریشان نشوند. تا راه گم نکنند. تجمّع از هر جای گرد آمدن. سیل
و گرد آمدن زن اسپ خویشتن را در رفتن. تجمیع ج
جمع جمعه و جمعا. و تقول رأیت النسوة جمع بالاضافة
والالف واللام لانه توکید للمعرفة. و تقول اخذت حقی
اجمع فی توکید المذکر و هو توکید محض وکذالک
اجمعون و جمعاء و جمع و اکتعون و ابتعون و ابصعون
لایکون الا تاکیدا تابعا لما قبله لا یبتدأ به ولا یخبر
ولا عنه ولا یکون فاعلا ولا مفعولا کما یکون غیره
من التواکید اسماء و توکیدا اخری مثل نفسه و
عینه وکلّه. واجمعون جمع اجمع و هو واحد فی معنی
جمع ولیس له مفرد من لفظه والمونث جمعاء.
ویقال جاء القوم باجمعهم بضم المیم و فتحها. جمیع
ضد متفرق وقد یؤکد به ویقال جاؤا جمیعا یعنی همه.
و فراهم آمدگان. و لشکر. و قبیله گرد آمده جماع الشیء
بالکسر جمع چیزی یقال فلان جماع فلان ای
جمعه. والجماع المجامعة ایضا و هی المباضعة.
ویقال الخمر جماع الاثم. وقدر جماع دیگ بزرگ
تجمیع به نماز جمعه حاضر شدن. و مال گرد کردن
مجمّع لقب قصی بن کلاب لانه جمع قبائل قریش.
مجامعت هم. و بر کاری گرد آمدن با کسی صلته علی
جوع. جوع. بالضم نقیض شبع و بالفتح گرسنه شدن
(ع ف اض ۲) مجاعة کذالک جوعه کیک جائع نعت
سنه جیاع جوّع ج. جوعان گرسنه جوعی مونث
مثل سکران و سکری و عطشان و عطشی مجاعه

و مجوعة بالسکین الجیم سال قحط اجاعة تجویع گرسنه
داشتن و گرسنه کردن و فی المثل اجع کلبک یتبعک
تجوّع گرسنه بودن. و خود را گرسنه داشتن بقصد
استجاعة گرسنگی نمودن بیضة الجوع پدر حی از بنی تمیم.

جیلاع. گریبان کوتاه یستوی فیه المذکر والمونث
و تیر خرد که بدان کودکان تیراندازی کنند جباعة
کربانة زن کوتاه قامت و کریانة و زمان زن نیم
بر رفتار و بد پوشاک و تجبیع تجبیعا تغیّر شده است هزالا.
جحلنجع. فی قول ابی الهمیسع ان تدمی صوابا
صوب الدمع یجری علی الخد کصب الشنّع من طمحة
حبیبها جحلنجع ذکروه ولم یفسروه و قالوا کان
ابو الهمیسع من اعراب مدین و ماکنا نکاد نفهم کلامه.
جسوع. بالضم از بخشش ایستادن و سفر جاسع
ای بعید و جسعت الناقة شتر ماده تخمه کرد (ع بفتحها)
اجتسعت مثله و جسع فلان قلع.
جفعه. انداختن او را (ع بفتحها)
جندع. کفنفرة خوزنده آب باران جنادع ج.
و از بدی چیزیکه آهسته رفتار کند جنادع حشرات ارضیا
او جنادب تکون فی جحرة الیرابیع والجنادع من الشر
آغازهای بدی و بلاها و محن ها که برنج اندازد.
الجنع. محرکة و کامیر انهما الجعفار والجنع جمعهم
یکون علی شجرة مثل الجنة السوداء.

فصل الخاء

خبع خبع. بفتح نقیض یعنی پنهان کردن از راه
خبعة قبعة زن پنهان شونده خبعة قبعة گوسه از بازیان

خنوع دم گرفتن و کبود شدن بچه از گریستن -
ختع - ختعه - انگشتانه تیرانداز و یقال ختع الدلیل
بالقوم ای سار بهم فی الظلمة و دلیل ختع مثال همرد
رهبر استاد و خوتع مثال و بچه خرگوش و خوتع اسم
من خوتعة و هو اسم رجل -
خدع - خدع - بالفتح والکسر فریفتن اختداع کذلک
واپس رانج در شدن سوسمار و خشک شدن آب
دهان - و کاسد شدن بازار و باز ایستادن از عطا
یقال کان فلان یعطی ثم خدع ای امسک (ج بفتحها)
خدیعة کار و فریب تخادع مکر نمودن مخادعة فریفتن
انخداع فریفته شدن و قوله تعالی یخادعون الله
ای یخادعون اولیاء الله - و یقال خلق خادع
ای متلون - و سوق خادعة ای کاسدة - و دینار
خادع ای ناقص مخدع بالضم والکسر گنجینه - ضب
خدع ای مراوغ و فی المثل اخدع من ضب - اخدع
رگ پشت و هما اخدعان - یقال فلان شدید الاخدع
ای شدید موضع الاخدع و کذا کان شدید الاخدع
عن الاصمعی قال و اما قولهم للفرس انه لشدید النسا
فیراد به نفس النسا لان النسا اذا کان قصیرا کان
اشد للرجل و اذا کان طویلا استرخت الرجل -
مخدوع آنکه اخدع او بریده باشد - رجل مخدع مثل
مجرب آنکه بارها در حرب فریب خورده باشد و مجرب
شده و یقال سنون خداعة ای قلیل الزکاء والریع
و یقال الحرب خدعة بالفتح والضم والفتح افصح و خدعة
بالتحریک ایضا - رجل خدعة مثال همزة آنکه مردم را

فریبد و رجل خدعة بالتسکین آنکه مردم او را فریبند
طریق خیدع ای مخالف للقصد لا یفطن له - و غول
خیدع فریبنده و یقال السراب خیدع -
خذع - خذع - بریدن و ریزه کردن گوشت
(ج بفتحها) خذیعة نوعی از طعام با گوشت ریزه تخذیع
پاره پاره کرده -
خرع - خرع - بالتحریک سستی و چیزی شکستن
و جدا شدن شاخها سست خرایمن جمع کسست اخرع
لقع شتر که آوکان باشد و یقال الخریع الفاجرة
و انکره الاصمعی و قال هی التی تتثنی من اللین -
خرع شکافتن (ج بفتحها) انخراع لازم منه - اختراع
شکافتن - و نو بیرون آوردن - و آفریدن خروع
بالکسر بید انجیر - و هر چیز دوتا شود از گیاه سست
سستی ساق خراع بالضم دیوانگی شتر ناقة مخروعة
نعت منه - انخراع بیرون آمدن کتف خراعة لغة
فی الخلاعة بیباکی و وارستگی -
خزع - خزع - بالفتح جدا کردن از یاران (ج بفتحها)
خزاعة عرب تخزیع مثله ایضا بخش بخش کردن چیزها
اختزاع بریدن از قوم - انخزاع بریده شدن
از چیزی و یقال خزعنی ظلع فی رجلی ای قطعنی عن المشی
متخزعا - رجل خزعة مثال همزة مرد باز ایستاده از کار
خزاعة حی است از ازد خوزعة ریگ توده جدا از
معظم توده ها -
خشع - خشوع - فروتنی کردن (ج بفتحها) و چشم
فرو خوابانیدن صاحبه بالبلاد اختشاع کذلک بلدة

خاشعة و مکان خاشع دگرگونه شده و بی نمانده و روی خشعة پشته هموار و فی الحدیث کانت خشعة علی الماء ثم دحیت. تخشّع فروتنی نمودن
خضع. خضوع. فروتنی کردن و میل کردن بشتاب بفرو شدن (ع بفتحها) اختضاع کذلک. اخضاع فروتن گردانیدن حاجت کسی را بکسی خداوند بالی. رجل خضخضة مثال همزة آنکه همه کس را فروتنی کند. خضیعة آواز شکم ستور یقال سمعت للسیاط خضعة وللسیوف بضعة فالخضعة صوت وقع السیاط والبضعة القطع. خضیعة خود عن الفراء و حکی عنه ایضاً انها الصوت فی الحرب. اخضع پست گردن یقال فرس اخضع وظلیم اخضع. وهم خضّع الرقاب جمع خضوع ای خاشع.
خفع. خفع. سر گشتن و افتادن از گرسنگی (ع بفتحها) انخفاع سست و تنگدل شدن.
خلع. خلع. بیرون کردن جامه و موزه و نعل و خلعت دادن جامه بکسی و زن را رها کردن بر مالی که ستاند. و معزول کردن از عمل یستعمل مجهولا یقال خلع الوالی فهو مخلوع. و گوشت که آنرا با توابل پزند و در خنوری نهند تا بوقت حاجت خورند. و شوک برآوردن خوشه و بزرگ شدن ذکر کودک از رسیدگی (ع بفتحها) یقال خلع الغلام ای کبر زبّه. خلفة جا. و جز آن که پوشانند کسی را بدر سگ خلع بالضم فروختن زن بکابین و جز آن خلعة اسم منه و گزیدن مال خالعة تخالع جدائی کردن زن و شوی از هم برای آن اختلاع سر خریدن زن تخالع سوگند شکستن قومی میان یکدیگر تخلیع فراخ رفتن تخلیع نوعی از تصرفات عروض است مخلّع آن بیت که در وی این تصرفات کرده باشند و ایضا منفکّ الیدین. خالع رطب نیک پخته. و زن بیرون افتاده از شوی یعنی که رها کرده و شترکه بیفتد آن خلیع قمار کردن چون کسی بروی نشیند خلیع صیاد و قمار او و نیابه و غول. و گرگ. و مردم پریشان بسبب فرمان خلاعه سامانی. و از فرمان مادر و پدر بیرون شدن فرزند و یقال جنّ لقد خلع ای فزع ای فواده کانه مسّ.
خمع. خماع. بالضم خمیدگی در رفتار خامعة کفتار خمع بالکسر گرگ و دزد.
خنع. خنوع. نرم گردنی و فروتنی اخناع مثله خانع بدگمان و بلا بکار شده بدگمانی خنّع ج. خناعة بدر قبیله.
خوع. خوع. کوه سپید گروهش وادی تخوّع کم شدن تخوّع کم کردن یقال خوّع منه ای نقص. و جاء السیل فخوّع الوادی اذا کسر جنبیه.

خیدع. بالضم موشحی.
خیدع. کفتد غوک.
خیلع. کجعفر ابو قبیلة من همدان و هو ابن مالک بن ذی بارق.
خیروع. کعصفور جغل والخبرعة بالفتح فعاله.
خیتروع. کخیزروان زنیکه بر یک حال قرار نگیرد.

خشلع ـ پدید آمد و بسوی دشت بر آمد ـ
خوتع ـ کجو هر مرد فرومایه ـ
خدرع ـ شتابی کرد ـ
خرشعة ـ سر خرد از کوه خرشع و خراشع ج ـ
خرفع ـ کفشفاء پنبه تباه شده در غنچه و پنبه جنبیده
خرفع کربیج مثله و مایکون فی جرار العشر و هی
حراق الاعراب ـ
خسیع ـ عنه کذا یعنی دو کرده شد و خسیعة وا
و خاسعهم خسهم
خفرع ـ کعلابط مرد سخت ترش روی و تبزع مثله
خنجع ـ کهد بدگیاست یاد رشتی و خنجع امهات صاات
من حلقه اذا انبهر فی عاده ـ
خنبعة ـ کقنفذه به سر انگند فی زن که خرد باشد
و شکاف مابین هر دو بروت در آمدگی فرو هشته
ولب زیرین و کقنفذ شر و جز آن که پنهان باشد ـ
خنتعة ـ کقنفذه روباه ماده ـ
خندع ـ بروزن و معنی جندب او صغار الجنادب و
کقنفذ الخسیس فی نفسه ـ
الخنذع ـ بالذال کالخندع بالدال ـ
خنفع ـ کقنفذ مرد گول ـ
خیهفعی ـ بفتح الخاء و العین مقصورة و بمدسگ بچه
که از گرگ ماده بوجود آید و جکنی ابو الخیهفعی اعرابی
من بنی تمیم ـ

فصل الدال

درع ـ درع ـ بالکسر زره و هی مونثة ادرع ادراع
دروع و تصغیر با درع ملحق بالهاء ... الا ان میانه
بالها ... پیراهن زن و هو مذکر و الجمع ادراع ـ اذرع
پیراهن پوشیده زن ـ ... پوشیدند
... الاسد ... و ثبان شتر زیاد
درع ... بالکسر ...
دراعة بالضم ... ادرع گوسپند سپید بیا ... سر و گردن
نوشت ـ دارع زره دار درع شب ... بید جست ...
و سیزدهم از ماه که اول شب سیاه و باقی سپید باشد ـ
اندراع پیش شدن در رفتن ـ
دسقع ـ دسقعة ـ اشتاب گرفتن ... و ...
دسع ـ دسع ـ دسیعة دفع کردن (... بفتحها) و
بر آوردن شتر نشخوار از شکم بدهان و دسیعة عطیه
یقال فلان ضخم الدسیعة بزرگ عطیه ـ ... و
و فی الحدیث الم اجعلک تربع و تدسع ای تاخذ المرباع
و تعطی الجزیل ـ دسیع بن گردن ـ
دع ـ دع ـ سپوختن و دفع کردن قوله تعالی
فذلک الذی یدع الیتیم ـ و دعدعة جنبانیدن پیمانه
تا بیشتر برود و پر کردن خنور ـ و ... بانگ کردن
و دع دع گفتن کسی را که افتاده باشد یعنی برخیز
و بمان ـ و باهستگی دویدن مردم و تعداع مثله خنفعة
... کا سر ...
دفع ـ دفع ـ یکسر چیزی دادن صاحبه بازی دود
کردن و سپوختن اندفاع دور شدن ـ و شتاب
رفتن اسپ و فوض کردن ... مدافعه دارا واد
کردن حق کسی را ـ ... ساعته ... ...

... رسته ناع و در کردن تواستن بدری را تلیع
... دفع کردن دفعة بالضم باران که یکبار آید
دفعة بالفتح یکباره تدفع وریش و مدفع ...
... بانا قه که قدعا بیرون پستان پیش از دادن
دفع بالفتح جاے گرد آمدن آب مدافع ...
بالکسر وفع دناع بالضم والتشدید سیل بزرگ
... قع - دفعاء - خاک دقعم بکسر العین ... شده
... آمده - دقع بالتحریک بخاک چسپیدن از
خواری و محنت درویش (صح ک ا ...) و فی الحدیث
... دقعتن ای خضعتن و ... بالتراب -
... دقع بالکسر ... بالدقاء - ... شتر
... را از روے خاک بہ ... وقت خوردن
... آنکه مدا ق کسب ... و یقال فی الدعا ...
... بالله ... وہی الفقر والذل - ...
... گرسنگی سخت
... دکع - دکاع بالضم بیماری سینہ اسپ و شتر
(صح بفتحها)
... دلع - ... بیرون آمدن زبان و بیرون کردن
لازم شده - اندلاع لازم ... بیرون آمدن شکم
دلاع ... منه -
دمع - دمع - سرشک - ... باریدن چشم
(صح بفتحها) دمع بالتحریک کذلک (صح ک ا ...) دمعة
قطره سرشک ... دمعة سریعة الدمعة - دامعة
شکستگی سر چنانکه از وے خون روان باشد ...
... چشم دماع بالضم آب چشم که از علت یا از پیری

باشد - و آب که از تاک چکد بهاران ... نشستن
نشان دا ثر آب چشم بر رخسار -
دفع - دفع - بالتحریک آنچه طلع کند شتر کش از شتر
و خوار ... حبل دفع بکسر ... ناکس ... خیر -
دقع - زمین نرم و سخت سپردن (صح بفتحها) -
دلع - بچه شتر ... سال -
دمع - کبر قع ... از خلد که گاوان بخورند ...
... الطفل الرضیع -
دشع ... مرد ... کی ... بسیار ... که
باشد ... و راه ... زمین نرم
یا زمین سخت لا ... فیه ... و باکسر ...
... آلوده و مرد ... گشته لب -
طریق ... بفتحات و تشدید نون را ... لا ...
ودع - بالضم ماہی ست خرد بقدر انگشت ... رنگ
... یکے ودعه ... - و یوم الوداع بالفتح
... وداع ... دیده ... یعنی با
... آشنا کسان رفت -
دهاع ... و دهاع ... الراعی ... و دع ... بها -
... ... گرسنگی سخت برزمین افگن

فصل الذال

ذرع - ذرع - بالکسر پش دست و آرنج ... دو
اذرع ... - ذراع الاسد یکے از منازل قمر - ذراع
... نیزه ... و ... حبلی ...
حبل الذراع ... ذراعان نام ...

ذراع بالفتح زن سبک پس فرع کزکردن جامه
و غابه کردن تو (جمع بفتحها) و یقال انطرت فلانا ذو عه
ای گذاشته اکثرمن طوقه - وصفت بالامر ذرعا اذا لم
واصل الذرع انما هو بسط الید فکانک ترید مددت
یدی علیه فلم تنله وربما قالوا ضقت به ذراعا - وقولهم
اقصد بذرعک ای اربع علی نفسک یعنی رفق کن
با من خود ذرع بیاب خوردن شراب ذواعج - دیگر
کننده تذریع خبر کردن - و دست انداز ان رفتن
و بدست اشارت کردن شتر و د یقال تذرعت فی
پرشتن از بدست اشارت کند تو تذرع گاو که باید
و شما سے او پرخاماسے سیاه باشد ذرع بالتحریک
گوساله وحشی و جمع قال الشاعر (ع) و فی بقدر الاعم
الذرع ایا اذراع گوساله نادن ماده گاو و پیش رفتن
سخن تذریع پیگفتن و اندازه کردن چیزے را بدست
و ذریعت ساختن چیزے را مذرع بکسر الراو باران
که باندازه رشح نم او در زمین رفته باشد و بفتح الراء
منه آنکه مادرش شریف تر از پدر باشد مذارع دیوار سے
گرد اگرد شهر که در و سے کشت و باغ باشد - و جزایکا
نزدیک شهر - و قوائم ستور - ذراع یکے قریبه از چو
پیگری سے پیوند جامه او سے رسند - و شتر یا اسپ
و جز ان که سیاه و دست آن نوان شو و مجهت ولنی
صید ساختن ذریع فرس نگام - فواتم اذرعات ای
سرپیعات شتر ازروی سریع یقال ثلاث هم اذرعات
بالمد اذرعات و شتر نام موضع و هی معرفة منونة
مثل عرفات و قال سیبویه من العرب من لا ینونه

اذرعات ترا که بجثه منسوب بوسے -

وضع - وضعة - جدا کردن - و پراگنده کردن
و آشکارا کردن راز و مدیع لازم منه - و ذاع ازو
و عاشیکے و یقال ایضا افرحوا او ذاع

ذیع - فیح - ذیوع - ذیعان - پراگنده شدن خبر
(ع ت اکسره) ازو ذوق فاش کردن خبر او و مرد
فاش را خوردن تذییع آنکه ازخود اسمار راه داشت
و فی الحدیث لیسوا بالمذابیع البذر -

ذوع - هلاک کردن و رفتن به کردن (جمع ف
فتح) و تقدم عنا مالا نحتما ای البکاه و اذوع الاثا
بما فی الحوض ای شربو و اذاع بما ثم ای ذهب به

	فصل الراء	

ربع - ربوع - سیرے و تقلب یقال اربع ربیع
یعنی فلان ای تکلم بلاغ ربع ابلیت اربع ازرا
چهار یه و اربع چهار زن اربعون چهل ربع بالضم و
بتحریک الباء و تسکینها چهار یک ربع چهار تو اقفش
زن و جزاآن و مربعه بار پشته نهادن و آن چوبیست
که بار ابر دست اندرند و دوکس برگیرند و پشت
شتر نهند و باز ایستادن و خود را باز کشیدن از کار
و منه قولهم اربع علی نفسک و اربع علی ظلعک ای
ارفق بنفسک و کف و چهارم شدن و چهار یکا
گرفتن و فی الحدیث المرابعات تربع ای
تاخذ المرابع و هو الربع کالعشار هو العشر والمربع
فی الجبر چار دست و شترو ... از پیش نوبت
(جمع بفتحها) ارتباع کذلک و فی الحدیث فدایعوه برجبان

والسماء ذات الرجع وحوض رجعان بالضم ج -
رجعان الکتاب جوابه - ورجع الدابة بقیا فی السیر
خطوها - رجع الوشم خطها - رجیع ستور که از سفر
بازگردد و بسفر دیگر رود وهو الکال رجیعة مونث رجائع
ج - وغائط وسرگین سگ وجز آن - وهر چیز
بازگردانیده شود ودر بارها البجرة رجیعا - ارجاع
غائط کردن - ودست سپاسگی وبازگردن بگفتن
چیزی - وخریده را بازگردانیدن - وباز فربه شدن
ستور بعد از لاغری مراجعة بازگردانیدن سخن با
وزن بانهاد تراجع بازگشتن سپاسگی استرجاع
داده را بازگرفتن ودر مصیبت انا لله وانا الیه
راجعون گفتن [illegible] چیزی شده بازگرفتن
چنانکه مذهب شافعی است [illegible] بازگردانیدن او در
حلق - بازگردانیدن [illegible] شمار او در [illegible]
دیگر را [illegible] تازه کردن ترجیع آنکه [illegible]
ردع - تردع - باز ایستانیدن از چیزی (ع ج [illegible])
یقال ردعته عن الشی فارتدع ای [illegible]
و چیزی در آلیده [illegible] بالباره [illegible]
گرفتن از رنگ [illegible] یقال به ردع من
زعفران او دم ای لطخ واثر - ویقال [illegible]
ردع اذا اخرطه [illegible] ارتداع بازایستادن
[illegible] یقال ردعته بالشی فارتدع
ای لطخته فتلطخ - رداع بالضم بازگردان کردن بیماری
ودرد هفت اندام [illegible] بیمار بازگردد [illegible] شده
[illegible] بالکسر نام [illegible] بر نشانه زند [illegible]

ردیع تیر پیکان فتاده -
رسع - رسع - بالتحریک ورم شدن پیام چشم
(ع ج ک ا [illegible]) ارسع فهت منه ترسیع کذلک مرسع
مرسعة نعت منه -
رصع - رصع - بچسپیدن بچیزی (ع ج ک ا [illegible])
[illegible] بالبار ارصع رصعاء منه نعت [illegible]
فی الاسم والرصاد ودر پاسها [illegible]
رصعة بالتحریک - ترصیع درنشاندن جواهر بچیزی
[illegible] کردن هر کلمه مقابل [illegible]
در دو [illegible] یکسان ترصیعة [illegible] آنکه او را نشانده شده
رصائع ج - رصع [illegible] درنشاندن [illegible]
[illegible]
[illegible] کردن -
رضع - [illegible] شیر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] شیر [illegible]
[illegible] شیر [illegible]
بالارضاع [illegible] باشیر [illegible]
[illegible] شیر [illegible]
[illegible] رضع [illegible]
[illegible] شیر [illegible]
یقال هذا رضیعی ای اخی من الرضاعة بالفتح [illegible]
[illegible] شیر [illegible]
[illegible]

شاذ شد یعنی شیوع حسن الاعتدال رعاع ج -
رعاع مردم نو دیده ناکس -
رفع - رفع - برداشتن و هو خلاف الوضع (ع بفتحها) و بمعنی رفع کردن کلمه را و او در اعراب چون ضم است و بنا و ضمه برداشتن بر والی معامله بعالی - رفیعه قصه که بر دارند و فی الحدیث کل رافعة رفعت علینا من البلاغ و برداشتن غله درو ده و بمعنی گاه آوردن و هذه ایام رفاع بالفتح و [illegible] و مبالغه کردن ستور در رفتن و راندن لازم و متعدی صاحب نفی - و یقال دابة لیس لها مرفوع و هو مثل البجال و القول و هو تقدم دون الحضر نزدیک گردانیدن کسی را به کسی [illegible] قوله رفعه الی السلطان و مصدره الرفعان بالضم و قوله تعالی و فرش مرفوعة ای مقربة لهم و یقال فسار [illegible] - و اقترافه آنکه [illegible] در پستان رفاعة بالضم پارچه که زنان بر سرین بندند تا کلان و فربه نماید - و رشته که بند پای ان زنجیر و قید خود را بسوی خود کشند و یقال فی صوته رفاعة بالضم والفتح بلندی - و بلند آواز شدن (ع بضمها) رفیع ای شریف - ارتفاع مرافعه نزدیک حاکم شدن بالخصم رفاعة بالکسر نام مردی -
رقع - رقعه - بالضم پیشه سوخته و دیبه در قلع ج - رقع جایا دن کسی را یقال ارقی فیه مترقعا ای موضعا الشجر [illegible] (ع بفتحها) ترقیع پیوند کردن جامه [illegible]

و [illegible] باشد [illegible] ایضا و فی الحدیث [illegible] فوق [illegible] فی لفظ التذکیر [illegible] مرفوعان [illegible] و یقال [illegible] [illegible] و هو [illegible] - ارتفاع [illegible] و المبالغة [illegible] فی النفی یقال [illegible] [illegible] [illegible] یقال [illegible] ای [illegible] من الاکبر و منه رکوع الصلوة -

[illegible]

[illegible] - و [illegible] و یقال [illegible] غایت [illegible] و یقال [illegible] و فی الحدیث ان [illegible] [illegible] - و قولهم [illegible]

[illegible]

راعت الحنطة ای زکت - وارتعن مربعة ای خصبة و بازگشتن و فزونی آستین زره و نیکو برآمدن نان از تنور و طعام از دیگ یقال راع الطعام وارتاع اذا صارت له زیادة فی العجن والطبخ - ویقال ناقة هنیاء مرایع تذهب فی المرعی و ترجع بنفسها - وقول الکمیت اذا حیص منه جانب راع جانب ای انخرق - اراعة گوالیدن و لب باز پچه شدن شتر ریعان کل شیء اوله و منه ریعان الشباب و ریعان السراب - تریع نمودن و ناپدید شدن سراب - و درخشیدن و جنبیدن روغن بر سر طعام و فرس رائع اسپ نیک - ریع بالکسر زمین بلند ریاع ج - و منه قوله تعالی اتبنون بکل ریع آیة و راه قال الشاعر (ع) ریع یلوح کانه سحل - شبه الطریق بثوب ابیض -

هوا رتع منه - ای اجبن یعنی بد دل تر است از و رطعها - جماع کرد او را (ع بفتحها) والرطع ایضا الرکام و نحوه -

رفوع - متغیر شدن و پژمردن و کاهیدن (ع بفتحها) یقال رفع لونه و رفعت الدابة و ابه ابهر خود کسی را و در کرد و ترفع فلان یعنی بهان بازی کرد و هم رافعون مرتعة کرحلة باغ و فراخی و آواز بهت بازی و المرتعة من الصید و الطعام والشراب القطعة منه و المرتعة من الخضد منه و نحوها المجمة و یقال للمقار اذا اشتد وقعت فی مرتعة ای خصب و فی المثل ان فی المرتعة لکل قوم

سقیعة ای غنی تشنج - سر جنبانیدن -

	فصل الزاء	

زبع - زوبعة - پیچیده از پیان - و گرد باد - تزبع بخشم شدن متزبع عربده کننده زنباع بالکسر نام مرد زوبع مرد حقیر کوتاه -

زرع - زرع کشت زروع ج - و کاشتن - و رویانیدن (ع بفتحها) و منه قوله تعالی ءانتم تزرعونه ام نحن الزارعون - مزرعة مزرع کشت زار و تقول للصبی زرعه الله ای جبره - ازدراع کشت کردن مزارعة بایکدیگر کشاورزی کردن - زروعان لقب کعب بن ... و بالکسر ... اشجع -

زعزع - زعزعة جنبانیدن ریح زعزعان زعزع و زعزاع و زعازع التی تزعزع الاشیاء و سیر زعزع ای سریع -

زلع - زلع بالتحریک کفتگی پای - و کفتن آن (ع ک ا فتح) و کذلک اذا کان فی ظاهر الکف فاما اذا کان فی باطنها فهو الکلع و تباه شدن جراحت تزلع کفتن دست ... آن پوست پای ... او ...

زمع - زمع مردم فرومایه یقال هو من زمع الناس ای من اخرهم ... سم ستور ... زماع ج مثل ثمرة و ثمار و دهشت خوردن و بیخود شدن (ع ک ا فتح) ... زمیع ... زمعان ... آهسته رفتن (ع بفتحها) ... خرگوش زماع درستی عزم ... آزماع ... و پابرجا آمدن ثبات - و ثابت عزم بودن ...

صلنة بعلی و عزم کردن کارسے را قال الخلیل یقال ازمعت علی امر فانا مزمع علیه اذا ثبت علیه عزمه وقال الکسائی یقال ازمعت الامر ولا یقال ازمعت علیه وقال الفراء ازمعته وازمعت علیه بمعنی مثل اجمعته واجمعت علیه - زمیع مرد مبارز و دلیر و نیکو رای -

زوع - زوع - مهار شتر جنبانیدن و عنان اسپ تا تیز رود (مع فت اض ۳) -

زنشع - زنشعة - آرایش کردن دختر را -

زوع - جماع کردن (مع بفتحها) مزوع بالکسر شتاب روبا بنده کار را -

زبیع - کجعفر ابن زید بن کثوة -

زقع الحمار زقعا وزقاعا [illegible] وزقع الدیک نعره [illegible] بانگ [illegible] زقیع [illegible] با [illegible] عقیقه

والزلیماع - کبسرین الرجل [illegible] بالکلام -

زنجع - [illegible] [illegible] من ذی الکلاع -

فصل السین

سبع - سبع - هفت و [illegible] شدن [illegible] کسے را [illegible] و دشنام دادن - و [illegible] انگندان گرگ گوسفند را (مع بفتحها) یقال فی الغنم سبعة [illegible]

وسبع نسوة - سبع بالضم [illegible] الکسر [illegible] آب [illegible] هفت روز یکبار - سبع بضم الباء [illegible] سبعة ماده شیر - وقولهم اخذه اخذ سبعة [illegible] [illegible] و نام مردے - سبیع بالتصغیر نام مرد - سبعة [illegible] سبعة بالفتح ذات سباع - ابیاع صاحب [illegible] سبع

شدن [illegible] هفت [illegible] قوم - و صاحب [illegible] گرگ در آمد و شدن - و بگرگ دادن گوسفند را - و بد ایه دادن بچه را - و بے کار گذاشتن بنده را یقال اسبع عبده ای اهمله و اسبع ولده ای دفعه الی الظئر - مسبع بنده که گذاشته باشند و [illegible] - مشبع هفت ماهه که او [illegible] - شباعی البدن با هفت اندام [illegible] وبلند ازهدان [illegible] هفت اسان [illegible] بالبیت [illegible] [illegible] [illegible] مرات [illegible] بضم الباء [illegible] [illegible] علی [illegible] هفت عدد کردن و [illegible] سبعة [illegible] -

سجع - سجع - سخن با قافیه گفتن (مع بفتحها) [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] لغات [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] الی النون [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] علیها [illegible]

کذا ای یا اسرع - وهرجان الناس بالتحریک او لهم وهو معرب سرغ بالتسکین شاخ تر و تشرغ شلم وجوان نرم نازک اساریع شاخهاے ریزه که از بن درخت انگور روید اسروع یسروع بالضم کرمک سرخ که در تره باشد و بےپوست وچون از پوست بیرون آید پروانه شود والاصل یسروع بالفتح لانه لیس فی الکلام یفعول قال سیبویه وانما ضموا اوله اتباعا لضمة الراء وقال القنانی الاسرع دود حمر الرؤس بیض الجسد تکون فی الرمل تشبه بها اصابع النساء وایضا اساریع القوس هی خطوط فیها وطرائق واحدها اسروع بالضم -

سطع سطوع - برآمدن گرد و بوے صبح (ع بفتحها) سطع صبح سطع بالتحریک درازی گردن نعامة سطعاء نعت منه سطاع داغ کردن ستور بدرازا - وستون خانه بعیر مسطّع شتر با داغ -

سعسع تسعسع - پیر و خرف شدن مرد و بیشتر از ماه گذشتن وفی حدیث عمر رضی انه سافر فی عقب رمضان وقال ان الشهر قد تسعسع فلو صمنا بقیته وفرو افتادن حال کسے سعسعة راندن بز بدین لفظ که سع سع -

سفع سفع - موے پیشانی گرفتن (ع بفتحها) ومنه قوله تعالی لنسفعا بالناصیة یقال به سفعة من الشیطان ای مس وسوختن آتش وسموم روے را و رنگ گردانیدن سوافع روسوختنیها سفعة بالضم سیاهی که بسرخی زند اسفع نعت منه وسیاهی سرخ زن سفعاء کبوتر سبز گردن سفع ایضا بال زدن کبوتر و مرغ یکدیگر را مسافعة کذلک -

سقع سقع - بالضم ناحیه وهی لغة فی صقع - ویقال ما ادری این سقع ای ذهب سقع بالفتح رفتن و بانگ کردن خروس (ع بفتحها) وبالصاد کذلک خطیب مسقع ای بلیغ مثل مصقع سقاع بالکسر روے بند - وخرقه که زیر معجر پوشند تا رینگا نشود وچیزے که بینی ناقه را بدان استوار کنند وکذلک صقاع -

سقرقع - سقرقع - تعریب سکرکه بضمتین وسکون الراء وفتح القاف وهی نبیذ الذرة یعنی بکنی ارزن وهی خمر الحبش -

سکع سکع - رفتن مثل سقع وما ادری این سکع وتسکع بمعنی تسکع ای تسقع یعنی بگوشه رفتن - و بیپا بودن و کار باطل -

سلع سلعة - بالکسر آخریان وآنچ سلعة شکستگی سلع مصدر منه (ع بفتحها) ونام کوهے بمدینه وکفتگی پاے سلوع ج - سلع بالکسر شگاف کوه وبالفتح ایضا اسلاع ج - سلع بالتحریک درختے تلخ مزه - وکفیدن پاے (ع ک اف م) انسلاع کذلک -

سلفع - سلفع - مرد دلیر و زن دراز زبان بیباک ناقه استوار - ونام ماده سگ -

سلقع سلقع - جاے سخت واتباع بلقع یقال بلقع سلقع زمین خشک بے نبات وبلاقع سلاقع -

سلنقع - سلنقع - درخشش یقال الحصی اذا حیت

عليه الشمس استقح بالبريق -
سمع - سمع - شنوائی یکون واحدا وجمعا كقوله تعالى
ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وهو في الاصل مصدر
وقد يجمع على اسماع وجمع الجمع اسامع وشنودن
(ع ک ا ف م) تسماع مثله صلته بالی واللام قوله تعالى
لا يسمعون الى الملأ الاعلى وقوله تعالى لا تسمعوا
لهذا القرآن - ويقال سمعك الیّ ای اسمع مني -
وسماع ای اسمع مثل دراک ومناع بمعنی ادرک و
وامنع - يقال فعله رياء وسمعة ای ليراه الناس
ويسمعوه - استماع گوش داشتن صلته باللام قوله تعالى
فاستمعوا له تسمع گوش نهادن سوی کسی صلته
بالی فاذا ادغمت قلت اسّمعت وقرئ قوله تعالى
لا يسّمعون الى الملأ بالادغام - تسامع از یکدیگر شنیدن
اسماع شنوانيدن سخن - و دشنام دادن - و گوشه
ساختن دلو را - و سرود گفتن سمعة زنان سرود گو
وقوله تعالى ابصر به واسمع ای ما ابصره وما اسمعه
على التعجب - سمع بالكسر نام نيك يقال ذهب سمعه
في الناس رفت نام نیک او میان مردم - و سمع بچه
گرگ از کفتار - وفي المثل اسمع من سمع - تسميع
تشهير كردن وفي الحديث من فعل كذا سمّع الله به
اسامع خلقه يوم القيمة وتشنيع كردن - و برداشتن
نام ای از کسی و منتشر کردن ذکر بدی منسوب بالباء
وشنوانيدن آواز کسی را - سامعة گوش مسمع
ايضا گوشه دلو - سميع شنونده و شنواننده - امرأة
سمعنة نظرنة چشمدار او اما وثالثها وبالكسر فتح ثالثها
ايضا وهي التي اذا تسمعت وتبصرت فلم تر شيئا تظننت
تظنيا - وكان الاحمر يكسر اولها وفتح ثالثها ويشدد النون
نا لكنة معنة - سمعنة نظرنة - كالريح حول القنة
ان لا تره تظنه - الهاء فيها للسكت وقد اجرى الوصل
مجرى الوقف في تره - سمع خرد سرو داود فعلل -
سمدع - سميدع - بفتح السين مهتر
سنع - سناعة - خوب شدن (ع بغدهما) رجل سنيع
وامرأة سنيعة خوب ونيكو -
سوع - الساعة - وقت کردن و سه ایشی - و الجمع
ساع ساعا تشيح - ساعة سوعا زنان نخست مثل
ليلة ليلاء - ساوعه من الساعة كالهنا و هنه من اليوم
ويقال جاءنا بعد سوع من الليل وبعد سواع ای
بعد هدء منه يعني بعد آرام شب سواع ايضا نام بت
قوم نوح عليه السلام ثم صار لهذيل - اساعة مهمل
گذاشتن ستور را انيق سبه کار باندن آن (ن ف
ض ۲) ومنه ضائع سائع - وناقة مسياع - ورجل
مضياع مسياع ای مضيع ومسيع -
سيع - سيع - سيوع - رفتن آب و شراب بسهولت
انسياع مثله - سياع کاه گل و بالكسر ايضا - تسييع
بالكسر اندودن -
مستع - کنبره تیز گزنده در کار خود و چست و چالاک
ج مستع مشله -
سدع - باهم در خوردن دو چیز و ذبح کردن گوسفند
(ع بغدهما) وسدع یعنی سدعة شديدة كلب نكبة
شديدة المسدع كنبر الماضي لوجه والدليل الهادي

وقولهم نقذ الکاس من کل سد ثقه ای وسلاته کاس من کل کثیه -

سوطع - از ترس سخت دوید -

سرقع - کتفند بگنی ترش -

سفرقع - بفاء ثم قاف لغة ضعيفة في السفرقع -

سلطوع - کعت غور کوه هموار سلنطع بفتحتین مرد دراز

سلنطاع بكسرتين مثله وهیچ دیوانه بیهوده گو اسلنطع ستان خفتن -

سمیفع بفتحتین وقد تضم سینه فتح سیجیب کسر اقال

ابن ماکور بن عمرو بن یعفر ابو شرحبیل او شراحیل آن رسل

المطلع التبوع اسلم فکتب الیه النبی صلی الله علیه

وسلم علی ید جریر البجلی کتابا وقتل بصفین -

سملج - کهاج کرکه ویقال للخبیث انه سملج سملج -

فصل الشين

شبع - شبع - بالکسر وفتح ۲ سیری از طعام وسیر شدن

نقیض جوع شبعت الخبز واللحم ومن خبز ولحم (ع ع کرا

فنه ۲) شبع بسکون ۲ مقدار سیری از طعام شبعان

وشباعی نعتان منه - وامراة شبعی الخلخال اذا ملاته

من سمنها وبستوه آمدن از چیزی شبعت من هذا الامر

وروییت ای سئمته وکرهته - اشباع سیر گردانیدن

ورنگ سیر خورانیدن جامه را ثوب مشبع الغزل

بسیار ریسمان تشبع خود را آراینده بچیزی ونه ازو

خود نازنده بدان وفی الحدیث المتشبع بما لم یعط

کلابس ثوبی زور - شبعة بالضم مقدار یکبار سیری

از طعام وشبعت غنمنا اذا قاربت الشبع ولم تشبع -

شجیع شجعه - بالکسر گردم شباع ج -

شجیع شجاعة - پردلی و دلیری نمودن در مناو

(ع بضمها) شجاع بالضم نعت منه وبالکسر ایضا وقوم

شجعة بفتحتین وشجعة بالفتح والکسر وشجعان مثل

غلام وغلمة وغلمان ورجل شجیع وقوم شجعان مثل

جریب وجربان وشجعاء مثل فقیه فقهاء وامراة

شجاعة - شجع بالتحریک سبکی بر داشتن ستور دست

و پای را در رفتن یقال جمل شجع القوائم وناقة شجعة

شجعاء - اشجع مرد دلیر - ونام قبیله - ونوعی از مار -

شجاع مثله وپیوند بن انگشتان اشجع بالکسر کا شجع

مثله اشاجع ج - ونر و سپاه سگ نول - ونام شجیع

تشجیع دلیر کردن و دل دادن کسی را و شجاعت

صفت کردن تشجع دلیری نمودن بتکلف -

شرع - شریعة - جای آب درآمدن - وراه روشن

شرع آب درآمدن - وراه پیدا کردن خدای تعالی

بر بندگان در بندگی - وراست شدن نیزه سوی

کسی وراست کردن متعدد لازم ودر خانه سوی

راه کشاده شدن - وکفانیدن پوست را - وبکار

درشدن شروع مثله (ع بفتحها) شارع راه بزرگ

و پیدا کننده آن ابل شروع شرع شتران آب

آینده تشریع آب آوردن وفی المثل اهون السقی

التشریع - ویقال شرعک هذا بسنده راست تراایی

وفی المثل شرعک ما بلغک المحل یضرب فی التبلغ بالیسیر

ومررت برجل شرعک من رجل ای حسبک والمعنی

انه من النحو الذی تشرع فیه وتطلبه یستوی فیه الواحد

والتثنیة والجمع - وقولهم الناس فی هذا الامر شرع

سواء ای یحرک ولیکن یستوی فیه الواحد والتثنیة

والجمع شرع - شرعة بالكسر و شريعة بمعنىً ومنه قوله تعالى
لكل جعلنا منكم شرعة ومنهاجا - ويقال هذا شرع هذا
وهذه شرعة هذه وهما شرعان اي مثلان - شرعة ايضا
زه كمان شرع شرع ج - شراع جمع جمعه - وايضا
بادبان كشتى وبها قالوا اذا رفع البعير عنقه قد رفع
شراعه - سح شراعى نيزه دراز اشراع در گشادن
خانه راسوى راه - ونيزه بر كسى راست كردن جبنان
شُرّع اي شارعات من غمرة الماء الى الجد -
شرجع - شَرجع - دراز - وجنازه مِطرقة مُشرجعة
خايسك دراز -
شسع - شِسع - بالكسر دوال نعل شسوع ج -
شسع بند دوال كردن نعل را (ع بفتحها) تشسيع
اشساع كذلك - شاسع شسوع مسافت دور دوفلان
شسع مال اذا كان حسن القيام عليه -
شعع - شَعاع - روشنائى آفتاب شعاعة يكى
شع پراگنده كردن شتر بول را (ع ف اض ۴)
اشعاع نور گسترانيدن آفتاب - وخوشه بيرون آوردن
كشت - وشوك برآوردن خوشه - و پراگنده
انداختن شتر بول را - شَعاع بالفتح پراگندن - ودرا
پريشان - وهمة پراگنده نفس شعاع متفرقة الهمم
شعاع السنبل شوكهاى خوشه ظل شعشع سايه
پراگنده تنك شعشع كذلك شعشعة آب آميختن
شراب را تشعشاع پريشان ومرد دراز نيكو قامت
شعشعان كذلك - يقال ناقة شعشعانة شعشع
دراز اندام -

شفع - شَفع - جفت خلاف وتر - وجفت كردن -
وخواهش كردن - وبچه شدن در شكم ناقه وپس بچه
كه دارد (ع بفتحها) شفيع خواهش گر - وصاحب شفعه
شفاعة خواهش كردن شُفعة بالضم حق همسايگى خانه و
زمين ناقة شافع ناقه با بچه كه در شكم او بچه ديگر باشد
وفي الحديث انه بعث مصدقا فاتاه بشاة شافع
فلم ياخذها فقال ائتني بمعتاط - وناقة شفوع وهي التي
تجمع بين محلبين في حلبة واحدة - استشفاع شفاعت
كردن خواستن تشفيع شفاعت دادن كسى را - ودر فلان
شفاعت تشفع شفاعت كردن -
شكع - شُكاعى - گياهى از داروها وآنرا باب
شجاب وآفتاب پرست نيز گويند قال سيبويه هو واحد
وجمع وقال غيره الواحد منها شكاعاة شكع بالتحريك
دردمند شدن وبخشم شدن (ع ك اف ۲) يقال
بات شكعا اي وجعا لاينام - اشكاع بخشم آوردن
وبستوه آوردن -
شمع - شَمع - موم شمع بالتحريك كذلك [illegible]
شمعة يكى اشماع نور گسترانيدن چراغ شمعة بازى
ومزاح كردن شمع شموع كذلك (ع بفتحها) وفي الحديث
من تتبع المشمعة اصاره الله الى حالة يعبث به فيها
اي من عبث بالناس شموع بالفتح زن بازيگر وخنده
شنع - شناعة - زشتى وزشت شدن (ع بضمها)
شنع نعت منه اشنع شناعة شُنعة بالضم زشتى تشنيع
زشت گفتن بر كسى [illegible] - و خويشتن پيچيدن
وبستوه آمدن - وزشت شمردن چيزى را تشنع

کوشیدن ستوردر رفتن - و غارت پراگنده کردن و بر اسپ سوار شدن - و سلاح در پوشیدن -
شوع - شَوَع - درخت بان شوعة یکے ویقال هذا شَوَعٌ هذا بالفتح وشَیْعٌ هذا بالیاء ایضا بچه دوم که درمیان ایشان دیگرے نزاده باشد -
شیع - شَیْعُوعَة - آشکارا شدن خبر (ع ف ا ک ۲) وشیعهم مُشاع شائع شاع بخش ناکرده اشاعة فاش کردن خبر را - وانداختن پاره پاره بول را رجل مشاع فاش کننده ویقال حیاکم الله واشاعکم السلام ای جعله صاحباً وتابعاً لکم وشاعکم السلام کما تقول علیکم السلام ای صحبتکم السلامة وهذا یقوله الرجل حین یفارق اصحابه - شَیْع بالفتح اندازه یقال اقام فلان شهرا ای شیعه وآتیک غدا او شیعه ای بعده بمقدار و مدة و بچه شبر تشییع گسیل کردن - وسوختن بآتش - صلته بالباء و فروزانیدن آتش را به هیزم یقال شیعته بالنار ای احرقته وشیعت النار ای اذکیتها بالحطب مُشیَّع مرد شجاع شیعة الرجل بالکسر اتباع وانصار مرد - و هواداران اولاد فاطمه رضی الله تعالی عنهم مشایعة در پے کسے رفتن - وگسیل کردن - و در پے رسیدن کسے را تشیّع دعوی شیعیت کردن و خود را شیعی نمودن تشایع کذلک وکل قوم تبع بعضهم رای بعض فهم شِیَع - وقوله تعالی کما فعل باشیاعهم من قبل ای بامثالهم من الشیع الماضیة شِیاع بالکسر هیزم ریزه آتش فروزینه - وبانگ مزمار شبان - و در پے رفتن - وخواندن شبان رمه پس مانده را وآواز کردن او مشایعة مثله

شتع - از بیماری یا گرسنگی ناشکیبائی کرد (ع ک ا ف ۱۲)
شطع - از بیماری و مانند آن ناشکیبائی کرد (ع ک ا ف ۱۲)
شعلع - کمطع شعنلع بزیادة النون دراز از مردم وجز آن وشجرة شعلعة درخت پراگنده شاخها -
شقلع - بروزن و معنی شعلع او هذه تصحیف والصواب الشعلع -
شقع فی الاناء - در آوند دهن انداخته آب خورد وشقع فلانا بعینه عانه یعنی بنگاه داشته او را -

فصل الصاد

صبع - اِصْبَع - بالکسر انگشت وبالضم کذالک وبین وکسرتین ایضا وبالفتح وکسر الباء ایضا وهو یذکر ویؤنث - صَبْع اشارت کردن بانگشت یقال صبعت بفلان وعلی فلان و دلالت کردن کسے را بانگشت بر کسے - ونائره ساختن انگشت را بر خنور بوقت ریختن آنچه در وے باشد بخنور دیگر (ع بفتحهما) ویقال للراعی علی ماشیته اصبع ای اثر حسن -
صتع - صَتَع - بفتحتین گردش و سختی تا سر شترمرغ صُتْع بالضم شترمرغ سخت سر -
صدع - صَدْع - شگافتن چیزے را - و بریدن بیابان - و پیدا کردن و بیان کردن چیزے را - و سخن حق گفتن آشکارا وقوله تعالی فاصدع بما تؤمر ای فاصدع بامرک واظهر دینک (ع بفتحها) صدوع میل کردن سوے چیزے صلته بالی و برگردانیدن از چیزے صلته بعن و دو گروه کردن گوسفندان را صِدْعة بالکسر صرمة من الابل وفرق من الغنم -

رجل صدع بالتسکین والتحریک مرد سبک گوشت انصداع شگافتن تصدیع ـ وگاه شتر و پشه گوسفند تصدیع جدا جدا کردن ـ ودردسر رسانیدن صداع بالضم دردسر تصدع پراگنده شدن ـ

صرع ـ صرع ـ بیماری ام ـ وگونه از گونها وهو واحد الصروع ای الفنون والضروب وافگندن (مع یفتحها) مصرع کذلک وجای افگندن مصارعة کشتی گرفتن یقال صارعته فصرعته اصرعه صرعا بالفتح لتمیم وبالکسر لقیس عن یعقوب صرعة بالکسر نوعی افتادن وفی المثل سوء الاستمساک خیر من حسن الصرعة ـ رجل صرعة مثال همزة نیک اندازنده صریع آنکه همه اقران خود را اندازد تصریع افگندن وقافیه آوردن در مصراع اول از بیت صرعان بامداد وشبانگاه ـ ودو گاو شتر که یکی از ان ستاید ودیگری میرود صریان بالکسر دو حریف یقال هما صرعان وشرعان وحتنان وقتلان کلها بمعنی ـ ویقال طلبت منه حاجة وما ادری علی ای فرعی امره هو ای علی الاعطاء او علی الرد ـ صریع افگنده افتاده ـ وتازیانه ـ وکمان ناتراشیده ـ وچوب بر درخت خشک شده ـ

صعصع ـ صعصعة ـ صعصاع جنبانیدن وشل زعزعة وجدا کردن تصعصع لازم منها ـ وذهبت الابل صعاصع ای متفرقة ـ وصعصعة پدر قبیلة از هوازن ـ

صفع ـ صفع ـ سیلی زدن رجل صفعان سیلی زننده ـ

صقع ـ صقع ـ بالفتح کرانه وگوشه زمین یقال هو من هذا الصقع ای الناحیة ـ وما ادری این صقع ای ذهب ـ صقع بالتحریک فرو دریدن چاه ـ وازره میل کردن (مع یفتحها) وانده وکه تاسه آرد وصقعاء آفتاب قالت ابنة ابی الاسود الدؤلی یا ابت ما اشد الحر قال اذا کانت الصقعاء من فوقک والرمضاء من تحتک فقالت اردت ان الحر شدید قال فقولی اذا اشتد الحر فیشفند ـ وقع باب التعجب ـ صقاع بالکسر خرقه که زیر مچه افگنند تا بیم نگیرد ـ ودرو دست بند ـ و آنچه بینی ناقه را بدان بندند وقد مر فی (درج) من باب الجیم ـ اصقع مرغ و اسپ چزان که میان سر او سپید باشد ـ ذتاب صقعاء نعت منه ـ صقعة بالضم سپیدی میان سر از جانور ـ صقیعة جای سپیدی از سر صقع زدن بر سر وقصد (مع یفتحها) و بانگ کردن خروس و بالسین ایضا وپشک افتادن بر زمین صقیع پشک که شب باشد بر راه افتد بر زمین ارض صقوقة زمین پشک زده خطیب مصقع بالکسر بلیغ فصیح ـ وصقعته الصاعقة لغة فی صعقته ای اهلکته

صلع ـ صلع ـ بالتحریک موی رفتگی پیش سر رجل اصلع نعت منه (مع کراف م) صلعة بالتحریک ایضا وسکون م جای صلع از سر نو ثبت صلعاء طاق که بهشت شاخ وی پخته باشد صلعاء ایضا صحی ـ وریگ بی درخت وتلعت اصلیع مار باریک گردن صلاعة بالضم شد واصخره بین صلع صلع ج صلع ایضا جایگه بر وی نبات نروید ـ

صلفع ـ صلفعة ـ بالفاء والقاف ایضا پست کردن

وگردن زدن - ومفلس شدن وكذلك بالسين والقاف -

صلع صلعة - ازبن بركندن وستردن سررا ومفلس شدن -

صمع - أصمع - خردگوش صمعاء مونث منه وفي الحديث عن ابن عباس كان لايرى باسا ان يضحى بالصمعاء - يقال هو اصمع القلب يعنى هوشيار ودل تيزخاطر اصمعان خاطر تيز وراسے پرکار صمعاء ايضا گياه گوالیده پیش از شگفت غنچه او ويقال نضح السهم متصمعا تيرے كه خون آلوده پرہاے وے وچفسيده بيرون آيد از خسته كلاب صمع الكعوب اى صغار الكعوب - اتانا بثريدة مصمعة اذا دققت وحدد راسها - وصومعة النصارى م وهى فوعلة من هذا لانها دقيقة الراس -

صنع - صنع - بالضم نيكوئى كردن بكسے صلته بالى وبدى كردن صلته بالباء (ع بفتحها) يقال صنع اليه معروفا وصنع به صنيعا قبيحا اى فعل - صناعة بالكسر پيشه صنعة كار وپيشه كردن صنعة الفرس حسن القيام عليه - فرس صنيع داشت نيكو يافته سبيت صنيع زود ڤ امرأة صناع اليدين ونسوة صنع ورجل صنع اليدين وصنع اليدين وصنع اليدين بالكسر چرب دست وپیشه خود صانع پیشه ور صناع ج - صنيعة نيكوئى وهنر اصطناع نيكوئى كردن صلته بعند و بنفسه يقال اصطنعت عند فلان صنيعة واصطنعت فلانا لنفسى وهو صنيعتى اذا اصطنعته وخرجته - وقولهم ما صنعت واباك تقديره مع ابيك لان الواو بمعنى مع للاشتراك الصاحبة فاقيمت مقامه وانما نصب لقبح العطف على المضمر المرفوع من غير توكيد فان وكدته رفعت وقلت ما صنعت انت وابوك -

تصنع روش نيكو نهادن از خود - وخويشتن آراستن زن مصانعة رشوت دادن وفي المثل من صانع بالمال لم يحتشم من طلب الحاجة مصنعة بضم النون وفتحها جاے گرد آمدن آب باران مصانع جمعها اسفوار صنعاء قصبه يمن والنسبة اليها صنعانى بالنون على غير قياس -

صوع - صوع - پراگنده كردن (ع ف اض م) انصياع لازم منه وسپاسگى برگشتن - وشتاب گذشتن يقال انصاع القوم سراعا اى مروا تصوع پراگنده شدن - وخشك شدن گياه تصيح مثله - صاع زمين پست وپيمانه اصوع ج - بالهمز وبالواو ايضا - صواع بالضم پيمانه - وجام بزرگ كه درو شراب خورند -

صرقعة - وريهم خانيدن انگشتان وبانگ برآوردن ازان صرقاعة المقالة بالكسر كناره فلاخن كه اداز المصطع مكنبر البليغ الفصيح -

صنبعة - چين بجبين شدن بخيل وقت سوال وقد رأيته يتصنبع لؤما ورجل مصنبع الراس وصعنبا الى الطول ما هو صنيبعات مصغر صنبعة موضع -

صنتع - كفتفه ميان تهى مصنتع مثله وشتر غ سخت سر وكذا الحمار او الناتى الوجنتين [illegible]

العظيم الجبهة والرقيق الخد-
صنبعة - بالكسر كناره تيز جدا از كوه -

فصل الضاد

ضبع - ضَبع - بازو اضباع ج - ودست دراز
كردن براے زدن - وراه دو قسم كردن كسے را
وبازيدن ستور بازو بارا در رفتن (ع بفتحها) والتاء
ضابع تضبيع مثله - يقال كنّا في الضبع فلان بأنهم
اي في كنفه وناحيته - ضبع بضم ٣ كفتار وسال قحط
ضبعان بالكسر كفتار نر ضباعين ج مثل سرحان
وسراحين ضبعانة ماده ضبعانات ج - وضباع جمع
للذكر والانثى - اضطباع ردا از زير بغل راست
بر كتف چپ انداختن تضبيع ضبعة بالتحريك سخت
آرزومند شدن ناقه بفحل (ع ك اف ٢) ضباع
كذلك ضُبَيعة پدر حى از بكر بن وائل ضباعة نام زنے
ضجع - ضَجع - بپهلو خفتن ضجوع كذلك (ع بفتحها)
اضطجاع مثله ضاجع نعت منه وفي افتعل منه لغتان
قلب التاء طاء كاضطجع والادغام كاطّجع فيظهرون
الاصلي ولايقولون اطّجع لانهم لا يدغمون الضاد
في الطاء وقال المازني بعضهم يكره الجمع بين
حرفين مطبقين فيبدل مكان الضاد اقرب الحروف
اليها وهي اللام فيقول الطجع - اضجاع بر پهلو
خوابانيدن - وقبضه را سوے كسره ميل دادن
وفلان حسن الضجعة مثل الجلسة والركبة - ضجيع
هم خوابه تضجيع تقصير كردن در كار - ونزديك
شدن آفتاب بفرو شدن تضجّع فرو ايستادن از كار

ومقيم بودن بر جاے رجل ضجعة مثال همزه مرد
بسيار خسپنده قال الفراء اذا كثرت الغنم فهي الضجعة
والضجعاء ضَجوع نام موضعے قال الاصمعي هو رحبة
لبني ابي بكر بن كلاب وبطنه از بني كلاب ضجوع اجمع
ضرع - ضَرع - پستان شتر وگاو وگوسپند و
مانند آن اضراع شير فرود آوردن گوسپند پيش
از نتاج وخوار وزار كردن - وفي المثل اضرعتني الحمّى
ضريع ضريعة بزرگ پستان ضريع ايضا شبرق
خشك وآن گياهيست در عرب ضراعة بالفتح
خواري وزاري ضرع بالتحريك سست ضارع اسم
نزار وضعيف تضرّع زاري كردن تضريع نزديك
شدن آفتاب بغروب - ورسيدن وپختن يك
مضارعة مانند شدن تُضُرُّع بالفتح وضم الراء نام
موضعے وتضارع بضم التاء والراء نام كوه بنجد
ضعضع - ضعضعة پست وخراب كردن
تضعضع فرو شكستن بنا وافتادن وفروتني كردن
وفي الحديث ما تضعضع امرؤ لآخر يريد به عرض الدنيا
الا ذهب ثلثا دينه - ضعضاع ضعضع مرد ضعيف
سست ودر هر چيز سست ضعع رياضت دادن شتر را
قال ثعلب هو ان تقول له ضع ليتأدب -
ضفدع - ضِفدَع - بكسر الضاد والدال چغز
ضفادع ج - ضفدعة مؤنث وبفتح الدال ايضا
قال الخليل ليس في الكلام فعلل الا اربعة احرف
درهم وهجرع وهبلع وقلعم -
ضكع - ضوكعة - مرد بسيار گوشت گران سنگ گول

ضلع - ضِلَع - بکسر الضاد و فتح اللام استخوان پہلو
و قد یسکن لامہ ضلوع اضلاع ج - ضلع ایضاً
کوہ خرد تنہا کانہ ضلاع میل کردن و جور کردن
(ع بفتحہا) ضالع ای مائل جائر و یقال ضلعک
مع فلان ای میلک و ہواک معہ - و فی المثل
لا تنقش الشوکۃ بالشوکۃ فان ضلعہا معہا ای میلہا
ضلاع بالتحریک کژ شدن خلقت (ع ک ا ف ۲) ضلیع
نعت منہ - توانائی - و بار گران برداشتن ضلاعۃ
از و درشت اضلاع شدن (ع بضمہا) ضلیع نعت
منہ - فرس ضلیع تمام خلقت سطبر سرین پہنا عصب
بزرگ میان تضلع شکم پر و سیراب شدن اضلاع
میل دادن و گران بار شدن حمل مضلع بار گران
و یقال فلان مضطلع بہذا الامر ای قوی علیہ
و لا تقل مطلع بالادغام فانہ من الاطلاع و قالوا
ایضاً ہو مضطلع بہذا الامر و مطلع لہ ای قوی بہ و
مالک لہ - و تضلیع الثوب جعل وشیہ علی ہیئۃ الاضلاع
ضوع - ضَوع - جنبانیدن - و دمیدن بوے
مشک - و بے آرام کردن - و ترسانیدن (ع ف
ن ۲) انضیاع بانگ - و فریاد کردن چوزۂ مرغ ضُوَع
بالضم و فتح الواو نوعے از چغد و آنرا چوگک خوانند
کہ ہمہ شب بانگ کند اضواع ضیعان ج - ضواع
بالضم بانگ چوگک تضوع تضیع جنبیدن نافہ
و دمیدن بوے آن -
ضیع - ضیعۃ - ضیاع بالفتح ہلاک شدن (ع
ف ا ک ۲) و منہ قولہم فلان بدار مضیعۃ مثال معیشۃ

ضیعۃ - جاے آب و زمین ضیاع ضِیَع بالکسر ج ضُیَیعۃ
تصغیر ضیعۃ و لا تقل ضویعۃ - تضییع اضاعت بے تیمار
گذاشتن و فی المثل الصیف ضیعت اللبن یُضرب
فی امرأۃ کانت تحت رجل موسر و کرہتہ لکبرہ فطلقہا
فتزوجہا رجل مملق فبعثت الی زوجہا الاول تستمیحہ
فقال لہا الصیف ضیعت اللبن و الصیف منصوب
علی الظرف - رجل مضیاع ای مضیع - اضاعت بسیار
ضائع شدن مضیع نعت منہ و یقال فلان
یاکل فی معی ضائع ای جائع - و قیل لابنۃ الخُس
ما احد شیٔ قالت ناب جائع یلقی فی معی ضائع -
تضیع المسک لغۃ فی تضوع -

ضوقع - کجو سر دایہ سست خرد یا پندارہ است -
ضنتج مثلہ و مرد گول او الصاحب فیہ الضوکعۃ -
ضرجع - کجعفر بوزنہ -
ضفع - رید و تیز داد (ع بفتحہا) ضفع بالفتح سرگین
پیل ضفعانۃ ثمر سعدانہ خار دار کرد کانہا فلکۃ لانہا
اذا ہاج السعدان و انتثر ثمرہ الاسلنقیۃ قد نشر
عن شوکہا و انتصبت تعدم من لطودہا -
الضلفع - کجعفر زن فراخ فرج ضلفعۃ مثلہ و بالالام
موضع ضلفع راسہ حلقہ یعنی سر را سترد -

فصل الطاء

طبع - طبع - سرشت کہ مردم بران آفریدہ شدہ اند
و ہو فی الاصل مصدر طبیعۃ طباع کذلک و مہر کردن
سیم را - و مہر نہادن بر نامہ صناعۃ بعلی و ساختن
شمشیر و سبو از گل (ع بفتحہا) یقال طبعت من الطین

العظیم الجبهة والرقیق الخد۔
صندعة۔ بالکسر کنارہ تیز جدا از کوہ۔

فصل الضاد

ضبع۔ ضبع۔ بازو اضباع ج۔ و دست دراز کردن برائے زدن۔ و راہ دو قسم کردن کسے را و بازیدن ستور بازو ہارا در رفتن (ع بفتحہا) والتا ضابع تضبیع مثلہ۔ یقال کنا فی الضبع فلان بالضم ای فی کنفہ و ناحیتہ۔ ضبع بضم ۲ کفتار و سال قحط ضبعان بالکسر کفتار نر ضباعین ج مثل سرحان و سراحین ضبعانة مادہ ضبعانات ج۔ و ضباع جمع للذکر والانثی۔ اضطباع ردا از زیر بغل راست بر کتف چپ انداختن ضبع ضبعة بالتحریک سخت آرزومند شدن ناقہ بفحل (ع ک اف ۲) اضباع کذلک ضبیعة پدر حی از بکر بن وائل ضباعة نام زنے
ضجع۔ ضجع۔ بر پہلو خفتن ضجوع کذلک (ع بفتحہا) اضطجاع مثلہ ضاجع نعت منہ و فی افتعل منہ لغتان قلب التاء طاء کاضطجع والادغام کاضجع فیظہرون الاصلی ولا یقولون اطجع لانہم لا یدغمون الضاد فی الطاء وقال المازنی و بعضہم یکرہ الجمع بین حرفین مطبقین و یبدل مکان الضاد اقرب الحروف الیہا وہی اللام فیقول الطجع۔ اضجاع بر پہلو خوابانیدن۔ و قبضہ را سوئے کسرہ میل دادن و فلان حسن الضجعة مثل الجلسة والرکبة۔ ضجیع ہم خوابہ تضجیع تقصیر کردن در کار۔ و نزدیک شدن آفتاب بغروب شدن تضجع فرو ایستادن از کار و مقیم بودن بر جائے رجل ضجعة مثال ہمزہ مرد بسیار خسپندہ قال الفراء اذا کثرت الغنم فہی الضاجعة والضجعاء ضجوع نام موضعے قال الاصمعی ہو رحبة لبنی ابی بکر بن کلاب و بطنہ از بنی کلاب ضوا ضجع اسمہا
ضرع۔ ضرع۔ پستان شتر و گاو و گوسپند و مانند آن اضراع شیر فرود آوردن گوسپند پیش از نتاج و خوار و زار کردن و فی المثل الحمی اضرعتنی الیک ضریع ضریعة بزرگ پستان ضریع ایضا شبرق خشک و آن گیاہیست در عرب ضراعة بالفتح خواری و زاری ضرع بالتحریک سست ضارع ایضا نزار و ضعیف تضرع زاری کردن تضریع نزدیک شدن آفتاب بغروب۔ و ریسیدن و پختن یا مضارعة مانند شدن تضرع بالفتح و ضم الراء نام موضعے و تضارع بضم التاء والراء نام کوہے بنجد
ضعضع۔ ضعضعة پست و خراب کردن تضعضع فرو نشستن بنا و افتادن و فروتنی کردن و فی الحدیث ما تضعضع امرؤ لآخر یرید بہ عرض الدنیا الا ذہب ثلثا دینہ۔ ضعضاع ضعضع مرد ضعیف سست و ہر چیز سست ضعیع ریاضت دادن شتر را قال ثعلب ہو ان تقول لہ ضع لیتأدب۔
ضفدع۔ ضفدع۔ بکسر الضاد والدال چغز ضفادع ج۔ ضفدعة مؤنث و بفتح الدال ایضا قال الخلیل لیس فی الکلام فعلل الا اربعة احرف درہم ہجرع ہبلع قلعم۔
ضلع۔ ضلعة۔ مرد بسیار گوشت گران سنگ و گول

ضلع - ضِلَع - بکسر الضاد و فتح اللام استخوان پهلو
و قد یسکن لامه ضُلوع اضلاع ج - ضلع ایضا
کوشه کوه تنها کانه ضلع میل کردن و جور کردن
(ع بفتحها) ضالع ای مائل جائر و یقال ضلعک
مع فلان ای میلک و هواک معه - و فی المثل
لاتنقش الشوکة بالشوکة فان ضلعها معها ای میلها
ضلع بالتحریک کژ شدن خلقت (ع ک اف ۲) ضلیع
نعت منه و توانائی - و بارگران بر داشتن ضلاعة
از و هست اضلاع شدن (ع بضمها) ضلیع نعت
منه - فرس ضلیع تمام خلقت سطبر سرین بسیار عصب
بزرگ میان تضلّع شکم پر و سیراب شدن اضلاع
میل دادن و گران بار شدن حمل مضلع بارگران
و یقال فلان مضطلع بهذا الامر ای قوی علیه
و لاتقل مطّلع بالادغام فانه من الاطلاع و قالوا
ایضا هو مضطلع بهذا الامر و مطّلع له ای قوی به و
مالک له - و تضلیع الثوب جعل وشیه علی هیئة الاضلاع
ضوع - ضَوع - جنبانیدن - و دمیدن بوی
مشک - و بی آرام کردن - و ترسانیدن (ع ف
ن ۲) انضیاع بانگ - و فریاد کردن چوزه مرغ ضوع
بالضم و فتح الواو نوعی از چغد و آنرا چوگک خوانند
که همه شب بانگ کند اضواع ضیعان ج - ضواع
بالضم بانگ چوگک تضوّع تضیّع جنبیدن نافه
و دمیدن بوی آن -
ضیع - ضیعة - ضیاع بالفتح هلاک شدن (ع
ض ا ک ۲) و منه قولهم فلان بدار مضیعة مثال معیشة
ضیعة - ضیاع آب و زمین ضیاع ضیع بالکسر ضیعة
تصغیر ضییعة و لاتقل ضویعة - تضییع اضاعت بی تیمار
گذاشتن و فی المثل الصیف ضیعت اللبن یضرب
فی امرأة کانت تحت رجل موسر و کرهته لکبره فطلقها
فتزوجها رجل مملق فبعثت الی زوجها الاول تستمیحه
فقال لها الصیف ضیعت اللبن و الصیف منصوب
علی الظرف - رجل مضیاع ای مضیّع - اضاعة بسیار
ضیعت شدن مُضیع نعت منه و یقال فلان
یاکل فی معی ضائع ای جائع - و قیل لابنة الخس
ما احدّ شیء قالت ناب جائع یلقی فی معی ضائع -
تضیّع المسک لغة فی تضوّع -
ضوقع - کجوهر دایه است خرد یا پرنده است -
ضنتع مثله و مردگول او الصواب فیه الضوکعة -
ضرجع - کجعفر یوز -
ضفدع - ریدو تیز دادن (ع بفتحها) ضفع بالفتح سرگین
پیل ضفضفانه ثمر سعدانه خاردار کرد کانها فلکة لاتزال
اذا هاج السعدان و انتثر ثمره الاسلفیة قد تنشر
عن شوکها و انتصبت لعدم من لطوبها -
الضلفع - کجعفر زن فراخ فرج ضلفعة مثله و بالالام
موضع ضلفع اسم حلقه یعنی سر را سر زد -

فصل الطاء

طبع - طبع - سرشت که مردم بران آفریده شده است
و هو فی الاصل مصدر طبیعة طباع کذالک و مهر کردن
سیم را - و مهر نهادن بر نامه صناعة بعلی و ساختن
شمشیر و سبو از گل (ع بفتحها) یقال طبعت من الطین

جیرہ - طابع بفتح الباء انگشترین وبکسر الباء نیز
طباع مہرزن وسازندہ طبع بالکسر نام جوئے تطبیع
بالتحریک زنگ - وزنگ گرفتن شمشیر وجزآن وپلیدی
شدن مرد وکاہل شدن (ع ک ا ف ۲) تطبیع پرکردن
مشک تطبع پرشدن ناقۃ مطبعۃ گران بار -

طلع - طلوع - برآمدن آفتاب وجزآن (ع
ف ا ض ۲) مطلع بفتح اللام وکسرہا جائے برآمدن
وبرآمدن نیز طلع بالتحریک برآمدن بر کوہ (ع ک ا
ف ۲) اطلاع واقف شدن صلتہ بعلی - ویقال
اطلع علیہم ای جاءہم - وطلع عنہ ای غاب وبرآن
مطالعۃ چیزے بکسے نوشتن تا واقف گردد یقال
طالعہ بکتبہ - وطالعت الشئی ای اطلعت علیہ -
تطلع پیوستہ در چیزے نگریستن یقال تطلعت الی
وردو کتابک ای انتظرت - اطلاع وقوف دادن
کسے را بر سر صلتہ بعلی وبرآوردن چیزرا - وشگوفہ
برآوردن درخت - واز بالائے نشانہ گذرانیدن
تیر را - وقی کردن طلعا (ض ا ف ۲) قی طالعۃ بسکون
وبدار طلع شگوفہ نخستین بر درخت خرما طلعۃ یکے
نخلۃ مطلاع آنکہ درازتر وبلندتر باشد از دیگرھا
استطلاع بر رسیدن طلاع بالکسر اسم فی الاطلاع
یقال اطلع طلاع العدو ای سرہ ویقال کن بطلع الوا
بالفتح والکسر مطلع جائے اطلاع یافتن بر چیزے
وہو من اشرفت الی انحدار - فی الحدیث من
ہول المطلع شبہ ما اشرف علیہ من امر الآخرۃ
ذالک - طلیعۃ الجیش طلایہ لشکر وہو من یبعث

لیطلع طلع العدو - طالع الشئی پری چیزے طلاع الارض
ذہبا پری زمین از زر امرأۃ طلعۃ خباۃ مثال ہمزۃ
زن بسیار خویشتن نماینده وپنہان شونده طلوع
نام آبے ودشتی تمیم -

طمع - طمع - طماعۃ - طماعیۃ - امید - امیدواشتن
(ع ک ا ف ۲) طمع طامع نعت منہ اطماع امیدوار
کردن یقال فی التعجب طمع لرجل فلان بضم المیم
بسیار طمع شد وخرجت المرأۃ فلانۃ بسیار بیرون
آیندہ شد وقضو القاضی فلان وکذالک التعجب
فی کل شئی الا ما قالوا فی نعم وبئس - روایۃ ثروا
عنہم غیر لازمۃ لقیاس التعجب لان صورۃ التعجب
یقال ما احسن زیدا واسمع بہ کبرت کلمۃ وقد شذا
نعم وبئس مطمع ایضا رزق لشکر یقال امر لہم
باطماعہم ای بارزاقہم - وامرأۃ مطماع زنے کہ
آرزو مردرا ودست ندہد -

طوع - طوع - طاعۃ فرمانبرداری کردن (ن
ض ۲) صلتہ باللام وفراخ علف شدن چہ
وہو طوع یدیک ای منقاد لک - فرس طوع الا
ای سلس - استطاعۃ توانستن قولہ تعالیٰ فما
ان یظہروہ بحذف التاء استثقالا لاجتماع ال
یکرہون ادغام التاء فیہا فتحرک السین وہی
ابدا وقرأ حمزۃ فما اسطاعوا بالادغام فجمع بین
وبعض العرب یحذف الطاء استثقالا فیقول
یستیع - وبعض العرب یقول اسطاع یسطیع
وہو یرید ان یقول اطاع یطیع یجعل السین

من ذا باب حرکة عین الفعل - تطاوع نرم گردنی نمودن تطوع توانائی نمودن از خود وآنچه فریضه باشد آوردن مطوعة آنها که بطوع جهاد کنند بے آنکه برایشان واجب باشد ومنه قوله تعالی الذین یلمزون المطوعین واصله المتطوعین فادغم التاء فی الطاء - تطویع آسان کردن کارے را بر کسے وتوانا کردن کسے را بر کارے وقوله تعم فطوعت له نفسه قتل اخیه ای طوقت له ای رخصت وسهلت - مطاوعة فرمانبرداری کردن وسازواری نمودن با کسے - مطواع فرمانبردار وفلان حسن الطواعیة لک ای حسن الطاعة - وجاء فلان طائعا غیر کاره خواهان وهم طوع - اطاعة فرمان برداری کردن ومیوه رسانیدن درخت یقال قد اطاع النخل الشجر اذا ادرک ثمره وامکن ان یجتنی وعلف ناک شدن چراگاه - انطیاع فرمانبردار شدن طیع طائع بمعنی -

طرسعة - از ترس سخت دویدن -

طرع - کلکتف وامیر آنکه شرم وخوش آوازی ندارد وقد طرع کفرح لغة فی طسع وطرع جماع کرد (ع بفتحهما) وطرع الجندی قعد ولم یغز -

طسع - جماع کرد (ع بفتحهما) طسع فی البلاد رفت طیسع جاے فراخ ومرد آزمند والطیسع کالطسع والطرع وقد طسع کفرح بهما وطسع کمنبر حاذق -

طع - بزبان لیسیدن طعطع کجعفر زمین هموار والطعطعة حکایة صوت اللاطع والناطع وهو ان یلصق لسانه بالغار الاعلی ثم ینطع من طیب شیٔ اکله فیسمع من بین الفاء واللسان صوتا -

طاع یطیع - لغة طاع یطوع -

فصل الظاء

ظلع - ظلع - خمیدن ستور وجز آن در رفتار (ع بفتحهما) ظالع لنگ شده وتهمت زده ظلع بالتحریک تنگ آمدن جاے وزمین بر بسیاری مردم مسلمه البلاد (عج کـ اف م) ویقال ارق علی ظلعک ای ورفق کن باتن خود وارقأ علی ظلعک قی علی ظلعک من وقیت ای الزمه واربع علیه کذا فی مجمل اللغة -

فصل العین - عفرجع کسفرجل بدخلق - عکوکع کسفرجل کوتاه عکنکع کسمندل غول نر کنکع شد -

علع - کابن قاعل بزیادة لام جر الغنم والابل - عهخع - کعقعق شجرة یتداوی بها ونوره قها وسئل اعرابی عن ناقته فقال ترکتها ترعی العهخع قیل انما هو الخعخع وانما وقع فی بعض کتب المعانی ترعی العهخع بتقدیم العین فغلط -

العوعاء - الغوغاء -

عیع القوم تعییعا - عیعوا عن امر قصدوه وفی کتب التصریف عاعیت عیعاء ولم یفسر وقال الاخفش لا نظیر لها سوی حاحیت وهاهیت -

فصل الفاء

فجع - فجیعة - مصیبت دردناک فجائع ج - فجع دردمند کردن ومصیبت زده کردن (ع بفتحهما) تفجیع کذالک - ویقال نزلت بفلان فاجعة تفجع

در دست شدن صلته باللام -
فدع - فَدَع - کژی پیوند دست و پاے (ع ع
ن ک م) افدع کج دست و پاے در دون رده
رفتنه فدعة آن موضع کژی از دست و پاے -
فرع - فَرْع - از هر چیزے بر سوے و سے - و مهتر
قوم - و موے تمام - و شاخ درخت - و کمان که از
شاخ درخت سازند یقال قوس فرع از شاخ
ناکافیده قوس فلق از شاخ کافیده - و بچه ما
بر سر زدن و بالقاف ایضا و بر تر شدن از قوم
خود به بزرگی یا بجمال - و به لگام زدن اسپ را
تا باز ایستد - و باز داشتن میان دو کس - و برکوه
شدن (ع یفتح) فرعة جاے بلند فراع ج جبل فارع
کوه بلند و فارع ایضا نام حصنے فارعة زبر کوه - و نام
زنے و یقال انزل بفارعة الوادی و احذر سفلة
افراع از بالاے کوه فرود آمدن یقال افرعت
فی الجبل انحدرت و لقیت فلانا فارعا مفرعا ای
احدنا مصعد و الآخر منحدر و به کسے و بجاے فرود
آمدن صلته بالباء یقال افرعنا بفلان ای نزلنا به
و یقال اوّل ما افرعت به ای ابتدأت به و تاب و
علمه شتافتن پیش از قوم - و جولان کردن بحجت
و غیر آن دانستن - و ذبح کردن فرع تفریع فرود
آمدن از کوه و بر آمدن بر کوه و هو من الاضداد
یقال فرعت فی الجبل ای انحدرت و فرعت الجبل
ای صعدت - فروع الجوزا گرماے سخت و یقال له
نجم الفروع - رجل متفرع الکتف مرد پهن کتف

تلاع فوارع پشتهاے بلند آب را بهاے و سے -
فرع بالتحریک اول نتیجه ناقه - و مال نو طلعت آماده
و نام جاے - و با موے تمام شدن (ع ک افت ا)
افرع فرعاء نقیضان منه - فرعة بالتحریک و السکون
سپش فرع فرع ج - فریعة نام زنے تفرع بسیار
شدن شاخهاے درخت و سیده قبیله را خواستن
افتراع دختر سے ستدن فراعة رکوے که قلم
در وے پاک کنند -
فرقع - فرقعة - در هم خمانیدن انگشتان و بانگ
آوردن از وے تفرقع بانگ آمدن از انگشتان
افرنقاع پراگندن و دور شدن از کسے صلته بعن
یقال افرنقعوا عنی ای تفرقوا متنحیین -
فزع - فَزَع - بالتحریک ترس افزاع ج - و
ترسیدن (ع ک ا ف م) و پناه جستن بکسے یقال
فزع منه و فزع الیه و فریاد رسیدن قال رسول الله
صلعم للانصار انکم لتکثرون عند الفزع و تقلون
عند الطمع - مفزع پناه جاے یقال فلان مفزع
الناس و هما مفزع و هم مفزع و هی و هن مفزع لهم
سواء فیه جمیعا - مفزعة آنچه از وے ترسیده شود
افزاع ترسانیدن - و فریاد رسیدن و تفزیع
ترسانیدن و بیم گردانیدن و هو من الاضداد
صلته بعن و منه قوله تعالی حتی اذا فزع عن قلوبهم ای
کشف عنها الفزع -
فضع - فَضْع - فشاردن رطب تا از پوست
بیرون افتد و فی الحدیث نهی عن فضع الرطب

وغلافت سرزه برگردانیدن کودک (ع بفتحها)
یقال غلام اقصع اجلع آنکه کمرهٔ او از غلاف بیرون
آمده باشد تقصیع مثله منه انقصاع لازم منه۔
انقصاع گرفتن همه حق خود را از کسے بجاے خود
وغلافت سرزه برگردانیدن کودک۔
قطع۔ قطاعة۔ برسوائی انجامیدن کار (ع
بفتحها) امر قطیع ای شدید شنیع جاوز المقدار۔
اقطاع کذلک امر مقطع ای قطیع و بزشتی رسانیدن
افتعل منه ولا ایضا قطیع یافتن کار برا استفظاع مثله
فقفع۔ فقفعة۔ راندن شبان گوسپند را بفع فع
گفتن راع فقفاع فقفعی فقفعا فی اواکان خفیفا
فی ذلک۔
فقع۔ فقوع سخت زرد شدن (ع بفتحها وضح)
صفرة فاقع نعت منه۔ وقوله تعالی صفراء فاقع لونها
علی التقدیم والتاخیر ای لونها فاقع۔ فاقعة سختی
فواقع ج۔ فقاقع م۔ فقاقیع غوزهاے شراب
فقع تیز دادن۔ ونوعے از سماروغ وبالکسر مثله
فقعة ج۔ تفقیع از انگشتان بانگ برآوردن
شکانیدن آن۔
فلح۔ فلح۔ شگافتن چیز را (ع بفتحها) تفلیح
کذلک انفلاح لازم منه۔ تفلع ترقیدن پاے
فلع بالفتح والکسر کفتگی پاے فلوع ج۔ ویقال فی الشتم
لعن الله فلعتها۔
فنع۔ فنع بالتحریک فزون وبسیار شدن مال
(ع ک اف م) سک فو فنع خوش بوے تیز عبیر

فوع۔ فوعة۔ دمیدن بوے خوش وکذا بالغین۔
فردوعة کمحفوره گوشه کوه عن العزیزی وقیل
صوابه بالقاف۔
الفرزع۔ کقنفذ بمعنی دانه قرزعة پارهٔ از گیاه فرزع
بالالام یکے از بشت کرکسهاے قتان وتفرزع الکلاء
صار فرازع۔
فرنع۔ کزبرج وقنفذ سبش میانه۔
فشعت الذرة۔ اطراف ارزن خشک شد
(ع بفتحها)۔
فصع پید یا تیزدادن (ع بفتحها)۔
فلع۔ وفلوع۔ بانده یا خشم سرنگون شدن (ع
ک اف ۲) وذهب فایدری این فلع کمنع ای این غدا۔
فنقع۔ کقنفذ موش وقد تقدم القاف فنقعة است
یفقع فنقع بالفتح مرگ۔
الفوعة من الطیب بوے خوش الفوعة من السم
تیزی وتندی زهر الفوعة من النهار واللیل اول
روز وشب۔
فیع الامر۔ ابتداے کار فیعة الامر مثله

فصل القاف

قبع۔ قبوع سر در پوست کشیدن خارپشت۔
وسر در گریبان کشیدن مردم (ع بفتحها) ودر زمین
رفتن وتاسم یا فتادن قابع باتاسه۔ وینبی قنبا
خوک قباع کقباع الخنزیر۔ وامرأة قبعة طلعة ای
تقبع مرة وتطلع اخری۔ قبعة ایضا مرغکے کنزدیک
سوراخهاے موش باشد پیوسته چون از چیزے

ترسه و دوست رود و قبیعه بند شمشیر و کارد - و قوانع
بیخ ناوک قبیعه شاه [illegible] علامت شکوفه قبعت
و شغاله افتح چه شد از شکوفه و رشت قباع بالضم
پیمانه بزرگ - و لقب مردی - انقباع از مشک آب
خوردن و از ان انقباع پنهان شدن -
قدع - قدع - خان زدن اسپ را - و باز داشتن از
کسی را از کسی (من نعتها) انقداع باز ایستادن
فرس قدوع اسپ که حاجت آید او را ایشان زدن
تا باز ایستد و فحل لا یقدع ای لا یضرب انفه [illegible]
قدع بالتحریک ضعیف شدن چشم (ع ک ا ف ۳)
و کم سخن و شرمگین شدن از زنان - و چشمه شدن از
و تنک شدن سال یقال تقدعت لی السنة
ای دنت [illegible] قدعة و فرس قدع تقادع فشتن
و چیزی پیکدیگر پیش جستن - و نیز دن باگه
و فی الحدیث یحمل الناس علی الصراط یوم القیمة
فیتقادع بهم جنبتا الصراط تقادع الفراش فی النار
و مردن قومی پی یکدیگر -
قذع - قذع فحش و پلیدی زبانی دشنام و بی
و دشنام دادن (من نعتها) اقذاع کذلک - و فی الحدیث
من قال فی الاسلام شعرا مقذعا فلسانه هدر تقاذع
سخنان زشت قذع و بوش و بنغیرت -
قرع - قرع کدو و قرعة یکی - و نال زدن پشته
و در کوفتن - و نیز ما بر سر زدن - و تمام خوردن
آنچه در کاسه بود چنانکه لب کاسه پیدا شد (من نعتها)
[illegible] قرع [illegible] و فی المثل [illegible]

قرعت لذی الحلم ای ان الحلیم اذا نبه انتبه و اصله
ان حکما من حکام العرب عاش حتی اهتر فقال لابنته
اذا انکرت من فهمی شیئا عند الحکم فاقرعی لی المجن بالعصا
لارتدع - قرع قراع الشی کردن فحل (من نعتها)
استقرع کشن بایت خواستن - و کشن خواستن
ماده گاو و اقراع کشنی دادن کشن را - و برتری با
یکی دادن قرعة بالضم کزین مال - و آنچه بفال [illegible]
قرع بالتحریک آبلهای سفید که در شتر بچه باشد
و بی موی شدن سر بعلت (ع ک ا ف ۳) الاقرع
کل که بعلت شده باشد قرع بالضم قرعان ج -
و ذلک الموضع من الراس القرعة التحریک [illegible]
کردن شوهرت را و باز ایستادن از آنچه فرماید
قرع نعت منه و خالی شدن درگاه از مردم [illegible]
(ع ک ا ف ۳) یقال نعوذ بالله من قرع الفناء و
صفر الاناء و فی الحدیث عن عمر قرع حجکم و خلت
ایام الحج من الناس - و مراد قرع اذا لم یکن فیه ابل
و قال ثعلب نعوذ بالله من قرع الفناء بالسکون
علی غیر قیاس - اقرعان [illegible] اقرع بن حابس
و [illegible] بن حابس [illegible] اقرع [illegible] شجاع اقرع
شاد - و یقال [illegible] الیک الفا اقرع من الخیل
و غیرها ای الفا تاما و هو نعت لکل الف کما ان [illegible]
اسم لکل مائة مقرعة کوبه [illegible] مقروع
کزیده [illegible] کشتی را - و [illegible] و لقب [illegible]
سلامت [illegible] اقارع [illegible] قارعة [illegible]
[illegible] قوارع القرآن [illegible] اقبال

قرعتهم قوارع الدهر ای اصابتهم - ونعوذ بالله من قوارع فلان ولواذعه وقوارص لسانه - قارعة الدار ساخت سرای - قارعة الطریق بر سوی راه - قوارع القرآن آیتها که بوقت مهمات وبجهت حرز خوانده شود - قریع شتر کرده آبله برآمده قرعی ج - مثل مریض ومرضی یقال استنت الفصال حتی القرعی و کشن - و بهتر یقال فلان قریع دهره و حریف یقال فلان قریعک ای مقارعک - قریعة البیت بهترین جای در خانه - و بهترین مال ناقة قریعة آنکه گشن بر وی بسیار جهد و حمل کم گیرد - واقراع براستی بازگشتن و نرم شدن یقال اقرع لی فلان ای ذل - و قرعه انداختن میان قوم یقال اقرعت بینهم - و عنان زدن ستور را تا ایستد یقال اقرعت الدابة بلجامها ای کبحتها به - واقرعته ای کففته - واقرعه ای اعطاه خیر ماله - و فلان لا یقرع ای لا یقبل المشورة والنصیحة - تقریع علاج کردن شتر بچه قریع را - و درشتی کردن و سرزنش کردن - مقارعة یکدیگر را کوفتن دلیران - و قرعه انداختن باهم یقال قارعته فقرعته اذا اصابتک القرعة دونه - اقتراع گزیدن - و قرعه زدن تقارع کذلک - تقرع گشتن از پهلو بپهلو یقال بت اتقرع ای اتقلب - قریع بالتصغیر بدر بطنی از تمیم -

قرنبع - اقرنباع - درهم کشیدن سرما -

قرثع - قرثع - زن گول - و آنکه پیراهن یا چادر باشکونه پوشد - و فلان قرثعة مال بالکسر آنکه مال نیک

نگاه دارد و درست نیکو شود -

قرصع - قرصعة - درهم شدن و نهفته شدن و منه قد اقرنصع الرجل و مقرمط نبشتن کتاب را و رفتار بد رفتن در راه -

قزع - قزوع - سبک شدن و شتاب رفتن آهو دگر گریختن (ع بفتحها) و منه قولهم قزع الریاث اذا غلب فهرب - قزع بالتحریک پارهای ابر تنک قزعة یکی - و شتران خرد - و جای جای ستردن سر کودک و قد نهی عنه - تقزیع ستردن و جای جای ناسترده ماندن - و آماده کردن اسپ را بدوانیدن فرس مقزع نعت منه - و تقزع الفرس ای تهیا للرکض - مقزع مرد تنک موی و سبک رفتار و یقال ما علیه قزاع نیست بر وی لته پاره - قزعة بالضم موی گرد اگرد سر قنازع ج - وفی الحدیث غطی عنا قنازعک یا ام ایمن -

قشع - قشع - پوستهای خشک قشعة یکی علی غیر قیاس لان قیاسه قشعة مثال بدرة و بدر الا انه هکذا یقال - و فی حدیث ابی هریرة لو اخبرتکم بما اعلم لرمیتمونی بالقشع یعنی پوست خاک آلود زنند بمن قشع ایضا بیت من جلد فان کان من ادم فهو الطراف - و دور کردن باد ابر را و پراکنده کردن (ع بفتحها) اقشاع انقشاع تقشع کشاده شدن ابر از هوا و دل از غم - و قشعت القوم فاقشعوا و تقشعوا ای فرقتهم فتفرقوا - و اقشع القوم عن الماء اذا اقلعوا - قشعة بالکسر پاره ابر که بعد از کشادن ماند -

له یعنی قفان (ع ح) ق

قمع - قَمَعَة - کاسهٔ بزرگ قِمَع قِصاع ج -
تقمّع فرو خوردن جرعه آب را مردم و نشخوار اشتر
و نیکو و نرم خائیدن شتر نشخوار را (من نفتح)
و فی الحدیث انه خطبهم علی راحلته وانها تقصع بجرّتها
و میان دو ناخن سپش کشتن - و تشنگی نشاندن
آب کسی - و حقیر و خوار داشتن کسی را و بتاختن
زدن بکف دست - و بسته و خرد ماندن کودک
که نکو نبالد و شد یقال قصع الله شبابه فهو مقصوع
لا یشب ولا یزداد - قصاعة خرد و بسته بر آمدن
کودک که کلان نشود (من بفتحها) تقصیع نعت
قاصعاء سوراخ کلاکموش والجمع قواصع شبّهوها
فاعلاء بالنافقاء وجعلوا الالف التانیث بمنزلة الهاء
قصعة مثال همزة مثل القاصعاء -

قضع - قُضاعة - پدر حی از یمن و سگ آبی -

قطع - قَطْع - بریدن (من نفتحها) قطوع گذشتن
از جوی - و بریده و سپری شدن آب چاه -
و رفتن مرغان از سرد سیر بگرم سیر [illegible]
قطاع بالکسر [illegible] قطیعة
بریدن از خویشان [illegible] و قطاعة مثال [illegible]
[illegible] خویش بریده و قولهم
[illegible] الحق [illegible]
[illegible] من الارض [illegible] انقطاع
بریده شدن و فلان منقطع القرین فی سخاوا [illegible]
فرو ماندن در راه از قافله یقال قُطِعَ بفلان
فهو مقطوع به وانقطع به فهو منقطع به اذا عجز عن سفره
من نفقة و هبت او قامت علیه راحلته او اتاه
امر لا یقدر علی ان یتحرک معه - گسستن رسن منقطع الوادی
والرمل والطریق منتهاها - سقط جای بریدن و
سپری شدن هر چیز مقاطع ج - اقطوعة نشان
بریدگی و هجران که دو دوست بیکدیگر فرستند
ابن قاطع شیر برنده و زنش اقطع مرد دست بریده
قطعان بالضم ج - مثل اسود و سودان قطعة
باقی که جای بریدن سر آن چیزست قطعة بالضم
[illegible] و ایضا پاره از زمین جدا کرده و در
بخشش و یقال اصاب الناس قطع و قطعة اذا انقطع
ماء بئرهم فی القیظ قطیع بالضم [illegible] و نوعی
و هجران قطیعا و نوعی از خرما قطع بالکسر تاریکی
آخر شب و منه قوله تعالی فاسر باهلک بقطع من اللیل
و گلیم خرد که بر پشت شتر اندازند چون بنشینند
بر وی - و پیکان خرد و پهناور که در تیر نشانند
اقطاع انقطاع ج - قطعة یکپاره از هر چیز قطیعة هجران
و یقال الصدیم مقطعة الاکفان مقطع بالکسر آلة
بریدن مقطعات بالتشدید پاره های جامه نیکو
و پاره های قصاید شعر و هجران و یقال للارنب
مقطعة الاسحار تقطیع پاره پاره کردن - و در گذاشتن
اسب دونده از اسپان دیگر و یقال جاءت الخیل
مقطوطات ای سراعا بعضها فی اثر بعض - و
تقطیع الشعر وزن باجزاء العروض - والتقطیع
ایضا مغص فی البطن عن ابی نصر - قطاع القطاع
بالکسر انگور و خرما بریدن و هجران قطع رحمه گویند

وپارہ گاو و اقاطیع ج - علی غیر قیاس و اقطاع
قطعان ایضاً مثل اشرف و جربان و تازیانہ و
فلان قطیع القیام آنکہ برنتواند خاست از ضعف
یا از فربہی قطاعۃ بالضم آنچہ از بریدن افتد تقطّع
پارہ پارہ و بخش بخش شدن قولہ تعالی لقد تقطّع
بینکم فیمن قرأ بالرفع و پارہ پارہ و بخش بخش کردن
قولہ تعالی و تقطّعوا امرہم بینہم ای تقسموہ لازم متعد
اقطاع بہ بریدن دادن شاخہاے درخت را
یقال اقطعتہ قضباناً من الکرم ای اذنت لہ فی
قطعہا - ویقال ہذا الثوب یقطعک قمیصا و برید
کردن خراج زمین - و بریدہ شدن حجت و جواب
کسے و ساکت و ملزم شدن او وہو رجل مقطع
بالکسر نعت منہ - مقطع بالفتح کشتن را باز داشتن
از گشنی و غریب از خانمان بریدہ شدہ - و
آنکہ یاران او را ہند و او را فی و یقال قطعت الشئ
اذا انقطع عنک اقطع الغیث - و اقطعت الدجاجۃ
ای اقفت یعنی از بیضہ باز ماند - مقاطعۃ بریدہ کردن
بر چیزے تقاطع بریدن دو گروہ از ہم اقتطاع پارۂ
از چیزے جدا کردن و اقتطع فلان طائفۃ من مال
فلان ای اقتطعہ -

قعقع - قعقعۃ - آواز سلاح و نحو آن - و رفتن
در زمین و جنبانیدن و فی المثل ما یقعقع لہ بالشنان
قعقاع بالکسر کذلک - قعقاع بالفتح الاسم و راہ
از یمامہ بکوفہ و راہ دشوار و منہ قیل قرب قعقاع
لانہم یجدّون فی السیر و خرباے خشک - و نیز لقب
و قعقاع بن شور نام مردے بفضل حمار قعقعانی
بالضم سخت آواز مقعقع آنکہ قدح را بانگ دہاند در میسر
قعاقع آواز رعد با پیے و مواضع از بلاد قیس
تقعقع جنبیدن و یقال تقعقعت عمدہم ای ارتحلوا
و فی المثل من یجتمع یتقعقع عمدہ کما یقال اذا تم
امر دنا نقصہ - قعیقعان نام کوہیست بمکہ داہواز -
قفع بالضم غبیست بیسہ در از مقدار قفاع بالضم
مار غلیظ مر - اقفاع فرود آمدن قوم بر آن آب -
قفع - قفعۃ - زنبیل خرد بے گوشہ قفعاء درخت
قفع در کشیدہ شدن دست و پاے و جز آن -
رعع ک افت ۲) اُذن قفعاء کانہا اصابتہا نار فانزوت
و رجل قفعاء پاے انگشتان برگشتہ رجل اقفع
نعت منہ و قوم قفع الاصابع و رجل مقفع الیدین
قلفع بالکسر گل خشک شدہ بر زمین کہ بطرقہ
پراگندہ شود -
قلع - قلع - توشہ دان شبان - و بر کندن
(رعع بفتحہا) و نام معدنے کہ از وے ارزیز خاص
خیزد و قلعی منسوب الیہ - و فی المثل شحمتی فی قلعی
ای فی مزودی - اقتلاع بر کندن انقلاع و تقلع
لازم منہ - مقلوع امیر معزول دائرۃ القلع دائرۃ
تکون تحت اللبد و یکرہ - اقلاع باز ایستادن
قولہ تعالی و یا سماء اقلعی و باز ایستادن تب و
یقال ترکت فلانا فی قلع بالسکون والحرکۃ قلعۃ
ای فی اقلاع منہا - قلعان و و برادر از بنی نمیر
و اسمہا صلاۃ و شریح - قلعۃ حصار منہ القلعۃ

بالتحریک موضعی و بادیه سیف قلعی منسوب الیه
و پاره بزرگ از ابر قلع ج - و ایضا نشست پای
شدن در کشتی (ع ک ف ن ۳) رجل قلع القدم
قلعت سنه - و هذا منزل قلعة بالضم ای لیس بمستوطن
و مجلس قلعة اذا کان صاحبه یحتاج الی ان یقوم
مرة بعد مرة - و هم علی قلعة ای علی رحلة - [illegible]
قلعة آنکه بر زین نتواند بودن و در کشتی زود [illegible]
قلعة ایضا مال عاریت و فی الحدیث بئست المال
القلعة - مقلاع فلاخن قلاع سرسام و فی الحدیث
لا یدخل الجنة قلاع و نباش قلاع بالضم و التخفیف
گل تراشیده - و خاک درو اشده که زیر او [illegible]
بر آمده باشد - و قسمت از بیماری [illegible] قلاع [illegible]
از و سه صخره بزرگ در صحرا افتاده - و سر کوه [illegible]
و سنگ که از دست یا بفلاخن اندازند قلع
بالکسر بادبان قلاع ج - سفن مقلعات کشتی ها
با بادبان -
قمع - بعمود زدن - و قهر کردن و خوار گردانیدن
اقمع مثله مقمعة بالکسر عمود آهنین مقامع ج -
انقماع خوار شدن قمعة بالتحریک نام مرد و سر
و سر کوهان شتر قمع ج - و مگس [illegible] که بر ستور
نشیند قمع بالتحریک ایضا گشنی که [illegible]
و دمیدن آن (ع ک ف ن ۳) قمع بالکسر [illegible]
و حرکته و بالفتح ایضا [illegible]
و غلاف خرما و بادنجان و مانند آن [illegible]
و قمعت الوطب ای وضعت فی [illegible] القمع قماع

از سوراخ مشک آب خوردن مثل الاقتباع -
و یقال الحمار قمع ای محرک راسه -
قنع - قنوع - بالضم خواستن و خواهندگی و نیاز
نمودن در سوال (ع ک فتحها) قانع قنع نعت منه
و یقال قنوع بسنده نمودن و قناعة بمعنی الرضی
و هذا المعنی اشهر فیه و هو من الاضداد - و فی المثل
خیر الغنی القنوع و شر الفقر الخضوع و میل کردن
شتر سوی چراگاه (ع ک ف ن ۳) [illegible]
[illegible] (ع ک فتحها) قناعة بالفتح [illegible]
بسنده کاری [illegible] باشد (ع ک ف ن ۳)
[illegible]
[illegible] قنع [illegible] که بالاست [illegible]
باشد [illegible] بزرگ [illegible] قنع بالکسر [illegible]
[illegible] بالفتح گواه [illegible] یقال فلان [illegible] قنع و
[illegible] قنعان [illegible] بالضم یستوی فیه [illegible]
و المذکر و المؤنث [illegible] قنعان
بالکسر [illegible] قنع [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

رو داشتن تا پشود - وگردانیدن ستور را سوے چراگاه - وخشنود گردانیدن -

قوع - قوع - قیاع - برجستن گشن بر ماده (ع ض ارض ۲) اقتاع الفحل اذا هاج - قاع زمین هموار اقوع اقواع قیعان ج - قیعة ایضا واحد مثل القاع وقیل جمع البعض - قاعة الدار ساحت سرا است -

قبع - بالضم برق ولیس بجمع قبیع ولا قبع -

قرع - کسرة وریم بیش شتر را کیسان قرع ... قری کنده گردن بیتال قوافر ...

القرع حشه قرع کعصفور ... پشت و ... قرع ... شترگاه ... کوه ... سال -

قرع - بچه زن اول قرع شد -

قرشع - بالکسر گیاه ... گوسپند مردم چه چیز لیست سفید چو ... کم بر تن پدید آید و القرشع المنتصب المنتشر و اشتی للشر و اقرنشع ابرنشع رفع راسه و تحرک ونشط -

قرطع - کزبرج ور ... بیش شتر قرع شاد -

تقرفع - ترنجید تقرعف شد و اقرنفع علیه مینیا للمفعول اغمی علیه ثم افاق -

قفرعة - زن پیتا -

قلوبع - ک ... فرجل ... ار ...

قلفع - کزبرج ور ... گل ترکیده و شگافته و چیزے کہ از آهن وقت کوفتن جدا گشته باشد وهو منه قلفع قلع یعنی بشیم زد و القلفعة کز نحیة قشر الارض یرتفع عن الکماة وما یصیر علی جانب الغدیر کهیئة القشر الواسع قطعا قطعا -

قلمعة - مردم فرومایه وقلمع راسه ضربه فاندره وقیل حلقه -

قمع - کقنفذ آوند گندم و گروهیست بسیار شخص و مرد کوتاه - قنبعة زن کوتاه و بکر کسیه دو حشه شبیهة بالبرنس و یلبسها الصبیان و پیه انگندگی زنان کہ خرد باشد یا مانند آن وقمبع فی بیته و خائه پنهان شد و خشکین گردید و رجل مقنبع الراس کبیر الراس ظاهر -

رجل مقنشع اللحیة - بکسر الشاء مرد ریش ... ریش با پراگندگی آن -

قنبع - کقنفذ قتبان -

قنزع - قتبان قنزعه موے کہ دگرد سر قنازع بلایا وسخن بد و فحش -

قنزعة - کقنفذة بضم القاف والزاء و بفتحها و بکسرها بلایا و موے گرد اگرد سر قنازع و قنزعات ج - وپارۂ از موے کہ بر سر اطفال گذارند - یا موئیهاے دراز و ... ن وپارۂ زمین بے نبات و باقی ماندۂ بر دهن دم و بر گردن خروس والقنزعة من الحجارة سنگریزۂ کہ از گردگان کلان باشد و لیش یعنی موئیهاے کہ زنان بر سر بقدر انار پیچیده دارند قنازع بلایا و القنزعة من النهی والاسلام بقایا ها و نهی النبی صلعم عن القنازع نهی ان یوخذ الشعر و یترک منه مواضع قنزع

بالضم کوهیست مابین مکه و مدینه که بسیار سر دارد
ویقال اذا اقتتل الدیکان فهرب احدهما قرع الکو
قنقع - کقنفذ مرد کوتاه خسیس و موش قنقع کزبرج
مثله قنقعة بالضم اسپ و ماده خارپشت -
بنو قینقاع بضم القاف و تثلیث النون شعب
من الیهود کانوا بالمدینة -
قوقاع - بالکسر خندیدن خرس یقال قوقع الذئب
قاع الخنزیر - خوک آواز کرد (ع ف اک م) والاقیاع
بضم الهمزة وفتح القاف والیاء المشددة موضع بالحجاز

فصل الکاف

کتع - یقال ما بالدار کتیع - ای احد - کتع بالضم وفتح
تاء بچه روباه و مرد لئیم کتعان بالکسر ج مثل صرد
وصردان - وکتع جمع کتعاء فی توکید التانیث
یقال اشتریت هذه الدار جمعاء کتعاء و هذه لک
جمعاء کتعاء و رأیت اخوانک جمع وکتع و رأیتهم
اجمعین اکتعین - ولا یتقدم کتع علی جمع ولا یفرد
لانه اتباع له - حول کتیع سال تمام و کتع ای ذهب
(ع بفتحها) -
کشع - کشوع پراکنده شدن ستوران و سرگشتن
شیر چرانیدن (ع بفتحهما) کشع کرّاک - کفاف از سر
اندراختن وی - کشعة بالضم کفاف و یک ... شده
کالقوقة بالضم - ...
کرع - کرع - بالتحریک آب باران ایستاده کرعت
بدهان آب بر داشتن و خوردن از جوی (ع بفتحها)
و کصدای الکراع به آب ایستاده رسیدن قوم و اسباقیها

ستور را اکارعات کرعات خراسان که بر آب شتا
الکرع با ریک پیش ساق کرع بالتحریک اسم منه و
کرع مصدر منه و بدهان آب بر داشتن (ع کـ ا
ف م) کراع بالضم پاچه گوسپند و گاو و جز آن و
هو بمنزلة الوظیف فی الفرس والبعیر و هو مستدق
الساق یذکر و یؤنث اکرع واکارع ج - وفی المثل
أعطی العبد کراعا فطلب ذراعا لان الذراع
فی الید و هو افضل من الکراع فی الرجل - و
یقال الکراع انف یتقدم من الحرة ممتد و قال الا
و هو العنق من الحرة ممتد - والکراع ایضا اسم
لجمع الخیل -
کرسع - کرسوع - استخوان پیوند سر دست
از سوی خنصر -
کسع - کسع - سپیدی گرد اگرد شتة اسپ آن
موهاست و نکان بود که بر پیوند سر دست و پا
اسپ و خر باشد با ایست هم - و راندن مردم را
و سپوختن و سپس دست یا بر پیش پای
آب سرد زدن پستان ناقه را تا شیر باز گردد
یقال کسعت الناقة بغبرها ای ضربت خلفها
لیترادّ اللبن فی ظهرها و ذلک اذا خفت علیها
و رجل کسع ای غرب و هو من زوت لبقیته
الکساع در میان پاسب درآوردن سگ
بالضم خران کرد کسوم هیم زانده کسع بقا
... حم از زمین و منه قولهم ... امته الکاسعی و هو
رجل نجفه ... اتخذ منها قوسا فرمی الوحش

لیلا فاصاب وطئ اذا اخطا فالکسر القوس فقاح
رای ماری من البعید فتدبر۔

کتش کتش القوم عن القتیل۔ تفرقوا۔

کعع۔ کعاعۃ۔ باز داشتن کعکع باز ایستادن
و بد دل شدن واکعہ الفرق اذا حبس عن وجہہ
رجل کعکع بفتحتین جبان ضعیف کعع مصدر منہ
(ع ف اض ا ک م) وا الکسر اجود فهو کع و کاع۔

کلع۔ کلع۔ کنگیبا و پیا کی پاپ (ع ک ا ف ا)
اما کلع دستار کلع غنود و مشاک کلچ بستہ کلفتہ مر
از گوسپند ذو الکلاع نام یکے از ملوک یمن۔

کمع۔ کمیع۔ ہم خوابہ کمع بالکسر کذا کب۔ مکامعۃ
ہمخوابگی کردن دو مرد باہم وھی التی نہی عنھا۔

کنع۔ کنوع۔ فراہم و منقبض شدن۔ و نزدیک
آمدن کار۔ و میل غروب کردن ستارہ۔ و نیز
و فروتنی کردن (ع بفتحہا) اکنع مثلہ وایضا چہ
فراہم آوردن مرغ بوقت فرود آمدن از ہوا کنع
بالتحریک در کشیدہ شدن انگشتان (ع ک ا ف)
تکنیع تقبض آوردن کسے را تکنع لازم منہ۔ تکانع
گرد آمدن قوم۔

کوع۔ کوع۔ کاع۔ استخوان ساق دست از
سوئے انگشت ابہام ویقال احمق من الذی
یمتخط بکوعہ۔ الکوع کژ ساق کرعا و مونث منہ
کوع بر ساق دست رفتن سگ در ریگ از گرما
(ع ف اض ۲)۔

کیع۔ کیع۔ ترسیدن از چیزے (ع ف ا ک ۲)۔

کبع۔ بریدن و باز داشتن (ع بفتحہا) و در احمر ذانیزا
مرد کرد کبعۃ خواری و فروتنی کبع کعصر دشتری
و منہ یقال للاداۃ الیہیمۃ یا وجہ الکبع کبیع بریدن
کدعہ۔ و دور کردن آنرا (ع بفتحہا) کدعہ بالضم خوار۔
کداع بالکسر جد لمشعر بن مالک بن عوف الذی
قتل مع الحسین بالطف۔

کربعہ۔ اندا اخت آنرا و کربع الشی بالسیف بشمشیر
بریدن آنرا و کربع قوائمہ اا ما یعنی پر کرد آنرا۔
کرتع۔ کجعفر مرد کوتاہ و کرتع و تع فیما لا یعنیہ۔
کنتع۔ بالضم مرد کوتاہ۔

فصل اللام

لذع۔ لذع۔ سوختن آتش کسے را۔ و سوزش
دادن کسے را بزبان (ع بفتحہا) یقال نعوذ باللہ
من لوازعہ۔ التلذع سوختن جراحت و ریش لوذعی
مرد تیز خاطر و ظریف۔

لسع۔ لسع۔ گزیدن مار و کژدم (ع بفتحہا)۔
لطع۔ لطع۔ لیسیدن۔ و پیش پاسے زدن
سپس کسے (ع ک ا ف م) التطاع تمام آب خوشیدن
و خورد را خوردن لطع بالتحریک سپیدی درون
لبہا و آن بیشتر در سیاہان از مردم بود۔ و ریختن
دندان مردم چنانکہ جھا ماند رجل الطع وامراۃ
لطعاء نعت منہ۔ و لطعاء ایضا زنے کہ فرج او
کم گوشت باشد۔

لعع۔ لعاع۔ بالضم گیاہے نازک در اول رستن
و منہ قیل الدنیا لعاعۃ۔ التلعاع رد ہا بیدن بیتا

آن گیاه را تلعی بپیچیدن لعاع واصلها تلعّع
فکرهوا ثلاث بینات فابدلوا من الآخرة با و نقا
علت سیاسی لعلع نام کوه و سراب لعلعة
درخشیدن سراب - وشکستن استخوان تلعلع چشم
سیاه شدن از گرسنگی - وشکسته شدن استخوان
تصیفة نان کاورس -

لفع - تلفیع - سر پوشیدن صلته بالبار و باشکوه
کردن توشه دان را تلفع جامه در برکشیدن
وجامه در خود پیچیدن - و برگ فرو گرفتن درخت را
و پیری فرو گرفتن مرد را لفاع بالکسر چادر التفاع
چادر در خود پیچیدن و سبز شدن زمین به نبات

لقع - لقع - چشم کردن کسے را (ع ع بفتحها)
ویقال لقعه ببصره و لقعه بعینه ای عانه قال
ابو عبیدة ولم یسمع اللقع الا فی اصابة العین و
فی البصرة - لقاعة بالضم والتشدید مرد حاضر جواب
التقاع برگشتن گونه روی و جزآن و بتغیل بھولا

لکع - لکع - ریم برچفسیدن بر اندام (ع ع ک ا ف ۲)
رجل لکع مرد لئیم و خوار بنده نفس و امرأة لکاع
مثل قطام - تقول فی النداء یا لکع بالضم ولا تثنی
ذوی لکع - لکاعة مصدر منه (ع ع ک ا ف ۲) الکع لکعا
نعت منه - ولا یصرف لکع فی المعرفة لانه معدول
من الکع - ویقال للفرس الذکر لکع وللانثی لکعة
هذا ینصرف فی المعرفة لانه لیس ذلک المعدول
الذی یقال للمؤنث منه لکاع وانما هو مثل صرد
نغر - لکع ایضا - خر کره و کودک خرد وفی حدیث
ابی هریرة اثم لکع یعنی الحسن او الحسین رضی الله تعالی
عنهما - لکیعة کنیزک فرومایه - بنو اللکیعة گروهی لکع
گزیدن مار و گزدم - وبسر زدن بره پستان مادر را
بوقت مکیدن (ع ع بفتحها) -

لمع - لمع - لمعان - روشن شدن و درخشیدن
(ع ع بفتحها) یقال لمع البرق ای اضاء ویقال سراب
یلمع و یشبه الرجل الکذاب - التماع کذلک - لماع
دشت - و عقاب لمعة پاره گیاه خشک در میان
گیاه تر و پاره از عضو که خشک ماند در وضو یا غسل
الملعی مرد زیرک تیز خاطر یلمعی کذلک - الماع لمعه
بر آوردن زمین و پستان کردن مادیان و ماده
ماده شیر و سرباسی پستان سیاه شدن آبستن را
در بودن صاعقه بالبار - التماع شده یقال التمع
بالشیء والتمعه ای اختلسه و گونه برگشتن بتغیل
بھولا - ملمع اسپ ابرش یعنی چپار و آن نقطها باشد
مخالف رنگ او -

لوع - لوعة - سوزش عشق (ع ع ف ا ض ۲) التیاع
سوختن دل از عشق ویقال انی لاجد للفؤاد
الی لقائها ای لاعجة الفؤاد - رجل هاع لاع مرد بد دل
ترسنده لیع مصدر منه (ع ع ف ا ک ۲) -

لیع - لیعة - نام مردی -

ذهب ضیعا لیعا - ای باطلا -
الالثع من یرجع لسانه الی الثاء والعین والغین
بالاثرق الاسنان من الشفة -
لثع بفتحتین سستی تن و ذوالشناتر لقب عبد بن جابر

من خبز بلغ کیتنع وضعیت و زمین او هو بالباء المؤحدة(?)
لیع - بالکسر و ضعفه و لیعة الجوع بالفتح سوزش
گرسنگی احث بالکسر لعیا ناخجرث اللیاع بالکسر
السرعة العطش او التی تقدم الابل سائقة ثم ترجع
الیها و ربع لیلع بالکسر شدیدة -

فصل المیم

متع - متع - بر آمدن روز - و دراز شدن ماتع
دراز هر چیزے - و منفعت گرفتن بچیزے صلته بالباء
و چیدن بوزن (مع بفتحها) میزان ماتع ای راجح
وحبل ماتع ای جید الفتل و نبیذ ماتع شدید الحمرة
وکل جید فهو ماتع تمتیع دراز کردن - و برخورداری
دادن متاع آخریان و منفعت و منه قوله تعالی
ابتغاء حلیة او متاع تمتع برخورداری یافتن
استمتاع کذلک متعة بالضم برخورداری و منه
متعة النکاح و متعة الطلاق و متعة الحج لانه
انتفاع - امتاع برخورداری دادن و یافتن
صلته بالباء متعد لازم و بے نیاز شدن از
کسے صلته بعن -

مجع - مجع - بالکسر احمق مجعة بالضم مجعة مثال
همزة کذلک - مجاعة بیباکی کردن (مع کلافه ۲)
وامرأة مجعة قلیلة الحیاء - تماجع بیباکی کردن باهم
مجیع نوعے از طعام که بشیر و خرما سازند -

مذع - مذع - گفتن بعضے خبرا و بعضے را نهان
داشتن (مع بفتحها) و بول انداختن مذاع آنکه ستر
نتواند نگاهداشت - و دروغ گوے -

مرع - مریع - چراگاه فراخ آب و علف امرع امراع
مج - مراقة مصدر منه (مع بضمها) امراع علف ناک
شدن جاے ثمرع نعت منه و روغن بسیار بر سر
کردن و بفراخی آب و علف رسیدن و فی المثل
امرعت فانزل - یقال القوم ممرعون اذا کانت
مواشیهم فی خصب - ارض امرعة ای خصبة - مرعة
مثال همزة مرغے مانند تدرو -

مزع - مزع - شتاب رفتن آهو و اسپ (مع بفتحها)
تمزیع جدا کردن - و پنبه باز کردن تمزع پاره پاره
شدن از خشم و فی الحدیث انه غضب غضبا شدیدا
حتی تخیل الی ان انفه یتمزع قال ابو عبیدة لیس
یتمزع بشیء و لکنی احسبه یترمع و هو ان تراه کانه
یرعد من الغضب و لم ینکر ابو عبیدة ان یکون التمزع
بمعنی التقطع انما استبعد المعنی - مزعة بالضم پاره
گوشت یقال ما علیه مزعة لحم - و ما فیه مزعة من الماء
ای جرعة - مزعة بالکسر پاره از پر و پنبه مثل المزقة
من الخرق -

مسع - مسع - و نسع - باد شمال -

مشع - مشع - و رزیدن و گرد کردن - و گوسپند
دوشیدن امتشاع تمام شیر پستان او دوشیدن
و یقال امتشع من فلان ما امتشع لک ای اخذ منه
ما وجدت و ربودن چیزے را ذئب مشوع
گرگ رباینده -

مصع - مصع - جنبانیدن ستور دم را و بشمشیر
زدن و رجل مصع ای ضارب بالسیف و آب منه(?)

زدن پستان ناقه را و شتاب رفتن (من باب فتح) وانداختن مادر بچه را - و درخشیدن برق و جز آن

نقی ماصع ای مجازی و بازگشتن شیر از پستان ای ذهب - وکل شیء ولی و ذهب فقد امصع وهو ماصع ای ذاهب - ومصعت الابل اذا ذهبت البانها - ومصع البرد ای ذهب - ومصع فی الارض وامصع ای ذهب - ماصعة

مقاتله کردن امصاع صاحب شتران شیر بازگشته شدن تمصعة شال هر دو مرغ - وتمصعه و رخت

مصع نحن لج تمصیع درخت و چوب ... مانا

با پوست تا آب او خشک شود -

مظع تمظیع العود - ماندن چوب تر با پوست تا خشک شود -

معمع معمعة - آواز پستان که بسوزد - و آواز دلیران در معرکه معمعان سختی گرما یقال یوم معمعان ای شدید الحر معمعة ایضا در گرما شدن تمعمع

ساختن - و نگار را مال المعمعی مردم که هر که را تابع باشد یار او شود و مع با دبی کلمة تدل علی المصاحبة وهو اسم لانه قد یسکن و ینون تقول جاؤا معا -

مقع مقع - دشنام دادن بفحش مثل مجهولا یقال مقع فلان بسوأة ای رمی بها و سخت خوردن شراب و آب : امتقاع گونه برو بگشتن از ترس و اندوه یقال امتقع لونه مجهولا وکذلک انتقع وابتقع بالنون والباء والمیم اجود

ملمع ملمعة - رفتار تیز سبک (من باب فتح) املاع کذلک

منع منع بیابان بی نبات ومن امثالهم قولهم ... زود ذات بر عقاب ملع ویقال ذلک لمن انواعه والملع وهو شبیه ... طارت ... لعقاب ... عقاب المغرب وکذلک الملیع وهو السریع ایضا

منع یمنع - باز داشتن وهو خلاف الاعطاء (من باب فتح) انه منوع مناع نعت منه و باز داشتن کسی را از کاری و چیزی امتناع باز ایستادن مانعة باز داشتن از یکدیگر مناعة عزیز شدن استوار شدن (من باب ضعف) رجل منیع و مکان منیع و منعة ... وهو فی عز و منعة ای ... وهو جمع مانع ایضا مثل کافر و کفرة ای هو فی ... ومن یمنعه من عشیرته ... ای ... حصن

میع یمیع - روان و تنک شدن چیزی چون روغن و سکبه جوان - و گداختن ... (من باب ضرب) تمیع کذلک میعة ... چون آب و روغن و جز آن و شادابی - اول رفتار اسپ - و اول جوانی - و اول ... و میعة و آن قلم است از درختی و در سوم ... دوایه باشد -

ماد عقة - بالفتح نام قبیل معروف گروه که بدان بر دارند چیزی را مانع ماهی است خرد و بر یائی ... و خته ندع کعب ایزد است در میان ... در نسب خود متهم باشد قیل منسوب الی ... او من الدعوة فی النسب علی المعة من ... دعیت فی دعوت -

مطع فی الارض مطعا و مطوعا - رفت و گم شد - و مطع الشیٔ بہ پیش دہان و دندان پیشین چیزرا خورد ناطع ناطع نعت منہ و ناقۃ ممطلعۃ الضرع شتر مادہ کہ سر پستانش از شیر پر شدہ روان گردد -

موعۃ الشباب یعنی آغاز جوانی -

المہع - محرکۃ تلون الوجہ من عارض فادح قیل و منہ المہیع للطریق الواسع الواضح و الصواب انہ من ہ ی ع لانہ لیس فی الکلام فعیل و اما مہید فمصنوع -

فصل النون

نبع - نبوع - بیرون آمدن آب از چشمہ و جزآن (ع بفتحہا و ض اک ۲) ینبوع چشمہ و منہ قولہ تعالیٰ حتی تفجر لنا من الارض ینبوعا ینابیع ج - نوابع البعیر المواضع التی یسیل منہا عرقہ - نبع درختیست کہ از و کمان سازند و از شاخہاے وے تیر سازند نبعۃ چوبے از وے نبائع موضعے ینبع شہرے نباعۃ دُبر یقال کذبت نباعتک اذا ردم ای ضرط و بالغین المعجمۃ ایضاً -

نجع - نجوع - گواریدن طعام (ع بفتحہا) و بطلب نیکوئی و آب و علف شدن - و در خوردن رنگ و اثر کردن سخن و پند و دارو مار نجوع بالفتح ای نجیر نجوع الصبی اللبن - و نجوع الدابۃ المدید و مدید آرد و جو باشد کہ آنرا با آب و بخ تنک کنند بہ مثال دوغ و ستور را خوانند تا ز و فربہ شود نجع مدید دادن ستور را نجعۃ بالضم آب و علف نگاہ کردن انتجاع بطلب آب و علف و منفعت و نیکوئی شدن منتجع موضع جستن آن و ہؤلاء قوم ناجعۃ و منتجعون - نجیع خون کہ بسیاہی زند قال الاصمعی ہو دم الجوف نجع - نخاعۃ - بالضم آب بینی نخع آب بینی انداختن تنخع مثلہ و بہ نخاع رسانیدن کارد را در ذبیحہ یقال ذبحہ فنخعہ فہی دابۃ منخوعۃ و خالص کردن دوستی و نصیحت را بکسے (ع بفتحہا) منخع و ہو مفصل الفقرۃ بین العنق و الراس من باطن - نخاع بالضم و الفتح مغز مہرۂ پشت کہ آنرا حرام مغز گویند نخع قبیلہ ایست از یمن انتخاع دور شدن از زمین خود -

نزع - نزع - کشیدن چیزے از جاے خود - و برکندن و مانند شدن بہ پدر یقال نزع الی ابیہ فی الشبہ ای ذہب - و فی المثل العرق نزاع و کشیدن کمان یقال نزع فی القوس ای مدہا - و فلان فی النزع ای فی قلع الحیوۃ - نزاع آرزومند شدن یقال نزع الی اہلہ و بعیر نازع و ناقۃ نازع آنکہ آرزومند چراگاہ و جاے خود باشد و غنم نزع حراص تطلب الفحل - نزیع غریب نزائع الخیل اسپان کہ از قومے دیگر کشیدہ باشند و کذا نزائع البعیر نزائع ایضاً زنان کہ بہ بیگانگان دادہ باشند نزوع بر داشتن از کار (ع ف اک ۲) و فی المثل صار الامر الی النزعۃ اذا قام باصلاحہ اہل الاناۃ و ہو جمع نازع - بئر نزوع بالفتح و نزیع چاہ کہ قعر او نزدیک باشد نزع سوے رفتگی ہر دو جانب پیشانی انزع نعت منہ نزعاء نعت المونث منہ و لا یقال نزعاء

انزعه یک موی پیشانی و آنرا بحر پسه خوانند و ہمانزعتان - منازعه باہم کشش کردن بخصومت وآرزومند شدن ویقال بینہم نزاعة بالفتح ای خصومة فی حق - تنازع خصومت کردن دوگروه باہم انزاع صاحب شتران نزائع شدن ورأیته متنزعا الی کذا ای متسرعا الیہ نازعا - انتزاع برکندن وبرکنده شدن متعدی لازم یقال انتزعت الشئ فانتزع ای اقتلعته فاقتلع - تنزع برکنده شدن للمبالغة - منزع بکسر المیم و منزعة بازگشت - و پایان کار و تدبیر ویقال لتعلمن اینا اضعف منزعة وبکسر المیم ایضا - وفلان قریب المنزعة ای قریب الہمة ویقال لم یبق فی القوس منزع کار به نہایت رسید وشراب طیب المنزعة ای طیب مقطع الشرب -

نسع نسعة - بالکسر نوار - و تنگ ستور نسع بفتح وسکونه انساع ج - نسوع گوشتہائے بن دندان دور شدن (مع بفتحہما) نسع منسع باد شمال -

نشع نشوع - بالفتح و بالغین المعجمة ایضا دارو در بینی بچه ریختن و در دہان افگندن و بالضم سعوط فیه (مع بفتحہما) وسخن تلقین کردن انشاع دارو در بینی چکانیدن انتشاع دارو به بینی خویش اکردن

نصع نصوع - خالص شدن لون وسخت سپید شدن (مع بفتحہما) وپیدا و روشن شدن کار ناصع ای خالص یقال ابیض ناصع واصفر ناصع قال الاصمعی کل ثوب خالص البیاض او الصفرة او الحمرة فہو ناصع - نصع بالکسر نوعے از جامہائے سپید

انصاع پیدا کردن آنچه در دل باشد - و آہنگ جنگ کردن -

نطع نطع - بالفتح والکسر مع السکون والحرکة اربع لغات گستردنی از ادیم نطوع انطاع ج - نطع بالکسر مع السکون والحرکة کام و شکنہائے کام نطوع ج - تنطع دور شدن در سخن - ودر کام گفتن سخن را -

نعنع نعنع - نعناع - پودینه نعنع بالضم دراز تنعنع دور شدن نعاعة بالضم مثل نعاعة وہی بقلة ناعمة

نفع نفع - سود وسود کردن (مع بفتحہما) و ہو ضد الضر صلته باللام منفعة سود مندی - انتفاع سود یافتن

نقع نقع - گرد نقاع ج - و بیک جائے گرد آمدن آب وآنچه در چاه گرد آمده باشد از آب وفی الحدیث انه نہی عن منع نقع البئر و زمین که خاک خوش و پاک دارد و در وے آب ایستد نقاع انقاع ج - و فی المثل انه لشراب بانقع ای انہ معاود للامور یاتیہا حتی یبلغ الی اقصی مراده - النقوعة بالضم چاہک خرد نقوع بالفتح آنچه در آب تر نہند چون مویز و خرما وجز آن منقع بالکسر خنور تر نہادنی منقعة مثله وہی ایضا برمة صغیرة یطبخ فیہا اللبن ویطعمہ الصبی منقع بالفتح موضعے که در وے آب گرد آید مناقع ج نقوع گرد آمدن آب در جائے - وبلند شدن آواز و فریاد یقال نقع الصوت واستنقع ای ارتفع - و مہمانے از سفر رسیدن وگوسپند و شتر کشتن جہت آن مہمان یقال نقعت النقیعة وانقعت وانتقعت ای نحرت - و کل جزور جزرتہا للضیافة فہی نقیعة -

له الانقوع وقعة الذي يكون فيه الوكف ق

وفی کلامهم اذا لقی الرجل منهم عدوا یقول بیلو انقع لکم ای بجزر لکم کانهم یدعوهم الی دعوته وسیراب شدن

انتقاع کذلک یقال نقعت بالماء ای رویت

وباز داشتن خبر را یقال ما نقعت بخبر فلان نقوعا

ای ما عجبت بکلامه ولم اصدقه – قال الاصمعی

نقعت بالخبر والشراب اذا اشتفیت منه – نقع

تشنگی نشانیدن وفی المثل الرشف انقع للعطش

وانجع – ویقال سم ناقع ای بالغ – وسم منقع ای

ای مربی – ودم ناقع ای طری – نقیع چاه بسیار آب

وهو مذکر والجمع انقعة وآب میوه ها که تر نهاده باشد

وآب ایستاده – وبانگ وفریاد – وشیر خالص که

سرد کنند وبخورند وهو المنقع ایضا – نقیعة مهمانی

مسافر وستور که بجهت آن کشند ویقال الناس

نقائع الموت ای یجزرهم کما یجزر الجزار النقیعة –

انقاع سیراب گردانیدن – وتر نهادن میوه و

دارو جز آن یقال دواء منقع – قال ابو عبیدة

انقعت له شرا وهو استعارة وایستادن آب بجائی

استنقاع شلم ودر پی آو از رفتن انتقاع کشتن

شتر وگوسپند غنیمت پیش از قسمت – وکشتن

کونه روی وهو لغة فی امتقاع – استنقاع بغدیر

فرو آمدن واغتسال کردن کانک ثبتت فیه

لتتبرد والموضع مستنقع وتر نهادن یستعمل مجهولا

یقال استنقع الشیء فی الماء وگرد آمدن آب

وایستادن آن بجائی –

نکع – نکع – شتابانیدن از کاری (ع بفتحها)

صلته یعین – نکعة نکعة مرد احمق نکعة الطرثوث

سر را فه نکع بالتحریک پوست ونشنگی یعنی انکع

نعت منه –

نوع – نوع – گونه واخص من الجنس – تنوع

گوناگون شدن نوع بالضم تشنگی نائع تشنه یقال

هو جائع نائع وهم جیاع نیاع ویقال رماه الله

بالجوع والنوع – استناعة پیش شدن ورفتن

نهع – نهوع – بستم قی کردن (ع بفتحها) بمعنی التهوع

نتوع – از زخم قدری خون بر آمدن

ع ف اض ۳ وک ۳ وکذا الماء من العین والعرق

من البدن وانتع عرق کثیرا وانتع القی لم ینقطع –

انثع – قی کرد وخون از بینی بر آمد پس غالب شد

بر وی وانثع القی والدم خرجا –

انداع – پیروی خوی فرومایگان کردن وانزع

للستمر بالغین وابدعت به الناقة بالباء الموحدة –

ثلع – آب وخوی بر آمد (ع بفتحها) ثالع نعت منه

ناع – ناوید (ع ف اک ۳) والنوائع

من الغصون الموائل –

فصل الواو

وبع – وباعة – بالتشدید کون یقال کذبت

وباعتک ونباعتک بالنون ایضا وبالغین المعجمة

ایضا ای ردم وضرط –

وجع – وجع – رنجوری ودردمندی اوجاع

وجاع ج – ورنجور ودردمند شدن (ع ک ا

ف ۳) وجع یوجع ویجع ویاجع ایضا بالیاء والهمزة

فهو وجع وهم وجعون و وجعى و وجاعى ونسوة وجاعى
ايضاً و وجعات وبنو اسد يقولون ييجع بكسر الياء
ولايقولون ييجل استثقالا للكسرة على الياء فلما
اجتمعت الياءان قويتا واحتملتا ما لم تحتمله المفردة
وفلان يوجع رأسه بنصب السين ولم يجعله رأسه
برفعها وانا ايجع راسى و يوجعنى راسى - ايجاع
درد مند كردن ضرب وجيع اى موجع مثل اليم
بمعنى مولم - توجع درد مندى نمودن و مرثيه
گفتن مرده را و وجعاء كون جعه بالكسر نبيذ جو -
ودع - توديع - پدرود كردن (ع بفتحهما)
ودع بالفتح پدرود و اودع الثوب وخبره داشتن
گشتن از جهت گشتن وقوله تعالى ما ودعك ربك
وما قلى قالوا ما تركك - توديع الثوب در جامه دان
نهادن جامه را و ودعه بالتحريك و بالسكون شبه
سپيد كه آنرا مهره خوانند و ودعات ج - دعة
تن آسانى والهاء عوض من الواو فيه (ع بفتحهما)
و وديع وادع نعت منه يقال نال فلان المكارم
وادعا من غير كلفة - رجل متدع اى صاحب دعة
وراحة - موادعة مصالحت كردن توادع تصالح
ويقال عليك بالمودوع اى بالسكينة والوقار
ولايقال منه ودعه كما لايقال من المعسور
والميسور عسره ويسره - دع بهان وهو امر بمعنى
الترك يقال دع ذا ودعه كما يقال ذره وذرهم
قال المولف سمعت عمن له نصاب تام و نصيب علم
من العربية ان كلمتى ودع و وذر اعرفان فى معنى الترك

الا ان ودع للمخاطب بترك الشئ قبل العلم به و ذر امر
بتركه بعد ما علمه وروى ان بعض الائمة سأل الامام
فخر الدين الرازى رحمه الله عن قول الله تعالى
أتدعون بعلا وتذرون احسن الخالقين لم يقل
وتدعون احسن الخالقين وهذا اقرب الى الفصاحة
للمجانسة بينهما فقال رحمه الله لانهم اتخذوا الاصنام
الهة وتركوا الله بعد ما علموا ان الله ربهم ورب
آبائهم الاولين استنكارا واستكبارا فلذلك
قيل لهم وتذرون ولم يقل وتدعون والله اعلم
وقال الجوهرى ولايقال ودعه ولاهو وادع
وانما يقال تركه وهو تارك وربما جاء فى ضرورة الشعر
ودعه فهو مودوع على اصله - وديعة زنهار ودائع
ج - ايداع و وديعت نهادن بكسے و نيز گرفتن از كسے
وديعت را وهو من الاضداد - استيداع
نگاه داشتن خواستن وديعت را استيدع بنده
جامه كهنه - مودع ج - اودع نامے از نامهاے
كالكموش و ودعان نام جائے -
ورع - ورع - بالتحريك ترسنده قال ابن السكيت
واصحابنا يذهبون بالورع الى الجبان وليس
كذلك انما الورع الصغير الضعيف الذى لا غناء
عنده يقال انما مال فلان اوراع اى صغار -
ورع بالضم وروع وراعة ضعيف و بيفائده شدن
(ع بضمها) ورع رعة بكسر الراء پرهيزگارى (ع
بكسرهما) ورع نعت منه - وفلان سىء الرعة اى
قليل الورع - تورع پرهيز نمودن توريع باز داشتن

وفي حدیث عمر رض وزّع اللصّ ولا تقطعه ای
اذا رأیته في منزلک فادفعه واکففه ولا تنظر ما یکون
منه و باز گردانیدن شتر را از آب تموارته باهم گفتن
سخن وزیعة نام اسپی۔
وزع۔ وزع۔ باز داشتن (مع بفتحهما) و اول و
آخر لشکر را فراهم آوردن اتزاع باز ایستادن
ایزاع بر آغالانیدن بر چیزی یقال هو موزع به
ای مغری به وزوع بالفتح اسم و مصدر فیه والهام
دادن قوله تعا رب اوزعنی ان اشکر و پاره پاره
بودن اندا ختن ناقه استیزاع الهام خواستن
شکر نعمت را از خدای تعالی وازع سرهنگ
وسالار لشکر و باز دارنده۔ وسلطان وزعة
بالتحریک ج۔ قوله تعا فهم یوزعون۔ والکلب
ایضا یسمی وازعا لانه یکف الذئب عن الغنم
توزیع قسمت کردن بخشه برای دیگری۔ و پراگنده
کردن توزّع بر خود و دیدن قسمت را متّزع سخت
اندام اوزاع من الناس جماعات۔ وبطن من
همدان ومنهم الاوزاعی۔
وسع سعة۔ فراخی و فراخی کردن۔ وگنجیدن
(مع ک اف ۲) و توانگری وسع بالضم کذلک و
دسترس و طاقت قوله تعا لینفق ذو سعة من سعته
ای علی قدر سعته والهاء فیه عوض من الواو۔
ایساع با دسترس و توانگری شدن قوله تعا
وانا لموسعون ای اغنیاء قادرون و فراخ گردانیدن
نعمت بر کسی صلته بعلی۔ توسیع فراخ کردن
خلاف التضییق۔ اتساع فراخ شدن استیساع
کذلک۔ توسّع فراخی و فراخ نشستن در مجلس
فرس وساع بالفتح اسپ فراخ گام وساعة مصدر منه
(مع بضمهما) ووسیع وذو خض نام دو آب یسع نام
پیغمبری وقد ادخل علیه الالف واللام وهما لا یدخلان
علی نظائره نحو یعمر و یزید و یشکر الا فی ضرورة الشعر وقرئ
واللیسع بلامین ایضا۔
وشع۔ وشیعة۔ رشته ریسمان۔ و ماکوی بافنده
و نوارهٔ پاغنده۔ و خطهای برد۔ و برآمدن پیچیدگی
موی بر سر و بر کوه شدن (مع بفتحهما) توشیع
پیچیدن پاغنده توشّع برآمدن گوسپند بر کوه
بیجرا ایشاع شگوفه بیرون آوردن درخت وشوع
دارویی در دهان مثل الشوع۔ وشیع شاخ پنبه ها و
قدره که پیوسته اند انداخته
وصع۔ وصع۔ مرغکی خرد تر از گنجشک۔ وفی الحدیث
ان اسرافیل لیتواضع لله حتی یصیر کانه الوصع۔
وضع۔ موضع۔ جای۔ و نهادن بر جای
(مع بفتحهما) وکذلک وضع و موضع مصدران فیه
وهو مثل المعقول و موضع بفتح الضاد لغة فی موضع
ویقال ضعه خیر هذا الوضعة بالفتح والکسر الضعة ایضا
یعنی بنه جای خودش نهاد ضعة ایضا گیاه شور و ضیعة
اثقال و رخت ویقال این خلّفوا وضائعهم و شور
گیاه والوضیعة ایضا نحو وضائع کسری کان
ینقل قوما من ارض فیسکنهم ارضا اخری وهم ایضا الشحن
المسالح و گیاه شور خوردن شتر و خورانیدن لازم متعدی

(عع بفتحها) ناقة واضعة وموضوعة ایضاً نعت منه - وهؤلاء اصحاب الوضیعة ای اصحاب حمض مقیمین فیه - وضیع خرماے ترکه در خنور ها نهند خشک ناشده وامانت ومردم فرومایه ویقال فی حسبه ضعة فرومایگی ست وتباروے تواضعه کردی ایستن باهم وماندن خرید وفروخت باهم - وبه چیزے موافقت کردن وقرار دادن وضیع نهادن لنا منبه را از سر امرأة وضع لا تار علیها ببچه آوردن وفرود افکندن از درجه صناعه من (عع بفتحها) وضع بالضم ونیز آخر طهر حمل گرفتن زن تضع بالتاء کذلک بسکون الضاد وضعها یقال ما علت ام وضعا وتضعا - امرأة واضع نعت منه - وضوع تیز رفتن شتر بعیر حسن الموضوع شتر نیکو تیز رفتار ایضاع تیز راندن - وزیان زده شدن مردم در تجارت یقال وضع فلان فی تجارته واوضع یستعمل مجهولا ای خسر فهو موضوع فیها - ضعة بالفتح والکسر فرومایه شدن (عع بفتحها) وضیع نعت منه تواضع فروتنی ونرم گردنی نمودن اتضاع پست کردن سر شتر را تا پاے برکردن وسے نهند ونشیند توضیع پرود وختن جبه بعد از پنبه نهادن جبل موضع ای مطرح لیس بمستحکم الخلق -

وعوع - خطیب وعوع - وهو نعت حسن - وعوعة آواز گرگ وسگ وهو لغة فی وعوعة - وعواع ایضا خروش - وجماعت مردم -

وقع - وقیعة - بالفار ... ها ... وغیرها -

وقع - وقع - بالتسکین جاے بلند ونشانگاه انداختن که راصابته البا یقال وقعت بالقوم فی القتال وسخن در انداختن از هر جنس صانة لیس ومن یقال وقعت من کذا وعن کذا وتیز کردن مردم نداختن وکارد وشمشیر را به فسان - وقوع افتادن (عع بفتحها) ویقال وقع ربیع بالارض ولا یقال سقط وفرود آمدن مرغ از هوا وهذا حسن الوقعة بالکسر وقعت بالفتح آسیب کارزار وواقعه مثله - والواقعة القیامة - موقع جاے افتادن یقال وقع اثنی موقعه - موقعة الطائر بفتح القاف جاے فرود آمدن مرغ منقعة البازی کرسی باز - وچوب گازر که جامه در وسے کوبد - وفسان دراز - وسوهان پتو که وقع بالتحریک سنگها - وقعتیکے - وسوده شدن پاے از سنگها وازمین درشت - وتنگ شدن سم ستور (عع ک ا ف ۲) وقع نعت منه واپر تنگ وقیع سم تنگ شده از سنگ تا فرو وقیع شلد وقعا وشمشیر تیز کرده بسنگ وسوهان وقیعة مغاکچه بسنگ که در وسے آب ایستد - کوشش وقیعة وقائع - وغیبت کردن یقال وقع فیه رجل وقاع ووقاعة نعت منه - وقاع کقتال داغ کرده بود کرانه ران ستور باشد واقع کوفیان فعل متعدی گویند نسر واقع ستاره ایقاع بجنگ در انداختن کسے را - وانداختن کسے را آنچه اورا آید یقال اوقعه بالشر - مواقعة وقاع کنایت از الجاع - وکالة بجنگ در افتادن توقع امید داشتن ...

له ... منتهی الارب -

بوقوع چیزے توقیع نشان - ونشان کردن بر مکتوب و روے آوردن صیقل بر تیز کردن شمشیر بمیقعه - وپشت ریش کردن ستور را - وگمان بردن چیزے یقال وقّع ای اٰتی ظنک علی الشیٔ - طریق موقّع راه کوفته و نرم رجل موقّع و بعیر موقّع مرد وشتر سختی کشیده و سفرها دیده سکّین موقّع کارد تیز کرده و بعیر موقّع وحمار موقّع ایضاً پشت ریش شده مِرماة موقعة ای محدودة یعنی پیکان تیز کرده -

وکع - وکاعة - صلب وسخت شدن مشک وجز آن (ع بضمها) ایکاع متعد منه - وکیع صلب استوار سقا وکیع مشک که از وے آب نزهد - ونام مردے فرس وکیع اسپ که خوے نکند - و استوار وکع بفتحتین انگشت ابهام پاے بر سبابه نشستن مرد را اوکع وکعاء نعتان منه مرد وزن فرومایه - وکول و الیکعة سکة الحراثة والجمع ینکع وهو بالفارسیة بزن استیکاع سخت شدن طبیعت وکع گزیدن مار وکژدم - وبهسته زدن پستان را بوقت دوشیدن - وبسر زدن بره وگوساله پستان را بوقت مکیدن (ع بفتحها) ومن کلام العرب قالت الشجرة احلب ودع فان لک ما تدع وقال التّجه حلب وکع فلیس لک ما تدع ای ابهز الضرع واحلب ما فیه

ولع - ولوع - ولع - حریص شدن بچیزے حسبته بالباء (ع که ۱ ۲) ولوع بالفتح حریص الشدة والمصدر کلاهما بالفتح - ایلاع حریص گردانید

یقال مولع به بفتح اللام ای حریص مغری به - ولع بالفتح دروغ یقال ولغ والع کما یقال عجب عاجب ودروغ گفتن ولعان کذلک (ع بفتحها) والع دروغ گوے ولعة ج - ویقال ما ادری ما ولعه ای اجلسه وما والعته بمعناه - موقع بیه برذون مولع ای ملون تولیع هر رنگے در آمیختن در ستور ولیع غنچه شگوفه نا شگفته ولیعته حے از کنده -

وقع الماء - آب روان شد (ع ف اک ۲) واقع آب روان وکل ماء جری علی صفاة - ومقعه - بالفتح باران یکباره -

الوقع - بفتحتین بشارتها الی الشیٔ الیسیر لغة یمانیة

	فصل الهاء	

هبع هبع - بالضم وفتح ۲ شتر بچه که در آخر نتاج زاید یقال ماله هبع ولاربع وقد مرهبعة ماده هبعات ج - هبعان گردن دراز کردن شتر بچه در رفتار (ع بفتحها) -

هبلع - هبلع - بالکسر بسیار خوار -

هبنقع - هبنقعة - بر پاشنه پاے نشستن هبنقع ای مشکبر احمق واهبنقع الرجل اذا جلس الهبنقعة -

هجع - هجوع - بخواب رفتن بشب - وشکستن گرسنگی نه تا حد سیری (ع بفتحها) تهجاع خواب سبک - هجیع من اللیل پاره از شب - تهجیع خواب کردن ویقال اتیته بعد هجعة

ای بعد نومة خفیفة من اول اللیل - هجعة بالکسر کالجلسة من الجلوس رجل هجعة مثال همزة وهجع وهجع مرد غافل وگول - اهجاع تسکین دادن گرسنگی را - هجنّع دراز و فرک -

هجرع - هجرع - بالکسر دراز -

هلع - هلع - بالکسر وسکون العین کلمة یسکن بها صغار الابل اذا تفرقت - هوزع شتر مرغ -

هرع - هرع - بالتحریک روان شدن خون (ع ک اف ۲) دم هرع خون روان رجل هرع سریع البکاء - هرعة زن که بوقت ملاعبت انزال آیدش مهروع ای مصروع - اهراع شتافتن قوله وجاءه قومه یهرعون الیه ای یستحثون الیه ولرزیدن از خشم و ترس و تب یستعمل مجهولا - هیرع مرد ضعیف بد دل - هیرع سریعة الهبوب - هیرعة ناسه شبان - اهرماع بالکسر سبک رفتن و سبک فرو دویدن آب چشم در گریه میم زائده -

هزع - هزیع - پارهٔ از شب تهزیع شکستن تهزع شکسته و کوفته شدن مهزع بالکسر کوه اهتزاع جنبیدن نیزه و شمشیر اهزع آخرین تیر که در کیش مانند یقال ما فی کنانته اهزع و ما فی الدار اهزع ای احد - هزوع شتافتن (ع ع بفتحهما) اهتزاع تهزع کذلک -

هطع - هطوع - چشم بر نا گرفتن از چیزی (ع ع بفتحهما) اهطاع گردن راست دراز کردن و تیز دویدن بعیر مهطع راست گردن -

هطلع - هطلع - مرد دراز تن آور -

هقع - هقعة - ذکر کردن (ع ع بفتحهما) -

هقع - هقعة - دائرهٔ پیش سینه اسپ و بکره که یقال ان المهقوع لا یسبق ابدا و یکی از منازل و آن سه ستاره است در جوزا نزدیک یکدیگر - هقعة مثال همزة مرد بسیار تکیه کننده و بر پهلو خسپنده در میان قوم - تهقع آواز رسیدن شمشیر بر جای - متهقع بتشدید المیم و کسر القاف بر وشت تعصب -

هکع - هکوع - آرامیدن (ع ع بفتحهما) هکعة احمق -

هلع - هلع - خروشیدن (ع ک اف ۲) ای ناشت نست منه - و فی الحدیث من شر ما اوتی العبد شح هالع و جبن خالع ای یجزع فیه العبد و یحزن کما یقال یوم عاصف و لیل نائم و قوله تعالی ان الانسان خلق هلوعا - رجل هلعة مثال همزة اذا کان یهلع و یجزع و یضجع سریعا - و یقال ما له هلع و لا هلعة بالکسر و تشدید اللام ای ما له جدی و لا عناق - ناقة هلواع و هلواعة ای سریعة جدیدة باذعان - هلوعة شتافتن ذئب هلع هالع گرگ حریص خورنده الاول من الحرص و الثانی من الابتلاع - هالع شتر مرغ تیز رونده نعامة هالعة -

همع - هموع - روان شدن اشک و سرشک هوا که بر درخت افتاده باشد تهمع همعان کذلک (ع ع بفتحهما و ض ۲) هموع بالفتح نعت سحاب همع ابر بارنده تهمع گریستن بر و - هملع بتشدید اللام شتر تیز رو - و گرگ لام زائده -

هیسع هَیسَع - بالفتح مرد توانا و نام مردی -
هنع هَنَعَة - نشان پیدا کردن شتر بر میان گردن و هنعة
منزلیست از منازل ماه و آن پنج ستاره است
بر شکل ... چنانچه هنع هنعتین پستی گردن
و پست گردن شدن (ع ک ف ۳) ظلیم اهنع و
نعامة هنعاء ... آنکه ... پشت وی پست ...
هوع ... - بالفتح ... کردن (ع ف ۱)
... کردن -
هیع هَیع هیعان - بد دلی کردن و ترسید
... (ک ۲ و ک ۱ ف ۳) ... اشیر ...
... از آب و جز آن شل المیعة (ع ف ک ۲)
و ... آوازی و خروش و فاحشه و
مانند آن ... رافع ... دیگر اختر ... ان ...
... هاع لاع و هائع لائع ای
جبان جزوع ... آواز ...
... نام ... اهل شام ... -

هبیع - کسفر جل مرد کوتاه -
هتیع الیوم ... بسوی ایشان شتابان پیش آمد
(ع ف ۱) -
هجیشا - کسهم مرد بد دل لانه من الجزع عن اللحیانی -
هیدلع - بضم الهاء و فتح الدال و کسر اللام ترک است
الهزبع - کسفر الخفیف من اللصوص و الذئاب -
هزجع - کجعفر لنگ -
هزیع - هزیع کفلس مرد ... و شتابی ...
... اهزع و اهزع فی منطقة ... و اکثر

و ما اهزع الیه شتابی -
هزنع - کقنفذ و عصفور بیخ بیش خرد و هزنعة بالکسر
بیخ بیش کلان هزنوع مثله الهزانع اصول نبات
کالطرثوث -
هزلاع - بالکسر گرگ بچه از کفتار که لاغر سرین باشد
و هزلاعة ... و انسلال و سموا هزلاعا الهزلع
کجلس السریع -
الهزنوع - کعصفور اصل نبات یشبه الطرثوث
او الصواب بالراء و الغین -
هسع - شتابی کردن (ع ف ۱) و هاسع و هیسع کزفر و
زبیر ... ایشان و الهمیسع بن حمیر بن سبا و ...
هلابع - کعلابط ... هلبع کعلبط
و علابط آزمند خوردن و گرگ ... و کعلابط ...
هلع - کجلس مرد ... لغة فی الهرع -
هنبع - کعصفر ... و درخت ...
... مفعل لانه من ... و لیس تصحیف همقع بالقاف
همقع - ... و ... همقعة ...
... -
الهمیع - ...
و الهنبعة ...

فصل الیاء

یدع - ایدع - زعفران تیدیع بزعفران رنگ
کردن ایداع واجب کردن حج را بر خود و تلطیخ
زعفران بجهت احرام یقال ایدع الحج علی نفسه ای
اوجب میدوع نام اسپی -

يرع - يراع - غرو كه از وسے تير وقلم سازند - كرمك شبانگاه پرد وآنرا كرمچه نيز خوانند يراعه يكے از آنها - ومرد بد دل -

يفع - يفاع - زمين بلند ايفاع گوا ليدن كودك يافع نعت منه ولا يقال موفع ويقال غلام يفع و يفعة وغلمان ايفاع ويفعة ايضاً -

ينع - ينع - بالفتح والضم وينوع رسيدن ميوه (ع ح) يفتحها وكسرها ايناع مثله - ولم تسقط الياء في المستقبل منه لتقويها باختها وقرى وينعه بالفتح والضم يلنع يانع ميوه رسيده ينع جمع كصاحب وصحب -

اليتوع - كصبور او تنور كل نبات له لبن واسهل محرق مقطع والمشهور منه سبعة الشبرم والاعية والماهودانة والعرطنيثا والمازريون والشنت

وكل اليتوعات اذا استعملت في غير وجهها اهلكت وتقدم في ت ع ع -

يثيع - كزبير ويقال اثيع والذبيد الثابي وابن بكر في عدوان وابن الارغم في الاشعريين وابن ازدة في لخم ويثيع كيضرب ابن الهون بن خزيمة واثيع كاحمد ابن نذير في بجيلة وابن يثيع بن الهون جماع القارة -

اليعياع - من فعال الصبيان اذا رمى احدهم الشئ الى آخر ولا يكسر ياؤه ويبع كفذر جرعن تناول الشئ كقول العجم كخ -

اليارع - المذكور في قول خفيت الهذلي يذكر قرية من العدو ولما عرفت بني عمرو ويازعهم ايقنت انى لهم في هذه قود الزاجر لغته لهذيل في الوازع -

باب الغين

فصل الالف

ابغ - عين اباغ - بالضم مع الاضافة وضع بين الكوفة والرقة ومنه يوم عين اباغ يوم قتل فيه المنذر بن المنذر بن ماء السماء -

ارغيان - كا[illegible] نيشابور -

فصل الباء

بدغ - بدغ - بالتحريك آلوده شدن نجاست و بدى (ع ح ك اف ۲) بدغ نعت منه -

برغ - شاب برغ - بزوغ - بالضم براع بالكسر اسم [illegible]

بزغ - بزوغ - برآمدن آفتاب و دندان شتر ونشتر زدن حجام وبيطار تبزيغ بالكسر نشتر زدن بزاغ رسيدن نوبهار -

بطغ - بطغ - لغة في بدغ و باليدان بزمين جيزيرا د ... بر زمين كشان رفتن (ع ح ك اف ۲) -

بغبغ - بغبغة - نوعے از بر ... بغيبغ چاه كه آبش نزديك باشد بغبغ شتاب زدن بيك -

بلغ - بلوغ - رسيدگی - و رسيدن ببالے - و نزديك شدن برسيدگی ومنه قوله تعالى فاذا بلغن اجلهن اى قاربنه - ابلاغ تبليغ رسانيدن والاسم البلاغ

بالفتح وهو ایضا الکفایة – تبلیغ ایضا وست لغان
وزاز کردن تبلّغ حد رسیدن بالغ نیکو رسیده
ویقال امر الله بلغ بالفتح والسکون ای بالغ من قوله تعالی
ان الله بالغ امره ویقال اللهم سمع لا بلغ بالفتح والکسر
فیها وسمعا لا بلغا سمعنا وتسمیع به ولا یتم – ویقال احمق
بلغ بالکسر ای مع حماقته یبلغ ما یریده – ویقال
بلغ تلغ اتباع – بلاغة چیره زبانی (ع بضمها) بلیغ
ای فصیح بلاغات کالوشایات یعنی النمائم بلغین
بالضم والکسر سختی وفی الحدیث ان عائشة رض
قالت لعلی رض حین اخذت بلغت منا البلغین –
مبالغة بتمامی رسیدن درکار تبلغة آنچه بسنده باشد
تبلغ بسنده کردن – وسخت شدن بیماری وعلت
بالغاد باسبابها وهی الاکابع –
بوغ – بوغاء – خاک سست بیغ غلبه کردن خون
تبیّغ کذلک وفی الحدیث علیکم بالحجامة لا یتبیغ الدم
باحدکم فیقتله ای لا یتبیغ ویقال اصله من البغی فقلب
مثل جاذب وجبذ –

ببغاء – بالفتح وقد تشدد الباء الثانیة طوطی ولقب
ابی الفرج عبد الواحد بن نصر المخزومی الشاعر لقب بفصاحته
بثغ – بفتحتین ورتن پدید آمدن خون (ع ف ض ۲)
بخغ – بالفتح لعاب بخغ خوش عیش شد (ع ک ف ۲)
بشتغ – بالفتح ودیهیست به نیشاپور منها المحدثان
شبیب وعلی ابنا احمد البشتغیان –
بشغ – باران نرم وبشغت الارض بالضم زمین باران
نرم تر گردید وبشغة من المطر تنشیشه واتبشغ
الله الارض ابشغتها –
بوغ بضمتین خواب یقال نایغ بایغ –
بیغ – بالفتح جوشش خون باغ مرد وهلاک شد
(ع ف ا ک ۲) بیاغ کشیدار نام ولا دوسته بوشیده
انقلعت به وکذا تبیغ به مجهولا وتبیغ علیه الامر اختلط
وتبیغ الدخون جوش زد وغالب شد وتبیغ اللبن
شیر فراوان شد بیغو بالکسر دیهیست به مغرب
منها شیخ عیاض سلیمان وعلی بن محمد الشاعر
الزاهد البیغیان –

	فصل التاء	

تغتغ – تغتغة – آواز سپراید –

	فصل الثاء	

ثغثغ ثغثغة – آنکه سخن از میان وندا نها گوید
ثلغ – ثلغ – سر شکستن (ع بفتحها) مثلغ رطب
که از تل بیفتد وبکفد –
ثمغ – ثمغ – سر شکستن (ع بفتحها) قال فی المغرب
ثمغ هی ارض لعمر رضی الله تعالی عنه ویقال مال له
ویقال موضع بخیبر ثمغة الجبل بالای کوه ویقال
هو بالنون لا بالثاء قال ابو عمرو ثمغت الثوب صبغته
صبغا مشبعا –
ثلغ – زدن سر او را شکست (ع بفتحها) انثلغ
لازم منه –
ثروغ الدلاء – ابین العراقی الواحد ثرغ ثرغ
پیدای انسح مصبغ ولوه (ع ک ا ف ۳) –
فصل الجیم جوغان – بالضم جوشیده سنت

ابوجعفر احمد بن الحسن الجوغانی المحدث۔

فصل الدال

دبغ۔ دبغ۔ دباغ۔ دباغة۔ پیراستن پوست۔ ورنگ سبز دادن جامہ را (ع بفتحہا ض ۲) وفی التحفہ دباغة صافطور ہا۔ دباغ ایضا آنچہ پوست پیرایند دبغ [illegible]۔ ودبغة بالفتح یکبار آن دباغ پیراستہ شدہ۔

دغدغ۔ دغدغة۔ خارش درون گلو وذکر بوقت انزال۔

دمغ۔ دماغ۔ مغز سر آدمی۔ دمغ سر شکستن چنانکہ بدماغ رسد (ع بفتحہا ض ۲) دامغة نام آن شکستگی۔ وشجاج کہ احکام شرعی بوے متعلق است دہ نوع است قاشرة وآنرا حارصہ نیز گویند آنگاہ باضعہ پس دامیہ پس متلاحمہ پس سمحاق پس موضحہ پس ہاشمہ پس منقلہ پس آمہ پس [illegible] دامغہ [illegible] گویند بعد از دامیہ [illegible] چون [illegible] کہ از میان [illegible] بیرون آید [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

فصل الذال

ذغ جاریة۔ جماع کرد اورا (ع ف اض ۲)۔

ذلغت شفتہ۔ لب او برگردید (ع ک [illegible])

[illegible] جماع کرد [illegible] (ع بفتحہا) [illegible] الاذلغ [illegible] والاذلغی والذلغ کبیر الذکر [illegible] وہم قوم من بنی عامر [illegible] الانسان فی [illegible] وشفۃ ذلغاء [illegible] کشیدہ شدہ [illegible] پشت [illegible]۔

فصل الراء

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

آب یافتن شتر -

رشغ - رشیغة - طعام که جهت زن زچه سازند -

رفغ - رفغ - فراخی عیش وارزانی رفاغ فراخ عیش شدن (مع بفتحها) رافغ رفیغ عیش فراخ و خوش ترفغ فراخی نمودن در عیش ویقال هو فی رفاغیة من العیش ای رفاهیة - ارفاغ بغلهاسے ران و دست رفغ بالضم والفتح یکے -

روغ - روغ - روغان - پویه رفتن روباه - ومیل کردن بدل قوله تعالی فراغ الی اهله و رو آوردن بجستے بهانه قوله تعم فراغ علیهم ضربا بالیمین ای اقبل (مع ف اض ۲) وفی المثل روغی جعار وانظری این المفر - رواغ پویه آراغة ارتیاغ جستن صید و خواستن یقال ارتغونی اراغتکم ای اطلبونی طلبتکم - مراوغة حسب دادن در کار و کشتی گرفتن رباغة کشتی گاه واصله رواغة صارت الواو منه یاء لکسرة ما قبلها - تراوغ بایکدیگر دستان آوردن -

الرثغ - محرکة لغة فی اللثغ -

رصغ - بالضم بند دست رصاغ بالکسر بر وزن و معنی رساغ که رسن باشد و بالضم موضعے لغة فی الرساغ -

رماغ - بالضم موضعے در مغرب همچو انبان از دست خود مالیده آنرا (مع بفتحها) ترمیغ الکلام تلفیقه و ترمیغ الرأس تدهینه و ترویته و ترمیغ الطعام ترویته بالادم -

ریغ - بالکسر غبار و گرد و خاک رسیدگی و

ابو محمد عبد الله بن ابراهیم الریغی قاضی الاسکندریة و ذریته بعده و تریغ الثریدة ترو چرب کردن شکنه را تریغت لازم منه و المریغ کمعظم چیز خاک آلوده -

فصل الزاء

زغزغ - یقال کلمته بالزغزغیة - وهی لغة لبعض العجم -

زیغ - زیغ - میل کردن - و کند شدن بینائی - و میل کردن آفتاب به پستی ازاغة کژ بانیدن کسے را از راه تزایغ سوسے یکدیگر کژ بانیدن زاغة ای زالعون - تزیغ خود را آراستن زن -

اخذه بزئبغه - محرکة ای بجملته و صدثانه یعنی همگی و نو پیدا شدهٔ آن چیز را گرفت -

مزوغ - کمنبر بالمعجمة خسارة لغة فی المصدغ و تزوغ بها یعنی باستعمال آوردن آنرا -

زلوغ الشمس - برآمدن آفتاب (مع ف اض ۲) زلغت النار آتش بلند شد و تزلغت رجله پاسے او کفیده او الصواب بالعین المهملة فی الکل ازدلغ اصابته النار فاحترق -

زلغ زلغا - بالفتح و زوغانا بالتحریک خمید و از راه چمید و خم واده و مائل گردانید و زلغ الناقة کشید آنرا بمهار و زاغ فی المنطق زوغانا ستم کرد و در سخن از حد در گذشت (مع ف اض ۲) -

فصل السین

سبغ - سبوغ - تمام و فراخ شدن نعمت (مع ف اض ۲) اسباغ تمام گردانیدن نعمت بکسے

وتمام آوردن وضو تسبیغ بچه افگندن شتر که بزا و نزدیک آمده باشد. ونوعے از تصرفات عروض سابغة زره فراخ ذنب سابغ ای واف مسبغ آنکه بروے زره فراخ باشد تسبغة البیضة دامن خود که بزره نشیند ویقال بیضة لها سابغ. فحل سابغ دراز قضیب وضده الکش۔

سغسغ سغسغة. درخاک پنهان کردن۔ و روغن بروے طعام کردن و بر سر مالیدن تا فرو خورد تسغسغ درخاک آمدن واصل سغسغ سغغ بثلاث غینات فابدلوا من الوسطی سینا فرقا بین فعلل و فعّل وانما زادوا السین دون سائر الحروف لان فیه سینا وکذلک القول فی جمیع ما اشبه من المضاعف مثل تعلق وعشعش۔

صلغ. [illegible] ۔ وندان شش سالگی افگندن گاو وگوسپند. [illegible] فهو صالغ وصالغ بالصاد ایضا وکذلک الانثی [illegible] [illegible] کالبزول فی ذوات الاخفاف [illegible] [illegible] الاسنان [illegible] ولد البقرة اول سنة عجل ثم [illegible] [illegible] ثم سدیس ثم صالغ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ثم [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] سالغ [illegible] [illegible] گذشته [illegible] لغة فی [illegible]

[illegible] سوغ. آسان بگلو فرو شدن شراب [illegible] [illegible] لازم [illegible] وروان شدن چیزے بگلو [illegible] [illegible]) یقال ساغ له ای جاز له تسویغ [illegible] روا داشتن و روا کردن عطا را آساغة گوارانیدن [illegible] یقال اسغ لی غصتی ای امهلنی ولا تعجلنی

قوله تعالی یتجرّعه ولا یکاد یسیغه. سواغ بالکسر هر چیزے که بدو چیزے که در گلو مانده فرو برند. یقال الماء سواغ الغصص ویقال هذا سوغ هذا و سیغ هذا این لفظ در دو بچه گویند که میان هر دو دیگرے نزاده باشد یقال الحسن سوغ و سیغ الحسین ایضا۔

السدغ. بالضم لغة فی الصدغ۔

السرغ. شاخ [illegible] سرغ ج. [illegible] باللام [illegible] نزدیک شام مابین مغیثة و تبوک [illegible] [illegible] [illegible] وبیست بچه زیره دیار مصر [illegible] [illegible] [illegible] (صح ک اضد ۲)۔

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] لغة فی الصاد۔

[illegible] الامام ابو بکر محمد بن عمر [illegible] [illegible] کتاب التلخیص فی اللغة۔

فصل الشین

[illegible] شغشغة. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] پامال [illegible] عن القزیری والصواب بالعین۔

شرغ. غوک خرد وبالکسر افصح و [illegible] [illegible]

بخارا منہا شداد بن سعید ابو حکیم و ابو الفضل احمد بن علی و علی بن الحسن بن سلام و ابو صالح شعیب وسعید بن سلیمان الشرغیون -

شرغوغ - کزنبور غوک -

شلغ - راسہ سرا پراشکست (ع ف اض ۲) -

شمغون - بن زید بالفتح صحابی او الصواب بالعین

فصل الصاد

صبغ - صِبغ - بالکسر جنبۃ رنگ اصباغ ج - و [illegible] قولہ تعالیٰ و صبغ للآکلین صباغ [illegible] (ع فتحہا وض ۲ ک ۲) [illegible] الفقیہ [illegible] ثیاب [illegible] رنگین صبیغ نام مردے جنبۃ الشا [illegible] صبغۃ اللہ [illegible] سپید [illegible] سپید [illegible]

صدغ - صُدغ - میان چشم و گوش از روم [illegible] صدغ معقرب پیچیدہ [illegible] ویقال ان قوما من بنی تمیم یقال لہم [illegible] الطاء والقاف والغین [illegible] العین [illegible] ولا [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] صدغ [illegible] [illegible] (ع فتحہا) [illegible] ویقال فلان ما یصدغ [illegible] ای ما یقتل - صداغ ضعیف شدن (ع فتحہا)

صدیغ ضعیف - و بچہ ہفت روزہ ویقال ما صدغک عن ہذا الامر ای ما صرفک - وانصدغ فلان بعیرہ فما صدغہ ای ما ثناہ و ذلک اذا ذلہ -

صلغ صلوغ - فی ذوات الاظلاف مثل السلوغ یعنی دندان شش سالگی افگندن گاو و گوسپند -

صمغ صَمغ - شلم و جنت صموغ ج - واما الذی یقال لہ الصمغ العربی فصمغ الطلح جنبۃ پارہ از وسطہ و فی المثل ترکتہ علی مثل مقرف الصمغۃ و ذلک اذا لم تترک لہ شیئا - میرحمغ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

صوغ صَوغ - در کالبد ریختن چیزے گداختہ (ع ف اض ۳) [illegible] [illegible] آفریدن ویقال صاغہ اللہ صیغۃ حسنۃ ای خلقہ - صیاغۃ زرگری کردن صائغ زرگر صاغ [illegible] من عمل رجل واحد - و ہذا [illegible] [illegible] ویقال فلان یصوغ الکذب [illegible] کذبۃ کذبہا الصواغون -

الصردغۃ - بالضم من الشاۃ کالبادرۃ من الانسان ولیست لہا بادرۃ انما کانہا صردغۃ وہا الاولیان تحت اصل الاذن لا عظم فیہا عن ابی الہجری -

صمغ - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

صنغ - [illegible] [illegible] ای [illegible] -

الصقغ ـ بالضم لغة فی الصقع ـ

الصنغ گرگ فی قول رؤبة (شعر) فلا تسنع اللتی

الصُّلّغ بیماری الاعضال بالصلغ تصحیف وقع

فی غالب نسخ اراجیزه بخطوط الاثبات وقیل الصقلو

الصیّغ فیعل من صاغ یصوغ وهو الکذاب واصله

صیوغ کسید وصیب ـ

صیغ طعامه تصییغا طعام را و زبان خویش

تر کرد و چرب نمود ـ

فصل الضاد

ضغغ ـ ضغیغة ـ گیاه وتره سبز وتازه ـ وضغیغ

دائما عند فلان فی ضغیغ ای خصب ـ تضغضغ

ناپیدان مردم بے دندان چیزے را ـ

فصل الطاء ـ طغ ـ بالفتح وطغا بالضم کاو ـ

الطاغان بفتحتین ان یبقی فیعل علی الکلال

ویقال ما یطلغ المنة کیمنع ای عجزت

طمغت عینه ـ خم چشم بسیار شد (ع ک ا ت ۲) ـ

فصل الظاء ـ ظربغانة ـ بالفتح وکسر الباء ما ـ

فصل العین ـ عاغ ـ پودینه نحو عارغ بالیا

بهاوردة اوفدا انسلغ من الالوان وصار الی اثر

وشی شبه البعوض ولا یعض لضعفه وبه سمی الوغاد

من الناس ـ

فصل الفاء

فدغ ـ فدغ ـ کفانیدن چیزے کاواک را

(ع بفتحهما) ـ

فرغ ـ فروغ ـ فراغ ـ پرداختن از کارے

(ع ف اخر ۲) تفریغ فراغت کردن خود را جهت

کارے استفراغ توانائی خود را بذل کردن وکار

قے کردن معده را افرغ فی ما فراغ ریخته شدن

آب (ع ک ا ت ۲) افراغ ریختن حلقة مفرغة ای

مصمتة الجوانب یعنی ریخته که پیوند وے پیدا نباشد

وریختن خون تفریغ ریختن آب وجزآن ـ وخالی

کردن خنور را از آنچه در وے باشد افتراغ آب

ریختن بر خود وپیدین مفرغ نام مردے شاعر فرغ

مخرج آب از دلو فرغان فرغ الدلو المقدم وفرغ الدلو

المؤخر وهما من منازل القمر وکل واحد منهما کوکبان

نیران بین کل کوکبین قدر خمس اذرع فی رأی العین

فرغة بالضم آب پشت مرد فرس فریغ اسپ فراخ

ضرب فریغ وطعنة فرغاء فراخ ویقال ذهب دمه

فرغا بالفتح والکسر ای هدرا لم یطلب به ـ

فشغ ـ فشغ ـ از هر چیزے فرو گرفتن (ع بفتحهما)

ناصیة فشغاء موے پیشانی فرو گرفته ابروه ـ فریغ

تازیانه آوردن کسے را افشاغ کذلک تفشغ پراگنده

شدن سپیدی موے در سر فاشغه [illegible] کردن

نون و رفتن آن [illegible] بیان خانه [illegible]

وبیان پاسے [illegible] ان [illegible] داخل کردن

فشاغ بالضم [illegible] وشد واکیاهیست که بر درخت پیچد

فقغ ـ پایمال کرد آنرا تا ریزه ریزه گردید (ع بفتحهما)

وتفقغ تحت الضرس تشغ ـ

فقغ راسه ـ سر او را شکست (ع بفتحهما) ـ

فضغ العود ـ چوب را شکست (ع بفتحهما) فضغ گیر

کسے کہ فصاحت نباید بسخن و نا درست گوید کانہ
یفقغ الکلام۔
فغمۃ۔ پراگندہ شدن بوے یقال قد فغمتنی الرائحۃ۔
فلغ راسہ۔ سراو شکست (ع بفتحہما)۔
فوغ بفتحتین سطبری دہن افوغ نعت منہ
و فاغت الرائحۃ بوے خوش وبید و فوغۃ الطیب
پراگندگی بوے خوش فائغہ بوے ست کنندہ
فلغ دبیست بہم فند۔
فصل الکاف۔ کرغ۔ بالفتح نہریست بہرات۔

فصل اللام

لثغ۔ لثغت بالضم شکستگی زبان یعنی حرف راورا
لام یا غین و سین راثا گفتن لثغ مصدر منہ (ع کا
منہ ۲) لثغہ لثغ لثغاء۔
لدغ۔ لدغ۔ تلداغ گزیدن مار و کژدم (ع بفتحہما)
لدیغ ملدوغ مار گزیدہ یقال لدغہ بکلمۃ یعنی
طعنہ زد اورا۔
لتغہ بیدہ۔ زد آنرا و گزید (ع بفتحہما)۔
لصغ الجلد۔ ازلاغری چرم بر استخوان خشک شد
(ع بفتحہما)۔
لغلغ۔ پرندہ است نظیر لکلک و لغلغ ثرید ہ رندہ
یعنی افگندہ اثر کرد و فی کلامہ لغلغۃ ای در سخن او
عجمیت و غیر فصاحت است۔
لوغ۔ چیزے را در دہن گردانیدہ انداختن (ع
منہ اص ۲) لاغ فلانا لزمہ سائغ لائغ نعت منہ
و یسیغ لیغ کبین مثلہ

الیغ۔ مرد گول و من لا یبین الکلام او یرجع
کلامہ الی الیاء لیاغۃ بالکسر مثلہ لیغ بفتحتین
سخت گوئی و نادانی و لغتہ الشئ آن چیز را ازوے
خواستم (ع ض ک ۳) تلیغ احمق شد۔

فصل المیم

مرغ۔ مرغ۔ غلطیدن ستور در علف (ع بفتحہما)
تمریغ در خاک غلطانیدن تمرغ لازم منہ۔ مراغ
مراغۃ متمرغ جاے غلطیدن مراغۃ لقب مادر جریر
و نام موضعے مرغۃ مرد و کہ اورا اعور خوانند
مرغ بالتحریک آب دہان امراغ روان شدن لعاب
و نا صواب بسیار گفتن۔ درست کردن خمیر را
و تنگ کردن از بسیارے آب تمرغ انداختن
لعاب از دہان۔
مشغ مشغ۔ نوعے از خوردن چیزے چون خیار
و مانند آن (ع بفتحہما)۔
مضغ۔ مضغ۔ خائیدن (ع بفتحہما و ض ۲)
مضاغ بالفتح آنچہ خایند آنرا چون علک و مانند آن
و خائیدن یقال ہذہ کسرۃ لینۃ المضاغ نرم
بخائیدن مضاغۃ بالضم خائیدہ مضغۃ بالضم
گوشت پارہ یقال قلب الانسان مضغۃ من جسدہ
ماضغان بن ہر دو زنخ۔
مغمغ مغمغۃ۔ آمیزش کردن۔
ملغ۔ ملغ۔ بالکسر احمق فحش گویندہ یقال یلغ ملغ
بالازدواج و قد ملغ۔
امسغ۔ یکسو شد امسغ مثلہ۔

منغ بفتحتین ناحیه ایست بحلب و کانت قدیما بالعین المهملة فغیرت منوغان شهریست بکرمان-
موغ - بالضم آواز کردن گربه یقال ماغت الهرة

فصل النون

نبغ - نبغ - نبوغ - ظاهر شدن - و سبب آنکه در اصل شاعر بوده باشد شعر گفتن و نیکو گفتن (ع نبغ ض ۲) نوابغ از شعرا چون نابغه جعدی و نابغه ذبیانی و غیر ایشان فالهاء فیه للمبالغة-
نخغ - نخغ - درخستن بانگشت - و نیزه زدن - و خستن بسخن (ع بفتحها) منخغ بالکسر آنکه او را خستن عادت باشد تناخغ عشق بازی کردن باهم نخغ بالفتح و الکسر سخن درشتی.
نزغ - نزغ - تباهی افگندن و برآغالانیدن میان مردم (ع بفتحها) قوله تعالی من بعد ان نزغ الشیطان بینی و بین اخوتی و طعن کردن بزبان-
نسغ - نسغ - درخستن بتازیانه (ع بفتحها) و طعنه کردن - و سوزن زدن بر دست بجهت نشان و نقش را انساغ بتازیانه درخستن - و باز بر زدن درخت از بن بعد از بریدن منسغة بالکسر یکا چیره تا آن که از پرهاے مرغ و آهن باشد-
نشغ - نشغ - نعره زدن چنانکه بیهوش خواهد که شود و تلقین کردن و سخن آموزانیدن و هو علی التشبیه (ع بفتحها) نشوغ بالفتح داروے در بینی بالغین و العین جمیعا و بالضم مصدر شده نشغة دارو دان-

نغنغ - نغنغ - بالضم گوشت بن کام نغانغ ج -
نمغ - نمغة الرأس و نمغة الجبل - زبران و نمغة انا نیبا راهم-
نشغ - کمیز بسیار عیب کننده و سخن ساز در سخن کت نشغه نشغا بالفتح عیب کرد او را و گفت در سخن او آنچه درو سے نبود (ع ف ان ۲ و ک ۲) انتاغ خندیدن بفسوس بر کسے یا پنهان خندیدن بر وجهے که ضبط نتواند کرد و بعض آن آشکار گردد-
نفغ بفتحتین سودن و شوخ ابحض ... کار نفوغ مثله یقال انتفغت یده کما نغفت-
نهبوغ کعصفور پرنده ایست که گنجشک ... یقال لما الدنیغ معرب ... -

فصل الواو

وتغ - وتغه - بالفتح و التشدید با الغین و العین جمیعا کون یقال کذبت و تاتغه ... -
وتغ - وتغ - بالتحریک هلاک شدن - و تباه شدن (ع ک اف ۲) ایتاغ هلاک کردن - و تباه آوردن دین خود را از تبه و گناه-
وثغ - وثیغة - کوسے که در فرج ناقه کنند و ثغ کر خواهند تا بچه دیگرے مهر آرد و آن را بچه خود پندارد و قد مر فی ترجمة باب الجیم - وثغ و ثیغه ساختن ناقه را (ع ف اک ۲)-
وزغ - وزغة - جانورے چون کرپشه وزغ و ازاغ وزغان بالکسر ج - توزیغ صورت کردن کودک را و شکم پست مل جهولا یقال وزغ الجنین - ایزاغ و فقد

[illegible]

ابدا افکندن ناقه بول را و آن بوقت آبستن باشد و یقال الحوامل توزغ بالبول و الطعنة توزغ بالدم -
وشغ - شئی و شغ - بالتسکین چیزے اندک ایشاغ کم کردن عطا را -
ولغ - ولوغ - آب خوردن سگ از ظرف یقال ولغ الکلب بشرابنا و فی شرابنا و من شرابنا (ع بفتحها)
ایلاغ خورانیدن سگ را یقال اولغ الکلب میلغ ظرف که در وے خورد و یقال لیس شئی من الطیور یلغ غیر الذباب - استیلاغ باک ناداشتن مردم از نکوهش و عار و لغة بالسکون دلو خرد -
ومغة - موے دراز -

فصل الهاء

ہبغ - ہبوغ - بہ خواب شدن (ع بفتحها) -
ہمغ - ہمیغ - موت سبک و شتاب و بالعین کذلک عند الخلیل -
ہیغ - و یقال انهم لفی الاہیغین - ای فی الخصب وحسن الحال - عام اہیغ سال فراخی از علوفه و علف

تہییغ روغن بسیار کردن بر ثرید -
ہیبغ - بفتحتین مرد گول -
ہدغه - کنانیدآنرا (ع بفتحها) و انهدغ بد خشکی ثم و انهدغت الرطبة انفضخت و المنهدغ المحسو الللین من الطعام -
ہدلوغة - کهر گوله و بضم مرد بد خلق گول -
ہزلغ - کعصفور مرد مضطرب -
الہرنوغ - کعصفور شئی کالبطر ثوث بوکل -
ہقوغ - ناتوانی از گرسنگی یا بیماری (ع بفتحها) -
ہلباغ - بالکسر درنده است خرد -
ہنبغ - کقنفذ سخت گرسنه شدن و گرسنگی سخت
ہنباغ شاه و خاکے که بادنی حرکت ببرد - شیر بیشه و زن سست گیر و زن گول و ہنبغ گرسنه شد و ہنبغ العجاج کثر و ثار -
ہنبغ - بالفتح خشنی و زنے که بہر کس را خود آشکارا کند و زن بسیار خنده زن و ہالغها و فاذلها -
ہوغ - بالفتح چیز بسیار -

باب الفاء

فصل الالف

الف - تالیف - بر سه پایه نهادن دیگ او نحوه فی التثفیة - تالف بر یک جا بودن - و نهان خانه ساختن جاے را الف پس روے کردن آلف بالمد لغت منه (ع ف اک ۲) -
ازف - ازفة - سه چیز سه ازف ج مثل غرفة و غرف - و فی الحدیث الازف تقطع کل شفعة - و یقال

ای بالمقسم و ازفت علیه فالشفعة فیه -
ازف - ازوف - بالتحریک نزدیک آمدن کوچ و شتافتن (ع ک رف ۲) و منه قوله تعالی ازفت الآزفة یعنی دنت القیمة آزف لغت منه - متازف کوتاه و هو المتدانی - قال ابو زید قلت لاعرابی ما المحبنطی قال المتکاکی قلت المتکاکی قال المتازف قلت ما المتازف قال انت احمق و ترکنی و مر -

اسف - الاسف - بالتحریک اندوه سخت و اندوهگین
شدن (ع م ک از س) و خشمناک شدن حکایة لعلی -
تاسف دریغ و دریغ خوردن آسفه خشم آوردن
آسیف اسوف مرد زود اندوهگین شونده - و [illegible]
اسیف ایضا خشمناک و اندوهگین - و بنده و اسفاء
ج - ارض آسیفة زمین تنک که چیزی نروباند [illegible]
ثلث لغات نام پیغمبری [illegible] و بالهمزة ایضا - اساف
و نائله نام دو بت -

اشف - الاشفی - بالکسر درفش اشافی ج -

اصف - آصف - کاتب [illegible]

اثف - اثاف - و الاثفیة - بالضم ای قدر [illegible]
[illegible]
والاثفیة لها ثلث اثافی [illegible]
[illegible] اتباع و یقال [illegible]
بالکسر ای [illegible]
[illegible]

اکف - الاکاف - بالکسر [illegible]
الاکف ج - [illegible]
[illegible]

الف - الالف - هزار [illegible] (ع ض ک س)
[illegible]
[illegible]
[illegible]
الوف آلاف ج - [illegible]
[illegible]

قوله تعالی لایلاف قریش ایلافهم رحلة الشتاء والصیف
یقول اهلکت اصحاب الفیل لاولف قریشا مکة و تولف
قریش رحلة الشتاء والصیف ای تجمع بینهما اذا فرغوا
من ذه اخذوا فی ذه کما تقول ضربته لکذا لکذا
الف [illegible] گرفتن [illegible]
[illegible] الف بالکسر و [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
انف - الانف - بینی - [illegible]
[illegible] الانف ج - [illegible]
[illegible] و یقال فلان [illegible]
[illegible] فلان [illegible]
[illegible] بینی [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

یعنی ستور را رض انیقة الفت یعنی زود رسیده باشد
ویقال تلک ارض آلفت بلادا - انف بالتحریک
الانفة ننگ و ننگ داشتن (ع ک ا شه م) یقال ما رأیت
احمی انفا ولا آنف من فلان یعنی با ننگ تر ازوی
ودور و منه شدن یعنی ننگ دار و بیک مار الف نعت
منه و هو شاذ و القیاس انوف کالحصور للذی
یشتکی صدره و المبطون للذی یشتکی بطنه و جمیع
ما فی الجسد علی هذا - و فی الحدیث المؤمن کالجمل الانف
ان قید انقاد و ان انیخ علی صخرة استناخ - استیناف
از سر گرفتن کار و آغاز کردن ایتناف کذلک - آنفاً
الکنون یقال کذا آنفاً و سالفاً چنین بود اکنون
و پیشین تانیف تیز کردن کرانه چیزی -

اوف - آفة - آفت ویقال ایف الزرع مجهولا
آفت رسیده شد گشت زرع مؤوف نعت منه -

اجیف - کزبیر او کامیر وحج بموضعه الخاء اسم مجفر
بن کعب بن العنبر -

اداف - بالضم نره و گوش و ادفیه جبل لبنی قشیر
وادفو بضم الهمزة و فتحها وقد تبدل الدال تاء
دهیست نزدیک اسکندریه و شهریست کوچک
در صعید منه الامام محمد بن علی الادفوی النحوی
المفسر و تفسیره فی اربعین مجلدا و جعفر و یدعی عبد الله
بن ثعلب بن جعفر - الفقیه -

اذاف - بالضم نره و تأذف کتضرب
موضع علی برید من حلب -

فصل الباء - برسف - بالضم دهیست ببلاد

منها احمد بن الحسن المقری و محمد بن ابقا و البرسفیان
الضربان المحدثان -

البرنوف - کعصفور نبات معروف کثیر بمصر ینفع
عصارته فی محلول الشراب علی مفاصل الصبیان
نافع من صرع یعرض لهم جلدا وکذا سقی درهم یلبن
ابیه و شم ورقه نافع للزکام و منه والدلک دامیه
الاطفال من الریاح البارده و قطع سیلان الماء

باف - دهیست بخوارزم منها عبد الله بن محمد البخاری
ابو محمد البافی شیخ الشافعیة ببغداد فقها و ادبا -

	فصل التاء	

تحف - تحفة - بالضم و تسکین الحاء و تحریکها
تحف ج - اتحاف تحفه دادن -

ترف - ترفة - بالضم تندی میانه لب برین و
تازگی از نعمت و آسایش اتراف نعمت پروردن
و بیراه گردانیدن نعمت کسی را -

تلف - تلف - بفتحتین هلاک شدن (ع ک ا
ف ۲) اتلاف هلاک کردن متلف بیابان و یقال
ذهبت نفس فلان تلفا و طلفا ای هدرا - متلاف
بسیار تلف کننده -

تنف - تنوفة - بیابان تنوفیة کذلک مثال دو
و دویة و برو بریة -

تف - بالضم چرک ناخن او اتباع لاف تفة عنفة
ج - تفة بالضم زن خوار و سیاه گوش و استغنت الفنة
عن الرفة ویخففان یضرب للئیم اذا شبع تفة کهنة
گرکیست که در جلد اثر کند و التفا تف شبه لطخات

من الشعر والتفات من يلتفت احاديث النساء
كما التفت تثاقفون وثقافت ج - اثنيك بثقافه
وعلى ثقافه بالكسر چيشه دادن وثقفه تثقيفا قال ثقا
تاف بصره - سرگشته شد (ع ث ح اض) و بافيه
توفه بالضم ولا تافه اى عيب او مزيد او حاجه
او ابطار وطلب على توفه بالفتح عشرة وذنبا توفانه

	فصل الثاء	

ثقف ثقافة - زيرك شدن وسبك شدن (ع بضمها) يقال ثقف فهو ثقيف مثال ضخم فهو ضخم - ثقاف بالكسر آنچه نيزه را بوى راست كنند تثقيف راست كردن نيزه ثقفت يا فتن (ع ك اضم) يقال ثقفته ثقفا بالسكون مثال بلغته بلغا اى صادفته فهو ثقيف بضم القاف وكسرها مثال حذر - والثقف ثقفا بالتحريك مثال تعب تعبا الثقف ثقفه اى صار حاذقا خفيفا ... توبها ... ثقيف ... ابو ... ثقيف ...

ثحف - بالكسر ... تلتيه ... الباق الفرث اثحاف ج -

ثعلف ... الزرق ... در طعام و در شراب و در خواب و بسيار زاني و در ... -

	فصل الجيم	

جاف - جاف - انگندن وترسانيدن (ع الجزاء) يقال ... جحفه اى صرعه - مجوف ترسنده - ونگرسنده - و ... نايب ... ميم ولا -

جحف - اجحاف - بردن يقال جحف به اى ذهب به - واجحف به اى قاربه ودنا منه مسلته بالباء مجاحفه انبوه كردن - ونزديك شدن يقال جاحفه اى زاحمه - ويقال مرالسيل بجحفه اى جحفها اى يقالها يا سيل جحاف بالضم سيلي كه زمين را بكاود وببرد وهرچه هست جحاف ايضا - وان شدن شكم از بيمه رجل مجحوف نعت منه - ويقال مورث جحاف اى يذهب بكل شيء - جحاف بالكسر يختن آب دلو كه بسر چاه رسيده باشد - ودريدن دلو جحوف بالفتح دلو با آب جحفه جاي ميان مكه و مدينه كه ميقات اهل شام هست ونام آن جاي مهيعه بوده است فاجحف السيل باهلها فسميت جحفة -

جخف - جخفه - تكبر كردن (ع ض ا ...) جخاف مثل جحاف ... منه جحيف فخر كردن بزيادت از حد خويش - وفي الحديث عن ابن عمر انه ... بالسيف ... اى غوغاءهم -

جدف - جدوف - پريدن مرغ بال بسته (ع ض ك م) مجداف بالكسر بيل كشتي - وبال مرغ وهو بالدال والذال معا - جدف بالتحريك كور وهو ابدال جدث وشراب كه سر گشاده باشد وخنور وزمينيكه در زمين باشد كه خوردني آن تشنگي شكند تجديف ناسپاسي كردن نعمت را وكم شمردن آن اجدافه كذلك وفي الحديث لا تجدفوا نعمة الله جنادف بالضم كوتاه سطبر جنادفه ... -

جذف - جذاف - شتابيدن (ع ض ك م) مجذاف مثل مجداف وشتافتن ... - ونيز پريدن مرغ

بال بریده -

جرف - جرف - کاویدن زمین را - وبهیل کها وگل برکندن از زمین (ع بفتحها) وقد جرفت الشی ذهبت به کله - مجرفه بیل جرف بضمتین وسکون آب کند ومنه قوله تعالیٰ علیٰ شفا جرف هار - جرفه ق - تجریف کاویدن سیل زمین را تجرف کذلک جارف مرگ گی ستور که آنرا بوت خوانند ترکان وطاعون جرف بالفتح ودغ مرین شتر سیل جراف بالضم سیل که همه چیز را ببرد رجل جراف مردے که طعام را خورد و جراف بالضم والکسر پیمانه -

جزف - جزف - آسان گرفتن کارے را جزاف گزاف و بیم عرب -

جعف - جعف - افگندن و بر زمین زدن کسے را وبرکندن انجعاف لازم منه جعفی بالضم پدر قبیله از یمن -

جفف - جفه - بالفتح جماعتے از مردم یقال وقعت فی جفه الناس وجاء القوم جفه واحدة قال ابن عباس لا نفل فی غنیمة حتی تقسم جفه ای کلها - جف بالضم کذلک وغلاف شگوفه - ومشک کهنه که پاره از وے ببرند ودلو سازند جفان و قبیله کبر و تمیم جفافه بالضم ریزهاے سست جفاف الطیر نام جاے تجفیف علف خشک یقال الابل فیها شارت من جفیف وقفیف یعنی نیم خشک وتمام خشک از علف جفجف زمین بلند ونرم جفاف جفوف خشک شدن (ع ف اک ۳) تجفیف خشک شدن جامه که هنوز نمناک باشد یقال جف الثوب وهرچه که خشک شود گویند قفت الثوب واصلها تجفف فابدلوا من الفاء الوسطیٰ حیا کما قالوا تجشش من تجشش - تجفیف خشک کردن و پشت اسپ اندراختن تجفاف یعنی اسپ نمد وآنچه خو سے اسپ را بوے خشک کنند تازه گرده -

جلف - جلف - رندیدن گل وجزآن - و بریدن وبرکندن (ع ف احن ۲) جالفه سر شکستگی که پوست وگوشت سر رفته باشد جلفه جالفه آنکه باندرون [illegible] خلاف الجائفه وسال تنگی وقحط و بیم ستور یقال اصابتهم جلیفه عظیمة ای اصابهم قحطاً و هم قوم مجتلفون یعنی قحط رسیدگان اجتلاف از بیخ برکندن تجلیف هلاک کردن مال کسے مجلف آنکه از کنارہاے وسے رفته باشد - وآنکه چیزے از و مانده - وآنکه تنگی سالی بروے گذشته باشد و مالها تلف شده جلف بالکسر خم تهی وسلوخ شکم کفانیده وتهی کرده - وهر چه میانه تهی باشد از خنور ویقال اعرابی جلف ای جاف واصله من اجلاف الشاة وهی المسلوخة بلا رأس ولا قوائم ولا بطن -

جنف - جنف - بالتحریک میل کردن (ع ک ا ف ۲) قوله تعالیٰ فمن خاف من موص جنفا - اجناف میل آوردن بچیزے ویقال اجنف ای جاء بالجنف کما یقال الام ای اتی بالام علیه واخس ای اتی بالخسیس - ویقال تجانف فلان لاثم ای مال قوله غیر متجانف لاثم - اجنف کوژپشت جنفی بالضم

و فتح ۲ نام جائے۔
جوف ۔ جوف ۔ زمین پست ۔ و شکم و درون
ہر چیزے ۔ و در گذرانیدن طعنہ باندرون صائنہ
بالباد ۔ اجافۃ گذاک و درپیش کردن یقال
اجفت الباب ۔ و اجفتہ الطعنۃ و جفتہ بہا عن الکسائی ۔
اجوفان شکم و فرج جائفۃ طعنۃ کہ باندرون گذرد
مجوف بارگیر شکم کلان استجافۃ استجواف فراخ شدن
جواف بالضم نوعے از ماہی جوفی مثلہ ۔ جوف
بالتحریک فراخ و درون کاواک شدن شئی اجوف
چیزے کاواک ولا تجوف ای واسعۃ شجرۃ جوفاء
کاواک تجویف میان تہی و کاواک کردن مجوف
ستور کہ سپیدی بشکم دارد اجتیاف تجوف باندرون
چیزے شدن شئی جوفی فراخ اندرون و قولہم اخلی
من جوف حمار ہو اسم واد فی ارض عاد فیہ ماء و شجرۃ
حماہا رجل یقال لہ حمار مات بنوہ فکفر کفرا عظیما
وقتل کل من مر بہ من المسلمین فاقبلت نار من اسفل
الجوف فاحرقتہ ومن فیہ و غاض ماؤہ فضرب العرب
بہ المثل فقالوا اکفر من حمار و وادی کجوف الحمار و کجوف العیر
و اخرب من جوف حمار ۔
جیف ۔ جیفۃ ۔ بالکسر مردار بوگرفتہ جیف اجیاف
ج ۔ تجیف بوے گرفتن مردار و مردار شدن ۔
جخیف ۔ کجعفر نجیب فربہ ۔
طعام جلنفاۃ ۔ طعام بے نانخورش ۔
جناوف ۔ بالضم درشت تنومند از مردم و شتر وانکہ
بہنگام رفتار ہر دو دوش خود را جنبانند و سطبر کوتاہ
و ناقۃ جناوف و جناوفۃ بصعرما بپشتہ تا بیجہ و گرکہا
است جناوفۃ ولا یوصف بہا الحرۃ ۔
جہافۃ ۔ بالضم نام شخصے ۔ و اجتہفت الشئی اخذہ
اخذا کشیدا ۔

فصل الحاء

حتف ۔ حتف ۔ مرگ حتوف ج ۔ یقال مات
فلان حتف انفہ اذا مات من غیر قتل ولا ضرب و
لا یبنی منہ فعل ۔ حتفان دو پسر ان حتف بن اوس
و سیف بن اوس ۔
حجف ۔ حجفۃ ۔ بالتحریک سپر کہ در وے چوب و پے
نباشد و از پوست و چرم بود حجف ج ۔ محاجف
بسیار زدن سپر محاجفۃ حاجفت و ہم افعت
کردن احتجاف خود را باز داشتن از کارے ۔
حذف ۔ حذف ۔ انداختن چیزے ۔ و از موئے
و دم ستور گرفتن ۔ و بعضا انداختن چیزے را
و پارہ از سر بیرون انداختن بزخم شمشیر ۔ و انداختن
حرفے از کلمہ (ع ف اک ۲) حذافۃ بالضم چیزے کہ از
پوست و جز آن انداختہ شود و یقال ما فی رحلہ
حذافۃ ای شئی من الطعام ۔ و اکل الطعام فما ترک
منہ حذافۃ ۔ حذفۃ نام اسپے تحذیف آمادہ کردن
و نیکو کردن حذف بالتحریک گوسپندان سیاہ
ریزہ از گوسپندان حجاز حذفۃ یکے و فی الحدیث
کانہا بنات حذف ۔
حرف ۔ حرف ۔ کرانہ و تیزی ہر چیزے و یکے
از حروف ہجا ۔ و ناقۃ باریک میان استوار ۔

وناقة لاغر قوله تعالی ومن الناس من یعبد الله علی حرف ای علی وجه واحد ای فی السراء دون الضراء - احراف لاغر کردن ستور را - و نیکو و زیادت شدن مال کسے فلان محرف نعت منه - ویقال جاد فلان بالحلق والاحراف اذا جاد بالمال الکثیر - رجل محارف بفتح الراء مرد بے بخت ومحروم وہو خلاف مبارک ویقال حوف کسب فلان اذا شدد فی معاشه کانه میل برزقه عنه - وفی الحدیث عن ابی مسعود موت المؤمن عرق الجبین یبقی علیه البقیة من الذنوب فیحارف بها عند الموت ای یشدد علیه لتمحص عنه ذنوبه -

حرف بالضم تخم سپندان ومنه شئی حریف بالکسر والتشدید چیزے تند زبان گز یقال بصل حریف و بے بختی حرفة بالکسر مثله وایضا پیشه محترف پیشه ور وفلان حریفی ہم کار من ویار من حرف بالفتح ایضا کسب کردن وخراشیدن (ع ف ا ک م) مثل القرف محراف بالکسر میل کہ بجراحت فرو برند تا غور آن معلوم شود تحریف گردانیدن سخن از موضع خود - وبریدن قلم را محرف تحرف انحراف احریراف میل کردن وبرگشتن ویقال مالی عن ہذا الامر محرف ومالی عنه متحرف بمعنی واحد ای متنحی -

حرجف - حرجف - باد سرد -

حرشف - حرشف - پشیز ماہی - و پشیزه کارد وشمشیر و گیاہے که آنرا کنگر خوانند بہ بعضے از زبانہا

حرشفه زمین درشت -

حرقف - حرقفة - استخوان سر سرین یقال للمریض اذا طالت ضجعته دبرت حراقفه - حرقوف بالضم ستور لاغر -

حسف - حسافة - بالضم آنچه فرو ریزد از خرما تباه شده از درخت حسف پاکیزه کردن خرما ازان خرما ہاے تباه (ع ف ا ک م) انحساف ریزه ریزه شدن حسف بفتحتین چیزیکه بدست پاک کنی آنرا و قولهم فی صدره علی حسیفة وحسافة ای غیظ وعداوة -

حشف - حشف - بالتحریک بدترین خرما وفی المثل احشفا وسوء کیلة - ویضا الضرع البالی حشاف حشف بار آوردن نخله حشفة بالتحریک سر نره تاختنه جاے حشیف جامه کهنه متحشف مرد کهنه جا

حصف - حصف - بالتحریک گر خشک - و با گر خشک شدن پوست (ع ک ا ف م) حصیف درست و استوار حصافة مصدر منه (ع بضمها) احصاف استوار کردن کار را - و استوار تافتن رسن را و بشتاب گذشتن فرس محصف وناقة محصاف نعت منه - استحصاف استوار شدن - و سخت شدن روزگار بر کسے صاحب بخلی و تنگ شدن فرج یقال فرج مستحصف -

حفف - حفف - خوردن باو کار حف شانه و تیغ سجه با فی حفانة چوزه شتر مرغ حفان ج - یستوی فیه المذکر والمؤنث و خدمت گاران حفان ایضا

پیاپے تا لبہا پوشیدہ حف حفاف برہنہ و سادہ
کردن زن روے را از موے (ع ف اک ۲) یقال
منہ حفّت المرأۃ وجہہا واحتفّت ایضاً و گرداگرد
آمدن چیزے را قولہ تعالیٰ وترى الملائکۃ حافّین
من حول العرش و خدمت کردن (ع ف اض)
یقال من حفّنا اور فّنا فلیقتصد ای من خدمنا
او تعطّف علینا و حاطنا وقیل ہذا حدیث یقال
الفلان حاف و لا راف و نیک سادہ کردن لب
از موے و برہنہ و بے موے کردن سر را (ع
ف اک ۲) حفف بالتحریک بدی عیش وکمی مال
ویقال حفّتہم الحاجۃ تحفّہم وہم قوم محفوفون اذا کانوا
محاویج۔ حفوف بے روغن ماندن سر (ع ف ا
ک ۲) احفاف بے روغن گذاشتن سر را مدتے
و آواز آوردن از اسپ بدوانیدن حفیف آواز
آمدن از وسے در دویدن۔ و آواز کردن بال
مرغ در پریدن حفاف بالکسر موے گرداگرد سر
اصلع ج حفافان دو کرانہ ہر چیزے تحفیف گرد
چیزے در آوردن احتفاف خوردن آنچہ در دیگ
باشد از طعام و تحفّف خوردن آنچہ در جام باشد
از شراب تحفّفہ بارگیرے قیمتی خود را بارگیر یاقوت
ذوقہ حقف بالکسر ریگ تودہ کژ حقاف
احقاف و حقوف ج احقیقاف خم گرفتن ریگ تودہ
ماہ نو یقال احقوقف الہلال ای اعوج وفی الحدیث
انہ مرّ بظبی حاقف فی ظل شجرۃ ای منحن وہو الذی
انحنی وتثنّی فی نومہ۔ احقاف دیار عاد قولہ تعالیٰ
واذکر اخا عاد اذ انذر قومہ بالاحقاف۔
حلف۔ حلف بسکون اللام وکسرہا سوگند
خوردن (ع ف اک ۱) محلوف کذالک وہو احد ما جاء
من المصادر علی مفعول مثل المجلود والمعقول والمعسور
احلاف سوگند دادن تحالف از ہم دیگر سوگند کذالک۔
حلف بالسکون سوگند و عہد میان قوم کردن بایکدیگر
تحالف ای تعاہد۔ وفی الحدیث انہ حالف بین
قریش والانصار یعنی آخی بینہم لانہ لا حلف فی الاسلام
الاحلاف ہم قوم من ثقیف ویقال ہم اسد و
غطفان لانہم تحالفوا علی التناصر حلیف
وہم سوگند و ہم عہد حلیفان بنو اسد وطی وایضا
فزارہ و اسد۔ حلیف اللسان تیز زبان و فصیح
حلفاء بالفتح والمد گیاہ حلفۃ بفتح اللام یکے
از وے قال ابو زید مثل طرفاء وطرفۃ و قصباء
وقصبۃ وقال الاصمعی حلفۃ بکسر اللام ذو الحلیفۃ
میقات اہل مدینہ۔
حنف۔ حنف بالتحریک کژی پا۔ چنانکہ سر انگشت
پا سوے یکدیگر شود احنف نعت منہ ونام مردے
کہ او را احنف خوانند ویقال ضربت فلانا علی رجلہ
فحنّفتہا حنیفہ مسلمان و درست دین تحنّف
مسلمانی کردن یقال تحنّف الرجل اذا عمل
عمل الحنیفیۃ ویقال اختتن ویقال اعتزل الاصنام
وتعبّد۔ حنفاء نام اسپے ونام آبے۔ حنیفہ پدر حی
از عرب ابو حنیفہ کنیت نعمان بن ثابت الکوفی و
ہو الامام الاعظم رحمہ اللہ تعالیٰ۔

جوف ـ جوف ـ ازار از پوست که زنان حائض و کودکان پوشند حافة کرانه حافتا الوادی دو کرانه وادی تحوف از کرانه چیزے کم کردن ـ

حیف ـ حیف ـ جور و ستم کردن (ع ف ا ک ۲) حائف یقال تحیف مثل تحوف ـ

حبروف کعصفور مرد سخت شده بر عیال خود ـ

خسرفة خشونت و سرخی که در چشم پیدا آید و تحترف عن موضعه آنرا از جالیش جنبانید و تحترف من یدی متفرق و پریشان شد ـ

حشف ـ بالکسر و گانتن نقصان فی الحشف و الجشف ـ

حجروف کعصفور دابه است خرد و را ابیاهما بزرگ تر از مور ـ

المحذرف بفتح الراء آوند پر و الشیء المسوی نحو المحافر و الطائف و آم حذرف کنیه کفتار حذرفوت بالفتح تراشه ناخن و منه یقال و ماله حذرفوت ای قسیط ـ

حزنقفة ـ بالضم زن کوتاه تصحیف و الصواب بالراء المهملة ـ

حصف ـ بالکسر بار ـ

حنظف ـ کجندل کلان شکم ـ

حکوف ـ بضمتین سستی در کار ـ

حنیف ـ کجعفر بلغ صاف و پاک کرده برائے سختن و ابن السجف بن سعد الیافعی و الحنفتان حنیف و اخوه سیف ابا الحارث ابنا اوس بن حمیری و کنیه ابو یزید بن حنیف المازنی و قبیله اختلاف و کنیه من حنیف لحیته من بیان المرابیة ـ

حنجوف ـ کجعفر و زنبور و قنفذ راس الورک مما یلی البطن کالحجفة بالضم حنجوف کنبور سر قرعه که با مهره ها پشت پیوند و حنابیش ج ـ

فصل الخاء

خندف ـ خندفة ـ نوعے از رفتار خندیف بکسر تین لقب پایه ـ

خذف ـ خذف ـ سنگ ریزه انداختن بانگشتان (ع ف ا ک ۲) مخذفة فلاخن خذوف ماده شتر تیز

خذروف ـ خذروف ـ بالضم بازیچه کودکان که چرم پاره گرد را ریسمان در میکشند و او را میگردانند و از وے آوازے مے آید خذاریف ج ـ و یقال ترکت السیوف راسه خذاریف ای قطعا ـ خذرا بالکسر نوعے از شور گیاه خذارفة یکے ـ

خرف ـ خرف میوه چیدن (ع ف ا ن ۲) یقال خرفة الثمار و اخترفتها ای اجتنیتها خرفة بالضم آنچه پیدا شود از میوه و یقال التمر خرفة الصائم مخرفة بستان و راه مخرف شاه و فی حدیث عمر رض ترکتکم علی مخرفة النعم مخرف بالکسر میوه دان خروف بالفتح بره و اسپ کره ششم ماهه خرائف نخلها که خرما از وے باز کرده باشند خریف تیر ماه خرف فی السکون ۲ و حرکته تیر ماهی خریف ایضا باران تیر ماه یقال قد خرفنا و خرفت الارض فهی مخروفة باران تیر ماه رسیده خرافة معامله تیر ماه کالمشاهرة من الشهر اخراف بره تیر ماهی زادن گوسپند یقال اخرفت شاة مخرف و تیر ماه زادن قوم خرافة بالضم نام مردے و پیچ بفتح مهر چیزے که بیگفت

از پریان آنرا بدروغ پیدا شتند و هر سخن که آنرا باور ندا شتند گفتند ہذا حدیث خرافۃ۔ وفی الحدیث عن النبی صلعم قال وخرافۃ حق والاثلہ خلیل الالف واللام لانہ معرفۃ الا ان ترید بہ الخرافات الموضوعۃ من حدیث اللیل۔ الخرافات حکایات ہاے شب خرف بالتحریک بازگشتن عقل از کلان سالی (ع ک اف ۲) خرف بالکسر نعت منہ۔ خارف و نام دو قبیلہ از یمن۔

خزف خزف۔ دست انداز ان رفتن (ع ف اک ۲) خزف بالتحریک سفال۔

خسف خسوف۔ بزمین فرو شدن متعدیا بالباء (ع ف اک ۲) قولہ تعالی فخسفنا بہ وبدارہ الارض ویستعمل مجہولا ایضا قولہ تعم لخسف بنا وفی حرف عبد اللہ لانخسف بنا کما یقال انطلق بنا وچشم خانہ فرو شدن دیدہ وخسوف القمر گرفتہ شدن ماہ قال ثعلب کسفت الشمس وخسف القمر ہذا اجود الکلام خسیف کمی یقال فلان رضی بالخسف ای بالنقیصۃ۔ وبات فلان الخسف ای جائعا۔ سامہ الخسف وسامہ خسفا بالضم والفتح ای کلفہ واولاہ الذل وانخسفت الرکیۃ چاہ آب برآوردن از چاہ خاسف لاغر خسیف چاہ کہ آب وے منقطع نشود خسف بضمتین ج۔ یقال ان العباس بن عبد المطلب سأل عمر عن الشعراء فقال امرؤ القیس سابقہم خسف لہم عین الشعر فافتقر عن معان عور اصح بصر یقال خسف لہم من الخسیف وہی البئر المحفورۃ الماء

ومنہ قول الحجاج للذی امرہ ان یحفر لہ بئرا فصل اخسفت ام اوشلت یرید ابطنت ما غزیرا ام قلیلا وشلا قولہ افتقر ای فتح وہو من الفقیر وہو فم القناۃ یعنی وانہ تاریز وقولہ عن معان عور یرید ان امرأ القیس من الیمن وان الیمن لیست لہم فصاحۃ نجد فلم معانی عور القول فتح امرؤ القیس من معان عور اصح بصر اخاسیف الارض نرم ہاے زمین۔

خشف خشفۃ۔ جنبیدن۔ ودر یافتن۔ وآواز آمدن از برف کہ بروے روند۔ وبسنگ کوفتن۔ (ع ف اک) خشیف برف خشوف مرو شتابندہ۔ وشتر شب رو خاشف خاشفۃ کذلک خشف الکر شب روی دلیر باشد خشاف بالضم والتشدید شب پرہ وہو الخفاش ویقال الخطاف خشاف بالفتح نام مردے خشوف رفتن در زمین (ع ف اض ۲)۔

خصف خصف نعل پارہ زدہ۔ ونعل دوختن (ع ف اک ۲) نعل خصیف نعت منہ۔ وقولہ تعالی وطفقا یخصفان علیہما من ورق الجنۃ ای یلزقان بعضہ ببعض لیستر بہ عورتہما۔ خصفۃ لخت نعل خصاف نعل دوزندہ ودوختن ومنہ قرأ الحسن قولہ تعا یخصفان علیہما من ورق الجنۃ الا انہ ادغم التاء فی الصاد وحرک الخاء بالکسر لاجتماع الساکنین وبعضہم حول علیہا حرکۃ التاء فتحہا۔ مخصف بالکسر درفش نعل دوزی خصفۃ بالتحریک زنبیل خرما خصف خصاف ج۔ وپدری از عرب اخصف اسپ وگوسپند کہ تہی گاہ

سفید دارد و لون کلون الرماد فیه سواد و بیاض
جبل اخصف وظلیم اخصف فیه سواد و بیاض
کتیبة خصیفة لشکر آهن رنگ و یقال خصفت
من ورائها الخیل ای اردفت فلهذا لم یذکر لها الهاء
لانها بمعنی مفعولة ولو کانت للون الحدید لقالوا خصیفة
لانها بمعنی فاعلة وکل لونین اجتمعا فهو خصیف -
والخصیف ایضا شیر با ماست آمیخته خصاف بالکسر
بچه نه ماه افگندن شتر (ع ف ا ک ۲) خصوف
بالفتح نعت منه وایضا ناقه که بعد از ده ماه حمل بچه
زاید یعنی بسیزده ماه خصاف مثل قطام نام اسپی
وفی المثل هواجر من خاصی خصاف وذلک
ان بعض الملوک طلبه من صاحبه لیستفحله فمنعه ایاه فخصاه
خضف - خضف - تیز دادن (ع ف ا ک ۲)
ومنه قیل للامة یا خضاف -
خطف - خطف - ربودن (ع ک ا ف ۲) و
بالعکس والاولی لغة جیدة فصیحة قوله تعالی یخطف
ابصارهم وقری بالکسر ایضا - اختطاف تخطف
ربودن وقرا الحسن الا من خطف الخطفة بالتشدید
یرید اختطف فادغم علی ما نفسر فی باب اللام فی
قتل ان شاء الله تعالی - خطاف بالضم والتشدید
فراشتوک - وآهن کژ که محور بکره چاه برو گردد
وهرچه کژ وسر تیز باشد خطاطیف ج - مخالیب السباع
خطاطیفها - خطاف بالفتح وهو خاطف ظله فلیست
که اورا فراف خوانند خاطف گرگ برق خاطف
درخشش که چشم را خیره کند اختطاف خطا کردن تیر

نشانه را - آخطاف الحشی الطواوه خفیفة طعام
از روی شیر که عرب را باشد جمل خیطف شتر
شتاب رو خطفی بفتحات آن لقب اثر رفتار شتر
ولقب مردی -
خطرف - خطرفة - بالطاء المعجمة شتاب رفتن
شتر و گام فراخ نهادن وهی لغة فی خذرفة -
خفف - خف - بالضم موزه خفاف ج - وپای شتر
اخفاف ج - خف بالکسر خفیف سبک یقال خرج
فلان فی خف من اصحابه ای فی جماعة قلیلة -
خفة بالکسر سبکی (ع ف ا ک ۲) خفوف اندک شدن
و بزودی رفتن تخفیف سبک کردن استخفاف
سبک شمردن - وخوار داشتن خفاف بالضم
سبک - ونام مردی - اخفاف سبک حال شدن
مرد وفی الحدیث ان بین ایدینا عقبة کؤودا لا یجوزها
الا المخف وباستوران سبک روشدن خفان
جاییست که دروی شیر بسیار باشد -
خلف - خلف - پس وقرنی بعد از قرنی یقال
هؤلاء خلف سوء بالاضافة وسخن تباه وخطا یقال
سکت الفا ونطق خلفا ای سکت عن الف کلمة
ثم تکلم بالخطا قیل کان اعرابی مع قوم فحبق حبقة
فتشور فاشار باسته وقال انها خلف نطقت
خلفا وآب برکشیدن - وکوتاه ترین استخوانهای
پهلو والجمع خلوف وجای ستوربستن - وفرزند
وهو بالتحریک حسن وبالسکون سیئ یقال هو خلف
سوء من ابیه بالتسکین وخلف صدق من ابیه

بالتحریک و آنکه سپس کسے آید و کل ما استخلفته
من شیٔ ۔ بعیر آخالف شتر بکر اند میل کننده تاس
ذات خالفین تبر تیشه خلف بالضم دروغ و دروغ
کردن وعده را یعنی خلاف کردن آن و هی
فی المستقبل کالکذب فی الماضی ۔ خلف بالکسر
پستان ستور و عرده ویقال یشیبن خلفة ای تذہب
وتجیٔ هذه ۔ خلفة ایضاً آمد و شد روز و شب ومنه
قوله تعالیٰ وهو الذی جعل اللیل والنهار خلفة ۔
ویقال ایضاً القوم خلفة ای مختلفون ۔ ویقال
بنو فلان خلفة ای شطرة نصف ذکور و نصف
اناث ۔ ویقال اخذته خلفة کا ہے کہ حاجت گاه
رود ویقال من این خلفتکم ای من این تستقون
خالفة علف کہ بعد از علف خورده شده روید ۔
علف کہ بتابستان روید خالفة الشجر میوهٔ دوبره
خلف بکسر اللام شتران آبستن خلفة یکے مخلف
شتر کہ از نه سالگی درگذشته باشد یستوی فیه الذکر
والانثی یقال مخلف عام و مخلف عامین ۔ مخالفة
ناقه کہ آبستن نماید و نباشد ۔ رجل خلاف مرد بسیار
خلاف کننده وعده را و خلاف ایضاً یکے از [illegible]
یمین یعنی دیهار نصیب ۔ رجل خالفة مرد بسیار
خلاف ویقال لا ادری ای خالفة هو ای ۔
ای الناس هو غیر معروف للتانیث والتعریف ۔
وفلان خالفة اهل بیته و خالف اهل بیته ای لا
لاخیر فیه ۔ خالفة ایضاً ستون خیمه و خرگاه و خوا
ق ۔ و قوله تعالیٰ رضوا بان یکونوا مع الخوالف

ای مع النساء ۔ الخالف آب بر گشته خلیفی بالکسر
و تشدید اللام خلافت قال عمر رض لو اطقت الاذان
مع الخلیفیٰ لاذنت ۔ خلیف راه میان دو کوه
خلیفان دو بغل ناقه خلیفه تم و قد یونث خلائف
خلفاء ج ۔ جمعوا علی اسقاط الهاء فصار مثل
ظریف و ظرفاء لان فعیلة بالهاء لا یجمع علی فعلاء
سوے انهم جمعوه من اجل انه لا یقع الا علی مذکر ۔
خلافت بالکسر بجاے کسے بودن در کارے ۔ و
بجاے کسے خلیفه کردن کسے را ومنه قوله تعالیٰ
هارون اخلفنی فی قومی متعد لازم و پس کسے
آمدن (ع ف اض ۲) خلوف بوے گرفتن دہان
و مزه و بوے گردانیدن شیر و طعام ۔ و تباه شدن
کسے ۔ و گنگی جامه بیرون کردن و فرو آوردن
بجاے آن ویقال حی خلوف ای غیب و قبیله
کہ از ایشان ہیچ کسے نمانده باشد خلوف ایضاً
پس ماندگان ماخوذ و هو من الاضداد ۔ اخلاف
متغیر شدن بوے دہان ۔ و نیکو کردن جامه گشته را
واخلف الله علیک گفتن کسے را کہ مالے از وے
رفته باشد ای رد علیک مثل ما ذهب منک فان
بک له والد داخ او غیرها فاقت خلف الله علیک
بغیر الف ای کان الله خلیفة من فقدته علیک و
وعده را خلاف کردن ۔ و خلاف یافتن وعده را
و دست بشمشیر بردن تا برکشد ۔ و بر آوردن
خلف و اخلف البعیر ای طلعت [illegible]
ما بلی [illegible] بولد و آب بر کشیدن

ویقال اخلفت النجوم اذا امحلت فلم یکن فیها مطر واخلف فلان لنفسه اذا کان قد ذهب منه شیٔ فجعل مکانه آخر۔ استخلاف آب برکشیدن وخلیفه کردن کسے را بجاے خود ویقال جلست خلفه ای بعده۔ خلاف مخالفة خلاف کردن خلاف بالکسر درخت بید مخلفة بیدستان اختلاف آمد وشد داشتن ویقال ہو یخالف الی امرأة فلان ای یاتیها اذا غاب عنها زوجها۔ تخلیف یکے پستان ناقه را تمام دوشیدن صلته بالباء یقال خالفت بناقته وسپس ماندن کسے را تخلف سپس ماندن از کسے یقال خلفته وبرائی فتخلف عنی ای تأخر۔ ویقال فی خلق فلان خلفنة بکسر الخاء وسکون اللام مع نون زائدة ای الخلاف۔

خنف۔ خناف۔ بالکسر سستی سخ شتر (صح ف ا ک ۲) ناقة خنوف نعت منه وسر پیچیدن شتر از مہار خالف یعنی برکشنده از تکبر یقال رأیته خانفا عنی بانفه۔ خنیف کتان سطبر سپید وفی الحدیث تخرقت عنا الخنف۔ ابو مخنف کنیت مردے۔

خوف۔ خوف۔ خیفة۔ مخافة۔ ترسیدن (صح ک ا ف) فهو خائف وقوم خوف علی الاصل وخیف علی اللفظ۔ والامر منه خف۔ ورجل خاف ای شدید الخوف کما یقال رجل صات ای شدید الصوت وأصله خوف علی فعل فانقلبت الواو الفا لتحرکها وانفتاح ما قبلها۔ مخاوفة ترسانیدن یقال خاوفه فخافه ای غلبه بالخوف ای کان اشد خوفا منه۔ اخافة تخویف ترسانیدن

یقال وجع مخیف وطریق مخوف۔ تخوف ترسیدن وکم کردن خافة خریطه از ادیم که در وے عسل چینند

خیف۔ خیف۔ جاے بلند تر از آب راه وفروتر از کوه۔ وپوست پستان۔ ونام جاے بمکه مسجد الخیف در منی آنجا است بمسجد خیف شدن ناقه خیفا وناقة که پوست پستان او فراخ باشد بعیر اخیف آنکه غلاف قضیب او فراخ باشد خیف بالتحریک یک چشم سپید ودیگرے سیاه شدن اسپ فرس اخیف۔ ویقال الناس اخیاف ای مختلفون۔ اخوة اخیاف برادران مادری وبنو الاخیاف مادریان خیفان ملخ رنگ برنگ خیفانة یکے۔

خترفه۔ نو وبرید آنرا۔

خنثف۔ کفتن سداب۔

خجف وخجیف خفت وسبکی عقل خجیف ایضا لاغر خجیفة مؤنث منه خجاف بالکسر ج والصواب تقدم الجیم

خدرف۔ زود زود رفتار ونزدیک انداختن گام ودنبال کشتی خدرف خوش عیش شد (صح ف ا ک ۲) خدرفت السماء بالثلج یعنی آسمان برف انداخت خدرفه بود آنرا خدرف الثوب پارچه پارچه بریدن (صح ف ا ک ۲) اخدرافت الثوب مثله خدرف کفش پارہاے گرته خدرفة یکے۔

خرشفة۔ جنبیدن ودرآمیختن سخن وزمین درشت سنگریزه ناک با بچه که رفتن بران دشوار باشد خرشاف بالکسر مثله وخرشاف شهر است بسجستان

نزم بساحل بحرین۔

خرنف۔ کزبج پنبه والخرنف من النوق الغزیرة شتر ماده

بسیار شیر خرنفة بار درخت عضاة خرانف ج۔

خرنوف بالضم فرج زن خرانف بالضم دراز و خرنفه

بالسیف ضربه۔

خزراف۔ بالکسر آنکه در مجلس نیکو نشستن نداند

یا مرد بسیار گوی بیباک و نرم والخزرفة فی المشی

التخطران۔

خصلفة النخل۔ کم آوردن درخت خرما بار را

عن ابن عباد رح والصواب بالضاد المعجمة۔

خضرفة۔ پیری گنده پیر و فضول پوست از خصر

زن فربه گوشت کلان پستان۔

خضلاف۔ بالکسر درخت مثل خضلفة کم بار

درخت خرما۔

خنظرف۔ گنده پیر فانیه والصواب بالمهملة و ما

فی المهملة فالمعجمة لغة فیه۔

خنجف۔ بالفتح شتر ماده فراوان شیر۔

خنضرف۔ زن فربه گوشت کلان پستان۔

خنظرف۔ پیرزن و معنی خنظرف او نیز و اشهاد بهمی

فصل الدال

دفف۔ دفّ۔ پهلو و فی البعیر و پهلوی شتر

دف بالضم آنچه در سوی پا زنند و بالفتح ایضا سنام

مدفف کوهان فرو دافتاده بر پهلوی شتر دفیف

نرم رفتن دع ف اک ۲) و دفة لشکر و دفیف الطائر

بر زمین الارض یقال عقاب دفوف للذی یدنو

من الارض فی طیرانه اذا انقض و دفف الرجل

مدافة و دفافا اجهزت علیه۔ تدافف پیاپی گشتن

و یقال خذ ما استدف لک ای ما امکن و تسهل۔ و

استدف امرهم ای استتب و استقام۔

دلف۔ دلیف۔ آهسته رفتن۔ و رفتار پیر (صح

ف اک ۲) و پیش آمدن لشکر در حرب و دالف تیر

که نزدیک نشانه افتد و از جائے که افتاده باشد

دور شود۔ و گام نزدیک نهنده بسبب بار گران

که برداشته باشد دلف ج۔ مثل راکع و رکع۔

تدلف رفتن و نزدیک شدن صلته بالی۔ ابودلف

بضم الدال و فتح اللام دلفین جانوریست دریائی

که غریق را نجات دهد و برد پا از غرق۔

دنف۔ دنف۔ بالتحریک بیماری ملازم (صح کا

ف ۲) و بیمار یستوی فیه الذکر والانثی والتثنیة

والجمع یقال رجل دنف و امراة دنف و هما دنف

و هن دنف فان قلت رجل دنف بالکسر قلت امراة

دنفة اثنث دنفت و جمعت و نزدیک شدن آفتاب

بفرو شدن آدناف شاه و بیمار گران شدن۔

و بیمار کردن لازم متعد فهو مدنف بالفتح والکسر۔

دوف۔ دوف۔ تر کردن دارو را بآب۔ و

سودن و ترکردن مشک را (صح ف اش ۲)

فهو مدوف و مدووف ناقصا و تاما و کذلک

مسک مدوف ای مبلول و مسحوق ولم یأت

مفعول من المعتل العین من بنات الواو بالتمام

الا حرفان مسک مدووف ای مسحوق او مبلول

وثوب مصوون ومذان نادران وقد حذفت
احدى الواوين لثقل الضمة على الواو والياء
اقوى على احتمالها منها فلهذا جاء ما كان من بنات الياء
بالتمام والنقصان نحو ثوب مخيط ومخيوط-
ويف - وياف - جاى بجزيره جزل ويافى منسوب اليه
وهو الفحم الجليل-

ازعفت الابل - شتر بطور خود رفت وشتابى كرد
وبالذال ايضا وازعفت الرجل فى القتال يعنى
در جنگ ازعف برآمده پيش روى كرد وناس
مزعفون متقاصون فى سيرهم-
بوحشت وزعف فلان يعنى آن كس درپناه ودر
سايه بهانست او من ناحيته فى جوار وشهر
زلوف - كز بور شتر كلان وفربه-
الزعفان - كشان شبه الرسول يطلب الشى او رسول
مسرع بين الرجل والازقج كسكارى دكيسرج ومسابين
وسقفه وسفان بفتحهما قلتبانى كردن آو ساخت
پيشه قلتبانى كردن-
وعف - بسيار گفتن (ع بفتحها) وما اصبحوا انسانا
قالوا يا ابا وعفاء واللذا قفارا اى شيا لا رأس له
ولا ذنب والمعنى كلفها الا انطق ولا يكون-
وقفانه - بالضم بهر گونى وقفه وقوف بر پيشانى
شهوت او-

اولعفه - پوست ونوى كردن پنهان-
وعفه - بسيار گفتن او (ع بفتحها) واهفه مروضه
وشتر مانده از بسيارى رفتار-

فصل الذال

ذرف - ذرف - ذرفان - رفتن اشك از چشم
(ع ك ا ف ٣) اذرفت مجارى الدمع - ذرفان
ايضا رفتار سست تذريف فزون آمدن به چهل
يقال ذرف على الستين اى زاد-
ذعف - اذعفت الابل - بالدال والذال
جميعا اى سفت على وجوهها - وازعفت الرجل
فى القتال اذا استقبل من الصف اى تقدم-
ذعف - ذعاف - بالضم زهر يقال ذعفت الرجل
فهو مذعوف ومذعوف ايضا اى سقيته السم موحيا
ذعاف وذواف اى سريع-
ذفف - ذفيف سبك وسبك شدن (ع
ك ا ٣) تذفيف ذفيف سبكبار ونيز ذفف
تذفيف خسته را كشتن ذفاف بالكسر آنكه - بنها
آب اندك ذفافه بالضم نام مرد-
ذلف - ذلف بفتحتين خردى وستى بينى
(ع ك ا ف ٣) ذلف وفتار ذلف از بيستكى-
ذيف - ذيفان زهر كشنده-
ذاف - بالفتح وذؤاف بالضم شتابى مرگ ذيفان
شاشه الذال وذيفان بالفتح والكسر بفتحتين
وذوفان وذواف بضمها زهر هلاهل وزهر كشنده
ذافان مرگ وموت ذؤاف بالضم بهر ...
ذافان مردن (ع بفتحها) واذاف ... قد ادى
ذعلفه - طعن ...
ذوفان - بالضم زهر ذافت ذوفها ...

فی تقارب وتفنج۔

ابل قُرافجة۔ شتر بستوه آمده از سیر لغة فی الدال۔

فصل الزاء

زأف۔ زأفة۔ بدافة سخت بخشودن ومهربان شدن (ع فیهما بفتحها) رأف کذلک (ع ک ف) فهو رؤوف ورؤف تا ما ونا قصا۔

رجف۔ رَجفة۔ لرزه رجف جنبیدن زمین (ع ف اض ۲) رجفان سخت جنبیدن ترجاف وبیا ارجاف ورجفیدن بکار نسے ارجافت بالفتح واحد اراجیف الاخبار۔

رخف۔ رَخف۔ رخفة بسکه نکت ویقال منه انا رخفة ای طیبا رقیقا وقد بترک الاجل حرف العلق۔ رخف خمیر تنک وشست رخفت بالتحریک مصدر منه (ع ک اف ۲) ارخاف ستنه رخف اپنا او شها ارتنگ۔

ردف۔ ردف۔ بالکسر پس سوار نشینده [illegible] ملازم باشد۔ ویکی از عرض علمت [illegible] از حرمت ردی آید در شعر آید رادف برنشاندن [illegible] ردفان روز وشب ارداف بالکسر رده بودن کسه او در جاهلیت چنان بود که بیک بار ردف خویش کرده سے ملوک دیگر بجال [illegible] خمست وغنامت وخوردن واشامیدن وجز این ودوم نائب در هر کارے آن رده بوده وچون ملک بجنگ رفتے تا بازگشتے بجایش نشستی وازغنیمت چهار یک نصیب او بودے ترداف بالکسر جاے نشستن ردف از ستور تردف ایضا میرتب آن زانشیب سوار نشستن مرتدف نعت منه ترادیف مثله ردف اج۔ وایضاً ستاره نزدیک نسر واقع وایضا النجم الذی ینوء من المشرق اذا غاب رقیبه فی المغرب ویقال ردف هذا مرد ارد فه او تبعه ردافی [illegible] کان نزل بهم امر فردف لهم آخر اعظم منه ومنه قوله تعالی تتبعها الرادفة۔ [illegible] فروفی که از نشتخل بر آمده باشد [illegible] علی خالی حداکننگان۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] لا ترا دفنا ای لا تحمل ردیفا۔ استرداف۔ ترادف تا ردیف کننده او ویپاپی شدن۔

رشف۔ رَشفان۔ رفتا باند به پاس ج ف اض ۳ وک ۳) ترشف کذلک ارشاف راندن باب بستوربا۔

رشف۔ رَشف۔ مکیدن ارتشاف کذلک (ع ف اض ۳ وک ۳) وفی المثل الرشف انقع ای اسکن للعطش۔ رشوف زن خوش دهان

رصف۔ رصف۔ بالتحریک سنگ برسنگ برهم نهاده رصف ق۔ یقال ترج هذا الشراب من ماء رصف ای نرع رصفا آخر لانه اصفی له وارق ای سیله من رصف الی رصف متابعة منه ایاه۔ رصاف بالکسر پیاک بر تیر وکمان پیچید

نما

رضفته تپکه رضف سنگ بر هم نهادن در بنا - و پولو تیز زدن (ع ف اض ۲) و پاے بر پاے پیچیدن و یقال هذا امر لا یرضف بک ای لا یلیق ترا رضف باکیدیگر نزدیک ایستادن قوم و رضف تصه فه زن تنگ فرج مثل حصیف و جواب سیصفه و محکم رسیدن - رصافة بالضم و رضفه - رضفه و رضفات سنگ ها بے تفسیده که شیر را بوسه در چوش آرند رضفة تپکه و فی المثل خذ من الرضفة ما علیها و داغ کردن بسنگ تفسیده (ع ف ال ۲) رضیف شیر سنگ تاب کرده و شوا مرضوف هر سنگ بریان کرده فقد مرضوف و یک بنگریز پاسے نفسان نپخته -

رعف - رعاف - بالضم خون بینی - و دفتن آن (ع فتحها و فن ۱) رعف بالضم لغة فیه ضعیفة - رداع رو رعف نیزه ها ے خون چکان رعف و رفتن و پیش شدن اسپ (ع فتحها و ض ۲) راعف بینی و تیزی بینی - و بینی کوه استرعاف کذالک و ایضا خون آلود کردن سنگ ریزه سم ستور را و یقال فعلت علی الرغم من مراعفه مثل مراغمه - ارعاف شتابانیدن و پر کردن مشک - راعوفة البئر صخرة که در تگ چاه اندازند یا بر سر نشانند که مستقی بر و سے باشد و فی الحدیث انه علیه السلام حین سحر جعل سحره فی جف طلعة و دفن تحت راعوفة البئر ارعوفة مثال اعجوبة لغة فیه -

رغف - رغیف - نان گرده ارغفه رغف رغفان ج -

رفف - رفیف - بروار کاشانه رفوف ج - و رسته از نیش - و درخشیدن (ع ف و ض ۲) و گرد فرا گرفتن و فی المثل من حفنا او رفنا فلیقتصد و ما الرجافة والراجفة و قد مر - رف و رفیف درخشیدن (ع ف اک ۲) ثوب رفیف جامه تنگ و تیز و خوب و درخشیدن رخت تر جنبان رفرف جامه سبز و آن که خرگاه - و کرانهاے پرده که آویختن باشد رفرفه یکه و ایضا بال جنبانیدن مرغ بوقتی که خواهد که فرود آید رفراف مرغی که آن را خاطف الظل نیز گویند و شتر مرغ نر -

رنف - ارنیف - بتراج البر - رانفة فرو دکفل مردم و فرو دو نبه ارنافه سست کردن ستور گوش را از ماندگی و فی الحدیث کان اذا انزل علیه الوحی و هو علی القصواء تذرف عینا ها و ترنف باذنیها من ثقل الوحی -

رهف - ارهاف - تنگ کردن شمشیر را سیف مرهف تنک شده -

ریف - ریف - بالکسر زمین با کشت و علف اریاف ج - ریف چریدن ستوران زمین اریاف بزمین علف ناک و فراخی رسیدن - و علف ناک شدن زمین و هی ریفه -

ارحاف - تیز کردن کارد و مانند آن کاف الفاء مبدلة من الهاء -

رزیف الجمل - آواز کردن شتر (ع ف اک ۲)

ارزنوه وشانه زفت الناقة در سرعت وجنبش دار زفقا
شتمه شمر و بنفت الا مرونا وزفت الیه تقدمه ازشا
وزقیف مش با قدم و کلان پا و فراخ کلام
زفیف وتیس شتابی کردن وازنفد ابحبه و
رشدوش [illegible] فرها دازنفو ابا لضم اجماد فی [illegible]
وشوا وزفاف بالکسر نام اسپ وتقدیم الزا
النقد فی الکل -
رقوف - بالضم بپرشان [illegible] رقوف و رائیه
پرقصه من البرد ای [illegible] قدارتقصه بالضم ارقافا
وارقفقه الرعدة ای اخذه [illegible] کرست ارتقاف فی
اولها و [illegible] رتقه کش [illegible] باشد
وشد العباس بن الولید -
ازیکف الشلج - [illegible] فی الاقدام -
روف - سالن شدن [illegible] من الرافة روفه
بخشودن و [illegible] راف یراف -

فصل الزاء

زحف - زحف - لشکر وفته سوی دشمن
درفتن و [illegible] کودک و پیر گرفرو ونشانه اناقه
ناقه ازه وسپل کشان رفتن شتر از ماندگی (ع
ف) [illegible] واصل زاحفة تره احسه -
[illegible] کشان رفتن شتر از ماندگی - [illegible]
[illegible] رفتن [illegible] شد [illegible]
[illegible] چار پای [illegible] شدن [illegible]
[illegible] رفتن [illegible]
[illegible]

آتش که از شیع و الا و افروزند که بدین دو چیز زود
درگیرد وقیل للمراة من العرب ما النار کن زحفا
قالت ازحفنا نار الخقتین -
زحلف - زحلوفة - بالضم جای سنگلاخ از بالا
پرشیب که کودکان برو سنت [illegible] لغة
اهل العالیة وتمیم یقولونه [illegible] زحالف زحالیف
ج - زحلفة [illegible] و غلطانیدن تزحلف [illegible]
زخرف - زخرف - بالضم زر و هر چه آراسته
و آبدار باشد تزخرف آراسته شدن زخارف الدنیا [illegible]
[illegible] زخارف [illegible] آراسته -
زرف - زرف - شتاب [illegible] انداختن [illegible]
ناقه زروف مزراف ای سریعة یقال زرفت الناقة
وازرفت اناه ای عنقا - زرف بالتحریک [illegible]
[illegible] (ع ک ا ف م) زرافة بالفتح [illegible]
[illegible] زرافات ای جماعات [illegible] بالفتح
والضم جانوریست که [illegible] خوانند -
زعف - زعف - مرگ [illegible] (ع [illegible])
زعاف [illegible] زعاف و [illegible]
با [illegible] -
زغف - زغفة - [illegible] و [illegible]
زغف - زغفة - [illegible]
زغف [illegible] ویقال [illegible]
با [illegible] -
زفف - زف - بالکسر [illegible] وشمرغ
یقال [illegible] زف [illegible]

زفّ زفاف عروس بخانہ شوے فرستادن
(ع ف اض ۲) ازفاف ازدفاف کذلک۔ مِزَفّۃ
آنکہ عروس را در وے برند۔ زفیف شتاب
وبشتاب رفتن (ع ف اک ۲) قولہ تعالیٰ فاقبلوا الیہ
یزفّون۔ ازفاف بشتاب راندن ویقال
للطائش الحلم قد زفّ رالہ۔ والریح تزفّ وہو
ہبوب لیس بالتشدید ولکنہ فی ذلک ماض۔
زفرفۃ آواز باد از درخت ج زفرافۃ زفرف۔
زلف۔ زلفۃ۔ بالتحریک حوض پر آب ج زلف
ج۔ مزالف دہ ہاے نزدیک بشہر مزلفۃ یکے
ازلفاف نزدیک گردانیدن زلفۃ زلفی نزدیکی
ومنزلت ومنہ قولہ تعالیٰ بالتی تقربکم عندنا زلفی وہی
اسم المصدر ایضا ای تقربکم عندنا ازدلافا وپارۂ
از اول شب زلف زلفات ج۔ قولہ تعالیٰ وزلفا
من اللیل۔ زلف پیش شدن تزلف ازدلاف
تقدم کردن مزدلفۃ نام جاے بمکہ۔
زہف۔ زہف۔ سبکی۔ وجستن ازدہاف شتافتن
وشتابانیدن وبعنف در شدن ازہاف سخن دروغ
آوردن یقال ازہف لہ حدیثا ای اتیتہ بالکذب
وافگندن ستور کسے را وازہف الشیٔ ای ذہب
فہو مزہف۔ وازہفہ فلان وازدہفہ اسے
ذہب بہ واہلکہ۔
زیف۔ زیف۔ خرامیدن شتر در رفتن (ع ف ا
ک ۲) ودم در زمین کشیدن کبوتر نزدیک مادہ
بوقت بانگ کردن۔ ونا روان شدن درم

ضلتہ بعلی یقال زافت علیہ الدراہم۔ تزییف
ستحد منہ۔

زافہ۔ شتابانیدا ورا (ع بفتحہا) زؤاف بالضم اسم
منہ وموت زؤاف مرگ زود وازاف علیہ اجہز
وازاف فلانا بطنہ اثقلہ فلم یقدر ان یتحرک۔
زحنقف یکسفر جل بر نشستن خود رونده والقیاسا
من جہۃ الاشتقاق ان یکون بفائین وتقدم۔
زخف وزخیف۔ فخر وتکبر کردن (ع بفتحہا) زخاف
ومزخف نشان منہ والتزخیف فی الکلام یاوہ گوئی
وبانگشتان گرفتن چیزے از کسے وبتکلف فصاحت
نمودن وتزخف تحسن وتزین۔
ازدف اللیل۔ شب تاریک شد اسدف مثلہ
زرقفۃ۔ شتابی کردن ازرنقاف مثلہ۔
بحر زعرف۔ کجعفر دریاے فراوان آب وہو بالغین
بحر زغرف۔ دریاے فراوان آب ویقال
بالعین المہملۃ۔
زقفۃ۔ بالضم نوالہ وما ازدقفتہا بیدک ای اخذتہا
وتزقف بسرعت ربودن ازدقاف مثلہ زقفف
وباریدن طعام تزقف مثلہ زاقفیۃ دہیست بسوئ
منہا ابو عبد اللہ بن ابی الفتح ومحمود بن علی
الزاقفیان المحدثان۔
ازلحف وتزلحف۔ یکسو شد ازحلف وتزحلف
مثلہ وزلحفہ وزحلفہ یکسو کرد آنرا۔
الزنخفۃ۔ بالنون والحاء المہملۃ من اسماء الدواہی
زفن خشم گرفت (ع ک اف ۳) تزلف مثلہ

زَفت بالفتح نام شخصے۔

زافت الحمامۃ۔ کبوتر بال و دم درو اکرد و دم کشان بر زمین رفت وزافت فلان بافروهشتگی اندام رفتار کرد وزوفت الجیشانی سعدی عن الاکدر وزوف بن عدی بن زوف عن ابیہ عن جدہ وابن ابی ازهر بن عامر بن عوثبان ابو قبیلۃ زوفی کطوبی نباتیست بجبال قدس طبیخہ با سکنجبین بسهل کیموسا غلیظا و بالخل مضمضۃ لوجع الاسنان وتبخیر الوجع الآذان وزوفی ایضاً چربش صوف بفصل بهار مسطر و نیوبن مرات حتی یصفو الدسم عن الوسخ فیحلل الاورام الصلبۃ وینفع برودۃ الکبد والکلی وموت زؤاف بالضم مرگ آماده شده و زود کشنده والغلمان یتزاوفون وهو ان یجئ احدهم الی رکن الدکان فیضع یده علی حرفہ ثم یزوف زوفۃ فینتقل من موضعہ ویدور حوالی ذلک الدکان فی الهواء حتی یعود الی مکانہ یتعلمون بذلک الخفۃ للفروسیۃ۔

زخرف الکلام۔ نقده۔ وزخرف الشئ زینہ۔

زهلف الشئ۔ نقده وجوزه۔

فصل السین

ساوف۔ ساف۔ ترقیدن وست و ریشہ شدن بن ناخن (ع ک اف ۲)۔

سجف سجف۔ الفتح والکسر پرده آستانہ پرده فروهشتن۔ وتاریک شدن شب۔

سحف سَحفٌ۔ فربهی پشت مازه بر داشتن از شتر

وبهر ستردن (ع بفتحها) سحفۃ فربهی پشت مازه که بر پشت باشد سحیفۃ فربهی پشت مازه که بر داشتہ باشند و باران ورشتکہ زمین را بر بد وشاة سحوف وناقۃ سحوف آنکہ پشت مازه فربہ دارد ویقال سمعت حفیف الرحی و سحیفها ای صوتها۔ سحاف بیماری سل مسحوف مسلول۔

سخف سخفۃ۔ تنگی ولاغری از گرسنگی یقال بہ سخفۃ من جوع سخف بالضم بکی عقل سخافۃ مصدر (ع بضمها) فهو سخیف کم عقل نساخفہ مجامعۃ۔

سدف۔ سدفۃ۔ بالفتح والضم بلغۃ نجد تاریکی وبلغۃ غیرهم روشنائی وهو من الاضداد وسدف بالتحریک کذلک وایضاً شب۔ وایضاً صبح و بر آمدن صبح بالحجین وایضاً سدفۃ روشنائی با تاریکی در آمیختہ چنانکہ میان صبح و اسفار باشد اسداف تاریک شدن شب۔ وبمعنی فروهشتن ستر و روشن شدن ضد۔ ویقال اسدف الباب ای افتحہ حتی یضئ البیت۔ ویقال اسدفوا ای اسرجوا من السراج۔ سدیف کوہان۔

سرف۔ سرفا۔ بالتحریک ضد القصد یعنی فزونی کردن و گذشتن از اندازه۔ و بی خبری عقل۔ و ماندن چیزی بی نفقات و خطا کردن (ع ک اف ۲) و خوکردگی و ضیعی سرف بکسر نام جائے ویقال رجل سرف الفؤاد ای مخطئ الفؤاد و غافلہ۔ وفی الحدیث ان للحم سرفا کسرف الخمر ای ضراوۃ ویقال هو من الاسراف۔ اسراف به اندازه و بیکار آمدن خرچ کردن اسراف نعمت

ونام مردے سرفة بالضم سپید مورکہ از چیزہاے
چوب خانہ سازد چون زنبور وفی المثل هو اصنع
من سرفة - سَرف بالفتح برگ درخت خوردن سرفہ
(ع ف اض ۲) ارض سرفة زمین بسیار سرفہ
اسرافیل معروف وهو اسم اعجمی وفی لغة اسرافین
کما قالوا جبرین واسماعین واسرائین -
سرعف - سرعوف - بالضم نازک وسبک گوشت
سرعوفة مؤنث وزن دراز بالا - وفع سرعفة
بالیمین وراماء پرورش نیکو دادن کودک را -
سعف - سَعَفة شاخ وسر کودک کہ آنرا شیرینہ
گویند سعفة بالتحریک شاخ نخل سعف ج - وایضاً
ریشہ شدن بن ناخن دست (ع ک افت ۳) وشیر
کہ پیغولہ شتر وسر وروے وے بیرون آید وموے
شرہ اورا بریزاند چنانکہ غرب در گوسپند اسعف
وسعفا نعت منہ - اسعف ایضا اسپ موے
پیشانی سپید فاذا ابیضت کانها قودا الاصبغ -
اسعاف حاجت روا کردن مسامحت بالبا یقال
اسعفه بحاجته مساعفة دست دادن و
سازواری کردن -
سفف - سَفِیف تنگ پالان شتر سفیفة بوریا
از برگ خرما بافتہ سَفّ مصدر منہ (ع ف اض ۲)
اسفاف کذلک سفوف بالفتح دار وے کوفتہ
بیختہ بہ جوان ناکردہ سَفّ مصدر منہ (ع ک اف ۲)
استفاف کذلک سُفّة من السویق بالضم ای حثیة
منہ وقبضة - ویقال اُسِفّ وجهه النؤور ای ذر علیہ

وفی الحدیث کانما اُسِفّ وجهه ای تغیّر وکانہ ذر علیہ
شئ غیرہ - اسفاف تیز نگریستن وفی الحدیث ان الشعبی
کرہ ان یسف الرجل النظر الی امہ وابنتہ واختہ
ونزدیک شدن ابر از زمین وپست پریدن مرغ
وبا یک گرفتن کار سفساف بالفتح کار حقیر وبلایہ
از ہر چیز وفی الحدیث ان اللہ تعالی یحب معالی الامور
ویبغض سفسافها - وخاک نرم تنک سفسف مردم
کم عطا ولئیم - سفسفة بادے کہ خاک نرم را برانگیزد
بفتح سین دوم گرد آرد بیختہ وجز آن والسفسفة
انتخال الدقیق ونحوہ -
سقف - سَقْف آسمان خانہ - وآسمان سقوف
وسُقُف ج مثال رهن ورُهُن - وقرئ سُقُفا
بضمتین وخانہ پوشیدن (ع ف اض ۳) ویقال
للحی سقیفة ای طویل منحنی - سقائف تختہا
کشتی سقیفة یکے تختہ - وصفہ پوشیدہ ومنہا سقیفة
بنی ساعدة - سقف بالتحریک دراز وکوژ شدن
(ع ک افت ۳) اسقف نعت منہ - اُسْقُف بالضم
وتشدید الفاء پیشواے ترسایان -
سکف - اسکاف بکسر الهمزہ کفشگر اساکفة
ج - اسکوف بالضم لغة فیه - اُسْکُفّة الباب آستانہ در
سلف - سَلْف ہموار کردن زمین را بالہ (ع
ف اض ۳) مسلفة بالکسر آلہ وفی حدیث حبیب
بن عمیر ارض الجنة مسلوفة ای مستویة او مسواة -
سلف بالتحریک درگذشتن - وپدران درگذشتہ
(ع ف اض ۳) سلاف وسُلّاف ج - ونوعی از

کہ بہا پیشی دہند چون سلم اسلاف بیع سلف کردن
استسلاف بہا پیشی گرفتن تسلف کذلک سلف
بالتسکین انبان و فرک سلفۃ بالضم ناشتا شکن تسلیف
ناشتا شکن دادن - و پیش فرستادن سلف
بکسر اللام سِلف بالکسر و سکون ۲ شوہران دو خواہر
باہم مسلف زن چہل و پنج سالہ و ہو وصف خص
بہ الاناث - سالفۃ کرانہ گردن سالف سابق
پیش رفتن سلوف ستور پیش آب رونده سلاف
بالضم آنچہ چکد از انگور پیش از فشاردن - و خمر و
شراب و سلافۃ ہرچہ فشارده شود سلفان بالکسر
کبک بچگان سلفت بالضم یک شال حرود حرہا ...
شلقم مونث -

سلحفت سلحفاۃ بالضم باشۃ یعنی کشف ...
سنف سنف بالکسر برگ مرغ و آن درخت
آتش زنہ است سناف بالکسر پیش سینہ بستن
زین کہ بر سینہ شتر نہند تسنیف سناف بستن
بر شتر (ع ف اض ۲ و ک ۲) سناف شتر کہ جل
سپس اندازد و بر وی سناف بندند یعنی پیش بند
استناف پیش شدن اسپ از اسپان - و تحکم کردن
کار و فی المثل لمن تحیر فی امرہ یقال عی بالاسناف
و اسنف الفرس ای تقدم الخیل فاذا سمعت
فی الشعر مسنفۃ بکسر النون فہی من ہذا وہی الفرس
تتقدم الخیل فی سیرہا و اذا سمعت مسنفۃ بفتح النون
فہی الناقۃ التی شد علیہا السناف -
سوف سوف بوی کردن چیز ... را
و ہلاک شدن (ع ف اض ۲) استیاف بوییدن
مسافۃ دوری و اصلہا من الشم کان الدلیل
فی فلاۃ اخذ التراب فشمہ لیعلم اعلی قصد ہو ام
علی جور ثم کثر استعمالہم لہذہ الکلمۃ حتی سموا البعد
مسافۃ - ساف ہر رجی از دیوار سائفۃ زمین میان
ریگ و درشتی سائفۃ ریگ تنک اسواف جای
بہ پیشہ سواف بالفتح ہلاک شدن - و بیماری ستور
یقال وقع فی المال السواف ای موتان و یقال بالضم
ایضا کما یقال الادواء کلہا بالضم مثل النحاز
والدکاع والقلاب سوف سر انجام و زود باشد
و این کلمہ است کہ بر فعل مستقبل درآید تسویف
در تاخیر افگندن و یقال فلان یقتات السوف
ای یعیش بالامانی - تسوف سازوار کردن مسافۃ
ہلاک شدن مال یقال اساف الرجل اذا ہلک مالہ
و یقال اساف حتی ما یشتکی السواف اذا تعود الحوادث
و یقال سوفت الرجل امری اذا ملکتہ امرک و
حکمتہ فیہ یصنع ما یشاء -
سیف سیف شمشیر اسیاف سیوف ج -
رجل سیفان ای طویل ممشوق ضامر البطن و امرأۃ
سیفانۃ - سیف ایضا زدن بشمشیر (ع ف ا ک ۲)
سائف مرد با شمشیر - و زننده بشمشیر سیاف شمشیرگر
سیافۃ ج - مسیف مرد با شمشیر مسایفۃ باہم شمشیر
زدن و تسایفوا ای تضاربوا بالسیف - و تسیفت الشجرۃ
ای جرشۃ - سیف بالکسر ساحل البحر اسیاف ج -
و آنچہ در بن شاخہاست درخت چفسیده باشد

ونحوه کالليف وليس به

سرعوف - مخصوص باشد سرافت بالکسر وارد

سرعفت الصبی احسنت غذاءه ونعمته

السلحف - کجرو [illegible] المضطرب الخلق -

سلعف - کجرو [illegible] مضطرب خلقت [illegible]

او بابیه آنرا [illegible] بالذی [illegible] سلعفت [illegible]

واسلعفت [illegible] الشجرة للسباع

بقتلوتها [illegible] -

سلقف - کجرو مرد [illegible] مضطرب خلقت وکجتر تمام

خلقت [illegible] سلقفت [illegible] بالفتح [illegible]

[illegible] ادبار بیدا آنرا واسلعفت السلعفات -

سندفا - بالفتح [illegible] ده است بمصر احد ساحل [illegible]

والاخری [illegible] -

سنعف - کجرو حل مضطرب خلقت -

سہف - بالفتح در خون طپیدن کشته واضطراب نمودن آن در حالت نزع وجان دادن وشیر ماہی سہف بالتحریک تشنگی سخت وسخت تشنه شدن (ع ک ا ف ۲) ساہف تشنه وہلاک شونده وتشنه یا آنکه او را وقت جان کندن تشنگی غالب باشد وساہف الوجہ گونه بگردیدن روے سہاف کغراب تشنگی رجل مسہوف آنکه بسیار آب خورد وسیر نشود طعام مسہفة بفتح الہاء طعام که تشنگی آرد وآب بسیار خوراند استسہف استسہافا سبک داشت آنرا -

فصل الشین

شأف - شأفة ریش سوختنی که زیر قدم برآید و بخشم آوردن ویقال استاصل الله شأفته ای اذهبه الله کما اذهب تلک القرحة بالکی - شأف بالتحریک سوختنی برآمدن بر اندام (ع ک ا ف ۲)

شدف - شدف - بالتحریک شخص شدوف ج -

شرف - شرف - بالتحریک بلندی وجاے بلند وبزرگی و بزرگ و بلند قدر شدن (ع بضمہما) جبل مشرف کوه بلند رجل شریف مرد بزرگ قدر شرفاء اشراف ج - تشریف بزرگ داشتن کسے را وبزرگ گردانیدن شرف بالتسکین چیره شدن ببزرگی (ع ن ا ض ۲) مشروف مغلوب بہ - اشرف بلندتر - وبلند یقال منکب اشرف ای عال - واذن شرفاء ای طویلة - شرفة بالضم کنگره شرف ج - شرفة المال گزیده تر مال شارف ناقه کلان سال وفی المثل احن من شارف لانها اشد حنینا علی ولدها شرف ج مثل بازل وبزل - سہم شارف تیر کہنه ودیرینه وتشرفته بکذا ای عده شرفا - وتشرفت المرباه واشرفته ای علوته - اشراف اطلاع یافتن بر چیزے واز بالا بزیر نگریستن مشرف منظر یا بلندی مشارف الارض بلندی ہاے زمین مشرفیة شمشیرہاے منسوب بمشارف وآن دیہ است از دیار عرب یقال سیف مشرفی ولا یقال مشارفی لان الجمع لا ینسب الیه اذا کان علی ہذا الوزن ویقال مہالبی ولا جعافری ولا عباقری - مشارفة مفاخرت کردن بایکدیگر بشرف وبرآمدن ومطلع شدن بر چیزے - اشتراف بر پاے خاستن فرس مشترف ای مشرف الخلق - تشرف

چشم سپیداشتن تا و چیزے نگرد و دست بر بالاے چشم داشتن چنانکه عادت نگریستن است از دور و پیش چشم کردن ستاره و مال کسے را شرافت برگ کشت که دراز و انبوه شود چنانکه سپند آسا ایقال شرفت الزرع اذا قطعت شرافه شریف آب دیبی تمیر شار وفت نام کوہے۔ و مسرب جار و ب

شرسف شراسیف سر پہلے استخوانہا سے پہلو کہ سوے شکم باشد شرسوف کرانک۔

شسف شاسف خشک از لاغری شسوف مصدر (ع بضما) لحم شسیف گوشت نزدیک بخشک شدن۔

شظف شظاف بقتح عین تنگی و سختی عیش و ... تنگ ... نابیت و سختی کسب از سبب آن یقال شظف بالضم یعنی شظفہ الخلاط ای فالط الابل مخالط شدید و شظفت السہم بالکسر اذا فسل بین البناء و اللحم۔

شعف شعف بالتحریک سر کوه شعف شعوف شعاف شعفات ج ۔ یقال ... الشعاف

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

جاسے در فی المثل لکن بشعفین ... و قیل فی امراۃ انول لا تراہا و ہی تمشی علی اربع اجلبوا فی فانی ...

شغف شغاف - الفتح جای ہر بہتی کہ در دانہ جانب راست وہو غلاف القلب الخاص القال شغفہ الحب ای ... و قرا ابن عباس ... شغفہا حبا قال وصل حب ... الشغاف۔

شفف شف - ... وترک ... وقرار کرد عم ... (ع ...) ... اللحم اذا ... شفت بالکسر خبر و فی و سود کرد ... و ہو من الاضداد و شفوف شفیف ... تبہ ... شدن ... شفان بیشے ... شفیف کردن یقال فلان یجد فی اسنانہ شفیفا ای برد اشفاف سرد و سرما باشد ... غداۃ ذات شفان شفشان باد خنک ... فی آب و خور شفیف خوردنی باقی آب تباہ کہ پس خوردہ ماند وفی المثل لیس الری عن التشاف و استقصا کردن در کاما ... شد۔

شنف شنف گوشوا ... شنوف ج ۔ اشنف ... گوشوارہ دادن زن را شنفت لازم شد شنف بالتحریک ... ناپسند داشتن (ع ک ا ...) شنفت بالکسر دشمن داشت شنفت الی الشی بالفتح شنفت وہو نظر من اعتراض۔

شنخف شنخف شل ... و فی الحدیث انک من قوم شنخفین۔

شوف شَوْف. زدودن و جلا دادن مشوف ای مجلو. تشوف خود را آراستن دختر و بر آمدن بر چیزی تا بنگرد الفسار تشوّف من السطح ای تطاول. وشیّفت الجاریة تشاف تشوّفا ای زینت تشنیا بنگرون و دراز کردن و نگریستن در چیزی تشیّفة القوم دیدبان قوم اشافة اطلاع افتن بر چیزی

شحذوف ای سفر تیز و تند از هر چیز

شحف رندیدن پوست از هر چیز سر (صح شخاف) لغة یمانیة.

شخاف بالکسر لغة جمیر شخف بالفتح آواز دوشیدن.

الشذروف لغة فی الشذروف.

اشذفت تنک شیا ای یا انیست.

اشرحفت الیه بر اسب جنگ او آماده شد و تیز آلی وسیلی کرد شرحوف بالضم آماده بر اسب حمله کردن بر چیزی آماده باشد شرحاف بالکسر پیکان پهن او تمام پشت پایش پهنا در باشد.

شرعوف بالضم نبات یا ثمر نباتی شرعافة بالکسر و بالضم شکوفه خرما یا آن نبات.

شرغوف سیوزن وحشی شرعوفة و خوک نر.

شرناف بالکسر برگ دراز از زراعت و شرنفة الزرع قطع شرنافه.

شرسفة نیک کردن غذای کودک و غلام مشرسف کتشرای حاف الرأس شسف شسف.

شطف رفتن و دور شدن و شاطف شطوف بعید ... و هذه سواة وقیة شطوف بعیدة و رمیة شاطفة زلت من المقتل.

شطنوف بفتحتین و هیئت به مصر

شقف بفتحتین سفال یا سفال پاره و دیر الشقاف و دیر الشقافین دو موضع است به مصر و شقیف کامیرا ربضة موضع.

شقدف گفته مرکبی است معروف در حجاز و اما الشقداف فلیس من کلامهم.

الشلحف کجر دحل مضطرب خلقت و قدم سطبر الشلخف کجردحل لغة فی السلخف.

شلافه کشاده زن از این شلغت گشته و بیت شنوبک ... تعرک تنگا و چین است و در آن و د مسجد قدیم بنا کرده بکه از اصحاب نبی صلعم.

شحف ... جبر و ... از ...

... ... چنف ... بیده ... بارد

شنشلف ... کبس ... ماینة ذکر با این دید و ... شنطوف بالضم فرج هر چیز

شنعوف ... قرطاس ... کوه او کفرطاس کوه بلند مرو دراز و شت و ... شنغفة ... و الشنعف کجردحل مضطرب خلقت.

شنغف کجر دحل مرد مضطرب خلقت.

شیعف بالکسر خارکه پائین شاخ خرما باشد.

فصل الصاد

صحف صحیفة کامه بزرگ صحاف ج قال الکسائی اعظم القصاع الجفنة ثم القصعة ثم ...

تشیع العشرة ثم الصفحة تشبع الخمسة ثم المیکلة تشبع
الرجلین والثلاثة ثم الصحیفة تشبع الرجل صحیفة
صُحُف صحائف ج مُصحَف بالکسر والضم کراسه
قال الفراء وقد استثقلت العرب الضمة فی حروف
فکسروا میمها واصلها الضم من ذلک مُصحف و
مِخدع ومِطرف ومِغزل ومِجسد لانها فی المعنی
ماخوذة من اُصحف ای جُمعت فیه الصحف واُجسد
ای اُلصق بالجسد واُطرف ای جُعل فی طرفیه
علمان وکذلک مِغزل انما هو من اُدیر وفُتل
تصحیف خطا در نبشته۔

صدف۔ صَدف۔ روی گردانیدن (ع ض ک ۲) امرأة صدوف زنی که روی آرد و بازگرداند
اصداف میل دادن کسی را بجای صدف بالتحریک
غلاف مروارید صدفة یکی۔ درانهاندر پایها
دور دور نهادن اسپ۔ و بیرون رویه
میل کردن سم ستور فرس اصدف نعت منه و
برآمدگی کوه صَدَف بفتحتین کذلک قوله تعالی حتی
اذا ساوی بین الصدفین بضمتین وفتحتین —
صدف ایضا هرچیزی که بلند نهاده باشد صدافة
بالفتح صواف شتران که یاران خود را در آنجا
باشد و منتظر باشند و پس ایشان نوبت آب را
واحد یا صادفة۔

صرف۔ صَرف۔ توبه ومنه قوله لا یقبل منه
صرف ولا عدل و حیله ومنه قوله انهم لا یستطیعون
صرفا قوله تعالی فما یستطیعون صرفا ولا نصرا
وصرف الدهر حدثانه۔ صرفان روز و شب صرفة
یکی از منازل قمر۔ و شبه صرف بالکسر سرخی که شراک
نعل را بدان رنگ کنند و خالص هرچیزی صریف البکرة
آواز چرخ و لورع (ض ک ۲) و بانگ در۔ و بانگ
دندان شتر ناقة صروف ای بینة الصریف۔ صریف
ایضا سیم یقال ما ثم ذهبا ولا صریفا۔ و اسم شیر
و شیر گرم دوشیده صیرفی نام جای بعراق
خمر صریفیة منسوب بوی صرفان ارزیز۔ و جنسی
از خرما صیرف مرد محتال که تصرف کند در کارها
صیرفی مثله و صراف یعنی سیم سره کند۔ و قوم صیارفة
والهاء للنسبة صیارف کذلک یقال صرف الدراهم
بالدنانیر۔ و بین الدرهمین صرف ای فضل۔ و فی الحدیث
من طلب صرف الحدیث یبتغی به الزیادة فیه
صرف ایضا گردانیدن (ع ض ک ۲) و باز گردانیدن
کردن انصراف برگشتن منصرف کذلک و ایضا
جای برگشتن صروف گردشهای روزگار و جوش
شدن مادۀ سگ صراف بالکسر کذلک (ع ض ا
ک ۲) تصریف برگردانیدن چیزی۔ و شراب ساده
خوردن۔ و تصرف دادن کسی را تصرف دست
در کاری کردن اصطراف برگشتن و کسب چیزی
استصراف برگردانیدن خواستن یقال استصرف
الله المکاره۔

صعف۔ صَعف۔ نوعی از شراب اهل یمن۔

صفف۔ صَفّ۔ رسته و بصف ایستادن
وصففت القوم فاصطفوا اذا اقمتم فی الحرب صفا۔

وصافقوهم فی القتال - والمصف الموقف فی الحرب
والجمع المصاف وگوشت در سیخ کشیدن - و
بصف کشیدن شتران پایها را یقال صفنت الابل
قوائمها فهی صافة وصواف وصفه ساختن زین را
و دو دو حلبه با یکشیر در یکبار دوشیدن ناقه را
(ع ف اض ۲) صفة معروف و زین کوهه تا کوهه
ناقه که چند قدح شیر به یکبار دوشیدن صفیفه
گوشت بسیخ در کشیده بجهت بریانی صفصف زمین
هموار صفصاف درخت بید -

صلف صلفا - زمین سخت صلیف یک کرانه
گردن صلیفان دو کرانه - و دو چوب که بر دو جانب
پالان باشد که محمل را بر وی نهند صلف بالتحریک
لاف زدن - و بی بهره شدن زن از شوی
(ع ک اف ۲) یقال امرأة صلفة ونسوة صلائف
ویقال للمرأة اصلف الله رفغک ای بغضک
الی زوجک - ومن امثالهم فی التمسک بالدین
من یبغ فی الدین یصلف ای لایحظ عند الناس
ولا یرزق منهم المحبة صلف بالکسر طعام بی مزه
وشور که آب کم بر دستاب صلف ابر بسیار رعد
کم باران وفی المثل رب صلف تحت الراعدة
یضرب للرجل یتوعد ثم لایقوم به تصلف لاف
زدن رجل صلف متصلف مرد لافی -

صنف صنف - بالکسر گونه وبالفتح لغة فیه
وموضع عرو صنفی منسوب بوی صنفة الازار
بکسر ۲ طره میزر تصنیف گونه گونه کردن چیزرا -

وجدا کردن بعضی از بعضی -

صوف صوف - پشم گوسپند صوفة اخص منه
وپدر حی از مصر ویقال اخذت بصوف رقبته وبطوف
رقبته وبصاف رقبته وبطاف رقبته وبقوف رقبته
بقاف رقبته کلها بمعنی ای بجلد رقبته وقیل بشعره المتدلی
فی نقرة القفا کبش صاف بسیار پشم صوف صوف
بسیار پشم شدن (ع ف اض ۳) یقال صاف الکبش
بعد ما جز فهو صاف اصوف صائف نعت منه
وکذلک صوف الکبش بالکسر کبش صوف بین الصوف
ویکسو رفتن تیر از نشانه (ع ف اض ۲ وک ۲)
ویکسو شدن بدی از کسی اصافه بیکسو کردن -

صیف صیف - تابستان - وگرما - وباران
تابستانی وتابستان بجای اقامت کردن اصطیاف
کذلک مصیف مصطاف موضع تابستانی صیفی
صائف تابستان گرم مصیف آب راهه کثیف یوم صائف
ولیلة صائفة ای حارة ویوم صاف مثله مصائفة
معاملة تابستانی مثل المشاهرة والمیاومة والمعاومة
صائفة خوار بار تابستانی وغزوه روم وآن بتابستان
بودی همیشه ویقال صفنا ای اصابنا مطر الصیف
وصیفت الارض فهی مصیفة ومصیوفة اذا اصابها
مطر الصیف صیف وصیفوفة بیکسو افتادن
تیر از هدف (ع ف اک ۲) اصافه بکلان سالی بچه
شدن مرد را صیفی بچه که در پیری شده باشد
ونام مردی - وتابستان در آمدن - و دور کردن
بدی از کسی یقال اصاف الله عنی شر فلان ای صرف

وعدل به - ویقال صیّفنی هذا الشیٔ ای کفانی بصیفی -
ویقال هذا مُقیّظی ومُصیّفی ومُشتّتی ای ما یکفینی فی القیظ
والصیف والشتاء - صَیِّفة باران تابستان یقال
اصابتنا صَیِّفة غزیرة - تصییف تابستانی کردن -

صفصف - بیرهن زمین گندیدن (ع بفتحها) صحفة
بالکسر - صاخفة ج -

صروف - کجعفر شهریست بجانب شرق جند منه
اسحٰق بن یعقوب القرضی الصروفی -

صفوف - بامها وسایه بانها والاصل الیبین -

صلخف - کجعفر و علی شده چارپایه و شده مرد وقصعة
صلخفة ای فیها و عریضة -

فصل الضاد

ضعف - ضُعف - بالفتح والضم سستی وناتوانی
خلاف القوة یقال ضَعُف فهو ضعیف (ع بضمها)
اضعاف ضعیف گردانیدن - و دو چند کردن چیزرا
اضعفتُ الشیٔ فهو مضعوف علی غیر القیاس و خداوند
ستوران ضعیف شدن قوم ضعاف وضعفاء و
ضعفة استضعاف ضعیف یافتن - تضعیف یک چیزرا
دو چندان کردن بازیادت - مضاعفة نضاعف
کذلک - ضِعف الشیٔ بالکسر مثل چیزی ضعفاه مثلاه
اضعافه جمعه - وقوله تعالی اذًا لاذقناک ضعف الحیٰوة
وضعف الممات ای ضعف عذاب حیاتا ومماتا - ویقال
وقع فی اضعاف الکتاب توقیع نها و بیان خطها
ویقال هو ضعیف ضعیف الاول فی بدنه والثانی
فی رایه کما یقال قوی قوی - تضعیف ایضا ناتوانی

گردانیدن - و بناتوانی منسوب کردن - تضاعفه
زره و دو کان حلقه بافتند -

ضفف - ضفف بفتحتین بسیاری عیال یقال
لا ضففه یشغله والثقل ای لا یشغله من نسکه و حجها
ولا امتاع - وفی الحدیث انه لم یشبع رسول الله صلعم من
خبز و لحم الا علی ضفف ای کثرة الایدی و ابتعاط
وتنگی وسختی حال - و حاجت و شتاب یقال لقیته
علی ضفف ای عجلة و انبوه کردن مردم برآب
رجل ضفف الحال و هو ان یکون المال له قلیلا و
من یاکله کثیرا - وتضافوا علی الماء و اذا کثروا علیه
ماء مضفوف اذا کثر علیه الناس مثل مشفوه - ویقال
فلان مضفوف مثل مشفو و اذا نفذ ما عنده - ضفضفة
دوشیدن ناقه بهمه کف دست ضففتها بالکسر
ضففاه جاناباه -

ضیف - ضیف - مهمان یکون واحدا وجماعة
قد یجمع علی اضیاف وضیوف وضیفان - والمرأة
ضیفة وضیفن طفان اما و ریاست شدن آفتاب
بغروب شدن و یکسو شدن تیر از نشانه - و فرود آمدن
به کسی ضیافت - مهمان شدن نزد یک کسی (ع
من الکرم) تضییف کذلک وایضا بغروب شدن نزدیک
شدن آفتاب - تضیّف کذلک - اضافة مهمان داشتن و با
کسی - انضییف کذلک و میل دادن چیزی بچیزی
و ترسیدن و حذر کردن از کاری و بجاکردن کسی را
بکار - مضافة بالی ومنه المضاف فی الحرب والاضافة
اسپید و اضافت کردن بچیزی را بچیزی اضافة

فالغلام مضاف وزید مضاف الیه والغرض
بالاضافة التخصیص والتعریف فلهذا لایجوز
اضافة الشیء الی نفسه لانه لایعرف نفسه مضوفة
کارے که از دست ترسیده شود مضاف باز خوانده
بدیگرے تضایف الوادی ای تضایق ضیفن بالکسر
بهلا ضیفن طفیلی نون زائده وهو فعلن من الضیف

ضرافة بالضم موشے است نزدیک سالقلع وهو فی
ضرفة خیر ای کثرة وضرف گلنت درخت انجیر ضرفة
یکے او من شجر الجبال یشبه الاثاب فی عظمه وورقه
وله تین ابیض مدور سفاطح کتین الحماط صغار مر یعتر بها
یاکله الناس والطیر والقرود ـ
ضعیفة من بقل ـ وذلک اذا کانت الروضة
ناضرة وتخیلة ـ
مضوفة ـ قصد وحاجت ـ

فصل الطاء

طخف طخاف ـ بالفتح ابر تنک طخف غم که دل را
فرو گیرد وطخفة بالکسر نام جائے ضرب طلخف مثال هزبر
بزیادة اللام زدن سخت ـ
طرف ـ طرف ـ چشم یکون واحدا وجمعا لانه مصدر
قوله تعالی لایرتد الیهم طرفهم ونگریستن ـ ودو ستاره
که آنرا عین الاسد خوانند از منازل قمر وبازگردانیدن
مسلسله یعنی وچشم بهم زدن طرفة یکبار یقال اسرع
من طرفة عین وچیزے بچشم زدن که آب روان
شود از چشم مطروف چشم آب روان از زخم رسید گی
طرفة ایضا نقطه سرخی که در چشم حادث شود از زخم

وقولهم لاتراه الطوارف ای العیون ـ طرف بالکسر
اسپ گرامی یقال فرس طرف طروف ج ـ وهو
نعت الذکور خاصه وجوانمرد وکریم طرف بالتحریک
کرانه ـ وگروهے از چیزے ـ وبر کرانه چرا کردن ستور
(ع ک اف ۲) ناقة طرفة التی لاتثبت علی مرعی واحد
ورجل طرف الذی لایثبت علی امرأة واحدة لاصاحب
واحد ـ طرف ایضا نقیض التقدد وکریم الطرفین ای
من جهتی ابویه ـ اطراف الرجل ابواه واخوته واعمامه
وکل قریب له محرم ـ ویقال لایدری ای طرفیه اطول
ای ذکره ام لسانه ویقال لایملک طرفیه ای فمه واسته
ناقة مطراف بالکسر ناقه که جابجا چرا کند طرفاء کز طرفة
یکے ـ ونام مردے ویقال طرفاء واحد وجمع مطرفة
زنے که در مردان مے نگرد و در شوے نخود ویقال
امرأة مطروفة بالرجال وهی التی طمحت عینها الیهم و
صرفت بصرها عن بعلها الی سواه ـ ویقال مطروفة
آنکه چشم بهیچ کس ندارد مطرف بالضم والکسر ردا
خز با علم واصله الضم ـ اطراف نو خریدن وهو افتعال
منه ـ استطراف نو شمردن چیزے را یقال فعلت
ذاک فی مستطرف الایام ومستطرف الایام اے
مستانف الایام ـ طارف طریف مال نو خلاف تالد
وتلید طرفة بالضم نو شگفت طرافة مصدر (شمع
بضمها) اطراف نو آوردن ـ واطلاع یا فتن بچیزے
طریف درنسب آنرا گویند که پدران بسیار گذشته باشند
بسیار دارد ـ و ـ چنگیز او شمع بضمها) وهو خلاف قعدد
وقعدد نزدیک بجد ـ طریفه گیاهی که آنرا نصی خوانند چون

رسیده وسپید شود ویقال اطرف البادا ای کثرت طرائفه وارض مطروقة زمین طریقه ناک طراف بالکسر خیمه از ادیم ویقال جاء فلان بطارفة عین ای بحال کثیرة طوارف خرگاه وخیمه وامنبا وسدا کرده تطریف بکرانه لشکر زدن و بازگردانیدن خصم را و ضرب مطرف نعت منه مطرّف بالفتح اسپ سپید سر ودم وهر اسپ که سر ودم او یکرنگ باشد بخلاف سائر اعضاے او۔

طرهف ۔ مطرهف ۔ شال مطلق تمام خلقت نیکو اندام۔

طفف ۔ طفیف ۔ اندک طفاف المکوک بالفتح والکسر پری پیانه وکذلک طفّه وطففه ۔ وفی الحدیث کلکم بنو آدم طفّ الصاع لم تملئوه وهو ان یقرب ان یمتلی فلا یفعل ۔ طفاف طفافة بالضم آنچه زیاده آید از پیانه وهو ما فوق المکیال ۔ اطفاف باطفاف پر کردن پیانه را تطفیف کم پیمودن وهو ان تملاه الی اصبارہ ای جوانبه ۔ وفی الحدیث طفف بی الفرس مسجد بنی زریق حتی کاد یساوی المسجد یعنی وثب بی وقیل قارب واصلح بنا کـ ۔ اذا طفان نحو که ... لبها ... طففة ... واطفا ... کرانها ... ویقال خذ ما طف لک واطف لک واستطف لک ای خذ ما ارتفع لک وامکن۔

طلاف ۔ طلف ۔ ای ... و باطل یقال ذهب دمه طلفا ای هدرا و دهش و بخشش یقال اطلفنی و اسلفنی ... اطلاف ... اطلاف

وهر کردن۔

طنف ۔ طنف ۔ بالتحریک وبالفتح وبالضم کرانها ے دیوار که بخشت فرو گرفته باشند ۔ و پوشش در سرای و هو السیور ایضاً و سر کوه تطنیف ... سر کوه ۔

طوف ۔ طوف ۔ طواف ۔ طوفان گرد ... گشتن (ع ف ن ض م) تطواف استطافة گرداگرد ... مرد بسیار طواف طوف ایضاً شناح وآن ... که پوست از آب گذرند ۔ وطائف وغائط کردن اطیاف بحاجت گاه شدن طائف ... وناحیت وخادم کمان ۔ طائفة گروهے از هر چیز قوله تعالی ولیشهد عذابهما طائفة من المؤمنین قال ابن عباس الواحد فما فوقه ۔ طوفان بالضم باران ... آب که از زمین بر آید و همه چیز را غرق کند قوله تعالی فاخذهم الطوفان ۔ ویقال اخذه بطوف ... بطائفة وقد مر فی فصل الصاد ۔ تطوف طواف کردن تطویف مبالغة فیه ۔ اطافة فرود آمدن ... وبرگشتن ...

طهف ۔ طهف ۔ نان ... وطهفة صلیبان بلند وآن گیا هیست که از ... که ... بالفتح ... سر شیر ... طهاف بالفتح ابر ... ۔

طیف ۔ طیف ۔ خیال ۔ وآمدن خیال در خواب (ع ف ا ک م) مطاف کذلک و وسوسه وقرئ قوله تعالی واذا مسهم طیف من الشیطان وطائف من الشیطان وهما بمعنی۔

طهروف وطهروفة ۔ بکسرهما مسکه تنک ... و ... و ... رقیق دون القصیدة۔

طحاف - بالفتح ابرباشد لغة فی الحاء عن ابن عبیس -
طرخف وطرخفة - بکسرہا سکسینک او ہو شعر الزبد -
الطعسفة - لغة مرغوب عنہا یعنی متروک است
ویقال مر یطعسف فی الارض اذا مر یخبطہا -
طخفة بن قیس الغفاری - صحابی والصواب طہفة
وطقفة وسیأتی -
طغفة - بن قیس الغفاری صحابی او الصواب
طخفة بالخاء او طغفة بالغین او قیس بن طخفة او یعیش
بن طخفة او عبداللہ بن طخفة او طخفة بن ابی ذر -
ضربتہ ضربا طلحفا - کبرطیل وسمند وجردحل وجحل
وجبرکی وقرطاس ای ضربا شدیدا وجوع طلحف کسجل
وجردحل سخت گرسنگی واللام اصلیة لذکرہم الطلحفی
فی باب فعلی مع جبرکی ووہم الجوہری -
ضرب طلخف - بالخاء کالحاء فی لغاتہ -
طلنفی - کجبرکی وبالمد مرد بسیار گو وجمل مطلنفی السنام
شتر چفسیدہ کوہان واطلنفأت لزقت بالارض -

فصل الظاء

ظرف - ظرف - خنور ومنہ ظروف المکان والزمان
وزیرکی ظریف زیرک ظرفاء ظراف ظروف ج -
ظرافة زیرک شدن (ع بضمہا) اظراف پدر پسران
ظریف شدن تظرف بتکلف ظرافت نمودن -
ظلف - ظلف - بالکسر سم شگافتہ چون سم گاو
وگوسپند وامثال آن ظلوف ظلف ای شداد وہو
توکید لہا ظلف بالفتح بسم زدن (ع ف اک ۲)
ظبی مظلوف لست منہ رجل ظلیف حتی الحال -
مکان ظلیف ای خشن - شر ظلیف ای شدید - اظلوفة
مثال اعجوبة زمین کہ دروے سنگہاے تیز باشد
اظالیف ج - ویقال ذہب فلان بغلامی ظلیفا ای
بغیر ثمن - ویقال اخذ الشیٔ بظلفہ وظلیفتہ ای کلہ -
وذہب دمہ ظلفا بالتسکین والتحریک ای ہدرا وباطلا
وباالطاء کذلک ایضا - ویقال ذہب ظلیفا ای
مجانا اخذہ بغیر ثمن - ویقال ظلفت نفسہ عن الشیٔ
ای منعہا من ان تفعلہ او تاتیہ - ویقال ظلفت
اثری واظلفتہ ای ناپدید کردم یعنی بر زمین درشت
رفتم کہ اثر نکند ظلف بالتحریک بازایستادن (ع س
ف ۲) وسختی معیشت امراة ظلفة النفس ای عزیزة
عن نفسہا - ارض ظلفة زمین سخت کہ اثر نگیرد ظلفة
ایضا یکے از چہار چوب کہ بپالان شتر نشستہ اند
ظلفات الرحل ج -
ظوف - یقال اخذہ بظوف - رقبتہ وبطاف رقبتہ
لغة فی صوف رقبتہ وقدمر -
جاء یظافہ ویظوفہ - آنرا دورکنان آمد (ع بفتحہا
وض ۲) -
ظلف قوائم البعیر - ہگی پایہاے شتر را فراہم آوردہ
بست ظلف زندگانی ناخوش وگرانی ہموار ظلفف
ومظلوف بروزن ومعنی ضفف ومضفوف واستظلف
آثارہم تتبعہا -

فصل العین

عترف - جمل عتریف - بالکسر وعترفة بالضم
مرد دلیر بدکار گذار عترفان بفتحتین خروس -

عجف - عجف - بالتحریک لاغری (عجف ک ا فند ۲)
اعجف عجفاء ونعت منه عجاف ج علی غیر قیاس لان
افعل وفعلاء لم تجمع علی فعال ولکنهم بنوه علی سمان
والعرب قد تبنی الشیء علی ضده کما قالوا عدوة بناء
علی صدیقة وفعول اذا کان بمعنی فاعل لا یدخلها الهاء
اعجاف لاغر کردن ویقال عجف المال بالضم و
ونصل اعجف ای رقیق - وعجف نفسه بالفتح علی
فلان اذا آثره بالطعام علی نفسه تعجیف کمتر از
سیری خوردن -

عجرف - عجرفة - عجرفیة تعجرف - شتاب زدگی
وبیباکی یقال جمل فیه عجرفة وعجرفیة وتعجرف ای
لا مبالاة فیه - وفلان یتعجرف علی فلان اذا کان
یتکبر بایکره ولا یهاب شیأ - عجروف بالضم مورچه
دراز پاے تیز رو وعجارف الدهر وعجاریفه ای حوادثه

عدف - عدف - خوردن چیزے (عدف ک ۲)
ویقال ما ذقت عدفا وعدوفا ولا عدوفة ولا عذافا
ای شیأ - و بات الدابة علی غیر عدوف ای علی غیر
[illegible]
[illegible]
[illegible] عدفة ایضا طرف جامه [illegible]
کرباس و جز آن کا [illegible] -

عذف - عذف - [illegible] (عذف ک ۲) [illegible]
[illegible] یقال ما ذقت عذفا ولا [illegible] ولا عذافا
ای شیأ - و بات الدابة علی غیر عذوف [illegible]

عرف - معرفة - عرفان - شناختن (عرف ک ۲)

ویقال ما اعرف لاحد یضرعنی ای ما اعترف - عرف
بالفتح خوش اسپ بیدن و ایضا بوے خوش و ناخوش
یقال ما اطیب عرفه وفی المثل لا یعجز مسک السوء
عن عرف السوء - عرفة پیش کردن دست یقال
عرف الرجل اذا خرج به تکاسب القرحة فهو معروف ای
ذو قرحة - معروف مردشناخته ونیکوئی ساخته شناسه
عرف بالضم شناختگی و هو ضد النکر و نیکوئی یقال
اولاه عرفا و مقر آمدن یقال له علی الف عرفا است
اعترافا و هو توکید و فش اسپ قوله تعالی والمرسلات
عرفا و تاج خروس و ریگ توده و بضم الراء کذلک
عرفة شناسه عرفات آع اف تیغ - عرفة جاسه فش و تاج
خروس و ایقال الاعراف الذی فی القرآن سور
بین الجنة والنار شتی اعرف بالفش اعراف دراز
شدن فش و نیز ایشان بالفش شدن اسپ - و آماده
شدن مردبدی را - و موج بر آوردن دریا عرفا کفتا
عرف بالکسر من قولهم ما عرف عرفی الا باخرة ای
معرفتی الا اخیرا - عرفة روز نهم از ذی الحجة یقال هذا
یوم عرفة غیر منون ولا تدخله الالف واللام - عرفات
جاے وقوف آوردن حاجی و هو اسم فی لفظ الجمع فلا یجمع
قال الفراء ولا واحد له بصحة وهی معرفة وان کان
جمعا لان الاماکن لا تزول فصار کالشیء الواحد
خالف الزیدین یقول هؤلاء عرفات حسنة ینصب التاء
لانه نکرة وهی معروفة وقوله تعالی فاذا افضتم
من عرفات قال الاخفش انما صرفت لان التاء
صارت بمنزلة الیاء والواو فی مسلمین ومسلمون لانه

لانہ نکرہ وصار التنوین بمنزلۃ النون فلما سمی بہ
ترک علی حالہ کما یترک مسلمون اذا سمی بہ علی حالہ و
کذلک فی اذرعات وعانات وعرفتان۔ عارف
مرد شکیبا یقال اصیب فلان فوجد عارفا ای صبورا
عروف مثلہ۔ رجل عروفۃ مرد نیک کارشناس والہاء
للمبالغۃ۔ عریف عارف یعنی علیم و عالم۔ عریف
شناسندہ و کارگزار قوم و ہو دون الرئیس عرفاء ج
عرافۃ مصدر منہ یعنی عریف شدن (ع بضمہا) عرافۃ
بالکسر عریفی کردن یقال عرف فلان علینا سنین یعرف
بالضم عرافۃ۔ تعریف شناسا کردن و آگاہانیدن۔
و گم شدہ جستن۔ و خوشبوئے گردانیدن و منہ قولہ
عرفہا لہم ای طیبہا و اسم نکرہ را معرفہ کردن و وقوف
آوردن بعرفات عراف فال گوئے و طبیب معرف
موقف در عرفات اعتراف اقرار کردن۔ و پرسیدن
خبر۔ و شناختن تعرف معرفت جستن و یقال ائت
فلانا فاستعرف الیہ حتی یعرفک۔ تعارف یکدیگر را
شناختن قوم متعارفۃ مردمان شناختہ امراۃ حسنۃ المعارف
ای الوجہ وما یظہر منہا واحدہا معرف بفتح الراء۔
عرصف عرصاف۔ بالکسر سیخ رحل شتر عراصیف
ج۔ عرصاف الاکاف و عرصوفہ و عصفورہ کذلک۔
عزف عزوف۔ روئے برتافتن از چیزے
صلتہ بعن (ع ف اک ۲ و ض ۲) عزیف آواز پری و
بانگ کردن آن (ع ف اک ۲) یقال عزفت الجن۔ سحاب
عزاف ابر کہ آواز آید ازوے عزافت ایضاً نام ریگے
و بنی اسد معازف آلت ہائے لہو۔ و جمع معزف یعنی

چنانہ عارف چنانہ زنندہ و آن نوعے از رود و جاہمات
وسرود گوئے عزف الریاح اصواتہا۔
عسف عسف۔ بے راہ رفتن (ع ف اک ۲)
و قدح بزرگ تعسف اعتساف بے راہ رفتن عسوف
بے راہ و ستمگار ناقۃ عاسف نزدیک آمدہ باشد
بمردن و دم سخت میزند عساف بالضم لرزیدن گلو
از نفس بشتاب وقت مردن عسیف مزدور عسفاء
ج۔ عسفان بالضم جائے۔
عسقف عسقفہ۔ سخت شدن چشم بوقت گریہ
و بے آب شدن آن۔
عصف عصف۔ برگ کشت قولہ تعالیٰ کعصف
مأکول ای کزرع قد اکل حبہ و بقی تبنہ و نا رسیدہ
درودن کشت و سخت وزیدن باد (ع ف اک ۲)
ریح عاصف و عصوف۔ و یوم عاصف ای تعصف
فیہ الریح و ہو فاعل بمعنی مفعول فیہ مثل قولہم
لیل نائم و ہم ناصب و کسب کردن اعتصاف
کذلک و بشتاب رفتن متعدی با یا۔ نعامۃ عصوف
و ناقۃ عصوف ای سریعۃ و یقال الحرب تعصف
بالقوم ای تذہب بہم و تہلکہم۔ اعصاف سخت
وزیدن باد ریح معصف معصفۃ و با برگ شدن
کشت و مکان معصف ای کثیر الزرع و بشتاب
رفتن اسپ و یقال اعصف الرجل ای ہلک۔
عصیفہ برگ کشت کہ در میان او خوشہ باشد
عصافہ بالضم آنچہ از خوشہ بیزند و از برگ و کاہ۔
عطف عطف۔ میل کردن و خم دادن چوب را۔

ودوتاه کردن بالش را و سخن را بسخن بازگردانیدن
الاول معطوف علیه والثانی معطوف و مهربانی کردن
صلته بعلی و بازگشتن بچیزی و حمله کردن صلته بعلی
(ع ف اک ۲) ظبیة عاطف ای تعطف جیدها اذا ربضت
عاطف ایضا اسپ ششم رهان عاطفة مهر خویشی و
تعاطفوا ای عطف بعضهم علی بعض - والناقة العطوف
التی تعطف علی البو فترأمه واستعطفه علیه فعطف -
عطفة فسون یا مهره که زنان فسون کنند بدان مهر
مردان را معطف بکسر المیم ردا عطاف کذلک تعطف
ردا برافگندن برخود - و مهربانی کردن صلته بعلی
وقد تعطفت بالعطاف ای ارتدیت بالرداء و منه
سمی السیف عطافا - وقسی متعطفة و نقاح متعطفة -
وربما عطفوا عدة ذود علی فصیل واحد فاحتلبوا البانهن
علی ذلک لیدرون - وقوس معطوفة عطفت اعیدان
شد و للکثرة عطفا الرجل جانباه وکذا اعطاف کل
شیء - ویقال ثنی فلان عنی عطفه اذا اعرض عنک
منعطف الوادی بفتح الطاء خم وادی انعطاف
خم گرفتن -
عفف - عفف - عفة - عفاف - عفافة - پارسائی
و بازایستادن از حرام (ع ف اک ۲) عفت عفیف
پارسا عفة بالفتح عفیفة نعت منه لمؤنث اعفاف
متعدی منه - استعفاف بازایستادن - و بازایستادن
خواستن تعفف پارسائی نمودن بتکلف - و باقی شیر را
که در پستان مانده باشد و دوشیدن و خوردن
تعافف یا هذا انفک ای احلبها بعد الحلبة الاولی -
عفافة عفافة بالضم باقی شیر در پستان ویقال جاء فلان
علی عفان ذلک بالکسر مثل افان ذلک ای علی
حینه و اوانه -
عقف - عقف - خم دادن چیزی را (ع ف اک ۲)
انعقاف خم گرفتن عقاف بالضم بیماری که قوائم ستور را
رسد تعقیف کژ کردن چیزی را ویقال اعرابی
اعقف ای جاف -
عکف - عکف - بازداشتن (ع ف اض ۲ و ک ۲)
قوله تعالی والهدی معکوفا - ویقال ما عکفک عنه
ای ما منعک - الاعتکاف فی المسجد بازداشتن خود را
در مسجد عکوف بر چیزی مقیم بودن و روی آوردن
صلته بعلی قوله تعالی یعکفون علی اصنام لهم - ویقال
فلان عکف علی فرج حرام و گرد چیزی برگشتن ویقال
تعکف الجوهر فی النظم -
علف - علف - بفتحتین خورش ستور و جز آن
علاف ج - علف خورش دادن (ع ف اک ۲)
معلف جای علف علفة علف بالضم والتشدید میوه درخت
طلح که آنرا شتر خورد و تعلف یکی علاف علفه برآوردن
طلح علیفة ماقة شتر طلح خوار علافیات بالکسر جامها
منسوب بکسی که نام او علاف بوده است از قضاعة
علفوف بالضم مرد جافی کلان سال -
عنف - عنف - بالضم درشتی ضد الرفق و درشتی
نمودن (ع ف بضمها) صلته بعلی و بالباء عنیف نعت
منه عنف ج - اعتناف درشت گرفتن کار و کراهیت
داشتن چیزی را و ابل معتنفة اذا کانت فی البلد

لا ابوا فقها تعنیف سرزنش کردن و ملامت کردن
عُنفوان الشباب و الامر اول آن و کذلک
عنفوان کل شیٔ۔
عوف۔ عَوف مال یقال نعم عوفک ای نعم
بالک و شانک قال ابو عبید و کان بعض الناس
یتأول العوف الفرج فذکرتہ لابی عمرو فانکرہ ۔
عوافان نام ... بنی سعد۔ ام عوف ملخ عوافۃ
بالضم ...۔
عیف۔ عیافۃ۔ بالکسر ننگ داشتن و کراہت
داشتن ... عافت یعاف عائف نعت منہ
وفال گرفتن بمرغ عائف ای متکہن یعنی فال گوے
وگرد آب و مردار گشتن مرغ و فرود آمدن خواستن
بران طیر عائف نعت عیفۃ اسم منہ۔ عیوف بالفتح
ستور ... کہ آب را بوے کند و نخورد۔
غطف۔ موے بر کندن (ع ف اض ۲) و منہ
غطفۃ من اللیل یعنی پارۂ از شب بگذشت غطف
بالکسر ... ۔
عیجلوف۔ کیخسرو بن اسم الثانیۃ المذکورۃ فی التنزیل
عرجوف۔ بالضم شتر بادہ درشت و فربہ۔
عشوف۔ بالضم درخت خشک و المعتشف کمحسن
من عرض علیہ ما لم یکن یاکل فلم یاکلہ او الہیزاول
ایجاد ... البر لا یاکل القت والنوی والشعیر و کلمتہ
فاعتشف ... و لم یبنائی و انا اعتشف
ہذا الفرس ... و ما یعتشف لی امر فتح ما یعرف و
قد کبت امرا فان یعتشف لک یعرف۔

عنجف۔ کفنفذ و زنبور خشکانج و کوتاہ فراہم گوشت
و ربما وصفت بہ العجوز و قیل النون زائدۃ۔

فصل الغین

غدف۔ غداف۔ بالضم زاغ سیاہ۔ و کرکس پر بسیار
غدفان ج۔ و بال و موے سیاہ دراز اغداف
فرو ہشتن کردن زن پردہ را بر روے خویش۔ و فرو ہشتن
شب تاریکی را و صیاد دام را بر صید و فی الحدیث
ان قلب المومن اشد ارتکاضا من الذنب یصیبہ
من العصفور حین یغدف بہ۔
غرف۔ غرف۔ بالفتح و قد یحرک درخت کہ پوست او
پوست پیرایند سقاء غرفی ای مدبوغ بہ۔ غرف بالتحریک
رنجور شدن شتر از خوردن غرف (ع ک اف ۲)
غریف درخت انبوہ و ہم از ہر جنسے کہ باشد غریفۃ
دوال پارہ کہ از قبضۂ شمشیر آویزان باشد۔ و نعل
غریف بالکسر نوعے از درخت غرف بریدن انغراف
لازم منہ و پوست پیراستن بغرف۔ و بمشت آب
برگرفتن اغتراف کذلک۔ غرفۃ کیلہ را آب برداشتن
بدست غرفۃ بالضم یک مشت آب غراف ج و بدانکہ
غرفات ثلث بالضم و سکون الثانی و فتحہا و بضمتین
ج غرف کذلک۔ غراف ایضا پیمانہ بزرگ مثل الجراف
مغرفۃ کفلیز۔
غرضف۔ غرضوف۔ بالضم کرکرانک مثل غضروف۔
غضف۔ غضف۔ شکستن چوب۔ و گوش سست
انداختن سگ (ع ف اک ۲) غضف بالتحریک کذلک
و تاریک شدن شب (ع ک اف ۲) کلب اغضف

ویقال اغضف لحت منه عیش اغضف ای ناعم

سهم اغضف غلیظ الریش وهو خلاف الاصمع

اغضاف تاریک شدن شب غاضف نیکو حال

غضف بالضم سنگ خوار سیاه تغضف میل کردن

صلته بعلی وکژ شدن وشکستن و فرود ریدن

چاه انغضاف درگرد شدن مردم

غطف غطف بالتحریک فراخی عیش یقال انه

لفی غطف مثل اغضف غطفان پدر قبیله

غطرف غطریف بالکسر مهتر و بچه باز غطارفة

تغطرف تغطرف باشار ایضا تکبر کردن

غفف غففة بالضم آنقدر که بوی معیشت

توان کرد از علوفه و جز آن اغتفاف خوردن ستور

علف را در گذار بهاران و اندک فربه شدن ستور

غلف غلاف پوشش شیشه شمشیر و جز آن

یقال غلفت الغلاف و رد اغلافت غلافا ساختن

و در غلاف کردن چیزی را اغلف الصبی ناپیوسته

پوست و ریش را غلفت کذلک غلفا اقلب

قلب اغلف الذی لایعی شیئا کانه [illegible] فی غلاف

وقالوا قلوبنا غلف [illegible]

[illegible] غلفت [illegible]

[illegible] اغلف [illegible]

[illegible] مثل غرف

غیف [illegible] تاویدن درخت [illegible]

[illegible] کذلک و دیل کردن [illegible]

یقال [illegible] فلان [illegible]

قاف نوع از درخت

غرفة و غطرفة و تغرف و تغطرف فیرین

غرنف کزبیج گل یاسمین و یاسمین عجمیت غرنیت

بالکسر هو البردی وبالو یاسمن [illegible]

غسف [illegible] تاریکی و غسق [illegible]

غضروف بیرون [illegible] غضروف

غضلیف کزبیر [illegible] الحزینین [illegible]

غطریف [illegible]

غنشف [illegible]

غطلف [illegible]

[illegible]

فصل الفاء

فوف فوف بالضم سپیدی که بر ناخن [illegible]

وسپیدی [illegible]

[illegible] فوفا ای شیا فوفه [illegible]

و پوست [illegible]

[illegible] فوفه

فیف فیفاء بالفتح [illegible] فیوف

[illegible]

[illegible]

فولف بالفتح پوشش [illegible]

و پوشش [illegible]

[illegible] پوشیده

فصل القاف

قرف قرف بالکسر [illegible]

اقحاف قحوف ج - و فی المثل رماه باقحاف رأسها اذا
اسکته بداهیة اوردها علیه - ویقال ماله قدو لاقحف
ای ماله قدح من جلد ولاخشب قحف بالفتح برکاشه
زدن - وخوردن انچه در قحف باشد (ع بفتحهما)
ویقال شربت بالقحف ومنه قولهم الیوم قحاف و
غدا انقاف یعنی الیوم خمر وغدا امر سیل قحاف بالضم
و قداف سیل که همه را ببرد مثال جحاف - اقتحاف
پر خوردن از قحف قاحف باران سخت -

قذف - تیر قذف - وفلاة قذف بضمتین و
فتحتین دور رو اندازنده مردم را قذفة بالضم
کنگره و سرکوه و قذاف قذفات قذفات ج - رجل مقذف
مرد بسیار گوشت قذف بالفتح سنگ انداختن و جستن باباد
(ع ف ا ک م) یقال هم بین حاذف وقاذف الحاذف
بالعصا والقاذف بالحجارة و قی کردن - و دشنام دادن
و بفاحشه نسبت کردن کسی را تقاذف یکدیگر را
انداختن و دشنام دادن فرس متقاذف اسپ
شتاب رو قذاف بالکسر تیزی رفتار بلدة قذوف
ای طروح بعید منزل قذیف وقذف ای بعید
قذیفة انداخته -

قرف قروف - بالکسر پوست هر چیزی و منه قرف الرمانة -
قرف الخبز آن سوخته بر تنور مانده قرفة پوست دارچینی و
یقال فلان قرفتی ای هو الذی اتهمه و بنو فلان قرفتی
ای الذین عندهم اظن طلبتی - ویقال نزل بنی فلان
عن نا قتک فانهم قرفة ای تجد عندهم وقد
اتشع من انم قرفة و هی اسم امرأة - قرف بالفتح

از پوست شتر کاو که آنرا پیرایند و در وی قلیه
بتوابل پخته بخنی بنهند ویقال ما ابصرت عینی ولا اقرف
یدی ای ما دنت منه - اقرف له ای دناه - مقرف
پدر تا زه و آنکه پدرش اصیل نباشد و چنین آنکه مادرش
اصیل نباشد قرف ایضا سر ریش تازه کردن تقرف
لازم منه و کسب کردن - و عیب کردن (ع ف ا ک م)
یقال هو یقرف بکذا ای یرمی به و یتهم فهو مقروف -
یقال ترکته علی مثل مقرف الصمغة وهو موضع القرف
ای القشر و هو شبیه بقولهم ترکته علی مثل لیلة الصدر
اقتراف ورزیدن - و متهم شدن بعیر مقترف شتر
نو خریده قرف بالتحریک نزدیک آمدن بیماری (ع
ک ا ف م) و فی الحدیث ان قوما شکوا الیه علیه السلام
و بارا ضهم فقال تحولوا فان من القرف التلف -
و یقال هو قرف من ثوبی للذی تتهمه مقارفة آمیزش
کردن بگناه - و مجامعت کردن قارف امرأته ای جامعها
و منه حدیث عائشة رض ان النبی ع م کان یصبح جنبا
من قراف غیر احتلام ثم یصوم -

قرطف قراطف - بالفتح چیزی پرپیچیده و هی قطیفة
قرقف قراقف - می -

قشف قشف - بفتحتین سوختن پوست از آفتاب
و متغیر شدن چهره از درویشی (ع ک ا ف) رجل قشف
بالکسر قشف ویقال اصابهم من العیش قشف ای
ضیق متقشف مرد تنگ عیش قانع بود گذارد
و غیر قشیف مثله -

قصف - قصف شکستن با کشتی را (ع ف ا ک ا)

یقال (ع ع) قاصف و بازی کردن - و سخت غریدن
رعد قصیف کذلک وایضا آنچه بریده از درخت
قصف بالتحریک پوشیده و زود شکستن شدن درخت
و بار بیشتر (ع ک ا ف ۲) جل قصف مرد زود شکن
تقصف شکسته شدن قصفة بالتحریک بیشتر قصفة
دندان پیش بهمه شکسته قصفة بسکون ۲ یک توده
فرو دریده قصف قصفان بالضم ج - و پایهٔ زد و با
قصفة القوم ایضا انبوهی - و بایکدگر اسپوختن قوم
وفی الحدیث انا والنبیون فراط القاصفین ذلک
علی باب الجنة - انقصاف منقطع شدن یقال انقصفوا
عنه ای ترکوه و مروا -
قضف - قضف بفتحتین تنگی و باریکی قضافة
مصدر منه (ع ع بضمها) قضیف نحیف قضاف ج .
قطف - قطف - بریدن خوشهٔ انگور و مانند آن -
و گام تنگ زدن ستور قطاف بالکسر گام تنگ قطف
بالکسر خوشهٔ انگور قطوف ج - قوله تعالی قطوفها دانیة
قطاف بالکسر والفتح ایضا وقت درودن انگور قطافة
بالضم غژم افتاده از خوشه مثل جرامة التمر - اقطاف
بوقت درو رسیدن انگور یقال اقطف الکرم
و اقطف القوم ای حان وقت قطاف کرمهم - ایضا
اذا کانت دابتهم قطوفا - قطوف ستور تنگ گام [illegible]
قطیفة چادر پیچیده قطائف قطف مثل صحیفة
و صحائف و صحف کانها جمع قطیف و صحیف - قطائف
ایضا نان گونه و لوزینه قطوف خراشیده گیاه
تقطیف خراشیدن (ع ف ا ک ۲) [illegible]

که آنرا شریک خوانند قطفه یکی قطیف نام جامه -
قعف - قعاف - بالضم سیل درشت مثل قحاف -
قاعف باران درشت مثل قاحف قعف ازبن برکندن
درخت (ع ع بفتحها) و خوردن آنچه در قعب باشد مثل
قحف - انقعاف از بیخ در افتادن دیوار -
قفف - قفوف - تره و سبزی خشک قفوف خشک
شدن جامه شسته و تلف [illegible] شدن [illegible]
اندام از ترس [illegible] (ع ع ا ک ۲) [illegible]
کردن [illegible] (ع ع ا ک ۲) قفاف [illegible]
[illegible] یقال [illegible]
[illegible]
قففة [illegible] - و [illegible] خشک
[illegible] یقال
[illegible] قففة - اقتفاف [illegible]
ماکیان [illegible] تخیدن و خشک شدن
از پیری قففة لرزیدن از سرما -
قلف - قلف [illegible]
[illegible] قلفة بالضم [illegible] قلاف [illegible]
[illegible] وخشک شدن درخت -
و گل [illegible]
[illegible] (ع ع ا ک ۲)
قلیف [illegible] -
قنف - اقنف - [illegible] کردن مردم خرد گوش
اقنفاء [illegible] قنیف [illegible] و ابر بسیار باران
دپاره از شب قنف بالتحریک خردی گوش و [illegible]

قناف بالضم کلان بینی۔

قوف - قوف الاذن - بالاے گوش ویقال اخذہ بقوف رقبتہ وبقاف رقبتہ وقد مر فی فصل الصاد قافۃ یکے از حروف تہجی - وگروگر وآگر د زمین قائف پی‌شناس قافۃ ج - یقال قفت اثرہ ای اتبعتہ مثل قفوت اثرہ قوف مصدر منہ واقتیاف کذالک - و یقال ہو اقوف الناس -

قہرف - رسیدن وریختن آب وبشت آب از خوشہ برگرفتن یا از چیزے کہ پیزی آنرا - وبیخ شاخہاے خرما بن وہو الذی قطع عنہ الجرید وبقیت لہ اطراف طوال قذاف بالضم کاسہ بزرگ وسبوے گلین -

قذروف - بالضم عیب والقذاریف فی قول ابی حزام (شعر) زیز زور عن القذاریف نوبرہ لا یا احسین ان رضوَن الغسوسا والعیوب ای نوافرلایعا و قیل ان اجتبن الا ذنیا تو -

قرصوف - بالضم پرندہ قرصافۃ بالکسر چیزیست مدور کہ طفلان دران ریسمانے کردہ گردانند تا آوازے دہد وزن باشتر بادہ کہ مانند گوے گردد وابو قرصافۃ جندرۃ بن خیشنۃ صحابی وقرصافۃ بلا لام امراۃ مجہولۃ روت عن عائشۃ وقافتہ قرصافۃ لعبۃ لہم تقرفصت شتاب کنندہ وشبر

قرضوف - بالضم سرخ مرد ومرد بسیار خوار -

تقرعفت الرجل - سرد وبہم کشیدہ ومنقبض گشت اقرعنفت مثلہ -

قاطف - کزبیح ابن صقر الطائی احد حکام العرب وکتانہم قلفۃ سبکی باثرودی جشہ -

اقلعف الجلد - پوست ترنجیدہ شد قلعفت انامل سرانگشتان او از سردی یا پیری ترنجید قلعفت الجبہ انضم الی الناقۃ حین الضراب وصار علی عرقوبیہ متمدا علیہا دہو فی ضرابہ والمتقلعف سدا ردا بہ غیر مروسیدہ -

شعر متقلعف - موے انبوہ وپانند وبالا واقلعنف المرتفع الجسم -

قنعف - بالکسر پنیر لبخ -

ذوقیفان - علقمۃ بن علس اوذو قیفان بن مالک بن زبید بن ولیعۃ -

	فصل الکاف	

کتف - کتف - بالکسر کتف بالفتح وکسر ۲ شانہ گاہ مثل کذب وکذب وکبد وکبد اکتاف ج - اکتف فراخ کتف والفرس الذی فی اعالی غراضیف کتفیہ انفراج - کتیفۃ کینہ - وبند در - کتفان بالضم ملخ کہ در پرواز آمدہ باشد کتفانۃ یکے ویقال ہی الجراد بعد الغوغاء اولہا السرزۃ ثم الدبا ثم الغوغاء ثم الکتفان - کتف بالسکون آہستہ رفتن ودو کرانہ رحل را بیکدیگر بستن ودو دست راسپاپکی بستن وکتفت جہان رفتن (ع ف ک ۲) وقد کتفت الخیل وکتفت اذا ارتفعت فروع اکتافہا فی المشی - کتاف رسن کہ دست راسپاپکی بوے بندند کتف بالتحریک لنگی ستور از کتف جمل اکتف ناقۃ کتفا ونعتان منہ -

کثف - کثافۃ - سطبری (ع بضما) کثیف سطبر

تکاثف سطبر شدن -

کروف - کرفت - بوییدن خر کمیز ماده را و سر برداشتن و لبها بر گردانیدن وی در آن حال (ع ف اک ۲ و ض ۲) کرنافة بالکسر بیخ درخت بریده کرانیف ج -

کرسف - کرسف - بالضم پنبه و لیقهٔ دوات -

کسف - کسفة - پارهٔ از هر چیز کسف سنة بالسکون والحرکت ج - و یقال کسف و کسفة واحد قال الاخفش من قرأ کسفا من السماء جعله واحدا و من قرأ کسفا بالتحریک جعله جمعا کسف بالفتح بریدن عرقوب شتر و پاره کردن جامه (ع ف اک ۲) کسوف گرفتن آفتاب - یقال کسفت الشمس تکسف کسوفا و کسفها الله کسفا و خسوف ماه ایضا - و بد حال شدن و ترش روی شدن یقال رجل کاسف البال ای سیئ الحال کاسف الوجه ای عابس - و فی المثل اکسفا و امساکا ای اعبوسا مع بخل -

کشف - کشف - کشاده و برهنه کردن (ع ف اک ۲) انکشاف کشاده شدن منه تکشف البرق ای ملأ السماء مکاشفة پیدا کردن و دشمنی کشوف بالفتح ناقهٔ آبستن ... کشاف بالکسر مصدر ... کشاف صاحب شتران آبستن شدن کشف بالتحریک ... پیشانی بالا ... و ... و ... سپر ... مرد بی سپر در حرب -

کفف - کف - پنجهٔ کف ج - و باز ایستادن و باز ایستانیدن لازم متعدی (ع ف اض ۲) و دوباره دوختن جامه را پس یک بار دیگر دوختن مکفوف ای مشمرج شده و دو کفوف تمام سوده و کوتاه شدن دندان از پیری یقال بعیر کاف و ناقة کاف ایضا - و یقال لقیته کفة کفة بفتح الکاف ای کفاحا و ذلک اذا استقبلته مواجهة و هما اسمان جعلا اسما واحدا و بنیا علی الفتح مثل خمسة عشر کفة القمیس بالضم ... و من ... کل ما استطال فهو کفة بالضم ... الثوب کفة ... و جمع کفاف و کل ما استدار فهو کفة بالکسر ... کفة المیزان بالفتح و الکسر ... و کفف ج - ... و ... کفاف ... و ... نفقة کفاف ... مکفوف ایضا ... ج - یقال کف بصره فهو مکفوف و کفت بصره ایضا - کفاف بالفتح ... و مانند ... و ... کفاف ... فی الحدیث اللهم ارزق آل محمد کفافا - استکفاف دست پیش ... داشتن ... و دست پیش ... داشتن ... قال ... تکفف ... اذا ... یقال فلان یتکفف الناس ای ... تکففت الرجل ای ... کففته -

کلف - کلف - ... دوی روی کلف ... و ... کلف و ... کلف ... بالضم

رسم فیه و شیٔ و شفی و یقال کلفت بهذا الامر اذا تجشمته
تکلیف زیاده از اندازه طاقت کار فرمودن کسے را
تکلف بخود گرفتن کارے را بے فرمودن کسے ـ و
رنج بر خود نهادن ـ تکلف پیش آینده بکارے که فروتنی
باشد از حاجت و یقال تکلفت الشیٔ تکلفة اذا لم تطقه
الا تکلفا و هی تفعلة ـ

کنف ـ کنف ـ فرا گرفتن چیزے را و نگاه داشتن
(ع و ف ن ش م) اکناف یاری دادن مکانفة بکدیگر را
یاری کردن کنف بالتحریک کرانه کنفا الطائر
جناحاه ـ و کنفة الابل ناحیتها و ناقة کنوف التی تبرک
فی کنفة الابل ـ شاة کنفاء ای صدباء ـ و تکنفوه ای
اکتنفوا ای احاطوا به ـ تکنیف مثله ـ کنف بالکسر وعاء
یکون فیه اداة الراعی و متیعه جاء الحدیث کنیف
ملئ علما ـ کنیف نهان خانه و پوشنده و سپر و خلا جای
و حظیرة شتر که از درخت و شاخ سازند و یقال
کنفت الابل کنفا اکنف بضم العین و کسرها ـ اکتناف
کنیف ساختن و کنفت عن الشیٔ ای عدلت عنه ـ

کوف ـ کوفة ـ ریگ توده سرخ ـ و نام شهرے کوفان
مثله ـ تکویف بکوفه رفتن و یقال انه لفی کوفان ای
فی عز و منعة ـ و ترکتهم فی کوفان ای فی امر شدید
و یقال فی عناء و مشقة و دوران ـ تکوف گردیدن
و بکوفیان مانند کردن خود را و نسبت کردن بایشان
کاف یکے از حروف هجا مذکر و مؤنث و کذلک سائر
حروف الهجاء و هی حرف تشبیه و قد تقع موقع اسم
فتدخل علیها حرف الجر کما یقال فی وصف فرس
(ع) و ضحا یک کابین البرد المنهم ـ و تکون الکاف
ضمیر المخاطب المجرور و المنصوب کقولک غلامک
و ضربک تفتح المذکر و تکسر للمؤنث فرقا بینهما و تکون
حرف الخطاب و لا موضع لها من الاعراب کقولک
ذاک و تلک و اولئک و رویدک و هی للخطاب ههنا
فقط و لیست باسم ـ

کهف ـ کهف ـ غار و پناه کهوف ج ـ

کیف ـ کیف ـ چگونه و هو اسم مبهم غیر متمکن مبنی
علی الفتح و انما حرک آخره لالتقاء الساکنین و هو
للاستفهام عن الاحوال و قد یقع بمعنی التعجب کقوله تعالی
کیف تکفرون بالله و اذا ضممت الیه ما صح ان یجازی
به تقول کیفما تفعل افعل ـ

لحوف ـ بالضم اندام ها ـ

کدف بفتحتین آواز قفا یا آواز کسے سماعه
شنیده شود و اکدفت الدابة سمع لحوافرها صوت ـ

کرشفه ـ بالفتح و بالکسر و کرشافه بالکسر زیره سطبر
کلشته که شعر بسطبر تر بود و موسے انبوه و بلند تر بیشتر

کنهف بجنبل رفتن و کنهف عنا مضی و اسرع
و النون زائدة ـ

فصل اللام

لجف ـ لجف ـ بالتحریک میانه وادی ـ و مغاکے
بر کرانه چاه لجیف مغاکے کردن گرد اگرد چاه ـ
تلجفت البیر اذا انخسفت ـ

لحف ـ الحاف ـ جامه در خود پیچیدن لحاف
بالکسر قزاگند لحفة قزاگند پوشیدم او را (ع بفتحها)

ملاحفة یا سی کردن با کسی مثل ملاطفة - الحاف
ستیهیدن قوله تعالی لا یسألون الناس الحافا - و
یقال لیس للتحاف مثل الرد - ملحفة بالکسر چادر - ملاحف
تحف [illegible]
[illegible] وزن [illegible] -
[illegible] شیار [illegible]
مثل قطام [illegible]
لطف لطافة - ریزه و نرم شدن چیزی [illegible]
بضمها لطف بالضم نرمی [illegible] کردن و اللطف
من الله تعالی التوفیق و العصمة - و یقال الطف [illegible]
ای [illegible] و الاسم اللطف بالتحریک [illegible]
لطفة من فلان [illegible]
[illegible] کردن [illegible]
چون [illegible]
لفف لف - پیچیدن [illegible]
مبالغة فیه [illegible]
[illegible] و پیچیدن یقال [illegible]
[illegible] ایضا - التفاف [illegible]
[illegible] مرده و [illegible]
یقال جاؤا و من لف لفهم ای [illegible]
گروه مردم پراگنده از هر جاسی قوله تعالی و جئنا بکم
لفیفا ای مجتمعین مختلطین [illegible] لفیف اذا کان مخلوطا
من جنسین فصاعدا - و فلان لفیف فلان ای [illegible]
و لفیف ایضا کلمه را گویند که از سه حرف اصلی دو
دو حرف علت باشد [illegible]

قوله تعالی و جنات الفافا واحدها [illegible] - و یقال
کنا لفا ای مجتمعین فی موضع [illegible]
ای [illegible] الکلام و مرد گران [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] -
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] -
[illegible]
[illegible] -
[illegible]
قصد کرد [illegible]
و بدان [illegible] -
[illegible]
و جامه ایشان را [illegible]
[illegible]

بتا به که حلوائی است تلغفه تلقفه گروه دزدان بے ننگ و بے شرم و بے حمیت تلقف الادام لقفا محرکة فرو بردن نان خورش را و لقمه ساختن (ع ک ا ف ۱) القاف بزبان خون لیسیدن شیر آماده شدن آن بگرفتن سر کسے و شتافتن و بد معاملگی کردن و ستم نمودن و لقمه فرو خورانیدن و تلقیف دزدان گردیدن ملاغفه دریافتن و رسیدن کسے را و بوسه دادن زن را تلغف آماده شدن شیر و شتر بگرفتن سر کسے -

لکاف - بالکسر اکاف یعنی پالان لکفو گروهے از زنگیان -

لوف - بالضم دسبے و قیل گوش وهو نبات له صاقة کالعنصل ویسمی الصراخة لان له فی یوم المهرجان صوتا یزعمون ان من سمعه یموت فی سنته و شم زهره الذابل یسقط الجنین و اکل اصله مدرمنفط والطلاء به مسحوقا بدهن یوقف الجذام واحدته بهاء ولفت الطعام لوفا خوردم یا خائیدم طعام را (ع ف اض ۲) اللوف من الکلاء والطعام گیاه و طعام نامرغوب و خوردن شتر گیاه خشک را و کلاء لوف گیاه باران شسته لواف کشاد و بساط ساز لوفی لطوبی نبات یشبه حی العالم او نوع منه مجرب فی الاسهال المزمن -

فصل النون

نأف - نأف - خوردن طعام (ع ک ا ف ۲) ویقال سیراب شدن -

نتف - نتف - برکندن موسے (ع ف ا ک ۲) تنتیف مبالغة فیه - انتاف تناتف برکنده شدن نتاف آلت برکندن نتافة موسے برکنده و افتاده نتفة بالضم گیاه برچیده بدست و جز آن نتف ج - ویقال رجل نتفة مثل همزة للذی ینتتف من العلم شیأ ولا یستقصیه -

نجف - نجف - نجفة - بالتحریک جاے بلند نجاف ج - وایضا پشته در نجفة الکثیب بغل ریگ توده نجیف تیر پهن پیکان نجف ج - غار منجوف ای موسع نجاف التیس بستن قضیب تکه را تا گشنی نکند (ع ف اک ۲) تیس منجوف نعت منه - انتجاف بیرون آوردن چیزے را و یقال انتجفته ای استخرجت اقصی ما فی الضرع من اللبن - وانتجفت الریح السحاب ای استفرغته -

نحف - نحافة - لاغری و نزاری (ع بضمها) نحیف نعت منه - انحاف نزار کردن -

ندف - ندف - پنبه زدن (ع ف اک ۲) نداف نعت منه مندف کمان وے و یقال ندفت السماء بالثلج ای رمت به - والدابة تندف فی سیرها ندفا وهو سرعة رجع یدیها - ندیف مندوف پنبه زده -

نزف - نزف - همه آب چاه را برکشیدن و همه آب چاه خشک شدن (ع ف اک ۲) لازم و متعد یقال نزفت ماء البئر کله و نزفت البئر و نزفت البئر یستعمل مجهولا ایضا و ایستادن اشک (ع ک ا ف ۲) وانزفت البئر ای ذهب ماؤها - وانزفت العبرة صاحبها منهما ایضا و قوله تعالی لا ینزفون عنها

ولا ینزفون بالکسر ای لا ینکردن (ع ک اف ۲)
و بالفتح ایضا۔ منزف بالفتح والکسر مثل منزوف و نزیف
یعنی مست و بیهوش شده و نزفة بالضم آب و شراب
اندک نزف ج۔ نزفه الدم اذا خرج منه الدم الکثیر
حتی یضعف فهو نزیف و منزوف۔ و فی المثل اجبن
من المنزوف ضرطا۔ و یقال نزف الرجل فی الخصومة
اذا انقطعت حجته۔ و انزف القوم اذا انقطع شرابهم
او ماء بئرهم و قرئ قوله تعالی لا ینزفون بالکسر
لهذا المعنی۔

نسف ینسف۔ برکندن بنا و علف (ع ف ا
ک ۲) انتساف برکندن و تمام ناکردن سخن را و
آهسته گفتن از خوف و یقال انتسف لونه المفعول
ای انتقع۔ و یقال بینهما نسفان نیسان ان نسیف
نشان خرگزیدگی و لگد بر اندام ستور نسف ایضا
باد بر دادن خرمن و جز آن منسف مسکو نسافة بالضم
آنچه افتد از باد بردادن گندم یقال اعزل النسافة
وکل الخالص۔ منسفة آلت برکندن بنا بعیر نسوف
ابل مناسیف شتران که علف را از بیخ برکنند و
یقال للفرس انه لنسوف السنبک اذا ادناه
من الارض فی عدوه۔

نشف ینشف۔ بخود کشیدن جامه خوی را و کلوخ
سیاهی را و حوض آب را (ع ک اف ۲) تنشف
همچنین۔ نشفة نشفت۔ نشف بالتحریک اسم
سنگ سیاه سوخته نشفة بالتسکین سنگ پا
نشاف نشف ج۔ نشافة بالضم شیر وقت دوشیدن

انتشاف سر شیر خوردن انشاف سر شیر خورانیدن
و یقال انشف ابلکم تنشیف و تغی ای انشافة و رغوة
من التنشیف والرغوة۔

نصف۔ نصف۔ بالکسر نیمه۔ و داد و من الانصاف
وبضم النون لغة فیه و قرأ زید بن ثابت فلها النصف
بالضم۔ اثنا و نصفان بالفتح خنور نیمه پر نصف بالتحریک
زن میانه سال و جمع ناصف و هو الخادم نصیف
تصغیره بلا هاء لانها صفة یقال امرأة نصف و رجل
نصف و نساء انصاف و قوم انصاف و نصفون
ایضا۔ ناصفة آب (آبراهه) نواصف ج۔ نصیف معجر و
نیمه چیزی۔ و پیمانه و فی الحدیث ما بلغ مد احدهم
ولا نصیفه۔ نصف بنیمه رسیدن هر چیزی را
(ع ف اص ۲) یقال نصف القرآن۔ و نصف عمره
و نصف الشیب رأسه۔ و نصف الازار ساقه۔ و
نصف النهار و انتصف بمعنی۔ و نصفهم نصافا و نصافة
ای خدمهم۔ منصف بالفتح نیمه راه منصف چاکر مناصف
ج۔ نصفة بالتحریک داد و انصاف داد دادن و حق کردن
و به نیمه رسیدن۔ انتصاف داد استدن و بنیمه رسیدن۔ و معجر
برافکندن زن۔ تنصف خدمت کردن۔ و معجر پوشیدن تناصف
یکدیگر را انصاف دادن تنصیف دو نیم کردن۔ و معجر
بسر کسی افکندن مناصفة دو بخش کردن مال را۔

نضف نضف۔ همه پستان را مکیدن شتر بچه
(ع ک اف ۲) انتضاف مثله۔

نطف نطفة۔ بالضم آب صافی نطاف ج۔
و آب مرد و نطف ج۔ ناطف شکر پنیر ناطفی فروشنده آن

نطفان رفتن آب (ع ف اض ۲ وک ۲) نطوف شبے کہ تا بامداد وسے باران بارد نطفۃ بالتحریک گوشوار نطف ج۔ تنطف گوشوار در گوش نهادن۔ وآلودہ شدن بعیب تنطیف گوشوار کردن دیگرے را وشہ وجیفۃ منطفۃ ای مقرطۃ۔ نطف بالتحریک آلودگی بعیب یقال ہم اہل الریب والنطف نطف الرجل بالکسر ای اتہم بریبۃ۔ ونطف الشئ ای فسد۔ ویقال النطف اشراف الشجۃ علی الدماغ والدبرۃ علی الجوف وقد نطف البعیر۔ انطاف متہم کردن کسے را نطف بکسر الطاء نام مردے۔

نظف۔ نظافۃ۔ بالفتح پاکیزگی (ع بضمہا) نظیف نعت منہ۔ تنظیف پاک کردن تنظف پاکی نمودن وپاکی جستن استنظاف تمام گرفتن چیزے را یقال استنظف الخراج ای اخذہ تماما۔

نعف نعف۔ جاے بلند وہموار کہ فرود از کوہ باشد ستر و غیث کالاہما بمعناہ ایضا نعاف ج۔ انتعاف ماندن چیزے بدیگرے ناعفۃ الطریق ای عارضتہ۔ نعفۃ بالتحریک پوستے کہ سپس رحل آویزند۔

نغف۔ نغف۔ بالتحریک کرم کہ در بینی شتر وگوسپند باشد نغفۃ یکے۔ وکرم وانہ خرما وفی الحدیث ان یاجوج وماجوج یسلط علیہم النغف فیاخذ فی رقابہم۔

نفنف نفنف۔ ہواے میان دو کوہ۔

نقف نقف۔ شکستن تار سر۔ وکفانیدن حنظل را۔ ونزدیک بداغ رسیدن شکستگی۔ وباندرون رسیدن جراحت و ریش ستور (ع ف اض ۲) مناقفۃ نقاف یکدیگر را سر شکستن یقال الیوم قحاف وغدا النقاف ای الیوم خمر وغدا امر۔ وانتقفتک المخ ای اجتنبتک الشئ لتستخرج مخہ۔ وقولہم لاتکونوا کالجراد رعی وادیا وانتقف وادیا ای اکثر بیضہ فیہ۔ انتقاف بیرون آوردن چیزے منقاف منقار طائر۔ وشبہ سپید کہ آنرا مورچہ خوانند منقوف مرد سبک کم گوشت

نکف نکف۔ بالتحریک غدود ہا کہ در پس گوش باشد نکفۃ یکے۔ وننگ داشتن از کارے (ع ک ا ف ۲) استنکاف مثلہ۔ ویقال نکفت الابل فہی منکفۃ اذا ظہرت نکفاتہا۔ نکاف بالضم آماس بنا گوش نکفتان دو اصل استخوان بن ذقن نکیف نام موضعے یوم نکیف روز واقعہ میان قریش وکنانہ ونکفت الغیث وانتکفتہ ای اقطعتہ وذلک اذا انقطع عنک۔ وہذا غیث لاینکف وفلان بحر لاینکف ای لاینقطع ولاینزح نکف آب چشم پاک کردن از روے بانگشت۔ وپچ کم کردن (ع ف اض ۲) انتکاف کذلک ومیل کردن وعدول نمودن از چیزے یقال نکفت عنہ ای عدلت عنہ مثل کنفت۔ ویقال ضرب ہذا فانتکف فضرب ہذا۔ والانتکاف ایضا لغۃ فی الانکفات۔

نوف۔ نوف۔ کوہان انواف ج۔ وفرج زن۔ وبلند ودراز شدن (ع ف اض ۲) ینوف نام پشتہ عبد مناف ہو ابو ہاشم وعبد الشمس والنسبۃ الیہ منافی وکان القیاس عبدی الا انہم عدلوا عن القیاس لازالۃ اللبس۔

نیف نیف - افزودن مخفف ونشدد واصله من الواو یقال عشرة ونیف وکل مازاد علی العقد فهو نیف حتی یبلغ العقد الثانی - وتنیف علی السبعین ای زاد - قصر منیف وجمل نیاف وناقة نیاف است طویل فی ارتفاع - اناف علی الشئ ای اشرف - و انافت الدراهم علی المائة ای زادت -

نخفت النفس براه دهن هوا برآوردن یا بچه بشنو آواز کرد با آواز یعنی افشاندن بر آوردن دم بلند کشید (ع بفتحها وض ۲) نخیف کاسه را مانند گربه وخنفه و یبینی نخاف بالکسر موزه ای نخفتج - نخفه کوه بیرون کرد و انخفت کرد صوت نخیفه -

نفت الارض بذرها یعنی تخم افشانی کرد نفت [illegible] بر وزن و معنی سفت انفیت [illegible] پالان [illegible] سفره که بر آن پست بیزند نقاقی [illegible] سفره کرد که از برگ خرما سازند و یقال [illegible]

نهعت بجیبت افتادن و [illegible] شدن -

فصل الواو

وجف - وجفت - وجیف - طپیدن و لرزیدن از رفتار شتر (ع ض اک ۲) ایجاف راندن شتر بشتاب یقال اوجفت فاوجفت - قوله تعالی فما اوجفتم علیه من خیل ولا رکاب ای ما اعملتم -

وحف - وحفت گیاه انبوه - و بال سیاه موی نیکو یقال شعر وحف بالسکون [illegible]

[illegible]

یقصد [illegible]

وخفة صخره سیاه ورحاف ج - ورحافت القهر بالکسر موضعه - وخفت الرجل اذا ضرب بنفسه الارض کذا کمیسا ایهر (ع ض اک ۲) ووخف شاهد - مواحف الابل خوابگاه شتر مو خف شتر زار توحیف لجماد زدن و احف نام موضعه -

وخف - وخف - زدن خطمی چندانکه لعاب پیدا شود (ع ف اک ۲) ایخاف مثله - وخیفة لعاب آن موخف انعق -

ودف - ودوف الاناء - ای قطر (ع ف اک ۲) استیداف قطره قطره چکانیدن چیزی را و ودفة ودیفة مرغزار سبز ملت ناک -

وذف - توذف - نزدیک نهادن گامها و خرامان رفتن - ووتذافن یقال مر فلان یتوذف -

ورف - ورف - وریف - فراخ افتادن سایه و گرانیدن نبات (ع ف اک ۲) ظل وارف وریت [illegible]

[illegible]

وصف - وصفت - [illegible] - [illegible]

[illegible]

[illegible]

وضف - [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ع بغضهما و ربما قالوا للجارية وصيفة والجمع وصائف
استيصاف علاج پرسیدن از طبیب والصفة كالعلم
والسواد وعند النحويين النعت وهو اسم الفاعل
والمفعول نحو ضارب ومضروب او ما يرجع اليهما
من طريق المعنى نحو مثل وشبه وما يجري مجرى
ذلك يقولون رأيت اخاك الظريف فالاخ الموصوف
والظريف صفة له ولا يجوز ان يضاف الشئ الى
صفته كما لا يجوز ان يضاف الى نفسه لان الصفة
هو الموصوف عندهم -

وطف - وطفت - بالتحريك بسيار مژه ابرو شدن
ووطف نعت منه - سحابة وطفاء ابر دامنها فرو هشته
و باران ناک عيش اوطف عيش نرم و خوش -

وظف - وظيف - باريكى ساق و ذراع از ستور
وظفة ج - ويقال وظفت البعير اذا قصرت قيده -
ويقال مر يظفهم اي يتبعهم - وظيفة روزمره از طعام
و خدمت و كار و ذكر و مانند آن توظيف وظيفه كردن

وغف - وغف ضعف بينائى و چيزيكه بشكم چهار
بند نا انگشتى نتواند كرد ايغاف بشتاب دويدن -

وقف - وقف - دستيانه از عاج - وايستادن
ووقوف كذلك وايستانيدن لازم و متعد ع ف ا
ك ۲ و مطلع كردن بر چيزے و وقف كردن بر
مساكين چيزے را ايقاف كذلك ولكنها لغة رديئة
وليس في الكلام اوقفت الا حرف واحد - اوقفت
عن الامر الذي كنت فيه اي اقلعت وذكر الاصمعي
واليزيدي عن ابي عمرو العلاء انه قال لو مر بنا
برجل واقف فقلت له ما اوقفك ههنا لرأيته حسنا -
موقف جاے ايستادن موقفا الفرس شكن بارو و
تهى گاه اسپ موقفا المرأة الوجه والقدم ويقال
عين المرأة ويداها وما لا بد من اظهاره لها موقفها -
توقيف وقوف آوردن وحج - وواقف گردانيدن
كسے را بر چيزے ويقال وقفت المرأة اي جعلت
في يديها - الوقف يعني القلب - وفرس موقف
اذا كان في اوظفته البياض كالوقف - تواقف
دو گروه باهم بجنگ ايستادن توقف درنگ كردن
و چشم داشتن مواقفة وقاف باكسے دركارے
فرو ايستادن استيقاف ايستادن خواستن وقيفه
بز كوهى كه در پناه صخره ايستاده باشد از بيم سگ
واقف بطنے از انصار -

وكف - وكف - وكيف - توكاف - چكيدن
سقف خانه از باران يعنى دروه كردن ع ك ا ف ۲
الكاف لغة فيه - ناقة وكوف شير ناك وكف ايضا
نطع توكف توقع يقال ما زلت اتوكفه حتى لقيته -
وكف بالتحريك بزه - وبزه مند شدن ع ك ا
ف ۲ وعيب يقال ليس عليك في هذا وكف اي
عيب وكرانه كوه وكاف اكاف پشتا كند يقال
آكفت البغل واوكفته -

ولف - ولاف - باكسى الف گرفتن مثل ايلاف
وهو المؤالفة ونوعے از دويدن وليف شاله دو بام
آمدن قوم برا بر برق وليف اي تتابع -

وهف - وهف - وهيف - برگ بر دن آوردن

نبات وگوالبدن عن ک ۳ ویقال ما یؤبه له شئ الا اقذه ای ما ینفع -

وثف القدر - پایه دیگ وبه پایه ساخت عن ک ۳ اوثفها وثفها ثنا -

وضف البعیر - شتر شتابی کرد او ضفت شامر او ضفته اوجفته فی الرکض -

وقف - هر موضع پشت از بین کزان آب فراهم شود وقف ج وقوف بالضم شفقه شتابی -

فصل الهاء

هتف - هتف - آواز و آواز کردن عن ک ا یقال هتف الطائر یهتف هتفا - وهتف به هتافا ای صاح به - قوس هتافة وهتفی -

هجف - هجف - مثال هزبر مردم و شترمرغ بانگ گران سنگ -

هدف - هدف - بالتحریک چیزی بلند وبرافراشته از بنا و ریگ توده ریشه و مانند آن ونشانه تیر و مرد بزرگ واهدف لک الشئ ای اشرف - واهدف فلان ای قرب - واهدف علیه ای لجا - واهدف لک الشئ ای دست و ای انتصب - وکل شئ هدف ای عرض وفي قبالک - - ای مردم - -

هرف - هرف - اطناب کردن در مدح وثنا - عن ک ۳ یقال - - -

هرشف - هرشف - بالکسر - - -

- - -

یقال (شعر) طوبی لمن کانت له هرشفة - ونشفة یملأ منها کفه + وگنده پیر کلان سال -

هزرف - هزرف - مثال جیحفل شترمرغ گران سنگ -

هفف - هفف - بالکسر ابر تنک - - ازو وقت در و درگذشته گرد - - - - - و هفوف - - - - - - - والهفاف البراق والخفیف ایضا وقمیص هفهاف ظل هفاف وریح هفافة ساکنه تنک وباد زیبا وخوش وقمیص هفاف وهفهاف ای رقیق شفاف - ورهش هفهاف - هفیف شتاب رفتن عن ک ۳ امراة هفهفة ومهفهفة باریک میان باشکم هفوف دل و تیز خاطر -

هلف - هلوف - مثال عذور گران جان جافی کلان ریش -

هنف - اهناف - - - - خندیدن تمانف تانف کذلک -

هوف - هوف - بالضم باد گرم -

هیف - هیف - کذلک وآن بادی باشد که از یمن وزد ویقال ذهبت هیف لادیانها ای لعادتها وتهیف الرجل من الهیف ای - - - - - - کذلک - واهتاف ای - - - هیفان ای - - - - واهاف القوم ای صاروا - ابل عطاش هیف - - باریکی میان رجل اهیف وامراة هیفاء وفرس هیفاء ایضا -

هجنف - بالفتحات وتشدید النون دراز بینا -
هدوف بفتحتین شتابی کردن صح ف اک ہذف
کشدادو هصرن مثل شتابنده تیز رو -
هدوف - بالضم شتابنده ہاریف ج ہدف و شتابی
هرجف - کنز شب مرد ناتوان -
هرشف - بالکسر نام شخصے -
هرنف - سست شدید همر نفة زدن سست آواز
وسست آواز در گریه -
هزروف - گرنبه و مثل اہمادوقرطاس و هیدوفن
شترمرغ سبک وشتاب وهزرفه شتابی کرد هزرفه
بالکسر و هزرفه کیر وقوی شتر باده کلان سال و
وزن گنده پیر -

هطلف از وی ہو و شپه صح ف اک ۳ هطلفت السماء
ای قطرت بالمطر وقت بیاید گذشت باران فراخ
دو گز اسم من ... و من اسمه و هم اول
من شهد ... و کر بہر حسن ابن حجیلی والقرف
هقعف بفتحتین کلی اشتهاء طعام -
هکف بفتحتین شتاب در دویدن با رفتن و هکفه
کپنه و مثل موضعت و النون زائدة -
هلعف - کبر دحل مضطرب خلقت -
هلقف - کبر دحل کنکالی و فرک -
فصل الیاء - لیف بفتحتین کس و بلال
بن یساف بالکسر و تقدیم تابعی کوفی سعلی اشجع کرد
علیا امیر المؤمنین کرم الله وجهه -

باب القاف

فصل الالف

ابق - اباق - گریختن بنده صح ف اض ۲ دک ۲
دک افت ۲ ایضا تابق پنهان شدن ابق بالتحریک ...
ارق - ارق - بیداری صح ک اف ۲ آرق
نعت منه ائتراق کذلک - تاریق بیدار کردن آرقان
لغة فی یرقان وآن بیماری زرده است که در مردم
و درکشت زار افتد یقال زرع ماروق و مهرق
یقال جارنا ام الرہیق علی اریق یعنی بر الدا ...
اراق بالضم نام موضعے
ازق - ازق - تنگی مازق تنگی جای و جنگگاه و تازق
صدری ای ضاق -
افق - افق بضمتین و سکون ۲ کرانهٔ آفاق ...

رجل افقی افاقی منسوب و بعضهم یقول افقی بفتحتین
فرس افق اسپ نیک و کذلک الانثی منه - آفق
آنکه در غایت کرم باشد افق مصدر منه صح ک افا
فرس افق قوبل من افق وآفقه ادا کان کریم الطرفین
افق پوست نیم پیراسته افق ج مثل ادیم وادم
افق بسکون ۲ پیراستن پوست صح ف اک ۲ افیق
پیراسته افقه ج مثل ادیم وادمه وهیفه دار غفقه
ویقال افق فلان اذا ذهب فی الارض - وافق
فی العطاء ای فضل ... اکثر من بعض -
الق - تالق - درخشیدن ائتلاق کذلک - الق
بالکسر گرگ ماده ... الق ... الاق ...
القه ... الق و الکسر ...

مثال فوعل دیوانگی ناذلق مجنون وان شئت
جعلت اولق علی مثال افعل لانه یقال الق الرجل
فهو مألوق - وامرأة آلقی بالتحریک زن سبک خیز
الق ای متألق وهو علی وزن امّع - آلوقة طعام از سکه
انق - آنق - شادی وشادمانه شدن ع ک ا
ف ۲ شئ انیق ای حسن معجب وانقنی الشئ ای
اعجبنی وتأنق فی الامر اذا عمله بنیقة ای تنوّق
فی الامر یعنی ریزه کاری نمود واز خود یقال له اناقة
واناقة بالکسر والفتح ریزه کاریست او را وتأنق
فلان فی الروضة اذا وقع فیها معجبا بها - انوق
علی فعول مردار خوار وفی المثل اعزّ من بیض الانوق
لانها تحرزه واوکارها فی رؤس الجبال والاماکن
الصعبة وهی تحمق مع ذلک -
اوق - اوق - گرانی یقال القی علیه اوقه
واوّقته تأویقا ای حملته المشقة والمکروه -
اهق - ایهقان - جرجیر وحشی وا ورا اندا و
گویند بپارسی -
اشق ... یقال وشق ... یعنی ...
بشکل ... من ... العلق ...
خالص تریاق ... والمفاصل ...
اشق العین گوشهٔ چشم -
ایق - ... ان ... او هو ... والایقان
من الوظیف ... ما القید -

فصل الباء

بثق بثق - بالفتح والکسر ...

وجهاست ع ف رض ۲ انبثاق دویدن بند آب -
بخق - بخق - یک چشمه کردن (ع ف بفتحها) بخق بالتحریک
ای عور - بخیق بشمنین خرقه که زیر پیچرا افگنند تا جز
چربی نشود -
برق - بروق - درخشیدن برق ع ف ا ضرع
برق بریق درخشش بروق ج - یقال برق خلب
بالاضافة وبرق خلب بالصفة وهو الذی لیس فیه
مطر - ویقال رعدت السماء وبرقت برقا ای لمعت
ورعد الرجل وبرق ای تهدّد - ورعدت المرأة وبرقت
ای تزینت وقد مرّ فی باب الدال فی الرعد - ابرق القوم
ای اصابهم البرق - وابرق الرجل اذا لمع بسیفه
وابرقت الناقة وبرقت اذا شالت بذنبها وتلقحت
بیست بالغ فهی بروق ومبرق ونوق مباریق
بریقة اللبن یصبّ علیه الماء وهو قلیل برائق ج
ویقال ابرقوا الماء بزیت ای صبّوا علیه زیتا قلیلا -
وبرق لنا فلان طعاما بزیت او سمن برقا - براق
بالضم نام ستوری که رسول علیه السلام در شب معراج
بروی نشست - برق بالتحریک خیره شدن چشم
ع ک ... قوله تعالی فاذا برق البصر ای
تحیّر ... کردن چشم ... از خوردن
... ان گیاه ... وفی المثل اشکر من بروقة
لانها تخضرّ اذا رأت السحاب - تبریق چشم نیکو کشادن
... ابریق بالکسر معرب آبریز ج ... وهو معرّب
شمشیر آب ... ابرق ... با سنگ وریگ
... آمیخته - وکذلک برقة بالضم - وبرقاء زمین

كرد و رنگ دارد و كل شئ اجتمع فيه سواد و بياض
فهو ابرق حتى انهم يسمون العين برقاء - بارق ابر
با درخش - و نام قبيلهٔ از يمن - و جائے نزديك كوفه
بارقة شمشير برق بالتحريك معرب بره - برقان لكهٔ بار
و الضم ج - استبرق ديباه سطبر و هو معرب و
تصغيره ابيرق -
برزق - برازيق - رابع حروفه بالزاء المعجمة
جماعات مردم و اسپ -
برشق - مبرنشق - شادمان و ابرنشق الشجر اى ...
بزق - بزاق - بالضم و بصاق خدو بزق مصدر منه
(ع ف اض ۲) -
بسق - بساق - كذلك بسق مصدره بسوق
بالبدن درخت و منه قوله تعالى والنخل باسقات
و زبردست شدن كسے بر اقران خود (ع ف اض ۲)
ابساق شير در آمدن در پستان پيش از نتاج ناقة مبسق
نحت منه و نوق مباسيق -
بصق - بصاق - بزاق و ايضاً نوعے از درخت
خرما بصق خدو انداختن (ع ف اض ۲) بصاقة القمر
بالضم سنگ سپيد رخشان -
بطق - بطاقة - بالكسر رقيعة توضع فى الثوب فيها
رقم الثمن بلغة اهل مصر -
بطرق - بطريق - بالكسر سرهنگ و مرد بسيار زبر
بطارقة ج -
بعق - بعاق - بالضم ابر فرو ريزنده بسختى انبعاق
تبعق سخت فرو ريختن ابر باران را - و ناگاه فرود آمدن
چيز بر كسے و فى الحديث ان الله تعالى يكره الانبعاق
فى الكلام و رحم الله عبدا اوجز فى كلامه - تبعيق
شكافتن نيك و فى الحديث يبعقون لقاحنا اى
ينحرون ابلنا و يسيلون دماءها - و يقال عقاب
بعقعقاة مثل عبنقاة -
بقق - بقة - پشه بق ج - و نام جائے رجل بقاق
و بقاقة مرد بسيار گوے و الهاء للمبالغة بقباق مثله
و ابق الرجل اى اكثر كلامه - بقبقة بانگ كوزه و منه
بقبق الكوز - و بقت المرأة و ابقت اى كثر ولدها -
و بقت السماء اى جاءت بمطر شديد -
بلق - بلق - بالتحريك سياهى و سپيدى بلقة بالضم
همچنين بلق و ابلق نعتان منه - ابلقاق ابلق
شدن اسپ و فى المثل يجرى بليق و يذم و هو اسم
فرس كان يسبق الخيل و مع ذلك يعاب - ابلق نام
حصارے و فى المثل تمرد مارد و عز الابلق وهما حصنان
قصدتهما زباء ملكة الجزيرة فلما لم تقدر عليهما قالت ذلك -
بلق نام شهر مصر - و خانهٔ از پشم و نمد - و جماعت انبوه
بلقاء شهرے بشام بلق تمام كشادن در را (ع ف اض ۲)
ابلاق كذلك - انبلاق كشاده شدن بلوقة بالفتح و التشديد
بيابان بلاليق ج -
بلنق - بلانق - آبهائے گرد آمده در جائے -
بلعق - بلعق - نوعے از خرما -
بنق - بنقة - خشتك پيراهن بنيقتان دو دائرهٔ
سينهٔ اسپ -
بندق - بندق - بفتحتين گوے گلين كه اندازند

بندقه یکے بنادق ج - وفی المثل حذا احذا وراکب بندقه - بنادقه ایضاً پدر قبیلهٔ از یمن -

بوق - بوق - بالضم معروف یعنی نای بزرگ و چیزے باطل یقال اصابتهم بوقة منکرة و هی دفعة من المطر انجبت ضربة - بائقة سختی یقال باقتهم البائقة بوائق ج - و فی الحدیث لا یدخل الجنة من لا یامن جاره بوائقه ای ظلمه و غشمه و غوائله و شره بوق سختی رسید (ع ف ن اص ٢) بُوق سختی انباقت علیهم بائقة شر مثل انباجت ای انفتقت - و انباق علیهم الدهر ای هجم علیهم بالداهیة کما یخرج الصوت من البوق - باقة بندتره -

بهق - بهق - بالتحریک سپیدی ولیس من البرص -

بوق - بوق - کشود رسیدن بلا (ع ف اص ٢) یقال باقتهم الداهیة وانباق علیهم الدهر ای هجم علیهم بالداهیة -

بخدق - بکسر اسپغول -

باخرزق - وسیت بها الفقیه الورع عبد الرحیم بن محمد بن عثمان الباخرزقی وکان لدیه برزق یقال له یارا قدوده -

بخنق - بکسر بنه وصف کوستہ کہ دختران آنرا ... کنند و هر دو طرف آنرا پیش بندند تا دامن از روغن آلوده نشود و بر دوغن هم گرد نشود و بعضی خرد وکلاه کوچک و چادر مانند که بر گردن بندند -

بدرقة - بالدال والذال بیهری بندرق رهنما -

باذق - بکسر الذال و فتحها شیرهٔ انگور اندک طبخ یافته و تیز گشته معرب باده و باذق باذق بنا -

باذقه پیادگان بیذق یکے بذق رهنما درسفر و کوچک سبک بذوق ج البذقة کمحدثة من کلاسه رفصل من قصاص -

برنیق - کرنبیل ماست نهر ولوست از سباه و خ کرد تا و سنج باشد یا خرد سیاه و هو برنیق البطن من العزة او برنیق رجل من بنی سعد -

بستق - کجعفر شگاه بستقان صاحب باغ یا باغبان بستوقة بالضم مرطبانچه سفالینه معرب بستو -

بشقه بالعصا - بعصا زدن او ا (ع ک اص ٢ و ف ک ٢) و بشق فلان تیز نگریست و فی الاستسقاء من البخاری بشق المسافر ای تأخر ولم یتقدم اقوال او مل او حجز عن السفر لکثرة المطر کحجز الباشق عن الطیر و فی المطر المحجز من السیر فانیت و لا یصیبا ولا یستقوا لسق او لشق باللام و مشق و باشق کما جرباشه و آن پرنده هست شکاری و انبشق و ... تیز جیال -

ابشاق و ... هست ...

بثقة ... آب ... شکسته حوض یا جوی و انبثاق ... الماء من الحوض اذا انکسرت ...

بحرق ... -

بحرق الشی ... -

بخاصق - ... چیست ... نزدیکی ... -

بلهق ... -

بنارق - ... -

و سپے برو۔
بهلق۔ کزبرج وجعفر عصفر زن سخت سرخ یا بسیار گوسپے بے خرد و قبیلۂ از عرب و بالکسر مرد فریادکن دل تنگ بیقرار و جاء بالکلمة بهالقا بالکسر بالفتح یعنی رو برو سپے پردہ حرف زد و اما البق الاباطیل و کجعفر بلا با لقۃ تکبر کردن ولافیدن و حرف زدن و دروغ گفتن تهلق مثله جامع بهلیق مسجدیست جامع بجانب مغرب بغداد۔
بیقیۃ۔ بالکسر نباتیست دراز از عدس در کشت زارها روید و قوتہ کقوتہ جید للمفاصل والقبل والفتق بیقۃ بالکسر دانۂ است سبز کلان از کرسنہ و آنرا نان خشتا وجوش دادہ میخورند و علف گاو ہم میشود۔

فصل التاء

تاق۔ تأق۔ پر شدن مشک از آب (ع ع کان ۲) اتاق مشعد منہ و پر خشم شدن وفی المثل انت تئق وانا میق فکیف نتفق۔ تو خشنا بشد و بدی تأقۃ بالتحریک تحتی غضب۔ وشتافتن ببدی یقال تأقۃ
ترق۔ تریاق۔ بکسر التاء تریاک یعنی پادزہر و تسمّی الخمر تریاقا۔ ترقوۃ بالفتح چنبر گردن یقال ترقیت الرجل ترقاۃ ای اصبت ترقوتہ۔
توق۔ توق۔ توقان آرزومند شدن (ع ع ف ا ض ۲) یقال الدر تواق الی مالم یلق۔
تیفاق الکعبۃ۔ بالکسر رو بروسے کعبہ موضعہ فی و ف ق۔
تفروق۔ بالضم دنبالہ خرما۔

قرب تقتاق۔ سیر شب براسے آب کہ جلد باشد وتقاتق وتقتق شانہ تقتقۃ جنبش و سخت سیر و تقتق من الجبل از کوہ افتاد و تقتقت عینہ یعنی چشم بمغاک فرو شد۔
تفلق۔ کزبرج بندۂ است آبی۔

فصل الثاء

ثدق۔ تثدق المطر ای جد۔ سحاب ثادق و وادی ثادق ای سائل۔ وثادق ایضا اسم فرس۔
ثفرق۔ ثفروق۔ بالضم قمع خرما ثفاریق ج۔ وہی اقماع البسر وغیرہ۔
ثبق العین۔ اشک چشم زود آمد (ع ع ف ن ک ۲) ثبق النہر ثبقا وثبوقا شتاب شد و آب ان فراوان شد
ثروق۔ کجعفر وبیست بزرگ مر قبیلۂ دوس را۔
ثفتق۔ بسخن بیخردی گفتار کرد۔

فصل الجیم

جردق۔ الجیم والقاف لا تجتمعان فی کلمة واحدة من کلام العرب الا ان تکون معربا او حکایة صوت والجردقة معرب گردہ۔
جرمق۔ جرموق۔ بالضم موزہ کہ بالاے موزہ کردہ از عجم کہ بر اصل ساکن بودند۔
جستق۔ جوستق۔ کوشک۔
جلق۔ جلق۔ بکسرتین وتشدید اللام موضعی در شام جوالق جوال جوالق بالفتح و جوالیق ج۔
جلوق۔ جلاہق۔ کمان گروہہ و جلاہق یعنی بافندہ دیگر دوک ریسمان و پارسی آنرا کلہ گویند

جلبق ـ جلنبق ـ بانگ در که باز و فراز شود ـ
جنق منجنیق ـ معروف و هو معرب من چه نیک یعنی فلاخن بزرگ و هی مونثة وزنه منفعیل من قولهم کنا نجنق مرة و نرشق اخری والجمع منجنیقات وقیل هی فنعلیل المیم من نفس الکلمة لان جمعها مجانیق و تصغیرها مجینیق ولانها لو کانت زائدة والنون زائدة لاجتمعت زائدتان فی اول الاسم وهذا لا یکون فی الاسماء ولا فی الصفات التی لیست علی الافعال المزیدة ولو جعلت النون من نفس الحرف صار الاسم رباعیا والزیادات لا تلحق بنات الاربعة اولا الا الاسماء الجاریة علی افعالها نحو مدحرج ـ
جوق ـ جوقة ـ گروه مردم ـ

جوبق ـ کجوهر و بضم اوله دهیست بنواحی نسف در ماوراء النهر منها احمد بن علی بن طاهر الجوبقی آلاکر و موضعیست بمرو شاهجان منه ابو بکر تمیم بن علی الجوبقی و جوبقة موضعیست به نیشاپور منه محمد بن احمد بن ایوب الجوبقی ـ
جنبقة ـ بالضم و فتح الباء زن بد ـ
جابلق ـ شهریست بمشرق و تقدم فی جابلص ـ
جاثلیق ـ بفتح الثاء رئیس النصاری فی بلاد الاسلام بمدینة السلام و یکون تحت ید بطریق انطاکیة ثم المطران تحت یده ثم الاسقف یکون فی کل بلد من تحت المطران ثم القسیس ثم الشماس ـ
جرفقة ـ بالفتح نان گرده معرب ـ
جورق ـ بالفتح شتر مرغ نر جلق جراقة بالضم مردانه

وناعلیه جراقة لحم شیء منه ـ
جورق القطن ـ غوزه پنبه معرب و ناجیه است به نیشاپور منها محمد بن عبد الله صاحب التفق والمختلف و دهیست بهرات منها اسحق بن احمد المحدث و جوزقان دهیست بهمدان و گرد هیست از گردان ـ
جعثق ـ کجعفر نام شخصی ـ
جعفلیق ـ بالفتح زن بزرگ ـ
جهور جعلق ـ کجعفر زن گنده پیر بسیار گوشت و الجلفقة فی الکلام والشیء المرازة ـ
جقجقة ـ بالکسر شتر ماده و جقجق الطائر پرنده چنگال کرد
جلوبق ـ کسفرجل و دهیست ابی مهره و مرد فریاد کننده و جلبقة بالفتح بانگ و فریاد ـ
جلفق ـ کجعفر دارا بزین و آن تکیه گاه دو کانست که پیش در و جزآن سازند ـ
جلماق ـ بالکسر آنکه بدان کمان بپیچیده شود و جلقها عصب علیها الجلماق والجلامق من الالبسة الیلامق یعنی قبا ها ـ
جنبقة ـ بالضم زن بد خلق ـ
جنفلیق ـ بالفتح جنفلیق یعنی زن بزرگ ـ
جیهوق ـ بالفتح سنجاب موش ـ

	فصل الحاء	

جنق ـ جبق ـ بالفتح گیاه پو دینه و جبق بکسر تیز و دان (نبع ف اک ب) یقال جبق جبقا ـ عذق ابن حبیق نوعیست از خرما ست تباه و فی الحدیث انه نهی عن لونین من التمر الجعرور ولون الحبیق یعنی فی الصدقة ـ حبلق

بتشدید اللام گوسپند ریزه۔

حدق۔ حدقة سیاهی چشم حدق حداق ج۔ تحدیق تیز نگریستن حدیقة مرغزار با درخت قوله تعالی وحدائق غلباً و بوستان با دیوار وحدقوا بالرجل واحدقوا به ای احاطوا به خندق فوق سپست دشتی۔ حدلقة بزیادة اللام مثل التحدیق۔

حدلق۔ حدلقة مثال ہربة حدقة بزرگ چشم خانه یقال اکل الذئب من الشاة الحدلقة قال ابو عبید هو شیء من جسدها وما ادری ما هو وقال ابو الحسن اللحیانی هو العین۔

حذق۔ حذق۔ بالکسر حذاقة بالفتح زیرکی حذق حذاق زیرک شدن و نیکو دریافتن کودک (ع ف اک ۳) وحذق بالکسر لغة فیه یقال حذق الصبی القرآن ای مهر فیه۔ ویقال للیوم الذی یختم فیه القرآن هذا یوم حذاقه۔ وفلان فی صنعته حاذق باذق اتباع۔ حذق ببریدن۔ و گزیدن تیزی و ترشی زبان را حذوق ترش شدن (ع ف اک ۳) حذیق منقطع۔ حذاقی بالضم مرد تیز زبان کشاده گام حذاقة تحاذق دعوی زیرکی کردن۔

حرق۔ حرق۔ بالتحریک آتش یقال فی حرق الله ای فی نار الله و سوختگی جامه از کوفتن گازر حرق سوختن (ع ف اک ۳) و بسائیدن دندان بر هم از خشم (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال یحرق نابه ای یحکه حتی یسمع له صوت ویحرق علیک الارّم غیظا۔ احراق تحریق نیک سوزانیدن محرّق لقب مردے و هو ملک من العرب یقال له عمرو بن هند فسموه لتحریقه مائة نفر من بنی تمیم کانوا اعادیه۔ تحرّق احتراق سوخته شدن حرقة بالضم سوزش حریق سوخته۔ و سوزش وحرق شعره بالکسر ای تقطع ونسل فهو حرق الشعر والجناح۔ وسحاب حرق ای شدید البرق۔ وماء حراق بالضم آب سخت شور وفرس حراق العدو ایضا اذا کان یحترق فی عدوه۔ حراق حراقة بالضم سوخته چقماق والعامة تقوله بالتشدید حرّوقاء لغة فیه۔ حرّاقة بالفتح والتشدید نوعے از کشتی ها که نفط انداز آلت نفط اندازی در وے دارند حارقتان دو سر سرین محروق سر سرین گسسته حرقتان نام دو شخص تیم بن قیس وسعد بن قیس حرقة آشام گرم یقال وجدت بنی فلان مالهم عیش الا الحرائق۔ حارقة من النساء الضیقة الفرج وفی حدیث علی رضی الله عنه خیر النساء الحارقة۔ حرقان بالضم بیکدیگر سودن ران محارقة مجامعت۔

حزق۔ حزق۔ حزقة۔ بالکسر گروه مردم و مرغان و زنبور و جز آن وفی الحدیث کانهما حزقان من طیر صواف حزق ج مثل فرقة و فرق۔ حازقة حزیق حزیقة کذلک۔ حزق بضمتین وتشدید القاف آنکه گام تنگ نهد در رفتن وفی کلامهم حزقة حزقة ترق عین بقة ترق ای من الترقی۔ حزق بر سن بستن (ع ف اک ۳) محزق مرد سخت بخیل حازق آنکه موزه بر وے تنگ آمده باشد یقال لا رأی لحاقن ولا لحازق۔ حازوق نام مردے از خوارج حزق

بالکسر مشدّده۔
حزرق۔ حزرقة تنگی و تنگ کردن بند بر کسے
محزرق در تنگ و بند مانده ویقال بتقدیم الراء
علی الزاء ایضاً۔
حقق۔ حق۔ خلاف باطل۔ و سزاوار و درست
درست۔ و واجب حقوق ج۔ حقة اخص منه یقال
هذه حقتی ای حقی و حقیقت چیزے یقال لما عرف احقه
منی مهرب۔ وقولهم لحق لا آتیک هو یمین للعرب یرفعونها
بغیر تنوین اذا جاءت بعد اللام و اذا ازالوا عنها اللام
قالوا حقا لا آتیک۔ ویقال کان ذلک عند حق لقاحها
وحِق لقاحها بالکسر ایضاً ای حین ثبت ذلک فیها حقة
بالضم معروف حق و حقق و حقاق ج۔ حِق بالکسر شتر
بسال چهارم درآمده حقة و حق ایضاً مونث و
والجمع حقاق وحقق وجمع الحقاق حقق مثل کتاب
کتب و حقائق جمع الجمع ایضاً۔ وقیل جاءت الناقة
الحق اذا جاوزت السنا ولم تلد۔ وذهبت الناقة علی حقها
ای الوقت الذی ضربت فیه عام اول۔ ویقال قعد
فلان علی ساق رأسه ای وسط رأسه وجئت فی حاق
ای فی وسطه۔ احاقة قیامت و حاقة ای غاصة و
ادعی کل واحد منهما الحق فاذا غلب قیل حقّه۔ ویقال
الغیر حق ولا حقاق ای لیس خصومة تحاق خصومت کرد
خصومت کردن دو کس باهم یقال احتق فلان و
فلان ولا یقال للواحد کما لا یقال اختصم للواحد دون
[illegible]
[illegible]

و حقتم بعضا ای قتل بعضا و قلت بعضا حق
درست کردن سخن و وعده۔ و درست کردن حق کسے
(ص ف اص ۲) یقال حققت حذره و احققته اذا فعلت
ما کان تحذره۔ وحققت الرجل و احققته اذا اتیته۔
وحققت الامر و احققته اذا تحققته ای صرت منه علی یقین
ویقال حق له ان یفعل کذا و حقیق ان یفعل کذا۔
وحق لک و حقیقت ان تفعل هذا ای انت حقیق به
ومحقوق به ای خلیق له تو سزاواری بدان والجمع احقاء
ومحقوقون۔ حق ایضا واجب شدن حق (ف ض ک ۲)
احقاق ثبت فیه۔ استحقاق استیجاب تحقق عنده
ای صح۔ تحقیق درست و درست کردن کلام محقق ای
بیین و ثوب محقق ای محکم النسج حقیقة الشیء خلاف مجازه
و آنچه واجب شد و برکشت حمایت آن یقال منه
فلان حامی الحقیقة و [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ویقال [illegible] ای اول اللیل [illegible] ذلک۔
حلق۔ حلقة۔ بالفتح معروف و منه حلقة الباب و
حلقة القوم والجمع حلق بفتحتین علی غیر قیاس ویقال
حلق مثل بدرة و بدر۔ ویقال الواحد حلقة بالتحریک
والجمع حلق و حلقات۔ وجمع الحلق حلقة یقال قوم
حالقة للذین یحلقون الشعر۔ حلق بسکون الثانی
[illegible] گلو حلقوم کذلک حلوق ج۔ [illegible]
[illegible] حلق زدن (ض ک ۲) حلاق بالکسر

خاتم ملک - ومال بسیار تحلیق مبالغة فی الحلق و بلند تر رفتن مرغ در هوا - وبشکل حلقه داغ کردن ستور را اُحلیق نام مردے تحلق بکسر المیم گلیم درشت حالق پستان پرشیر حُلق حوالق ج - وتاک نر رفته بر درخت وکوه بلند - وجاے بلند یقال جباء من حالق ای من مکان مشرف - وقولهم لا تفعل ذالک امک حالق ای اثکلها الله حتی تحلق شعرها - وقولها عند الامر یتعجب منه خمشی عقری حلقی کانه من الحلق والعقر والخمش هو الخدش وفی الحدیث انه صلعم حین قیل له ان صفیة بنت حیی حائض فقال عقری حلقی ما أراها الا حابستنا قال ابو عبید هو عقراً حلقاً بالتنوین ای اصابها الله بالعقر ویمنع من حلقها احلاق موے ستردن ویقال حلق معزه ولا یقال جزه الا فی الضان - شعر حلیق ولحیة حلیق ولا یقال حلیقة - حلاق مرگ مثل قطام بنیت علی الکسر لانه حصل فیها العدل والتانیث والصفة الغالبة وهی معدولة من حالقة - حلاقة المعزی بالضم ما حلق من شعره عن محلوقة - حلاق ورد حلق حلاق بالکسر اسم فی حلق یقال ان رأسه لجید الحلاق تحلاق بلغه نشستن مردم حلق بالتحریک پوست رفتن وسرخ شدن قضیب اسپ وخر از گشنی کردن (عح ک ا ف ۲) یوم تحلاق اللمم یوم لتغلب علی بکر ابن وائل حلقان بالضم خرماے نیم رسیده تحلقن کذالک حالقة تحلقنة یکے حولقة لا حول ولا قوة الا بالله گفتن - حمق حمق - بالضم وبضمتین بے عقلی وگولی (عح ک اف ۲) حمق نعت منه حماقة ایضاً مصدر منه (عح بضمها) احمق نعت منه وکاسد شدن بازار عجرد بن احمق نام مردے وامرأة حمقاء وقوم حمق وحمقی وحماق و نسوة کذالک - البقلة الحمقاء دو بستة فرفه وهی الرجلة - احماق احمق یافتن کسے را وبچگان احمق زادن یقال احمقت المرأة فهی محمق ومحمقة - محماق بالکسر زن بسیار احمق زاینده تحمیق بحماقت نسبت کردن تحامق بگولی یاری دادن استحماق احمق شمردن تحامق خویشتن را گول ساختن - انحماق کاسد شدن بازار وانحمق الثوب اخلق - حماق بالضم آبله که بر اندام پیدا شود محموق آبله زده -

حملاق - حملاق العین - بالکسر باطن اجفانها الذی یسود بالکحل او ما غطته الاجفان من بیاض المقلة - حملق الرجل ای فتح عینیه ونظر نظرا شدیدا -

حنق حنق - بالتحریک خشم حناق ج - وخشم گرفتن (عح ک اف ۲) حنق نعت منه - احناق بخشم آوردن وباریک شدن کوهان شتر حمار محنق خر باریک ولاغر شده از بسیار گشنی محانیق شتران لاغر -

حوق حوق - روفتن خانه (عح ف اض ۲) حوقة بالضم خاک روبه محوقة جاروب حوق بالضم گرد گرد زه -

حیق حیق - فراگرفتن جملته بالبلا (عح ف اک ۲) قوله تعالی لا یحیق المکر السیئ الا باهله وقوله تعالی وحاق بهم العذاب ای احاط بهم ونزل -

حبقة - بالفتح تنگی نفس از زفتی یا دل تنگی -

جباق - کتاس نوعیست کوچک از گوسفند یا بز با خرد...

حدبق - کجعفر کوتاه گرد اندام -
حدرقة - بضم الحاء والراء وشدّ القاف غبیره
که نوعے است از قلبه -
حذلق - اظهر الحذق او ادعی اکثر مما عنده تحذلق مثله
حزقة - تنگ کردن و حبس نمودن -
حزوق - بفتحتین کوتاه فراهم اندام -
حفلق - کعلس و جعفر مرد ناتوان گول -
حلقق - کجعفر و ابرابین حلقق شلد وتقدم -
حمرقة - بالکسر شیم یقال ما علی الشاة حمرقة -
حندقوق - دیو اسپست و آن تره است یقال
لها الذرق حندقوقی بضم القاف وفتحها شلد وقد
تکسر الواو فی الکل والیشامد و دراز مضطرب و گول

فصل الخاء

خبق - رجل خبق مثل ... دراز ... شلت
... لبا را تبا عا للخاء فرس ... خبق ای طویل
مرتع خبقی ... -
... خدرق ... [illegible]
... القاف
خذق ... [illegible]
[illegible]
خرق ... تخریق ... [illegible]
... خرق [illegible]
... فی الاصل ... [illegible]
[illegible]
... خرق ... [illegible]

قیاسه و خریقه بالنار - اختراق الریح گذشتن باد
مخترق باد گذر منخرق کذلک - خرق بکسر جوانمرد
تخرّق فراخ و سنی کردن در کرم - و دروغ گفتن
از نحو و خریق مثال فسیق نبات کریم - خرقة پاره و جامه
پاره زده و ذو الخرق نام مردے شاعر مخراق بکسر
ثوب یلف یضرب فیه دورة و فی الحدیث البرق
مخاریق الملئکة - و فلان مخراق حرب ای صاحب
حروب یخف فیها - تخرقة دروغ گفتن خرق بالتحرک
سرگشته شدن از بیم یا حیا (ع ک ا ت ث م) خرق
نعت منه - و اخرقته ای ادهشته - خرق ایضا
گول شدن خرق بالضم گولی الخرق خرقاء نعمان ...
و فی المثل لا تعدم الخرقاء علة و معناه ان العلل
کثیرة موجودة تحسنها الخرقاء فضلا عن الکیس -
خرقاء ایضا نام زنے ... پیش کوه گوش او
شکافته کرده باشد ... خرقا را ... -
خرنق - خرنقت الثوب - و خرنقته - ای شققته
و قطعته - و یقال ... ای فی خرطه
... ایضا ... و خرنق ...
... [illegible] ... مروسم
... فی اصل ... [illegible]
ای ... [illegible] ... اسکت
[illegible]
خرنق - خرنق - بکسرتین ... خرگوش و نام زنے
شاعره ... خرگوش بچه ناک خورنق
... کوشکے ... النعمان الاکبر ... بوده -

خزق - خزق - نیزه زدن و بهدف رسیدن تیر (ع ف اک ۲) خازق سنان یقال ہو امضی من خازق و تیر بہدف رسیده و خزقتہم بالنبل اسے اصبتہم بہا -

خسق - خاسق - لغة فی خازق -

خفق - خفق - خفقان جنبیدن علم (ع ف ک ۲ ض ۲) و طپیدن دل و سراب و برق و باخفق الریح دوتیہا و اما قول رؤبة لماع الخفق فانما حرکه للضرورة - خفق سر جنبانیدن از خواب و غنودن (ع ف ا ک ۲) و فی الحدیث کانت رؤسہم تخفق خفقة و بنعل زدن زمین را - و بدره زدن کسے را خفقه دره و بپہنا شمشیر زدن مخفق شمشیر پہن - و ہر چیز که پہن باشد زدن - و پریدن مرغ انخفاق بروے آوردن ستاره بفروشدن - و بے غنیمت و صید بازگشتن غازی و صیاد و بے مراد بازگشتن جوینده و بال زدن مرغ و پریدن و اخفق الرجل بثوبه ای لمع به - خفوق فروشدن ستاره یقال وردت خفوق النجم ای وقت غیوبة الثریا - خافقان مشرق و مغرب خفاق پہن پیش قدم پاے امرأة خفاقة ای خمیصة - فلاة خیفق ای واسعة - فرس خیفق سطبر جدا خالیه خیفق کذلک خفیقیق سختی - وزن ولیسکی نون زائده یقال داہیة خنفقیق -

خقق - خقوق - ماده خرکه از فرج او آواز آید از لاغری خقیق آواز کردن فرج و غلاف قضیب اسپ (ع ف اک ۲) خقخقة آواز فرج و قضیب اسپ

واخقت البکرة اذا اتسع خرقها - اخقوق و خقوق بالضم کفتگی زمین ح و فی الحدیث فوقصت به ناقته فی اخاقیق جرذان و ہی شقوق فی الارض - حقق بالضم حوض خشک -

خلق - خلق - اندازه کردن پیش از بریدن قال الحجاج ما خلقت الا فریت و ما وعدت الا وفیت و آفریدن و آفریده - و آفریدگان - و دروغ بربافتن (ع ف اض ۲) و منه قوله تعالی و تخلقون افکا - و یقال ہذه قصیدة مخلوقة ای منحولة خلیقة خوے و آفریدگان خلائق ج - یقال ہم خلیقة الله و خلق الله ایضاً و ہو فی الاصل مصدر - خلقة بالکسر آفرینش خلیق تمام خلقت و سزاوار - و خوگیر خلاقة سزاوار آمدن و قد خلق لذلک بالضم مخلقة لذلک اسے مجدرة له مختلق تمام خلقت سحابة خلقة خلیقة ای فیہا اثر المطر مضغة مخلقة ای تامة الخلق - و الخلق الفج اذا لین - اختلاق دروغ بربافتن قوله تعالی ان ہذا الا اختلاق تخلق کذلک و ایضاً خوے گرفتن - و خوش بوے شدن خلق بالضم و بضمتین خوے یقال خالص المؤمن و خالق الفاجر مخالقة خوے نیکو ورزیدن خلاق بالفتح بہره یقال لا خلاق له فی الآخرة - اخلق ای املس مصمت صخرة خلقاء ای لیس فیہا وصم و الکسر - و خلقاء ایضاً زن بسته فرج ای رتقاء - خلق بالتحریک کہنه ثوب خلق و ملحفة خلق یستوی فیه المذکر و المؤنث لانه فی الاصل مصدر خلقان بالضم ج - ملحفة خلیق تصغیر بلا ہا -

صغته والماء لا تحقق تصغير الصفات كالقول نصيف
فی تصغير امرأة نصف ـ مُخلوقة گوشه لطلان (ع ع ص ضمها)
اخلاق کهنه شدن وکردن لازم ومتعدی وکهنه
پوشانیدن یقال اَخلقته ثوبا ای کسوته ثوبا خلقاً ـ
ثوبٌ اَخلاق بالفتح اذا کانت الخلوقة فیه کله کما یقال
بُرمةٌ اعشار وارض سباسب ـ خلوق بالفتح بوسے
خوش تخلیق طلا کردن به بوسے خوش وزعفران ـ
وتمام خلق گردانیدن خلیقا من الفرس کالعرس
من الانسان ـ واخلولق السحاب ای استوی یقال
صار خلیقا للمطر واخلولق الرسم ای استوی بالارض
خنق تخنق ـ بکسر النون خبه کردن (ع ع ص ضمها)
تخنیق کذلک ـ اختناق انخناق خبه شدن مخنق
بالتشدید جای خبه بود ـ وجاے خبه کردن از گلو
خناق بالضم علّت وبیماری خبه ـ خناق بالکسر رسن که
بدان خبه کنند مخنقة گردن بند ـ وجبل خناق کوهی
باریک مخنق تنگی جاے ـ
خوق ـ خوق ـ ماخوق بالتحریک گر ـ و فراخی
مفازة خوقاء بیر خوقاء ای واسعة ـ بعید الخوق و
ناقة خوقاء ای جیار ـ خاق باق اسم الفرج استعار
هو مبنی علی الکسر مثل خاز باز ـ

خبراق ـ بالکسر تیز رو وخبرق الشی مثلا خبرته
خدرنق ـ کعملس تننده یا تننده کلان ـ
خدرنق ـ شاه رجل خذراق بالکسر و خذارق و
بسیار ریخ زننده خذراق بالضم اسپ سست شود که
کرا شامیدن ش موجب ریخ زدن شود ـ

خروق ـ بالفتح شهر با خرنق نام شهرے ـ
خرنق ـ بالفتح خرول لغة شامية وبمصر یعرف
بحشیشة السلطان وهو نوع من الخرف و بعض الورق
خرفقة خموشیدن اخرنفاق مثله ـ
خزرنق ـ بالضم پارچه یا پارچاے سفید خزرنق
کسفرجل تننده ـ
خشتق ـ کجعفر کتان یا ابریشم یا پارچه پاره کهنه
بغل باشد معرب خشتیچه ـ
خنبق ـ کقنفذ مرد زفت تنگ دل ـ
خندق ـ کجعفر گنده وآن چیزی که گرداگرد شهر
باشد ومحلها ست بجرجان منها کامل بن ابراهیم الخندقی
ودرمیست بباب قاهره منها موسی بن عبد الرحمن
وخفیر لسابور الاکبر بریة الکوفة ابن اباد السحیری
راجز وخندقة کنده آکندید ـ

فصل الدال

دبق ـ ودبق ـ بالکسر سریشم که بدان گنجشک واننده
آن گیرند ـ و دبوقاء غده دابق نام شهرے والاغلب
علیه التذکیر والصرف ـ
دحق ـ دُحیق ـ دور و قد دحقه الناس ای لاینالح
(ع ع ص ضمها) ویقال ایضا ودحقه الله و دحقته
ای رمت الماء ولم تقبله ـ ویقال قبح الله امادحقت به
ای ولدته ـ ودحوق ناقه که زهدان وے بیرون آید از پس
بعد از ولادت اندحاق بیرون آمدن رحم ـ
درق ـ درقة بفتحتین سپر ـ تی ق ـ دراق لغة
فی تریاق ـ درق کوه کلان ویقال دلدان درق

ودراوق ویقال لصغار الابل ایضا ودوق لصغار ایضا من کل شئ - ودورق پیمانهٔ شراب وهو معرّب من الفارسی -

درفق - مَدرَنفق - المسرع فی السیر ویقال ادرنفق مرّ مسلّا ای امضی راشدا -

دسق - دَلیسق - سپیدی سراب وحوض پر آب یقال ملأت الحوض حتی دَسَق ای ساح ماؤه ودیسق ایضا طشت خوان وهو معرب -

دمشق - ناقة دمشق - ای سریعة جدا وکذلک ناقة دمشق مثال جعفر وهو ایضا اسم بلدة الشام -

دعق - دعق - سپردن وکوفته کردن راه - وپراگندن ورمانیدن (ع ع بفتحها) یقال دعق الطریق فهو مدعوق ویقال دعقت الابل الحوض ای ثلمته من جوانبه ودعقة جماعة من الابل خیل مداعیق اسپان که مردم فروکوبند در جنگ -

دعشق - دعشوقة - جانورے -

دغفق - عیش دغفق - بالفتح ای واسع - وعام دغفق مخصب -

دفق - دفق - ریختن آب (ع ع ف اض ۲ وک ۲) ماء دافق ای مدفوق آب جهیده کقولهم سرٌّ کاتم ای مکتوم وهو من قولک دُفق الماء مجهولا - ویقال دَفَق الله روحه اذا دعی علیه بالموت - وتدفّق کفاه الندی ای صبّتاه شد وللکثرة - اندفاق ریخته شدن تدفق کذلک سیل دفاق بالضم سیل که پر کند رود بار را ناقة دفاق بالکسر جهان رفتار دفق مثال هجف

شتر تیزرو ویقال مشی فلان الدِفقی اذا اسرع - سیر ادفق رفتن بشتاب دفق بالتحریک بیرون آمدگی دندان شتر بعیر ادفق نعت منه - ویقال جاء القوم دفقة واحدة بالضم ای بمرة واحدة -

دقق - دقیق - باریک هو خلاف الغلیظ - ودقاق بالضم کذلک - دق بالکسر مثله ومنه حمّی الدق - اخذت دِقّه وجِلّه ای قلیله وکثیره - ودقة باریکی و باریک شدن (ع ف ک ۲) استدقاق کذلک - ادقاق تدقیق باریک کردن - ونیکو کوفتن - وآرد نرم کردن دقیق ایضا آرد ودقة بالضم خاک نرم که بباد رفته شود از زمین دُقَق ج - ویقال اتیته فما ادقّنی ولا اجلّنی ای ما اعطانی دقیقا ولا جلیلا - مداقّة باهم باریکی کردن دقّ کوفتن وآرد کردن مِدقّ مِدقّة کوبه مدق بضمتین کذلک مداق بالفتح ج - مِدقّة اوازسم اسپ -

دلق - اندلاق - پیش شدن واندلق السیف خرج من غیر سل - وکل ما ندر خارجا فقد اندلق - دلق لغزانیدن یقال دلقت السیف من غمده ای ازلقته سیف دالق ودلوق سلس الخروج من غمده - دالق نام مردے ویقال طعنه فاندلقت اقتاب بطنه ای خرجت امعائه - واندلق السیل والغارة علی القوم ای هجم - غارة دَلوق وخیل دلق بضمتین ای شدیدة الدفعة - دلوق ناقة دندان شکسته از پیری ودلقاء کذلک - ودلقم بالکسر مثله میم زائده ویقال للناقة بعد البزول ثم عارف ثم عوزم ثم انقلحم ثم خنفش

ثم جعا رثم ولقيم اذا سقطت اضراسهما ہرما - دلق بالکسر
ولاد وہی معرب -
دمق - دموق - در آمدن بجے بناگاه بے دستوری
(عح ق اص ۲) ودر آمدن صیاد در کازه ودمقت فاه
ای کسرت اسنانه - واندمق علیهم بغتة اذا دخل بغير
اذن - واندمق الصائد فی قترته ایضاً - دمق بالتحریک
و معرب -
دملق - مدملق - بفتح اللام سنگ تابان وشم
لغزان کرد -
دنق - دانق - بفتح النون وکسرها دانگ - ودستور
لاغر افتاده وربما قالوا اللدانق دوانیق والدرہم
تدنیق بیک نگریستن در کارے - و ... کردن
لانہ یتقوا فیدنق علیکم - ونزدیک شدن آفتاب
بفرو شدن - و ... فرو شدن چشم نیست نگریستن
دوق - دوق - بالضم گولی یقال احمق مائق احمق
وقد داق یدوق دوقا ودوقا ودواقة -
دہق - دہق - بالتحریک شکنجه کردن - وشکستن
وبریدن (ع ح ف) ... دہاق بالکسر جام پر - وادہاق
پر کردن جام را - وبرریختن آب ... دہقه شکستن
وبریدن ... والیضاً تنگی ونرمی طعام ...
... باشد ... ان ...
ای ... تعالی ...
... فی حیوتکم الدنیا -

دلق - بالفتح ریختن آب -
دموق - ... بزرگ ... پاکان خلقت -

دمخق - کسفرجل ... اسب درمرو -
درمق - کجعفر آرد نیک سفید -
دزق - کعنب دہیست بمرو ولیس تصحیف ...
المعروفة بها فيما حكاه الذہبی منها ابو جعفر الدزقی
شیخ السمعانی وہذا وہم والصواب وزق قریة بمرو
منها علی بن خشرم ودہیست ... منها ابو جعفر
محمد بن علی ودہیست بسمرقند منها ابوبکر احمد بن ...
وثلث قری اخری ... ودزق العلیا دہیست بمرو ...
منها الحسن بن محمد بن جعفر -
دوشق - بالفتح خانه ... کہ نه خرد باشد ونه کلان
یا شتر ... -
دعق - بالفتح شکستن با پیه ... (ع ح ف اص ۲)
ودعق علیهم ... تاختن کرد ودعق الابل الحوض
شتر حوض را پایمال کرد وشکست آنرا ودعق الجمال
... شد ... شتران والدعقة فی المشی
کالذوب والاقبال والادبار ... ولیلة
دعشقة شب دراز ودعشوقة بالضم دابه است خرد
... گولی -
دعلق فی الوادی - ... فرو ...
جستن چیزے ... بکار ... وفرو شونده
طرلق ولقلق - کجعفر قرطاس را ... روشن ...
ای ... -
دمحق - کجعفر شیر شب ماند ... السعط ...
دارو ... دمحوق بالضم
کلان شکم ... الثوب ... آب ...

دمحق فی مشیہ - در رفتار گرانی کرد -
دندانقان - شہریست بنواحی مرو -
دہدقہ شکست آنرا و دہدق اللحم و ہدقہ و دہداقا
ریزہ گوشت را برید و استخوانہاے آنرا شکست -
ودہدقت البضعہ دارت فی القدر اذا غلت دہداق
جوش آن و خندہ بد و رفتار با لاتر از عنق -
دہلقہ - ستردن موے جلد چہارپایہ تا صاف شود -
الدہنقہ - الدہمقہ فی معانیہا -
دیق - کج و مائل کردن چیزے را براے برکشیدن
(عج ف اک ۲) -

فصل الذال

ذرق - ذرق - بضم آ و فتح ۲ سپست دشتی
ذرق بالفتح سرگین مرغ و سرگین افگندن آن (عج
ف اض ۲ و ک ۲) یقال ذرق الطائر و زرق
بمعنی - اذراق رویانیدن زمین سپست را
لبن مذرق ای مذیق -
ذعلق - ذعلوق - بالضم گیاہے -
ذلق - ذلق - بالتحریک بے آرامی - و بے آرام
شدن - و تیز زبان شدن (عج ک اف ۲) اذلاق
بے آرام کردن و آب ریختن در سوراخ سوسمار
تا بیرون آید تذلیق تیز کردن طرف ہر چیزے
ذلق مجراے محور در بکرہ - و تیزی زبان - و
تیزی سنان - و تیزی ہر چیز و تیز شدن زبان
(عج بضمہا) لسان ذلیق و ذلق و اذلق نعت منہ -
و یقال ایضاً لسان ذلق طلق ذلیق طلیق
ذلق طلق بضمتین ذلق طلق بالضم و فتح اللام فیہا
اربع لغات و کذلک ذولق اللسان و السنان
ای طرفہا - حروف ذلق حرفہاے کہ از کرانہاے
زبان و لب بیرون آید و ہی ستۃ ثلثۃ منہا ذولقیہ
و ہی الراء و اللام و النون و ثلثۃ منہا شفویۃ و ہی الفاء
و الباء و المیم خطیب ذلیق و ذلق بکسر اللام فصیح
زبان ذلقہ ذلیقہ مونث ذلاقہ تیز زبانی و فصاحت -
ذوق - ذوق - ذواق مذاق - مذاقہ چشیدن
(عج ف اض ۲) و یقال ما ذقت ذواقا ای شیأ - و ذق
ما عندہ ای خبرتہ - و ذقت القوس ای جذبت وترہا
و علمت ما شدتہا - اذاقہ چشانیدن اذاقہ اللہ و بال
امرہ - تذوق پارہ پارہ چشیدن امر مستذاق ای
مجرب معلوم - ذواق مرد ملول -
ذعقہ - بانگ زد برو و ترسانید اورا (عج بفتحہا)
ماء ذعاق بالضم آب تلخ سطبر کہ خوردہ نشود و داء
ذعاق درد کشندہ -
ذفروق - بروزن و معنی ثفروق -
ذفداق - تیز زبان کہ دران زودی باشد -
ذملق کعلس مرد چاپلوس و مرد سبک و تیز زبان
و شمشیر تیز و رجل ذملقانی مرد جلد گو و ملقی مرد گویا
ذملقہ چاپلوسی و نرمی کردن -

فصل الراء

ربق - ربق - بالکسر رسن با گوشہا کہ بر برہ و بزغالہ
بندند ربقہ یکے گوشہ از ان و فی الحدیث خلع
ربقۃ الاسلام من عنقہ و الجمع ربق ارباق

وربَاق - وفی الحدیث لکم العہد ومالم تاکلوا الرباق -
ربق بالفتح وربقہ کشیدن (ع ف اض ۲ ک ۲)
ارتباق وربقہ درآمدن - و در دام بستہ شدن
گردن آہو ربیقہ صید بدام افتادہ وبرہ وبزغالہ
گردن بستہ وقولہم ربقت الضأن فربق ربق ای
ہیّ الارباق فانہا تلد عن قریب لانہا تضرع علی
رأس الولد ولیس کذلک المعزی فلذلک قالوا فیہا
ربّق ربّق بالنون - امّ الربیق الداہیۃ -
رتق - رتق - بستن وہو ضد الفتق وبستہ (ع
ف اض ۲) ومنہ قولہ تعالی کانتا رتقا ففتقناہما -
ارتتاق بستہ شدن رتق بالتحریک بستہ شدن بکارت
زائل شدہ امرأۃ رتقاء التی لایستطاع جماعہا
لارتتاق ذلک الموضع منہا - رتاق بالکسر دو جامہ
کہ آنہا بہم بستہ -
رحق رحیق - شراب خالص -
رزق - رزق - بالکسر روزی - و روزی دادن
وہ سوم (ع ف اض ۲) وباران ومنہ قولہ تعالی
وما انزل اللہ من السماء من رزق - رزقۃ یکبار داد
رزقات الجند وارزقہم ای اطاعہم - ارتزاق مرسوم
گرفتن لشکر و روزی یافتن وقولہ تعالی وتجعلون
رزقکم انکم تکذبون ای شکر رزقکم - وقال اللہ تعالی
وفی السماء رزقکم وہو اتساع فی اللغۃ کما یقال التمر
فی قعر القلیب یعنی بہ سقی النخل - رجل مرزوق ای
مجدود یعنی بابخت رازقیۃ جامہاے کتان سپید -
رزدق - رزداق - بالضم روستا وہو معرب -

رزدق رستہ از ہر چیز وہو معرب -
رستق - رسدق - رستاق - رسداق - روستا
والجمع رساتیق وہی السواد -
رشق - رشق - تیر انداختن (ع ف اض ۲) رشق
بالکسر ہو الوجہ من الرمی فاذا رمی القوم باجمعہم
فی جہۃ واحدۃ قالوا رمینا رشقا - ارشاق تیز نگریستن
و گردن دراز کردن آہو رشاقۃ باریک و نیکو قد
شدن (ع بضمہا) رجل رشیق ای حسن القد لطیفہ
رشائق بطئے از قبائل سپاہان -
رفق - رفق - بالکسر نرمی - و نرمی کردن شفقت
(ع ف اض ۲) صلتہ بالباء - و سود و نفع ارفاق نرمی
کردن - و سود و اشتن کسے ارتفق نرمی کردن
صلتہ بالباء - رفقۃ بالضم والکسر گروہ ہم سفر رفاق
ج یقال رافقتہ وترافقنا فی السفر - رفیق مرافق
بمعنی رفقاء ج - فاذا تفرقوا ذہب اسم الرفقۃ و
لایذہب اسم الرفیق وہو واحد وجمع مثل الصدیق
قولہ تعالی وحسن اولئک رفیقا - وہو ایضا صد الاخرق
یعنی گول درشت رفق بستن بازوے شتر تا آہستہ
رود (ع ف اض ۲) رفاق رسن کہ آن بندند مرفق
بکسر المیم وفتح الفاء وبالعکس آرنج و انچہ بوے
نفع یابند از کارے ومنہ قرئ قولہ تعالی ویہیئ لکم
من امرکم مرفقا جعلہ مثل مقطع ومن قرأہ مرفقا جعلہ
اسما مثل مسجد ویجوز مرفقا بفتح الفاء ای رفقا مثل
مطلع ولم یقرأ بہ - ومرافق الدار جاے آب وبرف
انداختن ومانند آن مرفقۃ بکسر المیم نازبالش

وقد ترفّق ای اخذ مرفقة - وبات فلان مرتفقا ای متکئا
علی مرفق یدیه - رفق بالتحریک بر تافتگی آرنج جمل ارفق
وناقة رفقاء نعت منه - ارفق ومرتفق رفیق است
سهل المطلب - رافقة نام شهرے -

رقق - رق - بالکسر بندگی و چیزے تنک - وزمین
نرم رقیق بنده و تنک ونرم واحد وجمع رقاق بالفتح
پوست آهو که بروے نویسند قوله تعالی فی رق منشور
و سنگ پشت یعنی کشف بزرگ رقوق ج - رقة
نام شهرے - و هر زمین که بر لب رود باشد که آب
بر آید از وے بوقت مد رقاق بالفتح زمین هموار که ریگ
ور نرم باشد و زیر وے سخت رقق کذالک وایضا
سستی و کمی یقال فی عظمه رقق ای ضعف وفی ماله
رقق ای قلة - رقاق بالضم نان تنک یقال عندی
غلام یخبز الجردق والرقاق یعنی گرده و نان تنک
وقد بالکسر تنگی (ع ف اک ۲) ارقاق تنک کردن
و بنده کردن ترقیق ایضا تنک کردن - ونیکو کردن
سخن را ترقق تنک دل شدن استرقاق تنک
شدن - و بنده گرفتن مراق البطن تنک جایهاے
شکم ولا واحد له - ترقرق درخشیدن و بر سو رفتن
آب چشم رقراق السراب درخش سراب و هر چیزے
رقرقة جنبانیدن کوزۂ آب - و برگشتن آب در چشم -

رمق - رمق - نگریستن (ع ف اض ۲) ترمیق
پیوسته نگریستن رمق بالتحریک باقی جان - ورمه
وهذا معرب - ویقال هذه النخلة ترامق بعرق ولا یحیی
ولا تموت - مرامق آنکه اندک اندک دوستی تو بدل او
مانده باشد وما فی عیشه الا رمقة ورماق ای بلغة -
حبل ارماق ای ضعیف کما یقال ثوب اخلاق و
اسمال - ارمقاق ارمیقاق سست شدن کما یقال
ارمق الحبل ارمقاقا وارماق ارمیقاقا ای ضعف -
وعیش مرمق ای دون - وعیش رمیق الذی یمسک الرمق
ترمق آشامیدن مرامقة محکم ناکردن کار -

رنق - رنق - بالتحریک تیره شدن آب وجز آن
(ع ک اف ۲) ماء رنق بالتسکین وعیش رنق بکسر ۲
ارناق تیره کردن ترنیق مثله وایضا در آمیختن خواب
با چشم و سست شدن در کار - وسستی تن وبینائی
وپیوسته نگریستن و چیزے وانتظار مثل ترمیق
وتدنیق ویقال رنّقت المعزی فرنّق رنّق اے
انتظر الولادة لانها تری ولا تضع الا بعد مدة وربما
قالوا بالمیم وبالدال ایضا ای رمّق ودنّق ومنهم
بدون قوم بریک جائے - واحتباس کردن - و
یقال رنّق الطائر اذا اخفق بجناحیه فی الهواء وثبت
ولم یطر - ولقیت فلانا مرنّقة عیناه ای منکسر الطرف
من جوع وغیره - رونق آب کار و رونق السیف
آب تیغ رونق الامر ورونق الضحی منه ایضا - وترنوق
بضمتین الطین الذی فی الانهار والمسیل -

روق - روق - مثلث اروق ج - وپارۂ از شب
و اول هر چیزے - وکاشانه رواق بالکسر مثله وایضا
پرده که در کشیده باشند از سقف یقال بیت مروّق
ویقال ثلثة اروقة والکثیر روق بالضم - وروق شبابه
وریقه وریّقه بالتشدید ای اوله - وریق کل شیء فضله

ویقال اکل فلان روقه اذا طال عمره حتی تحاتت
اسنانه - ارواق خیمه یقال ضرب فلان روقه
بموضع کذا ای فسطاطه وفی الحدیث حین ضرب الشیطان
روقه ومد اطنابه - یقال القی فلان علیک ارواقه
وشراشره وهو ان تحبه حبا شدیدا - وایضا القی
ارواقه اذا عدا واشتد عدوه - والقی ارواقه اذا
اقام بالمکان واطمأن به - والقت السحابة ارواقها
ای مطرها ووبلها - ترویق فرو شستن شب تاریکی را
وپالودن شراب را - رَوق ایضا خوش آمدن وشگفت
آوردن کسی را (ع ف اض ۲) وصافی شدن شراب
راوُوق پالونه شراب - غلمان روقة بالضم جوار روقة
ای حسان وهو جمع رائق مثل فاره وفرهة وصاحب
وصحبة وغلمان رُوق ایضا مثل بازل وبزل -
روق بالتحریک دندان پیش برین دراز شدن
از فرودین اروق نعت منه - اراقة ریختن آب
وخون ومانند آن -
رهق - رهق - بالتحریک نشستن گرد وچیزی بر چیزی
وفرو پوشیدن (ع ک اف ۳) قوله تعالی ولا یرهق
وجوههم قتر ولا ذلة - وفی الحدیث اذا صلی احدکم
الی الشیء فلیرهقه ای فلیدنه ولا یبعد منه وخود را
بحرام وتباهی داشتن یقال فیه رهق ای غشیان
للمحارم من شرب الخمر ونحوه وستم کردن قوله تعالی
فلا یخاف بخسا ولا رهقا ای ظلما وسفاهت وطغیان
قوله تعالی فزادوهم رهقا ای سفها وطغیانا ونزدیک
آمدن ودریافتن ترسیدن یقال طلبته حتی رهقته
ای دنوت منه وادرکته - ارهاق تکلیف کردن وتاخیر
کردن نماز را تا بوقت نماز دیگر - ودشوار کردن یقال
لا ترهقنی لا ارهقک الله ای لا تعسرنی لا اعسرک الله
وقوله تعالی لا ترهقنی من امری عسرا ای لا تکلفنی -
ویقال ارهقه طغیانا ای اغشاه اباه وارهقنی اثما حتی رهقته
ای حملنی ثمانه - مراهق آنکه بکشتی رسیده باشد مراهقه
نزدیک رسیدن کودک ببلوغ ترهیق متهم داشتن
کسی را وفی الحدیث انه صلی علی امراة ترهق ای تتهم
وتوبن بشر - رجل مرهّق ای یغشی بالناس الضیفان
وقیل الشعر خیر الرجال المرهقون کما * خیر تلاع البلاد
اکلؤها - ویقال القوم رهاق مائة بالضم والکسر ای زهاء
ای بادرائه یعنی نزدیک صد - رهقان زعفران -
ریق - ریق - بالکسر آب دهان یقال ریقه اخص منه
ارياق ج - ریق کل شیء افضله واوله وقد یخفف
ومنه ریق الشباب والمطر - اریاق آب دهان ناشتا خوردن
ترویق جان دادن یقال هو یریق بنفسه ای یجود
بها عند الموت - ریق بالفتح درخشیدن سراب ترییق مثله
زبرق - کجعفر ساک انگور -
زوق بفتحتین زج وآن چیزیکه شتربچه یا اسپ کره
بعد تولد پیش از خوردن رید -
روذق - کجوهر پوست کشیده وبزغاله موی برکنده
وگوشت پزانیده با دیک افزار وغیره آمیخته رواذق ج
زبرق و زیرق - ساک انگور -
ارتعاق چسپیدن چیزی و مرتعق گردگاهیکه
پیدا بودن منغرش شود باشد -

رشیق - کامیر و غراب آواز شکم و ابیکه وقت دویدن شنیده شود یا آواز نره آن و قتیکه در غلافش بجنبد وقد رشق چنین آواز کرد ع بفتحها

فصل الزاء

زبق - زبق - برکندن موے ع فت اض ۲ انزبق ای دخل و ہو مقلوب انقب - زنبق روغن یاسمین زیبق بالکسر سیماب و ہو معرب وقد اعرب بالہمزہ و بکسر الباء مثل زئبق و درہم مزأبق درم سیماب اندوده و العامۃ تقول مزبق -

زبرق - زبرقان - بکسر تین ماہ - و نام مردے زبرقت الثوب ای صفرته -

زحلق - زحلوقة - مثل زحلوفة جاے لغزیدن کودکان زحالیق ج - زحلقه ای دحرجه وقد تزحلق اسے تدحرج -

زندق - زندیق - بالکسر یکے از بد مذہبان وہو معرب زنا و قتری - والماء عوض من الیاء المحذوفۃ واصلہ الزنادیق وقد تزندق والاسم زندقۃ عرب من الزند و ہو کتاب لہم -

زرق - زرق - بالتحریک کربہ چشم شدن ع ک ا فت ۲ زرقۃ گربہ چشمی ازرق زرقا و لغتان تہم یقال نصل ازرق و ماء ازرق - ازرقاق ازیقاق کذلک - زرق بالضم سخت کبود چشم و للمؤنث کذلک زرق جمع ازرق و زرقاء وایضا سنانہا سے تیز و یک نوع باز زرق الطائر زرق ای زرق - زرق عینہ نحوی اذا انقلبت وظہر بیاضہا - زرق بالسکون زدن بمزراق و ہو رمح قصیر و رمل سپس افگندن شتر زرنوقان دو دیوار چوبدو طرف چاہ کہ نعامہ بر وے نہند و آن چوبے باشد کہ بکرہ را از وے در آویزند قان کانتا من خشب فہما زرنوقان و قیل نعامتان والمعترضۃ علیہما ہی العجلۃ والغرب معلق بالعجلۃ - زورق کشتی خرد زرق بالضم و التشدید باز چیرہ معرب و آن باز سپید باشد زراریق ج -

زرمق - زرمانقۃ جبۃ صوف وفی الحدیث ان موسی علم اتی فرعون و علیہ زرمانقۃ -

زعق - زعق - فریاد و بانگ کردن ع بفتحها زعق بالتحریک ترسیدن در حالت نشاط ع ک ا فت ۲ زعق تحت منہ - ویقال ازعقہ الخوف حتی زعق وانزعق - ویقال ازعقتہ فہو مزعوق ویقال زعقتہ فہو مزعوق - ماء زعاق بالضم تلخ طعام مزعوق طعام شور -

زعفق - زعفوق - بالضم بدخوے -

زقق - زق - بالکسر مشک ازقاق ج وزقاق وزقان ایضا مثل ذئاب و ذؤبان - تزقیق الجلد سلخہ من قبل رأسہ - زقاق بالضم کوچہ یذکر و یؤنث قال الاخفش اہل الحجاز یؤنثون الطریق والصراط والسبیل والسوق والزقاق و بنو تمیم یذکرون ہذا کلہ زقان ازقۃ ج مثل حوار و حوران و احورۃ - زق خورش دادن مرغ چوزہ را بدہان زقزقۃ ترقیص کودک -

زلق - زلق - بالتحریک جاے لغزان - ولغزیدن

عح ک اف ٢ ازلاق منه و بچه افگندن ماده
وسوده شدن مزلق مزلقه جاے لغزان وکذلک
المزلاقة - وقوله تعالی فتصبح صعیدا زلقا ای ارضا
ملسا لیس بها شی - مزلاق ای مزلاج وهو الذی
یغلق به الباب ویفتح بلا مفتاح - و فرس مزلاق
کثیرة الازلاق - زلیق بچه افگنده زلق سر ستردن
عح و کذلک ٢ تزلیق کذلک - رجل زلق زملق
مثال هدبد و زمالق و زلق بتشدید الیم آنکه پیش
از مجامعت انزال افتدش زلیق بالضم والتشدید
شفترنگ و آن نوعے از شفتالو است سپید چشم -
زنق - زناق - حلقه توضع تحت حنک الدابة
ثم یجعل فیها خیط یشد برأسه حلقه و گلو بند زنان
از زیور یقال زنقت الفرس - زنق بالتحریک جاے
زناق - الجمع زنق تنگ - نفقة کوچه باریک
تنگ مزنوق نام اسپے -
زوق - زاووق - سیماب فی لغة اهل المدینة -
وقیل لکل منقش مزوق وان لم یکن فیه زیبق -
تزویق آراستن و درست کردن کتاب و سخن را
زیق القمیص بالکسر زه پیراهن زیق نام مردے
تزیق سرمه کردن و آراستن زن خود را -
زهق - زهوق - مغز اکنده شدن استخوان -
و نیست شدن منه و برآمدن جان قوله تعالی وتزهق
انفسهم وهم کافرون وقیل المعنی زهقت انفسهم
بالکسر زهیق زهوقا اذا العروق زهقت و نیست شدن
و سبقت از اسپان دیگر - و نیست شدن قوله تعالی

وزهق الباطل - زهوق بالفتح نعت منه - و ایضا
بئر بعیدة القعر - مع الجبل المشرف وازنشانه درگذشتن
تیر - عح بفتحها زاهق مغز آکنده - و ستور فربه پیه مغز
و مرد نیست شده - و جمع زهق - زهق بالتحریک شیب
پست زهیق ای زهوق - ازهاق کشتن و نیست گردانیدن
و درگذرانیدن تیر از نشانه - و پر کردن خنور را -
و بگردن آوردن ستور زین را و رحل را و یقال
در بایست فلان ازهقا ای متقدما فی سیره - و فرس ذات
انزهیق ای ذات جری سریع - انزهاق به جستن
و رمیدن ستور پیه دن زهوق بالضم فربه لاهر تازه
یقال خنزیر زهاق -
زهزق - زهزقه سخت خندیدن -
زعبق - کسفرجل و هو طراط بد خلق -
الزردق - بالکسر لغة فی الصدق یقال انا الزردق
زرنوقان - بالضم وبفتح منارتان تبنیان علی
جانبی راس البئر زرنوق مفرد و قیل الزرنوق
علی جبل مطل علی دجلة بالجزیرة زرنیق بالکسر زرنیخ
معرب و تزرنق متغیر شده و زرنوق با جرة آب
کشید و تزرنق فی الثیاب پارچه را پوشیده و در آن
پنهان گشت و زرنقة انا منه زرنقة دین کان
معرب زرنه ای الذهب لبس و فرونی و کمال حسنا
و زرنوق آب دادن و برپا کرد نقش بر چاه و چیزی را
بدست فروختن و انزرق فی الحجر و مسلخ درآمد
و بکمین گاه نشست و انزرق الرمح نیزه بگذشت
زعبق القوم و الشی - گروه و چیزها پراگنده کرد

بعزقه مشد-

زعلوق کعصفور شادان وتباقی او الصواب بالذال فیهما-

زمق لحیته- ریش او را برکند عع ف ک ۲ وضرب و اللحیة زمیقة ومزموقة وزلق القفل قفل را وا کرد وما اغنی عنی زمقة ای شیأ-

الزندوق- بالضم لغة فی الصندوق-

زهمق- بالفتح کوتاه فراهم اندام زهمقة بدبوئی تن از گنده بغلی یا جز آن-

فصل السین

سبق سَبَق- درگذشتن عع ف اض ۲ وک ۲ یقال سابقته فسبقته- واستبقنا فی العدو اے تسابقنا- وقیل فی قوله تعالی ذهبنا نستبق اے ننتضل- ویقال له سابقة فی هذا الامر اذا سبق الناس الیه- سبق بالتحریک انچه گرو بندند بدان در اسپ دوانیدن وتیر انداختن ومانند آن سباقا البازی قیداه من سیر وغیره-

ستق- درهم ستوق- بالتشدید درم نبهره وکل ما کان علی هذا المثال فهو مفتوح الاول الا اربعة احرف جاءت نوادر وهی سبوح وقدوس وذروح وستوق فانها تضم وتفتح مُسْتَقَة پوستین دراز آستین مساتق ج-

سحق سحق- سودن وجامه کهنه- وپویه رفتن عع بفتحها انسحاق سوده شدن سحق بالضم وبضمتین دوری عع بضمها یقال سحقا له سحیق دور اسحاق دورگردانیدن- وکهنه شدن جامه- وسوده شدن سپل شتر- وخشک شدن پستان از شیر وبرسینه وشکم چفسیدن آن سحوق بالفتح نخل دراز سحق ج اتان سحوق وحمار سحوق ایضا ای طویل- سوحق دراز اسحاق نام پیغمبرے معروف فان اردت به الاسم لم تصرفه وان اردت به المصدر صرفته- مُسْحَق بالضم نخل دراز میم زائده- سمحاق بالکسر پوست تنک سر- وشکستگی که بدان پوست رسد سماحیق السماء پارهاے ابر ویارهای پیه پر دوده-

سذق سَوْذَق- بالفتح والذال المعجمة دستیانه وچرغ سوذنیق سیذنوق شوذانق کذلک معرب- سَذَق شب آتش افروختن مغان معرب سده-

سرق سَرَق- بالتحریک شقهاے حریر سپید سرقة یکے وهو معرب سره مثل برق معرب بره- ودزدی کردن عع ف ک ۲ سرقة بکسر الراء ودزدی یقال سرق مالا منه وربما قالوا اسرقه مالا- وفی المثل سرق السارق فانتحر تسریق بدزدی نسبت کردن وقرئ قوله تعالی ان ابنک سُرِّق- استراق گوش داشتن پنهانی سخن کسے را ویقال یسارق النظر الیه- سُرَّق وسُرَّقان دو موضع سراقة بن جعشم بالضم نام مردے از صحابه استبرق دیباے گنده-

سرادق سُرادِق- سراپرده سرادقات ج- ویقال بیت مُسَرْدَق خانه با سراپرده-

سرمق سَرْمَق- شور گیاه-

سفق سَفُق- دبا کردن انسفاق لازم منه

ثوب سفیق ای صفیق جامه سخت بافته ۔ سفاقه
شوخ دیدگی وقد سفق بالضم ۔ وهو سفیق الوجه
ای وقح ۔ سفاسق اسیف پرنگ شمشیر معرب ۔

سلق ۔ سلق ۔ بالتحریک دشت هموار سلقان
بالضم ج مثل خلق وخلقان ۔ مسلق بزیادة المیم
کذلک مسالق ج ۔ سلق بالسکون ستان افگندن
وربما قالوا سلقیته سلقاء یزیدون فیه الیاء کما قالوا
جعبیته ای صرعته ۔ ویقال سلقها وسلقها اذا بسطها
ثم جامعها ۔ واسلنقی اذا نام علی ظهره وهو افعنلی ۔
ویقال یسلنقی وهو افعنلی ۔ وسلق لغة فی صلق ای
صاح ۔ سلق ایضا سخن سخت گفتن وآزردن بزبان
قوله تعالی سلقوکم بالسنة حداد ۔ سلاق بالکسر
خطیب بلند آواز مسلاق کذلک ۔ ویقال خطیب
مسقع مسلاق مصقع ۔ وصغن دادن مشک مزاده را
ونیم پخته کردن سبزی وبیضه را در دیگ ۔ وگوشه
جوال درهم افگندن ۔ ونشان پیش پشت ستور
که نیکو شده باشد وجامه آن سپید مانده ۔ سلق
بالکسر گرگ ۔ وچکنه سلقة ماده گرگ ۔ وزن دراز
زبان ۔ سلیقه نشان نوار دنگ بر پهلوے ستور
وسرشت یقال فلان یتکلم بالسلیقة ای بطبعه
لاعن تعلم ۔ سلاق بالضم دمیدگی دهان وبن
دندان ۔ ودمیدگی براندام ۔ تسلق بدیوار برشدن
سلیق آنچه از درخت فرو ریزد ۔ سلوق بالفتح نام
دیهے بیمن وزره سلوقیة وکلاب سلوقیة منسوب بدو

سمق سموق ۔ بلند شدن ودراز شدن
ع ق ا ف ش ۲ ۔ سماق بالضم والتشدید تخم وآن
از بر درخت است ترش کذا ۔ سماق بالتخفیف
دروغ ساده ۔ سمیقان دو چوب یوغ که بر گردن گاو نهند

سنق سنق ۔ بالتحریک ناگوار شدن ع
ک ا ف ت ۲ ۔

سوق ۔ ساق معروف سوق بالضم ج خواسته
واشد سیقان اسوق کذلک ۔ سوق بالتحریک
خوب ساق شدن ۔ اسوق سوقاء زنان منه ۔
اسوق ایضا دراز ساق ویقال ولدت ثلثة بنین
علی ساق واحد ای بعضهم علی اثر بعض لیس بینهم
جاریة ۔ ساق الشجر تنه درخت ۔ ساق حر قمری نر
وقوله تعالی یوم یکشف عن ساق ای عن شدة ۔
مساوقه مفاخرت کردن ۔ ساقة الجیش مؤخره ۔
سوق بالضم بازار یذکر ویؤنث ۔ سوق الحرب
حومة القتال ۔ سوق بالفتح راندن ۔ و
دست پیمان راندن از ستور وجز آن بعروس و
بر ساق زدن ع ق ا ف ش ۲ ۔ تسوق خود را بازاری
کردن بخرید وفروخت ۔ سوقة بالضم مردم فرومایه
سوق بالتحریک الواحد ۔ استیاق راندن انسیاق
لازم منه ۔ سیقة بالفتح والتشدید ستور بغارت
رانده مثل وسیقة ۔ سیق ابرے باران که باد اورا
می راند ویقال استنک الابل حیثک تسوقها ۔
سیاق جان کندن یقال رأیت فلانا یسوق ای
ینزع عند الموت ۔ سیاقه بر یک روش راندن
سویق پست ۔

سمهق - سمهوق - مرد دراز و باد سخت -

السأق - لغة فی الساق سؤق ج -
سیداق - درختیست قوی یا ساق دار قشره
حراق و سما و حریق خشبه بیض به غزل الکتان -
سودق - کجوهر چرغ منقول عن الباهر -
السملق - بالفتح ام السعالی -
سمفوق - کعصفور ابن طریف بن تمیم او لقب ابا لله
سنعبق - بفتحتین وضم الباء وفتحها گیاهیست بدبو
ستق - بضمتین غیبت کنندگان مردم وستق الطائر
پرنده پیخال انداخت سقسق مثله و السقسق
من یصعد فی دکة وآخر فی اخری وینشد کل منهما
بیتا بالنوبة مولدة وسق سق و یکسران زجر للثور -
سمسق - کجعفر زنبق و قنفذ و جندب گل
یاسمین و مرزنگوش -
سنبوق - کعصفور کشتی خرد -
سندوق - بالضم بروزن و معنی صندوق -
سنسق - بالفتح نوعیست خرد از مورد -
سنعبق - کسفرجل تقدم -

فصل الشین

شبق - شبق - بالتحریک آرزومند شدن بجماع
(ع ک اف ۳) -
شبرق - شبرقة - جامه پاره کردن شبراق
کذلک وگوشت پاره کردن شبرقة کذلک شبرق
بکسرتین گیاهیست شباریق پارهاست جامه شبارق
شلوار و هو معرب ...

شدق - شدق - بالکسر کنج دهن اشداق ج
شدق بالتحریک فراخی شدق خطیب اشدق کام
گشاده تشدق فصاحت نماینده -
شرق - شرق - آفتاب یقال طلع الشرق
شارق مثله و جای برآمدن آفتاب - و برآمدن
شروق مثله و شگافتن گوش گوسپند و جز آن
(ع ف اض ۳) مشرقان یعنی مشرق تابستانی
و زمستانی مشرقة بفتح الراء وضمها و شرقة و مشرق
آفتاب گاه تشرق بآفتاب گاه نشستن اشراق
روشن و تابان شدن شرق بالتحریک گوش شگافته شدن
ستور (ع ک اف ۳) شرقا نعت منه و اندوه و خفه گی
شدن و یقال شرق بریقه و بالماء ای غص یعنی
آب و خدو بگلوش فرو ماند و فی الحدیث یؤخرون
الصلوة الی شرق الموتی ای الی ان یبقی من الشمس
مقدار ما یبقی من حیوة من شرق بریقه عند الموت -
لحم شرق بفتح و کسر ای لا دسم علیه تشریق
رفتن سوی مشرق و یقال شتان ما بین مشرق
و مغرب و قدید کردن گوشت ایام التشریق سه روز
بعد از نحر مشرق بفتح الراء نمازگاه - و مسجد خیف
شریق نام مردیست -
شفق - شفقة - بفتحتین سرخی افق بعد از غروب
تا نماز خفتن - و تباه از هر چیز شفقة مهربانی
شفق کذلک - اشفاق ترسیدن بر کسی یا چیزی
از مهربانی بر وی صلته بعلی یقال اشفقت علیه فهو
مشفق و شفیق علیه - و یقال اشفق ای مقلل

وترسیدن از کسے یقال اشفق منه ای خاف قال
ابن درید شفقت واشفقت بمعنی وانکره اہل اللغة
شقق - شق - کفتگی شقوق ج - ویقال بید فلان
وبرجله شقوق وصبح - وکفانیدن - وبرآمدن
دندان - ودشوار آمدن کار بر کسے صلته بعلی و
چشم باز ماندن مرده یقال شق علیه الامر وشق
بصر المیت اذا نظر الی شئی لا یرتد الیه طرفه وہو الذی
حضره الموت (ع ف اض ۲) ویقال شق فلان العصا
ای فارق الجماعة - وانشقت العصا ای تفرق الامر
شقاق بالضم کفتگی سم ستور شق بالکسر نیمه چیزے
وکرانه کوه - وبرادر ودوست یقال ہو اخی و
شق نفسی ونام کاہنے معروف وشق ومنه قولهم
لم تکونوا بالغیه الا بشق الانفس وہذا قد یفتح -
شقة بالکسر پاره از چوب وتخته - ونیمه چیز شقة
بالضم جامه پیش شگافته خلاف جبه - وسفر دور
قوله تعالی ولکن بعدت علیهم الشقة - ویقال شقة
شاقة وربما قالوا بالکسر - وہذا شقیق ہذا اذا انشق
الشئی بنصفین وکل واحد منهما شقیق الآخر -
شقیق ایضا برادر شقیقة درد نیم سر - ونام جده
نعمان بن المنذر - وکشادگی میان دو کوه از ریگ
که در وے علف باشد شقائق ج - شقائق النعمان
لاله واحده وجمعه سواء - فرس اشق ای طویل
والانثی شقاء - مشاقة شقاق خلاف ودشمنی
کردن اشتقاق گرفتن نیمه چیزے - وگرفتن حرف
از حرفے - وسخنے را در فن وست چپ وراست

بردن بے قصد - وبچپ وراست رفتن در انجال
تشقیق سخن را نیکو بیرون آوردن - وہیزم وجز آن
کفانیدن تشقق شگافته شدن انشقاق کذلک -
شقشقة بانگ کردن شتر فحل وکنجشک شقشقة بالکسر
ریه شتر که بوقت بانگ وستی از دہان بیرون آرد
ویقال للخطیب ذو شقشقة تشبیها بالفحل -
شقرق - شقراق - بکسرتین وبالفتح مشدد الراء
مرغے که آنرا ابقال بد دارند شرقراق کذلک -
شمق شمعمق - دراز - ونام مردے -
شنق - شنق - بالتحریک میان دو نصاب از
زکوة وفی الحدیث لا شناق ای لا یؤخذ من الشنق
حتی یتم وکم ازویست - ودرازی سر شناق بالفتح
دراز - بالکسر بند سر مشک شنیف ابن سر خوانده شناق
مشک بستن - وسر واکردن شتر - والیستانیدن
والیستانیدن شتر لازم ومتعد - شنق بالسکون
باز ایستانیدن شتر را کشیدن مهار بوقتیکه بر وے
نشسته باشی (ع ف اض ۲ و ک ۲) المحمر شنق
ای مشنقه وہو ماخوذ من اشناق الدیة وذلک
ان یسوق ذو الحمالة الدیة کاملة فاذا کانت معها
دیات جراحات فتلک ہی الاشناق کانها متعلقة
بالدیة العظمی - ویقال ایضا للعجین الذی یقطع
ویعمل بالزیت مشنق -
شوق - شوق - آرزومند گردانیدن (ع
ف اض ۲) شائق ہو المشوق وشوق ہو العاشق
اشتیاق آرزومند چیزے شدن تشوق آرزومندی.

بردن شوق با زدوا وردن - شیق بالکسر نام کوهی شیاق بستن طناب (ع ف اک م)-

شهق - شهیق الحمار - آخر صوت تشهاق مثله و زفیره اوله - ویقال الشهیق رد النفس الزفیر اخراجه (ع بفتحهما وک م) شهوق بلند شدن شاهق کوه بلند وفلان ذو شاهق اذا کان یشتد غضبه - شهقة نعره زدن یقال شهق فلان شهقة فمات - ویقال ضحک تشهاق -

شبرق - کجعفر شخصے کہ چشم زخم دیوبا و رسیده باشد ونصر الله بن موسی بن شبرق الموصلی محدث -

شوذق - کجوهر دست برنجن شیذق وشیذقانه وشیذاق وشوذانق چرغ باشاهین وضبط لغاته فی السین شوذقه بچوچرغ بہ پنجہ چیزے گرفتن -

شبرق الثوب - ای شبرقه یعنی پارچه را برید -

شبرشق - کزبرج باز -

شرنق - برید شرانق پوست مار والشرانق من الثوب پارچه پاره گشته -

شفشلیق - کزنجبیل پیرزال فروهشته اندام -

شفلقه - کعاشه بازیست وآن چنان باشد که انگشت برسرین کسے دست زده بزمین زنند آنرا -

شلق - بتازیانه وجزآن زدن وجماع کردن وپاریدگی گوش بدرازا و بالکسر وکلتف ماهیست خردیا مارماهی تشولقی مرد شیرینی جو وکنیل شخصے که وقت خنده دهن بگشاید وکشدا و زلیل فقراء وگدایان شلقه بالکسر چند هاے سوسمار

شلقان بفتحتین ودوده است بمصر

شلبق - کجعفر گنده پیر کلان سال -

ثوب شمارق - وشماریق - وشمرق پارچه بریده -

الشمشقة - بالکسر الشقشقة -

شمشلیق - کزنجبیل گنده پیر فروهشته اندام وتیز رفتار

شملق - کجعفر زن گنده پیر -

شنشقة - کقنفذة عارة پنبه -

شهبیدق - شهرے وتصحف علی بن القطاع فقال شهشدق بالشینین بمثال فعفعل -

فصل الصاد

صدق - صدق - راستی خلاف الکذب وراست گفتن - ودرست کردن - وثنا ونام نیکو ومنه قوله تعالى واجعل لی لسان صدق فی الآخرین یعنی زبان ثناگوے گردان از بهرمن درپس آیندگان ویقال صدق فی الحدیث وصدقه الحدیث - وفی المثل صدقنی سن بکره وذلک انه لما نفر قال له هدع وهی کلمة تسکن بها صغار الابل اذا نفرت - و صدقوهم القتال - تصادق بایکدیگر راست شدن دردوستی وسخن تصدیق راست گوے داشتن - وصدقات گرفتن متصدق نعت منه - تصدق صدقه کردن ومنه قوله تعالى ان المتصدقین والمتصدقات بتشدید الصاد اصله المتصدقین فقلبت التاء صادا وادغمت فی مثلها - صداقة بالفتح دوستی مصادقة صداق باهم دوستی کردن صدیق دوست صدیقة مونث احدقاء ج - وقد یقال

الاصدق والجمع والمؤنث صديق - ويقال فلان
صديقي اي اخص اصدقائي وانما يصغر على
جهة المدح - صدّيق بالكسر والتشديد الذي هو
دائم التصديق ويكون الذي يصدّق قوله بالعمل
صدق بالفتح نيزه سخت و سخت ... صدق اللقاء
وصدق النظر بالفتح وقوم صُدُق بالضم - ويقال بذا
مصداق هذا اي ما يصدّقه - ويقال للشجاع والفرس
الجواد انه لذو مصدق اي صادق الحملة والجري
كأنه ذو صدق فيما يعدك من ذلك - صدقة بالتحريك
آنچه بدرويش داده شود وصداق بالفتح والكسر
پیمان وکابین زن صدُقة بضم الدال كذلك و
قوله تعالى وآتوا النساء صدقاتهن نحلة - صدقة
بالضم وسكون الدال كذلك - اصداق دست پیمان
نامیدن صندوق بالضم معروف صناديق ج -
صعق - صاعقة - آتش كه از آسمان افتد ورعد
شديد يقال صعقتهم الصاعقة وصعقتهم السماء اذا
اي القت عليهم الصاعقة بفتحها - وبانگ عذاب
صعقة - صعاق بيهوش شدن (ع ك اف م)
اصعاق بيهوش كردن - وقوله تعالى فصعق من في السموات
ومن في الارض اي مات - صاعقة الصوت سخت
آواز - الصعق نام مردى بالالف واللام لانه شنان
كان اخبث ...
صعفق - بنو صعفوق - بالفتح خول باليمامة
وهو غير منصرف للعجمة والتعريف ولم يجئ على فعلول
شيء غيره واما الخرنوب فان [illegible] يضمونه

اويشددونه مع حذف النون والحاشية بفتحونها -
ويقال الصعافقة قوم يحضرون السوق للتجارة
ولا نقد معهم وليست لهم رؤس اموال فاذا اشترى
التجار شيئاً دخلوا معهم فيه قال الاصمعي الواحد منهم
صعفق وقال غيره صعفوق وجمعه صعافقة وصعافيق
صفق صفق - دست برهم زدن كه آواز آيد
(ع ف ك م) ودست بر دست ديگرى زدن
در بيع و بيعت و بازگردانيدن يقال صفقته
فانصفق و در فراز كردن صفقت الباب اي رددته
وصفق حينئذ اي ردّها وابريشم باب را جنبانيدن
تصفيق دست برهم زدن - وجنبانيدن باد درخت
را - وشراب از خنور بديگر گردانيدن وستور را
از چراگاه گردانيدن صفقة يكبار دست زدن در
بيع يقال ربحت صفقتك - وصفقة رابحة وخاسرة
توصف بها - وتصافق عند البيعة - انصفاق بازگشتن
انصفاق در فراز كردن - وگرد آمدن مردم بر كارى
يقال انصفق عليه و در خوردن دست بكارى -
وگوسپند را روزى يكبار دوشيدن اصطفاق
جنبيدن درخت از باد وابريشم از زخم صفاقة بالفتح
شوخ روئى و تنگى جامه ثوب صفيق و وجه صفيق
بيّن الصفاقة - صفاق بالكسر پوست تنك از زير
پوست كه بر وى موى رويد صفق بالفتح والضم
كرانه - وصفق الجبل صفحه صفق بالتحريك آب
سرد وشك آلوده كه گرد و زرد شده باشد
يقال ورد ماءً صفقا -

صلق صلق - آواز سخت وفی الحدیث لیس منا من صلق او حلق وبعصا زدن (ع ف اض ع) وصلق لغة فی صلق - ویقال الفحل یصطلق بنابه وذلک صریفه - وصلقات الابل انیابها التی تصلق - تصلق بانگ وفریاد کردن زن بوقت وضع قال الفراء سلقوکم بالسنة وصلقوکم لغتان - صلق بالتحریک مثل سلق وهو القاع الصفصف - صلائق نانها تنک بنو المصطلق حی از خزاعه - صهصلیق گنده پیر بافریاد وبانگ سخت - صهصلیق مثله -

صیق - صیق - صیقة - بالکسر گرد - صیق ج - مثل جیفة وجیف -

صرق بفتحتین هر چیز تنک - صریقة نان تنک صریق وصرق وصرائق ج -

صفرق - بالضمات وتشدید الراء فالوده ورستنی -

صفق الحرباء - کریشه بانگ زد (ع ف اک ۲) صفق میخی که بر کوفتن آن کوشش کرده شود -

صمقة بفتحتین شیر بی مزه وزمین سنگلاخ - اصمق اللبن دیر بند کرد یا روکرد یا استوار کرد - واصمق اللبن ای الماء شیر وآب مزه گردانید وتباه شد - ومازال صامقا یعنی فلان همیشه گرسنه است یا تشنه وگمشده سرگشته که خورد ونوش نکند -

صنق - بضمتین گند وبغلان وبفتحتین سخت گنده بغلی وکثیف استوار وبسیار سخت - صانق مثله ورجل صمق مرد وفرک بزرگ وجمل صنفة شتر سطبر کلان - والصنقة من الحرة سنگلاخ درشت ونیک

خدمت گذاران شتر - متصنقین مثله - صناق بالکسر شتری که بانگ هر پیش دور رود - وصانقان کسیت بر رود - اصنق علیه ستبیهسد بر رود - اصنق فی ماله احسن القیام علیه -

صوق - بالفتح راندن (ع ف اض ۲) یقال قد صاق الدابة - وبالضم بازار وموضعیست نزدیک غیقة المدینة ویقال صوق کطوبی وفی شعر کثیر صوقاوات جمعه بالاجزاء - واصاق الساق صدیق پست - وتصوق بعذرته بپلیدی او آلوده شد -

فصل الضاد

ضیق - ضیق - تنگ - وتنگی - وتنگ شدن - (ع ف اک ۲) ضیق بالکسر تنگی - ضیقة تنگدستی ودرویشی - ضیق ج - ضیق تنگ وضاق عنه الشیٔ ای لا یسعه - وضاق الرجل ای بخل - واضاق ای ذهب ماله - تضییق تنگ کردن وتنگ گرفتن بر کسی - وقولهم ضقت به ذرعا ای ضاق ذرعی به - تضائق القوم اذا لم یتسعوا فی خلق او مکان - ضوقی وضیقی تانیث اضیق صارت الیاء واوا لسکونها وضمة ما قبلها -

ضفق - وضع دار بطنه بمرة یعنی پلیدی یکبارگی انداخت -

ضنق - آواز کرد (ع ف اک ۲) طق مثله -

فصل الطاء

طبق طبق - بالتحریک تا هر چیزی اطباق ج - وقولهم وافق شن طبقة وهما قبیلتان تقابلا فقاد

فقبیل فیه وافق شنّ طبقة وافقه فاعتنقه و پاره
از شب و روز یقال مضی طبق من اللیل وطبق
من النهار ای معظم منها و استخوان تنک که میان
دو پیوند استخوان پست باشد - وگروه مردم طبق
ویقال اتانا طبق من الناس وطبق من جراد ای
جماعة - و پس یکدیگر زاده ابره و بچه یقال ولدتها
طبقا وطبقة - و باران عام یقال مطر طبق و حال
ومنه قوله تعالی لترکبن طبقا عن طبق ای حالا عن حال
یوم القیمة - بنت طبق سنگ پشت ویقال للداهیة
احدی بنات طبق - وطبقات الناس فی مراتبهم
والسموات طباق ای بعضها فوق بعض - وطباق
الارض اعلاها - طباق درختی ویقال جمل طباقاء
للذی لا یضرب ومن الرجال العی یعنی ناتوان
وطبقت یده بالکسر طبقا اذا کانت لا تنبسط تطبیقه
نعت منه - تطبیق دست میان دو ران نهادن
در رکوع - و بر پیوند رسیدن شمشیر بوقت زدن و
جدا شدن آن ویقال انه یطبق المفصل للرجل
اذا اصاب الحجة - و هم پشم نهادن اسپ [illegible]
دو دویدن - و همه [illegible] فرو گرفتن آب [illegible]
سحاب مطبقة نعت منه - مطابقة موافقت و برابر
کردن - و [illegible] - و [illegible]
[illegible] پای بر جای دست نهادن اسپ [illegible]
رفتن و دویدن - وطابق فلان اذا [illegible]
اطباق اتفاق کردن - اطباق [illegible]
[illegible] نهادن [illegible]

تطبیق تو بر تو پوشیدن والحمی المطبقة بالکسر تب
که شب و روز نشکند و الحروف المطبقة بالفتح
چهار حرف صاد و ضاد و طا و ظا - طابق معرب تابه -
طرق - طریق - راه یذکر و یؤنث اطرقة واطرق
طریقة نخل بلند - طرق - ونهالهای [illegible]
[illegible] یافته باشد - [illegible]
[illegible] طریقة [illegible] طرائق [illegible]
ومنه قوله تعالی کنا طرائق قددا ای [illegible]
[illegible] یقال [illegible]
علی طریقة واحدة ای حالة واحدة - طرق [illegible]
آب باران که در وی ستور بول انداخته باشد
ومنه قول [illegible] الطرق [illegible]
و آب [illegible] - وقال [illegible] طرائق ای شکنون
طرائق شکنهای [illegible] طرقة چوب که بدان
پشم زنند - وایضا [illegible] آهنگران یقال
[illegible] المرأة بولد [illegible] وطرقین ای مرة او مرتین
طرقة بالضم خطی که بر کمان باشد طرق - وعادت
[illegible] یقال [illegible] طرقتک ای [illegible] - وهذه
[illegible] - طرق بالکسر پیه
و قوت و اصل [illegible] بالتحریک سست و دام
[illegible] - و [illegible] یقال [illegible] الابل علی طرقة
واحدة [illegible]
طارق - طارق ایضا [illegible] یعنی نور و شکسب
ومنا [illegible]
یقال [illegible] طرقا [illegible] شکسته

ويقال منه اطرق جناح الطير اى التفّ - ورجل
مطروق اى فيه رخوة وضعف والمصدر منه طرِّيقة
بالكسر والتشديد يقال ان تحت طرّيقته لعِنداوة
اى فى لينه وانقياده بعض العسر - ويقال هذا مِطراق
هذا اى مثله ونظيره مطاريق ج - ويقال جاءت الابل
مطاريق در پى يكديگر طرق ايضاً بول انداختن شتر
ودر آب ايستاده طروق بشب آمدن (صح صنا ض ٣)
طرقتنا ال همزة مبالغة فيه - طارق بشب آينده -
وستاره روز طارقة الرجل فخذه وعشيرته گشنى
كردن فحل (صح صنا ض ٢) طروقة الفحل انثاه اتى
بلغت ان يضربها الفحل - اطراق سر فرو افگندن
وخاموش بودن و فى المثل اَطرِق كرا اَطرِق
كرا ان النعام فى القرى يضرب للمعجب بنفسه فحل
بعاريت دادن بجهت گشنى را - ورفتن شتران
پى يكديگر واطرقا على لفظ امر الاثنين اسم بلد -
مطرق آنكه سست چشم باشد و خلقت استطراق
بعاريت خواستن فحل ويقال اُطرقت بالجلد والعصب
اى اُلبست وترس مُطرق ومجانّ مُطرقة التى
يُطرق بعضها فوق بعض كالنعل المخصوفة -
طِراق النعل پارهٔ نعل كه بر موزه زنند پيش طراق
بر بهم نشسته مطارقة نعل بر يكديگر زدن بموزه
يقال طارق الرجل بين نعلين وبين ثوبين -
نعل مطارقة اى مخصوفة وكل خصفة منه طراق -
تطريق وقت كفانيدن شدن سنگخوار بيضها
ويقال ذلك فى غير القطاة ويقال طرّقت القطاة

وطرّقت الناقة بولدها وكذلك المرأة اذا لم يسهل
خروج الولد عنها - وطرّق فلان بحقى اذا جحده ثم
اقرّ به بعد ذلك - وطرّقت الابل اذا حبسها عن كلاء
اوغيره وطرّقت له من الطريق -
طسق طَسَق - خراج زمين كتب عمر رضى الله عنه
الى عامل له فى رجلين اسلما ارفع الجزية عن رؤسهما
وخذ الطسق من ارضيهما -
طفق - ويقال طفِق يفعل كذا طفقاً - اى جعل
يفعل (صح ك اف ٢) ومنه قوله تعالى وطفقا يخصفان
عليهما من ورق الجنة پيوسته گرفتند از برگ و
يقال طفَق يطفِق طفوقاً من باب (صح صنا ك ٢) -
طقطق - طقطقة آواز سم اسپ مثل دقدقة -
طلق - طلاقة گشاده روئى (صح بضمها) رجل
طلق الوجه وطليق الوجه - وطلق اليدين اى سخىّ -
وطلق اللسان وطليق اللسان - ولسان طلق
ذلق اربع لغات فيه وقد مرّ فى فصل الذال -
يوم طلقٌ وليلة طلق ايضاً اذا لم يكن فيهما قرّ ولا شئ
يؤذى - طلاق معروف دردزه وقد طُلِقت المرأة
تُطلق طلقاً فتح مجهولا ودست گشادن به نيكى
(صح صنا ض ٢) طلق بالتحريك تگ اسپ يقال
عدا الفرس طلقاً او طلقين دو يك تگ يا دو تگ
وبند از پوست خام وسير الابل ليورد الغب وهو
ان يكون بين الابل وبين الماء ليلتان فالليلة
الاولى الطلق والابل بعد التعريس طوالق وفى الليلة
الثانية قوارب - طلق طلوق مصدر (صح قا ض ٢)

يقال طلقت الابل واطلقتها - واطلق القوم اذا طلقت ابلهم - اطلاق رها کردن بندی - ودست کشادن به نیکی طلیق از بند رسته ورها کرده ويقال منه بعير طلق وناقة طلق بضم الطاء واللام اطلاق ج - ويقال حبس فلان في السجن طلقا اى بغير قيد ويقال ايضا فرس طلق احدى القوائم اذا كانت احدى قوائمها لا تحجيل فيها - طلق بالكسر حلال يقال هو لك طلقا - وانت طلق من هذا الامر اى خارج منه - انطلاق رفتن وتصغيره نطيليق وتصغير منطلق مطيلق ومطيليق - استطلاق رفتن شكم تصغيره تطيليق تطليق سلامت يافتن سليم يعنى مارگزيده وآرميدن درد آن يستعمل مجهولا يقال طلق السليم فهو طالق وطلاق دادن زن را طلاق رها شدن زن از قيد نكاح (ع ف ض ۲) فهى طالق وطالقة ايضاً - رجل مطلاق كثير الطلاق للنساء طلقة مثال همزة مثله - ناقة طالق ونعجة طالق اى مرسلة ترعى حيث شاءت - والطالق من الابل التى يتركها الراعى لنفسه ويقال استطلق الراعى ناقة لنفسه اذا اتخذها لنفسه - تطلق رفتن آهو که روی نگرداند ويقال ما تطلق نفسى لهذا الامر اى لا تنشرح وهو تفعل وتصغير الاطلاق طليليق بقلب الطاء تاء لتحرك الطاء الاولى كما فى تصغير الاضطراب ضتيريب بقلب التاء طاء لتحرك الضاد -

طوق - طوق - گردن بند اطواق ج - وتوانائى طاقة مثله - يقال هو فى طوقى اى وسعى تطويق طوق بستن بر كسى تطوق لازم منه يقال طوقته فتطوق وكبوتر كه در گردن او طوق باشد اطاقة توانستن وطوقتك الشئى اى كلفتكه وطوقتنى نفسى اى ساعدتنى وطوقت له نفسه قتل اخيه اى رخصت وسهلت - طاق معروف طاقات وطيقان ج - وهو معرب تاك ونوعى از جامه ويقال طاق نعل وطاقة ريحان - طائق بيرون آمدگى كوه وچاه - وميان بر دو چوب از كشتى -

طرموق - كعصفور شپره -

طهق - زودى رفتار (ع ف فتحها) -

فصل العين

عبق - عبق - بالتحريك خوشبو شدن (ع ك اف ۳) وصلته بالباء عباقية بالتخفيف كذلك وايضاً مشتق اعبنقى الرجل اى صار داهية - عقاب عبنقاة وعقنباة اى ذات مخالب حداد وبتقديم القاف وتاخيره مثل جذب وجبذ - ويقال ايضاً به شين عباقية وهو اثر جراحة يبقى فى حر وجهه - عبقة چرپش مسك ومشك يقال ما فى النحى عبقة اى شئى من سمن

عتق - عتق - بالكسر آزادى وآزاد مردى وجمال - ونيكو شدن مال - ودرگذشتن اسپ از ديگران - وآزاد شدن عتاق عتاقة كذلك (ع ض ك ۲) عتيق عاتق نعت منه - ويقال فلان مولى العتاقة ومولى عتيق ومولاة عتيقة وموالى عتقاء ونساء عتائق وذلك اذا اعتقن - عتق فلان بعد استعلاج يعتق صار عتيقا اى رقت بشرته

بعد الجفاء و الغلظ- عتاقة دیرینه شدن (ع ض مهما) عتیق نعت منه (ع ف اض ۴) عاتق نعت منه- و دنانه عتق- و عاتق ایضاً خمر کهنه و انچه مهرا و شکسته باشد از خمر- و زن جوان یقال جاریة عاتق ای شابة اول ما ادرکت و لم تبن الی زوج و کمان کهنه سرخ رنگ و چوزه مرغ که به پریدن نزدیک باشد- و کتف مرد و یقال عتقت علیه یمین تعتق و عتقت ایضاً بالضم ای قدمت علیه یمین و وجبت کانه حفظها فلم یحنث- اعتاق آزاد کردن- و نیکو کردن مال را- و درگذرانیدن اسپ را بدوانیدن و یقال فلان معتاق الوسیقة ای اذا طرد طریدة انجاها و سبقها- تعتق آزاد کرده عتیق شده و دیرینه از هر چیز و گرامی و آزاده- و گزیده یقال رجل عتیق و مال و تمر و باز و شحم کل واحد منها عتیق و کذلک فرس عتیق ای رائع و الجمع عتاق- و عتاق الطیر الجوارح منها- و لا رجبات العتاق النجائب منوسا- و البیت العتیق الکعبة- و یقال لابی بکر الصدیق عتیق لجماله و لقول النبی علیه السلام انت عتیق من النار- و قیل قنطرة عتیقة بالتاء و قنطرة جدید بلا تاء لان العتیقة بمعنی الفاعلة و الجدید بمعنی المفعول لیفرق بین ما له الفعل و بین ما الفعل واقع علیه- تعتیق کهنه و دیرینه کردن- معتقة شراب کهنه-

عذق- عذق- بالفتح درخت خرما بر و منه قول الحباب بن المنذر انا عذیقها المرجب و بیخ شاخهای خرما (ع ف اک) التعذیق کذلک و بخلاف رنگ گوسپند پشمی بروی بستن بجهت علامت (ع ف اض ۲) عذاق مثله- عذقة آن پشم نشان عذق بالکسر خوشه خرما و عذق الاذخر و اعذق اذا ظهرت ثمرته- و عذقت الرجل اذا رمیته بالقبیح و وسمته به-

عرق- عرق- بالتحریک خوی- و رسته بنا- و صف اسپان و مرغان و هر چه صف زده باشد و زنبیل از برگ خرما بافته و تگ اسپ یقال جری الفرس عرقاً او عرقین ای طلقاً او طلقین و عرق الخلال بالجمع لک الرجل به ای یعطیک المودة خوی کردن (ع ک ا ف ۲) یقال تجشمت لک عرق القربة اذا حمل رجل کریم قربة بنفسه- و یقال لقیت من فلان عرق القربة ای الشدة و المشقة و اصله ان القرب انما تحملها الا ماء الزوافر و من لا معین له و ربما افتقر الرجل الکریم و احتاج الی حملها بنفسه فیعرق لما یلحقه من المشقة و الحیاء من الناس- و رجل عرقة مثال همزة اذا کان کثیر العرق- و قولهم ما اکثر عرق ابله ای نتاجها- لبن عرق بکسر الراء شیر مزه گردانیده و هو الذی یجعل فی سقاء و یشد علی بعیر لیس بینه و بین جنب البعیر وقایة فاذا اصابه عرق البعیر فسد طعمه و تغیرت رائحته- عرقة فوارگرد اگرد خیمه- و چوب میان دیوار نهاده- و یک رسته از مرغ و مانند آن عرقوة بفتحتین گیاهیست زرد که بوی رنگ کنند عرق بالکسر بیخ عروق ج- و فی الحدیث

لیس لعرق ظالم حق والعرق الظالم ان یغرس الرجل
فی ارض غیرہ او یزرع فیہا لیستوجب بہ الارض
و رگ یقال فی الشراب عرق من الماء یعنی رگ
وار ہست ذات عرق جائے احرام اہل عراق و
جمع عرق بالفتح گوشت از استخوان باز کردن و خوردن
(ع ف اض ۲) معرق تعرق کذالک و استخوان گوشت
از وے رندیدہ عراق بالضم ج۔ قال ابن السکیت
لم یجی شئی من الجمع علی فعال بضم الفاء الا احرف
منہا تؤام جمع توأم وشاۃ ربی وغنم رباب و ظئر
و ظؤار و عرق و عراق و رخل و رخال و فریر و
فرار قال ولا نظیر لہا معرق و متعرق مردم کم گوشت
عراق بالکسر شہر ہائے معروف تذکر و تؤنث و لب
کرانہ و زمین ہائے مشک را فرو گیرند و دوزند عراقی
بفتحتین ج۔ عرق بضمتین ج۔ عراقین کوفہ و
بصرہ اعراق بعراق رفتن۔ و بیخ برآوردن و خشت
و رگ وار شدن شراب عروق رفتن و در زمین
ج ف اک ۲ و یقال اعرق الرجل ای صار عریقا
وھو الذی لہ عرق فی الکرم و کذالک الفرس فھو
معرق فی الکرم والؤم ایضا۔ واعرق فیہ اعمامہ
واخوالہ۔ عا... مشابہ شدن تعریق اندک ریختن
شراب و منہ ملاء معرق ویقال ایضا جمع معرق
الصدین اذا کان قلیل لحم الخدین و پیدا کردن دلو۔۔ شکستہ
ازانجا عرقوۃ بالفتح و ضم القاف چوب چہار دلو۔۔ تقل
بضم العین ... و فعلوۃ ... ۔۔۔
... العراقی ...

والواو ... وہو جمع عرقوۃ و عرقیت الدلو عرقاۃ اذا شددتہا
علیہا۔ ذات العراقی مفتعقی عرقوتان الخشبتان اللتان
تعرضان علی الدلو کالصلیب و الخشبتان اللتان
تضمان ما بین واسط الرحل و المؤخرۃ۔

عزق۔ عزق۔ زمین شگافتن (ع ف اک ۲)
ارض معزوقۃ نعت منہ ولا یقال لغیر الارض۔
معزقۃ معزق آلت زمین کاویدن چون تیشہ
و جز آن۔

عسق۔ عسق۔ بالتحریک حریص شدن و چسبیدن
صالتہ بالبار (ع ک اف ۲) تعسق کذالک۔

عشق۔ عشق۔ بالکسر از حد در گذشتن دوستی
(ع ک اف ۲) عشق بالتحریک مثلہ عشیق مثال
فسیق بسیار عشق آرندہ تعشق عاشقی نمودن عاشق
نعت منہ سواء المذکر والمؤنث فیہ عشقتق دراز
بسیار عشقتقۃ مؤنث عشانقۃ ج۔

عشرق۔ عشرق۔ بکسرتین گیاہے۔

عفق۔ عفق۔ بسیار گشتی کردن خر و غایب شدن
(ع ف اک ۲) یقال منہ لا یزال فلان یعفق العفقۃ
ای یغیب الغیبۃ۔ وانہ لیعتق الغنم بعضہا علی بعض
تعفیقا ای یردہا عن وجوہا تعفق ای منعطف و
قال المنصرف عن الدار عفق بہا ای خبق۔ عفاقۃ
و برد العفق سرعۃ الایراد و کثرتہ۔ عفقی رجوع کردن
شتران ... ع ف اک ۲ و ...
راجع مختلف عافق یقال انک تعفق ای تکثر الرجوع
... القوم فی حاجتہم ای مضوا فیہا و اسرعوا

والجمع عُقُق۔ وقولہم طَلَبَ الابلق العقوق مَثَلٌ لما یکون وذلک ان الابلق ذکر ولا یکون الذکر حاملا۔ والنوی العقوق نوی رخو تعلفہ الابل العقق وربما سموا تلک النواۃ عَقِیقَۃ۔ والعقاق بالکسر الحوامل من کل حافر وہو جمع عُقُق مثال قُلُص وقلاص۔ عَقاق بالفتح بارِ شکم یقال اظہرت الاتان عقاقًا وکذلک عَقَقًا۔

عقعق عکہ عقعقۃ بانگ وے عَقَّۃ بطنے از عرب مارعقق مثل قُع۔ واعقہ اللہ اے امَرَّہ اللہ مثل اَقعَہ۔ عِقان النخیل بالکسر آنچہ از بن خرما ودرخت برزند یقال اَعَقَّتِ النخلۃ والکرمۃ۔

علق۔ عَلَق۔ بالتحریک خون بستہ عَلَقَۃ پارۂ از و وکرمک سیاہ آبی کہ او را زلوک خوانند عَلَق ج۔ وعَلَق القربۃ لغۃ فی عَرَق القربۃ یقال جشمت الیک عَلَق القربۃ وقد مر۔ وعَلَق نام کوہے وعَلَق ایضاً گوشۂ کہ بکرۂ چاہ را بوے در آویزند از قامت یقال اَعِرْنی عَلَقَک ای اداۃ بکرتک وعشق یقال عَلِقَہا بالکسر وعَلِقَ بہا عُلوقا وعَلِقَ حُبُّہا بقلبی ای ہَوِیَہا۔ ویقال عَلِقَ یفعل کذا ای طفق۔ وفی المثل علقت معالقہا وصَرَّ الجندب ای جاء الحر ولا یمکننی الرحیل وبازگرفتن زن۔ ودر آویختن آہو در دام۔ وخوردن شتر سرہائے عضاۃ را۔ ودر دہان چفسیدن زلوک ستور را بوقت آب خوردن یقال عَلِقَتِ الدابۃ ای علقت بہا العلقۃ فی شرب الماء وادیش ہے۔

و آنقدر از علف که روزگذار باشد ستور را۔ عُلقة
بالضم آویزش۔ و قوت روزگذار و یقال لم یبق
لی عُلقة عنده ای شیٔ۔ و اصاب ثوبی عَلق بالفتح و
ہو ما عَلقته فجذبته۔ علق بالکسر گرانمایه از ہر چیز ویقال
ہذا عِلق مَضنّة ای ما یُضَنّ به اعلاق ج۔ عِلقة بالکسر
جامهٔ طفل نوزاده عَلوق بالفتح مرگ عَلاقة بالفتح مثل
و آنچه در آویزد بر وم۔ و ناقه که بچهٔ دیگر را بوے
کند و شیر ندهد و یقال ما بالناقة علوق ای شیٔ من اللبن
و آنچه اُشتر چرا کند چون علف و جز آن عَلق
خوردن شتر سرہاے عضاة را (ع ف ا ض ۲)
عالق نعت منه عوالق ج۔ و فی الحدیث ارواح الشہداء
فی حواصل طیر خضر تعلق من ورق الجنة۔ عَلیق
سپست علیقه ستور که جهت سیر همراه سیاره فرستند
یقال عَلقت مع فلان علیقة و ارسلت معه علیقة۔
مِغلاق مَغلوق هرچه از وے چیزے در آویزند
مَعالق سوسماران خرد مِعلق یکے عِلاقة بالکسر علاقة
کمان و تازیانه و مثل آن عَلاقة بالفتح آویزش
خصومت و دوستی۔ و آنچه بدان روزگذرانند۔
از قوت و منه قولهم ما بها من علاق ای شیٔ من تع
رجل عَلاقیة مثل ثمانیة آنکه چنگ در زند بچیزے
که از وے دست باز ندارد۔ و معلاق سخت
خصومت عُلّیق مثال قُبّیط گیاہے که در آویزد
به درخت عَلیقی مثله عَولق غول۔ و مادهٔ سگ
حریص و ہذا الکلام طویل العولق ای طویل الذنب
اعلاق ناوک افگندن به اندام تا بکند۔ و چنگال
در زدن بچیزے و فی الفقه و دا حب الی من الاعلاق
و برداشتن زن بچه را از حاجگاه و اعلقت القوس
ای جعلت لها علاقة۔ و یقال اَعلقت و اَقلقت
ای جئت بعَلق فَلق و ہی الداہیة لا یصرف مثل عُمر
و یقال العلق الجمع الکثیر۔ و یقال للصائد عَلقت
فاذرک ای علق الصید بحبالتک۔ تعلیق در آویختن
و نوعے از خرط معلقة زن شوے گم شده قوله تعالی
فتذروها کالمعلقة۔ و تعلقه و تعلق به بمعنی۔ التعلقة
بمعنی علقة۔ و قولهم لیس المتعلق کالمتانق ای لیس
من تبلغ بالشیٔ الیسیر کمن یتانق ما کل ما یشاء۔
و اعتلقه ای احبه۔ عَلقی گیاہے یکون واحده و
جمعا و الف للتانیث فلا ینون بعیر عالق الذی
یرعی العلقی۔

عمق عَمق بالفتح و الضم ژرفی چاه و وادی و
کوه۔ و کرانهٔ دور از دیار اعماق ج۔ عماقة بالفتح
ژرف شدن (ع بضمها) تعمیق ژرف کردن اعماق
مثله و دور اندیشیدن و یقال تعمق فی کلامه ای تنطع
یعنی بیخ سخن رسید۔ عُمقی (ص ا ف ۲) نفتے در راه
و العامة تقول عُمق تیاک۔ عَمِق بکسر المیم نوعے
از درخت و زمین حجاز و تمامه تعیر عامق شتر ازان
درخت خورد و اعامق بالضم و فتح۔

عملق عمالیق۔ و عمالقة گروہے از روم۔

عنق عُنق بسکون و ضمه گردن اعناق ج
اعنق دراز گردن عنقاء مؤنث منه و لقب مرغے
وحشی یقال حلقت به عنقاء مغرب و طارت به العنقاء

وہو طار معروف الاسم طویل الجسم۔ ویقال ہم عنق
ایک ای ماکون ایک عنقه بالکسر گردن بند۔
اعناق گردن بند ساختن عناق معانقه دست
درگردن یک دیگر افگندن تعانق و اعتناق کذلک
عنیق نعت منہ۔ عنق بالتحریک نوعی از رفتار ستور
وقد اعنق الفرس وفرس معناق ای جید العنق۔ عناق
بالفتح بزغاله ماده والجمع اعنق وعنوق۔ وعنق۔
وجانوریست از دواب۔ وناامیدی۔
عوق۔ عوق۔ باز داشتن (ع ق ف اضرب) اعتیاق
کذلک۔ عوائق الدہر موانعه۔ تعوّق مشغول شدن
تعویق مشتقه۔ والعوق المثبط۔ رجل عوق
عوقه مثال ہمزة ای ذو تعویق و تربیث لاصحابه
لان الامور تحبسه عن حاجته۔ ویقال ماعاقت المرأة
عن زوجها ولالاقت ای لم تلصق بقلبه۔ عیوق ستاره
واصله فیعول فلما التقی الیاء الساکنة والواو صارتا
یاءً مشددة۔ یعوق نام بت قوم نوح پیغمبر۔
عہق۔ عوہق۔ دراز۔ ونام شتر که بوی نسبت کنند
شتران نیکو را۔ وفراشتوک کوہی۔ وزاغ سیاه۔
وگاو سیاه کبود رنگ۔ وشتر سیاه شگرف قال
صاحب الصحاح قلت لاعرابی من بنی سُلیم ما العوہق
فقال الطویل من الرُبد یعنی النعائم الرُبد وانشد
(شعر) کاننی ضمنت ہقلاً عوہقاً ۞ اقتاد رحلی
او کدرا محنقا ۞
عیق۔ عیقه بالفتح والکسر کرانه دریا۔
عشق بفتحتین درختی عشقه یکی والعشق من الطرق

راه فراخ و استت الارض عشقه ای مخصبة و عشقت
الارض اخصبت وسحاب متعشق منعشق اختلط بعضه ببعض
عیدشوق۔ دابه است خرد۔
عدقه۔ فراہم آوردن آنرا (ع ف اک ۲) عدق بظنه
کارے بگمان کرد که یقین آن نداشت عدق بتعلیقا
مثله و عدق یده دست را باطراف حوض مانند جوئند
چیزے داخل کرد و عدق کفرح و اعدق و عودق
مثله تعمها والعودقة والعودق حدیدة ذات شعب
یستخرج بہا الدلو عدودقه و عدقه مثله عدق بضمتین
جمع الاول وبفتحتین جمع الثانی رجل عادق الرأی
کسے که قوت مدبر ونداردعودقه آہنے که دران گوشت
کرده برای بند کردن گرگ بر پا کنند تا وقت او بیاید بن
گوشت آہن در گلوے آن آویزد۔
تعدلق فی مشیته۔ جنبان رفت عذلوق بالضم
کودک سبک نغة فی الزعلوق۔
عسبق۔ کزبرج درختے است تلخ که بدار وے
زخمہا بکار آید۔
عسلق۔ کجعفر و زبرج و علابط و علس نمایش آب
و گرگ و شیر و شتر مرغ نر و ہر درنده شکاری و بد مست
و سبک و دراز گردن و روباه والانثی الکل
بہاء عسالق ج۔
عشنق۔ کقنفذ نیک خوبصورت۔
عصاقیة عصاقیار۔ بانگ و فریاد۔
عطرق۔ کجعفر نام شخصے۔
عندقه۔ بالضم پائین شکم نزدیک ناف کانہا ثغرة النحر

فصل الغين

غبق غبوق - بالفتح شراب شبانگاهی و خوردن و خورانیدن آن (ع ف ن ض ۲) اغتباق لازم شد
غدق - غدق بفتحتین آب بسیار و قد غدقت عین الماء بالکسر ای غزرت - شاب غیدق غیداق ای ناعم - غیداق ایضاً مرد کریم - و بچه سوسمار قال ابو زید اول حسل ثم غیدق ثم مطبخ ثم مکون ضب [illegible] غیادیق باران -
غرق - غرق - آب از سر گذشتن (ع ک ا ف ۲) یقال غرق فی الماء فهو غارق و غرق - اغراق غرقه کردن - و سخت کشیدن کمان را و مبالغت کردن در مدح و ذم و جز آن تغریق ایضاً غرقه کردن فهو مغرق و غریق - لجام مغرق بالفضة ای محلی بها وگشتن استغراق فراگرفتن همه را اغتراق [illegible] اسپ ها اسپان دیگر در گذشتن از ایشان اغرورقت چشم پر آب شدن غرقة بالضم مثل الشربة من اللبن و غیره و ان [illegible] غرنوق - غرنیق بالضم و فتح النون [illegible] آبی [illegible] کردن دراز و [illegible] بها الرجال [illegible] غرانیق و غرانقة بالضم و فتح النون فیهما و غرنوق بالضم و غرانق جوان نازک [illegible] و [illegible] و غرانیق و هو الفتی [illegible] -
غسق غسق - [illegible] شب [illegible] تاریکی [illegible] الی [illegible] و [illegible]

و یقال اذا اظلم - و غسق اللیل یغسق (ع ض ا ک ۲) ای اظلم غسق بسکون الثانی تاریک شدن چشم (ع ف ا ک ۲) غسقان زرد آب رفتن از جراحت (ع ف ا ک ۲) اغسق المؤذن ای اخر المغرب الی غسق اللیل - غساق پشم و بتخفیف سرد گنده و قوله تعالى الا حمیما و غساقا قری بتخفیف جمیعا -
غفق - تغفق - همه روز شراب خوردن غفق هر ساعت آب آوردن شتر (ع ف ا ک ۲) منغفق بکسر الفاء جای بازگشتن منغفق شده -
غلق - غلق - و بستن [illegible] الغلق مترو کة اغلاق کذلک - و غلقت الابواب [illegible] للکثرة و بابا غلوا و اغلقت الابواب - و باب غلق [illegible] ای مغلق و هو فعل [illegible] قوله [illegible] و جمع غلق مغلق بالتحریک مغلاق بالکسر مغلوق بالضم کذلک - مغالیق [illegible] - قمار مغلق بالکسر - و غلق الرهن غلقا ای استحقه المرتهن و ذلک اذا لم یفتکه فی الوقت المشروط - و فی الحدیث لا یغلق الرهن [illegible] یقال [illegible] غلق [illegible] فی غضبه و غلق - [illegible] الکثرة الکلام [illegible] - استغلاق بسته شدن سخن کلام غلق سخن مشکل غلاق نام [illegible] ابن [illegible] آب مغلوق پوست [illegible] و آن درختی است که [illegible]
غلفق [illegible] [illegible] که بر سر آب باشد [illegible] آب

گسترده شود عیش غلفق ای رخی - قوس غلفق ای رخوة یقال واللام فی هذه الحروف زائدة -

غمق - غمق - بالتحریک نم برآمدن از زمین (سمع ک اف ۲) ارض غمقة ای ذات ندی وثقل - ولیلة غمقة ای لثقة - ونبات غمق اذا وجدت لریحه خمة وفسادا من کثرة الانداء علیه -

غوق - غاق - حکایة صوت الغراب فان نکرته نونت تغیق مختلط است شدن -

امرأة غبرقة العینین - بالضم زن فراخ چشم که سیاهی چشمانش نیک سیاه باشد -

الغردقة - فروهشتن پرده وجزآن والباس الشیاء الناس او الباس اللیل کل شیء -

غرق - بفتحتین زیستن و لیسق هیعت غرق بالتحرّ

غشق - بالفتح جیزی نم بچو گوشت زدن -

الغصلقة فی الکمر - اذا لم یبلغ ولم ینضج ولم یطیب -

غفلقة - بروزن و معنی غلفقة یعنی زن گول و بی زبان و بالمهملة افصح -

غق الماء - بالفتح آواز آب چون از جای گشاده در تنگ جای آید وغق غق بالکسر و سکون حکایة بانگ جوشش منه الحدیث ان الشمس لتقرب من الناس یوم القیامة حتی ان بطونهم تقول غق غق غقغقة مکرکه فرستوک کوسه غقیق نام سیر بانگ آب و قفیک و تنگ جای که در آید امرأة غقوق کسی بود زن که از کشتی دی ع آواز برآید وقت جماع امرأة غقاقة کشد و مثله غق القدر غقا و غقیقا بالفتح جوشید قید

وآواز برآورد (سمع ف اک ۲) و غق الصقر بانگ کرد چرغ و نیز غق حکایت آواز زاغ چون گران گردد آواز آن غقغقة بانگ کردن چرغ -

غمق - گفت و صیقل شتر دراز وکصیقل شادمانی و دیوانگی غوبق شله و یوصف به الحنظل والزرارة و غیهق الظلام عینه یعنی تاریکی چشم او را خیره کرد تغیهقت عینه لازم منه والغوهق الغراب لغة فی الغیهق

فصل الفاء

فتق - فتق - شکافتن و گشادن ناقه کشاک را و حرب افتادن میان مردم - و فتیع دورم که نزد خصیه پیدا آید (سمع ف اض ۲) فتق بالتحریک گشاده شدن زن فتقاء نعت منه خلاف رتقاء و فتح و فراخی سال وقد فتق العام بالکسر - ویقال رتق القوم اذا انفتق عنهم الغیم - وافتق قرن الشمس اذا اصاب فتقا فی السحاب فبدا منه - وقد افتقنا ای صادفنا فتقا وهو الموضع الذی لم یمطر وقد مطر ما حوله - وعام ذو فتوق ای قلیل المطر - وامرأة فتق بفتحتین ای منفتقة بالکلام - ورجل فتیق اللسان ای حدید اللسان جمل فتیق ای تفتق سمنا - صبح فتیق ای صرف فتیق درد دگرد و هو فعیل منه - تفتیق گشادن و شگافتن انفتاق تفتق گشاده و شگافته شدن -

فرق - فرق - فرقان - جدا کردن (سمع ف اض ۲) و فرقت الشیء تفریقا و تفرقة فانفرق و افترق و تفرق بمعنی - ویقال اخذت حقی منه بالتنا یق و فی المثل ابدی من تفاریق العصا قال ابن الاعرابی العصا

فتحته شيئا ساجورا فاذا كسر الساجور اتخذت منه الاوتاد واذا كسر الوتد اتخذت منه الاوتاد واذا كسر الوتد اتخذت منه عوان البخاتي فاذا قرض راسه اتخذت منه التوادي تفترق بها الاخلاف وقوله تعالى وقرآنا فرقناه فمن قرا مخففا قال بيناه ومن قرا مشددا قال انزلناه مفرقا في ايام - فرق بسكون الراء وتحريك پياله اهل مدينه وآن شانزده رطل است ج فرقان مثل بطن وبطنان وحمل وحملان - فرقان ايضا قرآن - وانچه فرق كنند بوسے درميان حق وباطل والفرق بالضم كذلك مثل خسر وخسران ومنه قوله تعالى وقد آتينا موسى وهرون الفرقان - وقال الانجيل وشنبه است في الفرق - مفارقة فراق اسم جدا شدن فرقة بالضم جدائى اسم منه - فاروق اسمے ولقب است عمر بن الخطاب را آن لقب بيكرد بود فرق ومفرق بفتح الراء وكسرها تارك سر وكذلك مفرق الطريق - ودراهه ويقال للمفرق مفارق كانهم جعلوا اكل موضع منه مفرقا فجمعوه على ذلك - وفرق را الطريق او تيجه له طريقان - فرق بالضم ميان دو چيز ناقه وماده خر از درد زه (ج ت ا ش ٢) اتان فارق وامراة فارق وايضا وجمع فوارق وفرق وابر جدا شده از ابر ها فرق بالتحريك ترسيدن (ت ش كا ت م) يقال فرقت منك ولا تقل فرقتك - امراة فروقة بالفتح ورجل فروقة ايضا الاسم له وفي المثل [illegible] فرقت شيبا در سبب فروقته جرى ايضا در [illegible]

ميان دو پشته وميان دو پهل شتر وجز اينكه بكے ران اسپ فزون تر از ديگرے فرس افرق نعت منه وشاخ شاخ جدا شدن تاج خروس ديك افرق نعت منه - ورجل افرق الذي ناصيته كانها مفروقة وبيت ايضا ومنه الفرق افرق والفرق ايضا من قولهم [illegible] فرقة وفي [illegible] واذا كان [illegible] ويقال [illegible] وهي في فلق الصبح - [illegible] ازگوسپند ودو پاره از پيه [illegible] قوله تعالى [illegible] كالطود العظيم [illegible] ميان بصره وكوفه [illegible] پيش از وے وفي [illegible] فرقة - افراق [illegible] ومادة افراق [illegible] ويقول [illegible] بالمهموم فقال العرق ناقة مفرق اي فارقتها ولدها بموت فريقة خرما كه بحليه پزند جهت زنان [illegible] - وجيب گوسپند جدا شد از گوسپندان وپيش افرقوا الغنم جا نور بيت كن [illegible] وگوسپند فرائق بالضم پيك وهو الذي ينذر [illegible] الاسد وهو معرب [illegible] دو باشد وپيل الجيش - فرائق افريقية نام شهر ست

فرزدق - فرزدقة - والفرزدق جماعة وهو معرب [illegible] الفا [illegible] وايضا لقب شاعر [illegible] قلت فرازق لان الاسم اذا كان [illegible] حذف آخر حرف منه

فست - وشگافت هر چیزے یقال مرّ شق بحره فیها
فلق ای شقوق وصار البیض فلاقا بالضم والکسر
ای بداد افلاقا - فلّق بالکسر سختی - وکا شگفتن یقال
افلق الرجل وافتلق - وهو شاعر مفلق ای جاء
بالفلق ای بالعجب - چوب کرا ورا کفانشه بست
کمان کل واحدة منها فلق - فلقة پارهٔ چیزے یقال
فلقة الجفنة وهی نصفها - واقوام جاد ه فلق سلکی
وهی الداهیة ویقال مرّ یفتلق فی عدوه ای یاتی
بالعجب من شدته - فلیقة سختی والعرب یقول
یا للفلیقة - فلیق مغاک پیش حلقوم شتر فلیق نیم
والتشدید شفتالو وانکه مغلق کشته وانجه نیز
کرده فیلق لشکر فیالق ج -

فنق - تفنق الرجل - ای تنعم وفنقه غیره وفانقه
ایضا ای نعمه - یقال عیش مفانق - ویقال امرأة
فانق ای ناعم - ناقة فنق بفتحتین جوانه فربه وامرأة
فنق نیز - فنیق نر فحل نیکو فنق افناق ج - ویقال
هذا اسم من اسماء الفحول -

فوق - یقال فلان یتفوق فی کلامه - ای یتفوّه
[illegible] واصله فوق وهو الاستلاک [illegible] -
فوق [illegible] فوق بالسکون والحرکة [illegible]
چنانکه [illegible] شود [illegible] افاق
[illegible] جراحت کردن [illegible] روان
[illegible] کردن [illegible] الاقامات
[illegible] الرجل [illegible] -
[illegible]

از باران شدن درمرتبه ع ف اض ۲ و قوله تعالی
ان الله لا یستحیی ان یضرب مثلا ما بعوضة فما فوقها
قال ابو عبیدة فما دونها و قال الفراء اعظم منها
یعنی الذباب والعنکبوت - فواق بالضم یکسو کم
شدن مردم را ع ف اض ۲ و یقال فلان تفوق
بنفسه فوقا اذا کانت نفسه علی الخروج - فوق باضم
سوفار تیر افواق فوق ج - یقال فقت [illegible]
فانفاق ای کسرت فوقه فانکسر - و فوقته ای
له فوقا - افوق تیر شکسته سوفار یقال رجع فلان
با فوق ناصل ای بسهم منکسر الفوق لا نصل فیه اوتیت
بمجلس تمام - و افقت [illegible]
فوقه علی الوتر [illegible]
افوقه وهی من النوادر [illegible]
[illegible]
[illegible]
و فی الحدیث [illegible]
ما بین فواق [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
شده فواق افواقا - و تفوق [illegible]

کردن و منه حدیث ابی موسی انه تذاکر هو و معاذ
قراءة القرآن قال ابو موسی اما انا فاتفوقه تفوقا
اللقوح ای لا اقرأ جزئی بمرة و لکنی اقرأ منه شیئا بعد
شیء فی آناء اللیل والنهار - فاقه درویشی و فاقة
افتاق حاجت مند شدن یقال افتاق الرجل
و لا یقال فاق - [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

فصل القاف

قرق - قرِق - بکسر الراء جای هموار و منه قاع قرق -

قربق - قُربق - بالضم وفتح الباء نام جای قربق کذلک قال ابو عبیدة هو البصرة قال النضر بن شمیل هو الحانوت معرب کلبه -

قلق - قلق - بالتحریک بیقراری یقال بات فلان قلقا اقلاق متعدی منه -

قوق - قُوق - قاق - مرد نیک دراز -

قیق - قیقاءة - زمین درشت والهمزة مبدلة من الیاء والیاء الاولی مبدلة من الواو لان جمعها قواقی وهو فعلاء ملحق بسرداح ویجمع ایضا علی اللفظ فیقال قیاقی وجمعها قیق جمع قیقا وکانه اسم جمع قیقة -

قرطق - [illegible] پوشیدنی و [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

فصل اللام

لبق - لبق ملبق مرد زیرک وهوشیار وچرب سخن - لباقة مصدر منه وقد لبق بالکسر ولبق به اتلاق به - والثرید الملبق الملین بالدسم یقال

شبیه ملبقة -

لثق - لثق - بالتحریک تری و تر شدن ع ک ا ف ۲ الثاق کذلک - الثاق تر کردن طائر لثق ای مبتل -

لحق - لحاق - بالفتح در رسیدن ملحقه بالسباء و غیره ع ک ا ف ۲ یقال لحقه و لحق به الحاق متعدی منه ولازم و فی الدعاء ان عذابک بالکفار ملحق بکسر الحاء و بفتح الحاء صواب ملحق باریک میان شدن ملحق خوانده بجستانیده استلحاق خواندن تا بهم شوند و تلاحقت المطایا ای لحق بعضها بعضا - لحق بالتحریک آنچه باران خود ملحق شود وانجیر و خرمای جدا از اول و دوست لاحق نام اسپ معاویة بن ابی سفیان -

لخق - لخقوق - بالضم شکافی در زمین مثل سوراخ و کاوش و جز آن و فی الحدیث ان جوادا کان واقفا مع النبی علیه السلام فوقعت به قائمه فی اخاقیق حرذان قال الاصمعی انما هی لخاقیق واحدها لخقوق وهی شقوق فی الارض -

لزق - لزوق - بچسبیدن لسدق ولصوق کذلک ع ک ا ف ۲ صلته بالباء کذلک التزاق والتساق والتصاق - الزاق متعدی منه وکذلک بالسین والصاد - ویقال فلان لزقی بالکسر ولزیقی ولسقی بالسین والصاد فی جمیعها ای بجنبی - لازوق مرهمی که تا بهشدن جراحت چسپان ماند ملزق چیزی که ناستوار -

لسق يلسق لسقا - بالتحريك. ولسق بكذا
برچسبیدن شش بتهی گاه و پهلو از تشنگی ع کما
ف م لسق بالضم پسپر خوانده -
لعق يلعق لعقا ليسيدن ع ک ا ف ن م ولعق فلان
اصبعه اي مات وهو كناية - لعقة کپچه و انچه بوسے
ليسند ما الجمع لعق - لعقة بالضم ليسه في لعقة بالفتح
يكبار ليسيدن لعوق بالفتح داروے ليسيدني - رجل
ولعق لعق اي حريص -
لفق يلفق - درهم آوردن دو درجامه بدوختن
ع ض ک ا م لفق بالكسر يك درز و تلفيق دو
درز دیا و جمع ما بهم آوردن تلافق القوم اي
تلاءمت امورهم - احاديث ملفقة اي اكاذيب مزخرفة
لقلق - لقلقة - بچشم زدن لقلق زبان ومنه الحديث
من وقي شر لقلقه ولكلك لقالق ج - لقلاق مثله
و اذا لقلقة بانك لكلك - و هر آنچه در اضطراب
وحركت باشد - و منه آه و تلقلق مثل تقلقل يقلق
منه و قد لقلق الشي اذا قلقله - طرف لقلق
چشم تيز بسيار حركت -
لمق لمقا - نامه كردن يقال لمقه بعينه
و چشم ماليدن ولمقه بعينه مثل لمقه و ما ذقت
لماقا اي شيأ ... في الاكل والشرب و لماق
شي منه اي قليل
لوق - لوقة - بالضم ... يقال لوقة لماقة [illegible]
[illegible]
[illegible]

... الرطب الوقة مثله - و يقال ما ذقت لواقا
اي شيأ -
لهق - يلهق - بالتحريك سپيد و سپيد شدن
ع ک ا ف ن م لهق بالفتح و بكسر الهاء صفة منه لهاق
مثله و ايضا گاو سپيد. و لهق بالسكون سپيد شدن
ع ... لهوقة انچه ... و سے مبالغه کرده شود
در سخن و کار - و نیکو نمودن خود ... و المتلهوق
من السخاء ما ليس عليه سجيته و قد الهوقه و تلهوق
ليق يليق - بچسبيدن سياهي بر دوات و
برچسبانیدن و نیکو کردن لازم و متعدی يقال
لاقت الدواة اي لصقت. ليقتها الا اي اصلحت
مدادها في ليقة - ليقة انچه در دوات نهند چون
پاس و پوسے و جز آن و الفتها الاقه اي جعلت
فيها ليقة - و يقال ما عاقت المراة عند زوجها
و لالاقت اي ما لصقت بقلبه - و ما لاق بفلان
اذا لاذ به - و لاق به الثوب اي ليق به - و هذا الامر
لايليق بك اي لا يعلق بك يعني در تو نه خورد
لا يلوق بك اي موافق - و فلان مليق [illegible]
چه ... و الخلق ... ما الارض ليالق
بالفتح ... - الالوه بالضم و الالوقة ...
الالوقة ... [illegible] ... علب گفته
الرقة - بالضم ... -

فصل الميم

ماق ماقة - بالتحريك ... [illegible]
... منه ماق الصبي ... امتاق ... [illegible]

انت تئق و انا مئق فکیف نتفق - واماق الرجل اذا دخل فی المأقة و فی الحدیث مالم تضمروا الاماق یعنی الغیظ و البکاء بما یلزمکم من الصدقة و یقال اراد به الغدر و النکث - موق بالضم کنج چشم آماق اماق ج - ماقی العین لغة فی موق العین فهو فعلی والیاء فی آخره للالحاق و فعلی بکسر اللام نادر لانه لا فالحق بمفعل قال ابن السکیت لیس فی معتل اللام مفعل بکسر العین الا حرفان ماقی العین و مأوی الابل قال الفراء سمعتهما بالکسر و الکلام کله مفعل بالفتح نحو رمیته مرمیً و دعوته مدعیً و غزوته مغزیً و ظاهر هذا القول ان لم یتأول علی ما ذکرناه غلط -

محق محق - باطل کردن - و پاک کردن - و کاهانیدن و سوختن گرما چیزے را (عع بفتحهما) تمحق امتحاق لازم منه - محاق بالضم سه شب آخر ماه نصل محیق ای مرقق محدد - یوم ماحق شدید الحر جاءنا فی ماحق الصیف ای فی شدة حره - و محقه الله ای ذهب ببرکته و امحقه لغة فیه ردیة قوله تعالی یمحق الله الربوا و یربی الصدقات - امحاق کاهیده مذق - مذق - آمیختن شیر بآب (عع ف اض ۲) ممذوق مذیق نعت منه و آمیختن دوستی با طمع یقال فلان مذاق و مماذق ای غیر مخلص فی الوداد - مرق - مرقة - شوربا مرق ج - و ایضا شیره که درکشت و پالیز افتد مرق شوربا کردن در دیگ و پوست بوے گرفته - و سرود کنیزکان و فرومایگان و موے از پوست باز کردن (عع ف اض ۲) مراقه بالضم موے و پشم از پوست بر کند بعلت بر کنده بجهت ستور آمراق بسیار کردن شوربا مروق بیرون گذشتن تیر از نشانه (عع ف اض ۱) مارقة گروه خوارج سموا بذلک لقوله علیه السلام یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیة و فی المثل تروید الغزو یتمرق ای امهل الغزو حتی یخرج الولد واصله قول امرأة کانت تغزو فحبلت فذکر لها الغزو فقالت کذلک - ممرق سرود گوے و قد مرق تمریقا امرق الجلد ای حان له ای ینتف شعره و صوفه -

مزق - مزق - جامه پاره کردن (عع ف اک ۲) تمزیق مبالغة فیه تمزق لازم فیه - ممزق لقب مردے شاعر و یقال بفتح الزاء - و مفتوح الزاء ایضا مصدر منه کالتمزیق و منه قوله تعالی و مزقناهم کل ممزق - مزق (ک ا ف ۲) پارہ سے جامه دریده مزقه یکے پاره مزق الطائر یمزق بضم الزاء و کسرها ای رمی بذرقه - ناقة مزاق بالکسر و نزاق ایضا بالنون تیز رو مزیقیاء نام یکے از ملوک یمن -

مشق مشق - بشتاب زدن و جستن - و بشتاب خوردن - و نوشتن و موے راشانه کردن - و کشیدن دوال تا باز دو - و جذب هر چیز برائے درازی و طول - و پاره کردن جامه (عع ف اض ۲) مشاقة بالضم آنچه از موے و کتان و مثل آن بشانه افتد امتشاق ربودن - و بریدن مشق بالتحریک سپیدن ران بران دیگر (عع ک افت ۳) مشق الرجل فهو امشق و المرأة مشقاء مشق بالکسر گل سرخ ثوب ممشق جامه

مأقی العین [illegible]

رنگ دارد بدان گل والشیق من الثیاب اللّیّن۔ وفرس شیق و مشوق اسپ باریک میان جاریة ممشوقة حسینه کشیده بالا۔

مطق تمطق۔ چشیدن وبکام و زبان آواز برآوردن۔

معق معق۔ قلب العمق یقال من بعد معق متقا ای من بعد بعدا او قعر یحرک مثل نهر و نهر۔ ویقال نهر معیق ای عمیق والامعاق مثل الاعماق وهو ما بعد من اطراف المفاوز امامق اما عیق جمع العمق۔

مقق مقق۔ کفانیدن شگوفه درخت خرما تا گشن دهد آنرا ع ف ض ۲ امتقاق بهشیر پستان مادر را مکیدن کرده تمقق اندک اندک خوردن شراب ویقال اصابه جرح فامتقه ای لم تفقره ولم یبا له۔ وفرس امق ای طویل متقاق آنکه سخن را از اقصاے حلق گوید وتقدیره فعافل بتکریر الفاء ولا یقال متقائق۔ ویقال فیه مقمقة ومقاعات۔

ملق تملق۔ محو کردن۔ وشستن جامه و مکیدن شیر و زدن بعصا۔ و بشتاب رفتن و بسیار سیر نمودن ع ف ض ۲ ملق شتاب زدن تملق چاپلوسی کردن تملاق بکسر تین والتشدید کذلک یقال تملقه وتملق له ای تودد الیه وتلطف ملق بالتحریک ودستی ونرمی بسیار کردن و جمله الملقین ع ک ا ف ۲ رجل ملق الذی یعطی بلسانه ما لیس فی قلبه وملق ایضا زمین هموار نشفته یکے و املق الشی واملق بالادغام ای صار املس۔ واملق مثنی ای افلت نفقة بهیچین سنگ نشان املاق درویش شدن و درویشی قوله تعالی ولا تقتلوا اولادکم خشیة املاق۔

موق موق۔ بالضم لول ودیو ثی یقال احمق مائق والجمع موقی مثل حمقی ونوکی۔ موق و موق منق مسا و ر مثبت ف ض ۲ موق ایضا موزه معرب موق بالفتح ازان آمدن حق۔

مهق امهق۔ سخت سپید که هیچ سرخی آمیزش ندارد و براق نباشد مهق بالتحریک سبزی آب یقال مشرعین مهقان و تمهقت الشراب اذا شربته ساعة بعد ساعة و منه قولهم فعل تمهق تمکا۔

مذق الصخرة۔ سنگ شکست ن ف ض ۲۔ مذرق به۔ ای رمی به یعنی انداخت او را۔

فصل النون

نبق نبق۔ نوشتن مثل النمق ب درخت سدره نبق ف اک م شاخه یکے نبقات ج مثل کلمة و کلمات۔ تمثل نبق ای مصطف علی سطر واحد وکذلک کل شی مستوی مهذب متنبق ای کتب۔ ونبق بالای جحتی نبقا غیر مشدد وکذلک انبق الرجل ویقال انباق علینا بالکلام ای انبعث مثل انباع۔

نتق نتق۔ فشاندن وجنبانیدن ن ث ض ۲ قوله تعالی واذ نتقنا الجبل ای زعزعناه و کشیدن دلو از چاه و پوست باز کردن و بسیار بچه شدن زن

فهي ناتق ومتناق - ناقة ناتق اي اسرعت الحمل - و
زند ناتق اي وار - فرس ناتق سخت فشاننده برفتار
نزق - نزق - بالتحريك سبكي (ع ک اف ۲)
نزاق بالكسر مثل مزاق - نزق بالفتح نزوق بالضم
برسکیزیدن اسپ (ع ف اض ۲) انزاق و
تنزيق متعد فيه -
نسق - ثغر نسق - بالتحريك رشته دندان را
دخرز نسق شبه در رشته کشیده نسق ايضا سخن
ترتيب داده و بالسكون سخن را بر يک سياقت
راندن (ع ف اض ۲) تنسيق نظم و ترتيب دادن
نشق نشوق - بالفتح دارو به بيني انشاق
دارو کردن در بيني استنشاق آب و جز آن در
بيني کردن - و بوي کردن چيزي را و نشقت
منه ريحا طيبة اي شممت - و به نشق بكره هنرا
اي الشم - نشقة بالضم حلقه رسن که در گردن بهائم
درافگنند در گردن بندستور و نشق الظبي في الحبالة
اي علق فيها رجل نشق الذي يدخل في امور
لايكاد يتخلص منها -
نطق - منطق - سخن نطق بالضم سخن گفتن (ع
ف اک ۲) انطاق بسخن درآوردن مناطقه استنطاق
باهم سخن کردن منطيق نيک گويا و بليغ و يقال ماله
ناطق ولا صامت اي حيوان وما سواه - نطاق بالكسر
ميان بند مردان - و ايضا پارچه که زنان آنرا بپوشند
و در ميانش بسته جانب بالايش را بر جانب زيرش
فرو هشته تا بزانو ميگذارند و جانب زيرش تا بزمين

ميرسد وليس لها حجزة ولا نيفق ولا ساقان معا
نطق - انتطاق و تنطق پوشيدن نطاق - و ميان
بستن مرد بمنطقه وانچه بآن ميان را بندند في المثل
من يطل ذيل ابيه ينتطق به اي من كثر بنو ابيه يتقوى
بهم - منطقة بالكسر كمربند تنطيق بستن منطقه بر کسی
تنطق لازم منه - و يقال جبل اشم منطق اي
لايبلغ اسحاب اعلاه - و جاء فلان منتطقا فرسه اذا
جنبه ولم يركبه - ناطقة ميان - و سخن گوی -
نعق - نعيق - بانگ کردن شبان گوسپندان
خود را نعقان بالتحريك نعاق بالضم كذلك (ع
ف اک ۲) ناعقان دو ستاره نزديک جوزا -
نغق - نغيق - بالمعجمة و المهملة ايضا بانگ کردن
زاغ و ناقة نغيق التي تنغم بعيدات بين اي مرة بعد اخرى
نفق - نفوق - مردن ستور (ع ف اض ۲)
نفاق بالفتح رايج و روان شدن بيع يقال نفق البيع
نفاقا اي راج - نفاق بالفتح فعل منافق يعني
دو روي کردن منافق نعت منه - نفقة هزينه
نفاق بالكسر ج - يقال نفقت بالكسر نفاق القوم
اي فنيت نفقاتهم - نفق بالتحريك سپري شدن هزينه
(ع ک اف ۲) يقال نفق الزاد ينفق نفقا اي نفد و
فني و راه باريک و في المثل ضل دريص نفقه اي
جحره - و فرس نفق الجري اذا كان سريع انقطاع الجري
انفاق هزينه کردن - و برواج بازار رسيدن مردم
و درويش شدن و سپري شدن مال و منه
قوله تعالى اذا لامسكتم خشية الانفاق - منفاق

مرد بسیار نفقه نفقة نا فقا دیگه از سوراخها سلمان
کلاکوش یقال فیه اوازی من جمیل النافقا صاحب نافقا
براسه فانفق ای خرج نوافق ج - ویقال نفق الیربوع
ونافق ای اخذ فی نافقاء ومنه اشتقاق المنافق
فی الدین نیفق نیفقه ازار وبکسر النون عند العامة
نیفق نام مردیست -

نقق ینقق - بانگ کردن چغز وکژدم ودیگر
وجزان ع ف ک ۲ نقاقة چغز فی المثل ایدی
من النقاقة - نقنقة بانگ چغز ومنه یقال نقنق
الدجاجة للبیض وکذلک النعامة نقنق بیضها
شترمرغ نقانق ج -

نمق ینمق - نبشتن ع ف ش ۲ تنمیق
آراستن کتابت -

نمرق - نمرقة - بالش وبالین خرد
خرد ونهالی بزرگ -

نوق - ناقة ماده شتر و نقطة ترک العین
واصلها نوقة بالواو فاعلت وجمعها انوق مثل بدنة
وبدن و فعلة بالتسکین الیق علی ذلک تجمع نقاط
منه على انوق فاستثقلوا الضمة على الواو فقدموا
فقالوا اونق ثم عوضوا من الواو یا فقالوا اینق
ثم جمعوا على اینق ای ناق مثال ثمرة
وثمار الا ان الواو صارت یا لکسرة ما قبلها نیب
اشتوق وناقة نوقة ای مذللة وخته - نواق
شتر وفی المثل استنوق الجمل ای صار ناقة یضرب
لمن یخلط حدیثه بحدیث اخر - نیق بلند تر جای

وکوه نیاق ج - تنوق آراستگی نمودن ودر کارها
منه نیقة وفی المثل خرقاء وذات نیقة یضرب للجاهل
بالامر وهو مع جهله یدعی المعرفة وتنایق فی الارادة
تنایق مثل الانتقاء -

نهق ینهق - نهاق - بالضم بانگ خر ع ف بفتحها
[illegible] نهقان [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] چو وخرد ونها
لها النواهق ایضا - وزنهق الحمار خاص نهاقة -

نخنوق - بالضم [illegible] [illegible] سر جاه الالف صغیر نخانیق
[illegible] - [illegible] [illegible] قوم من بنی عامر بن [illegible] [illegible] کلب
اندراق - [illegible] [illegible] [illegible] الحسن
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ابن ابی الحسن
[illegible] [illegible] [illegible] -

نزنوق - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] -
نستق - بالضم [illegible] [illegible] [illegible] نطقوا بها -
نعبق - [illegible] [illegible] [illegible] مرغ پرنده کراست
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] یا آواز جنبیدن
[illegible] [illegible] [illegible] نغبوقة [illegible] -
نفرقة - بالضم [illegible] [illegible] یافته -

فصل الواو

وبق - وبوق - هلاک شدن ع ع ف ک ۲
موبق جایی هلاک قوله تعالی وجعلنا بینهم موبقا
وبق بالتحریک هلاک شدن ع کسر ها وف ۲ یقال
وبق یوبق و وبق یبق - ایباق هلاک کردن -
وثق - ثقة - اعتماد کردن و استوار داشتن
[illegible] بکسر یا ایثاق [illegible] استواری موثق شدن

مواثیق مواثق ج علی الاصل ومیاثیق ومیاثق
ایضاً - موافقة عهد کردن باهم ومنه قوله تعالی
ومیثاقه الذی واثقکم به - ایثاق بندکردن وثاق
بالکسر والفتح بند ومنه قوله تعالی فشدّوا الوثاق -
وثیق استوار وثاق ج - وثاقة استوار شدن
(ع بضمها) ویقال اخذه بالوثیقة ای ما یوثق به -
توثیق استوار کردن - ومعتمد داشتن توثق استوار
کاری استیثاق وثیقت گرفتن ازکسے -

ودق - وَدْق - باران وباریدن (ع منها
ک ۲) ونزدیک شدن منه بالی - وفی المثل
وَدَقَ العیر الی الماء ای دنا منه یضرب لمن خشع
للشیئ لحرصه علیه - موْدِق جاے وآرام یافتن
بچیزے صلتہ بالباء وگشن خواه شدن ماديان
وماده خر ایداق استیداق مثله فرس واتان
وَدُوق ووديق نعتان منها والاسم وداق
بالکسر یقال للاتان بها وِداق - ذات وَدْقَین
الداهیة ای ذات وجهین کانها جاءت من وجهین -
وديقة سختی گرما وادق تیز -

ورق - وَرِق - سیم مضروب وَرْق بسکون الراء
مثله ثلث لغات مثل کبد وکبد وکبد وکلمة وکلمة
وکلمة ینقل کسرة الراء الی الواو ویترک علی حالها ایضاً
رقة کذلک والهاء عوض عن الواو وفی الحدیث
فی الرقة ربع العشر وتجمع علی رقین مثل ارة و
ارین ومنه قولهم ان الرقین تغطی اَفَنَ الافین
ویقال فی الرفع هذه الرقون - ورّاق کاغذ برنده

وفروشنده - ومرد بسیار سیم ورق بفتحتین برگ -
وکاغذ بریده ورقة یکے شجرة ورقة وریقه بسیار برگ
وَراق بالفتح گیاه وسبزی زمین ورق بالسکون
برگ گرفتن از درخت وبرگ بیرون آوردن درخت
ایراق برگ بیرون آوردن درخت توریق مثله
وارقة درخت سبز ویقال اَوْرَقَ الرجل اے
کثر ماله - واورق الصائد اذا لم یصد واورق الغازی
اذا لم یغنم - واورق الطالب اذا لم ینل - ورق
بالتحریک ایضاً ما استدار من الدم علی الارض -
قال ابو عبیدة اوله وَرَق وهو مثل الرش والبصیرة
مثل فرسن البعیر والجدیة اعظم من ذلک والاسباءة
فی طول الرمح والجمع الاسابی - ورق القوم احداثهم
وایضاً هو المال من دراهم وابل وغیر ذلک -
ویقال فی القوس ورقة ای عیب - اورق شتر
خاکسترگون - وخاکستر ورقاء گرگ وکبوتر وفاخته
وقولهم جاءنا بام الربیق علی اریق کانه اراد وریقا
تصغیر اورق فقلب الواو والفاء عام اورق ای
لا مطر فیه وُرْق ج - ورقاء ایضاً نام مردے
والجمع وراقی بفتح القاف وکسرها مثل صحاری
والنسبة الیه ورقاوی ابدلوا من همزة التانیث
واوا وفلان ابن مُوْرِق بالفتح وهو شاذ مثل موحد
وسق - وَسْق - گرد کردن - وبار کردن قوله تعالی
واللیل وما وسق اذا جلل اللیل الجبال والاشجار
والبحار والارض فاجتمعت له فقد وسقها وانه
ومنه مسنة الوسیقة وهی من الابل کالرفقة

من الناس و بار شتر - و شصت صاع - و بر داشتن
یقال لا افعله ما وسقت عینی الماء و بار گرفتن ناقه
و جز آن ع ف ک م فهی ناقة واسق و نوق
وساق مثل نائم و نیام و مواسق و مواسیق و
هو جمع علی غیر قیاس - اتساق ترتیب دادن و توسیق
تنگ تنگ کردن بار را - استیساق گرد آمدن شتر
ایساق بار کردن شتر را - و بسیار بار آوردن درخت
تیساق مرغے کہ بال برہم زند و پریدن نیارد
وشق - وشیق - و شیقه - گوشت پاره جوش
قدید کرده بجهت توشه و فی الحدیث انه اتی بوشیقة
یابسة من لحم صید فقال انی حرام ای محرم یقال
وشقت اللحم و اتشقت بمعنی - و اشق نام سگے
و نام مردے -

وعق - وعاق - آواز که از شکم ستور آید وقت
رفتار و وعیق کذالک (ع ف ک م) رجل وعق
بکسر العین اذا عسر و به و عقة بالفتح و هی الشراسة
و شدة الخلق - توعیق به بدخوئی و دشواری
نسبت کردن کسے را -

وفق - وفاق - موافقت و ساز واری کردن
توافق اتفاق باہم یکے شدن و ہم پشتی کردن
و وافقته ای صادفته - توفیق دست دادن
کسے را بکار - استیفاق توفیق جستن و یقال
وفقت امرک تفق بکسرهما ای صادفته موافقا و هو
من التوفیق - وفق ساز وار و پسندیده یقال
حلوبته وفق عیاله ای لها لبن قدر کفایتهم لا فضل

و یقال اتیتک لوفق الامر و توفاق الامر و تیفاقه
و یقال کان ذلک لیفاق الهلال و تیفاق و
توفاقه ای حین اہل الهلال - ایفاق سوفار تیر بزه
کمان نهادن یقال اوفقت السهم و وفقته
ولا یقال اوفقته -

وقوق - وقوقه - بانگ سگ نزدیک خوردن
و وقواق مثل و کواک و مرد بد دل و نام درختے و
بلاد الوقواق فوق بلاد الصین -

ولق - ولق - شتافتن (ض ف ک م) و شتافته
رفتن و دروغ گفتن و منه قراءة عائشة اذ تلقونه
اذ تلقونه بالسنتکم و دون یقال ولق بالسیف
ولقات ای ضربات و ولیقه طعامے از شیر و آرد
و ولقی نوعے از رفتار ناقه و ولقی ایضا ای سریعة
اولق نوعے از دیوانگی و هو فعل لانهم قالوا
الق الرجل فهو مالوق علی مفعول - و یقال ایضا مألوق
مؤلوق فان جعلته من هذا فهو فعل -

ومق - مقه - دوست داشتن و الهاء عوض
من الواو (ع ح بکسرهما) وامق نعت منه و نام معشوق

وہق - وہق - بالتحریک و التسکین کمند و ہو
مثل مواهقه و مواهقه گردن دراز کردن شتر
رفتن و یقال تواهقت الرکاب ای تسایرت -

وهیق - کامیر گوسپند که پایش از آن
کنانه بسته -

وثیق - آواز شکم دابه یا آواز جنبش زه
و جمیعا وقیق -

فصل الهاء

هبنق - هبنیق - بالکسر چاکر و خادم هبنقة لقب مردے ویضرب به المثل فی الحمق -
هبرق - هبرقی - بالکسر آهنگر و زرگر -
هبرق - مهرق - مهره ورده سے کاغذ فارسی معرب مهارق ج - هراقة بالکسر تختین آب و خون ریختن و منه هراق الماء یهریقه بفتح الهاء و اصله اراق یریق و هی فی الاصل ایضا اریق یریق و اصل مضارعه یأریق فابدلوا الحرکة و السکون بین الراء و الیاء فصار یأریق و استثقلوا الهمزتین فی قولهم انا اریقه فقالوا اهریقه سبدلة بالهاء - و فیه لغة اخری یقال اهرق الماء یهرق اهراقا قال سیبویه ابدلوا من الهمزة الهاء ثم الزمت فصارت کانها من نفس الکلمة ثم ادخلت الالف بعد علی الهاء و ترکت الهاء عوضا من حذفهم العین لان اصل اهرق اریق - و فیه لغة ثالثة اهراق یهریق اهریاقا فهو مهریق و ذاک مهراق بالتسکین و التحریک و هذا شاذ و نظیره اسطاع یسطیع اسطیاعا بفتح الالف فی الماضی و ضمة الیاء فی المستقبل لغة فی اطاع یطیع فجعلوا السین عوضا من ذهاب حرکة عین الفعل فکذلک حکم الهاء فی یهریق و مثال یهریق یهفعل و مهراق مهفعل و امثال یهریق بالتسکین لایمکن ان ینطق به لان الهاء و الفاء جمیعا ساکنتان و کذلک مهراق - و یقال مطر مهورق ایضا من باب افعیعال -

هزرق - هزرق - (ف اک ه) رعد سخت آواز اهزرقه بسیار خندیدن هزراق زن بسیار خنده -
هقهق - هقهقة - مثل هقهقة رفتار سخت و سیر شدید -
همق - همق - (ف اک م) گیاه تازه و مشی الهمقی اذا مشی علی جانب مرة و علی جانب مرة -
هیق - هیق - شتر مرغ هیقم کذلک و المیم زائدة -

هیاق - کعلس کوتاه -
هدلق - کزبرج پر و پژن و فرو هشته و الهدلق من الابل شتر فراخ دهان هدلقة چشم پائین گلیسته
و هزروقی - بالضم مقصورة بند و هو اسم الحبس هزرق محبوس -
هزرقة خنده است بد و هزروقی الحبس لغة فی هزروقی لا التصحیف و المزرق المهزرق -
هطق بفتحتین زودی رفتار -
هفتق - بالفتح هفته معرب -
هلق شتابی کردن (ع ف اک ه) تهلق شتاب قتی کجزبی نوعیست از دویدن و تقی شتاب -
هملقه شتابی کردن -
هنق بفتحتین دل تنگی و تاسه که مردم را عارض شود
هندلیق - کزنجبیل مرد بسیار گو -
هوقة - بروزن وحشی اوقه یعنی جماعت -

فصل الیاء

یرق - یرقان - زردی که در کشت افتد و بیماری زرده و یقال زرع مارق و مروق و مرقی الذرع -
یارق - معرب یاره یعنی دستیاره -

يلقق - بمعنى يلقق بفتح قاف اول وكسر آن سخت سپيد
يلقت يلق - بالتحريك سپيد از هر چيز يلقة ماده سپيد
يلمق يلمق - قبا معرب يلمه يلامق ج -

يناق - بالفتح نام يكے از مهتران نصارى است كه كشته شد و سرش بحضور صديق اكبر آورده شد و كشنده و صحابى جد الحسن بن مسلم بن يناق -

باب الكاف

فصل الالف

ارک - اراک - بالفتح درخت شور اراکة یکے ارک هشته در اراکستان بودن شتر و بجائے مقیم بودن (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال ارکت الابل ای رعت الاراک وقیل اذا اقامت فی الاراک فهی ارکة والجمع اوارک - وقیل ارکت الابل بمکان کذا اذا لزمته فلم تبرح - وارک الرجل بالمکان ای اقام به - ارک ایضا فرو نشستن آماس جراحت ویقال ظهرت ارکة الجرح اذا ذهبت غثیثته وظهر لحمه صحیحا احمر ولم یعله الجلد - ارک بالتحریک بیماری شتر از خوردن اراک (ع ک اف ۲) ارکة اراکی نعت منه مثل طلحة وطلاحی - اریکة تخت آراسته ارائک ج - اریک نام یک وادی ارکے بفتحتین موضعے -

اسک - اسکتان - دو کرانه فرج الماسوکة التی اخطأت خافضتها ای خاتنتها فاصابت غیر موضع الخفض

افک - افاک - بالکسر دروغ افیکة کذلک افائک ج - افاک دروغ گوے افک بالفتح مثله بازگردانیدن از چیزے و برگردانیدن چیزے (ع ض ک ۲) قوله تعالی قالوا اجئتنا لتافکنا عن آلهتنا ای لتصرفنا - وائتفکت البلدة باهلها ای انقلبت - مؤتفکات شهرهاے قوم لوط که برگردانیده شده است - و بادهاے که مختلف وزد از هر جهتے مأفوک ضعیف عقل و راے مثل مأفون قوله تعالی یؤفک عنه من افک - قال مجاهد ای یؤفن عنه من افن - ارض مأفوکة التی لم یصبها مطر ولیس بها نبات - ورجل مأفوک لا یصیب خیرا

ألک - الکة سختی کرما مثل الأجة الا ان الأجة الحر المحتدم الذی لا ریح فیه والألکة الشدة - وائتک یومنا افتعل ویوم آک وآکیک وسختی روزگار

الاک - الوک - پیغام مألک مألکة بضم اللام فیهما کذلک -

انک - آنک - بضم النون سرب وفی الحدیث من استمع الی قینة صب فی اذنیه الآنک یوم القیامة علی افعل واحد الآنک - واشتقاقه من ابنیة الجمع -

ایک - ایکة - درختان انبوه ج - ومن قرأ اصحاب الایکة فهی الغیضة ومن قرأ لیکة فهی اسم القریة ویقال هما مثل بکة ومکة -

آبک - کامه موضعے -

ایک - کرشته شراوان شتر (ع ک ا ش م) ویقال للاحمق الاک اعفاک ایک ویحفک میحک -

اوک - بالفتح خشم وبدی -

فصل الباء

بتک - بتک - بریدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) سیف باتک ای صارم و گرفتن چیزے را و کشیدن آن بتکة بالکسر آنچه برکشیده شود چون موے و پر مرغ و پشم و مانند آن بتک ج - بتکة ایضاً جهمة من اللیل تاریکی شب و بتک آذان الانعام ای قطعها شدد للکثرة قوله تعالی فلیبتکن آذان الانعام -
برک - بروک - خفتن شتر (ع ف اض ۲) ابراک فرو خوابانیدن و هو قلیل والاکثر الاناخة یقال انخته فاستناخ - و یقال ما له مبرک جمل - و کل شیٔ ثبت و اقام فقد برک - برک شتر بسیار برو کج - و سینه شتر برکة بالکسر کذلک و حوض برک ج و یقال ما احسن برکة هذه الناقة و هو اسم للبروک کالرکبة والجلسة - ابتراک سینه بر زمین نهادن و شتاب دویدن - و بر سینه گرفتن کسے را ابراکاء بالفتح پائے داشتن و ثبات ورزیدن در کارزار - و کوشش نمودن و یقال فی الحرب براک براک ای ابرکوا - برکة بفتحات کوالیدن و افزون شدن تبریک دعا کردن کسے را ببرکت و طعام بریک کانه مبارک - و یقال بارک اللّٰه فیک و لک و علیک و بارکک قوله تعالیٰ ان بورک من فی النار و من حولها - و تبارک اللّٰه ای بارک مثل قاتل و تقاتل الا ان فاعل یتعدیٰ و تفاعل لا یتعدیٰ و تبرکت به ای تیمنت - برکة بالضم مرغیست سپید از مرغان آبی برک ج - براکیة نوعے از کشتی‌ها

برکان مثل زعفران نوعے از جامہا - بروک بالفتح زنے کہ شوے خواهد و ورا پسرے رسیده جوان بوده باشد - برک بالکسر نام موضعے از نواحی یمن تبراک بکسر تا نام موضعے -
بشک - بشک - شتافتن - و دوختن جامہ دور ا دور - و دروغ گفتن (ع ف اض ۲ و ک ۲) و یقال هو یبشک الکذب ای یختلقه - بشاک بسیار دروغ گوے ناقة بشکی سبک رفتار و سبکت ج -
بکک - بکة - باز داشتن و مزاحم شدن (ع ف اض ۲) و یقال تباک القوم ای ازدحموا - و بک عنقه ای دقها - بکة ایضاً نام بطن مکة یا بک نام موضعے بعلبک نام شهرے و هما کلمتان جعلتا واحدة فبعل اسم صنم و بک اسم رجل اخترع بناء تلک البلدة و سماها باسمه و اسم صنم فان شئت بنیت الاسم الاول علی الفتح و اعربت الثانی باعراب ما لا ینصرف و ان شئت اضفت الاول الی الثانی و اعربت الاول و خفضت الثانی و النسبة الیه بعلی ان شئت بکی علی ما ذکرناه فی عبد شمس -
بعکک - بعکوکة الناس مجتمعهم -
بلعک - بلعک - شتر بسیار کلان سال - و تو ازخرما و هی لغة فی بلعق -
بنک - بنک - بن هر چیزے معرب - و یقال هو لا من بنک الارض ای من اصلها - تبنک مقیم شد بجائے و یقال تبنکوا فیه ای اقاموا و کالتنادة و هی اسم من تنئا بالبلد ای اقام بها

قال ابن درید البنک من ہذا الطیب عربی-

بندک- بناوک- مثل بنادق-

بوک- بَوک- برجستن نر خر بر مادہ (ع ف ا ض ۲) تبوک وہی تفعل من البوک وہو موضع وراٰی النبی صلعم قوما من اصحابہ یبوکون عین تبوک ای یدخلون فیہا القدح ویحرکونہ لیخرج الماء فقال مازلتم تبوکونہا فسمیت تلک الغزوۃ غزوۃ تبوک- قال ابو زید لقیتہ اول بَوک ای اول شئی- ویقال باکت الناقۃ تبوک بوکا ای سمنت وحکی ابن السکیت ناقۃ بائک ای فتیۃ حسنۃ بوائک ج-

بابک- کہاجر ذاک الخرمی الذی کان یستولی علی الممالک ثم قتل فی زمن المعتصم وعبد اللہ بن بابک شاعر مفلق-

بخنک- بروزن ومعنی تخنق-

بتوذک- مذکور فی الفصل بعدہ-

برزک- کقنفذ ابن النعمان من ولد سامۃ بن لؤی-

بتکہ- پارہ کردن وریزہ ریزہ نمودن وبریدن براٰنک تاثناہ سے خر ولم اسمع لہ واحدا-

برشک الجزور- فصلہا وابان بعضہا عن بعض-

برشتوک- کسقنقور ماہی است دریائی-

برمک- جد یحیی بن خالد البرمکی وہم البرامکۃ-

برنکان- فی برک-

بزرک- بفتحتین کلان لغۃ اعجمیۃ لقب بہا الوزیر نظام الملک-

بزغی- کھمڑی زردی سیر

الباضک والبضوک من السیف القاطع ولا یبضک الیہ یدہ لا یقطعہا-

بطرک- کقمطر وجعفر مہتر ترسا یا سردار مجوسیان وذکر فی باب طرق-

ابلندک- فراخ شد ابلندک الحوض ای استوی بالارض-

بلسک- کجعفر زیج گیاہیست کہ درپارچہ آویزد وجدا نشود-

بلکہ- آمیخت وشورانید آنرا (ع ف ا ض ۲) والبلک بفتحتین اصوات الاشداق اذا حرکتہا الاصابع من الولع وبالاک کہاجر قریۃ ابی معمر الفقیہ-

فصل التاء

ترک- تَرک- گذاشتن (ع ف ا ض ۲) وتارکت البیع متارکۃ- وتراک بمعنی اترک وہو اسم لفعل الامر- ویقال ما اترک شیئا وہو افتعل- ترکۃ المیت بکسر الراء تراثہ یعنی مالیکہ از مردہ ماندہ باشد ترِیکۃ زنیکہ ماندہ باشد وادرا کسے نخواہد- وبیضہ شتر مرغ کہ گذاشتہ باشد ومرغزاریکہ ناچریدہ ماندہ باشد۔ ترکۃ خود آہنین ترک ج- ترک بالضم طائفۃ مردم انا ولاد یافث بن نوح علیہ السلام اتراک ج-

تکک- تِکۃ- بالکسر ازار بند تکک ج- ویقال احمق فاک تاک اتباع لہ وقد یفرد ایضا ویقال احمق تاک وتکت بالفتح تکوکا- ویقال ابیت الا ان تحمق وتنتاک- وتکہ النبیذ ای سکرہ وحرجہ اذا افسد

وتکتکت الشیٔ ای وطئته حتی شد تکته۔
تمک۔ تموک۔ دراز شدن کوہان شتر (ع ف
ض ۲) سنام تامک نعت منہ۔

تبوذک۔ موضعیست وابو سلمۃ موسیٰ بن اسمٰعیل
المنقری قیل لہ التبوذکی لان قوما من اہل تبوذک
نزلوا فی دارہ اولانہ اشتری دارا بہا او التبوذکی
من یبیع ما فی بطون الدجاج من الکبد والقلب والقانصۃ
تبرک بالمکان۔ اقامت کرد تبراک بالکسر موضعے۔
ترلوک۔ بالضم مرد خوار ولاغر۔
تابک۔ کہ ماجر جد محمد بن یوسف السمرقندی المحدث
واحمق تابک سخت احمق تاک سخت احمق شد (ع
ف ک ۲) اناکۃ برکندن موے۔
فصل الثاء۔ ثاک فی الارض۔ سیاحی کرد ثکثکۃ
گول گردید وجنگ جست ثکثکۃ زن گول خود آرا۔
فصل الجیم۔ جرکان۔ دہیست باصبہان منہا
ابو الرجا محمد بن احمد المحدث۔
جرعلیک وجرعلوک۔ شیر سطبر۔
جلجلۃ۔ آواز آہن از در خوردن بعضے بر بعضے۔
جنک۔ بالفتح نام مردے۔
جیکان۔ بالکسر موضعیست بفارس ومحمد بن منصور
بن جیکان محدث کذاب۔

فصل الحاء

حبک۔ حباک۔ بالکسر حبیکۃ راہ در ریگ تودہ
وشکن آب وزرہ وموے۔ وجمع الحباک حبک
جمع الحبیکۃ حبائک وفی حدیث الدجال ان شعرہ حبکا
حبک نیکو بافتن جامہ را (ع ف ک ۲) احتباک
استوار و نیکو کردن ہر چیزے وفی الحدیث ان عائشۃ
رضی اللہ تعالیٰ عنہا کانت تحتبک تحت الدرع
فی الصلوٰۃ ای تشد الازار وتحکمہ وگرد پاے نشستن
مثل الاحتباء۔ محبوک ستوار استوار اندام حبکۃ
بالتحریک مثل حبکۃ پست گولا کردہ۔
حبرک۔ حبرکی۔ کنہ حبرکاۃ للتانیث وربما شبہ
بہ الرجل الغلیظ الطویل الظہر القصیر الرجلین
فیقال حبرکی وتصغیرہ حبیرک لان الالف المقصورۃ
تحذف فی التصغیر اذا کان خامسا سواء کانت
للتانیث اولا۔ تقول فی قرقری قریقر وفی جحجبی
جحیجب وفی حولایا حویلی وثبت الالف فیہ
اذا کانت ممدودۃ۔
ختک۔ ختاک۔ ختکان شتاب رفتن وگام خرد
نہادن ویقال لا دری علی ای وجہ ختکوا وربما قالوا
ختکوا۔ ختاک ختکی کوتاہ لاغر ختانک شتر مرغ بچگان
حرک۔ حرکۃ بفتحتین جنبش وہو ضد السکون
تحریک جنبانیدن تحرک جنبیدن یقال ما احسن بہ
حراک بالفتح ای حرکۃ محراک آتش کاؤ غلام حرک
خفیف ذکی۔ حارک سر کتف اسپ حرک حارک
زدن اسپ را (ع ف ض ۲) حرکۃ سر سرین مثل
خرقفۃ حراکک ج۔ حرایک کذلک۔
حزک۔ احتزاک۔ بالزاء المعجمۃ جامہ بخود درکشیدن
(ع ف ک ۲) ویقال حزکتہ اخذکہ بالحبل بالکسر لغۃ
فی حزقتہ ای شددتہ۔

حسک حسک - بالتحریک خار مغیلان حسکة یکی - وآنچه از آهن سازند چون خار مغیلان و به راه لشکر خصم اندازند - وکینه ورشدن (ع ع ک ا ق) یقال فی صدره علی حسکة وحساکة ای عداوة و شغف - حسیکة ایضاً خار پشت -

حشک حشک - پرشدن شیر حشوک کذلک (ع ع و ن ا ک م) ناقة حشوک وحشو والتی تجمع اللبن فی ضرعها سریعاً - وحشکت النخلة ای کثر حملها وحشکة ناقة حشاک - وحشکت الناقة ای ترکتها ولم احلبها حتی یجتمع لبنها - حشاک بالکسر چوب دهان بند گوساله وحشک القوم احتشدوا - واجتمعوا - وحشکت الریح ای ضعفت واختلفت هبایها ورباح حواشک مختلفات المهاب - حشکة باران ریزه - حشکت السماء حشکا - حشاک نام جوئے -

حکک حک - بسودن (ع ع و ن ا ض ۲) یقال ما حاک فی صدری ای ما اختلج - ویقال ما حکت فی صدری کذا اذا لم ینشرح له صدرک - احتکاک خویشتن را بچیزے وربالیدن صاعقه بالبار - تحکاک مرو سیدن صاعقه بالباد وگاویدن باکسے - حاکة برابری کردن وباهم پهلوسودن - حکة بالکسر خارش دکر ویقال مابقیت فی فیه حاکة ای سن - حکاک بالتحریک سنگ سپید نرم وانما ظهر فیه التضعیف [illegible] هم سوده حکاکه [illegible] [illegible] وآنچه باشد تا شترکیمن خود را بوے وربالد یقال انا جذیلها المحکک وعذیقها المرجب اراد انه یستشفی برأیه وتدبیره -

حلک حلوکة - احلیلاک سخت سیاه شدن (ع ع و ن ا ض ۲) احلنکاک تاریک وسیاه شدن حلک سیاهی اسود حالک وحانک ایضا - ویقال مثل حالک الغراب وحنک الغراب وهو سواده ومنقاره - حلکوک بالتحریک سخت سیاه - حلکاء مثال حمزة نوعے از پوشش - وکرمکے که درریگ باشد حالکا مثال عنقاء کذلک -

حمک حمکة - بچه شپش حماسق - ومورچه - و هرچه ریزه باشد از هرجنس -

حنک حنک - لبیشه کردن ستور را (ع ع و ن ا ض ۲ و ک ۲) احتناک کذلک - وایضا خوردن ملخ گیاه زمین را وقوله تعالی احتنکن ذریته قال الفرا یرید لاستولین علیهم واستوار شدن وآزموده شدن حنکة بالضم آزمایش وتجربه - ودوال که بپهنای پالان پوستے استوار کنند - حنک ق مثال تجربه بهرام - وحنکت الشی ای فهمته واحکمته - حنک بالتحریک زیر زنخ وبندز از مردم وجز آن حنکة الصبی وحنکته اذا مضغت تمرا او غیره ثم دلکته بحنکه والصبی محنوک ومحنک - ویقال حنکته السن واحتنکته ای [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] براوردن -

حوک ۔ حَوک ۔ حِیاکۃ ۔ بافتن فہو حائک وہم حاکۃ و حَوکۃ و مِن حوائک ۔ محاکۃ جاے بافندگی حوک ایضا بافرد ۔

حیک ۔ حَیکان ۔ رفتن کوتاہ بالا (ع حاک ٢) وقد حاک یحیک حیکانا اذا حرک منکبیہ وفحج بین رجلیہ فی المشی ۔ وضبعۃ حیکانۃ ای ضخمۃ تحیک اذا مشت ویقال حاک فیہ السیف واحاک بمعنی ای اثر و عمل ۔ حَیک کار کردن سخن در دل و شمشیر در زخم گاہ ۔

حنتک ۔ بجعفر و علابط خردتن ۔

حزنبک ۔ بجعفر خردتن ۔

حنلکی ۔ بجحجبی ناتوان ۔

حنفنکی ۔ شلہ ۔

فصل الخاء ۔ خبَک ۔ بفتحتین جدو شیر بیشہ ایشان و خبنک کمند بیت بہ باغ ۔

خرک ۔ سپیدی ع ک ا حۃ ٢ ؟ و خارک کہا جزیرۃ بدریاے فارس خرکان بفتحتین محلہ است بہ بخارا ۔

خسک ۔ بالضم والد عبد الملک المحدث ۔

خشک ۔ بالضم لقب اسحق بن عبد اللہ نیسابوری دوالد داؤد المفسر وابراہیم بن الحسین بن خشکان بالضم واعتذ و خاشک بالتقاء الساکنین شہر است بکران ۔

فصل الدال

درک ۔ دَرک ۔ تنک دوزخ والنار درکات ای منازل والجنۃ درجات ۔ درک بالتحریک رسن پارہ کہ در گوشہ دلو بندند ۔ وانچہ در پے پدید آید از عوارض

یقال علیہ ضمان الدرک ویسکن ایضا ۔ ادراک در رسیدن یقال ادرکتہ وادرکت زمانہ ۔ وادرکتہ بصری ای رأیتہ ۔ وادرک الغلام وادرک الثمر ای بلغ و نضج ۔ وادرک الدقیق ای فنی ۔ واستدرکت وتدارکت ما فات ۔ وتدارک القوم ای تلاحقوا ومنہ قولہ تعالی حتی اذا ادارکوا فیہا جمیعا واصلہ تدارکوا فادغمت التاء فی الدال واجتلبت الالف لیسلم السکون ۔ وتدارک الثریان ای ادرک ثری المطر ثری الارض ۔ وقولہم دراک ای ادرک وہو اسم لفعل الامر وکسرت الکاف لاجتماع الساکنین دریکۃ رانندہ ای طریدہ ۔ دراک مدارکہ پیاپے شدن و در پے آواز رفتن ۔ ونام سگے ویقال لا بارک اللہ ولا تارک ولا دارک کلہ بمعنی ۔ مُدرکہ لقب مردے دراک نیک دریابندہ ۔

درمک ۔ دَرمَک ۔ آرد سپید شستہ ۔

درنک ۔ دُرنوک ۔ بالضم نوعے از فگندنی ۔

دعک ۔ دَعک ۔ مالیدن و نرم کردن ع ع بفتحہا یقال دعکت الادیم والخصم ۔ وتداعکا الرجلان فی الحرب ای تمرسا ۔ ورجل دعکۃ ای متحبب ۔ دعکۃ نفقہ فی دعتہ وہی جماعۃ من الابل ۔

دکک ۔ دَکّ ۔ کوفتن وریزہ کردن وہموار کردن (ع ف اض ٢) قولہ تعالی فدکتا دکۃ واحدۃ ۔ ارض دک زمین کوفتہ وہموار کردہ وکوہ نشستہ ۔ وقولہ تعالی جعلہ دکا یحتمل ان یکون مصدرا ای دکہ دکا او جعلہ ذا دک وقد قرئ بالمد ای جعلہ

دکا رفحذف لان الجبل مذکر - رجل مدکوک است
وذلته الحمی - ودکّت الرکی ای دفنته بالتراب -
وتدکدکت الجبال ای صارت دکّاوات وهی روابی
من طین واحدتها دکّاء - ناقة دکّاء لاسنام لها
والجمع دُک بالضم ودکّاوات مثل حُمر وحمراوات -
دُک بالضم کوه نرم ودِکَکة ج مثل حِجر وحِجَرة - فرس
ادک اذا کان منبسطا عریض الظهر وخیل دُک -
رجل مِدک بالکسر ای قوی الوطء للارض - وامراة مدکة
قویة علی العمل - دکداک ریگ بزمین چفسیده -
وفی الحدیث انه صلعم سأل جریر بن عبد الله عن منزله
فقال سهل ودکداک وسلم واراک دکادک دکادیک
ج - حول دکیک ای تام - دکّة بالفتح دکان بالضم
دکانچه که بروی نشینند -

دلک - دَلک - مالیدن بدست (ع ف اض ۲)
دلوک بگشتن آفتاب (ع ف اض ۲) قوله تعالی
اقم الصلوة لدلوک الشمس یقال دلوکها غروبها -
دالکه ماطلته - دلوک بالفتح بوی خوش که بخود
در مالند دَلیک خاک که باد بیخته باشد - وطعام
از خرما وسکه - تدلک خویشتن مالیدن بوقت
شستن اندام وفرس مدلوک الحجبة اذا لم یکن
لحجبته اشراف -

دلعک - دلعک مثل دلعس وهی الناقة الضخمة
مع استرخاء فیها -

دمک - دموک - بالفتح چرخ دلو شتاب کردن و
هرچه تیز رو باشد. دمک بشتاب دویدن خرگوش
(ع ف اض ۲) - رحی دموک آسیا سخت رونده و آس گردنده
ودموک ایضا اسپ ودموک بالضم تابان شدن (ع
ف اض ۲) ویقال اصابتهم دامکة من دوامک الدهر
ای داهیة من دواهیه - دِمک بالکسر چوب بان یابن
یعنی تقرمه وهی البکرة ایضا - دماک سنان
من البناء - دمکمک سخت شدن ودمکمک ای شدید الطحن

دملک - لصلب المدملک - ای املس - وقولهم
وتدملک الشیء شتن دمالک - وحافر مدملک شدید ملق
ومنه - ودملوک بالضم الحجر الاملس -

دوک - دوک - مداک - مالیدن وسائیدن
دارو وبوی خوش (ع ف اض ۲) مداک ایضا
سنگ صلایه - دوک بالکسر سنگ بوی سا
وبات القوم یدوکون دوکا ای باتوا فی اختلاط و
دوران - ووقعوا فی دوکة بالفتح ودوکة بالضم ای
فی خصومة وشر (ع ف اض ۲) وتداوک القوم ای
تضایقوا فی حرب وشر

دهک - دهک - دست آس کردن وشکستن
(ع ف بفتحها) دهاک شتن دهوک بالفتح -

دیک - دیوک - بالکسر خروس دیکة وادیاک ج -

دیکة - بالضم کرانه یعنی بیخ نخل بریده -
دوسک - کیر راس - ودیکا کلاه بزرگ از
نمد [illegible] کوسفند -
دونک - کیر برهوشته وچیزی وجمع قال ابن مقبل
[illegible] (شعر) [illegible] دان بین
[illegible]

ای یسلخان من جلودہما وقال کثیر (شعر) اقول وقد جاوزن اعلام ذی دم — وذی ونجبی اودونہن الدوانک — والدنک بالضم تچھا یکہ وقت رفتار کوشتش از فربہی بجنبد —
دہلک — کجعفر جزیرہ ایست ما بین یمین وحبشہ ودہالک نما است سیاہ رنگ در زمین عرب —

فصل الذال — ذلذلۃ — بالفتح زندگی دل —

فصل الراء

ربک — ربک — درآمیختن چیزیرا (ع ف ا ض ۲) یقال ربکت الشیء فارتبک ای خلطتہ فاختلط — وارتبک الرجل فی الامر ای نشب فیہ ولم یکد یتخلص منہ — ربک ایضاً اصلاح الثرید — ربیکہ طعامیکہ از خرما وسکہ وماست سازند وفی المثل غرثان فاربکوا لہ —
رتک — رتک — رتکان — بالتحریک پویہ دویدن شتر ولا یقال ہذا اللبعیر خاصۃ (ع ف اض ۲) ارتاک مثلہ فیہ —
رکک — رک — دست وپا گردن بہم غل کردن وگناہ را بر گردن کسے لازم کردن — وجزوے بر جزوے از چیزے بر افگندن (ع ف اض ۲) یقال رککت الشیء بعضہ علی بعض ای طرحتہ — رکۃ بالکسر باران نرم ریزہ رکاک ج — یقال ارکت السماء ای جاءت بالرک — وارکت الارض مجہولا — ورک الشیء ای رق وضعف — رکیک ای ضعیف — واسترکہ ای استضعفہ — وفی الحدیث انہ صلعم لعن الرکاکۃ وہو الذی لا یغار علی اہلہ — رکک بالتحریک نام آبے رک ایضاً مثلہ — وسکران مترتک اذا لم یبین کلامہ — رکراکۃ زن کلان سرین وسرانہا وفی المثل شحمۃ الرکی علی فعلی ہو الذی یدرو سریعا یضرب لمن لا ینفیک فی الحاجات — وسقاء مرکوک قد عولج واصلح —
رمک — رموک — اقامت کردن بجائے (ع ف اض ۲) ارماک مقیم کردن وجز آن — رمکۃ بالتحریک ماد یانے برذون رماک ج — رمکاء ازآب کذاک — رامک بفتح المیم وکسرہا شیء اسود یخلط بالمسک — رمکۃ بالضم نوعے از رنگہا سے شتر مثل ارمک ورمکاء — ارمکاک بدان رنگ شدن شتر — یرموک بالیاء موضع ومنہ یوم الیرموک —
رہک — یقال مر فلان یترہوک — کانہ یموج فی مشیتہ —

رودک بفتحتین افعال این غیر مستعمل است جاریۃ رودکۃ مرودکۃ دختر نوجوان خوب بہ رشت وغلام رودک کودک نوجوان خوش شکل بفتح بیسہا فکاون را جیتہ ورودکۃ آراستہ گردانیدا ومرودک لقب نام شخص —
رودکۃ — بزبچہ خورد ودکہ ج راذکان الفتہ الذابہ و بیست بطوس منہا احمد بن حامد الفقیہ —
رزیک — کقبیط ہو والد الملک الصالح طلائع بن رزیک وزیر مصر —
رشک — بالکسر مردکاون ...... الذی یعد ......

علی الرباة فی السبق واصله القاف ولقب یزید
بن ابی یزید الضبعی احسب اہل زمانہ۔
ارضاک حیثیہ چشمان خود ابست وکشاد۔
رانک کصاحب قبیلہ است۔
روکۃ۔ آواز بوم زروکاء شلہ مع لغۃ بغدادیۃ۔
الرکبتان۔ بکسر الراء وفتح الباء من الفرس لحمتان
خارجتا اطرافہا عن طرف الکبد واصولہا مثبتتہ
فی اعلاہ کل منہما رکبۃ۔

فصل الزاء

زحک۔ زحک بعیرہ۔ ماندہ شد شتر او (مع فتحہا)
وازحک الرجل اذا اعیت دابتہ۔
زعک۔ ازعلی۔ کوتاہ بالاے ناکس زعکوک
بالضم کذلک وایضاً شتر فربہ زعاکاک زعاکیک ق
زکک مشی زکیک۔ اے تقارب خطوہ رفتار
تنک تنک یقال زککت الدراجۃ کما یقال
زافت الحمامۃ۔ والزک المهزول۔ رجل زکازک
مرد زشت روے خوار۔
زمک۔ زملی۔ ومغرہ جانور پرندہ۔
زمک۔ زومک بفتحتین مشدد کوتاہ بالا زشت
زودزک کذلک۔
زاکان بفتحتین فیروزن تراوک شرم داشتن۔
زیعبک وزیعبکی بخیل بے ننگ وعار۔
الزحلوکۃ۔ بروزن ومعنی زحلوقۃ والزحالک الزحالیق
زیمرک۔ بالضم کشوا و زناییک ق۔
زیرک۔ ہوشیار و دانا۔ جمع زیرکان۔ و گرشبدیر زیرک

بن ابی زریک البصری محدث۔
زرنوک۔ بالضم رستہ آسیا وعبد الرحمن بن زرنوک
محدث وابنہ ابوبکر محمد وحفیدہ الحسن بن محمد محدثون۔
زوزکت المرأة۔ زن شتر پہنا در پہلو ہا سے خود را
در رفتار جنبانید زوزک کوتاہ خرامندہ بناز۔
زملکان۔ بالکسر دیہیست بدمشق منہا شیخنا
ابو المعالی دبیر گاہ بیست بیلش۔
زوک۔ رفتار زاغ وجنبانیدن دوش ہا در رفتار
دفیریدن زوکان مثلہ قیل منہ الزوناک مرد زرکۃ
زن شتابندہ کہ پہنی گرفتہ باشد زنوک بالضم
و سپہ است پیشینی۔
زیکہ۔ ابین و وسناک آنرا کوفت (مع بفتحہا)
زیکت الریح الارض باد خاک را پراگند۔
زیکان بفتحتین فیروزن نیکوان دیہیست لسیف۔

فصل السین

سبک۔ سبکات۔ گداختن زر و نقرہ ریخت در قالب
سبیکۃ پارہ نقرہ گداختہ سبائک ق۔ سنبک سم پیش
سم ستور سنابک ج۔ وفی الحدیث تخرجکم الروم منہا
کفراً کفراً الی سنبک من الارض قیل الارض التی
تخرجون الیہا بالسنبک فی غلظتہ وقلۃ خیرہ۔
سحک۔ اسحنکاک۔ تاریک وسیاہ شدن شب
و موے۔ سحنکک شدید السواد۔
سدک۔ سدک بہ۔ بالکسر آموختہ۔
سفک۔ سفاک۔ ریختن خون وخ سفاک م۔
سفاک بسیار خونریز و السفاک ای القادر علی الکلام

حوک - حَوک - حِیاکَة - بالفتح فهو حائک وهم حاکة وحَوَکة وهن حوائک - محاکة جاے بافندگی حَوک ایضا بافندہ -

حیک - حَیکان - رفتن کوتاہ بالا (ع وناک ۲) وقد حاک یحیک حیکا نا اذا حرک منکبیہ وفحج بین رجلیہ فی المشی - وضبعة حیکانة ای ضخمة تحیک اذا مشت ویقال حاک فیہ السیف واحاک حتی ای اثر وعمل - حَیک - کارکردن سخن دردل وشمشیر در زخم گاہ -

فصل الحاء

حبنک بجعفر عالی بط خردتن -

حرنک بجعفر خردتن -

حفلک بجبرکی ناتوان -

حفنکی - شلہ -

فصل الخاء - خبنک بفتحتین جد شبیر بن المنذر المحدث وخبنک مند ویبیست بد بلخ -

خرک - سپید (ع ک اث ۲) وخارک کہا جزیرة بدریاے فارس خرکان بفتحتین محلہ ایست بہ بخارا -

خسک - بالضم والد عبد الملک المحدث -

خشک - بالضم لقب اسحق بن عبد اللہ النیسابوری والد داود المفسر وابراہیم بن الحسین بن خشکان بالضم واعتقاد وخاشک بالتقاء الساکنین شہرے است بہکران -

فصل الدال

درک - دَرَک - تک دوزخ والناء درکات آخر منازل والجنة درجات - درک بالتحریک رسن پارہ کہ در گوشہ دلو بندند - وانچہ در پے پدید آید از خواص یقال علیہ ضمان الدرک ویسکن ایضا - ادراک دررسیدن یقال ادرکتہ وادرکت زمانہ - وادرکتہ ببصری ای رأیتہ - وادرک الغلام وادرک الثمار ای بلغ ونضج - وادرک الدقیق ای فنی - واستدرکت وتدارکت مافات - وتدارک القوم ای تلاحقوا ومنہ قولہ تعالی حتی اذا اداارکوا فیہا جمیعا واصلہ تدارکوا فادغمت التاء فی الدال واجتلبت الالف لیسلم السکون - وتدارک الثریان ای ادرک ثری المطر ثری الارض - وقولہم دراک ای ادرکہ وہو اسم لفعل الامر وکسرت الکاف لاجتماع الساکنین - دریکة راندہ ای طریدہ دراک مدارکة پیاپے شدن ودرپے آوازہ رفتن - ونام سگے ویقال لابارک اللہ ولا تارک ولا دارک کانہ یعنی - تدرکہ لقب مردے دراک نیک دریابندہ -

دربک - دَرمَک - آرد سپید شستہ -

درنک - دُرنوک - بالضم نوعے از فگندنی -

دعک - دَعک - مالیدن ونرم کردن ع بفتحہا یقال دعکت الادیم والخصم - وتداعکت رجلان فی الحرب ای تمرسا - ورجل دعاک ای مماس - ودعکة لغة فی دعقة وہی جماعة من الابل -

دکک - دَکّ - کوفتن وریزہ کردن وہموار کردن (ع ت اث ۲) قولہ تعالی فدکتا دکة واحدة - ارض دک زمین کوفتہ وہموار کردہ وکوکالبق - وقولہ تعالی دکا دکا ... ان ... ان یکون ... مدرا کہ دکة اوارادھا فداک وقد قرئ بالمد ای جعلہ ...

دکاء مخففۃ لان الجبل مذکر۔ رجل مدکوک اسے
دکتہ الحمی۔ ودککت الرکی ای دفنتہ بالتراب۔
وتدکدکت الجبال ای صارت دکاوات وہی رواٍ
من طین واحدتہا دکاء۔ ناقۃ دکاء لاسنام لہا
والجمع دک بالضم ودکاوات مثل حمر وحمراوات۔
دک بالضم کوہ نرم دکک ج مثل جحر وجحرۃ۔ فرس
ادک اذا کان متدانیا عریض الظہر وخیل دک۔
رجل مدک بالکسر ای قوی الوطء للارض۔ وامتہ مدکۃ
قویۃ علی العمل۔ دکداک ریگ بزمین چفسیدہ
وفی الحدیث انہ صلعم سال جریر بن عبداللہ عن منزلہ
فقال سہل ودکداک وسلم واراک دکادک دکادیک
ج۔ خول وکیک ای تام۔ دکۃ بالفتح دکان بالضم
دکانچہ کہ بروے نشینند۔

دلک۔ دلک۔ مالیدن بدست (عع ف اض ۲)
دلوک برگشتن آفتاب (عع ف اض ۲) قولہ تعالیٰ
اقم الصلوۃ لدلوک الشمس ویقال دلوکہا غروبہا۔
مدالکۃ مماطلۃ۔ دلوک بالفتح بوے خوش کہ بخود
درمالند دلیک خاک کہ باد بیختہ باشد۔ وطعام
از خرما ومسکہ تدلک خویشتن مالیدن بوقت
شستن اندام وفرس مدلوک الحجبۃ اذا لم یکن
لحجبتہ اشراف۔

دلعک۔ دلعک مثل دلعس وہی الناقۃ الضخمۃ
مع استرخاء فیہا۔

دمک۔ دموک۔ بالفتح چرخ دلوسبک گردد۔ و
ہرچہ تیز رو باشد دمک بشتاب دویدن خرگوش
(عع ف اض ۲) رحی دموک آسیاے زود آس کنندہ
دموک ایضا اسپ دموک بالضم تابان شدن (عع
ف اض ۲) ویقال اصابتہم داکۃ من دواک۔ والداکۃ
ای داہیۃ من دواہیہ۔ یدمک بالکسر چوبان باز
یعنی تغرج وہی المطایۃ ایضا۔ یدماک ہوا ساون
من البناء۔ دمکمک سخت زمین ودمکمک ای شدیدا لکش

دملک نصل مدملک۔ ای املس۔ وتدملکوا بمہم
ودملکت الشی فتدملک۔ وحافر مدملک مثل مطوق
ومملج۔ وملوک بالضم الحجر المدور۔

دوک۔ دوک۔ مداک۔ مالیدن وسائیدن
دارو وبوے خوش (عع ف اض ۲) مداک ایضا
سنگ صلایہ۔ دوک بالکسر سنگ بوے سا سے
وبات القوم یدوکون دوکا ای باتوا فی اختلاط و
دوران۔ ووقعوا فی دوکۃ بالفتح ودوکۃ بالضم ای
فی خصومۃ وشر (عع ف اض ۲) وتداوک القوم ای
تضایقوا فی حرب وشر

دہک۔ دہک۔ دست آس کردن وشکستن
(عع بفتحہا) دہاک بفتحتین جمع دہوک بالفتح۔

دیک۔ دیک۔ بالکسر خروس دیکۃ دیاک ج۔

دیاکۃ۔ بالضم گرانہ یعنی بیخ نخل بریدہ۔
دوسک۔ گیو ہراسد۔ ویسکی گلہ بزرگ از
شتر مرغ وگوسفند۔

دونک کیجہ ہرموشت وشنی وجمع قال ابن شمیل
یعصف بجفتین بشدۃ الحدد (شعر) یکادان بین
الدونکین والوقۃ + برذات القتا والسمہ لطان +

اوی فیسلمان من جلودها وقال کثیر (شعر) اقول
وقد جاوزن اعلام ذی دم - وذی ودکی او دونهن
الدوانک - والدنک بالضم تیقار یکوقت رفتار
گوشتش از فربهی بجنبد -
دہاک - کجعفر جزیرہ ایست مابین یمین و حبشہ
و داک تلہا است سیاہ رنگ در زمین عرب -
فصل الذال - ذولذة - بالفتح زندگی دل -

فصل الراء

ربک - ربکاً - درآمیختن چیزیرا (ع ع ف ا
ض ۲) یقال ربکت الشیء فارتبک ای خلطته
فاختلط - وارتبک الرجل فی الامر ای نشب فیه
ولم یکد یتخلص منه - ربک ایضاً اصلاح الثرید -
ربیکۃ طعامیکہ از خرما و مسکہ و ماست سازند و
فی المثل غرثان فاربکوا لہ -
رتک - رتکاً - رتکان - بالتحریک پویہ دویدن
شتر ولا یقال ہذا الا للبعیر خاصۃ (ع ع ف ا ض ۲)
ارتاک متعدد فیہ -
رکک - رکّ - دست را بگردن ہم غل کردن
و گناہ را برگردن کسے لازم کردان - و جزوے
برجزوے از چیزے برافگندن (ع ع ف ا ض ۲)
یقال رککت الشیء بعضہ علی البعض ای طرحتہ -
رِکّ بالکسر باران نرم ریزہ رکاک ج - یقال
ارکّت السماء ای جاءت بالرک و ارکت الارض
مجهولا - ورکّ الشیء ای رقّ وضعف - رکیک ای
ضعیف - واسترکہ ای استضعفہ - وفی الحدیث

انہ صلعم لعن الرککۃ وہو الذی لا یغار علی اہلہ -
رکک بالتحریک نام آبے رک ایضاً مثلہ - و سکران
مرتک اذا لم یبین کلامہ - رکاکۃ زن کلان سرین
ورانہا وفی المثل شحمۃ الرکّی علی قُعلی ہو الذی یزوده
سر بہا یضرب لمن لا یغنیک فی الحاجات - وسقاء
مرکوک قد عولج و اصلح -
رمک - رموک - اقامت کردن بجاے (ع ع ف ا
ض ۲) ارماک مقیم کردن دیگریرا - رمکۃ بالتحریک مادیان
بر ذون رماک ج - رمکات ارماک کذلک - رامک
بفتح المیم و کسرہا شیء اسود یخلط بالمسک - رمکۃ بالضم
نوعے از رنگہاے شتر جمل ارمک و ناقۃ رمکاء -
ارمکاک بدان رنگ شدن شتر یرموک بالیاء موضع
ومنہ یوم الیرموک -
رہک - یقال مر فلان یترہوک - کانہ یموج
فی مشیتہ -

رودک بفتحتین افعال این غیر مستعمل است
جاریۃ رودکۃ و مرودکۃ دختر نوجوان خوبصورت
و غلام رودک کودک نوجوان خوش شکل و بفتح
میمہا فتکون را بعینہ فی رودکہ آراستہ گردانرا
ومرودک کشتی نام شخصے -
رودکہ - بزبچہ خورد اولک ج رادکان بفتح الدال
رہبست بطوس منہا احمد بن حامد الفقیہ -
ریک - کقبیط ہو والد الملک العمالیق طالع
بن ریک وزیر مصر -
رشک - بالکسر مرد کلان ریش والذی یعد

علی الرماة فی السبق واصله التاف ولقب یزید

بن ابی یزید الشبعی احسب اہل زمانہ۔

ارمخاک چینیہ چشمان خود رابست وکشاد۔

رانک کصاحب قبیلۂ ایست۔

رو کہ آواز بوم نرزدکارشلہ موج لغۃ بغداد یۃ۔

الربکتان بکسر الراء وفتح الباء من الفرس نکتتان

خارجۃ اطرافہما عن طرف الکبد واصولہا مثبتۃ

فی اعلاہ کل منہما ربکۃ۔

فصل الزاء

زحاک زحاک بعیرہ۔ ماندہ شد شتر او (جع بفتحہا)

وازحک الرجل اذا اعییٰ واتعب۔

زعاک۔ زعلی۔ کوتاہ بالاے ناکس زعکوک

بالضم کذلک۔ وایضا شتر فربہ زعاک زناکیاست۔

زکک مشی زکیکات۔ ازقہ زط رفتا

تنک تنک یقال زکت الدجاجۃ کما یقال

زافت الحمامۃ۔ والزکک المہزول۔ رجل زکاک

مرو زشت روے خوار۔

زمک۔ زیلی۔ وممزۂ جانور پرندہ۔

زنک۔ زنک بفتحتین شد کوتاہ بالاے شد

زوزنک کذلک۔

زاکان بفتحتین فیہ پدن تزاوک شرم وشتن

زیعک وزیعکی بخیل بد ناک ومار

الزحاوکہ بروزن وبعنی زحلوقۃ والشتا باللفتہ

زحوک بالضم کشواز جاہ باست۔

زرکہ بزحوکرد بدنے فیہ الکاء وکرہ زیر بر کیست

بن ابی زریک البصری محدث۔

زرنوک بالضم رستۂ آسیا وعبد الرحمن بن زرنوک

کسمند وابنہ ابوبکر محمد وحفیدہ الحسن بن محمد محدثون۔

زوزکت المرأۃ۔ زن سترینہا وپہلو ہاے خود را

در رفتار جنبانید زونزک کوتاہ خرامندہ بناز۔

زہلکان بالکسر دیہیست بدشت شہنا شیخنا

ابو المعالی وسیر کانزہ ستاباز۔

زوک رفتار زاغ وجنبانید آن دوشہا در رفتار

وفیہ پدن زوکان مثال قبل وقیل الزوکاک مرد زکۂ

زان شتابندہ کہ پیشی گرفتہ باشد زوک بالضم

دست بستہ آن۔

زیکہ۔ ماندن و شکستن آزار کوفت (جع بفتحہا)

زکت الریح الارض باد خاک را پراگند۔

زیکان بفتحتین فیہ پدن بکوت وایست نیست۔

فصل السین

سباک سنبات۔ گداختن زر ونقرہ ع وفالکا

سبیکۃ پارۂ از زر گداختہ باستق۔ سنباک پیش

نمی نقرت آسیق۔ وفی الحدیث تحکم الروم منہا

کقولک۔ وسنباک من الارض قشرۃ الارض التی

تحفر ولا یبلغہا الاسنباک فی کاظمۃ وقالۃ خیرہ۔

سحک۔ احنکاک تاریک وسیاہ شدن شب

ویر۔ ہ حنکاک شدید السواد۔

سدک سدک بہ بالکسر آویزہ۔

سکک سکاک بفتحتین تواں مت ک ر

اکالسیاہ خورد زہ السماء ومتعاقد علی الکلام

عریکۃ طبیعت فلان لین العریکۃ ای سلس - ولانت عریکتہ ای انکسرت نخوتہ - عروک بالفتح من النوق مثل الشکوک - ارض عروک وارض معروکۃ ای مزدحم علیہ والتی عرکتہا السائمۃ حتی اجدبت - عروک بالضم والتشدید شدن عرک بالتحریک ماہی گیران وکشتی بانان - و آواز دیکسر الراء شلہ عرکی یکے مثل عرب وعربی - رجل عرک ای صریع وقوم عرکون ای اشداء صراع ویقال لقیتہ عرکۃ بالسکون ای مرۃ وعرکات مرات - عرکرکۃ زن با گوشت گرگریشتر قوی درشت -

عسک - عسکا - چسپیدن ولازم شدن (ع ک ا ف ۲) -

عفک - عفکا - گول عفاک گولی عفاب بازداشتن از حاجت - و مماطلت کردن حق کسے را -

علک - ابل معلوکۃ ای مجبوسۃ علکت الحدیث دوبارہ گفتن خواستن سخن را علکۃ بالضم خنو مسکہ علاک مثلکہ کسی - و نیز تیرہ گرم وعنکۃ انتشار لون یعلو النوق حتی لقاحہا - وعکت الناقۃ اذا ابیض لونہا غیر لونہا - عکۃ بکیک عکاک تیزی گرما یوم عکات عکیک شدید الحر - وعکات یومنا یعکات ای حمی - ورجل عکاک ای صلب شدید - وعکہ بالسوط ای ضربہ - فرس معکاک اسب تازیانہ خوار عکاک بالفتح دائم شدن وگرم شدن تب وعکاک بن عدنان نام مردے ویقال اعتزر فلان ازرۃ عکاک وکت وازرۃ عکی وہو ان یسبل طرفی ازارہ ویضم سائرہ -

عکۃ نام شہرے ویقال ہذا ارض عکۃ وارض عکۃ تضاف ولا تضاف ای حارۃ - عکلوک فربہ کوتاہ و زن وہو فقطع بکسر العین ولیس من المضاعف وجائے درشت سخت -

علاک - علاک - بالکسر ج وبالفتح خائیدن زن علاک را و اسپ لگام را (ع ف اض ۲) شئ علاک ای لزج - علاک رگ رحم عوالاک ج - ورگ پنہان در گوشت فرج اسپ وخر و گوسپند اعلنکک الشعر ای اعلنکاک واجتمع -

عنک - عنکا - خفتن شیر وسطبر شدن وے (ع ف اض ۲) عانک ریگ تودہ بستہ سخت شدہ وشتر خ وم عانک خون سرخ اعتناک غیر پیدن شتر بریگ فسردہ عنک بالکسر یک آخر شب - ودر عناک کلیدان -

رجل عنناک کعلس و سخت درشت -

عثناک بفتحتین و کصر و عنق و کتف ریشہاے خربا بن ناصیۃ اعثناک مرد پیہ عثکۃ بفتحتین جائے سخت گلناک -

عدک - پشم زدن بمعرکہ وآن چوبکے است کہ باران پشم زنند -

عضنک کعلس سخت درشت و فسیح کلان پرگوشت وزن لاغر کہ جاے پیوستگی ہر دو ران ش سطبر و تنگ باشد عضنکۃ زن پرگوشت مضطرب وزن کلان بانہ عضنک مثلہ -

عنفاک - گول یستوی فیہ المذکر والمؤنث

ومردگران وناگوار۔

عاک علیہ۔ ناوید وحملہ کرد وپیش آمد وعاکت اللاۃ زن بسوے خانہ بازگشت وآنجا ہرچہ بسر آمد خورد ومنہ المثل عوکی علی بینک اذا اعیاک بیت جارتک وعاک معاشہ عوکا وعاکا یعنی کسب کرد معاش خود را وعاک بہ پناہ گرفت وعاک علی مالہ اورا بمال خود امید وار کرد والمعاک مذہب وپناہ گاہ واحتمال واول عوک وبوک ای اول شئی وما بہ عوک ای حرکۃ اعتواک ازدحام وتعاکوا باہم جنگیدند وترکتہم فی معوکۃ وعوبکۃ ای فی قتال۔

عیہلکۃ وعوبکۃ۔ جنگیدن عیہکۃ اندختن خرشین

عیکان بفتحتین ہردو دوش خود را جنبانیدن (عع ف اک ۲) عیکۃ بروزن ومعنی ایکۃ یعنی انبوہ عیکتان نام دو کوہ ویقال لہا العیکان ایضاً۔

فصل الغین۔ غسک بفتحتین بروزن ومعنی غسق غائکۃ۔ زن گول۔

	فصل الفاء	

فئک۔ فئاک۔ ثلث لغات ناگاہ گرفتن وناگاہ کشتن (عع ف اض ۲ وک ۲) فاتک ولیہ فتا الحق وفی الحدیث قید الایمان الفتک لا یفتک مؤمن۔

فدک۔ فدک بفتحتین نام دیہے از خیبر ابو فدیک نام مردے۔

فرک۔ فرک مالیدن جامہ وخوشہ وپوست (عع ف اض ۲) افراک وقت مالیدن شدن خوشہا

ویقال للنبت اول ایطلع نجم ثم فرخ وقضب ثم اعصف ثم سنبل ثم حبب والب ثم اشفی ثم افرک ثم اخصد۔ فرک بالکسر دشمن داشتن زن شوہر را (عع ک اف ۲) امرأۃ فروک وفارک نعت منہ۔ وفرکہا زوجہا ایضاً ولم یسمع ہذا الحرف فی غیر الزوجین رجل مفرک مردے کہ زنان او را دشمن دارند انفراک سست شدن منکب فرک بالتحریک سستی بن گوش (عع ک اف ۲) یقال اذن فرکاء وفرکۃ

فرسک۔ فرسک۔ بستہ فونوعے از شفتالو۔

فک۔ فکاک۔ جدا کردن دو چیز بہم پیوستہ از یکدیگر وخلاص کردن وکذلک انفکاک ودوار دور دادن گردن کودک را۔ واگرہ بیرون آوردن گردی وآزاد کردن بندہ را (عع ف اض ۲) وبکے اندوفتح یقال فکفک الرجل بین فکیہ۔ فتح فاک پیر سپہبود فکاک الرہن بالفتح والکسر آنچہ گرو را بوسے بیرون آرند افتکاک گروی را انگرو بیرون آوردن انفکاک از ہم جدا شدن۔ وآزاد شدن یقال انفکت رقبۃ فلان من الرق۔ وما انفک فلان قائما ای مازال وانفکت قدمہ اور صبعہ ای انفرجت وزالت فکۃ گولی وسستی۔ وگول شدن (عع ک اف ۲) وستارگان گرد آمدہ سپس سماک است قال الاصمعی تسمیہا الصبیان قصعۃ المساکین۔ وہو فاک تاک ای احمق۔ وفلان یتفکک اذا لم یکن بہ تماسک من حمق۔ افک کشادہ پیوند کتف از ضعف وسستی فکاک معدہ وایضا انفساخ القدم قال الاصمعی

انما هو الفلک من قولک فلک ثدیها فلکا فاظهر التغیب
ضب ورده۔
فلک۔ فلکۃ۔ چرخۂ پستان۔ و پارۂ زمین گرد
و بلند تودہ گرد فلک ج۔ تفلیک گرد شدن
پستان دختر تفلک کذلک و دہان بند ساختن
از موے پشم شتر بچہ را تا شیر نخورد فلک کشتی
واحد و جمع و مؤنث و مذکر یکسان قولہ تعالیٰ فی الفلک
المشحون جاء بہ مذکرا و واحدا و قولہ تعالیٰ والفلک
تجری فی البحر مؤنثا و قولہ تعالیٰ حتی اذا کنتم فی الفلک
وجرین بہم جمعا فکانہ یذہب بہا اذا کانت واحدۃ
الی المرکب فیذکر و الی السفینۃ فتؤنث و عند سیبویہ
فلک جمع تکسیر فلک الذی ہو واحد و لیست مثل جنب
الذی ہو واحد و جمع لان فُعلا و فَعلا یشترکان
فی الشی الواحد مثل العُرب والعَرب والعُجم والعَجم وجاز
ان یجمع فَعل علی فُعل مثل اَسد و اُسد فلم یمتنع ان یجمع
فُعل بالضم والتسکین ایضا علی فُعل۔ فلک بالتحریک
چرخ گردون و سپہر افلاک ج۔ یجوز ان یجمع
علی فُلک مثل اَسد و اُسد وخَشب وخُشب۔
فیلکون بردی۔
فنک۔ فنوک۔ ستیہیدن صلتہ بفی (ع فاعل)
و مقیم بودن بجاے۔ و پیوستہ خوردن طعام و
فنک فی الطعام بالکسر فنوکا لغۃ فیہ۔ فنک تفنیکین
واہ فنیک کرانہ زنخ افنیک شاہ و فی الحدیث اذا
توضأت فلا تنس الفنیکین یعنی جانبی العنفقۃ من
عن یمین و شمال وہما المغفلۃ۔

فذلک حسابہ۔ بنہایت رسانید آنرا و فراغت
کرد ازان مختصر من قولہ اذا اجمل حسابہ فذلک
کذا و کذا۔
فرتکہ۔ ریزہ ریزہ کرد آنرا۔ و فرتک عملہ کار خود را
تباہ کرد و بر فتار زند یک گام رفت و فرتک
و راس الفرتک سر کوہیست بکنار بحر ہند بستوکین
فیہاک۔ پیچیدن گول۔

فصل الکاف

کرک۔ کرکی۔ بالضم کلنگ کراکی ج۔
کعاک۔ کعاکت۔ کاک۔

کشاک۔ بالفتح آب جو۔
کزمازک۔ تخم گز فارسیہ۔
کوکوۃ۔ در رفتار خود جنبیدن و شتافتن او
عدو التقصیر کوکیۃ بالضم و کوکاۃ پستک کوکی مرد
بے فیض۔
کیاکۃ۔ بالفتح بیضہ اصلہا کیکیۃ کیاکی ج و تصغیرہا
کییکۃ و کییکیۃ کیکا آنکہ نیکی ندارد۔

فصل اللام

لباک۔ لبک۔ آمیختن کار ع ف امر لبک امر لبکا
ای مختلط و آمیختن است بانگبین و جز آن التباک
در آمیختہ شدن کار لبیکۃ من غنم و ہو مثل ابکیکۃ
لبکۃ بالتحریک پارۂ از ترید یقال ما ذقت عندہ
لبکۃ و لا لباکۃ۔
لتک۔ لتحاک۔ در آوردن چیزے در چیزے
و چفسیدن بہم ع بفتحہا یقال لوجک تحار ظہرہ

ای دخل بعضها فی بعض ۔ وشئی متلاحک ای
متداخل ۔ متلاحکۃ ناقۃ اُستوار خلق لحکاۃ مثل ہمزۃ
کرمکے کبود دُم دراز مانند کربشہ ۔

لک ۔ **لَکّ** ۔ زدن (ع ف ض ۲) مثل صک
وچیزے کہ بوے رنگ سرخ کنند لکت بالضم
دُرد آن اللکاک انبوہے کردن لکیک پرگوشت

لکاک ج ۔ جمل لکاک ای ضخم ۔

لماک ۔ ما ذقت لماکا ۔ ای شیئا کما یقال ما ذقت
لماجا ۔ وتلماک عندنا بلماک ای تلمج بلماج ۔ تلماک
ای تلمظ وتلمک البعیر اذا لوی لحییہ ۔

لوک ۔ **لوک** ۔ خائیدن (ع ف ض ۲) وفلان
یلوک اعراض الناس ای یقع فیہم ۔ یقال الکنی
الی فلان ای کن رسولی الیہ وتحمل رسالتی ۔
اکثروا من ہذا اللفظ فی اشعارہم وقیاسہ ان
یقال الاکہ یلیکہ الاکۃ وہذا ان کان من الالوکۃ
فی المعنی وہو الرسالۃ فلیس منہ فی اللفظ ۔

ملاک ۔ **مالک** ۔ پیغامبری والکنی الی فلان پیغام
من بسوے عمان برسان اصلہ الئکنی ثم حذفت الہمزۃ
والقیت حرکتہا علی ما قبلہا وملاک فرشتہ لانہ
یبلغ عن اللہ تعالی وزنہ مفعل والعین محذوفۃ
والزمت التخفیف الا شاذا ۔

لدک ۔ بالفتح بفتحتین چسپیدن (ع ک ا ف ۲)
بعدی با لباء ۔

لزک الجرح ۔ برآمدگی گوشت زخم ہموار شد و
ہنوز بہ نشد (ع ک ف ۲) روالصواب لدک ۔

الفاک ۔ مرد چپ وگول لفاک مثلہ ۔

لالکائی ۔ بیاء النسبۃ بعد الہمزۃ ہو ابو القاسم
ہبۃ اللہ بن الحسن بن منصور الرازی الطبری ۔

لیکۃ ۔ بالفتح نام دہ اصحاب مجرو بہا قرأ نافع
وابن کثیر وابن عامر وانکار الزمخشری کونہا
اسم القریۃ غیر جید ۔

فصل المیم

متاک ۔ **متاک** ۔ باقی ماندۃ ختنۃ زن ۔ وزن اور
وتشبیح متکا زن ختنہ ناکردہ ۔

محک ۔ **محاک** ۔ ستیہیدن (ع بفتحہا) رجل محک
ومماحک بمعنی مماحکۃ ای ملاجۃ تماحک کذالک ۔

مسک ۔ **امساک** ۔ چنگ زدن تمسک بہ تمسکا
امتساک بشاہ ماسۃ بالبا تمسیک کذالک وفی قلا
تمسکوا بعصم الکوافر ۔ وامسکت عن الکلام سکتہ
تماسک خویشتن داشتن نیک مرد بخیل مسک
بفتحتین کذالک یقال فیہ امساک ومساکۃ ای بخل
مساک ایضا جلست کہ آب ایستد دوستۃ مساکۃ ای ہم
لقیہ از ہر چیز ومن الآبار الصلبۃ التی لا تحتاج الی الطی
مسک بالکسر مشک وہو فارسی معرب وکانت العرب
تسمیہ المشموم وثوب ممسک مصبوغ بہ مسک بالفتح
پوست مسک بالتحریک دستیانہ ازعاج مسکۃ بفتحتین
بلیغ رجل مسکۃ مثال ہمزۃ بخیل ویقال ہو الذی
لا یعلق بشئی فیتخلص منہ والجمع مسک ۔

معک ۔ **معاک** ۔ ای مطل رجل معک ای مطول
ومماعک مماطل دمالیدن (ع بفتحہا) معکت الادیم

ای دلکته - وتمعکت الدابة تمرغت ومعکتها انا معکا
ویقال وقع فی معکوکاء ای فی شر -
مکک - تمکک - مکیدن رجل مکان ای مصان
ومجان وهو الذی یرضع الغنم من لؤمه لا یحلب -
تمکک مغز استخوان بیرون آوردن مکاکة بالضم
مغز استخوان وفی الحدیث لاتمککوا علی غرمائکم ای
لاتستقصوا - امتکاک همه شیر پستان را مکیدن کره
مکة معروف - مکوک پیمانه وهو ثلاث کیلجات وکیلجة
منا وسبعة اثمان منا والمنا رطلان والرطل
اثنا عشر اوقیة والاوقیة استار وثلث استار
والاستار اربعة مثاقیل ونصف والمثقال درهم
وثلثة اسباع درهم والدرهم ستة دوانیق والدانق
قیراطان والقیراط طسوجان والطسوج حبتان
والحبة سدس ثمن درهم وهو جزء من ثمانیة واربعین
جزءا من درهم مکاکیک ج -
ملک - ملک - بالکسر معروف ومالک کردن
(ع ف ن ک م) وپادشاه ملک بالفتح خمیر سخت
کردن وهذا الشیء ملک یمینی وملک یمینی والفتح
افصح - وملکت المرأة تزوجتها - مملوک بنده تملیک
مالک گردانیدن چیزے کسے را فهو مملک واملاک
وخشک گردانیدن وسخت کردن چوب را بآفتاب
یقال منه ملک النبعة - املاک خمیر سخت کردن -
وزن دادن یقال جئنا من املاک فلان ولا یقال
من ملاک فلان - ملکوت من الملک کالرهبوة
من الرهبة یقال له ملکوت العراق وملکوة العراق

ایضا مثل الترقوة - ملک بالضم والتخفیف پادشاهی
فهو ملک وملک وملیک کان الملک مخفف من ملک
والملاک مقصور من مالک او ملیک ملوک املاک ج -
مملکة بالفتح کرسی آید مملکة ای ملکه قهرا - ملیک
النحل شاه زنبوران ویقال کنا عبید مملکة
ولم نکن عبید قن قال الکسائی القن ان یکون
ملک هو ابواه والمملکة بفتح اللام وضمها ان یغلب
علیهم فیستعبدهم وهم فی الاصل احرار وقن هو وابواه
ویقال ما فی ملکته شیء بالفتح والکسر وما فی ملکته بفتحتین
ایضا ای لایملک شیئا - ویقال فلان حسن الملکة اذا
کان حسن الصنع الی ممالیکه - وفی الحدیث
لایدخل الجنة سیء الملکة اذا کان سیء الصنع - و
یقال لاذهبن فاما ملک واما هلک بضمهما وبفتحهما
ایضا - ملاک الامر بالفتح والکسر ما یقوم به - ویقال القلب
ملاک الجسد - وما لفلان مولی ملاکه دون الله ای
لم یملکه الا الله تعالی - وما له ملاک بالفتح ای تماسک
وما تمالک ای ما تماسک - ملکة الدابة بفتحتین قوائمها
وهادیها - ملک بفتحتین فرشته واحد وجمع قال الکسائی
اصله مألک بتقدیم الهمزة من الالوک وهی الرسالة
ثم قلبت وقدمت اللام فقیل ملأک ثم ترکت همزته
لکثرة الاستعمال فلما جمعوه ردوها الیه فقالوا ملائکة
وملائک - ویقال ایضا املاء ملک امر ای یقوم به
الامر - مالک الحزین نام مرغے از مرغان آبی مالکان
دو مالک یعنی مالک بن زید ومالک بن حنظلة -

هراک - بالفتح موضعے به یمن به نزدیکے از عدن

او صرکتہ بابد بالزنجبار و مرک گشت کونی۔

مشکان۔ بالضم نام شخصے و دیہے ست با طخرد و دیہے ست بفیروزآباد فارس و شہریست از مضافات ہمدان و مشکان الجمال التابعی و معروف بن مشکان المقری و عطوان بن مشکان التابعی و محمد بن مشکان محدثون و مشکانہ لقب بعبد اللہ بن عامر المحدث لطیب رائحتہ۔

المصطکا۔ بالفتح والضم و یمد فی الفتح فقط علک رومی ابیضہ نافع للمعدۃ والمقعدۃ والامعاء والکبد والسعال المزمن شربا والنکہۃ و اللثۃ وتفتیق الشہوۃ [illegible] و مصطکانیہ [illegible] ہمکہ نیک [illegible] و مہکاب فی المشی [illegible] و [illegible] وی کرد و مہکت المرأۃ [illegible] ورسنج وتعب [illegible] نرم [illegible] کرد آن چیزرا مہکۃ الشاب بالضم والفتح [illegible] جوانی و شاب ممہک و ممہاک جوان کامل والممہک [illegible]

[illegible]

نباک تلہا سے خرد مکان نابک مرتفع نوابک ج۔

نیزک۔ نزک۔ بالکسر نیزہ سو سا نیزک نیزہ کوتاہ نیازک ج۔ نزکہ ای طعنہ وکذلک اذا نزنہ وطعن فیہ بالقول (ع ف اک ۲) رجل نزاک ای عیاب۔

نساک۔ نسکت الشئ غسلتہ بالماء وطہرتہ نسوک۔ نساک بالضم عبادت کردن (ع ف افق) ناسک ای عابد۔ نسک و نسناک ای تعبد۔ نساکۃ پارسا شدن (ع بضمہا) نسیکۃ ای ذبیحۃ نسکن بضمتین و نسائک ج۔ منسک بالفتح والکسر قربان جائے۔

نوک۔ نوک۔ بالضم گول نواکۃ ای حماقۃ (ع ک ا ف ۳) انوک نعت منہ مستنوک مثلہ و قوم نوکی و نوک۔ والنوکۃ ای جمعۃ النوک وقالوا ما انوکہ ولم یقولوا انوک بہ۔

نہک۔ نہاک۔ جامہ پوشیدہ تا کہنہ شود (ع بفتحہا) یقال نہکت الثوب ای لبستہ حتی اخلق و مبالغہ کردن در خوردن طعام یقال انہک من ہذا الطعام و ناہک فیہ ای بالغ فی اکلہ۔ ونہکتہ الحمی ای جہدتہ و اضنتہ و نہکتہ الحمی بالکسر تنہکہ نہکا و نہکۃ لغۃ فیہ۔ و قد نہک ای دنف وفی [illegible] منہوک یقال بانت علیہ نہکۃ المرض۔ و نہکہ السلطان عقوبۃ ینہکہ نہکا و نہاکۃ ای بالغ فی عقوبتہ۔ وفی الحدیث انہکوا الاعقاب او لتنہکنہا النار ای بالغوا فی غسلہا و تنظیفہا فی الوضوء۔ و کذلک یقال فی الحرب نہک القتال [illegible]

[illegible]

وبیست نہباک ای قاطع والنہباک الاسد۔ نہاکۃ بالفتح دلیر شدن (ع بضمہا) انتہاک الحرمۃ تناولہا بما لا یحل۔

نیک۔ نیاک۔ جماع کردن جل ناک نعت منہ وتناکا للمبالغۃ۔ وفی المثل من ینک العیر ینک نیاکا۔

تنّاک ذکرہ۔ بلفظ بیرون نرہ را پاک کرد و فشاند ونتک الشعر موئے را برکند۔ والنتاک جاذب شیٔ المقبض علیہ ثم تکسر الیاء بجفوۃ۔

اندکان۔ بالفتح وضم الدال وبیست بفرغانہ منہا عمرو بن محمد بن طاہر الصوفی و بیست بنسر بہا قبر الزاہد احمد المحادی۔

نشاک کشداد جد خالد بن المبارک المحدث۔

انطاکیۃ۔ بالفتح والکسر وکسر الکاف وفتح الیاء المخففۃ پائے تخت شہرہائے عواصم است وہی ذات اعین وصور عظیم من صخر داخلہ خمسۃ اجبل ودورہا اثنا عشر میلا۔

نفکہ بفتحتین بر وزن ومعنی نکفہ یعنی استخوان بن گوش۔

تنکنکۃ بفرضہ از خود سختی کردن و اصلاح کار کردن۔

نکاک۔ بالضم وبکسر درخت چنار یا درخت زعرور نکلہ سپکے۔

نناک کبقم نام شخصے ونانک کما جرلقب احمد بن داؤد الخراسانی المحدث۔

فصل الواو

ودک۔ ودک۔ بالتحریک چربش گوشت ودجاجۃ ودکۃ ای سمینۃ۔ ویقال ما ادری ای اودک ہو

ای ای الناس ہو۔ وَدّکا ریگ تودہ یا پاٹے۔

ورک۔ وَرِک۔ بر سوئے ران وہی مونثۃ وقد یخفف مثل فخذ و فخذ وُروک بر پہلو خفتن (ع ف اک ۲) تورک علی الیمنی ای وضع الورک فی الصلوٰۃ علی الرجل الیمنی ومنہ الحدیث نہی ان یسجد الرجل متورکا وتورک علی الدابۃ ای ثنی رجلہ ووضع احدی ورکیہ فی السرج وکذلک التوریک وتورکت المرأۃ الصبی اذا حملتہ علی ورکہا۔ وترکت الجبل ای جاوزتہ۔ ووَرَکتہ وَرکا ای جعلتہ حیال ورکی ویقال وَرَکن ای عدلن۔ وورّک فلان ذنبہ علی غیرہ ای قرفہ بہ۔ وانہ لمورّک فی ہذا الامر لیس لہ ذنب فیہ۔ ویقال نعل مُوَرِّک ومورکۃ نعل بیرون یعنی نعل موزہ قال ابو عبیدۃ المورک والمورکۃ الموضع الذی یثنی الراکب رجلہ علیہ قدام واسطۃ الرحل اذا مل من الرکوب۔ وراک بالکسر بالشیمہ پیش رجل۔

وشک۔ وَشک۔ شتافتن (ع بضمہا) یقال وَشُک ذا خروجا بالضم یوشک ای سرع۔ وعجبت من وَشاک ذلک الامر وَشکان ذلک الامر ویضم فیہما ای من سرعتہ۔ وَشکان ذا خروجا ای عجلان۔ وَشک البین سرعۃ الفراق۔ خرج وَشیکا ای سریعا۔ وامرأۃ وشیک ای سریعۃ۔ ایشاک شتافتن ومنہ قولہم یوشک ان یکون کذا والعامۃ تقول یوشک ان یکون بالفتح وہی لغۃ ردیۃ۔ مواشکۃ ستعجل

ای مسابق ہذا یقال بہذا اللفظ ولا یقال منہ فرشکہ
وعک۔ الوعک۔ تیزی تب وقد وعکتہ الحمی
فہو موعوک۔ ایعاک غلطانیدن سگ صید را در
خاک۔ وانبوہ کردن شتران بآب خوردن۔
وعکۃ اسم منہ وسخت افتادن در درد وبیدن ورنج
وکارزار دلیران چنانکہ در ہم آویزند۔
وکوک۔ وکواک۔ بد دل وترسندہ۔

وکاک دا وکی۔ خرماے شہر یا سوادی۔
ورکت المرأۃ۔ زن زودی کرد یا بدرفتاری
کرد وتورکت المرأۃ عند النکاح۔ زن ہنگام جماع
نرمی وسستی کرد۔
ولکۃ۔ فراخی۔
ونک۔ فی قومہ۔ در قوم خود جاگرفت وانک
بمعنی واکن یعنی بیضہ خود را در آشیانہ پاسبانی کنند

فصل الہاء

ہتک۔ ہتک۔ پردہ دریدن انہتاک الستر
انہتاک لازم منہ۔ وتہتک الاستار شد للمبالغۃ
ہتکۃ بالضم پردہ دریدگی تہتک رسوا شدن۔
ہندک۔ ہنا وکہ۔ ہندوان۔
ہکاک۔ انہکاک۔ کشادہ شدن پیوند ہاے
ران وقت ولادت ویقال ہکت فلانا النبیذ ای
بلیتہ یعنی دریافت اوراقا ہکتہ ای سکرتہ
فرو دریدن پارہ۔ وزدن بشمشیر تنیۃ اضرب
ہلاک۔ ہلک۔ ہلوک۔ ہلکۃ ثلث لغات
ہلکۃ نیست شدن قولہ تعالی ولا تلقوا بایدیکم

الی التہلکۃ۔ ہلاک بالضم نیستی اہلاک ہلاک کردن
مہلکۃ بکسر اللام وفتحہا بیابان ہلاک شدہ مثل ہلاک
ہالک نعت منہ متعدد ولازم ہلکی ہالک حق۔ وفی المثل
فلان ہالک وفی الہوالک شاذ کما ذکر فی الفوارس
وفوارس فعل کذا انا ہالکۃ۔ ہلک بضم الہاء واللام
خبر محذوف ای علی کل حال کما یقال ا... جزاء
لو خربت الدنیا۔ تہالک علی الفراش ای ... سقط و
استہلکت القطاۃ خوف البازی ای ... نفسہا
فی المہالک۔ ہلوک ... زن ... راشد ... مردو
بالہ ... ویقال ... ہلوک ہلاک ... ہم
فی دو افتد ہلکۃ یعنی یقال ہی المہالکۃ المالکۃ ...
بالکف اہنگر ینسب الی المہالک ... قال الکسائی
یقال وقع فی وادی تہلک بضم التاء واللام
وکسر اللام مشددۃ وہو غیر مصروف مثل تخیب و
... ہا الباطل۔
ہمک۔ انہماک۔ چہ آکردن ... تہمک لذکرہ
ہوک۔ تہوک ... ول ... شتہ بہو کہ
انتہک ما تہوکت الیہود والنصاری ای تحیرون انتم
وہو ایضا مثل التہور وہو الوقوع فی الشی بقلۃ مبالاۃ
ہیکلۃ۔ کلہ ... دکول ... کہ ... پاہاے
چارپایان ... وہیکل کلب ... ہوغا
وابیکت ... ای ... ید
ہبرکۃ۔ وخیر ... شباب ... ای ... ہال
ویقال شاب ہبرک ... ہبنک کلاس مرد
اول ... افزون ... ہبکۃ ... وہبناکۃ

ایشا مرکسلند -
هترک - بجفرا سد -
هک - شکست (ع ف ک ۲) وتهتک بالکلام
سخن را بشکست بود که بجو سرفه بهنا وکه مردان بهنگ
هیفکاک - بالفتح زن لول شترناک مضطرب است
در رفتار و مرد سخت خطاکار و سیا یعنی آمیزنده مفاکشاله

اهیاب - شتابی کردن وکندیدن لغة فی هوک -
فصل الیاء - یاپ - بختین عدد است بفارسی
وهذا اللفظ قد وقع فی شعر رؤبة (شعر) وقد اقاهی
تحت الخصم المحاک - تحدی الردی من یاپ بیک -
ای واحد لو احد شهر است بمغرب وبکاف تختین
موضع است -

باب اللام

فصل الالف

ابل - ابل بکسرتین وسکون با شتران لا واحد لها
من لفظها وهی مؤنثة لان اسماء الجموع التی لا واحد لها
من لفظها اذا کانت لغیر الآدمیین فالتانیث لها
لازم واذا صغرتها ادخلتها الهاء فقلت ابیلة وغنیمة
آبال ج - ابلان وغنمان ای قطیعان منها - ابلة
زمین شترناک والنسبة الیها ابلی بفتح الباء استیحاشا
لتوالی الکسرات - ابل آبل مثال قبر ای مهاة فان کا
للقنیة فهی ابل مؤبلة وان کانت کثیرة فهی ابل وابلا
ویقال جاءت ابلک ابابیل ای فرقا - وکذا طیرا ابابیل
قال وهذا یجیء فی معنی التکثیر وهو من الجمع الذی
لا واحد له وقال بعضهم واحده ابول مثل عجول
وقال بعضهم ابیل قال ولم اجد العرب تعرف له
واحدا - ابول بسبزه وعلف بسنده کردن شتر از آب
ع ف ض ۲ و ک ۳ آبل نعت منه آبال ج -
مثل کافر وکفار - ابل بالفتح باز بودن از جماعت
ع ف ک ۳ تابل کذلک - وفی الحدیث لقد تابل
آدم علیه السلام علی ابنه المقتول کذا وکذا عاما

لا یصیب حوا - ابالة بالفتح وانا شدن بکار شتر
(ع ک ف ۳) فهو آبل وابل بالمد والقصر ای حاذق
بمصلحة الابل وآبل مثل افعل للتفضیل یقال فلان
من آبل الناس ای اشدهم تأنقا فی رعیة الابل
واعلمهم بها - رجل اباتی بفتح الباء ای صاحب الابل
تابیل شتر گرد آوردن بجهت شیر وبچه وابلت الابل
ای اقتنیت فهی مابولة - وفلان لا یأتبل ای لا یثبت
علی الابل اذا رکبها وکذلک اذا لم یقم علیها فیما یصلحها
عن ابی عبید - ابلة بالتحریک ناگواری وگرانی از طعام
وفی الحدیث کل مال ادیت زکوته فقد ذهبت ابلته
واصله وبلة عن الوبال فابدل الواو بالالف
لقولهم احد واصله وحد - ابالة بالکسر پشته هیزم - وفی المثل
ضغث علی ابالة ای بلیة علی اخری کانت قبلها
ولا یقال ایبالة لان الاسم اذا کانت علی فعالة بالهاء
لا یبدل من احد حرفی تضعیفه یاء مثل صنارة ودنابة
وانما یبدل اذا کان بلا هاء مثل دینار وقیراط و
بعضهم یقول ابالة مخففا ابیلة وبیلة ایضا مثله
اُبُلّة بضمتین پاره خرما - ونام شهرے ابیلہ بدریا

وکان یسمی عیسی ع ابیل الابیلین -

أتل - أتلان - گام نزدیک نهادن چنانکه در رفتار خشمگین باشد (ع ف اک ۲) -

أثل - أثل - شوره گز اثلة یکے اثلات بالتحریک ج - وقیل للاصل اثلة یقال فلان ینحت اثلتنا اذا قال فی حسبه قبیحا - تأثیل با اصل و استوار کردن یقال مجد مؤثل و اثیل - تأثل گرفتن اصل مال و فی الحدیث فی الوصی للیتیم انه کان یأکل من ماله غیر متأثل مالا وچاه کندن أثال بالفتح بزرگی أثال بالضم اسم جبل و نام مردے -

اجل - اجل بفتحتین مهلت و بسکون اللام آری مثل نعم قال الاخفش اجل احسن من نعم فی التصدیق ونعم احسن منه فی الاستفهام فاذا قال سوف تذهب قلت اجل وهو احسن من نعم واذا قال اتذهب قلت نعم وهو احسن منه - اجل بسکون ۲ از بهر من اجلک از بهر تو بفتح الهمزه وکسرها - اجل ایضا بالکسر ماده گاو وحشی آجال ج - وتأجلت البهائم ای صارت آجالا ۲ اجل ایضا درد کردن و درگرفتن گردن از ناهمواری بالین (ع ک اف ۲) یقال أجل الرجل اذا نام علی عنقه فاشتکاها - تأجیل مهلت دادن - و علاج کردن درد گردن یقال بی اجل فاجلونی ای داوونی - اجل بالکسر شده دیم فتحا لغة فی ایل وهو الذکر من الاوعال ویقال هو الذی یسمی بالفارسیه گوزن قال ابو عمرو بعض العرب یجعل الیاء المشدده جیما و ان کانت غیر طرف - آجل آجله آن جهان و هرچه با مهلت باشد ضد عاجل وعاجلة اجل شور انگیختن (ع ض نا ص ۲ و ک ۲) اجل علیهم شرا ای جناه و هیجه علیهم - تأجل گول آب تأجل ج - وقد تأجل الماء و مار متأجل و اجیل ای مجتمع - اجلی علی فعلی موضعے -

ادل - آدل - بالکسر درد کردن و شیر خفته و ترش شده یقال جاءنا بادلة ما انطاق حمضا ای من حموضتها -

أزل - آزل - تنگی و ازل الرجل یازل اے صار فی ضیق وجدب - ازل بالکسر دروغ یقال ما فی جی ازل و کذب - ازل بالفتح باز داشت (ع ف اک ۲) یقال آزلوا مالهم اذا حبسوه عن المرعی من خوف - مأزل مضیق مثل مأزق - وتأزل صدری وتأزق ای ضاق - ازل بفتحتین همیشگی و همیشگی ویقال هو ازلی ذکر بعض اهل العلم ان اصل هذه الکلمة قولهم للقدیم لم یزل ثم نسب الی هذا فلم یستقم الا باختصار فقالوا یزلی ثم ابدلت الیاء الفا لانها اخف فقالوا ازلی کما یقال فی الرمح المنسوب الی ذی یزن ازنی و نصل اثربی منسوب الی یثرب

اسل - اسل بفتحتین درخت باند با خار - و نیزه و کل شوک طویل - اسلة اللسان باریکی و تیزی زبان و مش اسیل کشیده یقال هو اسیل الخد اسالة مصدر منه ع بفتحها ویقال هو علی آسال ابیه من ابیه مثل آسان ای علی شبه من ابیه وعلاماته واخلاق - ماسل نام ریگے -

اصل - اَصْل - بیخ و بن و نژاد و اصول ج -
اصل ہو تاصل - استیصال از بیخ برکندن ویقال
جاؤا باصلتهم ای باجمعهم واخذت الشئ باصیلته ای
کله اجماء - ویقال لیس لهم اصل ولا فصل الاصل
الحسب والفصل اللسان - اصیل شبانگاه ویقال
قد اصلنا ونحن موصلون ای داخلون فی الاصیل
وجمعه اصل واصال واصائل وتجمع علی اصلان
مثل بعیر و بعران ثم صغروا الجمع فقالوا اصیلان
ثم ابدلوا من النون لاما فقالوا اصیلال ویقال
لقیته اصیلالا بالتشدید ایضاً - اصالة محکم و با اصل
شدن (ع بضمہا) تجنّد اصیل ای محکم و با اصل صلة
بفتحتین نوعے از مار وفی الحدیث فی ذکر الدجال
کان رأسه اصلة والجمع اصل -

اصطبل - اِصْطَبْل - بالکسر آخر جائے ستور والف
اصلیة لان الزیادة لا تلحق الرباعیات من اولها
الا الاسماء الجاریة علی افعالها وهی من الخماسیات
البعد وقال ابو عمرو بحثت وانه لیس من کلام العرب

اطل - اِطِل - تہی گاه وکذلک الاطل بالسکون
والحرکة آطال ج - وایاطل جمع ایطل -

افل - اُفُول - ناپدید شدن (ع ف اض ۲
وک ۲) افال افائل شتران خرد افیل افیلة مؤنث
مافول ابدال المافون وهو الناقص العقل -

اکل - اَکْل - خوردن ماکل کذلک ع ف ا
ض ۲ اکلة یکبار خوردن تا سیری اُکلة بالضم لقمه
وگروه یقال اکلت اکلة واحدة ای لقمة او قرصة

وهذه اکلتک ای طعمتک - وفلان ذو اکل ای
ذو حظ من الدنیا ورزق - واکل بالضم والسکون
میوهٔ نخل وهرچه آنرا خورند ومنه قوله تعالی اکلها
دائم - وانقطع اکله ای مات - ورجل ذو اکل ای
ذو عقل ومال ورای - وثوب ذو اکل اذا کان
کثیر الغزل صفیقا وقرطاس ذو اکل - اکلة بالضم
والکسر غیبت یقال انه لذو اکلة اذا کان یغتاب الناس
کانه من قوله تعالی ایحب احدکم ان یاکل لحم اخیه
میتا - اکلة بالکسر خارش اکال ج - یقال انی لاجد
فی جسدی اکلة من الاکال ای حکة ونوعے از خوردن
مثل الجلسة والرکبة - یقال انه لحسن الاکلة وقولهم
هم اکلة رأس ای قلیل یشبعهم رأس واحد وهو جمع
آکل - ویقال اکلتنی وآکلتنی ما لم آکل ای
ادعیته علیّ - وآکلتک فلانا اذا امکنته منه - ایکال
خورانیدن ویقال اکلت النار الحطب وآکلت النخل
والزرع وسخن چینی کردن میان مردم مؤاکلة
باهم خوردن یقال آکلته ای اطعمته او آکلت
معه فصار افعلت وفاعلت علی صورة واحدة
ولا یقال واکلته بالواو - آکال مهتران قبیله ناکل
ورزیدن ماکلة بالفتح والضم موضعے که از وے
خورده شود یقال اتخذت فلانا ماکلة - میکلة
بالکسر تابه وجز آن که در وے گوشت پزند ویقال
ما ذقت الاکالا بالفتح ای طعاما - اکولة گوسپند که
بجهت خوردن فربه کنند اکیلة خوردنی وخورده شده
یقال هی اکیلة السبع وانما دخلته الهاء وان کان

بمعنی مفعول لغلبة الاسم علیه - آکیل ہم کاسه - وخورنده آکال موسے بتا وردن فشنہ بچه در شکم وزحمت دادن آن رحم ما در - ابخارش (صح ک اف م) فہی ناقة آکلة آکال بالضم اسم منه وخاش وخورده شدن دندان آکل بالتحریک اسم منه ائتکال تأکل کذلک - وفلان یأکل من القضب ای یتحرق ویتوہج - وفلان یستاکل الضعفاء ای یأخذ اموالهم ویقال ظلّ مالی یؤکل ویشرب ای یرعی کیف یشاء - واکل ماله وشربه ای اطعمه الناس وتأکل السیف ای توہج من الحدة - اکل خورنده وساطان آکلة خورده - مأکول خورده شده

ورزیست -

ابل . ال - ابدان صح ف اک ۳ الال ایل شاد ودرخشیدن برحب صح ف اض ۳ ال ایضا جمع الة وہی الحربة آلال ایضا ج - وروشن وتابان شدن - وشتافتن فرس یئل ای سریعا ائیل تاله ایل الماء صوته - ألّ السقاء بالکسر تغیر ریحه - الالت امنا ثم ای فسدت - ال بالکسر سوگند وایضا عہد وخویشی الال بالفتح نام کوہ درعرفات تألیل تیز کردن - وتیز کردن گوش -

امل - امل - بالتحریک امید - بالفتح امید داشتن صح ف اض ۳ تأمیل کذلک تأمل اسپ نشتم ربان ویقال ما اطول امنته بالکسر ای امله وہو کالجلسة . الزینة تأمل اندیشه ونظر کردن و نیز ست آمنیل پشتۂ ریگ که یک میل عرض او

باشد ودو میل طوله -

اول - تأویل - تأول - بیان کردن آنچه سخن بوے بازگردد آل بالمد اہل وعیال - وپس روان وتابش سراب آلة دست افزار آلات ج - وچوب خیمه آل الات ج - وجنازه وحالت یقال ہو بآلة سوء ای بحالت سوء - ایالت سیاست راندن (صح ف اض ۳) یقال آل الامیر رعیته - وآل فلان مالہ ای ساسه وصلحه . ... ایل ... گشتن وبازگشتن یقال الحثت الشراب فآل الی قدر کذا وکذا ای رجع وستبر شدن عسل وقطران آیل لغة منه وایل بالضم ق - وایضا الذکر من الاوعال ویقال ہو الذی یسمی بالفارسیة گوزن ایل بالکسر کذلک ائتیال نیکو کردن وسیاست راندن آول مذکور فی فصل وال -

اہل - اہل - کسان - کسان سراے وجاے اہلة کذلک اہلات اہال - وقد جاء فی الشعر اہال مثل فرخ وفراخ - منزل آہل جاے باکسان آباد اہیه پیش ستاہل اہلکہ پیش خ ... خود وزان اہل کار ... لاتقل ... اہل والعامة تقول - اہول زن خواستن وباہل شدن (صح ف اض وکرم) تاہل کذلک قال الکسائی اہلت بالرجل اذا انست به وقولهم مرحبا واہلا ای اتیت سعة واصبت اہلا فاستانس ولا تستوحش - قال ابو زید آہلک الله فی الجنة ای ادخلکہا وزوجک فیہا - واہلک الله للخیر ای جعلک اہلا له -

ایل - آیلة - نام جاے ایل نام خداے تعالی بعبرانی یا سریانی و قولهم جبرئیل و میکائیل انما هو کقولهم عبد الله و تیم الله -

اروخل - کقرطعب گوشت فربه -

ارل بفتحتین کوهیست و موضعیست بدیار فزاره و موضعیست بدیار طی که آب باران در آنجا فراهم آید - اربلة بلدهٔ است باندلس و گروهی ابن والبة بن الحارث - ارلة بالضم خرد که پوست ختنه گاه است -

اشل - بالفتح کوهیست که در بصره شهرت دارد

اشول بفتحتین رسنهاے پیمایش لغة نبطیة -

اصطفلین - گزر خورد فی اصطفلینة یکیه و فی کتاب معاویة الی قیصر لانتزعنک من الملک انتزاع الاصطفلینة ولاردنک اریسا من الارارسة ترعی الدوابل -

الو - بمعنی ذو و لا یفرد له واحد و لایکون الا مضافا کانّ واحده ال مخففة الا تری انه فی الرفع واو و فی النصب والجر یاء و اولو الامر اصحاب النبی صلعم و من بعدهم من اهل العلم و من الامراء اذا کان اولی علم و دین -

فصل الباء

باول - باولة - گوشت میان بغل و بن پستان باول ج -

بابل - ابل - نام جاے که سحر و شراب را بوے نسبت کنند -

بتل - بتل - بریدن و جدا کردن ع ف اک ۲ یقال طلقها بتة بتلة - بتول هی العذراء المنقطعة عن الازواج و یقال هی المنقطعة الی الله تعالی عن الدنیا و هی نعت فاطمة بنت النبی رضی الله عنها و سلم علیه - بتول ایضاً نهالے که از بن درخت بر آمده باشد و ازان درخت مستغنی شده - بتیلة کذلک و ایضا هر یک از اعضا یا گوشت وے بتائل ج - مبتل آن درخت اصل یستوی فیه الواحد والجمع - امراة مبتلة بتشدید التاء فتحا تمام خلقت لم یرکب لحمها بعضه بعضا ولا یوصف به الرجل - تبتل از دنیا بریدن بجهت خداے تعالی تبتیل کذلک قوله تعم و تبتل الیه تبتیلا - انبتال انقطاع -

بجل - بجیلة - قبیلة از یمن بجلی بالتحریک منسوب الیه - بجالة بطنے از قبیلهٔ سلیم بجلی بالسکون منسوب الیه - ابجل رگ دست ستور چون اکحل از مردم باجل مرد و شتر بسیار پیه شیخ بجال و بجیل ای جسیم - بجال ایضاً مرد بزرگ محترم ابجله الشیٔ ای کفاه - تبجیل تعظیم کردن بجل بالسکون بس و بسنده - قال الاخفش هی ساکنة اللام ابداً یقولون بجلک کما یقولون قطک ولا یقولون بجلنی کما یقولون قطنی و یقال بجلی بسکون الجیم و حرکتها ای حسبی -

بجدل - بجدل - نام مردے بسکون اللام -

بحظل - بحظلة - جستن بالظاء المعجمة -

بخل - بخل - بالضم و بالفتح و بالتحریک ثلاث لغات زفتی کردن ع ک اف ۳ و بضمها باخل بخیل نعت منه

ابخال بخیل یا فتن بخل نسبت کردن بخل ویقال
الولد مبخلة مجبنة - بخال سخت بخیل -

بدل - بدیل - بدل - بدل - هرچه بجاے دیگرے
بود مثل شبه وشبیه ومثل ومثیل ونکل ونکیل قال
ابوعبیدة لم یسمع فی فعل وفعل غیر هذه الاربعة
الاحرف - بدل بالتحریک درد دستها وپایها ع
ک ف ۲ ابدال بدل کردن تبدیل بدل دیگر گون
کردن یقال بدله الله من الخوف امنا - استبدال
تبدل عوض کردن این بآن قوله تعالی ومن یتبدل الکفر
بالایمان - مبادلة تبادل باهم معاوضه کردن ابدال
قوم من الصالحین لایخلو الدنیا منهم اذا مات واحد
بدل الله تعالی مکانه بآخر واحده بدیل -

بذل - بذل - دادن ع ف اض ۲ ودربا ختن
مبذلة بذلة بالکسر فیها جامه ژنده یقال جاءنا فلان
فی مباذله ای فی ثیاب بذلته - ابتذال تبذل
در باختن ونگاه نا داشتن چیزیرا -

براءل - براءل - بالضم موی باے گردن خروس
ابرءلة موی باے گردن در داکردن وی بوقت جنگ

برطل - برطیل - بالکسر سنگ دراز مبراطیل ج
برطل بالضم کلاه وقد یشدد اللام -

برغل - براغیل - واحد البراغیل وهی البلاد التی
بین الریف والبر مثل انبار والقادسیة -

بزل - بزول - دندان نیش برآوردن شتر
ع ف اض ۲ فهو بازل ذکرا کان او انثی وذلک
فی السنة التاسعة والثامنة ایضا بزل بزل بوازل
ج - بازل ایضا دندان بزول که برآید وبزلت الخمر
ثقبت اناءه واستخرجته بجشه بازل شکستگی که خون
از وے روان باشد تبزل ای تشقق - ابتزال
شگفتن غنچه وقولهم ما بقیت لهم بازلة کما یقال
ما بقیت لهم ثاغیة ولا راغیة ای واحدة - ویقال
ما عنده بازلة ای لیس عنده شئ من المال - وان
الله عنده بازلة ولم یعطهم بازلة ای شیئا - امر ذو بزل
ای ذو شدة - مبزل بالکسر آنچه شراب را بوے
پالایند بزلت الشراب ای صفیته - بزلاء راے نیکو
وفلان نهاض ببزلاء ای قوام بالامور العظام -

بسل - تبسیل - حرام البسال حرام کردن ابسلة بالضم
مزد فسون گر - بسالة دلیری نمودن (ع بضمها)
فهو باسل بسل ج مثل بازل وبزل - مباسلة
حمله کردن درحرب - تبسیل ترش شدن روے - وباسل
شراب آبسال بهلاک سپردن کسے را ومنه قوله تعالی
ان تبسل نفس بما کسبت قال ابوعبیدة ای ان تسلم
استبسال خویشتن را درحرب افگندن ودل نهادن
برآنکه کشته شود یا بکشد -

بسمل - بسملة - بسم الله گفتن -

بصل - بصل - بفتحتین پیاز بصلة یکے دفی المثل
هو اکسی من بصل -

بطل - باطل - آنچه ضد حق اباطیل ج - کانهم
جمعوا ابطیلا - بطل بطول بطلان بضم اول الحرف
منه ع ف اض ۲ ابطال متعدٍ فیه - ویقال ذهب
دمه بطلا هدرا - بطل بالتحریک دلیر بطلة مؤنث

بطول بطالۃ مصدر منہ لازم مع بعضہا بطالۃ ایضاً
بالفتح معطل و بیکار شدن بطال نعت منہ۔
بعل۔ بَعل جفت و شوہر بعولۃ ج۔ و یقال
للمرأۃ بَعل و بعلۃ ایضاً۔ و نام بت قوم الیاس ع
و درخت کہ از ہیچ آب نخورد بسبب آنکہ او را چشمہ
باشد و فی الحدیث ما شرب بعلا ففیہ العشر۔ و
بعل الرجل ای صار بعلا مع بعلتہا و یقال من بَعل
ہٰذہ الناقۃ ای صاحبہا۔ بَعلیا۔ نام شہر۔ بِعال
تباعالۃ با شوئی کردن و فی الحدیث ایام اکل
و شرب بعال۔ و المرأۃ تباعل زوجہا ای تلاعبہ
و بعل الرجل بالکسر ای دہش۔ و امرأۃ بعلۃ۔
بغل۔ بَغل استر بغلۃ مونث بغال ج و بغولا
جمع الجمع۔ بغّال استربان تبغیل نوعی از رفتار۔
بقل۔ بَقل تره و سبزی بقلۃ یکے و خرفۃ بقلۃ
الحمقاء و یقال کل نبات اخضرت لہ الارض
فہو بقل بقول جمع بقل۔ و بیش بر آوردن
کودک۔ و دندان نشتر بر آمدن ستور بقالۃ بقال
سبز شدن شوی گیاہ و یقال ابقل الشجر فہو
باقل … لو ابتقل کما قالوا اورس فہو وارس
… و ہو من النوادر و سبز شدن
زمین گیاہ۔ ابتقال چریدن ستور سبزہ را تبقل
… باقلی بتشدید اللام مقصورا و باقلاء بالقصر
والمد و اذا شددت اللام قصرت و ان خففت
مددت باقلاۃ یکے و فی المثل اعیا من باقل وہو
اسم رجل من العرب اشتری ظبیا باحد عشر درہما
فقیل لہ بکم اشتریتہ ففتح کفیہ و فرّق اصابعہ و اخرج
لسانہ یشیر بذلک الی احد عشر فانفلت الظبی
فضربوا بہ المثل من العی۔
بکل۔ بَکیلۃ۔ بکالۃ۔ آرد و پست با روغن شتر
بَکل مصدر منہ مع ف ا ض ۲ و آمیختن آرد و پست
و آمیختن سخن تبکّل سخن در ہم آمیختن۔ و بزدن
و دشنام فرو گرفتن کسے را۔ و غنیمت گرفتن و یقال
تَبَکّلت الغنم بکیلۃ واحدۃ و عبیثۃ واحدۃ اذا اختلط
بعضہا ببعض۔ بکیل چو ازہاران۔
بلل۔ بَلّۃ۔ تری بِلَل ج۔ و یقال جار فلان
ولم یأتنا بہالۃ و لا بلۃ قال ابن السکیت الہلۃ من الفرح
والبلۃ من البلل والخیر وما اصاب ہالۃ ولا بلۃ ای
شیأ۔ بلۃ بالضم تری رطب بِلّۃ بالکسر تری و نم
بِلّ مباح و یقال ہو لک حِلّ و بِلّ قال الاصمعی
کنت اری ان بِلّا اتباع حتی زعم المعتمر بن سلیمان
ان بلّا فی لغۃ حمیر مباح و قال ابو عبیدۃ مشتقا
من قولہم بلّ الرجل من مرضہ و ابلّ اذا برأ۔
و یقال ہو بذی بلّی ای بُعد و لا یُعرف موضعہ و
یستعمل ہذا فی کل من بَعُد و لا یعرف این ہو
یقال بذی بِلّیان بکسرتین۔ بلال بن حمامۃ
مؤذن رسول اللہ علیہ الصلوٰۃ والسلام من الحبشۃ
و یقال ما فی سقائک بلال ای ماء و کل ما یُبَلّ بہ
الحلق من الماء واللبن و منہ قولہم انضحوا الرحم
ببلالہا ای صلوہا بصلتہا و ندّوہا و یقال لا تبلّک
عندی بالّۃ ای لا یصیبک عندی ندی ولا خیر

ویقال ایضا لاتبلک عندی بلال مثل قطام۔
ویقال طویت فلانا علی بُلّتہ بالضم وبُلالتہ وبلولہ
وبُلّلتہ وبُلولتہ کذلک وبَلّتہ اذا احتملتہ علی مافیہ
من الاساءة والعیب ودوایتہ وفیہ بقیۃ من الود
وجمع البُلّۃ بلال وطویت السقاء علی بَلّتہ اذا
طویتہ وہو ند۔ بلیل بلیلۃ باد نمناک تبلبلۃ بلبال
اندوہ۔ بُلبل بضمتین ہزار دستان۔ ومرد سبک
تبلبل درآمیختن زبان۔ وپاکیزہ چیدن ستور
علف را۔ ابَل بہ شدن از بیماری عع ف اک ۲
ابلال استبلال کذلک وتر کردن وتباہ شدہ
للمبالغۃ فابتل درہم پیوستن (عع ف اض ۲)
وفی الحدیث بلّوا ارحامکم ولو بالسلام ای ندوہا
بالصلۃ۔ ویقال فی الدعاء بَلّک اللہ بابن ای
رزقک اللہ۔ وبلت بہ ای ظفرت بہ۔ ویقال لئن
بَلّت بک یدی لاتفارقنی او تؤدی حقی۔ رجل
اَبَلّ مرد ستمگار سوگند خوار آبلال چیرہ شدن بر
وقال الکسائی رجل اَبَلّ وامرأة بلّاء ہو الذی
لا یدرک ما عندہ من اللؤم وصفاة بلّاء ای ملساء
بل بخفف بسکون اللام یکے از حروف عطف بمعنی
چنان است وبجاے رب نیز آمدہ است در شعر
کقول الشاعر (ع) بل مَہمہ قطعت بعد مہمہ ای
رب مہمہ۔ وقولہ تعالیٰ ص والقرآن ذی الذکر
بل الذین کفروا قال الاخفش عن بعضہم ان
بل ہہنا بمعنی ان فلذلک صارت القسم علیہا۔
ثم ان ربما استعملت العرب بل فی قطع کلام واستیناف

آخر فینشد شعرا (ع) بل ما ہاج احزانا وشجوا قد
شجا۔ قولہ بل لیست من البیت ولا تعد فی وزنہ لکن
جعلت علامۃ لانقطاع ما قبلہ ومثل ہذا یسمی خرما
بالزاء المعجمۃ فی الزیادة وخرما بالخاء المعجمۃ فی النقصان
قال وبل حرف ناقص ونقصانہا مجہول وکذلک
ہل وقد وان شئت جعلت نقصانہا واوا قلت
بلو ہلو قدو وان شئت جعلتہ یاء ومنہم من یجعل
نقصانہا مثل آخرہ فما فیہ ثم فیقول بلّ وہلّ
وقدّ بالتشدید۔
بول۔ بَوْل کمیز انداختن۔ وکمیز عع ف اض
ابوال ج۔ والاسم البیالۃ کالنجاسۃ۔ ویقال اخذہ البُوال
بالضم ای یکثر البول کثیرا۔ ویقال کثرة الشرب
مَبولۃ بالفتح مِبولۃ بالکسر کمیز دان ویقال فی الحدیث
انہا یلعن الخیل فی عرصاتکم۔ استبالہ بول فراگرفتن
بولان جوا زطو بال دل۔ وتن آسانی۔ وحال
وماہی بزرگ یقال خطر ببالی ای بقلبی۔ وفلان
رخی البال ای فی سعۃ من العیش۔ وما بالک ای
ما حالک۔ وقولہم لیس ہذا من بالی ای مما اُبالیہ۔
بالۃ ابوسۃ دان واصلہ بالفارسیۃ پیلہ۔
بہل بَہْل اندک وآسان۔ ونفرین۔ وگذاشتن
براد عع بفتحہا یقال علیہ بَہلۃ اللہ بالفتح والضم ای
لعنۃ اللہ۔ باہلۃ قبیلۃ از قیس غیلان ناقۃ ابل التی
لا سمۃ علیہا ولا عراں ولا صرار ترعی حیث تشاء
بُہّل ج۔ ابہال ہمد۔ یقال ناقۃ مُبہلۃ ومباہلۃ
مباہلۃ یکدیگر را لعنت کردن ابتہال زاری کردن

قوله تعالی ثم نبتهل ای نتباهل فی الدعاء - بهلول مرد خندنده - و نام مردے و نیز اَبْهَل تخم سرو یقال هو الضلال بن بهلل غیر مصروف و معناه باطل -

بهدل - بهدلة - نام مردے از تمیم عاصم بن بهدلة سید قراء الکوفة و هو ابن ابی النجود و بهدلة اسم ام -

بهصل - بهصل - بالضم تن آور بهصلة زن کوتاه بالا -

باژله - رفتاریست بزودی و باهم دشنام دادن در دو بدل کردن -

بالة و بولة - نزار و ناتوان شدن (عع بضمها) بُبیل کامیر نعت منه یقال اتیا عاضبیل بُبیل -

البثالة - بالضم الشهرة -

بجل - بالفتح سخت دور کردن (عع ف اض ۲) -

بجشلة - بپاکوبی زنگیان رقصیدن بجشل کجعفر لقب احمد بن عبد الرحمن المحدث المصری -

بخصل - کجعفر مرد درشت بسیار گوشت و تبخصل لحمه غلظ و کثر -

برجلان - بالضم دیہے است بواسط برجلانیه محلہ است در بغداد -

برزل - کقنفذ مرد و فرنگ -

برعل - کقنفذ گفتار بچہ یا دیکے بچہ کہ از شغال متولد شود -

برقلة - دروغ گفتن برقیل بالکسر کمان گروہہ یعنی کمانیکہ بدان گلولہ اندازند -

بسکل - بالضم بروزن و معنی فسکل و آن اسپ

بسین رست از اسپہائے رہان -

بسیل الرومی - بچا کی رست از نوکران ہارون شیخ و خلف بن بسیل من علماء الاندلس -

بنیل - بضم الباء و کسر النون جد محمد بن سلم الشاعر الاندلسی و الاصح انه حال و لکنهم یکتبونه بالیاء اصطلاحا -

بهکلة - زن پر گوشت نازک اندام بهکنة مثله -

بیل - بالکسر ناحیہ است بہ ری منها عبد الله بن حسن و دیہیست بسرخس منها عصام بن الوضاح و محمد بن احمد بن عمرویه و محمد بن حمدون بن خالد و خلق کثیر و دیہیست ببند -

فصل التاء

تبل - تبل - کینه یقال اصبت تبل تبول ج و تبله الدهر و اتبله ای افناه - و تبله الحب و اتبله افسده و اسقمه - تابل بفتح الباء و کسرها حوائج دابزار توابل ج - یقال منه توبلت القدر - تبالة شهرے بیمن و فی المثل اهون من تبالة علی الحجاج و کان عبد الملک ولاه ایاها فلما اتاها استحقرها فلم یدخلها -

تفل - تفل - از دهان افگندن چیزیرا مثل البزق و اوله البزق ثم التفل اقل منه ثم النفث ثم النفخ (عع ف اض ۲ و ک ۲) و منه تفل الراقی - و رجل تفل ای غیر متطیب النفس بین التفل و المراة متفال - اتفال بوے ناک کردن تتفل بضم الفاء و فتحها بچه روباه بزیادة التاء -

تَلّ بالفتح — توده تلال ج — مثل خال تال
وبیاورتا بالضلالة والتلالة وهو الضلال بن ابن التلالا
گلی ذلک اتباع مثل کـ اف [illegible] تقال سح
قتل [illegible] براى يصح — وتقال [illegible] تال راى
يطلب [illegible] وهو يقال [illegible] اكردن [illegible]
كوزه وجنبانيدن آن [illegible] از زلال [illegible]
وتلّه للجبين اى صرعه كما يقال [illegible] وهو يقال
هو [illegible] سو راى [illegible]

تَمَل — الهلال — [illegible] شدن
[illegible] اتال وانا [illegible] طال [illegible]

تول — تولة [illegible] تال [illegible] بقال جاوا
[illegible] وفي [illegible] والضم [illegible]
[illegible] دو [illegible]

[illegible] چو [illegible] آورده
[illegible] والعرب بالنون [illegible]

[illegible] الفتح [illegible]
[illegible] دو [illegible]
[illegible]
[illegible] مش [illegible]
[illegible] عليه كفتي نعت [illegible] الاكل [illegible]
عسل الفقه —
[illegible] الاستعمال [illegible]
[illegible] قدر [illegible] طال [illegible] بالضم
[illegible] آن كيا [illegible] آن [illegible]
[illegible] باول [illegible] بار [illegible] الفتح [illegible]

والفتح اكلاوضا و [illegible] صالح بعده [illegible]
مانند [illegible] تابول
يعنى برگ پان [illegible] ازبياره مانند
بياره [illegible] برگ آن [illegible]
[illegible] ای
[illegible] الفتح والعقد [illegible] اخض
[illegible]
سپاه [illegible]
[illegible] —

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

فصل الثاء

ثال [illegible] — [illegible]
[illegible] —
[illegible] — [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] —
[illegible] —
[illegible]
[illegible]
[illegible]

و امرأة ثقال ... مخالفت كردن ثعالة نام ...
... معروفه ... ثعلة بالفتح اى كثيرة ثعلب كما قالوا
مثفرة الدجاج كثيرة العقارب ... (ق ص ا ف ۲)

... از ...

ثفل ثفل - بالضم هر چه ته نشيند از هر چيزه
ويقال تركته على فلان مثافلين اى باكلون الثفل
اى الحب ... حال السويق اذا لم يكن
لهم لبن ... بالسبب جمل ثفال بالفتح شتر
گران رو ثفال بالكسر ... آرد و سنگ زيرين
دستاس -

ثقل ثقل - بالكسر گرانى و بار اثقال ج -
ثقل ثقل و احمال ... واخرجت الارض اثقالها
اى اجساد بنى آدم ... الثقلين اى يقال وجدت ثقلة
... اى ... ثقلاء - ويقال ...
... الثقافة اى ... كما يستثقل ... گرانى
... مثقال ... المثقل
... ثقل بفتحتين ... گرانى ...
... اثقال ... دهان ... ثقل ... پيچيدن
... گردانيدن ...
... (ق ص ا ص ۲)
امرأة ثقال بالفتح ... گران سرين
تثقيل گران سنگ گردانيدن تثاقل گران بار
كردن ... لازم ... يقال اثقلة الحمل
واثقلت المرأة فهي مثقل اى ... حملها فى بطنها
وقيل اى صارت ذات ثقل كما يقال اثمرت اى صارت

ذات ثمر مثقال بالكسر سنگ زر ودينار مثاقل ذو اثقال
لا ينقص ودنانير ثواقل - مثقال الشئ هم سنگ چيزى
ويقال القى عليه مثاقيله اى مؤنته -

ثكل ثكل - بالضم بى فرزند شدن زن ثكل
بفتحتين كذالك ع ك ا ف ۲ امرأة ثاكل وثكلى
نعت منه يقال ثكلته امه گم كناد اورا مادر وے
واثكلها الله ولدها ثكول بالفتح زن فرزند گم كرده
ويقال العجب للوالدات مثكلة كما يقال الولد
مبخلة مجبنة - اثكال اثكول لغة فى عثكال وعثكول
يعنى خوشۂ خرما -

ثلل ثلة - رمۂ بسيار از گوسپند وبز در آميخته
ويقال هى للضأن خاصة وللمعزى يقال حيلة
خاصة ثلل بالكسر ج - مثال بدرة وبدر و پشم
... الثلة اى الصوف جمل ثلة ... رسن از پشم
ولا يقال للشعر والوبر ثلة فاذا اجتمع الصوف
والشعر والوبر قيل عند فلان ثلة كثيرة - واثل الرجل
فهو مثل اى كثر الثلة - وثلة البئر ما اخرج من ترابها -
ثلة بالضم گروه ثل سرگين انداختن ستور -
وذلك در انباشتن بچاه - وويران كردن خانه
وهو ان تحفر اصل الحائط ثم تدفع فينقاض وفرو
ريختن سيم (ق ص ا ص ۲) ويقال ثل الله عرشهم اى
هدم ملكهم - وثل عرشهم اى ذهب عزهم - اثلال
رخنه بر آوردن ثلة ايضا رخنه ثلل بفتحتين هلاك شدن
وهلاك كردن لازم متعدى -

ثمل ثميلة - باقى ماندۂ آب ورمضا كه ثميل ج -

ثمد باقی مانده آب و علت در شکم نشود و باقی مانده
هر چیزے ویقال اثملت شرابی ای بقیته من طعام و
غیره ما اکلت قبل ان اشرب طعاما و ذالک ایضا
الثمیلة. ثمل بفتحتین باقی آب در تک حوض شمالة
کذالک و پشم پاره که با وے قطران در روغن و شتر
مالند شملة بالکسر کذالک. ثمال بالضم مست شدن.
ثمول بالتشدید شله وجمع ثمالة بالضم بمعنی باقی آب
در تک حوض و خوردن و ستر شیر ثوال بالبا ستر شیر
بستن یقال اثمل اللبن اذا کثر ثمالته و باقی
گذاشتن چیزے را تثمیل کذالک. ثمال فریاد رس
ثمال بالکسر پناه یقال فلان ثمال قومه ای غیاثهم
و عمادهم. ثمل پناه جاے. ثمل بفتحتین شراب که اثر
کند ک (عفک ۲) ثمل بکسر نشه شده.
ثول ثول گروه زنبور لا واحد له من لفظه
ثول بالضم من الناس جماعتهم جاء ثول منتشرة
متفرقة. ثول بدشنام و زدن فرو گرفتن کسے را
حملة بعل. ثول بالتحریک دیوانگی گوسپند
جمع ثولاء و ثول رضی ثول نعت منه
انثیال فرو ریخته شدن خاک و فرو گرفتن
مردم از هر جانب.
ثهل ثهلان کوهے ویقال هو الضلال
بن ثهلل ثهل بهلل غیر معروف قال ابو عبید
هو من اسماء الباطل.
ثیل ثیل بالکسر غلاف قضیب شتر و گیاهے
البعیر ثیل شتر بزرگ قضیب.

ثیل بالضم و فتحتین دروغ
ثمال بالفتح جد والد المحدث احمد بن عبد العزیز
بن احمد البغدادی لجز و مشهور.
ثرطلة زشت شتر و فرد شلی و قد شهر طلا با مرگ کشانده
ثرطلة بالضم دست کردن شتر.
ثعل گشتند و پاده و ثعول گزند بزرگ است
ثفل بالکسر گرانی تفالة بالفتح هر چه از دو شئ آن از آن
پس ماند از آن پیدا شود.

فصل الجیم

جال جیال جانب قعر کل شیء تراب الغار و چاه کناره
بالالف و لام جالا ادویه شده و جبالا الوادی ای ناحیته
لا غیبه من و گفتند کون الیاء مع ان ان الاعتبار
ملاقاة فی اللفظ فی صفاتهم فی الیاء.
جبل جبل کوه گرده جبال و جبل
کوه طی و ان ابا و بانی اجبل طی امدا و تحقق.
اجبال بکوه شدن مردم و در تنگی رسیدن جیبان
چاه جبلة بن ایهم آخر ملوک غسان جبالة بالکسر
یعنی آفرینش یقال انه جبالة اوی خلیم الخلقة
مال جبل مال بسیار تعالی جبل البناء... جبالی
خلیمه الخلق تنی جبل بکسر و تثلیث با انده جبالة ام
گروه آن جبل بفتحتین ق - و مردم و فیه لغات قرئ
بها قوله تعالی و لقد اضل منکم جبلا کثیرا بالضم و
بضمتین و جبلا بالفتح و جبلا بکسرتین شده و جبلة
بضمتین شده و جبلة بالتشدید آفرینش و
آفریدگان قوله تعالی والجبلة الاولین قرا بالضم

بالضم جبالات ج - جنبل بضمتین قدح چوبین -
جثل - جثل - موے انبوه یقال یستحب فی نواصی الخیل الجثلة وهی المعتدلة فی الکثرة والطول جثولة جثالة مصدر منه ع بضمها جثالة موے چپیا ۃ شجرة جثلة درخت بسیار برگ و در فرک و یقال اجثال الطیر اذا نفش ریشه - واجثال الرجل اذا غضب وتهیأ للقتال - واجثال النبت اذا اهتز وامکن لان یقبض علیه - مجثئل مثال مشمعل بر پاے ایستاده -
جحل - جحال - بالضم زهر جحل زنبور ریزه بزرگ جحل ایضا مشک بزرگ و آفتاب پرست که آنرا حربا نیز گویند و جحل یعنی کوه غلطان - و افگندن تجحیل مبالغة فیه یقال جحله ای صرعه وجحلة بزیادة المیم کذلک -
جحدل - جحندل - فربه وگرد اندام جحندلة است صرعه -
جحفل - جحفل - لشکر و رجل جحفل ای عظیم القدر جحفلة بمعنی لب اسپ جحفلة وجعفلة ای رماه وصرعه - تجحفل القوم اجتمعوا جحنفل کلان لب والنون زائدة
جدل - جدل - اندام جدول بفتحتین ج - اجدل چرخ مجدل بالکسر کوشک جدالة بالفتح خود خرما سفال نخست ناکرده جدال ج - و زمین یقال ترکه بالجدالة - وطعنه فجدله ای رماه بالارض فانجدل ای سقط - مجادلة جدال بالکسر خصومت کردن یقال اسم فیه - جدل بسکون دوم محکم تافتن رسن را مجدول اش ٢ و ک ٣ جاریة مجدولة الخلق ای حسنة الجدل - مجدول بر پیچان نه از لاغری - غلام جادل ای مشتد - والجادل من ولد الناقة فوق الراشح وهو الذی قوی ومشی مع امه - وجدل الحب فی سنبله ای قوی - جدیل دوال بافته از پوست - و جمیل جدیل وشدقم فحلان من الابل کانا للنعمان بن المنذر - جدیلة خو - وقبیلة و کرانه - و نام زنے که ام قبیله است جدلی مثال ثقفی منسوب الیه - جدالة زره تافته مجدولة کذلک جندل سنگ و نام مردے جندل بفتحتین و کسر الدال نام جاے سنگ ناک - جدول جوے خرد -
جذل - جذل - بالکسر بیخ و تنه درخت ومنه قول الحباب بن المنذر انا جذیلها المحکک - ویقال فلان جذل مال اذا کان رفیقا بسیاسته جاذل بر جاے ایستاده چون ستون جذل بالتحریک شادی و شادمانی کردن ع ک اف ٢ جذلان نعت منه اجذال شادمنه اجتذال لازم منه -
جرل - جرل - بفتحتین سنگ جرول کذلک و نام درنده - و لقب مردے ارض جرلة و مکان جرل سنگناک اجرال ج - و ایضا جمع جرل مثل جبل و اجبال - جریال بالکسر رنگ سرخ وخمر جریال الذهب گونه زر جریال الخمر گونه شراب -
جردحل - جردحل - شتر سطبر -
جزل - جزل - هیزم سطبر وخشک - جزیل بزرگ و بسیار عطاء جزل و جزیل ای کثیر جزال ج - اجزال بسیار دادن یقال اجزلت له من العطاء

ای کثرت له - وفلان جزل الرأے ای صاحب رأی مستقیم
وامرأة جزلة بیّنة الجزالة اذا کانت ذات رأی -
ولفظ جزل ای صاحب صحیح وهو خلاف رکیک -
جزل ایضا بریدن ع ف ا ک ۲ یقال جزلت الشیء
جزلتین ای قطعته قطعتین - جزلة بالکسر ای قطعة
عظیمة من التمر - وهذا زمن الجزال ای زمن صرام النخل
جزل بفتحتین ریش کوهان ع ک ا ف ۲ البعیر جزل
نعت منه - جوزل کبوتر بچه - وجوان - وزهر
جعل جعل - خرمابنان کوتاه جعالة یکی - وکرد
مجعل کذالک ع بفتحها وقوله تعالی وجعلنی نبیا
ای صیّرنی وجعلوا الملائکة الذین هم عباد الرحمن
اناثا ای سمّوهم جعل بالضم مزد وجعالة بالکسر کذالک
جعیلة مثله جعل ض ا ف ۲ کوه غلطان - و
نوعے از جانوران آبی سیاه جعلان ج - و
جعل الماء بالکسر جعلا اذا کثر فیه الجعلان ج جعال
بالکسر دست مال دیگ وخنو جعل بفتحتین ج
مثال کتاب وکتب واجعلت القدر اسے انزلتها
بالجعال ونپاے مزد دادن وکشتی آمدن ماده سگ
وسباع اجتعال کردن -
جفل جفل - ابرے آب جفال بالضم [illegible]
بسیار و آب آورد - وسر جوش دیگ - وهرچه
به بسیاری وصف کنند آنرا جفالة من صوف ای
حزقة منه وهو اسم مفعول مثل قوله تعالی الا من اغترف
غرفة - ویقال وهو ثم الجفلی والاجفلی وهو ان تدعو
الناس الی طعامک عامة - ویقال دعی فلان

فی النقری لا فی الجفلی والاجفلی ای دعی فی الخاصة
لا فی العامة - وجاء القوم اجفلة وازفلة - وجاؤا
اجفالتهم وازفلتهم ای جماعتهم وقال بعضهم الاجفلی
والازفلی الجماعة من کل شیء جفل ای اسرع -
جافل ای منزعج - انجفل ترسیده [illegible] اجفال
ترسانیدن وشتابانیدن [illegible] ومردم گریزان
[illegible] جفل وجافلة ای مسرعة - وانجفلت الریح بالتراب
اذهبته وطیرته انجفال پراکنده شدن -
جلل جلال - بالفتح [illegible]
[illegible] پوشش ستوران جلال ق - [illegible]
وایضا [illegible]
[illegible] جلال ق [illegible] بالضم [illegible] جل بالکسر
[illegible] ویقال [illegible] والاجلال ای
[illegible] وجلیل - جلة بالضم [illegible] مال وجلالة
جلیل مثل [illegible] جلة ای مسان -
جلالة بالفتح [illegible] باشد [illegible]
بزرگ [illegible] جلال [illegible] ویقال فعلته
من جلالک ای [illegible] جلالة بزرگی و بزرگ
شدن - [illegible] شدن ع [illegible] وجلت [illegible]
[illegible] الولد ای [illegible] جلالة [illegible] ماده گاو
پلید خوار وفی الحدیث نهی عن لبن الجلالة - جلالة
بالضم بزرگ جلالة [illegible] جلل بفتحتین [illegible]
وکار آسان [illegible] من الاضداد - وفعلت ذالک
من جللک ای [illegible] - جلیل بزرگ [illegible]
دیگ از دست [illegible] جلیلة [illegible] جلالت

تجلجل دراء - جلاجل و هو معروف و هو اسم موضع
ایضا - جلجلة بانگ - تجلجل و بانگ رعد و جنبانیدن
چیزی بدست - مجلجل ابر بارعد - تجلجل فی الارض
ای ساخ فیها و دخل - و تجلجلت قواعد البیت ای
تضعضعت - و فی الحدیث ان قارون خرج علی
قومه یتبختر فی حلة له فامر الله الارض فاخذته فهو
یتجلجل فیها الی یوم القیمة - حمار جلاجل بالضم خر
روشن آواز - جلجلان کشنیز و یقال هو السمسم
فی قشره قبل ان یحصد - و هو ایضا حبة القلب یقال
اصبت جلجلان قلبه - جلول بیرون شدن از شهر
بشهر دیگر [illegible] و هم قوم جالة - جل بالفتح پشک
شتر و سرگین چیدن ع ف ارض ۲ و منه جلالة المراة
و فی [illegible] - جلالة اجتلال کذلک - جلة پشک
گوسپند و شتر - یقال ان بنی فلان وقودهم الجلة
و الوالة - و هم یجتلون الجلة ای یلتقطون البعرة
اجلال بزرگ داشتن و فلان ما اجلنی
و لا احشانی ای ما اعطانی جلیلة و لا حاشیة فالجلیلة
التی تنتجها و الحاشیة صغار الابل -
و یقال ما اجلنی و لا ادقنی ای ما اعطانی کثیرا و لا قلیلا
و یقال ما له جلیلة و لا دقیقة ای ما له ناقة و لا شاة
تجلیل فرا گرفتن و جل بر اسپ افگندن - تجلل بر
فرا گرفتن مه زمین را باران - تجالل بزرگ چیزی
شدن - تجال ای اجاله - تجال بزرگی نمودن
فلان یتجال عن ذلک ای یترفع عنه - جلولا بالمد
نام موضعی بفارس جلولی منسوب بوست -

جمل - جمل بفتحتین شتر نر - جمال و اجمال و جمالة
و جمائل ج - و جمالات جمع جمع - جامل شترگله با شتربان
و اسباب آن قال ابن السکیت یقال للابل اذا
کانت ذکورة و لم تکن فیها انثی هذه جمالة بنی فلان
و قرئ کانه جمالة صفر - و استجمل البعیر ای صار جملا
اذا اربع - جمالة شتربان مثل الحبالة و الحمارة -
جمال خوبی و خوب شدن ع بضمها جمیل النعت
و ایضا پیه گداخته جمیلة جمالا و نعت منه [illegible] -
جمّال بالضم و التشدید اجمل من الجمیل - جمیل
بالتصغیر مرغی - جملان بالکسر ج - مثال گنجشک
کیشان - جمل بالضم و سکون دوم نام جملة
جمل ج - اجمال جمله کردن حساب - و نیکوئی کردن
کسی را - و نیکو کردن کار - و پیه گداختن - و بسیار
شدن شتر - جمل بالفتح پیه گداختن ع ف ض
اجتمال کذلک - مجاملة نیکوئی و خوبی کردن با کسی
جمل جمالی بالضم شتر و البا عظیم الخلق - ناقة
جمالیة تشبه بالفحل من الابل فی عظم الخلق - جمّل
الجمّل بالضم و التشدید نوعی از رسن - جمّل ایضا
رسن کشتی که آنرا قلس نیز خوانند و قرأ ابن عباس
حتی یلج الجمّل بالضم و التشدید - تجمیل آراستن - تجمل
خوبی نمودن - و پیه گداخته خوردن و منه قیل
للمرأة تجملی و تعففی ای کلی الشحم و اشربی العفافة
و هی ما بقی فی الضرع من اللبن -
جول - جول - جولان گرد برآمدن ع ف ا
ض ۲ اجتیال انجیال کذلک - جولان المال سقطه و ردیئه

جولان بالتسکین کوبے بشام آجالۃ برگردانیدن یقال فی المیسر اجل السہام تجوال برگشتن تجویل مثلہ جلت ہذا من ہذا ای اخترتہ منہ و اجتلت منہ کذلک ۔ و تجاولوا فی الحرب ای جال بعضہم علی بعض وکانت بینہم مجاولات ۔ جول بالکسر شاکچے ۔ و سپر جول بالضم دیوار سرچاہ جال مثلہ اجوال ج ۔ یقال مالہ جول ای عقل و عزیمۃ تمنعہ مثل جول البئر

جہل جہل ۔ نادانی خلاف العلم و نادانستن جہالۃ کذلک جع ک اف ۴ تجاہل نادانستہ اوردن استجہال نادان شمردن و سبک داشتن تجہیل بنادانی منسوب کردن مجہلۃ کارے کہ بجہل وا دارد کسے را مجہل بالفتح بیابان بے کوہ و نشان و یقال کان ذلک فی الجاہلیۃ الجہلاء و تاکید اللاول یشتق لہ من اسمہ ما یوکد بہ کما یقال وتد واتد و لیلۃ لیلاء و یوم ایوم ۔

جبل جبل ۔ کوہ ۔ و روم و جبل من الناس ای صنف جبلان بالکسر گوشت و پیہ بن تبینہا ؟ کسری جبلان بالفتح حو از جبہ القیس تجبلان المہملی ما اجالتہ الریح منہ ۔

جبتل ۔ کجعفر موضعیست و یمن از دیار تمد ۔

جبہل ۔ کسمند مرد جفاکار ۔

جحشل ۔ کجعفر و قنفذ و علابط سبک جلد ۔

جحدل ۔ کجعفر و قنفذ نوجوان گرد اندام فربہ ۔

جرثل التراب ۔ سقاہ بیدہ از دست خاک ریختن ۔

جردبیل ۔ کزنجبیل گردان وآن کیسا ؟ ست

بر سر طعام نہد تا کسے نخورد ۔

جردلۃ ۔ بافتادن نزدیک شدن و وقع فی صحیح البخاری فمنہم الموبق بعملہ ومنہم من یخردل فی روایۃ فمنہم المجردل کلاہما بالجیم فیہما عن ابی الدر ؟ وفسرہ بالاشراف علی السقوط وحکی ابن الصابونی المجردل بالزاء والجیم وہو وہم وروایۃ الجمہور بالخاء والراء ۔

جرعبیل ۔ کزنجبیل ثبد ؟ ۔

الجعظال من النوق ۔ شتر ماده ؟ ستبر و توان و شتر مادہ کہ بیک روش نہ ناید ۔

جعبلۃ ۔ شتابی کردن ۔

جعثل بن ماہان کقنفذ قاضی افریقیہ ۔

جعدل ۔ کجعفر سخت درشت جندل ؟ جعفل ؟ مثلہ ۔

جعفابیل ۔ کزنجبیل مرغ ستہ آما سیدہ و یقال جعفلہ ای قلبہ عن السرج تعبر مرتعنی بزیر زد و بگردانید او را از زین و ہیچ فن ۔ انداختہ ۔

جعل ۔ کقنفذ خر شتاست منہ ۔

جعلبیل ۔ کزنجبیل فرا ہم آمدہ ؟ ؟ جعلبیلۃ گفتار و شتر مادہ سال خوردہ و رفتہ استخوان با شتر مادہ کہ ؟ ؟ لا غری الیتا ؟ ؟

؟ ؟ جعلۃ من ؟ ؟

گرد گان ؟ ؟

؟ ؟

جعفل ؟ کجعفر ؟ ؟

جنجل [illegible] با چوب جوش داده
[illegible]

جنجل بکسر جیم [illegible] مرد فربه و درشت

[illegible] سال خورده

[illegible]

[illegible] جنجل

فصل الحاء

[illegible] حبال الحبل [illegible]

[illegible] پیچیده

[illegible] بازو [illegible]

[illegible] فی الفرس [illegible] بالضم

[illegible] فی الحدیث [illegible]

[illegible] الا الحبالة

[illegible] حبل باشد

[illegible] حبل بالکسر [illegible]

[illegible] کالاسد الا [illegible]

[illegible] بالضم و حبلت المرأة وهی

[illegible] حبالی و حبالیات لانه لیس [illegible]

[illegible] والاصل حبالی بکسر اللام

الا انهم فتحوا الشاء الف لکسر الحرف الذی بعدها

کسرا [illegible] ثم ابدلوا من الیاء [illegible]

[illegible] الف فقالوا حبالی بفتح اللام للفرق

بین الاثنین کما قلناه فی صحاری ولیکون حبالی

[illegible] الا [illegible]

لدخول التنوین کما سقط فی جوار [illegible]

حبلاوی منسوب الیه قال ابوزید یقال حبل

فی کل ذات ظفر ویقال کان فی حبل فلان او

وقت حبل امره [illegible] حبل الحبلة نتاج النتاج

[illegible] فی الحدیث نهی عن بیع حبل الحبلة

[illegible] الثانی [illegible]

دام حابل دام گسترنده [illegible] فی الجنس

اختلط الحابل بالنابل یعنی آمیخته شد [illegible]

آبستن کردن تحبیل [illegible] دام [illegible]

[illegible] که [illegible] بالا [illegible]

[illegible] کردن [illegible] حبل الفرس [illegible]

نام [illegible] حنبل نام مرد است و مرد کوتاه بالا [illegible]

حنظل یقال الی عنه [illegible]

[illegible]

[illegible] حنجل [illegible] و مرد [illegible]

[illegible] بالضم [illegible] و [illegible]

[illegible] آنجا [illegible]

حجل تحجیل بالفتح والکسر [illegible] و پای [illegible]

تحجیل سپیدی دست و پای ستور [illegible]

اسپی که چهار دست و پای او سپید باشد

محجل الرجلین مطلق الیدین آنکه پاها سفید باشد

ولا یکون التحجیل واقعا بید او یدین ما لم یکن معها

او معهما رجل او رجلان فان کان محجل ید و رجل

من شق فهو مشکل الا من مطلق الا یا سرا

وعلی العکس وان کان من خلاف قل او کثر

نوعی شکول - تجلان رفتار بندی ومرغ - وتجیان
رفتن (ع من اض ۲ وک ۳) حاجلات الابل اذا غالها
التی ضربت سوقها فمشت علی بعض قوائمها -
واحجلت البعیر اذا اطلقت قیده من یده الیسری
وشددته فی الیمنی - حجلة بالتحریک خانه عروس حجال
ج - وکبک حجل بفتحتین حجال ج - حجلی بالکسر
ج حجل ولم یجیء الجمع علی فعلی بالکسر الا حرفان ظربان
جمع ظربان وحجلی جمع حجل یعنی کبک - وشترکره
ریزه تجمله یکی حجاله گوسپند سپید پشم ها حجلة
ششه سر فراخ وحجلت عینه ای غارت - تحجیل
تا سر ...

حدل - حدل - میل کرده شدن ع ومیل کرده
صاحبه یعلی یقال رجل حدل ای غیر عادل - احدل
مرد کژ میان - و کتف و گردن ابروسته سینه
بیرون آمده قوس حدلا کمان سینه بیرون آمده -
خذل - خذل - بالضم کرانه پیراهن وازار
خذل بالتحریک افتادن خره عع ک اف ۲ یقال
خذلت عینه اذا سقطت ... کرانهاء کمان سازد خذال بالفتح شلم که از بن وخشت
بیرون آید -
حرجل - حرجل - بفتحتین دراز -
حرمل - حرمل - سپند -
حزل - احزال - ارتفع -
حزبل - حزنبل - کوتاه استوار خلقت -
حسل - حسیل - بالکسر بچه ... کرده شدن ...

بیرون آمده باشد حسول ج - ابو الحسل سوسمار
وفی المثل لا آتیک سن الحسل ای ابدا لان سنها
لا تسقط ابدا حتی تموت حسیل گوساله حسیلة پوشیده
حسالة بالضم مثل حثالة حسول بالحار والنخالة
بکار نآمدنی از هر چیز ... او رکاله وحسل بیوای
... فلان حسیل ... ای ...
... شکسته باو که
... شود -
حسکل - حسکل - بکسرتین بچه سوسمار و
... از هر چیز ... سکل ج
حصل - تحصیل - آماده کردن حاصل الشی
وحصول ... باقی ... بالقا یا تحصیله
یکجا جمع ... حاصل کرد - تحصیل الکلام
رده الی محصوله - تحصیل ... حصل الفرس اذا
اشتکی بطنه من اکل التراب الذی علی النبت -
حصل بالتحریک غوره خرما خشک شده وحصالة
احصل النخل غوره کرد حصالة بالضم انچه باند از
... و ... حوصل
ج - وحوصل الطیر ای ... وحوصلة یقال منه
حوصل وحیطری -
حظل - حظل - باز داشتن از تصرف و حرکت
(ع من اض ۲) صاحبه یعلی رجل حظل وحظال مرد
... حظلان بالکسر ... ام فیه
حظلان ... رفتار ... حنظل درخت تلخ
...

له وقول الجوهري ... [illegible]

قوم حنظلی و ابل حظالی ـ حنظلة ایضاً بزرگ از بنی تمیم
و یقال لهم حنظلة الاکرمون ـ

حفل حفل ـ باک داشتن ـ و گرد آمدن (شیع
ف ا ک ۲) احتفال کذلک ـ و عنده حفل من الناس
ای جمع ـ محفل محفل جاے گرد آمدن ضرع حافل
پستان پر شیر و شگفته حافل و وادی حافل ای کثیر السیل
و حفلت السماء حفلا ای جدّ وقعها ـ و حفلته ای جلوته
فتحفل و احتفل ـ لا احفل به باک ندارم به و ما احتفلت
ای بالیت به ـ حفالة بالضم سبوسه هر چیز یقال
هو من حفالتهم و حثالتهم ای ممن لا خیر فیهم ـ حفل
و حفلة مبالغه کننده در هر چیزے ـ و اخذ الامر بحفلته
اذا احتفل فیه ـ احتفل الوادی بالسیل ای امتلأ به ـ
تحفیل چند گاه نا دوشیدن ناقه را بجهت فروختن
تا بزرگ پستان و پر شیر نماید شاة محفلة مصراة
کذلک و نهی رسول الله صلعم عن التصریة و التحفیل

حقل حقل کشت برگ بیرون آورده هنوز
پا به ساق نا شده ـ و زمین خوش پاکیزه حقلة
و فی المثل لا تنبت البقلة الا الحقلة ـ حقلة ایضاً
درد شکم از تره خاک آلوده خوردن و قد حقلت الابل
تحقل احتقال ج ـ حقیلة آب تره در شکم حقیل نام
موضع محاقلة فروختن کشت سبز و کشت نادرود
بگندم و قد نهی عنه ـ حقال باز ماندن از جماع
بسبب سستی نره حوقل الشیخ باز مانده پیر از جماع
حوقلة نره سست پیکار ـ

حکل حکل ـ بالضم آنچه پیدا نشود و صوت د
معنی او از سخن و یقال فی لسانه حکلة ای عجمة
لا یبین الکلام ـ و احکل علی الخبر ای اشکل ـ و احکل
و اشتکل حکل کوتاه ناکس ـ

حلل حل ـ کشادن گره (مع ف ا ضر) انحلال
لازم منه و درد روغن کنجاره ـ و فرود آمدن حلول محل
کذلک ـ محل ایضاً جاے فرود آمدن و یقال
حللت بالقوم و حاللت القوم بمعنی ـ حلال بالفتح
حلال شدن حل بالکسر کذلک (مع ف ا ک ۲)
و واجب شدن یقال حل العذاب علیهم یحل بالکسر
ای وجب و یحل علیهم بالضم ای نزل و قرئ بهما
قوله تعالی فیحل علیکم غضبی و بیرون آمدن زن
از عدت یقال حلت المرأة ای خرجت من عدتها ـ
و حل الدین یحل بالکسر ای انقضی اجله حلولا و بیرون
آمدن حاجی از احرام احلال کذلک ـ حل بالکسر حلال
ضد حرام ـ و لقب مردے رحل حل و حلال از احرام
بیرون آمده و یقال انت حل و انت حرم بالضم و الکسر و المحل
ایضاً ما جاوز الحرم ـ و یقال یا حالف اذکر حلاً ای استثن
قوم حلة ای نزول و فیهم کثرة و حی حلال بالکسر حلة
حلة ایضاً و حلول بمحله رسیدن قربانی و هی
موضع النحر قوله تعالی حتی یبلغ الهدی محله ـ
و یقال هو فی حلة صدق ای بمحلة صدق ـ محلة
بفتحتین جاے باش و جاے فرود آمدن مکان
محلال جاے که در وے بسیار فرود آیند محل الدین
میعاد دام [illegible] تحلل [illegible]
[illegible] و ایضاً از [illegible] الاصمعی [illegible]

تحلیل شدن حلال شدن و مرد وزن فرود آمدن بجای خود و احلیل بکسر سوراخ ذکر و سوراخ پستان ج احالیل و منه انها لاشخب الاحالیل

احلال فرود آوردن و حلال کردن [illegible] و بجای حلال در آمدن [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] فی النکاح حلال [illegible]

[illegible]

[illegible] تحلل [illegible]

فرود آمدن تحلل [illegible]

استحلال حلال شمردن [illegible]

[illegible] و احل المحرم یقال [illegible]

[illegible] بالتحلیل [illegible]

[illegible] تحلیل حلال کردن [illegible]

[illegible] التحریم یقال [illegible] تحلیلا و تحلة [illegible]

فعلته تحلة القسم [illegible]

[illegible] و منه قوله [illegible]

فی الحدیث [illegible]

الا تحلة القسم [illegible] قوله تعالی [illegible]

قوله تعالی و ان منکم الا واردها کان علی ربک

تمام مقتضیا [illegible] قیل [illegible] فیه تحلیل [illegible]

[illegible] تحلیلا [illegible] پستو [illegible]

[illegible] مثل [illegible] باضم [illegible]

الشیح [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

الفرق [illegible]

[illegible] علی الاصل [illegible]

قول الکوفیین و اما قول البصریین [illegible]

[illegible]

[illegible]

قالوا امراة [illegible]

فالصواب ان یقال قولهم حامل و طالق [illegible]

و اشباه ذلک من الصفات التی لا علامة فیها للتانیث فی اوصاف مذکرة وصف بها الاناث

کما ان الراویة و [illegible] و [illegible] اوصاف مؤنثة

وصف بها الذکران [illegible] حامل یقال

[illegible] الفرس [illegible] القرآن [illegible] ۳

آهنگ کردن بجنگ - منه تعالی وحسب بر انگیختن
فتنه - تحامل على نفسه اى حملها الى السير و تحملته
الا اى كلفته - و حملته ادا له و احتملته بمعنى -
قال الشاعر [illegible] و حاملة ظلم احسب -
نحو اجبا اتى القلوم [illegible] بر حمالان الضم
[illegible] اعلام اجال بارى دادن بر بردن
[illegible] اذا نزل البناء من تحميل
[illegible] الاسلام [illegible] -
[illegible] تحمل الحمالة اى
[illegible] اى احتملوا - و تحمل [illegible]
[illegible] اى تكلفه الشى على
[illegible] بالفتح [illegible] يكون موضعا و مصدرا
[illegible] فى الامكان [illegible] وفى المصدر ما فى فلان
محمل اى [illegible] فلان محمل شل مجلس
[illegible] بار گیر [illegible] محمل کـ ا ف ۲
[illegible] بالفتح [illegible] شده و ازو
[illegible] بالکسر نام اسپے و دوال
شمشیر [illegible] ج حمائل السیف لا واحد لها
من لفظها و واحدها محمل کـ ا ف ۲ حمولة بالفتح
بارکش و فعول تدخله الهاء اذا کان بمعنی مفعول بها
حمولة بالضم بارها احمول بلا ها و الابل التی علیها
الهودج کانت فیها نساء او لم تکن حمیل الذی
یحمل من بلده صغیرا و لم یولد فی الاسلام -
و آنچه آورند به غنا - و پسر خوانده حمیل و ضبیع
حمل - حَوْل - توانائی و حیلت - و سال -

وگذشتن سال تعالی و یکساله شدن کودک وجز آن
یقال حالت الدار و حال الغلام فهو حولیّ و
برگشتن کمان از حالت اول و گردیدن وے
(مع ف ض ۲) و کل ذی حافر اول سنته حولیّ
والانثی حولیّة والجمع حولیات - تحول جستن
بر اسپ و بر نشستن - و از عهد برگشتن - و برگشتن
گونه روے - و مانع شدن میان دو چیز -
و بجاے دیگر گشتن و جنبیدن حِیال بالکسر
آبستن ناشدن ناقه و فحل بعد از گشن دادن
وہی ابل حیال - و یقال قعد حَوله و حواله و حوَلَیه
و حولیه ولا تقل حوالیه بالکسر و قعد حیاله و بحیاله
ای بازائه و اصله الواو - والحول بالضم الحیال
وایضاً جمع حائل من النوق و یقال حائل حُول
و حُولَل قال الکسائی اذا لم تحمل الناقة اول السنة
تحمل علیها فهی عائط و حائل و جمعها عیط و عوط
و عوطط و حول و حولل فاذا لم تحمل السنة المقبلة
ایضاً فهی عائط عیط و عائط عوط و عوطط و
حائل حول و حولل و بعضهم یجعل عوطط مصدر
او لا یجعله جمعا و کذلک حولل - و یقال هو حولة
من الحُوَل ای داهیة من الدواهی - حُولا و
بالضم والکسر پوستے که با بچه بیرون آید از شکم
و آب که بر سر کودک بیرون آید بوقت زادن
وے - قال الخلیل لیس فی الکلام فِعَلّا بکسر ا
ف ۲ مع المد الا حِوَلاء و عِنَباء و سِیَراء - حالة
گشتن بچیزے حال حالات و احوال ج -

حال ایضاً گل سیاه وفی الحدیث ان جبرئیل
قال اخذت من حال البحر فحشوت فمه یعنی فم فرعون
حین اغرق وکرده وبچه کودک - وپشتواره وحال
متن الفرس وسط ظهره موضع اللبد - حائل شتر
بازاینده - وشتر بچه ماده لانه اذا نتج وقع علیه
اسم تذکیر وتانیث فان الذکر سقب والانثی حائل
یقال نتجت الناقة حائلا حسنة - ولا افعل ذلک
ما ارزمت ام حائل - تحول برگشتن از جاے بجاے
والاسم الحول ومنه قوله تعالی لا یبغون عنها حولا
وپشتواره برداشتن - وحیلت کردن احاله بحیله
گفتن - وجستن بر پشت اسپ واحال الرجل
اذا حالت ابله فلم تحمل وروے آوردن بکارے
یقال احال علیه بالسوط یضربه ای اقبل - وفی المثل
تجشب روضة واحال یعدو - وبرگذشتن سال -
وسال گشت شدن سرائے وطعام وجز آن
فهو محیل ومحول وحوالت کردن وام یقال احال
علیه بدینه والاسم الحوالة ویکسال بجائے بودن
یقال احال الرجل بالمکان واحول وبیختن آب
ازدلو - وگوژنسا کردن دلو را - محاولة خواستن
چیزے وکارے والاسم الحویل - تحویل گشتن
وبگردانیدن لازم ومتعدی - محالة بالفتح چاره یقال
المرء یعجز لا المحالة - ویقال الموت آت لا محالة
یعنی ناچاره - حول حولة مثال همزة قتال یعنی حیله گر
ویقال هو احول منک ای اکثر حیلة منک وما احوله
فی التعجب - ورجل حوّل بالضم والتشدید ای بصیر

بتحویل الامور وهو حوّل قلّب - واحتال من الحیلة
واحتال علیه بالدین من الحوالة - احول کاحول
بفتحتین ... یقال حولت
عینه فهو احول واحولت بتشدید اللام کذلک و
احولتها انا - استحالة محال شمردن وشدن ویقال
استحالت الشیء ای نظرت هل یتحرک - ارض مستحیلة
ای لیست بمستویة لانها استحالت عن الاستواء
الی العوج وکذلک قوس مستحیلة -
حیل - حیالة - بالفتح بزان بسیار حیالة بالکسر دستان
وچاره وهو من الواو - ویقال لا حیل ولا قوة
لغة فی لا حول ولا قوة - وهو احیل منک اے
احول منک اذا کان اکثر حیلة - وما احیله لغة فی
ما احوله ویقال ماله حیلة ولا محالة ولا احتیال
لا محیل بمعنی واحد -
حبتل - کجعفر وعلابط نزار ولاغر -
حباجل - کعلابط کوتاه فراهم اندام -
حبرجل - کسفرجل مرد کوچک یعنی سطبر لب -
حبوکل - بر وزن ومعنی حبوکر وکجعفر وقنفذ کوتاه
حتل - بخشش وبلاء از هر چیز وحتل ومانند
ویکستر عاقل شاله حوتل کجوهر کودک که نزدیک
به پسیدان رسیده باشد وبچه سنگ خوار و
ناتوان وتنه کوتاه -
حثفل - کقنفذ پس مانده شوربا یا پس مانده
ترید ... شوربا ... وروغن وشیر ...
وبچه‌ای که ... ومردم فرومایه ...

بتهی یک ماند ه -
حثفل - لغة فی حثفل فی معانیه و حثفل
شرب الحثفل من القدر -
حدقلة - هنگام دیدن چشم گردانیدن -
حرقلة - نوعیست از رفتار -
حرکلة - شله و بینیادگان و حرکل الصائد شکار
تهی دست از شکار ماند ه -
حرالة - مشدد و ق اللام شهریست بمغرب یا قبیلهٔ
به بربر منه الحسن بن علی بن احمد بن الحسن الحرالی
ذو التصانیف المشهورة -
حرجل - کجعفر شهریست -
حزقل - کزبرج و زنبیل اسم نبی من الانبیاء
علیهم السلام و حزاقلة الناس مردم کمینه و
هر بیچ مرد بدخو -
حزوکل - بفتحتین کوتاه -
حزمل - کزبرج زن فرومایه -
الحسبلة - حکایة قول حسبی الله -
حسدل - کجعفر کنه جار حدلی همسایه که همسایهٔ خود را
بچشم و دل نگاه دارد و به بیند -
حسفل - کزبرج بلابه از هر چیز و کودکان خرد
وبفتح و حسفل کجعفر فراخ شکم -
حسقل - کزبرج بچه خرد هر چیز -
حشفل - چیز بلابه و حشفاله خوار کرد آنرا (ع
ف ا ش م) و حشفیة عیال حشبلة شبله
او احد بها تعجیف -

حضفت النخالة - بجهاسے خرما تباه شد و تفسیرها
ان یشعل النار فی کربها حتی یحترق ما فسد من
لیفها وسعفها ثم یجود -
حطل - بالکسر گرگ احطال ج -
الحمدلة - حکایة قولک الحمد لله -
حمظل - بر وزن و بمعنی حنظل یعنی جسدیرهٔ
ابوجهل و حمظل جنی الحنظل -
حنثل - کجعفر ناتوان حنثل بالثاء مثله -
حنجل - بالکسر زن و فرنگ خروشنده و کفنند
دیده رست و کعلابط کوتاه فراهم اندام -
حندل - کجعفر کوتاه -
حنصال و حنصالة - بکسرها کلان شکم و قد یهمز
حنضلة - آب در سنگ و گرد آن آو الحنضل
الغدیر الصغیر -
حنکل - کجعفر و علابط مرد فرومایه و کوتاه و
جفاکار در ست حنکلة زن زشت روی سیاه فام
و جفاکار و حنکل فی المشی تثاقل و تباطأ -
الحوقلة - الحولقة و سائر معانیها فی ح ق ل -
حیعلة - حکایة قولک حی علی الصلوة حی
علی الفلاح -
الحیحل - کحیدر و الحیحل مشددة الیاء و قد
تکسر الیاء شجرة قصیرة من دق الحمض لا ورق
لها واحدته بهاء و قول حمید بن ثور دفینت
به الیث و الحیحل فنقل حرکة اللام الی الحاء
و حیحل و حیحلی و حیحلاً منونا و غیر منون

کلمات نیست بحث بها و الحکم آخر یاتی انشاء الله تعالی فی ج ی ی ی ۔

فصل الخاء

خبل خَبْل ۔ بالسکون تباہی عقل و [illegible]
وایضا قطع الایدی و الارجل خبل [illegible]
دیوانگی یقال بہ خبل ای بہ شیء من اہل الارض
وقد خبلہ وخبلہ و اختبلہ اذا افسد عقلہ او عضوہ
رجل مخبل کانہ قطعت اطرافہ ۔ مخبل [illegible]
شاعر سعدی و [illegible] اختبل ای [illegible] فی الاہل [illegible]
بکسر الباء [illegible] و یقال فلان خبال [illegible]
ای عناء خبال ایضا [illegible] و منہ قولہ تعالی
لو خرجوا فیکم ما زادوکم الا خبالا [illegible]
فی الحدیث من قفا مؤمنا بما لیس فیہ [illegible]
فی ردغۃ الخبال حتی یجی بالمخرج منہ یقال [illegible]
اہل النار قولہ قفا ای قذف و الردغۃ [illegible]
اخبال [illegible] [illegible] شیء [illegible]
بار [illegible]

ختل خَتْل ۔ فریفتن [illegible] [illegible]
تخاتلہ کذا استخاتل فریفتہ شدن ۔

خثل ۔ خثلۃ ۔ بالسکون والحرکۃ [illegible]

خجل ۔ خَجَل ۔ بفتحتین سرگشتگی [illegible]
[illegible] و فیہ [illegible] و فی الحدیث
[illegible] اذا شبعتن [illegible] ای اشرتن [illegible]
خجال [illegible] خجل [illegible]
ای [illegible] خجل بکسر [illegible] [illegible]

الیہ [illegible] ان [illegible] قال [illegible] و اخجل
[illegible] [illegible]
خدل [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
خذل [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
ای یقال الا [illegible] ۔
[illegible] خزعل [illegible] ۔
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ۔
[illegible] [illegible] ۔
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] فی الکلام [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
فی [illegible] فعلال [illegible] فعلال

خزعبل - خزعبیل - ض اف ۲ چیزهاے باطل
خزعبیلة سخنهاے خنداننده یقال هات بعض
خزعبیلاتک -

خسل - خسول - بالحاء والخاء چیزے بکار
ناآینده رجل خسل ورجال خسل وخسال ای ضعفاء

خشل - خشل - بحرکة ۲ وسکونه مقل خشک -
ودانه مقل خشلة یکے - وسرهاے دست برنجن
وخلخال خشل بالهاء هر چیز وقد تخشّل ای ذل
خشلیل روان -

خصل - خصلة - انچه بوسه یبان بند ند
نضال وجوزان وتخاصل القوم ای تراهنوا
فی الرمی - یقال احرز فلان خصله واصاب خصله
اذا غلب - وخصلت القوم خصلا ای فضلتهم ع
ف اض ۲ خصلة خوخصلة بالضم یکدسته موے
وپشم وجزآن خصل ض اف ۲ کرهاے زبیته
سرها فروداشکند خصیلة گوشت ران و بازو
مخصل بالکسر شمشیر بران لغة فی مفصل -

خضل - اخضلال - تر کردن خضل تر وخضل
نازک خضیلة مرغزار سبز اخضلال اخضیضال
تر شدن اخضیلال ابیاشاخ وبرگ شدن درخت
خضاة خنثین شد. واللام اخضیضال ...

خطل - خطل بفتحتین سستی - وسخن سست
وتباه گفتن (ع س اف ۳) اذن خطلاء گوش
سست خطلاء خطل بالضم سگ پهن دوان گوش
سست افتاده ازگرها وکذلک الکلاب - خطل
نامرد وسست - رمح خطل ای مضطرب -
رجل جواد خطل ای سریع الاعطاء - واخطل
فی کلامه ای افحش خیطل گربه خنظول بالضم
مع النون تره وشاخ دراز خناطیل گلهاے
گاو وشتر خنظولة بالضم یکے -

خعل - خیعل - پیراهن بے آستین خیعلة
پوشانیدن آن تخیعل پوشیدن آن لازم -

خلل - خل - سرکه ومرد ضعیف باخلل وراه
در ریگ یقال جیئة خل کما یقال افعی صریة و
جامه کهنه ویقال هو خل ولا خمر ای لا خیر فیه
ولا شر وشگافتن زبان شتر بچه را تا شیر نکه
(ع ف اض ۲) وبیخ در گلیم خستن - ودرویش
شدن خلة بالفتح فقر - وحاجت - ودرویشی -
وشتر بچه - درخت - وهم ترش - خلة بالضم ...
شیرین یقال الخلة خبز الابل والحمض فاکهتها
واذا نسبت الیها قلت بعیر خلّی وابل خلیة -
وارض مخلة کثیرة الخلة لیس بها حمض - ودوستی
ودوستی یستوی فیه المذکر والمؤنث لانه مصدر
وقد یجمع علی خلال - خلة بالکسر پوشش نیام شمشیر
وپوشش کمان - وانچه درمیان دندان ماند
خلل درست خلل بفتحتین کشادگی - وخیمه خلال
ج - وقری بها قوله تعالی فتری الودق یخرج
من خلاله ومن خلله وهی فرج فی السحاب یخرج
منها المطر وتباهی کار - خلال بالکسر دندان گاو
اخلة ج - ودوستی کردن باهم خلال بالفتح

خوریه خرما خلیل دوست - و درویش بد حال
خلیله مؤنث - خلالة بالضم آنچه از دندان کاوی
افتد و از میان انگشتان بیرون آید یقال فلان
یاکل خلالته و خلله ای ما یخرج من بین اسنانه
از تخلل د هو مثل - خلالة ثلاث لغات و معنی
خل خلول لاغر و کم گوشت شدن (ن ض ا
ض) یقال خل لحمه - و یقال فصیل مخلول ای
مهزول و فی الحدیث ان مصدقا اتاه بفصیل
مخلول - و یقال عم فی دعائه و خلل و خلل ای
خص - اخلال درویش کردن یقال اخل به
ای افقر و حاجتمند گردانیدن یقال ما اخلک
الی هذا ای ما احوجک و جدا نیدن شهر [illegible]
شیرین - و تباه بار آوردن نخل - و ماندن مردم
جاے خود را یقال اخل فلان بمرکزه ای ترکه
اختلال حاجتمند شدن مثله یا لی و منه قول
ابن مسعود علیکم بالعلم فان احدکم لا یدری متی
یختل الیه ای متی یحتاج الناس الی ما عنده و
و لاغر شدن - و به تیر دو ختن تخلل خلال کردن
دندان - و سپری شدن چیزے و باران و جز آن
جاے مخصوص باریدن - و در میان در آمدن شدن
تخلال بالفتح پاے پیچین خلاخیل ق تخلل
لغة فیه او مقصور منه تخلیل سرکه کردن - و انگشتها
در میان یکدیگر آوردن در محاسن بوقت وضو
تخلل چنان کردن در وضو -
ختل مختل - رشته و پیزره جامه - [illegible]

خمیله و نجست انبوه - و ریگ توده با درختان
خال بالضم لنگی شتر و خال لکم نام و سپے قدر
خول مصدر است ن ض (ن س ٣) اخال مثله
خول خائل نگاه دارنده چیزے یقال
فلان یخول علی اهله ای یحتفظ علیهم [illegible]
[illegible] گردانیدن چیزے را [illegible] یقال خولک
الله الشئ ای ملکک ایاه و قد تخلت الاال الولای
احسنت القیام علیه یقال هو خال مال و خائل مال
و خولی مال ای حسن القیام علیه - تخول تعاهد
و فی الحدیث کان النبی علیه السلام یتخولنا بالموعظة
مخافة السامة ای یتعهدنا [illegible] یقولونه یتخوننا بالنون ای
یتعهدنا - و تخولت فی فلان خالا من الخیر اخیلة
و فرست - خول الرجل حشمه خائل واحد و هو
یقع علی العبد و الامة - خال برادر ما در و انوال [illegible]
و [illegible] الشکر - و فرسے از [illegible] خالا [illegible] خال
ایضا [illegible] ستور [illegible] و گیاهے خولة
خوشی [illegible] استخاله
استخوال بنجال گرفتن کسے را و خال خواندن
و [illegible] خواستن شتر [illegible] از دوستے انتعال گیرد
خولان نام [illegible] قبیلة است - و یقال
[illegible] الشعر اخول اخول ای متفرقا و هو الشرر
الذی یتطایر من الحدید الحار اذا ضرب -
و ذهب القوم اخول اخول اذا تفرقوا شتی -
و هما اسمان جعلا اسما واحدا و بنیا علی الفتح
بمعنی تفرقوا شتی -

خیل خیال - بالفتح خیالۃ الشخص - و آنچہ
دیدہ شود بخواب از صورت و چیزان خیال علیٰ کہ
بجہت ترسانیدن مرغان بر پا کنند و شبیہ
منہ قال الخیل سپاہان - و سواران و منہ قولہ
الخیل و الخیال قولہ تعالیٰ و استفزز من استطعت
منہم بصوتک و اجلب علیہم بخیلک و رجلک -
و الخال ایضا النقطۃ سیاہ کہ بر اندام
باشد و الجمع خیلان - رجل اخیل مرد خالناک
کذلک مخیل و مخیول مثل مکیل و مکیول و یقال
مخول مثل مقول و تصغیرہ مخیل فیمن قال بالیاء
و مخیل بالواو و کبر و بزرگ نفسی خیلاء و خال ایضا
ممدود و بالکسر و قال ایضا یقال ہو ذو خال
و خیلاء و ذو مخیلۃ ای ذو کبر و نام کوہے - و اسم
یقال ما احسن خالہا و مخیلتہا ای خلاقتہا للمطر
و اخالت السحابۃ و اخیلت و خایلت ای ترجی المطر
و تخیلت السماء ای تغیمت - و یقال اخلت فیہ خالا
من الخیر ای توسمت و رایت فیہ مخیلۃ و تخولت فیہ
خالا کذلک - و الخال ایضا ثوب من ثیاب الیمن
قد خال الرجل فہو خائل ای تکبر و التاج مثل
بائع و باعۃ و کذلک یقال اخال بالضم است
و خائل مثل خوال - رجل اباثر و ادا بہ ای قاطع الرحم
و یقال فلان مخیل للخیر ای خلیق لہ - ارض مخیلۃ
و مخایلۃ التی بلغ نبتہا المدی و خرج زہرہا خیل
نیلہ خیلا و خیلۃ و مخیلۃ گمان بردن عع کہ افت
فی الشکل من تخیل و ہو من باب ظننت

و اخواتہا التی تدخل المبتدأ او الخبر فان ابتدأت
بہا ابطلت و ان وسطتہا او اخرت فانت بالخیار
بین الاعمال و الالغاء و تقول فی مستقبلہ ایضا
عن نفسک اخال بکسر الالف و ہو الافصح و بنو اسد
یفتحونہا علی القیاس - اخالہ تشبیہ شدن خیال
ہذا امر لا یتخیل ای لا یشتبہ - و خیلت الناقۃ و اخیلت
اذا وضعت قرب ولدہا خیالا لیذرہا الذئب -
و خیل الیہ مستعمل مجہولا ای شبہ - و خیلت علیہ
ای وجہت التہمۃ الیہ - و خیلت علینا السماء اذا
تغیمت و برقت و تہیأت للمطر خیلت علیہ ای
اخترتہ و تفرست فیہ الخیر - و تخیل لہ انہ کذا ای تشبہ
و تخایل مثلہ و یقال ایضا تخیلتہ فتخیل کما یقال
تصورتہ فتصور لازم متعد - مخایلہ مباہی کردن
اخیل نام مرغے کہ آنرا بفال بد دارند - و ہو الشقراق
و ہو منصرف فی النکرۃ و بعضہم لا یصرفہ فی المعرفۃ
لا فی النکرۃ و یجعلہ فی الاصل صفۃ و بنو الاخیل
حی از بنی عقیل رہط لیلی الاخیلیۃ -

خنبل کجعفر زن کوتاہ قد و قنفذ سبے خرد
بیش آیندہ بہ بدی مردم خنبلۃ مصدر منہ -
خبرجل کسفرجل کلانک -
خشعلہ - دررفتار درنگ کردن -
خدافل - جامہ ہائے کہنہ واحدہا غیر مستعمل
و عرفی بر داک من خدافلی ایضا جیبات ضیعۃ
طلعا فی شی غیرہ قالتہ امرأۃ رأت علی رجل
بردین قرو جہہ طامۃ فی لبسہ فالقتہ ...

وبکسر الکاف قال رجل استعار من امرأة بردیها
فلبسها و هی الخلقان کانت علیه فجاءت تسترجع
بردیها و خدفل لبس قمیصا خلقا۔
خدیل کقندیل اسم مؤمن آل یاسین خدیل
زن گول یا زن گنده پیر فانیه خدابل ج۔
خردل اللحم۔ لغة فی فردله۔
خرطال کغربال دانه ایست معروف
او هو الطرطان دو خفیست۔
خرقل فی مشیه۔ بیاستیز انداخت پا با هنگی
گذشت آنرا یا گذرانید تیر را از نشانه۔
خشبل بالفتح و تشدید اللام تن سخت۔
خشنقل بفتحتین فحج زن۔
رجل خفقل کجعفر و علابط مرد سست
ناتوان خفاقل ج۔
خنافل گریزنده۔
خناجل کعلابط کلان خنجل کسندل
گران جان ناگوار و آنکه در ان نشست دوری
و تیزی باشد و هیچ خشاری است که در ان پیشه
باشد و که هر دو پاشنه او دور۔
خنشل بروزن و معنی خنجل۔
خیطلیة میان گرده فشنه پالکردن۔
[illegible] بالفتح [illegible] و گفته خبیثست
[illegible]
[illegible] الان [illegible] کلان شکم
[illegible]

خنجل بالکسر زن گول و فرک بیا فسراد
خنجل بچنین زن عقد نکاح بست۔
خنذلة به شدن تن۔
خنشلة انگرد در کشتی و پیری از ان شدن۔
خنثل خنثلیل شتر پاده و فرک درشت۔
خنطلیاة گله شتر و رمه گاو و یا رد اتا خصوصا
شاه و ابل خناطیل شتر یاست پراگنده و گروه
خناطیل متفرق سرشن با۔

فصل الدال

دأل دال دالان بفتحتین نوعی است از رفتار
(و فتحتها) دؤل بالضم و دئل [illegible] یقال
وقع القوم فی دولول ای فی اختلاط من امرهم
و دئل جنس از حیوانات چون راسو و منه ابو الاسود
قال احمد بن یحیی لا نعلم اسما جاء علی فعل غیر هذا
قال الاخفش و الی المسمی بهذا نسب ابو الاسود
الدئلی الا انهم فتحوا الهمزة علی مذهبهم فی النسبة
استثقالا لتوالی الکسرتین مع یاء النسب کما ینسب
الی نمر نمری بالفتح و الهمزة و ربما قالوا الدولی
لان الهمزة اذا انفتحت و قبلها ضمة فتخفیفها ان تقلبها
واوا محضة کما قالوا فی جؤن جون و فی مؤن
مون قال ابن الکلبی هو ابو الاسود الدیلی
فقلب الهمزة یاء حین انکسرت و کسرت الدال
لتسلم الیاء کما فی قیل و بیع۔
دال یدول گردیدن و دون۔ پیچیدن التسم
(کتاب [illegible]) دولة بالضم یا بالضم و تشدید [illegible]

ذبول نیز و دادن زمین را بسرگین و جز آن و پیراستن هر چیزے و کل شیء اصلحته فقد دبلته و دملته - و دبول ایضاً حوض های خرد و بل با سختی یقال دبلا دبیلا کما یقال ثکلا ثاکلا - و دبیلة بالتصغیر ریش خورپاک - و نوعے از بیماری و شخی یقال دبلتهم الدبیلة ای اصابتهم الداهیة - ذو دبل خرخطائی خرد اندام - ولقب مرد است -

دجل - دجّال - نام مسیح کذاب - و گروه بزرگ دجالة مثله - و دجلة بالکسر جوے بغداد بغیر الف و لام بغیر یا - دجل قطران مالیدن - تدجیل همه اندام بقطران اندودن و اذا جعلته علی المساعر فذلک الدس -

دحل - دحل - مغاکے در زمین - و وادی دحول و دحال و ادحال و دحلان ج - و مرد شمرسا خبیث و دحلت فیه ای دخلت فی الدحل (ع ف نفعها) دحول چاه فراخ اطراف و دحلت البئر ای حفرت فی جوانبها - داحول پایۂ دام صیاد رجل دحل بکسر ۲ مرد فربه کوتاه -

دخل - دخول - در آمدن (ع ف اض ۲) ادّخال بالتشدید کذلک - ادخال بالتخفیف در آوردن مدخل کذلک و ایضاً در آورده قوله تعالی رب ادخلنی مدخل صدق - و تدخل الشیء ای دخل قلیلا قلیلا - و تداخلنی منه شیء - دخل بالسکون در آمد چیزے و هو خلاف الخرج و عیب و تهمت یقال تری الفتیان کالنخل و ما یدریک ما الدخل وکذلک دخل بالتحریک یقال هذا الامر فیه دخل و دغل - و قوله تعالی و لا تتخذوا ایمانکم دخلا بینکم ای مکرا و خدیعة - و هم دخل فی بنی آدم اذا انتسبوا معهم و لیسوا منهم - مدخل در آمدن و جای در آمدن یقال دخلت مدخل صدق و مدخلا حسنا و قرئ قوله تعالی ادخلنی مدخل صدق بالفتح ایضاً و داخلة الازار طرفے که به تن رسد و داخلة الرجل نهانی مرد و دخلة بالضم کذلک یقال هو عالم بدخلته - دخیل دخل آنکه در کار کسے مداخلت کند دخل مرغیست خرد و دخاخیل ج - و علتے که از بیخ درخت رسته باشد و دخال شتر آب خورده را بمیان دو شتر تشنه در آوردن در آب خورد و دخل فلان فهو مدخول ای فی عقله دخل بالتحریک - و دخّال تشدید ه و تخفیفه زنبیل خرما و نخلة مدخولة ای عفنة الجوف یعنی میان پوسیده - و تن شوے دیده مدخول لاغر و دخول بالفتح موضع -

دربل - دربلة - نوعے از رفتار -

درقل - درقل - مثال سجل نوعے از جامه -

درکل - درکلة بکسرتین نوعے از لعبت و بازیچه -

دعبل - دعبل بکسرتین شتر بلند - و نام شاعرے هم -

دغل - دغل بفتحتین تباهی - و درخت انبوه ادغال فساد و تباهی در آوردن در کارے - و درخت ناک شدن زمین و دغاول غتیها و بلاها -

دغفل - دغفل بفتحتین بچۂ پیل - و نام مردے عیش دغفل فراخ عام دغفل سال فراخی -

دقل - و دقلی - بالکسر گیا هیست تلخ واحد و جمع یتون و لا فمن جعل الفه للالحاق نونه فی النکرة و من جعلها للتانیث لا ینونه -

دقل - دقل بفتحتین نخاله پاره هی خصاب جمع خصبة و دقله یکے - و تیر کشتی - و خرماے بایه یقال اودقل النخل - و دقل فلان اذا اختص بشئی من ماکول -

دکل - و دکله بفتحتین گل تنک و گروهے که بسلطان گردن نه نهند که گل خود را بهم داشتن و بزرگ کردن یقال هم یتدکلون علی ای یتدللون -

دلل - و دلیل - راه و راه نماے دلاله بالکسر و دلوله رهنمونی کردن و بالفتح اعلی تع فه اکس ۲ دلیلی بالکسر و تشدید اللام راه بر و دل ناز کردن عع فه اکس ۲ یقال دلت المرأة دلال بالفتح اسم یعنی ناز تدلل ناز کردن و یقال ادل فهو مدل والاسم الدالة - و فلان یدل علی اقرانه کالبازی یدل علی صیده - و هو یدل به ای یثق به - قال ابو عبیدة الدل قریب المعنی من الهدی و هما من السکینة والوقار فی الهیئة والمنظر والشمائل و غیر ذلک و فی الحدیث کان اصحاب عبد الله یرحلون الی عمر فینظرون الی سمته و هدیه و دله فیتشبهون به - و تدلدل الشئی ای تحرک متدلیا - دلدال اضطراب کردن دلدل بفتحتین خار پشت بزرگ - و نوعی از جانوران - و نام استر امیر المومنین علی بن ابی طالب -

دمل - و دمال - بالفتح سرگین - و خرماے پوسیده گشته دمل نیز و دادن زمین را و اصلاح کردن چیزی را مداماة مدارا کردن با کسے اندمال نیکو شدن ریش و جراحت دمل بالضم و تشدید المیم و تخفیف نوعی از ریش ما و مابیل ج -

دول - و دولة - بالفتح گردش نیکی و ظفر بر دشمن یقال لنا علیه الدولة دول کس ۲ ج - دولة بالضم نوبت غنیمت یقال صار الفئی دولة بینهم تکونون مرة لهذا و مرة لذاک و الجمع دولات و دول ج - و الدولة ایضا اسم الشئی الذی یتداول بعینه و بالفتح الفعل و قیل [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ... دول بالضم فی المال و بالفتح فی الحرب و قال عیسی بن عمر کلتاهما تکونان فی المال والحرب سواء - ادالة چیره گردانیدن نساء [illegible] دولت و دادن نساء [illegible] یقال ادیل لنا علیه ای نصرنا علیه و ادیلت منه - و المداولة الابادة کردا نیدن والمداولة [illegible] کما قال الله تعالی و تلک الایام نداولها بین الناس - و تداولته الایدی ای اخذته هذه مرة و هذه مرة - و قولهم دوالیک ای مداولة و دال الثوب ای بلی - و اندال البطن ای استرخی و اندال القوم تحولوا من مکان الی مکان قال ابن السکیت الدئل فی بنی حنیفة و بالیه ولی والدیل فی عبد القیس و بنیه الدیل و ثلاث دیلان -

ع دقل الجوهری یجی الرجل الدقل سمو الابن من الضعاد و صقوه -

احدہما دیل بن شن والآخر دیل بن عمرو والدئل بہمزۃ مکسورۃ فہو حی من کنانۃ وقد مرّ ذکرہ - دوبل گیاہ سال خوردہ وہو فوعل - دولۃ لغۃ فی تولۃ یقال جاء بدولانہ ای بدواہیہ -

دبکل المال - شتران پراگندہ را از اطراف فراہم آورد و دبکل گجعفر درشت پوست باشکل آمد و دبکل کقتارہ و ابن ابی دباکل بالضم شاعر خزاعی -

دحقلۃ - دمیدہ شدن شکم -

دحل جہ - آنجا بزمین غلطانید و دحل القوم تکلم مسئوب بالارض مصریین بوحلان دحلۃ زدن الاشتر فرو جفتہ پوست زدن و فقرکی فرشتہ پوستہ زدن و فقرکی تاکہ تن سری الاقصار او دحال کعلابط درشت پر گوشت -

دحلۃ - قبالیست پاپی کہ در حائل نشد و برکان چیند و دحیل قوسہ فعل بہا ذلک -

دحبیل - کرشت حبیل بالا -

دحمیل - بلاد مرد سست رفتار گران سر دحملۃ بشگفت آرندہ و خندانندہ -

درولیۃ بفتحتین شہریست بروم والعامۃ تقول دردلو -

دوشتہ - بالفتح سرنزہ -

دعل بفتحتین فریب داعل گریزندہ مداعلۃ باہم فریب دادن -

دعکلۃ - نرم کردن زمین بپا کوبی -

دعحلۃ - غلطانیدن و الدعاحل بالضم الکثیر الفضول

دعملۃ کعلبطۃ زن فربایہ یا زن خوبصورت شد و دعثال بالکسر بیزار شدن و الم نفسردہ -

دانال - اسم اعجمی -

دغبل - کقنفذ قبیلہ ایست از کردان بنواحی موصل منہم احمد بن بصر الفقیہ الشافعی و علی بن ابی بکر بن سلیمان المحدث الدغبلیان -

دبل - بالفتح ساعت و چیزاندک و دہل سرگشتہ دہلی بالکسر کلان شہریست از شہرہای ہند -

دہبلۃ - کلان نوالہ خوردن تا در خوردن سبقت برد و دہبل پرندہ ایست و جد شریک القاضی و دہبل بن کارہ مردیست معروف کہ کلان نوالہ میخورد و ابو دہبل دو شاعراند یکے جمحی و دیگر بیری

الدہقلۃ - اخذ جلد الدابۃ حلقۃ حتی اینماص و مجحفر جد لقبیحۃ دہیل الصحابیین -

دہکل - بلاد سختی زمانہ و دہکلۃ با سپردن زمین و شبہ الدہمنۃ فی الفرسان -

دیل - بالکسر قبیلہ ایست از بنی تغلب و قبیلہ ایست از عبد القیس و قبیلہ ایست از آباد و جوان و دیل کسمیل ابن خشم فی جذام -

فصل الذال

ذال - ذالان - نرم رفتن (مع بفتحہا) ذؤالۃ بالضم گرگ و ہی معرفۃ غیر منصرف یقال خش ذؤالۃ بالحبالۃ - ذالان الذئب پویہ گرگ و ہو جمع ذئلیل

ذبل - ذبل - گوشت ماہی ذبال تا بالضم پلیتہ ذبال ج - ذبل ایضا ذبول پژمردن (مع ن من الفتح وضمہا)

و باریک شدن اسپ آذبال پژمرانیدن بذبل نام کوهے است۔

ذحل۔ ذَحل۔ کینه و دشمنائی ذحول ج۔ یقال طلب بذحله کین خواست از وے۔

ذلل۔ ذُلّ۔ بالضم خواری ضد عز ذلة کذالک۔ ذلة مذلة خوار شدن ذلیل نعت منه ع ض (؟) قوم اَذِلاء و اَذِلّة۔ ذِلّ بالکسر ایضا نرمی و رام شدن و هو ضد الصعوبة دابة ذَلول ستور رام ذُلُل ج۔ و قولهم بعض الذُلّ ابقی للاهل والمال۔ هی الذلة یبقی ذُلّ الذلیل القیس یعنی فلان بفتحتین یکے ذلیل الفیس کذالک و هو مقصور۔ ذلاذل۔ اذلال تذلیل استذلال نرم کردن و قوله تعالی و ذللت قطوفها تذلیلا ای سویت عناقیدها و دلیت۔ تذلل فروتنی و زاری نمودن۔ و اَذَلّ الرجل ای صار اصحابه اذلاء و یقال جاء علی اذلاله ای علی وجهه و یقال دعه علی اذلاله ای علی حاله۔

ذمل۔ ذَمیل۔ نوعی از رفتار شتر (ع ض ا ض ۳ و ک ۴)۔

ذهل۔ ذُهل۔ فراموش کردن (ع بفتحهما) اذهال غافل گردانیدن ذهول غافل شدن و فراموش کردن ع ک ا ض ۳ ذهل بالضم حی از بنی بکر و هما ذهلان ذهل بن شیبان و ذهل بن ثعلبة و کلاهما من ربیعة و یقال جاء ذهلان من الليل بالضم و الفتح ای بعد هدء۔

ذیل۔ ذَیل۔ دامن ذیول اذیال ج۔ ذیل الریح آنچه زمین را روید از باد۔ و دامن کشیدن ع ض (؟) س ۳) بالا و بنیل چادر دراز دامن آذاله فروهشتن دامن در پیشه و جز آن۔ و خوار و رام کردن و فی الحدیث نهی عن اذالة الخیل و هو امتهانها بالعمل والحمل علیها۔ و فی المثل اذیل من مذالة و هی الامة لا نها تهان و هی تعلم۔ فرس ذائل اسپ دم دراز ذیال کذالک ذائلة و ذئلة جامه دامن دراز و یقال ذیل ذائل والجمع هو ما اذیل من الناس ای اهین۔

ذبل۔ بالفتح شتر کردن (ع ض ا ض ۲ ا) ذابل نعت منه یقال رمح ذابل جاف۔

ذملة۔ خاطانیدن ذمالة مثله۔

ذمل۔ بیخ زده از خاکستر آلوده باشد و جا با پیش مهمان آرد۔

ذعل۔ بفتحتین بعد انکار اقرار کردن (ع فتحها)

ذفل۔ بالکسر والفتح قطران تنک۔

ذمالة۔ خاطانیدن ذمالة مثله۔

الذال۔ حرف هجاء و تصغیرها ذویلة و ذویلات الا ای کتبتها ذویل کاسیر شکسته از نبات و جز آن۔

فصل الراء

رال۔ رأل۔ بچه شتر مرغ رألة ماده رئال رئلان بالکسر ج۔ ذات الرئال موضعی است ۴ م رئال شتا کالاه استرال بزرگ شدن شتر مرغ بچه۔ و دراز گرالیدن نبات و مرفلان مرأل ای مرأل

ربل - رُبل - نوعے از دشت کہ بعد از گذشتن
تابستان برگ و بار بیرون آرد ربول ج -
ربله درون ران بسکون و بحرکت ربلات ج -
رئبال بالکسر شیر و ہو مهموز رابیل ج - و ذئب
رئبال و لص رئبال ای خبیث - و فلان یتربل
شیری بیشا بدو یجوز فیه ترک الهمزة - و یقال
ربل القوم یربلون ای نموا و کثروا - و تربلت الارض
اذا اخضرت بعد الیبس عند اقبال الخریف -
و تربلت المراة کثر لحمها - رجل ربل بالکسر کثیر اللحم
ربالة بالفتح اسم فیه - ربیلة فربی -

رجل - رجالة - دختران شگرف اندام
مثل رجالة -

رتل - ترتیل - ہموار خواندن و آرمیده و
پیدا خواندن قوله تعالی ورتل القرآن ترتیلا -
کلام رتل بفتحتین یعنی ہموار ثغر رتل رسته و دندان
ہموار رجل رتل بکسر ہا نہاسته دندان -

رجل - رجل - بالکسر پاے ارجل ج - و عہد
و زمان یقال کان فی رجل فلان ای فی عہده
و زمانه و گروه ملخ انبوه و ہو جمع علی غیر لفظ الواحد
و مثله کثیر فی کلامهم کصوار لجماعة البقر و خیط لجماعة
النعام و عانة لجماعة الحمیر - رجل القوس گوشه
زیرین کمان رجل الطائر آہن داغ رجل الغراب
نوعے از بند پستان ناقه رجلة خرقه و ہی ابتلاء لحقها
و فی المثل ہو احمق من رجلة لانها لا تنبت الا فی
مسیل و آب راه رجل ک ا ف ۲ ع - رجل بفتحتین

پیاده شدن (ع ک ا ف ۲) و گذاشتن ستور را
با بچه چراگاه یقال بهمة رجل و بهم ارجال -
ارجال پیاده کردن و فروگذاشتن رجل بالفتح
ہمراه خود پستان مکیدن شتر بچه ع ن ا ض ۲
و رجلت الشاة عقلتها برجلها ارجل مرد کلان پای
و اسپ پای پاے سپید شاة رجلاء و کذا کا -
رجل بالکسر پیک سپین راجل پیاده خلاف فارس
رجل ج - رجالة رجال بالضم کذا کا - رجلان
مثال عطشان ایضا پیاده رجلی و رجال ج -
رجلان و رجلی و رجال و ایضا رجل و رجالی
مثل عجل و عجالی و امراة رجلی و نسوة رجال
و رجالی - رجل ن ا ف ۲ مرد خلاف المراة رجال
رجالات اراجل ج - و یقال للمراة رجلة کما یقال
للرجل مرد امره و یقال کانت عائشة رضی الله
عنها رجلة الرای تصغیره رجیل و رویجل ایضا
علی غیر قیاس کانه تصغیر راجل رجلة رجولیة
بالضم جیبا مردی - و قوت و رفتار - و پیادگی
پای پاے اسپ ترجیل اسپے که سود و نشو سیاه
رجل رجیل ای قوی علی المشی - حرة رجلاء
سنگستان ہموار سنگ ناک شعر رجل بفتح الجیم
و کسرها موی فروهشته و یقال رجل شعره ترجیلا -
ارتجال پاے گرفتن - و به بدیهه شعر و خطبه گفتن
و گاه راہوار و گاه گام رفتن اسپ - و گرو کردن
ملخ جهت بریان کردن - ترجل پیاده رفتن -
و بچاه فروشدن - و برآمدن روز -

رحل - رحل - رخت و جاے باش مرد و پالان شتر رحال ارحل ج - و یقال فی القذف یا ابن ملقی الرحال و ملقی ارحل الرکبان - و الرحال ایضا الطنافس الحیریة و پالان بر نهادن ع بفتحها و کوچ کردن ترحیل کوچ ارتحال ترحل کذلک و یقال رحلت له نفسی ای صبرت علی اذاه استرحال کوچ کردن خواستن و مرحل ازار خز فیه علم - رحلة بالضم مقصد و یقال انتم رحلتی ای الذین ارتحل الیهم - رحلة بالکسر کوچ کردن یقال دنت رحلتنا - ارحال فربه شدن ستور پس از لاغری و راحله دادن کسے را راحلة شتر بارکش رحول بالفتح کذلک و قیل مرکب من الابل ذکرا کان او انثی مراحلة یاری کردن به کوچ ترحیل کوچ فرمودن مرحل مرد بسیار راحله جمل رحیل و ناقة رحیلة ای قویة علی السیر ارحل اسپ پشت سپید و گوسپند پشت سیاه شاة رحلاء گوسپند که پشت او سپید باشد و دیگر اعضا سیاه و علی العکس ایضا رحالة بالکسر زین چرمین که بجهت تاختن استعمال کنند و درو چوب نباشد رحائل ج - و ارحل الابل الی صاحبه بالشر قیل استفدت رحالتک مرحلة فرود آمدن جاے مراحل ج -

رخل - رخل - رخل ماده بره ماده رخال بالضم و الکسر ج -

رذل - رذل - ناکس و فرومایه رذال الضم رذولة کذلک - و الرذال بالضم فرومایه و بلا به هر چیز قوم رذول و ارذال رذلاء - ارذله و رذله غیره فهو مرذول -

رسل - شعر رسل - موے فروهشته بعیر رسل و ناقة رسلة نرم رو رسل بفتحتین پاره از شتر و گوسپند ارسال ج - یقال جاءت الخیل ارسالا ای قطیعا قطیعا - رسل بالکسر روش نرم - و شیر ارسل القوم باشیر شدند - یقال افعل کذا و کذا علی رسلک ای اتئد فیه کما یقال علی هینتک و منه الحدیث فی الصدقة الا من اعطی فی نجدتها و رسلها یرید الشدة و الرخاء - مراسلة نامه و پیغام کردن با هم فهو مراسل و رسیل - و امراة مراسل و هی التی یموت زوجها او احست منه انه یطلقها فهی تتزین لاخر و تراسله - ارسال فرستادن به پیغام رسالة پیغام مرسل رسول فرستاده و پیغامبر رسل بضمتین و سکون دوم ج - مرسلات بادها و فرشتگان رسول ایضا پیغامبران و قوله تعالی انا رسول رب العالمین و لم یقل رسل رب العالمین لان فعولا و فعیلا یستوی فیهما المذکر و المونث و الواحد و الجمع مثل عدو و صدیق - مرسال بالکسر تیر کوتاه و شتر نرم مراسیل ج - رسیل الرجل الذی یراسله فی النضال و غیره - رسال بالکسر قوایم شتر استرسال فروهشته شدن موے و گستاخی کردن و موانست جستن رسالة بالکسر ترسل آهستگی کردن و نامه رسالت ساختن از خود -

رطل - رطل - نیم من - و مرد سست

رِطَل بالکسر ایضاً نیم من ترطیل موی چرب کردن

رعل - رَعَلَة گلهٔ از اسپ رَعِیل کذلک و نخلهٔ بلند رعال ج - استرعال در پی یکدیگر رفتن گوسپند و پیش رو گله شدن ارا عیل الریاح اوائلها - رَعَلَة رعل بریدگی گوش گوسپند که آویخته باشد شاة رعلاء و ناقة کذلک رُعْل ج - رعلاء ایضاً گوسپند گوش دراز ارعال سبک و سخت زدن نیزه وارعلت الوسجة خرجت رعلتها - و یقال مر فلان یجر رعله ای ثیابه - و ترکت عیالا ارعلة ای کثیرا - و یقال لما تهدل من النبات ارعل - والراعل فحال الارقل - مرعل کزبن مال رعلول بالفتح والضم نره و قیل هو الطرخون - رِعل و ذکوان دو قبیله -

رعبل - رَعبلة - پاره پاره کردن مرعبل پاره پاره و جاء فلان فی رعابیل ای فی اطارد اخلاق - رَعبَل نام مردی -

رغل - رُغل - بالضم نوعی از علف و ترشی و قیل هو السرمق ارغال ج ارغال رو پانیدن رغل شیر داون زن بچه را و بالزار ایجه کذلک و گم شدن شتر از چراگاه عیش ارغل و اغرل ای واسع - غلام ارغل ختنه ناکرده ابو رغال بالکسر نام مردی رَغلة خوردن بزغاله شیر مادر را بی آنکه ناکرده با ع بفتحها رَغُول الذی یقتم کل شی واکله -

رفل - رَفل - خرامیدن و دامن کشان رفتن ع ف اض ۲ و ترفل و هی رفلة بالکسر و هی تفعل

فی مشیتها وان لم تحسن المشی فی ثیابها قیل رفلاء وارفل فی ثیابه کذلک - رَفِل ایضاً گول معیشت رفالة ای واسعة - ثوب رفل مثال کتف و فرس رِفل طویل الذیل والذنب و کذلک الهمیر - ترفیل بزرگ داشتن و پر کردن چاه را از آب -

رقل - رَقلة - نخلهٔ بلند رقال ج مثل رَعلة و رعال - ارقال پو به رفتن ناقه مرقل و مرقال کثیرة الارقال - مرقال ایضاً لقب مردی و اقول رسن که به درخت پیوسته بر آید -

رکل - رَکل - بپای پاسی لگد زدن (ع ف ا ض ۲) تراکل القوم جنگ لگد کردند با یکدیگر مرکل بالفتح راه مراکل الدابة دو پهلوی ستور که بر و لگد رسد در راندن و تا ختن مرکلة زمین کوفته بسم های اسپان و ترکل الرجل بمسحاته اذا ضربها برجله لتدخل فی الارض -

رمل - رَمل - ریگ رمال ج - رملة اخص منه و شهری بشام ام رمال کفتا رمل بفتحتین پویه و دویدن رملان کذلک ع ف اض ۲ و نام بحری از عروض - و باران اندک ارمال ج - و خطهای پای گاو وحشی مخالف رنگ او ارمل گوسپند قوائم سیاه - و مرد بی زن ارملة زن بی شوی ارملا ء پیش قوائم سیاه و ارامل بیوگان و درویشان ارملت المرأة ای مات عنها زوجها ارملة بالفتح المیم درویشان و محتاجان از مرد و زن رملت الحصیر و ارملته ای سففته - ارمال بی زاد

شدن قوم و یقال قد رمل سریره و ارمال ازارمل
شد بیا او غیره لجعله ظهر اله - و عام ارمل ای سنة
رملاء و سال بے باران ترمیل آلودن بخون ترمل
ارتمال لازم منه -

رمعل - ارمعلال - بالعین و الغین پیاپی
افتادن قطرہ ہاے اشک از چشم و بالعین فقط
آب رفتن از دہان کودک - و پیاپے افتادن
قطرہ ہاے اشک از چشم - و چکیدن روغن از
بریان گرم - و فریاد و نعرہ زدن و قولہم اذ لیق
مرمعلا ای امض راشدا -

رول - ترویل سخت مالیدن مسکہ و نان
و پاے برنہادن اسپ تا بیرون ... روال بالضم
آب دہان را رول کذلک - و فلان یخطب روالہ
ای لعابہ - ترویل ایضا فروگذاشتن اسپ آلت خود
در توبرہ یقال الفرس یروّل فی مخلاتہ - قال
ابن السکیت روال و ریخ و لعاب و لعاق کلہ
بمعنی - راوول ایضا سن زائد فی الانسان والفرس
والاصمعی انکرہ -

رہل - رہل سستی و جنبان شدن گوشت
اندام اسپ (ع ج ک ...) فرس رہل [illegible]
و رہل اللحم ترہیلا -

رہبل - [illegible]
[illegible]
ذلک من رابلة [illegible]
[illegible]

و ریبیل خ ترابوا و زدی نمودند یا بطور خود
بے سروار جنگیدند -

ریبل بجعفر کوتاہ و نام شخص و صالح بن ریبیل
بالضم محدث -

ادرخل - مرد نازک و فربہ -

روعل - بکسر راء و فتح دال بچگان خر -

رہدل - بجعفر گول و ناتوان و بجعفر و زبرج و
قنفذ پرندہ ایست لغات فی الرہدن -

ریال - بالکسر آب دہن و قد رال الصبی کودک
آب دہن انداخت (ع ف ک م) -

فصل الزاء

زبل - زبل - بالکسر سرگین [illegible] بالضم البار [illegible]
جاے سرگین [illegible]
(ع ف ک م) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
زبال بالکسر [illegible]

[illegible]

وقیل زونجیل بالنون۔

زحل - زحول - دور شدن از جاے (ع ف ا) تزحل کذلک فهو زحل وزحلیل بالکسر۔ مزحل بالفتح جاے که انجا روند چون دور شوند از جاے یعنی مقصد و قد یکون مصدرا یقال ان لی عنک لمزحلا ای متحرما۔ زحل ستارهٔ معروف یعنی کیوان وهو من الخمس لاینصرف مثل عمر۔

زعل - زعل بفتحتین نشاط (ع ک ا ف ۲) فهو زعل وایضا گرسنه ازعال بنشاط آوردن۔

زعبل - زعبل - نام زنے گول و کودک که هرچه خورد نه گوارد او را وشکم کلان بشود وگردن باریک۔

زغل - زغلة - بالضم دفعهٔ از کمیز وغیر آن ازغال بول انداختن شتر دفعه دفعه - وخون بیرون جهانیدن زخم از جراحت - ودانه دادن کبوتر ومرغ بچه را ویقال ازغل لی زغلة من سقائک ای صبّ لی شیئا من لبن - زغلول مرد سبک وکودک۔

زفل - ازفلة - جماعت یقال جاؤا بازفلتهم ای بجماعتهم - ازفلة بالکسر وتشدید اللام مثلی حفل والازفلی مثل الاجفلی۔

زونکل - زونکل - بالنون کوتاه۔

زلل - زلیل - لغزیدن پاے وگل وزبان در سخن (ع ف ا ک ۲) والاسم الزلة زلل بالتحریک کذلک (ع ک ا ف ۲) زلیلی بکسرتین ایضا اسم فیه استزلال لغزانیدن زحاو فتح زل جاے لغزیدن لغزان زحاو فتح زلل کذلک زلول کم شدن درم در وزن درهم زال ناقص - زلزلة زلزال نیک جنبانیدن تزلزل لازم منه زلزال بالفتح اسم فیه زلازل تخفی ازلزل بفتحتین وکسر الثالث متاع درخت مزلة بفتح ۲ وکسره جاے لغزیدن ازل مرد سبک سرین وامراة زلاء - وفی المثل هو اسم من الذئب الازل وهذه الصفة لازمة للذئب - ماء زلال بالضم آب خوش ازلال نعمت دادن وفی الحدیث من ازلت الیه نعمة فلیشکرها وازللت شیاء من حقه ای اعطیت - والزلیة واحدة الزلالی۔

زمل - ازمل - آواز وصوت اما ازملا ای صوتا ویقال اخذت الشئ بازمله ای بکله - عیالات ازملة ای کثیرة - ازمول بالضم آهو وگوزن بانگ کننده وقیل هو ازمول وازموله (ف ۲) ازمیل بالکسر نشکرده زمل زمیل زمال بالضم کلها ضعیف ترسنده زمیلة مؤنث - زاملة شتر که رخت وتوشه بر وے نهند مزاملة عدیلی کردن بر یک باله تزمیل در پیچیدن بجامه وتزمل تلفیف ای تدثر وازدمله احتمله ومنه قوله تعالی یا ایها المزمل۔ زمیل ردیف۔

زول - زول - شگفت از وال ج - ومرد سبک ظریف که شگفت نماید بظرافت زولة مؤنث - زوال نیک متحرک در رفتن زوالة جنبنده ودونده آینده ازوال ازالة دور کردن از جاے۔

مزادلة مرو بیسیدن بکارے و نیز و لوا ای تعالجوا۔

زوال بالفتح برگشتن و دور شدن از جائے (ع ف اض م) ویقال زوله فانزال۔ و ما زال و ما زیل یفعل کذا و قد ذکر فی ک ا ۔

زیل۔ زیلول۔ بالضم نخزان و نام کوہے۔

زیل۔ زیل۔ دور کردن از جاے۔ و پارہ پارہ کردن و جدا کردن (ع ف اک م) ویقال زال الله زواله و ازال الله زواله اذا دعی علیه بالبلاد والهلاک۔ ویقال ایضا زیل زویله۔ ویقال زل ضانک من معزاک ویقال زیلته فلم یتزل و میزته فلم یتمیز و زیلته فتزیل ای فرقته فتفرق ومنه قوله تعالی فزیلنا بینهم۔ مزایلة و زیال ای مفارقة۔ و زایل تزایل تباین۔ زیل بفتحتین و دوری ران از یکدیگر۔

زنجیل۔ کجعفر کوتاہ قد۔

زرقل لی بخفی زرقلة۔ حق مرا بمن داد زرقل الشیم پشم را زدن۔

زعجلة۔ بدخلقی کردن۔

زعفل۔ کجعفر درشت و زغفلة جامه آن و زعفل آتش افروختن و درشتی گفتن۔

زغل۔ کینه و دشمنی دل۔

زقفلة۔ شتابی کردن۔

زقل۔ بالضم ۔ و ازقیل زروان زنبیلک شفته کوچه تنک و زوقل عامه بر دو طرف آن فرو و زود ازقیل العامتان تحت الشعور تخفیفها۔

زمجیل۔ بالکسر یوز۔

ازمهلال۔ پاییدن ابر ازمهل الثلج برف بیس ازگداخته شدن روان شد و المزمهل آب صاف و راست ایستادہ۔

زندبیل۔ پیل کلان معرب۔

زنفل فی مشیته۔ در رفتار خود همچو گران بار جنبید و زودی کرد و زنفل العرفی احتشادها یکه عیر ۔ قتة و ام زنفل بلا۔

زنقل۔ فی مشیته ای زنفل۔

زهل التلاع بعضها بعضا گا له ایر بعضی دیگر تو بر تو۔

فصل السین

سؤل۔ سؤل۔ بالضم خواسته قوله تعالی اوتیت سؤلک یا موسی بالهمز والتلیین۔ سؤال کسکالة خواستن مع تفتیحها ایقال تسأل عنه و به و قد یخفف همزه فیقال سال یسال والامر منه سل و من التحقیف واسأل من الدوز۔ رجل سؤلة سأل ای همزة کثیر السؤال۔ و تسالوا ای سال بعضهم بعضا۔ و اسألته سؤله و مسالته ای قضیت حاجته۔

سبل۔ سبل بفتحتین باران۔ و خوشه و نام اسپ نیکو و رغیب۔ و کسی که درچشم پیدا آید اسبال خوشه بیرون آوردن۔ و باریدن اشک و باران و سست کردن بند ازار سبیل راه یذکر و یونث قوله تعالی قل هذه سبیلی و قوله تعالی وان یروا سبیل الرشد لا یتخذوه سبیلا۔ سبیل در راه خدا تعالی در باختن چیزے را و قوله تعالی یا لیتنی اتخذت مع الرسول سبیلا ای سببا و وصلة

مسابلة وابن السبیل رونده وآینده واسبال الدلو
در نهاسے دلو - وسبیل شتر تیر تمام و هو المستقیم ریتا
سبلة بفتحتین بروت سبال ج - سنبلة بالضم والنون
خوشه سنابل ج - و نام برجیست و سنبل الزرع اذا
خرج سنبله - سلسبیل نام چشمه در بهشت قوله تعالى
عینا فیها تسمى سلسبیلا قال الاخفش هی معرفة
ولکن لما کان علیه الوقف لانه زیدت فیه الالف
کما قال کانت قواریرا قواریر من فضة -

سبحل سبحل - مثال بزبره جفت زن و دختر
و شتر و سوسمار و خیک ضخم سبحلة مونث - یقال
سقاء سبحل و سبحلل سبحلة سبحان الله گفتن -

سبغل - اسبغلال - وابغلال تر شدن جامه

سبهل - یقال جاء فلان یمشی سبهللا - ای باطلا
فی غیر شیء - وقیل هو الضلال بن ابهلل یعنی الباطل
وقال عمر رضی الله تعالى عنه انی لاکره ان اری
احدکم سبهللا لا فی عمل الدنیا ولا فی الآخرة - و جاء
فلان سبهللا ای لیس معه شیء -

سجل سجل - دلو با آب وهو مذکر سجال ج -
ویقال سجلت الماء فانسجل ای صببته فانصب
سجیلة دلو ضخم اسجال پر کردن حوض از آب
سجیل بالفتح پستان دراز ناقة سجلاء نعت منه
سجل بکسرتین والتشدید چک باهم تسجیل سجل
کردن سجیل مشدد والجیم سنگ گل وقالوا ای حجارة
من طین طبخت بنار جهنم مکتوب فیها اسماء القوم
لقوله تعالى لنرسل علیهم حجارة من طین مساجلة
مفاخرت کردن باهم در رساندن آب خورانیدن
و چرانیدن واصله من الدلو ومنه قولهم الحرب سجال
تساجلوا ای تفاخروا - انسجل ای مباح قال محمد
بن الحنفیة فی قوله هل جزاء الاحسان الا الاحسان
هی مسجلة للبر والفاجر - وقال الاصمعی هی مرسلة
ولم یشترط فیها بر دون فاجر - واسجلت الکلام
ارسلته - سجنجل آینه وهی رومی معرب -

سحل سحل - جامه سپید از پنبه - و سیم نقره سپید
اسحال سحول ج - سحل بفتحتین کذلک مثال سقف
وسقف - وقیل کفن رسول الله علیه السلام فی
ثلثة اثواب سحولیة کرسف - ویقال سحول بالضم
موضع بالیمن وهی تنسب الیه وقد روی فیها الفتح
ایضا وقوله کرسف وصف لسحولیة کقولهم مررت
بجبة ذراع - سحلة مثال همزة خرگوش بچه - مسحل
بالکسر سوهان - و زبان گویا - و نام مردی -
و خرکره - مسحلان دو حلقه لگام - سحیل رشته تافته
و رسن یک تاه و جامه از ریسمان یکتاه بافته مبرم دوتا
بافته تمام آنچه تار و پود دوتا باشد - سحل ایضا
دشنام دادن و رسن تافتن - وسودن درم
یقال سحلت الدراهم فانسحلت ای املست و
نقد کردن یقال سحلت الدراهم ای نقدتها نقدا
و زدن چنانکه پوست برخیزد - و کشادن باد
روی زمین را از خاک و خاشاک ویقال
انسحل الخطیب فی الکلام اذا جری به و رکبته مسحله
اذا مضى فی خطبته سحیل سحال بالضم آواز

که در سینهٔ خر بگردد بوقت بانگ کردن (ع ف
ک م) یقال سحل الحمار ومنه سمی العیر مسحلا سحالة
بالضم سونش زر و نقره ساحل کرانهٔ دریا قال
ابن درید هو مقلوب وانما الماء سحله ساحل القوم
بکرانهٔ دریا شدند اسحل بکسرتین درخت مسواک

سحبل سحبل ـ وادی م ـ ووادی فراخ ـ
وهمچنین مشک و سبو سطبر ضخم.

سخل سخلة بره و بزغاله نوزاده ذکر کان
او انثی سخل ج سخال بالکسر کذلک وایضا نام
موضع سخل مردان ضعیف ـ ونوعی از خرما سخیل
بار آوردن نخل بدان موضع ـ وبعیب ضعف
نسبت کردن کواکب مسخولة ای مجهولة ـ

سدل سدل ـ فروهشتن جامه (ع ف اض)
سدل بفتحتین سدیل پرده که پیش هودج دوشند
مسدول اسدال سدائل ج ـ شعر منسدل موی
فروهشته سدل بالکسر رشته جواهر سدول ج
سدلی بکسرتین وتشدید اللام فتحان ادله وهو فارسی
معرب کانه ثلثة بیوت فی بیت واحد ـ سندل
بفتحتین مرغی ـ

سربل سربال ـ بالکسر پیراهن یقال سربلته
فتسربل ای البسته السربال فلبسه ـ

سرول سراویل ـ ازار یذکر و یؤنث وهو
واحد سراویلات وقیل انها جمع سروال وسروالة
والاول اقوی ویقال سرولته فتسرول ـ حمامة
مسرولة کبوتر پای پوشیده فرس مسرول اسپ که
سپیدی قوائم او از بازوها وران‌ها درگذشته باشد ـ

سطل سطل ـ پنگان بادست سیطل مثله ـ

سعل سعال ـ بالضم سرفه وهو فعل (ع
ف اض م) سعل حاق سعالة بالکسر غول سعلاة
کذلک ج سعالی ج ـ و اسعلت المرأة
ای صارت سعلاة و صارت صخابة بذیة ـ

سغل سغل ـ ک م مرد بیدآرام بدخو و
بدخوار وهی سغل سغلة بیاوه والیم ناقة سغلة

سغبل سغبلة ـ چرب کردن سر را ـ و چرب
تر کردن طعام را ـ

سفل سفل ـ بالضم والکسر وسفول وسفالة
بفتحها والسفال بالفتح فرودی وهی نقیض علو و
علو بالضم والکسر وعلو وعلاوة بفتحها والعلاء بالمد
یقال قعدت بسفالة الریح وعلاوتها وعلاوتها
حیث تهب ومنا اتیها بازا ذلک ـ سافل فرو
وپست نقیض عالی سفالة بالفتح ناکسی (ع بضمها
سافلة من مردم سفلة ف ا ک م فرومایگان مردم
فرومایه یقال هو من السفلة ولا یقال هو سفلة لانها
جمع والعامة تقول رجل سفلة من قوم سفل و
یخفف ایضا فیقال هو من سفلة الناس تسفیل
بنشیب فرو آوردن تسفل بنشیب آمدن و فرو
شدن اسافل شتران بزه ـ

سفرجل سفرجل ـ آبی سفارج ج ـ

سلل سل ـ برکشیدن شمشیر وکارد و جز آن
(ع ف اض ا) استلال کذلک ـ ویقال انیقه

عند السّلّة وقت برکشیدن شمشیر سَلّة دزدی یقال
فی بنی فلان سَلّة ای سرقة وتنگ اسپ یقال
فرس شد یدالسلّة وخرجت سلّته علی الخیل فی ایّام
ای دفعة وخنور که طعام وجامه وبار در وی نهند
سَال بتشدید اللام آب راه تنگ در وادی سلّان
بالضم ج سِسلّة بالکسر سوزن کلان مسالّ ج۔
سلاول بالفتح قبیلۂ از هوازن وهو اسم امهم سلیل
بچه وشتر بچه نوزاده ۔ ووادی فراخ درخت ناک
ویقال سلیل من سمر کمایقال غالّ من سلم سلیلة
موئنث وپاینه که پنبه وپشم غازکرده درو سے
پیچند وپیشد سُلال بالضم بیماری سل یقال
اسلّه الله فهو مسلول ۔ سُلالة انچه بیرون کشیده شود
از چیزے وآب پشت مردم اسلال دزدی کردن
ورشوت دادن وفی الحدیث لا اغلال ولا
اسلال وهذا یحتمل الرشوة والسرقة جمیعا ۔
انسلال بیرون آمدن ازمیان چیزے وفی المثل
رمتنی بدائها وانسلّت تسلّل مثله ۔ وتسلسل الماء
فی الحلق جری وسلسلته انا ای صببته انا فیه ۔
ماء سلسل وسلسال آب روشن خوش که بگلو روان
وفرو شود وسلاسل بالضم مثله ۔ شی مسلسل چیزے
درهم پیوسته سلسلة بکسرتین زنجیر وسلسلة الحدید
اسنا د پیوسته سلسلة البرق انچه درپهنا سے ابر
پیدا آید سلاسل بالفتح جمع سلسلة وایضا ریگ
بریکدیگر چفسیده وسخت شده ۔
سمل سَمَل بفتحتین کهنه جامه یقال ...

اسمال کما قالوا ایح اقصا وسملة بفتحتین وضما
وسکون ۲ ۔ اندک آب در بن غدیر مانده سمل
بفتحتین سمول اسمال ج ۔ ابو سمّال مشدد کنیت
مردے سمل بالسکون چشم بیرون کردن (ع
ف اض ۲) یقال سملت عینه فی الدعاء علیه و
صلح کردن میان کسے اسمال کذلک وپاک کردن
حوض ازگل ولاے سامل سعی کننده درصلاح
کار سمول کهنه شدن جامه (ع ف اض ۲) وبضمها
اسمال کذلک سمولة بضمها کانچه واسمال اسملا
لا بالهمزة ای صمر سموأل بن عادیا بفتحتین مع
فتح الهمزة نام مردے ۔
سهل سَهْل ۔ زمین نرم نقیض الجبل وارض
سهلة سُهلی بالضم منسوب علی غیر قیاس ۔ اسهال
بزمین نرم رسیدن ۔ وشکم راندن دارو سهل
سهل الخلق نرم خو سِهلة بالکسر ریگ نرم سهل بجیم
ریگ ناک سهولة نرمی ع بضمها تسهیل آسان
کردن تساهل مسامحت کردن استسهال سهل
داشتن سُهیل ستارۂ ۔
سول سَوَل سستی زیر نافبه که ا
ف ۲) اسول سولاء لغت منه وهم ... سول
تسویل آراستن کارے قوله تعالی سولت لکم انفسکم
ای زینت له سحاب اسول ای مسترخ ...
سیل سَیل ۔ توجیه سیول ج ۔ ... آب
وخون وجز آن سیلان کذلک (ع ف ... ۲)
اساله راندن آب تسییل کذلک ...

سَسَل بفتحتین شله مسائل ج سُسل بالضم بتیلت
سُسلان جمع علی غیر قیاس - سائله سپیدی پیشانی
و قصبه بینی و سالت الغرة استطالت و عرضت
فان دقت فهی الشمراخ - تسایل روان شدن
لشکر از هر جهت سیلان بالکسر دنباله شمشیر و کارد
تسالا الرجل دو کرانه ریش مرد مسال یکی
و مسالاه ایضا عطفاه - سبال بفتحتین نوعی
از درخت با خار -
سبتل - کجعفر نیست از تخم های تره -
رجل سبعلل - بر وزن و معنی بجلل است یعنی
مرد و فرک -
سَتَل القوم و استتلوا و تساتلوا - پی در پی یکی
بعد دیگری بر آمدند ساتل هر چیز که مثل اشک و
مروارید قطره قطره روان شود ستتل کقعدد راه
تنگ ستل بفتحتین عقاب یا پرنده ایست شبیه بدان
یا کرکس ستلان بالضم و الکسر ج و ایضا پس روان
ساتل پس روی کرد ستالة بالضم بلا به چیز مستول
مساوت مرد کوفته تن -
سجالة - مالیدن چیزی و زدودن آن -
سجادل - کعلابطة و هو لا یعرف سجادلیه
من عنادیه نی المکان عنادلیه و هما الخصیان
و سجادل کجعفر نام شخصی -
سرطالة - درازی با اضطراب سرطل کجعفر
نعت منه -
اسرافیل - بالکسر نام فرشته و قیل خماسی

هزته اصلیت -
سعائل - شتران دراز -
سقل - بالفتح بر وزن و معنی صقل که زدودن
باشد و بالضم کمر لغة فی الصاد و السیقل الصیقل
استقبل استقال کبسر هما پیاز دشتی و گشتن مرد لاغر
میان و السقل من الخیل اسپ تنگ پشت -
سکل - بالکسر ماهیه است سیاه رنگ و فرک
اسکال و سکلة کقردة ج -
سمرطل و سمرطول - دراز مضطرب -
اسماعیل - بالکسر ابن ابراهیم الخلیل علیهما السلام
و معناه مطیع الله و هو الذبیح علی الصحیح -
سمعل - کشمعل شتر دراز -
سمهل - کشمعل لاغر -
سمندل - مرغیست هندی که در آتش نسوزد -
سنجال - بالکسر موضعی -
سنطلة - دراز شدن سنطیل دراز و السنطل
بفتح الطاء الضعیف الشیء لکا و یسقط اذا مشی او
من یجد رأسه و یقع او المتمایل لا یملک نفسه
و العظیم البطن المضطرب الخلق سنطاله بالضم فنا
با سکون و زن فرود آینده -
سنطل - کوهیست خرد بیظاهر خیتان -
سهبل - کجعفر دلاور -

	فصل الشین	

شبل - بالکسر شیر بچه اشبل و اشبال ج
لبوة مشبل ماده شیر با بچگان اشبال مهربانی کردن

صلته بعلی و بچگان پروردن زن بیوه شبول
کوالیدن کودک (ع ف اض ۲) -
شتل شِتل الاصابع - درشت انگشتان (ع
ک ۲ و بضمها) و هو ابدال من شثن -
شرحل شراحیل - نام مردے لا ینصرف
نکرة و معرفة لانه علی زنة جمع الجمع -
شعل شعلة - بالضم زبانه و درخشش آتش شعل
ض اف ۳ ج - شعیلة پلیتهٔ سوزان شعل بفتحتین
ج مشعلة - مشاعل ج مشعل بالکسر خیکے از چرم
کہ در وے نبیذ کنند شاعل ای ذو اشعال -
اشعال پراگنده شدن غارت و جز آن یقال
اشعلت الغارة - و کتیبة مشعلة و جراد مشعل پراگنده
بهر جهتے - و بقطران در گرفتن شتر را یقال اشعل
الابل بالقطران و آب چکیدن از اشک از هر جانب
و اشعلت الطعنة ای خرج منه الدم متفرقا - اشعال
و افروختن آتش و سر دمے سپید شعل بفتحتین
سپیدی در دم اسپ و جز آن پیدا شدن شعلة
بالضم اسم فیه فرس اشعل بغلة شعلاء و قد اشعل
اشعلالا اذا ابیض بعض الذنب فان ابیض کله
فهو اصبغ شعل نام مردے و ذهب القوم
شعالیل ای متفرقین -
شغل شُغل شَغل - کلاهما بالسکون والحرکة
کار و ناپروائی اشغال ج - یقال شغلت فلانا
فانا شاغل و هو مشغول و لا یقال اشغلته شغل
شاغل تاکید له مثل لیل لائل - و یقال شغلت
عنک بکذا او اشتغلت و قد قالوا ما اشغله لانه
لا یتعجب مما لم یسم فاعله -
شکل شَکل - مانند اشکال شکول ج -
یقال هذا اشکل بکذا ای اشبه شِکل بالکسر ناز
امرأة ذات شکل ع ک اف ۲ اشکل شکلاء و
گوسپند تهیگاه سپید شکل بالتحریک مصدره -
شکلاء ایضا حاجت اشکلة مثله لنا قبلک اشکلة
ای حاجة - شکلة بالضم سرخی سپیدی چشم کالشهلة
فی سوادها شکل بالتحریک مصدره - عین شکلاء
و دم اشکل و رجل اشکل اذا کان فیه بیاض و
حمرة - اشکل ایضا سدر کوهے شاکلة تهیگاه -
و روش - و سوے - و خرد - قوله تعالی قل
کل یعمل علی شاکلته ای علی جدیلته و طریقته و جهته
شاکل سپیدی بناگوش شکال بالکسر پایبند
شکل بضمتین ج - و رسن پالان شتر که بندند تا
پالان سپس نرود - و شکال اسپ - داسپے کہ
سه قوائم سپید بود و یکے لون دیگر یا عکس آن
اشکال پوشیده شدن کار یقال اشکل الامر اشتبه
اشتکال مثله - و اشکل النخل ای طاب رطبه و
ادرک - و تشکل العنب ای ادرک بعضه و اینع -
و شکلت الفرس بالشکال و شکلت عن البعیر
شددت شکاله بین التصدیر والحقب - و شکلت الکتاب
ای قیدته بالاعراب (ع ف اض ۲) و اشکلت الکتاب
ای ازلت عنه الاشکال - مشاکلة موافقت تشاکل
مثله شکل بفتحتین بطنے از عرب -

شلل شَلل - راندن (ع ف ا ض ۲) الاسم الشَلَل
ودوختن جامه شِلال بالکسر پراگندگان یقال
جاؤا اشلالا اذا جاؤا یطردون الابل - شَلل
بفتحتین ولغ جامه که بشستن نرود - وتباه شدن
دست (ع ک ا ف ۲) واشلّها الله دعاء علیه یقال
لاتشلل ولاتکلل اشل شلا ر نعت منه - ویقال
لمن اجاد الرمی او الطعن لاشلّلا ولاعمی ولاشلل
تشلشل ای اصابک - شلشله چکانیدن آب و
باد وشلشل وشلشال ای ذو قطران تشلشل
لاغر گوشت رجل شلشل بفتحتین سبک گوشت شَلیل
پیرهنچه که در زیر زره پوشند - وزره کوتاه اشلة
ج - وپلاس که بپشت شتر پوشند ومیان وادی
شُلة بالضم نیت و کار در -
شمل شُمول - فراگرفتن چیز را وبه همه رسیدن
وسوی دست چپ گشتن باد ووزیدن او
برکسی ع ف ا ض ۲ امر شامل نعت منه - ویقال
جمع الله شملہ ای باشتت من امرہ وفرق الله
شملہ ای ما اجتمع من امرہ کانہ من الاضداد و شَمل
بفتحتین فراگرفتن (ع ک ا ف ۲) و الشِمل
ناقه از گشن دیگری یقال شملت الناقة لقاحا
من فحل فلان شمله گلیم خرد که بخود درکشند ویقال
اصابنا شَمل من مطر و اخطانا صوبه ووابله ای اصابنا
منه شیء قلیل - ورایت شملا من الناس والابل
ای قلیلا - وما علی النخلة الاشَمل وشَملة وشمالیل
ای شیء قلیل من حملها شمالیل ایضا شاخهای
پراگنده درنوک و ذهبوا شمالیل ای متفرقین -
ثوب شمالیل شمل شماطیط مِشمل شمشیر کوتاه و گلیم خرد
مشملة کذلک شَمال بالفتح باد که از طرف
قطب شمالی وزد وفیها خمس لغات شَمل بفتحتین
وسکون م شمال وشأمل بالهمز وشامل بالقلب
وشمأل بتشدید اللام ایضا شمالات ج - وشمائل
ایضا علی غیر قیاس شمول آب وشراب شمال
وزیده ومنه خمر مشمولة وناء مشمولة شمول بالفتح
خمر شِمال بالکسر دست چپ اشمل ج - وشمائل
ایضا علی غیر قیاس قوله تعالی عن الیمین والشمائل
شِمال بالکسر شمله وخو وعادت شمائل ج - وغلاف
پستان گوسپند و غلاف نخله وبرس شمل وغلاف
گرفتن (ع ف ا ض ۲) ناقه شِمِلّة بکسرتین واشمله
ای خفیفه شملال شِمِلیل شمله - وشَملل ای اسرع
اشمال سوی باد شمال شدن و یکسیه با شمیز
از ماذگان را آبستن کردن گشن ومیوه وخرما
باز کردن از درخت و تخل اشتمال بجامه درخود
پیچیدن - و فراگرفتن -
شمردل شَمَردَل شتر سبک رو شمردلة
ناقه نیکو خوبصورت -
شمعل - شمعلال شتاب کردن وپراگنده
شدن شمعل تیز وشمعلت الیهود قراءتهم -
شول شَول - برداشتن ستور دم را و شتر
دنبال راصاته بالباء واشتیال اشالة کذلک و
در واشدن دم شتر لازم متعد (ع ف ا ض ۲)

وبرآمدن پلهٔ ترازو - وماده شتران که شش ماه
کم کرده باشد و هشت ماه از نتاج ایشان گذشته باشد
واحدها شائلة - ویقال شوّلت الابل ای صارت
شائلة و آب باقی مانده در بن مشک والجمع اشوال
تشاول به نیزه بسوی یکدیگر حمله کردن در حرب
مشاولة شائل ماده شتر دم برداشته جهت
آبستن شُوَّل ج - شَوْلة دم کژدم که در وا باشد
ومنه تسمی العقرب شَوّالة و دو ستاره که از منازل
قمر است یقال لها حُمة العقرب و نام زنے گول
وفیها المثل للانسان حین ینصح انسانا انت
شَولة الناصحة قال ابن السکیت هی امة لعدوان
وکانت تنصح لموالیها فتعود نصیحتها وبالا علیهم لحمقها
شوّال نام ماهے م شوّالات شواویل ج -
رجل شَوِل مرد سبک خدمت سبک کار شُول
بالکسر داس خرد -

شَهِل - شُهلة - بالضم میش چشمی شَهَل بفتحتین
مصدره (ع ک ا ف س) اشهل شهلاء نعتان منه
شهلاء ایضا حاجة امرأة و شهلة زن میانه تمام عقل
وهو اسم لها خاصة لا توصف بها الرجال شُهل
نام مردے مشاهلة باهم گفتن باهم سخن گردانیدن
شَهول - بالفتح مرد م و در انشا و ثابت بن شهول
کسے تابعی -
اعطی شهلة من کذا ای شیئا منه
شهل الشراب شراب را پالود (مع فتحها)
شهل الناقة شتر ماده را دوشید شهل بالفتح دو

یا کودک نوجوان آنکه دوستی کند با تو شُغیل شغله
وشاغلها فاه شُغل و شُغلة بکسرها پالونه -
شادل - کصاحب نام شخصے و محمد بن شادل
بن علی النیسابوری صاحب اسحق بن راهویه
شادلة ویست بغرب او هی بالذال. ومنها
السید ابو الحسن الشاذلی استاذ الطائفة الشاذلیة
من صوفیة الاسکندریة وفیهم یقول ابو العباس
بن عطار (شعر) تمسک بحب الشاذلیة تلق ما
ترومه فحقق ذاک منهم وحصّل + ولا تعدون
عیناک عنهم فانهم + شموس هدی فی اعین المتأمل
شاذل - کصاحب نام شخصے و شهران بن شاذل
من اجداد مکحول و شیذلة لقب عزیزی بن
عبد الملک الفقیه الشافعی -
شرحبیل - کخزعبیل الحنظلی والجعفی او هو شراحیل
وابن غیلان وابن السمط وابن حسنة وابن اوس
او هو اوس بن شرحبیل صحابیون وابن سعد
وابن سعید وابن شریک وابن مسلم وابن یزید
وابن الحکم محدثون -
الشروال - لغة فی السروال -
الشملة من الاقدام الغلیظة لغة فی الشثلة -
ششقلة - تغیر دادن دینار یقال ششقل الدینار
ششقاقل وشقاقل اشقاقل بیخ بیشتی است هندی
بہ ہندی فیلین و بیخ البادة -
شاصلی - بضم الصاد وفتح اللام المشددة مقصورة
فا و اخففت مدت نبات است وشوصل اکلمه

شفلہ۔ بالکسر کیاچہ و شکنبہ شافل ج۔
شفصلی بکسر الشین والصاد و شدا اللام مقصور
بیارہ ایست کہ بر درخت سے پیچد یا بار آن وحب
کالسمسم و شفصل اکلہ و اکل الشاصلی۔
شقعل۔ بجعفر نام شخصے و ابو شقعل راویۃ الفرزدق
شاقول۔ چوبیست کہ باکشاورزان بسر چوبیا
و بر سر آن آہن نوکدار میشود۔ و ترہ و شقاسا
چاسہا شقل الدینار وزنہ و شوقل بر بود باری
استوار شد۔ و الشقاقل فی ش ش ق ل۔ و
اشقالیۃ شہریست باندلس و شیوعہ بنت شاقولہ
زنیست از پرستندگان خدا۔
الشمرذل۔ لغۃ فی الشمردل۔
شمرطل و شمرطول۔ مردم دراز و منہ ھطربہ۔
شمطالہ۔ بالضم پارۂ از گوشت یا پیہ آمیختہ۔
شمسل۔ کزبرج فیل۔
شنبلہ۔ بوسہ دادن و عبد اللہ بن شنبل محدث
و ابو شنبل حمل بن خزرج شاعر۔
شنفلہ۔ بطالبہ دراہم برآوردن۔
شہملہ۔ زن گندہ پیر شہبیل بالکسر پیر قبیلہ۔

فصل الصاد

صحل۔ بفتحتین گلو گرفتگی رعع کہ اف۲
یقال ھو صحل الصوت و صحل نعت منہ۔
صدل۔ صندل۔ شتر بزرگ سر و چوب
خوشبو معرب چندن صیدلانی بالنون والیاء
پیلور و ھی لغۃ فی صیدنانی۔

صعل۔ صعل۔ مردم و شتر مرغ خرد سر و خر
پشم باریختہ صعالہ و مونث صعلۃ مثلہ و ایضاً نخلہ کہ
بے برگ صعل بفتحتین باریکی۔
صعفصل۔ صعفصل۔ بکسر تین گیاہے۔
صقعل۔ صقعل۔ بالضم تہی گاہ و صقعالۃ مثلہ۔
فرس صقعل اسپ دراز تہی گاہ و میان صقعل
صقال بالکسر زدودن شمشیر و آئینہ و جز آن
و بالسین کذالک (صع منہ اص ۲) صاقل نعت منہ
صقلۃ ج۔ صیقل زداینده صیاقلۃ ج صقیل
زدودہ۔ و شمشیر مصقلۃ بالکسر آلت زدودن
و بالفتح نام مردیست و یقال الفرس فی صقالہ ای
فی ضمرانہ و تضمیرہ۔
صقعل۔ صقعل۔ شان التعل خرماے خشک۔
صل۔ صلۃ۔ زمین خشک۔ و پوست یقال
تعنحہ جید الصلۃ و باران کہ یک یک افتد صلال
ج۔ و ایضاً علامت صل بالکسر مار خرد کہ افسون
نپذیرد و یقال انما صل مفتا اذا کانت منکرۃ
مثل الافعی۔ و یقال للرجل اذا کان داہیا
منکرا انہ صل اصلال ای حیۃ من الحیات و گیاہ
صلیان تر و ھو قبلیان صلیان تیکے و یقال
للرجل اذا اسرع فی الحلف و لم یتتعتع جذھا جذ العیر
الصلیانۃ و ذلک ان العیر یقلعہا من اصلہا اذا
ارتعاھا صلصل بفتحتین فاختہ۔ و موے پیشانی
اسپ صلصلۃ باقی ماندۂ آب در تک حوض صلاصل
بالفتح گل باریک آمیختہ یعنی غرین فاذا طبخ بالنار

يقال الفرّار صلصلة اللجام صوته - وتصاصل الحلي از اصوات صلول گنده و بدبوی شدن گوشت پخته باشد یا خام (ع ف ک س) واصل شله وصلّلت اللجام ایضاً شدد للكثرة - وصلّل المسمار تصليلاً صلصلة اى صوت - وطين صلصال وصلال وصلال اى مصوت كما يصوت الفخار الجديد - ويقال جاءت الخيل تصيل عطشاً اى في اجوافها صليل وصوت - ويقال صلتهم الصالة اى اصابتهم الداهية -

صمل صمول سخت وزشت شدن (ع ف ق ش) جمل صمل الخلق شدید شده وااامر شدید الخلق وصمل الشجر ییبسا و شوقا - صامل خشک شده و شال بالضم سخت شدن و انبوه شدن نبات صمالة است داهیة -

صول صؤول - زیادتی کردن و جستن وحمله کردن صاله بعلی - ویقال رُبّ قولٍ اشدّ من صَول - مصاوله حیال بیکدیگر حمله آوردن والفحلان یتصاولان اى یتواثبان - صالة بتحریک الهمزه - وکشنده شدن شتر (ع بفتحها) جمل صؤول - ویقال صیل لهم کذا اى اتیح لهم یعنی تقدیر کرده شد - مصوَل خنورکه در و حنظل زنند تا تلخی از وی برود وصیاله گره چابق تازیانه صول بالضم نام موضعی -

صهل صهیل - صهال - بانگ اسپ و بانگ کردن آن (ع بفتحها و ک س) مثل نهیق و نهاق للحمار فرس صهّال نعت منه -

صأل صؤل جانکردن برمردم (ع بفتحها) یقال صؤل البعیر اذا واثب الناس و صار یقتلهم و یعدو علیهم جمل صؤول وصئیل نعت منه وصئیل الفرس آواز اسپ -

صعبل - کربچ و تقسم البلاد بالاد -

صلاصل - کبالم بچاه صحوصالها و کلکر بالا در صنایع -

مصعتل الرأس - فرا سر

صعفل - گفتن مقل یعنی مرد بی آرام و زشت خو و بدخوار وصیفل کجر وحل خرمای فرو که بعضی به بعضی چسپیده باشد پس هنگامیکه جدا کرده شود دران خطوط نظر آید و قلما یکون فی غیر البرنی ویقال طین صعفل ایضا ولیس علی افیعل غیره -

مصنبل الطعام - طعام بروغن چرب کرده -

صنبل - کقنفذ و جندب بالست بد و گنده و نام شخصی از بنی تغلب -

مصنطل - بکسر الطاء آنکه سر خود را فرو دارد -

صوطلة - نرمی چیزی -

صالة الصیل - لغة فی صیول وصیل له کذا ای ویران کرده شد و میرانیده شد -

فصل الضاد

ضأل - ضئیل - نزار ضالة مصدر منه ع بضمها وضعیف شدن راے منضائل باریک ضؤولة شال بهمزه نیک نزار بجهة ضئیلة ای دقیقة ضئبل ضئبل - بکسرتین والهمزشال زئبر

سختی و ربما جاء بضم الباء فیهما و هو من النوادر

ضحل ضَحْل - آب اندک و یقال اتان الضحل
لانه لا تغمرها لقلّته -

ضحمل - اضمحلال نیست شدن و رفتن
و بتقدیم المیم کذلک عن ابی زید و کشاده شدن ابر

ضبکل ضَبْکَل - بهره از فقر ضیا کالتریخ -

ضلل - ضلال - بالفتح ضایع شدن - و گم شدن
و مغلوب شدن یقال ضل الماء فی اللبن ای
غلب بحیث لا یظهر اثره فی اللبن و منه قوله تعالی
حکایة عن اخوة یوسف ان ابانا لفی ضلال مبین
ای هو مغلوب فی محبتنا یعنی فی محبة یوسف
و قوله تعالی حکایة عن موسی قال فعلتها اذا و انا
من الضالین ای من المخطئین فی حسبة الله
و هلاک شدن و الاسم هو الضل بالضم و یقال
هو الضل بن ضل اذا کان لا یعرف و لا یعرف
ابوه و هو الضلال بن التلال ایضا - ضالة
گم شده یستوی فیه الذکر و الانثی - ارض مضلة
بالفتح و کسره زمین که در وی مردم گم شوند
تضلیل و تضلال بسیار در پی ضلالت بودن
و کان یقال لامرئ القیس الملک الضلیل -
ضاضل ضاضلة بفتحتین و کسره زمین درشت
ضاضلة ض اف ۳ سنگ بزرگ چنانکه او را
نتوان برگرفت ضلال بالفتح ضلالة گمراهی
ضد الرشاد (ج ف ت ا ک ۳ م) قوله تعالی قل
ان ضللت فانما اضل علی نفسی فهذه لغة نجد
و هی الفصیحة و اهل العالیة یقولون ضللت اضل
ک اف ۳ و هو ضال تال و هی الضلالة و التلالة
اضلال ضایع گردانیدن و هلاک کردن و یقال
اضل المیت ای دفن - و ضللت المسجد بفتح اللام
و کسرها اذا لم تعرف موضعه و کذلک کل شیء مقیم
لا یهتدی له و فی الحدیث عن الرجل قال لعلّی
اضل الله ای اضل عنه یرید اخفی علیه و یجیب منه
من قوله تعالی ائذا ضللنا فی الارض ای خفینا
تقول انک لا تهدی الضال و لا تهدی المتضال
تضلیل منسوب کردن بضلالت و قوله تعالی
ان المجرمین فی ضلال و سعر ای فی هلاک - و یقال
وقع فی وادی تضلل بفتحتین بکسر اللام مثال
مثال تخیب و تهلک کلها لا ینصرف - و یقال للباطل
ضل بتضلال بتضلل نام مردیست - استضلال
طلب ضلالت کردن -

ضول ضَوْل - آب اندک - و بانگشتن [illegible]
[illegible] اندک و اندک
اندک دادن - و اندک و تنک شدن شراب و
یقال [illegible]
[illegible]
و کم شیر (عن لحقها) [illegible]
ای ارطبت - و اضل البسر اذا بدا فیه الارطاب -

ضیل - ضال - درختی ضالة یکی آن [illegible]
الارض و اضالت ضاله ناک شد -

ضرل - کنجشک مرغیست -

ضاغل - شتر تیز او الضغل شترکہ فقد ابداتا
من تقارب الخب -
ضغیل - کاسہ آواز دہن حجام وقت مکیدن محجمہ
ضیبل کشیدہ شدن با مانده بازن لنگ -
ضندل - کندہ سر ضندل شتر وصوابہ بالتاء

فصل الطاء

طبل طبل - بالفتح دہل - وغو الکسیم ویقال
ما ادری ای الطبل ہو اسے ای الانسان ہو -
طرب الکبش طبا لاتضح - ولا یقال للکبش طوبال
الطحل طحالۃ - بالضم سپرزنگی ساد الطحل وشرۃ
الطحل تیرہ ونہ روشن فرس اطحل الذی یعلو
خضرتہ قلیل صفرۃ - اطحل ایضا نام کوہے بہ مکہ
یضاف الیہ ثور بن عبد مناۃ ویقال ثور اطحل
طحال بالکسر سپرز ویقال ان الفرس لا طحال لہ
وہو مثل لسرعتہ وجریہ کما یقال البعیر لا مرارۃ لہ
ای لا جسارۃ لہ - طحل بالفتح بر سپرز زدن (ع
بفتحہا) یقال طحلتہ ای اصبت طحالہ فہو مطحول -
طحل بالتحریک درد مند شدن از سپرز - وتباہ شدن
وبوے گرفتن آب (ع ک ا ف م) طحل بالماء شلم
طربل - طربال - بالکسر خانہ بزن دیوار - و
صخرۃ بلند بزرگ درکوہ طرابیل الشام صومعہاے
شام ویقال طربل بولہ بالا انداخت کمیز را -
طرجل طرجہالۃ - پیکانچہ معرب ترجہارۃ کدک
طسل طیسل - بسیار - و گرد یقال ماء طیسل
ونعم طیسل ای کثیر طسل درخشیدن سراب در صحرا -

طفل طفل - بالکسر نوزاد از مردم وحیوانات
وحشی وہو واحد وجمع مثل الجنب قال اللہ تعالیٰ
او الطفل الذین لم یظہروا اطفال ج - ویقال
اطفلت المرأۃ مطفل آبستن با بچہ وناقہ با بچہ
نوزاد مطافل مطافیل ج طفل بالفتح نازک
جاریۃ طفلۃ وبنان طفل وانما جاز ان یوصف بہا
وہو جمع بالطفل وہو واحد لان کل جمع لیس بینہ
وبین واحدہ الا الہاء فانہ یوحد ویذکر مصدر
تطفیل الشمس میلہا الی الغروب یقال طفلت الشمس
الی الغروب وطفل اللیل اذا اقبل ظلامہ طفل
بفتحتین بعد از نماز دیگر یقال اتیتہ طفلا آمدن
باران یقال لتشحیرا طفل الثریا تطفیل
اشترہا با بچگان شتر براندن تا از ما ومیدن شوند
طفیل بالفتح نام کوہے طفیلی بالضم ناخواندہ مہمان
آیندہ تطفل مصدر فیہ -
طلل طل - باران ریزہ طلال ج - یقال
طلت الارض وطلہا الندی فہی مطلولۃ وطلۃ
الرجل امرأتہ - وخمر طلۃ ای لذیذۃ طلل بفتحتین
اثر سراے وجاے خراب شدہ اطلال طلول
ج - ویقال حیا الله طلالک وطلالتک ای شخصک
ویقال ما بالناقۃ طل بالضم ای لبن ویقال رماہ
اللہ بالطلا طلۃ وہو الداء العضال والداہیۃ -
وطل دمہ فہو مطلول - وطلہ اللہ واطلہ اللہ ای
اہدرہ قال ابو عبیدۃ فیہ ثلاث لغات طل دمہ
بالفتح وطل واطل بالضم - واطل علیہ ای اشرف -

وهذا الامر مطل ای لیس بمستقر۔ وتطال ای اشرأب
یعنی گردن دراز کرد تا دور نگرد۔
طمل۔ طملة بفتحتین و السکون لاست تگ حوض
ویقال صار الماء طملة لما یقال ثمالة۔ ویقال
اطمل ما فی الحوض وهو افتعل۔ طمل بالکسر
ونه و مطملة بالکسر تفسه ریج نان باز کن طمل
نان باز کردن۔ و راندن دو ستور را (عع
فت اض ۲)۔
طول۔ طول۔ بالضم درازی خلاف العرض
و دراز شدن (عع بضمها) یقال طال الشئ و
طلت انا واصله من طولت بضم الواو لان نعته
طویل فنقلت الضمة الی الطاء وسقطت الواو
لاجتماع الساکنین و لا یجوز ان تقول منه طلته
لان فعلت لا یتعدی فان اردت تعدیة قلت
طولته و اطلته و اما قولک طاولنی فلان فطلته
فانما تعنی بذلک کنت اطول منه من الطول والطول
جمیعا۔ طول بالفتح منت نهادن و فزونی کردن
بر کسی۔ و غالب آمدن در فضل و منت (عع فنـ
ض ۲) صلته بعلی۔ ویقال طال طولک بالکسر
والضم وطیلک ای عمرک و غیبتک ایضا ویقال
طال طولک وطیلک بالسکون فیهما و طوالک
بالفتح فی هذا المعنی۔ طول ک اف ۲ رسن دراز که
ستور را بدان بندند یقال ارخ الفرس من طوله
طویلة کذلک ومنه طویلة الدیر ای سقطه۔ ویقال
ایضا طول فرسک ای ارخ طویلته فی المرعی۔

طویل طوال بالضم و دراز طیال طیال بالکسر ج
طوال بالضم والتشدید نیک دراز ویقال لا آتیک
طوال الدهر بالفتح و طول الدهر بالضم۔ ویقال
طالما انتظرتک و بسیار است که چشم میدارم ترا و خطوا
علیه بالجمع ترکیب الفعلین بلا واسطة والاصح
ان یقال وطال انتظرتک فما ثلاث ماصیرتها للفعل
مصدرا ای طال انتظاری ترا۔ اطول درازتر
و هی طولی و هم اطاول و هن طول۔ طویل نامی
از عروض جمل اطول انچه لفخ برین او دراز بود
تطاول تکبر کردن بدرازی و تطاول بمعنی طاله
ایضا۔ طائل فائده و لا یستعمل الا فی النفی یقال
امر لا طائل فیه اذا لم یکن فیه غنی و مزیة۔ ویقال
بینهم طائلة ای عداوة۔ تطول منت نهادن و تفضل
کردن بر کسی۔ اطالة اطال دراز کردن۔ و بچیاں
دراز بالا زادن زن و فی الحدیث ان القصیرة
قد تطیل۔ تطویل مهلت دادن مهلة بالامر استطالة
تکبر کردن۔ و دراز شدن یقال استطالوا علیهم
ای قتلوا منهم اکثر مما کانوا قتلوا۔ تطاول گردن کشی
و تکبر کردن۔ و گردن دراز کردن بوقت نگریستن
طول بالضم والتشدید مرغی طویلة الرجل است
سقا بها فی الحبوب طولا۔
طحلب۔ طحلبة بکسرتین و فتح الهمزة ابرو سبزی
یقال ما علی السماء طحلبة ای شئ من غیم وهمزته زائدة
طهمل۔ طهمل۔ بالفتح زشت خلقت طملة سوخت
طامل ج۔

طهبیل ـ کقندیل خروس ـ
الاطرغلات ـ بضم الهمزة والراء و الغین و تشدید اللام الدباسی و القاری و العملاحصل ذوات الاطواق ـ
طعل ـ و نیب مردم رخنه کردن (ع بفتحها)
طاعل تیر سست کرده شده ـ
طفیشل کسمیدع نوعیست از شوربا طفنشل مرد ناتوان ـ
طمسل عن المرأة ـ از زن عاجز شد طمسل بضم دند و طاسلة ج و هو مشی الی الطسلی کجوزلی ای الضرر
طنبالة ـ پس از دانائی نادان شدن طنبول بالضم دود و ایست بمصر
طبالة ـ بزمین رفتن ـ
طفلة ـ نان از زن خوردن و بران بشکی کردن ـ

فصل الظاء

ظلل ظل ـ بالکسر سایه و پناه ظلال ج ـ ظل اللیل تاریکی شب ظلال سایه ابر و فی المثل ترک الظبی ظله یضرب فی النفور عن الشیء ظلیل سایه دائم و مکان ظلیل همیشه با سایه و فلان یعیش فی ظل فلان ای فی کنفه ـ ظلة بالضم سایه پوش و قری قوله تعالی فی ظلل علی الارائک متکئون و اول ابر که سایه افگند و قوله تعالی عذاب یوم الظلة قالوا غیم تحته سموم مظلة بالکسر سایه بان اظل درون سپل شتر اظلال سایه ناک شدن ـ و یقال اظل یومنا اذا کان ذا ظل و سایه افگندن درخت و جز آن ـ و نزدیک آمدن کسی بعنی سایه افگندن یقال اظلک شهر کذا ای دنا منک ـ استظلال پناه جستن بسایه صلته بالباء و یقال ظللت اعمل کذا ظلولا اذا عملته بالنهار دون اللیل و منه قوله تعالی فظلتم تفکهون و هو من شواذ التخفیف و قد فسرناه فی مس

فصل العین

عبل ـ عبل الذراعین ستبر بازو و امرأة عبلة ای تامة الخلق عبلات عبال ج ـ فرس عبل الشوی ای غلیظ القوائم عبالة بالفتح مصدر (ع بضمها) عبلة ایضا اسم جاریة و امیة الصغری وهم حی من قریش یقال لهم العبلات و النسبة الیهم عبلی ترد الی الواحد ای الی اسم امهم و هی عبلة عبل تافتن رسن (ع ف اض ۲) و برگ درخت فرو تراشیدن ـ و پیکان و تیر کردن (ع ف ا ک ۲) عبل بفتحتین بیشه تافته و گل و برگ مفتول مثل ورق الاثل و الارطی و الطرفاء ـ و یقال اعبل الارطی اذا غلظ هدبه و احمر و صلح ان یدبغ به الاصمعی اعبلت الشجرة سقط ورقها و فی الحدیث فی شجرة تحتها سبعون نبیا فهی لا تسرف و لا تعبل و لا تجرد ای لا تقع فیها سرفة و لا تسقط ورقها و لا یاکلها الجراد اعبل سنگ سپید و صخرة عبلاء نعت عبال بالکسر ج مثل بطحاء و بطاح معبلة بالکسر پیکان دراز عبال بالفتح نوعی از گلهای کوهی و یقال القی علیه عبالته ای ثقله بتشدید اللام

عُقبل عُقبالة بالضم گنده وفی السامی عُقبل وعُقبلة انچه بگذارد ختنه ناکرده از زن عَقابل جمع.

عبهل عَبهلة بے کار گذاشتن ستور را والعین مبدلة من الهمزة یقال عَبهل الابل اوابهلها ای اهملها وابل مُعَبهَلة لا راعی لها۔

عَباهلة ملوک یمن۔

عتل عَتَلة بفتحات بیرم النجار والجمالات یعنی سوراخ کن وچوب کاو۔ وکمان فارسی وچوب دستی درشت۔ وناقه که هرگز آبستن نشود وعَتیل مزدور عُتَلاء ج۔ عَتل سخت کشیدن چیزے را (ع ض ا ش ۲ ک ۲) رجل مِعتل بالکسر انست ویقال عَتله وعَتنه باللام والنون جمیعا۔ عُتُل بضمتین وال مشدد مرد درشت از اردهند وبدخوے قوله تعالی عُتُل بعد ذلک زنیم و نیزه سطبر رمح عَتل قد اکهم بیدی شتابنده (ع ک ا ف ۲) یقال لا انعتل معک ای لا ابرح مکانی۔

عثل رجل عثول ک ا ف ۲ مشدد اللام مرد سست فربه مثل الفثول عثول مثله ام عثیل کفتار۔

عثجل عثجل بفتحتین بزرگ شکم مثل اثجل۔

عثکل عثکال۔ بالضم عثکال بالکسر خوشه خرما وعُثکل العذق ای شاخهای خوشه ای عثکال۔ عثجل السوق ای شاخهای عثکال۔

عجل عِجل۔ بالکسر گوساله عجول ک ا ف ۲ مشدد اعجال ج۔ عِجلة موئث وشتک عجل ج مثل قربة وقرب وعجال کذلک شتابی بهتة ورسام۔ عَجَلة ایضا نوعے از گیاه۔ وناقة عجول ماده گاو با گوساله عجل ایضا عِجلة عجلة بفتحتین گردون عجل اعجال ج۔ ودولاب عجل ج وچوب با ریسمان سرچاه۔ وشتافتن عجل بفتحتین کذا کسل (ع ک ا ف ۲) عجل بضم وکسر وعجلان ان شتابان شده وامرأة عجلی مثل رجلی وفسوة عجالی مثل رجالی وعجال کما یقال رجال۔ عاجل ناجلة این جهان۔ وشتابان نقیض آجل وآجلة۔ ویقال عاجله بعجلة واعجله وانجزه ولم یمهله وقوله تعالی اعجلتم امر ربکم ای اسبقتم۔ عجول نیک نیک شتابنده۔ وناقه بچه کم کرده عجالة بالضم چیزے شتاب حاضر آورده شود ویقال الثمر عجالة الراکب یعنی ماحضر ویقال عجالتهم کما یقال الثمر وفی المثل ایضا الثیب عجالة الراکب۔ عجلان ایضا نام مرد ام عجلان مرغ۔ اعجال تعجیل بشتافتن ویقال تعجلت من الکرا کذا وعجلت له من الثمن یعنی کرا و بها دادم وعجلت اللحم ای الخبز علی عجالة احجال اعتجال الراعی من اللبن الی اهله قبل الحلب یعنی شتافتن تعجل تعجل اعجال اعجالة آرندة تعجال شتابیدن وپیش شدن۔

عدل۔ عَدل۔ داد۔ وداد دهنده۔ وشایسته گواهی وداد وداد دادن معدلة بکسر الدال وفتحها وبوقاف الجور (ع ض ا ک ۲)

و برابر کردن چیزے را بچیزے نہ از جنس وے
یقال عدلت فلانا بفلان ای سویت بینہما - و
رجل عدل و قوم عدل و عدول ایضا عدالة
بسندگواہی شدن (فتح بضمہا) عدل بالکسر مانند
و ہمتا بار اعدال ج - قال الفراء عدل بالفتح
ما عادل الشیٔ من غیر جنسہ و بالکسر من جنسہ
و مثلہ و یقال عندی عدل غلامک اذا کان
غلاما یعدل غلاما فاذا اردت قیمتہ من غیر جنسہ
فتحت العین و ربما کسر بالضم و کانہ منہم غلط
عدیل ہم تاب و ہم سنگ معادلة اندازہ کردن
میان دو چیز و توقف کردن تعدیل راست کردن
و شایستہ گواہی گردانیدن تعدل بگشتن
انراه (فتح ف ک س م) ساختن انعدال کذلک
و انگشتی باز ماندن عدل و قولہ فی الحدیث
لا یقبل منہ صرف و لا عدل فالصرف التوبة
و العدل الفدیة و منہ قولہ تعالی و ان تعدل
کل عدل ای تفد کل فداء و قولہ تعالی او عدل
ذلک صیاما ای فداء ذلک - عادل داد ور
و مشرک و ہو الذی یعدل بہ غیرہ
و فی المثل وضع فلان علی یدی عدل وہو
رجل فقال یضرب فی کل ما کان یئس منہ -
عدولیة بفتحتین و سکون ۲ کشتی منسوب
بعدولی و ہی قریة بالبحرین - عدولی کشتی بان
عدمل - عدمول - عدمل - بالضم فیہا قدیم
عندل - عندل بفتحتین شتر ضخم الراس

یستوی فیہ المذکر و المؤنث و دراز خندہ مؤنث
منہ - و یقال البلبل یعندل ای یصوت عندلیب
ہزار دستان عنادل ج -
عذل - عذل نکوہیدن (ع ف اض ن)
عذل بفتحتین نکوہش یقال عذلنا فلانا فاعتذل
ای لام نفسہ و اعتب عذلة مثال ہمزة بسیار ملامت
کنندہ عاذل رگ خون استحاضہ و سئل ابن عباس رض
عن دم الاستحاضة فقال ذلک العاذل یغذو
فلتستثفر و لتغتسل قولہ یغذو اے یسیل - ایام
معتذلات روزہاے سخت گرم رجل معذل الذی
یعذل لافراطہ فی الجود -
عرجل - عرجلة جماعت پیادگان - و
گروہے اسپان عرجلة بالحاء مثلہ بفتح ہم
عزل - عزال - بالکسر جائے تنگ و بالایہ
و بالای سر ... جزال از ... ملح - و
گرد آوردہ ... از ... جزالہ
عرطل - عرطل بالفتح ذکر -
عرقل - عراقیل ... سختیہا و دشواریہا
عزل - اعتزال - انعزال یکسو شدن و عزل
و تعزلہ جنبی و الاسم العزلة بالضم - اعزل بے سلاح
و یکے از دو ساک - و ستور کردم - و اسپ بالدنب
و قوم عزل عزلان عزل ج - اعزلة نام چشمے
عزالاء دہان زیرین توشہ دان عزالی بکسر اللام
ج - و بالفتح ایضا مثل صحاری - عزل یکسو کردن
و جدا کردن - و دور شدن از کنیزک و ذن

(ع ف ک م) یقال عزل عنها - والاسم العزل
هذا معزل آنکه ستوران بگوشه برد و چراند [illegible]
و گول - و آنکه او را اهل قمار دور باشند [illegible]
از خباثت - و ایضاً قومی [illegible]
عزل - عزول - بالضم [illegible]
تعزل کبوتر [illegible]

عسل [illegible] انگبین [illegible]
[illegible] انگبین [illegible]
[illegible] عسل [illegible]
[illegible] انگبین [illegible]
[illegible] عسل [illegible] قال [illegible]
[illegible] یعنی من النسیم [illegible]
یعنی اعراقه عسل [illegible] ان [illegible]
فی الجماع شبهت [illegible] اللذة بالعسل [illegible]
بالعادلان الغالب علی العسل [illegible]
[illegible] العسلة وهی القطعة منه کما قیل القطعة
من الذهب ذهبة عسیل [illegible]
فیما استعمال عسل [illegible] عسل [illegible]
[illegible]
[illegible] (ع ف ک م) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] بالبدن [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] الارض ایضاً [illegible]
[illegible] الشاعر
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
فی عضلة وعضلات [illegible]
عضل (ک م) [illegible] و العضل [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

وتعطّل بلا کار شد از نابیده وبضم عطابیل -
واپژمرده شدن شکسته آمدن زمین بحر وم عضلال
بسیار شاخ و برگ شدن درخت ومنه عضون
متشعب شکنج

عطل عَطَل بفتحتین شخص یقال ما احسن
عطله ای شخصها دامن وقامت و تمام و خوشه منفرد -
وبی پیرایه ماندن زن (صح لس ا وقت م) تعطّل
کذلک وهی عاطل بفتحتین ونبکون ۳ ایضا و عاطل
ومعطال کذلک - وقد یستعمل العطل فی الخلو
من الشی وان کان اصله فی الحلی - ویقال عطل
من المال والادب فهو عطل بفتحتین وسکون -
وقوس عطل لا وتر علیها - اعطال شتران بی رسن
ومردان بی سلاح تا انه عطلة و فرق عطال شتر ای
حسان - وتعطّل الرجل ای بقی بلا عمل له والاسم
العطلة یعنی بیکاری تعطیل خالی گذاشتن معطّلة
ای خالیة عن الماء وفی الحدیث عن عائشة رض
فی امرأة توفیت فقالت عطّلوها ای انزعوا حلیها
معطّل زمین موات ابل معطّلة لا راعی لها -
عطالة بالفتح کوهی وبضم عیطل زن دراز
و شتر دراز گردن -

عطبول عُطبُول - بالضم زن تمام خلقت
نیکو اندام عطابل عطابیل ج -

عظل عِظال - معاظلة تعاظل بر یکدیگر
ماده سگ [illegible] بیکدیگر رفتن سگان [illegible] ملخ
جرادة عاظل [illegible] ملخ [illegible] (صح

وفاش ۳ وکت ا وقت م) یوم العظالی بالضم یوم
للعرب رکب فیه بعضهم بعضا ویقال رکب الاثنان
والثلاثة الدابة الواحدة تعظّل گرد آمدن قوم
بر چیزی عظال نوعی از تصرف در قوافی شعر

عفل عَفَل - جای دست زدن بیان
پای گوسپند جهت دانستن گرانی - بکی و [illegible]
عفل عفلة بالتحریک بفتح ماده ناقه عفلاء و نعت [illegible] -

عفشل عفشلیل - مرد گران جان - وزن
سست گوشت کندپیر و العفشلیل ایضا
الکسائی الجافی -

عقل عَقل - جامه سرخ - و خرد و دانش -
دریافتن عج فذ ک ۳ یقال عقل یعقل عقلا
ومعقولا ایضا وهو مصدر قال سیبویه [illegible]
لان المصدر لا یأتی علی مفعول البتة ویتأول المعقول
فیقول کانه عقل الشی ای حبس و ایّد وشدّ [illegible]
قال ویستغنی بهذا عن المفعول الذی یکون
مصدرا عاقل عقول نعت [illegible]
کشته را یقال عقلت القتیل ای [illegible]
قال الاصمعی سمّیت الدیة [illegible]
کانت تعقل بفناء ولی المقتول [illegible]
[illegible] عقلت القتول [illegible]
وان کانت [illegible]
بدیت یقال [illegible]
للدیة [illegible]
یقال [illegible]

وهذا هو الفتح [illegible] قبلت ابل

و في الحديث لا تقبل الصلاة [illegible] ولا [illegible]

قال ابو حنيفة [illegible] الى [illegible]

فقال [illegible]

قال [illegible] في ذلك

[illegible]

[illegible] وايضا [illegible]

[illegible] فقال [illegible] الا [illegible]

في الجبل العالي [illegible] نام كوه [illegible]

[illegible]

[illegible] ويقال [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ويقال [illegible] بالناس

[illegible]

[illegible] نام [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

اي [illegible] الاول

اي على ما كانوا يتقاتلون في الجاهلية فكذا في الاسلام

عاقلة الرجل خويشان كشنده كه ديت [illegible]

قسمت كنند [illegible] بالضم والتشديد [illegible]

[illegible]

وداديكى [illegible] قبل الامر كار [illegible] پوشيده و

درهم [illegible] بالتصغير [illegible] قبيل [illegible]

[illegible]

[illegible] ويقال [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

عقل [illegible]

[illegible]

كردن [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

زوند باہم وعکل بہ أي حدس يعني دریافت
وعکلت الشجرة أي اجتمع فيها الدردي عکل
بالضم قبیلۂ ونام شہرے عوکل زن گول۔ ودیگ
تودۂ بزرگ کم از عقنقل عوکلۃ مثله۔

علل۔ عَلّ کنۂ لاغر۔ ومرد پیر ریزہ اندام
بنو العلات ہم اولاد رجل من نسوة شتی سمیت
بذلک لان الذی تزوجها علی اولی قد کان
قبلها نا ہلا ثم عل من ہذه۔ علل بفتحتین دوبارہ
خوردن آب یقال علل بعد نهل عع ف اض
ک ۲ دوبارہ خورانیدن لازم متعد۔ اعلال
خداوند شتران دوبارہ خوردہ شدن بازگردانیدن
شتر را سیراب ناشده ویقال انه بالغین المعجمة
کانه من العطش والاول هو المسموع۔ وعل الضارب
المضرب اذا تابع علیه الضرب۔ وفي المثل عرض
علی سوم عالة ای لم یبالغ لان العالة لا یعرض
علیها الشرب عرضا یبالغ فیه کالعرض علی الناہلة
علة بالکسر بیماری علیل نعت منه۔ اعتلال بیمار
بیمار شدن۔ وبہانہ جستن بر کسے۔ وبازداشتن
کسے را از کارے ویقال اعتله ای تجنی علیه۔
وقولهم علی علاته ای علی کل حال تعلیل سیراب
کردن بعد سیرابی۔ ومیوہ چیدن مرة بعد اخری
ومشغول کردن کسے ابکارے یقال فلان
یعلل نفسه بتعلة۔ وتعلل به ای تلہی به وتجزا۔
وعلل الشئ فهو معلول معلل بکسر الثالث یوم
من ایام العجوز۔ علالة بالضم آنچہ بوسے بہانہ کنند

وبقیۂ شیر وباقی ہر چیزے ویقال تعاللت الناقة
تا غایت رفتار او راندم علیة بالکسر دوارہ علالی
ج۔ عل ولعل کلمہ یقال علک تفعل وعلی افعل
ولعلی افعل وربما قالوا علنی ولعلنی واصله
بغیر اللام الاولی وانما زیدت توکیدا ومعناه التوقع
لمرجوا ومخوف وفیه طمع واشفاق وهو حرف
مثل ان وان وکان ولکن ولیت الا انها
تعمل عمل الفعل لشبهها به فتنصب الاسم وترفع الخبر
وبعضهم یخفض ما بعدها فیقول لعل زید قائم ولعل
زید قائم علعل بضمتین استخوانے کہ برآید بر شکم
مثل زبان۔ وچکاوک نر وعلعل بفتحتین اندام مرد
یعالیل ابرہاے بہم نشستہ یعلول بالضم یکے
وغوزہاے آب۔

عمل۔ عمل بفتحتین نام مردے وکار کردن
عع ک اف ۲ اعمال کار فرمودن۔ ودر کار
آوردن استعمال بکار داشتن۔ وکار کرد جستن
اعتمال اضطراب کردن در عمل عمل ک ۲ مرد
کارکن عمول بالفتح مثله یعملة ناقۂ استوار
طریق معمل بفتح سہ راہ رفتہ ومسلوک عامل الرمح
نزدیک سنان عاملة قبیلۂ از یمن وتعمل فلان
لکذا کارے گرفت از خود وتعمیل عمل دادن عمالة
بالضم مرد کارکن۔

عمثل۔ عمیثل بفتحتین دم کشان۔ ودامن
فرو واندازندہ۔ وشیر عمیثلة ناقۂ شگرف۔

عول۔ عول۔ عولة۔ آواز بر داشتن در گریہ

الاسم الغزل بفتحتین وهو مصدر ایضا (عح ک ا
ف ۲) غزل (ک ۲) نعت منه - ویقال فی المثل
هو اغزل من امرئ القیس - وتغزل ای تکلف الغزل
وتغازلوا ای تحادثوا بالغزل - غزالة آفتاب و
آهو بره ماده غزالة الضحی اول چاشت غزل
رشتن اغتزال کذلک عح ف اک ۲ ورشته
بمعنی المغزول ایضا - مغزل ض اوک ا ف ۲
دوک وفی المثل هو اغوی من المغزل قال الفراء
واصله الضم وانما هو من اغزل ای فتل واُدیر
واغزلت المرأة اذا ادارت المغزل - غزل الکلاب
ک ۲ ای فترو هو ان یطلب الغزال حتی اذا ادرکه
وثقاه من فرقه انصرف عنه ولهی -

غسل غسل شستن (عح ف اک ۲)
غسل بفتحتین وسکون ۲ - اسم فیه غسل بالکسر
سرشستنی چون خطمی وگل وامثال آن ومنه
غسلین وهو ما انغسل من لحوم اهل النار ودمائهم
اغتسال غسل آوردن غسول آب غسل مغتسل
کذلک وجای غسل قوله تعالی هذا مغتسل بارد
وشراب غسل بکسر السین وفتحها جای مرده شستن
مغاسل ج - غسالة بالضم آب دست ورو
شسته یعنی مستعمل غسیل مغسول شسته
فحل غسلة مثال همزة الذی یکثر الضراب ولا یلقح
ویقال لحنظلة بن الراهب غسیل الملائکة لانه
استشهد یوم احد فغسله الملائکة -

غضل - اغضالت الشجرة - التفت فی غضاتها

غطل غیطلة درخت انبوه غیطل ق -
و آهوی ماده گاو باشیر غیاطل ج - وانبوهی
و برآمدگی تاریکی شب -

غفل غفلة غفول بی خبری (عح ف اض)
اغفال شتر بی داغ و بیاد داشت ماندن چیزی را
وبی داغ کردن ستور را تغافل تغفل بقصد
غافل شدن از چیزی آغفل غفل بالضم زمین مانند
که در وی اثر عمارت نباشد اغفال ای موات
ودابة غفل بی داغ رجل غفل بی تجربه والمغفلة
التی فی الحدیث یا بنا المغفلة -

غلل - غالة ... در آمدن چیزی از جوب
وغیره و ... غلائل ج - غلل آب در میان
درختان اغلال ق - و ... که ... دست یک
گاو پیدا و گاو ... پیدا شود - و پالونه - وتشنگی
ویقال غل الرجل ... لا یغل غلا فهو غلول
غلیل ... تشنگی - وکینه - ودانه
خرما با پوست کوفته مستور غلغلة شتاب
رفتن مغلغلة پیغام که از شهری بشهری برند غال نشیبی
پست درخت ناک - ونیست سلم وطلح وگیاه
غلان بالضم ج - بعیر غلان بالفتح سخت تشنه ...
کذلک - ویقال نعم غلول الشیخ هذا ای الطعام
الذی یدخله جوفه - غلالة بالکسر ما کچه که در زیر
جامه وزره پوشند غل بالکسر کینه وکینه داشتن
عح ف اک ۲ یقال غل صدره اذا کان ذاغش
وحقد - غل بالضم گردن بند اغلال ق -

وغیل المرأة السیئة الخلق غل غل یتناول غل شاذ و
ویقال بالدال وغل ای شیٔ من الابل وقید
غُلّة غلل ایضا - وزش تشنگی غل بالفتح درآوردن
و درآمدن یقال غله فانغل لازم متعد یقال
غل الکبش تغیبه من نجران بدفع الالیة - و
یقال غل فلان فی الغاو - غلول بالضم خیانت
کردن در غنیمت (جع ق ص اص ۳) قوله تعالی
وما کان لنبی ان یَغُلّ ویُغَلّ ایضا قری معلوما و
مجهولا فالاول ان یخون الثانی یحتمل ان یکون
بمعنی یخان ای یوخذ من غنیمته وبمعنی ان یخون
ای ینسب الی الغلول قال ابو عبیدة الغلول
من المغنم خاصة یقال غل من المغنم ای خان
و اغل مثله و رفتن آب میان درختان فتغلغل
کذلک - وغل البعیر اذا لم یروَ - وفی الحدیث
لا اغلال ولا اسلال ای لا خیانة ولا سرقة -
و غلالة الضباع غلّه کرد آب و زمین اغلال ایضا
تشنه داشتن وغلّه قوم فرا رسیدن - و خوار بار
کشانیدن - و دریافتن زمین گیاه را که
غال خوانند - و تیز نگریستن یقال اغل بصره ای
شدد النظر - استغلال غله گرفتن - و غله آوردن
خواستن - و برکشانیدن غله داشتن -

غلل غمل - موضعه - و پوست خوش داده
پیچیده بجاے نهادن تا نرم شود وغمیل نعت
تمین بالنون مثله و خیار و میوه که نیم رس را خوابانیده
تا تمام رسد غمول آنکه بر وے چیزے دیگر پوشیده

تا خوے کند - و نبات که بر هم نشسته باشد و یکدیگر را
پوشیده غملول بالضم وادی با درخت و علف
وکذلک کل بالفتح من شجرا و غمام او ظلمة حتی
تسمی الزاویة غملولا -

غول - غَول - بناگاه گرفتن و هلاک کردن
وخاک - و موضعی - و دوری بیابان - و کشیدگی
قوله تعالی لا فیها غول ای لیس فیها غائلة الصداع
و دور بودن بناگاه غول بالضم ن - و هر چه بناگاه
فرو گیرد و هلاک کند اغوال غیلان بالکسر ج -
و یقال غالته غول ای وقع فی مهلکة و الغضب
غول الحلم لانه یغتاله و یذهب به و اغتال الشی
ای لا یستبین الشی فیها من بعدها و سعتها -
تغول گونا گون شدن وتغولت المرأة ای تلونت
مغاولة شتافتن اغتیال بناگاه کشتن غیلة بالکسر
اسم منه و الاصل الواو مغول بالکسر تیغ کارد
کرد - میان عصا و تا نیام وار باشد - و تمام مردسته
غولان بالفتح گیاهیست ازشور ها -

غیل غیل - بالکسر بیشه شیر الیه نسبتها الماء
غیل ج - غیل و منه تغیل الشجر غیلة بالفتح
و اغتال الغلام ای غلظ و سمن غیلة بالکسر الجماع
مع الرضاع و فی الحدیث لقد هممت ان انهی
عن الغیلة - و یقال اضرت به الغیلة کولد فلان
اذا اتیت امه و هی ترضعه غیل بالفتح اسم
ذلک اللبن - و اغالت المرأة و لدها فهو مغیلة
اذا سقته الغیل فهو مغیل - و یقال فلان ثبد

ای غشی آمد وہی تر شد ۔ غبل ایضا آب روان که در کشتزار رود و فی الحدیث ما سقی بالغیل ففیه العشر وما سقی بالدلو ففیه نصف العشر و بازوے سطبر پر گوشت غائلة بدی مغالة بالفتح کذلک غول بلاہا و تخفیها ام غیلان میوۀ درخت سمر غیلان نام مردے وهو ذو الرمة بن عقبة الشاعر۔

غیل المکان ۔ جاے فراوان درخت شد (نسخه) ک اف ۲ غیل نعت منه و غیل غیل خرما بنان پیچیده ۔

غیدل ۔ بجندل زندگانی با فراخی و فراوانی ۔

غدفل ۔ کسبحل مرد دراز بالا و شتر تمام خلقت کلان جثه و زندگانی فراخ و جامهٔ کهنه غدافل ج و منه عرفی بر داک من غدافل قال الرجال رجلا از بکسوه فوعده فالقی خلقانه فلم یکسه نجمه غدفلة کسبحلة مهربانی فراخ و بلادة غدفلة بیاد و سیع کیش غدافل کعلابط چهار پیاده سوم بعیر غدافل کذلک غدفل ای وقع فی الاهنین ۔

غزحلة ۔ کجحر و حاة چوب دستی ۔

غسول الدار ۔ آب را بر انگیخت ۔

غشنفل ۔ کجعفر روباه ۔

غنبول ۔ کزنبور پرنده است ۔

رجل غفشل ۔ کجندل گم نام ام غفشل گفتار ۔

غنجل ۔ کقنفذ سیاه گوش غناجل ج غنجول بالضم و ابه است غیر معلوم الحقیقة ۔

غندلانی ۔ بالضم گنده سر ۔

فصل الفاء

فال ۔ فال ۔ بمعنی شگون افؤال ج افول فال گرفتن و فی الحدیث انه کان یحب الفال و یکره الطیرة و تفأل کذلک ۔ فال نوشته اندازی کودکان مثال آمده معد شد ۔

فتل ۔ فتیلة ۔ بابیه فتیل رشته دراز خرما که میان شکاف است و فتیل الفتیل ۔ مجازی بر گردانیدن ویقال ما اغنی فلان فتیلا من فلان ای فی الغرو القار ۔ اثر پوشن و دار غایته فتل فتلی نیز و در میان آبیج و پهلوے شتر و فتل افتل فتول فتل الاجری ای بین الفتل ۔

فجل ۔ فجل ۔ بالضم ترب فجل سیفجله بجلد رقا ۔ پیپسر ان ۔

فحل ۔ فحل ۔ گشن و ستاره سهیل و نام مردے و حصیر و فی الحدیث انه علیه السلام دخل علی رجل من الانصار و فی ناحیة البیت فحل من تلک الفحول فامر بناحیة منه فرش ثم صلی علیه فحول بالضم فحال فحالة بالکسر ج ۔ فحالة بالکسر مصدر منه ۔ افحال فحل بعاریت دادن ۔ و فحلت ابلی ارسلت فیها فحلا فحیل گشن با اصل نیکو از شتر یقال فحل فحیل ۔ فحال النخل بالضم والتشدید نر خرما بنان یعنی سبب بر فحاحیل ج ۔ و قد یقال فیها فحل و فحول ولا یقال فحال الا فی النخل ۔ استفحال بزرگ شدن کار تفحل بخص مانستن امرأة فحلة بالفتح ای سلیطة ۔

فرعل ۔ فرعل یعنی بچه کفتار و فی المثل

اغزل من فرعل وهو من الغزل والمعاشقة -
فسل - فَسل - مرد ناکس فسول شاه فسلاء
افسال فسال فسول ج - فسالة بالفتح مصدر منه
فسولة بالضم کذا کما (تح فیهما) فسالة الحدید بالضم
سوهان آهن تفسیل سست کردن وقت نشاط مرد گردد
و بهانه کند تفسیل فسیلة نهال خرما فسلان ج -
فسکل - فُسکل - بکسرتین اسپی که در میدان
سپس همه آید رجل فسکل مرد کاهل ناکس والعامة
تقول فُسکل بالضم قال ابو الغوث خیل الرهان
عشرة اولها المجلّی وهو السابق ثم المصلّی ثم المسلّی ثم التالی
ثم العاطف ثم المرتاح ثم المؤمل ثم الحظی ثم اللطیم
ثم السکیت وهو الفسکل والقاشور ایضاً -
فشل - فَشل - بالفتح چیزی از ساختگی هودج
و مرد ترسنده بددل افشال ج - فشل بفتحتین
مصدر منه (ع ک اف ۳) تفشل روان شدن آب
فیشلة سر نره -
فصل - فَصل - یک بخش از چهار بخش سال
واز سخن و جز آن فصول ج - و جدا کردن
و جدا شدن متعد لازم صلته من - انفصال جدا
شدن فصال از شیر باز کردن کودک را فصال
کذا که - مفاصلة جدائی کردن و شریک مفصل
بالکسر پیوند اندام و منفصل الجبل من الرملة یکون
بینها رضراض و حصا صغار یصفو ماؤه - مفصل
ک اف ۲ زبان فاصلة تمامی آیت قرآن - و
یکی از دو ادات عروض و آن دو فاصله است
صغری و کبری و فی الحدیث ان من انفق نفقة
فاصلة فله من الاجر کذا تفسیره هی التی فصلت
بین ایمانه و کفره - فصیل دیوار درون حصار -
و شتر بچه از مادر جدا شده فصلان فصال ج -
فصیلة الرجل گروه نزدیکان مرد یقال جاؤا
بفصیلتهم ای باجمعهم - عقد مفصل رشته مروارید
که میان هر دو لولوی مهره کشیده باشند
تفصیل پیدا کردن - و جدا جدا کردن - و فصل
فصل ساختن کتاب و سخن را - و اندام اندام
کردن قصاب گوسپند را فیصل حاکم و حکمی که
میان حق و باطل جدا کند -
فضل - فَضل - فضیلة فزونی خلاف النقص
والنقیصة - افضال نیکوئی کردن صلته بعلی -
و رجل مفضال و امرأة مفضالة علی قومها
اذا کانت ذات فضل سمحة متفضل نیکوئی کننده
و فزونی جوینده بر اقران خود و منه قوله تعالی
یرید ان یتفضل علیکم و افزون آوردن چیزی
صلته من استفضال شاه و نیکوئی جستن تفضیل
برگزیدن کسی را بر کسی - و حکم کردن بفضل کسی
مفاضلة نبرد کردن بفضل یقال فاضلته ففضلته
ای غلبته بالفضل - فضلة فضالة زیاده مانده
و فضل منه شیء ف ۳ یفضل ض ۲ و فضل یفضل
ک اف ۳ لغة فیه و اخری ایضاً مرکبة من بین
و هو فضل یفضل ک اض ۲ و هو شاذ لا نظیر له
قال سیبویه هذا عند اصحابنا انما یجیء علی لغتین

قال وکذلک الجمع شثم وبست تموت وکثبت تکوو -
ویقال تفضلت المرأة فی بیتها ای لبست ثیاب الفضل
وذلک ثوب واحد لاکی اما کالنعل ونحوه والمرأة
فضل بضمتین مثال جنب وکذلک الرجل وانما
سقطت النون من کمی اما لاضافة لان اللام
کالمحجة لا یعتد بها فی مثل هذا الموضع کقولک
لا اباک والاصل انه لا اباک ولا یعتد فی کلک
وهو نمرة لا تحتسبک ولا یحذف النون فی مثل
هذا الا عند اللام دون سائر حروف الخفض -
ویقال ان فضول الفضاة مثل الرکبة والجلسة -
فعلول فطحل مثال ھزبر من زمن الازمان
لم یخلق فیه الناس فطحل بالفتح نام مردے -
فعل نقل کردن نقل از جای بجای و قری
قوله تعالی واوحینا الیهم فعل الخیرات بالفتح فعل
بالکسر کردار و اسم فیه فعال بالفتح مثال تحیة وتحیات
فعال بالفتح کرم ونیکوئی و مصدر ایضا مثل ذهاب
ویقال هو ساحر وفعله حسنة وقبیحة ای فنال
بفتان دو دست بافتن بریکیه ساحلدار این فال
شدن کاریقال فعلت والفعل اقول کذلک رسم و اسم
فعل به افعل لازم و مثل فعل یقال افعل
افعل اذا ارقد من سهر او جنون -
فعل نقل - رفته دست کار و نقر فلول
فی سیف افلل شد و بیرون کردن فلکها
(فتح وضم) وشکسته فلل جمع فیه الفضا
یقال فلان فلال ای بالکسر نقلل رفته شدن
وخشن درستے تیغ وتفلل تفلل اذا اصاب الحجارة
فتکسر - ویقال جاء فل القوم ای منهزمهم یستوی
فیه الواحد والجمع یقال رجل فل وقوم فل و
فلول و فلال بالکسر ایضا ویقال من فل ذل
و من امر فل فل بالکسر زمین خشک سبے نبات
و تری افلال بچنان زمین سپیدان و سپاستو
و مال ماندن فلیل قلیل ریسمه ازوه - ودرون
نقد تشتر رخنه شده باشد فلفل بالضم پلپل خترم
متفلفل شراب زبان گزو تفلفل فلا و مثال القیت
اذا اسود وشت تما م - افل الحدید بود -
نقره وفت من افلان الا لی حبل القرحم و لو کان
تحیها انقسا اذ ای افلا عدما قسال ذلک فی غیر الشا
الشمسر دے -
فعلل فلطل - اسم من اسماء الباطل یقال
هو الضلال بن فهلل نیز دوده -
فول - فول - باقلی وشحو ایضا -
فیل - فیل - پیل افیال فیول فیلة والجمع
فی - فیال پیلبان رجل فیل الرأی بالکسر ای
ضعیف الرأی قال الرأی کذا - فیالة
سست رای شدن (نحو ضرب کرم) تفییل
ضعیف رای کردن - و بشعف رای نسبت
کردن فیل فی اکرم - شد و ضعیف رای
نال یکان بگوشت تندی دیگه -
فنکلیس - کنیزین بلا -
فحجل - جعفر ذکر ابتهاة وفسره بالفتح و

وهذى انه وهم وانما الافحج هو الفحل كانهم
لما ذكروه اوردته۔
تفحل۔ آہستگی و بردباری پدید آرکرد و آماده شد
و بارچه بهتر پوشید۔
فداکل۔ کارہاے بزرگ۔
فرجلة۔ پاها دورنهادن وشتابی کردن فرجل
بروزن ومعنی فرجن یعنی پشت خار ستور۔
فرزال۔ بالکسر فید وکار آهنگران فرزلته قیده
ورجل فرزل کقنفذ مرد و فرک۔
الفرافل۔ کعلابط سویق بنیوشته عمان۔
الفیزلة من الارض۔ زمین زود سیلاب۔
فصعل۔ کزبرج وقنفذ کژدم یا بچه خرد کژدم
و مرد ناکس۔
فعل۔ یعنی فم است واللام زائده۔
فوفل۔ بالضم والفتح درختیست همچو درخت نارجیل
که خوشه آن همچو خرما بار بیگیرد وجید الالوان دام الجمال
العلیقلة والالتهاب بالعین وهو افوفلة۔
فقل۔ بالفتح غله را باد دادن عج ف ا ض ۲
ویقع الدق بالمفقلة وارض کثیرة الفقل زمین
بسیار غاده وقد افقلت فقل بالضم ماهی است
خرد بقدر انگشتی زهر دار نا خوردنی۔
فقولة۔ بچاره وخشم گرفتن فقحل بالضم لغت منه
فقحل بالفتح نبیله پست از شیبان۔
فقشل۔ کزبرج زن بیشنگ و گردن پیل۔
فنجل۔ کقنفذ سیاه گوش و کجفر مرد یک پیش پاها
نزدیک نهد و پاشنها دور۔
فنجلة۔ دوری ساقها و قدمها و فوعیست
از رفاشست فنجلی شاه۔
فنذلة۔ والد اونیبا الکاتب ابی بکر بن ابی محمد۔
منفشل۔ پراگنده کننده ویقال انا منفشلا
لحیته ای منفشار۔

فصل القاف

قبل۔ قبل پیش وهو نقیض بعد قبل
بضمتین وسکون ۲۔ اندام پیش نقیض دبر
ووقع السهم بقبل الهدف وبدبره ای من مقدمه
ومؤخره۔ ویقال انزل فی قبل الجبل ای سفحه
وذلک فی قبل الشتاء والصیف ای فی اوله
ویقال اقبل قبلک ای اتوجه تحرک۔ قبلة بالضم
بوسه وبالکسر جهتی که روی بوسے آرند در نماز
ویقال ماله قبلة ولا دبرة ای لا جهة لامره۔
ومن این قبالتک ای جهتک۔ وجلست قبالته
بالضم ای تجاهه یعنی رو یا روی او وقبال النعل
بالکسر دوال پیش نعل که میان انگشتان باشد
وقابلت النعل واقبلتها ای جعلت لها قبالین
واخذت الامر بقوابله ای باوائله۔ قبالة بالکسر
نام نامه عج ک اف ۲ قابلة شب آینده و
نام نات قبیل قبول شاه۔ قبول بالضم
پیش آمدن۔ وو زیدن باد صبا (عج ف ا
ض ۲) و داور ازساقی گرفتن (عج کم اف
عام قابل مقبل سال آینده ویقال فتح الفم

ما قبل وما دبر وبعضهم لا یقول فیه فعل - قبول
بالفتح پذیرفتن وهو مصدر شاذ وتقبل کذلک ع
ک اف ه ۳ و با و پیش ضد دبر قبل بفتحتین بلندی
زمین که پیش آید یقال رأیت بذلک القبل شخصا
و در آمدگی پیش هر دو پاے و بیرون آمدگی پا
و یقال رأینا الهلال قبلا اذا لم یکن رئی قبل
ذلک والقبل ایضاً اقبال السواد فی العین
علی الانف یقال قبلت عینه واقبلتها انا وقبلت
اقبل نعت منه شاة قبلاء التی اقبل قرناها
علی وجهها و بے اندیشه و استحضار سخن گفتن یقال
تکلم فلان قبلا فاجاد - و در جبهه قبلا اذا انشاته
ارتجالا لم تک اعددته و مهره که برگردن اسپ بندد
بجهت چشم زخم و بجهت فربه دان والقبل ایضاً
ان تشرب الابل الماء وهو یصب علی رؤسها
و جمع قبالة وهی الکفالة - ویقال رأیته قبلا ای
مقابلة وعیانا وقبلا بفتحتین وقبلا کذلک ا ف ه ۲
قوله تعالی او یاتیهم العذاب قبلا قرئ علی الثلاثة
ای عیانا - قبل ایضاً کذلک ا ف ه ۲ نزد - وطاقت
یقال لی قبل فلان حق ای عنده و مالی به قبل
ای طاقة - ولا اکلمه الی عشر من ذی قبل
[illegible] ای فیما استأنف - قبیل پذیرفتار - و جماعة
مردم [illegible]
قوله [illegible] تعالی [illegible]
[illegible]
[illegible]

پدید آرد بوقت رشتن - و باکار و حریف قوم قبالة
بالفتح پذیرفتاری کردن ع ف اض ۳ ک ۲ وصلة
بالباء - ونحن فی قبالته ای فی عرافته وبکسر القاف
ایضاً قبیله تم قبائل ج - و پایهاے [illegible]
اقبال پیش آمدن ضد [illegible] آوردن [illegible]
نقیض ادبار یقال اقبل مقبلا بفتح الباء و مثال
ادخلنی مدخل صدق و چیزے پیش کسے داشتن
یقال اقبلنا الرماح نحو القوم - واقبلته الشی
ای جعلته یلی قبالته - مقابلة دو کتاب را باهم راست
کردن - و رو با روے شدن تقابل مثله - رجل
مقابل بفتح الباء ای کریم النسب من قبل ابویه
اقتبال برگرفتن کاری را اقتبل امره ای استأنفه
مقتبل الشباب جوان مرد واقتبل الخطبة ای ارتجلها
استقبال پیش آمدن ضد استدبار شاة مقابلة
گوسپندی پاره گوش بریده و از پیش آویختگان شده
و مدابرة پس آویختگان گذاشته -
قتل کشتن تقتال قتلة کذلک ع
ف ه اض ۲ مقاتل الانسان جایها که بزدن آنجا
مردم کشته شود و یقال مقتل الرجل بین فکیه و نیکو
دانستن چیزے را قوله تعالی وما قتلوه یقینا ای
لم یحیطوا به علما ویقال قتله خبرا و آمیختن شراب
با آب قتال با کسے کشش کردن قیتال بالیا کذلک
مقاتلة بکسر التاء کشش کنندگان قتل بالکسر
اقتال ج - ویقال هما قتلان ای مثلان - اقتال
کشتن دادن تقتیل بسیار کشتن قوله تعالی وقتلوا

تقتیلا شد و للکثرة رجل مقتّل مجرب - قلب مقتّل
تذلّل قتله العشق - استقتال کشتن خواستن رجل
قتیل امرأة قتیل کشته رجال ونسوة قتلی فان
لم تذکر المرأة قلت هذه قتیلة فلان - ومررت بقتیلة
لانک تسلک به طریقة الاسم - امرأة قتول اے
قاتلة - قتال بالفتح نفس وتن ناقة ذات قتال
استوارتنا ویقال قتّله یعنی بر تن زد او را
کما یقال جنّده ورأسه وفأده ویقال قُتِل الرجل
فهو مقتول فان کان قتله العشق او الجن قیل
اقتُتِل ولا یقال فی هذین الا کذا - تقتّل بحاجت
آمدن و برگشتن - و درپیچیدن در رفتار یقال
فیه تقتّل الرجل لحاجته ای تأتّی لها - وتقتّلت المرأة
فی مشیتها اذا تقبلت وتثنت وتکسرت - تقاتل
اقتتال کشش کردن یقال تقاتلوا اقتتلوا و
لم یدغم لان التاء غیر لازمة ومنهم من یدغم ویقول
قتّلوا یقتّلون بحذف الالف من اقتتلوا ونقل
حرکة التاء الی القاف وتصدیق ذلک قراءة الحسن
الا من خطف الخطفة ومنهم یکسر القاف فیهما
لالتقاء الساکنین فان فاعل من الاول مُقَتِّل
بفتح القاف ومن الثانی مقتّل بکسرها واهل مکة
یقولون مُقُتِّل یتبعون الضمة الضمة -

قثل - قثول - بالکسر وتشدید اللام مرد فرومایه
سست مثل عثول -

قحل - قحول - بالضم خشک شدن عع بفتحها
متقحّل مرد خشک اندام بدحال قحل بفتحتین ایضا
ستبر منه عع ک اف ۳ شیخ قحل بالکسر والسکون
پیر پوست بر استخوان خشک شده انقحل بکسر الهمزه
پیر سال خورده اقحال خشک کردن قحال بالضم
بیماری گوسپند -

قذل - قذال - بالفتح پس سر وجها قذالان
اقذلة ج - قذل بضمتین کذلک - قذل جور کردن
و در پس سر زدن عع ف اض ۲ -

قذعل - قذعل - مثال جعفر مرد خوار بے قدر
اقذعلال و شوار شدن - یقال ما عنده قذعملة
اے شی -

قذعمل - قذعملة - ایضا زن پست خسیس قلیط
قذلیم وشتر شگرف اندام قذعمل کذلک -

قذفل - قذفیل - شتر شگرف ستبر وقیل
انه ضرب -

قرزل - قرزل - بالضم نام اسپے و مرد فرد
قرطل - قرطالة - تنگ بار خر قرطال ج -
قرعبل - قرعبلانة - بفتحتین جانورے -
قرقل - قراقل - پیراهن زنان قرقل بفتحتین
بیگانه وتسمیه العامة قرقر -

قرمل - قرمل - بالفتح درخت بے خار و فی المثل
ذلیل عاذ بقرملة - قرمل بکسرتین شتر کره بختی قرامل
شتران دوکوهانه - و موے بند زنان -

قزل - قزل - بفتحتین لنگی زشت (عع ک ونا)
اقزل نعت منه - قزلان لنگان رفتن -

قسطل - قسطل - قصطل - گرد قسطال لغة -

فیہ کانہ ممدود ومنہ مع قلت فعلال فی غیر المضاعف۔
قسطلانیۃ قوس قزح وسرخی شفق۔

قصل - قصل - بریدن سیف مقصل بالکسر وقصال ای قطاع - قصیل ما اقطع من الزرع وہو رطب قصلت الدابۃ علفتہا القصیل تجیل بالکسر ضعیف وفرومایہ قصالۃ بالضم کفہ کہ گندم قصل فی الطعام مثل الزوان - قصلۃ بالکسر یکے گلہ شتر۔

قصمل - قصملۃ - ای قطعۃ مقصمل شبان تحت عصا۔

قصعل - قصعل - بضمتین ناکس مثل قزل۔

قطل - قطل - بریدن ع ف اکثر مقطول قطیل نعت منہ نخلۃ قطیل اذا قطعت من اصلہا قسطلت و نام مردے جمع قطل بضمتین ای مقطوع مقطلۃ بالکسر آنچہ بوے برند مقاطل ج - قطیلۃ پارۂ از گلیم و جامہ کہ خود را بوے خشک کنند قاطول موضعست۔

قطربل - قطربل - بضمتین وتشدید الباء موضعے بعراق۔

قعل - قعال - بالضم گل انگور یقال اقعل والکرم گل کرد رز قاعلۃ کوہ بلند قواعل ج قعول لہ نوعے از رفتار۔

قعثل - قعثلۃ مثلہ مقعثل [illegible] کہ [illegible] شتر [illegible] و باشد۔

قفل - قفل - بالضم ج قفل بالفتح آنچہ خشک شود از درخت قفیل مثلہ - و گیاہ۔

وتازیانہ درہم قفالۃ درم باسنگ قفول از سفر بازگشتن ع ف اض ۲ قافلۃ گروہ از سفر بازگردیدہ قفول ایضا خشک شدن ع ف ا ک ۲ خیل قوافل اسپان باریک شدہ اقفال خشک کردن - وبازداشتن لشکر را از رفتن و قفل کردن ودر را التقفیل مثلہ تقفل الید ین بخیل قیفال رگ سر بروے معرب۔

قفعل - اقفعلال - برا گرفتن دست۔

قفشل - قفشلیل - کفابہ معرب۔

قفل - قوافل - بالفتح قوسے از شخیج۔

قلل - قلیل - اندک قلل ج مثال سریر و سرر قوم قلیلون وقلیل ایضا قولہ تعم واذکروا اذ انتم قلیل مقالۃ کمی وکم شدن (ع ف اکا) اقلال کم کردن - وچیزے درویش شدن - وبرداشتن تقلیل کم کردن وکم نمودن قل بالضم کمی یقال الحمد للہ علی القل والکثر بالضم والکسر ہردو - ویقال مالہ قل ولاکثر نیست او را کم و بیش وفی الحدیث الربوا وان کثر فہو الی قل ویقال للمقول ہو قل بن قل - وقولہم لم یترک قلیلا ولا کثیرا قال ابوعبیدۃ فانہم یبدؤن بالادون کقولہم القمران والعمران قلۃ بالضم سرکوہ - و بالا ے ہر چیزے - و تا ر سر مردم - قلل بفتح اللام [illegible] و خنور بزرگ قل بالکسر [illegible] یقال اخذہ قل [illegible] استقلال [illegible] و [illegible] آمدن [illegible] برداشتن قلال بالضم اندک جبل قلقل و فرس قلقل بضمتین سبک

له و قول الجوہری القفل موضع [illegible]

قلقلانی مرغی چون فاخته قلقلان گیاهی قلقل کبستین گیاهی که تخم سیاه دارد قلقلة بانگ کردن و جنبانیدن قلقال بالکسر مصدر و بالفتح اسم یعنی جنبش مثال زلزال و زلزال تقلقل اضطراب کردن ـ

قمل ـ قمل ـ سپش قملة یکی قمل بفتحتین باسپس شدن ـ وشکم کلان شدن ع ک اف ۲ قملی مرد حقیر قمل بالضم والتشدید کذا و اما قملة الزرع فدویبة اخری تطیر کالجراد ـ ویقال اقمل الرمث والعرفج اذا بدا ورقه صغارا اول ما ینفطر ـ

قنشل قنشل ـ زشت رفتار ـ

قنبل ـ قنبلة ـ گله اسپ از سی تا چهل وگروه مردم قنابل ج ـ

قندل ـ قندل ـ کلان سر قال ابو عمرو وهو قندل و قنذل کلان سر و دراز سر قندیل کابسرم ـ

قنقل ـ قنقل ـ پیمانه بزرگ ـ و نام تاج کسری ـ

قول ـ قول ـ قولة ـ مقال ـ مقالة گفتن (ع ن اض ۲) ویقال کثر القیل والقال وبها اسمان فیهما و قری قوله تعالی ذلک عیسی بن مریم قول الحق الذی فیه یمترون و کذلک قاله یقال کثرت قالة الناس ـ رجل قول و قوم قول بضم ۲ و بسکینه مثال صبور و صبر ـ رجل مقول و مقوال بالکسر فیهما و قولة و قوال و تقولة مرد زبان آور و بسیار سخن مقول ک اف ۲ ایضا زبان ـ و هنر بلغت اهل یمن اقوال ج مقاول ...ل بالفتح ملک حمیر ...ملکه و اصله قیل بالتشدید کانه الذی له قول ما ینفذ والجمع اقیال واقوال ـ و قول بالضم جمع قائل مثال راکع و رکع ـ قال چیزی که بیشتر نسبت کنند اقوال تقویل بر کسی سخن دعوی کردن یقال قولتنی مالم اقل واقولنی ای ادعیته علی و تقول علیه ای کذب علیه ـ و قال علیه ای تحکم ـ مقاولة تقاول باکسی قول کردن و گفت و شنید کردن والعرب تجری تقول وحدها فی الاستفهام مجری تظن فی العمل تقول امتی تقول الدار تجمعنا و علام تقول الرمح یثقل ساعدی ای متی تظن و علام تظن فنصبا الدار والرمح کما ینصب بالظن و بنو سلیم یجرون متصرف قلت فی غیر الاستفهام ایضا مجری الظن فیعدونه الی مفعولین فعلی مذهبهم یجوز فتح ان بعد القول ـ

قهل یقهل ـ ژنده هیات شدن ـ و کار ناساخته ماندن رجل متقهل مرد پوست بر استخوان خشک شده و بدحال مثل متقحل ـ قهل ناسپاسی نمودن و نیکوئی (ع لفتحها) اقهال بناباست مشغول شدن و نفس خود را آلودن انقهال ضعیف شدن و افتادن ـ

قیل ـ قائلة ـ میان روز قیلولة نیم روز خفتن قیل مقیل کذلک و هو شاذ (ع ف اک ۲) فهو قائل و قوم قیل مثل صاحب و صحب و قیل بالضم والتشدید ایضا ـ قیل ایضا نام مرد و هنر بلغت یمن و اقیال الیمن ملوکها و نیم روز شراب خوردن تقییل مثله تقیل ...

یقال قیاله قتقیل ای سقاه نصف النهار فشرب - قیله ما ورا وس - وخزرج اقاله برانداختن بیع یقال اقلته البیع وقلته وهی لغة قلیلة و درگذاشتن گناه ولم یأت هذا المعنی فی الصحاح والمجمل والدیوان وذکره الزوزنی فی المصادر استقاله اقاله خواستن یقال استقلته البیع فاقالنی ایاه - وتقیل فلان اباه ای اشبهه قیال بالکسر کوهی بلند در بادیه -

قبعاله وقبعاله - باهم نزدیک شدن پیش پاها بادو سیاهی دوشتا لنگ وبا رفتا رست پارفتار کسیکه گویا خاک را با چه ایان

[illegible]

مقشعل کشعریکه درست نا شیده نشده اد [illegible] مقشعل

قحزله - زود انداختن آنرا قحزلته چو بادستی -

قندویل - کلان سر

قندعل - بجرد حل مرد کول .

قنداعل - کلابط فراخ -

قرلی - کرکی پرنده ایست هوشیار لا یری الا فی وقتا علی وجه الماد علی جانب یهوی با حدی عینیه الی قرار الماد طمعا ویرفع الاخری فی الهواء حذرا ومنه المثل احزم من قرلی او احذر ان سا [illegible] [illegible] دان [illegible]

قرشل [illegible] مرد خوار [illegible] [illegible]

قرطله [illegible] وجا [illegible] [illegible]

ولا غوان وشبهة طه لها قول [illegible]

قرنفل وقرنفول - جنکیک دران [illegible]

[illegible] بسیار فحل بالالف [illegible]

[illegible] الذکر ومنه عرفة ای الانثی [illegible]

[illegible] بالطیب تعوامن [illegible] للقلب [illegible]

نافع النقصان [illegible]

وطعام قرنفل ومقرنفل [illegible]

قرته [illegible]

مقرعل [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

قعبل [illegible]

قعدال [illegible]

[illegible] الطعام [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

قنطله [illegible]

قرض تنگ ساخت وقعطل فی الکلام آشفته شد و
عداس بن القعطل شاعر اسمه ثابت ولقب بالقعطل
یقول رجل من بنی زید بن مناة (شعر) فقطل منی
الا ان جالیا + وقعطل عنی قد سمت مکانیا +
قفشله - بزدی تمام با بیرون چیزے -
قفجل - کسفرجل نام شخصے -
قفصل - بالضم اسد -
قفطله من بین یدی - ربودن چیزے را از پیش روے
قمحل - کقنفذ کاسه بزرگ قمحول مثله یا کاسه
خورد و یک تنگ گردن و پینده خورد کوتاه گردن
و کوچک نول و چهار و تقیح عید دو طی را سر قمال
یعنی بر سر ان گره هاست خورد اند که قمال گویم
منتشر گرده در سر دو استخوان وقمل یعنی و مو
شبانان کرد قمال سر سیاه کلان تر از قاعیل شپش
انگشت یقال قمل الشیب ای خرجت براعمه -
قنبل - کبیج گردن پهن و زن کوتاه قد -
قنثاله - پهن خاک وقت رفتار قنثله مثله -
قنجل - کقنفذ بنده -
قنحل - کقنفذ بنده یا بنده بد -
قندفیل - و فرنک یا ناقه سطبر سر بسیار گنده پیل
تشبیهاً لها بالفیل -
قندعل - کجعفر و جل مرد کول قندعل مثله -
قنصل - کقنفذ کوتاه -
قنعدل - کسفرجل مرد کول -
قنفله - رفتار با گرانی و قنقب نام شخصے و نیز
باده و فسرک -
قهبلة - گوسفند خرد و شست و نوعیست از قتا و قهبل
چهره یقال حیا الله قهبلک و قهبله قال یلذ ذلک
او حیاه تحیه تحسنه -

فصل الکاف

کاکل - کوا کل - بوزن فعلل کوتاه اکوپلال
متعدد بر وجه کوکل دفت منه -
کبل - کبل - بند سطبر کبلت الاسیر و کبلته ای
قیدته فهو مکبول و مکبل جمع وهنه اکبال و درنگی
اسب دولوف و کبل اشقیص اوہمین کوتاه مکابلته
باز داشتن و تاخیر کردن و مشعر ان خانه همسایه
تا پیدا کردن خواهد بخرد و شفعه طلب کند مکابله
ذلک - ویقال کبلته کبا دیناراً ای اخره -
کتل - کتله - بالضم گل پاره از خرمای جمع ان
کتل بالکسر شتر پاره و اصلا کتل کوتاه کتیله
تخلیه کردن و ست و سست نیست که کتل نوشته از وقت آن
کتال - کوتاه هیبه زیادة النون -
کثل - کوثل - بن کشتی و تشدید اللام ایضاً -
کحل - کحل - سال قحط و هی معرفة لا یدخلها
الالف واللام لانصرف ولا یقال کحلتهم السنون
ای اصابتهم (صح بفتحها) و آسمان ویقال کحلت
کحل اذالم یکن فی السماء غیم - و فی المثل بادت
عرار کحل - کحل بالضم سرمه - وال بسیار کحل
کے میانگی دست که از رگ جست اندام گونه
ولا یقال عرق الاکحل و در سرمه گردن چشم

الکحل بفتحتین مصدر ع ک اف ۲ ویقال (ع) لیس التکحل فی العینین کالکحل چشمین کحیل امرأة کحلاء۔ کحل کحال بالکسر فیها سرمه کش گنجول [illegible] نام مرد است کحل بفتحتین سرمه داران کحلان دو [illegible] با دو سه [illegible] و تکحل الرجل [illegible] [illegible] بفتحتان تکحل الکحال [illegible] [illegible] [illegible]

الکربل [illegible] [illegible] کربلا [illegible] فی الطین [illegible] کربال بالکسر [illegible] [illegible] [illegible] بر [illegible] مقتل حسین رضی الله عنه.

الکسل [illegible] کاهلی [illegible] کسلان [illegible] کسالی بالضم والفتح ج [illegible] [illegible] الام مثل صحاری امرأة کسال بالکسر [illegible] مثل قوم [illegible] [illegible] الرجل فی الجماع اذا [illegible] [illegible] وکسل [illegible] ایضاً۔

الکفل [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] کفالة بالفتح [illegible] ض ت [illegible] یقال کفلت عنه بالمال لغریمه وکفلت بنفسه

دادن یقال کفلت المال واکفلته ایاه اذا ضمنته ایاه فتکفل به کفلا وکفولا وتکفل تو [illegible] فقال اکفلنیها وعزنی فی الخطاب پس گفت بمن ده [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] تعالی وکفلها زکریا [illegible] [illegible] [illegible] الکفل بفتحتین [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

کلل کل بالفتح [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] الکلالة [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] کلالة [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ایضاً کلة بالکسر کلال [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] الاکلیل [illegible] [illegible] [illegible] الکلل بفتحتین [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

تاج پوشانیدن از ضرب وكلّله تكليلا باكليلها گشت
رجل مُكلّل مرد کوشا و جهد کننده در کار و یقال کلّل
فکلّل ای مضی قدما لم ینهنه و قد یکون کلّل ایضا
بمعنی جَبُن یقال حمل فما کلّل ای ما جبن کانه
من الاضداد ـ انکلال تبسم کردن یقال انکلّ و انکل
و انکلّ بمعنی ای تبسّم و منها الاسنان [illegible]
برق نمودن ابر [illegible]

کمل ـ کمال بالفتح تمام ـ و تمام شدن کمل
بالفتح والضم والکسر ایضا و استکمال و تکامل ای تمّ اکمال
تکمیل تمام کردن و تمامیدن کامل تام ـ و تمام [illegible]
[illegible] یقال اعطیه المال کملا ای [illegible]
و تکامل تمام کردن [illegible] کامل بالضم [illegible]
[illegible] [illegible]

کمهل [illegible] [illegible]
فی الحدیث [illegible] [illegible]
من کامل [illegible]
و کنت [illegible] و فی الحدیث انهم [illegible]
و پدر قبیله [illegible] کامل [illegible] و تمام
رسیدن نبات یقال اکتمل النبات ای تمّ طوله
و ظهر [illegible] کامل بکسرتین تمام چابک یا اسپ ـ

کمل [illegible] [illegible]
از درخت [illegible] ـ

کول ـ کولان بالفتح [illegible] [illegible]
گرد آمدن ـ

کیل ـ کیل پیمانه ـ و پیمودن (شرح [illegible])

مکال کیل بالفتح کذلک ـ و پیمودن لان المصدر
من ذوات الیا یجی علی فعل بفتح العین ـ مکیال کیپیچه
مالا مستغیر ـ و یقال [illegible] الاسم مثل الجلسة
و الرکبة [illegible] [illegible]
[illegible] الی الکیل ـ و [illegible] کالت [illegible]
قولهم [illegible] [illegible] علیهم ای [illegible]
منه یقال کال الطعام و اکتال الاخذ کیل [illegible]
[illegible] بالقصر و الاسم [illegible] و یقال
کیل بالطعام [illegible] الطعام و یقال کُوّل ایضا
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] البیاع [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ای لم تخرج [illegible] کیول
بالفتح و التشدید آخر صف فی الحرب ـ و فی الحدیث
[illegible] صلی الله علیه السلام و [illegible]
[illegible] ـ فقال [illegible]
ان [illegible] فی الکیول فقال لا [illegible]
[illegible] و یقال [illegible] ای قام فی الکیول و الاصل
کیل [illegible] مقلوب ـ

کیول ـ کسر حبل [illegible] [illegible] گرده کرده اند
[illegible] کرده اند ـ
[illegible] [illegible] بن خالد [illegible] ـ
[illegible] کالان [illegible] ـ
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ـ

کدبل - کقنفذ کوهیست درمیان بحرین برابر قریهٔ وصم -
کرمل - کزبرج آبیست میان دو کوه طی وقلعهٔ است بکنار دریاے شام و بیت المقدس از فلسطین -
کسطل وکسطال - غبار لغة فی القسطل -
کسملة - ثقیل یک گام رفتار کردن -
کوشلة وکوشالة - نرۀ کلان -
کصل - بالفتح دور کردن [illegible] -
کعل - بالفتح سرگین هر حیوان و قیل آنچه چیزی که بجای ماے بچه چسپیده باشد و مرد کوتاه سیاه جرده کعل کعصر و شاد و شبان برد خرما چسپیده و اوانگور رفت - و کعل [illegible] کعل [illegible] سخت خشمگین و آنکه [illegible]
کعطلة - سخت دویدن یا آهسته رفتن [illegible]
کعطل - پیده بدست خود خمیازه کرد و باز [illegible] است کعطل و کعطل -
کعظل - لغة فی کعطل فی جمیع معانیه -
کنتل - کجعفر و علابط بسیار سخت و ناقهٔ [illegible] ستبر اندام [illegible]
کیشل - [illegible] کوتاه -
کمهل - [illegible] خود را فراهم آورد [illegible] [illegible] [illegible] و کمهل [illegible] [illegible] [illegible] الحدیث [illegible] [illegible] [illegible] و کمهل [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

کنبل - کقنفذ و علابط سخت درشت کنابل بالضم موضعیست -
کنتال - کجحجل کوتاه -
کندلی - وبیدنباتے است که باب دریا روید و یعرف بالشورة قشرة الابیع [illegible] به چیده لابأت -
رجل کنفلیل اللحیة - مرد انبوه ریش و لحیة کنفلیلة ریش انبوه -
کنهدل - کسفرجل درزک سطبر و بسیار سخت -
کهبل - کوتاه و درختیست بزرگ کنهبل مثله -
کهدل - کجعفر زن جوان فربه و چیزی [illegible] [illegible] و دختر نوجوان و نام شخصے و شاعرے -
کهمل - گران جان ناکوار [illegible] الامر [illegible] [illegible] [illegible] آن کار را گرفت -

فصل اللام

لعل - لغة فی [illegible] [illegible] کلمه شک در اصلها [illegible] واللام زائدة [illegible] فعل و [illegible] فعل -
لیل - لیل شب و هو واحد بمعنی جمع واحدها لیلة مثل تمرة و تمر وقد جمع علی لیال فزادوا فیها الیاء علی غیر قیاس کاهل و اهال و یقال کان فی الاصل لیلاة فحذفت لان تصغیرها لییلیة -
لیل الیل و لیلة لیلاء ولیل لائل شب تاریک [illegible] [illegible] شب [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] لیلی نام [illegible] [illegible] [illegible] لیل ایضا [illegible] [illegible] و [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

لثاثة - بالفتح موضعیست -

لمال - بالفتح سر مہ وبضم وتلمل بفتح تلمظ -

لولاء - سختی و گزند ولال جد والد احمد بن علی بن احمد الفقیہ ومعناہ بالفارسیۃ کناس والجدی والمازنی والغفاری -

فصل المیم

مثل - مثل - بالکسر مانند یقال ہذا مثلہ ومثلہ بفتحتین والعرب تقول ہو مثیل ہذا بالتصغیر وہم اُمیثالہم یریدون ان المشبہ بہ حقیر کما ان ہذا حقیر مثل بفتحتین داستان امثال ج - وصفت مثال بالکسر مانند - وکالبد وبستر مثل بضمتین وسکون ج - مثال ایضاً فرمان امثلہ مثل ج - تمثیل نگاشتن پیکر نگاشتہ مانند پیکرے تمثال بالکسر پیکر نگاشتہ تماثیل ج - مثول بالضم بخدمت پیش ایستادن وبرزمین چسپیدن وہو من الاضداد - ماثلة چراغ پایہ ماثل رسوم مثل گوش وبینی بریدن عع ف اض۲ والاسم المثلة بالضم ومانند شدن بچیزے صانہ بالتاء - مثلة (ض ۲) عقوبت مثلات ج - امثال مثلہ کردن کشتہ را وقصاص کردن ویقال للحاکم امثلنی واقصنی واقدنی - وفلان امثل القوم ای ادناہم الی الخیر - وہم اماثل القوم ای خیارہم - مثلی تانیث الامثل - مثالہ بالفتح گرامی وافزون شدن عع بضمہا تماثل از بیماری بہ شدن وہو الیوم امثل نعت منہ - تمثل بہذا البیت وتمثل ہذا البیت بمعنی - امتثال فرمانبرداری نمودن -

محل محل - آبلہ آفتادن وشوخ بستن دست از کار (عع ف اض۲) ویقال ایضا مجلت یدہ بالکسر مجلاً اِمجال متعدمنہ - وجاءت الابل کانہا المجل ای ممتلئة کامتلاء المجل -

محل - محل - خشک سال وتنگی یقال بلد ماحل وزمان ماحل وارض محل وارض محول کما قالوا بلد سبسب وسباسب یریدون بالواحد الجمع - امحال خشک شدن شہر فہو ماحل ولا یقال ممحل وربما جاء فی الشعر وقحط رسیدن مردم ممحل ایضا مکر وبدی یقال محل بہ الی السلطان ای سعی بہ فہو ماحل ومحول - وفی الدعاء ولا تجعلہ ماحلا مصدقا - ماحلة مکرہ - تمحل مکر نمودن متماحل دراز سبب متماحل بیابان دراز بے پایان وفی الحدیث امورا متماحلة ای فتن یطول امرہا - محال محالہ چرخ دلو بزرگ محالہ ایضا فقارہ - ممحل شیر مزہ گردانیدہ -

مدل - مدل - بالکسر مرد خرد اندام کم گوشت وبالذال المعجمة کذلک - تمدل دستار بر سر وبر تن درپیچیدن لغة فی تندل -

مذل - مذل - بکسر دہندہ - وآنکہ خود را باز نتواند داشت مذل بفتحتین بستوہ آمدن از جا باز سرکسے - وخواب شدن پا عع ک اف۲ ویقال ایضا مذلت بسری امذل بالضم مذلا ای قلقت وضجرت حتی افشیتہ - والامذال الاسترخاء والفتور والمذل مثلہ - مذل بیمار کہ آرام -

نساجه و ضعیف۔

مرجل، مُرَجَّل - بالضم نوعی از جامها منقش قال سیبویه مراجل ضرب من نقش الکتبة وهی ثیاب الوشی۔

مرطل - و یقال مرطله بالطین ای لطخه۔

مسل، مَسَل - بفتحتین آب راه ای مسیل۔

مصل، مَصْل - ترفش تملء آب کدا آنست یعنی شوربه بیرون تراوید و آنچه از شیر و جبن [illegible] و یقال مصل الجرح ای سال منه شیء یسیر و مصلت استه اذا قطرت قلیلا قلیلا و امصل ای قلیل - امصال تباه کردن و بیهوده خرج کردن مال را - و بچه افگندن زنان که بیهوده مضغه باشد - و دوشیدن شبان گوسپند را تا تمام [illegible] تمصل و مصال وهی التی یصیر لبنها ماء اصفر فی العلبة قبل ان یحقن۔

مطل، مَطْل - دراز کشیدن آهن را بعد از (۲) معطول ای ممدود و پس داشتن وام یقال مطله و ماطله بحقه۔

معل، مَعْل - ربودن و شتاب رفتن و تقول معلت عن حاجتی و امعلنی ای اعجلنی و خصی کردن خر را تماعل و شتاب کردن در کار و بریدن و تباه کردن یقال لا تمعل [illegible] بعضها من بعض۔

مغل، مَغَل - بفتحتین درد شکم ستور [illegible] یا تاک [illegible] یقال [illegible] شدید - و امغال فساد شدن ستور یا درد شکم شدن و فساد کردن یقال امغل به سعی به [illegible] [illegible] و با بازشکن و هیا [illegible] [illegible] [illegible] یقال بالکسر [illegible] [illegible] باز کرده [illegible] [illegible] شود [illegible] [illegible] [illegible] گفتن [illegible] [illegible] یقال [illegible] صاحب [illegible] الرباع۔

مقل، مَقْل - بالضم [illegible] [illegible] [illegible] یقال [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] آب فرو بردن۔

مکل، مَکْل - بالفتح [illegible] [illegible] و یقال [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ملل، مَلَل - [illegible] یقال [illegible] [illegible] [illegible] یقال [illegible] [illegible] [illegible] یقال [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

علیه الکتاب و الیته بمعنی - و ملّت الثوب بالفتح
اذا خطته الخیاطة الاولی قبل الکف - ملّة خاکستر و
ریگ گرم ملت الخبزة ملّاً کوماج کردم امتلال کذٰلک
ملیل متاول کوماج یقال اطعمنا خبز ملیلا و لا تقل
اطعمنا ملّة قال ابو عبیدة الملّة الحفرة نفسها ملیلة
حرارة یجدها الرجل وهی حمّی فی العظم یقال به
ملیلة وملال بالضم - وهو یتملّل علی فراشه و تملّل
اذا لم یستقر من الوجع فانه علی مَلّة ملل بفتحتین نام
جاست طریق ممل کشاده و سلوک و مَلّ فلانٌ
یمَلّ اذا امر اسریعا امتلال کذٰلک - ملّة بالکسر
کیش و شریعت ملول بضمتین میل سرمه -
مول - مال - خواسته اموال ج - مویل تصغیر
والعامة تقول مُوَیل بالتشدید - رجل مال ای
کثیر المال - مول مُؤول بالضم با مال شدن تموّل
مثله (ع ج ف ا ض ۲ و ع ج ک ا ف ۲) مثل خاف یخاف
تمویل مال دار گردانیدن مُؤول بالضم عنکبوت
مولة بچه -
مهل - مهل بفتحتین آهستگی - و زمان امهال
تمهیل زمان دادن مهلة بالضم اسم فیه - استمهال
مهلت خواستن تمهّل درنگ کردن امهلال معتدل
و درست ایستادن - و آرامیدن و سستی و قولهم
مهلا یا رجل و یا رجلان و یا رجال و یا امرأة سواء
ای امهل فاذا قیل لک مهلا قلت لا مَهل والله
و تقل لا مهلا والله و تقول ما مهلٌ والله بمغنیة
عنک شیأ - مهل بالضم مس گداخته قوله تعالیٰ
بماء کالمهل و دردی زیت - و ریم و زرد آب
و فی حدیث ابی بکر رض ادفنونی فی ثوبی هذین
فانهما للمهل و التراب -
میل یمیل - میلان تمیل - مال گشتن حبیب
سحاب فی الاسم و انمیل خمیدن و از راه خمیدن
صلة بعض و جور کردن صلة بعلی - امالة خم دادن
میل بفتحتین کژی و خم در خلقت یقال رجل
امیل العاتق و فی عنقه میل - امیل ایضا آنکه
شمشیر نباشد با وے - و آنکه بر زین نتواند نشست
میلا ریگ توده و فرک - و درخت بسیار شاخ
تمایل هیچ پیچان رفتن استمالت سوی خود جنبانیدن
کسے را بسخن خوش و نیکوئی تمیّل متردد بودن
میان دو چیز میل بالکسر منتهاے درازی بصر
از زمین - و چوب سرمه کش و آهن و جراح و کحال
و سه یک فرسنگ و قلم نخته خاک -

موولة و مآلة - فربه و فربک شدن مرد (ع ج بفتحها
و ک اف ۲) مال بالفتح ی گشتن نعت منه مالیه موث
منه و جاء امرٌ ما مال له مالا و ما مال مالة ای لم یشتعد
و لم یشعر به مالة باغ و آسیابان ج -
مثله - جنبانید حرکت دادن را ع ج ف ا ض ۲ -
ماحل - گریزنده مالح شله -
مرولة - کار خود را استوار کردن -
امرحل السحاب - ابر پیشید امرحل الثلج برف
گداخت قلب از مهل -
مشل - کم و شیدن مشل کنیز نرمی و شده

تشیل کم شیر فرود آوردن شتر ماده یا پراگنده شدن شیر آن یقال شلت الناقة و تشلل البیت ثم شیر را برکشید شلة شلا۔ موشیل بالضم جیست منها غانم بن حسین الفقیه ابو الغنائم الموشیلی او منسوب الی موشیل و هو کتاب للنصاری و جد کان نصرانیا۔ مشول کم شدن گوشت و فخذ مشیلة ران کم گوشت و رجل مشول الفخذ۔

امضحل۔ بروزن و معنی اضمحل۔

میکائیل و میکائین۔ بکسرها نام فرشتہ ایست معروف عم۔

حمار مصل۔ بالضم خر درشت۔

فصل النون

نال۔ نالان۔ نوعے از رفتار کہ گوئی پشت باز دارد رجل نؤول و ضبع نؤول نعت منہ۔

نبل۔ تیر و ہی مؤنثة ولا واحد لها من لفظها وقیل هو واحد و جمعها نبال و انبال۔ نبال تیر دار۔ و باخفتان نابل مثل لابن و تامر۔ نابل ایضا تیرگر و کان حقہ ان یکون بالتشدید مثل جتاب و قواس نبالة مصدرہ و ایضا زیرک و کار و انبل القوم اعلمهم بالنبل و یقال ما انبل نبله الا باخرة ای ما انتبہ له و ما بالی به و فیها اربع لغات یقال ما انبل نبلة و نبالة و نبالة و نبالة۔ نبلة بالضم عطیہ نبل ج۔ نبل آگاہی و فضل نبالة مصدرہ عع بضمها نبیل نعت منہ نبل بفتحتین ج مثل کریم و کرم۔ و ایضا کبار القوم و صغارهم و هو من الاضداد و نبیلة شکرف۔ و مرد انبل (ض ف ۲) سنگ استنجا و فی الحدیث اتقوا الملاعن و عدوا النبل و المحدثون یقولون بالتحریک۔ منابلة تیر و کرون بہ تیر انداختن یقال نابلتہ فنبلتہ ای کنت اجود منه نبلا و یکون ذاک فی النبل ایضا۔ نبل بالفتح تیر انداختن و غالب آمدن بہ تیر اندازی و فضل۔ و بمصلحت شتر قیام نمودن۔ و راندن بحثت ستور را (عع ف اض ۲) استنبال تیر خواستن انبال تیر دادن تنبیل دادن یقال نبلنی حجارة الاستنجا ای اعطنی و نابلت فلانا ابلدا ستدای نا و تشیا بعد شئی۔ تنبل تیر دستی نمودن۔ و تیر با خود داشتن و فضل نمودن از خود۔ و مردن شتر و مردم و جالت تنبال بالکسر کوتاہ۔

نتل۔ نتل کشیدن بہ پیشانی۔ و پیش رفتن کہ وقت آب پر کنند در بیابان و فن کنند نتل بالتحریک مثلہ استنتال پیش از صف شدن یقال استنتل من الصف ای تقدم اصحابه و آمادگی کردن کار را اضافته باللام۔ تناتل انبوہ شدن علف نائل بفتح التاء نام مردیست از عرب

نثل۔ نثلة زرہ فراخ مثل نثرة یقال نثل علیه ای القاها عنه ولا یقال نثرها۔ نثیلة خاک چاہ نثل خاک از چاہ بیرون آوردن (عع فا ض) انتثال کذلک۔ و یقال حفر حفرة نثل بفتحتین ای محفورة۔ نثیل سرگین یقال لکل حافر نثیل و نثل ازواث۔ و نثلت کنانتی اذا استخرجت ما فیها من النبل

وكذلك اذا نقضت ما في الجراب من الزاد - وتنجّل الناس اليه اي انصبوا -

نجل - نجل نسل - و فرزند - وزه و يقال نجله ابوه اي ولده - فرس ناجل اي كريم النجل و انداختن چيزيرا (ع ف ا ض ۲) يقال نجل الناقة الحصى بمناسمها و به نيزه زخم فراخ زدن يقال نجله اي طعنه و اوسع شقه و شگافتن پوست و باز كردن اهاب منجول و نجلت الارض اخضرت اي اخترت يعني زهاب ناك شدن زمين - و پيش پاے زدن كسے را چنانكه دو غلطد و يقال من نجل الناس نجلوه اي من شاتهم شاتوه و بيرون آوردن استنجال بسيار زه شدن زمين نجيل شكستهاے برگ هرم و آن نوعے از درختان شوره است نواجل شتران كه آن برگ را بخورند نجل بالكسر و اس نجل بفتحتين فراخ چشم زدن (ع ك ا و نا) رجل انجل و عين انجلا و طعنة نجلا و نعت منه نجل ج - و سنان منجل اي واسع الطعنة نجيل بالكسر كتاب عيسى عليه السلام يذكر و يؤنث فمن انث اراد الصحيفة و من ذكر اراد الكتاب -

نحل - نحل - زنبور نحله يكے يقع على الذكر و الانثى حتى تقول يعسوب و هو ذكر منه و لاغر - و سخن بستن بركسے كه او نگفته باشد نحول شعر و سخن بربسته برخود كه ديگرے گفته باشد نحل بالضم عطيه دادن (ع بفتحهما) نحلى على فعلى بالضم عطيه نحلة بالكسر كابين زن دادن بے عوضى و بے طلبى

و پيدا كردن و ناميدن كابين را و دعوي كردن نحول لاغري و لاغر شدن (ع بفتحها) انحال مشتغله و نحل جسمه بالكسر ايضا و بالفتح افصح - جمل ناحل اي مهزول - سيوف نواحل شمشيرها باريك و تنك شده انتحال شعر ديگري را بر خود بستن تنحّل مثله و ايضا خود را بمذهبے بستن -

نخل - نخل نخيل - درخت خرما نخلة يكے نخل ايضا نوعے از زيور - و بيختن نخاله بالضم سبوس منخل بضمتين پرويزن و هو احد ما جاء من الادوات على مفعل بضمتين و بفتح الخاء ايضا لغة - انتخال استقصا كردن و بهتر را گزيدن تنخّل گزيدن ناخل الصدر اي ناصح - بطن نخلة نام موضعے ميان مكه و طائف منخّل بفتح الخاء مشددا نام شاعرے منخل بكسر الخاء نام شاعرے از هذيل -

ندل - ندل - از جاے بجاے بردن - و ربودن و ندلت الدلو اخرجتها من البئر رجل مندل - (ك ا ف ۲) فحست منه - منديل بكسرتين دستارخوان و دستاركه بر ميان بندند يقال تندلت بالمنديل و تمندلت ايضا - مندلي بوے خوش مندل شهرے از هند كه آن عطر بوے منسوبست بدان لاش بضم الدال و فتحها فدر نجاب يعني آنكه بشب بافتان نمايد كه مردم را فرو ميگيرد و هو مقدمة الصرع - نودلان و ولپستان منودل بكسر الدال پيرچنبان از غايت پيري و يقال تودلت خصياه اي استرختا

ونشی الرجل منشو ولا ای مشی مستر خیا - اندلق والانحال روان شدن شکم -

نذل - نذاله - فرومایه شدن (ع بضم سا) فهو نذل ونذیل نعت منه -

نزل - نزل - بالضم آنچه پیش مهمان فرود آینده نهند از طعام وجز آن انزال ج - وفزونی وبرکت نزل بفتحتین مثله یقال طعام کثیر النزل والنزل نزل اصابه صافت شدن زمین چنانکه باندک باران سیل ازو سیه روان شود (ع ک افتد ۲) ارض نزلة ک ۲ ومکان نزل نعت منه - خط نزل ای مجتمع ویقال وجدت القوم علی نزلاتهم ای منازلهم وعلی استقاماتهم - نزول فرود آمدن منزل بفتحتین کذلک (ع فت ک ۲) منزل ایضا ک ۲) جای فرود آمدن - وسرای - وآب خور منزلة مثله وایضا مرتبه ومنزلة وهی لا تجمع - نزول ایضا فرود آمدن بمعنی استنزال از مرتبه فرود افتادن - وفرو فرستادن منزل بالفتح الانزال کذلک وفرود فرستاده قوله تعالی انزلنی منزلا مبارکا - تنزیل فرو فرستادن - وترتیب الی تنزل بدرنگ فرود آمدن انزال فرود آوردن نزاله بالضم آب مرد نزال مثل قطام بمعنی انزل وهو معدول عن النازلة نزال بالکسر فرود آمدن دو گروه باهم در حرب تا ذله منعی نزلة در کام یقال به نزلة وقد نزل یستعمل مجهولا ویکبار فرود آمدن ومنه قوله تعالی ولقد رآه نزلة اخری ای مرة -

منزل مهمان فرود آینده وقوله تعالی جنات الفردوس نزلا قال الاخفش هو من نزول الناس بعضهم علی بعض

نسل - نسل - فرزند - وزه - وزادن (ع ون ض ۲) وبر انداختن مرغ وافتادن آن - وفرزند چشم متعدد لازم انسال کذلک ونسلت چشم شدن ستور را - وپیشی کردن بر قوم یقال انسلت القوم ای تقدمتهم - تناسل از یکدیگر زادن نسولة بالفتح ناقه که بجهت زه نگاه دارند - نسل بفتحتین شیر که از پستان سپید ودشیدن بیرون آید نسیل عسل گداخته وازموم جدا شده - وآنچه افتد از پر وپشم وجز آن نسال بالضم کذلک نسل نسلان جامه از کتف افتادن - وشتابیدن ودویدن (ع فت ک ۲ وض ۲) قوله تعالی الی ربهم ینسلون -

نشل نشل - گوشت برکشیدن از دیگ (ع فت ض ۲) انتشال کذلک منشل منشال بالکسر آنچه گوشت برکشیدن از دیگ منشال نا شایان کم گوشت ناشیل گوشت بے توابل پخته نشلة بفتحتین جای خاتم از خنصر -

نصل - نصل - پیکان وتیغ وکارد ودسته نصول نصال ج منصل بفتحتین وض افته ۲ تیغ نصول زائل شدن رنگ حنا از دست - وبیرون افتادن پیکان از تیر وسم از ستور وموی از خضاب یقال لحیته ناصل بلا لا (ع فت ض ۲) ودر ماندن پیکان در جای ومنه الاضداد تنصیل پیکان از تیر بیرون کشیدن ویقال انصلته

له والنزال بالضم موضع (ذدل) ذکره صاحب القاموس فی الجمع زی ت

وهو کقولهم قرّوت البصیر و قذیت العین اذا خرجت
منه القذاة والقذی و پیکان در نشاندن و تیر
وهو من الاضداد - انصال سنان از نیزه بیرون
کردن وکان یقال لرجب فی الجاهلیة منصل الاسنّة
و منصل الآل لانهم کانوا ینزعونها فیه لا یغزون -
تنصیل پیوند میان کردن و سر من تحت الجبین -
تنصّل بیزار شدن از گناه و بیرون کشیدن
خود را استنصال بیرون کشیدن یقال استنصل
الهیت السفا یعنی انگند باد گرم خاک را -

نضل - مناضلة - نضال تیر اندازی باهم
کردن یقال ناضلته فنضلته ای غلبته فی النضال
انتضال تناضل کذلک و بسخن و شعر نبرد کردن
یقال انتضلوا بالکلام والاشعار - و فلان یناضل
عن فلان اذا تکلم عنه بعذره و دفع - انتضال
ایضاً دست اندراختن تیر در رفتن - و برگزیدن
نضلة نام مردے ابو نضلة کنیت هاشم بن عبد مناف

نطل - ناطل - کوزه که شراب پیمایند او حسب
نیاطل ج - نیطل دلو - و نخی نطول بالضم آب
جوشانیده بدارو بجائے ریختن ع ق ف ض ۲
نطول بالفتح آن آب -

نعل - نعل - م وهی مؤنثة نعیلة تصغیرها و نعل
درشت که سنگ ریزها ازوے درخشند - و چوبکه
بر گوشه کمان زنند یقال نعلت و انتعلت نعل
پوشیدم ع بفتحها ناعل بانعل و یقال لحمار الوحش
ناعل لصلابة حافره - انعال نعل بستن یقال انعلت

خفی و دابتی و لا یقال نعلت نعل السیف
آهن و غیره بن نیام شمشیر فرس منعّل پیا ذرجل
اسپ که میان سم و رسغ وے سپید باشد
و ازان برتر نگذرد و چون از رسغ برگذرد آنرا
محجّم گویند و دیّة منعلة نهال از بیخ برکنده -

نغل - نغل - گفتار بد - و نام مردے و دراز پیش
نغلة رفتار پیران شست -

نغل - نغل بفتحتین تباه شدن پوست و
فلان نغل ای فاسد النسب و العامة تقول
نغل بالسکون کینه ور شدن ع ک ا ق ض ۲
یقال نغل قلبه علی و سخن چینی و تباهی کردن
میان مردم -

نفل - نفل - نافلة - عطیة و عبادتے کہ واجب
نبود و منه نافلة الصلوة و غیره انتفال و ورشدن
بیزار شدن از چیزے نفل بفتحتین غنیمت انفال
ج - تنفیل غنیمت دادن تنفل تطوع گذاردن
نفل ایضاً گیاہے نفل ض ا ق ض ۲ بعد از نیمه
ماه شب دیگر نوفل دریا - و مرد بسیار عطا -
و نام مردے نوفلة کیدان -

نقل - نقل - از جائے بجائے بردن ع
ف ض ا ض ۲ و موزه - و نعل کهنه - و در پی کرده
و در پی کردن نقل بالکسر شاد یقال جار فی نقلین له
نقال ج منقل بفتحتین کذلک و فی حدیث
ابن مسعود رض ما من مصلّی لامرأة افضل من اشد
مکان فی بیتها ظلمة الی امرأة قد یئست من البعولة

فهی فی متقلبها قال ابو عبید لولا ان الروایة اتفقت
فی الحدیث والشعر ما کان وجه الکلام عندی الا ...
منقل ایضا راه درکوه منقلة مرحلة نقل بالضم
ما ینقل به علی الشراب و نقلة اسم من الانتقال
من موضع الی موضع - نقل بفتحتین سنگ ریزه
که پیرسه دیگر نبود و سنگستان با درخت ... نقال
مکان نقل بالکسر وسنگ و بیاری شتر ... [illegible]
وحاضر جوابی در سخن ... نقل کسی انتقال ...
مناقلة با یکدیگر سخن گفتن نقیل راه و پوست
از رفتار ... [illegible] ... اهل ...
شتر ... نقل ... انتقال بکوچ کردن ... [illegible]
تنقیل ... نقل ... [illegible]
بکسر القاف ... [illegible]
شکسته باشد ... [illegible]
کردن مناقلة الفرس ان یضع ... [illegible]
غیر ... فی الحجارة - انتقال ... [illegible]
و ... [illegible]
... منقل ... [illegible]
بجای ... [illegible] - انتقال و پوست

از ... الشام -

نقل ... [illegible] ...

نکل نکل بالکسر ... [illegible]
... [illegible] ... بفتحتین ... [illegible]
... [illegible] ... دشمنان
... [illegible] ... باز نکل ...

عقوبت کردن و عبرت دیگران گردانیدن
نکال بالفتح عقوبت منکل بالفتح الذی ینکل بالانسان
نکول باز ایستادن از دشمن و ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible] ...
ان الله تعالی یحب ... علی ... الرجل القوی
المجرب علی الفرس القوی المجرب -
نمل ... [illegible]
... [illegible]
اندام ... [illegible]
... [illegible] ... اذا کان
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible] -
نول ... نول ... [illegible]
... [illegible] ...
... [illegible]
ایضا - ویقال ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible] ... التناول -
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible] ... من الاضداد

نهل بفتحتین ج - مثل طالب وطلب جمع ناهل
نهال مثل جمل وجمال - نهل بالسکون والحرکة
نخست خوردن - وتشنه وسیراب شدن ع
کما فتحه ا نهال بشده منه منهال نام مردے -
نهشل نهشل گرگ - وچرغ - ونام مردے
ابو نهشل کنیت مردے -
نیل نیل - یافتن ع ک ادن ۳ مثل نخاف
ینخاف - انالة دادن نیل بالکسر رود مصر نائلة
نام زنے - وبتے -

نیدل - کزبرج بلا والنیدلان وبضم دال لغتان
فی النیدلان -
الناجیل - بالعربیة فی الناجیل -
نثطل - کزبرج بلائے بار ومرد کریه
ناملة - رفتار بندی وقد نامل یعنی چنین رفتار کرد
نبتل - کجعفر بسیار سخت وموضعے ونام شخصے و
عبداللہ بن نبتل کان منافقا -
نارجیل - جوز ہندی نارجیلة یکے وقد یہمز کوفی
فی القفر الکریم منها اثوون ناجیلة دلوا البحرین فی
الاطواق ذکر فی القاف وفاحیة الشیخ منها
اسمال الفیدان والطری باہمی بیدا -
النعابل - سہط طارق بن وثیق -
تغطله - آہستگی دویدن وہ چپ و راست
تاوتا وان خرامیدن -
تعبول - کرنبو سپندہ پست ونبا پست -
رجل منغدل الراس - فروہشته سر بابزرگی وسطبری -

بزودن نغضل - کجعفر گران -
نکیتل - مصغر اصحابی -
نامل - کہہ مرد ناتوان -
نهبلة - کہنہ سال شدن یقال شیخ نهبل
وعجوز نهبلة نهبلة ایضا رفتار بست با گرانی وشتر
ماده دفزک و فی الترمذی فی حدیث الدجال
فیطرحهم بالنهبل وهو تصحیف والصواب بالمیم
نهصل - کجعفر مرد سال خورده و کلان از
کرگس وباز -

فصل الواو

وال - وال - موئل - پناه گرفتن ع فتا
ک ۳ موئل پناه موالة کالک مثل مقالة موالة
رہایش جستن واله مثل وعاء سرگین ومزبله
یقال ان وقد هم الوالة - ذوالة الماشیة
فی المکان ای اکثرت فیه بابوالها وابعارها -
استوال گرد آمدن شتران اول نخست نقیض
آخر واصله اوال علی افعل مهموز الاوسط
فقلبت الهمزة واوا وادغمت یدل علی ذلک
قولهم هذا اول منک والجمع الاوائل والاوالی
ایضا علی القلب والاولون ایضا وقیل اصله
وول علی فوعل قلبت الواو الاولی همزة و
لم یجمع علی اواول لاستثقالهم اجتماع الواوین
بینهما الف الجمع وهو اذا جعلته صفة لم تصرفه
تقول لقیته عاما اول ولا تقل عام الاول
وتقول ما رأیته مذ عام اول بالرفع للصفة کانک

قلت اول من عامنا وبالنصب للظرف كانك
قلت هذا عاماً قبل عامنا وضمته على الغاية في قولك
ابدأ بهذا اول اي قبل وان اظهرت المحذوف
نصبت كما تقول اول فعلك وان لم تر شيئاً
يوماً قبل امس قلت ما رأيته مذ اول من امس
فان لم تره يومين قبل امس قلت ما رأيته
مذ اول من اول من امس ولم تجاوز ذلك۔
ويقال هذا اول بيّن الاوّلية اولى مؤنث اول
ج مثل اخرى وآخر۔ وائل پدر قبیلہ۔

وبل۔ وبالة بفتحتین گرانی وناگواری وبل
وبال گران وناگوار شدن ع بضمهما وبيل
ثقيل منه وايضاً چوب است ... شاه وبيلها
چند ... وبيل شاه۔ ويقال بالشاة وبالة اي
شدّة بالحمل وقد استوبلت الغنم۔ واستوبلت البلاد
اي استوخمته وذلك اذا لم يوافقك في بدنك
وان كنت تحبه۔ وابل باران بزرگ قطره وبل
مصدر منه ... ومنه ارض موبولة۔
وقوله تعالى فاخذناه اخذاً وبيلاً اي شديداً اضرب
وبيل وعذاب وبيل شديد۔ والمِيبلة ...
از ... وبال بالفتح نام اسپے۔

وثل۔ وثل بفتحتین رسن از ليف وثيل ليف
ونام مردے وآثال نام مردے۔

وجل۔ وجل بفتحتين ترسيدن ع ک ا
ف ۲ موجل كذلك وبكسر الجيم جاے ترس و
في المضارع اربع لغات يوجل وياجل وييجل
وِيِجل وكذلك فيها اشبهه من باب المثال اذا كان
لازماً فمن قال ياجل جعل الواو الفاً لفتحة ما قبلها
ومن قال ييجل بكسر الياء فهي لغة بني اسد فانهم
يكسرون ياء المستقبل اذا كان بعدها ياء اخرى
لتقوى احدى اليائين بالاخرى ويقولون انا ايجل
ونحن نيجل وانت تيجل ولا يكسرون الياء في يعلم
والامر منه ايجل صارت الواو ياء لكسرة ما قبلها
وتقول اني منه لاوجل ولا يقال في المؤنث
وجلاء ولكن يقال وجلة ورجل وجل۔

وحل۔ وحل بفتحتين گل تنک موحل بالفتح
مصدر منه وبالكسر المكان والاسم۔ وحل بسكون
اللغة رديئة فيه۔ واستوحل المكان۔ وحل الرجل
بالكسر اي وقع في الوحل وواحله غيره۔ وواحلته
فوحلته اي غلبته فيه۔

وذل۔ وذيلة۔ آئينه وپاره نقره وذائل في
وذالة بالكسر پاره گوشت يقال قد توذلوا اذا
اذا قطعوا الخبز قطعاً۔

ورل۔ ورل بفتحتين جانورے چون سوسمار
ورلان بالكسر اورال اقوال ج۔

وسل۔ وسيلة سبب ودستاويز وسيل ج
ق۔ توسيل توسل نزديكى جستن بچيزے يقال
وسل الى الله تعالى وسيلة وتوسل اليه بوسيلة اي
تقرب اليه بعمل۔ توسل ايضاً دزدى يقال اخذ
فلان ابلي توسلاً اي سرقة۔ الواسل الراغب
الى الله تعالى۔ موسل نام اسپے۔

وشل - وشل بفتحتین آب اندک و فی المثل
وشل بالوشل اوشال و نام کوهی به تهامه و شلان
چکیدن آب ع ف ک ۲ جبل واشل یقطر منه
الماء - و جاء القوم اوشالا ای تبع بعضهم بعضا -
وشول بالضم کم بهره - و سستی یقال فلان
واشل الحظ ای ناقصه - ناقة وشول بالفتح
بسیار شیر

وصل - وصل - پیوند اوصال ج - وضد الهجر
و پیوند کردن جامه و یقال هذا وصل هذا ای مثله
وصول رسیدن (ع ف ک ۲) یقال وصلته
و وصلت الیه - وصلة بالضم پیوستگی و بینهما وصلة
ای اتصال وصل ج - وصل - صلة پیوستن و
پیوسته شدن - و عطا دادن اوصال مفاصل
والوصیلة الشاة التی تلد سبعة ابطن عناقین
عناقین فان ولدت فی الثامنة جدیا ذبحوها
لآلهتهم و ان ولدت جدیا و عناقا قالوا وصلت
اخاها فلا یذبحون اخاها من اجلها و لا تشرب
لبنها النساء - اتصال رسیدن و پیوستن - وصیلة
ایضا عمارت - و فراخی - و زمین فراخ وصائل
جامهای مخطط یمانی - واصلة موی پیوند کننده
مستوصلة آن زن که به موی او پیوند کنند و
و فی الحدیث لعن الله الواصلة والمستوصلة -
توصل پیوستگی جستن بلطف - تواصل پیوستگی کردن
ایصال رسانیدن و پیوندانیدن - توصیل مبالغة
فی الوصل - مواصلة وصال پیوسته داشتن
و منه المواصلة فی الصوم - موصل بکسر صاد نام شهری
و پیوند رسن - و میان ران و سرین شتر - واصل
نام مردی است او اصل ج -

وعل - وعل - ک ۲ بز کوهی وعول اوعال
ج - و فی الحدیث یظهر التحوت الوعول ای یغلب
الضعفاء علی الاقویاء - وعل بسکون ۲ پناه - و
چاره یقال مالی عن ذلک وعل و وعی ای مالی
منه بد - توعل بر آمدن بز کوهی و جز آن بر کوه
وعلة نام شاعری -

وغل - وغول - در درخت رفتن و نهان شدن
وغل بسکون ۲ بر مجلس شراب کسی ناخوانده در آمدن
واغل نعت منه ع ف ک ۲ و شرابی که واغل
خورد - و مرد فرومایه و چاره یقال مالی عن هذا الامر
وغل ای بد - وغل ک ۲ بدخوار - ایغال تیز رفتن
توغل دور در شدن و رفتن -

وقل - وقل - درخت مقل - و بر آمدن بر کوه
ع ف ک ۲ توقل بکوه بر آمدن یقال منه
وعل وقل بضم القاف و کسرها مثل ندس - و
فی المثل اوقل من غفر و هو ولد الاروية اسم
الوعل - و فرس وقل اذا احسن الدخول بین الجبال -

وکل - رجل وکل بفتحتین و وکلة مثال همزة
و تکلة ای عاجز یکل امره الی غیره و یتکل علیه -
و موکل بفتحتین نام جایی - و واکلت الدابة ای
اساءت السیر - فرس واکل یتکل علی صاحبه
فی العدو و یحتاج الی الضرب - و یقال دابة [illegible]

وکال بالفتح والکسر ای کسل - وکیل م توکیل وکیل گردانیدن وگذاشتن کار را بکسے وکالة بالفتح والکسر اسم فیه - توکل اعتراف بعجز و اعتماد بر غیر خود کردن تکلان بالضم اسم فیه و اتکلت علی فلان فی امری ای اعتمدته واصله اوتکلت قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلها ثم ابدلت منها التاء فادغمت فی تاء الافتعال ثم بنیت علی هذا الادغام اسماء من المثال وان لم تکن فیها تلک العلة توهما ان التاء اصلیة لان هذا الادغام لا یجوز اظهاره فی حال فمن تلک الاسماء تکلة تکلان - تخمة تهمة تجاه - تراث تقوی فاذا صغرت قلت تکیلة و تخیمة لا تعید الواو لان هذه حروف الزمت البدل فثبتت فی التصغیر والجمع - وکل وکول کار بکسے گذاشتن تع من اکرم یقال وکلة الی نفسه وامر موکول الی رایک - مواکلة بر یکدیگر اعتماد کردن -

ولول - ولولة - ولوال - بانگ و فریاد کردن زن -

وهل - [illegible] اول اسی [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

ویل [illegible]

ویحهم یقال ویلة و ویل له و فی النذبة ویلاه و تدخل علیها الهاء فتقول ویلة ویقال ویل له و ویلاله الرفع علی الابتداء والنصب علی اضمار الفعل فاذا اضفته لم یکن الا النصب -

وئل - [illegible] [illegible] کسانیکه از شراب شکم پیش شوند اوئل [illegible] -

وول - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] -

وئل [illegible] [illegible] [illegible] -

وئل [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] -

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] -

[illegible] [illegible] [illegible] -

اول [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] -

	فصل الهاء
[illegible]	[illegible]

هبل شتاب چفت مردم و شتران گران سنگ
سال خورد تهبیل اهبال ایشا گران کردن
گوشت کسی را هبل هبلته نعت منه - اهتبال
غنیمت شمردن و حیلت کردن یقال اهتبلت
غفلته ای اغتنمت - هتبل کذا بهتال حیله او
فریبنده و قیل هبل ای محتال - هبیل فی الارض
نام مشرکه در کعبه بود هنبله رفتار گفتار لنگ
نون زائده -

هتل - تهتال مثل تهتان تنک باریدن ابر
فعل صح ق ک ۳ هتل هتلان کذلک سحاب هتل
ق ک ۳ نعت منه -

هتمل هتملة سخن پوشیده گفتن -

هجل - هجل - زمین پست میان کوه تهجیل فحش
شنوانیدن و دشنام دادن - و بچوب و تازیانه
انداختن هوجل شتر تیزرو - و مرد احمق - و دشت
بے نشان و زمین ناهموار -

هدل - هدیل کبوتر و بانگ کردن و -
صح ق ک ۳ یقال الهدیل فرخ کان علی عهد
نوح النبی علیه السلام فصاده جارح من جوارح الطیر
قالوا فلیس من حمامة الا و هی تبکی علیه - هدل
فروهشتن چیزی را صح ق ک ۳ ... و
کردن شتر ... ق ک
هدل ... صح ک ... اهدل ... هدل
... هدل
... هدال بالفتح شاخ

سر فرو د آورده -

هدمل - هدمل - بکسرتین جامه کهنه هدملة مثال
سحابة ریگ بسیار و رخت -

هذل - هذلول - بالضم مرو سبک - و تیر سبک -
و تل خورد هذالیل ج - هوذلة جنبانیدن بیرون آمدن
بول شتر - و اضطراب کردن و دویدن و جنبانیدن
دلو و هوذل السقاء اذا تمخض - هذیل مصغرا حیی
از مضر - و نام مردے هذلی منسوب -

هذمل - هذملة - نوعے از رفتار -

هرجل - هرجلة رفتار شوریده هرجل شتر تیزرو
میم زائده هرجلة ناقه گزیده نیکو -

هرطل - هرطال - بالکسر دراز -

هرقل - هرقل - بکسرتین علی وزن خندف
ملک روم و یقال هرقل بوزن دمشق -

هرکل - هرکولة علی وزن برذونة دختر
شگرف اندام لرزان سرین هراکلة جاے موج دریا -

هرمل - هرملة - برکندن موے شعر هرابیل
موہاے افتاده -

هرول - هرولة - نوعے از رفتار و دویدن -

هزل - هزل - بیہوده ضد جد صح ق ک ۳
هزال بالضم لاغری یقال هزلت الدابة هزالا
... هزالا ... هزول و ... هزل -
و ... هزال القوم ... ماشیتهم ...
...

هزول - و یقال ... هزلیلة - ای شی -

هشل - هشیلة - الاغ شتر که بے دستوری خصم
بنشند و باز گردانند -
هضل - هیضلة - زن خصم بیانه سال - و ناقه
بسیار شیر - و آوازہائے مردم هیضل لشکر بسیار
هطل - هطل - پیاپے شدن باران - و شک
ورفتن آن (ع ف ک ۲) هطلان تهطال کذلک
سحاب هطل و مطر هطل نعت منه هطّل جمع هاطل
دیمة هطلاء و لایقال سحاب اهطل کقولهم امرأة
حسناء و لایقال سحاب اهطل کقولهم امرأة حسناء
و لایقال رجل احسن هطل بالکسر شتر ماندہ کننده
ناقة هطلی آهسته رو و کاهل هطّال نام کوه
وابر نیک بارنده هیاطلة گروه از مردم ترک
خلج و اهل طخرستان هیطل روباه و گروهے
اندک از مردم
هقل - هقل - بالکسر شتر مرغ جوانه -
هکل - هیکل - شکوه و کالبد و پیکر - و اسپ
دراز خصم - و بناے بلند و خانه ترسایان -
هلل - هلال - بالکسر ماه نو تا سه شب ثم هو قمر و
چنبر آبدرج - و نام قبیلهٔ از هوازن - و آب اندک
در تک چاه و سنان دو شاخ - و گوشه سنگ آسیا
ز شکسته بود تهلل درخشیدن برق و روے
از شادی یقال تهلل وجهه و استهل الصبّا و
روان شدن اشک انهلال ریخته شدن باران
و ابر تهلیل لا اله الا الله گفتن یقال قد اکثرت
من الهیللة ای من قول لا اله الا الله - و با سر شته

یقال حمل فاهلّ ای فاجتمن - هلل بفتحتین ترس
یقال هلّل فلان هلّلا ای رجع فرقا و اول باران
استهلت السماء و ذلک فی اول مطرها یقال هو
وقصه - و استهل الصبی ای صاح عند الولادة -
و اهل المعتمر اذا رفع صوته فی التلبیة - و اهلّ بالتسمیة
علی الذبیحة قوله تعالی و ما اهل لغیر الله به اے
نودی علیه بغیر اسم الله و اصله رفع الصوت -
و اهلّ الهلال و استهل مجهولا و استهل معلوما ای
تبیّن و لایقال اهلّ - و یقال اهللنا عن لیلة کذا یقال
اوحللناه فدخل و هو قیاسه - هلهل بفتحتین سم
و هو معرب - ثوب هلهل جامه تنک بافته هلهلة
تنک بافتن جامه را شعر هلهل ای رقیق مهلهل
اسم امرء القیس بن ربیعة لانه اول من ارق الشعر
و یقال هملت ادرکه ای کدشت - هلاهل آب بسیار
و صافی و یقال ذهب بذی بلیان بکسرتین
و تشدید اللام اذا ذهب بحیث لایدری - هلا
راندن اسپ هال مثله ای اقرب - هل مخففا
هو حرف استفهام فاذا جعلته اسما شدّدته -
قال الخلیل قلت لابی الدقیش هل فی ثریدة
کان ودکها عیون الضیاون فقال اشدّ الهلّ
قال ابن السکیت اذا قیل لک هل لک فی کذا
ای هل لک فیه حاجة قل لی فیه او ما لی فیه او ان
لی فیه و لا تقل ان لی فیه هلا - و یقال ما احسنه
عنده هلة و لا بلة ای شیئا و قد ذکر فی بلل - و هل
ایضا بمعنی قد قوله هل اتی علی الانسان ای

قد اتى وبمعنى اسرع يقال حيّ هلا اى اقبل واسرع وكذا اى
اى قوله تم اقبل من الشئ اسرع ويقال
بلا فلتت بچه انگشتى وهلا استعجال وحث يقال حى
هلا الثريد ومعناه هلم الى الثريد يعنى بشتابيد وبشتابيد
يستوى فيه الجمع والواحد والمونث فتحت ياء
حى لالتقاء الساكنين وبنيته مع هلا على الفتح
وجعلتهما اسما واحدا مثل خمسة عشر واذا وقفت
عليه قلت حى هلا والالف لبيان الحركة كالهاء
فى كتابيه وحسابيه لان الالف من مخرج الهاء
وفى الحديث اذا ذكر الصالحون فحى هلا بعمر يعنى
عليك بعمر اى ادع اهل هذه الصفة وجوز النحويين
فى حى هلا التنوين نكرة وبلا تنوين فى الوقف
والمعرفه ان حى اسم فعل كقولهم فى الاذان
حى على الصلاة حى على الفلاح وانما هو دعاء
الى الصلاة والفلاح وحكى ان بعض العرب
يقول حى هل الصلاة بجعل هل كالاصل الحق
ومعناه ائتوا الصلاة واقربوا منها وهلموا اليها
وقد جعل المؤذن كما يقال حولق وبعثر مركبا
من كلمتين وربما الحقوا بها الكاف وقالوا حى
هلك كما يقال رويدك والكاف للخطاب فقط
ولا موضع لها من الاعراب –

حيل – حيل ... ها باشمان ... عج ... ا
قمر ک ۲ ... يقال ... بينهما
... هل ... حيل ... اجرا
... ان مثل ... الالف ...

لا يكون الا بيلا والمعنى يكون بيلا وهما ايقال الابل
هل بالماء هال اهوال كلها انعت وتركتها هملا
اى سدى بلا راع وفى المثل اختلط المرعى بالهمل
والهمل ايضا آب كه اورا بازدارنده نباشد
اهمال فروگذاشتن چيزى را بخود والمهمل من الكلام
آنرا استعمال نكنند –

هول – هول – ترسانيدن (عج وف اجن ۲)
تهاولت ... ای تخوف ... باشج کذلک –
اهتيال ترسيدن تهويل ترسانيدن تهاويل
كارهاے ترسانندہ ورنگهاے گوناگون هول
سوگند بالشش خورندہ هولة آتش كہ پيش سوگند
خورندہ وان ور جاهليت بودہ است تهويل ايضا
خود را چيزے ولباس آراستن تهول ترسانيدن
شتر بآنچہ خود او ... گرگ ... بوسے
... بالتخفيف خر ... ماہ ... على فعلول ...

هيل – هيل – فرو ريختن آرد ودرانبان وريگ
وخاک وجزآن عج وف اک ۲ انهال بچہ شدن
وفى المثل محسنة فهيلى بيضرب لمن عمل وهو فيه
مصيب – تهيل روان شدن اهالة ريختن
وجمال وهيل ويقال جاء بالهيل والهيلمان
اى بالمال الكثير وقيل بالرمل والريح هيلمان
نام ... جاسے –

هيكل كـ ... جوان خوش اندام
شماتة – تباهى ودلتنگى
قوس ... بجمرش كمان ... ا تير –

هبل - کسیکه مر وی بسیار موی و ژولیده موی که سر خود را شانه نکند و گران جان -

هراعلة - فرومایگان -

هزامل - آوازها واصلها الازامل -

هنبل الرجل - بیآمد و بیچوده رفتار کرد -

هنتل - بالفتح موضعی -

هنجل - گفتندگران -

هندویل - کوتاهبیل و فربه و مرد گول ... سست و ناتوان -

فصل الیاء

یلل - یلل بفتحتین کوتاهی دندان بالا و کژی آن رجل ایل بتشدید اللام وامراة یلاء نعتان -

یلیل نام موضعی -

یهبل - قبیله ایست از قریش خلوا بهزباه الباء والموحدة قبیله ایست دیگر اعنی بنی عامر بن لوی -

یولة - بالضم جد احمد بن محمد الیمنی -

باب المیم

فصل الالف

اثم - اثوم - بالفتح بزه کار و بزه و گناه و بزه کار شده واصله فی السقاء کتحق و مراد ان تشبیه الیه واحدة - اثم شیوان - مثال گردا آمده و بیابان بالثم بالشادی ... ... و خود و بایدی ماثم ای نساء ... ... المسیبة یقولون کنا فی ماثم فلان ... ... فی مناحة فلان ماثم ... - اثم تام ... ...

اثم - اثم - بالکسر بزه و بزه کار ... (... ک ...) اثم اثیم اثوم ... و الحمد ... (... ک ...) ای ... علیه ... فدا توم - اثام و بزه و افگندن تاثم بزه ... و تهیه کردن تاثم خود را بزه ... و ... ... از بزه ... و ... ...

... - ... ... اجم اجام اجم ابا ...

... کما ... فی ثمرة - اجم بفتحتین ایضا بیشه و انک ... ... (... ک ...) آجم ... ال ... و ... موضعی بشام اجم بفتحتین ایضا ... ... از سنگ ... ... سر خانه که بالای ... ... باشد قال الاصمعی ... ... آجام ... تاجم النار ای اشتعلت - و تاجمت النار ... تاجمت وان لما الاجبار ... و فلان ... تاجم علی فلان ای ... علیه و ... ...

ادم - ادیم - روی پوست آدم آدم و ... ... خفیف و ... و روی زمین ادمة ... پوست ... از جانب گوشت بشرة بیرون پوست ادمة ایضا گریده قوم یقال جعلت فلانا ادمة اهلی ای اسوتهم یعنی رو کاه اهل خود ... ... ادم ... ای جمع لین الادمة و خشونة البشرة ... ... ادم ... ...

والجمع أُدم ويقال هو الابيض الاسود المقلتين من الابل - آدم مرد گندم گون ادمان بالضم ج - وپدر آدمیان وهو ابو البشر عليه الصلوٰة والسلام واصله بهمزتين لانه افعل الا انهم لينوا الثانية فاذا حركتها جعلتها واوًا وقلت اوادم في الجمع لان الغالب عليها الواو وليس لها اصل في الياء معروف عن الاخفش - أُدم بالضم آهوان سپید با خطها يقال ظبية أدماء وجاء في الشعر أدمانة ايضًا - ادم بالضم آدام بالكسر نان خورش آدم بالفتح نان خورش کردن و سازواری کردن (ع ف اک م) يقال آدم الخبز باللحم وادم الله بينهما وكذلك آدم الله بينهما وفي الحديث لو نظرت اليها فانه احرى ان يؤدم بينكما يعني ان يكون بينكما الوفاق والمحبة - ادمي (ض اف م) روشنه آيا دیم بشتوان الارض الا واحد لها -

ارم - اِرَم - نشان وعلم که در بیابان ها بجهت راه بپا کنند آرام آروم ج - وقوله تعالى اِرَمَ ذَاتِ العِمَادِ فمن لم يضف جعل ارم اسمه ولم يصرفه لانه جعل عادًا اسم ابيهم وارم اسم القبيلة وجعله بدلًا منه ومن قرأه بالاضافة ولم يصرفه جعله اسم امهم او اسم بلدة - ارم بالفتح بيخ ودرخت وبیخ ببریدن ويقال ما بالدار اريم واريم اي احد وارم على الشئ يارم بالكسر اي عض عليه وارمه بالفتح اي اكل (ع ف اک م) ويقال اجت اسنته بامر الناء اي اكلت كل شئ ومنه سنة ارمة اي مستأصلة - آرم سخت تافتن رسن را (ع ف اک م) وبالزاء المعجمة ايضًا - اُرَّم بالضم والتشديد دندانها يقال فلان يحرق عليه الارم دندان بخاید بر وی و سنگ وجاية مأروم واف انکاشت مجدولة الخلق -

ازم - آزمة - سختی - وقحط آزم سخت شدن سال (ع ف اک م) يقال آزم علينا الدهر ويقال هم سنة آزمتهم ازمًا اي استاصلتهم وملازمت کردن يقال آزم لصاحبه اي لزمه گزیدن و بازایستادن از چیزی - و پرهیز کردن وفي الحديث ان عمر سأل الحرث بن كلدة ما الدواء فقال الازم يعني الحمية وكان طبيب العرب و بشدت سخت تافتن وبغير المعجمة ايضًا و مرد کره و تو سته از گیسوی تافته آزم ک م آنکه لبها فراهم دارد تا زم بسیار مقیم بودن بجایی آزم تنگی جای و راه تنگ - و هر جای تنگ جای میان شعر و میان عرفه -

اسم - اسامة - بالضم اسم علم شير يقال هذا اسامة عادیار و نام مردی -

اضم - اضم بفتحتين خشم اضمات ج - وخشم گرفتن (ع ک اف م) اِضَم نام کوه -

اطم - اطم مثل اجم حصون لاهل مدينة والجمع آطام والواحدة اطمة مثل اكمة - اطم الاضبط بالضم دلفتين نام حصني ويقال آطام بالضم قبض شکم

يقال اوثطم على الرجل - وبعير ماطوم واطم البعير اذا لم يبل من داء - اطيمة جاے آتش افروختن

اُطوم بالضم سنگ پشت وفلان يتاطم عليه اذا تاجم اى شتد غضبه عليه - وتاطم السيل شتر كرد يعنى موج -

الكم - الكمة بفتحات پشته والجمع آكمات وأكم بفتحتين وجمع الأكم اكام بالكسر مثل جبل وجبال وجمع اكام اكم بضمتين مثل كتاب وكتب وجمع الاكم آكام مثل عنق واعناق - تأكم ناقه فربه شد تأكم جمع

الم - الطم [illegible]

وقوله [illegible]

[illegible]

ايلام [illegible] وسانيدن [illegible]

امم - ام - بالضم اصل هر چيز [illegible] ج - واصل الام امهة ولذلك تجمع على امهات [illegible] الامهات للناس والامات للبهائم [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ام البيض [illegible] ام الطريق راه بزرگ ويقال [illegible] الدماغ پوست مغز سر ام الراس [illegible] امر القرى [illegible] ام الكتاب [illegible]

قوله تعالى هن ام الكتاب ولم يقل امهات لانه على الحكاية وهو كما يقول الرجل ليس لى معين فتقول نحن معينك فتحكيه وكذلك قوله تعالى واجعلنا للمتقين اماما - امة گروه از هر جنس حيوان امم ج - وفى الحديث لولا ان الكلاب امة من الامم لامرت بقتلها وهو فى اللفظ واحد وفى المعنى جمع كالقوم [illegible] مردم يقال هم حسان الوجوه وطوال الامم وراه دين وشريعت يقال فلان لا امة له [illegible] الدين [illegible] قوله تعالى كنتم [illegible]

[illegible] تعالى

[illegible] اخرنا عنهم العذاب الى امة معدودة [illegible] بالكسر نعمت وطريقت [illegible] فامة [illegible]

وقولهم [illegible] لاامة [illegible] فى الكلام [illegible] فى [illegible] زيد [illegible] ام زيد [illegible] الالف [illegible]

[illegible] يقال لا [illegible]

[illegible] الضم [illegible]

[illegible] واسم [illegible]

امة [illegible] شكستگى سر كه [illegible]

[illegible] شكستگى سر [illegible] يقال [illegible]

[illegible] الراس [illegible] ويقال [illegible]

[illegible] السنام [illegible] امة [illegible]

كردن [illegible] يقال [illegible] فى [illegible]

ایتام اقتدا کردن وائتمت المرأة ای صارت اما۔ امام بالکسر پیش رو ائمۃ ج۔ والاصل اءممۃ علی افعلۃ مثل اناء و آنیۃ فادغمت المیم ونقل حرکتہا الی ماقبلہا فلما حرکوہا جعلوہا یاءً استثقالا للہمزتین ومنہم من جمع بین ہمزتین وتصغیرہا اُوَیمۃ فقلبت واوا لضمۃ ماقبلہا وقیل اُیَیمۃ بالیاء بلا قلب و کتاب قولہ تعالیٰ وکل شئی احصیناہ فی امام مبین ای فی کتاب عن الحسن وسطر چوب دیوار شتہ راز۔ وکرانۂ زمین۔ وکرانۂ راہ قولہ تعالیٰ وانہما لبامام مبین ای طریق۔ امام بالفتح پیش یقال کنت امامہ ای قدامہ۔ امامۃ بالضم نام زنے اَمَم نزدیک نہ دور نہ نزدیک وچیزے اندک یقال اخذتہ من اَمَم ای من قرب وماسألتہ الا اَمَما ای یسیرا و داری اَمَم دارہ ای مقابلتہا۔ مُوَاَمّ بالتشدید والمد مقارب۔ تاَمّم مادر خواندن اَم بالتخفیف معناہا یا فی حرف عطف فی الاستفہام ولہا موضعان احدہما ان تقع معادلۃ لالف الاستفہام بمعنی ای تقول ازید عندک ام عمرو والمعنی ایہما عندک والثانی ان تکون منقطعۃ عماقبلہا خبرا کان او استفہاما تقول فی فی الخبر انہا لابل ام شاءٌ یا فتی وذاک اذا توہمتہ ابلا ثم ادرکک الظن انہ شاءٌ فانصرفت عن الاول فقلت ام شاء بمعنی بل لان مایقع بعد بل یقین وبعد ام مظنون وتقول فی الاستفہام ہل زید منطلق ام عمرو فاضربت عن سؤالک عن انطلاق زید وجعلتہ عن عمرو فام مع ظن واستفہام واضراب وقال اللہ تعالیٰ لاریب فیہ من رب العالمین ام یقولون افتراہ وہذا لم یکن اصلہ استفہاما ولیس قولہم ام یقولون افتراہ شکا ولکنہ قال ہذا التقبیح صنیعہم ثم قال بل ہو الحق من ربک کانہ اراد ان ینبہ علی ماقالوا نحو قولک للرجل الخیر احب الیک ام الشر وانت تعلم انہ یقول الخیر ولکن اردت ان تقبح عندہ ماصنع۔ وتدخل ام علی ہل وہل علی ام کقولک ام ہل عندک عمرو وہل تاتینی ام عمرو۔ ولا یدخل ام علی الالف لان الاصل ماوضع للاستفہام حرفان احدہما الالف فلا تقع الا اول الکلام والثانی ام فلا تقع الا فی وسط الکلام وہل انما اقیم مقام الالف فی الاستفہام فقط فلذلک لم تقع فی کل مواقع الاصل۔ وام قد تقع زائدۃ فی الشعر کما فی قولہ (ع) یا ہند ام ماکان مشبی وقصا + یعنی ماکان۔

اَوم۔ تاوّم۔ فربہ وکلان خلقت گردانیدن علف ستور را۔ اَتاَوّم بزرگ خلقت وبزرگ سر۔ اُوَام بالضم حرارت تشنگی۔

اَیم۔ اَیْم بیوہ جل ایم سواء کان تزوج من قبل ولم یتزوج وامرأۃ اَیّم ایضا بکرا کانت او ثیبا ایامیٰ ج۔ واصلہا ایایم فقلبت۔ اَیم اَیمۃ اُیوم بیوہ شدن عع ف ک ۲ یقال آمت المرأۃ من زوجہا وفی الحدیث انہ کان یتعوذ من الایمۃ۔ تاَیّم

بیوه کردن یقال آیمه الله تأییما - وتأیمت المرأة وتأیم الرجل زمانا اذا مکث لا یتزوج - ویقال کل امرئی ستئیم منه العرس او منها یئیم قال الشاعر

(شعر) فان تنکحی انکح وان تتأیمی وان کنت افتی منکم اتأیم

فلا تنکحی الا فتی ذا مروءة ... - وقولهم مالہ آم وعام ای ہلکت امرأته وماشیته حتی یئیم و یعیم فیبقان الی اللبن ویمان الی النساء - و یقال الحرب مأیمة ای تقتل الرجال فتدع النساء ایامی - ویقال الاشتها و ایمها مثل اعتشها و اعیمها - الأیم مخفف مثل قال ابن السکیت حیة ابن بالتشدید مخففہ مثل لین ولین وہین و ہین ایم مرغ - ایام دوز ایم مرغ - ودود کردن شیر برنبور کی قال شدآم الرجل ای دخن علی اہل ایام وتقیم بیہما ویقال ایمة دوراہ است ... دوہیان آن ہر دو راہ گذشت وابائة ... ابن عمطار او فی جذام وابن ملة وابن مہینة فی السکون وابن وہب اسدی ثم وابن حنیفہ فی بنی حنیفہ و ماسواہم فاسامة بالسین -

ادیم الشعاعی - کنیز جھابی -

اثیم ای تالی فلان - ... شد ... کہ افت ۲ انتم فی الاہم اثیم بالضم ... است بمصر - احمد کمہ بالکسر وفتح الطاء نان ... -

اثام ... وباداو ... افریدہ باپدری و مردم او جمیع اہلی و ... الارض -

فصل الباء

بجرم - بجارم - بالفتح سختی ہا -

بذم - کوپ فو بذم - بسیار پیمان رجل ذو بذم بسیار گوشت وقیل صاحب رأی وحزم وقیل متحمل عاقل وقت الغضب -

برم - برم بفتحتین ستوه و بستوه آمدن ع ک افت ۲ یقال برم بہ ای سئمہ وتبرم مثلہ وایضا برم الذی لا یدخل مع القوم فی المیسر لبخلہ والجمع ابرام وفی المثل آبرما قرونا و بیوه عضاة واحدہ برمة - ابرام بستوه آوردن - واستوار کردن وجامہ را پیمان دو تاه تافتن تبرم رسن دو تا برہم تافتہ و جامہ تار وپود بر ہم نشاندہ برہم ایضا رسن پیسہ - ولنگر برمة دیگ برام ج - برام بالضم انہ جہم سوراخ کن وآلہ ... از نشہاست معروف -

برجم - برجمة بفتحتین چوند انگشت براجم ج وایضا قومے از بنی تمیم وفی المثل ان الشقی وافد البراجم -

برسم - برسام - بالکسر بیماری معروف وقد برسم الرجل فہو مبرسم - ابریسم بالفتح والکسر مع فتح السین ابریسم بالکسرات ایضا ثلث لغات ابریشم معرب قال ابن الاعرابی لیس فی الکلام افعیلل بتوالی الکسرات ولکن افعیلل بفتح اللام مثل اہلیلج وہو ینصرف فی المعرفة والنکرة وان سمیت بہ -

برشم - برشمة سخت اندوهگین شدن و پیوسته
نگریستن بچیزے برشام بالکسر تیزی نظر -
برطم - برطام - بالکسر مرد ستبر لب برطمة برآماسیدن
از خشم تبرطم الرجل ای تغضب -
برعم - برعوم - برعم - بالضم غنچهٔ ناشگفته و برعمت
الشجر اذا خرجت براعیمها -
برهم - برهمة - پیوسته نگریستن و مژه برهم
نازدن ابراهیم خلیل الله علیه السلام وهو اسم
اعجمی وفیه لغات ابراهام ابراهم بفتح الهاء
وکسرها مع حذف الیاء وتصغیره ابیره لان الالف
من الاصل لان بعدها اربعة احرف اصول
والهمزة لا تلحق بنات الاربعة زائدة فی اولها
وذلک یوجب حذف آخره کما فی سفرجل فیقال
سفیرج وکذا القول فی اسمٰعیل واسرافیل
وهذا قول المبرد وبعضهم یتوهم ان الهمزة زائدة
اذا کان الاسم اعجمیا فلا یعلم اشتقاقه فیصغر علی
بریهیم وسمیعیل وسریفیل وهذا قول سیبویه
وهو حسن والاول قیاس ومنهم من قول بریه
بطرح الهمزة والمیم - براهمة گروهے از حکما
وهم الذین لا یجوّزون علی الله تعالی بعثة الرسل -
بزم - بزم - بدندان پیش گزیدن ع ف ا ک ۲
ض ۲ یقال بزم علیه ای عضّ و بانگشت سبابه
وابهام دوشیدن شیر را یقال بزمت الناقة -
بزمة یکبار خوردن وکذلک وزمة - ابزیم بکسر
کمر سارا بازیم ج - بزیم رشتهٔ جبل -

بسم - تبسم - لب شیرین کردن (ع ف ا ک ۲)
باسم نعت منه ابتسام تبسم کذلک مبسم بکسر السین
دندان مسام بسام مرد بسیار تبسم -
بسطم - بسطام - بالکسر نام مردے و بالفتح نام
شهر ابو یزید بسطامی رحمه الله تعالیٰ -
بشم - بشم - بفتحتین ناگوار شدن (ع ک ا ف ۲)
و بستوه آمدن یقال بشم منه - ابشام متعدی منه -
بشام درخت خوشبوے که از وے مسواک سازند
بصم - بصم - بالضم میان انگشت خنصر و بنصر
یعنی چاک و دوم عتب بفتحتین میان بنصر و وسطی
و رتب میان وسطی و سبابه و فتر بالکسر میان سبابه
وابهام و شبر میان ابهام و خنصر و فوت بدرازا
میان هر دو انگشتی -
بطم - بطم - بالضم درختے -
بغم - بغام - بالضم بانگ آهو و شتر ع ف ا
ک ۲ ظبیة بغوم نعت منه و کشاده ناگفتن سخن
مباغمه سخن نرم گفتن -
بقم - بقم - چوب بقم معرب ولیس فی کلامهم اسم
علی فعّل بکسر العین الا خمسة خضّم نام مردے
وبقم و شلم موضعے بشام و بذر نام آبے [illegible]
وعثر موضعے -
بکم - بکم - بفتحتین گنگے ع ف ک ا ف ۲ ابکم بکیم گنگ -
بلم - ابلام - آماسیدن فرج ناقه و آماسیدن لب
یقال بها بلمة شدیدة و رأیت شفتیه مبلمتین -
مبلام بالکسر ناقه که بانگ نکند از غایت آرزوے گشن

تبلیم زشت نمودن کار را بر کسے یقال لاتبلّم علیه امره ای لاتقبح - ابلم بکسرتین وضمتین وفتحتین پوست مثل آبلة یکے ویقال المال بینی وبینک شق الابلمة ای نصفان - بیلم آهن سوراخ کاو مثل بیرم -

بلدم - بلندم - الرجل اذا فرق فسکت بدال غیر معجمة - بلدم بالمعجمة والمهملة آنکه جنبان باشد از حلقوم وسینهٔ اسپ بلندم مرد گران سنگ مضطرب -

بلعم - بلعم - بلعوم - بالضم فیها مجری الطعام فی الحلق یعنی راه گذر طعام در حلق وآن گلوے سرخ است بلعمة فرو بردن لقمه بلعم مرد بسیار خوار سخت فرو برنده بیم زائده -

بلغم - بلغم - یکے از چهار خلط -

بهم - بهم - ابریشم سطبر رو و جامه -

بوهم - بوهم - بوم متحرچنایقع علی الذکر والانثی حتی تقول صدی او فیاد فتختص بالذکر -

بهم - بهمة - ستور بچه چون بره و بز غاله تر و ماده بهم بالسکون والحرکة ج - مثل تمرة وتمر شعرة وشعر وجمع بهم بهام - ابهام پوشیده گفتن تبهیم جدا کردن بره از مادرش بچرا بهمة بالضم سوار دلیر بهم ض اف ۲ ج - ولشکر یقال فلان فارس بهمة ولیث غابة - ابهام انگشت نر ابا هیم ج - و فرو بستن در و با - امر مبهم کار فرو بسته الاسماء المبهمة هی اسماء الاشارة نحو هذا وذاک وهؤلاء وذا و تلک - واستبهم علیه الکلام ای استغلق استبهم ایضا اذا ارتج - وفی الحدیث یحشر الناس عراة حفاة بهما ای لیس معهم شئی ویقال اصحاب بهیمة ستور بهائم ج - فرس بهیم یک رنگ بهم ج - بهمی بالضم گیاہ ہے قال سیبویه تکون واحدة و جمعا والفها للتانیث فلا تنون وقیل الفها للالحاق والواحدة بهماة قال المبرد لایکون الف فعلی بالضم لغیر التانیث - ویقال ابهمت الارض کثر بهماها -

ابهیم بفتحتین موضعیست نزدیک ثنایت بنیم ثلة

بتم - بالضم وبفتحتین وکذبتم ناحیهٔ است یا قلعه است یا کوهیست ابفرغانه -

تجهم وتجوم - از در ماندگی یا ترس یا بیم خموشیدن و درنگ کردن و ترنجیدن عع ف اک ۲ تجهیم مثاله فیها و آتجهیم ایضا تحدیق النظر -

غدیر بجوم - بجعفر آبگیر بسیار آب -

بخذم - بجعفر نام شخصے -

برثم - کقنفذ والد عبد الرحمن المحدث و نام اوسے است -

برصوم - بالضم سر بند شیشه و مانند آن -

ابو البرهسم - کسفرجل عمران بن عثمان الزبیدی الشامی ذو القراآت الشوا -

برعم - بالضم نفس و خوشه و قصے که از دانه بر آید و برعم الزرع دانه زراعت سطبر و اندک سخت شده عع ف اض ۲

برطم - بجعفر انگشتری و تبرطم اذا کان احمق علیه

تائم فیتکلم وتشبہ فی وجوہ الناس۔

بعیم۔ کا میر بتے وپیکر چوبی یا تصویر رنگ ومفخم کرشعر نگوید۔

بغثم۔ بالضم والعیان صاحب مسجد الجیرۃ۔
بغثم۔ بجعفر نام شخصے۔

بلتم۔ بجعفر مردم و مرد و رماندہ گران زبان وگران اندام۔

بلجم البیطار الدابۃ۔ عصب قوائم الدابۃ من داویسیہا۔

بلسم۔ ازترس خوشیدن وچین ابروشدن۔
تبلسم شلہ بلسام بالکسر بیماری بالضم کسندل قطراۃ
بلصم۔ فرنبینی گریختن۔

بنام۔ سر انگشتان وبنانہ ای ابن والمیم زائدۃ فی بنان ی۔

بہرم۔ بجعفر گل کا فشہ بہران شاہ وحنا وبہرم گل کا فشہ رنگ کردہ شدہ بہرم لحیتہ ریش را بحنا سرخ رنگ کرد بہرم الراس سرخت سرخ گردید بہرام نام شخصے وفرس النعمان بن عتبۃ العتکی بہرمہ شگوفہ وپرستش اہل ہند۔

بہصم۔ کغنفذ بسیار سخت۔

فصل التاء

تام۔ اتامت المرأۃ دوگانہ زاد فہی متئم متئام دوگانہ زایندہ توامان دو ہمزاد یقال ہذا توام ہذا علی فوعل وہذہ توامۃ ہذہ توائم ج۔ وتوام بالضم علی فعال ایضاً ولا یمتنع ان یجمع ہذا بالواو والنون فی الآدمیین کما ان مونثہ یجمع بالتاء۔ توام ایضاً دوم تیر قمار ویقال اصلہ ووام فابدلت التاء من احدی الواوین وتام شہرست بر لب عمان فرس متئم اسپ کہ روشے بعد از روشے آرد متأمۃ دوگانہ تار پود بافتن جامہ را وثوب متأم۔ واتأمہا ای افضاہا۔

تحم۔ التحمی۔ نوعے از برد ہا۔

تخم۔ تخم۔ نہایت ہر چیزے وشہرے یقال فلان علی تخم من الارض تخوم ج۔ وقیل تخوم الارض بالفتح والجمع تخم بضمتین مثل صبور وصبر تخمۃ واوہی فتذکر فی موضعہا۔

ترہم۔ ترہم۔ بالکسر نام جائے۔

تلم۔ تلام۔ تلامی۔ ای تلامیذ اسقطت الذال۔

تمم۔ تمام۔ تمامی وتمام شدن ع ف ک ۳ یقال تم الشی تتمیم اتمام استتمام تمام کردن متمم نام شاعرے ویقال اتمت الحبلی فہی متم اذا تمت ایام حملہا۔ ویقال ولدت لتمام بالفتح والکسر وولد المولود لتمام وقمر تمام ماہ شب چہاردہم لیل التمام بالکسر لا غیر دراز ترین شبہا در سال ویقال ای قائلہا الاتمام ثلث لغات ای تمامہا والکسر افصح تمیمۃ سخت۔ وقبیلۃ تمیمۃ طومار وتعویذ وفی الحدیث من علق تمیمۃ فلا اتم اللہ ویقال ہی خرزۃ واما المعاذات اذا کتب فیہا القرآن واسماء اللہ تعالیٰ فلا باس بہا۔

تتام سخن تاناک گوینده ویقال تتاموا ای جاؤا
کلهم ونموا ایضاً مستتم ایضاً الذی یطلب الصوف
والوبر والموهوب تمة۔
تنم۔ تنوم۔ بتشدید النون درخت بادیه تنومه یکی
توم۔ تومة۔ بالضم غوزه نقره توم ج۔
تهم۔ تهامة۔ بالکسر شهرے والنسبة الیها تهامی
وتهام اذا فتحت التاء لم تشدد نحو یمان وشام الا
ان الالف فی تهام من لفظها وفیها عوض من یاء النسبة
وقولهم تهامون بالفتح کما قالوا یمانون ویقولون
تهامی دیهانی وشامی بالفتح مع التشدید۔ تهمة
بالفتح یستعمل فی موضع تهامة کانها المرة فی قیاس
قول الاصمعی والتهم بالتحریک مصدر من تهامة۔
اتهام به تهامه شدن متهام بالکسر بسیار به تهامه
شونده التهمة وادی فتدکر بناک۔
تیم۔ تیم الله۔ قبیله معناه عبد الله واصله من قولهم
تیمه الحب ای عبده وذلله تیم ای ذلل۔ ویقال
تامتهم فلانة ای عبدته تیم قریش قبیله گروه
ابوبکر الصدیق رض تیمة بالکسر گوسپند با شیر که
در خانه وارند او را وفی الحدیث التیمة لاهلها۔
تتییم تعبید وتذلیل۔ اتیام ذبح کردن تیمه تیماء
دشتے وموضع۔

تغلم۔ کجعفر موضعے وکوہے او اسم الجبل تغلمان۔
تغمی۔ بالضم قبیله من همزة بن جیدان وطعام
متغمة طعام ناگوارا واتغم ای اتخم۔
تلمة۔ بالضم بسته مزاتم سلطان او سیلم۔

	فصل الثاء	

ثتم۔ ثتمت خرزها۔ افسدته عع ف اض ۲
ثجم۔ اثجم المطر۔ ای کثر ودام۔ ویقال اثجمت السماء
ایاما ثم اجمت۔
ثرم۔ ثرم۔ بفتحتین افتادن دندان پیش
عع ک اف ۲ اثرم نعت منه۔ ثرم شکستن
دندان پیش به زدن عع ف اک ۲ یقال ثرمته
ثثرمه فانثرمت اثرام کذلک۔
ثرتم۔ ثرتم۔ بفتحتین زیادت مانده طعام درظرف
ثعم۔ ثعمت الشی نزعته عع بفتحها وثعمتنی ارض
فلان ای اعجبتنی۔
ثغم۔ ثغام۔ بالفتح گیاہے که آنرا در منشه سپید گویند
ثغامة یکے وفی المجمل الثغامة بالضم شجرة بیضاء
الثمر والزهر یشبه به الشیب ثغم ک ۲ سگ گزنده۔
ثکم۔ ثکم الطریق۔ میانه راه وثکمت الطریق
است گرفت۔
ثلم۔ ثلمة۔ بالضم رخنه ثلم بالفتح رخنه کردن عع
ف اک ۲ یقال ثلم السیف وثلم الاناء۔ وثلم
الوادی بالتحریک هو انثلام جرفه و رخنه شدن
عع ک اف ۲ اثلم نعت منه تثلیم متعد منه للمبالغة
انثلام تثلم لازم منه متثلم نام جائے۔
ثمم۔ ثمام۔ بالضم گیاهیست یک بیخ بن و نام جائے و مرد
ثم نیکو کردن چیزے را و مرمت کردن به تمام و
منه قولهم کنا اهل ثمه ورمه۔ ویقال جمیع الدهری
عن ثمه ورمه ای عن قلیله وکثیره و برکندن گو

علف را ازین شناة ثموم لغت منه وگرد کردن
چیزے را ع ف ا ض ۲ یقال ہو ثُمَّۃ ویثقہ ای
یکنسہ فیثج الردی والجید رجل ثُمّ ثِمَمٌ بالکسر
لغت منہ ثُمَّۃ متمّمة بالماء ایضاً للمبالغة ودست
بہ مالیدن ثمثمۃ بدی ای مسحت بدا کاشیثمش
انثمام پخته شدن وگداختن تن ثمثمۃ ثماث گشت
گیاه ویقال ماله ثمّ والاثم فالثم قماش البیتهم
والثم مرمّة البیت ثُمّ بازه ہو حرف عطف یدل
علی الترتیب والتراخی وربما ادخلوا علیها الماء
ثَمّ بالفتح آنجا وہو للتبعید بمنزلة ہنا للتقریب کذا
ثُمة ثمثم الفرس جاست بیدگی تاف اسپ ثمثمة
مثله ثُمام آنکه ہر چه را گیرد بشکند ثہیم التعظم ابا شد
ثوم ثُومہ بالضم سیر ثومۃ بنا تیغ

ثادم کنگلاج وورماندہ بسخن وحجت باگرانی
وسستی یا مرد فربہ گول جفا کار ثادمہ مؤنث منہ
ثدام بالکسر پالونہ آبریق مثدم وضع علیہ الثدام
ثادقم کرہج کنگلاج ونام مردے
ثرطمة بغیر خشم وگردن کشی سرفرود آوردن
مثرطم نیک فربہ آو خاص بالدواب کما یقال قد
ثرطم الکبش
ثرغامة بالکسر زوجہ یا زن
ثطغمة چرب زبانی وتفوق درسخن یقال تثطغم
علی اصحابہ ای علاہم بکلام

فصل الجیم

جثم جثوم سینہ بر زمین نہادن مرغ ومردم
ونچسپیدن از اماکن قال اللہ تعالی فاخذتہم الرجفة
فاصبحوا فی دارہم جاثمین ع ع ف ا ض ۲ ک ۳
جثمة مثال ہمزة جثامة خواب ناک مجثمة بتشدید الثاء
ای مصبورة الا انہا فی الطیر خاصة والارانب
واشباہ ذلک تجثم ثم ترمی حتی تقتل وقد نہی
عن ذلک جثمان بالضم تن مثل جسمان یقال
ما احسن جثمانہ وجسمانہ ای جسدہ قال الاصمعی
الجثمان الشخص والجسمان الجسم یقال سنام
مجسمان البنیة ای الکعبة وہو شخص ولیس بجماد
جحم جحیم یکے از نامہائے دوزخ وآتش
وہر آتش بزرگ که در مغاکے افروختہ باشد
من قولہ تعالی قال ابنوا لہ بنیانا فالقوہ فی الجحیم
جاحم جائے سخت گرم وقال الاعشی الموت جاحم
جحمة چشم بلغت حمیر جحم الرجل ای فتح عینیہ
کالشاخص ع بفتحہا وعین جاحمة تجحیم تیز
نگریستن اجحم مرد سرخ چشم وفراخ چشم جحماء
مؤنث جحام بالضم بیماری که چشم را آماس ناکند
احجام باز ایستادن از چیزے مثل احجام
جحرم جحرمة تنگ خوئی تجحرم لغت منہ
جحشم جحشمة شتر تہی گاہ بر آمدہ
جحظم جحظمة بزرگ چشم
جحلم جحلمة ای صرعہ
جدم جدمة بالتحریک مرد کوتاہ جدم ج
دگوسپند بلایہ
جذم جذم بالکسر اصل وبن ہر چیزے

وقد یفتح - جذمة بالکسر پارهٔ از رسن - وتا نباشد
جذم ج - جذم بالفتح بریدن ع ف اض ۲ و
ک ۲ جذیم لغة منه وجذم الرجل بالکسر ای
صار اجذم وهو المقطوع الید وفی الحدیث من
تعلم القرآن ثم نسیه لقی الله تعالی وهو اجذم -
جذمی جمع اجذم مثل حمقی ونوکی - انجذام
بریده شدن جذام بالضم بیماری ئی وقد جذم
الرجل فهو مجذوم ولا یقال فهو اجذم قبیلهٔ
از یمن جذامة مابقی بعد الحصد - جذیمة قبیلهٔ
جذمی بالفتح وقد یضم منسوب بوے رجل جذامة
بالکسر وهی زود بریده اجذام تیز رفتن شتر
وبرکندن از چیزے جذیمة الابرش بادشاهے
صاحب زباد -

جرم - جرم - بالضم گناه جریمة مثله جرم واجرم
واجرم بمعنی - جرم بالسکون معرب گرم وهو الحار
والجروم من البلاد خلاف الصرود ولغتی است
در عرب - وبریدن جرم النخل واجترمه ای صرمه
جارم لغة منه وقوم جرم بالضم مثل نیام
شام - وبنو جارم قوم من العرب - وهذا من الجرام
بالکسر والفتح وفرچه کردن پشم گوسپند - وکسب
کردن جرم ع ف اک ۲ یقال فلان جریمة
اهله ای کاسبهم وقد جرمت منه ای اخذت قوله
ولا یجرمنکم شنآن قوم ای لایحملنکم ولا یکسبنکم
جرم بالکسر تن وکونه والوان قال الوهابی قد
روی ست الا یقول هذا فلان صافی الجرم بالکسر

ای الصوت او الحلق وهو خطا - جریمة بالکسر خرما
وانگور درونده گان جرامة بالضم آنچه پخته شود
از انگور وخرما ودر بریدن جرم بریده
از بن ودمیوه جرم جرام ایضا وانه خرما
جرام بالکسر جمع جریم - ویقال جلة بالکسر
جریم شتران کلان سال بزرگ تن خول مجرم
وسنة مجرمة تمام تجرم گذشتن - وسپری شدن
ودعوی گناه کردن بر کسے که نکرده باشد یقال
تجرم علیه - لاجرم قال الفراء هی کلمة فی الاصل
بمعنی لابد ولا محالة فجرت علی ذالک وکثرت
حتی تحولت الی معنی القسم وصارت بمنزلة حقا
فلذالک یجاب عنه باللام یقولون لاجرم لآتینک
ولاجرم لافعلن کذا ای حقا -

جرثم جرثومة - بالضم اصل - ونا تموچه
وتجرثم الشئ واجرنثم اذا اجتمع -

جرجم جراجمة گروهے از عجم باشند گان
جزیره وشام وتجرجم الوحشی فی وجاره
انقبض در مکان -

جردم - جردمة فی الکلام مثل جردبة
وبسیار گفتن -

جرسم - جرسام - علت برسام -
جرشم - جرشم - وجرشب ای اندمل بعد المرض
والهزال - وجرشم مثل برشم ای احد النظر -
وایضا کرده وجه -

جرضم جرضم بضمتین وجرافضم بسیار خواره

جرهم - جُرهُم حیی از یمن و یقال جمل جراهم
و ناقة جراهمة ای ضخمة -

جزم - جزم - بریدن و منه جزم الحرف و هو
فی الاعراب کالسکون فی البناء یقال جزمت
الحرف فانجزم - و جزمت القربة ملأتها تجزیم
مثله - جزمت النخل و جزمته بالراء و الزاء ای
خرصته و جزرته - جزمة یکبار خوردن و جزم القوم
ای عجزوا - قلم جزم سخت برید - جزم ایضا شیء
یدخل فی حیاء الناقة لتحسب ولدها فترأمه کالدرجة
جزمة بالکسر یک گله از شتر و یک رمه از گوسپند -

جسم - جسم - بالکسر تن جسمان بالضم کذلک
جثمان مثله و قد ذکر - جسامة بالفتح تن آور شدن
ع بالضمها و هو جسیم و جسام بالضم و بالکسر تجسیم
تجسم برگزیدن کسے از میان قومے یقال تجسمت
من بین القوم ای اخترته کانک قصدت جسمه
تجسمت الارض ای اخذت نحوها اریدها و تن آور
شدن و بکارے بزرگ شدن - و بر بلندی بر
کوه بر شدن اجسم تن آور جاسم نام دیه بشام

جشم - جُشم - بتکلیف کارے کردن ع ک ا
ف ۲ تجشم کذلک تجشیم تکلیف کردن بر کسے
اجشام کذلک - و یقال القی علیّ فلان جشمه
بالتحریک (ض ا ف ۲) ای ثقله - جشم البعیر ض (ا
ف ۲) سینه شتر جشم ایضا حیی از انصار و
ثقیف و تغلب و هوازن -

جعم - جعم - بفتحتین طمع داشتن و سخت آرزومند
گوشت گردیدن مردم و شتر بشور گیاه (ع ک ا
ف ۲) و بے اشتها شدن بر طعام جعماء ناقة
کلان سال و لا یقال اجعم للذکر

جعشم - جعشم - بفتحتین (و ف ۲) مرد کوتاه سطبر
و فتح الجیم و الشین افصح -

جلم - جلم - بریدن (ع ف ک ۲) و یقال
جلمت الجزور ای اخذت ما علی عظامها من اللحم
و یقال اخذت الشیء بجلمته ای باجمعه - و هذه جلمة
الجزور بالتحریک ای لحمها اجمع - جلمة الشاة مسلوخ
گوسپند بلا حشو و قوائم جلم کارد و فریز و هما جلمان
جلام بالکسر الجداء -

جلخم - اجلخمام - گرد آمدن قوم و سرکشی کردن -

جلهم - جلهمة - بفتحتین نام مردے و قولهم
فی حدیث ابی سفیان جلهمتین قال ابو عبید
اراد جانبی الوادی و المعروف جلهتان بالفتح -

جمم - جم - بسیار قوله تعالی و یحبون المال حبا جما
و آب گرد آمده در چاه و نام پادشاهے جموم
بالضم بسیار شدن آب در چاه ع ف ا ض ۲
و ک ۲ و نزدیک آمدن وقت کار یقال جم قدوم
فلان ای دنا و حان - جموم بالفتح چاه بسیار آب
و اسپ که هر زمان رفتار دیگر آرد جمة موضع جمع الماء
آب جمام بالکسر ج - و جماعة انبوه یقال جاء
فی جمة عظیمة بالضم و الفتح - جمة بالضم ایضا تمامی
موے سر و انبوهے آن جمانی بالتشدید لغت فیه -
جمام المکوک علی ثلث حرکات و جممته ما علاء آن

بعد الامتلاء - جمت المکیال واجمته فهو جمّان اذا بلغ جمامه قال الفراء جمام القدح ماءً بالکسر ملؤه وجمام المکوک دقیقا بالضم وجمام الفرس بالفتح لاغیر یعنی آسودگی اسپ بعد از ماندگی یقال جمّ الفرس جمّا وجماما اذا ذهب اعیاؤه - وجمّ الفحل اذا ترک الضراب - اجمام آسایش دادن ستور را بجهت پشت یقال اجمّ الفرس وجُمّ ایضا مجهولا واجمّ نفسک یوما او یومین ونزدیک شدن کار ویقال اجمّ الفراق اذا دنا [illegible] اجمّ بے کنگره رجل اجمّ مرد بے نیزه [illegible] شاة جمّاء بے شاخ [illegible] وامراة جمّاء المرافق [illegible] والجماء الغفیر جماعة الناس جمم بالضم [illegible] استجمام ماندگی افگندن [illegible] چاه ویقال انی لاستجمّ قلبی بشیء من اللهو [illegible] علی الحق جمجمة جمجم سخن را ناپیدا گفتن جمجمة [illegible] کاسه سر وقدح چوبین [illegible] وچاه [illegible] ودیر الجماجم موضعی جماجم العرب قبائلهم [illegible] کبار [illegible]

جمة چاه [illegible] بالفتح والضم ترش [illegible] شدن [illegible] وجمّ الوجه [illegible] ترش کردن [illegible] جهمة [illegible] جل جهوم بالفتح [illegible] جهمة بالفتح [illegible] اول [illegible] الليل - جهام بالفتح ابر بے آب

[illegible]

وخیر جهضم [illegible] کی نمودن -
جهنم - دوزخ [illegible] جهنام بکسر الجیم والهاء والتشدید چاه مغاک - ولقب مردی -

جحدمة - زود دویدن جحدم جعفر ابن فضالة آخر غیر منسوب صحابیان -
جخدمة - زود وی کردن در کار و [illegible] رفتار -

جذم - بالذال شتابی کردن جردم بالدال مثله -
جرزم - [illegible] ان [illegible] خشک -
جضم [illegible] بسیار خورنده [illegible] پهلو [illegible] جحضم [illegible]
جعثم [illegible] جعثوم [illegible] بالضم [illegible] ازده [illegible] [illegible] ماندن [illegible]
جلهم [illegible] نام [illegible]
جلهم [illegible]
جلسام - بالکسر [illegible]
جلالم [illegible]
جثمة - بالفتح والتحریک [illegible]
یعنی [illegible] فراگرفت -
جرم - شتاب ان که کار را نه ایک [illegible] جام [illegible] [illegible] جوام [illegible] جامات وجوم [illegible] جام [illegible] ازمضافات نیشاپور ومنه العارف ابو نصر احمد بن الحسن و ابنه شیخ الاسلام اسمعیل

وسلیمان بن حمزة ویوسف بن محمد المحدثان نیشاپوری
جوم جیرنبک با پدر اطلبیدن ع ف اض ۲
جویم کدیر شهریست بفارس و العامة تضم الیاء -
جهدمة - که حصلة امرأة بشیر بن الخصاصیة
رأت النبی صلی الله علیه وسلم -
جهرم بکجیفه شهریست بفارس و الجهرمیة ثیاب
منسوبة من نحو البسط او هی من الکتان -
جیم - بالکسر شتران تیز شهوت و .... سمعت
من بعض العلماء ونقلا من ابی عمرو مولف کتاب الجیم
ونام حرفیست و یونث وجیم جیما کتبها -

فصل الحاء

حتم - حتم استوار کردن کار - و حکم کردن -
و واجب کردن کار بر کسی (ع ف اک ۱) حتم
ایضا قضاء حتوم ج - حاتم قاضی و زاغ سیاه
حاتم الطائی مردی که مثل است بجود از ...
بالضم باقی مانده طعام بخوان ... خوردن ... از
وجز آن از خوان ویقال ... هو ... تحتم ای ... شاش
حثم تحثیم - ... دادن - و ... (ع ...
ک ۴) یقال ... ای دلکته ... ثبت بر از ... بالـ
شیرخ - ونام زنی -
حثرم - حثرمة - تندی لب بر بن ... ...
جحم تحجم - برون آمدن ... چیزی ... حجامت کردن
ع ف ل ا ض ... ویقال احجم ... ... احتجام
بالکسر محجم محجمة بالکسر ... شیشه حجام ...
احتجام حجامت کردن ... [illegible]

احجم الصبی شد بها ای یامس و بانده ماندن از چیزی
یقال حجمته عن الشیء فاحجم ای کففته فکف وهو
من الشواذ - حجام بالکسر چیزیست که بر دهان
شتر بندند و بستن آن تا نگزد (ع ف اض ۲)
وفی الحدیث کالجمل المحجوم - و قولهم افرغ
من حجام ساباط و انه کان یمر به الجیوش فیحجمهم
من الکساد حتی یحجوا فضرب به المثل - حجمة
شکل شرخ حجم ج -
حدم - احتدام - افروخته شدن آتش و رگ
از غضب - و سخت سرخ شدن خون یوم محتدم
روز سخت گرم حدمة بفتحتین آواز آتش افروخته
قدر حدمة مثال همزة و بانگ ... و جوش آینده -
حذم تحذم - بریدن (ع ف اک ۲) سریعة
حذیم ... ... وسبک رفتن - و سبک خواندن
یقال اذا اذنت فترسل و اذا اقمت فاحذم
... ضرب ... ۳ زن پست بالا ... نام مردی
حذام مثل قطام نام زنی -
... حذلم - نام مردی حذلمة مثل هذلمة
... یقال مر ... لم کانه ... ج -
حرم ... بالضم احرام گرفتن قالت عائشة
رضی الله عنها ... اطیبه لحله و ... و عند احرامه حرام
شدن (ع ف ...) حرمة بالضم ... و ... آنچه
... و ... ... الدار ... ا
[illegible]
[illegible]

مثل قذال وقذل - ومن الشهور اربعة حُرُم
ذو القعدة وذو الحجة والمحرم ورجب ثلثة
سرد وواحد فرد - حرام ایضا ناباییست ضد
حلال حِرم بالکسر کذلک - وقرئ وحِرم علی قریة
اهلکناها قال الکسائی معناه واجب حِرمة بالکسر
غلبهٔ شهوت جماع وفی الحدیث الذین تدرکهم
الساعة تبعث علیهم الحرمة ویسلبون الحیاء و
نومیدی حَرَم بفتحتین گرداگرد کعبه یقال مکة
حرم الله تعالی - حرمان مکه ومدینه والحرم الحرام
ایضا مثال زمن وزمان - حِرمی بالکسر منسوب
الی الحرم حرمیة مؤنث وایضا - مام منسوب
الی الحرم احرام الحج م وحرام کردن - وبماه حرام
حرام درآمدن - وبحرمت شدن محرم نعت منه
تحریم حرام کردن تحرم حرمت جستن چیزی
کسی حریم البیت والبئر گرداگرد وی - حریم ایضا
جامهٔ محرم - ونام مردی محرم بالفتح ناشایست
ودو محرم آنکه نکاح با وی روا نباشد محارم اللیل
مخاوفه - محرم اول دوازده ماه عرب وسال
جلد محرم ... که تمام پیراسته نشده باشد
ناقة محرمة التی لم تمرر یاضتها بعد - سوط محرم
لم یلین بعد - ... بفتحتین گشتن خواه شدن
بیش (ع ک ا ف ۳) وهی کالضبعة فی النوق
والحناء فی النعاج شاة حرمی شیاه حرام
وحرامی - واستحرمت الشاة وکل انثی من
ذوات الظلف والذئبة والکلبة ایضا

اذا ارادت الفحل - وقولهم حرام الله لا افعل کقولهم
یمین الله لا افعل - حرمة بالکسر حرمیة حرمان
حرم نومید کردن کسی را از چیزی احرام کذلک
(ع ف ا ک ۳) وحرم الرجل بالکسر اذا قمر واحرمته اذا قمرته
یعنی بردم و چیره شدم بقمار بروی وحرمت الشیء
لغة فی حرمت وقوله تعالی للسائل والمحروم
قال ابن عباس رضی الله عنهما هو المحارف - جیرمة
ماده گاو جیرم ج -

حرجم - احرنجام - انبوهه کردن وبریکدیگر
افتادن شتر وبازگشتن حرجمتم عدد بسیار حرجمة
بریکدیگر افتادن بازگردانیدن شتر یقال
حرجمت الابل فاحرنجمت -

حزم - حزم - استواری - واستوار کردن تنگ
ستور (ع ف ا ک ۲) وزمین درو او هوشیاری
وآگاهی درکار وفراهم آوردن کار خویشتن را
ع بینهما حزامة مثله حازم نعت منه - احتزام
تحزم میان دربستن حزمة بالضم بسته هیزم وگیاه
وعلف وجزآن - ونام اسپی ابن حزام نام مردی حزام بالکسر
تنگ ستور و دست بند گهواره وفی المثل جاوز الحزام الطبیین
یضرب فیما جاوز حده - حزم بفتحتین کالغصص
فی الصدر (ع ک ا ف ۳) وبهی گاه و دمیدگی آن
یقال منه فرس احزم وهو خلاف الاهضم -
حزیم میانهٔ سینه که موضع تنگ بستن بود وحیزوم
مثله ونام اسپی -

حسم تحسم - بریدن یقال حسمته فانحسم وبازایستادن

(ع ف ا ک ۳) و فی الحدیث انه اتی بسارق فقال اقطعوه ثم احسموه ای کوده بالنار لینقطع الدم رفی حدیث آخر علیکم بالصوم فانه محسمة للعرق ومذهبة للاشر حسوم پیچه بر شدا و قوله تعالی سبع لیال وثمانیة ایام حسوما ای متتابعة. والحسوم الشوم ایضا یقال الیالی الحسوم لانها تحسم الخیر عن اهلها حسام بالضم شمشیر تیز ان وتیزی شمشیر حسمی بفتحتین موضعی حسمی بالکسر نام زمینی در بادیه.

حشم حشم خشم آوردن کسی را (ع ف ا ک ۳) والاسم الحشمة وهو الاستحیاء وهو الغضب ایضا قال الاصمعی انما هو بمعنی الغضب لا بمعنی الاستحیاء ویقال ذاک مما یحشم فلانا ای یغضبه احتشام حشمت داشتن یعنی شرم داشتن وخشم آوردن یقال احتشمت وانحشمت منه بمعنی - ورجل حشم وحشیم بمعنی حشم الرجل چاکران مرد وکسانی که بجهت وی خشم بکنند بر دیگران ویقال حشمت الدواب ای تغیرت.

حصم حصم بها - ای حبق (ع ف ا ک ۲) و الحصم الحبق والکسر.

حصرم حصرم بکسرتین غوره انگور - و مرد ترش تنگ خوی بخیل محصرم کذلک حصرم قوس نده بر کمان استوار کرده -

حضرم حضرم الرجل حضرمة - اذا لحن و خالف الاعراب فی کلامه -

حطم حطم شکستن (ع ف ا ک ۳) یقال حطمه فانحطم تحطیم مبالغة فی الحطم حطمة قحط سالی یقال اصابتهم حطمة ای سنة وجدب وحطمة السیل دفعته حطم اسپ شکسته بال از پیری حطم بالفتح کلان سال شدن ستور (ع ک ا ف ۲) حطمته السن شکست وادا ورا سال حطمة مثال همزة ودنغ رجل حطمة بسیار خوار وآنکه بر ستور رحم نکند حطم شاه وفی المثل شر الرعاء الحطمة ویقال للاکثرة من الابل الحطمة یعنی شتر گله لانها تحطم کل شئ - حطیم دیواریست از کعبه از سوی مغرب حطام بالضم ریزه وشکسته هر چیزی - واندک مال دنیاوی -

حقم حقم - نوعی از مرغان وکبوتر -

حکم حکم - بالضم فرمودن یقال حکم علیه بحکم کردن میان کسی قوله تعالی یحکم بینهم یوم القیمة (ع ف ا ض ۲) ودانش وحکمت حکمة بالکسر انتفقت هر چیزیکه بهم داد - ودرست کاری وتلطف کار - و خدا وند حکمت ویقال احکم فلان بالضم ای حکیما - احکام استوار کردن کار را استحکام لازم منه و باز داشتن سفیه را از سفاهت یقال احکمت السفیه وحکمته ایضا - حکم بفتحتین وحاکم بمعنی - حکم ایضا پدر عی از یمن حکمة بفتحتین نرخ گوسپند ولگام لگام حکم مصدر منه ومنع کردن از بدی کسی را یقال حکمت الدابة واحکمتها - تحکیم باز داشتن ستور را از آنچه خواهد - وحاکم گردانیدن کسی

فهی فی تنقلها قال ابو عبید لولا ان الرواة قد نقلت
فی الحدیث والشعر ما کان وجه الکلام عندی الا
منقل ایضاً راه درکوه منقلة مرحلة نقل بالضم
ما ینقل به علی الشراب ونقلة اسم من الانتقال
من موضع الی موضع - نقل بفتحتین برکرا از تیرے
بتیرے دیگر نهند وسنگستان با درخت یقال
مکان نقل نقل بالکسر وسنگ وبیاری شتر درسیل
وحاضر جواب درسخن رجل نقل ک م نخت منه
مناقلة - بایکدیگر سخن گفتن نقیل راه ونوعے
از رفتار نقیلة زن غریبه - وپاره که بر نعل جفت
شتر نهند نقائل ج - انقال نیکو کردن موزه
تنقیل کذلک وایضاً بسیار نقل وحرکت کردن منقلة
بکسر القاف سر شکستگی که استخوان از وے
شکسته باشد تنقل برگشتن - وچیزے را نقل
کردن مناقلة الفرس ان یضع یده ورجله علی
غیر حجر لحسن نقله فی الحجارة - نقال بالکسر یکباره
ودوباره آب وعلف خوردن شتر بے چرانیدن
کسے یقال منه فرس منقل - ناقلة مردم از جائے
بجائے رونده خلاف قطان - انقلا نوعے
از خرما بشام -
نقثل نقثلة - رفتار بہر گرد انگیزان -
نکل نکل - بالکسر بند آہن لگام - ولگام مرد
راہبر ورجل نکل ونکل بالکسر وبفتحتین مثل شبه
وشبه مردے که از وے دربند شوند دشمنان
وے ویقال رماه الله بنکلة ای بما ینکله تنکیل
عقوبت کردن وعبرت دیگران گردانیدن
نکال بالفتح عقوبت منکل بالفتح الذی ینکل بالانسان
نکول باز ایستادن از دشمن واز سوگند عج ف
ض م ناکل ترسنده ضعیف دل عج ک ا ف م
لغة فیه - نکل بفتحتین مرد دلیر - واسپ قوی فی الحدیث
ان الله تعالی یحب النکل علی النکل ای الرجل القوی
المجرب علی الفرس القوی المجرب -
نمل نمل - مورچه نملة یکے ارض نملة ف ا ک م
ذات نمل - طعام منمول اصابه النمل ودمیدگی
اندام که آنرا اطبا ذباب خوانند نملة ایضاً گفتگی سم
اسپ وہو عیب وفرس نمل القوائم اذا کان
لا یستقر - وفلان ذو نملة بالضم ای کثیر الحرکة -
نملة ایضاً سخن چینی نمل ک م تمام انمال کذلک
انملة بضم المیم سر انگشت انامل ج -
نول منوال - نوربافنده نول کذلک
انوال ج - نول ایضاً نوردیدن عج ف ا ض
وعطا دادن یقال نلت له بالعطیة ونلته العطیة
ایضاً - ویقال ہم علی منوال واحد ای علی طبقة
واحدة بریک نورد اند وقولہم نولک ان تفعل
کذا ای حقک وینبغی لک واصله من التناول -
نوال بالفتح عطا نائل مثله - نوال ایضاً صواب
تنویل دادن رجل نال بسیار عطا وہما نالان
وہم انوال - وناولته الشیء فتناوله ای عطیته فاخذ
نہل منہل - آب خور ومنزل ناہلة آینده
ورونده ناہل تشنه وسیراب وہو من الاضداد

نہل بفتحتین ج مثل طالب وطلب جمع ناہل
نہال مثل جمل وجمال۔ نہل بالسکون والحرکۃ
نخست خوردن۔ وتشنہ وسیراب شدن ع
ک اف ۲ نہال منتجع منہ۔ منہال نام مردے۔
نہشل نہشل۔ گرگ۔ وچرغ۔ ونام مردے
ابونہشل کنیت مردے۔
نیل۔ نیل۔ یافتن ع ک اف ۲ مثل خاف
یخاف۔ انالۃ دادن نیل بالکسر رود مصر نائلۃ
نام زنے۔ وبت۔

نئدل۔ کزبرج بلاو النئدلان وبضم والدال لغتان
فی النیدلان۔
النارجیل۔ بالہمزۃ لغۃ فی النارجیل۔
نطل۔ کزبرج بلاے بدو مرد کرپز۔
نأملۃ۔ رفتار بندی وقد نأمل یعنی چنین رفتار کرد۔
نبتل۔ کجعفر بسیار سخت و موضعے ونام شخصے و
عبدالصمد بن نبتل کان منافقا۔
نارجیل۔ جوز ہندی نارجیلۃ یکے وقد یمزویکون
فی القنو الکریم منہا مثون نارجیلۃ ولہا لبن یسمی
الاطواق ذکر فی القاف وخاصیۃ الشیخ منہا
اسہال الدیدان والطری باہی جدا۔
النعابل۔ رہط طارق بن ولیق۔
نغظلہ۔ آہستگی دویدن وبہ چپ و راست
تاونا وان خرامیدن۔
نغبول۔ کزنبور پرندہ ایست ونباتیست۔
رجل منغذل الرأس۔ فروہشتہ سر بابزرگی وسطبری۔

بدون نغضل۔ کجعفر گران۔
نہیتل۔ مصغر اصحابی۔
نہشل۔ کہند پیر مرد ناتوان۔
نہبلۃ۔ کہنہ سال شدن یقال شیخ نہبل
وعجوز نہبلۃ نہبلۃ ایضا رفتاریست باگرانی وثقل
مادہ دفرک وفی الترمذی فی حدیث الدجال
فیطرحہم بالنہبل وہو تصحیف والصواب بالمیم۔
نہصل۔ کجعفر مرد سال خورد وکلان از
کرگس وباز۔

فصل الواو

وأل۔ وال۔ وؤل۔ پناہ گرفتن ع فا
ک ۲ موئل پناہ موألۃ کذلک مثل مہلکۃ موالۃ
رہایش جستن وألۃ مثل وغلۃ سرگین ومزبلہ
یقال ان وقر دہم الوألۃ۔ أوألت الماشیۃ
فی المکان ای اکثرت فیہ بابوالہا وابعارہا۔
استوال گرد آمدن شتران اول نخست نقیض
آخر واصلہ أوأل علی افعل مہموز الاوسط
فقلبت الہمزۃ واوا وادغمت یدل علی ذلک
قولہم ہذا اول منک والجمع الاوائل والاوالی
ایضا علی القلب والاولون ایضا وقیل اصلہ
وَوّل علی فوعل قلبت الواو الاولی ہمزۃ و
لم یجمع علی اواول لاستثقالہم اجتماع الواوین
بینہما الف الجمع وہو اذا جعلتہ صفۃ لم تصرفہ
تقول لقیتہ عاما اول ولا تقل عام الاول
وتقول ما رأیتہ مذ عام اول بالرفع للصفۃ کانک

وکال بالفتح والکسر ای کسل - وکیل تم توکیل وکیل گردانیدن وگذاشتن کار را بکسے وکالة بالفتح والکسر اسم فیه - توکل اعتراف بعجز و اعتماد بر غیر خود کردن تکلان بالضم اسم فیه و اتکلت علی فلان فی امری ای اعتمدته واصله اوتکلت قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلها و ابدلت منها التاء فادغمت فی تاء الافتعال ثم بنیت علی هذا الادغام اسماء من المثال وان لم تکن فیها تلک العلة توهما ان التاء اصلیة لان هذا الادغام لا یجوز اظهاره فی حال فمن تلک الاسماء تکلة تکلان - تخمه - تهمه - تجاه - تراث تقوی فاذا صغرت قلت تکیلة وتخیمة لا تعید الواو لان هذه حروف الزمت البدل فثبتت فی التصغیر والجمع - وکل وکول کار بکسے گذاشتن ع ف اک ۲ یقال وکله الی نفسه وامر موکول الی رائک - مواکلة بر یکدیگر اعتماد کردن -

ولول - ولولة - ولوال - بانگ و فریاد کردن زن -

وهل - ۲ بلیه ترس وقضیته اول و بائتہ اے اول شی - وهل بفتحتین ترسیدن ع ک اوف وهل [illegible] مستوهل مثله - وهل ایضاً غلط و سهو کردن در چیزے یقال وهلی فیه و عنه - وهل بالسکون [illegible] [illegible] [illegible]

وهل [illegible]

در جهنم یقال ویلة وویل له فی الندبة وویلاه وویل علیها السار فتقول وبلة ویقال ویل له وویلاله الرفع علی الابتداء والنصب علی اضمار فعل فاذا اضفته لم یکن الا النصب -

ویل - بفتحتین کسانے که از شراب شکم سیر شوند اونل بیکے -

وول السقاء به له وولا مخضه یعنی مشک شیر را جنبانید -

ورتل کسمندل بلاد کار بزرگ وریتلی مثله وموشے -

وقل - چیز اندک و وقلته افلا ای قشرته فقشب وانثل بالتح او دا فرو وقلته توفیلا فراوان کردم او را توفیل نوعے از ریحان ست که به فارسی اوشبران گویند -

وهبیل بن سعد بن مالک بن النخع ابو بطن منهم علی بن مدرک الوهبیلی المحدث -

اول - هذا موضعه وذکر فی وال قال النحاة الاول بالهمزاصله اوال لکن لما اکتنفت الالف واوان وولیت الاخیرة الطرف ضعفت وکانت الکلمة جمعاً والجمع مستثقل قلبت الاخیرة همزة وقد یقلبون فیقولون الاوالی -

فصل الهاء

هبل هبیل بفتحتین بے فرزند شدن یقال [illegible] ای الثکال - هبول [illegible]

هبل هبال بحیف مردم و شتران گران سنگ سال خورد تهبیل اهبال ایضا گران کردن گوشت کسے را رجل مُهَبَّل نعت منه - اهتبال غنیمت شمردن و حیلت کردن یقال اهتبلت غفلته ای اغتنمت - مهتبل کذاب هبال صیاد فربهنده و ذیب هبل ای محتال - هبل ض ا ف ۲ نام بتے که در کعبه بود هنبلة رفتار گفتار لنگ نون زائده -

هتل - تهتال - مثل تهتان نیک باریدن ابر ع ف ا ک ۲ هتل هتلان کذلک سحاب هتل ف ا ک ۲ نعت منه -

هتمل - هتملة - سخن پوشیده گفتن -

هجل - هجل - زمین پست میان کوه تهجیل فحش شنوانیدن و دشنام دادن - و بچوب و تازیانه انداختن هوجل شتر تیز رو - و مرد احمق - و دشت بے نشان و زمین ناهموار -

هدل - هدیل - کبوتر نر و بانگ کردن وے ع ف ا ک ۲ یقال الهدیل فرخ کان علی عهد نوح النبی علیه السلام فصاده جارح من جوارح الطیر قالوا فلیس من حمامة الا وهی تبکی علیه - هدل فرو هاکردن چیزے را ع ف ا ک ۲ مثل اذیکا کردن شتر فصیل هادل درا ز لنج و ذلک مایجی هدل بالفتحتین مصدر منه ع ک ا فتا ا اهدل هدل نعتان منه - تهدل سست شدن لبها - و فرو افتادن شاخ هاے درخت هدال بالفتح شاخ سر فرو آورده -

هدمل - هدمل - بکسرتین جامه کهنه هدمالة مثال سبحلة ریگ بسیار درخت -

هذل - هذلول - بالضم مرد سبک - و تیر سبک - وتل غرد هذالیل ج - هوذلة جنبان بیرون آمدن بول شتر - و اضطراب کردن و دویدن و جنبیدن دلو و هوذل السقاء اذا تمخض - هذیل مصغر حیی از مضر - و نام مردے هذلی منسوب -

هذمل - هذملة - نوعے از رفتار -

هرجل - هرجلة - رفتار شوریده و هرجل شتر تیز رو میم زائده هرجانة ناقة گزیده نیکو -

هرطل - هرطال - بالکسر دراز -

هرقل - هرقل - بکسرتین علی وزن خندف ملک روم ویقال هرقل بوزن دمشق -

هرکل - هرکولة - علی وزن برذونة دختر شگرف اندام لرزان سُرین هراکلة جانور موج دریا -

هرمل - هرملة - برکندن موے شعر هراميل موہاے افتاده -

هرول - هرولة - نوعے از رفتار دویدن -

هزل - هزل - بیهوده ضد جد ع ف ا ک ۲ هزال بالضم لاغری یقال هزلت الدابة هزالا هزل مهزولا و هزلته هزلا هو مهزول و ابل هزلی - و اهزل القوم اذا اصابت مواشیهم سنة ای قحط فهزلت -

هنبل - ویقال ما فیه هنبلة - ای شئی -

هشل ۔ هیشلة ۔ الاغ شتر که بے دستوری خصم
بہ بند و باز گرداند ۔
هضل ۔ هیضلة ۔ زن ضخم میانه سال ۔ و ناقه
بسیار شیر ۔ و آوازہائے مردم هیضل لشکر بسیار
هطل ۔ هطل ۔ پیاپے شدن باران ۔ و اشک
و رفتن آن (ع ف ک ۲) هطلان تهطال کذلک
سحاب هطل و مطر هطل نعت منه هطّل جمع هاطل
و دیمة هطلاء و لا یقال سحاب اهطل کقولهم امرأة
حسناء و لا یقال سحاب اهطل کقولهم امرأة حسناء
و لا یقال رجل احسن ۔ هطل بالکسر شتر مانده کننده
ناقه هطلی آهسته رو و کاهل هطّال نام کوهے
و ابر نیک بارنده هیاطلة گروہ از مردم ترک و
خلج و اهل طخارستان هیطل روباہ و گروهے
اندک از مردم
هقل ۔ هقل ۔ بالکسر شتر مرغ جوانه ۔
هکل ۔ هیکل ۔ شکوه و کالبد و پیکر ۔ و اسپ
دراز ضخم ۔ و بنائے بلند و خانۂ ترسایان ۔
هلل ۔ هلال ۔ بالکسر ماه نو تا سه شب ثم هو قمر و
چنبر الهودج ۔ و نام قبیلۂ از هوازن ۔ و آب اندک
در تگ چاه و سنان دو شاخ ۔ و گوشۂ سنگ آسیا
که شکسته بود تهلل درخشیدن برق و روے
از شادی یقال تهلل وجهه و استهل ایضا و
روان شدن اشک انهلال ریخته شدن باران
و ابر تهلیل لا اله الا الله گفتن یقال قد اکثرت
من الهیللة ای من قول لا اله الا الله و باب پیشین

یقال حمل فما هلّل ای فما جبن ۔ هلل بفتحتین ترس
یقال هلّل فلان تهلیلا ای رجع فرقا و اول باران
استهلت السماء و ذلک فی اول مطرها یقال هو صوت
وقعه ۔ و استهل الصبیّ ای صاح عند الولادة ۔
و اهل المعتمر اذا رفع صوته فی التلبیة ۔ و اهلّ بالتسمیة
علی الذبیحة قوله تعالیٰ و ما اهلّ لغیر الله به اے
نودی علیه بغیر اسم الله و اصله رفع الصوت ۔
و اهلّ الهلال و استهلّ مجهولا و استهل معلوما ای
تبیّن و لا یقال اهلّ ۔ و یقال اهللنا شهر کما یقال
ادخلناه فدخل و هو قیاسه ۔ هلهل بفتحتین زهر
و هو معرب ۔ ثوب هلهل جامه تنگ بافته هلهلة
تنگ بافتن جامه را شعر هلهل ای رقیق مهلهل
اسم امرء القیس بن ربیعة لانه اول من ارق الشعر
و یقال هلهلت ادرکه ای کدت ۔ هلاهل آب بسیار
و صافی و یقال ذهب بذی هلیان بکسرتین
و تشدید اللام اذا ذهب بحیث لا یدری ۔ هلا
راندن اسپ هال مشاه ای اقربی ۔ هل مخففا
هو حرف استفهام فاذا جعلته اسما شددته ۔
قال الخلیل قلت لابی الدقیس هل فی ثریدة
کانّ ودکها عیون الضیاون فقال اشدّ الهلّ
قال ابن السکیت اذا قیل لک هل لک فی کذا
ای هل لک فیه حاجة فقل لی فیه او مالی فیه او انّ
لی فیه و لا تقل انّ لی فیه هلا ۔ و یقال ما اصاب
عنده هلة و لا بلة ای شیئا و قد ذکر فی بلة ۔ و هل
ایضا بمعنی قد قوله نعم هل اتی علی الانسان ای

هدانی وبمعنی ما - یقال هل هی الا کذا او کذا ای
ما هی قوله تعم هل من الغیث الله - ویقال
هلا قلت چرا نگفتی وهلا استعجال وحث یقال حی
هلا الثرید ومعناه هلم الی الثرید یعنی بشتابید وبیتا
یستوی فیه الجمع والواحد والمؤنث فتحت یاء
حی لالتقاء الساکنین وبنیته مع هل علی الفتح
وجعلتهما اسما واحدا مثل خمسة عشر واذا وقفت
علیه قلت حی هلا والالف لبیان الحرکة کالهاء
فی کتابیه وحسابیه لان الالف من مخرج الهاء
وفی الحدیث اذا ذکر الصالحون فحی هل بعمر معناه
علیک بعمر ای انه من اهل هذه الصفة ویجوز التنوین
فی فحی هلا فیجعل نکرة وبالتنوین فی الوقف
وقد یقولون حی من غیر هل کقولهم فی الاذان
حی علی الصلوة حی علی الفلاح وانما هو دعاء
الی الصلوة والفلاح وحکی ان بعض العرب
یقول حی هل الصلوة یصل بهل کما یصل بعلی
ومعناه ائتوا الصلوة واقربوا منها وهلموا الیها
وقد جعل المؤذن کما یقال حوقل وتعبشم مرکبا
من کلمتین وربما الحقوا بها الکاف فقالوا حی
هلک کما یقال رویدک والکاف للخطاب فقط
ولا موضع لها من الاعراب -

هیل - هیکل - بیابان شدن ثاقب عع ف ۱
ض ۱۰ ک ۲ هیلان کذلک یقال هملت عینه ای
فاضت والهالة مثله سیل هملین قتر ان بیجا
گذاشته شتران مثل نفش الا ان النفش

لا یکون الا لیلا والهمل یکون لیلا ونهارا یقال ابل
همل بالمد همال همد اهل کما نعت وترکتها هملا
ای سدی بلا راع وفی المثل اختلط المرعی بالهمل
وهمل ایضا آب که او را باز دارنده نباشد
اهمال فروگذاشتن چیزے را بخود وهمل سخن کہ
آنرا استعمال نکنند -

هول - هول - ترسانیدن (عع ف اض ۲)
مکان هئیل ای مخوف مهال بالفتح کذلک -
اهتیال ترسیدن تهویل ترسانیدن تهاویل
کارہائے ترسانندہ ورنگہائے گوناگون هئول
سوگند بآتش خورندہ هولة آتش کہ بوے سوگند
خورندوآن در جاہلیت بودہ است تهویل ایضا
خودرا بپیرایہ ولباس آراستن تهول ترسانیدہ
شتر بچہ خودرا در صورت گرگ تا آن بوے
آمد بالتخفیف خر من ما وهو تول علی فعلول مرد
هیل - هیل - فرو ریختن آرد در انبان وریگ
وخاک وجز آن عع ف اک ۲ انهال ریختہ شدن
وفی المثل محسنة فهیلی یضرب لمن عمل وهو فیه
مصیب - تهیل روان شدن اہالة ریختن
فرو همال وهیل ویقال جاء بالهیل والهیلمان
ای بالمال الکثیر وقیل بالرمل والریح - هیلان
نام قبیلہ ونام جائے -

هبرکل - کسفر جل جوان خوش اندام -
هثلمة - تباہی وتنگی -
قوس هجنفل - بجمرش کمان سبک تیر -

هبل - کسبحل مرد بسیار موے ژولیده موے که سر خود را شانه نکند و گران جان -

هراعة - فرومایگان -

هزامل - آوازها و اصلها الازامل -

هنبل الرجل - برآمد به پهلو در رفتار کرد -

هنتل - بالفتح موضعے -

هنجل - کقنفذ گران -

هندویل - کزنجبیل و خرک و مرد گول و سست و ناتوان -

فصل الیاء

یأبل - یبلل - بفتحتین کوتاهی دندان بالا و گری آن رجل أیل بتشدید اللام و امرأة بلاء نعتان -

یلیل نام موضعے -

یبسل - قبیله ایست از قریش ظواهر با لباء الموحدة قبیله ایست دیگر اعنی بنی عامر بن لوی -

یولة - بالضم جد احمد بن محمد الیمنی -

باب المیم

فصل الالف

اتم - اتوم - بالفتح زنے که هر دو فرج وے یکے شده و اصله فی السقاء تنفتق خرزتان فتصیران واحدة - ماتم شیون - زنان گرد آمده بجائے بغم یا بشادی و یقال مشققت جیوب و خدود بایدی ماتم ای نساء و عند العامة المصیبة یقولون کنا فی ماتم فلان و الصواب ان یقال فی مناحة فلان ماتم ج - اتم نام وادیے -

اثم - اثم - بالکسر بزه - و خمر ماثم بزه کار شدن (ع ک ا ث ۲) اثم اثیم اثوم نعت منه - و اثمه یاثمه (ع ف ا ک ۲ ض ۲) ای عده علیه اثما فهو ماثوم - ایثام در بزه افگندن تاثیم بزه بسنت کردن تاثم خود را بزه کار داودن - و ... بستادن از بزه آثام پاداش بزه قوله ... آثام - تاثیم - توق ... آهسته رو - اجم - آجمة - بیشه آجات آجم اجام اجم آجام ج - کما قلنا فی ثمرة - اجم بفتحتین ایضاً بستوه آمدن از یک نوع طعام (ع ک ا ث ۲) آجم نعت منه علی فاعل و نام موضعے بشام آجم بضمتین ایضاً نام حصنے از سنگ در مدینه - و هر خانه که چهار سو مسطح باشد قال الاصمعی هو مخفف و مثقل آجام ج - تاجم النار ای اشتد حره - و تاجحت النار مثل تاججت و ان لها لاجیجا و اجیجا - و فلان یتاجم علی فلان ای اشتد غضبه علیه و تلهب -

ادم - ادیم - روے پوست آدم آدمة ج - مثل رغیف و ارغفة و روے زمین آدمة درون پوست از جانب گوشت بشرة بیرون پوست آدمة ایضاً گزیده قوم یقال جعلت فلانا آدمة اهلی ای اسوتهم یعنی روکاه اهل خود و فلان مودم مبشر ای جمع لین الادمة و خشونة البشرة آدمة بالضم گندم گونی - و در حیوانات چیزیست سخت سپید می شتر لیقال بعیر آدم و ناقة ادماء

والجمع أُدْم ويقال هو الابيض الاسود المقلتين من الابل - آدم مرد گندم گون ادمان بالضم ج - وپدر آدمیان وهو ابو البشر علیه الصلوٰة والسلام واصله بهمزتين لانه افعل الا انهم لينوا الثانية فاذا حركتها جعلتها واوا وقلت اوادم في الجمع لان الغالب عليها الواو وليس لها اصل في اليا معروف عن الاخفش - أُدْم بالضم آهوان سپید با خطها يقال ظبية آدماء وجاء في الشعر اُدمانة ايضاً - ادم بالضم آدام بالكسر نان خورش آدم بالفتح نان خورش کردن و سازواری کردن (ع ف ا ک ۲) يقال آدم الخبز باللحم وآدم الله بينهما وكذلك آدم الله بينهما وفي الحديث لو نظرت اليها فانه احرى ان يؤدم بينكما يعني ان يكون بينكما الوفاق والمحبة - ادمي (ض ا ف ۳) موضع آيا دهم متون الارض لا واحد لها -

ارم - اِرَم - نشان وعلم كه در بيابان بجهت راه پيدا كنند آرام آروم ج - وقوله تعالى اِرَمَ ذات العماد فمن لم يضف جعل ارم اسمه ولم يصرفه لانه جعل عادا اسم ابيهم وارم اسم القبيلة وجعله بدلا منه ومن قرأه بالاضافة ولم يصرفه جعله اسم امه او اسم بلدة - ارومة بالفتح بيخ درخت وبيخ سرون ويقال ما بالدار اَرِم وأرِيم اي احد وآرم على الشيء يارم بالكسر اي عض عليه وارمه بالفتح اي اكله (ع ف ا ک ۲) ويقال اَرَمت السنة باموالنا اي اكلت كل شيء ومنه سنة آرمة اي مستأصلة - اَرْم سخت تافتن رسن را (ع ف ا ک ۲) وبالزاء المعجمة ايضاً - اُرّم بالضم والتشديد دندانها يقال فلان يحرق عليه الارّم دندان بيخايد بر وے وسنگ وجارية مأرومة اذا كانت مجدولة الخلق -

ازم - اَزْمَة - سختی - وقحط اَزْم سخت شدن سال (ع ف ا ک ۲) يقال آزم علينا الدهر ويقال اصابتهم سنة آزمتهم اَزْما اي استأصلتهم وملازمت کردن يقال اَزَمَ لصاحبه اي لزمه وگزيدن وبازايستادن از چيزے - وپرهيز کردن - وفي الحديث ان عمر سأل الحرث بن كلدة ما الدواء فقال الازم يعني الحمية وكان طبيب العرب ودشنه سخت تافتن وبغير المعجمة ايضا ومر ذكره ونوعے از گیسوے تافته آزم ک ۲ آنکه لبها فراهم دارد مأزم بسيار مقيم بودن بجائے مأزم تنگی جاے وراه تنگ - وحرب جاے مأزمين جاے ميان مشعر وميان عرفه -

اسم - اسامة - بالضم اسم علم شير يقال هذا اسامة عاديا ونام مردے -

اضم - اَضَم بفتحتين خشم اضامت ج - وخشم گرفتن (ع ک ا ف ۲) اِضَم نام کوہے -

اطم - اُطُم - مثل اُجُم حصون لاهل مدينة والجمع آطام والواحد اُطُمة مثل اكمة - اطم الاضبط بالضم وبفتحتين نام حصنے ديگر - آطام بالضم قبض شکم

يقال اوتطم على الرجل - وبعير اطوم واطم البعير
اذا لم يبل من داء - اطيمه جاے آتش افروختن
اطوم بالفتح سنگ پشت و فلان يتاطم عليه اي
يتاجم اي اشتد غضبه عليه - وتاطم السيل شتر
گرديني موج -

اكم - اكمة بفتحات پشته والجمع اكمات واكم
بفتحتين وجمع اكم اكام بالكسر مثل جبل وجبال
وجمع اكام اكم بضمتين مثل كتاب وكتب وجمع
اكم آكام مثل عنق واعناق - تاكم باكمه سرين
آكم ج -

الم - الم درد و درد كردن [illegible]
وقوله اليمة [illegible]
[illegible]
ايلام درد رسانيدن اليم دردگين

امم - ام بالضم اصل هر چيزے و مادر [illegible]
ج - واصل الام امهة وتجمع على امهات ويقال
الامهات للناس والامات للبهائم وتصغيرها
اميمة ويقال ايضا [illegible] ويقال [illegible]
[illegible]
[illegible] ام [illegible]
بيابان و درست ام المثوى زن ام القرى
مكه ام البيض شتر مرغ ام القوم [illegible] ام النجوم
المجرة - ام الطريق راه بزرگ ويقال هو [illegible]
الدماغ پوست مغز سر ام الرأس ايضا -
ام الخبائث خمر ام الكتاب لوح محفوظ وسورة فاتحه

قوله تعالى هن ام الكتاب ولم يقل امهات لانه
على الحكاية وهو كما يقول الرجل ليس لي معين
فتقول نحن معينك فتحكيه وكذلك قوله تعالى
واجعلنا للمتقين اماما - امة گروه از هر جنس
حيوان امم ج - وفي الحديث لولا ان الكلاب
امة من الامم لامرت بقتلها وهو في اللفظ
واحد وفي المعنى جمع كالقوم و بالا [illegible]
مردم يقال هم حسان الوجوه طوال الامم
وراه ودين وشريعت يقال فلان لا امة له
اے لا دين له ولا نحلة قوله تعالى كنتم
خير امة اے خير اهل دين وهنگام
قوله تعالى وادكر بعد امة وقوله تعالى
ولئن اخرنا عنهم العذاب الى امة معدودة -
امة بالكسر نعمت وطريقت و دين وهي لغة في امة
وقولهم ويلمه اي ويل لامه فحذف لكثرته في الكلام
ويقال في الشعر عندي ثم زيد ثم زيد عندي ام زيد
فلما حذفت الالف سقطت الياء من عندي -
ويقال لا ام لك وهو ذم وهو دعاء عليه وربما
وضع موضع المدح - ام بالفتح آهنگ كردن يقال
امه وائتمه وتامه بمعنى اي قصده [illegible] شكستن
امة بالمد شكستگي سر كه به پوسته دماغ رسد [illegible]
اميم مرد دماغ تباه شده [illegible] - اميم ايضا
حجر يشدخ به الرأس امائم ج - ويقال [illegible]
المتأكل السنام اموم - امامة بالكسر پيشي نمازي
كردن (صح فرض ٢) يقال ام القوم في الصلاة

اِیتام ما افتدا کردن و اَمّت المراۃ ای صارت اٰمًا۔
اِمام بالکسر پیش رو اُمتج۔ والاصل اِءمِمۃ
علی افعِلۃ مثل اثاث و آنیۃ فاُدغمت المیم و نُقل
حرکتہا الی ما قبلہا فلما حرکوہا جعلوہا یاءً استثقالا
للہمزتین ومنہم من جمع بین ہمزتین و تصغیرہا
اُوَیْمۃ فقلبت واوًا للضمۃ ما قبلہا وقیل اُیَیْمۃ
بالیاء بلا قلب و کتاب قولہ تعالیٰ وکل شیٔ
احصیناہ فی امام مبین ای فی کتاب عن الحسن
وسطر چوب و رشتہ راز۔ و کرانہ زمین۔ و کرانۂ
راہ قولہ تعالیٰ وانہما لبامام مبین ای طریق۔ اَمام
بالفتح پیش یقال کنت امامہ ای قدامہ۔ اَمَامۃ
بالضم تام شدن اَمَم بفتحتین نہ دور نہ نزدیک
و چیزے اندک یقال اخذتہ من اَمَمٍ ای من قرب
وما سألتہ الا اَمَمًا ای یسیرا و داری اَمَم دارہ ای
مقابلتہا۔ مُؤاَمّ بالتشدید والمد مقارب۔ تاَمُّم
مادر خواندن اَمْ بالتخفیف معناہا یا فہی حرف عطف
فی الاستفہام ولہا موضعان احدہما ان تقع معادلۃ
لالف الاستفہام بمعنی ای تقول أزید عندک
ام عمرو والمعنی ایّہما عندک والثانی ان تکون
منقطعۃ عما قبلہا خبرا کان او استفہاما تقول فی
فی الخبر انہا لابل ام شاء یا فتی وذلک اذا نظرت
الابل اولا فظننتہا ابلا ثم ادرکک الظن انہ شاء فانصرفت عن الاول
فقلت ام شاء بمعنی بل لان ما یقع بعد بل یقین
وبعد ام مظنون وتقول فی الاستفہام ہل زید
منطلق ام عمرو فاضربت عن سؤالک عن انطلاق
زید وجعلتہ عن عمرو فام معہا ظن و استفہام
و اضراب وقال اللہ تعالیٰ لا ریب فیہ من
رب العالمین ام یقولون افتراہ وہذا لم یکن
اصلہ استفہاما ولیس قولہم ام یقولون افتراہ
شکا ولکنہ قال ہذا لتقبیح صنیعہم ثم قال بل
ہو الحق من ربک کانہ اراد ان ینبہ علی ما قالوا
نحو قولک للرجل الخیر احب الیک ام الشر وانت
تعلم انہ یقول الخیر ولکن اردت ان تقبح عندہ
ما صنع۔ وتدخل ام علی ہل وہل علی ام کقولک
ام ہل عندک عمرو وہل تاتینی ام عمرو۔ ولا یدخل
ام علی الالف لان الاصل ما وضع للاستفہام
حرفان احدہما الالف فلا تقع الا اول الکلام
والثانی ام فلا تقع الا فی وسط الکلام وہل انما
اقیم مقام الالف فی الاستفہام فقط فلذلک
لم تقع فی کل مواقع الاصل۔ وام قد تقع زائدۃ
فی الشعر کما فی قولہ (ع) یا ہند ام ما کان مشبی
وقصا + یعنی ما کان۔

اُوم۔ تاوُّم۔ فربہ وکلان خلقت گردانیدن
علف ستور را تاوّم بزرگ خلقت و بزرگ سر
اُوام بالضم حرارت تشنگی۔

ایم۔ اَیِّم بیوہ رجل ایم سواء کان تزوج من قبل ولم یتزوج
وامرأۃ ایم ایضا بکرا کانت او ثیبا ایامی ج۔
واصلہا ایایم فقلبت۔ اَیم اَیمۃ اُیوم بیوہ شدن
ع ف ث اک ۴ یقال آمت المرأۃ من زوجہا
وفی الحدیث انہ کان یتعوذ من الایمۃ۔ تایم

پیوه کردن یقال ایمه الله ایما - وتایمت المرأة
وتایم الرجل زمانا اذا مکث لایتزوج - ویقال
کل امرئ سیئیم منه العرس او منها ایم - قال الشاعر
(شعر) نجوت بقوف نفسک غیر انی - اخال سیتیم
او تئیم - ای سییتم ابنک وتئیم امرأتک - وقولهم
ماله آم وعام ای هلکت امرأته وماشیته حتی ییم و
یعیم فیبان الی اللبن وایمان الی النساء - و
یقال الحرب مایمة ای تقتل الرجال فتدع النساء
ایامی - ویقال الاشها وایمها مثل اعصتها و
اعیمها - الایم مخففا مار قال ابن السکیت اصله
ایّن بالتشدید مخفف مثل لیّن ولین وهیّن و
هین ایوم ج - ایام دود ایم ج - دود کردن
زنبور خانه را یقال منه آم الرجل ای دخن علی النحل
ایام و ایم بضمها ویقال ایمة دوراه است
به نخله یا بیمه دو میان آن هر دو راه کوفیست
و ایامة بالضم ابن خطفان از فی جذام وابن سلمة
وابن رمیثة فی السکون وابن وهب الاسدی
خثعم وابن جشم فی بنی قضاعة وماسواهم فاسامة
بالسین -
اقیم الثعلبی - کز بیر صحابی -
اشم بی علی فلان - دردناک شد عع ک اف ۳
اثمد فی اثم اشمیم بالضم دود ده است بمصر -
احسطلمه - بالکسر وفتح الطا زنان خرز -
انام - کسحاب وساباط واسیر آفریده یا پری و
مردم او جمیع ما علی وجه الارض -

فصل الباء

بجرم - بجارم - بالفتح سختی ها -
بذم - ثوب ذو بذم - بسیار ریسمان رجل ذو بذم
بسیار گوشت وقیل صاحب رای وجزم وقیل
متحمل عاقل وقت الغضب -
برم - برم - بفتحتین ستوه وبستوه آمدن عع
ک اف ۲ یقال برم به ای سئمه وتبرم مثله وایضا
برم الذی لا یدخل مع القوم فی المیسر لبخله والجمع
ابرام وفی المثل ابرما قرونا ومیوه عضاة واحدها
برمة - ابرام بستوه آوردن - واستوار کردن -
وجامه را ریسمان دو تاه تافتن مبرم رسن دو تاه
برهم تافته وجامه تار و پود برهم نشانده بریم
ایضا رسن پیسه - ولشکر برمة دیگ برام ج -
برام بالضم کنه بیرم سوراخ کن وآن نوعے
از تیشهاست معروف -
برجم - برجمة بضمتین پیوند انگشت براجم ج
وایضا قومے از بنی تمیم وفی المثل ان الشقی
وافد البراجم -
برسم - برسام - بالکسر بیماری معروف وقد
برسم الرجل فهو مبرسم - ابریسم بالفتح والکسر مع
فتح السین ابریسم بالکسرات ایضا ثلث لغات
ابریشم معرب قال ابن الاعرابی لیس فی الکلام
افعیلل بتوالی الکسرات ولکن افعیلل بفتح اللام
مثل اهلیلج وهو ینصرف فی المعرفة والنکرة
وان سمیت به -

برشم - برشمة سخت اندوهگین شدن و پیوسته نگریستن بچیزے برشام بالکسر تیزی نظر۔

برطم - برطام - بالکسر مرد ستبر لب برطمة برآماسیدن از خشم تبرطم الرجل ای تغضب۔

برعم - برعوم - برعم - بالضم غنچه ناشگفته وبرعمت الشجر اذا اخرجت براعیمها۔

برهم - برهمة - پیوسته نگریستن و مژه بر هم نازدن ابراهیم خلیل الله علیه السلام وهو اسم اعجمی وفیه ثلث لغات ابراهام ابراهم بفتح الهاء وکسرها مع حذف الیاء وتصغیره أبیره لان الالف من الاصل لان بعدها اربعة احرف اصول والهمزة لاتلحق بنات الاربعة زائدة فی اولها وذلک یوجب حذف آخره کما فی سفرجل فیقال سفیرج وکذا القول فی اسماعیل واسرافیل وهذا قول المبرد وبعضهم یتوهم ان الهمزة زائدة اذا کان الاسم اعجمیا فلایعلم اشتقاقه فیصغر علی بریهیم وسمیعیل وسریفیل وهذا قول سیبویه وهو حسن والاول قیاس ومنهم من قول بریه بطرح الهمزة والمیم - براهمة گروهے از حکما وهم الذین لایجوزون علی الله تعالی بعثة الرسل۔

بزم - بزم - بدندان پیش گزیدن ع ع ف ا ک ۲ ض ۲ یقال بزم علیه ای عض و بانگشت سبابه وابهام دوشیدن شیر یقال بزمت الناقة۔ بزمة کیبار خوردن وکذلک وزمة - ابزیم کستین کمر سارا بازیم ج - بزیم رشته جبل۔

بسم - بسم - لب شیرین کردن (ع ع ف ا ک ۲) باسم نعت منه ابتسام تبسم کذلک مبسم بکسر السین دندان مبسام بسام مرد بسیار تبسم۔

بسطم - بسطام - بالکسر نام مردے و بالفتح نام شهر ابویزید بسطامی رحمه الله تعالیٰ۔

بشم - بشم - بفتحتین ناگوار شدن (ع ع ک ف ا ۲) و بستوه آمدن یقال بشم منه - ابشام متعد منه - بشام درخت خوشبوئے که از وے مسواک سازند۔

بصم - بصم - بالضم میان انگشت خنصر وبنصر یعنی چیلک و دوم عتب بفتحتین میان بنصر ووسطی و رتب میان وسطی وسبابه و فتر بالکسر میان سبابه وابهام و شبر میان ابهام و خنصر و فوت بدے از میان هر دو انگشتی۔

بطم - بطم - بالضم درختے۔

بغم - بغام - بالضم بانگ آهو و شتر ع ع ف ا ک ۲ ظبیة بغوم نعت منه وکشاده ناگفتن سخن مباغمه سخن نرم گفتن۔

بقم - بقم - چوب بقم معرب ولیس فی کلامهم اسم علی فعل بتکریر العین الا خمسة خضم نام مردے و بقم و شلم موضعے بشام و بذر نام آبے و عثر موضعے۔

بکم - بکم - بفتحتین گنگے ع ع ک ف ۲ ابکم بکیم گنگ۔

بلم - ابلام - آماسیدن فرج ناقه و آماسیدن لب یقال بها بلمة شدیدة و رأیت شفتیه مبلمتین - مبلام بالکسر ناقه که بانگ نکند از غایت آرزو گشن

تبليم زشت نمودن كار را بر كسے يقال لاتبلم عليه امره اى لاتقبح - ابلم بكسرتين وضمتين وفتحتين پوست مقل آبلۃ يكے ويقال المال بينى وبينك شق الابلمۃ اى نصفان - بيلم آهن سوراخ كاو مثل بيرم -

بلدم - بلندم - الرجل اذا فرق فسكت بدال غير معجمۃ - بلدم بالمعجمۃ والمهملۃ آنكه جنبان باشد از حلقوم وسينۂ اسپ بكندم مرد گران سنگ مضطرب -

بلعم - بلعم - بلعوم - بالضم فيها مجرى الطعام فى الحلق يعنى راه گذر طعام در حلق وآن گلوے سرخ است بلعمۃ فرو بردن لقمه بلعم مرد بسيار خوار سخت فرو برنده ميم زائده -

بلغم - بلغم - يكے از چهار خلط -

بهم - بهم - ابريشم سطبر ودو جامه -

بوم - بوم - بوم جغد يقع على الذكر والانثى حتى تقول صدى او فياد فتختص بالذكر -

بهم - بهمۃ - ستور ريزه چون بره وبز غاله نر وماده بهم بالسكون والحركۃ ج - مثل تمرة وتمر وشعرة وشعر وجمع بهم بهام - ابهام پوشيده گفتن تبهيم جدا كردن بره از مادرش بچه ابهمۃ بالضم سوار دلير بهم ض اف ۲ ج - ولشكر يقال فلان فارس بهمۃ وليث غابۃ - ابهام انگشت نر اباهيم ج - وفرو بستن در و كار - امر مبهم كار فرو بسته الاسماء المبهمۃ هى اسماء الاشارة نحو هذا وذاك وهؤلاء وذاو لئك - واستبهم عليه الكلام اى استغلق انبهم ايضا اذا ارتج - وفى الحديث يحشر الناس عراة حفاة بهما اى ليس معهم شئ ويقال اصحاب بهيمۃ ستور بهائم ج - فرس بهيم يكرنگ بهم ج - بهمى بالضم گياہے قال سيبويه تكون واحدة وجمعا والفها للتانيث فلا تنون وقيل الفها للالحاق والواحدة بهماة قال المبرد لا يكون الف فعلى بالضم لغير التانيث - ويقال ابهمت الارض كثر بهماها -

ابليم بفتحتين موضعيست نزديك تثنايۃ شبيث بلد بثم - بالضم وبفتحتين وكنج ناحيه است يا قلعه ايست يا كوهيست بفرغانه -

بجم وبجوم - از درماندگى يا ترس يا بيم خموشيدن ودرنگ كردن وترنجيدن ع ف اك ۲ تبجيم مثله فيهما وتبجيم ايضا تحديق النظر -

غدير بجوم - بجعفر آبگير بسيار آب -

بخذم - بجعفر نام شخصے -

برثم - كقنفذ والد عبد الرحمن المحدث ونام كوهے است -

برصوم - بالضم سربند شيشه ومانند آن -

ابو البرهسم - كسفرجل عمران بن عثمان الزبيدى الشامى ذو القراآت الشواذ -

برعم - بالضم نفس وخوشه وغنچه كه از دانه بر آيد وبرعم الزرع دانه زراعت سطبر واندک سخت شد ع ف اض ۲

برطم - بجعفر انگشترى وتبرطم اذا كان احمق عليه و

بائم فیتکلم وتشیر به فی وجوه الناس۔
بغیم۔ کالبدی است وپیکرچوبی یاتصویر رنگ ومقحم که شعر نگوید۔
بغثم۔ بالضم والاعیان صاحب مسجد الجیزة۔
بغثم۔ کجعفر نام شخصے۔
بلتم۔ کجعفر مردم ومرد ورمانده گران زبان وگران اندام۔
بلجم البیطار الدابة۔ عصب قوائم الدابة من وارء یصیبها۔
بلسمة۔ از ترس خموشیدن وچین ابرو شدن
تبلسم شلد لبسام بالکسر بسام بالضم کہ سندان(؟) نطلاء
بلصم۔ قرنبیٰ گریختہ۔
بنام۔ سر انگشتان وهذا الهمز ای ابن والمیم زائدة فی بنانی۔
بهرم۔ کجعفر گل کافشہ بهرمان شلہ وحنا وبهرم گل کافشہ رنگ کردہ شدہ بهرم لحیته یش را بحنا سرخ رنگ کرد بهرم الرأس سرسخت سرخ گردید
بهرام نام شخصے وفرس النعمان بن عقبة العتکی
بهرمة شگوفہ ویرستش اهل هند۔
بهصم۔ کشنفذ بسیار سخت۔

فصل التاء

تأم۔ اتأمت المرأة دوگانہ زاد فهی متئم متئام دوگانہ زاینده توامان دو همزاد ویقال هذا توام هذا علی فوعل وهذه توأمة هذه توائم ج۔ وتؤام بالضم علی فعال ایضاً ولا یمتنع ان یجمع هذا بالواو والنون فی الآدمیین کما ان مونثه یجمع بالتاء۔ توام ایضاً دوم تیر قمار ویقال اصله وءام فابدلت التاء من احدی الواوین ونام شهرے برلب عمان فرس متائم اسپ که روشے بجاد از روشه آرد متاأمة دوگانہ تا پود بافتن جامه را وثوب متأم۔ واتأمها ای افضاها۔
تحمم۔ اتحمی۔ نوعے از برد ها۔
تخم۔ تخم۔ نهایت هر زمینه وشهرے یقال فلان علی تخم من الارض تخوم ج۔ وقیل تخوم الارض بالفتح والجمع تخم بضمتین مثل صبور وصبر تخمة وادی فندکر فی موضعها۔
تریم۔ تریم۔ بالکسر نام جائے۔
تلم۔ تلام۔ تلامی۔ ای تلامیذ سقطت الذال۔
تمم۔ تمام۔ تمامی وتمام شدن ع ف ک م یقال تم الشی تتمیم اتمام استتمام تمام کردن تتمم نام شاعرے ویقال اتمت الحبلی فهی متم اذا تمت ایام حملها۔ ویقال ولدت لتمام بالفتح والکسر وولد المولود لتمام وقمر تمام ماه شب چهار دهم لیل التمام بالکسر لا غیر دراز ترین شبها در سال ویقال ای فاکلها الا تما ثلث لغات ای تماما والکسر افصح تمیمه سخت۔ وقبیله تمیمه طومار وتعوید وفی الحدیث من علق تمیمة فلا اتم الله له ویقال هی خرزة واما المعاذات اذا کتب فیها القرآن واسماء الله تعالی فلا بأس بها۔

تتنام سخن تاناک گوینده ویقال تتاتموا ای جاؤا
کلهم وتموا ایضاً مستتم ایضاً الذی یطلب الصوف
والوبر والموهوب تُتمّة۔
تنم — تَنّوم — بتشدید النون درخت بادیه تنومه یکی
توم — تُومة — بالضم غوره لؤلؤه تُوَم ج —
تهم — تِهامة — بالکسر شهرے والنسبة الیها تهامی
وتهامٍ اذ افتحت التاء لم تشدد نحو یمانٍ وشآمٍ الا
ان الالف فی تهام من لفظها وفیها عوض من یاء النسبة
وقولهم تهامون بالفتح کما قالوا یمانون ویقولون
تهامی یمانی وشآمی بالفتح مع التشدید۔ تهمة
بالفتح یستعمل فی موضع تهامة کانها المرة فی قیاس
قول الاصمعی والتهم بالتحریک مصدر من تهامة۔
اتهام به تهامه شدن متتهم بالکسر بیاریه تهامه
شونده التهمة واوی قد ذکرناه —
تیم — تَیم الله — قبیلة معناه عبدالله واصله من قولهم
تیّمه الحب ای عبده وذلله تیّم ای مذلل۔ ویقال
تائم فلانا تیمة ای عبده۔ تیم قریش قبیلهٔ گروه
ابوبکر الصدیق رض — تِیمة بالکسر گوسپند یا شیرکه
درخانه دارند او را وفی الحدیث التیمة لاهلها۔
تتییم تعبید وتذلیل — اتیام قربان کردن تیمه تیهاء
دشت وموضع —

ثعلم — بجعفر موضعی وکوهی او اسم الجبل ثعلمان۔
ثغمی — بالضم قبیله من حمزة بن جیدان وطعام
مثغمة طعام ناگوار او اثخم ای اتخمه —
تخمه — بالضم بنت مرثم سلطان او سلیم —

فصل الثاء

ثأم — ثأمت خرزها — افسدته عع ف اض ۲
ثجم — اثجم المطر — ای کثر ودام۔ ویقال اثجمت السماء
ایاما ثم اثجمت —
ثرم — ثَرَم — بفتحتین افتادن دندان پیش
عع ک اف ۲ اثرم نعت منه ثرم شکستن
دندان پیش بزدن عع ف اک ۲ یقال ثرمت
ثنیته فانثرمت اثرام کذلک —
ثرتم — ثُرتُم — بضمتین زیادت مانده طعام ونحو
ثعم — ثعمت الشیء نزعته عع بفتحها وثعمتنی ارض
فلان ای اعجبتنی —
ثغم — ثغام — بالفتح گیاهے که آنرا در مشبه سپید گویند
ثغامه یکی وفی الجمل الثغامة بالضم شجرة بیضاء
الثمر والزهر یشبه به الشیب ثغم ک ۲ سگ گزنده —
ثلم — ثلم الطریق — میانه راه وثلمت الطریق
اسے گذشته —
ثلم — ثُلمة — بالضم رخنه ثَلم بالفتح رخنه کردن عع
ف اک ۲ یقال ثلم السیف وثلم الاناء — وثلم
الوادی بالتحریک هو انثلام جرفه ورخنه شدن
عع ک اف ۲ اثلم نعت منه تثلیم متعد منه للمبالغة
انثلام تثلم لازم منه منثلم نام جائے —
ثمم — ثمام — بالضم ثمامه یک پیزین ونام جائے ومرد
ثم نیکو کردن چیزی را ومرمت کردن به تمام و
منه قولهم کنا اهل ثمّه ورمّه — ویقال جمع الدهری
عن ثمه ورمه ای عن قلیله وکثیره وبرکندن گو

علفت را ازین شاة ثموم لغت منه وگرد کردن
چیزے را صح ف اص ۲ یقال ہو ثمثمه ویثمه ای
یکنسه فیجمع الردی والجید رجل مثم مقمم بالکسر
لغت منه ثمثمة مقمة بالهاء ایضاً للمبالغة ودست
بہ ماهت بالیدن ثمشد یدی ای مسحت بها التحشاش
انثام پخته شدن وگداختن تن ثمة یک مشت
گیاه ویقال بالضم ثم والاثم فالثم قماش البیتهم
والرم مرمة البیت ثم بازوہو حرف عطف یدل
علی الترتیب والتراخی وربما ادخلوا علیها الهاء
ثم بالفتح انجا وہو للتبعید بمنزلة ہنا للتقریب کذا
ثمثم الفرس جائے بیدگی ناف اسپ ثمثمة
مثله ـ ثمثام آنکه ہر چیز را گیرد وبشکند ثمیم تعظیم اباثه
ثوم ـ ثوم ـ بالضم سیر ثومة بنا تیغ ـ

ثارم ـ کنکلاج ودرمانده بسخن وحجت باگرانی
وسستی بامرد فربه گول جفاکار ثرمه مونث منه
ثدام بالکسر بالونه آبریق مثام وضع علیه الثدام ـ
ثرقم ـ کریچ کنکلاج ونام مردے ـ
ثرطمة ـ بغیر خشم وگردن کشی سر فرود آوردن
ثرطم نیک فربه او خاص بالدواب کما یقال قد
ثرطم الکبش ـ
ثرغامة ـ بالکسر زوجه یا زن ـ
ثطلمة ـ چرب زبانی وتفوق در سخن یقال تثطلم
علی اصحابه ای علاہم بکلام ـ

فصل الجیم

جثم جثوم ـ سینه بر زمین نهادن مرغ ومردم

وتعبیر عن الهلاک قال الله تعالی فاخذتهم الرجفة
فاصبحوا فی دارهم جاثمین ع ع ف ص ک ۲
جثمه مثال ہمزة جثامة خواب ناک مجثمة بتشدید الیاء
ای مصبورة الا انها فی الطیر خاصة والارانب
واشباه ذلک تجثم ثم ترمی حتی تقتل وقد نہی
عن ذلک ـ جثمان بالضم تن مثل جسمان یقال
ما احسن جثمانه وجسمانه ای جسده قال الاصمعی
الجثمان الشخص والجسمان الجسم یقال سنام
مجسمان البنیة ای الکعبة وہو شخص ولیس بجسد
جحم ـ جحیم ـ یکے از نامہاے دوزخ ـ و آتش
وہر آتش بزرگ که در مغاکے افروخته باشد
من قوله تعالی قال ابنوا له بنیانا فالقوه فی الجحیم
جاحم جائے سخت گرم وقال الاعشی الموت جاحم
جحمه چشم بلغت حمیر جحم الرجل ای فتح عینیه
کالشاخص ع ع بفتحهما وعین جاحمة ـ تجحیم تیز
نگریستن اجحم مرد سرخ چشم وفراخ چشم جحماء
مونث ـ جحام بالضم بیماری که چشم را آماساند
اجحام باز ایستادن از چیزے مثل احجام ـ
جحرم جحرمة ـ تنگ خوئی تجحرم لغت منه ـ
جحشم جحشمة ـ شتر تہی گاه بر آمده ـ
جحظم ـ جحظمة ـ بزرگ چشم ـ
جحلم ـ جحلمة ـ ای صرعه ـ
جدم ـ جدمة ـ بالتحریک مرد کوتاه جدم مثله
وگوسپند بلایه ـ
جذم ـ جذم ـ بالکسر اصل وبن ہر چیزے

و قد يفتح - جذمة بالكسر پارهٔ از رسن - و تا نه پانه جذم ج - جذم بالفتح بریدن ع ع ف ن اض ۲ و ک ۲ جذیم لغت منه و جذم الرجل بالکسر است صار اجذم و هو المقطوع الید و فی الحدیث من تعلم القرآن ثم نسیه لقی الله تعالی و هو اجذم - جذمی جمع اجذم مثل حمقی و نوکی - الجذام پیسیده شدن جذام بالضم بیماری‌ست و قد جذم الرجل فهو مجذوم و لا یقال فهو اجذم و قبیلهٔ از یمن - جذامة بالقی بعد الحصد - جذیمة قبیله جذم بالفتح و قد یضم منسوب است رجل مجذام بالکسر دوستی زود برنده - اجذام تیز رفتن - و بیکندن از چیزی - جذیمة الابرش نام کسی صاحب زباء -

جرم - جرم ... بالضم گناه جریمة مثله جرم و اجترم و اجرم بمعنی - جرم بالسکون معرب کرم و هو الحار والجروم من البلاد خلاف الصرود و ای خلیج است در عرب - و بریدن جرم النخل و اجترمه ای صرمه جاء لغت منه و قوم جرم بالضم مثله و الجرام مثله و بنو جارم قوم من العرب - و جرام بالکسر و الفتح و فرخ کردن پشم گوسپند - و کسب کردن - جرم ... ع ف ک ۲ یقال فلان جریمة اهله ای کاسبهم و قد جرمت منه ای اخذت و قوله و لا یجرمنکم شنان قوم ای لا یحملنکم و لا یکسبنکم - جرم بالکسر تن و کوشت و آواز و قال ابو حاتم قد اولعت العامة بقولهم فلان حسن الجرم بالکسر ای الصوت او الحلق و هو خطاء - جرمة بالکسر خرما و انگور درودگان جرامة بالضم آنچه ریخته شود از انگور و خرما و بریدن جریم برید از بن و میوه جریم جرام ایضا و انه خرما اجرام بالکسر جمع جریم - و یقال جلة بالکسر جریم شتران کلان سال بزرگ تن حول مجرم و سنة مجرمة تمام تجرم گذشتن - و سپری شدن و دعوی گناه کردن بر کسی که نکرده باشد یقال تجرم علیه - لا جرم قال الفراء هی کلمة فی الاصل بمعنی لا بد و لا محالة فجرت علی ذلک و کثرت حتی تحولت الی معنی القسم و صارت بمنزلة حقا فلذلک یجاب عنها باللام یقولون لا جرم لآتینک و لا جرم لافعلن کذا ای حقا -

جرثم - جرثومة ... بالضم اصل - و خانه مورچه و تجرثم الشیء و اجرنثم اذا اجتمع -

جرجم - جرجمة گروهی از مردم باشندگان جزیره و شام و تجرجم الوحشی فی وجاره تقبض در آن -

جردم - جردم ... فی الطعام مثل جردبة و بسیار گفتن -

جرسم - جرسام - علت برسام -

جرشم - جرشم - و جرشب ای اندمل بعد المرض و الهزال - و جرشم مثل برشم ای احد النظر - و ایضا کره و جهه -

جرضم - جرضم بضمتین و جرامض بسیار خواره

جرہم - جرہم حی از یمن ویقال جمل جراہم وناقة جراہمة ای ضخمة۔

جزم - جزم بریدن ومنہ جزم الحرف وہو فی الاعراب کالسکون فی البناء یقال جزمت الحرف فانجزم - وجزمت القربة ملأتہا تجزیم مثلہ - جزمت النخل وجرمتہ بالراء والزاء ای خرصتہ وحزرتہ - جزمة یکبار خوردن وجزم القوم ای تجزموا - قلم جزم سخت بریدہ وجزم ایضا شئ یدخل فی حیاء الناقة لتصبر ولدہا فترأمہ کالدرجة جزمة بالکسر یک گلہ از شتر ویک رمہ از گوسپند۔

جسم - جسیم - بالکسر تن جسمان بالضم کذلک جثمان مثلہ ومر ذکرہ - جسامة بالفتح تن آور شدن عع لفضہا وہو جسیم وجسام بالضم وبالکسر جمع جسیم تجسم برگزیدن کسے از میان قومے یقال تجسمتہ من بین القوم ای اخترتہ کانک قصدت جسمہ تجسمت الارض ای اخذت نحوہا اریدہا وتن آور شدن وبہ کارے بزرگ شدن - وبر بلندی گر وکوہ بر شدن اجسم تن آور جاسم نام دیہے بشام۔

جشم - جشم - بتکلف کارے کردن عع ک ا ف ۲ تجشم کذلک تجشیم تکلیف کردن بر کسے اجشام کذلک - ویقال القی علی فلان جشمہ بالتحریک (ض اف ۲) ای ثقلہ - جشم البعیر ضد (ف ۲) سینہ شتر - جشم ایضا حی از انصار وثقیف وتغلب وہوازن۔

جعم - جعم - بفتحتین طمع داشتن وسخت آرزومند گوشت گردیدن مردم وشتر بشور گیاہ (عع ک ا ف ۲) وبے اشتہا شدن بر طعام جعار ناقة کلان سال ولا یقال اجعم للذکر۔

جعشم - جعشم - بفتحتین (وف ۲) مرد کوتاہ وسطبر وفتح الجیم والشین افصح

جلم - جلم - بریدن (عع ف اک ۲) ویقال جلمت الجزور ای اخذت ما علی عظامہا من اللحم ویقال اخذت الشئ بجلمتہ ای باجمعہ - وہذہ جلمة الجزور بالتحریک ای لحمہا اجمع - جلمة الشاة مسلوخ گوسپند بلا حشو وقوائم جلم کارد وفریزہ وہما جلمان جلام بالکسر الجداء۔

جلخم - اجلخمام - گرد آمدن قوم وسرکشی کردن۔

جلہم - جلہمة - بفتحتین نام مردے وقولہم فی حدیث ابی سفیان جلہمتین قال ابو عبید اراد جانبی الوادی والمعروف جلہمتان بالفتح۔

جمم - جم - بسیار قولہ تعالی ویحبون المال حبا جما وآب گرد آمدہ در چاہ ونام پادشاہے جموم بالضم بسیار شدن آب در چاہ عع ف اض ۲ وک ۲ ونزدیک آمدن وقت کار یقال جم قدوم فلان ای دنا وحان - جموم بالفتح چاہ بسیار آب واسپ کہ ہر زمان رفتار دیگر آرد وجمة موضع جمع شدن آب جمام بالکسر ج - وجماعة انبوہ یقال جاء فی جمة عظیمة بالضم والفتح - جمة بالضم ایضا تمامی موے سر وانبوہے آن جمانی بالتشدید بلغت جمام المکوک علی ثلث حرکات وجمة ما علاء آن

بعد الامتلاء. جمت المکیال و جممته فهو جمان اذا بلغ جمامه قال الفراء جمام القدح ماؤه بکسر ملؤه و جمام المکوک دقیقا بالضم و جمام الفرس بالفتح لاغیر یعنی آسودگی اسپ بعد از ماندگی یقال جم الفرس جما و جماما اذا ذهب اعیاؤه. وجم اللحم اذا ترک الضراب. اجمام آسایش دادن ستور را جمت پشت یقال اجم الفرس وجم ایضا مجهولا و اجم نفسک یوما او یومین ونزدیک شدن کار یقال ازجم الفراق ای دنا جبان اجم بی کنگره. رجل اجم مرد بی نیزه وبی سلاح. شاة جما بی شاخ و امرأة جما ء المرافق وجبار الغفیر جماعة الناس. جمم بالتحریک مصدر ... استجمام ماندگی افگندن. و چاه آب ... چاه ویقال الی لا ستجم قلبی بشیء من اللهو لیکون اقوی علی الحق. جمجمة جمجم سخن را ناپیدا گفتن. جمجمة ... بنشستن کاسه سر. وقدح چوبین. و چاه و ... وجماجم موضع جماجم العرب قبائلهم. جمجم ... گیاهی ... بی ...

جثوم جثما ... بالفتح والضم ترش رو شدن ای عبس بعضها و هو جهم الوجه. جهم رو ترش شدن مرد ... کسی ... جهمة بمعنی جهل جهوم بالفتح ... جهمة بالفتح اول شب ... جهام بالفتح ابر بی آب

وشیر جهضم بزرگی نمودن.

جهم جهضم. دو زنخ رکیته جهنام بکسر الجیم والحاء والتشدید چاه صفاک و لقب مردی.

مجذمة. زود دویدن. جذم جعفر ابن فضالة و آخر غیر منسوب صحابیان.

مجذمة. زود دی کردن در کار و دوش و رفتار.

جرذم. بالذال شتابی کردن جردم بالدال مثله. جرزم بکسر جعفر و زن بیج نان تهی خشک.

جهضم بفتحتین بسیار خورنده کذب ... پهلو و کمر جهضم بدهن گرفتن.

جعثم. گزیر و بیخ صلیان جعثوم نیز. جعثمة بالضم ... ریسمان ... پلیه ... از زن جراة جعثمان کران بالجعثم ... شدن چیزی و درآمدن بعضی از ان در بعضی.

جلهم ... نام ...

جلهم ... جبل ... جهل ... ناب ... جلهمة ...

جلسام. بالکسر ... تسمیه ... جامه ...

جلالم. قبیله ... آن ... جمعة ... بالفتح و بفتحتین جماعت چیزی ... جمعة یعنی جهلی آزاد ... گرفت.

جوم. شبانان که کار آنها یک باشد جام آوند سیمین اجوم و اجوام و جامات و جوم ج. جام موضعیست از مضافات نیشاپور و منه العارف ابو نصر و ... الحسن و ابنه شیخ الاسلام اسمعیل

سليمان بن حمزة ويوسف بن عمر المحدثان يمانيان

جوم چيزيک پا بدر را طلبيدن (ع ف اش ۲)

جويم کره ايست بپارس في العامة قسم الياء -

جهدمة - کرحسلة ازبشير بن الخصاصية
رات النبي صلى الله عليه وسلم -

جهرم - شهريست بپارس واليه ينسب الجهرمية ثياب
منسوجة من نحو البسط اي هي من الكتان -

جيم - بالکسر شتران تيز شهوت و ... سمعته
من بعض العلماء نقلا عن ابي عمرو ومؤلف کتاب الجيم
ونام حرفيست و ... جيم جيم کتبها -

فصل الحاء

حتم - حتم - استوار کردن کار - و حکم کردن -
و واجب کردن کاري بر کسي (ع ف اک ۲) حتم
القضاء قضاء حتوم ج - حاتم قاضي و زاغ سياه
حاتم الطائي مردي که مثل است بجوانمردي حتامة
بالضم باقي مانده طعام بر خوان ...
و جز آن از خوان و يقال هو ...

حثم - حثم - دادن - و ... (ع ف
ک ۲) يقال حثمه اي ...
شيخ - و نام زني -

حثرم - حثرمة - تندي لب ...

حجم - حجم - بيرون آمدگي ... و حجامت کردن
(ع ف ان ۲) يقال حجمه ...
بالکسر محجم محجمة بالکسر ...
احتجام حجامت کردن ...

انجم الصبي ثديها اي ماص وباز ايستادن انجم
يقال حجمته عن الشيء فاحجم اي کففته فکففت وهو
من النوادر - حجام بالکسر چيزيست که بر دهان
شتر بندند و بستن آن تا نگزد (ع ف اض ۲)
وفي الحديث کالجمل المحجوم - وقولهم افرغ
من حجام ساباط وانه کان يحجم الجيوش بنسيئة
من الکساد حتی يجيؤا فضرب به المثل ...
شکل شيخ حرج حرج ج -

حدم - احتدام - افروخته شدن آتش ...
از غضب - و سخت سرخ شدن خون يوم محتدم
روز سخت گرم حدمة بفتحتين آواز آتش افروخته
قدر حدمة مثال همزة و ... جوش آينده -

حذم - حذم - بريدن (ع ف اک ۲) ...
حذيم ... شد و ... رفتن - و ... خواندن
يقال اذا اذنت فترسل واذا اقمت فاحذم
... نام ...
حذام مثل قطام نام زني -

حذلم - حذلمة نام مردي تحذلم مثل ...
... يقال ...

حرم - حرم بالضم احرام گرفتن قالت عائشة
رضي الله عنها کنت اطيبه لحله وحرمه اي عند احرامه
شدن ... حرمة بالضم ...
شکستن ...
...
...

مثل قذال وقذل - ومن الشهور اربعة حرم ذوالقعدة وذوالحجة والمحرم ورجب ثلثة سرد وواحد فرد - حرام ایضا نا بایست ضد حلال حرم بالکسر کذلک - وقرئ وحرم علی قریة اہلکناہا قال الکسائی معناه واجب حرمة بالکسر غلبہ شہوت جماع وفی الحدیث الذین تدرکہم الساعة تبعث علیہم الحرمة ویسلبون الحیاء و نومیدی حرم بفتحتین گرداگرد کعبہ یقال ہا ته حرم الله تعالی - حرمان مکہ ومدینہ والحرم الحرام ایضا مثال زمن وزمان - حرمی بالکسر منسوب الی الحرم حرمیة مؤنث وایضا سہام تنسب الی الحرم احرام الحج م وحرام کردن - وبماه حرام درآمدن - وبحرمت شدن محرم نعت منہ تحریم حرام کردن تحرم حرمت جستن بچیزے کسے حریم البیت والبئر گرداگرد وے حریم ایضا جامہ محرم - ونام مردے محرم بالفتح ناشایست ذو محرم آنکہ نکاح با وروا نباشد محارم اللیل مخاوفہ - محرم اول دوازده ماه عرب وسال چاند محرم چیزے کہ حرام چیزے کشده باشد ناقة محرمة التی لم ترکب ریاضتها بعد - سوط محرم لم یلین بعد - حرمة بفتحتین گشن خواه شدن میش (ع ک ا ت ۳) وہی کالضبعة فی النوق والحناء فی النعاج شاة حرمی شیاه حرام وحرامی - واستحرمت الشاة وکل انثی من ذوات الظلف والذئبة والکلبة ایضا

اذا ارادت الفحل - وقولہم حرام الله لا افعل کقولہم یمین الله لا افعل - حرمة بالکسر حرمیة حرمان حریم نومید کردن کسے را از چیزے احرام کذلک (ع ف ا ک ۲) حرم الرجل بالکسر اذا قمر واحرمته ای قمرته یعنی ببردم وچیره شدم بقمار بروے وحرمت لغة فی حرمت وقولہ تعالی للسائل والمحروم قال ابن عباس رضی الله عنہما ہو المحارف - حیرمة ماده گاو حیرم ج -

حرجم - احرنجام - انبوہے کردن وبریکدیگر افتادن شتر وبازگشتن محرنجم عدد بسیار حرجمة بریکدیگر افتادن بازگردانیدن شتر یقال حرجمت الابل فاحرنجمت -

حزم - حزم - استواری - واستوار کردن تنگ بر ستور (ع ف ا ک ۲) وزمین درشت - وہشیاری وآگاہی درکار وفراہم آوردن کار خویشتن را ع بعضہا حزامة مثلہ حازم نعت منہ - احتزام تحزم میان دربستن حزمة بالضم بند ہیزم وکاه وعلف وجزآن - ونام اسپے ابن حزام نام مردے حزام بالکسر تنگ ستور وبست بند گہواره وفی المثل جاوز الحزام الطبیین یضرب فیما جاوز حده - حزم بفتحتین کالغصص فی الصدر (ع ک ا ف ۲) وہی گاه ودماغ کی ... یقال منہ فرس احزم وہو خلاف الاہضم - حزیم میانہ سینہ کہ موضع تنگ بستن بود حیزوم مثلہ ونام اسپے -

حسم - حسم - بریدن یقال حسمته فانحسم وباز ایستادن

(ع ف ک ۲) وفی الحدیث انہ اتی بسارق فقال اقطعوہ ثم احسموہ ای اکووہ بالنار لینقطع الدم رفی حدیث آخر علیکم بالصوم فانہ محسمۃ للعرق ومذہبۃ للاشر محسوم بچہ بد غذا وقولہ تعالی سبع لیال وثمانیۃ ایام حسوما ای متتابعۃ۔ والحسوم الشؤم ایضا یقال اللیالی الحسوم لانہا تحسم الخیر عن اہلہا حسام بالضم شمشیر بران وتیزی شمشیر حسم بفتحتین موضعے حسمی بالکسر نام زمینے در بادیہ۔

حشم۔ حشم بہ خشم آوردن کسے را (ع ف ا ک ۲) والاسم الحشمۃ وہو الاستحیاء۔ والغضب ایضا قال الاصمعی انما ہو بمعنی الغضب لا بمعنی الاستحیاء ویقال ذاک مما یحشم فلانا ای یغضبہ احتشام حشمت داشتن یعنی شرم داشتن وخشم آوردن یقال احشمتہ واحتشمت منہ بمعنی۔ ورجل حشم وحشیم بمعنی حشم الرجل چاکران مرد وکسانے کہ بجہت وے خشم بکنند بر دیگران ویقال حشمت الدواب ای سمنت۔

حصم۔ حصم بہا۔ ای حبق (ع ف ا ک ۲) والحصم العود الکسر۔

حصرم۔ حصرم بکسرتین غورۂ انگور۔ ومرد ترش تنگ خو۔ ورجل محصرم کذلک۔ حصرم قوس زہ بر کمان استوار کرد۔

حضرم۔ حضرم الرجل حضرمۃ۔ اذا لحن وخالف الاعراب فی کلامہ۔

حطم۔ حطم شکستن (ع ف ک ۲) یقال حطمہ فانحطم وتحطم تحطیم مبالغۃ فی الحطم حطمۃ قحط سالی یقال اصابتہم حطمۃ ای سنۃ وجدب وحطمۃ السیل دفعتہ حطم اسپ شکستہ سال از پیری حطم بالفتح کلان سال شدن ستور (ع ک ف ۲) حطمہ السن شکست وادا اورا سال حطمۃ شال ہمزہ دوزخ رجل حطمۃ بسیار خوار وآنکہ بر ستور رحم نکند حطم شبانہ وفی المثل شر الرعاء الحطمۃ ویقال للکثرۃ من الابل الحطمۃ یعنی شتر گلہ لانہا تحطم کل شیء حطیم دیوار بیرون کعبہ از سوے مغرب حطام بالضم ریزہ وشکستہ ہر چیزے واندک مال دنیاوی۔

حقم۔ حقم۔ نوعے از مرغان وکبوتر۔

حکم۔ حکم بالضم فرمودن یقال حکم علیہ وحکم کردن میان کسے قولہ تعالی یحکم بینہم یوم القیمۃ (ع ف ا ض ۲) ودانش وحکمت حکمۃ بالکسر دانش حقیقت ہر چیزے حکیم دانا ومستکار وذو حکمت ہر کار۔ وخداوند حکمت ویقال حکم بالضم احکما احکام استوار کردن کار را استحکام لازم منہ وباز داشتن سفیہ را از سفاہت یقال احکم السفیہ وحکمتہ ایضا۔ حکم بفتحتین وحاکم بمعنی۔ حکم ایضا پدر جی از یمن حکمہ بفتحتین نیم گوسپند وکام لگام حکم مصدر منہ ومنع کردن از بدی کسے را یقال حکمت الدابۃ واحکمتہا تحکیم باز داشتن ستور را از آنچہ خواہد وحاکم گردانیدن کسے

ودر مال خویش احتکام حکم کردن صلته بعلی و
بنزدیک حاکم شدن صلته بالی تحاکم کذلک۔
محاکمة باخصم بنزدیک حاکم شدن محکم نام مردے
محکمة قوم خوارج محکم بالفتح برکار آزموده باحکمت
واما الذی فی الحدیث ان الجنة للمحکمین فهم قوم
من اصحاب الاخدود۔

حلم۔ حلم۔ بالضم خواب که دیده شود و خواب
دیدن (عع ف اض ۲) احتلام کذلک یقال حلمت
بکذا۔ وحلمته واحتلمت به حلم بالکسر آهستگی وبردباری
(عع بضمها) تحلم بردباری کردن به تکلف۔ وفربه
شدن سوسمار وجز آن بعیر حلیم ای سمین تحالم حلم
نمودن از خود که نباشد حلم بالتحریک تباه شدن
پوست وکرم افتادن در وے (عع ک اف ۲)
حلمه سرپستان وہا حلمات ونوعے از نبات
وکنهٔ بزرگ وکرم حلم ج حلمات نام موضعے محلم
نام جوئے ونام مردے تحلیم بردبار گردانیدن
و بحلم منسوب کردن کسے را حلام بالضم والتشدید
بزغاله که از شکم مادرش بیرون آرند۔ وگوسپندان
بچه حلان بالنون کذلک۔ حالوم شیر سطبر شده

حلقم۔ حلقوم۔ بالضم خشک نائے گلو یقال
حلقمه ای قطع حلقومه۔

حمم۔ حمم۔ ذنبه وپیه گداخته۔ وچرده آن حممة
یکے۔ وایضا چشمه گرم ویقال حممت الالیة ای
اذبتها۔ وحممت حمک ای قصدت قصدک۔ حممت
ارتحال البعیر ای عجلته۔ وحممت الماء ای سخنته
(عع ف اض ۲) وحم الماء ای صار حارا۔ وحممت الجمرة
تحم ای صارت حممة (عع ک اف ۲) وحم الشی واحم
ای قدر فهو محموم۔ وحم الرجل من الحمی ایضا وهی الحرارة
العارضة فی البدن۔ حم بالکسر ظرفے که در آن آب
گرم کنند احمام نزدیک آمدن کار۔ ومهم شدن
کار یقال احم الامر واجم بالجیم ایضا اذا حان وقته
وتب دادن یقال احمه الله فهو محموم وهو من الشواذ
وتپ زده وبیمار شدن مردم وجائے ومنه
احم الرجل واحممت الارض ای صارت ذات
حمی وآب را گرم کردن۔ وبآب گرم شستن۔
وسیاه گردانیدن حمیم آب گرم۔ وباران که در
گرما بارد۔ وخوے۔ وخویشاوند۔ وگرما حمیمة
آب گرم۔ ومال وستور گزیده استحمام به آب گرم
غسل آوردن۔ وگرمابه شدن وخوے کردن
تحمیم متعه دادن زن مطلقه را۔ وبرآوردن
جوزه۔ وبرآمدن موے سترده۔ وروے را
انگشت سیاه کردن یقال حمم امراته ای متعها
بعد الطلاق وحمم الفرخ ای طلع ریشه وحمم رأسه
ای اسود بعد الحلق وحممته ای سخمت وجهه بالفحم
حمم بکسرتین سخت سیاه آتشم سیاه۔ کمیت احم
بین الحمة قال الاصمعی فی الکمتة لونان یکون احدهما
کمیتا مدمی وکمیتا احم واشد الخیل جلودا وحوافر
الکمیت الحم (حم ض ا ۲) فاکستر وانگشت
وهرچه سوخته باشد حممة یکے تحمیم بانگ کردن
اسپ بجهت علف یحموم نام اسپے۔ ودود وحمار

علی فعال من مردم گرم ج - والحمیمة واحد الحمائم و
ہی کرائم المال یقال اخذ المصدق حمائم الابل
ای کرائمها - ویقال ماله سم ولا حم غیرک ای ہم وقد
یضمان ایضا ویقال مالی منه حم بالفتح والضم ای
بد - احتمام مثل اہتمام حامته ای ما اہتم - حمام کبوتر
نقابیه مرغ - حمة بالضم سیاہی حمة الحمی تلبه -
حمة الفراق ما قدر وقضی - واما حمة العقرب فبا
والہاء فیه عوض وقد ذکر فی المعتل اللام - حمام
بالفتح کبوتر وہی عند العرب ذوات الاطواق من
نحو الفواخت والقماری وساق حر والقطا
والوراشین واشباه ذلک یقع علی الذکر والانثی
والہاء فیه علی انه واحد من جنس لا للتانیث
وعند العامة انہا الدواجن فقط الواحدة حمامة
وجمعها حمام وحمامات وحمائم وربما قالوا احمام
للواحد - حمام بالتشدید گرمابه حمامات ج - واما الیمام
فهو الحمام الوحشی وعند الکسائی الحمام البری منه
والیمام الذی یألف البیوت - حمام بالضم تب تند
وشتاب گرفته وفی الحدیث یخرجون کمایخرج الحمام
ای الجمل الحمی - ارض محمة ذات حمی - والحامة
الخاصة یقال کیف الحامة والعامة - وہولاء
حامة الرجل ای اقرباؤه - ابل حامة شتران گزیدہ
وآل حم سورتہاے ہفتگانه از قرآن قال الفراء
انما ہو کقولک آل فلان کانه نسب السور کلها
الی حم واما حوامیم لیس من کلام العرب وهو قول
العامة - حمان بالفتح نام مردے -

ختم - ختم بالنون والتاء کوده سبز حناتم ج
وایضا ابر ہاے سیاه -
حنذم - حنذمان - بکسرتین گروه مردم -
حوم - حومان - گرد چیزے برگشتن مرغ وجز آن
(صح ف اضراب) حوم گلۂ انبوه از شتر خوشه القطا
منتظم وکذلک من الماء والرمل وغیره - حام
بالکسر موضعے حام یکے از پسران نوح نبی علیه السلام
وهو ابو السودان یقال غلام حامی وعبد حامی

خجرم بکسر جعفر شور باسے وانگور انار حبرمة شوربا
دانه انار ساختن -
خثلم بکسر زبرج وجعفر موشے است -
خثلم بکسر زبرج قدر وروغن وقدر وروغن زرده
حادرمة - زیاده گوئی حادرمة بالضم بسیار گو -
خرومة - درکار ستیہیدن -
خرزم ... ...
خزوم الانار آورده ... ...
ماروین وتام ... ... الاغلب
العجلی الشاعر -
خسرم ... ...
خرقم بکسر جعفر ... ... گوئی ...
شرخ ... ... -
خزرم بکسر جعفر کوہیست معروف -
حصلم بکسر زبرج خاک -
حضجم بکسر زبرج ... حاجی سطبر گوشت
حلسم بکسر جعفر دخل ازمند -

حلکم - کقنفذ وجعفر چیزے سیاه رنگ یقال فیه حلکم ای سواد -

حمة بفتحتین خواب -

حنثم کجعفر وبرثن درختے ست که بیخ ها سرخ دارد نشاسته ندارد ونام شخصے -

حیحم - دیہ ست از دیه ها بے جند حیحم کابل کودک تیز هوش خردمند -

فصل الخاء

ختم - ختم - مهر کردن (ع ح ف ا ک ۲) یقال ختمت الشئ فهو مختوم ومختم شد وللمبالغة وتمام کردانیدن یقال ختم الله له بالخیر وتمام خواندن قرآن را اختتام بپایان بردن نقیض الافتتاح خاتم بفتح التاء وکسرها خیتام بالیاء خاتام بالالف انگشتری خواتیم ج - تختم انگشتری درانگشت کردن خاتمة الشئ آخره ومحمد خاتم الانبیاء بالفتح صلوات الله علیه وعلیهم اجمعین - ختام گل وموم که برو مهر کنند وقوله تعالی ختامه مسک ای آخره لانّ آخر ما یجدونه رائحة المسک - ویقال علیها ختم بالتحریک ای طینة مختومة مثل نفض وقبض بمعنی منفوض ومقبوض -

خثم - خثم - بالتحریک پهنا ئے بینی یقال ثور اخثم نعت منه - خثیم المعول رخنه شد روئے کلند نعل خثماء پهن و خثیمة نام مردے -

خثرم - خثارم - مردے فال گیرنده ونام مردے خثعم - خثعم - پدر قبیله از یمن -

خدم - خدمة - بالکسر چاکری کردن (ع ح ف ا ض ۲ وک ۲) خادم چاکر خدام ج - خدم بفتحتین چاکران غلامان او جاریة - اخدام خادم دادن کسے را خدمة بالتحریک دوال که بر دست و پا بسته شده - و پاسے بر نجن خدام بالکسر ج - وخادمة قومی وفی الحدیث الحمد لله الذی فضّ خدمتکم ای فرق جمعکم - مخدّم مخدّمة جاے خلخال از ساق مخدّم سپیدی زیر خرده گاه پاسے اسپ فرس مخدّم واخدم ایضا نعت منه - قوم مخدّمون بداوه کثرة الخدم والحشم - رجل مخدوم آنکه او را خادم پیری باشد خدما گوسپند سیه پاسے سپید -

خذم - خذم - بریدن (ع ح ف ا ک ۲) تخذیم پاره پاره کردن مخذم بالکسر تیغ بران فرس خذیم ک ۲ اسپ تیز رو ورجل خذم جوانمرد خذما و اوذه گوش از پهنا کفانیده خذم بالتحریک رفاتیه خلطم تخذوم نعت منه - ابن خذام بالکسر مرد از شعرا

خرم - خرم بینی - بار کوه و درز بار کردن مهره دکم کردن وبریدن وبگشتن (ع ح ف ا ک ۲) اخرم بینی بریده - وگوش سوراخ وقد انخرم ثقبه ای انشق فاذا لم ینشق فهو اخرم وذلک الموضع منه الخرمة - واخرم الکتف طرف عیره - مخرم بکسر الراء بریدگی بینی سار کوه مخارم ج - یعنی دهان هاے راه کوه عین ذات مخارم ای ذات مخارج - مخرمة بالفتح نام مردے اختزام تخرم بریدن وانبزن ... یقال اخترمهم الدهر وتخرمهم ای ... وقاطعهم

وتخرّم زَبْدُ فلان ای سکن غضبه - وتخرّم ای دان بدین الخرّمیّة وهم اصحاب التناسخ والاباحة -
خُرّان بالضم ورَوغ یقال جاء فلان بالخُرّان -
خُوَرَم صخرة یا درزها خورده کرانه بینی مردم -
خرشم - خُرْشُم - بالضم وکسر الشین بزرگ شش وکوه کشته لاغر -
خرطم - خرطوم - بالضم بینی - وخراطیم القوم مهتران قوم مُخْرَنْطِم مرد متکبر خشم ناک سر در داکرده ویقال لجُشَم بن الخزرج وعوف بن الخزرج خَرطُومان -
خزم - خَزَم - بالتحریک درخت که از پوست وی رسن سازند - خزمه یکی سوق الخزامین بازاری در مدینه آخزم بار شد ونام مردی خِزامة بالکسر حلقه موئین که در بینی شتر کشند ومهار بر وی بندند یقال خزمت البعیر بالخزامة (ع ف ک ۲) ویقال لکل مثقوب مخزوم والطیر کلها مخزومة لان وتَرات انوفها مثقوبة - وخزمت الجراد فی العود بسیخ درکشید من الخ - اِخْتِزام دو کس از دو راه مخالف رفتن تا بیک جا پیش آیند خَزومة ماده گاو بلغت هذیل خُزامی خیری - وشتی مخزوم پدر حیی از قریش بشر بن ابی خازم شاعر از بنی اسد -
خشم - خیشوم - بن بینی یقال خشمته خشما ای کسرت خیشومه (ع ف ک ۲) خیاشیم الجبال انوفها - رجل خُشام بالضم سطبر بینی وکذلک الجبل - رجل اخشم با علت بینی خَشَم بالتحریک مصدر منه (ع ک انف ۲) مُخَشَّم مست سبک خبر خشم اللحم بالکسر است تغیّر -
خشرم - خَشْرَم - جماعت زنبور انگبین لا واحد له من لفظه وخانه زنبور ایضا - وسنگ ریزه - ونام مردی خُشارم بالضم آواز ها -
خصم - خَصْم - یستوی فیه الجمع والمؤنث لانه فی الاصل مصدر ومن العرب من یثنیه ویجمعه فیقول خصمان وخصوم خَصِیم مثله خُصَماء ج - مخاصمة خصام پیکار کردن باهم والاسم الخصومة یقال خاصمت فلانا فخصمته اَخصِمه بالکسر ولا یقال بالضم وهو شاذ ومنه قرأت حمزة تأخذهم وهم یَخْصِمون لان ما کان من قولک فاعلته ففعلته فان یفعل منه یردّ الی الضم اذا لم یکن عینه حرف من حروف الحلق من ای باب کان من الصحیح تقول عالمته فعلمته اعلمه بالضم وفاخرته ففخرته افخره بالفتح لاجل حرف الحلق واما ما کان من المعتل مثل وجدت وبعت ورمیت وخشیت ووعیت فان جمیع ذلک یردّ الی الکسر الا ذوات الواو فانها تردّ الی الضم تقول راضیته فرضوته ارضوه وخاوفته فخفته اخوفه ولیس فی کل شیء یکون هذا لا یقال نازعته فنزعته لانهم استغنوا عنه بغلبته فاما من قرأ وهم یَخِصّمون یرید یختصمون فیقلب التاء صادا فیدغمه وینقل حرکته الی الخاء ومنهم من لا ینقل ویکسر الخاء لاجتماع الساکنین خَصِم ک سخت خصومت خُصْم بالضم گوشه جوال وجامه دان

حالم - گشنیز و عطر و چیزی سیاه رنگ یقال فیه
حالکیة ای سواد -
خیمة - بفتحتین خواب -
حادم - کجعفر درختی ست که بیخ ها سرخ دارد
حادمة یکی و نام شخصی -
جحیمة - دیهی ست از دیه های جند یمن گکیل
کودکی تیز هوش خرد شد -

فصل الخاء

ختم - ختم - مهر کردن (ع ف اک ۲) یقال
ختمت الشیء فهو مختوم و مختم شدد للمبالغة و تمام
گردانیدن یقال ختم الله له بالخیر و تمام خواندن
قرآن را اختتام بپایان بردن نقیض الافتتاح
خاتم بفتح التاء و کسرها و خیتام بالیاء و خاتام بالالف
انگشتری خواتیم ج - تختم انگشتری در انگشت کردن
خاتمة الشیء آخره و محمد خاتم الانبیاء بالفتح صلوات
الله علیه و علیهم اجمعین - ختام گل و موم که بر سر چیزی
مهر کنند و قوله تعالی ختامه مسک ای آخره لان
آخر ما یجدونه رائحة المسک - و یقال علیها ختم
بالتحریک ای طینة مختومة مثل نفض و قبض بمعنی
منفوض و مقبوض -
خثم - خثم - بالتحریک پهنای بینی یقال ثور اخثم
نعت منه - خثم النعل رخنه شد روی کلند
نعل مخثمة پهنا و رخیثمة نام مردی -
خثرم - خثارم - مردی فال گیرنده و نام مردی
خثعم - خثعم - پدر قبیله از یمن -

خدم - خدمة - بالکسر چاکری کردن (ع ف ن
ض و ک ۲) خادم چاکر خدام ج - خدم بفتحتین
چاکران غلامان او جاریة - اخدام خادم دادن
کسی را خدمة بالتحریک دوال که بر دست و پای
شتر بندند - و پای برنجن خدام بالکسر ج - والخدمة
قوی و فی الحدیث الحمد لله الذی فض خدمتکم
ای فرق جمعکم - مخدم مخدمة جای خلخال از ساق
تخدیم سپیدی زیر خرده گاه پای اسپ فرس
مخدم و اخدم ایضا نعت منه - قوم مخدمون یراد
کثرة الخدم و الحشم - رجل مخدوم آنکه او را خادم
بسی باشد خدما اگوسپند سم های سپید -
خذم - خذم - بریدن (ع ف اک ۲) تخذیم
پاره پاره کردن مخذم بالکسر تیغ بران فرس خذم
ک ۲ اسپ تیز رو و رجل خذم جوانمرد و خذارا
گوش از پهنا کفانیده خذم بالتحریک رفتار شیر
ظلیم خذوم نعت منه - ابن خذام بالکسر مردی از شعرا
خرم - خرم - بینی سار کوه و درز باز کردن مهره
و کم کردن و بریدن و برگشتن (ع ف اک ۲)
اخرم بینی بریده - و گوش سوراخ و قد انخرم ثقبه
ای انشق فاذا لم ینشق فهو اخرم و ذلک الموضع
منه الخرمة - و اخرم الکتف طرف عیره - مخرم
بکسر الراء بریدگی بینی سار کوه مخارم ج - یعنی
دهان های راه کوه عین ذات مخارم ای ذات
مخارج - مخرمة بالفتح نام مردی اخترام تخرم بریدن
و از بن برکندن یقال اخترمهم الدهر و تخرمهم ای اقتطعهم و استاصلهم

وتخرّم زَنْدُ فلان ای سکن غضبه۔ وتخرّم ای دان
بدین الخرّمیة وہم اصحاب التناسخ والاباحة۔
خُرّان بالضم وروع یقال جاء فلان بالخرّان
خُرّم صخرة با درزہا خورمتہ کراغ بینی مردم۔
خرشم۔ مُخرنشم۔ بالضم وکسر الشین بزرگ گشش
وکونہ شتہ لاغر۔
خرطم۔ خرطوم۔ بالضم بینی۔ وخم خراطیم القوم
مہتران قوم مُخرنطم مرد متکبر خشم ناک سر درواکردہ
ویقال لجُشم بن الخزرج وعوف بن الخزرج خُرطومان
خزم۔ خَزَم۔ بالتحریک درخت کہ از پوست وی رسن
سازند۔ خزمتہ یکے سوق الخزامین بازارے
در مدینہ آخزم مارنر ونام مردے خِزامتہ بالکسر
حلقہ موئین کہ در بینی شتر کشند ومہار بر وے
بندند یقال خزمت البعیر بالخزامة (ع ف اک ۲)
ویقال لکل مثقوب مخزوم والطیر کلہا مخزومة لان
وترات انوفہا مثقوبة۔ وخزمت الجراد فی العود
بسیخ در کشیدم باخ راتخازمتہ دو کس از دو راہ
مخالف رفتن تا بیک جا پیش آیند خزومتہ مادہ گاو
بہ لغت ہذیل خزامی خیری وحشی مخزوم
پدر حیی از قریش بشر بن ابی خازم شاعرے
از بنی اسد۔
خشم۔ خیشوم۔ بن بینی یقال خشمتہ خشما ای
کسرت خیشومہ (ع ف اک ۲) خیاشیم الجبال
انوفہا۔ رجل خشام بالضم سطبر بینی وکذالک الجبل
رجل اخشم یا علت بینی خشم بالتحریک مصدر منہ
(ع ک ان ۲) مُخشّم مست بے خبر خَشِم اللحم بالکسر
اے تغیّر۔
خشرم۔ خَشْرم۔ جماعت زنبور انگبین لا واحد له
من واحده من لفظه وخانه زنبور ایضاً۔ وسنگ
کلیخ۔ ونام مردے خشارم بالضم آوازہا۔
خصم۔ خَصْم۔ م یستوی فیه الجمع والمؤنث لانه
فی الاصل مصدر ومن العرب من یثنیه ویجمعه
فیقول خصمان وخصوم خَصِیم مثله خُصَماء ج۔ مخاصمة
خصام پیکار کردن باہم والاسم الخصومة یقال
خاصمتُ فلانا فخصمته اَخصِمه بالکسر لا یقال بالضم
وہو شاذ ومنه قرأت حمزة تاخذہم وہم یَخْصِمُون
لان ما کان من قولک فاعلته ففعلته فان یفعل
منه یُرَدّ الی الضم اذا لم یکن عینه حرف من
حروف الحلق من ای باب کان من الصحیح تقول
عالمته فعلمته اعلمه بالضم وفاخرته ففخرته افخره بالفتح
لاجل حرف الحلق واما ما کان من المعتل مثل
وجدت وبعت ورمیت وخشیت وسعیت فان
جمیع ذلک یرد الی الکسر الا ذوات الواو فانها
ترد الی الضم تقول راضیته فرضوته ارضوه وخاوفني
فخفته اخوفه ولیس فی کل شیء یکون ہذا لا یقال
نازعته فنزعته لانهم استغنوا عنه بغلبته فاما من قرأ
وہم یخصّمون یرید یختصمون فیقلب التاء صادا
فیدغمه وینقل حرکته الی الخاء ومنهم من لا ینقل
ویکسر الخاء لاجتماع الساکنین خصم ک ۲ سخت
خصومت خُصم بالضم گوشه جوال وجامه دان

وجزآن یقال وقع الثلج فی خصم الوعار –
فی زاویة الوعار – وخصم کل شئ ناحیته وجانبه –
اخصام العین ما ضمّت علیه الاشفار – اختصام
تخاصم بهمی – والسیف یخصم جفنه اذا اکله من حدّه
خضم – خضم – بهمه دهان خوردن (ع ک ا
ف ۲) خضمّة بفتحتین والتشدید سطبر باندو – و
معظم هر چیزے خضم مثال هجف مردے بسیار عطا
وجامه کثیر – وسنگ فسان خضیمه گشکینه خضم
بالفتح والتشدید نام مردے – ونام آبے –
خضرم – مخضرم بفتح الراء لا یدری امن
ذکر هو ام من انثی مخضرم ایضاً شاعرے که
جاہلیت واسلام را دریافته باشد چون لبید و
پدران وهو مخضرم النسب ای دعی۰ ناقه مخضرمه
گوشه ازگوش بریده امرأة مخضرمه ختنه کرده
خضرم بکسرتین بسیار عطا بحر خضرم بسیار آب
وهر چه فراخ وبسیار باشد خضارم ج خضارمة
قومے بشام وذلک ان قوما من العجم خرجوا فی
اول الاسلام فتفرقوا فی بلاد العرب فمن اقام
منهم بالبصرة فهم الاساورة ومن اقام منهم بالکوفة
فهم الاحامرة ومن اقام منهم بالشام فهم الخضارمة
والجراجمة وکذلک من اقام منهم بالجزیرة فهم
الجراجمة والخضارمة ومن اقام منهم بالیمن
فهم الابناء ومن اقام منهم بالموصل فهم الجراقمة
خضرم مثال هدبج سوسمار واوله حسل ثم ضب
ثم خضرم ثم ضبث –

خطم – خطم – پتفوز وهو من کل طائر منقاره ومن
کل دابة مقدم انفه وفمه – والمخاطم الانوف مخطم
بکسر الطاء واحدها – اخطم دراز بینی خطام بالکسر مهار
خطم ایضا مهار کردن شتر را (ع ون اک ۲) ناقة
مخطومة ونوق مخطمة شد للمبالغة – مخطم فوره خوا
که بروے خط اسپید پیدا آید خطیم نام مردے
از انصار خطمة بالضم بلندی کوه خطمی بالکسر خیرو –
خلم – خلم – بالکسر دوست – وخانه آهو خالمه
دوستی کردن اخلام یاران ودوستان –
خلجم – خلجم – دراز –
خمم – خم خام وخم – گوشت گنده خم گنده شدن
گوشت پخته یا خام (ع ون اک ۲) اخمام مثله و
فی المثل هو السمن لا یخم یضرب للرجل اذا ذکر بخیر
واثنی علیه در روغن وپاک کردن چاه وخمانه
(ع ون اض ۲) اختمام مثله – قلب مخموم نقی من الغل
والحسد – خمامة بالضم خاک روبه وخاک چاه
ویقال هو من خمان الناس بالضم وبالفتح ای
من رذالهم – خمان ایضا نیزه سست – مخمخة مثل
خنخنة وهو ان یتکلم الرجل کانه مخنون او نوع
من الاکل قبیح – خمخم بکسرتین گیاہیست که دانه او را
علف شتر سازند وبالحاء ایضا – غدیر خم جائے
میان مکه ومدینه بجحفه خمخام بالفتح نام مردے –
خوم – خامة گیاہے تازه وتر وفی الحدیث
مثل المومن المنافق مثل الخامة من الزرع
تمیلها الریح مرة ہکذا ومرة ہکذا –

له الاحامرة بالحاء المهملة ... – ق

خیم - خیمة - ج خیم مثاله خیام بالکسر ج - وعند العرب هو بیت من عیدان الشجر خیمات خیم ج - تخییم خیمه ساختن و بجائے مقیم بودن و تخییم بمکان ضرب خیمته به - خیم بالکسر خو وطبیعت لا واحد له من لفظه - خیم ک اف ۲ نام کوہے خیوم - تسیدن و بدولی کردن (ع ف اک ۲) خیم پاسے بر داشتن -

خنزمة - از درماندگی یا ترس خموشیدن -
ختلم الشئ - بہ پنہانی چیز را گرفت -
ختلمة - ستخفتن و پنہانی چیزے را گرفتن و خجعفر نام شخصے -
خجام - کلتاب و حبو زن فراخ فرج -
ثوب خذاریم - جامہ ہاے کہنہ -
خذلمة - شتابی کردن و بالجاد المہملة لغة -
خرثمة النعل - وبکسر خاؤ ہا سر نعل فاذا لم یکن لہا خرثمة فھی لسنة -
اخسوم - بالضم گوشۂ جوال -
خشسبرم - بفتحتین وسکون السین ثم فتحتین نوعیست از ریحان بری -
خشنام - بالضم نام شخصے معرب خوش نام یعنی نیک نام -
خوعم - مرد گول و الخیعامة نعت سوء لاجل السوء والمأبون -
خیقم - کحیدر حکایة صوت خیقمانة چاہیست که به بیابان بنی تمیم -
خندمة - کوہے ست بمکہ -

خندمان - بالکسر قبیلۂ -
خنمة - بفتحتین تنگی نفس و تفت بدر کردن چیزے از سینہ یا بینی تخخم کتضرب موشتے یا کوہیست بیمنہ

الفصل الدال

دأم - تدأم الماء الشئ - بوزن تفعل ای غمره - وتدأم الفحل الناقة ای تجللها - وتداءمه الامر ای تراکم علیه وتزاحمه ایضاً - دأما ء علی فعلاء دریا دأمت الحائط ای رفعته -

دحم - دحم - سخت سپوختن و دحان دحیم اسم -
دحسم - دحسمان - بضمتین قلب و دحسمان یعنی مرد گندم گون فربہ -
دخشم - دخشم - بالفتح نام مردے -
درم - درم - دربان - نزدیک نہادن خرگوش گام را و نرم رفتن ستور (ع ف اک ۲) دارم بن مالک نام مردے درم بفتحتین پوشیدن گوشت شتالنگ پاے را (ع ک اف ۲) کعب ادرم وامرأة درما ء نعت منه درم ج - وسوده شدن دندان رجل ادرم - ودرع درمة ای لینة گشتت - والادرم من العراقیب الذی غطت ابرته - بنو الادرم قبیلۂ در بارگیاہے از شورہا - وتدرمه وادرمت الابل للاجزاع اذا ذہبت رواضعها وطلع غیرها - درم ناقة مسنة - درامة بالفتح زن کوتاه بالا درم ک ۲ نام مردے -
درخم - درخمین - مثال شرحبیل سختی -
درہم - درہم - بالکسر درہام درہم وہو فارسی

معرب وبکسر الہا لغۃ فیہ وجمعہا دراہم ودراہیم -
ادرہام افتادن از پیری بہ جائیکہ مدرہم بپیسہ
بہ جائے ماندہ -

وسم - وسم بفتحتین چربش وچرب شدن -
(ع ک اف ۲) تدسیم روغن ترکردن ودسمہا
المطر ای بلہا - وسمۃ بالضم مرد فرومایہ ثیاب دسم
ریم ناک دسام بالکسر انچہ گوش را بدان استوار
کنند وجراحت را - وسرپوش شیشہ ومانند آن
مصدرہ دسم ع ف اض ۲ ادیسم بچہ خرگوش
وگیاہے دیسمۃ موسچہ دسم الاثر ای طمس
وطسم ایضاً -

دعم - دعم - بالفتح ستون فرانہادن (ع بفتحہما)
دعامۃ بالکسر ستون خانہ - وہتر قومے کہ تکیہ
بروے کنند درکارہا ادعام تکیہ کردن برچیزے
دعامتان دوچوب بکرہ ویقال لادعم بفلان
اذا لم تکن لہ قوۃ ولا سمن - دعمی بالضم قبیلہ -

دغم - دغم - بالفتح فروگرفتن (ع بفتحہما وک ا
ف ۲) ادغام کذالک یقال دغمہم الحر وادغمہم
ای غشیہم ادغم اسپ دیزہ دغماء مؤنث شاۃ
دغماء وفی المثل الذئب ادغم - دغمان بالضم
مرد سیاہ پردہ ادغام لگام در دہن اسپ
کردن - وحرف را بحرفے درآوردن ادغام
کذالک وہو افتعال منہ - دغم شکستن بینی -

دقم - دقم - دندان شکستن بشت (ع ک ا
ف ۲ وض ۲) یقال دقم فاہ مثل دمق وہو علی القلب

دلم - ادلم - مرد سیاہ و خر سیاہ و دلم بفتحتین مصدر
منہ (ع ک اف ۲) ادلہام کذالک - دیلم گروہے
ودواہیہ وسختی ودشمنان - وجماعت مورچہ و
کنہ - ودراج نر -

دلقم - دلقم - بکسرتین ناقہ دندان شکستہ از پیری
میم زائدہ وقد مر فی القاف -

دلہم - ادلہمام - تاریک شدن لیلۃ مدلہمۃ شب
تاریک دلہم بالفتح نام مردے -

دمم - دمام - بالکسر دارو کہ بہ چشم خانہ وپیشانی
کودک مالند وجز آن دم طلا کردن ع ف اض ۲
مدموم سرخ رنگ وپیہ آگندہ از شتر وجز آن وقدم
بالشحم ای اوقر - قدر مدمومۃ ودیم دیک سپردہ
جز آن طلا کردہ بروے دمامۃ زشت روئی (ع
بضمہا وف اک ۲) دمیم نعت منہ - دمۃ بالضم بانجہ
در وش دمۃ بالکسر پشک داماء مثال را بطاریچے
از سوراخ ہائے کلاکموش دوامج علی فواعل
وکذالک دمنۃ ودمنۃ - ودم الیربوع حجرہ ای کنسہ
دماوم پشتہ ہائے نرم خاکین دمدمۃ نیز بہن چقیا اینہا
چیزے را - واندو ہگین وہلاک کردن یقال دمدم
علیہم ای اہلکہم - دیمومۃ دشت بے آب والدمم
المطوی من الکرار -

دنم - دنامۃ - ودنمۃ - بالکسر والتشدید فیہما کوتاہ
مثل دنابۃ ودنبۃ -

دوم - دوم - دوام - دیمومۃ - ہمیشگی (ع ف
ض ۲ وک اف ۲) دوم ایضاً درخت مقل - مقیم بود

وفی الحدیث نهی علیه السلام ان یُبال فی الماء الدائم ای الساکن - ویقال ظل دائم ودَوْم ایضًا - ادامة همیشه داشتن - وجوش دیگ فرونشاندن تدویم همیشه بودن بر جائے یقال دوّمت الشمس فی کبد السماء کانها لاتمضی ومست کردن خمر وسر برگشتن از مستی دُوام بالضم گردش سر یقال اخذه دُوام ای دُوار - تدویم ایضًا جوش دیگ فرونشاندن - وتر کردن چیزے - وسودن زعفران وزبان گرد دهن درآوردن - ونیک برآمدن کبوتر وجز آن در هوا - وگرد برگشتن ویقال دوّم فی الارض وفی الهواء ایضًا وانکره الاصمعی ویقال دوّی فی الارض ودوّم فی السماء ومنه اشتقت الدّوّامة وهی فلکة یرمیها الصبی علی الارض فتدوم ای تدور وتصوت ویقال هی مشتقة من دومت القدر ای سکّنتها من غلیانها ودوّم الکلب ای ابعد بعیدًا - ودومة الجندل بالضم نام حصنے واهل الحدیث یفتحون والها - مدام همیشه تمسر مدیم آنکه از بینی وے خون آید آستدامة بدرنگ انداختن کار را - ودوام خواستن مداومت پیوسته بر کارے بودن تداوم گرد برگشتن دُوّم مثال پهله آب سرخ که از سمره بیرون آید یقال داخت السمرة اذا خرج منها ذلک -

دهم دَهْم - عدد بسیار از هر چیز دهوم ج - و فرو گرفتن بانبوہے (ع ک ف ۲) یقال دهمهم الامر ودهمتهم الخیل - دُهمة سواد فرس ادهم بعیر ادهم ناقة دهماء لیل ادهم - ادهام ادهم شدن ادهیام سیاه شدن قوله تعالی مدهامّتان اے سوداوان من شدة الخضرة والرّیّ والعرب تقول لکل اخضر اسود ومنه سواد القری لکثرة خضرتها - دهماء ویک وطاة دهماء ویرینه وطاة حمراء نو دهماء ایضا هیأت مرد شاة دهماء سرخ خالص ودهماء الناس جماعت مردم دهیماء تصغیر دهماء وهی الداهیة - ادهم ایضا بند - قال الشاعر (ع) اوعدنی بالسجن والاداهم + وتهیم وام اللهیم سختی وداهیه - ونام ناقه عمرو بن الزبان الذهلی که اورا وبرادران اورا کشتند وسرهاے شان را بر دهیم بار کردند ومثل شده است که اثقل من حمل الدهیم واشأم من الدهیم -

دهشم - ارض دهشمة - بالفتح زمین نرم رجل دهشم مرد نرم خوے -

دهکم - تدهکم - بناخواست درآمدن وبچیزے دهکم بالفتح پیر سال خورده -

دیم - دیمة - بالکسر باران پیوسته بے برق و رعد دیم ج - وفی الحدیث کان عمله دیمة تدییم پیوسته باریدن یقال دیّمت السماء - مفازة مدیّمة ای دائمة البعد و یامیم ج - ارض مدیمة زمین باران زده -

ذ

ذئم - ذئمة - بالثلثه کسفینه موش -

دجم - کسمع وعنی اندوهگین گردید ودجم اللیل

تا یک شدند شب (ع ف اض ۲) والتجم من الشیء
الضرب منہ ودجم العشق کعصر وشدائد عشق وجوم
آن جمع دجمۃ وقیل دجمۃ ودجم کتب دوستان
ومعشوقان وعادات ودجمۃ بالکسر یکے ودجمۃ
بالضم والفتح کلمۃ ومنہ ما سمعت لہ دجمۃ ای کلمۃ۔
وحقوم۔ کعصفور مرد کلان جثہ ومحوق مثلہ۔
وحملۃ۔ انداختن کسے چیزے را از بالاے کوہ
یا اندرون چاہ۔
وخمہ۔ بزور دور کردن آنرا (ع بفتحہا) ودخم المراۃ جامعہا
دودم۔ کعلابط وعلابط چیزیست کہ مانند خون
از درخت مغیلان یا از درخت عضاۃ برآید بستۃ مل
فیما یستعمل فیہ المومیا مجرب والکثر ما یکون بجبل
بیروت من الشام۔
دردم۔ بالکسر زنے کہ بہ شب آمد ورفت کند
شتر مادہ کلان سال۔
درعم۔ کزبرج ناکارہ بدزبان۔
درقم۔ کزبرج ساقط وناسست مرد جال را
دشمۃ۔ بالضم مرد بے فیض۔
دغرعم۔ کزبرج زشت روے کوتاہ قد ناکارہ
دغشمہ۔ شترے کہ آب پس خورد دہ شتران خورد وعوشمہ
دغم۔ انداختن لگام بہ زدمی۔
دغفم۔ کجعفر بالسین المہملۃ نام شخصے۔
دعلم۔ کجعفر نام شخصے۔
دعانیم۔ ما یبقی الحلابیس من نخشم
دکم فی صدرہ۔ دست بر سینہ زدہ دور کرد

ودکم الشیء بعضہ ببعض چیز را بر بعضے کوفت تا در اکموا باہم
دور کردند اندکم داخل کردید دکمۃ شہرے است
بمغرب تدکیم در آوردن چیزے بچیزے ودکم فلانا
برأسہ بسر خود بہ خشک ناسے فلان زد (ع ف ا
ض ۲) وکزبرج نام مردے۔
دلثم۔ کجعفر وعلبط وعلابط زدد ی کنندہ۔
دلخم۔ کجعفر وحل شتر وفرنگ وہندگ وبیماریست
سخت وشکر خوابی یا خواب دراز وہر چیز گران۔
دلظم۔ کجعفر وزبرج وسجل وجر دحل وارو بشترمادہ
پیر فانیہ وکسجل شتر توانا مرد درشت۔
ودندم۔ کزبرج تیتی کہنہ سخت سیاہ۔
دہدمۃ۔ شکستن وبرگردانیدن بعضے بر بعضے
وتدہدم منقطعا۔
دہسم الشیء۔ پنہان کردن آنرا۔
دہشم۔ کجعفر نام شخصے۔

فصل الذال

ذام۔ ذام۔ بالفتح عیب کردن (ع بفتحہا) ہمز
ولا یقال ذأمہ وذامہ فہو مذؤوم۔ ویقال
اذا فعلیتی علی کذا ای اکرہتنی علیہ۔
ذہم۔ ذہم۔ نکوہیدن (ع ف اض ۲) ذمیم نکوہیدہ
قال ابن السکیت یقال افعل کذا وکذا وخلاک
ذم یعنی خلا منک ذم ای لا تذم۔ بئر ذمۃ اسے
قلیلۃ الماء ذمام بالکسر ج۔ مار ذمیم ای مکروہ
وآب بینی۔ وبول ذمیم ایضا چیزے چون بیضہ
سوے کہ از مسام در مہ بینی بیرون آید ذمام بالکسر ج

اہل الذمہ جہود و ترسا ذِمّۃ بالکسر ایضا امان و عہد و زینہار آذمام زینہار دادن و نکوہیدہ یافتن یقال اتیتہ فاذممتہ ای وجدتہ مذموما و سزاوار نکوہش شدن و خوار مندی نمودن صلتہ بالباء و سپس ماندن مرکب سوار را از کاہلی و ماندگی یقال اذمّ بہ بعیرہ واذمّت رکاب القوم ای اعیت وتاخرت عن جماعۃ الابل ولم تلحق بہا و یقال اخذتنی منہ مذمّۃ بفتح الذال وکسرہا ای رقۃ وعار من ترک الحرمۃ و یقال اذہب بمذمّتہم بشئ ای اعطہم شیأ فان لہم ذماما وفی الحدیث ما یذہب عنی مذمّۃ الرضاع فقال غرّۃ عبد او امۃ یعنی بذمّۃ الرضاع ذمام المرضعۃ وقیل فی تفسیرہ کانوا یستحبون عند فصال الصبی ان یامروا للظئر بشئ سوی الاجر کانہ سالہ ای شئ یسقط عنی حق التی ارضعتنی حتی اکون قد اوفیتہ کاملا مذمّۃ بالفتح لا غیر وہی البخل خلاف المحمدۃ استذمّ الرجل الی الناس ای اتی بما یذمّ علیہ وتذمّم ای استنکف یقال اما تتذمّم ترک الکذب تأثما لترکتہ تذمما رجل مذمّم ای مذموم جدا و رجل مذمّ الذی لا حراک بہ وشئ مذمّ ای معیب

ذیم ذَیْم ذام عیب وفی المثل لا تعدم الحسناء ذاما یقال ذِمتہ اذیمہ وذأمتہ وذممتہ کلّہ بمعنی عن الاخفش وہو مذیم ومذیوم ومذؤم ومذموم ذِحمہ عیبت کرد او را وحقیر پنداشت ورا اند

ویسوا نمود و ذحمۃ بالفتح مثل دحمۃ یقال ما سمعت لہ ذحمۃ ای کلمۃ

ذحلمۃ ذبح کردن واز بالا بہ نشیب انداختن تذحلم لازم من معنی الاخیر

ذرمت المرأۃ بولدہا زن طفل خود را انداخت آذرمۃ دیہیست باذنہ

ذلم بفتحتین مفیض مصب الوادی

ذوذم بفتحتین لقب سعد بن قیس الہمدانی

فصل الراء

رأم رئم بچہ شتر و پوست شتر بچہ آگندہ کہ آنرا بو گویند رئمان بالکسر مہر آوردن ناقہ بر بچہ و بران پوست آگندہ (ع ک ا ف ۳) ناقۃ رءوم رائمۃ نعت منہ ونیکو شدن و فراہم آمدن سر جراحت رئم گوسپند کہ جامہ و ہر چیزے لیسد و مہربانی نماید قال الشیبانی رأمت شعب القدح اذا اصلحتہ رأم کفشیر کردن و بسر پشم ستوار کردن (ع بفتحہما) ارآم آہوان سپید خالص الواحد رئم رؤمۃ بالضم سریشم ارآم مہربان گردانیدن ناقہ را برآن و دوار کردن جراحت را تا سر فراہم آرد

رتم رتیمۃ رشتہ کہ بر انگشت بندند بجہت یاد کردن چیزے گفتہ باشند رتمۃ کذلک رتمۃ بفتحتین نوعے از درخت رتم ج ارتام رتیمہ بستن رتم شکستن (ع ف ک ۲) یقال رتم انفہ بالشاء والثاء رتم ایضا بمعنی مرتوم و یقال ما رتم فلان بکلمۃ اسے ما تکلم بہا

رثم ـ رثم شکستن بینی و خون آلود کردن (ع ف ک ۲) و طلا کردن بوسے خوش بر بینی و آلودن (ع ف ض ۲) رثم بالتحریک سپیدی لب برین اسپ ارثام مصدر رثمه ارثم لغت منه رثمة بالضم سپیدی خفت مرثوم مثل ملثوم سپل که بر سنگ آید و خون آلود شود۔

رجم ـ رجم سنگسار کردن (ع ف ض ۲) فهو رجیم و مرجوم ای مقتول ـ رجمة واحدة الرجم والرجام و آن سنگہاے کلان باشد که بر گور نهند تا نشیپ نشود قیل فی وصیته لا ترجموا قبری ای لا تجعلوا علیه الرجم اراد ان لا تسنم قبره والمحدثون یقولون لا ترجموا قبری و الصحیح انه مشدد ـ رجم ایضاً بگمان سخن گفتن قوله تعالیٰ رجماً بالغیب یقال صار رجما لا یوقف علی حقیقة امره ـ رجم بفتحتین گور رجام ایضاً مرجاس رجل مرجم بالکسر ای شدید کانه یرجم به معادیه ـ وفرس مرجم یرجم الارض حوافره ـ وتراجموا بالحجارة ای تراموا بها ـ وراجم فلان عن قومه اذا ناضل عنهم ـ رجام بالکسر ایضاً موضعے رجمان خشبتان تنصبان علی رأس البئر علیهما القعو ـ رجمة بالضم دیوار الضبع یعنی خانه کفتار ویقال ترجم کلامه ای فسره بلسان آخر ـ ترجمان بفتحتین تیلماچی تراجم مثل زعفران و زعافر ویقال ترجمان بضم الجیم و ترجمان بضمتین لاتباع الجیم مثل یسروع و یسرع۔

رحم ـ رحمة بخشودن و مهربانی کردن مرحمة کذلک رحم بالضم کذلک قوله تعالیٰ واقرب رحما وقد یحرک الحاء بالضم ایضاً (ع ک اف ۲) ترحم کذلک یقال رحمته وترحمت علیه ـ وتراحم القوم ای رحم بعضهم بعضا ـ رحموت من الرحمة یقال رحموت خیر من رحموت ای لان ترهب خیر من ان ترحم رجل مرحوم و مرحم شدد للمبالغة ـ رحمن رحیم بخشاینده و هما اسمان مشتقان من الرحمة ونظیرهما ندمان و ندیم وهما بمعنی ویجوز تکریر الاثنین اذا اختلف اشتقاقهما علی طریق التوکید کما یقال فلان جاد مجد الا ان الرحمن مختص بالله تعالیٰ لا یجوز ان یسمی به غیره الا تری انه تعالیٰ قال قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن فعادل به الاسم الذی لا یشرکه فیه غیره ـ ویقال لمسیلمة الکذاب رحمان الیمامة ـ ورحیم ایضاً بمعنی مرحوم ـ ام رحم بالضم نام مکه ـ رحم ک ۲ زه دان وهی مؤنثة وخویشی رحم بالکسر مثله ـ رحوم بالفتح ناقه رحم درد مند ید از نتاج رحامة مصدر فیهما (ع بضمهما) رحم بفتحتین کذلک (ع ک اف ۲)۔

رخم ـ رخمة بفتحتین مرغ مردار خوار والرخمة ایضاً قریب من الرحمة یقال وقعت علیه رخمته ای محبته ولینه ویقال رخمه رخمة ورخمه رخمة وهما سواء ـ شاة رخاء سپید سر مخمرة کذلک و لا یقال مرخمة وفرس ارخم وکلام رخیم ای رقیق رخامة نرمی آواز ع بضمها ترخیم نرم گردانیدن

وانداختن حرف از آخر کلمہ در ندا ارخام بیضہ زیر بال گرفتن ماکیان فہی مرخمۃ ومرخم ایضا - ویقال ما ادری ای ترخم ہو ای ای الناس ہو بفتح الخاء وضمہا مثل جُندب وجُخدب - ترخم ایضاً چیزی از جنس رُخام بالضم سنگ سپید - ونام ہو رخامی درختیست -

ردم - رَدْم - رخنہ برآوردن و درپی کردن جامہ عع ف اک ۳ و سد برآوردہ ردام بالضم تیز دادن عع ف اض ۲ ردیم جامہ کہنہ ثوب مردوم شالہ - وتردم الثوب ای اخلق واسترقع فہو متردم بالکسر وبالفتح موضع درپی کردن تردم درپی کردن جامہ را وہو متعد لازم - ارداہم ساکن بودن برجائے - وبرقرار بودن تپ و ہمچو ردو مردوم وسحاب مردیم -

رذم - رَذْم - از سر بیرون شدن آب از خور عع ف اض ۲ جفنۃ رذوم وجفان رذوم ورذم ویقال ارذم علی الخمسین ای زاد -

رزم - رازم - شتر بر زمین ماندہ از لاغری رزوم رزام بالضم فیہما مصدر ان منہ (عع ف اض ۳ و (ک ۳) فہی رازم - ویقال للثابت القائم علی الارض رزیمہ (ض اف ۳) مرازمۃ اقامت ورازکردن برجائے وپے یکدیگر خوردن دو چیز را - وجمع کردن میان دو چیز بخوردن چون نان وانگور و مانند آن یقال رازمت الابل اذا خلطت بین مرعیین و فی الحدیث اذا اکلتم فرازموا ای بدموا الاۃ اللہ -

ویقال رزم الرجل مجہولا اذا اضرہ المرض - رزمۃ بفتحتین آواز ناقہ پیش بچہ کہ وہان بکشد بمثال نالہ وہو اخفی من الحنین وفی المثل رزمۃ ولادرۃ یضرب لمن یعد ولا یفی - ویقال ارزمت الناقۃ اذا انت عند ولدہا وارزم الرعد ایضاً - رزمۃ السباع اصواتہا - رزیم بانگ شیر یعنی زہیر مرزبان بالکسر دو ستارہ آنکہ مرزم باد شمال رزم بالفتح گرد کردن عع ف اض ۱ و ک ۲ رزمۃ بالفتح والکسر پشتوارہ جامہ وجز آن ترزیم پشتوارہا بستن آرزیام خشم شدن رزام بالکسر پدر حیی از تمیم -

رسم - رَسْم - نشان وآیین رسوم کذلک وبعضا تمغا یعنی مہر کہ بر چوب کندہ باشند بجہت انبار وجز آن وہو ایضاً بالشین المعجمۃ وشی نجلی بالذنبہ ونوشتن یقال رسم علی کذا وکذا ای کتب وکافر بتوہ رواسیم کتابہا وقت جاہلیت رسم الدار نشان سرائے با زمین ہموار شدہ ترسم نشان سرائے جستن رسم آب روان ناقہ رسوم آنکہ اثر پیل وے بر زمین ماند از سختی رسیم مصدر رسنہ (عع ف اض ۲) و نوعے از رفتار شتر (عع ف اک ۲) والرسوم الذی یبقی علی السیر یوما ویلۃ - ارتسام فرمان بردن وتکبیر آوردن و دعا کردن بر چیزے و ثوب مرسم مخطط -

رشم - رَشْم - مہر کردن انبار را عع ف اض ۲ روشم مہر چوبین رشم بالشین کے علامت کہ جستنے ہے آید -

و بوسے بردن طعام و حریص شدن بران (عع ک اف ۲) ارشم نعت منہ و ہر چہ بروسے خط ہا و نگار باشد۔ و چیزے اندک نکو بیدہ غث ارشم ای قلیل مذموم۔ وارشم البرق ای لمع مثل اوشم

رضم۔ رضم۔ رضام سنگہائے بزرگ کہ در عمارت بر ہم نہند رضمۃ یکے یقال رضم علیہ الصخر یرضم بالکسر رضما و رضم فلان بیتہ بالحجارۃ۔ والرضیم البناء بالصخر۔ ورضمت الارض اثرتہا للزرع۔ ورضم بہ الارض ای جلد بہ الارض۔ ورضم البعیر بنفسہ اذا رمی بہا الارض۔ برذون مرضوم العصب کانہ قد فشخ عصبہ۔

رطم۔ رطم۔ درگل افگندن (عع ف اض ۲) ارتطام درگل افتادن و در کارے کہ نتوان ازو بیرون شدن یقال ارتطم علیہ امر۔ رطوم بالفتح مرد احمق و زن فراخ فرج و رطم الرجل یرطم بالضم ای نکح۔ والراطم اللازم للشئ۔

رعم۔ رعام۔ بالضم آب کہ از بینی گوسپند رود بہ علتے عع بفتحہا رعمت الشاۃ وارعمت بمعنی شاۃ رعوم نعت منہ۔ رعامی مثل فعالی فزد فی جگر و بالغین المعجمۃ کذلک۔ ورعمت الشمس ای رقبتہ رقبت غیبوبتہا۔

رغم۔ رغام۔ بالفتح خاک ویقال ارغم اللہ انفہ ای الصقہ بالرغام ومنہ حدیث عائشۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا الی الشفاء بہا اسلتیہ وانتحیہ۔ رغامی ذکر فی الغین ... ایضا قصبۃ الرئۃ۔ مراغمۃ خشم کردن

باہم ترغم غضب نمودن رغم ثلث لغات خاک آلود شدن عع بفتحہا مرغمۃ مثلہ قال النبی علیہ السلام بعثت مرغمۃ۔ ویقال فعلت ذلک علی الرغم من انفہ۔ ویقال رغم فلان بالفتح اذا لم یقدر علی الانتصاب۔ ویقال رغم انفی للہ رغما بالفتح والضم۔ مراغم بالضم وفتح الغین گریزجائے و فراخی جائے قولہ تعالیٰ یجد فی الارض مراغما کثیرا وسعۃ۔

رقم۔ رقم۔ نبشتن۔ و مہر کردن (عع ف اض ۲) قولہ تعالیٰ کتاب مرقوم و نوعے از بردہا۔ و کتابہ کردن ترقیم کذلک۔ رقمۃ کرانۂ وادی۔ ومرغزار مرقومۃ زمین کم نبات رقمتان دو تندی دو بازوئے ستور رقمیات تیرہائے منسوب بموضعے در مدینہ یوم الرقم روزے از روزہائے عرب رقم ک ۲ سختی بنت الرقم الداہیۃ۔ ویقال وقع فی الرقم والرقماء۔ اذا وقع فیما لا یقوم بہ ارقم مار پیسہ اراقم ج۔ وایضا حی از تغلب رقیم نبشتہ۔ و لوح کہ نامہا و قصہ اصحاب الکہف بر انجا نبشتہ است۔

رکم۔ رکم۔ بر ہم نشاندن (عع ف اض ۲) ارتکام نہ اکم لازم فیہ و گرد آمدن رکمۃ بالضم گل گرد آمدہ رکام ریگ تودہ۔ وابر برہم نشستہ مرتکم الطریق جادۂ راہ۔

رمم۔ رم۔ مرمۃ۔ نیکو کردن چیزے باخلل را (عع ف اض ۲ و ک ۲) و خوردن و فی الحدیث انہا ترم من کل شجر۔ ویقال کنا اہل ثمہ ورمہ ثلث لغات فالثم من الاصلاح والرم من الاکل۔

واسترم الحائط مرمت خواه شد مرمّة بالکسر لب گاؤ و هرچه باسم باشد و بالفتح لغة فیه - ارتمام خوردن و مالی منه حَمٌّ ولا رَمٌّ ای بدٌّ بالفتح والضم فیهما - و یقال ماله حَمٌّ ولا رَمٌّ ای شیٔ - رُمّة بالضم رسن پاره پوسیده رُمَم رِمام ج - وبها سُمّی ذو الرُّمّة - و یقال دفع الی برُمّته ای بجملته - رِمّة بالکسر استخوان پوسیده رِمَم رِمام ج - و پوسیدن (عع ف ا ک ۲) رمیم نعت منه قوله تعالیٰ قال من یحیی العظام وهی رمیم - رِمّة بالکسر خاک نمناک - و مغز استخوان یقال اَرَمّ العظم وناقة مُرِمّ - و یقال جاده بالطِّمّ والرِّمّ بکسرهما ای بالمال الکثیر و نعجة رَمّاء ای بیضاء - و یقال للشاة اذا کانت مهزولة ما یَرُمّ منها مضرب ای کسر من عظامها لم یصب فیه مخ - واَرَمّ القوم ای سکتوا - ترمرم جنبانیدن لب بجهت سخن - رمرام بالفتح نوعے از درختان وگیاه - اَرَمام بالفتح موضعے یرمرم کوهے و ربما قالوا ایلم باللام -

رنم - رَنَم بفتحتین آواز و سرائیدن (عع ک ا ف ۲) ترنم آواز گردانیدن ترنیم مثله یقال ترنّم الطائر و ترنم القوس - ترنموت ترنم کردن زادوا فیه الواو والتاء کما فی ملکوت -

روم - رَوْم جستن عع ف اض ۲ و رَوْم الحرکة الذی ذکره سیبویه هی حرکة مختلسة مختفاة لضرب من التخفیف وهی اکثر من الاشمام لانها تسمع وهی بزنة الحرکة وان کانت مختلسة مثل همزة بین بین - قول الشاعر (ع) اَاَن رُمْتُ اجمال وفارقت جیرة + قوله ان رمت تقطیعه فعولن لایجوز تسکین العین قوله تعالیٰ شهر رمضان فیمن اخفیٰ انما هو بحرکة مختلسة ولایجوز ان تکون الراء الاولیٰ ساکنة لان الهاء قبلها ساکن وکذلک قوله تعالیٰ انا نحن نزلنا الذکر وامن لا یهدی یخصّمون و اشباه ذلک لایعتبر بقول القراء ان هذا ونحوه مدغم لانهم لایحصّلون هذا الباب ومن جمع بین الساکنین فی موضع لایصح فیه اختلاس الحرکة فهو مخطی کقراءة حمزة فی قوله تعالیٰ فما استطاعوا لان سین الاستفعال لایجوز تحریکها بوجه من الوجوه - ویقال رَوَّمت فلانا ورَوَّمت بفلان اذا جعلته یطلب الشیٔ - مرام موضع جستن رامة موضعے دربادیه یقال فی المثل تسألنی برامتین شلجما والنسبة الیه رامی علیٰ غیر قیاس وکذلک النسبة الی رام هرمز وهو بلدوان شئت هرمزی - رام نوعے از درخت رومان بالضم نام مردے روم هم من ولد روم بن عیصو ویقال رومی و روم مثل زنجی و زنج فلیس بین الواحد والجمع الا الیاء المشددة کما بین تمرة و تمر لم تکن الا الهاء -

رهم - رِهمة بالکسر باران نرم دائم رِهَم رِهام ج - روضة مرهومة نعت منه - وارهمت السحابة ای اتت برهام - و یقال کنا فی ارهم جانبی فلان ای فی اخصبهما - رُهم بالضم نام زنے مرهم لیف اپنچه بدجراحت نهند معرب -

ريم - رَيْم - دور شدن ع ف ك ٢ يقال ترِيم اي لا تبرحه - ويقال رمت فلانا و رمت من عند فلان بمعنيً و استخوان كه بعد از قسمت جزور ماند د كور - وپايه نردبان - و فزوني - و فضل يقال لهذا على ذاك رَيم ويك ساعت در از يقال قد بقي رَيْم من النهار قال في الجمهرة ابن دُرَيد عن الاصمعي قال قال ابو عمرو بن العلاء كنت باليمن فاتيت دار رجل اسأل عنه فقال رجل من الدار اسمك في الريم اي اصعد الدرجة - قال في الجمهرة وفي السامي ريم بالكسر آهو سپيد نهز ولا واجمع آرام - ويقال ريم بالرجل و بالساقي اذا قطع به - تريم مقيم بودن بجائے - و تيره بودن و مقيم بودن ابر بباران تريم بالكسر و فتح الياء موضعے و مَرِيَم مفعل من رام يريم -

ريم بفتحتين گياه باهم پيوسته -

رتيم - بالضم و فتح التاء و قد تضم اسم جماعة محدثين والمشهورون بها كثيره -

رهيم - محركه درشعب تنگ درآمدن -

فصل الزاء

زأم - زأمة - آواز سخت - و سخت خوردن چيزيرا يقال زئم به بالكسر اي صاح به و زئم مجهولا اذا ذُعر زأم لي فلان بالفتح زأمة اذا طرح كلمة لا يدري احق هي ام باطل - و زأم اي مات - موت زؤام بالضم كريه - و ازأمته على الامر اي اكرهته عليه مثل اذأمته -

زجم - زَجْمة - وهي بمنزلة نبأة يقال ما تكلم بزجمة اي بنبسة - و سكت فما زجم بحرف اي ما نبس و يقال ما عصيته زجمة اي شيأ - زجوم كمان سست آواز -

زحم - زَحْمة - انبوهے يقال زحمته و زاحمته و ازدحم القوم على كذا و تزاحموا عليه -

زرم - زَرِم البول - ك ١٢ و ١١ انقطع و كذلك كل شئ و لي و ازرمه غيره قال النبي صلى الله عليه وسلم لا تزرموا ابني يعني الحسن بن علي رضي الله تعالى عنهما اي لا تقطعوا عليه بوله - و زرم الكلب اذا يبس جعره في جاعرته اي في استه - زرم ك ٣ مرد تنگ خوے و بخيل تزريم تنگ كردن و بخيل كردن و يقال زرمت به امه اذا ولدته - مزرم مرد گرفته آذرمام مصدر منه -

زدرم - ازدرام - فرو خوردن -

زردم - زردمة - موضع الازدرام و فشردن گلو -

زعم - زعم - ثلث لغات گفتن (ع ف ا ض ٢) قال في المجمل الزعم القول من غير صحة و لا اعتماد قوله تعالى زعم الذين كفروا ان لن يبعثوا - زعم بالفتح زعامة پذيرفتاري زعيم پذيرفتار و في الحديث الزعيم غارم - زعامة ايضا مهتري زعيم القوم مهترهم زعامة ايضا سلاح زعم بفتحتين طمع داشتن ع ف ك ٢ ازعام متعد فيه - مزعم كارے كه بران اعتماد نباشد و يقال في قول فلان مزاعم تزعم دروغ - زعوم بالفتح ناقة زعوم و شاة زعوم اذا كان يشك فيها ابها طرق ام لا فتختبط بالايدي -

زغم۔ زغموم۔ فرو ماندگی در سخن تزغم بالعجمۃ
خشمگین شدن در سخن گفتن و تزغم الفصیل ای
حن حنینا خفیفا۔

زقم۔ زقوم۔ بالفتح والتشدید طعام که در وے
خرما و مسکہ باشد زقم خوردن آن (ع ف اض ۲)
قال ابن عباس لما نزل قولہ تعالیٰ ان شجرۃ الزقوم
طعام الاثیم قال ابوجہل التمر بالزبد نتزقمہ فانزل
اللہ تعالیٰ انہا شجرۃ تخرج فی اصل الجحیم طلعہا
کانہ رؤس الشیاطین۔ ازقام فرو خورانیدن
ازدقام فرو خوردن تزقم لقمہ کردن و افراط کردن
در خوردن قال ابن درید الزلقوم بالضم والالام الحلقوم

زکم۔ زکام۔ بالضم بیماری سرد و ماغ زکم الرجل
یستعمل مجہولا۔ و ازکمہ اللہ فہو مزکوم۔ ویقال
فلان زکمۃ ابویہ اذا کان آخر ولد ہما۔

زلم۔ زلم۔ بالتحریک وض اف ۲ تیر قمار ازلام
ج۔ وہو ایضا الذی یکون خلف الظلف۔ زلم
ایضا واحد الوبار والجمع الازلام۔ والازلم الجذع
روزگار و زلمت الحوض ملاتہ (ع ف اض ۲) و
یقال ہو العبد زلمۃ بالضم والفتح مع سکون الثانی
وحرکتہ وزلما بالفتح ای حقا و قدا و حذوا و کذالک
یقال فی الامۃ۔ ویقال امراۃ مزلمۃ زنے کہ دراز
نباشد رجل مزلم ای مخفف الہیئۃ۔ وقدح مزلم
ومزلیم الذی اجید قدہ و صنعتہ وکذا عصا مزلمۃ۔
وما احسن ما زلم سہمہ۔ مزلم ایضا بدغہ ازلمۃ بالتحریک
نشان و درویش بز کہ بر گلو باشد و نشان کہ بر گوش

باشد آنرا زنمہ گویند بالنون ازلم ازنم نعتان منہما
زلما و زنما مؤنث۔ زلمت عطاءہ ای قللتہ۔
ازلیام زود برگشتن و کوچ کردن ؎ و برپاے
شدن چیزے۔ و بلند برآمدن چاشت یقال
ازلام النہار ای ارتفع ضحاہ۔

زمم۔ زمام۔ بالکسر مہار و رشتہ کہ در چوب بینی
شتر بندند و بروے مہار بندند زمام النعل آنچہ
دوال بروے بندند یقال زممت النعل و البعیر
(ع ف اض ۲) زم پیش شدن در رفتن و زم
بانفہ ای تکبر فہو زام قوم زمم ای شمخ بانوفہم من الکبر
و زمم الجمال شد ولکثرۃ۔ ویقال اخذ الذئب سخلۃ
فذہب بہا زامّا راسہ ای رافعا وزمہا الذئب و
ازدمہا بمعنی۔ زمزمۃ بفتحتین آواز رعد و کلام المجوس
عند الکلم۔ زمزم بفتحتین چاہے بمکہ و زمزم و جیطل
اسمان للناقۃ۔ زمزمۃ بکسرتین جماعتے از مردم۔
زمزم الجماعۃ من الابل زمزیم کذالک۔ ویقال ای
من دارہ زمم بفتحتین ای قریب۔ ویقال لا والذی
وجہی زمم بیتہ ما کان کذا و کذا ای تجاہہ و تلقاؤ
وامر بنی فلان زمم ای قصد مثل امم۔ زم
بالضم موضعے۔

زنم۔ ویقال ہو العبد زنمۃ۔ بالفتح والضم مع
سکون الوسط وحرکتہ زقا و قدا جمیعا قال الکسائی
ای حقا کما مر فی زلمۃ۔ زنمۃ درو شعر گوش بز کہ
فی الاذان فیترک معلقا ویفعل ذالک بالکرام
من الابل و غیرہا۔ یقال بعیر زنم و ازنم و مزنم

وناقة زہمة وزہماء ومزہمة واما الذی فی الحدیث
الضائنة الزہمة فہی الکریہة لان الضأن لا زہمة
لہا وانما یکون ذلک فی المعز۔ زہیم ومزہم مردیکہ
بقومے ملحق شدہ باشد کہ نہ از ایشان بود قولہ تعالیٰ
عتل بعد ذلک زنیم ویقال ہو الزہیم الذی یعرف
بلومہ کما تعرف الشاة بزہمتہا۔ مزہم ایضاً شتر ازان
پیزہ وناہم فحلے آزہم بطنے از یربوع۔
زہم۔ زہم۔ بالضم پیہ زہمان نام سگے زہمة باد
گندہ زہومة بوے پیہ ودرچیہ زہم بالتحریک
چرب شدن دست وریم گرفتن (ع ک ا ف ۲)
زہم ک ۲ نعت منہ وفربہ مزاہمة نزدیکی یقال
زاہم الخمسین ای دانا ہا۔
زہدم۔ زہدم۔ نام اسپے۔ ونام مرغے چینی
وبچہ باز زہدمان دو برادر از بنی عبس۔
زیم۔ زیم۔ ک ا ف ۲ گوشت متفرق بہر موضع
زیم ایضاً نام اسپے۔ وموضعے۔
زیمة۔ بکسر حلقہ کردن۔
زخم۔ موضعے وزخمہ سخت دور کرد آنرا (ع بالفتحہا)
زخم اللحم گوشت پوسیدہ وگندہ (ع ک ا ف ۲) الزخم
مثلہ زخم نعت منہ وفیہ زخمة کما تخاص لحم السباع
انہ ان یکون منتنا کثیر الدسم والزہومة زخمان
نزہ ... وازدخم الحمل باررا برداشت۔
الزراہمة۔ کعلابطة الغلیظة والجنیقة۔
زغلمة۔ بالضم گمان وہم وکینہ ودشمنی۔
ازلہم کشمعل سبک۔

زام من النہار۔ ربع روز وزامان من النہار
دو ربع یعنی نیمہ روز زام ربع ہر چیز وشہریست
بنیشاپور والعامة تقول جام زوم بالفتح خوردنے
لذیذ مراہل یمن راکہ از شیر سازند وبالضم شہریست
درحجاز وناحیہ ایست بارمینیہ زومان بالضم
کروہیست از گردان زویم فراہم آمدہ از ہر چیز
زامات فرقہ ہا از امتے یکے۔

فصل السین

سأم۔ سأمة۔ سآمة۔ سأم۔ سآمة۔ بستوہ آمدن
(ع ک ا ف ۲) رجل سئوم نعت منہ سئیم کذالک۔
ستہم۔ ستہم۔ بفتحتین کلان سرین میم زائدہ۔
سجم۔ سجوم۔ سجام۔ روان شدن اشک (ع ف ا
ض ۲) انسجام کذالک تسجیم شدہ منہ (ع ف اض ۲
وک ۲) عین سجوم نعت منہ۔ ارض مسجومة ای
ممطورة۔ واسجمت السماء مثل اثجمت۔ اسجم وہو
الجمل الذی لا یرغو۔
سحم۔ سحمة۔ بالضم سیاہی اسحم نعت منہ وعبارت
از گیسو وابر وشب سحام بالضم نام سگے سحم بفتحتین
درختے سحار مثلہ اسحمان بکسرتین کوہے۔
سخم۔ سخمة۔ سیاہی اسخم نعت منہ سخام سیاہی دیگ
تسخیم سیاہ گردانیدن ثوب سخام المس بالضم
جامہ نرمینہ چون خز وقز ومانند آن ریش سخام
قطن سخام لین المس لا من السواد وسخام سخامیة
خمر نرم خوار سخیمة کینہ۔
سدم۔ سدم۔ بفتحتین پشیمانی واندوہ (ع

کس وشنم) نام ماده ندمان سدمان لغت یقال
ہو اتباع - ویقال بالہم لا تسدم الا ذاک یکبن
سدم بفتحتین وسکون ہم اندوہ یعنی اگندہ شدن
سدم کسر فحل غالب شہوت وتجل سدم نخشگین
فنیق مستدم فحل ونابستہ سدوم بالفتح شہر
قوم لوط -

سرم - سرم - بالضم رودہ کہ مخرج ثقل است
سرجم - سرجم - ورانشل سلم -
سامسم - سامسم - وشجبہ شبیاہ -
سرطم - سرطم - وراز -

سطم - یقال فلان فی اسطمۃ قومہ ای وسطہم
واشرفہم وبالصاد وکذالک الاسطمۃ مثلہ علی القلب
اسطم بحر ومیع الشاد ایضاً یعنی اسام بلغتہم -
اسطم بفتحتین میانہ وریاسطام بالکسر تیزی تیغ و
فی الحدیث العرب سطام الناس ای احدہم -
سعسم - سعسم بفتحتین نوعے از رفتار شتر (ع بفتحہا)
ناقۃ سعوم بالفتح نعت -
سقم - سقام - بالفتح بیماری سقم بالضم سقم بفتحتین
کذالک مثل حزن وحزن (ع کالاول) فہو سقیم واسقمہ اللہ
مسقام بیمار بنخیج مقام نام وادی -
سلم - سلم - دلو کہ یک گوشہ دارد - ونام مردے
سلمی نام زنے - ویکے از دو کوہ طی - وحی از دارم
سلمۃ بفتحتین نام مردے از بنی قشیر وبہا سلمتان
سلمۃ الشر وسلمۃ الخیر سلمۃ بکسر اللام ایضاً نام مردے
وسنگ سلام ج سلمہ الغ نظیرہ قیاماً - ونام مردے

ابوسلمی نام مردے سلمان نام کوہے ونام مردے
سلم بفتحتین پیش دادن بہا وسنہ بیع السلم وگردن
نہادن استسلام مثلہ ودرخت عضاہ وسلمۃ یکے
سلم بالضم والتشدید نردبان سلالیم ج - وبہا
سمی الغرز بالکسر سلام سلامۃ بالتشدید یکے ازنام
مردمان سلم بالکسر آشتی وصلح وہمنتی یکسر وباز گر
دہ پوشش وسلام کردن واسلام وبہ قرا ابو عمرو
وادخلوا فی السلم کافۃ ذہب بمعنا ہا الی الاسلام
وصلح کنندہ یقال انا سلم لمن سالمنی سلام برابنیت
تحیت وبے گزندگی - وگردن نہادن ونامے
از نامہائے خدائے تعالی - ودرختے وبہ بالک ایضاً
سلامۃ یکے - وبالکی ازجیب سلامان ودرخت
سلامیات بالضم وفتح المیم استخوان ہائے انگشتان
سلامی علی فعالی استخوان کہ درپیل شتر باشد سلام
پوست میان ہیہی وچشم - ونام مردے سلیم مار گزیدہ
کانہم تفألوا لہ بالسلامۃ ودرست - ونام مردے
قلب سلیم ای سالم - قال ابن السکیت یقال لا بذی
تسلم ما کان کذا وکذا ولا بذی تسلمان ولا بذی
تسلمون ولا بذی تسلمین ولا بذی تسلمن قال
معناہ لا واللہ الذی یسلمک ما کان کذا وکذا -
ویقال لا وسلامتک ما کان کذا ویقال اذہب
بذی تسلم یا فتی ویثنی ویجمع ایضاً ای اذہب بسلامتک
قال الاخفش قولہ ذی مضاف الی تسلم وہو نادر
لانہ لیس شیٔ من الاسماء یضاف الی الفعل غیر اسماء
الزمان کقولہ تعالی ہذا یوم ینفع الصادقین صدقہم

ومثاله قول الشاعر (شعر) بآیة تقدمون الخیل زورا + کان علی سنابکها مدا ما + اضافة آیة الی تقدمون
سلامة بے گزند و بے عیب شدن - و رہایش یافتن (ع ک ف ۲) یقال سلم فلان من الآفات
سلامة تسلیم رہانیدن یقال سلمه الله منه و بے گزند داشتن یقال سلمه الله و سپردن یقال سلّم الیه الشیٔ فتسلمه ای اخذه و گردن دادن بحکم و قضا - و سلام کردن یقال سلّم علیه - اسلام بیع سلم کردن - و کار بکسے سپردن یقال اسلم امره الی الله قوله تعالیٰ ومن یسلم وجهه لله و بصلح در آمدن - و اسلام آوردن - و فرو گذاشتن تسالم التصالح - مسالمة مصالحة - استلام سودن سنگ را بلب یا بدست استسلام گردن دادن یقال سلمت الجلد اسلمه بالکسر اذا دبغته بالسلم - اسیلم عرق بین الخنصر والبنصر - سِلام بالکسر نام آبے -

سلتم سِلْتِم - بکسرتین والتاء زائدة غول - و سختی و قحط سال -

سلجم سَلْجَم - بالفتح دراز سلاجم تیرہا سے دراز پیکان و یقال جمل سلجم و سلاجم بالضم دراز و الفتح فیهما سلاجم بالفتح -

سلهم سِلْهِم - بالکسر نام مردے سلهم بالفتح نام قبیلة از مذحج مسلهم گونه برگشته اسلهام گونه برگشتن -

سمم سَمّ - بالفتح سوراخ - و زہر و ہما بالضم ایضاً سموم سمام ج - و زہر دادن و زہر در طعام کردن و قصد کردن یقال سمت سمته ای قصدت قصده و صلح کردن در میان دو کس - و سوراخ در را استوار کردن (ع ف اض ۲) سمّ الخیاط سوراخ سوزن سموم الانسان و سامه سوراخہا سے گوش و بینی و دہان مردم تمہ یکے بالفتح والضم مسام الجسد سوراخہا سے بن موے والسم ایضاً بالفتح کل شیٔ یخرج من البحر کاللؤلؤ یقال ماله سمّ ولا حمّ غیرک و یضمان - سمّان دو رگ بینی اسپ و سمت النعمة ای خصت - سامة خاصة یقال کیف السامة والعامة و جانور زہر دار سام ابرص کربسه اہل السمة خاصه و خویشان اہل المقحاة آنہا که خویش نباشند فلان یسم ذلک الامر بالضم ای یسبره و ینظر ما غوره سموم بالفتح باد گرم و تؤنث یقال منه سمّ یومنا بالضم فهو یوم مسموم سمائم ج - قال ابو عبیدة السموم بالنہار وقد تکون باللیل والحرور باللیل وقد تکون بالنہار - سمامة بالفتح نوعے از مرغان سمام ج - و ایضاً ناقة سریعة سمسم بالفتح روباه و نام موضعے رجل سمسام ای خفیف سریع سمسانی بالضم ایضاً سمسم بکسرتین کنجد سمسمة بکسرتین مورچه سرخ سماسم ج -

سنم سَنَام - بالفتح کوہان اسنمة ج سنام الارض نحرہا و وسطہا - اسنمة بالفتح و ضم النون پشته ایست سنم بکسر ۲ گیاہ بلند نبیر سنم بزرگ کوہان و یقال ما سنم علی وجه الارض اسنم الله خان ای ارتفع تسنم بر آمدن بر چیزے تسنیم آب بہشت

وتسنیم القبر خلاف تسطیحه یعنی خرپشته کردن گور را۔
سوم۔ سُومة بالضم نشان گوسپند ونشان مرد حرب تسوّم نشان حرب بستن بر خود و فی الحدیث تسوّموا فان الملائکة قد تسوّمت۔ تسویم گذاشتن حکم بر کسے در مال تا هرچه باید کند۔ و سا کردن ایں چیزہا الخیل المسومة المرعیة والمسومة ایضا المعلمة۔ قوله تعالیٰ من الملائکة مسومین قال الاخفش معلمین ویکون مرسلین فیابهم من قولهم سوّم الخیل ای ارسلها و منه السائمة و انما جاء بالیاء والنون لان الخیل سوّمت وعلیها رکبانها و غارت کردن یقال سوّمت علیهم ای اغرت علیهم و عثت فیهم۔ قوله تعالیٰ حجارة من طین مسومة ای علیها امثال الخواتیم۔ سام رگ هاے زر در کان سامة یکے۔ ونام مردے۔ ومرگ ومنه قولهم علیک السام ونام پسر نوح عم و هو ابو العرب۔ سوام سائم چرنده سَوم چریدن ع فت اش ۲ سائم سائمة لغت سوائم ج۔ اسامة بعلف بردن آوردن ستور را قوله تعالیٰ فیه تسیمون والسوم فی المبایعة المکاس یقال سام و منه سواما اے ماکسه مکاسا۔ واستام علی مکاس کرد وتساوما کذالک۔ وسمتک بعیرک سیمة حسنة۔ وانه تعالیٰ الیه ابتهم وسمته خسفا ای اولیته ایاه یعنی خواری و مذلت دادم اورا وساّمه ای کلّفه۔ وسام ای مرّ ومنه سامت الریح۔ سیما مقصور علامت ونشان در روے قوله تعالیٰ سیماهم فی وجوههم وقد یجیٔ سیماء

وسیماء ممدود بین۔
سهم۔ سهم تیر سهام ج۔ و بهره سُهمان بالضم ج سهم البیت گرداگرد خانه مسهّم بُرد مخطط سُهمة بالضم خویشی۔ ونصیب سَهام بالفتح گرمی سموم یقال سهم الرجل مجهولا اذا اصابه حر السموم۔ سُهام بالضم باریکی وتغیر روے یقال منه سهم وجهه بفتح الهاء وضمها یسهم بالضم والفتح سهوما وسهاما تغیر بسموم لغت منه وبه سُهام وابل مسهّمة ساهمة ناقه باریک آبل سواهم التی غیرها السفر مساهمة تیر قرعه زدن باهم یقال ساهمته فسهمته واسهم بینهم ای اقرع۔ استهام اقتراع۔ تساهم تقارع۔ سهم قبیله ور قریش وباهله۔

سندوم۔ وسیے منه قاضی سندوم سهر یفتعس بنوسعدم کجعفر من بنی مالک بن حنظلة اوالمیم زائدة۔
سخم جاریه۔ جماع کرد اورا ع بفتحها او هو ان لایجب ان ینزل فیدخل ثم یخرج وکتف مرد بدخوراک وسخم کمعظم ومکرم مرد نیک غذا ونیکو کرده بناز ونعمت پرورده وقد سخم وسخم بضمها وغالی وغماسخما کوکیدان لرغما بلا واذاسخماطبع الی قلبه الاولی والتسخیم التجریح۔
سیخم۔ کضیغم نام شهرے۔
سقطم۔ کزبرج موش۔
سکم۔ گام نزدیک انداختن بسبب سستی از ع فت ض ۲ سیکم کحیدر نعت منه وایضا نام مردے۔

مسلحم یکفتح گردن کش -

سلعام - بالکسر فراخ حلق کلان شکم و دراز بینی و گرگ باریک و دراز شود و ابو سلعامه کنیته -

سلقم - کجعفر اسد سلاقم کعلابط شلم و شتر سخت چانه و دراز بینی سلقمه سائیدن دندان بر دندان و تهمت سلقامه بالکسر گرگ ماده -

سهمو - دو ده لیست بجهر

سغار سغار - اتباع او هو بالشین -

فصل الشین

شام - الشام شهر است مر یاد کرده نوشته بمل شامی و شآم علی فعال و شآمی منسوب للایقال شامی و اما جا فی الشعر ضرورة محمول علی اقتصار النسبة علی ذکر البلد و امراة شامیة و شآمیة بالتخفیف فیما شامة بمعنی سیته چپ و لذلک شامه لیقال قعد فلان شامة - و یقال یا فلان شائم باصحابک ای خذبهم شامة - و یقال [illegible] شامة [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] شام [illegible]

[illegible]

[illegible] سرماه و سر [illegible]

[illegible] یقال [illegible] شبام بالکسر

[illegible] وحشی [illegible] شباان

دو رشته بندیست فع -

شبرم - شبرم - بالضم دانه مانند نخود و مرد کوتاه و بخیل و نام مردے شبرمان نام جائے -

شتم - شتم و شتام دادن ع ف اض ۳ و ک ۲ شتیمه و شتام تشاتم تساب مشاتمة مسابة شتیم مرد ناخوش روے شتامة مصدر [illegible]

شحم - شحم - پیه شحمة [illegible] منه شحمة الارض [illegible] سپید شحمة الاذن نرمه گوش شحیم پر پیه شدن پیه و دارنده پیه شحیم فربه شحامة مصدر [illegible] و یقال شحم فلان اصحابه ای اطعمهم الشحم [illegible] فهو شاحم شحام چربی فروش شحم که پیه خوار [illegible] بفتحتین مصدر [illegible] ک ا ف ۲ -

شخم - اشخام - بوے گردانیدن شیر و یقال شخم الطعام و شخم ای فسد بالفتح و الکسر شخیم -

شدقم - شدقم - نام فحل نعمان بن المنذر [illegible] شتران منسوب بدان فحل و ایضا فراخ گوشه دهان شیر را گویند -

شذام - شذمان - بضم الاول کرک -

شرم - شرم - شرم - زن مفضاة یعنی پرده فرجش دریده شده شرم شاخابه از دریا و شکافتن و اندک مال دادن ع ف ا ک ۲ حماقه بالکسر

شرشم گیاه مانند که سر یاے و سے خورده شود [illegible]

[illegible]

ذراع [illegible] الفار [illegible] و شرم ای [illegible]

وتشقق - شرمة بالضم نام کوہے شرم کفته یعنی شکافتن
عع ک اف ۲ اشرم لغت منه -
شرذم - شرذمة - یکترین گروہے از مردم
وپاره از ہر چیز ثوب شراذم ای قطع یعنی پاره پاره
شطلم - شطلم - سخت دراز شیلطمة و شی شیلطمی جوان
تن آور و اسپ خوش آینده -
شعم - رجل شعموم - وجمل شعموم - بالضم دراز
شعامیم وراز ان نیکو صورت -
شکم - شکم - بالضم پاداش شکم پاداش دادن
عع ف اض ۲ اشکام کذلک - فاذا کان العطاء
ابتداء فهو شکد بالدال یقال منه شکمته ای جزیته
وفی الحدیث انه صلی الله علیه وسلم احتجم فقال
اشکموه ای اعطوه اجره شکیم دہانه لگام شکیمة
کذلک وگوشه دہانه شکائم ج - وفلان شدید الشکیمة
اذا کان انفا ابیا وفی المثل فو شکیمة لاینقاد -
وشکمت الوالی ای رشوته شکیم ایضا کردن
شکم بالکسر نام مردے -
شلم - شلم - بالفتح والتشدید نام موضع بشام و
یقال ہو اسم مدینة بیت المقدس بالعبرانیة وہو
لاینصرف للعجمة ووزن الفعل -
شلجم - شلجم شلغم -
شمم - شمم - بوئیدن شمیم کذلک (عع ک اف ۲)
قال ابوعبیدة (عع ف اض ۲) لغة وقولہم یا ابن شامة الوذرة
کلمة معناہا القذف - اشمام بویانیدن اشتمام تشمیم بوئیدن
مشامّة مفاعلة منه وایضا الدنو من العدو حتی یتراءیا

ای الفریقان - ویقال شاممْ فلانا ای انظر
ما عنده - وشاممت الرجل ای قاربته ودنوت منه
تشامّ تقارب - شمام بالفتح نام کوہے وبکسر المیم
ایضا ولہ رأسان پیسیان ای شمام - شمم بفتحتین
بلندی بینی اشم لغت منه جبل اشم وہو الاشم
وہی الشماء - اشمام ایضا سراستیخ رفتن وچپ
وراست برگشتن قال الخلیل یقال للوالی
اشممنی یدک وہو احسن من ناولنی یدک - ویقال
عرضت علیه کذا فاذا ہو مشمئز ای لایریده - اشمام
الحرف ہو ان تشمه الضمة او الکسرة وہو اقل
من روم الحرکة لانه لایسمع وانما یتبین بحرکة الشفة
ولا یعتد بہا حرکة لضعفہا والحرف الذی فیه الاشمام
ساکن او کالساکن مثل قول الشاعر (ع) متی
انام لا یؤرقنی الکری + قال سیبویه العرب تشم القاف
شیأ من الضمة ولبیت من الرجز فلو اعتددت
القاف بحرکة الاشمام لانکسر البیت ولصار
من الکامل لان تقطیع رقنی الکری متفاعلن
وذلک من ارکان الکامل - قتب شمیم ای مرتفع
شمیم مشک -
شہم - یقال شہمته - ای افزعته شہوم نرخوردن
شہامة تیز خاطر وچالاک شدن (عع بضم سام)
فہو شہم لغت منه ای جلد ذکی الفؤاد وشہم فحل
پشنگ نر شہام غول -
شیم - شامة - خال شام ج - مشیم مشیوم خداوند
خال شیم ج - وہی ایضا ضرب من [illegible]

دما الشامة ولا زهراء ای ناقة سوداء ولا بیضاء
شوم بالضم سیاهان یقال بنات المخاض شومها
وحمرها ای سودها وبیضها ورواه ابو عمرو شیمها
شیمة پوستی که بچه در وی باشد در رحم شائم ج
شیم در نیام کردن و برکشیدن شمشیر من الاضداد
وسر در و انگریستن بامید باران در برق وجز آن
مع ف اک ۲ و تشیم الضرام ای دخله و انشام
الشئی ای صار منظورا الیه - انشیام در آمدن و چیز
شیمة بالکسر خوی - و خاک برکنده از زمین شیم
ج - شیمان نام و دو موضع اشیم نام مردی -

شیحم بفتحتین بلا اسب بد و کلان و بفتحتین با الف
شجعم کجعفر شیر و دراز وتن مردم با کردن او -
شظلم - امرأة جماع کردن مع ف اض ۲ -
شعم - بالفتح پیسان مردم الشئی کنا نیدن
شعوم بالضم دراز -
شعشم بن حیان شهد فتح مصر وابن اسمعیل محمد
و وهب بن شعشم او شعشن بالنون صحابی و
قولهم ملامل بیوم الشعثمین لم یفسره والظاهر انه
موضع کانت به وقعة -
شقم بفتحتین نوعی است از خرما وهو البرشوم
شقشم - شیکی -
شلم خراشیدن مع ف اض ۲ و بفتحتین گوشها
بریده و زنی شلماء کسی که پوست پاره شده -
وتطایر شلمه کشلمه زنده و معنی یعنی اخگرهای آتش
شلثم کجندل ابو عاصم ابو سعید السهمی صحابی

او هو بالیاء -
شنغم - کجعفر رجل فره -
شنعم - کجعفر رجل دراز
رغام شغاغما کجعفر رجل اتباع او هو بالسین -
شنغم کجعفر رجل اندک -
شاهسپرغم - ویقال بالفاء نوعیست از ریحان

فصل الصاد

صتم - صتم - درشت جبلة صتم جمل صتم رجل صتم
بسکون التاء وتحریکها والجمع صتم ناقة صتمة
ویقال الف صتم بالتسکین ای تام - ومال صتم
ودرهم صتم بالضم ای تام - والحروف الصتم ما عدا الذلق
تصتیم تمام گردانیدن یقال الف مصتم ای مکمل
وشئی مصتم ای محکم -
صحم - اصحم سیاهی که بزردی زند اصحمة نام مرد
صحماء ترهٔ از تره ها و آبدهٔ صحماء گردناک اصحیمام
زرد رنگ شدن و زرد شدن تره -
صخم - یقال اصطخمت فانا مصطخم ای قائم منتصب
صدم - صدم - کوفتن مع ف اک ۲ مصادمة
تصادم اصطدام با هم کوفتن و برزدن صدمتان
بکسر الدال دو کرانهٔ پیشانی و فی الحدیث الصبر
عند الصدمة الاولی یعنی الصبر محمود عند اول الرزیة
صدام بالکسر بیماری در سر ستور باشد والعامة
تضمه وهو القیاس -
صرم - صرم - چرم معرب و بریدن مع ف اک ۲
وسخن را قطع کردن یقال صرمت کلامه ای قطعته

والاسم الصرم بالضم و بریدن درخت خرما ازبن
اصرام وقت بریدن درخت شدن - و درویش
شدن یقال اصرم الرجل اذا افتقر - اصطرام بریدن
انصرام تصرم بریده شدن و تصرم ای تجلد -
تصارم ای تقاطع - تصریم پاره پاره کردن کوه را
و بریدن درخت را ناقة مصرمة شتر پستان بریده
بے شیر صرم بالکسر خانہا سے مردم جمع بیکجا
اصرام اصارم ج - صرمة بالکسر یک گله شتر مقدار
سی عدد - و یک پاره ابر صرم ک اف ٢ ج -
اصرمان گرگ و زاغ صرماء دشت بے آب صرام
بالفتح والکسر بریدن ہا سے درخت بریده صرام بالضم
باقی مانده شیر که بار دیگر دوشیده شود - و نامے
از نامہا سے حرب - و نخلی مصرم بالکسر داس خشاوہ
صارم تیغ بران رجل صارم مرد پر جلد صرامة
مصدر منه عج بضمها صریم شب تاریک - و صبح
وهو من الاضداد و بریده قوله تعالی فاصبحت
کالصریم ای احترقت فاسودت - صریمة عزیمت
بکار سے و پاره ریگ توده جدا یقال افعی صریمة
و پاره از طاقستان و سلستان - و زمین درو ده
کشت صیرم و ر شبانروزی یکبار خوردن یقال
فلان یاکل الصیرم -
صکم - یقال صکمته - ای ضربته و دفعته - صکمة
کوفتن سخت یقال صکمته صواکم الدهر و یقال الفرس
یصکم اذا عض علی لجامه و مد راسه -
صلم صلم گوش ازبن برکندن عج ف اکا

رجل اصلم بغت منه مصلم گوش ازبن بریده و
یقال للظلیم مصلم الاذنین وانه کذلک خلقة -
صلامة بالکسر گروہے از مردم صلامات ج - صیلم
داہیہ - و شمشیر اصطلام ازبن برکندن -
صلخم - اصلخام - بر پاسے ایستادن -
صلخدم صلخدم شتر استوار میم زائده -
صلدم - فرس صلدم بکسرتین اسپ استوار
صلدمة مونث - رأس صلادم بالضم سر سخت
صلادم بالفتح ج -
صلقم - صلقمة - برہم زدن دندان ہا و یقال
فیه میم زائدة -
صمم - صمام - بالکسر سربند قاروره تقول
صممت القارورة ای سددتها عج ف اض ٢
واصممت القارورة ای جعلت لها صماما - صمم
بفتحتین کری عج ک اف ٢ اصم لغت منه صم
ج - حجر اصم ای صلب مصمت - صم ناشنودن اصمام
کر کردن - و کر شدن و کر یافتن کسے را تصامم
خویشتن را کر ساختن یقال اصمه الله فصم و اصم
ایضا بمعنی - و یقال صمت حصاة بدم ای الدیار
کثرت حتی لو القیت حصاة لم یسمع لها وقع لانها
لا تقع علی الارض - و یقال صمام صمام ای تصامموا
فی السکوت صمام فتنه و داہیہ و یقال للداہیة
صمی صمام مثل قطام ای زیدی و قول امری القیس
صمی ابنة الجبل اسما المعنی شهر الله الاصم ماه
رجب قال الخلیل انما سمی بذلک لانه لا یسمع فیه

صوت مستغیث ولا حرکة قتال ولا قعقعة سلاح لانه من الاشهر الحرم - ویقال صمّه بالعصا اے ضربه بها - وصمّ صداه ای هلک جع ف اض ۲ وقولهم اشتمل الصمّاء ای اشتمل الشملة التی تعرف بهذا الاسم لان الصمّاء ضرب من الاشتمال وهو ان یرد الکساء عن یمینه علی یده الیسری وعاتقه الایسر ثم یرده ثانیة من خلفه علی یده الیمنی وعاتقه الایمن فیغطیهما جمیعا وعند الفقهاء هو ان یشتمل بثوب ثم یرفعه من احدی جانبیه فیضعه علی منکبیه فیبدو منه فرجه صمم بالکسر نام شیر و داهیه صمّة مرد دلیر و مار صمّة ج - درید بن الصمّة نام مرد صمیم الشیء خالصه ولبّه یقال هو فی صمیم قومه وصمیم الحر والبرد اشدهما - صمان بالفتح [illegible] و نام جاے صمصام صمصامة تیغ بران که باز نگردد و نام شمشیر [illegible] - تصمیم گذشتن در کار و [illegible] وگذشتن شمشیر از انچه بروے آید از استخوان [illegible] آهن و جز آن فاما اذا اصاب المفصل [illegible] یقال طبّق ولا یقال صمّم و گزیدن [illegible] فرو بردن - جمل صمصم بالکسر [illegible] و درشت از اشتر [illegible] با پیمودن شود - صمصم [illegible] [illegible] صامغ - ویقال [illegible] مصرب [illegible] - صمیم [illegible] - خالص هر چیزے از نیکی و بدی ویقال انما فیه زائدة [illegible] [illegible] والذی لا ینثنی عن مراده -

صوم - صوم روزه - و در لغت هذیل واحد آن صومة و کلیسا سے ترسایان - و سرگین شتر مرغ - و روزه داشتن صیام مثله و ایستادن بے کار یقال صام الفرس ای قام بلا اعتلاف و میان روز راست ایستادن یقال صام النهار و ایستادن باد - و خاموش بودن و منه قوله تعالی و نذرت للرحمن صوما قال ابن عباس رضی الله عنهما ای صمتا - قال ابو عبیدة کل ممسک عن طعام او کلام او سیر فهو صائم و قوم صوم و صیّم [illegible] [illegible] صوّان ایضا و خیل صائمة و صیام [illegible] [illegible] صام الفرس [illegible] موقفه -

[illegible] [illegible] ف ۲ صائم [illegible] و صائم [illegible] [illegible] شکر را [illegible] راه نموی کرد [illegible] -

[illegible] لغة فی [illegible] یقال [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] الهامة -

[illegible] [illegible] ابن الشی [illegible] او [illegible]

اصطلام - بالشمر [illegible] ضربت

[illegible] - [illegible] گیهد [illegible]

صلدام - بالکسر اسپ و [illegible] صلدم صلب -

صیهم [illegible] [illegible] سخت فراهم اندام -

فصل الضاد

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] خلقت -

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] من الخبث و [illegible]

والمیم زائدة -
ضجم ضجم بفتحتین کژی ع ک اف م وآن میل
الانف الی احدی جانبی الوجه واعوجاج احدالمنکبین
تضاجم الامر بینهم ای اختلف - اضجم کژلبی وکژکتف متضاجم
کژدهان وضجیبة اضجم قوسے از عرب -
ضخم ضخم سطبر از هر چیزے ضخمة مونث ضخمات
بالتسکین ج - لانه صفة وانما یحرک اذا کان اسما
مثل جفنات وتمرات ضخامة ضخم ک اف م وصفا
منه ج بضمها فوضخم وضخام بالضم وهم ضخام بالکسر
وهذا الشئ منه وقد شدد وآخره فی الشعر کقول رؤبة
(شعر) ثمت جئت حیة اصما ضخما یحب الخلق الاضخما
لانهم اذا وقفوا علی اسم شددوا آخره اذا کان
ما قبله متحرکا یقولون هذا محمد وهذا جعفر - اضخومة
عظامة المرأة یعنی ... کنان زنان
تا کلان نماید -
ضرم ضرم ... بالکسر ... النار ...
ضرمة بفتحتین هیزم سوخته یقال ما بها نافخ ضرمة
ای احد ضرم ج - ضرم سوخته ویقال ضرم الشئ
ای اشتد - وضرم الرجل اشتد جوعه - وضرم ایضا
واضطرمت وتضرمت ای التهبت - اضرام تضریم
فروزانیدن وتضرم علیه بخشم شد بروے فرس
ضرم ک م شدید العدو - ضرم ایضا گرسنه و
پرنده عقاب -
ضرزم - ضرزمة سخت گزیدن و دندان فرو
بردن افعی ضرزم بکسرتین افعی ... ناقة ضرزم

اندک شیر کلان سال -
ضرغم - ضرغامة شیر ضرغام کذلک - وضرغم
الابطال شیری نمودند دلیران -
ضغم - ضغم گزیدن ع بفتحها ضغامة بالضم
گزیده وانداخته ضیغم گزنده وشیر -
ضمم - ضم فراهم آوردن چیزے را بچیزے
انضمام فراهم شدن یقال ضمه الیه فانضم - ضمه
وتضام القوم - وانطبقت علیه الضلوع ای اشتملت
اضمامة من الکتب الاضبارة یعنی پشتواره ویقال
جاء فلان باضمامة من کتب - والاضمامة الجماعة
ویقال للفرس سباق الاضامیم ای الجماعات -
ضمام بالکسر آلت فراهم آوردن اسد ضماضم
بالضم ای یضم کل شئ ... شده - وایضا غضبان
... -
ضیم - ضیم ستم کردن ع ... ک م ... و ...
ومستضام ای مظلوم وقد ضمت ای ظلمت مجهولا
وفیه ثلاث لغات ضمت وضیمت وضوم کما قیل فی بیع
ضیم بالکسر کرانه کوه -

ضبارم کجعفر وعلابط اسد ضبضم بن ابی یعقوب ...
ضجعم - کقنفذ وجعفر پدر قبیله وهم الضجاعم والضجاعمة
کانوا ملوکا بالشام زادوه یاء النسبة -
ضرسام - بالکسر آبست معروف ضرسامة بالکسر
مرد سست فرومایه وناکس -
ضرضم کجعفر اسد ودرنده تر -
ضرطم - کزبرج کلان شکم واضراطم بالضم

من الارکاب بانہ مستطیر آمدہ۔

ضام یضوم ضوما۔ لغۃ فی ضام یضیم ضیما۔
ضمضم۔ گزبیج ناکس۔

فصل الطاء

طخم۔ طخمۃ اللیل سخطمۃ طخمۃ الابل کذلک۔ و
یقال اتتنا طخمۃ من الناس ای جماعۃ طخما، تو بیچ
از گیاہ و رجل طخمہ مثال ہمزۃ شدید الغراک۔

طرم۔ طرمۃ السقاۃ۔ وطرمۃ ای ملائۃ وکذا
القوس اذا وترتہا۔

طخم۔ طخمۃ بالضم سیاہی نوک بینی گوسپند الطخم و
فرس اطخم لغۃ فی ادخم۔

طرم۔ طرم۔ بالکسر مسکہ و عسل از ہم بالفتح البنا
ای مستطیر طرامۃ بالضم کبودی دندان یقال اطرم
اسنانہ واطرمت ایضا۔ طارمۃ خانہ از چوب
معرب طارم۔

طرخم۔ اطرخم۔ ای شمخ بانفہ وتعظم۔ وشاب
مطرخم ای حسن تام۔

طرسم۔ طرسم۔ فرو بردو طلسم مثلہ۔

طرہم۔ اطرہام۔ اعتدال کوالیدن شاب
مطرہم گشت منہ۔

طسم۔ طسم۔ قبیلۃ از عاد۔ و ناپدید شدن راہ
(لع ک اف ۲) طواسیم طواسین بعضی از سور
قرآن جمعت علی غیر قیاس والصواب ان تجمع
بذوات فیقال ذوات طسم۔ وذوات حم۔

طعم۔ طعام۔ بالفتح خوردنی و گندم طعم بالضم
خوردنی وفی الحدیث کنا نخرج صدقۃ الفطر علی
عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صاعا من طعام
او صاعا من شعیر۔ طعم بالفتح مزہ واشتہائے طعام
یقال لیس لہ طعم وما ہو بذی طعم وخوردن طعم بالضم
چشیدن (لع ک اف ۲) طاعم نعت منہ
قولہ تعالی فاذا طعمتم ای اکلتم وقولہ تعالی ومن لم
یطعمہ ای لم یذقہ۔ ویقال قل طعمہ ای اکلہ طعمۃ
بالضم خورش یقال جعلتہ لہ طعمۃ لہ ووجہ کسب
یقال فلان عفیف الطعمۃ وخبیث الطعمۃ ای المکسب
ویقال فلان حسن الطعمۃ بالکسر والشربۃ ایضا۔
استطعام طعام خواستن و تعلیم خواستن امام
در قرأت وفی الحدیث اذا استطعمکم الامام فاطعموہ
ای اذا استفتح فافتحوا علیہ۔ اطعام خورانیدن۔
ورسانیدن درخت میوہ را یقال اطعمت النخلۃ
اذا ادرک ثمرہا۔ اطّعام وہو افتعال مزہ گرفتن
خورہ ویقال اطّعمت البسرۃ۔ مستطعم الفرس
بفتح العین حجافلہ۔ ورجل مطعم بکسر المیم شدید الاکل
وبالضم مرزوق مطعمۃ بفتح العین وکسرہا کمان
قال الشاعر۔ وفی الشمال من الشریان مطعمۃ
کبداء فی عجسہا عطف وتقویم۔ مطعام بالکسر بسیار
طعام دہندہ قال الفراء جزور طعوم وطعیم اذا کان
بین الغثۃ والسمینۃ۔ وقولہم تطعم تطعم ای ذق حتی
تشتہی وتأکل مطعمتان دو انگشت پیش ہر مرغی

طغم۔ طغام۔ بالفتح فرومایہ واحدہ وجمع سواء
و فرومایہ مرغان طغامۃ واحدہا للمذکر والمؤنث

سواد مثل نعامة ولا یعرف له اشتقاق -
طلم طلمة - بالضم کوماج و فی الحدیث انه علیه السلام مر برجل یعالج طلمة لاصحابه فی سفر قد عرق فقال لا یصیبه حر جهنم ابداً -
طلخم - اطلخم - ای تجمع بالنفه مثل اطرخم - واطلخم اللیل ای احلولک - طلخام بالکسر چغیست و بالحاء ایضاً و ماده قبیل طلخوم بالضم آب بد مزه -
طم - طم - ور انباشتن (عع فت اض ۲) یقال فوق کل ذی طامة طامة و بریدن موی - طموم گره زدن موی را - الطامة روز قیامت - اطمام وقت بریدن موی و پشم شدن - استطمام کذالک تطمیم بر شاخ درخت فرود آمدن مرغ - طمیم نرم نرم رفتن و دویدن عع فت اک ۲ رجل طمطم بکسرتین کنکاج طمطانی بالضم مثله - طم بالکسر دریا یقال جاء فلان بالطم والرم بالمال الکثیر -
طهم - فرس مطهم - و رجل مطهم - تمام الخلق - و هو التام من کل شیء - وجه مطهم ای مدور تام و منه الحدیث فی وصف النبی صلی الله علیه وسلم لم یکن بالمطهم ولا بالمکلثم ای لم یکن بالمدور الوجه ولا بالموجن ولکنه مسنون الوجه - و یقال تطهمت الطعام اذا کرهته - و ما ادری ای الطهم هو ای ای الناس طهمان بالفتح نام مردی -
طیم - طامه الله علی الخیر یطیمه - ای جبله مثل طانه
طحلمة - بالکسر ابر یقال ما فی السماء طحلمة ای غیم -
طخارم - کعلابط مرد خشمگین -

طرشمة - ازخشم باگردن کشی سر فرود آوردن -
طرحوم - بالضم دراز و آب مزه برگشته -
طرشمة - تاریک شدن یقال طرشم اللیل -
اطرخم - گردن کشی کرد -
طلحام - بالکسر چغیست طلحوم بالضم آب مزه برگشته
طوممة - بالضم مرگ و بلا و ماده باخر -

فصل الظاء

ظأم - ظأم مثل ذئاب و هو الکلام والجلبة -
ظلم ظلم مظلمة - ستم کردن (عع ضرب اک ۲) و هو وضع الشیء فی غیر موضعه و قوله تعالی و لم تظلم منه شیئاً ای و لم تنقص - و یقال من اشبه اباه فما ظلم و فی المثل من استرعی الذئب فقد ظلم - ظلامة ظلیمة مظلمة بکسر اللام داد خواهی تظلمنی فلان ای ظلمنی مالی - و تظلم منه فریاد کرده شد از وی و تظالم القوم - تظلیم بظلم نسبت کردن - انظلام اظلام ستم کشیدن و احتمال کردن و فی الافتعال منه ثلث لغات منهم من یقلب التاء طاء فیظهر الظاء والطاء جمیعاً فیقول اظطلم و منهم من یدغم الظاء فی الطاء فیقول اطلم و هو اکثر اللغات و منهم من یکره ادغام الاصلی فی الزائد فیقول اظلم -
ظلیم مثال فسیق بسیار ستم ظلمة بالضم تاریکی خلاف النور و بضم اللام لغة فیه ظلم ظلمات استوی ظلمات بفتح اللام و سکونها کذالک - اظلام تاریک شدن قالوا ما اظلمه و ما اضوأه و هو شاذ و اظلم و ظلم بالکسر بمعنی - در تاریکی شد او -

قوله تعالى فاذا هم مظلمون - ظلام بالفتح تاریکی اول شب ظلما شب تاریک وتاریکی ویقال لقیته ادنی ظلم بالتحریک ای اول کل شئی او اقرب وقیل اول ذی ظلمة بضمتین ای اول شئی یسد بصرک فی الرویة - وقیل ثلاث من لیالی الشهر اللاتی تلین الدرع ظُلَم لاظلما علی غیر قیاس لان حقها ظُلْم بالسکون لان واحدتها ظلما - مظلوم شیر که پیش از جغرات شدن خورده شود وظلیم ظلیمة کذلک یقال منه ظلم وطبه ظلما اذا سقی منه قبل ان یروب ویخرج زبده وظلمت البعیر ای نحرته من غیر داء - وظلم الوادی اذا جاوز الماء حده وارض مظلومة ای لم تحفر قط ثم حفرت وذلک التراب ظلیم وهو ایضا شترمرغ نر ظلمان بالکسر والضم ج - ظلم بالفتح آبداری دندان ودرخشندگی آن ظلوم بالضم ج - اظلم جایگاه -

ظعام - بالکسر رسن که پالان بدان بندند -
ظلمة بفتحتین آشامی از شیر که مسکه آن بکشیده باشند

فصل العین

عبثم - عباثم - دربانده -
عتم عتمة - وقت نماز خفتن وبعد از غیبت شفق از ثلث اول شب - وباقی شیر که بعد از دوشیدن فرود آرد ستور بپستان یقال حلبنا عتمة - عتوم هی لاتدر الا عتمة - ویقال عتم اللیل یعتم وعتمته ظلامه عتم درنگ وتاخیر کردن (ع ف اک ۲) یقال جاء تا ضیفنا عاتم وقری عاتم ای محبس بطئ - وعتم قراه واعتم وعتّم ای ابطأ وعتّم عن الامر ای کف - و ماعتم ای فعل کذا ای مالبث - وضربه وحمل علیه فما عتم ای فما احتبس فی ضربه والعامة تقول فما عتب ویقال اعتمنا من العتمة کما یقال اصبحنا من الصبح - تعتیم بوقت عتمه نشستن عتم بالضم وبضمتین زیتون دشتی -

عثم - عثم - کژ بسته شدن استخوان شکسته (ع ف اک ۲) وکژ بستن لازم متعد وسست دوختن توشه دان را اعتثام کذلک عثمثمة ناقه استوار عثمثم مذکر وشیر فی المثل الا اکن صنعا فانی اعلم ای ان لم اکن حاذقا فانی اعمل علی قدر معرفتی ویقال خذ هذا فاعتثم به ای استعن به - جمل عیثوم شتر بزرگ وپیل ماده - وگفتار عیثام درختی عثمان نام مردی وبچه شوات -

عجم - عجم - بن ومغزه مثل عجب وهو العصعص وشتران خرد سال عجوم ج - ودندان فرو بردن بر چوب وجز آن بجهت دانستن سختی وسستی آن (ع ف ض ۲) ویقال عجمت عوده ای بلوت امره عو اجم دندان ها ویقال هو العجم اذا کان عزیزا لنفس والثور یعجم قرنه اذا ضرب به الشجرة یبلوه وجنبانیدن شمشیر بجهت تجربه - ونقطه نهادن بر حرف ویقال اعجمت الحرف وعجمته ولا یقال عجمت الحرف ومنه حروف المعجم ومعناه حروف الخط المعجم کما تقول مسجد الجامع وصلوة الاولی ای مسجد الیوم الجامع وصلوة الساعة الاولی - والعجم ایضا بمعنی الاعاجم

له وقول الجوهری ولا تقل عجمت الحرف غلط منه وهم - ق

مثل المخرج والمدخل - ویقال اعجمت الکلام ای
صیّرته معجماً خلاف اعربته - عجم بفتحتین دانه خرما و
تکک انگور ومانند آن عجمة یکے - وعجم عرب از مردم
عجمی یکے عجم بالضم خلاف عرب - ویقال فی لسانه
عجمة بالضم یعنی عجمیت عجمة ایضاً آخر ریگ توده
عجمة بالتحریک ایضاً درخت خرما که از تخم رسته باشد
عجمات ج - وصخرهاے سخت آبل عُجُم بضمتین
والتشدید شتران که بخورند خار از شوره خرسند
شوند عجماء چهارپاے وفی الحدیث جرح العجماء
جبار وسمیت بذلک لانها لاتتکلم فکل من لایقدر
علی الکلام اصلا فهو اعجم ومستعجم - عجم ایضاً آنکه سخن
پیدا وفصیح نتواند گفتن واگرچه از عرب باشد عجماء
مونث منه اعجمان مثنی اعجمون اعاجم ج - وقوله
ولوجعلناه قرآناً اعجمیاً ای نسبوا الیهم بلسانهم
وقوله تعالیٰ ولونزلناه علیٰ بعض الاعجمین - ویقال
لسان اعجمی وکتاب اعجمی ولایقال رجل اعجمی
فتنسبه الی نفسه الا ان یکون اعجم واعجمی بمعنی
واحد مثل جمل قعسر وقعسری هذا اذا ورد وروداً
لایمکن رده - اعجم ایضاً موجے که آواز او شنوده نشود
ومنه یقال صلوة النهار عجماء لانه لایجهر فیها القراءة
ناقة مستعجمة ای سمینة وقویة علی السیر - وما عجمتک
عینی منذ کذا ای ما اخذتک - ویقال رأیته فجعلت
عینی تعجمه کانها تعرفه وباب معجم ای مقفل - واستعجم
علیه الکلام ای استبهم عجمجمة ناقة استوار -
عجرم - عجرم - بالکسر کوتاه سخت اندام عجارم
بالضم مرد سخت استوار وربما کنی عن الذکر بذلک
عجرمة درختے عجرمة بالفتح شتافتن -
عدم - عدم بفتحتین نیستی وگم کردن (ع ک ا
ف ۲) ودرویشی عدم بالضم مثله اذا ضممت اوله
خففت واذا فتحت ثقلت وکذلک الجُحد والجَحد و(الصُلب)
والصَلَب والرُشد والرَشد والحُزن والحَزَن -
اعدام نیست گردانیدن - ودرویش شدن
فهو معدم وعدیم - ویقال مایعدمنی هذا الامر ای
مایعدو - عدائم بالفتح نوعے از رطب که در مدینه
باشد عدامة نام اسپے عندم چوب بقم ویقال
دم الاخوین وآن نوعیست از رنگها وداروها -
عذم - عذم - گزیدن وخوردن بسختی (ع ف ا
ک ۲) فرس عذم ک ۳ لعنت وملامت کردن -
والاسم العذیمة عذائم ج - ودفع کردن از خود
یقال عذمه عن نفسه ای دفعه -
عرم - عرم - ف ا ک ۳ بندهاے آب لا واحد له
من لفظه وقیل واحده عرمة - عرم گوشت از
استخوان بازکردن ودرخت خائیدن ستور (ع
ف اض ۲ و ک ۲) عرام بالضم استخوان گوشت
ازوے بازکرده ودرخت خائیده وشوخی عرام
مصدر منه یقال صبی عارم بیّن العرام عرم ک ۲
مثله - تعرّم ای تعرّق یعنی گوشت از استخوان
بازکرد اعرم آنکه در وے سیاهی وسپیدی باشد
عُرم بالضم ج - وبیضه هاے سنگ خوارچه عرماء
ماربیاه سفید قطیع اعرم رمه که در وے بُز

و گوسفند آمیخته باشد. عُرمة بالضم سفیدی لب گوسفند. عَرَمة بفتحتین ریگ توده - و خرمن کوفته گرد کرده. عُرَیمة مصغرا ریگ توده هم - عَرمرم لشکر بسیار. عُرام الجیش بالضم بسیاری لشکر -

عرثم - عَرثمة - نوک بینی یقال کان ذلک علی عرثمته و عرثمته بالباء و عرثمته بالثاء ایضا ای علی رغم انفه -

عردم - عَرْدام - بالکسر شاخ که بروے خوشه ها باشد -

عرزم - عَرَزم - بفتحتین چیزے گرد سخت اعرنزام گرد آمدن -

عرهم - جمل عُراهم - مثل جراهم و ناقة عُراهمة است فخمة -

عزم - عَزْم - بالفتح والضم عزیمت و آهنگ کردن (ع ف اک ۲) و دل نهادن بر چیزے قوله تعا ولم نجد له عزما ای صریمة امر اعتزام قصد کردن اعتزمت علی کذا و عزمت بمعنی و بر جادهٔ راه رفتن و عزمت علیک بمعنی اقسمت علیک - عزائم افسون ها - عَوْزم ناقه کلان سال - و گنده پیر -

عسم - عَسَم - بفتحتین خشک شدن کف و قدم و کژ شدن آن (ع ک اف ۲) اعسم عسماء لغتیهم - عَسْم بالسکون طمع داشتن (ع ف اک ۳) یقال هذا الامر لا یعقسم فیه ای لا یقطع - و مالی فیه عسم ای طمع و در آمدن در میان جنگ و صف ...

بے باک - و کسب کردن - یقال فلان یعسم ای یجتهد و یحمل نفسه فیه - اعسام دادن انچه مطموع باشد والاعتسام ان تفضح الشاة و یأتی الراعی فیلقی الی کل واحدة ولدها - عاسم نام موضعے -

عشم - عَشَمة - بفتحتین مثل عشبة پیری و خرفی یقال شیخ عشمة و عجوز عشمة ای هم و همة - عَشَم بفتحتین نان خشک. عَشمة پارهٔ نان خشک. عَیْشُم ریگ توده. عیشوم شورگیاه خشک شده عیشومه یکے

عصم - عَصِیم - باقی ماندهٔ اثر حنا و قطران و مانند آن بر دست. عُصْم بالضم مثله. عِصمة بالکسر باز داشتن یقال عصمه الطعام ای منعه من الجوع و نگاه داشتن از گناه و خوف کسے را یقال عصمته فانعصم. عَصْم ورزیدن (ع ف اک ۲) اعتصام چنگ در زدن قوله تعالی واعتصموا بحبل الله جمیعا ای تمسکوا - و قوله تعالی لا عاصم الیوم من امر الله نجوزان یرا و لا معصوم ای لا ذا عصمة ابو عاصم کنیت پشت عَیْصُوم بسیار خوار و بالضاد المعجمة ایضا عُصْمة بالضم حمیل - و سپیدی بازوے آهو و مانند آن اعصام ج معصم بالکسر جاے دست برنجن غراب اعصم زاغ که نوک بال او سپید باشد اعصم ایضا آهو ورنگ که بازو یا سپید دار و عصماء مؤنث - عصام بالکسر بند مشک و دال که بوسے بردارند مشک را - و نام حاجب نعمان بن المنذر - و فی المثل کن عصامیا ولا تکن عظامیا عصام بند ساختن مشک را - و بر رحل یا زین

چیزے ساختن کہ رکب دست بر وے زند تا
بشکند - و دست دران چیز زدن از خوف افتادن
اعتصام استعصام کذلک و ملازم یار و رفیق خود
بودن عواصم دیہاے انطاکیہ -
عضم - عُضْم - سر آماج - و بیل گندم پاک کن -
و قبضہ کمان - و مغرزہ شتر اعضام ج -
عظم - عَظْم - استخوان عظام ج - و چوب رحل
عظامۃ بزرگ شدن عظم ک ا فنہ م مثلہ (عِظَمًا)
فہو عظیم و عُظام بالضم - و عُظم الشیء بالضم بزرگی
و بیشتری چیزے و یقال فی التعجب عَظُمَ البطن
بطنک بمعنی عظم انما ہو مخفف منقول و انما یکون
ذلک فیما کان مدحا او ذما و کل ما حسن ان یکون
علی نعم و بئس صح تخفیفہ و نقل حرکتہ وسطہ الی
اولہ و ما لا یحسن لم ینقل و ان جاز تخفیفہ تقول
حسن الوجہ وجہک و حَسُن الوجہ وجہک بلا نقل
و حُسن الوجہ وجہک منقولا و لا یجوز ان تقول قد
حُسْن وجہک کما تقول نعم الوجہ لانہ لا یصلح فیہ
نعم و یجوز ان تخففہ فتقول قد حَسْن وجہک فتخفیف
اعظام تعظیم بزرگ کردن و بزرگ داشتن تعظم
بزرگی نمودن استعظام بزرگ شمردن - و بزرگی
نمودن و یقال تعاظمہ امر کذا - و اعظما با سطرلا
یتعاظمہ شیٔ ای لا یعظم عندہ شیٔ - عظیمۃ معظمۃ نازلہ
شدیدہ اعظامۃ عظامۃ بالشیء کہ بر سرین بندند
زنان تا کلان نماید عظمۃ بالضم عظامۃ بالتشدید
کذلک عظمۃ بفتحتین بزرگی قدر عظمۃ الذراع

ستبری بازو -
عظلم - عِظْلِم - بکسرتین نیل و وسمہ - و شب تاریک
عقم - عَقْم - عقمۃ بالفتح والکسر نوعے رنگ نگار
عقام بالفتح نازاینده - و حرب سخت - و بدخو -
و بیماری دشوار و قیاسہ بالمعنی الاخیر الضم الا
ان المسموع ہو الفتح - معاقم پیوند با عقم یکے -
و گرہ گاہ عقم بالضم و الفتح نازایندگی (شع ف ا ک ا
و ک ا فنہ م) کلام عقمی بالفتح والضم غامض - رجل
عقیم و امراۃ عقیم و نسوۃ عقیم بالضم بضمتین
و ریح عقیم لا تلقح شجرا و لا سحابا - و قیل الملک
عقیم لان الرجل یقتل ابنہ و اخاہ مخافۃ الملک -
و یوم القیامۃ عقیم لانہ لا یوم بعدہ والجمع عقم بضمتین
و السکون - و عقمت صفا صلدا ای یبست و فی الحدیث
تعقم اصلاب المشرکین - و اعقم اللہ رحمہا فعقمت
مجہولا اذا لم تقبل الولد - رحم معقومۃ ای مسدودۃ
لا تلد - اعتقام و ہو ان تحفر البئر فاذا قربت من الماء
احتفرت بئرا صغیرۃ بقدر ما تجد طعم الماء فان کان
عذبا حفرت بقیتہا - و عاقمت فلانا اذا خاصمتہ -
عکم - عِکْم - بالکسر تاک بار عکمان دو تاک جامہ دان
و عکمت المتاع شددتہ - عکام بالکسر باربند - عکم
تاک بار بر ستور بستن - و برائے کسے تاک بار
بستن و انتظار کردن (شع ف ا ک ا) اعکام بار
دادن در بار کردن و یقال عکم فلان عنا جہولا
اذا صرفت عن زیارتک - تعکیم فربہ شدن شتر
رجل عکم بالکسر مرد آگندہ گوشت -

علرم ۔ علرمۃ بکسرتین کبوترمادہ ۔ ونام مردے
وپدر قبیلہ ۔

علم ۔ علم ۔ بالکسر دانستن (ع ک اف ۲) ویقال
عالمت الرجل فعلمتہ اعلمہ بالضم ای غلبتہ بالعلم ۔
علم بالفتح کفانیدن لب (ع ف اک ۲) علم بفتحتین
نشان ودرفش ۔ وکوہ ۔ وروکاہ جامہ ۔ ونام
مردے معروف باشد وعلم الرجل یعلم علما
اذا صار اعلم وہو مشقوق الشفۃ العلیا والمرأۃ
علماء ۔ علامۃ بالتشدید نیک دانا استعلام پرسیدن
از چیزے اعلام آگاہ گردانیدن ۔ ونشان کردن
گازر جامہ را ونشان لشکریان برخود بستن یقال
منہ اعلم الفارس تعلیم آموزانیدن تعلم آموختن
ویقال تعلم بمعنی اعلم واذا قیل لک اعلم ان زیدا
خارج قل علمت واذا قیل تعلم لا تقل تعلمت ۔
وتعالمہ الجمیع ای علموہ ۔ ایام معلومات دہہ
ذی الحجہ وقولہم علماء بنو فلان یریدون علی الماء
تخفیفا معلم بالفتح نشان کہ براہ نہند علامۃ
کذلک ۔ علام بالتشدید حا علیم چاہ بسیار آب
وفربہ نازک اندام عیلام کفتار نر عالم بالفتح
یک گونہ خلق عالمون عوالم ج ۔

علجم ۔ علجوم ۔ بالضم چغز نر ۔ وآب بسیار ۔ وتاریکی
شب وشتر استوار علاجیم ج ۔

علقم ۔ علقم ۔ درخت تلخ مزہ وہر چیز تلخ باشد
علقمۃ نام مردے ۔

علکم ۔ علکوم ۔ بالضم شتر سخت استوار بینی

فیہ المذکر والمؤنث والعلاکم العظام من الابل ۔

عمم ۔ عم ۔ برادر پدر اعمام عمومۃ ج ۔ والنسبۃ
الی عم عموی وگروہے از مردم عمومۃ مثل ابوۃ
وخؤولۃ یقال عممت عمومۃ وبینی وبینہ عمومۃ ۔ ویقال
یا ابن عمی ویا ابن عمّ بلا یاء ویا ابن عم ویا ابن عماہ
بالہاء للندبۃ ویحذف الہاء ایضا ویقال یا ابن عما
کقولہ یا ابنۃ عما لا تلومی واہجعی ۔ عمۃ خواہر پدر وقولہم
عم یتساءلون اصلہ عن ما فادغم النون وحذف
الالف وہو للاستفہام معم مخول بالفتح والکسر مرد
بسیار عم وخال ویقال ہما ابنا عم ولا یقال ہما ابنا خال ویقال ہما ابنا
خالۃ ولا یقال ہما ابنا عمۃ ۔ استعمام بعمی گرفتن
تعمم عم خواندن وعمامہ بر سر بستن عمامۃ بالکسر
دستار سر عمائم ج تعمیم عمامہ پوشانیدن کسے را
وروغن بر سر آوردن شیر ویقال عمم الرجل ای
سود یعنی مہتر کردہ شد لان العمائم تیجان العرب
کما قیل تعمم فی العجم ۔ اعتمام عمامہ بستن وفلان
حسن العمۃ ای حسن الاعتمام وبہ تمام رسیدن نبات
وبالا کشیدن کودک رسیدہ عمیم تمام عمم بضمتین
ج ۔ مثل سریر وسرر ودلیل خشک شدہ ویقال
ہو من عمیمہم ای من صمیمہم ۔ وجسم عمم ای تام
عمم نام مردے ویقال استوی علی عممہ بضمتین
رسیدن بہ تمام جسم وشباب ومالہ ۔ ویقال
نخلۃ عمیمۃ وامرأۃ عمیمۃ ای طویلۃ ۔ ونخیل عم ای
طوال ۔ عامۃ خلاف خاصۃ ۔ عموم فرا گرفتن
ہمہ را (ع ف اض ۲) عمیۃ بالضم والتشدید

بزرگ فششی مثل عَبَنّة۔ عمائم جماعات پراگنده تَعَمُّم
اسپ که گوش وموی پیشانی وگرداگرد آن سپید
شده باشد وکذلک شاة مُعَمَّمة۔
عنم۔ عَنَم بفتحتین درختی وگیاهی بَنان مُعَنَّم
انگشت رنگ کرده۔
عوم۔ عَوْم۔ شناه کردن در آب (ع وباضرب)
وسیر الابل والسفینة عَوْم ایضاً۔ عُومة کرمکی سیاه
که بر روی آب شناه کند عَوَّم تجربیت الرسول ج
عام سال ویقال سنون عُوَّم بالضم والتشدید
وهو توکید للاول کما یقال شغل شاغل نبت
عامی گیاه خشک یکساله عاوم بت معاومة سال
بر شدن درخت۔ وسالیانه کردن عَوّام بالتشدید
نام مردی۔ واسپ رهوار وقولهم لقیته ذات العُوَیم
اذا لقیته بین الاعوام۔ عامة یک بند گندم یا علف
درو ده۔ و پیچ دستار۔ وشناوه که بر شکم بندند و
از آب گذرند تعویم دسته دسته نهادن کشت درود۔
عهم عیهم ناقه تیز رو۔ واستوار سر چیزی۔
ونام موضعی عیهمان مردی که شب راه نرود
و در خواب شود۔
عیم عَیمة آرزوی شیر آمدن کسی را یقال منه
عام یعیم ویعام عیمة فهو عیمان وامرأة عیمی ویقال
اعامه الله ای ترکه بلا لبن۔ عیمة بالکسر گزیده از
مال اعتیام عیمه گرفتن از مال ویقال رجل عیمان
ایمان للذی ذهبت ابله وماتت امرأته۔
عبشم کجعفر نام شخصی۔

عثلمة۔ موضعی۔
عجمجمة سبکی وشتابی۔
عجالم گروهیست از اهل یمن والنسبة عجلمی۔
عجوم۔ بالضم نوعیست از مرغ آبی۔
عرجم۔ بالضم شتر ماده درشت واعرنجم فسد۔
عرصم کجعفر بسیار خورنده وشادمان وکقرشب
لاغرتن وتوانائی سخت تن من الاضداد وشیر
عُصام وعُراصم مثله عرصوم مرد بخیل۔
عسجمة سبکی وشتابی۔
عشرم کجعفر سخت ناهموار وکسفنج دلیر رسا
در کارها وشیر عشارم مثله ونام شخصی۔
عطم۔ بالضم پشم زده ونام موضعی عطم بضمتین
مردم هلاک شدگان عاطم وعطیم یکی۔
عطرم کزبرج سرگین شیر۔
عفاهم کعلابط شتر ماده واستوار وچابک
وفراخی عیش وسخت دویدن۔
عقرباء۔ موضعیست بیمن۔
علثم کجعفر نام شخصی۔
علذمی۔ بالفتح حریص که هر چه بیابد بخورد۔
علهم کقرشب وجیره جل شتر وفرک کلان علام
بالضم مثله۔

فصل الغین

غتم۔ غَتَم گرانی دم گرم سخت غُتمة بالضم یعنی
عجمیت اغتم آنکه سخن پیدا نتواند گفت غُتم ج۔
غثم۔ اغثم موی که بسیاهی او سپیدی غالب باشد

غشمة بالضم شبهة بالحمرة غشم بیکبار مال بیکودا [illegible]
کسے را ع ح ف ک ۲. غشیمة طعامے که درو سے
تلخ اندازند عرب -
غذم - غذم - مثل غشم ع ح ف ک ۲ یقال
غذمت له من المال و خوردن بدشواری و
سختی ع ح ک ۱۱ و تغذم بسیار خوردن تغذمة
همه شیر پستان را خوردن غذامة بالضم چیزے
از شیر غذم بفتحتین گیاہے غذمة زمین
روپانندهٔ آن گیاه -
غذرم - غذرمة - و غذمرة - بگزاف فروختن
چیزے را کیل غذارم ای جزاف - غذارم ایضاً
آب بسیار مثل [illegible] -
غرم - غرامة بالفتح یعنی تاوان و عذاب
قوله تعالی ان عذابها کان غراماً ای بلا لازماً
مغرم بالحب و بالدین بالفتح الدال ای معذب
و مغرم و بالضم ایضاً - غرام ایضاً شیفتگی یقال
اغرم بالشیٔ ای اولع به - غریم هو الذی له الدین
والذی علیه الدین ایضاً - [illegible] مثل خدمن
غرمهم الشعوه [illegible] [illegible] غریم تاوان زده -
و وام داران کردن [illegible] مغرم غرم بالضم تاوان
و تغرم الرجل بغرم الدیة (ع ح ک ا ف ۲ -
غسم - غسم [illegible] [illegible] شب یقال منه
غسم اللیل [illegible]
غشم - غشم [illegible] [illegible] غشم [illegible]
[illegible] [illegible]

غطم - غطم ک ا ف ۲ مشدد المیم دریاے بزرگ
بسیار آب - و مرد فراخ خو -
غلم - غلام - بالضم کودک تصغیره غلیم غلمة غلمان
بالکسر اغلمة ج - غلامة غلومیة بالضم کودکی غلامة
مؤنث غلمة تیزی شهوت جماع (ع ح ک ا ف ۲)
یقال غلم البعیر غلمة و اغتلم مثله - غیلم بفتحتین مرد
بشهوت رسیده و سنگ پشت نر و موضعے غیلم
مثال صیقل غالب شهوت -
غلصم - غلصمة - سر حلقوم و شوشه آن و
غلصمة ای قطعه -
غمم - غمم - اندوه غموم ج - و اندوهگین کردن
و پوشیدن را اغماء بستن - و فرو پوشیدن - و ابر
شدن هوا ع ح ف اض ۱ اغتمام اندوهگین شدن
غمة بالضم اندوه و کار پوشیده قوله تعالی
ثم لا یکن امرکم علیکم غمة ... یوم غم بالفتح
روز ... و ... بالفتح و اغم اذا کان
یاخذ بالنفس من شدة الحر - و لیلة غم ایضاً کذا
کما تقول ... ولیلة ...
کذلک ...
علیه الخبر ... - و ... الهلال
اذا استتر بغیم فلم یر - و یقال صمنا للغمی بالفتح و الضم
و للغماء بالفتح ممدودة - غمام بالفتح ابر غمامة یکے
انغمام ابرناک شدن تغمیم بفتحتین فرو گرفتن موے
پیشانی و قفا را (ع ک ا ف ۲) رجل اغم و جبهة غماء
نعت منه غمیم علف تر زیر خشک مانده - و شیر گرم

سطبر شدہ کراع الغیم موشت تغیم پوشانیدن انغام پوشیدہ شدن غمغمۃ بانگ گاوان - و بانگ دلیران در کارزار تغمغم سخن ناپیدا گفتن -
غنم - غنم بفتحتین گوسپند و ہو مؤنث موضوع للجنس یقع علی الذکور والاناث وعلیہما جمیعا یقال خمس من الغنم ذکور فتؤنث العدد وان کانت من الغنم وان عنیت الکباش والابل کالغنم فی جمیع ما ذکرنا فاذا صغرتہا الحقتہا الہاء فقلت غنیمۃ غنیمۃ بالفتح مالی کہ از مردم کفار حاصل شود مغنم کذلک غنم بالضم غنیمت گرفتن (ع ک ازباب۲) ویقال غنمک ان تفعل کذا ای غایتک تغنیم غنیمت دادن اغتنام تغنم غنیمت شمردن غنام نام شترے غنم بالسکون پیچی از تغلب -
غیم - غیم - ابر غامت السماء واغامت واغیمت وتغیمت وغیمت کلہ بمعنی - اغیم القوم اصابہم غیم وتشنگی وگرمی درون (ع ف ک ۱) غیمان غیمی نعتان منہ -

الجوم - بالضم الفموج مقلوبۃ جمع الفج وہو فی شعر حنظلۃ بن شرقی -
اغرنشم الرجل - مردے کہ لاغر شد وتراگردید شکم آن -
غرطانی - بالضم جوان خوش چہرہ -
غرقم بجعفر سبزہ -
غوزم - بالضم درخت بیابانی -
غضرم بجعفر وزن جاسے کہ دران گل چسپندہ

سطبر باشد وآنچہ کہ از گل تراشہ شخ برآمدہ بیفتد باجاسے کہ مانند سنگ نرم وکج باشد -
غلفم کقنفذ ابن ثوابۃ الطائی محدث -
غیہم کحیدر تاریکی -

فصل الفاء

فأم - افآم نفئیم فراخ کردن رجل و پالان ازانچہ بود و باشد رجل مفأم ومفآم وبعیر کذلک مفآم پیدا گشتہ وفأم البعیر ای ملأہ فامن العشب (ع ف فتحا) فئام بالکسر گروہ مردم لا واحد لہ من لفظہ والعامۃ تقول فیام بلا ہمزہ وکلیم کہ پہ ہوج وپشتہ فؤم جمع -
فحم - انگشت فحمۃ یکے وقد یحرک ونجیم شد - فحمۃ العشاء ظلمۃ یقال فحموا من اللیل ای لاتسیروا فی اول فحمۃ وفحموا کذلک فحیم ایضا سیاہ کردن فحم فاحم ای اسود - فحوم فحام بضمہا گریستن کودک چندانکہ آواز وی بستہ شود وفحوم ایضا سیاہ رنگ شدن (ع ف فتحا) ویقال فحا الکبش تفحیما ای صار فی صوتہ بحوحۃ - افحام خاموش گردانیدن بحجت وخصومت - وفحم بالفتح کسے را یعنی فرو ماندہ از سخن وحجت -
فخم - فخامۃ - بالفتح سطبری وپرشدن (ع ف ضما) رجل فخم ای عظیم القدر تفخیم بزرگ داشتن - و حرف را بے امالہ خواندن منطق فخم ای جزل -
قدم - فدام - بالکسر پوشش ابریق فدام بالفتح والتشدید مثلہ وایضا دہان بند مجوس افدام کذلک

رنگ سرخ سیر کردن ثوب مُفدَم وصبغ مقدم ای خاثر مشبع ـ مُفدمات خنورهای سرپوشیده تفدیم سرپوش ساختن خنور را فدم دهان بند نهادن (ع ف اک ۲) رجل فَدَم گنگ لاج فدامة مصدر منه ـ

فدغم ـ فدغم ـ مرد نیکو صورت بزرگ هیأت ـ

فرم ـ فرمة ـ فِرم ـ آنچه زنان فرج را بدان تنگ کنند ـ استفرام تنگ کردن فرج را کتب عبد الملک الی الحجاج یا ابن المستفرمة بعجم الزبیب ـ افرام پر کردن خنور بلغت هذیل فَرَما بالتحریک موضع قال ثعلب لیس فی الکلام فعلاء بالتحریک الا ثاءاء وفرماء وذکر الفراء سحناء ایضا قال ابن کیسان اما ثاءاء وسحناء فانما حرکتا لمکان حرف الحلق کما یسوغ التحریک فی مثل نهر وشعر وفرماء لیست فیه هذه العلة واحسبها مقصورة مدها الشاعر ضرورة ونظیرها الجمزی فی باب القصر ـ

فرزم ـ فرزوم ـ بفتحتین کنده موزه دوز ـ

فرطم ـ فرطوم ـ بالضم بینی موزه خفاف مفرطمة ـ

فسحم ـ فلسحم ـ بالضم فراخ سینه میم زائده ـ

فصم ـ فصم ـ شکستن بی جدائی (ع ف اک ۲) یقال فصمته فانفصم وتفصّم قوله تعالی لا انفصام لها ـ فصم المطر ای اقلع یعنی ایستاد وفصمت الحمی کذلک ـ

فطم ـ فطام ـ بالکسر از شیر باز کردن کودک را (ع ف اک ۲) فطیم کودک از شیر باز شده فطم تیتین قطع وبازایستانیدن از عادت یقال لفطمت الرجل عن عادته ـ ناقة فاطم ناقه که سر یکسال بچه را از وی باز کنند فاطمة مؤنث منه ـ ونعت بتول بنت رسول الله صلی الله علیه وسلم فطم بریدن رسن ـ

فعم ـ فعم ـ آگنده یقال ساعد فعم ـ فعامة ـ فعومة مصدر منه (ع بضمها) افعام پر کردن خنور را افعم الجرد البیت بریحه ـ وافعمت الرجل ملأته غضبا ـ

فغم ـ یقال وجدت فغمة الطیب ـ ای ریحه ـ وفغمنی الطیب اذا سد خیاشیمک (ع بفتحها) وفغم الورد تفغم ای تفتح ـ وفغمه ای قبله وفاغمه کذلک فغم بالتحریک الحرص یقال فغم بکذا ای اولع به وضری علیه کلب فغم ای حریص ـ

فقم ـ فقم ـ بالضم زنخ وفی الحدیث من حفظ ما بین فقمیه ای ما بین لحییه فقم بالتحریک وندانها پیش زیرین بیرون آمدن (ع ک اف ۲) افقم نعت منه فقماء مؤنث افقم ایضا کار کژ تفاقم کلان شدن کار مفاقمة مجامعت کردن فقیم بالتصغیر حی از بنی کنانه والنسبة الیهم فقمی کهذلی ـ

فلم ـ فیلم ـ بزرگ بزرگ فیلم ای واسعة فیلم ایضا ـ

فلقم ـ فلقم ـ فراخ ـ

فلهم ـ فلهم ـ اندام پیش زن وما کوی با فنده کان ـ

فم ـ فم ـ دهان واصله فوه نقصت منه الهاء فلم تحتمل الواو الاعراب لسکونها وعوض منها المیم فاذا صغرته او جمعته رددته الی الاصل وقلت فویه وافواه ولمی فموی منسوب الیه وفی التثنیة فموان ـ وهذا فم مخففا ورأیت فما ومررت بفم وفیهم من یضم الفاء

علی کل حال ومنہم من یکسرہا ومنہم من یضمہا
علی وفق آخرہا تقول ہذا فم ورأیت فما ومررت بفم
وقد یشدد المیم فی الشعر
فوم - فوم - بالضم سیر مثل ثوم وتخود - وگندم
فومۃ خوشہ - فامی سیرفروش فوم ایضاً نان -
یقال فوّموا لنا ای اختبزوا - فیّوم بالفتح والتشدید
دیہے از مصر -
فہم - فہم - دریافتن - ودانستن فہامیۃ کذالک (صح ک رک م) فلان فہم لغت منہ - واستفہمنی الشیٔ
فافہمتہ وفہّمتہ تفہیماً - تفہّم اندک اندک دریافتن -
افہم - مردے کہ نیج دانش سطبر باشد -
افحم - فحم اللحم - گوشت کہ از بالا سوخت و میان خام شد
فصم - شکست وجدا نہ شود بجو فی شعر رؤبۃ -
فقم - سگ بچہ بزرگان سال خوردہ باشکستہ بینی
ویبے دندان ہا والبطن من سرو بن عیدان
الفقم مردے بالقاف - فصفصۃ والد ذہبن العوالی
وبعیر فقمی بالکسر شتر بزرگ سخت بجہند وبیادہ
فقم - بحم سرش فدہ مرد متفدم فتح القاف فیہ بیشی
بچو نورا کتب -
فلہم - گیند نیج زن وچاہ فراخ -
فیہم - کیس مرد وشت فیوم ج - فیلبان بیابان بیغلہ

فصل القاف

قثم - قثام - بالفتح کرد قثمۃ بالضم نوعے از رنگ ۱ اقثم قیس یاران رنگ اقثام بدان رنگ شدن
وباز اقثم الریش و اسود وقاثم وقاثن ایضاً
بالدین وقاثم الاعناق ای منظر النواحی -
قثم - قثم لہ من المال - ای اعطاہ وقثمت من المال
حیاۃ (صح ف اک م) مثل قثم وقدم وقثم وقثم
(ض اف م) نام مردے معدول عن قاثم و بہ الی
ایضاً - وبچہ از نام ہاے کفتار قثام مثل قطام
تونث منہ - ویقال للامۃ قثام کما یقال وفار -
بالفتح قثم بسیار عطا وبسیار خیر قثوم مثلہ - ویقال
ایضاً فی الشر قثم واقثم -
قحم - شیخ قحم - پیر فرتوت مثل قحل قحوم قحومۃ نوشتہ فدر
دیکارے اکمگدن بے اندیشہ (صح منہ اض م)
تحمۃ بالضم ہلاکت جاے تنگ سال سخت تحمۃ
(ض اف م) دشواری ہاے سال واقحم اہل البادیۃ
ای اجدبوا فدخلوا بلاد الریف - اقحام دیا شکندن
بسختی یقال اقحم فرسہ النہر فاقتحم واقتحم النہر ایضاً
ومنہ قولہ تعالیٰ فلا اقتحم العقبۃ - والمقحم البعیر
الذی یربع و یثنی فی سنۃ واحدۃ فیقتحم سنا الی سن
تقحیم دیا ودن [illegible]
واقحم [illegible]
[illegible]
[illegible]
ویقال [illegible]
ای وقت مقدم الکلاب - قدم بالضم [illegible]
[illegible] قولہ تعالیٰ یقدم قومہ [illegible]
[illegible]
قصت منہ [illegible] ویقال [illegible]

وهو اسم من القدم جعل اسما من اسماء الزمان -
ومضى قدما بضمتين اى تقدم ولم ينثن - اقدام پيش
درآمدن و شجاعت نمودن ويقال اقدم وهو زجر
للفرس واقدمه وقدمه پيش فرستاد او را وتقدم
بين يديه اى تقدم يعنى پيش درآمد قوله تعالى لا تقدموا
بين يدى الله ورسوله - قدم بفتحتين پيش پا ست
اقدام ج - و پى - و اثر يقال لفلان قدم صدق
اى اثرة حسنة وكذلك القدمة بالضم ويقال مشى
القدمية اى تقدم - رجل قدم [illegible] ٢ است
مقدم مقدام مقدامة بالكسر مرد پيش مبارز ويقال
ضرب فرس مقاديمه اى وقع على وجهه - استقدام
وتقدم بمعنى - ويقال هو جرى المقدم بالضم اى
جرى عند الاقدام - [illegible] العين بكسر الدال يلى
الانف يعنى كنج چشم كه [illegible] يلى الصدغ يعنى دنباله
چشم ويقال ضربنا مقدمة [illegible] وهى [illegible] وقوادم
مقادم چشم پيش يعنى [illegible] دراز بال [illegible] وهى
فى كل جناح الواحدة قادمة وهى القدامى ايضا -
قادم الانسان راسه - قيدوم الجبل انفه [illegible]
[illegible] مقدمة [illegible]
مقدمة الجيش بكسر الدال پيش لشكر تقدمة بضم التاء
والدال مشددة الياء اسم من التقدم پيش شتافتن
يقال مضى القوم القدمية - تقدم باليا [illegible]
قدام بالضم والتشديد پيش [illegible]
[illegible] وها شاذان ومازائدة كان اسفر قادمتاها
قادمتان دو پستان پيش ناقه حتى الرجل وفيه

ست لغات مقدم ومقدمة بكسر الدال مخففة و
مقدم مقدمة بفتح الدال مشددة وقادم وقادمة
وكذلك هذه اللغات كلها فى آخرة الرحل - قدوم
بالفتح تيشه قدم بضمتين ج وجمع القدم قدائم
و نام جائے -

قذم - قذم مثال حسب سخت - وتيز رو - انقذم
اى اسرع - وتقذم له من المال شئ قثمة - ورجل
قذم مثل قثم ورجل قذم مثال خضم اذا كان سيدا
يعطى الكثير من المال [illegible] الكثير

قرم - [illegible] بفتح الراء اشتهار گرا اى
[illegible] باز كنند [illegible] كشتى بدارند او را
[illegible] شود وكشند او را يقال اقرمته
[illegible] قرم شاد [illegible] سيد القوم قرم مقرم
[illegible] قرامة بالضم پاره چرم [illegible]
[illegible] وكمان [illegible] يقال
[illegible] قرم قرم [illegible]
آمدن كودك [illegible] (٢) تقرم [illegible]
قرامة بالضم [illegible] ماند [illegible]
قرم بالفتح [illegible] گوشت آمدن [illegible]
(ع [illegible] ٢) [illegible] بالى - قرام بالكسر پرده [illegible]
مقرم [illegible] ويقال استقرم [illegible] فلان قبل
[illegible] اى [illegible] -

قرصم - قرصمافى بلعتين [illegible] مافى
[illegible] كند [illegible]
قرطم - ويقال [illegible]

وسکون الحاء ای تفرقوا -
قرزم - قرزوم - بفتحتین تخته کفش دوزان -
قرشم - قرشوم - بالضم کنه بزرگ -
قرطم - قرطم - تخم عصفر قرطم مثله -
قرقم - مقرقم - بفتح القاف کودک شیر زده -
قزم - قزم - بالتحریک فرومایگی و فرومایگان
یستوی فیه الواحد والجمع والذکر والانثی لانه
فی الاصل مصدر - والقزم اردأ المال وشاة
قزمة - قزام بالکسر فرومایگان -
قسم - قسم - بخش کردن (ع ف اک ۲) تقسیم
موضع آن یقال قسمت الشیء فانقسم واندازه کرد
ونوبت میان زنان نگاه داشتن - مقسم بالکسر نام
مردے - قسم بالکسر بهره - قسم بفتحتین سوگند - مقسم بالضم
مثله - وایضا موضع القسم - قسمت ای حلفت یقال
اصله من القسامة وهی الایمان تقسم علی الاولیاء
فی الدم - قسمة بفتحتین وکسر ۲ روے - قسام بالفتح
خوبی (ع بضمها) یقال هو قسیم الوجه ومقسم الوجه
بالتشدید - قسام ایضاً شدت گرما - وشی مقسم
ای محسّن - ویقال قاسمه ای حلف له قوله تعالی
وقاسمهما انی لکما لمن الناصحین - وقاسمه المال
وتقاسما واقتسما بخش کردند والاسم القسمة -
وتقسمهم الدهر ای فرقهم فتقسموا ای تفرقوا - تقسم لازم
والتقسیم التفریق - استقسم ای طلب القسم بالازلام
قوله تعالی وان تستقسموا بالازلام - قسامی بالفتح کم
جامه را در نوردد -

قشم - قشم - خوردن وکفانیدن فی بحث یافتن
(ع ف اک ۲) وقشمت الطعام اذا نقیت منه
الردی - وما اصابت الابل منه مقشما بالفتح اے
لم تصب مانرعاه - قشم بالکسر تن وگوشت یقال
راتیة قد ذهب قشمه ای ناحاً - قشم بفتحتین غوره
وباد چه وجز آن که بدان مزه گیرند ویقال اصاب
النخل القشام بالضم اذا انتقض ما علیه من البسر - قشام
قشامه باقی مانده خوان - قشام ایضاً نام مردے -
قشعم - قشعم - بالفتح کرکس پیر ومرد پیر - ام قشعم
مرگ وبلا - قشعمان بفتحتین کرکس نر بزرگ -
قصم - قصم - شکستن بجدائی (ع ف اک ۲)
انقصام لازم منه تقصم کذلک - اقصم پیش دندان
شکسته قصماء بزشاخ شکسته - قصمة بالکسر پاره شکسته
وجدا شده - قصمة بالفتح پایه نردبان - رجل قصم
ک ۲ سریع الانکسار - قصم حل اف ۲ مثال قثم
الکه هر چه بیند پاره پاره کند - قصیمة ریگ توده پاره از
قصیم ج - قصیمه گیاه -
قضم - قضم - خوردن ستور علف را - وخایانیدن
وخوردن چیزے خرد وسپید که بکرانهاے دندان
کفانیده شود (ع ک ف ۲) ویقال ما ذقت قضاما
بالفتح ای شیئا - قال اعرابی ان هذه بلاد مقضم ولیست
ببلاد مخضم والخضم الاکل بجمیع الفم والقضم دون ذلک
وقولهم یبلغ الخضم بالقضم ای ان الغایة البعیدة تدرک
بالرفق - قضم بفتحتین جمع قضیم وهو الجلد الابیض
الذی یکتب فیه - قضیم ایضاً علف ستور دهد

اقضمت الدابۃ ای علفتہا القضیم قضم ک ۴ تیغ کند گا
سر آمدہ باشد و دوے ہا فرو ریختہ و فی صفار قضم
بالتحریک ای تکسّر۔

قطم۔ قطم۔ گزیدن۔ وچشیدن (ع ف اک ۳) قطم
بالتحریک تیزی شہوت و آرزوے گوشت رجل قطم
ک ۴ ای شہوان اللحم والجماع۔ ویقال قطم الفحل
الی الضراب وقطم الصقر الی اللحم۔ قطامی بالضم لقب
شاعرے۔ و چرغ و بالفتح ایضا کذلک تنقطم بفتح الطاء
کوہے بمصر قطام نام زنے واہل الحجاز یبنونہ علی الکسر
فی کل حال واہل نجد یجرونہ مجری ما لا ینصرف و
قد ذکرناہ فی رقاش فی باب الشین۔

قعم۔ اقعمتہ الحیۃ ای لدغتہ۔ واقعم الرجل اسے
اصابہ داء یقتلہ قعم بفتحتین کژی بینی۔

قلم۔ قلم۔ ناخن چیدن (ع ف اک ۲) تقلیم کذلک
للمبالغۃ۔ قلامۃ بالضم چیدگی ناخن مقلوم الظفر
ضعیف کلیل الظفر شلہ۔ قلم بالتحریک خامہ تراشیدہ
و تیر قمار۔ و کارد و نیزہ گوسفند و جز آن اقلیم بالکسر
اقالیم ج۔ قلام بالضم والتشدید نوعے از شور گیاہ
مقلم بالکسر غلاف قضیب شتر مقلمۃ قلمدان تقالیم الرمح
کعبہاے نیزہ بوقلمون بفتحتین نوعے از جامہ ہا
در روم خیزد و یتلون الوانا للعیون۔

قلہم۔ قلہم۔ بالکسر کلان سال ہیم زائدہ و ذکر
فی باب الہاء۔

قلذم۔ قلذم۔ بہ فتحات چاہ بسیار آب۔

قلہذم۔ قلہذم [illegible] دریا [illegible] بزرگ و ایضا [illegible]

قمم۔ قمۃ۔ بالکسر بالاے مرد یقال فلان حسن القمۃ
والقامۃ والقومیۃ بمعنی و گروہے از مردم قمامۃ کذلک
و تارسر و بالاے ہر چیز مقمۃ لبہاے گاو و گوسفند
و مانند آن و بالفتح لغۃ و جاروب قممت البیت اے
کنستہ (ع ف اض ۲) قمامۃ بالضم خاک روبہ قمام ج۔
قمیم ترہ خشک وقمت الشاۃ من الارض واقتمت
ای اکلت من القمۃ ثم یستعار فیقال اقتم الرجل
ما علی الخوان وقمہ ای اکلہ کلہ فہو رجل مقم۔ واقمم الفحل
الابل ضربہا کلہا حتی اقمت۔ ویقال شد الفرس
علی الحجر فتقمقمہا یعنی سخت کرد بر مادیان و بر آمد
وتقمم ای تتبع القمامات۔ وقمقم اللہ عصبہ ای جمعہ و
قبضہ۔ قمقم بفتحتین کاسہ۔ وفی المثل علی ہذا
دار القمقم ای الی ہذا صار معنی الخبر یضرب للرجل
اذا کان خبیرا بالامر و کذلک قولہم علی یدی دار القمقم
والجمع قماقم۔ ویقال سید قماقم بالضم مہتر با خیر قمقام
دریا۔ و مہتر و کار بزرگ۔ و عدد بسیار قمقان بالضم
شاہ و کنہ ریزہ و نوعے از سپش قمقامۃ یکے۔

قنم۔ قنمۃ بفتحتین بوے روغن و چربش و زیت
یقال ہو بذی قنمۃ و یدی من الزیت قنمۃ۔ وقنم
السقاء ای تغیر بوے گرفت (ع ک اف ۲) وقنم الجوز
تباہ شد فہو قانم اے فاسد و الاقانیم الاصول
واحدہا اقنوم۔

قوم۔ قوم۔ گروہ از مردان نہ زنان قولہ تعالی
ولا نساء من نساء و ہا و خلت النساء فیہ للتبعیۃ
اقوام ج۔ اقاوم جمع الجمع و ہو یذکر و یونث لان

اسماء المجموع التی لا واحد لها من لفظها اذا کانت
للآدمیین یذکر ویؤنث مثل رہط ونفر وقوم قوله تعالیٰ
وکذب به قومک وقال الله تعالیٰ کذبت قبلهم قوم
نوح فذکر وانث ولم یدخل الهاء فی تصغیره یقال
قویم ورهیط ونفیر ویدخل الهاء فیما یکون لغیر الآدمیین
مثل الابل والغنم لان التانیث لازم له وقد مر الکلام
فی غنم۔ قیام بالکسر برخاستن (ع ف ا ص ۲) قومة
یکبار خاستن۔ درواشدن میان رکوع وسجود وقام
بامر کذا۔ وقام الماء ای جمد۔ وقامت الدابة ای
وقفت من کلال۔ وقامت السوق ای کسدت
وقال الفراء قامت السوق نفقت۔ وقاوم
فی المصارعة وغیرها برابری کردبا او وتقاوموا
فی الحرب ای قام بعضهم ببعض۔ اقامة آرام کردن
بجائے والهاء عوض من عین الفعل لان اصله
اقوام وبرخیزانیدن وپیوسته بپاے داشتن
قوله تعالیٰ یقیمون الصلوٰة ای یواظبون علیها۔
مقامة بالضم مثله وبالفتح مجلس۔ وگروہے از مردم
مقام بالفتح والضم قد یکون کل واحد منهما بمعنی
الاقامة وبمعنی موضع القیام لانک اذا جعلته
من قام یقوم فمفتوح وان جعلته من اقام یقیم
فمضموم لان الفعل اذا جاوز الثلٰثة فالموضع
مضموم المیم لانه مشبه ببنات الاربع نحو دحرج
یقال هذا مدحرجنا۔ وقوله تعالیٰ لا مقام لکم بالضم
ای لا اقامة لکم وبالفتح ای لا موضع لکم۔ وقوله تعالیٰ
حسنت مستقرا ومقاما ای موضعا۔ قیمة بالکسر ارز

هر چیز قیم ک اف ۲ ج۔ واصله الواو لانه یقوم
مقام الشئ۔ قومت السلعة واستقمتها قیمت کردم
رخت را استقامة راست ایستادن قوله تعالیٰ
فاستقیموا علیه ای فی التوجه الی الله تعالیٰ دون
الآلهة۔ وقومت الشئ فهو قویم ای مستقیم۔ وما اقومه
شاذ۔ وقوله تعالیٰ وذلک الدین القیمة انما انثه
لانه اراد به الملة الحنیفیة۔ قوام بالفتح راستی قوله تعالیٰ
وکان بین ذلک قواما و بالاے مردم قومیة مثله
قوام الامر بالکسر نظامه وعماده یقال فلان قوام
اهله وقیامهم وهو الذی یقیم شأنهم ومنه قوله تعالیٰ
ولا تؤتوا السفهاء اموالکم التی جعل الله لکم قیاما۔
وقوام الامر بالکسر ایضا ملاکه الذی یقوم به ویفتح
ایضا۔ قامة بلند و دلو با تمام ساخته ودست قیم
ک اف ۲ ج مثل تارة وتیر۔ قامة الانسان بالا
مردم ویجمع علی قامات وقیم مثل تارات وتیر۔
قائم السیف وقائمته قبضه تیغ۔ قائمة ایضا یکے
از چهار دست وپاے ستور قوائم ج۔ مقوم بالکسر
چوبے که آنرا گیرند سر آماج قوام بالضم بیماری
در قوائم ستور قیوم نامے از نامهاے عزوجل۔
وقرأ عمر رضی الله تعالیٰ عنه الحی القیام وهو لغة فیه
یوم القیمة روز رستخیز۔
قهم۔ اقهام۔ ناپائستن از طعام وارکسے دو قهمت
اذا انقشع الغیم عنها۔

قهذم بجهم نام شخصے۔
قهرم بجهم نام شخصے وقهرمه باکردانیدا انه!

تقحم فی امره بکار خود فرو رفت و در آویخت -
قیقم - کحیدر بلند و بالا بر آمده قیقمان مرد بزرگ
و دانا که در کار خطا نکند -
القذحمة کقمطرة فی قولهم صرحت بقذحمة ای
وضحت القصة بعد التباس و تقدم فی ج دد -
صرحت بقروحمیۃ و قروحمیۃ - و بکسر قافهما بمعنی
قذحمۃ یعنی بعد التباس داغ گردید -
قرصمة - شکستن و بریدن -
قرضمة - بریدن قرضم کزبرج پدر قبیله ایست
از ضبة بن عیدان او هو بالفاء و هو بقرضم ای
ای با خذه قراضم موضعیست بیابیه -
قرعامة - بالکسر درخت و جز آن که سخت کنده باشد
قسحم - کقنفذ والحاء مهملة ابن جزام بن ابو ...
ولیس بصحیف قسحم -
قصلام - بالکسر فحل گزنده که هر چیز را قطع کند شکند
قصعم - بجعفر پیر سال خورده و کزبرج شتر ماده پیر
قضضم - بجعفر و زبرج ناتوان یا سال خورده
دندان ریخته -
قلخم - کجعفر جعل شتر و فرک کلان کوهان -
قمقمة - از حلق فرو بردن و ملامت کردن و
بانگ کردن و کقنفذ نام شمشیر عمرو بن معدیکرب
و شهریست میان مصر و مکه نزدیک کوه طور و بسوی
آن مضاف است بحر القلزم بدان جهت که بطرف
آن واقع است یا آنکه فرو میبرد هر که را به سوار
شود و کزبرج فرو مایه ناکس تقلزم فرو بردن

و بخیل و ناکسی مزن -
قلعم - کاروب پیر سال خورده و کجعفر گنده پیر و کرد هم
نام شخصی -
قلهمة - شتابی کردن و کجعفر نام شخصی -
قلهزم - کسفرجل مرد بیباک قد پا مرد بسطبر سر پا ...
ببرد و استخوان بنا گوش و کوتاه قد و اسپ خوش اندام
قمطم - کزبرج مرد ناکس خرد شده و نام شخصی -
قمقم - کاروب اوبارنده هر چیز -

فصل الکاف

کتم - کتمان پنهان داشتن (ع ف اصن) -
اکتتام کذلک کتیم بالغة فیه - استکتام نهان داشتن
خواستن مکاتمة سر خود را نهان داشتن از کسی
یقال کاتمنی سره - سر کاتم ای مکتوم و سحاب کاتم
بالکسر ای لا رعد فیه - رجل کتمة مثال همزة بیباک
نگاه دارنده و یقال للفرس اذا ضاق منخره عن
نفسه - قد کتم الربو و یقال منخره واسع لا یکتم الربو -
کتوم بالفتح کمان بی آواز کرده ناقه کتوم آنکه وقت
نشستن بانگ ساکنه خرزکتیم و سقاء کتیم دز دو
مشک که آب از وی بیرون نیاید کتم بفتحتین
گیاهی کتمان بالضم نام کوهی کتامة قبیله -
کثم - اکثام - پر کردن مشک اکثم فراخ شکم
و سیر شکم کثم بازداشتن از کاری (ع ف اصن ۲)
اکثم ایضا نام مردی -
کدم - کدم - گزیدن (ع ف اصن ۲ و ک ۲) و وزیدن
با بن گندم گزیده کدامة باقی هر چیز که خورده باشند

ويقال بالحبشية كتبة اذا لم يكن بها اثرة ولا وسم -
كرم كرم - بالتحريك جوانمردي ومردمي وعزيزي
نقيض لوم (ع ابضرابا) فهو كريم وهم كرام وكرماء
ونسوة كرائم ويقال رجل كرم وهم وهي وهن كرم
ايضا على المصدر وكرام بالضم مثل كريم فاذا افرط
في الكرم قال كرام بالتشديد كرامون ج - والكرم
العنب - وكرم السحاب اذا جاء بالغيث ويقال
في التعجب ما اكرمه وهو شاذ - ويا مكرمان بفتح الراء
نقيض ملامان كارستة مكرمة اكرمه اي ناخرجه
في الكرم فغلبه فيه - وقرئ قوله تعالى ومن يهن الله
فما له من مكرم بفتح الراء اي اكرام وهو مصدر مثل
مخرج ومدخل كرم زيت - وجميل يقال رايت في
عنقها كرما حسنا من لؤلؤ - كرم تخصيص بسريره كرمة
بضم الراء بزرگی مكارم ج - ارض مكرمة زمين نيك
نبات والكرم كذلك قال الكسائي لم يجئ فعل
للمذكر الا حرفان نادران لا يقاس عليهما مكرم ومعون
وقال الفراء هو جمع مكرمة ومعونة اكرمه وكرمه
كالتعجب من تعجب تكرم كرم نمودن بتكلف اكرام
گرامي كردن تكريم مثله وبفرزندان كريم آوردن
والاسم الكرامة وهي ايضا كلاه پوش - استكرام
بزرگواري بدست آوردن - وچيزي نفيس گرامي
پيدا كردن وفي المثل استكرمت فاربط -
كردم كردم - كوتاه ستبر گردن وبدين كوتاه
ودويدن خركردن مثله -
كرزم كرزن - تبر زير كرزين با ستون

فيهما مثله -
كركم كركم - بالضم زعفران كركمة قطعة منه -
كزم كزم - بدندان پيش شكستن (ع ن ك ا)
كزم بفتحتين كوتاهي وستبري لب - وكوتاهي بيني
وانگشتان يقال فرس اكزم والانثى كزماء
كزوم بالفتح ناقه كه هيچ دندانش نمانده از پيري -
كسم كسم - بدست ماليدن و پاك كردن چيزي
خشك را (ع ن ك ا) كيسوم علف خشك بسيار
فيعل اي كاسم يقال تركيب لنا عما يعني من الكثرة -
ابو الكيسم كنيتي صاحب الفيل -
كشم كشم بفتحتين نقصان و خلقت وحسب
رجل اكشم نعت منه يقال اكشم جانبه وافيه و
احد الكشم اذا كان ابوه حرا وامه امة كشم انف
بن ني بريدن (ع ف ك ا) -
كظم كظم - خشم فرو خوردن رجل كظيم فرو خورنده
غيظ والكظوم فرو خوردن كظيم ايضا كاب ان كظوم
بالضم خاموش بودن (ع ن ك ا) والكظوم
باز ايستادن نشخوار يقال ارى الابل كظوما لا تجتر
كظم اي ساكت ولاول ويقال اخذت بكظمه اي
بمخرجه نفسه كظام ج - كظامة ... كظائم ج
چاه ... پهلوي يكديگر ... آب از چاه بچاه ...
وحفرة ... و ... ... -
... ... بيكان ...
كلم كلام - بالكسر ... ...
في ... ... الوحدا و اذا ... -

وکمعۃ الخرقۃ فلا یستنج - مکاعمۃ بوسہ دادن بلب
کما وکاعمہا اذا التقم فاہا فی التقبیل -
کلم - کلام - سخن با فائدہ یقع علی القلیل والکثیر
وقیل فی حد الکلام انہ صفۃ یتمکن بہا الحی من الاعلام
فی نفسہ تارۃ بواسطۃ الاصوات المقطعۃ وتارۃ
بواسطۃ الکتابۃ وتارۃ بواسطۃ الاشارۃ - کلمۃ
(ف اک) یک سخن کلم کلمات ج - کلمۃ بالفتح والکسر
وسکون ہ کذلک ثلث لغات مثال کبد وکبد -
وکلمہ دیگر قصیدہ تمام کلیم ہم سخن تکلیم کلام با
والتشدید سخن گفتن مثال کذبتہ تکذیبا وکذابا
ویقال تکلمت کلمۃ وبکلمۃ - وکالمتہ ای جاوبتہ -
ویقال کانا متصارمین فاصبحا یتکالمان ولا تقل
یتکلمان - وما اجد متکلما بفتح اللام ای موضع کلام
کلام بالفتح والکسر سخن گوے فصیح کلم بالفتح
خستگی متقدم کردن کلوم کلام خستگی ہا اقبال
... قولہ تعالی اخرجنا لہم دابۃ من الارض
... ایضا جراحت کردن کلمۃ اللہ
نام عیسی علیہ السلام -
... کلثم ... بالضم ... گوشت در دست وروے
... گوشت گرد اوردن روے امرأۃ مکلثمۃ
... ام کلثوم نام زنے -
کلم ... بالضم آستین الکمام کمۃ ج - کمۃ بالضم
... کماۃ ... شگوفہ ... ام
... ام ... اکل ... الثمر ...
... مل ... ...

وکممت ای اخرجت کما مہا - کمام کمامۃ بکسرہما
ایضا ما یکم بہ فم البعیر لئلا یعض - کممت الجب پوشیدم
سرخم را والقمت القمیص جعلت لہ کما - کمام بالفتح
گرد انام کم چند وہو اسم ناقص مبنی علی السکون
ولہ موضعان الاستفہام والخبر تقول فی الاستفہام
کم رجلا عندک نصبت ما بعدہ علی التمیز وفی الخبر
کم درہم انفقت ترید الکثیر خفضت ما بعدہ کما تخفض
برب الا انہ للتقلیل وہذا للتکثیر وان شئت نصبت
ما بعدہ وان جعلتہ اسما تاما شددت آخرہ وصرفتہ
فقلت اکثرت من الکم وہو الکمیۃ -
کوم کوم - کومۃ - برجستن اسپ و مانند آن
بر مادیان (ع ف اض ۲) کومۃ بالضم من تراب
مثل صبرۃ من طعام یقال کومت کومۃ اذا جمعت
قطعۃ من تراب ورفعت رأسہا - کوماء ناقۃ
بزرگ کوہان کوم بالضم گلہ از شتر کیمیاء بالکسر
اکسیر زر وسیم
... کہاہم - بالفتح کند لسان کہام کذلک
... کہام کاہل رجل کہام وکہیم مرد کلان سال
... کہام ایضا - اکہم بصرہ ای کل ورق -
... من ودین - بالضم اسے طعام من حبیس
... رستہ از گیاہ خشک ... رستہ کہ انبوہ
وکوتاہ و مرغول باشد ومنہ رجل کہم اللحیۃ -
... سطبر بانہ وپلنگ ویوز -
... چشم لغۃ یانیۃ -
کہمہ ... آنرا از جایش بارکرد (ع بفتحہما) الکہم

کیہم ـ پوصف بہ الملک والسلطان یقال ملک کیہم است عظیم۔
کرشیم ـ بالکسر جبر تو م بالضم سنگ نشان و پیدا بلند و در از و نام مرتبہ ہی عبد رہ ۔
کرشیمہ ـ تبیلہ بیابہ بن حزابہ بالتح من بنی سامتہ بن لوی ۔
کرسمہ ـ خموشیدن و سرنگون شدن ۔
کرشمہ ـ چہرہ کرشوم بالضم زشت رو ۔
کرضمہ ـ روباہ وی کشن گشت و برد شمن حملہ کرد
کسعوم ـ کرنبہ بر خرلغتہ حمیریۃ والمیم زائدۃ ۔
کشاجم ـ کعلا بوا نام شخصے ۔
کصوم ـ روگردانیدن و پشت دادن یا پیل مقصود بجائے بازگشتن کہ از انجا آمدہ بود (ع ف اض ۲) وکصم فلانا ای دفعہ بشدۃ ۔
کعسم ـ کجعفر گوریکا کلسعوم اللالی کعاسم وکعایم ج ۔ وکعسم او ہبار یعنی گریزان پشت داد ۔
کلثم ـ کزبرج خاک ۔
کلدم ـ کجعفر سخت کلدم کزنبور کوتاہ ۔
کلسمہ ـ بمعنی از ادائے حقوق و ننگ کردن و بہ دوی رفتن وکلسم الیہ قصد ۔
کلشمہ ـ بالفتح کندو چہرہ ۔
کلصمہ ـ گریزان رفتن ۔
کلمتہ ـ بالفتح زخم کاتم کصاحب نوعیست از سودان منسوب شاعریست مشہور از سودان ۔
کلثم ـ کجعفر بانگکان وسال خوردو کلان و مرد تیز

کلکامتہ ـ مثلہ ۔
کیہم ـ بالکسر پارلغتہ حمیریۃ ۔

فصل اللام

لاہم ـ لہیم ـ ناکس و بخیل لوم بالضم مصدر منہ (ع بضمہا) مالامتہ و لامتہ علی مفعلۃ و فعلا ای کذلک و یقال للرجل یا ملامان خلاف یا مکرمان ـ ملام بالام بالضم ملامتہ کہ عند ناکسان خواہد آلام کارے کردن کہ بآن ناکس خوانند لومتہ بالضم ساختگی آماج ـ و آنچہ از متاع خانہ بعاریت خواہند الذی آن لامتہ زرہ لام ج ۔ و یا کسین ایضا لئیم کذلک ـ استلام پوشیدن ۔
زرہ ملام بالتشدید زرہ وراسے مترع ـ لام نام مردے لوام بالضم پراسے رست کردہ تیر و بالضم لامت السہم الام وسہم لام ای علیہ ریش ـ و یقال لام بنشا الجرح و الصدع استوار کردم جراحت را و کفشیر کردم شکستگی را التام کفشیر گرفتن ۔ و ہم استوار کردن جراحت التیم لغتست منہ ۔ ملاامتہ سازواری و صلح کردن میان قوم و التام ایشان ای اتفقا ـ طعام ملائم سازوار و فی الحدیث لیتزوج الرجل لمتہ بالضم و التخفیف ای مثلہ و شکلہ والہاء عوض عن الہمزۃ لئیم بالکسر صلح و اتفاق میان دو کس و بالتلیین ایضا ۔
لثم لثم ـ زدن بر سوراخ بینی (ع ف اض ۲ و س ۲) ۔
لثم ـ لثم ـ بوسہ دادن (ع ک اف ۲) و بالکسر

ایضاً یقال لثمت فاها ای قبلتها و دهان بوسیدن
(منتهی الارب ۲) یقال لثمت المرأة تلثم لثما و لثمت
و لثمت اذا شدت اللثام و هی حسنة اللثمة و لثمة
شکستن سنگ سبل و خف ملثم الذی یصک الحجارة
و شکستن و خون آلود کردن سنگ سپل شتر را
ملثم خسته منه. لثم بالضم جمع لاثم. اللثام بالکسر
دهان بند.

لجم لجام. بالکسر لگام فارسی معرب و آنچه
بپوشد بجهت دهن بند زنان و فی الحدیث التقی ملجم
شدی لها. و یقال جاء فلان وقد لفظ لجامه
ای انصرف مجهوداً من الاعیاء و العطش [illegible]
ملجم نام مرد است.

لحم لحم گوشت لحمة اخص منها [illegible] لحوم و لحمان
با لضم [illegible] لحمة بالضم خویشی. و پیوند کردن [illegible] و چیز
ملحم [illegible] و گوشت صید که ازو باز خورانند
[illegible] و حرب بزرگ و الملحم الرجل [illegible]
[illegible] و فی المثال [illegible] بالضم [illegible]
[illegible] یعنی [illegible] گوشت [illegible]
رجل لحیم ای [illegible]
و چیزیا لحم جمیل ملاحم شد و دانش [illegible]
بالضم [illegible] گوشت [illegible]
گوشت [illegible]
و لحم بالکسر [illegible] گوشت [illegible]
ای [illegible]
[illegible] لحام گوشت [illegible]

و لحمت العظم اللحمة بالضم اذا عرقته. الحام ساکن
شدن ستور و کسی را بعوض کسی دشنام دادن
پیوند کردن جامه. و فی المثل الحم ما استدیت
ای تمم ما ابتدأته و آگوشت لپیار شدن مردم
و دانه آگنده شدن خوشه. گوشتش کردن
[illegible] یقال [illegible] الحرب [illegible]
کردن جراحت.

لخم لخم جمعی از یمن [illegible] بالام [illegible] ماهی
یقال له الکوسج

لدم لدم آواز [illegible] و جامه که بر زمین
[illegible] پیوند کردن جامه [illegible]
[illegible] (منتهی الارب ۲)
و فی الحدیث [illegible] الله [illegible]
[illegible] اللدم [illegible]
مثال خادم و خدم [illegible] و لکوط [illegible]
تلملمن زدن [illegible] و الندام [illegible] کردن
[illegible] زنان و نوحه [illegible] بالکسر پاره آ
و پیوند کردن جامه [illegible] گشته شدن [illegible]
[illegible] لپیار کردن پیر جامه و پاره زدن [illegible]
[illegible] لازم [illegible] علیه [illegible]
[illegible] ای [illegible] مرد احمق گران [illegible]
و [illegible] گوشت [illegible]
[illegible] جنبان
و القول [illegible] اللدم اذا اراد و التوکید [illegible]
ای دم تا هر شکم و خند باشکم لافرق بیننا.

لزم - لزوم - لازم بودن بجائے (ع ک ف ت س) وشگفت نمودن چیزے کسے را یقال لزمه الشیٔ ای اعجبه - الالزام ترغیب کردن کسے را یقال الزم ای اولع به فهو ملزم به ولازم گردانیدن -

لزم - لزوم - بالضم لازم بودن چیزے را (ع ک ف ت س) یقال لزمت الشیٔ ولزمت به ولازمته لزاما ولازمة - لزام ایضا لازم - ویقال صار کذا وکذا ضربة لازم لغة فی ضربة لازب - الالزام در گردن کسے کردن کارے را التزام دست بگردن زدن ویقال التزمه الشیٔ فالتزم - ویقال سبت السنة تکادون لزام مثل قطام لازم بالکسر نوعے از دست افزار سرزن گر وصیقل -

اللطم - لطم - طپانچه زدن (ع ف ک م) وفی المثل مرداشت - سوار لطمنی فانه امرأة لطمتها من بیت لاتکفوء - لطیم - چپ چپ پیدا روے وایضا پیشانی سپید ومنه یقال لطم الفرس بهو لاخو لطیم وخدنہ تالطم شد واللطمة وانکه پدر ومادر او مرده باشد - وشترچه سبیل ویدیه یقال انه سبیل اذا طلع سهیل اخذه الراعی وقال له اتری سهیلا والله لاتذوق عندی قطرة ثم لطمه وسجاه وسم اسپان یهان لطیمه شتر که بار و رخت عطر و بزازی برداشته باشد - وبازار عطاران لطیمة المسک طبلهٔ مشک ویقال باللطیمة ولاطمه فتلاطما -

التطام - بهم زدن موج -

لعثم تلعثم - الرجل فی الامر اذا تمکث تانی فقال الخلیل

تمکث عنده وتبصرہ -

لغم - لغام - بالضم کفک ودهان شتر لاغم گرد اگرد درون دهان وتلغمت بالطیب اذا اجعلته فی ملاغمک ویقال فی جواب قولک متی المسجد تلغموا به وهم یرثیت یعنی ذکره در اشتقاقه من الغم خبر کردا ملا غمهم به - قال الکسائی لغمت الخبر اذا اخبرت صاحبک بالشیٔ لا تستیقنه لغم - منه (ع ف تحها) -

لفم - لفام - بالکسر روے بند یقال لفمت المرأة وجهها بلفامها ای نقبته - ولفمته وتلفمت وتلفمت ای شددت اللثام - قال الاصمعی اذا کان النقاب علی الفم فهو الافام واللثام وقال ابوزید تلفمت تلفما اذا اخذت عمامة علی فیک شبه النقاب ولم تلغ بها ارنبة الانف ولا مارنه قال وبنو تمیم تقول فی هذا المعنی تلثمت تلثما فاذا انتهی الی الانف وغشیه فهو النقاب -

لقم لقم بفتحتین میانه راه لقم بالتسکین در اثر راه بستن (ع ف ض ۳) التقام فرو خوردن لقمه لقمتها بالکسر لقما وتلقمتها اذا ابتلعتها فی مهلة ولقمت غیری تلقیما والقمته - رجل تلقامة ای کثیر اللقم لقمان نام حکیمے -

لکم - لکم - پشت زدن (ع ف ض ۲) لکمته گلپچه بدست بازپرده لکام بالضم والتشدید کوهے بشام نام آبے بکہ -

لهم - لهم - چیز آورد - بزرگ کردن یقال لهمه شعثه ای اصلح فبین التفرق من امره و ...

قولهم ان دارکم لمومة ای تلم الناس وتربهم و خویشان
بخشش بود و یاران خود و منه قوله تعالی وتاکلون
التراث اکلا لما ای نصیبکم ونصیب صاحبکم قال
ابو عبیدة یقال لممته اجمع حتی اتیت علی آخره -
الماِم فرود آمدن یقال الم به ای نزل به - غلام
ملم نزدیک به بلوغ و فی الحدیث وان مما ینبت الربیع
ما یقتل حبطا او یلم ای یقرب من ذلک وگناه صغیره
کردن ومنه قول من قال (شعر) ان تغفر اللهم
فاغفر جما - وای عبد لک لا الما - لمم بفتحتین زلت
ونزدیکی بگناه قوله تعالی الذین یجتنبون کبائر الاثم
والفواحش الا اللمم ولوسه از جنون رسیدن ملموم
ای به لمم ای جنون - لمة ایضا الجنون یقال اصابته
من الجن لمة وهو المس وچیزی اندک ویقال
اعیذه من حادثات اللمة فیقال هی الدهر وانشد
وانشد الفراء (شعر) علی صروف الدهر او دولاتها
یدلننا اللمة من لماتها لمة واقعة ونازلة کلها
بمعنی لمات ج - عین لامة چشم زخم یقال اعیذه
من کل هامة ولامة - لمة بالکسر موی پیچیده لمم ج
لمام کذلک ویقال رتمة لما یعنی گاه گاه ململة
الفیل خرطومه - وکتیبة ململة وملمومة مجتمعة
مضموم بعضها الی بعض صخرة ملمومة وململمة
مستدیرة صلبة - یلملم والملم میقات اهل یمن است
لم نه وهی حرف نفی لما مضی وهی جازمة تقول لم
یفعل ذلک ترید انه لم یکن ذلک الفعل منه فیما
مضی من الزمان وکذلک لا ولن حرفان للنفی الا

ان لم نفی لقولک فعل ولا نفی لقولک یفعل ولم
یقع الفعل منه وما نفی لقولک هو یفعل اذا کان
فی حال الفعل ولن نفی لقولک سیفعل - ولما ایضا
حرف الجزم والم والما کذلک ولما اصله لم وما وهی
نفی لقولک قد فعل تقول للرجل قد مات فلان فیقول
لما یمت وهو بمعنی موقع لم یقال اتیتک ولما اصل
الیک ای لم اصل الیک وقد تغیر هذا وعن معنی
لم فیکون جوابا وسببا لما وقع ولما لم یقع تقول
ضربته لما ذهب ولما لم یذهب وقد یختزل الفعل
بعده تقول قاربت المکان ولما ترید ولما ادخله
ولا یجوز ان یختزل الفعل بعد لم واما قوله تعالی
وان کل لما لیوفینهم بالتشدید قال الفراء اصله
لمن ما فلما کثرت فیه المیمات حذفت منها واحدة
وقرا الزهری لما بالتنوین ای جمیعا ویحتمل ان یکون
اصله لمن من فحذفت منها احدی المیمات وقول
من قال لما بمعنی الا فلیس یعرف فی اللغة - لم
چرا وهو حرف یستفهم به تقول لم ذهبت والاصل
لما فحذفت الالف قوله تعالی عفا الله عنک لم اذنت
لهم وتدخل الهاء علیه فی الوقف فتقول لمه -
لوم - لوم نکوهیدن (ع ف اض م) لومة کذلک
ملامة نکوهش ملاوم ج - یقال لام ولوم شدد ایضا
للمبالغة فهو ملوم وذلک لائم لوم ج - لائمة نکوهی
نکوهش لائمة کاری است ملامت ناک ورزیده آلامة
سزاوار ملامت شدن و ملامت کردن فی المثل
رب لائم ملیم - ویقال استلام الرجل الی الناس

ای استقم - ملاوه تبدیگر را نگریستن تلاوم کذلک
تلوم انتظار و درنگ - رجل لومة بالضم ای ملوم ولومة
مثال همزة نکوهیده مثل همزة وهمزاة الاول مفعول
والثانی فاعل - لام الانسان شخصه - واللام حرف
من حروف الزیادة وهی علی ضربین متحرکة وساکنة
فاللامات المتحرکة ثلث لام الامر للغائب کقولهم لیقم
زید بالکسر - وربما امروا بها المخاطب وقرئ فبذلک
فلتفرحوا بالتاء خطابا وقد یجوز حذف لام الامر فی الشعر
کقوله (ع) لک الویل حر الوجه او یبک من بکی - اراد
لیبک وکذلک لام امر المواجهة کقوله (شعر) قلت
لبواب لدیه دارها تیذن فانی حموها وجارها -
اراد لتاذن فحذف اللام وکسر التاء علی لغة من
یقول انت تعلم - ولام التوکید وهی علی خمسة اضرب
منها لام الابتداء کقولک لزید افضل من عمرو
ومنها التی تدخل فی خبر ان المشددة والمخففة کقوله تعالی
ان ربک لبالمرصاد وان کانت لکبیرة - ومنها
التی تکون جوابا للو ولولا کقوله تعالی لو تزیلوا لعذبنا
الذین کفروا - ولولا انتم لکنا مومنین - ومنها التی
تکون فی الفعل المستقبل المؤکد بالنون کقوله تعالی
لیسجنن ولیکونا من الصاغرین - ومنها لام جواب القسم
وجمیع لامات التوکید تصلح ان تکون جوابا للقسم
کقوله تعالی وان منکم لمن لیبطئن فاللام الاولی للتوکید
والثانیة جواب لان القسم جملة توصل باخری
وهی المقسم علیه لتوکید الثانیة بالاولی ویربط بها
بین الجملتین بحرف ان المکسورة المشددة واللام المفتوحة

وبها یعنی واحدا کقولک والله ان زیدا لخیر منک
ووالله لزید خیر منک فقولک والله لیقومن زید
اذا ادخلت اللام القسم علی فعل مستقبل ادخلت فی
آخره النون شدیدة او خفیفة لتاکید الاستقبال
واخراجه عن الحال لا بد من ذلک وبحرف ان المخففة
المکسورة وما وبهما ینفی کقولک والله ان فعلت
ووالله ما فعلت وبحرف لا کقولک والله لا افعل
ولا یتصل الحلف بالمحلوف الا باحد هذه الحروف
الخمسة وقد تحذف وهی مرادة - والثالث لام الاضافة
وهی علی ثمانیة اضرب منها لام الملک کقولک المال
لزید - ومنها لام الاختصاص کقولک اخ لزید ومنها
لام الاستغاثة کقول الشاعر (شعر) یا للرجال
لیوم الاربعاء اما ینفک یحدث لی بعد النهی طربا
واللامان جمیعا للجر لکنهم فتحوا الاولی وکسروا الثانیة
للفرق بین المستغاث به والمستغاث له وقد یحذفون
المستغاث به ... یا للماء وبالکسر ای یا قوم للماء
ادعوکم فان عطفت علی المستغاث به بلام اخری
کسرتها لانک قد امنت اللبس بالعطف کقول الشاعر
(شعر) یا للکهول وللشبان للعجب - کقول الآخر
یا لبکر انشروا لی کلیبا قال بعضهم اصله یا آل بکر
... بحذف الهمزة - ومنها لام التعجب مفتوحة
کقولهم یا للعجب ای یا عجب احضر فهذا اوانک -
ومنها لام العلة بمعنی کی کقوله تعالی لتکونوا شهداء
علی الناس ای لکی تکونوا وضربته لیتادب ای
لکی یتادب - ومنها لام العاقبة کقول الشاعر

(ع) فظلت تعذ والوالدات مثالها ـ اى عاقبته ذلك ـ ومنها لام الجحد ولا تصحب الا النفى كقوله تعالى وما كان الله ليعذبهم اى لان يعذبهم ـ ومنها لام التاريخ كقولك كتبت لثلث خلون اى بعد ثلث من الشهر ـ واما اللامات الساكنة فعلى ضربين احدها لام التعريف فلسكونها ادخلت عليها الف الوصل ليصح الابتداء بها وسقطت الالف بالوصل كقولك هو الرجل ـ والثانى لام الامر اذا ابتدأت بها كانت مكسورة وان ادخلت عليها حرفا من حروف العطف جاز فيه الكسر والتسكين كقوله تعالى وليحكم اهل الانجيل ـ

لهم ـ لهم ـ فرو خوردن (ع ك ا ف ۲) لهوم بالفتح ناقهٔ شير ناك ـ ومرد سخى ـ واسپ نيكو لهام لشكر بسيار لهيم سختى ام اللهيم كذلك ـ فرس لهم مثال خضم اسپ گذرنده از اسپان وشگرف ـ ومرد بسيار عطا وقول الشاعر (ع) لاهم لا ادرى وانت الدارى يريد اللهم اى يا الله والميم المشددة فيه عوض من ياء النداء لان معناه يا الله ـ تلهم بالفتح موضعى الهام در دل افگندن ـ وانچه در دل افگند خداى تعالى يقال الهمه الله ـ واستلهمت الله ـ التهام همه شير پستان را خوردن بچه

لهجم ـ طريق لهجم ـ بالفتح راه فراخ كوفته ـ وقدح [illegible] [illegible] ـ

لهذم ـ لهذم ـ [illegible] سنان برنده روان لهاذم ج ـ

لهزم ـ لهزمة ـ وتاميختن سپيدى با سياهى موى يقال لهزم الشيب خديه اى خالطهما ـ لهزمتان بكسرتين دو تندى زير گوش لهزمة يكى لهازم ج ـ

لهم بفتحتين ناهموارى درشى ـ

لجاسم ـ رگنه باسته وادى تلك تلجم بالضم ج ـ

لجم جفر شتر فراخ شكم ودراورشتى زن رونج

لسم بفتحتين از درماندگى خوشيدن نه از دانائى (ع ف اض ۲) والسمه حجته اى لقنه والسم الشئ اى طلبه استلسمه مثله والسم الطريق اى الزمه اياها فلسمه بالكسر لزمه وما السم لسانا اى ما ذاق شيا وما السمته اى ما اذقته ـ

لضم سختى كردن وستيهيدن (ع ف اك ۲) ـ

لغم بفتحتين لعاب ـ

لعذمة ـ درنگ كردن لعذمو ـ يعنى وما لعذمنا شيا اى ما اكلناه ـ

تلعثم ـ فى امره در كار خود درنگ كرد ـ

لغذمى وستغاذم ـ بسيار خورنده ـ

لهاسم ـ رگنه باسته وادى [illegible] لهاسم كقنفذ يكى ـ

لهم ـ بالكسر اشتقى ومانند شدن كسى كسى را در قد وشكل وخلقت [illegible] الا ـ بيجهت ليسال بحر عمان لهمدن بالفتح [illegible] درون وقد يسقط نونه وفيه بارذ ريه تقا وم الهموم كث كثيرة المنافع عظيمها ـ

فصل المیم

موم ـ موم ـ بالضم شمع و روغن عسل ـ و برسام یقال میم الرجل فهو مموم ای مبرسم ـ ماۃ نام حرف میم یکے از حروف هجا ـ

مهیم ـ مهیم ـ بسکون الآخر کلمۃ استفهام یعنی چیست حال تو و کار تو ـ

ہلم ـ بفتحتین مرد فرومایه ـ

میمۃ ـ بالکسر ناحیه است باصفهان والمیم من حروف المعجم ـ

فصل النون

نام ـ نامۃ ـ آواز یقال اسکت الله نامته و نامّته بالتشدید ایضاً ای نغمته وصوته نئیم ناله زدم (ع ف اک ۲) و آواز دادن کمان و شیر ـ

نجم ـ نجوم ـ ستارگان ـ برآمدن نبات و ستاره و دندان و شاخ (ع ف اض ۲) و پدید شدن بمذهب و خارجی و یقال نجمت ناجمت بموضع کذا ای نجمت ـ و فلان منجم الباطل والضلالۃ بفتح المیم والجیم ای معدنه ـ منجم بالکسر آهنے که در دو زبانه ترازو باشد ـ نجم ستاره ـ و نبات بے ساق قوله تعالی والنجم والشجر یسجدان و اسم علم پروین و در وی الف و لام لازم باشد قوله تعالی و بالنجم هم یهتدون و یقال طلع النجم و اصل یقال لیس لهذا الحدیث نجم ای اصل و وقت معین و منه سمی المنجم یعنی وقت شناس و ستاره شناس ایضاً انجام و اشدن آسمان از ابر یقال انجمت السماء ایا ام انجمت و رفتن سرما و باران تنجیم وقت و ستاره شناسی کردن ـ و پاره پاره گزاردن وام را نجمۃ نوعے از گیاه ـ

نحم ـ نحیم ـ رخیدن و تنحنح کردن (ع ف اک ۲) فهو نحام نعت منه و ایضاً مرغابی سرخ و نام بچه ـ

نخم ـ نخامۃ ـ بالضم آب بینی و دماغ و تنخم اسے تنخع ـ

ندم ـ ندم ـ ندامۃ ـ بالتحریک پشیمانی (ع س اف ۲) تندم مثله و فی الحدیث الندم توبۃ اندام پشیمانی دادن ندمان بالفتح پشیمان نادم کذلک ـ ندیم حریف شراب ـ و همنشین بزرگان ندمان مثله و جمع الندیم ندام و جمع الندمان ندامی والمرأۃ ندمانۃ ـ منادمۃ مصدر منه و هو مقلوب مدامنۃ کالقسی من القوس و جذب و جبذ و ما اطیبه و ایطبه واحد ـ و حادی و ما اشبهها کثیر من کلامهم

نسم ـ نسیم ـ باد نرم (ع ف اک ۲) یقال نسمت الریح نسیما و نسمانا ـ نسم اول باد که وزیدن گیرد و فی الحدیث بعثت فی نسم الساعۃ اے حین ابتدائت و اقبالت او انها ـ نسمۃ بفتحتین دم و تاسه نسم ج ـ و فی الحدیث تنکبوا الغبار فمنه تکون النسمۃ و مردم تنسم نفس زدن ـ و دم فرو کشیدن و فی الحدیث لما تنسموا روح الحیوۃ ای وجدوا نسیمها ـ و تاسه اسے شامه ـ نسم بکسر السین چل شتر و پل شتر مرغ و یقال من این شماسه ای دهشک ـ

نشم تنشیم سر گنده گردانیدن و بوے گرفتن
گوشت ویقال بدی نشمک ۲ بوے ناک است
از جنبش وجزآن - و درکار بد شدن مردم منه
قولهم نشم الناس فی عثمان رضی الله تعالی عنه
نشم بفتحتین درخت که ازوے کمان سازند
وخال خال شدن پوست گو وجزآن (ع ج ل
ف م) وهو قلب نمش تو نشمک ۲ ای فیه نقط
بیض وسود نشم نام زنے عطاره وفی المثل اشأم
من عطر منشم و دانه بلسان نیز

نظم - النظم شعر و رشته مروارید گروه بسیار از ملخ وستاره
سه گانه از جوزا و در کشیدن جواهر در رشته و پیوستن و در بند
تنیدن و بیت ادن (ع ج ون ک ب) تنظیم مثله نظام بالکسر رشته مروارید
انتظام درکشیده در رشته شدن ویقال طعنه فانتظم
ای اختله وانتظمت الدجاجة اذا صار فی بطنها بیض

نعم نعمة بالکسر دست ودسترس ونیکی وناز
ومال ومنت وانچه کرده شود از نیکوئی در حق
کسے نعمی بالضم والقصر کذلک وان فتحت مددت
فقلت نعماء نعیم کذلک ویقال ان فعلت ذلک
فبها ونعمت ای نعمت الخصلة نعم وبئس یعنی نیک است
وبد است وهما فعلان ماضیان لا یتصرفان
تصرف سائر الافعال لانهما استعملا للحال بمعنی
الماضی وفی نعم اربع لغات نعم بالفتح والکسر مع
سکون ۲ نعم بکسرتین وفتح الاولی تقول نعم الرجل
زید ونعمت المرأة هند ونعمت المرأة هند فالرجل
فاعل نعم وزید مرفوع اما بان یکون مبتدأ قدم علیه

خبره او بان یکون خبر مبتدأ محذوف کانک قلت
نعم الرجل قیل لک من هو فقلت هو زید واذا قلت
نعم رجلا کانک قلت نعم الرجل رجلا لان فاعل نعم
وبئس لا یکون الا معرفة بالالف واللام او ما یضاف
الی ما فیه الالف واللام وقد یدخل ما علیه فتسکن
بین الساکنین کقوله تعالی فنعما هی وان شئت
حرکت العین بالکسر وان شئت فتحت النون مع
کسر العین تقول غسلته غسلا نعما تکتفی بما عن
صلته ای نعم ما غسلته نعم بالضم نام زنے و تازگی
وخرمی ونیکوئی خلاف بؤس یقال یوم نعم ویوم
بؤس والجمع انعم وابؤس نعومة نرم و تازک
شدن (ع ج بفتحها وفتح کسر اف م و فتح کسر ا و ضم ۲)
مرکب من بابین مثال فضل یفضل و ع ج کسرهما
وهو شاذ نعمة بالفتح تنعم ویقال انعم و ناعمه
تنعم رجل منعام بالکسر ای مفضال ویقال اینت
ارض فلان تنعمنی اذا وافقته ویقال انعم الله
علیک من النعمة وانعم الله صباحک من النعومة
وانعم له ای قال له نعم وانعم ای زاد وانعم الله بک عینا
ای اقر الله عینک وکذلک نعم الله بک عینا نعمة
بالضم مثل غلم غلمة ونزه ونزهة ونعمک عینا نعمان
ایضا نام مردے وهو نعمان بن المنذر ملک العرب
ونسب الیه شقائق النعمان لانه حماه نعم بالتحریک
چهارپایه واحد الانعام وهی المال الراعیة
واکثر ما یقع هذا الاسم علی الابل قال الفراء هو ذکر لا یؤنث
یقولون هذا نعم وارد ویجمع علی نعمان مثل حمل

وتشاران دال لعام تذکر وتونث قال اللہ تعالیٰ نسقیکم مما فی بطونہ وفی موضع مما فی بطونہا وجمع الجمع اناعیم ویراد بہ التکثیر فقط لان جمع الجمع اما ان یراد بہا التکثیر اوالقصر وبہا نعم بفتحتین وسکون الآخر آری وہو حرف التصدیق وجواب الاستفہام وربما ناقض بلی اذا قال لیس لی عندک ودیعۃ فقولک نعم تصدیق لما قبلہ وبلی تکذیب وبکسر العین لغۃ فیہ نعام بالفتح شتر مرغ وہو اسم جنس مثل حمام نعامۃ یکے وہو یکی ونیشہ وایضاً چوب بر پہنائی سرچاہ ویقال شالت نعامتہم ای تفرق جمعہم ونشان کہ در راہ نصب کنند نعام کذلک وایضاً موضع نعائم منزل من منازل القمر نعامۃ نام مردے والجنابہ نعامۃ پشتہ مردے پنہان العین قرتہا ویقال نعمۃ عین ونعم عین بالضم فیہما ونعام عین ونعامۃ عین بالفتح فیہما ونعمیٰ عین کلہا بمعنی ای افعل ذلک کرامۃ لک وانعام انیکی نعامی بالضم باد دست راست ویقال نعامک بمعنی فہمارک نعمان الاراک بالفتح نام وادیے ویقال نعم بہما حاکلمۃ تحیۃ کانہ من نعم ینعم بکسر العین فیہما تنعیمۃ ونعیم موضعے بمکہ انعیم بالضم موضعے۔

نغم۔ نغم۔ بالفتح سخن آہستہ (ع بفتحہا و ف ا ک ۲) یقال انسکت فما نغم بحرف وما تنغم نغمۃ آواز۔

نقم۔ نقم۔ عتاب کردن برکسے (ع ف ا ک ۳) ویقال ما نقمت منہ الا الاحسان ونقمت بالکسر لغۃ فیہ وناپسند داشتن کار انتقام کینہ کشیدن نقمۃ ک ۲

اسم فیہ نقمات نقم جمع مثال کلمات وکلم نقمۃ بالکسر مثال کلمۃ کذلک والجمع نقم ک ا ف ۲ مثال نعمۃ ونعم ویقال فلان میمون النقیمۃ وہو اسم النقیبۃ ناقم نام مردے ناقمۃ زنے۔

نمم۔ نمم۔ سخن چینی کردن (ع ف اض ۲ اوک ۲) والاسم النمیمۃ وایضاً نفس وحرکت یقال اسکت اللہ نامتہ ای ما ینم علیہ من حرکتہ ونفسہ وقد یہمز فیجعل من النئیم نمّ نمام ایضاً گیاہے خوشبو تنمیم نقش کردن وآراستن جامہ ثوب منمنم نمنمۃ بکسر تین سپیدی کہ بر ناخن افتد نمی پشیز والدرہم الذی فیہ رصاص اونحاس ویقال ما بہا نمی ای احد۔

نوم۔ نوم۔ خواب وخواب شدن (ع ک ا ف ۱) علی الاصل وتصریفہ نام ینام فہو نائم والجمع نیام وجمع نائمۃ نوم علی الاصل ونیم علی اللفظ ویقال نمت واصلہ نومت بکسر الواو فلما سقطت لاستثقال الحرکۃ علیہا نقلت حرکتہا الی ما قبلہا وکان حق النون ان تضم لتدل علی الواو الساقطۃ کما ضمت القاف فی قلت الا انہم کسروا فرقا بین الساقط المضموم والمکسور والمفتوح واما کلت فالکسر والتدل علی الیاء الساقطۃ وعلی مذہب الکسائی القیاس مستمر لانہ یقول اصل قال قول بضم الواو واصل کال کیل بکسر الیاء والامر منہ نم بضم النون مثل خاف یخاف خف ویقال یا نومان لکثیر النوم ولا تقل رجل نومان لانہ یختص بالنداء ا ناٰمۃ تنویم بخواب کردن وخواب انیدن ویقال اخذہ نوام بالضم ہو اسم الموضع

تنادم خویشتن خوابیده نمودن ویقال نام ونمتہ فتنتہ ای غلبتہ ونامت السوق ای کسدت و نام الثوب ای اخلق واستنام علیہ ای سکن و اطمأن الیہ رجل نومتہ بالضم مرد بے اعتبار مغفل ورجل نومتہ مثال ہمزۃ بسیار خواب منامتہ جامۂ خواب وجامۂ خواب وبستر ودکان وفلان حسن النیمتہ مثل الجلستہ لیل نائم شب آرمیدہ وہو فاعل بمعنی مفعول فیہ کیوم عاصف۔

نہم نہمتہ رسیدن ہمت وچیزیست وحرص نمودن یقال نہم بکذا مجہولا فہو منہوم ای مولع بہ وفی الحدیث منہومان لایشبعان منہوم بالمال ومنہوم بالعلم ونہم نہیم (ع ک اف ۳) لغتہ فی نحم نحم ای زحیر نہمم بفتحتین نیک اشتہا آوردن بطعام (ع ک اف ۳) نہم نہیم راندن وزجر نمودن در راہ ستور (ع بفتحتا) (وف اک ۳) منہام ستور کہ براندن جلد رو ونہم ایضاً الحذف بالحصیٰ ونحوہ نہیم ایضاً مثل نحیم ونہیم وہو صوت الاسد والفیل ع بفتحتا یقال نہم الفیل ینہم نہما ونہیما نہامی بالفتح آہنگر نہام بالضم نوعے از مرغان۔

ہیم ہیم۔ بالکسر تودہ ہائے ریگ کہ از وزیدن باد شود وپوستین کہنہ ودریختے۔

اتہم۔ فلان یقول سوء یعنی بہان پند زبانی گویا شد کانہ افتعل من تہم۔

انہم [illegible] گویا شد (ع ف اک ۳) اتہم مثلہ

[illegible] نہم۔ [illegible] چہرہ خیز منہا علما [illegible]

نیہمان۔ نام شخصے نیہمان دہی است بہمدان۔

نرم سخت گزیدن (ع ف اض ۲) منرم بالکسر دندان نیم کامیر رستہ شدہ قالہ ابن عباد واصفوا فی الکل بالباء الموحدۃ۔

نصمہ۔ پیکر کہ پرستیدہ شود۔

نضم۔ گندم کلان واندکے سپیدے۔

نکمتہ۔ بالفتح ضیخ وسخت ستیہت۔

فصل الواو

مواکم۔ مواکمتہ۔ ای موافقت ومباہات وفی المثل لولا الوئام لہلک الانام۔

وثم۔ وثیم۔ کوفتن وشکستن ودویدن (ع ف ا ک ۲) نحتا بثیتم شدید الوطاؤ وثیم الارض ای بدیعتہا وثیمتہ علفتہ وطعام گرد کردہ وسنگ ویقال ثم لہا ای اجمع وثامتہ بالفتح گوشت آگندہ شدن ع بضمہا وثیم نعت منہ۔

وجم۔ وجوم۔ خاموش شدن از اندوہ وخشم (ع ف ا ک ۲) یقال مالی اراک واجما ویقال لم اجم عنہ فزعا ای لم اسکت عنہ یوم وجیم ای شدید الحر وبالحاد ایضا وجمتہ بالتحریک عار وبالتسکین بر کے درافتادن درخوردن وجم بالتحریک نشان درراہ ہا صحرا وچاہ ج۔

وحم۔ وحام۔ بالکسر من الدواب ان تستعصب عند الحمل وقد وحمت بالکسر وگرایش شدن زن آبستن وحام بالفتح کذالک وحم بفتحتین بمصدر (ع

[illegible]

وحمى ولا تجل ويقال وخمت وخمة اى قصدت
قصده توخيم ارزو انبردن آبستن دادن از طعام
و هيج كردن۔
وخم۔ وخم۔ بالتسكين وك ۲ وخيم اى ثقيل وخام
بالكسر او خام ج وخامة وخومة گران سنگ شد ناگوار
شدن عج بضمها يقال واخمنى فرخمت شئى وخيم
اى وبى و بلدة وخمة وخيمة اذا لم توافق ساكنها
اتخام گران وناگوار شدن طعام وجزان اتخم
كذا اكساتخمة (ص اف ۲) على يا ذكر فى وقاة ناگوار
تخمه تخما شدن ج - وتخم الرجل واتخم من الطعام واتخمه
الطعام واصله اوخمه على افعله وطعام متخمة بالفتح
واصله موخمة وتقول العامة تخمة بالسكون ايضا۔
وذم۔ وذم۔ دوال گوشه دلو وذمة يكى
وذمت الدلو اى انقطع وذمها (ش ك اف ۱)
وگوشت ها و آذنهاى رحم شتر كه از ولادت بازدارد
وتوذيم علاج كردن آن وكردن بند ساختن
سگ را وافزون شدن يقال وذمت على الخمسين
اى زدت عليها وذام بالكسر شكنبه و روده و وذمة
شكمبه مثل ثرة وثمار وفى حديث على رضى الله تعالى عنه
لئن وليت بنى امية لانفضنهم نفض القصاب
الوذام التربة اى ابدام واجب كردن حج بر خويشتن
وذيمة هديه بيت الحرام كعبه وذائم هدايا۔
ورم۔ ورم۔ بشتبين آماس ج بكسرها وهو
شاذ وتورم مثله اوارام ج توريم متعدا فيه وبنى
بربا كردن از تكبر وورم انفه اى غضب قاله

است ورم۔
وزم۔ وزمة۔ بروست و را افتادن درخوردن
وزيم و زيمة گوشت خشك سوسمار وبلخ وجزان
وزيم ايضا تره وسبزى گرد كرده رجل وزيم مرد
بسيار گوشت رجل متوزم اى شديد الوطء۔
وسم۔ وسم۔ وسمة۔ نشان كردن وداغ كردن
(ج وت اك ۲) والهاء عوض عن الواو وسمة بك ۲
وسكونه يعنى رنگ ابروست وموسم اذا امرته
قلت توسم وسمى باران نخستين بهار ارض موسومة
زمين وسمى يافته وتوسم علفت وسمى جستن توسم
بكسر السين جاى گرد آمدن هنگام حج وغير ج
توسيم بموسم حاضر شدن يقال وسموا وتوسموا
كما يقال عيدوا فى العيد ميسم بالكسر آهن داغ
وجمال وزيبائى يقال امرأة ذات ميسم مياسم ج
على اللفظ ومواسم على الاصل وفلان وسيم اى
حسن الوجه والسيما وقوم وسام وامرأة وسيمة
ونسوة وسام وسام وسامة بالفتح فيهما مصدران
ع بضمهما و واسمت فلانا فوسمته اى غلبته بالحسن
اتسام خود را به نشانى مخصوص كردن وفلان
يتسم بالخير وقد توسمت فيه الخير اى تفرست۔
وشم۔ وشم۔ نقش ونگار وشام بالكسر ج ونام
شجرى يقال له وشم اليمامة ودستها بسوزن
افگندن ونقش كردن (ع ف اك ۲) واستوشمه
اى سأله ان يشمه وفى الحديث لعن الله الواشمة
والمستوشمة ويقال ما عصيته وشمة اى كلمة

وما اصابتنا العام وشمة اى قطرة وبينهما وشيمة اى
عداوة واوشم البرق لمع واوشمت الارض ظهر نباتها
واوشمت فيه اى نظرت فيه -
وَصم - وَصْم - شگاف وشگاف چوب بے جدائی
يقال بهذه القناة وصم ويقال وصمت الشئ اذا
شددته بسرعة وعار وعيب يقال ما فيه وصمة
توصيم شكستن اندامها وگرانی وكاہلی ويقال وصمته الحمى
وضم - وضم - بالتحريك تختہ كہ بروے گوشت
نہند يا بوريا ومانند آن وضم ... (صح ف ا
ك ۲) يقال وضمت اللحم ... اى وضعته على الوضم
واوضمته اى جعلت له وضما - واوضمته اى ...
ويقال الحى وضمة واحدة اى ...
وضمة وضيمة يك گروه مردم از دويست تا
سه صد عدد - وگروہے اندک كہ بر گروہے نزول
كنند يقال وضم بنو فلان على بنى فلان اذا حلوا
عليهم - وضيمة من الطعام مثل وشيمة من الكلاء
وطعام ماتم واستوضمت الرجل اى ظلمته - وتوضم
الرجل المرأة اذا وقع عليها -
وغم - وغم - كينه او غام ج - وخبر غير يقين ...
كيفے ... (صح ف ا ك ۲) وغم عليه بالكسر ...
وتوغم ... افتاد -
وقم - وقم - ... وبازداشتن كسے را
از حاجت - و ... باز گردانيدن (صح ف ك ۲) وقم
... وقم ... ... بر گردانيدن يقال
وقم ... مرالعدو ... اوثقه ... گرينه

پیچانک گرس ۱۲

وكم - ... وكمت الارض اى وطئت واكل
نباتها ... وكمت بالكاف
وكذلك ... الوكم ... وتوكمت الصيد قتلته - وفلان
... كلامى اى ... وليمه - واكم ... ودبغه -
وكم ... وكمه الامر اى حزنه -
وكمت الارض ... وكمت اى وطئت -
ولم - ... وقاء ... فى الحذر
اذا ...
وهم - ... ... ديدن و ...
(صح ... ا ك ...) -
... الى ... كردن ... باب
(... ا) ... من ... ال ...
... آن (صح ف ا ك ۲) توهم گمان
بردن ايهام توهيم بگمان افكندن ويقال اوهم
من الحساب مائة اى اسقط - واوهم من صلوته ركعة
اى ترك - واوهم الشئ اذا تركه كله - اتهام تهمت
نهادن ... التهمة ... ۲ ... فيه واصل التاء
فيه واو على ما ذكر فى وكل - ويقال اتهمت اتهاما
مثل ... اتهام شاه يقال قد اتهم الرجل
اذا ... ... اشتر ... و ...
... ويقال الا ... من كذا اى لا ... -
ودم - بالفتح ... وبطن من كلب فى ...
... وبرى بن بلى فى قضاعة -
وطم - ... (صح ف ا ك ۲) ووطم ... الستر ارخاه
الوطمة ... بالفتح الغوث -

وشم ستیغے که در کوه مخالف همگی رنگ آن باشد
وعالم ج - ووشم الهيار که عذو ورشت قال لبا
ابغی وشم عمصبا حا ومسا و ظلاما -
ویمه - بالفتح تہمت وسخن چینی و شہریست بطبرستان
وکورة است باندلس ای هی ویمیة -

فصل الهاء

هتم - هتم - بالفتح شکستن دندان از بن (ع ف ا ک ۲) یقال ضربه فهتم فاه تهتم لازم منه - هتم بالتحریک شکسته شدن دندان پیشین (ع ک ا ف ۲) اهتم شکسته منه ونام مردے هتامة بالضم شکسته وافتاده هر چیز
هثم - هثم له من ماله شیئا یقال هثم (ع ف ا ک ۲) هیثم چوزهٔ عقاب - وریگ توده سرخ - ونام مردے
هجم - هجوم - درآمدن بر کسے یا چیزے ناگاه (ع ف اض ۲) ویقال هجم الصباح وهجم الشتاء وهجمت عینه ای غارت - هجم قدح بزرگ - وهجم شیر دوشیدن - وویران کردن خانه را تهجیم باد که خانه را ویران کند - وانهجمت عینه ای دمعت - هجمة گلهٔ شتر از چهل تا بیشتر وهنیدة صد شتر هجیمة اللبن والصیف سختی سرما و گرما هجیمة شیر که درمشک نو ریزند ثم تشربه ولا تمخضه وقیل ما لم یترب هیجانة بالیاء وضم الجیم مروارید بزرگ - ونام زنے -
هدم - هدم - ویران کردن (ع ف اک ۲) تهدیم مبالغة فیه - انهدام تهدم ویران شدن وتهدم علیه من الغضب ای اشتد غضبه - هدم بالکسر جامهٔ خلق اهدام ج - مهدوم شیر خفته وسطبر شده هدم بالتحریک آنچه از کرانهٔ چاه فرود ریده باشد ویقال دماؤهم بینهم هدم ای هدر و هدم بالسکون ایضا - هدمة یک دفعه باران ناقه هدمة سخت گشن خواه وقد هدمت الناقة بالکسر هندم بادام واندازه وهو معرب -
هذم - هذم - چپیدن - وبشتاب خوردن (ع ف ا ک ۲) سیف هذم بالکسر تیغ بران هذام کذلک هیذام بالیاء دلیر -
هذرم - هذرمة - بشتاب خواندن یقال هذرم ورده وکذلک هذرم فی الکلام -
هرم - هرم - بالتسکین گیاہے از شور یا هرمة یکے بیهرام شتر که آن گیاه خورد وابل هوارم ابن هرمة شاعرے هرم بالتحریک کلان سالی (ع ک ا ف ۲) اهرام مثله منه فهو هرم وقوم هرمی هرم ایضا نام مردے ویقال لم یترک هرمے ای نفسک وعقابک - هرمان بالضم هوش وعقل یقال ماله هرمان - وفلان یتهادم خود را خرف وپیر مینماید هرمان بفتحتین بنائی در مصر یقال بنی الهرمان والنسر فی السرطان - وترک اهشاؤهم
هرثم - هرثمة - شیر - ونام مردے -
هرشم - هرشم - بالکسر والشد والمیم سنگ نرم وکوه نرم هرشمة گوسپند شیرناک -
هزم - هزمة - مغاکے سینه وسیب هزم الضروع بالکسر یعنی سینها سے شیر وق آن گیاه بلیست

تہزّم شکستہ شدن یقال تہزّم السقاء اذا یبس
فتکسّر۔ ہزم ہزیمۃ شکستن لشکر را (ع ف ک ۲)
انہزام لازم منہ۔ ہزمیۃ چاه۔ اہتزام آواز رفتار
اسپ۔ و گاه بریدن گوسپند۔ ہزیم الرعد آواز
رعد و منہ تہزّم الرعد۔ غیث ہزم ک ۲ باراں کہ
نہ ایستد۔ ہزام نوعے از لعب۔

ہشم ہشم شکستن نان خشک (ع ف ک ۲)
یقال ہشم الثرید و منہ سمّی ہاشم بن عبد مناف
واسمہ عمرو و قال فیہ الشاعر (شعر) عمرو العلا ہشم
الثرید لقومہ و رجال مکۃ مسنتون عجاف۔ ہشیم
گیاه خشک و ریزه شده۔ رجل ہشیم است
نحیف البدن۔ و تہشّم علیہ ای تعطف۔ اہتشام
ہمہ شیر پستان دوشیدن۔ ہاشمۃ الشجۃ التی
تہشم العظم۔

ہیضم ہضم شکستن (ع ف ک ۲) ہیضم
شیر و مرد دلیر قوی۔ و نوعے از سنگ املس۔
ہضم ہضم شکستن طعام در معده۔ و چیزے
از حق کسے باز شکستن۔ اہتضام شکستہ ماندن و ہضیمۃ
از حق بکسے۔ تہضّم ستم کردن۔ و منقاد شدن و کم
آمدن از خصم۔ ہضیم متہضّم ای مظلوم۔ ہضیمۃ ہضم
اہضام دندان شیر افگندن و دیگرے برآوردن
شتر و گوسپند یقال اہضمت الابل للاجذاع
[illegible] اذا ذہبت رواضعہا۔ [illegible]
[illegible] الاہضام [illegible] و گوارد کذا
[illegible] الاہضام [illegible] شکستہ [illegible]

تازک تہیگاه و گشنج۔ مہضم بفتح ہضم بالکسر زمین پست
اہتضام مہضوم ج۔ یقال فی التحذیر الیسل
و اہضام الوادی ای احذرہا۔ ہضم بالتحریک
پہلو با ہم درآمدن (ع ک ا ف ۴) اہضم اسپ
تہیگاه درآمده والانثی ہضماء۔ و رجل اہضم
بیّن الہضم۔ و یقال لم یسبق فی الحلبۃ اہضم قط۔
ہضم بالتحریک نوعے از طیب اہضام ج۔

ہقم ہقم ک ۲ مرد سخت گرسنہ ہقم تہقیم مصدر
منہ (ع ک ف ۲) ہقم شال ہجت مرد بسیار خوارہ
و دریا۔ ہیقم شتر مرغ دراز والمیم زائدۃ و آواز موج
دریا۔ و آواز لقمہ بگلو بردن۔ و فلان یتہقّم الطعام
اذا ابتلعہ لقما عظاما۔

ہکم تہکمت البئر ای تہدمت۔ و تہکم علیہ اے
اشتد غضبہ۔ و تہکم بہ ای تہزأ بہ۔ متہکم ای متکبر
و تہکمت تغنت و تندمت۔ تہکیم مثلہ منہ۔

ہلم ہلم بیا قولہ تعالی ہلم الینا قال الخلیل اصلہ
لم من قولہم لم اللہ شعثہ ای جمعہ اراد لم نفسک الینا
ای اقرب و ہا للتنبیہ و حذفت الفہا و جعلا اسما
واحدا یستوی فیہ الواحد والجمع والتانیث فی لغۃ
اہل الحجاز و اہل نجد یصرفونہا فیقولون للاثنین
ہلمّا وللجمع ہلمّوا وللمرأۃ ہلمّی وللنساء ہلممن والاول
افصح وقد یوصل باللام فیقال ہلم لک و ہلم لکما الی
کذا لکما قالوا ہیت لک۔ و ہلمّن یا رجل و ہلمّن بکسر المیم
یا امرأۃ و ہلمّان للاثنین و ہلمّن للجمع و ہلمنان
یا نسوۃ اذا ادخلت علیہ النون الثقیلۃ۔ و اذا قیل

لک بلم الی کذا قلت الامر آیلم تشفقو خذا الالف والہاء کانک قلت الی ما آلم - ولا آہت اسے لا اعطیک ویقال جاء بالہیل والہیلمان بضم اللام وفتحہا ای بالمال الکثیر

ہلقم - ہلقام - بالکسر سطبر و دراز و شیر و نام مرد

ہمم ہمم - اندوہ وہموم ج - وگداختن بیماری تن یقال ہمنی المرض وقصد (ع ف ن اض ۲) یقال ہم بالشئ وقولہ تعالیٰ ولقد ہمت بہ وہم بہا - ویقال لا ہمۃ لی بالفتح ولا ہمام ای لا اہم بذلک ولا افعل وہو مبنی علی الکسر مثل قطام - اہمام بے آرام کردن کار کسے را واندوہگین کردن یقال اہمک ما اہمک مہم کار سخت اہتمام غمخوارگی کردن یقال اہتم لہ بامرہ انہمام گداختہ شدن قال الشاعر (ع) ینہم کبن عوہ کالبرد المنہم - ہاموم شحم گداختہ کوہان ہمۃ بالکسر قصد دل یقال فلان بعید الہمۃ بالکسر والفتح ہمم ج - ہمیم نرم رفتن (ع ف ن اک ۲) ہم بالکسر پیر فانی ہمۃ گندہ پیر ہمام بالضم مرد بزرگ ہمت ہموم بالفتح چاہ بسیار آب اذا قیل لنا ابقی عندکم شئ تقول ہمام ای لم یبق شئ - ہامۃ خزندہ وگزندہ ویقال للدابۃ ایضا ہوم الہامۃ ہذا - ہمیمۃ باران نرم ہمہمۃ گردانیدن آواز در سینہ جاریۃ ہمیمۃ بکسرتین ہیہم فی ہنو ہمہ - وہمہمت المرأۃ فی رأس الصبی در خواب کردن کودک را باواز ویقال ذہبت انہمۃ البلبلۃ -

ہنم ہینمۃ - آواز نرم ہینمۃ مثال بہتۃ شبہ ابن الجیم کالا زنان کہ بجہت فسون دارند -

ہوم - تہوم ہم - سر فرو افگندن از خواب -

ہیم - ہامۃ - سر ہام ج - وچیشتا و ہامۃ القوم سیدہم ہیم ہیمان سرگشتگی از عشق (ع ف ن اک ۲) ہائم سرگشتہ ہیام بالضم تشنگی سخت - ونوعے از جنون و عشق - ونوعے از بیماری ستور ہیوم شتر بیمار ناقۃ ہیمار مؤنث - ہیما ایضا دشت بے آب ہیام بالفتح ریگ روان ہیم بضمتین ج - ہیام بالکسر شتران تشنہ ہیمان تشت مذکر ہیمی مؤنث وقوم ہیم وابل ہیم قولہ تعالیٰ فشاربون شرب الہیم وہی الابل العطاش تہیم رفتار نیکو ہیما کہ بعد و یقصر قومے -

ہبرمۃ - بسیار خوردن و بسیار گفتن -

ہثرمۃ - بسیار گفتن -

ہجارم - کدرہم لغۃ فی اجدم وہو زجر للفرس عند اقدامہ یقال اول من رکبہ ابن آدم القاتل حمل علی اخیہ فزجر الفرس وقال ہج الدم مخففہ -

ہجمۃ - دلیری واقدام -

ہدلمۃ - بزودی رفتار کردن -

الہرطمان - بالضم حب متوسط بین الشعیر والحنطۃ نافع للاسہال والسعال -

ہسمہ تشکستن لغۃ فی الوشم - وبضمتین داغ کنند لغۃ فی الحسم ہسم شہریست درپس طبرستان -

ہہدم کزبرج چادر پارہ دوختہ و نمد سطبر جائی -

فصل الیای

ہتم یتیم - مرد بے پدر - و ستور بے مادر - ویتم

بے نظیر ایتام یتامی ج - یتم بالضم وبفتح مصدره (ع ک اف ۲) یتمت المرأة فهی موتم یتیم وارشد زن تیتیم یتیم گردانیدن ویقال فی سیره یتم بالتحریک ای الابطاء -

یسم - یاسمین - گلی ست و هو معرب بعضهم یجریه مجری الجمع تقول شممت و هذا یاسمون وقد جاء فی الشعر یاسم -

یلملم - یلملم - میقات اهل الیمن لغة فی الملم -

یمم - تیمم - ای قصدته تیمم قصد کردن - و بخاک دست و روے مالیدن بنیت عبادت قوله تعالیٰ فتیمموا صعیدا طیبا ای اقصدوا صعیدا - ویممته بالرمح ای توخیته وقصدته دون من سواه - تیمیم تیمم دادن نماز و عبادت را یمام کبوتر وحشی یمامة یکے - ونام کنیزکے کہ وی چشم تیز داشت از سه روزه راه سوار را میدید ویقال ابصر من زرقاء الیمامة ویقال الیمامة بلاد واسمها الجو فسمیت باسم هذه المرأة لکثرة ما اضیفت الیها وقیل جو الیمامة والنسبة الی الیمامة یمامی - یمم دریا وقد یم الرجل فهو میموم

اذا طرح فی البحر -

ینم ینم - بالتحریک نوعے از نبات تیمتر یکے -

یوم - یوم - روز ایام ج - واصله ایوام فادغم قال الاخفش فی قوله تعالیٰ اسس علی التقوی من اول یوم ای من اول الایام کما تقول لقیت کل رجل ای کل الرجال - میاومة روز مزد کردن ویقال یوم ایوم کما یقال لیل الیل ولیلة لیلاء عبروا عن الشدة یام قبیلة از یمن - ونام پسر نوح علیه السلام -

یهم - قال ابن السکیت ایهمان سیل وسوختن ویقال السیل والجمل الصؤل الهائج یتعوذ منهما - ایهماء دشت بے پایان ایهم شاه وایضاً مرد کر و دلیر - وکوه بلند - ونام مردے یعنی جبلة بن الایهم آخر ملوک غسان -

یهم بفتحتین دیہیست باصفهان و نیز دیہیست دیگر ذکره ابوتمام -

ایلمة جنبش و ماسمعت له ایلمة ای صوتة وزنه افعلة لا فیعلة ویلملم فی ل م م -

باب النون

فصل الالف

ابن - ابنة - بالضم گره چوب ابن ج - ویقال ایضاً بینهم ابن ای عداوة - ویقال ابنه یابنه (ع ن ف اض ۲ و ک ۲) ای اتهمه - وفلان یوبن بکذا ای یذکر بقبیح - وفی ذکر مجلس رسول الله صلی الله علیه وسلم لا توبن فیه الحرم ای لا تذکر - تابین دریغ چیزے شدن - وچشم داشتن - وبر مرده گریستن ومرثیه گفتن اَبان بالکسر والتشدید وقت وهنگام اَبانان دو کوه -

اتن - اتان - ماده خر وثلاث آتن مثل اعنق اتن ج بالحرکة والسکون ماقوناً مثله - واستاتن الرجل ای اشتری اتانا - وفی المثل کان حمارا

فاستأتن ای صار اتانا و آبخور سر چاه - وصخرهٔ بزرگ

أتن اتون بجائے مقیم بودن آتنام گام نزدیک

نهادن (عج ف اک ۲) اتون بالتشدید آتشدان

آهنیین والعامۃ تخففہ آتانین ج - ویقال ہو مولد

اجن - آجن - آب مزہ برگشتہ اجن اجون مصدر

منہ (عج ف اص ۲ ک ۲) اجن بالتحریک کذالک

(عج ک اف ۲) اجن لغت منہ - اجانۃ بالکسر والتشدید

ملکان اجاجین ج - اجنۃ بالضم رخسار لغۃ فی وجنۃ

واجن القصار الثوب ای دقہ -

احن - احنۃ - بالکسر کینہ احن ک اف ۲ ج -

وقد احنت علیہ بالکسر مواحنۃ دشمنی کردن باہم

اذن - اذن - بالکسر دستوری (عج ک اف ۲)

یقال اذن لہ ویقال ائذن لی علی الامیر وقول الشاعر

(شعر) قلت لبواب لدیہ دارہا + تئذن فانی حموہا

وجارہا - ای لتأذن بحذف اللام وکسر التاء علی

لغۃ من یقول تعلم بالکسر دانستن ومنہ قولہ تعالی

فاذنوا بحرب من اللہ ورسولہ - واذن لہ اذنا ای

استمع - اذان آگاہی دادن - اذان الصلوۃ بانگ

نماز اذین مثلہ وقد اذن اذانا - میذنۃ بالکسر جای

اذان اذین پذرفتار - وجائے کہ از ہر جہتے بانگ

نماز درو سے شنودہ شود اذن بالضم وبضمتین

گوش وہی مؤنثہ آذان ج - ویقال اذنتہ ای

ضربت اذنہ - رجل اذن بضمتین مرد سخن شنو

یستوی فیہ الواحد والجمع - اذانی بالضم کلان گوش

نعجۃ اذناء وکبش آذن لغت منہ - تاذین گوشہ

ساختن نعل را - وگوش مالیدن کودک را - ودستوری

دادن کسے را بکارے آذن حاجب ایذان تاذن

آگاہانیدن یقال تأذن الامیر فی الناس اذا نادی

فیہم ویکون ذالک فی التہدد وقولہ تعالی واذ تأذن

ربک ای اعلم - اذن بالکسر آنگاہ وہی حرف

مکافاۃ وجواب ان قدمتہا علی الفعل المستقبل

نصبت بہا لا غیر اذا قیل لک ازورک الیوم قلت

اذن اکرمک وان اخرتہا الغیت وقلت اکرمک

اذن وان وسطتہا وجعلت الفعل بعدہا معتمدا علی

ما قبلہا الغیت ایضا کقولک انا اذن اکرمک وانما

ادخلت علیہا حرف عطف کالواو والفاء فانت

بالخیار ان شئت الغیت وان شئت اعملت اذن وقف

علی اذن قلت اذا -

ارن - ارن - بالتحریک شادمانی ونشاط نمودن

(عج ک اف ۲) یقال ارن البعیر فہو ارن - اران

بالکسر تابوت مردہ - وخانۂ وحش ارن ج - میزان

مثلہ آرین ج - ارنۃ الحرباء بالضم جاے کہ ریشہ

از چوب کہ در انجا بماند -

اربن - اربون - اربان[سلہ] - بالضم فیہا لغۃ فی عربون

وعربان وہوان یبادم الرجل فی السلعۃ ثم یدفع

الی صاحبہا دینارا ودرہما عربونا علی انہ ان اشتری

السلعۃ کان الدینار والدرہم من الثمن وان لم یشتر

کان لصاحب السلعۃ یعنی بیعانہ وہو منہی عنہ

فی البیع والعامۃ تقول ربون -

اسن - اسون - مزہ وبوئے گردانیدن آب

سلہ العربان والعربون بالضما والعربون محرکۃ وتبدل عینہن ہمزۃ ما عقد بہ المبایعۃ من الثمن - ق -

(ع ف ا ض ۲ و ک ۲) آسن لغت منه مثل آجن
آسن کذلک (ع ک ا ف ۲) اسن الماء فهو آسن
واسن الرجل ایضا یعنی بوے بد چاه گرفت مرد
تاسّن کذلک و درنگ کردن - و بہانہ جستن کسے
یقال منه تاسّن علیّ ذهوی و روش پدر گرفتن پسر
یقال تاسن اباه فهو علی آسان من ابیه است
علی شمائل و اخلاق منه و احدها اسن بفتحتین مثل
خلق و اخلاق - آسن ایضا اثر و رسن آسان است ج
و باقی پیه در ستور یقال سمنت ناقته علی آسن
قدیم ای عن شحم -
افن - اَفن - بالتحریک ضعف رائے (ع ک ا ف ۲)
افن الرجل و آفن فهو مافون و افین و فی المثل
انّ الرقین تغطی افن الافین - و افنه الله فهو
مافون (ع ف ا ک ۲) چوں مافون تباه شده افن
بالفتح کمی - تافن منتقص و همه شیر پستان را خوردن
و دوشیدن - و بیوقت و باوقت دوشیدن ستور را
(ع ف ا ک ۲) و کم شدن شیر ستور (ع ک ا ف ۲)
یقال افنت الناقة ای قل لبنها فهی افنة - و یقال
جاءنا علی افان ذلک بالکسر ای علی آبان ذلک -
اُفن - اُفنة - بالضم خانه از سنگ برآورده
افن ج -
امن - امان - امانة - زینهاری و بے بیمی
یقال امنت فانا آمن - ایمان گرویدن و بے بیم
گردانیدن مومن یکے از نامہائے خدائے عز و جل
و ایمن کننده و گرونده بخدائے تعالی و اصل

آمن امن بهمزتین لینت الثانیة و منه المهیمن
و اصلها مأمن لینت الثانیة و قلبت یاء و قلبت الاولی
هاء - امن امنة ضد خوف و بے بیم شدن و منه
قوله تعالی امنة نعاسا و قوله تعالی اذ یغشیکم النعاس
امنة منه امنة بفتحتین و بالضم ایضا مثال همزة
آنکه بہر کس اعتماد کند و امنته علی کذا اعتماد کردم
او را ایمن و ائتمنته کذلک - و قری قوله تعالی
مالک لا تأمنا بین الادغام و الاظهار قال الاخفش
الادغام احسن - و یقال اؤتمن فلان مجهولا -
و یقال استامن الیه ای دخل فی امانه و هذا البلد
الامین قال الاخفش یرید الامن و هو من الامن
امین امانت دار و اعتماد کرده بمعنی مامون امّان
بالضم و التشدید کذلک - امون بالفتح شتر استوار
آمین فی الدعاء اجابت کن و چنین باد اید و یقصر
مبنیا علی الفتح - تامین آمین گفتن -
اَن - انین - ناله و نالیدن (ع ف ا ک ۲)
انان بالضم کذلک تانان بالتاء کذلک - و یقال
ماله انة و لا حانة ای ناقة و شاة - و یقال لا افعله
ما انّ فی السماء نجما ای ما کان نجم فی عنن و ما انّ فی الفرات
قطرة ای و ما کانت - و لا افعله ما انّ السماء سماء
ای ما کان - انّ و انّ بالکسر و الفتح مشددتین
مشابها بدرستی و راستی و هما حرفان ینصبان
الاسم و ترفعان الخبر و المکسورة منها یوکد بها الخبر
و لها صدر الکلام و تجی بعد القسم و القول - و المفتوحة
و ما بعدها فی تاویل المصدر و قد تجی بمعنی لعل

كقوله تعالى وما يشعركم انها اذا جاءت لمن قرأ بالفتح
اى لعلها وفى قراءة أبيّ لعلها اذا جاءت - وتزاد
على المكسورة منها هاء ساكنة وتسمى هاء السكوت
كما فى قول قيس الرقيات (شعر) بكرت علىّ عواذلى
يلحيننى وألومهنّه + ويقلن شيب قد علاك +
وقد كبرت فقلت انّه - اى انه قد كان كما يقلن
قال ابو عبيدة وهذا اختصار من كلام العرب
يكتفى منه بالضمير لانه قد علم معناه وقال الاخفش
انه ههنا بمعنى نعم سيدتا وبله الا وضع. فى اللغة لانک
والهاء للسكوت بتشكيك تشافى وهى منقصة
من ان المكسورة المشددة كما يقال مخافة ومخز
قال ابن مسعود رضى الله تعالى عنه ان طول الصلاة
وقصر الخطبة مئنة من فقه الرجل معناه ان الذى
يقصر الخطبة ويطيل الصلاة فقيه اى يقال فيه
اذ استعمل انّه فقيه بهاء السكت اى نعم او انه فقيه
على التحقيق والهاء للضمير اختصار الجواب كما قال
ابو عبيدة - وتزاد على المفتوحة كاف التشبيه تقول
كانه شمس وقد تخفف مع الكاف فلا تعمل شيئا كقوله
كأن ثدياه حقّان ويروى ثدييه على الاعمال
والرفع اجود - وقد تخففان كلاهما واذا خففتا
فان شئت اعملت وان شئت لم تعمل - اما المكسورة
المخففة معناها اكر فهى حرف الجزاء يوقع الثانى لاجل
وقوع الاول كقولك ان تأتنى آتك وان جئتنى
اكرمتك وتكون بمعنى ما فى النفى مع الا بعدها
كقوله تعالى ان الكافرون الا فى غرور وقد تكون

فى جواب القسم تقول والله ان فعلت اى ما فعلت
وربما جمع بينهما للتأكيد قال (شعر) ما ان رأينا
ملكا اغار + اكثر منه قرة وقارا + وقد تكون زائدة
مع ما كقولك ما ان يقوم زيد اى ما يقوم زيد وقد تكون
مخففة من المشددة فهذه لا بد من ان تدخل اللام
فى خبرها عوضا مما حذف من التشديد كقوله تعالى
ان كل نفس لما عليها حافظ وان زيد لاخوك
لان لا يلتبس بان التى بمعنى ما للنفى - واما المفتوحة
المخففة معناها كه قد تكون مع الفعل الماضى والمستقبل وابدا
فى معنى مصدر فتنصب المستقبل تقول اعجبنى ان قمت
اى قيامك الذى مضى واريد ان تقوم اى قيامك
وتكون مخففة عن المشددة فلا تعمل تقول بلغنى
ان زيد خارج وقوله تعالى ونودوا ان تلكم الجنة
وتكون بمعنى اى كقوله تعالى وانطلق الملأ منهم
ان امشوا وتكون صلة للما كقوله تعالى فلما ان جاء البشير
وتكون زائدة كقوله تعالى وما لهم ان لا يعذبهم الله
اى ولا يعذبهم - وقد تزاد على المكسورة المشددة
ما فصار للتعيين كقوله تعالى انما الصدقات للفقراء
وتوجب اثبات الحكم للمذكور ونفيه عما عداه - وتدخل اليها
ياء المتكلم الواحد كقولك انّى وانّنى بالكسر والفتح فيهما ونون المتكلم
كقولك انّا وانّنا بالكسر والفتح فيهما فحذفت احدى النونين تخفيفا
لكثرة استعمالهم وكذلك كأنّى وكأنّنى بالفتح ولكنّى
ولكنّنى وكذلك لعلى ولعلنى لان اللام قريبة من النون
أنا مقصورة مخففة معناها من هو اسم مكنى وهو للمتكلم
الواحد وانما بنى على الفتح فرقا بينه وبين ان التى هى حرف

ناصبة للمستقبل والالف الاخيرة انما هي لبيان الحركة
في الوقف فان توسّطت سقطت كقول علي عليه السلام
انّ الذي سمّتني امي حيدرة الّا في لغة ردية
كقول الشاعر (ع) انا سيف العشيرة فاعرفوني۔
وقد توصل بها تاء الخطاب فتصيران كالشيء الواحد
من غير ان تكون مضافة اليه تقول انتَ بفتح التاء
للمذكر ومعناها تو وبكسرها للمؤنث وانتما للتثنية
منهما وانتم للرجال وانتنّ للنساء وقد تدخل عليه
كاف التشبيه تقول انت كانا وانا كانت وقيل
لا يتصل الكاف الا بالمظهر تقول انت كزيد ولا تقول
انت كي الا ان الضمير المنفصل عندهم كان بمنزلة
المظهر فلذلك حسن وفارق المتصل۔

اون۔ آون۔ تن آسانی وآرام (ع ف ض)
رجل آئن اي رافة وادع ورفتار آهسته ويقال
آن على نفسك اي ارفق في السير ويک گوشه
خرجینه يقال خرج ذو اونين وهما كالعدلين
ويقال بيننا وبين مكة ثلث ليال اواين اسے
روافه وعشر ليال آئنات اي وادعات۔ تاوين
علف وآب خوردن وشکم دراگندن خراوان
ہنگام آونة ج۔ مثل زمان وازمنة ويقال فلان
يفعل ذلك آونة اذا كان يصنع ذلك مرارا ويدعه
مرارا۔ ايوان اوان بالكسر فيها صفه بزرگ
ومنه ايوان كسرى آوُن بالضم جمع ايوان مثل
خوان وخون وايوانات جمع ايوان۔ اواوين
كذلك مثل ديوان ودواوين واصله اوّان

فابدل من احدى الواوين ياء۔

اهن۔ آهان۔ تنهٔ درخت بریده شاخ ها
وبالاے وے۔

اين۔ آین۔ ماندگی لا يبنى منه فعل وما ريقال
آن اينك وآن آنك اي حان حينك (ع ف
ك ۲) وآن لك ان تفعل كذا اي حان لك مثل
انى لك وهو مقلوب منه۔ اين كجا وهو سؤال
عن مكان مبني على الفتح اذا قلت اين زيد فانما
تسأل عن مكانه۔ ايّان كي وهو سؤال عن زمان
مثل متى ومعناه اي حين قوله تعالى ايّان مرسٰها
وبكسر الهمزة لغة سليم وبه قرأ السلمي قوله تعم ايّان
يبعثون۔ الآن اكنون وهو اسم للوقت الذي
انت فيه وهو معرفة ولم تدخل عليه الالف واللام
للتعريف لانه ليس له ما يشركه وربما فتحوا اللام
وحذفوا الهمزتين۔

اثين۔ كاميراستوار بن آثان بالفتح ابن نعيم تابعي
اثنه من طلح بالضم ودرختان موزانبوه وبهم پیچان
اثن ج وجمع الوثن بالضم وثنا بضمتين ثم همزوا
فقالوا اثن وقرأ جماعات ان يدعون من دونه
الا اثنا۔

آخني۔ كماجني جامه ابیست مخطط وكتان بلا به
آخنية كسان ها۔

موُ دن۔ بالضم وفتح الدال كوتاه لغة في المؤدن

آذريون۔ نوعے ست از رياحين معروف معرب
۔ ہرہ اصفر في وسطه خمل اسود حار رطب والفرس

تعتظم بالنظر الیہ وتنشرہ فی المنزل ولیس بطیب الرائحۃ
اشنۃ ۔ بالضم والتشدید آن چیزیست مانند رگ خوشبو
کہ بر درخت بلوط وصنوبر وجز آن می پیچد اشنی
بالضم کحسنی دیہیست بہ صعید مصر وہی غیر اسنی
اشفونۃ بالضم قلعہ ایست باندلس آشنان بالضم
والکسر دوائیست معروف نافع للجرب والحکۃ جلاء
منق مدر للطمث مسقط للاجنۃ وینسب الی بیعہ
المحدثون وتاشن غسل یدہ بہ ۔
أضیان ۔ لغۃ فی الأضیلان یقال لقیتہ اصیانا
یعنی با او در اندک آخر روز ملاقات کردم ۔
اظان ۔ بالکسر والظاء معجمۃ موضعے ۔
الکنۃ ۔ بالضم وکنۃ والکینۃ کجہینۃ ابن زید التیمی التابعی
الیمن ۔ کامیر دیہیست بمرو ۔

فصل الباء

بثن ۔ بثنۃ ۔ بالفتح زمین نرم بثینۃ تصغیرھا
وسمیت بہا بثنیۃ گندم منسوب بموضعے در شام
و ہر گندمے کہ در زمین نرم روید خلاف الجبلیۃ ۔
بجن ۔ بجنۃ ۔ بالفتح نام زنے بجونۃ مثال قسورۃ
مشک فراخ واوزائدہ بجون کاان شکم ۔
بدن ۔ بدن ۔ بالتحریک تن قولہ تعالی فالیوم
ننجیک ببدنک قالوا بجسد لاروح فیہ وقال الاخفش
قول من قال بدرعک لیس بشئ ۔ رجل بادن ای
سمن وو بجیل ۔ بدن مثلہ وزرہ کوتاہ بدنۃ شتر
وگاو قربانی کہ بمکہ قربان کنند بدن بالضم ج
ایضا فربہی وگوشت آگندگی مثل عسر وعسر ایضا

ف اض ۲) بدانہ کذلک (ع بضمھا) بادن
لغت منہ وامرأۃ بادن وبدین ایضا ۔ وبدن
ای اسن وفی الحدیث انی قد بدنت فلا تبادرونی
بالرکوع والسجود ۔ بادنہ نام زنے ۔
بذن ۔ بذنی ۔ نوعے از خرما بذینۃ خنور سفاین
بیبرین موضعے در ریگ ۔
برثن ۔ براثن ۔ بال ۔ وچنگال ۔ ودد ۔ ومرغان
شکاری برثن بضمتین یکے وایضا جیی از بنی اسد
برذن ۔ برذون ۔ بالکسر وفتح الذال ستور
ونوعے از اسپان برذونۃ مونث منہ ۔
برزن ۔ برزین ۔ کوزہ از پوست طلع ۔
برہن ۔ برہان ۔ بالضم حجت وبرہن علیہ
ای اقام الحجۃ ۔
بزن ۔ بزیون ۔ بالضم دیباہ ۔
بسن ۔ حسن بسن ۔ اتباع بیسان موضعے
در نواحی شام ۔
بطن ۔ بطن ۔ شکم خلاف ظہر وگروہ کمتر از قبیلہ
وزمین مغاک ۔ وجانب درازی بہ بطنان بالضم
ج ۔ وبطنان الجنۃ وسطہا وبر شکم زدن (ع ف
ض ۲) بطنہ وبطن لہ ودرون وادی درآمدن
واز درون کار شناختن یقال بطنت الامر اے
عرفت باطنہ ودرونی وخاصہ کسے شدن یقال
بطنت بہ ای صرت من خواصہ ۔ الباطن نامے
از نامہاے خداے عزوجل ۔ ونہان ویقال
بطن الرجل مجہولا فہو مبطون شکم درد منہ

بطن بفتحتین کلان شکم شدن (ع ک ا ف ۲) بطان بالکسر تنگ ستور وفی المثل التقت حلقتا البطان یقال اذا اشتد الامر وضاق - البطان تنگ برکشیدن ستور را - و درونی و خاصه کردن کسے را - و شمشیر برکشیدن گر فتن - و جامه استر کردن تبطین مثله بطانة استر جامه خلاف ظهارة و دوست درونی و خاصه البطن رگ بازوے اسپ البطنة بالکسر سیری و پری شکم از طعام یقال لیس للبطنة خیر من خمصة تتبعها بطن که شکم پیوسته مبطان بسیار خوار - و کلان شکم مبطن باریک شکم بطین بزرگ شکم - و در یقال شأو بطین ای بعید - بطنین دو ستاره ایست از منازل قمر و بطن المسیل جای بطنان ، و رنبا این و اشتن تبطان کسے را و درون کسے و آنچه در تبطن و بطنت و انکار چولیت فیه - و استبطنت الناقة عشرة است بچها عشرة مرات -

بلسن بکسر با و لام بفتحتین سیاه دانه عدس -

بلدن - یقال ما هو فی بلهنیة من العیش ای فی سعة و رفاهیة -

بنن - بفتح بو - خوش و ناخوش بنان ج - و ابن و بنن بالمکان ای اقام به و بسن فیه بنانة سر انگشت بنان ج - یقال بنان مخضب بلا ہا لان کل جمع لیس بینه و بین واحده الا الہا فانه یوحد و یذکر - بنانة بالضم نام زنے ثابت البنانی منسوب الیها -

بون - بوانة - بالضم نام جائے بوان بحذف الہا مثله تشبیب بوان بالفتح والتشدید موضعے در فارس بوان بالکسر ستون خیمه بون ج - بان نوعے از درخت بانة یکے -

بہن - بہنانة - زن خوش بوے خوش نفس بہان نام زنے مثل قطام -

بہکن - بہکنة - تازه و تر و رعنا و ابہکل امرأة بہکنة اے غضة -

بین - بین - جدائی و پیوستن و هو من الاضداد (ع ف ر ک ۲) بینونة کذلک و قری قوله تعالی لقد تقطع بینکم بالرفع والنصب فالرفع علی الفعل ای تقطع وصلکم والنصب علی الحذف ای ما بینکم بون فضل و مزولی یقال بانه بینه و بیونه و بینهما بون بعید و بون بعید والواو افصح فاما فی البعد فیقال ان بینهما لبینا لا غیر بیان سخن پیدا و کشاده گفتن - و فصاحت وفی الحدیث ان من البیان لسحرا ویقال فلان ابین من فلان اے افصح منه واوضح کلاما - ابین ایضا نام مردے کردن منسوب باوست یقال عدن ابین - ویقال بان الشئ بیانا ای اتضح فهو بین پیدا ابینا ج مثل میت و امیتا - و کذلک ابان الشئ فهو مبین - ابانة پیدا و کشاده کردن و شدن متعدی لازم و جدا کردن یقال ضربه فابان رأسه ان جسده اے فصله فهو مبین و ذاک مبان - تبیین ایضا نام اسپے و استبان الشئ اے ظهر

وتبيين مثله - واستبنته انا عرفته وتبينته انا كذلك -
وبينته اي اظهرته وهو ايضا لازم ومتعد - تبيين پيدا
شدن وكردن وفي المثل قد بين الصبح لذي
عينين اي تبين - تبيان بالكسر مصدر فيه وهو شاذ
لان المصادر انما تجي على تفعال بفتح التاء وشل تذكار
وتكرار وتذكار وتوكاف ولم يجي بالكسر الا حرفان
وهما تبيان وتلقاء - متباينة جدا شدن ازهم - تباين
سپريدن ازيكديگر - باين آنكه از چپ در آيد وشير
شير معلى آنكه از راست در آيد وتطابقه بائنة وهي
فاها اي بعيد مفعولة - بائنة ايضا كماني كه زه بان
چسپيده بوده باشد باين كذلك وچاه فراخ
بيون بالفتح كذلك - غراب البين زاغ پيسه
بين ميان اين يقال جلست بين القوم كما يقال
وسط القوم وهو ظرف - وتقول فيه بينات
باينين اذا لقيته بعد حين ثم سكنت عنه ثم اتيته -
وهذا بين بين اي بين الجيد والردي وهما اسما
جعلا اسما واحدا وبنيا على الفتح والهمزة المخففة
تسمى همزة بين بين - وبينا على فعلى من البين
اشبعت الفتحة فصارت الفا يقال بينا نحن نرقبه
اتانا اي بين اوقات رقبتنا اياه والجمل مما يضاف
اليها اسماء الزمان كقولك اتيتك زمن الحجاج امير
ثم حذفت المضاف اليه هو اوقات وولي الظرف
الذي هو بين الجملة التي اقيمت مقام المضاف اليها
كقوله تعالى واسأل القرية - وكان الاصمعي يخفض
ما بعد بينا اذا صلح في موضعه بين وينشد قول ابي ذؤيب

(شعر) بينا تعنقه الكماة وروغه يوما اتيح له جري
سلفع + وغيره يرفع ما بعد بينا وبينا على الابتداء والخبر
وقد زيدت عليه ما يقال بينما نحن فيه ومعناهما واحد
بين بالكسر پاره از زمين مقدار مد بصر چون ج -
وكرانه -

تباينت الطريق والاثر بمعنى تابنتها يعني ديدني
راه ونشان قدم شدن -
باوته - فروتني نمودن واقرار كردن وشناختن
وباذان الفارسي من الابناء اسلم في حيوة
رسول الله صلعم
البيهقي - هو محمد بن بشر بن بكر البيهقي محدث -
بتان - بالضم وهيئت از ضياعات طريثيث
منها ابو الفضل البتاني الفقيه الزاهد وبالكسر او
بالفتح والتشديد هي است بحران منها احمد بن جابر
المنجم ومحمد بن المنا بن البتاني بكسر التاء وشد النون
له سماع -
بخشته - دسكار درنگ كردن يقال تخشن في الامر
استرخى فيه -
بحمن - مردم در آنها الا آنچنان كه شهوا وباهم آ
ات وآنچن كاسو واسه نام ... ن الاضفه
واتخت اشاقه تمدت للحالب اتحانت شله -
بخدن - كجعفر وخيز نازك تن ونام زني -
بهاشن - كعلابط تيز نگاه وهيوشه چون چشمان
شهرست يا قبيله -
برطلة - نوعيست از بازي جرطله مثله -

صراح جلد دوم

بستان - بالضم معرب بوستان بساتین وبساتون
ج - ویوسف بن عبد الخالق البستانی محدث و
بستان بن عامر قرب مکة یجتمع النخلتین الیمانیة والشامیة
وبستان ابراهیم ببلاد اسد وبستان الساة بدر نحلا
من بغداد -
باشان - دیہیست بہرات -
باشتان - دیہیست بنیشاپور - وابن الباشتی
ہشام بن محمد من قریۃ بقرطبۃ -
بصان - بالضم او بالشد شہر من الآخر بصانات
وابصنة ج - بصنی بفتحتین مشددة النون دیہیست
منہا الستور البصنیة -
رملہ بعکنة - ریگ دشوار گذار -
بغدان - لغة ثالثة فی بغداد وتبغدن دخل
فی البغداد -
البقان - بسیار خیر شدن یقال ابقن الرجل ای
اخصب جنابه واحمد بن بقنة محرکه بشد النون وبیہ
الصاوین من بنی محمد بالاندلس -
مبکونۃ - زن خوار -
بلان - گشادگی با جزو ذکره بال ل -
بلنبون - بالضم وفتح الفاء دیہیست بمصر
بلنجنیقۃ - بالضم وکسر الفاء دیہیست بمصر منہا
علامۃ الدین ... محمد بن سلامان -
بہمن - گیاہیست ... سپید وسرخ گرد دارند
... وابیض ... نافع الخفقان البارد
... وبہمن نام شخصی وبہمن ماہ
نام ماہ یازدہم ہست از ماہ ہائے فارسی -

فصل التاء

تبن - تبن - بالکسر کاہ تبنة یکی برگ کاہ وتبن
ایضا قدح بزرگ اندازہ بیست کس انگاہ صحن نزدیک
بوسے انگاہ عس اندازہ سہ یا چہار تن انگاہ قدح
اندازہ دو تن - انگاہ قعب یک مرد انگاہ غمر
فروتر از آن تبن بالفتح کاہ دادن ستور را (ع ع
ف ک ا ۲) تبانة زیرکی (ع ک ا ف ۴) فہو تبن لغت
منہ - ای فطن وتبقی النظر فی الامور تبیین بیرہ کار
وباریک بینی کردن وفی حدیث سالم بن عبد اللہ
کنا نقول فی الحامل المتوفی عنہا زوجہا انہ ینفق من
جمیع المال حتی تبنتم ما تبنتم اے دققتم النظر فقلتم
غیر ذلک - تبان کاہ فروش تبان بالضم عورت
پوش ختنی بالان -
تقن - اتقان - استوار کردن کار رجل تقن
بالکسر اسے حاذق - ابن تقن نام مردے تیرانداز
یقال ہو ارمی من ابن تقن - تقن ایضا طبع اصل
یقال الفصاحة من تقنہ ای من سوسہ وطبعہ -
تلن - تلنة بفتحتین وفتح الاول حاجت ودرنگ
یقال لی قبالک تلنة ای حاجة وفیہم تلنة ای لبث -
وتلان بمعنی الآن -
تن - تن - بالکسر حریف یقال فلان تن فلان
وہما تنان ای قرنان وحریفان - واتن المرض
الصبی ای قصعہ یعنی کلان نمیشود ونیز یک تن پیش شما
وجائے در آسمان -

تین تین - انجیر یکے قوله تعالی والتین والزیتون قال ابن عباس تینکم وزیتونکم ہذا - ویقال ہما جبلان بالشام -

تتاوان - جہانیدن و فریب دادن تتادن شمالہ تتاوان و تتاودن جار و من ہہنا مرۃ ومن ہہنا مرۃ -

ترن - کرّ فر وضعیت و یمین ترنی بالضم و بالفتح کنیز فشی و ابن ترنی بالضم فشی بچہ و بچہ زان یکدین ترنی من نیست اذا ادیم النظر الیہا -

تفن - بالفتح چرک -

تاکرنی بفتحتین وشد والنون مقصورۃ موضعیست بہ اندلس -

تبان - بالضم چشمہ کہ بران کچہ بازی کنند شہریست بخراسان نزدیک قائن منہ اسمعیل ابی سعد واحمد بن محمد بن احمد تونہ بالضم جزیرہ ایست نزدیک دمیاط و اینک تا آبست منہا عمر بن احمد و حمد بن علی و سالم بن عبد اللہ وعبد المؤمن بن خلیفہ

تتادن تنادن یعنی جہانیدن وہو تتادن للصید اذا جاء مرۃ عن یمینہ ومرۃ عن شمالہ واتون الحمام گلخن گرمابہ فی الدن -

تہن - خوابید (ع ک ا ف ۲) تہن کلفنا لغت منہ

فصل الثاء

ثبن - ثبن - ثبان - در نوشتن علف جامہ و دوختن (ع ف ا ک ۲) ثبان بالکسر آن تعطف ذیل قمیص کے فتجعل فیہ شیاء تقول ثبنت الشیء

اذا جعلتہ فیہ وحملتہ بین یدیک ثبن ایضا دامن بچیزے پیچیدن -

ثتن - ثتن بفتحتین گندہ شدن گوشت و بن ہاے دندان و بوسے گرفتن آن (ع ف ا ک ۲) -

ثخن - ثخانہ - سطبر شدن (ع بضمہا) ثخین لغت منہ - رجل ثخین مرد با سلاح اثخان سست کردن جراحت کسے را - و بسیار کشتن قولہ تعالی حتی یثخن فی الارض -

ثدن - ثدن اللحم - تغیرت رائحتہ - ثدن کسر مثدن مرد بسیار گوشت -

ثفن - ثفنہ - ف ا ک ۲ انچہ بر زمین رسد از شتر چون نشیند چون زانوہا و سینہ و جز آن ثفنات ج - ذو الثفنات نام یکیں خوارج شافنہم الو نشستن و یاری کردن ثفن المزادۃ گرد آکرد سفرہ و توشہ دان ثفن زدن شتر کسے را بہ ثفنات (ع ف ا ک ۲) ثفن بالتحریک شوخ بستن و ستہا (ع ف ا ک ۲) اثفان متعدد شد -

ثکن - ثکنہ - بالضم گروہے از کبوتران ثکن ج ثکن بفتحتین کوہے -

ثمن - ثمانیہ رجال ہشت مرد ثمانی نسوۃ ہشت زن و ثمانی بایۃ کما تقول قاضی عبد اللہ و تسقط الیاء مع التنوین عند الرفع والجر و تثبت عند النصب لانہ لیس بجمع فیجری مجری جوار فی ترک الصرف وما جاء فی الشعر غیر مصروف فہو

علی القوم اذ ہم [illegible] بحذف الالف
وان شئت حذفت الیاء [illegible]
یا تزید او تثبت فیہا یاء التشدید الاول احسن۔
ثمن بالضم ہشت یک ثمن بالکسر تشنگی ہشت روزہ
ثمن ثمن بالفتح ہشت یک گرفتن (ع ف ن اض)
یقال ثمنت القوم اثمنہم اذا اخذت ثمن اموالہم وہشتم قوم
شدن (ع ف اک ۲) اثمان ہشت صد و شدن
وخداوند شتران ثمن شدن یعنی آنکہ در ہشت روز
یکبار نوبت آب یابند۔ و بہا کردن متاع را ایضا
اثمنت الرجل متاعہ و اثمنت لہ ثمن بفتحتین بہا
ثمن ہشت سو ثمانون ثمانین ہشتاد و فی المثل
ہو احمق من صاحب ثمانین و ذلک
ان اعرابیا بشر کسری ببشری سر بہا فقال اطلب
ما شئت فقال اسألک ضانا ثمانین ثمین
ہشت یک۔ و گران ثمینۃ نام جائے ثمنت
بالکسر قوہ۔
ثفن ثفنۃ۔ بالضم پیوستہ جای کہ بنشستن
با شتر رسد ثفن ثفنات ج۔ و بیان [illegible]
[illegible]

الثبان والتبادن والتثاون [illegible]

ثجن۔ بالفتح و بفتحتین [illegible] زمین درشت
سنگستان۔

ثرن۔ دوست و ہمسایہ خود را رنجانید
(ع ک اف ۲)۔
[illegible]

[illegible] ثاون بہا [illegible] و قریب داون
تثاون للصید اذا خادعہ جاءہ مرۃ عن یمینہ
ومرۃ عن شمالہ۔
الثبن۔ بالکسر مستخرج الدرۃ من البحر
شتپ اللؤلؤ۔

فصل الجیم

جبن۔ جبن۔ بالضم پنیر جبنۃ اخص منہ و
بضمتین بتشدید النون وضم الباء ایضا۔ و بددلی
و ترسندگی جبان بالفتح بددل وقد جبن الرجل
فہو جبان (ع ف اض ۲) وجبن بالضم ایضا
فہو جبین و امرأۃ جبان ایضا [illegible]
[illegible]
وفی الحدیث [illegible]
[illegible]
وجبان [illegible]
جحن جحن [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
نام [illegible]
جدن [illegible]
جرن۔ جرون۔ بالضم نرم شدن و عادت
کردن ستور بکار (ع ف اض ۲) و سوده
شدن جامہ [illegible]
[illegible]

جا ے خرما خشک کردن جران البعیر بالکسر پیش
گردن شتر از مذبح تا منحر جرن بضمتین ج جران العود
لقب شاعرے جریان لغة فی الجریال یعنی خمر
جیرون بالفتح دروازهٔ از دمشق -

جشن - جوشن - بالفتح سینه وزره - ونام مردے
ومیانهٔ شب واول شب یقال جوشن من اللیل
اے صدره -

جعشن - جعشن بکسرتین بیخ صلیان - ونام
خواهر فرزدق -

جفن - جفن - پلک چشم - ونیام تیغ - ونام جائے
ونیز شاخهاے تاک انگور جفنة یکے ازوے - ونیز
کاسهٔ بزرگ جفان بالکسر جفنات بفتحات ج -
وایضاً قبیلهٔ از یمن ویقال عند جفینة الخبر الیقین
بالفاء قال ابن السکیت هو اسم خمار ولا تقل جهینة
بالهاء قال ابو عبیدة فی کتاب الامثال هذا
قول الاصمعی واما قول هشام بن الکلبی انه جهینة
بالهاء وکان من حدیثه ان حصین بن عمرو
بن معاویة بن عمرو بن کلاب خرج ومعه رجل
من جهینة یقال له الاخنس فنزلا منزلا فقام الجهنی
الی الکلابی فقتله واخذ ماله وکانت صخرة بنت
معاویة تبکیه فی المواسم وتسائله فقال الاخنس
(شعر) تسائل عن حصین کل رکب - وعند جهینة
الخبر الیقین - قال وکان ابن الکلبی بهذا النوع
من العلم اکبر من الاصمعی -

جمن - جمانة - غوزهٔ نقره جمان ج -

جنن - جنون - پوشیدن (ع ف اض ۲)
یقال جن علیه اللیل وجنه واجنه بمعنی جن بالکسر
پری وهو خلاف الانس الواحد منه جنی بکسرتین
وجن الرجل جنونا دیوانه شد واجنه الله فهو مجنون
ولا تقل مجن - وما اجنه فی المجنون شاذ لا یقاس
علیه لانه لا یقال فی المضروب ما اضربه - نخلة مجنونة
ای طویلة - وجن النبت جنونا ای طال والتف
وخرج زهره - وجن الذباب ای کثر صوته یستعمل
کلها مجهولا - ویقال کان ذاک فی جن شبابه
ای فی اول شبابه - ویقال افعل الامر بجنه ای
بحدثانه - اجنان دفن کردن مرده را یقال
اجننت المیت ای واریته وجننته گذاشتن وپنهان
داشتن چیزے را در دل - وکودک افگندن زن
جنین بالفتح کودک در شکم - ومرده در گور اجنة ج -
جنن بفتحتین گور جنن بضمتین مقصور جنون -
جنة بالضم سپر وپرده جنن ض اف ۲ ج - یقال
استجن بجنة ای استتر بسترة - مجن بالکسر سپر مجان
بالفتح ج - جنة بالفتح بهشت وبستان جنان بالکسر
جنات ج - وجنان الناس بالفتح دهماء وهم یعنی
جماعهٔ مردم وجنات عدن ای اقامة - جنان بالفتح
دل ویقال ما علی جنان ای ثوب یواریني -
وجنان اللیل تاریک شدن شب جنة بالکسر پریان
قوله تعالی من الجنة والناس ودیوانگی قوله تعالی
ام به جنة فالاسم والمصدر علی صورة واحدة -
جان پدر پریان جنان بالکسر ج - ومار سپید

تجنن علیہ وتجانن اسے اری من نفسہ انہ مجنون۔ مجنۃ بالفتح جاے پریان۔ و دیوانگی۔ و نام جاے نزدیک مکہ۔ و جاے نہان شدن اجتنان پوشیدہ شدن استجنان استطراب۔ و قولہم اجنک کذا ای من اجل انک فحذفوا اللام والالف اختصارا ونقلوا کسرۃ اللام الی الجیم جناجن استخوانہاے سینہ واحدہا جنجن وجنجنۃ بکسرتین فیہما وقد یفتح منجنون بالفتح دولاب منجنین کذلک۔

جون۔ جون۔ سپید۔ و نام اسپے۔ و سیاہ وہو من الاضداد وجون بالضم ج۔ مثل رجل وقوم بالفتح وقوم صتم بالضم۔ جون ایضا سخت سیاہ از شتر و اسپ جونۃ بالضم مصدر منہ مثال غبشۃ ووردۃ۔ جونۃ العطار طبلۂ عطار جون بتحریک الواو ج۔ وربما ہمزوا۔ ویقال لا افعلہ حتی تبیض جونۃ القار ای سوادہ جونی نوعے از سنگ خوار جونۃ بالفتح چشمۂ آفتاب۔ وخم قار اندود۔

جہن۔ جہینۃ۔ قبیلہ۔

جونۃ۔ بالضم طبلۂ پوست پیچیدہ مر عطاران را کہ دران خوشبوئی باشد جون بکسر ج اصلہ الہمز ویلین قالہ ابن قرقول۔

جحنۃ بفتحتین مشددۃ النون زن بدجماع۔

جاذن۔ بالکسر نام وبیخ درخت جوذنۃ مولاۃ ابی الطفیل ادہی جونۃ جوذان اوابن جوذان صحابی۔

اجرعن۔ قلب ارجعن بمعناہ۔

جازان۔ وادیست دریمن وحطب جزل ای جزل یعنی ہیزم خشک وستبر اجزان ج۔

جسنۃ۔ بالضم ماہیست کرد کہ دو دنبالچہ دارد جسان کرہان دف زنندگان واجسان اسے تعلب۔

جعن۔ ترنجیدگی وسستی و فرو ہشتگی پوست و تن فعلہ غیر مستعمل ومنہ اشتقاق جعونۃ مرد کوتاہ فربہ واجعن تعلیج لحمہ واشتد۔

جعاشن۔ قبیلہ ایست دریمن۔

جلن۔ حکایت صوت باب ذی مصراعین یرد احدہما فیقول جلن ویرد الآخر فیقول بلق۔

جلحن وجلحان بکسرہما مرد تنگ دل بخیل۔

جمہان۔ کشمان محدث من التابعین۔

جیان۔ کشداد شہریست باندلس منہ ابن مالک وابوجیان امام العربیۃ وقد ینسب الثانی اسے جدابیہ حیان بالمہملۃ وجہیست باصفہان منہا طلحۃ بن الاعلم الحنفی وموسی بن محمد بن جیان ومحمد بن خلف بن جیان محدثان۔

فصل الحاء

حبن۔ حبن بفتحتین مرض تشنگی (ع ک ا ف ا) احبن حبناء لغت منہ یعنی استسقا گرفتہ وبہ حبن ای استسقاء۔ حبن حبنۃ بالکسر و ل ام حبین جانورکے ویقال لہا حبینۃ وہی معرفۃ مثل ابن عرس واسامۃ الا انہ تعریف جنس وربما ادخل علیہ الالف واللام ثم لایکون بحذف الالف واللام نکرۃ وہو شاذ۔

حتن حتن - بالفتح والكسر قرين - وحريف
ويقال هما حتنان اي سيّان اذا تساويا في الرمي
او غير ذلك - وتحاتنوا اي تساووا - وكل اثنين
لا يتخالفان فهما حتنان - ووقعت النبل حتني
اي متساوية - وحتن الغرا اي اشتد - يوم حاتن اي
مستو داله وآخره في الحر - والمحتتن المستوي الذي
لا يخالف بعضه بعضا - وحتنان بامد -

حجن حجن - بفتحتين کژی یقال صقر احجن
المخالب اي معوجها - محجن بالكسر چوگان ومانند آن
وآكس يقال حجنت الشي احجنه واحتجنته اي جذبته
بالمحجن - حجنة المغزل بالضم کژی سر دوک پشم و
احجن الثمام اذا خرجت حجنته وهي خوصه - حجون بالفتح
کوهے بمکه وهي مقبرة ودور -

حذن - حذنة بفتحتين وتشديد النون گوش
وهما حذنتان -

حرن - حرون - بالفتح توسن - ونام اسپے
ولقب مردے وبالضم توسنی کردن (ع ف اض ۲)
حران بالكسر توسنی وتوسن شدن (ع بضمها)
مجارين زنبور كه بر انگبين چفسيده باشد - ويقال
حرن في البيع اذا لم يزد ولم ينقص - حران بالفتح
والتشديد نام شهرے والنسبة اليه حرنانی
على غير قياس -

حرذن - حرذون - مثال برذون سوسمار
حزن - حزن - بالضم حزن بفتحتين اندوه
خلاف السرور (ع ک ا ف ۲) حزن حزين غمگين

حزنه واحزنه اندوهگین کرد فهو محزون - حزن
زمین درشت - وشهر یست عرب - وحیی از غسان
احزن وتحزن بمعنی - حزونة بالضم درشتی بعیر حزنی
یرعی فی الحزن من الارض - حزنة بالضم کوه درشت
حزن ج - حزون بالفتح گوسپند بار خو - حزانة بالضم
عیال مرد که بجهت ایشان اندوه خورد ویقال
فلان یقرأ بالتحزین اذا ارق صوته -

حسن - حسن - بالضم خوبی ونیکوئی نقیض قبح
محاسن ج علی غیر قیاس وقد حسن الشی وان شئت
خففت الضمة فقلت حسن الشی ولا یجوز ان ینقل
الضمة الی الحاء لانه خبر وانما یجوز النقل اذا کان
بمعنی المدح او الذم - ورجل حسن بسن اتباع
وامرأة حسنة وحسناء ولا یقال رجل احسن لانه
اسم انث من غیر تذکیر کما یقال غلام امرد ولا یقال
جاریة مرداء فهو یذکر من غیر تانیث - حاسن ماه
تحسین آراستن ونیکو کردن - وبه نکوئی نسبت
کردن - احسان نکوئی کردن یقال احسن الیه
قوله تعالی واحسن کما احسن الله الیک واحسن به
کقوله تعالی وقد احسن بی - وهو یحسن الشی ای
یعلمه - استحسان نیکو شمردن ونیکو داشتن حسنة
نیکی خلاف سیئة - محاسن خلاف المساوی حسنی
خلاف سوای - حسان بالضم والتشدید احسن
من الحسن حسانة مؤنث - ویقال انی احاسن
بک الناس وهذا طعام محسنة للجسم بالفتح حسان
بالفتح نام مادح حضرت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم

فان جعلته فعالا من الحسن اجریته وان جعلته
فعلان من الحس لم تجره وتصغیر فعال حُسَین
حُسَیْسِین وفعلان منه حُسَیْسان حسن حسین
پسران فاطمہ زہرا علیہم السلام ونام دو ریگ تودہ
وقال المبرد ہما جبلان وذاکر الکلبی انہما
فی طی بطنین۔

حسن ۔ حِسنۃ ۔ بالکسر کینہ وجشن استقاؤ انون
حصن ۔ حِصن ۔ بالکسر بارہ حصون ج ۔
یقال حصن حصین حصانۃ استواری واستوار
شدن (ع بضمہا) تحصین گرد اگرد شہر برآوردن
تحصن در حصن شدن احصان زن خواستن
مرد فہو محصن بفتح الصاد وہو احد ما جاء علی افعل
فہو مفعل بالفتح ۔ واحصنت المرأۃ اے عفت
واحصنہا زوجہا فہی محصنۃ بالفتح والکسر فعل متعد
محصنۃ بالفتح لا غیر ۔ وقرئ قولہ تعالی فاذا احصن
مجہولا ای زوجن ۔ حصن بالضم پارسائی زن
(ع بضمہا) فہی حاصن وحصان بالفتح وحصناء
ایضا بینۃ الحصانۃ ۔ وفرس حصان بالکسر بینۃ
التحصین والتحصن ۔ حصنان شہرے حصنی
منسوب الیہ نسب العراقی الی البحرین قال
الیزیدی سالنی والکسائی المہدی عن النسبۃ
الی البحرین والی حصنین لم قالوا حصنی وبحرانی
فقال الکسائی کرہوا اجتماع النونین فی حصنانی
وقلت انا کرہوا ان یشتبہ النسبۃ الی البحر فلم
یقولوا بحری ...

حضن ۔ حِضن ۔ بالکسر کنار تحتضن کذالک
حضنا الشی دو کرانہ چیزے احضان کرانہا
وحضن الضبع وجارہ ۔ حضن حضانۃ بالکسر ور
کنار گرفتن مادر بچہ را ۔ وزیر بال گرفتن ماکیان
چوزہ را و بیضہ را (ع ف اض ۲) حاضنۃ دایہ وآنکہ
بجاے او باشد در تعہد بچہ ویقال حضنت الرجل
عن کذا اذا نحیتہ عنہ واستبددت بہ دونہ ۔
وحضنتہ عن حاجتہ احضنہ بالضم ای حبستہ عنہا
واحتضنتہ عن کذا مثلہ ۔ واحتضنت الشی جعلتہ
فی حضنی ۔ حضون بالفتح گوسپند کہ یکے از دو
پستان وے دراز تر از دیگر باشد (ع بضمہا)
حضن بفتحتین کوہے در نجد یقال انجد من رأی
حضنا ای من رآہ لا یحتاج الی ان یسال عن
نجد بلغہ ام لا وعاج ویقال احتضنتہ بالرجل
اے از بیت بہ ۔

حفن ۔ حفنۃ ۔ دو مشت از طعام وجز آن ومنہ
یقال نحن حفنۃ من حفنات اللہ تعالی اسے یسیر
بالاضافۃ الی رحمتہ ومالک حفن بہ دو دست
رندیدن چیزے را واندک چیزے دادن (ع
ف اض ۲) احتفان گرفتن ۔ وبرکندن درخت
از بیخ ۔ حفنۃ بالضم سوراخ وگندگی حفن (ض ا ف ۲)
ج ۔ حفان[۱] وہو فعلان من باب الفاء بچگان
اشتر مرغ وشتران ریزہ حفانۃ یکے للذکر والانثی جمیعا
حقن ۔ حقن ۔ ریختن شیر در مشک ۔ وریختن
شیر در شیرہ بہ شیر خفتہ (ع ف اک ۲ و ض ۲)

[۱] والحفان کسفہ او بقتصا ان الفا و ق ۔

حقین نام جبن شیر حقن بالکسر شکستن و
فی المثل ابی الحقین العذرة ای العذر و باز داشتن
خون از ریختن و نگاه داشتن بول و مانند آن
حاقن آنکه او را کمیز بشتاب گرفته باشد یقال
لا رأی لحاقن ـ حاقنه مغاک میان چنبر گردن
و کتف و هما حاقنتان و فی المثل لالحقن حواقنک
بذواقنک فذاقنه طرف الحلقوم و منه قول عائشة
رضی الله تعالی عنها توفی رسول الله صلی الله علیه
و آله وسلم بین سحری و نحری و بین حاقنتی و ذاقنتی
و یروی شجری و هو ما بین اللحیین و یقال الحاقنة
هی اسفل من البطن ـ حقنة بالضم داروی حقنی
احتقان مصدر منه ـ محقان بالکسر کمیز نگاه دارنده
و بسیار میزنده ـ

حلن ـ حُلّان ـ بچهٔ از شکم مادر گرفته و بها
جبه ما صغار الغنم ایضاً و سوسمار ـ

حلزن ـ حَلَزون بفتحتین کرم که در صدف باشد

حلقن ـ حلقنة نیم رس شدن غورهٔ خرما ـ
بسر محلقن لغت منه ـ

حمن ـ حمنة ـ بالفتح نام زنی حمنانة کنه
قال الاصمعی اوله قمقامة صغیر جدا ثم حمنانة ثم قراد
ثم حلمة ثم عَلّ ثم طلح ـ حومانة جای درشت گویند
حوامین جمع ـ

حنن ـ حنین ـ آرزومندی (ع ف ک ۲)
فهو حانّ و نالهٔ ناقه که از بچه جدا شود و حنه کذلک ـ
حانة ناقة مستحق مثله ـ حنان بالفتح بخشودن
(ع ف ک ۲) و منه قوله تعالی حناناً من لدنّا ـ
حنّان بالتشدید بخشاینده طریق حنّان راه پیدا
ابرق الحنان نام موضعی قوس حنّانة کمان
بآواز آرنده تحنّن مهربانی نمودن و یقال حنانیک
یا رب و حنانک یا رب بمعنی ای رحمتک ـ حنّانة
نام شبانی حنّة الرجل زن وی و یقال حن
عنی و یحن بالضم ای صدّ ـ و ما تحنّنی شیئاً من شرّک
ای ما تصرفه عنی ـ حنون بالفتح با وی که آواز
حنین شتر آید از وی ـ حُنین علی التصغیر موضعی
یذکر اذا اردت به الموضع و البلد و یصرف قال
الله تعالی و یوم حنین و یؤنث اذا اریدت به البلدة
و البقعة و لا یصرف و نام مردی و فی المثل رجع
بخفی حنین یقال کان حنین اسم اسکاف من
اهل الحیرة ساومه اعرابی بخفین فلم یشترهما فغاظه
ذلک و علق احد الخفین فی طریقه و تقدم فطرح
الآخر و کمن فجاء الاعرابی فرأی احد الخفین
فقال ما اشبه ذلک بخف حنین لو کان معه آخر
لاخذته فتقدم فرأی الخف الثانی مطروحاً
فی الطریق فنزل و عقل بعیره فرجع الی الاول
فذهب الاسکاف براحلته و جاء الی الحی بخفی
حنین ـ حن بالکسر قبیلهٔ از پریان رجل محنون
ای مجنون و به حنة بالکسر ای جنة و یقال الحن
خلق بین الجن و الانس ـ حن بالضم نام مردی ـ

حین ـ حین ـ بالکسر هنگام و منه حینئذ و آنگاه
و ربما ادخلوا التاء علیه کقول الشاعر (ع)

العاطفون تحین یا من عاطف - وقت وزمان ومنه قوله تعالی هل اتی علی الانسان حین من الدهر وهنگام آمدن (ع ف ک م) نیال حان حینه ای قرب وقته - واحینت بالمکان اذا اقمت به حینا - وحینت الناقة اذا جعلت لها فی کل یوم وقتا تحلبها فیه - وفلان یاکل الحینة والحینة بالفتح والکسر ای المرة الواحدة فی الیوم واللیلة - ویفعله احیانا وفی الاحایین - وتحین الوارش اذا انتظر وقت الاکل - حین بالفتح ای هلاک وحان ای هلک واحانه الله - حانیة بالتشدید خمر منسوبة الی الحانة وهی حانوت الخمار - حانات دوکانهای خمرفروشی یعنی خرابات حانوت حانوت ایضا دوکان واصله حانوة مثل ترقوة فلما سکنت الواو انقلبت الواو تاء والجمع حوانیت -

حفن بفتحتین موضعیست بها ومنه حفل -

حفنة حفنی بن الفضل الموصلی -

حمدون بالدال لغة فی الحمدون بالذال وآن ستور سیاه است یا دایه ابیست و دیگر

حماسین هو نیست از هامی حبس اعشر ان الاشر الارسلها وشک سالی ها -

حنش و سکینه سه جد والیطوس و ان السری باشد بود حنش الجزء ثانی -

حیدخین سکیست نام ... -

حمدونه - دختر حمدون شیخ پسر الیا الاخیش -

تحوقن - خواری وهلاک و قوله لقیبه وحیه

بنت سابط -

فصل الخاء

خبن - خبن - خبان - درنوشتن جامه وجز آن ودوختن تاکوتاه شود وپنهان کردن ونهادن طعام سوی شتی را (ع ف ک ۲) خبن ایضا نوعی از تصرفات عروض - خبنة بالضم آنچه زیر کش گرفته شود وفی الحدیث ولا یتخذ خبنة وانه لذو خبنات خوبنات وهو الذی یصلح مرة ویفسد اخری -

خثعن - خبعثنة - بالضم وکسر الثاء شکرف -

ختن - ختن - بفتحتین داماد وعند العرب کل من کان من قبل المرأة مثل الاب والاخ وهم الاختان واما عند العامة فختن الرجل زوج ابنته - ختن ختنه کردن (ع ف ک ۲) ختان ختانة بالکسر فیها الاسم فیه وجایی ختنه از زده و شم اوالتقی الختانان -

خدن - خدان - خدین - دوست ومعشوق ومنه قوله تعالی ولا متخذات اخدان - خادنه دوستی کردن خدنه مثال همزة بسیار دوست گیرنده -

خزن - خزن - بگنجینه نهادن مال وزر (ع ف ۲) اختزان کذلک اختزان مثله - وخزنت السر واختزنته ای کتمته - خزن خزانة بالکسر گنجینه خزائن ج - خزان بالضم والکسر الخ ... وهو مقلوب خنز

خشن - خشونة - خشنة - بالضم فیها درشتی وهو ضد لین (ع ف ۲) خشونت لغت منه اخشن مثله

خشن ج - اخشیشان نیک درشت شدن جامه

وعادت کردن به درشت پوشیدن وفی الحدیث
اخشوشن فی ذات الله تعالی - کتیبة خشناء لشکر
بسیار سلاح ومعشر خشن ویجوز تحریکه - وخاشنة
خلاف لاینه وخشنت صدره ای غرته -

خضن - مخاضنة عشقبازی کردن -

خمن - تخمین - به گمان وقیاس سخن گفتن
خمان ضعیف یقال ریح خمان وقناة خمانة -
وخمان الناس خشارتهم ورذالتهم -

خنن - خنة - بالضم منکیدن کالغنة اخن اغن
لغت منه خن ج - مخنة بالفتح بینی وفلان مخنة
لفلان ای یاکله له - مخنة القوم حریمهم - خنین
خندیدن وگریستن وبینی (ع ف اک ۲) ۲ وخنخنت
الحبالة اذا استخرجت منها شیا بعشی خنخنة وزنی
سخن گفتن خنان بالضم بیاری بینی وبیاری
مرغ درگلو -

خون - خون - خیانة - خانة - مخانة - ناراستی
(ع ف اض ۲) خانه واختانه بمعنی قوله تعالی
تختانون انفسکم ای بعضکم بعضا - رجل خائن
وخائنة ایضاً والتاء للمبالغة مثل علامة - قوم
خونة کما قالوا حوکة - تخوین بخیانت منسوب کردن
خوان شیر تخون تیمار داشتن وکم کردن حق کسی
خوان بالکسر مخففا هرچه بروی طعام نهند معرب
خوان اخونة خون ج - خان تیم -

خذ عونة - بالفتح قاشی از کدو -
خذنان بضمتین وفتح النون المشددة دو کرانه کس

یا ودخاینه یا دوگوش لغة فی الحار وجمل خذانیة
بالضم شتر وفرک چاپک -

خربان کسحبان ابن عبید الله والسری بن سهل
بن خربان والقاضی احمد بن اسحق بن خربان
محدثون والکلمة اعجمیة یعنی نگهبان خر -
خرشنة کخرذلة شهریست بروم -

خراطین - کرمهاست که در زمین نمناک بهم
مار رخال مشتت للعی نافع للیرقان -

اخصن الرجل - مردپس از حیت ای خوار شد -
خصین - کامیر تیر خرد و پارکر خصن وخصن ج
خفن - فرو شتگی شکم خیفان ملخ خفان بر وزن
ومعنی خفان یعنی بچگان شترمرغ -

خاقان - نام شخصی واسم لکل ملک خقنة الترک
علی انفسهم ای ملکوه ورأسوه یعنی بازنامه پادشا
که ترکان او را بر خود رئیس گردانند -

خیشبین - وهیبت بلوس منها مظفر بن منصور

فصل الدال

دثن - دثینة - بالفتح موضعی یا آبی -

دجن - دجن - فرو پوشیدن ابر آسمان را
(ع ف اض ۲) ویقال دجن یومنا دجنا ودجونا -
دجنة ابر بهم نشسته وابر تاریک بی باران یقال
یوم دجن بالاضافة ویوم دجن بالصفة ویوم
دجنة بفتحتین ویوم دجنة وکذلک اللیلة علی
الوجهین بالوصف والاضافة - ودجنة ابر با نگه
بهم نشسته دجن ایضاً باران بسیار سحابة داجنة

ذو دجنة ای دائمة المطر - واد جنت السماء دوام مطرها - ودجنة بالضم تاریکی و دجن و دجنات ج - ورنگ تیره وهی فی الابل اقبح السواد وبعیر ادجن وناقة دجناء - ودجون مقیم بودن بجائے (ع ن اض ۲) از دجان کذلک - شاة داجن وراجن بالراء ایضاً اذا الفت وانست بمکان وکذلک غیر الشاة وبالراء ایضاً - مداجنة مداہنة - ابو دجانة کنیت مردے از صحابہ -

دحن - دَحَن - مرد خاموش بد اندرون دحن ک ۲ فربه پست کلان شکم دحونة بالکسر وتشدید النون مثله دحن بفتحتین مصدر منه (ع ک اف ۲) -

دخن - دخن بفتحتین دخان بالضم دود دواخن ج - علی غیر قیاس - وابنا دخان عنق وباہلہ وہذا نة علی دخن متحرکة ای سکون لعلة لا لصلح - دخن دود برآمدن (ع بفتحها وضمها) از دخان مثله ودخنت النار بالکسر اذا القیت علیه احطبا فہیجتها حتی تہیج لذلک دخان - ودخن الطبخ اذا اصابته القدر جیل دخن الخلق مرد تلخ خو دخن بالضم ارزن ودخنة بالضم چیزی خوشبو که خانه ها را بدان دود کنند وتیرگی (ع ک اف ۲) دخن بالتحریک مثله کبش ادخن وشاة دخناء ولیلة دخنانة -

ددن - دَدَن - بفتحتین بازی ددان مرد بے فائده - وشمشیر کند ولم یوجد الفاء والعین فی کلمة من جنس واحد بلا فاصلة بینهما وهما متحرکان الافی ددن بین الکلمتین - ودید بفتحتین دیدان بالفتح خو دکاوت دایو ن بازی -

درن - دَرَن - بفتحتین ریم ودرن الثوب بالکسر فهو درن وادرنه صاحبه - دارین نام جای ینسب الیه العطر والمسک یقال مسک دارین والنسبة الیها داری - درین علف خشک ریزه ام درین زمین تنگی وقحط ناک - درنی بالضم موضعی درقی درنیه منسوب الیه -

دربن - دَرابنة - دربانان فارسی معرب -

درخمن - دَرخمین - بالضم وفتح ۲ سختی -

دفن - دَفن - درخاک پنهان کردن (ع ف ک ۲) دفین مدفون بمعنی - واذفن الشیء علی افتعل واندفن بمعنی - وادفین بیماری که معلوم نباشد گیته دفین ودفان بالکسر چاه که بعضی از وے انباشته باشد ورکایا دفن - ادفان گریختن بنده عبد دفون - وناقة دفون اذا کان من عادتها ان تکون فی وسط الابل - تدفن پنهان شدن یقال لو تکاشفتم لما تدافنتم ای لو کشف عیب بعضکم لبعض - ابقرة دافنة الجذم دندان سوده از پیری مدفان بالکسر شتر گشنه دفنی بفتحتین مشدد الیاء نوعے از جامہ ہا مخطط

دکن - دکنة - بالضم رنگ که بسیاهی زند وقد دکن الثوب بالکسر یدکن دکنا وشیء ادکن - دکان فارسی معرب وهو فعلان لافعال بدلیل قولهم الکنه فی معناه ودکاکین ج -

دمن - دِمن - بالکسر سرگین ومنه سواد مردم واثار باشش مردم - وکینه وقد دمنت قلوبهم

[illegible]

بالكسر ومن ك اف ر ج - ويقال دَمَن القوم
الدار ومن الشاذ الماء و ہذا من البعر - و ماء مُدَّمِن
آب سرگين ناک ويقال دمنت على فلان اى
ضغنت - ودمّنت الارض مثل دملتها (ع ف ا
ک ۲) دمان پيوسته شراب خوردن و پيوسته
کار کردن - دمان بالفتح عفونتے که بخرمابن
دمون مشددا موضعے -

دنن - فرس ادنّ - کوتاه دست و دنن بفتحتين
مصدر منه وہو دنو الصدر من الارض وہو من
اسود العيوب - رجل ادن کوژپشت و بيت ادنّ
پست دَنّ خم دنان بالكسر ج - ودندنة آوازے
سخن گفتن که فهم نشود وفي الحديث حولها ندندن
دِندِن علف سياه خشک شده -

دون - دُون - فرود - و جز - ونقيض فوق
ومعناه تقصير عن الغاية ويكون ظرفا وتحقير و اكد
ولا يشتق منه فعل وبعضهم يقول منه دان يدون
دُونا و اُدين ادانة - ويقال ہذا دون ذلك
اى اقرب منه - ويقال فى الاغراء بالشيء دونكه يعنى
بگير او را - ديوان م اصله دِوّان فعوض من
احدى الواوين ياء لانه يجمع على دواوين ولو
كانت الياء اصلية لقالوا دياوين - ويقال
دَوّنت الدواوين -

دہن - دُہن - بالضم روغن - وباران ضعيف
دِہان ج - وجمع ادہن - دِہان بالكسر ايضا اديم
سرخ - ومنه قوله تعالى فكانت وردة كالدہان

ادہان تدہّن چرب شدن و طلی کردن بروغن
برخود و دَہن چرب کردن بروغن (ع ف اخ ۲)
يقال دہنته بالدہان ادہنه و دہن يقال دہنته
بالعصا اى ضربته بہا و تر کردن باران زمين را
اندکے فهی مدہونة - قوم مدہنون عليهم آثار النعم -
مُدہُن بضمتين شيشہ روغن - ومغاکے در کوه
که آب در وے گرد آيد وہو احد ما جاء على مُفعُل
مما يستعمل من الادوات - وتدہّن الرجل اخذ
دُہنا - مداہن ج - مداہنة چرب زبانى و مصانعت
نمودن ادہان صنعت کردن قوله تعالى ودّوا لو تدہن
فيدہنون - وقال قوم داہنت بمعنى واريت
وادہنت بمعنى غششت - ناقة دہين قليلة اللبن
دہانة مصدر منه (ع بضمہما) دہنا موضعے دہيم
يمد ويقصر نام زنے -

دہقن - دہقان - بالكسر و بالضم کشاورز
معرب يقال تدہقن الرجل وله دہقنة بموضع كذا
دہدن - دُہدُن - بضمتين وتشديد النون
باطل وربما قالوا دُہدُرّ بالراء فى المثل دُہدُرّين
سعد القين يضرب للكذاب -

دين - دَين - وام ديون ج - و وام دادن
(ع ف ك ۲) فهو دائن ومديون وام دار - و
وام خواستن فهو دائن - مديون ايضا مرد بسيار
وام مِديان بالكسر کسے که عادت بدين گرفتن دارد
ادانة بمهلت چيزے خريدن و بہا را وام دار
شدن يقال منه ادان عشرة دراہم - وادان

ای استقرض وهو افتعل و فی الحدیث اوان معرض وهو الذی اعترض الناس فیستدین ممن امکنه - تدیین به نسیه و وام خرید و فروخت کردن تدیناً تداینة وام خواستن مداینة معامله به نسیه کردن - و وام دادن دین بالکسر کیش - و عادت - و کار - و نرم شدن - و گردن دادن - و نرم کردن - و رام گردانیدن لازم و متعدی یقال دان له اے انقاد له و اطاعه - و دانه ای اذله و استعبده و یقال دنته فدان و فی الحدیث الکیس من دان نفسه و عمل لما بعد الموت و پاداش - و پاداش دادن یقال دانه اے جازاه - و یقال کما تدین تدان اے کما تجازی تجازی بفعالک - و قوله تعالی انا لمدینون اے مجزیون محاسبون و منه الدیان فی صفة الله تعالی و قوم دین ای دائنون - مدین بالفتح بنده مدینة کنیزک - و شهرستان - و شهر هجرت رسول صلی الله علیه وسلم قال الفراء دنته اے ملکته - دیانة بالکسر راستی و دینداری و تدین به فهو متدین تدیین کسے را به دین خود ماندن -

دینة - بالضم نواله بزرگ دین بالکسر اتل گوسفندان

دخشن - کجعفر کوزی و مرد درشت و گنده نام شخصی -

دیست الناقة علی ولدها - ای ربته بعد نفار یعنی شتر ماده بر بچه بعد نفرت مهربان شد -

دیضین کشر جبیل با و آهسته دیضین مثله فیهما -

دراقن - کعلابط و بیشد و زرد آلو و شفتالو لغت شامیه -

دشن - بخشید (عع فت اض ۲) تدشن گرفت دهان شهریست و الداشن معرب الدشن یعنون به الثوب الجدید لم یلبس و الدار الجدید ة لم تسکن و دشتی کسکری شهریست بمصر اعلی منه الفقیه الورع احمد بن عبد الرحمن الدشناوی -

دعن - شاخهاے خرما که بعضے ازان بر بعضے دیگر پیوسته بریسن خرما بندند و بران خرما گسترند و بگستف باد خود و بد غذا دعن کنکرم شاد دعن کجذب مرد بیباک دعنة ق دعانة بالفتح بیباک شدن - (عع فت اض ۲) و ما ادعنه للتعجب دعان بالفتح وادیست ما بین مدینه و فلج -

دعکن - کجعفر نرم و نیک خود سپرام دعکنة بالفتح و بکسر شتر ماده فربه و درشت - و کاروبه کس سطبر

دغن - ابرناک شد روز یقال دغن یومنا دغنة بر وزن و معنی دجنة یعنی ابر بے باران و ام ربیعة بن رفیع الذی اجارا ابا بکر رضی الله عنه او هی کلمة او کمزقة و الصحیح الاول والمحد ثون یلحنون دغابین چند کرپوه هاست ببلاد عمرو بن کلاب دغان دیهیست براس عین دغینة کجهینة نام اهقیست یا نام زنی ست گول که مشهور بود و عبد الله بن محمد شیخ ابی الهیثم و ابراهیم بن احمد الداغونیان محدثان -

دقن فی لحی الرجل - ای ضرب فیہ وکذلک اذا منعہ وحرمہ -

ادلمنان - پیر وکلان سال شدن لغۃ فی الاولام

دہمن - لقب پادشاہان فارس مانند قیل بہمن -

فصل الذال

ذأن - ذؤون - بضمتین والہمزۃ گیاہیست یقال خرج الناس یتذاءون ای یاخذون الذآنین -

ذعن - اذعان - گردن دادن -

ذقن - ذقن - زنخ وفی المثل مثقل استعان بذقنہ یضرب لرجل ذلیل یستعین بآخر مثلہ - ذقن بر زنخ زدن (ع ف اض ۲) ذاقنۃ تندی حلقوم ذواقن فرو دہاسے گاو وشکم ناقۃ ذقون سست زنخ دلو ذقون وقد ذقنت بالکسر اذا خرزتہا فجارت شفتہا ماثلۃ -

ذنن - ذنین - آب بینی روان ذنان بالضم مثلہ ذن یذن ذنینا اذا سال - ذنن بفتحتین بدان صفت شدن (ع ک اف ۲) اذن لغت منہ ذنا مؤنث وایضاً زنے کہ حیض اوہمیشہ ذنانۃ بالضم باقی ماندہ چیزے ہلاک شدہ وباقی وام ووعدہ ویقال ان فلانا لیذن اذا کان ضعیفا ہالکا ہرما او مرضا - وفلان یذان فلانا علی حاجۃ ای یطلبہا منہ ویسألہ ایاہا - ذناذن القمیص مثل ذلاذلہ ذنذن بضمتین وکسرتین ایضا

ذون - ذان - عیب -

ذہن - ذہن - تیزی خاطر ویاد داشتن - ورقوت ذہن بفتحتین مثلہ اذہان ج -

ذہنۃ - بالضم خوشیدن ہردو لب از تشنگی لغۃ فی الذبلۃ -

ذہون - بالفتح دہیست بمسافت دو دنیم فرسنگ از بخارا منہا الفقیہ ابو محمد حکیم بن محمد الذہونی

ذہبن - کجعفر ابن قرشم صحابی -

الذین - بالکسر العیب -

فصل الراء

رتن - رتن - آمیختن مرتنۃ نان روغنی -

رثن - رثان - باران پیاپی ارض مرثنۃ -

رثعن - ارثعنان - سستی مرثعن ابر فرو افگندہ دامن ہا -

رجن - رجون - اقامت کردن بجاے (ع ف اض ۲) راجن خوکردہ والف گرفتہ بجاے یقال رجنت الابل ورجنت ایضا بالکسر اذا حبستہا للعلف - رجن باز داشتن ستور را از چرا وآخور علف دادن - وباز ایستادن ستور از چرا مستعد لازم - ارتجان آمیختہ وشوریدہ شدن کار بر کسے - وصافی ناشدن وتباہ شدن مسکہ بجوشانیدن -

رجحن - ارجحنان - گرائیدن - ومیل کردن وجنبیدن - ویکبار افتادن وجیش مرجحن ورحی مرجحنۃ ای ثقیلۃ -

ردن - ردن - بالضم تریز - وبن آستین ارادان ج - تردین اردان پیراہن را

ردن ساختن واردنت ای مثل ازدست اے
دست ۔ مردن بکسر الدال تاریک ۔ ردن بفتحتین
برگرفتن و درکشیده شدن پوست بماندام
(ع ک اف ۲) وخز و ریسمان ۔ مردن بالکسر
دوک ۔ تردن ایضا آب تنک که از رحم با بچه بیرون
آید ۔ ردن برہم تافتن و درہم نشاندن (ع ف ا
ض ۲) یقال ردنت المتاع ردنا ای نضدته و آواز
کردن سلاح بریکدیگر ۔ اردن بضمتین و تشدید النون
خواب ۔ و نام جوئے و شہرے بشام ۔ اردن خز سرخ
وقناة ردینیة ورمح ردینی منسوب ۔ ردینة نام زن
ویقال خلیة ردن ورماح لدن ۔ رادن زعفران
ویقال بعیر رادنی وناقة رادنیة اذا خالطت صفرتہ
حمرة کا لورس ۔

رزن ۔ رزن ۔ جاے بلند و ہموار که آب ایستد
در وے رزون بالضم رزان بالکسر ج قال ابو عبیدة
الرزان مناقع الماء واحدتها رزنة بالکسر ۔ رزانة
بالفتح آہستگی (ع بضمہا) فہو رزین ای وقور و امراة
رزان بالفتح اذا کانت رزینة فی مجلسہا ۔ رزن
بدست گرفتن چیزے تا گرانی وسبکی وے معلوم
شود (ع ف اض ۲) شئی رزین گرانمایه و پاسنگ
ارزن درختے سخت چوب که از وے عصا سازند
روزنة بالفتح روزن خانه وہی معرب ۔

رسن ۔ رسن بفتحتین دم آرسان ارسان ج
ورسنت الفرس ارسنہ فہو مرسون وارسنته
شدوته بالرسن ۔ مرسن جاے رسن بستن از بینی
ستور ثم کثر استعماله حتی قیل مرسن الانسان یقال
فعلت ذٰلک علیٰ رغم مرسنہ ای انفہ ۔

رشن ۔ رشن ۔ ناخوانده مہمان آمدن و ہو الطفیلی
واما الذی یتحین وقت الطعام فیدخل علی القوم
وہم یاکلون فہو الوارش یقال رشن فلان اذا
تطفل ودخل بغیر اذن ۔ ورشن الکلب فی الاناء
یرشن رشنا ورشونا اذا ادخل راسہ فیہ ۔
روشن روزن ۔

رصن ۔ رصن ۔ تمام کردن ۔ و دشنام دادن
یقال رصنته باسانی و غالب آمدن بشناخت چیزے
(ع ف اض ۲) ارصان استوار کردن ۔ رصین
استوار رصانة مصدر منه (ع بضمہا) والرصینان
فی رکبة الفرس اطراف القصب المرکب فی الرضفة
وفلان رصین بحاجتک ای حفی بہا ۔ وہو رصین
الجوف ای حوف الجوف ۔

رطن ۔ رطانة سخن جز بزبان عربی گفتن
(ع ف اض ۲) یقال رطنت له وراطنته وتراطن
القوم ۔ قال الفراء ابل اذا کانت رفاقا ومعہا
اہلہا فہی الرطانة والرطون بفتحہما ۔

رعن ۔ رعن بفتحتین سستی رعونة گولی و سستی
(ع بضمہا) ارعن رعناء لغت منه وما ارعنه ۔ ورعنتہ
الشمس فہو مرعون ای مسترخ ۔ ذو رعین بالتصغیر
نام یکے از ملوک حمیر ۔ رعین نام حصنے ۔ رعن بینی سازد
کوه رعون بالضم رعان بالکسر ج ۔ ویشبه به الجیش
فیقال جیش ارعن ۔ ویقال الجیش الارعن المضطرب

الشہر وسمیت الہمزۃ بر غنارد۔

رغن ۔ رغن ۔ گوش داشتن وقبول کردن سخن ارغان مثلہ ولا ترغن لہ فی ذلک ای لا تطعہ۔ ورغن الی الصلح رکن الیہ۔

رفن ۔ فرس رفن ۔ ک اف ۳ مشدد النون اسپ دم دراز رفل کذلک وہذا ہو الاصل ۔ ارفینان رہیدن و باز آرامیدن ۔

رفہن ۔ رفہنیۃ ۔ ض اف ۳ فراخی وتن آسانی

رقن ۔ رقون ۔ بالفتح رقان بالکسر حنا یقال ترقنت المرأۃ اذا اختضبت بالحناء ۔ وارقن لحیتہ ورقن ای اختضب ۔ مرقون مرقوم ۔ ترقین فی کتاب الحساب تسوید الموضع لئلا یتوہم انہ بیض کیلا یقع فیہ حساب ۔

رکن ۔ رکون ۔ میل کردن بچیزے یقال رکن الیہ وساکن شدن (ع ک اف ۳ وف اض ۲) قولہ تعالی ولا ترکنوا الی الذین ظلموا ۔ رکن یرکن بفتحہما ایضاً علی الجمع بین اللغتین ۔ رکن الشئ بالضم کرانہ قوی تر چیزے قولہ تعالی او آوی الی رکن شدید ۔ وجبل رکین ای لہ ارکان عالیۃ ۔ مرکن پستان بزرگ وناقۃ مرکنۃ الضرع ۔ مرکن بالکسر لگن وتغارہ کہ دروے جامہ شویند رکین مرد آہستہ آرمیدہ رکانۃ بالفتح مصدرہ (ع بضمہا) رکانۃ بالضم نام مردے

رمن ۔ رمان ۔ بالضم والتشدد انار رمانۃ یکے رمان بالفتح کوہے درطی ارمینیۃ بالکسر شہرے از روم ارمنی بفتح المیم منسوب بوے ۔

رنن ۔ رنۃ ۔ آواز و آواز کردن (ع ف اک ۲) ارنان فریاد کردن ۔ و آواز کردن قوس وترنانہا انا ترنینا ۔ ویقال شجراۃ مُغنۃ واطیارہ مرنۃ ۔ مرنۃ ایضاً کمان مرنان بالکسر مثلہ ۔ رنن بفتحتین جانورے کہ تابستان بانگ کند در آب ۔

رون ۔ اروَنان ۔ بفتح الہمزۃ والواو آواز یوم ارونان ولیلۃ ارونانۃ ای صعبۃ شدیدۃ ۔

رہن ۔ رہن ۔ گروی و گرو دادن (ع بفتحہا) رہان بالکسر ج ۔ رہن بضمتین جمع الجمع یقال رہنت الشئ عندہ ورہنتہ الشئ وارہنتہ بمعنیٰ ولم یجز الاصمعی ارہنتہ ۔ ورہن ایضا دام وثبت ۔ راہن ای ثابت ومہزول من الابل والناس وقال ابوزید ارہنت فی السلعۃ ای غالیت بہا وہو من الغلاء خاصۃ وقال ابن السکیت ارہنت فیہا بمعنی اسلفت ۔ مرتہن گرو گیرندہ مرہون رہین رہینۃ گروی مراہنۃ رہان گرو بستن بتاختن یقال راہنت فلانا علی کذا وارہنت بہ ولدی ۔ وارہنت لہم الشراب والطعام ای ادمتہ لہم وہو طعام راہن ای دائم ۔

رہدن ۔ رہادن ۔ بالفتح طیر بمکۃ امثال العصافیر رہدن یکے والرہدن والرہدنۃ طائر یشبہ الحمر الا انہ ادبس وہو اکبر من الحمر

رین ۔ رین ۔ ریم وزنگ گرفتن ومنہ قولہ تعالی کلا بل ران علی قلوبہم ای غلب وقیل ہو الذنب علی الذنب حتی یسود القلب رُیون کذلک

(ع ف ک س) بکل ما غلبک فقد ران بک وران علیک - ویقال رین به اذا وقع فیما لا یستطیع الخروج منه - ورین به اے انقطع به وران النعاس وران الخمر ای غلبته - ورانت نفسه ای خبثت - وران القوم ای هلکت ماشیتهم وهم مرینون -

رأنه - یعنی رعنه عن النضر بن شمیل عن الخلیل -

ربون - بالفتح وارَبان واربون بضمهما بمعانه یقال اربنته ای اعطیته ربونا المربّن المرتفع وقد یکان ربّان کربّان رکنی ست از کوه اجا کشتیبان ویقال قدّر بن ربابیته آی ست مرد بنی کلاب بن یربوع را وکتاب نام شخصے ست از عجم ولیس فی العرب ربّان بالراء غیره ومن سواه بالزاء وعلی بن ربن الطبری محرکا مؤلف کتاب الاشیاء وغیره اربونة بالضم شهری ست بمغرب ووضع الرا منک هو موضع الران -

ترانقین - وییست بیلا دعجم وهی قصبة کرمان

ارجحن - لغة فی ارجحن بمعانیه ای مال واهتز ووقع بمرة یعنی نا دید وجنبید ویکبارگی افتاد -

رخان - بالفتح ومنها الحسن بن قاسم الرخانی -

رذان - بالفتح ویبست به نیشا پور راذان نام باشد وابن راذان من القراء عبد الله بن محمد فرو زدن رودن راذانات روستا ها -

رستن - کجعفر شهری ست ما بین حماة وحمص منه عیسی بن سلیم الرستنی -

مرضون - روده تو بر تو نهاده از سنگ وجز آن یضم بعضها الی بعض فی بناء وغیره -

رعشن - کجعفر والنون زائدة بدل والرعشن من الظلمان والجمال السریع عشنة مونث منه وفرس لمراد رعشنآی ست مرد بنی عمرو بن قریط من بنی ابی بکر بن کلاب سمے برعشن ملک الحمیر کان به ارتعاش -

ارمعن دمعه یعنی اشک او روان شد -

رنجان شهری ست بمغرب وذکر فی الجیم -

فصل الزاء

زأن - کلب زئنی - بالهمز والقصیر والثقل یعنی زوان الذی یخالط البر

زبن - زبن - سپوختن (ع ف ک س) وزانو زدن شتر کسے را زبنت الناقة اذا ضربت بثفناتها رجلها عند الحلب والزبن بالثفنات والرکض بالرجل والخبط بالید ومنه ناقة زبون وحرب زبون - زبن الناس ای تدفعهم وتصدمهم - زبانیة عند العرب الشرط یعنی پادشه - و واحد الزبانیة زبان وزبانی وزبنیة بالکسر ورجل فیه زبونة بالفتح وتشدید الباء اے کبر - ورجل ذو زبونة ای مانع جانبه - زبانیا العقرب بالضم قرناها - زبانیان دو ستاره در پیش عقرب از منازل قمر زبان نام مردے مزابنة بیع رطب بر درخت خرما ونهی عن ذلک - زبون بالفتح گول ونادان -

زجن - زجن - درنگ کردن (ع بفتحهما) تزجن

مثلہ۔ وتزحن علی الشئی اذا فعلہ مع کراہیۃ لہ۔
زرجن۔ زرجون۔ بفتحتین خمر وزر وقیل ہو
معرب زرگون ویقال صبغ احمر۔
زرفن۔ زرفین۔ فارسی معرب یعنی زنجیر در
وقد زرفن صدغہ ای جعّدہ۔
زفن۔ زفن۔ پاے کوفتن (ع ف اک ۲)
زیفن مثال ہزبر سخت۔
زقن۔ زقنت الحمل ازقنہ اذا حملتہ۔ وازقنت
فلانا ای اعنتہ علی الحمل۔
زکن۔ زکن۔ بفتحتین دانستن (ع ک اف ۲)
وگمان بردن یقال زکنتہ صالحا ای ظننتہ ولقنتہ
وازکنتہ شیأ بمعنی اعلمتہ ایاہ وافہمتہ حتی زکنہ۔
تزکین تشبیہ کردن یقال زکّن علیہم وزکّم اسے
شبّہ علیہم ولبّس۔
زمن۔ زمان۔ زمن۔ روزگار وہو اسم
لقلیل الوقت وکثیرہ ازمان ازمنۃ ازمن ج۔
ولقیتہ ذات الزمین یرید بذلک تراخی الوقت
کما یقال لقیتہ ذات العویم یعنی زمانگی وسالگی
ای بین الازمان وبین الاعوام۔ وعاملتہ مزامنۃ
کما یقال مشاہرۃ۔ زمانۃ بالفتح برجاے ماندگی
(ع ک اف ۲) رجل زمن نعت منہ وآفتے در
حیوانات زمّان بالکسر وتشدید المیم پدر حیی از بکر
زنن۔ ویقال ازننتہ بہ ای اتہمتہ بہ وہو یزنّ
بکذا۔ ابو زنّۃ کنی یعنی حمدونہ۔
زون۔ زون۔ بالضم بت زون مثال ہجف

کوتاہ بالا زوانۃ مؤنث۔ زونزی بفتحتین کوتاہ
زوان بالضم والکسر دانہ تلخ کہ باگندم آمیزد
ویہمز ایضاً وقد مر۔
زین۔ زینۃ۔ بالکسر آرایش یوم الزینۃ روز
عید۔ زیّن آراستن نقیض الشین زانہ وزیّنہ
بمعنی۔ مزیّن ف ۲ مقدّۃ الشعر وبالکسر آئینہ دار
وازدان وتزیّن بمعنی والاول افتعل من الزینۃ
الا ان التاء لم توافق الزاء لشدتہا ابدلوا منہا
دالا فہو مزدان وان ادغمت قلت مزّان۔ وتصغیر
مزدان مزیّن مثل مخیر تصغیر مختار ومزیّین مشبعاً
اذا عوضت کما تقول فی الجمع مزاین ومزایین۔
ویقال ازیّنت الارض بعشبہا وازیّنت مثلہ
واصلہ تزیّنت فسکنت التاء وادغمت فی الزاء
واجتلبت الالف لیصح الابتداء بہا۔

زبران۔ مذکور فی باب الراء۔
زجنۃ۔ سخن یقال ما سمعت لہ زجنۃ ای کلمۃ ونبسۃ
زرین۔ مشددۃ الراء لقب احمد الرملی المحدث
وعبد اللہ بن زرین الدوینی شیخ ابن ابی لقمۃ
معرب یعنی آن از زیباختہ وغداۃ مزینۃ
پگاہ خنک۔
الزطی بفتحتین ہو عبد اللہ بن محمد بن الفرج
الزطی المکی المحدث۔
ابو زعنۃ عامر بن کعب او عبد اللہ بن عمرو۔
صحابی بدری شاعر۔
زراغونی علی بن عبد اللہ محدث حنبلی ومحمد

بن عبد العزیز النخشبی کجوری الفقیه مؤلف احکام الفقها
زندنة - بالفتح و هی منها محمد بن احمد بن غانم و هو
من زندلا من زندنة و ابو حامد احمد بن موسی و محمد
بن سعید المحدثان و محمد بن محمد مقری ماوراء النهر

فصل السین

ستن - استن - بالفتح بیخ درخت پوسیده استنة یکے -

سجن - سجن - بالکسر زندان و بازداشت و بالفتح مصدر (ع ن اض ۲) ضرب سجین اسے شدید و سجین موضعیست که درو سے نامهاے فجار و کفار بود و قوله تعالی کلا ان کتاب الفجار لفی سجین -

سحن سحنة - بالفتح و سکون ۲ هیئت و نما و رنگ مردم یقال هؤلاء قوم حسن سحنتهم سحنا کذلک و هو حسن السحناء بالسکون و التحرکة و انما حرک لمکان حرف الحلق - مساحنة نیکوئی معاشرت فرس مسحنة حسن المنظر - مسحنة با الحجر کسرته - مسحنة بالکسر تیشه سنگ شکن -

سخن - سخن - بالضم گرم سخونة مصدر منه (ع بضمها) و فتح الاول - اسخان تسخین گرم کردن ماء سخن و سخین آب گرم و ماء سخاخین بالضم کذلک علی فعاعیل و لیس فی الکلام غیره - مسخنة بالکسر دیگ - آب گرم کن یوم سخن بالضم و ساخن و سخنان روز گرم و لیلة سخنة و ساخنة و سخنانة - و انی لاجد فی نفسی سخنة بفتحتین و هی فضل حرارة - و سخنة العین

نقیض قرتها و یقال سخنت عینه ک ۲ فهو سخین العین و اسخن الله عینه ای ابکاه - سخون بالفتح شوربائے گرم کرده تسخینه آرد باله یعنی اوماج سخین ای مسحاة یعنی بیل برگشته لب تساخین موزها لا واحد لها من لفظها و فی الحدیث انه امرهم ان یمسحوا علی المشاوذ و التساخین مثل التعاشیب -

سدن - سادن - خادم کعبه و بتخانه سدنة ج - سدن سدانة بالفتح مصدر منه (ع ن اض ۲) و کانت السدانة و اللواء لبنی عبد الدار فی الجاهلیة فاقرها النبی صلی الله علیه و آله و سلم لهم فی الاسلام اسدان لغة فی الاسدال و هو شدول الهوادج یعنی پرده هاے بارگیر و سدن الرجل ثوبه و سدن الستر اذا ارسله -

سرجن - سرجین - بالکسر سرگین لانه لیس فی الکلام فعلیل بالفتح و یقال سرقین ایضاً -

سطن - اسطوانة - بالضم ستون و النون اصلیة و هو افعوالة مثل اقحوانة لانه یقال اساطین مسطنة و قیل هو فعلوانة و قیل افعلانة - و جمل اسطوان اسے مرتفع -

سعن - سعن - بالضم خیک و مشک و هی التی تقطع من نصفها و ینبذ فیها و ربما استقی بها کالدلو و جعلت المرأة فیها غزلها و قطنها سعنة ج - و یقال ماله سعنة و لا معنة بالفتح فیها ای شیء -

سفن - سفن - بفتحتین تیشه چوب تراشی و سنگ منسفن بالکسر مثله و پوست درشت مثل پوست

کرہ بہ قبضہ شمشیر بندہ سفن پوست باز کردن از درخت وجز آن (ع ف ک س) و خاک دو ختن باد از زمین (ع ف اض ۲) سوافن بادہاے خاکروب احدہا سافنہ سفینۃ کشتی سفین ج سفن سفان کلہ سفان خداوند کشتی سفانہ نام دختر حاتم طائی۔

سکن سکون۔ بالضم آرمیدن (ع ف اض ۲) تسکین آرام دادن سکینۃ آرمش و آہستگی سکنت الدار و اسکنتہا غیرے سکنی بالضم باشش وہو اسم من الاسکان سکان بالضم والتشدید باشندگان و دم کشتی سکن بکسر الکاف موضعے از کوفہ وایضاً جاے باشش وخانہ و بالفتح عند اہل الحجاز سکن بسکون کاف باشندگان خانہ وفی الحدیث حتی ان الرمانۃ لتشبع السکن سکن بفتحتین آتش وہرچہ بوے آرام گیرد مرد چون زن و فرزند و جز آن۔ ونام مردے سکین مصغر حیی از عرب سکین بالکسر درویش۔ وضعیف وبیچارہ ویقال تسکن الرجل وتمسکن کما قالوا تمدرع وتمندل من المدرعۃ والمندیل وفی الحدیث لیس المسکین الذی تردہ اللقمۃ واللقمتان وانما المسکین الذی لا یسال ولا یفطن لہ فیعطی مسکینۃ مسکین ایضاً مونث و مفعال ومفعیل یستوی فیہما المذکر والمونث ویقال مسکینۃ تشبیہا بالفقیرۃ والفقیرۃ مساکین مسکینون ج۔ ومسکینات للاناث مسکنۃ فا کسا جاے قرار کردن وفی الحدیث استقروا علی سکناتکم فقد انقطعت الہجرۃ اے علی مواضعکم

ومساکنکم ویقال الناس علی سکناتہم اے علی استقاماتہم سکین مثال خبیق کارد یذکر ویونث والغالب علیہ التذکیر سکون بالفتح حیی از یمن سکینۃ دختر حسین بن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہم طرۃ سکینیۃ منسوبۃ الیہا۔

سمن سمن۔ روغن وسکہ سمنان ج۔ و روغن کردن بر طعام (ع ف اض ۲) وسمنت الطعام سمان روغن فروش تسمین روغن توشہ دادن۔ وفربہ کردن وفی المثل سمن کلبک یاکلک وخشک کردن بلغۃ اہل الطائف وانہن وحکی انہ اتی الحجاج بسمکۃ فقال للطباخ سمنہا ای بردہا تسمین فربہ سمن کاف مصدر منہ (ع ک اف ۲) تسمن مثلہ سمنۃ بالضم دار وے فربہی زنان اسمان خداوند ستور فربہ شدن یقال اسمن الرجل ملک شیاً سمینا واعطاہ غیرہ استسمان فربہ شمردن۔ وروغن خواستن خویشتن را سمانی بالضم مرغے سمانا ویکے سمانیات ج سمنیۃ وہم فرقۃ من عبدۃ الاصنام واہل التناسخ

سنن سنن بفتحتین روش یقال امض علی سننک وبالضم ایضاً اے علی وجہک استقام علی سنن واحد ویقال تنح عن سنن الطریق بالفتح والضم وبفتحتین ایضاً۔ وجارت الریح سنائن اذا جارت علی طریقۃ واحدۃ لا تختلف سنۃ بالضم روش۔ ونوعے از خرماے مدینہ ویقال سن الرجل ابلہ اذا احسن رعیتہا

والقيام عليها - وسنوا المال اي ارسلوه في المرعى -
مسنون غريدن بوسے ناک سنة الوجه صورت
روئے مسنون صورت کرده وروشن وتابان کرده
سنن مصدر منه (مع فتح اض ۲) وقد سننته اسنه
سنا اذا صورته - ورجل مسنون الوجه ايضا اذا كان
في وجهه وانفه طول وتيز کردن کارد بافسان
سن بالكسر فسان سنان مثله وايضا سر نيزه وعصا
وتيزي هر چيزے اسنة ج - سنين بالفتح سوهان
سنگ وآهن وجز آن مسنون بالفتح داروکه بر
دندان مالند استنان بر جستن وتوسني کردن
ستور وسواک کردن دندان را وفي المثل استنت
الفصال حتى القرعى مسانة سنان راندن خوابانيدن
فحل ناقه را بجست گشنی سن بالكسر دندان اسنان
ج - وتجمع الاسنان على اسنة مثل قن واقنان
واقنة في الحديث اذا سافرتم في الخصب فاعطوا
الركب اسنتها اي امكنوها من المرعى - وتصغير سن
سنينة وسال وعمر وقولهم لا آتيك سن الحسل اي
لا آتيك ابدا لان الحسل لا تسقط له سن - ويقال
لهم سنک يعني سال تو سن القلم زبان قلم وهو موضع
البري منه يقال اطل سن قلمك وسمنها وحرفها
قلمك واسنها سننة مهر درم - ويک دانه سير
يقال اعطني سنة من ثوم - ويقال اسن الرجل
اي كبر واسن سديس الناقة اي نبت وذلك
في السنة الثامنة واسنها الله اي انبتها - سنان
سرياے چرخ دلو - وتيزي هاي مهره پشت مفن

ملبس تيين سيكے سنينة ريگ توده بلند اسنان ج -
سن ايضا ريختن خاک بر زمين وبلند کردن (مع
فتح اض ۲) وآب بر روئے ريختن يقال سننت الماء
على وجهي اذا ارسلتها ارسالا من غير تفريق فاذا
فرقتها في الصب قلت بالشين المعجمة وسخت راندن
ستور را سنان بالفتح شتران کلان سال -
سين سين - حرفے از حروف هجا وهي من
حروف الزيادات وقد تخلص الفعل للاستقبال
تقول سيفعل قال ابو زيد من العرب من يجعل
السين تاء في روي الشعر ومن العرب من يجعل
كافا - وقولهم فلان لا يحسن سينة اي شعبة من
شعبة الثالث - ويس كقوله تعالى الم وحم في اوائل
السور ومعناه قال عكرمة يا انسان لانه قال انك
لمن المرسلين - طور سيناء بالفتح والكسر كوهيست بشام
طور سينين كذلك والفتح اجود في الاولى لانه بني
على فعلاء ودرختے وكذلك سينين واحدتها
سينينة وليس في الكلام فعلاء بالكسر والمد وكان
ابو عمرو بن العلاء يختار الكسر فيها ويعتبره بطور سينين
وهو اكثر في القراءة والكسائي يختار الفتح وهو
اصح في النحو -

سيبن بفتحتين دهي است به بغداد ومنها الثياب
السينية وهي ازرق وللنساء وقول الليث ثياب
من كتان بيض سوو قال ابو بردة الثياب السينية
هي القسية وهي من حرير فيها امثال الاترج آمين
دام على لبسها وابو جعفر واحمد بن اسمعيل السينيان

محدثان وسیبنة بالکسر وفتح البار والنون المشددة لغة فی سیفنة آسبان بالفتح روپوشهاے تنک۔

ساربان۔ بسکون الراد جد والد علی بن ایوب بن الحسین الشیعی القمی راوی شعر المتنبی۔

سوسن۔ گلیست معروف ومنه بری والبستانی صنفان الآزاد وهو الابیض والابرسار وهو الآسمانجونی نافع من الاستسقاء ملطف للمواد الغلیظة والآزاد لطیف نافع من العلل الباردة فی الدماغ محلل للریاح الغلیظة المجتمعة فیه واصله جلاء ومحلل وورقه نافع من حرق النار الحار ومن لسع الهوام والعقرب خاصة الواحدة سوسنة وابو القاسم الحسن بن محمد بن الحسن بن سنویه کعمرویه محدث۔

ستان۔ فی نسب ملوک بنی بویه۔

اسغان۔ خورش هاے رومی وبلابه۔

اسفراین۔ بکسر الهمزة والیا شهریست بخراسان۔

اسقان شمشیر رانیک نزدودن آسقان کرها ای لاکثر سلعن فی عدوه۔ عدا عدوا شدیدا۔

السلتین من النخل۔ ما یحفر فی اصولها حفرا یجذب الماء الیها اذا کانت لا یصل الیها الماء۔

سجون۔ محرکة جد والد ابی القاسم احمد بن عبد الودود بن علی بن سجون الهلالی الاندلسی الشاعر۔

سحون۔ کشقفوق نادر والد ابی بکر الاندلسی الادیب النحوی۔

تسون۔ فروهشتگی شکم والفضل بن محمد بن سون کزفر محدث سوان بالضم موضعے واسوان بالضم والفتح او غلط السمعانی فی فتحه شهریست بصعید مصر منه فقیر بن موسی المحدث وسونایا بالضم وهی آت ببغداد او محلة فی البلد۔

اسسان۔ بالفتح پیکهاے نرم۔

فصل الشین

شان۔ شأن۔ کار وحال۔ و درز۔ وآب راهه سر شؤون ج۔ ویقال لاشأن شأنهم ای لا فسدن امرهم۔ شأنان دو رگ که از سر تا قرو با وچشم با فرود آید وشانت شأنه ای قصدت قصده وما شأنت شأنه ای لم اکترث له۔

شثن۔ شثن۔ بفتحتین درشت شدن وسطبر بستن دست (ع ک اف م) رجل شثن الاصابع بالسکون وکذلک العضو۔ وشثنت مشافر الابل من اکل الشوک۔

شجن۔ شجن۔ بفتحتین حاجت شجون ج۔ و اندوه اشجان ج واندوهگین شدن (ع ک اف) شاجن لغة منه۔ اشجان اندوهگین کردن شجن باز داشتن حاجت کسے را از کار۔ واندوهگین کردن (ع ف اض ن) وراه وادی شجون ج۔ یقال الحدیث ذو شجون اے یدخل بعضه فی بعض شاجنة وادی بسیار درخت شجنة بالکسر نام مرد وبرگها وبیخ هاے درخت درهم شده وبضم الشین کذلک۔ ویقال بینی وبینه شجنة رحم اے قرابة مشتبکة وفی الحدیث الرحم شجنة من الله ای الرحم مشتقة من الرحمن والمعنی انها قرابة من الله مشتبکة

کاشتہاک العروق۔

شحن شحن۔ پُر کردن (ع ع ط شحنا) قولہ تعالیٰ فی الفلک المشحون۔ وشحنت البلد بالخیل اذا ملاتہ بالخیل شحنہ بالکسر من الخیل ای رابطۃ ورانده یقال بینہم شحناء ای عداوۃ ہم ناشحناء وشحنی شحنۃ بالکسر کذالک ومنہ عدو مشاحن۔ واشحن الصبی اذا تہیا للبکاء۔

شدن۔ شدون۔ قوت گرفتن۔ وشاخ برآوردن آہو بچہ (ع ف اض ۲) شادن آہو بچہ وشدن المہر ای قوی۔ واشدنت الظبیۃ فہی مشدن اذا شدن ولدہا مشادن مشادین ج۔ شدنیات شتران منسوب بموضعے از یمن۔

شزن۔ شزن بفتحتین درشتی زمین و ماندہ شدن وشتالنگ کہ لوپے بازی کنند۔ شزن بضمتین کرانہ۔

شطن۔ شطن بفتحتین رسن دراز اشطان ج۔ ووصف اعرابیٌ فرسا فقال کانہ شیطان فی اشطان۔ شطن برسن بستن۔ ومخالفت کردن از قصد (ع ف اض ۲) شطان دور شدن شطان منہ۔ بئر شطون ونوی شطون دور تنگ وبے پایان شیطان دیو وکل عات متمرد من الجن والانس والدواب فہو شیطان ومارد وقولہ تعالیٰ طلعہا کانہ رؤس الشیاطین قال الفراء یشبہ طلعہا برؤس الشیاطین فی القبح لانہا موصوفۃ بہ اوبرؤس الحیات وہی ایضا موصوفۃ اوشبہت

شیطاناً ہم را ہے از ماراز ای ہیں وقولہ تعالیٰ کانہ رؤس الشیاطین وقولہ الشیاطین فہو شیطان الرجل متمردا ونیا نہ تہا اذا کان فعلان من شاط ہر شیطا ہمیر منصرف۔

شعن۔ اشعنان۔ شوریدہ موے شدن۔

شفن۔ شفن۔ زیرک وداناشفون بگوشہ چشم نگریستن (ع ض اک ۲) فہو شافن وشفون بالفتح ویقال شفنت الیہ وشفنت یعنی وہو نظر فی اعتراض قال ابوعبیدۃ ہو ان یرفع الانسان طرفہ ناظرا الی الشیٔ کالمتعجب منہ اوکالکارہ لہ۔

شقن۔ یقال قلیل شقن۔ اتباع لہ شل وشح ووعر۔ شقونۃ کمی (ع بضمہا) یقال شقنت عطیتہ ای قلت۔ اشقان کم کردن وکم دادن یقال اشقنتہا وشقنتہا (ع ف اض ۲)۔

شنن۔ شن۔ شاشیدن آب وپراگندہ کردن (ع ف اض ۲) ومنہ قیل شن علیہم الغارۃ واشن اذا فرقہا علیہم من کل وجہ وشاک کہنہ دریدہ شنہ مثلہ شنان بالکسر ج۔ وحیی از عبدالقیس ومنہ المثل وافق شن طبقۃ۔ شنین چکیدن آب واشناک آشنان متفرق۔ شنانۃ بالضم آب کہ از مشک واز درخت چکد شنان بالفتح باہمزہ لغۃ فی شنآن۔ تشنن کہنہ شدن مشک۔ وپیا گرفتن ومشک شدن اندا اعضاء استخوان از پیری وتشانت القربۃ ای اخلقت وتشان الجلد ای یبس شنون بالفتح شتر میانہ گوشت۔ وگرسنہ تشنشنۃ خو وطبیعت وتشنش الرجل ای ہزل۔

شین شیمن - عیب و زشتی و هو خلاف الزین
(ع ف ک ۲) شائن معائب و مقابح شین حرف
از حروف معجم هجا -
شابن - کودک نازک اندام فربه قد شبن الغلام
(ع ف ض ۲) شبانة نام شخصی و بالضم احمد
بن الفضل بن شبانة الهمدانی الکاتب و عبد الرحمن
بن محمد شبانة لجده و علی بن عبد الملک بن شبانة
محدثون و ابن شبان کشداد عبد العزیز بن محمد العطار
و بالضم شبان بن جسر بن فرقد و اسمه جعفر و
هذا لقبه و احمد بن الحسین البغدادی یعرف بشبان
و اشبونة بالضم شهریست به مغرب و شبن نزدیک
شد شبانی و اشبانی بالضم مرد سرخ چهره
و موی گون بروت -
شتن - بالفتح بافتن جامه (ع ف ض ۲)
شاتن و شتون نعتان منه یعنی جولاهه اشتون
بالضم قلعه ایست باندلس و موضعیست نزدیک
انطاکیه شتان بالفتح کوهیست بمکه مابین کدی
و کداء و شتون بالضم پارچه هاے نرم رجل شتن
الکف مرد درشت کف و محمد بن ابی المظفر بن شتا
کریانه محدث فرو شتنی بالفتحات دهی است بمصر
اشتیخن - بکسر الالف و التاء روستائی است
بسمرقند منه محمد بن احمد بن مت المحدث -
شیخون - شیخ یعنی پیر و المشخن لغة فی المشحن
شذونة - بالفتح شهریست باندلس منه ابو عبد الله
بن حاجة النحوی -

شاذکونة - بفتح الذال پارچه هاے گنده سوزنی
تعمل بالیمن و الی بیعها نسب ابو ایوب الحافظ
لان اباه کان یبیعها -
شرن - شگاف سنگ و قد شرن شگاف در
سنگ شد (ع ک اف ۲) و بفتحتین شهریست
بطبرستان شوران بالضم کاجیره و گل کافشه
و محمد بن عبد الله بن الشارنان محدث -
شستان - بالکسر علی بن ابی سعید بن شستان الوشاء
شنشانة - عمل من اعمال بطلیوس -
شاصونة - آوندهاے سفالی به لغت شوصن
ج - و نام مردے -
شعشن - کجعفر والد ابی روح ذویب الصحابی -
شغنة - بالضم پشتواره جامه و شغل خ شغن
کسره ج -
شغرنة - بالراء و النون بروزن و معنی
شغزبة بالزاء و الباء و ذلک فی الصراع یعنی
آن بندیست از کشتی -
شغنغة - چاغ کردن -
شکدانة - بالضم لقب عبد الله بن عامر الشیخ -
شلوبین او شلوبنة شهریست بمغرب منه
ابو علی الشلوبینی النحوی -
شمن - بفتحتین دهی است باستر آباد منها
ابو علی حسین بن جعفر الشمنی شمونة شهریست
باندلس الشمونین بالضم بلفظ التثنیة شهریست
بصعید اوسط و اشمون جریس بالضم قریه [illegible]

پر پشت او نیست –
شوشة – بالفتح زن گول و جاسے علم لغة معروفة
و سواری دریا که برای جا د آماده باشد تشون
بسکی راست و هو شون الرؤس ای بفتح شوشها
شاهین – پرنده ایست مشهور معرب و فارسی –

فصل الصاد

صبن – صبن – باز داشتن نیکی و بهره از کسے
(ع ف ک ۲) و اذا ستوی القمار الکبتین فی کفه
ثم یضرب بهما قیل صبن و یقال له اجل و لا تبغ
سا بون – م –
صحن – صحن – نیکو کردن و صلح کردن میان
دو قوم – و زدن و ناقة صحون ناقة لگد زننده و کاسه
بزرگ – و داون چیزے در طبق (ع ف نهما الصحن)
و هما صحنان یضرب احدهما علی الآخر صحنا یا صحن
تان خورش بید و بقصر صحناة و ماهیا به –
صدن – صیدنانی – جاوید و جانورے که
در زمین خانه سازد و آنرا تا پر کنی صیدنان
شاه و پادشاه –
صعن – صعون – بالکسر پیشه پیدا الذوابة
شتر مرغ خرد –
صفن – صفن – بالضم پوست خایه و هم
صفنان بالضم ج – صفن بالضم سفره و خور از
چرم و ادیم که در وے آب کنند – و توبره شبان
و شتربان که زاد و اسباب خود در وے نهند –
صافن – بالفتح نشستن کسے در حالت صافن اسپ که

استاده و سر سم چهارم بر زمین نهاده و ایضا
القائم الذی یصف قدمیه صفون بالضم مصدر
(ع ف ک ۲) و منه قوله تعالی الصافنات الجیاد
و فی الحدیث کنا اذا صلینا خلفه فرفع رأسه من الرکوع
قمنا صفونا فاذا سجد تبعناه ای قمنا صافین قدمنا
صافن ابغا رگ ساق صافنین بالکسر موضعے –
صفن – صن – بالکسر سبز و برد بولنثن جدا
و روزے از ایام عجوز – و سله سر پوشیده که در وے
نان نهند صنان بالضم گند بغل و قد اصن الرجل
ای صار له صنان – و اصن اذ شمخ بانفه تکبرا –
و اصنت الناقة اذا حملت فاستکبرت علی الفحل –
فلان مصن غضبا اسے ممتلی –
صون – صون – صیانة نگاه داشتن و هو
مصون و مصوون بالنقص والتمام و قد فسر فی
(د و ف) صوان بالضم والکسر صیان بالکسر جامه دان
و تخت جامه و صان الفرس اذا قام علی طرف
حافره من وجی او حفا – صوان بالفتح والتشدید
ازینگها سنگ سپید –
صین – صین – بالکسر صین و هی بلاد الترک
صینی ای چینی و هی الاولی فی المنسوبة الیها –
اصبهان – شهرے است در پارس قد ذکر
فی (ا ص ب) –
صوعن – کعلبط زفت و بفتح تاء وہ ولا نظیر له
فی الکلام –
صنعانة – بالفتح معرب چغانه و آن نام ساز است

صغانیه شهریست بزرگ بماوراء النهر و منسوب بدان است
الامام الحافظ فی اللغة الحسن بن محمد بن الحسن
ذو التصانیف والنسبة صغانی وصاغانی معرب
چغانیان واسحق بن ابراهیم بن صیغون الصیغونی
زاهد محدث۔

فصل الضاد

ضأن۔ ضائن۔ میش نر خلاف ماعز والجمع
ضئان خلاف معز مثل راکب و رکب وضأن
بالتحریک ایضا مثل حارس و حرس وقد یجمع علی
ضئین وهو فعیل مثل غاز وغزی۔ والانثی
ضائنة ج ضوائن۔ واضأن الرجل ای کثر ضأنه۔

ضبن۔ ضبن۔ بالکسر کش وهو ما بین الکشح
والابط واول الجنب الی الابط ثم الحضن ثم الحصن
واضبنت الشیء واضطبنته زیر کش گرفتم ضبنة الرجل
بالکسر وضبنته بفتح الضاد وکسر الباء عیال مرد
مکان ضبن ای ضیق۔ والضبون الزمن۔

ضجن۔ ضجن۔ بفتحتین کوهیست و ضجنان بالتحریک
کوهیست در ناحیه مکه۔

ضزن۔ ضیزن۔ وضیزن نگهبان و نگهدارنده۔ و
آنکه با زن پدر یکی باشد۔ و آنکه بر سر چاه و رسن
دهد و انبوه کند۔ و نام بت۔

ضغن۔ ضغن۔ بالکسر کینه ضغینة مثله ضغن
بفتحتین مصدر منه (ع ک ا ف م) و میل کردن
و آرامیدن یقال ضغن فلان الی الدنیا اذا
رکن الیها وتضاغنوا واضطغنوا ای انطووا
علی الاحقاد۔ واضطغن الشیء ای اخذه تحت
حضنه یقال کانه مضطغن صبیا ای حامله فی حجره۔
فرس ضاغن اسپ که تا نزنی نیکو نرود وتمامه
قبضة ای عوجاد وضغنی الی فلان ای میلی الیه۔

ضفن۔ ضفن۔ دست انداختن شتر و غائط
افگندن (ع ف ک ا م) و بار کردن شتر یقال
ضفن البعیر برجله۔ وضفن بالغائط ای رمی به وضفن
علی ناقته ای حمل علیها وضفنت الیهم ای اتیتهم۔ وضفنته ای
ضربته برجلی علی عجزه۔ واضطفن هو اذا ضرب
بقدمه مؤخر نفسه۔ وضفنت بالانسان الارض
ای ضربتها به۔ ضفن مثال حجنة گول و زشت ضفنة
ضیفن طفیلی وذکر فی الضیف۔

ضمن۔ ضمان۔ بالفتح پذیرفتن (ع ک ا ف)
وانا ضامن وضمین تضمین پذیرانیدن۔ و
در پناه و جای فرا آوردن۔ و در آوردن بیتی
شعر دیگران در شعر خویش تضمن شتر ما فی بطنها
و بچه که در شکم او باشد و معنی تضمن
پذیرفتن و فرا هم گرفتن کتاب و لفظ معنی را
ضمن الکتاب بالکسر طیه یقال کان فی ضمنه۔
ضمنة بالفتح ماندگی بیماری یقال به ضمنة است
زمانه ضمانة مثله وهو ضمن است زمین و الاسم
الضمن۔ ضمن بفتحتین ایضا مصدر منه (ع ک ا م)
وفی الحدیث من اکتتب ضمنا بعثه الله ضمنا ای
من کتب نفسه فی دیوان الزمنی۔ والضمنی
ضمانة بیمار زمین گیر شدن و فی الحدیث ضمانه

صلی الله علیه وسلم کتب ان لنا الضاحیة من البعل
ولکم الضامنة من النخل والضاحیة هی الظاهرة
التی فی البر من النخل والبعل الذی یشرب بعروقه
من غیر سقی والضامنة ما تضمنها امصارهم وقراهم
من النخیل ـ مضامین ما فی اصلاب الفحول ونهی
عن بیع المضامین والملاقیح ـ

ضنن ـ ضن ـ بالکسر ضنانة بالفتح بخیلی کردن
(ع ک ا ف م) وهو ضنین و (ع ف ا ک م) لغة فیه
وفلان ضنی ای خاصی وفی الحدیث ان لله تعالی
ضنائن من خلقه یحییهم فی عافیة ویمیتهم فی عافیة
وهذا علق مضنة بکسر الضاد وفتحها است نفیس
ما یضن به ـ ضنة بالکسر قبیله ـ ضنون غالبه کرد
بر سر و پیش و سال الخ

ضون ـ ضیون ـ بالفتح گربه نر ضیاون ج

ضحن بفتحتین شهریست منقول عن ابن سیده
وانشد بیت ابن مقبل الذی انشده الجوهری
فی حزن ج ن ما عدنا هما

ضهن ـ ... ... (ع ف ا
ک م) ... ...
نام دو کوه والنون زائدة ... ...

ضیطن ـ ضیطان بفتحتین راه رفتن مردم
فربه با جنبش هر دو دوش ومن ضیطن ضیطان

ضین ـ بالکسر کوهیست بزرگ ... ـ

	فصل الطاء	

طبن ـ طبن بفتحتین زیرکی (ع ک ا ف م)

طبانة طبانیة طبونة بالفتح فیهن کذلک (ع ف ا
ک م) فهو طابن وطبن ای حاذق وآتش خوابانیدن
(ع ف ا ک م) طابون جای آتش خوابانیدن
ویقال طابن هذه الحفیرة طأمنها وطاطئها ـ
مطبئن مثال مطمئن واطبان مثال اطمأن
وبمعناه ـ وما ادری ای الطبن هو ای الناس
هو ـ طبنة بالضم بازیچه طبن ج ـ

طجن ـ طجین ـ طاجن ـ بفتح الجیم تابه معرب
لان الطاء والجیم لا یجتمعان فی اصل کلام العرب

طحن ـ طحن ـ آرد کردن (ع بفتحها) طحنت الرحی
وطحنت البر ـ طحن بالکسر آرد وطحنت الافعی ترحت
واستدارت فهی مطحان بالکسر ـ طاحونة آسیا
طواحن وندانها ... بزرگ طحانة طحون بالفتح
اشتران بسیار طحون ... طحین ... ا ف ۲
جانوریست ... آسیابان ـ

طعن ـ طعن ـ زدن به نیزه (ع ف ا ض ۲ و
بفتحها) وطعن کردن ... طعنان ... و در
... ... اسپ چون عنان را
... ... یقال یطعن الفرس فی اعنانه
طعان بالکسر بسیار نیزه زننده وطعن کننده
طاعنین ج ـ وتطاعنوا واطعنوا وفی الحدیث
لا یکون المؤمن طعانا یعنی فی اعراض الناس
طاعون مرگ وبا طواعین ج ـ

طأن ـ اطمأن ـ طمأنینة بالضم آرام گرفتن
وهو مطمئن وتصغیر مطمئن طمیئن بحذف المیم من اوله

واحدی النونین من آخره وطمیئنة تصغیر طمانینة بحذف احدی النونین لانها زائدة - وطأن ظهره وطاسن بمعنیٰ علی القلب - وطأننت منه سکنت -

طنن طنین - بالفتح آواز مگس - وبانگ طشت وپیکان وبط ومانند آن - ومردن یقال طن فلان ای مات - اطنان بیانگ آوردن طشت وجزآن طن بالضم بند فی طنة یکے ویقال ضربه فاطن ساقه ای قطعها -

طین یطین - بالکسر گل طینة اخص منه وشینة وختطین اندودن وبضم لایشد ویقول طینت السطح فهو مطین - وطانی فلان کتابه ختمه بالطین - ویقال طانه الله علی الخیر وطامه ای جبله علیه - یوم طان ومکان طان وارض طانة گل ناک فلسطین کرامت ۲ شہرے -

طفن - شادمان وخوش عیش شدن (ص فت احن ۲) -

طرن - بالضم ابریشم طار وفی نسخة ازان طرین الشرب ای اختلطوا من السکر یعنی شراب خورندگان باہم از مستی اختلاط نمودند طرین که رہم لای نکاح والی بالطرین والغرین ای بخضب طریانة بالکسر شہریست بمغرب اطرون بالضم شہریست بجلبین طرون که بور موضعیست باطبیه طلوتین بالضم (؟) موضعیست بمصری -

طرکونة - بالفتح وشد الراء وضم الکاف شہریست باندلس وموضعیست دیگر بمغرب -

طیبانیة - بالفتح شہریست باشبیلیة طلس لا یجمع الاعلی ذوات طس ولا تقل طواسین یعنی جمع طس ذوات طس ہست نه طواسین -

طعشنة - بالفتح زن بد خو وخشم طعشنة گوسفند بسیار طفن - مرگ وحبس طفانیة کعلانیة وشنام آشتن بداست مردان وزنان طفانین دروغ وسخن بیہوده وحبس وخلاف جستن واطفن الظن واطفن خلقه نوسے اونیک شد -

طوانة - کثمامة نام موضعیست -

فصل الظاء

ظعن ظعن - بالسکون والحرکة رفتن وکوچ کردن (ع بفتحہا) اظعان بردن - وراندن ظعینة ہودج وزن که در ہودج باشد ظعن بضمتین وسکون الثانی ظعائن اظعان ج - قال ابوزید ولا یقال حمول ولا ظعن الا للابل التی علیها الهوادج - وهذا البعیر تظعنه المرأة ای ترکبه من الافتعال ظعون بالفتح شتر ہودج کش ظعان بالکسر رسن که بار بوے بندند -

ظنن یظن - گمان - خوگمان بردن - ودانستن تقول ظننتک زیدا وظننت زیدا ایاک وقوله تعالیٰ وظن داود ای علم وایقن داود - ظنین مرد تہمت کرده شده وظنة بالکسر تہمت ظنن ک اف ۲ ج - یقال اظنه واطنه بالظاء والطاء ای اتهمه علی افتعاله وفی حدیث ابن سیرین لم یکن علی یظن فی قتل عثمان وهو یفتعل من الظن فادغم

قال الشاعر (شعر) ولا کل من یظلنی اناعتب
ولاکل مایروی علیّ اقول یظّنی گمان بردن
واصله تظنّن فابدل من احدی النونات یاء -
مظنة الشئ بکسر ۲ موضعه ومألفه الذی یظنّ کونه
فیه مظانّ ج - ظنون بالفتح مرد بدگمان وچاه
که دروے آب هست یانه معلوم نباشد وکم آب
ووام که گزارده شده یانه معلوم نباشد -

ظران - بالفتح نام موضعے است -

فصل العین

عبن - کسر عبنّ بتشدید النون کرکس ضخم و
کذلک الجمل وعبنّی مثاله یلحق بفعلّی بیاء زاد وصلته
نونت عبنّاة مؤنث عبنّیات ج -

عثن - عثان - بالضم دود - وگرد عثن کذلک
عواثن ج - یقال عثنت النار تعثن بالضم اذا
ادخنت - تعثین بوے دود دادن جامه را عثنون
بالضم موے هاے دراز زیر زنخ شتر - واول باد
وباران عثانین ج -

عجن - عجین - بالفتح خمیر عجن خمیر کردن وشتر
ببرجستن - ونشستن شتر بر زمین وبر خاستن
وبر زمین تکیه کردن بوقت برخاستن از ضعف
وپیری (عج ک اف ۲) اعتجان خمیر گرفتن عجن
بفتحتین فربه شدن (عج ک اف ۲) بعیر عجن ناقة
عجناء وعجنة نعت منه وآماس میان فرج ودبر
ناقه یقال ناقة عجناء - عجان بالکسر میان خصیه
ودبر - عجّان بالتشدید کول عجن زن گول

لام زائده -

عجهن - عجاهن - بالضم خادم وخوان سالار
عجاهنة بالفتح ج - وبالضم نعت مؤنث منه
وقد تعجهن -

عدن - عدن - اقامت کردن وبجاے
همیشه بودن (عج ف اک ۲ وض ۲) ومنه جنات
عدن ای جنات اقامة - معدن جاے باشش
ثابت ان وزمستان ومرکز هر چیزے عادن نام
بیکبا جاے باشنده از عامت عدن بفتحتین شهر که
عدان البحر کرانهٔ دریا عیدان خرما بنان دراز
وقد مرّ فی الدال - عدنان نام مردے عدینة
پاره بن دلو عدائن ج - یقال غرب معدّن
اذا قطع اسفله ثم خرز برقعة - عدانات
گروه هاے مردم -

عرن - عرنین - بالکسر اول هر چیزے ومهتر قوم
یقال هم عرانین القوم وبن بینی نزدیک ابر
وعرانینة بالضم آنچه موج از تنگ آب برآرد عران
بالکسر چوبے بینی شتر عرن مصدر منه (عج ف ا ض ۲)
عران البکارة چوب بگرد حج معرن نیزه سنان
پیچ دوز کرده بعران وسے یعنی چوب وسے
عران ایضا دوری یقال دارهم عارنة ای بعیدة
عرن بفتحتین کفتگی پاے ستور (عج ک اف ۲) و
ریش کردن ستور عرینة بالضم قبیلهٔ وگروهے که
ارتداد آوردند در عهد رسول علیه السلام وهم
العرنیون - عرین عرینة جاے شیر یعنی بیشه

ودرختستان یقال لیث عرینة ولیث غابة۔ عرین
ایضاً گوشت وبطنی از تمیم عرینة مصغرة قبیلہ
از بجیلہ عرنة بالکسر افتادہ از بے طاقتی وبیخ درخت
کہ بوے خوش دہند پوست را عرنان بالکسر کوہی
ستفا ومعروف شماک پیراسته از عرنة۔

عربن۔ عربون۔ عربان بالضم فیہما۔ عربون بفتحتین
ربون تقول منه عربنته اذا اعطیته ذالک۔

عرتن۔ عرتن۔ گیاہے کہ بوسے وباغت
کنند واصلہ عرنتن مثل قرنفل حذفت منه النون
وترک علی حاله۔ ادیم معرتن ای مدبوغ بالعرتن۔
عرتنات موضعے۔

عرجن۔ عرجون۔ بالضم درخت کہ خشک شدہ و
شاخہاے بریدہ از وے ومنه قوله تعالی حتی
عاد کالعرجون القدیم۔ وعرجنه ای ضربه بالعرجون۔

عرہن۔ عراہن۔ بالضم شگرف۔

عسن۔ عسن۔ بفتحتین گواریدن آب وعلف
ودرخوردن آن دستور (ع ک اف ۲) عسنت الابل
ای نجع فیہا الکلأ وسمنت ودابة عسن ای شکور۔
عسن بضمتین پیہ وفربہی وبیرینہ اعسان الشیٔ
آثارہ ومکانہ وتعسن فلان اباہ ای نزع الیه
فی الشبه۔ وتعسنت الشیٔ ای طلبت اثرہ ومکانه۔

عشن۔ عشن۔ واعتشن۔ ای قال برأیه یعنی
بخواست خود گفت عشانة بالضم تنه درخت ابوعشانة
کنیت مردے۔

عشزن۔ عشوزن۔ مرد درشت سخت
عشوزنة مؤنث۔

عطن۔ عطن۔ پوست را در شورہ نہادن
بجہت دباغت تا موے از وے بریزد (ع ف ا
ض ۲ وک ۲) معطون نعت منه۔ عطن بفتحتین
گندہ شدن پوست در پیراستن ومعطون شدن
وے (ع ک اف ۲) انعطان کذلک وخوابگاہ شتر
وآغل گوسپند نزدیک آب معطن بکسر الطاء کذلک
اعطان معاطن ج۔ عطون بالضم سیراب شدن
وفرو خفتن (ع ف اض ۲ وک ۲) ابل عاطنة
عطون وعواطن ج۔ اعطان خوابانیدن شتر
وخداوند شتران عاطنه شدن واعطن الرجل
بعیرہ اذا لم یشرب فردہ الی العطن ینتظر به۔ فلان
واسع العطن والبلد اذا کان رحب الذراع۔

عفن۔ عفونة۔ دگیری ہوا وپوسیدگی عفن
بفتحتین مصدر منه (ع ک اف ۲) عفن نددشتہ
وعفن الحبل ای بلی۔

عکن۔ عکنة۔ بالضم تو بر توشکم از فربہی عکن
ج۔ وتعکن البطن صار ذا عکن عکنان
بالتحریک والتسکین۔

علن۔ علانیة۔ آشکارگی خلاف سر علون بالضم
مصدر منه (ع ف اض ۲) علن بفتحتین کذلک
(ع ک اف ۲) اعلان معتدمنه۔ علان بالکسر
آشکارا کردن باہم وپیدا کردن علنة مثال ہمزة
رازپنہان ندارندہ علوان الکتاب بعنوانه وعلونه
وعنونته بمعنی۔

علجن علجن - ناقۂ آگندہ گوشت ویقال نونہ زائدۃ - والعلجن المرأۃ الماجنۃ -

عمن عمن - بالمکان یعمن - ای اقام بہ - عمان بالضم مخففا شہرے بہ یمن واما الذی بالشام فہو عمان بالفتح والتشدید واعمن الرجل اذا صار الی عمان -

عنن - عنن بفتحتین پیش آمدن چیزے وپیش گرفتن کسے را (ع ف ض ۲ و ک ۲) رجل معن ک ا ف ۲ ای عریض وایضا خطیب وامرأۃ معنۃ - عنین بکسرتین نامرد وعنینۃ زن کہ اورا از مرد نباید وہو فعیل بمعنی مفعول - عنن الرجل عن امرأتہ اذا حکم القاضی علیہ بذالک او منع عنہا بالسحر وغیرہ والاسم العنۃ بالضم وہی ایضا حظیرۃ الابل - عنان بالکسر عنۃ ج - وصاکردن عنانا المتن دو رگ پشت ویقال انہ طرق العنان یعنی سباکشہ العنان وہو ان یشترکا فی شئی خاص دون سائر اموالہما کانہ عن لہما شئی فاشتریاہ مشترکین فیہ - وعنانک بالضم ان تفعل کذا ای جہدک وغایتک کانہ من المعانۃ اے المعارضۃ عن یعن ای اعترض - وعننت الفرس حبستہ بعنانہ واعننت اللجام ای جعلت لہ عنانا تعنین مثلہ - عننت الکتاب واعننتہ کذا اے عنونتہ لہ وصرفتہ الیہ - عنوان الکتاب بالضم وہی اللغۃ الفصیحۃ وقد یکسر ویقال عنیان بالضم والکسر وعنونت الکتاب وعلونتہ وعنیتہ بمعنی - اعتنان پیش گرفتن وہو الاعتراض - عنون بالفتح ستور پیش روندہ ویقال اعطیتہ بعین عنۃ اے خاصۃ من بین اصحابہ ورأیتہ عین عنۃ ای الساعۃ من غیران طلبتہ - واعننت لعنتہ لا ادری مای اے تعرضت لشئی لا اعرفہ ولقیتہ عین عنۃ اذا رأیتہ عیانا ولم یرک - عنان بالفتح ای ما عن لک وہو ما عنان مثلہ - وانعنان السما وصفائحہا وما اعترض من اقطارہا کانہ جمع عنن والعامۃ تقول عنان السماء بالکسر - عنعنۃ ہمزہ را عین گردانیدن در لفظ چنانکہ لغت تمیم است تقول عن فی موضع ان - عن مخففۃ انہ وہی کلمۃ البعد والمجاوزۃ تقول سیست عن القوم لانہ یماقذف سہم عنہا وعداہا - واطعمتہ عن جوع جعل الجوع منصرفا بہ تارکا لہ وقد جاوزہ - وقد یقع من موقعہا الا ان عن قد یکون اسما بمنزلۃ جانب تقول جئت من عن یمینہ ای ناحیۃ یمینہ - وقد یوضع عن موضع بعد کما یقال لقیت عن حیال ای بعد حیال - وقد یقع عن موضع علی یقال لا ا فضلت فی حسب عنی ای علی -

عون - عوان - بالفتح میانہ سال از ہر چیزے والجمع عون بالضم ج - وفی المثل لا تعلم العوان الخمرۃ - والعون میانہ سال شدن یقال عونت المرأۃ وعانت ایضا - حرب عوان وہی التی قوتل فیہا مرۃ کانہم جعلوا الاولی بکرا - بقرۃ عوان لا فارض ولا بکر کقولہ تعالی انہا بقرۃ لا فارض ولا بکر عوان - عون یاری گر اعوان ج - معونۃ اعانت یاری دادن

يقال سنه اعنّي ولا تعن علي - ويقال ما عندك
معونة ولا معانة ولا عون - رجل معوان بالكسر
كثير المعونة للناس - استعانة یاری خواستن - و
موے زہار ستردن معاونة یاری کردن تعاون
یکدیگر را یاری کردن اعتوان مثله والمتعاونة من النساء
التي طعنت في السن ولا تكون الا مع كثرة اللحم -
عانة گله خر گوره عون ج - وموی زہار - ونام دہی
بر لب فرات ينسب اليها الخمر فيقال عانية وربما قالوا
عانات وہی من اسمائها -

عهن - عاهن - شاخ درخت خرما که نزدیک
تنه باشد عواهن ج - وایضاً اعضاے جوارح
مردم - ورگہاے رحم ناقه ویقال عنّفت عواهن النخل
العهن بالضم ای پشت ورمی فلان بالكلام على عواهنه
اذا لم يبال اصاب ام اخطأ - عهن بالكسر پشم عهنة
پارہ ازوے عہون ج - وفلان عاهن مال اذا كان
حسن القيام عليه ويقال اعطاه فلان من عاهن
ماله وآهنه اى من تالده - عاهن حاضر ومقيم ثابت
وعهن بالمكان يعهن اي اقام بہ -

عين - عيين - چشم مؤنث اعين عيون اعيان
ج عيينة تصغير ها - ومنه قيل ذو العيينتين
للجاسوس - ونام رجل وچشمہ وچشم زانو وچشمہ
آفتاب - زر درست - ومال نقد - ودیدبان -
وجاسوس - وگزیدہ ہر چیزے - وشخص - ونفس
ہر چیزے یقال ہو ہو عینا وہو ہو بعینه - وقول الحجاج
لتبتکنک الکبر عن ازک یعنی ... الکبر من سنک

ومردم يقال بلد قليل العين اي قليل الناس
وچشمہ ترازو ویقال فی المیزان عین اذا لم یکن
مستویا وباران چند روزہ که نایستد - وحرف
حلقیه از حروف ہجا ویقال فعلته عمدا عين اذا تعمدته
بجد ويقين - وكذلك عمدا على عين - ويقال لقيته
اول عين واول عائنة واول عائنة اى قبل
كل شيء - وفي المثل انجا اوعيه فراره ويقال لا اطلب
اثرا بعد عين اي بعد معاينة - وعائنة بني فلان
اموالهم وماشيتهم - ومابها عائن وكذلك مابها
عين اي احد - اسود العين كوہی راس عين
شہرے عیون البقر نوعی از انگور اعیان القوم
اشرافهم - اعیان برادران مادر وپدری معاینة
برادر مادر وپدری بودن ویقال ہو عبد عین
اي ہو کالعبد لک ما دمت تراه واذا غبت فلا -
ویقال انت علی عینی فی الاکرام والحفظ جمیعا
قال الله تعالى ولتصنع على عيني - ويقال بالجلد
عين وهي دوائر رقيقة وذلك عيب فيه تقول
منه تعين الجلد وسقاء عين وتعين - وتعين الابل
الابل بچشم کرد وتعین علیہ الشئ لازم شد بروی
بعينه وحضرت حتى عينت اي بلغت العين -
ورأيته عيانا اي معاينة - ماء معين معيون على النقص
والتمام آب روان روشن عينان بالتحريك
روان شدن آب واشک یقال شرب من
عائن اي من سائل - عنت الرجل بالكسر
چشم کردم فانا عائن وهو معين ومعيون -

تعیین مخصوص کردن چیزے از جماعہ - و آب در مشک ریختن تا چشمہا بستہ شود بگیرد - و مرواری سوراخ کردن - و درد رسیدن کسے بادی ہاے وسے او را گفتن عین بالفتح فعل گاو و بالتحریک بو قاعہ معاینۃ عیان دیدن بچشم ابنا عیان دو کس است قال بقار بر زمین کشیدہ عیان بالکسر ایضاً آہن آلہ عین حج - عین بالتحریک اہل سرا است - و جماعت یقال جاء فلان فی عین ای فی جماعۃ - اعین فراخ چشم عیناء مؤنثہ عین جمعہا و اصلہ فعل بالضم و منہ قیل لبقر الوحش عین و الثور اعین و البقرۃ عیناء - عینۃ بالکسر بہتی یقال اعتان الرجل اذا اشتری الشیء بنسیئۃ و یقال ہذا عینۃ المال ای خیارہ و مثل عیبۃ و ثوب عینۃ اذا کانت حسنا فی مرآۃ العین - اعتیاناً بنسیہ خریدن چیزے - و گزیدہ گرفتن - و دیدبان شدن یقال اعتان لنا فلان ای صار اعینا - و یقال ایضا عان علینا فلان یعین عیانۃ اے صار لنا عینا - و یقال اذہب فاعتن لنا منزلا ای ارتدہ

عطن یشتبین مشتی کنندگان عطون و عاطن یکے و عطنہ الی العطن بستہ فیہ خانہ سخت بار ازو (ع ف ن ک ۲ و ض ۳) او اعفن علی غرمہ رنجانید قرضدار غرم را و نیز مشتی کرد عطشان بالکسر آنچہ سنجانی نجبہ -

عدانۃ - بالفتح است یعنی سرپیدہ

اعرن فلانا - ای قاسمہ فی النصیب فاخذ کل النصیبۃ

اعصن الامر - کار کجی خورد و دشوار شد -
عقاہن - کعلابط شتر بادہ توانا و چالاک -
عقنقۃ - بالفتح قلعہ ایست با زان عقیون بالکسر و فتح الیاء بحر من البح تحت العرش فیہ ملائکۃ من ریح منہم رملح من ریح ناظرین الی العرش تسبیحہم سبحان ربنا الاعلی و العقیان فی الیاء -

فصل الغین

غبن - غبن - نقصان آوردن و ربیح (ع ع ف ا ک ۲) یقال غبنتہ فی البیع ای خدعہ و غبن فہو مغبون غبن بالتحریک نقصان و رای (ع ک ا ف ۲) و غبن رایہ اذا نقصہ فہو غبین ای ضعیف الرای و فیہ غبانۃ - و الغبینۃ من الغبن کالشتیمۃ من الشتم تغابن یکدیگر را زیان افگندن یوم التغابن روز قیامت - مغابن بن ہاے ران اغبنت الثوب و الطعام مثل خبنتہ و قد ذکر -

غدان - اغدیدان - تمام رسیدن و دراز شدن موے و گیاہ و الشباب الغد ای الغض - غدان نرم سستی غدانۃ بالضم ای ارتخی بہ البیع -
غرن - غرین - مثال جریم لاے سیل آوردہ باکان اذا یبسا غرنیل کذالک -

غضن غضن - ض ف ۳ و شماے موی پیشانی و فش ہپ و گیسو و مانند آن غضنۃ بالضم غضنا ۃ یکے غیسان بالفتح تیزی جوانی و ہو فیعال منہ - غسان نام آبے - و قبیلہ -
غصن غصن - بالضم شاخ درخت اغصان

غضون ج. غِضنة بالکسر کذلک مثل قُرط و قِرَطة و غَضَنَة، اغضنه ای قطعة ابوالغضن کنیة جحی۔

غضن. غَضْن۔ باز داشتن (ع ح ف اک ۲ و ض ۲) یقال ما غضنک عنا ای ما عاقک عنا۔

اغضان دائم باریدن تغضین آژنگ دهی گردانیدن تغضّن لازم منه۔ غَضَن بفتحتین والسکون آژنگ پوست و شکن زره و غضونُ العین جلدتها الظاهرة

مغاضنة شکنهای چشم نمودن ویقال للمجدر اذا البس المجدری جلده اصبح جلده غضنة واحدة ویقال بالباء ایضاً۔

غمن. غَمْن۔ پوست تر را در زیر چیزی نهادن تا پشم های وی ریزد (ع ح ف اض ۲) فهو غمین

تغمیل و خوابانیدن میوه و خرما ی نارسیده تا رسیده

غنن. غُنّة۔ بالضم آواز در بینی اغنّ الذی یتکلم من

گوینده یقال ظبی اغنّ۔ وواد اغن بسیار علف که در وی مگس و آواز وی بسیار باشد قریة

غنّاء ده بسیار مردم و اغنّ السقاء اے امتلأ۔

واغنّ الوادی فهو مُغِنّ۔

غین. غَین۔ تشنگی یقال منه غِنتُ اغین۔

و غانت الابل مثل غامت وابر تیرگی ویقال

غین علی کذا ای غطی ومنه الحدیث انه لیغان

علی قلبی۔ واغان الغین السماء ای البسها و حرفی

حلقیه از حروف معجمه غینة بالکسر انچه از بر در پایه

چون ریم و خون و جز آن و غالت لغته تغین ای

غشت۔ اغین سبز شجرة غیناء کثیرة الورق غینة

بالفتح و رخشانی بے آب و غَیْقَة و رخشان با آب۔

غدفن تسجل تمام و کامل لغة فی الغدفل۔

غرن بفتحتین پرنده ایست یا عقاب یا مانند آن

اغران ج و خرچنگ غران بالضم موضع غرن

گلشتہ تا آوان و غرن العجین علی الفرد یعنی خمیر

بر پوستین خشک شد (ع ح ل اف ۲)۔

غزنة شهریست از فرخ ترین و پاکیزه ترین بلاد

غزنیان و ہی است با دراء النهر۔

غشن۔ بچوب و دستی و به شمشیر زدن (ع ح ف ا ض ۲)

غشانة پس از بریدن زراعت انچه باقی ماند و غشن

الماء رکبه البصر فی غدیر و نحوه۔

غلن الشباب۔ جوانے جوش زد (ع ح ف اض ۲)

غلوان الشباب ابتداؤه و غلوان الامر کذلک۔

تغون۔ بر گناه ستیهیدن و بر جنگ اقدام نمودن۔

فصل الفاء

فتن۔ فِتنة۔ بالکسر آزمایش و فتنت الذهب ادخلته النار۔ دینار مفتون بآتش درآورده۔

فتان زرگر۔ و دیو فتن سوختن (ع ح ف اض ۲)

قوله تعالی یوم هم علی النار یفتنون۔ و ورق فتین

ای فضة محرقة فتین ایضاً زمین سنگناک فتان

در فتنه افتادن۔ و مال و عقل رفتن یقال افتتن

الرجل و فتن و فهو مفتون و به فتنه افگندن کسی را

فتون آزمودن و به فتنه افگندن و به فتنه شدن

متعد لازم قلب فاتن است مفتتن فتنته المرأة

وافتنته ای دلّهته فاحبها۔ فاتن گمراه کننده

قال الفراء اهل الحجاز يقولون ما انتم عليه بفاتنين
واهل نجد يقولون بمفتنين وقوله تعالى بايكم المفتون
الباء زائدة كالباء في وكفى بالله والمفتون الفتنة
وهو مصدر كالمعقول والمجلود وبايكم الابتداء
والمفتون خبره وقيل المفتون رفع بالابتداء
والباء خبره كقولك بمن مرورك وعلى ايهم نزولك
لان الاول في معنى الظرف فيتقدم والمفتتن فتنة
افگندن مفتتن اي مفتون جماعة فتان بالكسر غلاف
از پوست كه در پاي كشند۔
فجن فيجن - بالفتح سداب۔
فدن - فدن بفتحتين كوشك فدان بالتشديد
ساخت آلات كشاورزي دگاو وقلبه رانان وهو فعال
فداديين مفتاح۔
فرن - فرن - بالضم فرني كه بروي نان پزند۔
فرني بالضم نان فرني پخته۔
فرقن - فرقن - مقصود نام نسخه ديگر۔
فرجن - فرجان - مثال فرجون پيشت خاريدن
ومنه فرجنت الدابة۔
فرسن - فرسن - بكسرتين پي پيل شتر وسم گوسپند
والنون زائدة وقد ذكر۔
فرعن - فرعون - لقب كافري كه نام وي وليد
بن مصعب وستمكار فراعنة ستمكاران وتفرعن
وهو ذو فرعنة اي دها ونكر۔
فطن - فطنة - بالكسر زيركي وتيزي خاطر فعله
(ع ف ن ض ٢) فطن ك ٢ وض ٢ نعت منه۔

فطن ايضا فطانة فطانية بالفتح فيهما وانا وزيرك شدن
ع ك ا ف ٢ وبضمها مفاطنة باهم زيركي نمودن۔
فكن - تفكن - پشيماني بركذشته وفرئ قوله تعالى
فظلتم تفكهون بالنون۔
فنن - فن - گونه فنون ج - افانين روشها
سخن وراه ها وي رجل متفنن ذو فنون۔
وافتن اي جاء بالافانين - فن ايضا رانده ع
ين ا ض ٢ فنن بفتحتين شاخ افنان افانين ج۔
شجرة فنا ذوات افنان وفنواء كذلك على غير قياس
تفنين ونابخفن وثوب مفنن اذا كان فيه طرائق
تفنن ك ا ف ٢ الذي ياتي بالعجائب وامراة مفنة
فنان الحمار الوحشي الذي ياتي بفنون من العدو۔
فلن - فلان - فلان بالضم كنايت از كسي كه
سخن وي گفته شود ويقال في النداء يافل بحذف
الالف والنون لغير ترخيم ولو كان ترخيما لقالوا يافلا
وربما جاء ذلك في غير النداء۔
فلكن - فيلكون - بردي وهي فيعلول۔
فين - فينات - ساعت يقال لقيته الفينة
بعد الفينة اي الحين بعد الحين ولقيته فينة بلا الف
ولام كما قالوا لقيته الندري وفي الندري - ورجل
فينان حسن الشعر طويله وهو فعلان۔

افرفيون - دوائي مسهل نافع لعرق النساء
مسهل للبلغم والقولنج ولسع الهوام ونهشة الكلب
ويسقط الجنين ويسهل البلغم اللزج۔
فرزان الشطرنج - معرب فرزين فرازين ج۔

له الفرتينة لقب بمعنى الفرج حيث وجد حيث ان
فنقال۔

فرغانة شهریست بمغرب-

فارفاذان- دهی است باصبهان منها جماعة محدثون-

فسکن- کزبیج دهی است نزدیک اسفرو-

فشن- بالفتح دهی است بمصر فشنة دهی است بهبخارا فاشان دهی است بمرو فنشون بجیست افشین نامیست عجمی-

فطراسالیون- بالضم شنگو فه کرفس کوهی لغة یونانیة

فعن بفتحتین دهی است بیمن از قلعه های بنی زبید

فلسکن- دهی است در اصبهان از وست جماعة از محدثین-

فندین- بالضم وکسر الدال المهملة دهی است بمرو منها الفقیه محمد بن سلیمان الفندینی-

فقون- برکت دیبک بالیونانی قاد انیا عود قیابسه حار یلطف محلل مدر قاطع نزف الدم نافع من اختن والصرع ولوتعلیقا-

فصل القاف

قبن- قبون- رفتن در زمین (ع ف ک ۲) حمار قبان وهو فعال والوجه ان یکون فعلان وهو دویبة وقد ذکر فی الباء- قبان کپان معرب وقد یخفف ایضا- وفلان قبان علی فلان اے امین علیه واقبان ای انقبض-

قتن- قتانة- کم خوار واندک طعام شدن (ع بضمهما) رجل وامرأة قتین سواء وقتین ایضا کمه-

قحزن- قحزنة- بالفتح چوب دستی- وافگندن بزدن یقال ضربه فقحزنه ای صرعه وضربه حتی اقحزن ای

سقط ووقع-

قرن- قرن- شاخ وگیسو وله قرنان اے ضفیرتان ونگوسه خرد تنها- ویک تگ اسپ یقال حاضینا الفرس قرنا اوقرنین وهشتاد سال وقیل سی سال- وهم سال مرد یقال هم علی قرن اے علی سن واهل یک روزگار از مردم یقال مضی قرن بعد قرن وفتح زن وآن چیزے باشد که از فرج بیرون آید چون غدد آن عیبه بزرگیست قیل اختصم الی شریح فی جاریة بها قرن قال اقعدوها فان اصاب الارض فهو عیب وان لم یصب فلیس بعیب ویک سوئے بوچ- ویک سوئے سر ومنه سمی ذوالقرنین لانه دعاهم الی الله تعالی فضرب علی قرنیه وهو لقب اسکندر الرومی- وایضا اسم رجل من عرب وله قرنان ای ضفیرتان- وقرنان ایضا منارتان علی رأس البئر یوضع فوقهما خشب تعلق البکرة منه- قرن الشمس انچه نخست پیدا شود از آفتاب قرن بفتحتین کش از چرم وشمشیر- وتیر باپیکان ورجل قارن معه سیف ونبل ورسن که دو شتر بهم بندند- وشتر بسته بادیگرے- وموضع که میقات اهل نجد است بجهت احرام حج ومنه اویس القرنی وپیوسته ابرو شدن (ع ک ا ون ۲) اقرن نعت منه- قرن بالکسر حریف وهم دست در شجاعت وکشتی قرنة بالضم یک سو برون آمده از هر چیزے یقال قرنة الجبل وقرنة النصل وقرنة الیهم وهی احدی شعبتیه- قران بالکسر بهم آوردن حج

دعمره وبهم آمدن دو ستاره در برجی - ودو خرما را
بهم خوردن - ویک جفت تیر باهم وتیرها که بیشتر از
یک کس باشد - ورسنی که دو ستور بوی بسته باشند
باهم قرن بالفتح ایضاً بستن دو ستور را باهم (ع
ف اض ۲) وشم پای اسپ بجای دست
افتادن در رفتن - وپیوستن چیزی بچیزی و
قرنت الاساری فی الحبال شد وللکثرة قال الله تعالی
مقرنین فی الاصفاد - اقتران یار شدن بدیگری
مقارنة یار کردن دو چیزی را باهم اقران برداشتن
نیزه ونزدیک آمدن آنکه دمل سر کند وبسیار شدن
خون در رگ یقال اقرن الدم فی العرق واستقر
ای کثر وتوانائی وقوت دادن قوله تعالی وما کنا له
مقرنین ای مطیقین مقرن بکسر الراء آنکه او را
یاری گر نباشد وستور راندن وکشاورزی
قرین یار قرینان ابوبکر وطلحة لان عثمان بن عبیدالله
اخا طلحة اخذهما فقرنهما فی حبل فلذلک سمیا القرینین
قرینة الرجل امرأته یقال اذا جاءت قرینة قرنها
ای اذا قرنت بالشدیدة اطاقها وغلبها - ودو
قرن اذا کان یستقبل بعضها بعضا - ویقال اخذت
قرونه وقرینته بالفتح وقرونه وقرینه ای ذلت
نفسه وتابعته علی الامر - قرون بالفتح ناقه که شیر
گرد آرد و در پستان میانه دو دوشیدن وشتر
خوی کننده - وشم پای اسپ بجای دست نهاده
در رفتن - وشتر که زانوها بهم نهد چون بخسپد - وناقه
دو پستان پیش ودو پس را بهم نزدیک آرنده -

ودو خرما بهم خورنده ویقال لنا ابلا قرونا - قارون
آنکه بزمین فرو شده در عهد حضرت موسی علیه السلام
ومثل شده بتوانگری غیر منصرف وفرید ستاره قرنوة
ومقربی مشک که به قرنوة دباغت کنندش وآن
گیاهی است که در ریگ بر آید ولم یجئ علی هذا المثال
الا ترقوة وعرقوة وعنصوة وثندوة -

قنس - اقنستان - کلان سال ودو تاه شدن
قسانینة مثال طمانینة خشک وسخت شدن چوب -
وسخت تاریک شدن شب -

قطن قطون - اقامت کردن بجائی (ع فا
ض ع) فهو قاطن قطان قاطنة ج قطین کذلک قطین
ایضاً چاکران قطینة باشندگان خانه یقال جاؤا
بقطینتهم - قطان بالکسر چوب فدرناک - وشکنجه
قطن بفتحتین میان دو ران - ومغزه مرغ -
وکوچه قطنة ... خانه شکنبه وتقولها
العامة قطنة قطنة بالکسر والسکون کذلک والاولی
ارجح قطنة بالضم لقب مردی وهو ثابت قطنة العتکی
والاسماء المعارف یضاف الی القابها وتکون الالقاب
معارف ویعرف بها الاسماء کما قیل قیس قفة
وزید بطة وسعید کرز - قطن بضمتین وسکون ۲
پنبه قطنة ... منه مقطنة پنبه زار قطینة بکسرتین
یکی از حبوب مانند عدس یقطین گیاه بی ساق
چون درخت کدو ومانند آن یقطینة کدوی
قیطون خانه زمستانی بلغت اهل مصر ویقال للکرم اذا بدت
رؤسه انه قد قطن تقطینا -

قعن - قُعَین - مثل اقدام بطنی از بنی اسد قیعون بالفتح گیاہ است -

قفن - قَفِینَۃ - گوسپند از قفا ذبح کردہ قفن ہمچنین منہ (ع ف ن ک ۲) وہو منہی عنہ - قَفَن بفتحتین وتشدید النون موضع قفا فتراد فیہ نون مشددۃ - وقول عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ انی استعمل الرجل الفاجر لاستعین بقوتہ ثم اکون علی قفانہ یعنی علی قفاہ والنون زائدۃ وقال ابو عبیدۃ ہو معرب قبّان الذی یوزن بہ یعنی کپان -

قمن - یقال انت قَمَنٌ - ان تفعل کذا ای خلیق وجدیر لایثنی ولایجمع ولایؤنث فان کسرت المیم او قلت قمین ثنیت وجمعت - وہذا امر مقمنۃ لک ای مخلقۃ لک ومجدرۃ تقمّن موافقت جستن -

قنن - قِنّ - بالکسر بندہ کہ از پدر و مادر بندہ زادہ باشد یستوی فیہ التثنیۃ والجمع والمؤنث وربما قالوا عبید اقنان ثم یجمع علی اقنۃ قُنّ القمیص وقنانہ آستین قنان ایضا بوے بغل قِنّۃ بالکسر تا رسن قنن ج - ونوعے از دارو یقال لہ بیرزد بالفارسیۃ - قُنّۃ بالضم بالاے کوہ مثل قلۃ قنون قنان ج - قنن قنات کذلک - اقتنان بر قنہ برشدن بر کوہی قنان بالفتح کوہی و بنی اسد قنقن بکسرتین نوعے از موش دشتی - وراہ شناس وآب شناس در صحرا قناقن بالضم کذلک و بالفتح ج - قنینۃ بالکسر شیشہ قنانی ج - قانون اصل ہر چیزے قوانین ج - ولیس بعربی -

قین - قَیْن - آہنگر قیون اقیان ج - وآہنگری ونیکو کردن چیزے و فراہم آوردن شکافتگی چیزے (ع ف ک ۲) یقال منہ قنت الشیٔ اے لممتہ واصلحتہ - وقین انا ترک ہذا عند القین وفی المثل اذا سمعت بسری القین فاعلم انہ مصبح وہو سعد القین صار مثلا فی الکذب والباطل یقال لہ ودہ ودرنیا وسعد القین - بنات قین نام جاے ویقال لبنی القین من بنی اسد بلقین کما قالوا بلحارث وہو من شواذ التخفیف واذا نسبت الیہم قلت قینی ولا تقل بلقینی - والقینان موضع القیدین وظیفی ید البعیر - اقتیان نیکو شدن نبات - وبنا سبزی رسیدن مرغزار - مقتینۃ مشاطہ عروس تقیین آراستن تقین آراستہ شدن قینۃ کنیزک سرودگوے قیان بالکسر ج - قال ابو عمرو کل عبد عند العرب قین والامۃ قینۃ -

قدن - بالفتح لبس شدن (ع ف احمر) قدونیہ موضعے است ببلاد روم -

اقذان - بسیار عیب کردن -

قرصعنۃ - شوکۃ ابراہیم وہی انواع منہ نوع طویل منبسط لونہ کالسوسن البری یتعلق علی الابواب لمنع الذباب ونوع ابیض کثیر الورق حاد الشوکۃ کانہ حرشفۃ طویلۃ کثیرا مایباع مجرب لوجع الظہر -

قرطعن - کجرد حل مردگول وما علیہ قرطعنۃ یعنی

است بیان چیزے -

اقرنان - [illegible]

ازبلاد جبل بکنارهٔ دیلم قزوینک دهی است بدیشور-
قسطبینة- بالفتح سرشده-
قسطنطینیة- بزیادت یای مشدده وقد
یضم الطاء الاولی منها دار ملک الروم وفتحها
من اشراط الساعة وآنرا بزبان رومی بوزنطیا
گویند ارتفاع سوره احد وعشرون ذراعا وکنیستها
مستطیلة وبجانبها عمود عال فی دور اربعة اذرع
تقریبا وفی رأسه فرس من نحاس وعلیه فارس
وفی احدی یدیه کرة من ذهب وقد فتح اصابع
یده الاخری مشیرا بها وهو صورة قسطنطین بانیها-
قشوان- بالضم مرد الغر القشونیة من الابل
شترتنک پوست وتنک دهان قشن بالکسر دهی است
بکنارهٔ دریاے بین قاشان شهریست نزدیک
قم وحکی صاحب اللباب اهمال السین لغة-
اقطعن- سا قشعر انقطع نفسه من بهر
قلنة بفتحین وتشدید النون شهریست باندلس
قلونیة بفتح القاف وبضم اللام شهریست بروم
قالون لقب راوی نافع رضی الله عنهما بالجید-
قونة- بالضم پارهٔ آهن یا پارهٔ روی که بیخ بها الاناء
تقنون بزبان تعدی کردن وستودن خوب قنونة
بالضم وکسر النون وتخفیف الیاء شهریست کالان بزرگ
قیوان شهریست بمین نخولان وقدان وقونیة
وقیوان مواضع قونیة بالفتح شهریست-

فصل الکاف

کبن- کبن- درنوشتن لب دلو- درنوشتن
(ع ف ک س) وبازگشتن از چیزی- وناپیدا کردن
چیزی- او کبن فلان اے سمن- کبنة بفتحتین
والتشدید مرد گرفته بخیل واکبان ای النقبض-
ورجل یکبون الاصابع وهو مثل الشثن- ویقال
اکبن الظبی اذا لطی بالارض- کبان بالضم جایگی
شتر وبجیر یکبون-
کتن- کتان- بالفتح والتشدید م- کتن بفتحتین
ریم- ودو دریختگی خانا (ع ک. ن س) وکتنت
جحافل الجمیر من اکل الحشب اذا لزق به اخضرار
ستاکتین ریناک-
کدن- کدان- بالکسر نهالین که در هودج زیر خود
اندازند- ودادن چنین کدون ج- کدنة بالکسر
پیه وگوشت یقال للرجل انه لحسن الکدنة بعیر
ذو کدنة ورجل کدن وامرأة کدنة ای ذات لحم
وشحم- کودن بالفتح ستور پالانی- ومرد کاهل گول
یقال ما ابین الکدانة فیه اسے الهجنة- کدیون مثال
الفرجون وغاق التراب علیه فردی الزیت
تجلی به الدروع-
کرن- کران- بالکسر رباب وقیل چنگ
کرینة زن مطربه-
کزن- کزان- کزین- ف اک ۲- نبر
کشن- کشن- صوف رشتن (ع ف اک ۲)
کشنة بالضم درشتے کفن بفتحتین جامه مرده تکفین
کفن ساختن مرده را-
کمن- کمون- پنهان شدن (ع ف اض ۲)

[illegible]

ومنه الكمين في الحرب۔ ناقة كمون انچه آبستني خود پنهان دارد حزن مكتمن اندوه پنهان كمون بالفتح والتشديد بذيره۔

كنن۔ كن۔ بالكسر پوشش اكنان ج۔ قوله تعالى وجعل لكم من الجبال اكنانا۔ اكنة پردها قوله تعالى وجعلنا على قلوبهم اكنة واحدها كنان بالكسر يقال كننت الشيء سترته وصنته من الشمس۔ واكننته في نفسي اسررته وهما ايضا بمعنى في الكن وفي النفس جميعا۔ وكننت العلم واكننته فهو مكنون ومكن وكننت الجارية واكننتها فهي مكنونة ومكنة۔ كنه بالضم پوشش زيب درخانه يعني بيچه كنات ج۔ بنو كنة قومي از عرب كنة بالفتح زن پسر ويجمع على كنائن كانه جمع كنينة قال الشيخ فان البغض كنائني الى القبيحة الطلعة۔ كنانة بالكسر تيردان وقبيلة از مضر بنو كنانة قبيلة از تغلب واكتن واستكن اي استتر۔ مستكنة كينة كانون كانونة آتشدان۔ ومردگران سنگ۔ كانون الاول كانون الآخر نام دو ماه از ماههاے رومی۔

كون۔ كون۔ كينونة۔ بودن وهست شدن (ع ف اض ۲) شبهوه بالحيد ودة والطير ورة من ذوات الياء ولم يجئ من الواو على هذا الا احرف كينونة وهيعوعة وديمومة وقيد ودة والاصل كينونة بتشديد الياء فحذفوا كما حذفوا من هين وميت ولولا ذلك لقالوا كونونة واما الحيدودة فاصله فعلولة بفتح العين فسكنت للتخفيف لانه ليس في الكلام فعلول۔ وكان اذا جعلته عبارة عن ماضي من الزمان احتاج الى خبر لانه دل على الزمان فقط تقول كان زيد عالما واذا جعلته عبارة عن حدوث الشيء ووقوعه استغنى عن الخبر لانه دل على معنى وزمان تقول كان الامر وانا اعرفه مذ كان اي خلق۔ وقد تقع زائدة للتوكيد كقوله تعالى وكان الله غفورا رحيما وكان زيد منطلقا اي الله غفور رحيم وزيد منطلق۔ وقولهم لم يك اصله يكون فلما دخلت عليها لم جزمتها وحذفت الواو لالتقاء الساكنين فبقي لم يكن فحذفوا النون ايضا لكثرة استعمالها واذا تحركت اثبتوها وقالوا لم يكن الرجل واجاز يونس حذفها مع الحركة وقال (شعر) اذا لم تك الحاجات من همة الفتى۔ فليس بمغن عنك عقد الرتائم۔ وتقول جاؤني لا يكون زيدا تعني به الاستثناء كانك قلت لا يكون آتي زيدا۔ تكوين هست كردن تكون شدن وبودن كيانة بالكسر پذيرفتاري يقال كنت على فلان اكون كونا وكيانا اي تكفلت به۔ واكتنت به اكتيانا مثله۔ ويقال كنتك وكنت اياك كما تقول ظننتك زيدا وظننت زيدا اياك۔ كون واحد الاكوان۔ سمع الكيان نام كتابي مرعجم را استكانة فروتني كردن مكانة پايگاه ومنزلت وفلان مكين عند فلان بين المكانة۔ مكان۔ مكانة جايگاه قوله تعالى ولو نشاء لمسخناهم على مكانتهم ولما كثر لزوم الميم توهمت اصلية فقيل تمكن كما قالوا تمسكن من المسكين ويقال للرجل اذا استان نج

هو کنتی کأنه نسب الی قوله کنت فی شبابی کذا وکذا۔
کهن۔ کاهن۔ فال گوی۔ کهان بالضم والتشدید
کهنة بفتحات ج۔ کهانة بالکسر فال گوئی کردن (ع
ف اض ۲) کهانة بالفتح کاهن شدن (ع بضمهما)
کاهنان دو قبیله۔
کین۔ کین۔ لحمة داخل الفرج للمرأة والجمع کیون
وهی کالغدد۔ وبات فلان بکینة سوء بالکسر ای
بحالة سوء۔ کأین کاین مثال کاعن وکئین بسکون
النون چند وهما بمعنی کم فی الخبر والاستفهام یقال
کأین تعد ای کم تعد فی الاستفهام وتقول کأین
من رجل لقیته ترید بها التکثیر فتخفض النکرة بعدها
بمن وادخال من بعدها اکثر من النصب بها واجود
کأنتا۔ اشتدتا (ع بفتحها)
کنة۔ بالضم شیء یتخذ من آس واغصان خلاف
تبسط وتنضد علیها الریاحین اجلالة کفنا او هی نورقة
من القصب والاغصان الرطبة الوریقة تحزم
ویجعل جوفها النور۔
الکرسنة شجرة صغیرة لها ثمر فی غلاف مدور
مسهل مبول للدم سمن للدواب نافع السعال
مجیئه بالشراب یبری من عضة الکلب الکلب
والافعی والانسان ذنبت وهو الکشنی۔
کرکدن۔ بالفتح مشددة الدال والعامة تشدد النون
دابه ایست بزرگ که پیل را بسر دون خود بردارد۔
کوفة۔ بالفتح لقب محمد بن داود الرازی المحدث۔
کشنی۔ کشری یعنی کشن دان نوعیست از حبوب

کشانیة بالضم شهریست کشونیة شهریست بغرب
کشخان۔ قلتبان کشخنه قال له یا کشخان کشخنة مثله
کشمیهنة۔ بالضم وفتح الهاء وکسر المیم وقد یفتح
وهی اسمست بمرو منها محمد بن مکی بن زراع وکریمة
بنت احمد۔
اکعان سست شدن خوشی وذو کعان
من ملوک الیمن کان طوله عشرة اذرع کعانة
بالضم نام زنے۔
کلابن۔ بالفتح ریگستانی است مر غطفان را کلین
کاهیر وهی است بری منها محمد بن یعقوب الکلینی من
فقهاء الشیعة۔

فصل اللام

لبن۔ لبن بفتحتین شیر وهو اسم جنس البان ج
دوشیدن از بالش (ع ک اف ۲) وشیرناک
شدن میش یقال لبنت الشاة بالکسر وناقة لبنة
ای غزیرة۔ لبون بالفتح شیردار۔ لبن بالضم والکسر
ج۔ یقال کم لبن غنمک ولبن غنمک ای ذوات اللبن
منها وقال الکسائی کم لبن غنمک ای رسل غنمک
ابن اللبون بچه دوساله بسوم در آمده بنت لبون
مؤنث۔ لبن شیر خورانیدن (ع ف اض ۲ وک ۲)
فانا لابن وزدن بعصا (ع ف اک ۲) رجل لابن
ای ذو لبن کتامر۔ الباَن باشیر شدن مردم وشیر
فرود آمدن به پستان ناقه فهی ملبن۔ وفرس
ملبون پرورده شده از شیر مثل علیف
من العلف۔ ویقال قوم ملبونون اذا ظهر منهم

سقفهم یصیبهم من البان الابل ما یصیب اصحاب النبیذ۔ ویقال ہذا عشب ملبنة بالفتح علفے شیرناک کنندہ۔ ستور را استلبان شیر جستن لبنة ک خشت لبن ج مثل کلمة وکلم۔ لبنة ولبن بالکسر فیہما کذلک تلبین خشت زدن ملبن بالکسر کالبد خشت۔ وشیر و شیرینة لبنة القمیص خشتک پیراہن تلبن ورنگ کردن تلبن بالتشدید قالہ لبان بالفتح سینہ لبان بالضم شیر دادن یقال ہو اخوہ بلبان امہ ولا یقال بلبن امہ وانما اللبن الذی یشرب۔ لبان بالضم کندر لبانة حاجت لبنان کوہے ہم لبنی درختے با شیر چون عسل۔ ونام زنے لبینی شاہ یا بن موضعے۔ لجن یلجن۔ بچسپیدن وپاک ناشدن ریم از بشستن۔ وبرگ را با نواة خرما کوفتن بجہت علف ستور تلجین زدن خطمی وگل تا سطبر شود لجین برگ افتادہ تا فتہ لجون گران رفتار لجون بالضم مصدر منہ (ع ف اض ۲) لجین بالضم نقرہ۔

لحن یلحن۔ خطا کردن دراعراب (ع بفتحہا) یقال فلان لحان ولحانة ای یخطی۔ تلحین بخطا نسبت کردن لحن آواز الحان لحون ج۔ وآواز گردانیدن وفی الحدیث اقرؤا القرآن بلحون العرب ولحن فی قراءتہ اذا طرب بہا وغرد۔ وہو الحن الناس ای احسنہم قراءة وغناء۔ ولحن الیہ اے مال۔ ولحن فی کلامہ ای اخطأ۔ لحن بالتحریک زیرکی۔ (ع ک اف ۲) وفی الحدیث ولعل احدکم الحن بحجتہ ای افطن لہا۔ ولحنت لہ بالفتح لحنا اذا قلت لہ قولا یفہمہ ویخفی علی غیرہ (ع بفتحہا) ولحنہ عنی بالکسر یلحنہ لحنا ای فہمہ والحنتہ انا ایاہ فہمتہ فالاحنتم ای فاطنتم۔ ویقال خیر الحدیث ما کان لحنا ای ما یتکلم بشئ ویراد غیرہ۔ وقولہ تعالیٰ ولتعرفنہم فی لحن القول اے فی فحواہ ومعناہ۔ وکان اللحن فی العربیة العدول عما یتکلم معنی وعن الصواب ایضاً۔

لخن یلخن بفتحتین گندہ شدن مشک (ع ک اف ۲) ومنہ امة لخناء وقیل ہی التی لم تختن ورجل الخن نعت منہ۔

لدن۔ سخ لدن۔ ای لین ورماح لدن بالضم تلدن ورنگ کردن یقال تلدن علیہ اذا تلکا علیہ لدن نزد وہو ظرف غیر متمکن بمنزلة عند وقد ادخلوا علیہا من وحدہا قولہ تعالیٰ من لدنا وجاءت مضافة تخفض ما بعدہا وفیہ ثلث لغات لدن ولدی ولد قال الراجز من لد لحییہ الی منخورہ وقال ذو الرمة لدن غدوة فنصب غدوة لانہ توہم ان ہذہ النون زائدة تقوم مقام التنوین فنصب کما تقول ضارب زیدا ولم یعملوا لدن الا فی غدوة خاصة۔

لزن۔ لزن سختی عیش وتنگی وبالتحریک گرد آمدن قوم بر سر چاہ بجہت آب۔ وانبوہے کردن وہر کارے (ع ک اف ۲)۔

لسن۔ لسان۔ بالکسر زبان ویکنی بہا ایضاً عن الکلمة فتؤنث حینئذ فمن ذکرہ قال فی الجمع

ثلثة ألسنة مثل حمار وأحمرة ومن أنث قال ثلث
ألسن مثل ذراع وأذرع لأن ذلك قياس ما جاء
على فعال من المذكر والمؤنث وزبانه ترازو لسن
بفتحتين زبان آوری و فصاحت (ع ک ا ف ۲)
فهو لسن وألسن وقوم لسن بالضم. وفلان لسان
القوم يعني پيشاجی و سخن گذار لسن زبان گرفتن
(ع ف اض ۲) يقال لسنه إذا أخذته بلسانك
ملسون دروغ گوی لسن بالكسر لغة يقال لكل
قوم لسن يتكلمون بها ملسن بالضم والتشديد نعل
باریک و لطیف وكذلك امرأة ملسنة القدمين -

لعن لعن - راندن و دور کردن از نیکی و ترس
(ع ف ت) لعنة اسم فيه لعان بالكسر لعنات ج -
لعين لعنت کرده شده و رانده از رحمت یعنی
ملعون يستوي فيه المذكر والأنثى و مسخ کرده یعنی
لعين و خوشه یعنی صورتیکه در پالیزها بر پا
کنند بجهت گریختن سباع و وحش و آنرا مترس نیز
گویند تلاعن لعان بیکدیگر لعنت خواندن ملعنة
راه کوفته و منزل مردم وفي الحديث اتقوا الملاعن
یعنی عند الحدث - رجل لعنة مثال همزة بسیار
لعنت کننده بر مردم لعنة بالسكون بسیار لعنت
کرده شده بر وی -

لغن لغون - بفتحتين لغة في اللغد و لغن
گوشت کرانهٔ دهن لغانين ج - و بعضی بغین معجم
یقال تلغک یعنی لغاک -

لقن لقن - [illegible]

ای اخذته لقانية تلقين تفهیم کردن غلام لقن کیا
سريع الفهم لقانة اسم فيه -

لكن لكن - بالتحريك لكنة بالضم در ماندگی بسخن
(ع ک ا ف ۲) رجل ألكن نعت منه. وقد تلاكن
الرجل إذا أرى من نفسه اللكنة ليضحك الناس -
لكن بسكون النون حرف وهي خفيفة وثقيلة حرف
عطف للاستدراك والتحقيق يوجب بها بعد نفي
والثقيلة منها تعمل عمل أن في النصب والرفع
يستدرك بها بعد النفي والإيجاب تقول ما جاءني
زيد لكن عمرا قد جاء والخفيفة لا تعمل لأنها تقع على الأسماء
والأفعال وتقع أيضا بعد النفي إذا ابتدأت بما بعدها
تقول جاءني القوم لكن عمرو لم يجئ فتنصب وترفع
وما جاءني القوم لكن زيد جاء ولا يجوز أن تقول
لكن عمرو فتسكت حتى تأتي بجملة تامة فأما إن كانت
عاطفة اسما مفردا على اسم لم يجز أن تقع إلا بعد نفي
وتلزم الثاني مثل إعراب الأول تقول ما رأيت
زيدا لكن عمرا وما جاءني زيد لكن عمرو وقد يحذف
نونه للضرورة وهو قبيح وبعض النحويين يقول أصله
أن والكاف واللام زائدة وقوله تعالى لكنا هو الله
ربي يقال أصله لكن أنا فحذفت الألف فالتقت
النونان فجاء التشديد لذلك -

لن لن - حرف لنفي الاستقبال ومعناه هرگز
وهي تنصب الفعل المستقبل تقول لن يقوم -

لون لون - گونه چون زردی و سرخی و مانند آن
و نوع - و نوعی از خرما [illegible]

باقبلها و منه قوله تعالى ما قطعتم من لينة و تمر يا يسمى العجوة و الجمع ليان و جمع اللين ليان - تلوين گوناگون كردن تلون لازم منه - و يقال فلان متلون آنكه بيكسان خو نباشد و لون البسر تلوينا اذا بدا فيه اثر النضج -

لسن - لسنة - بالضم ناشناسكن تلسين بالشانستن كسه را تلسن لازم منه يقال لسنة فتلسن اى سالته الماء بپيه دادن از شير اينده او قوله لم گمنا سك منها سه كلمة التوكيد بپيدا لامن لاانك كما ابيك هونو ها ان ذكى اياك هياك -

لين - لين - بالكسر نرمى ضد خشونت منه لينة مصدر منه (ج منه اسم) لين و لين بالتخفيف والتشديد نرمست منه الينا و تلينون ج - و يقال فى ليان من العيش بالفتح اى فى نعيم و خفض تليين الاسم متعديان منه لينته انا و الينته على اتمام يحدانه ليان بالكسر نرمى كردن باهم و يقال فلان ذو ملاينة اى لين الجانب استلانة نرم شمردن و تليين له اى تملق له -

لنن - گلف شيرين لنة بفتحتين و منه الفولان خا پشت يقال حتى لم تنقص المثلة ا نه متنا الالتة والملتة الحاجة -

اللاذن - طوبى تنفاق بشعر المعزى و لحاها اذا رعت بنا ما يعرف بقلوس او قسوس و اخلق بشعر با جمن تين بشع المسه و نا فوا العروق و مرنا فع للنزلات و السعال و ديق الاذن و اخلق

بالملا فوادوى -

نشون - بالضم من بنى لعاهين ج التعيم نشوانوى

فصل الميم

مان - موونة - بالضم گرانى برداشتن و هو فعلة قال الفراء هى مفعلة من الاين و هو التعب والشدة و يقال هى من الاون و هو الخرج و العدل لانه ثقل على الانسان - و مانت القوم امانهم مانا - رنجانيدن مؤنة ومن ترك الهمزة قال منتهم امونهم وما انت مان فلان اى لم اكترث له و يقال ما مانت له و يقال اى ما علمت بذلك و هو بايانه - وما انت فلانا بانه - عليه اصلا - بمنه انشا فى و قال الجوهرى رحمة الله تعالى عليه حتمه عندكا ان يقال بمنه مثال بينة على فعيلة لان انهم ان على الالان يكون اصل هذا الحرف من غير هذا الباب فيكون بمنه على مفعلة من الان الكسرة المشددة و مذكره فى بابه و كان ابو زيد يقول تمامه بالساء اى بخلقة و بحدرة و هى مفعلة من تمام خلقه بالحجة - مانة انديشه كاسه كردن و يقال ايان بانك و انشان بپشت كما اى اصل و فنسد آمن بانه مى كا و ما انته ج - مؤن كه كاشته پابيد ائز و نه و نه صيانا آمن كه ندمى بيشا كه ادا بيد - اتن - متن - بفتحتين پشت و ايند متنا بالكسر تا دوستون منه (ج متون) متين پشت منه متانا ال دو شدى كه بيشتها اندر و دو ياشيم پيچيده بر كار تازه ميشكنند و بپشته و دوان - و منه بر و پيمر دو لام كه ناشن (تمتنا بالتمنون)

وکفانیدن خایه چهارو بیرون آوردن خصیه وی
متن السهم فرود شدن تیر تا در میان ورجل متن ای
صلب - ومتن به تنا سار بپوشند اجمع متانة ومباعة
فی الغایة سار سیرا متانا ای شدیدا وماننده است
ما بلا یشتین استوار کردن کمان وپی واصلاح
السفار باتربه -
مثن - مثانة - آبدان متن بآب ان زدن
(صح فت اض ۲) فهو ممثون - مثن بالتحریک
چکمیزک شدن (صح فت اک ۲) امثن نعت منه
تنا رسوخت - ویقال رجل مثن وممثون الذی
یشتکی مثانته -
مجن - مجون - بیباکی (صح فت اض ۲) مجانة
کذلک فهو ماجن وهم مجان بالضم والتشدید
مجان بالفتح رایگان ماجن ناقه که گشن بسیار جهد
بروست وبار نگیرد وطریق ممجن است ممدود -
منجنون دولاب مناجین ج - ویروی منجنین -
محن - محن - گل وخاک چاه بیرون آوردن
وپاک کردن (صح فتنها) محنة بالکسر آزمایش وبلا
محن ج - یقال محنته وامتحنته است آزمودم -
ومحنه عشرین سوطا ای ضربه - ومامحنی شیئا ای
ما اعطانی علی القلب ای ما اعطانی -
مخن مخن - مرد دراز بالا - وگریستن وکشیدن
از چاه (صح فت اض ۲) -
مدن - مدون - همیشه بودن برجای مدینة
شهر - وشهر رسول علیه السلام مدائن بالهمزة ومدن

بضمتین والسکون ج - وهی فعیلة - وقیل انه
مفعلة من دنت ای ملکت - وفلان مدن المدائن
کما یقال مصر الامصار - وقیل مدائن هی مهموزة
اذا کانت فعیلة من مدن بالمکان ای اقام
وغیر مهموزة اذا کانت مفعلة من قولک دین ای
ملک کما لا یهمز معایش - واذا نسبت الی مدینة الرسول
قلت مدنی والی مدینة المنصور مدینی والی مدائن
کسری قلت مدائنی - مدین بالفتح قریة شعیب النبی
علیه السلام -
مرن - مرون - نرم شدن وعادت کردن بچیزی (صح فت اض ۲) یقال مرن علیه مرانة ومرونا
ویقال مرنت یده علی العمل ای صلبت - ومرن
وجهه علی هذا الامر - وانه لممرن الوجه ای صلب الوجه
مرن فت اک ۲ حال - وقوم مرن بسکون ۲ پوستین
وچرب کردن پای ستور بسبب سودگی (صح فت ا
ض ۲) امران الذراع پی بازو ودوش مرانة نرمی
ودرشتی - ونام ناقه مرین نرم کردن نارن نرمه
بینی - ونیزه نرم مارن مثل ماجن - ممارنة گشن
رسیدن ناقه وابستن ناشدن وی مران بالضم
والتشدید نیزها مرانة یکی مران بالفتح موضعی -
مزن - مزنة - بالضم باران - وابر سپید مزن ج -
حب المزن تگرگ ابن مزنة ماه نو مازن بیضه مور وپاره
قبیله از تمیم مزون نام عمان مزینة مصغرا قبیله از
مضر مزنی منسوب بوی -
مشن - مشن - نوعی از تازیانه زدن (صح فتاض)

اَتشان بریدن و ربودن - و شمشیر بر کشیدن و مشنه پوست باز رفتگی از اندام بزدن یقال مشنه بالسیف اذا ضربه فقشر الجلد - تمشین کراهت شیر دادن ناقه مشان بالضم نوعے از خرما و فی المثل بعلة الورشان یأکل رطب المشان بالاضافة - و یقال امتشن منه ما مشن لک ای خذ ما وجدت -

معن - معن - چیزے اندک و آسان و رجل معن فی حاجته و نام جوانمردی معروف عرب قال الشاعر (ع) فان ہلاک مالک غیر معن - اسے لیس بهین - و قولهم حدث عن معن ولا حرج - و یقال ما له سعنة ولا معنة ای شیء - ماعون فاعول خانه و آب و طاعت و فرمان برداری قوله تعالیٰ و یمنعون الماعون قال ابو عبیدة الماعون فی الجاهلیة کل منفعة و عطیة و فی الاسلام الطاعة والزکوٰة - و یقال اهل الماعون معونة والالف عوض عن الهاء - امعان دور در شدن اسپ در دویدن - و حق کسے را بردن - و سیراب شدن زمین ماء معین آب روان و یقال هو مفعول من عنت الماء ای استنبطته - کلا و معون جری قید الماء معان بالضم روش هاے آب در وادی معان بالفتح منزل و جاے باش - و موضع بشام -

مکن - مکن - بیضه سوسمار تمکین پاے برجای کردن یقال مکنه الله من الشیء و امکنه منه بمعنیً - واستمکن من الشیء و تمکن منه بمعنیً - امکان دست دادن - و زیر بال گرفتن سوسمار بیضه را یقال

امکنت الضبة و الجرادة ایضاً فهی مکن - و قال الکسائی فهو مکون - و قولهم ما امکنه عند الامیر شاذ - مکنة کلمه واحدة المکن و المکنات یعنی خانها ای مرغ و فی الحدیث اقروا الطیر علی مکناتها بضم الکاف و کسرها و قیل و مکنات بضمتین للطیر و مکنات للضب قال ابو عبیدة یجوز فی الکلام ان المکن وان کان للضباب ان تجعل للطیر تشبیها بذلک کقولهم مشافر الحبشی وانما هی للابل - و یقال الناس علی مکناتهم ای علی استقامتهم - مکان بالفتح گیاہے مکین جاہ والے کہ در آخر وے اعراب پیدا آید فاذا انصرف مع ذلک فهو المتمکن الامکن و غیر المتمکن هو المبنی و معنی قولهم فی الظرف انه متمکن انه یستعمل مرة ظرفاً و مرة اسماً فینصب و یرفع و غیر المتمکن هو الذی لا یستعمل فی موضع الا ظرفاً فینصب - ولا یجوز لشیء منها اذا کان معرفة واما اذا کان نکرة او دخلت علیها الالف واللام تمکنت رفعا و نصبا و جرا -

منن - منة - بالضم قوت یقال هو ضعیف المنة و منه السیر اضعفه و اعیاه - و منت الناقة حسرتها یعنی مانده کردم منین ای ضعیف و قوی ضد - و رسن سست و کرو سست تن بریدن - و کم کردن قوله تعالیٰ لهم اجر غیر ممنون و نعمت دادن و منت نهادن (جمع ف اض ۲) منانه بعلی منّان اسمی است از اسماء الٰهی بمعنی بسیار نعمت و منّة بتشدید مخصوص بالقصر بمعنی المنة یقال المنة

تقدم في الصحيفة و ترنگبین منّ منا و دو رطل منان
امنان ج · منّة بالكسر نعمت دادن · امتنان مثله
و بيان كردن نيكي خويش به كسي ستودن بالفتح
بسيار منت و بنهاد · و روزگار · و مرگ و هي مؤنثة
و يكون واحدة و جمعا من مخففة معناه كسي كه
هو اسم لمن يصلح ان يخاطب مبهم غير متمكن وهو
في اللفظ واحد و يكون في معنى الجماعة كقوله تعالى
ومن الشياطين من يغوصون له و كيست
بالاستفهام نحو من عندك و اكه و هو الخبر نحو رأيت
من عندك و هركه و هو الشرط و الجزاء نحو من
يكرمني اكرمه و يكون نكرة نحو مررت بمن محسن اي
بانسان محسن · و يحكي بها الاعلام و الكنى و النكرة
اذا قال رأيت زيدا قلت من زيدا و في النكرة
اذا قال رأيت رجلا قلت منا و في جاء في رجل
قلت منو و في مررت برجل قلت مني و في جاء في
رجلان قلت منان و في رجلين قلت منين
بتسكين النون فيهما في الجمع و كذا قلت منون و منين
في الجمع و تقول في المرأة منه و منتان و منات وان وصلت
قلت منٍ يا هذا بالتنوين و منات وان قال رأيت رجالا
و جاء قلت من وا و في مررت بحمار و رجل قلت اي و من
تقف عليه و هذا كله لغة اهل الحجاز و غير اهل الحجاز
لا يرون الحكاية في شي منه و يرفعون المعرفة بعد
من اسما كان او كنية او غير ذلك و اذا جعلت
من اسما شددته و من بالكسر مخففا معناه از
و هو حرف خافض و هو لابتداء الغاية كقولك خرجت

من بغداد الى الكوفة · و للتبعيض كقولك هذا
الدرهم من الدراهم · و للبيان و التفسير كقولك
لله درك من رجل · و في قوله تعالى و ينزل من السماء
من جبال فيها من برد فالاولى لابتداء الغاية
و الثانية للتبعيض و الثالثة للتفسير و البيان ·
و يجاء للتوكيد ايضا كقولك ما جاءني من احد
و ويحه من رجل اكد بهما بمن كقوله تعالى فاجتنبوا
الرجس من الاوثان اي الرجس الذي هو الاوثان
و قوله تعالى ما جعل الله لرجل من قلبين في جوفه
و يقال ايضا ما رأيته من سنة اي منذ سنة قال
الله تعالى اسس على التقوى من اول يوم ·
و جاء بمعنى على كقوله تعالى و نصرناه من القوم الذين
كذبوا بآياتنا اي على القوم · و قولهم في القسم
من ربي لافعلن ... موضع الباء و هنا لان
حروف الجر يبدل بعضها من بعض اذا لم يلتبس المعنى
و قد يحذف نونه عند الالف واللام و يقال بالكاره
مون · مون · مؤنة · بر داشتن (ع ح ف ا
ض ٢) فهو رجل مموّن ·
مهن · مهنة · بالفتح و الكسر خدمت كردن (ع ع
ف ا ض ٣) ماهن خادم · و دوشيدن شتر او فته
با نگشتن امتهان · بذل كردن چيزي · و خوار
و ضعيف داشتن مهانة بالفتح سستي و خواري
(ع ك ٥ ما) مهين سست شدن ·
مين · مين · دروغ مين ج ... يقال اكثرت من المين
ميون و دروغ گفتن (ع ف ا ك ٣) مائن ميون

بالفتح نعت منه - وهو منتائن و ثُدُه منتشوشه -

ماجشون - بضم الجیم وکسرها نام محدثی است معرب ماه گون یعنی برنگ ماه ماجشونه موضعی ست بمدینه

مشکک وانثه - بالکسر لقب به الحافظ عبد الله بن عمرو بن ابان المحدث لطیب ریحه واخلاقه لغة فارسیه یعنی جامی مشک -

فصل النون

نتن - نتن - بوی ناخوش (ع ف ک ۲ و بضمها) نتن وانتن بمعنیً فهو منتن ومنتن بکسر المیم اتباعا - ونتنه غیره - وقوم مناتین - ویقال ما انتنه فی التعجب -

نحن - نحن - ما وهو جمع انا لا من لفظها وحرک آخره بالضم لالتقاء الساکنین لان الضمة من جنس الواو التی هی علامة الجمع -

نون - نون - ماهی انوان نینان ج - وتیزی تیغ - ونام شمشیری - ودوات در بعضی از تفاسیر ن والقلم آورده اند وحرفی از حروف تهجی وهو من حروف الزیادات - وذوالنون لقب یونس علیه السلام - ونون التاکید مشددة ومخففة فی الفعل المستقبل بعد لام القسم کقولک فی المشددة والله لاضربنّ زیدا وتلحق الامر والنهی تقول اضربنّ ولاتضربنّ وتلحق فی الاستفهام تقول هل تضربنّ وبعد الشرط اذا زدت علی ان ما کقولک امّا تضربنّ زیدا اضربه قال الله تعالی فامّا تثقفنّهم فی الحرب فشرّد بهم وفی التثنیة اضربانّ وفی الجمع اضربنّ بضم الباء وللمؤنث بکسرها وجمعها اضربنانّ وعلم اضربنّن بثلاث نونات فتفصل بینهن بالف وتکسر نونها - واما المخففة اذا استقبلها ساکن فسقطت واذا وقفت علیها وقبلها فتحة ابدلتها الفا کقول الاعشی (ع) ولا تعبد الشیطان والله فاعبدا وربما حذفت فی الوصل کقول الشاعر (شعر) اضرب عنک الهموم طارقها + ضربک بالسوط قونس الفرس تقدیره اضربن عنک - والمخففة تصلح مکان المشددة الا فی موضعین فی فعل الاثنین کقولک اضربانّ وفی جماعة المؤنث اضربنانّ فلا تصلح فیهما الا المشددة لئلا تلتبس بنون التثنیة - ویقال نونت الاسم تنوینا والتنوین لا یکون الا فی الاسماء منقّو ومنبن بکسر نظم یعنی که بعض انگور آن خورده شود -

نقنة - بفتح النون والقاف والنون المشددة والد ابی جعفر احمد نزیه دولة العلویین من بنی حمود بالاندلس نوقان بالضم شهری ست منه الفقیه محمد بن ابی علی بن ابی نصر ابو المکارم فضل الله الحافظ ابی سعید وناصر بن اسمعیل ومحمد بن المنتصر وعلی بن ناصر بن محمد الفقهاء النوقانیون -

نن - موی کم زده ومحمد بن عبد الله بن النقور رویناعمن اجاره -

فصل الواو

وتن - وتین - رگ دل وقد وتنته اصبته الخ

اصبت وتینه - وشئی واتن ای ثابت - وتون
وثنة وائم بودن (ع ف اک ٢) واتن آب روان
وائم مواتنة ملازمت کردن -
وثن - وثن بفتحتین بت وثن اوثان ج -
واستوثن من المال ای استکثر منه واستوتن
بالتاء ایضا - واثن واتن بمعنی -
وجن - وجین - زمین درشت هموار وبلند
ناقة وجناء سخت واستوار وقیل هی العظیمة
الوجنتین وکرائه وادی وجنة ثلث حرکات خسار
اجنة بالهمزة مضموما کذلک ففیها اربع لغات -
رجل موجن عظیم الوجنات - ویقال ما ادری
ای من وجن الجلد هو ای ای الناس هو -
وجن کوفتن گازر جامه را (ع ف اک ٢) میجنة
کوتنک گازر مواجن بالفتح ج -
ودن - ودن - بالفتح ودان بالکسر تر نهادن
چیزے را (ع ف اک ٢) موودن ودین تر نهاده
ودر کار عروس اهتمام وایستادگی کردن - وفرزند
لاغر زادن (ع ک اف ٢) ابان شاه وله موودن
وموودن بمعنی - واتدن الشئی ای ابتل واتدنه
ایضا لازم متعد - موودن ایضا نام اسپے وجائز
ان یکون میدان بالکسر مشتقا من هذا المعنی کالمضمار
لما فیه من معنی التضمیر والاعجاف للفرس فی الرهان
وزن - میزان - بالکسر ترازو واصله موزان
انقلبت الواو یاء لکسرة ما قبلها - قام میزان النهار
ای انتصف - وزن زنة سنجیدن (ع ف اک ٢)
یقال وزنت فلانا ولفلان بمعنی قوله تعالی
واذا کالوهم او وزنوهم - ودرهم وازن پاسنگ
موازنة برابر کردن میان دو چیز ویقال وزن المعطی
واتزن الآخذ کما یقال نقد المعطی وانتقد الآخذ - وزین
حنظل آس کرده وفلان وزین الرای ای رزین الرای
وقولهم هو وزن الجبل بالنصب علی الظرف ای ناحیة
منه - وهو زنة الجبل ای حذائه - وزن وحضار
دو ستاره که نزدیک سهیل بر آیند موزن بفتحتین
موضعی وهو شاذ مثل موحد وموهب -
وسن - وسن بفتحتین خواب سنة مثله
(ع ک اف ٢) وسن وسنان خفته شد - وتوسن
واستوسن بمعنی - ووسن الرجل ایضا اسے
غشی علیه من نتن البئر مثل آسن واسنة البئر
وهی رکیة موسنة - توسن الفحل ای اتاها وهی
نائمة - وامراة میسان بالکسر کان بها سنة من
رنانتها - میسان بالفتح موضعی -
وضن - وضین - نوار هودج وهو بمنزلة البطان
للقتب والتصدیر للرحل والحزام للسرج وضن
بضمتین ج - وضن نوار بافتن (ع ف اک ٢)
موضونة زره در بافته وجامه - وتخت مرصع
قوله تعالی علی سرر موضونة -
وطن - وطن بفتحتین جاے باش مردم
وقد تخفف اوطان ج - واوطان الغنم مرابضها
توطین جای باش ساختن استیطان اتطان
کذلک - توطین النفس علی الشئی دل نهادن

بہ چیزے ویقال من زین میطانک ای غایتک۔ میطان اول غایت حلبہ نشان کہ اسپ از انجا دوانند میتا رسیداے آخر غایت آن موطن بکسر الطاء حرب جاے قال اللہ تعالیٰ ولقد نصرکم اللہ فی مواطن کثیرۃ۔

وعن۔ وَغنۃ۔ زمین درشت سخت توعنت الناقۃ ای سمنت غایۃ السمن۔

وکن۔ وَکن۔ خانۂ مرغ موکن مثلہ وبیضہ در زیر گرفتن مرغ (ع ف ک ۲) وتوکن اسے تمکن۔ واکن نشستہ قال الاصمعی الوکن ماوی الطائر فی غیر عش والوکر بالراء ماکان فی عش قال ابوعمرو الوکنۃ والاکنۃ بالضم فیہما مواقع الطیر حیثما وقعت وکنات بضمتین وسکون ۲ وفتحہ وکن ج۔

وہن۔ وَہن۔ سستی وسست شدن وکردن (ع ف ک ۲) یقال وہن ووہنہ لازم متعدی۔ انبوہ۔ ونزدیک نیم شب موہن بکسر الہاء مثلہ۔ وہن بفتحتین سستی (ع ک اف ۲) داوہنتہ ووہنتہ انا۔ واوہنا ای صرنا فی تلک الساعۃ۔ واہنۃ استخوان کوتاہ پہلو وامراۃ وہنانۃ فیہا فتور واناۃ۔

واٰن۔ مرد پہنا در باچیز پہنا وانثہ موئنث منہ۔ وہنۃ۔ بالفتح رنج وگرسنگی وما فی الدار وابن کصاحب ای احد۔

توحن۔ کلانی شکم وخواری وبلاکی وحنۃ گل لغزانندہ وحن علیہ کوحل اسے وقع فی الوحل (ع ک اف ۲)۔

وخنۃ۔ تباہی توخن آہنگ نکی یا بدی کردن۔

توذن۔ حیلہ جستن وگردن کشی کردن واذنان بکسر الذال دہی است باصفہان۔

تورن۔ بسیار روغن مالیدن ونعمت دادن وداران دہی است بہ تبریز وورانیہ سرین وورنہ نام ماہ ذی القعدہ۔

وشن۔ بالفتح زمین بلند وشتر درشت والاوشن الذی یاتی الرجل ویقعد معہ ویاکل طعامہ وشنا شلشۃ اشنان توشن کمی آب۔

وضنۃ۔ رکوی خرد۔

وغنۃ۔ دوستی فراخ توغن بجنگ اقدام کردن۔

وفنۃ۔ کمی در ہر چیز توفن کاستن در ہر چیز۔

توقن۔ بر کوہ رفتن توقن اصطاد الحمام من محاضنہا موقونۃ زن نوجوان پردہ نشین وقنۃ بالضم آشیانہ وگوے در زمین یا کوماندی بشبہ اقنۃ بالضم مثلہ فیہما وقنات واقنات ج۔

تولن۔ ہنگام آفتہا شور وفغان کردن۔

تومن۔ بسیار اولاد۔

ونٰ۔ سستی وچنگ کہ بانگشتان نوازند ونام دہی است منہا الحسین الفرضی الونی۔

وین۔ بالفتح انگور سیاہ وینی کمسکی ای موضع۔

فصل الہاء

ہتن۔ ہتنان۔ باران یکساعت۔ وباریدن وچکیدن ہتن ہتون کذلک (ع ف اک ۲)

سحاب ہتون وہاتن نعت منہ ہُتُن ہُتَّن ج -

ہجن - ہجان - بالکسر شتران سپید موے یستوی فیہ المذکر والمؤنث والجمع یقال ناقۃ ہجان وابل ہجان وہجائن ایضا - وارض ہجان طیبۃ التُرب مَرِبّ - وامرأۃ ہجان اے کریمۃ - وقول علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہذا جَنَای وہجانہ فیہ وکل جانٍ یدُہ الی فیہ یعنی خیارہ - ہجانۃ گرانمایگی ونیکوئی ہُجنۃ بالضم ناکسی و فرومایگی - وپدر آزاد و مادر بندہ بودن (عع بضمہا) ہجین نعت منہ - ہاجن دختر نارسیدہ کہ او را شوہر دہند وکذلک الصغیرۃ من البہائم - وفی المثل عَلِقت الناجن عن الولد وجلت الہاجن عن الرَّفد وہو القدح الضخم - وقال ابن الاعرابی جلّت الثعلبۃ عن الہاجن ای کبرت قال ہی بنت لبون یحمل علیہا فتلقح ثم تنتج وہی حقۃ - تہجین ہجاین ساختن - وزشت و باعیب کردن اہتجان نارسیدہ را وطی کردن مُہجنۃ بالکسر نخلہ کہ اول بار آرد و نو بادہ نماید -

ہدن - ہدون - آرامیدن و آرام دادن لازم ومتعد (عع ف اک ۲) مہادنۃ مصالحہ ہدنۃ بالضم آشتی وصلح یقال ہدنۃ علی دَخَنٍ اے سکون علیٰ غل - وتہادنت الامور ای استقامت -

ہدان بالکسر گول گران سنگ ہدن بفتحتین ج - تہدین آرام دادن زن کودک را بسخن و آہستگی -

ہزن - ہوازن - قبیلہ از قیس -

ہلن - ہلیدون - مثل بردون گیاہے -

ہمن - مُہیمن - گواہ و آنکہ ایمن کند دیگری را از خوف واصلہ مأمن وقد ذکر فی اصل الالف من ہذا الباب وہو من صفات اللہ تعالیٰ -

ہنن - ہنین - نالیدن (عع ف اک ۲) و گریستن ویقال ما بالبعیر ہنانۃ بالضم اے ما بہ طرق - واہنّہ اللہ فہو مہنون - ہنّنۃ (ک اف ۲) نوعے از خار پشت -

ہون - ہون - آرام و آہستگی کردن (عع ف ا ض ۲) ومنہ قولہ تعالیٰ یمشون علی الارض ہَوْناً و سبک شدن یقال ہان علیہ ای خف - تہوین آسان و سبک کردن بر کسے شئی ہیّن اسے سہل وہیْن بالتخفیف اہون ا ج - ہیّنون لیّنون - ہون بالضم خواری - و نام مردے اہانۃ سبک داشتن ہوان مہانۃ بالفتح خواری و سبک داشت رجل فیہ مہانۃ ای ذُلّ وضعف - واستہان بہ وتہاون بہ استحقرہ - وقولہ لا تُہِینَ الفقیر عَلّک ان ترکع یوما والدہر قد رفعہ - اراد تُہینن بنون التاکید المخففۃ فحذفت عند الوصل - ویقال امش علیٰ ہینتک ای علی رسلک - اہون روز دو شنبہ تا ون ام معرب وکان اصلہ ہاوون لان جمعہ ہواوین مثل قانون وقوانین فحذفوا منہ الواو الثانیۃ استثقالا وفتحوا الاولیٰ لانہ لیس فی کلامہم فاعل بالضم

ہبون - کعبور تنندہ -

ہشمنۃ - بسیار گوئی -

ہیرون - کزیتون نوعی است از خرما ہارون

نام شخصے تارخ بن تارخ اخو ابراہیم و ابو لوط
علیہما السلام و آلهرنوی او الهرنوة او الهرنوی
نبت او ہو القرنوة او الفلیفلة حبه لعجن الخلق
و یلین البطن -
ہرشن - کرمیچ فراخ گنج دہان -
تهکن - پشیمان شدن -
ہنزمن - گبر و جل جماعت معرب انجمن
یعنی جماعت مردم -

فصل الیاء

یتن - یتن - نخست پاپا بیرون آمدن کودک
از رحم یقال ایتنت المرأة والناقة -
یرن - یرون - ن اض ۲ آب گشن و ہو سم -
یزن - ذو یزن بفتحتین نام ملکی از ملوک حمیر و رماح
یزنیة منسوب الیه یقال رمح یزنی و ازنی
و یزانی و ازانی -
یفن - یفن - بفتحتین پیر فرتوت -
یقن - یقین - بی گمانی یقن مصدر منه (ع
ک اعنه ۲) و یقنت و ایقنت و استیقنت و تیقنت
کلها بمعنی - و انا علی یقن منه - و ربما عبروا عن الظن
بالیقین و بالظن عن الیقین -
یمن - یمن - بفتحتین بعضے از شہرہا یمنی و یمان
بتخفیف الیاء منسوب بوی و الالف عوض من
یاء النسبة فلا یجتمعان وقیل مشددة - قوم یمانیة
و یمانون مثل ثمانیة و ثمانون - وامرأة یمانیة
ایضاً - وایمن الرجل و یمن و یامن اذا اتی الیمن

وکذلک اذا صار یمینا - ویقال یامن باصحابک
ای خذ بهم یمنة ولا تقل تیامن بهم والعامة تقوله
تیمن خویشتن را بہ یمن منسوب کردن و تبرک کردن
تیمنی کرانمن یمن بالضم برکت یقال یمن علی قومه
مجهولا و یمنهم معلوما اسے صار مبارکا علیهم فهو میمون
ویامن - یمین خلاف یسار - ایامن خلاف شائم
یمنه سوی راست خلاف یسرة یقال قعد فلان
یمنة - ایمن میمنة خلاف الیسر ومیسرة - یمین قوت
وفلان عندنا بالیمین اسے بمنزلة حسنة - وقدم
فلان علی ایمن الیمین ای علی الیمن وسوگند ایمن
ایمان ج - یقال سمی بذلک لانهم اذا تحالفوا ضرب
کل امرئ منهم یمینه علی یمین صاحبه وسوی یا و
راست ولا تجمع لانه ظرف والظروف لا تکاد تجمع
لانها جهات واقطار مختلفة الالفاظ و دست راست
و تصغیره یمین بالتشدید بلا ہاء واما الذی فی حدیث
عمر رضی الله تعالی عنه زوجه و تناجیه یا من الیه
فانما تصغیر یمنی فابدل من الیاء الاولی تاء و
ادغمتا التانیث - یمنة بالضم نوعے از بردہای
یمنی ام ایمن نام دایه فرزندان رسول علیه السلام
ایمن الله اسم وضع للقسم کذا بضم المیم والنون
والفه الف وصل ولم یجئ فی الاسماء الف الوصل
مفتوحة غیرها وقد تدخل علیها لام الابتداء للتاکید
یقال لیمن الله فتذهب الالف فی الوصل وهو
مرفوع بالابتداء وخبره محذوف والتقدیر لیمن الله
قسمی و ایمن الله ما اقسم به وتدخل فیها

كاف الخطاب كما في حديث عروة بن الزبير ليمنك
لئن كنت ابتليت لقد عافيت وربما حذفوا منه النون
فقالوا ايم الله بالفتح والكسر وربما حذفوا منه الياء وقالوا
أمُ الله وربما ابقوا الميم وحدها مضمومة وقالوا مُ الله
ثم يكسرونها لانها صارت حرفا واحدا فيشبهونها بالباء
فيقولون مِ الله وربما قالوا مُنُ الله بضم الميم والنون
ومَنَ الله بفتحها ومِنِ الله بكسرهما - قال ابو عبيدة
كانوا يحلفون باليمين ايضاً ويقولون يمين الله لا افعل
كذا ثم تجمع اليمين على أيمُن وحلفوا به فقالوا ايمن الله
لافعلن كذا قال فهذا هو الاصل في ايمن الله
كذا قال فهذا هو الاصل في ايمن الله وقيل الفه
الف قطع وهو جمع يمين وانما خففت همزتها وطرحت
في الوصل لكثرة استعمالهم لها -

يمن بفتحتين متغير شدن آب چاه (صح كذافتا)
ياسين نام وذكر في س ی ن -
ينّة - ابو عبد الرحمن الحمراوي شهد فتح مصر واليه
ينسب حمام ينة بمصر وعبد العزيز بن ابراهيم
بن هبة الله ابن ينة روى -
يون بفتحتين دهی است بر يمين يوان دهی است
بباب اصبهان يونان بالضم دهی است ببعلبک
ودهی است دیگر بایین بردعه وبیلقان والیونانیون
جیل انقرضوا -
یهین بفتحتین چشمه ایست یا وادی است مابین
ضاحک وضویحک -

باب الهاء

فصل الالف

ابه - ابه - فراموش کردن ویاز یاد آوردن
کاری را یقال ما ابهت له لامر آبه ابها - وما ابهت له
بالکسر مثل نبهت آبه ابها - ابهة بالضم والتشدید
بزرگی وبزرگواری وتابه الرجل ای تکبر -
اته - تاته - مبدل من تعته -
اقه - اقه - فرمان برداری وطاعت کانه
مقلوب قاه -
اله - آله - بالکسر علی فعال پرستیده شده
بمعنی مفعول مثل امام بمعنی ماموم ومؤتم به -
ومنه الله واصله الاله لانه مالوه ای معبود فادخلت
علیه الالف واللام وحذفت الهمزة تخفیفا لکثرته
فی الکلام ولو کانتا عوضا منها لما اجتمعتا مع المعوض
فی قولنا الاله وقطعت الهمزة فی النداء للزومها
تفخیما لهذا الاسم وقیل الالف واللام عوض منها
ویدل علی ذلک استجارتهم بقطع الهمزة الموصولة
الداخلة علی لام التعریف فی القسم والنداء کقولهم
أفالله لافعلن ویا الله اغفر لی الا تری انها
لو کانت غیر عوض لم تثبت کما لم تثبت فی غیر
هذا الاسم - واله الٰهة ای عبد عبادة وقری
قوله تعالی ویذرک والٰهتک ای وعبادتک -
والٰهة ایضا نام موضعی بجزیره - ونام آفتاب غیر منصرف
بلا الف ولام - وربما صرفوه وادخلوا علیه الالف
واللام - آلهة بتان تاله پرستش فرمودن تاله ای

تعبّد وتنسّک - اَلَه بفتحتین سرگشته شدن (ع ک اف ۲)
واصله وله یوله - ویقال الهت علی فلان ای اشتد
جزعی علیه -

امه - اَمَه بفتحتین فراموشی - وفراموش کردن
(ع ک اف ۲) وقری واذکر بعد اَمَهٍ - اَمیهه آنکه
بگوسپند بر آید کالحصبة والجدریّ یقال - موهت الغنم
تؤمه اَمهاً فهی ماموهة - ویقال فی الدعاء علی الانسان
آهة وامیهة - امهة بالضم مادر امهات ج -

انه - اَنَه - انیه - اُنوه رخیدن ازگرانی بار (ع ف ا
ک ۲) قوم انه مثل اُنّح -

اوه - وقولهم عند الشکایة آوه من کذا ساکنة الواو
وانما هو توجّع وربما قلبوا الواو الفا وقالوا آه من
کذا واَوّه من کذا بالتشدید وبحذف الهاء ایضاً
آوّ من کذا ویقال آوّه بالمد والتشدید وفتح الواو -
ویقال آوتاه ایضاً بادخال التاء ویمد ولا - تاویه -
تأوّه وآه گفتن والاسم آهة ویروی آهّة مشددة
من آه اذا توجع - ویقال فی الدعاء علیه آهة لک
واَوّة لک بحذف الهاء مشددة الواو -

ایه - ایه - بالکسر اسم للامر بمعنی دیگر گوی وایه حدیثا
بالتنوین اذا وصلت - قیل اذا قلت ایه بلا تنوین
فانما تامره بان یزیدک من الحدیث المعهود بینکما کأنک
قلت هات الحدیث وان نونتها کأنک قلت هات
حدیثا ما لان التنوین تنکیر فاذا اسکتّه وکففته قلت
ایهاً عنا واذا اردت التبعید قلت ایهاً بفتح الهمزة بمعنی
هیهات وایهات بمعنی هیهات وایهان بالنون

مکسورة کالتثنیة کذلک - تابیه خواندن شتر یقال
ایهت الجمل وایّهت بالجمل اذا صحت بها -

اوه بفتحتین فراهم آمدن کار قوم (ع ف اض ۲)
اَمّره (ه) کفتادہ گردن کشی وخودستائی -
آهة) اندوه اَهَ اَهاً واَهة وایّهة اندوهگین شد
تأهه توجّع توجع الکئیب فقال آه اوهاه -

فصل الباء

باه - باه اَبهة - بالضم اول رفتار سپاه باه ناگاه
ونااندیشیده آمدن (ع بفتحها) وبه بهه بامر اذا استقبله
وباده فاجاه والاسم البداهة والبدیهة بالفتح
فیهما - وهما یتباده ان بالشعر - ورجل مبده بالکسر

بره - بره بتة - بالضم والفتح مدتے دراز از روزگار
آبرهة یکی از ملوک یمن وهم ثلثة ابرهة بن الحارث
ویقال له ذو المنار - وابرهة بن الصباح ایضاً
من الیمن وکان جوادا عالما - وابرهة الاشرم
الحبشی ایضاً من ملوک الیمن وهو ابو یکسوم صاحب الفیل
بهرهة زن باگوشت لرزان اندام بهوت بفتحتین
چاہے بحضرموت وفی الحدیث خیر بئر فی الارض
زمزم وشر بئر فی الارض برهوت یقال فیها ارواح الکفار
ویقال برهوت بالضم والتخفیف مثل سبروت -

بله - بله - بلاهة - بالتحریک نادان وسلیم دل شدن
(ع ک اف ۲) تباله مثله ابله بلهاء فعنان منه بله بالضم
ج - وفی الحدیث اکثر اهل الجنة البله یعنی البله
فی امر الدنیا لقلة اهتمامهم بها وهم اکیاس فی امر الآخرة
شباب ابله وعیش ابله لسلوة وقساة همومه -

تباله ابلهی نمودن که نباشد و هو فی بلهنیة من العیش
ای فی سعة - بله کلمة مبنیة علی الفتح معناها دع
یعنی بمان وفی الحدیث اعددت لعبادی الصالحین
ما لا عین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب
بشر بله ما اطلعتم علیه -

بوه - بوهة - بالضم مرغی مانند بوم بوهة مؤنث
ویشبه به الرجل الاحمق - وقولهم تصوفقة فی بوهته
یراد بها الهباء المنثور الذی یری فی الکوة -
ویقال ما بهت له وما بهت له بالضم والکسر است
ما فطنت له - باه لغة فی الباءة وهو الجماع -

بهه - الابه - الابح یعنی گلوگرفته بهی تن آور
بهباه فی الهدیر مثل بخباخ -

ما باهت لهم یعنی ندر یافتم (ع ف بابیا) -

بجیه - کزبیر ابن علی بن بجیه الطاهری محدث است -

ابرقوه - کسفرجل شهریست به کوه است کناره کوه
شهری است بفارس منه ابو القاسم احمد
بن علی الوزیر ده ای است بچشش مرحله از نیشاپور
بنها - بالکسر والقصر دهی است بچشش فرسنگ
از فسطاط مصر شهد انجا خوب میشود -

بوبه - کزبیر ویقال بسکون الواو وفتح الباء
والد ملوک العجم

بیه - بالفتح و رستن و آگاه شدن (ع ک اف ۱)
بیهی بالالام ابن بیه او باباه محدث -

فصل التاء

تره - ترهات - بالضم والتشدید راه باریک که
از راه بزرگ بیرون رود ترهة یکی فارسی معرب
ثم استعیر فی الباطل وناس یقولون ترة است
باطل والجمع تراریه -

تفه - تافه - چیز حقیر اندک (ع ک اف ۲) یقال
قد تفه وفی الحدیث فی ذکر القرآن لا یتفه ولا یتشان
تفه بکسر ثانی بی مزه -

تمه - تمه - بفتحتین تباه شدن طعام و گوشت
تمه کذلک (ع ک اف ۲) و تباه شدن شیر و
بوی گردانیدن شاة متماه بالکسر التی تمه لبنها اذا حلب

تهته - تهتهة - درماندگی زبان به سخن مثل لکنت
تهاته ترهات واباطیل -

تیه - تیه - بالکسر وبالفتح تکبر کردن - ورفتن بهر جای
سرگردان تیهان مثله (ع ف اک ۲) وهو اتیه الناس
ویقال تیه نفسه وتوه ای حیرها وطوحها وما اتیهه
ما اتوهه یعنی - تیه بالکسر ایضا بیابان اتیاه واتاوه
ج - وفلاة تیهاء وارض تیهة واصله مفعلة -

تجهه له لغة فی اتجه ذکرها علی اللفظ -

تله - بفتحتین لمنه بی خودی و سرگشتگی (ع ک ا
ف ۲) و تله کذا و تاه عنه فراموش کرد آن را واتلهه الرجل
بیماری هلاک کرد آن را متلاه العقل وتالهه ذاهبه
یعنی مرد هوش رفته -

توه - بالفتح وبالضم هلاک شدن ورفتن و متکبر
شدن و شوریده عقل گردیدن (ع ف اش ۲)
توهه هلاک کردن ویقال فلان توه توه بالضم و
اتواه واتاوه ج وما اتوهه ما اتیهه -

فصل الثاء - ثاهة - ملازہ یابن دندان -
ثهثه الثلج - یعنی برف گداخته شد -

فصل الجیم

جبه - جبهة - پیشانی رجل اجبه بزرگ پیشانی
جبهاء مؤنث - وبتصغیره سمی جبیها را لاشجعی -
جبهة الاسد یکے از منازل قمر - و اسپ و فی الحدیث
لیس فی الجبهة صدقة اے الخیل و جماعت مردم
جبهه به پیشانی زدن - و بمکروه پیش آمدن - وناپسند
بروے کسے آوردن - و بے دلو و خور بآب
آمدن (ع بفتحها) یقال جبهنا الماء اذا وردناه و لیست
علیه اداة الاستقاء -

جره - یقال سمعت جراهیة القوم - بالفتح والتخفیف
ای جلبتهم و کلامهم علانیة -

جله - جلهة - کرانه وادی جلاه بالکسر ج - وجلهت
الحصی عن المکان ای نحیته عنه و ذلک الموضع جلهة
(ع بفتحها) جله بفتحتین برهنه شدن پیش سر از موی
(ع ک ا ف ۲) و قد جله فهو اجله - ثور اجله بی شاخ
شل اجلح -

جنه - جنهی - بتشدید الیاء شاخ باریک درخت -
جوه - جاه - بزرگی و منزلت و فلان ذوجاه -
وجاه زجر للبعیر دون الناقة و هو مبنی علی الکسر
بالتنوین ایضاً - جوه بنا خوشی بروے کسے آمدن
یقال جاهه بالمکروه جوها ای جبهه -

جهجه - جهجهة - دده را بانگ برزدن یقال جهجهت
بالسبع اذ صحت به لیکف - ویقال تجهجه عنی ای انته -

مجدوه - بے خود و ترسنده -

فصل الحاء - الحیه - بکسر الحاء زجر للضأن -
وحیه بسکون الحاء زجر الحمار -

فصل الدال

دره - درهت عن القوم (ع بفتحها) ای دفعت
عنهم مثل درأت و هو مبدل منه نحو هراق الماء
واراق - مدره بالکسر رئیس و پایکار قوم مداره ج -
دله - یقال ذهب دمه دلها - بالتسکین ای هدرا
تدلیه بیخودی و رفتن عقل از عشق یقال دلهه الحب
ای حیره و ادهشه فدله و تدله - ودله بالفتح ناقه
نالان و دلهت بالکسر عن الفها و دلهها تدلیه دلها -
دهده - دهدهة - غلطانیدن سنگ تدهده لازم
قد تبدل الیاء من الهاء فیقال تدهدی الحجر و غیره
تدهدیا و دهدیة دهداه و دهدائه - و دهدهان بفتحتین
دهداهان بفتحتین شتران بسیار ودهداه شتران ریزه
و یقال ما ادری ای الدهداء هو ای ای الناس
هو - و قولهم الّا ده فلا ده معناه ان لم یکن هذا الامر
الآن فلا یکون بعد الآن -
دهه بفتحتین ریگستان تدهیه در ریگستان اقامت
و لزم الدهه یعنی راه نیک اختیار کرد و پاے بسته
دبی است بسواد -

تدجیه - بکاره صیا و خفتن -
دانه - مسافر ساده و مثله -
دکه فی وجهه - ای نکه لفظا و معنی -
دمه بفتحتین سخت گرم شدن ریگستان ع بفتحها

ض ۲م) و با سیچه است مرکو و کالان را آو تقومه شنزویکا
بود که از سختی کرا جوش زند او موسم فلان است
غشی علیه -

تدوه - متغیر شدن و سطبر گردیدن و وه باشیج
و بضم و مما و للربیع یعنی شتر را برای آب چهار روزه
خواندن تدویه شتر را بسوی آبچه خواندن به لفظ
داه داه بالکسر و بالتسکین یا ده ده بالضم -

فصل الذال - ذ و ه الحر گرما سخت شد (ع
ک ۱ و غد م) ذ و ه الرجل بالحر گرما بر وی سخت شد
و البحر لغة فی جمیع معانی الماده -
ذ و ه - تیزی خاطر و سخت دانائی -

فصل الراء

ر و ه - ترهیه - مناسک و سنگ که آب در وی
گرد آید تدوه ج - رداه بالکسر کلاه - قال الخلیل
ترهیه شبیه الکیه کبیره الحجاره و فی الحدیث انه علیه السلام
ذکر القتیل بنهروان فقال شیطان الردهه -
رفه - رفه - رفوه - بیمعلفه و آب خوردن شتر
و تن آسانی (ع بفتحها) والاسم فیه رفه بالکسر و الرفوه
ارفاه تن آسان و سیر داندن شتر را بآب و علف -
و بهر روغن کردن و موی شانه کردن هر روز و
قدیمی عنه رجل سافر است و اسع - و مولی رفاه
من العیش و رفاهیه و رفهنیه بالضم و التون الرفاه
و یقال ینمی و بیشک لیماء انه شا بالیال رفه
اذا کان لیسا فیدون سیرا النار - و رفه عن غربیا
ای نفس عنه - و فی المثل اعنی من الفقر عن الفقر

النفه السمح و الرفد البتین -
ریهه - ترتیه السراب ای تربیع - سراب مرتبه است
مرتبع یعنی رخشنده که ناپدید شونده -

رعیه - بمردم چنگل زدن و کو ایدن کودک
(ع فتنه ۱ ض ۲) و آریه آخر الامر عن قتنه -
سرهه - درخشندگی و بشاشت چهره و جوان
شره و جسم تن او از نعمت نرم و سپید شد
و شهرة السراب درخشندگی آن سپید و سپید ظاهر
شده جسم سپید او و شهره و شهره تن نازک
سپید و شکسته شد و سهره و سهره اطشت فراخ
کم مغاک و شهره مانند و سماگریا -
ر و ه - بالفتح و رواه بالضم لرزیدن آب بر روی
زمین (ع فتنه ۱ و ض ل) -

فصل الزای - زله - بالفتح شکوفه ریحان و نیلوفر
آن و شکوفه که بر آن آب کش ایستاده شود و تغییر
شدن و بفتحتین نیز و انده -
زهه - بفتحتین لغة فی الزمه زمه الحر گرما سخت شد
و زمه الرجل بالحر گرما بر وی سخت شد (ع ک ۱ و ع ۲)
و زمه الشمس گرمی کل و ذلک لغة فی الدال و الذال
زاه - کجاوه هودج است و زوکیست شاه پور -
الزهراه - الخیال و غیر ذلک -

فصل السین

سیه - سیه بفتحتین نقص عقل از پیری مسبوه
پیر خرف شده کذا -
سنه - و سنته - سانه الدهر - سنته بفتحتین اجل

في الاسنة اسناه (ج) بحذف التاء قلت سنه
وفي الحديث العين وكاء السه وهو وهي وكاء الست
بحذف لام الفعل - استه كلان سرين شتم بفتحتين
شتاهي كذلك - وامرأة ستهاء وستهم سته اي
كسته رفتن - وزدن بركون (ع بفتحتين) واذا نسبت
اليها قلت ستهي وان شئت قلت استي تركته على
حاله وستي ايضا بكسر التاء كما قالوا اخي - وقولهم
باست فلان شتم للعرب - ومازال فلان على
است الدهر مجنونا اي لم يزل يعرف بالجنون -
سفه - سفه بفتحتين سبك خردي وسبكي وهو خلاف الحلم
ويقال تسفهت الريح الشجر اي مالت به - وتسفهته
عن ماله اي خدعته عنه - وتسفهت عليه اذا اسمعته
وتسفهته اي نسبته الى السفه - وسافهته يقال
سفيه لم يجد مسافها - ويقال سفه نفسه وغبن رأيه
وبطر عيشته والم بطنه ووفق امره ورشد امره وكان الاصل
سفهت نفس زيد ورشد امره فلما حول الفعل
الى الرجل انتصب ما بعده بوقوع الفعل عليه لانه
صار في معنى سفه نفسه بالتشديد هذا قول البصريين
والكسائي ويجوز عندهم تقديم هذا المنصوب كما يجوز
غلامه ضرب زيد وقال الفراء لما حول الفعل من النفس
الى صاحبها خرج ما بعده مفسرا ليدل على ان السفه
فيه وكان حكمه ان يكون سفه زيد نفسا لان المفسر
لا يكون الا نكرة ولكنه ترك على اضافته ونصب
كنصب النكرة تشبيها بها ولا يجوز عنده تقديمه وشاهه
قولهم ضقت به ذرعا وطبت به نفسا والمعنى ضاق

ذرعي به وطابت نفسي به - سفاه وسفاهة بالفتح نيزها
سبك خرد وسبك شدن (ع بفتحها) سفه بفتحتين
كذلك (ع ک ا ف م) سفيه نعت منه وسير ناشدن
از آب بر بسياري خوردن يقال سفهت الشراب
بالكسر اذا اكثرت منه فلم ترو - واسفهك الله الشراب
وسافهت الدن او الوطب اذا قاعدته تشرب
منه ساعة بعد ساعة -
سمه - سمه سموه - رفتن اسپ چنانکه مانده نشود
(ع بفتحها) فهو سامه ج سمه (ج) - وسمه فهو سامه اي
دهش - وجرى فلان السمهى اذا جرى الى غير امر
يعرفه وسمهى سميهى بالضم والتشديد دروغ وباطل
وذهبت ابله السمهى اي ذهبت متفرقة - وسمهى هوا
بين السماء والارض -
سنه - سنة بفتحتين واحد السنين سال وقحط
واصلها سنوة وجمعها سنوات او سنهة من سنهت النخلة
وتسنهت اذا اتت عليها السنون - ونخلة سنهاء
سال براي تحمل سنة ولا تحمل اخرى - ويقال
ارض بني فلان سنة اذا كانت مجدبة يعني قحط آلو
ويقال تسنيت عنده وتسنهت عنده سال کردم
يا تنگ سالی کشیدم - واستأجرته مسانهة ومسانات
فاذا جمعت بالواو والنون قلت سنون بالكسر
والضم وسنين بكسرتين والماء من قال سنين
وسنين برفع النون ففيه قولان احدهما انه فعلين
مثل غسلين محذوفة وهو جمع شاذ والثاني انه فعيل
وكسرت فاؤه لكسرة ما بعده - وقد جاء على فعيل

جمع نحو کلیب وعبید الا ان صاحب هذا القول
یجعل النون فی آخره بدلا من الواو وفی المائة
بدلا من الیاء - وقوله تعالی لم یتسنه ای لم یتغیره
السنون - والتسنه التکرج الذی یقع علی الخبز
والشراب وغیرها یعنی کره بستن شراب و نان وجز آن

سنهساه وسنهنساه - بالکسر فیهما وضم الهاء وکسرها
آخر کل شیٔ -

سوهای - بالضم دهی است با خیم از زمین مصر

فصل الشین

شبه شبه - بکسر الاول وسکون الثانی وفتحه
ایضاً مانند شبیه شاه پنها شبه بفتحتین مشابه
جمع علی غیر قیاس کمحاسن ومذاکیر - شبهة بالضم
پوشیدگی کار اشتباه پوشیده و مانند شدن
تشبهات کارهای مانند ومشکل تشابهات
مشابه تشبیه مانند کردن تشبه مانستن اشتباه
مشابهت تشابه مانند شدن شبه بفتحتین برنج
کور شبه بفتحتین وشبه بالکسر کوزه پیچین شبهان
بفتحتین نوعی از طاق وشور گیاه ها -

شده شده - بیخودی ودهشت والاسم
الشدة بالضم وشده بفتحتین شغل شغل یقال
شده الرجل ای دهش وشغل فهو مشدوه -

شره شره - آزناک وحریص شدن (ع ک ا ف ن م) شره آزمند -

شفه شفه بفتحتین لب واصلها شفهة لان
تصغیرها شفیهة شفاه ج شفهی وشفوی منسوب بآن
رجل شفاهی بالضم پیچه یعنی سطبر لب اشفی انکه
لبهایش فراهم نیاید وزعم قوم ان الناقص
من الشفة واو لانه یقال فی الجمع شفوات
ولا دلیل علی صحته - ویقال فلان خفیف الشفة
ای قلیل السؤال للناس - ویقال له فی الناس
شفة ای ثناء حسن - بنت الشفة سخن شفه مشغول
کردن - والحاح کردن در سؤال (ع بفتحهما)
یقال شفهنی عن کذا ای شغلنی - وقولهم نحن نشفه
علیک المرتع ای نشغله عنک ای هو قدرنا لا
فضل فیه - رجل مشفوه اذا کثر سؤال الناس
ایاه - ماء مشفوه هو الذی کثر علیه الناس -
مشافهة روباروی سخن گفتن والحروف الشفهیة
الباء والفاء والمیم ولا تقل شفویة -

شکه - یقال شاکهه مشاکهة وشکاها - ای شابهه
وقاربه واشکه الامر ای اشکل -

شوه شوه - وشوهة - زشت شدن روی
(ع ف اض ن) تشویه مثله منه - فرس شوهاء صفة
محمودة فیها ویقال یراد بها سعة اشداقها ولا یقال
للمذکر اشوه - شوهاء ایضاً قبیحه ویکون ضداً - رجل
اشوه ای سریع الاصابة بالعین یعنی چشم رساننده
ویقال لا تشوه علی ای لا تقل ما احسنک فتصیبنی
بعین - وتشوه له اسد تنکر له وتغول - ورجل
شاه البصر ای حدید البصر - شاه گوسپند - وگاو
وحشی نرگروه وهو فی معنی الجمع واصل الشاة
شاهة لان تصغیرها شویهة والجمع شیاه بالهاء فی العدد

تقول ثلاث شياه الى العشر فاذا جاوزت فبالتاء تقول احدى عشرة شاة - واذا كثرت قيل هذه شاء كثيرة وجمع الشاء شوي - وتشبيهت شاة واستشاه - وصلاة شاه - ارض مشاهة بالفتح اى ذات شاء - شاوى منسوب الى الشاء ونسبة الشاة شاهى -

تشفيه - خيره كردن خر يا بنان يقال شفه النخل - وشفه - كتهندر هى است نزديك اصفهان - شاهيه - عجيب ناك كرد آنرا (ع ف اك م) ومنه شاهية اى عجيب من اشبه الناس -

فصل الصاد

صه - خمش - خاموش باش وهو اسم فعل مبنى على السكون فان وصلت نونته وقلت صه صه فان قلت صه يا رجل فانما تريد الفرق بين التعريف والتنكير لان التنوين تنكير -

اصبهان - مذكور فى اصل ص -

صفه - خوار كرد او را (ع بفتحها) مشهور مثله -

فصل الضاد - ضهه - هم شكل وماننده آن شد لغة فى ضاهاه -

فصل الطاء - طله فى البلاد - رفت وباريخ آهسته رفت (ع بفتحها) وما فى السماء طلاكه وهى مارق من السحاب وطله من المال بالضم قليله ووادا طله اطلس طلمج واطله الطلح -

مطله - كفتار دراز -

طهطاه - اسپ جوان خوش منظر كامل سرشت - طله كبل اى اطلن اوصفاه يا رجل بالحبشية -

وسن قرائه باشباع الفتحين فهو فارسى من الجبار وطلبا طله الجبل اصدرا انتباه -

فصل العين

عته - معتوه - دل شده وبى عقل وهو من عته عتهه بالفتح والضم بعقله ول شدگى عقل رجل عتاهية اى احمق - ابو العتاهية كنيت مرد - عته - عتهى - بالضم مرد گول كاليوه - ونادان - وتشكير وفيه عتهية وعتهاهية وعتهنت هى الكبر والشطط والجهل -

عمه - عمهة - با خواهش دل و حيران وفيه عمه وعمهية اى سوء خلق وكبر فهو عمه وعمهاه - عزه - عزهاة - بالكسر والضم مزاهة بالكسر والمد وهى منون الذى لا يطرب لللهو وعدم عزهى آنكه طرب وجماع دوست ندارد وليس عزاه وعزهى وفيه عزهية بالنون اى كبر -

عضه - عضاه - درختان بلند با خار عضاها هم عضة وعضه بالكسر فيون فحذفت الهاء الاصلية ايضا كما حذفت من الشفة كى بغيرعضى الاى عضها العضة وعضاه وابل عضاهية - وبعضهم يقول اعضاها الواو ولذا جمع على عضوات - ببعير عضوى وابل عضوية بفتح العين على غيرقياس - وعضهت الابل تعضه عضها اى رعت العضاه فهو بعير عاضه وعاضهة وجمال عواضه وناقة عاضه ايضا - واعضه القوم اى رعت ابلهم العضاة - ارض عضهة كثيرة العضاه - عضيهة دروغ وبهتان يقال

بالعضيهة بكسر اللام وهي استغاثة. تعضيه بيدن
عضه. عضه بالفتح بهتان نهادن بر کسی (ع ف بفتحها)
اعضاه بهتان آوردن. عضة دروغ و بهتان
عضون ج. قوله تعالى جعلوا القرآن عضين
يقال نقصانه الواو وهو من عضوته اي فرقته
لان المشركين فرقوا اقاويلهم فيه فجعلوه كذبا و
سحرا وكهانة وشعرا ويقال نقصانه الهاء واصلها
عضهة ويقولون الساحر عاضه. حية عاضه وعاضهة
التي تقتل من ساعتها اذا نهشت۔
عله. علَه بفتحتين سرگشتگی و دهشت (ع ک ا
ف ۲) وفعل ... ... وحرص ... وتلهف ...
... علهان امرأة علهى مثل
غرثان وغرثى اي شديد الجوع. وفرس علهى
نشيط في اللجام. علهان شترمرغ نر علهى شترمرغ
ماده فهو ان ينشف فيها وبها الابل عليان ...
عمه. عمه بفتحتين سرگشتگی و دو دله بودن
(ع ک ا ف ۲) فهو عمه وعامه عُمّه بالضم ج. قوله تعالى
في طغيانهم يعمهون. ارض عمهاء زمين که در وی
نشان وکوه نباشد. وذهبت ابله العمهى بالفتح
والتشديد والعمهى بالياء اذا لم يدر اين ذهبت۔
عوه. معاوه ... الشيء ... اعوه وعوه
آفت رسيده ارض معوهة وانا ء ... القوم اي
اصابت ماشيتهم العاهة وعوه مثله ... ...
شب فرود آمدن وكل من انتهى في كان فقد عوه
عرهون. ... اي عراهين ... في الاولين

عفوه بفتحتين برابر گردانيدن چيزی با چيزی
(ع ن بفتحها) عفاهية بالضم ...
عه. مردم کم شرم ستيزنده عه عه زجر للابل عهعهة
يقال عهعه بالابل اي زجرها بعه عه لتحتبس۔

فصل الفاء

فره. فاره. مرد زيرک فراهة مصدر منه (ع
بضمها) فهو فاره وهو نادر وقياسه فريه. ويقال
للبرذون والبغل والحمار فاره بين الفروهة والفراهة
والفراهية. وبراذين فرهة مثل صاحب وصحبة
وفره ولا يقال للفرس فاره لكن رائع وجواد.
وافرهت الناقة فهي مفره ومفرهة اذا كانت
تنتج الفره وتفره فرهة ايضا. ويقال فره بكسر الثاني
اي اشر وبطر ومنه فرهين قوله تعالى وتنحتون
من الجبال بيوتا فرهين ومن قرأه فارهين
فهو من فره بالضم۔
فقه. فقه بالكسر دانستن (ع ک ا ف ۲) فقيه
فقهته منه. يقال فلان لا يفقه ولا ينقه وفقهته
اي اعلمته ثم خص به علم الشريعة والعالم به فقيه
فقاهة فقيه شدن (ع بضمها) وفقهه الله وتفقه
تفقه. مفاقهة مباحثة في الفقه۔
فكه. فاكهة ميوه فواكه اجناس ميوه ها فاكهاني
ميوه فروش فكاهة بالضم خوش منشی وبالفتح
مصدره (ع ک ا ف ۲) رجل فكه اي طيب النفس
مزاح وايضا الاشر البطر وقرئ قوله تعالى فكهين
كانوا فيها فاكهين اي اشرين وفاكهين اسے

ناعمین - مفاکهة مازحت یقال لاتفاکهن امة
ولاتبل علی اکمة - وتفکه ای تعجب وتندم ایضا
قوله تعالی فظلتم تفکهون ای تندمون - وتفکه
ای تمتع به - افکهت الناقة اذا ادرت فی لبنها
خثورة عند اکل الربیع قبل ان تلقح فهی مفکه -
فاکه بن المغیرة نام مردے -

فوه - فوه - بالفتح اصل للفم لان الجمع افواه فاستثقلوا
اجتماع الهائین فی قولک هذا فوهه فحذفوا الهاء
فقالوا فوه وفو زید وفا زید وفی زید فی الاعراب
الثلثة وهکذا فی الاضافة الی نفسک هذا فی ویستوی
فیه الاعراب الثلثة فاذا افردوا لم تحتمل الواو التنوین
فحذفوها وابدلوا المیم من الهاء وقالوا هذا فم وفمان
وفموان - وقیل لوکان المیم عوضا من الواو لما
اجتمعتا - ویقال کلمته فاه الی فی ای مشافهة
نصب فوه علی الحال - ویقال فاها لفیک ای
الخیبة لک ای جعل الله بفیک الارض والتراب
کما یقال بفیک الحجر وبفیک الاثلب - فوه بالتحریک
فراخ دهن شدن (ع ک اف م) فوه فوها فهو افوه
وبیرون آمدن ثنیه علیا ودراز شدن آن ومنه الفوهاء
التی کانت اسنانها التی تجری الرشا بینها طول الا -
فوهة بالضم والتشدید دهانه کوچه ودهانه جوی
وافواه ج - وایضا بوی افزار وهو التابل بطیب
کما ان التوابل ما یعالج به الاطعمة یقال فوه وافواه
وافاویه - افوه نام شاعرے ویقال ان رد الفوة
لشدید ای القالة وهو من فوت الکلام وتخفیف الواو

ایضا یضرب هذا المثل ان رد الفوهة - ویقال فوهه
ای جعله افوه - وفاه بالکلام یفوه ای تلفظ به - ویقال
ما فهت بکلمة وما تفوهت بمعنی ای ما فتحت فمی بها -
مفوه مرد سخن گوی - واستفاه الرجل فهو مستفیه
اذا اشتد اکله بعد قلة - فیه بسیار خوار ودر اصلا فیه
وهو المنطیق ایضا فیهة مؤنث -

فهه - فهه - فهاهة - درماندگی بسخن (س ع ک الف)
رجل فه وامرأة فهة لعنان منه ویقال فههت یا
اذا عییت ویقال سفیه فهیه - وافهه الله وفههته
ویقال خرجت لحاجة فافهنی عنها فلان حتی فههت
ای انسانیها حتی نسیت - وفی الحدیث ما سمعت
منک فهة فی الاسلام قط ای ما اعنی به سقطة وجهلة
قطار [illegible] شدن [illegible]

فصل القاف

قحه - قاه - [illegible] - [illegible] هو اد [illegible]
قحه بالضم ج
قره - قوره - بالضم شیر [illegible] گرد [illegible]
[illegible]

قهقه - قهقهة - خنده سخت بآواز یقال قهقه
وقهقه بمعنی و [illegible] وهو مقلوب قهقه -

قیه - قاه - فرمان برداری وطاعت یقال ما لک
علی قاه ای سلطان - وایقه الرجل واستیقه ای
اطاع - وایقه ای فهم یقال ایقه لهذا الامر ای افهم

القره فی الجسد محرکة کالقلع فی الانسان قره
کفرح والنعت اقره وقرها ومتقره وتقوب الجلد

من کثرة القوباء و اسود او ابیض او تقشر من
شدة الضرب ۔

القلمة: القرة فی معانیها [illegible] کجزی از کسی [illegible]
[illegible] بیخ [illegible]
[illegible] الیاء [illegible]
حضرة لسعد بن ابی وقاص و قلعهٔ [illegible]
بکنارهٔ دریای عمان ۔

فصل الکاف

کده ۔ کنده ۔ کده ۔ خرانشیدن [illegible] (شرح [illegible])
یقال به کنده و کده ۔ و کده همه [illegible] داشته
[illegible] ۔
کره ۔ [illegible] (شرح [illegible]
[illegible]) [illegible] کره [illegible]
[illegible] که بالضم [illegible] یقال [illegible] کره
[illegible] که بالفتح ناخواسته یقال [illegible]
اکراه [illegible] ناخواسته [illegible]
[illegible] کاری [illegible]
ناخوش [illegible] که [illegible] ۔
کمه ۔ کمه بفتحتین نابینائی مادرزاد (شرح [illegible])
[illegible] یقال [illegible]
[illegible] ۔
کنه ۔ کنه الشیء بالضم [illegible] و الیشیء [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

فی درجهٔ ۔

کافه ۔ کما حب سردار لشکر ۔

کوه ۔ سرگشته شد (شرح [illegible]) و [illegible]
[illegible] کارهای او پراگنده گشت و [illegible]
[illegible] یعنی بوی دهنش گرفتم (شرح [illegible])
[illegible] جیله [illegible]
[illegible] گشته و [illegible]
یعنی بوی دهنش گرفتم (شرح [illegible]) ۔

فصل اللام

لمه ۔ لمه [illegible] فرخ که در [illegible]
[illegible] بالشد الحق لمه [illegible]
[illegible] یقال [illegible]
[illegible] ۔
لهمه ۔ لهمه [illegible] (شرح [illegible]) و [illegible]
[illegible] الاسم [illegible]
الالف و اللام [illegible] الاسم [illegible]
[illegible] الاعلام [illegible]
و قولهم [illegible] الهمزة [illegible]
[illegible] حرف النداء [illegible] اللهم و الاسم
[illegible] حرف النداء [illegible] البدل
و المبدل [illegible] الشعر کقول الراجز (ع)
غفرت او عذبت یا اللهما ۔ لان الشاعر ان [illegible]
الی [illegible] و قول الشاعر (ع) [illegible]
[illegible] اللام [illegible]
[illegible] الالف [illegible]

قولهم لهی ابوک الاتری کیف ظهرت الیاء لما قلبت الی موضع اللام و اما اللاهوت فان صح انه من کلام العرب فاشتقاقه من لاه و وزنه فعلوت مثل رغبوت و رهبوت - لات نام بتی بعضهم یقف علیها بالتاء و بعضهم بالهاء قال الاخفش سمعنا من العرب من یقول افرأیتم اللات و العزی و یقول هی اللات فی السکوت و هی اللات فاعلم انه جر فی موضع الرفع فهذا مثل امس مکسور علی کل حال و هو اجود منه لان الالف و اللام التی فی اللات لا تسقطان و ان کانتا زائدتین -

تتاه - طائره -

تله - طپانچه زدن (مع فت اض ۲) -

لوه - سراب تلوه به یلقه لوه لوهان لرزیدن و درخشیدن (مع فت اض ۲) تلوه مثله و الاسم اللوه و لاه اللّه الخلق یعنی خدای تعالی آفرید خلق را لاهیه اقیل اللات الصنم منها سمی بها ثم حذفت الهاء -

فصل المیم

ماه - تموه - آب آمیختن - ماه مثل باح جمع باه -

مره - مرة بفتحتین تباه شدن چشم از بی سرمگی (مع ک اف ۲) عین مرها و امرأة مرهاء و رجل امره

مرهة بالضم سپیدی خالص -

مقه - مقة بفتحتین کبودی چشم و جوان امرأة مقهاء و سراب امقه و هو ایضا مثل المره -

مهمه - مهاه - طراوت و خوبی و هذه المادة لم تصر اذا اتصلت بالکلام و انما قیل و اذا اراد و الهاء

البقرة الوحشیة - و فی المثل کل شئ مهه و مهاه ما خلا النساء و ذکرهن و یقال کل شئ مهه و مهاه ای یسیر حسن - مهمها بان دو دست مهاموج تمه باز ایستد و هو اسم فعل فان وصلت نونت و قلت مه مه و یقال مهمهت به ای زجرته -

موه - ماء - آب مائی منسوب باوست ای ذی لونک و الهمزة فیه مبدلة من الهاء و اصله موه بالتحریک و یجمع علی امواه فی القلة و میاه فی الکثرة و تصغیره مویه و تامیه ماءة مثل ماعة موه موه آب برآمدن از چاه و بسیار شدن آن (مع فت اض ۲) و فتا کت ۲ و کت اف ۲) ماهت الرکیة تموه و تماه و تماه و ماهت السفینة اذا دخل فیها الماء - و فلت الرکیة و ماهة بالکسر و الضم اذا استقته الماء - و رجل ماه ای کثیر ماء القلب - و بئر ماهة و میهة ای کثیرة الماء و اماه الحافر - ای انبط الماء یعنی چاه کن بآب رسید و اماهت الارض ای ظهر فیها الماء یعنی تر شدن و اماهت الرجل و السکین اذا سقیتهما - و اماهت الدواة جعلت فیها الماء - و اماه الفحل اذا القی ماءه فی رحم الانثی - تمویه تیم و زراندود کردن چیزی را - و آب نمودن چیزی را - و تلبیس کردن ما و جه آینه و نام زنی ماه و موه مطلقه و لونش - ای اسلوله قدر و رنگ -

مهه الوجه - و لو الشیء (مع بفتحها) تاته و دوری تمه ستایش خواه شدن بچیزی که در آن نبود و آسوده شدن و فیریدن و مبالغه در چیزی کردن

وبطالت وگمراهی تته بفتحتین مثله -

مانهه - بازجه یعنی لاغ کرد او راد المزه المزح -

منظه - فی الارض ذهب فیها منظه کمنظم ستود وشنید

الملیه - الملیح اماتت ای اعذرت وبالفتح منله بعقل

ذاهبه یعنی مرد هوش رفته -

میه شمشیر و جزآن آب زرنگار کردن وماهت الرکیة

تمیه کماهت تموه -

فصل النون

نبه شئی نبه - بالتحریک وک ۲ ای مشهور وگم شده

بی طلب یافته یقال وجدت الضالة نبهاای وجدتها

لاعن طلب - نباهة نام آور و بزرگ شدن (ع بفتحها) فهو نبیه ونابه وهو خلاف خامل - ونبهته

ای رفعته من الخمول یقال اشبعوا بالکنی فانها

منبهة - انتباه بیدار شدن انباه بیدار کردن -

وفراموش کردن حاجت کسے را فهی منبهة بفتح ابباه

تنبیه بیدار کردن وواقف گردانیدن برچیزے

تنبه بیدار وهوشیار شدن ونبهت للامر بالکسر

انبه نبهاً یاد آوردم کارے راکه فراموش بود نبهان

پدر حیی از طے -

نجه - نجه - راندن - وبازداشتن (ع بفتحها)

یقال ما نجهت الرجل وما انجهته وما نجهته - ناجه آنکه

بشهرے درآید وناخوش آیدش -

نده - نده - راندن شتر یقال ندهت البعیر

اذا زجرته عن الحوض وغیره - ونهت الابل

ای سقتها مجتمعة (ع ف ا ض ۲ ونفتحها) یقال

کان طلاق الجاهلیة قولهم اذهبی فلا اَنده سربک

ای لا ازدا بلک لتذهب حیث شاءت - نزهة

بالفتح والضم بسیاری مال ازصامت وناطق -

نزه - نزهة - بالضم دوری ازناخوشی وپرهان فی

(ع ک اف ۲) یقال نزهت الارض - ومکان نزه

واصله من البعد - قال ابن السکیت ومما یضعه

الناس فی غیر موضعه قولهم خرجنا نتنزه فی الریاض

اذا خرجوا الی البساتین وانما التنزه التباعد

من المیاه والاریاف - ویقال منه فلان یتنزه

عن الاقذار وینزه نفسه عنها ای یباعدها عنها -

والنزاهة البعد من السوء - ونزه الفلات ما تباعد

منها عن المیاه - ویقال سقت ابلی ثم نزهتها نزها

ای باعدتها عن الماء (ع بفتحها) وفلان کریم نزیه

ای بعید عن اللوم وهو نزیه الخلق - ومکان نزیه

ای خلاء بعید من الناس -

نفه - یقال نفهت نفسه - ای اعیت وکلت

(ع ک اف ۲) نافه مانده شده نفه ج - انفاه تنفیه

منعدیان فیه - ورجل منفه وناقة منفهة - منفوه مرد

ضعیف دل ترسنده (ع بفتحها) -

نقه - نقه - بفتحتین برخاستن ازبیماری (ع کا

ف ۲) نقوه بالضم کذلک (ع بفتحها) ناقه نعت منه

نقه ج - انقاه متعد منه - ونقه الکلام ونقهه نقهاً

فهمه - وفلان لایفقه ولا ینقه - استنقاه پرسیدن

انقه لی سمعک ای ارعنیه یعنی گوش بمن دار -

نکه - نکهة - بوی دهان نکه بالفتح شنیدن بوی دهان

له استعمال التنزه فی الخروج الی البساتین والخضر والریاض غلط قبیح - ف

يقال نكهته اي شممت ريحه وبه كردن تا بوى دهان
او معلوم كنند استنكاه فرمودن تا بهه كند يقال
استنكهت الرجل فنكه في وجهي ينكه نكها (ع ف ا
ك ۲ وبفتحها) نكه بالضم والتشديد شتران آواز فروتر
از ضعيفي وهي لغة تميم وفي التقه ونكه الرجل مجهولا
اي تغيرت نكهته من التخمة ويقال منه في الدعاء
للانسان نهئت ولانكهت اي اصبت خيرا ولا اصابك ضر

نهنه نهنهة - باز داشتن از چيزے نهنهته لازم منه
ونهنهت السبع اذا صحت به لتكفه - نهنه جامه تنك بافته
مثل اللهلة والهلهل - والاصل في نهنه نهه ثلاث
هاءات فابدلوا الوسطى نونا للفرق بين فعلل وفعل
وشدوا النون لان في الكلمة نونا -

نوه - ناه الشي ينوه - اي ارتفع فهو ناه ونوهته
تنويها اذا رفعته - ونوهت باسمه اذا رفعت ذكره
بلند نام كردن وناهت نفسي اي تقوت - وناه
النبات اي ارتفع فهو نائه -

النهه بفتحتين شبه الحيرة (ع ك اف ۲) -

نيه - بالكسر شهري هست مابين سجستان واسفراين
النائه الرفيع المشرف وناه يناه ارتفع واعجب
ونفس ناهة منتهية عن الشي -

فصل الواو

وبه - وبه - يقال فلان لا يوبه به وله يعني باك
نيست بوي اي لا يبالي به - وما وبهت له وما وبهت به
اي ما فطنت له ندانستم او را (ع ك ا ف ۲ وبفتحهما)
وانت تيه بالكسر مثل تجل اي تبالي -

وجه - وجه - روي وجوه ج - وتقلب الواو همزة
فيقال اجوه وسوي جهة مثله والهاء عوض من الواو
وهذا وجه الرأي اي نفسه والاسم الوجهة بالضم والكسر
مواجهة رويا روي كردن وقعدت وجاهك بالكسر
والضم اي قبالتك - واتجه له رأي اي سنح يعني
روي داد او را وهو افتعل صارت الواو ياء لكسرة
ماقبلها وابدلت تاء وادغمت ثم بني عليه قولك
قعدت تجاهك بالضم والكسر وتجهت اليك اتجه
اي توجهت اليك - ووجهته في حاجة - ووجهت
وجهي لله - وتوجهت نحوك واليك وتوجه الشيخ
اذا ولي وكبر - وفي المثل احمق ما يتوجه اي لايحسن
ان يأتي الغائط - شيء موجه اي على جهة لا يختلف -
وجاهة روي شناختن وباقدر شدن (ع بضمهما)
وجيه باقدر وجاه - وبچه كه نخست وسهاى پيش بيرون
آيد از شكم مادر بوقت زادن - وناه اجه واوجهه الله
اي صيره وجيها - واوجهته اي صادفته وجيها -
وجوه البلد اشرافه - وجبهة جهرة توجيه قال الخليل
هو الحرف الذي بين الف التاسيس والروي
وقيل حركة ما قبل الروي المقيد القافية فلك
ان تغيره باي حرف وحركة شئت كقول امرئ القيس
في قصيدته الرائية اني افر مع قوله صبر - واليوم
قر - ولذلك قيل له توجيه وقيل التوجيه اسم لحركاته
اذا كان الروي مقيدا وبالنفس الحرف فسمي الدخيل
وحركته اشباع -

ودة - استيداه - گرد آمدن وبرفتن شتر ومنقاد

وشناوب شدن خصم یقال استوهبت الابل
واستيهبت اذا اجتمعت وانساقت - واستوهه
الخصم واستيهه اى انقاد وغلب -

وره - وره بفتحتين گولى وناآشنادى در کار
رجل اوره وامرأة ورهاء يقال ورهت توره
ورها (ع ک ا ف ن م) وريح ورهاء التى فى هبوبها
خرق وعجرفة -

وقه - واقه تادم کلیسا وفى الحديث لا يغير واقه
عن وقيهته والقس عن قسيسيته -

وقه - وقه فرمان بردارى وطاعت مقلوب
من قاه - وقهت وايقهت وتوقهت اى اطعت

وله - وله بفتحتين بيخودى وسرگشتگى از عشق
رجل واله وامرأة والهة ووالهة ايضا وقد وله يوله
ولها وولهانا (ع ک ا ف ن م) وتوله واتله - توليه
جدا کردن بچه از مادر وفى الحديث لا توله والدة
بولدها اى لا تجعل والها وذلک فى السبايا
ميلاه بالكسر آنكه سخت شود الهش وكذلك ناقة
ميلاه اذا اشتد وجدها على ولدها والمواله الواو باء
الحيرة باقبلها - ومولّه وقد تولّه الرجل ...
فى الصحراء - موله بالتخفيف ايضا عنكبوت -

واه - واها له اى طيب - اى عجبت من طيب شيء
اى خوشا چه خوش است -

ويه - يقال ويها يا فلان وهو تحريض كما يقال
دونک يا فلان يعنى ... اسم فلان سيبويه
... ... قسمه ... فى ... فتحها

اسما واحدا وكسر آخره وكذا عمرويه وسعدويه و
نفطويه ومنهم من اعربه كاعراب ما لا ينصرف ويقول
هذا سيبويه ورأيت سيبويه وثناه وجمعه فقال
سيبويهان وسيبويهون ومن لم يعربه يقول
فى التثنية ذوا سيبويه وكلاهما سيبويه وفى الجمع ذووا
وكلهم سيبويه -

وهه - وهوه الاسد فى زئيره - فهو وهواه -
ووهوه الحمار حول اتنه اشفاقا عليها -

ومه - الوماه سخت شدن گرمى روز (ع ک ا ف ن م)
ومهه خلاصه وبرگزيده هر چيز

فصل الهاء

هوهه - رجل هوهه بالضم مرد بددل -

هيه - هيهات - وهيهات والتاء مفتوحة مثل
كيف واصلها هاء - ويكسر ايضا على كل حال
بمنزلة نون التثنية وقد تبدل الهاء همزة فيقال
ايهات وان وقفت عليها بالتاء لمن نصبها وبالهاء
لمن كسرها فيقال هيهات وهيهاه - قال الاخفش
يجوز فى هيهات ان تكون التاء التى فيها التاء
التى للتانيث ولا يجوز ذلك فى اللات لان اللات
وكيت لا يكون مثلهما اسما عدا لان التاء لا تزاد فى الجمع
الا مع الالف وان جعلت الالف والتاء زائدتين
بقى الاسم على حرف واحد -

فصل الياء

يايه - يايه بالياء على الكار ... ايلها - يوحّا والا
... ويهيهت الابل اى قلت ياه ياه -

[illegible]

باب الواو والياء

قال صاحب الصحاح ابو نصر الجوهري رحمة الله عليه جميع ما في هذا الباب من الالف اما ان تكون منقلبة عن واو مثل دعا او من ياء مثل رمى و كل ما فيه من الهمزة فهي مبدلة من الياء او من الواو نحو القضاء واصله قضاي لانه من قضيت ونحو العزاء واصله عزاو لانه من عزوت ونحن نشير في الواو والياء الى اصولها انشاء الله عز وجل۔

فصل الالف

ابى۔ اباء۔ بالفتح والمد في اباوة يكى ويقال نيستان وبوستان اباء بالكسر سرباززدن (ع بفتحها) مع خلوه عن حرف الحلق وهو شاذ فهو آب وابى وابيان بفتحتين نعت منه۔ وتابى عليه اي امتنع وابى فلان الماء واباته الماء۔ عن ابواه وفلانة تابى ابى بالفتح وتيس آبى بين الابى اذا شم بول الاروى فمرض منه۔ يقال اخذه اباء على فعال بالضم اذا جعل يابى الطعم۔ وقولهم في تحية الملوك في الجاهلية ابيت اللعن يعني ابيت ان تاتي من الامور ما تلعن عليه۔ اب اصله ابو بفتحتين لان جمعه آباء مثل قفا واقفاء فالذاهب منه الواو فتقول في التثنية ابوان وبعضهم يقول ابان على النقص وفي الاضافة ابيك۔ والنسبة ابوي واذا جمعت بالواو والنون قلت ابون وكذلك اخون وحمون وهنون وعلى هذا قرا بعضهم قوله تعالى واله ابيك ابراهيم واسمعيل واسحق جمع اب فحذف النون للاضافة۔ ويقال ما له اب يابوه اي يغذوه ويربيه۔ ابوان پدر و مادر ويقال بيني وبين فلان ابوة يعني پدري است والابوة ايضا پدران مثل العمومة والخؤولة يعني عمان وخالان وقولهم يا ابت افعل يجعلون التاء عوضا عن ياء الاضافة كقولهم في الام يا امت۔ ويا ابت بالفتح والكسر لغتان فمن فتح اراد الندبة فحذف۔ ويقال لا اب لك ولا اباك وهو مدح وربما قالوا لا اباك لان اللام كالمقحمة۔ ويقال فلان يحمد لا يوبى بكسر الباء وفتحها وكذلك كلا لا يوبى اي لا ينقطع من كثرته۔ ابواء بالمد والفتح موضع۔

اتى۔ اتيان۔ بالكسر آمدن (ع ف ک م) اتى كذلك واتوة اتوة لغة فيه۔ وقوله تعالى انه كان وعده ماتيا اي آتيا كما قال حجابا مستورا اي ساترا۔ واتيت الامر من ماتاه اي ماتاه من جهة الذي يؤتى منه كما يقال ما احسن معناه هذا الكلام اي معناه۔ وقرئ يوم يات بحذف الياء كما قالوا لا ادر وهي لغة هذيل۔ وتقول آتيته على ذلك الامر مواتاة اذا وافقته وطاوعته والعامة تقول واتيته۔ ايتاء دادن۔ وآوردن ومنه قوله تعالى آتنا غداءنا اي ايتنا به۔ اتاوة بالكسر خراج اتاوى بكسر الواو وفتحها ج۔ يقال منه اتوته اتوة اتوا واتاوة كالوعظا ويقال للسقاء اذا مخض وجاء الزبد قد جاء اتوه

اشی - اشاء - بالفتح والمد خربنان ریزه اشاءة یکی والهمزة فیه منقلبة عن الیاء لان تصغیرها اُشَیّ ولو کانت اصلیة لکانت اُشَیْئ - وهو ایضا واو بالیاء فیه تحلیل - وائتشی العظم اذا برأ من کسر کان به روی ابو عمرو والفراء انتشی بالنون -

اصی - آصیة - آشامی از خرما -

اضو - اضاة - بالفتح آبگیر اضاج - مثل قناة وقنا اِضاء کذلک مثل اکمة واکم واِکام -

الو - اَلْو - تقصیر کردن - ودرنگ نمودن (ح ف ا ض ع) یقال فلان لا یألوک نصحا فهو آلٍ آلیة مؤنث اوال ج - وتوانستن یقال الاه یألوه الوا استطاعه وفی المثل الاحظیة فلا الیة - تألیة تقصیر ودرنگ کردن ویقال لا دریت ولا ائتلیت علی افتعلت ای لا استطعت ویقال لا اتلیت تزویجا للکلام - الی بالفتح والکسر نعمت آلاء بالمد ج تکتب بالیاء مثاله معی وامعاء - ایلاء سوگند خوردن آلی وتألی وائتلی بمعنی ای حلف - وائتلی فی الامر ای قصر - الیة علی فعیلة سوگند الایا ج - وکذلک الوة بثلاث حرکات - الوة بضمتین والتشدید بالفتح وبالضم ایضا چوب عود ومئلاة بالکسر خرقه که زن بوقت نوحه برمیان بند وآلی ج - الاء درخت فیکون منظر ... الیة بالفتح دنب ولا تقل الیة ولا لیة الیان بلا تاء تثنیة - آلاء علی فعال دنب فروش کبش الی ... علی افعل وفعلاء دنبه ناک آلی علی فعل ج ... ایضا کبش الیان بالتحریک وکباش الیان ...

رجل آلی بزرگ سرین وامرأة عجزاء ولا یقال الیاء وبعضهم یقوله والی بالکسر الی الی فعل منه - الیة الجانب مؤخره - الیة ایضا گوشت انگشت بزرگ -

امو - امة - کنیزک اِماء وآمٍ ج - قال الشاعر (شعر)

تحلته سود ایاک الدهر اهلها ✦ فلم یبق فیها غیر آم خوالف

اموان بالکسر کذلک مثل اخوان واصلها امْوة بالتحریک یقال ماکنت امة ولقد اموت اموة کنیزکی کردی اموی منسوب الیها امیة تصغیرها ونام زنے - وقبیله از قریش اموی بالضم والفتح وامیّی تجمع اربع یاءات منسوب الیه وهو فی الاصل اخوان یقال لهما امیتان ابنا عبد شمس بن عبد مناف - ویقال استأم امة غیر امتک ای اتخذ - وتأمیت امة اتخذتها - واستأمت السنور تأمو اماء ای صاحت وکذلک ماءت تموء مواء - اَمّا بالکسر والتشدید یاء حرف عطف بمنزلة او فی جمیع احکامها الا فی واحد وهو ان تبتدئ بها شاکا ولا بد من تکریرها تقول جاءنی اما زید واما عمرو - وللشرط والجزاء ایضا تقول اما تاتی اکرمک قوله تعالی فاما ترین من البشر احدا فقولی انی نذرت للرحمن صوما - اما بالفتح فهو لافتتاح الکلام ولا بد من الفاء فی جوابه لان فیه تاویل الشرط والجزاء تقول اما عبد الله فقائم کانک قلت مهما یکن من شیء فعبد الله قائم وقولهم (ع) ابا الی جنة اجاالی نارها فهو اما ابدلت من احدی میمها یاء وقد یکسر - واما مخففا تحقیق للکلام الذی یتلوه تقول اما ان زیدا عاقل

یعنی انه علی الحقیقة عاقل لا علی المجاز۔ وتقول اما والله قد ضرب زید عمروا۔

انی۔ انی۔ بالکسر وقت شدن (ع ف ک ۲) یقال انی یانی انیً ای حان وادرک قوله تعالیٰ غیر ناظرین اناه۔ وانی الحمیم ای انتہی حرّه ومنه قوله تعالیٰ بین حمیم آنٍ۔ وآناه یونیه ایناءً ای اخّره وحبسه وابطاه والاسم منه اناء علی فعال بالفتح۔ آناء اللیل ساعات واحدها اِنیً مثل معی وامعاء واَنیٌ واِنوٌ ایضاً یقال مضی اِنوان وانیان من اللیل وتانّی فی الامر توقف وتنظّر۔ واستانی به اے انتظر به والاسم اناة مثل قناة یعنی درنگ یقال تانّیتک حتی لا اناة بی۔ وزن که بگرانی خیزد از جائے واصلہ وناة مثل احد ووحد من الونی۔ رجل آنٍ علی فاعل مرد با سنگ وحلم آناء بالکسر خنور آنیة ج اوانی جمع الجمع۔

اوی۔ اُوِیّ۔ بضم اول وکسر ثانی اواء بالکسر پناه گرفتن (ع ف ک ۲) اُوِیّ پناه جائے وجائے که شب وروز باشش در وی کنند قوله تعالیٰ سآوی الی جبل۔ ایواء جای دادن وآویته وآوته بمعنیً۔ ومأوِی الابل بکسر الواو لغة فی مأوَی الابل خاصة وهو شاذ وقد فسر فی ماقی العین من باب القاف۔ وتآوت الطیر تآویا بجمعت وهن آویٌ بالضم جمع آوٍ مثال باکٍ وبُکّی وتمثا وبات ایضاً یقال اویت لفلان فانا آوی له اویة وایة تقلب الواو یاء لالتقائهما وسکون اولها وتدغم وآویة مخففة وماواة ایضاً ای اَرثی له وآسی۔ ابن آوے شغال وبنات آوی ج۔ او حرف معناه یا وهو مع الخبر دل علی الشک والابهام کقولک رأیت زیدا او عمروا للشک وکقوله تعالیٰ وانا او ایاکم لعلی هدی او فی ضلال مبین للابهام۔ ومع الامر والنهی دل علی التخییر والاباحة کقولک کل السمک او اشرب اللبن للتخییر وکقولک جالس الحسن او ابن سیرین للاباحة۔ ویکون بمعنی الی ان کقولک لاضربنه او یتوب ویکون بمعنی بل فی توسع الکلام قوله تعالیٰ وارسلناه الی مائة الف او یزیدون بمعنی بل یزیدون ویقال معناه الی مائة الف عند الناس او یزیدون لان الله تعالیٰ لا یشک۔ آخر فت یمد ویقصر فاذا مددت نونت وکذلک سائر حروف الهجاء والالف ینادی بها القریب دون البعید تقول ازید اقبل بالالف المقصورة۔ والالف من حروف المد واللین فاللینة تسمی الالف والمتحرکة تسمی الهمزة وهما جمیعا من حروف الزیادات وقد تکون الالف ضمیر الاثنین فی الافعال نحو فعلا ویفعلان وعلامة التثنیة فی الاسماء نحو زیدان ورجلان۔ آیة نشان۔ ویکه سخن تمام از قرآن وجماعت حروف ازو ے واصلها اویة بالتحریک آیٌ وآیاو وآیات ج۔ آیة الرجل شخصه یقال تآییته علی تفاعلته وتایّیته علی تفعّلته اذا قصدت آیته وتعمّدته۔ وخرج القوم بآیتهم ای بجماعتهم۔ وتایّا ای توقف وتمکث

تقدیره تعبا - ویقال لیس هذا منزل تاتیه ای منزل
تلبث وتحبس - ای کدام وهو اسم معرب یستفهم به
ویشترط ویجازی فیمن یعقل وفیمن لا یعقل تقول
ایهم اخوک وایهم یکرمنی اکرمه وهو معرفة للاضافة
وقد تترک الاضافة وفیه معناها ویکون بمعنی الذی
تقول ایهم فی الدار اخوک ویکون نعتا تقول مررت
برجل ای رجل وایما رجل ومررت بامرأة ایة
امرأة وایتما امرأة وبامرأتین ایتما امرأتین ماذا
وتقول ای امرأة جاءتک وجاءک وایة امرأة
جاءتک ومررت بجاریة ای جاریة وجئتک بملاءة
ای ملاءة وایة ملاءة کل جائز قال الله تعالی
بای ارض تموت وتقول فی المعرفة هذا زید ایما
رجل فتنصب ایما وایا علی الحال وهذه امة الله
ایتما جاریة وتتعجب به - قال الفراء تعمل فی ای ما بعدها
ولا یعمل فیه ما قبله کقوله تعالی لنعلم ای الحزبین احصی
فرفع وقوله تعالی وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب
ینقلبون فنصبه بما بعده - قال الکسائی تقول
لاضربن ایهم فی الدار ولا یقال ضربت ایهم
فی الدار فرقا بین الواقع والمنتظر - وتدخل علیه
هاء التنبیه فی نداء الاسم المعرف باللام فقلت
یا ایها الرجل ویا ایتها المرأة فای اسم مفرد مبهم
معرفة بالنداء مبنی علی الضم وها حرف تنبیه عوض
من المضاف الیه وترفع الرجل لانه صفة ای -
وقد یحکی بای النکرات فیستفهم بها فاذا استفهمت
بها عن النکرة اعربتها باعراب الاسم الذی

هو مستثبت عنه فاذا قیل اتانی رجل قلت
ای یا فتی ورأیت رجلا قلت ایا یا فتی وایا فی الوقف
ومررت برجل قلت ای یا فتی وفی التثنیة والجمع
والتانیث کما قلناه فی من اذا قیل جاءنی رجلان
قلت ایان ورجال قلت ایون ورجلین قلت
ایین فی النصب والجر وایة یا هذه للمؤنث وایة
فی الوصل علی الاعراب الثالث وکذا ایات
فی الاحوال الثلث للجمع - ولیس فی ای مع المعرفة
الا الرفع - وان استثبت عن معرفة رفعت ایا
غیر علی کل حال وتدخل علیه الکاف فتنقل الی
تکثیر العدد بمعنی کم فی الخبر ویکتب تنوینه نونا وفیه
لغتان کاین مثل کاعن وکائن مثل کاعن تقول
کاین رجلا لقیت تنصب ما بعد کاین علی التمییز
ویقال ایضا کاین من رجل لقیت - وادخال
من بعد کاین اکثر من النصب بها واجود - ویقال
بکاین تبیع هذا الثوب ای بکم تبیع - ایا بالتخفیف حرف من
حروف النداء ینادی بها القریب والبعید تقول
ایا زید اقبل - وای مثال کی حرف ینادی بها القریب
دون البعید تقول ای زید اقبل وازید اقبل
بحذف الیاء ایضا لانه اقرب الخطاب فی النداء -
وهی ایضا کلمة تتقدم التفسیر تقول ای کذا یعنی
یرید کذا کما ان ای بالکسر کلمة تتقدم القسم معناها
بلی تقول ای وربی وای والله -

اجا اجا - دعاء للنعجة یعنی کلمه است که بدان میش را
خوانند لغة یائیه -

انزاء الظل - سایه بر آمد (ع ف ض ۲)-
الاعاء - بالکسر غنو رغة فی الوعاء وبالکسر
اغیة - کصاجبة راه آب و غدیر عت او اغی ع ج -
افا - کصاکاه گوسپند عموماً افاة یکی آوا الافا
من السحاب الذی یفرغ ماءه ویذهب یعنی
ابر یکه بار ودو بر و داقی بالضم وکسر الفاء ومثنی
وادی اوقی -
اقی - برداشت خورد و نوش بسبب بیماری
(ع ف اک ۲) والاقاء والوقاء -
اکی - از قرضدار خود گواهی وشتیمه گرفت (ع ف
ک ۲) والاکاء والوکاء -
انو من اللیل - بالکسر ساعة -
اوق - بالضم والتشدید بلا او کصرع ج
اهی - قهقه خندید (ع ف اک ۲) -

فصل الباء

باو - باو - فخر و تکبر کردن (ع بفتحها) یقال باوت
علی القوم -
بثو - بثاء - زمین نرم و زمین بنی سلیم -
بجی - بجاء - بالضم قبیله بجاویات شتران
منسوب بدان قبیله -
بجو - بجو - بالفتح رطب بلا به بجوه یکی -
بدو - بدو - بفتحتین - پیدا شدن (ع ف اضرب)
ابداء متعدی منه - بدو بدا و بیرون شدن و بادیه بدوی
منسوب بوی و فی الحدیث من بدا جفا ای من نزل
البادیة صار فیه جفاء الاعراب - بداوة بالفتح والکسر
بادیه نشین شدن خلاف حضارة بالفتح والکسر
وبدا له فی هذا الامر بداء بالمد ای نشأ له فیه رأی
هو ذو بدوات - بیدار خلاف محضر وبادی فلانا
وتبادی بالعداوة ای جاهرها - وتبدی ای
اقام بالبادیة - وتبادی ای تشبه باهل البادیة
بدی نام وادی - یقال ابدیت فی منطقک ای
اعتدیت ومنه قولهم السلطان ذو عدوان و
ذو بدوات بفتحتین فیهما - و به بداءة ای بدات
وبادی بدی و بدی اسم للداهیة وهما اسمان جعلا
واحدا مثل معدی کرب -
بذو - بذاء - بالمد بیهوده گفتن (ع بضمها) وذاء
بذاوة فحذفت الالف لان مصادر المضموم انما هی
بالالف مثل خطب خطابة وصلب صلابة - وهو
بذی اللسان والمراة بذیة - ومنه بذیت وابذیت
وبذوت علی القوم - بذو نام اسپی -
برو - بری - خاک بفیه آفریدگان واصله الهمز
جمعها برایا شج - قال الفراء ان اخذت البریة
من البری وهو التراب فهی غیر مهموزة تقول منه
براه الله یبروه بروا ای خلقه - مباراة برابری
کردن وبهانه کردن وبها تبارایان - انبراء
پیش آمدن وتبریت لمعروفه ای تعرضت له -
برایة بالضم تراشه تیر و کذلک ویقال للبعیر اذا کان
باقیا علی السیر انه لذو برایة وهو الشحم واللحم - بیراة
بالکسر بنده تیر و تراشیدن قلم - وبانده والاسم برو
بنن (ع ف اک ۲) بره ض ان ۲ حلقه بینی شتر

وموے وہر حلقہ کہ باشد چون دستیانہ وخلخال وگوشوارہ واصلہا بُرُوۃ بالضم لانہا جمعت علی بُرًی مثل عُرْوَۃ وعُرًی بُرات بُرُون ج- وابریت الناقۃ ای جعلت فی انفہا برۃ فہی ناقۃ مُبراۃ-

بزو- یقال بَزًا- علیہ بزو ای تطاول- بازی بازہ بالضم ج- بزوان بفتحتین برجستن- وبالتسکین نام مردے واخذت منہ بَزْو کذا ای عدلہ ونحوہ- بزی بالقصر بیرون آمدگی سینہ ودرآمدگی پشت (عع ک اف ۲) رجل ابزی وامراۃ بزواء- وابزی الرجل اذا رفع عجزہ وتبازی مثلہ- وابزی فلان بفلان اذا غلبہ وقہرہ- وہو مُبْزٍ بہذا الامر قوی علیہ ضابط لہ-

بطی- باطیۃ- پاتیلہ معرب-

بظو- بظا لحمہ یبظو- ای اکتنز یعنی آگندہ گوشت شد ویقال لحمہ خظا بظا-

بعو- بَعْو- گناہ وخطا (عع ف اض ۲ وبفتحہا)-

بغا- بُغی- ستم وفزونی کردن (عع ف اک ۲) وسخت باریدن باران یقال بغت السماء واآسما وستیم کردن ریش وبغی الوادی ای جاوز حدہ ویقال برا جرحہ علی بغی وہو ان یبرا وفیہ شئی من نغل یعنی چیزے از پوست رفتگی بغیۃ بالضم والکسر حاجت قال الاصمعی البغیۃ بالکسر الحال التی تبغیہا وبالضم الحاجۃ نفسہا- وبغی ضالتہ ای طلبہ بغاء وبالضم والمد بغایۃ جستن بغاء بالکسر والمد زنا وفاحشہ کردن قولہ تعالی ولا تکرہوا فتیاتکم علی البغاء- فہی بغی وہن بغایا قولہ تعالی وما کانت امک بغیا- وہی تباغی استیزائی- ویقال للامۃ ایضا بغی ولا یراد بہ الشتم- والبغایا ایضا الطلائع التی تکون قبل ورود الجیش یبغی ایضا خرامیدن وخوش مشی اسپ (عع ف ا ک ۲) ولا یقال فرس باغ وجستن یقال بغیت الامام من مبغاتہ- وبغیتک الشئی طلبتہ لک- وینبغی لک ان تفعل کذا من افعال المطاوعۃ یقال بغیتہ فانبغی کما تقول کسرتہ فانکسر ابغاء طلب واشتن ویاری دادن وطلب بغیت الشئی وتبغیتہ وتبغیتہ ای طلبتہ- وتباغوا ای بغی بعضہم علی البعض

بقی- بقاء- زیستن وزندگانی وماندن چیزے درجہان (عع ک اف ۲) بقیۃ باند ویقال بقی الشئی بقاء وبقی من الشئی بقیۃ- باقیۃ توضع موضع المصدر قولہ تعالی فہل تری لہم من باقیۃ ای بقاء- ابقاء باقی گذاشتن یقال ابقاہ اللہ- وابقیت علیک اذا رعیت علیہ ورحمتہ والاسم البقیا بالضم والقصر بقوی کذلک- وبقیتہ ای نظرت الیہ وترقبتہ (عع ف اک ۲) وفی الحدیث بقینا رسول اللہ علیہ وآلہ السلام ای انتظرناہ- وبقیتہ وتبقیتہ وابقیتہ کلہ بمعنی- واستبقیت من الشئی ای ترکت بعضہ- واستبقاہ ای استحیاہ من الحیاء- وطی یقول بقت وبقی بالفتح مکان بقی وبقیت وکذلک اخواتہا من المعتل-

بکی- بکاء- بالضم والمد گریہ باآواز وبالقصر آب چشم

باریدن (ع ف ک ۲) ویقال بکیته وبکیت علیه
وبکّیت بالتشدید کذلک - انکار گریانیدن بکّیت
باهم گریستن ابکیته واستبکیته بمعنی - تباکی گریه
دروغ نمودن بکی بالفتح بسیار گریه کننده بکی علی
فعول بالضم گریندگان مثل جالس وجلوس قلبت الواو
یاء لمجاورتها -

بلو - ناقة بلو سفر ای سفر بالکسر فیها سفر آزموده
وکهن گشته وهی البلایا ج - بلوة بالکسر بلوی
بلیة بلاء آزمایش ومحنة بلایا ج - بلیة ایضا ناقة
که بر سر گور مرده او بندش می بستند یا حفره می کندند
ودر وی انداختند تا بمیرد در جاهلیت ویزعمه
ویقال ابلیت وبلیت بلی علی افعیل فعیلة ازبشا
منسوب بلیة بلو بلاء آزمودن (ع ف ض ۲)
ابلاء وابتلاء وتبالی کذلک - مبالاة باک داشتن
یقال لا ابالیه ولا ابالی منه ای لا اکترث له
یعنی التفات نمی کنم وباک نمی دارم ویقال لم ابل
حذفوا الالف لالتقاء الساکنین مع حذف الیاء
او تخفیفا لکثرة لم لا ادر من لا ادری - وکذلک
یفعلون فی المصدر فیقولون ما ابالیه بالة والاصل
بالیة - بلی بالکسر کهنگی (ع ک ا ف ۲) بلی الثوب
یبلی بلی فان فتحت الباء مددتها - ابلاء ایضا
متعد منه یقال للمجدد ابل ویخلف الله یعنی نو پوشیدی
کهنه کن خدای خلف دهد ویقال ابلیت
فلانا یمینا ای اعطیته اذا طیبت نفسه بها - وابلیته
معروفا ای اعطیته - ویقال نزلت بلاء علی الکفار

مثال قطام بلی آری وهو حرف نقیض لا وهی جوابا
التحقیق بمعنی نعم الا ان بلی یجاب بها بعد النفی
فی السؤال ونعم یجاب بها بعد الاثبات قال
سیبویه وهما حرفان -

بنا - بناء بالکسر والمد برآوردن خانه یقال بنی
بنیا وزن خواستن وزفاف کردن (ع ض ا ک ۲)
یقال بنی علی اهله والعامة تقول بنی باهله وهو خطاء
وکان الاصل فیه ان الداخل باهله کان یضرب
علیها قبة لیلة دخوله بها فقیل لکل داخل باهله بان -
مبنی قصر واشهد والکثرة مبانی وابنی دارا بمعنی -
بنیان بالضم دیوار کرده بانیه وقوس بانیة
نبت علی وترها اذا الصقت به حتی یکاد ینقطع بنیة
علی فعیلة کعبه یقال لا ورب هذه البنیة ما کان کذا
وکذا - بنی بالقصر والضم والکسر بنیة کذلک نهاد
وآفرینش چیزی یقال فلان صحیح البنیة ای الفطرة
بناة بالکسر جامه ودالان - ونطع وابنیت فلانا ای
جعلته یبنی بناء - وفی المثل المعزی تبهی ولا تبنی
ای لا تجعل منها الابنیة لان ابنیة العرب طراف
واخبیة فالطراف من ادم والخباء من صوف
او وبر ولا یکون من شعر ابن واصله بنو بفتحتین
والذاهب منه الواو کما ذهب من اب واخ لانک
تقول فی المؤنث بنت واخت وجمع ابناء مثل
جبل واجبال ولا تلحق هذه الهاء مؤنثا الا ومذکره
محذوف الواو ویدلک علی ذلک اخوات وهنوات
فیمن رد وزنه انه من مفتعلین ولا یجوز ان یکون

وزنه فعل او فعل بالکسر والضم اللذین جمعها افعال مثل جذع وقفل لانک تقول فی جمعه بنون بفتح الباء ولا یجوز ان یکون بوزن فعل بسکون العین لان جمع هذا البناء علی افعل نحو کلب واکلب وفعول مثل فلس وفلوس - وحکی الفراء عن العرب هذا من ابناوات الشعب وهم حی من بنی کلب یقال ابن بیّن البنوة بمعنی پسری وتصغیره بُنَیّ قال الفراء یا بُنَیّ بالفتح والکسر لغتان فیه مثل یا ابت - تصغیر ابناء اُبَیناء واُبَینون - والنسبة الی ابن بنوی وبعضهم یقول ابنی واما قولهم ابناوی فهو منسوب الی ابناء سعد لانه او القبیلة کما ابنی للبلد وکذلک اذا نسبت الی بنت والی بنیات والی بنیات الطریق قلت بنوی لان الف الوصل عوض من الواو فاذا حذفتها فلا بد من ردها ویقال بنتی - ویقال رأیت بناتک بفتح التاء ویجرونه مجری التاء الاصلیة وبنیات الطریق راه هاے خرد که از راه بزرگ جدا شود وبنات لعبت ها که دختران بادی بازی کنند وفی الحدیث عن عائشة رضی الله عنها کنت العب مع الجواری بالبنات - بنت الارض وابن الارض نوے از نتها وهذه ابنت فلان وبنت فلان بتاء ثابتة فی الوقف والوصل والجمع بنات لاغیر - ابنم پسر بزیادة المیم وهو معرب من مسکانین یقال هذا ابنم ورأیت ابنما ومررت بابنم تتبع النون المیم فی الاعراب کما تتبع الراء الهمزة فی امرء والالف مکسورة علی کل حال -

وتبنیته ای اتخذته ابنا -

بو و - بَوّ - پوست شتر بچه که آگنده بوند بوّ الاثافی خاکستر بُوباة بیابان مثل موماة وموضعے -

بهو - بهاء - خوبی یقال منه بهی الرجل وبهو - (بع بضمها وک الف م) فهو بهی بمعنی ناقه که باوے شنیده انس گرفته وآمیخته باشد فهی من باب الهمزة - وبهی البیت ایضا است تفرق وتعطل وابهاه غیره وابهیت الاناء فرغته - وبیت باهٍ ای خال لاشئ فیه - بهو خانه در پیش سرائے جدا گانه بهاها مفاخرت - وتباهوا تفاخروا - وفی الحدیث انه علیه السلام سمع رجلا حین فتحت مکة یقول ابهوا الخیل ای عطلوها من الغزو فقد وضعت الحرب اوزارها فقال علیه السلام لاتزالون تقاتلون الکفار حتی یقاتل بقیتکم الدجال -

بی - الباء - هی حرف من حروف المعجم فالمکسورة منها حرف جر وهی لالصاق الفعل بالمفعول به یقال مررت بزید وللاستعانة تقول کتبت بالقلم وتجئ زائدة کقوله تعالی وکفی بالله شهیدا وحسبک بزید وهی الاصل فی حروف القسم تشتمل علی المظهر والمضمر تقول بالله لافعلن کذا وبه لافعلن - وقولهم حیاک الله وبیاک معنی حیاک ملکک وبیاک اعتمدک بالتحیة عند الاصمعی وجاء بک عند ابن الاعرابی وبوّاک منزلا عند خلف الاحمر ترکت همزتها وحولت واوها یاء لازدواج حیاک وهذا احسن واوفق - وفی الحدیث ان آدم علیه السلام لما قتل ابنه

بلث مائۃ سنۃ لا یضحک ثم قیل لہ حیاک اللہ وبیاک فقال وما بیاک قال اضحکک وقیل لہ اتباع قال ابو عبیدۃ لیس باتباع لان الاتباع لا یکاد یکون بالواو وہذا بالواو۔ وقولہم ما ادری ای ہیّ بن بیّ ہو ای ای الناس ہو۔ وہیان بن بیان اذا لم یعرف ہو ولا ابوہ۔

بتا بالمکان۔ اقامت کرد (ع ف اض ۲) بتاء کتقاء زمین نرم یا نام موضعے۔

بثۃ۔ خاکستر بثّی کالی ج بثّی کعلی مرد بسیار مدح کنندۂ مردمان ومرد بسیار حشمت دارندہ بثا بسیار خوی آورد (ع ف اض ۲)۔

ابحاد۔ بریدہ شدن ومنہ قد ابحت علی دابتی۔

بسیان۔ بالضم کوہی است۔

بشا۔ خوی او نیکو شد (ع ف اض ۲)۔

بصا۔ بر قرضدار خو و سختی کرد (ع ف اض ۲) والبصا بالکسر استقصاء والخصاء وخصاہ اللہ وبصاہ وبصاہ بمعنی خصی گردانید او را خدای وانبخ برد ویقال خصی بصی وتا فی الرا د بصوۃ ای شررۃ والجمرۃ وبصوۃ نام موضعے۔

بصّی۔ کرلی وبہی وہی است ببلاد بجیلہ یا نام وادی است۔

فصل التاء

تغی۔ تغت الجاریۃ تغیا سترت ضحکہا فغلبہا۔ والانسان ہلک۔

تلو۔ تلو الشیء۔ بالکسر پس چیزی وتلو الناقۃ بچۂ او

تلوۃ من الغنم التی تنتج قبل الصفریۃ۔ تلاء بالفتح والمد عہد وزنہار تلیۃ باقی ماندہ وام تلاوۃ بالضم کذلک یقال تلیت لی من حقی تلیۃ وتلاوۃ ای بقیت بقیۃ۔ تلاوۃ بالکسر خواندن قرآن (ع ف اض ۲)

تلو بضمتین در پی رفتن (ع ف اض ۲) یقال مازلت اتلوہ حتی اتلیتہ ای تقدمتہ وصار خلفی۔ ویقال ایضاً تلوتہ اے خذلتہ وترکتہ۔ تالی آنچہ چہارم رہان متالی الذی یراسل المغنی بصوت رفیع۔ واتلت الناقۃ اذا تلاہا ولدہا۔ ومنہ الدعاء علی الانسان لا دریت ولا اتلیت دعاء علیہ بان لا تتلی ابلہ اے لا تکون لہا اولاد۔ ومنہ المتلیات وہی النوق التی تتلوہا اولادہا ای اولادہا واتلیت حقی عندہ اذا ابقیت منہ بقیۃ واتلاہ اللہ اطفالا ای اتبعہ اولاداً۔ واتلیتہ ای سبقتہ۔ واتلیتہ ای احلتہ من الحوالۃ۔ واتلیتہ ذمۃ ای اعطیتہ ایاہا۔ تلّی الرجل بالتشدید اذا کان بآخر رمق۔ وتتلیت حقی تتلیا استوفیتہ ای تتبعتہ۔ وجاءت الخیل تتالیا ای متتابعا۔

تو۔ تو۔ تنہا وطاق وفی الحدیث الطواف تو والاستجمار تو۔ فو قیر قوا ان سر ہ قصہ بالف تو ای بالف واحد۔ وجاء الرجل توا اذا جاء وحدہ۔

توی بالقصر ہلاکت (ع ک اف ۲) واتواہ غیرہ۔ وہذا مال تو علی فعل۔

تلی۔ پیشی گرفت (ع ع بفتحہما)۔

تبا۔ جنگید وغنیمت کرد (ع ف اض ۲)۔

تثوا القلنسوة ذوائبها يعنى هردو گيسوى كلاه-

تتى - كفلى پست منقل و پوست خرما تتاة مثله-

تاتى - باغبان-

ترى - درنگ كرد (ع ف ک ۲) اترى بمهلت كارها پى در پى نمود-

تاتاه - رنجانيد و سبک گردانيد اورا-

تطا - ستم كرد (ع ف ض ۲)-

تعا - دويد (ع بفتحها)-

التغة - مذكور فى ت ف ف-

تلاوة - بالكسر ترک مذاكره گفتن و از سبق گفتن رسيدن تلاية مثله-

تها - غافل شد (ع ف ض ۲) تهوا بالكسر پاره از شب يقال مضى تهوا من الليل تهية كسمية بنت الجون روسته-

فصل الثاء

ثأى - ثأى - بازشدن درز (ع بفتحها) يقال ثأى الخرز واثأيته انا اذا خرمته - واثأيت فى القوم جرحت فيهم-

ثبى - تثبية - دائم بودن بر چيزى و ثنا گفتن بر ويرا در زندگى ثبة بالتخفيف جماعت و گروه والجمع ثبات وثبون وثبى اثبية مثله اثافى جمع كذلك وبيانه عوض فالياء عوض من الواو لان اصلها ثبوة

ثدى - ثدى - پستان يذكر ويؤنث وهى للرجل والمرأة ايضا والجمع اثد وثدى على فعول وثدى بكسر الثاء لاتباع الكسرة - امرأة ثدياء بزرگ پستان ولا يقال رجل اثدى - ثداء بالضم والمد مثال ... گياهيست ذو الثدية لقب مردى - ثندوة بالنون فعلوة من پستان فاذا ضممت همزت-

ثرا - ثرى - خاک نمناک ارض ثرياء زمين نمناک ويقال التقى الثريان وذلك ان يجيئ المطر فيرسخ فى الارض حتى يلتقى هو وندى الارض قال الاصمعى يقول العرب شهر ثرى وشهر ترى وشهر مرعى اى يمطر اولا ثم يطلع النبات فتراه ثم يطول فترعاه

ثراء - بسيارى مال و توانگرى (ع ک ا ف ۲) مال ثرى على فعيل بسيار مال رجل ثروان وامرأة ثروى بسيار مال وتصغيرها ثريا وهى ايضا نام ستاره - و پروين ثروة بسيارى عدد يقال انه لذو ثروة وذو ثراء يراد به انه ذو عدد وكثرة مال - ويقال هذا اثرى المال اى اكثره - ثريت بك اى كثرت بك - وثريت بفلان فانا ثر اى غنى به - وثرى به يثرى اذا اشتد فرحه - وثرا القوم يثرون وثرا القوم اذا كثروا - وثرا المال نفسه اذا كثر - وثرونا القوم اذا كنا اكثر منهم - واثرى اذا كثرت امواله - واثريت الارض اى كثر ثراها - واثرى المطر بل الثرى - وفى المثل لا تيبس الثرى بينى وبينك اى انه لم ينقطع ولم ييبس الثرى بينى وبينك كما قال عليه السلام بلوا ارحامكم ولو بالسلام - تثرية آب زدن بجايست و آشوردن باب ... ثروان نام مردى

ثغو ثغاء - بالضم والمد بانگ گوسفند و بز و گاو و جز آن ثاغية گوسفند و قد ثغت تثغو ثغاء وهى ثاغية

ویقال ماله ثاغیة ولا راغیة وهما الشاة والبعیر
وما بالدار ثاغ ولا راغ ای احد۔
ثفو۔ الاثفیة۔ بالضم والتشدید علی افعولة دیگپایه
اثافی ج۔ وبالتخفیف ایضا۔ ویقال بقیت من
بنی فلان اثفیة خشناء یعنی عدد بسیار درشت
مانده است ویقال هو ثالثة الاثافی فهی الصخرة
القطعة الاجبل یعنی سر فتنه و بدی اوست مثفاة زنی
که دو شانج دارد۔ و داغ سه گوشه ستور مثفیة
زنی که او را سه شوی مرده باشد مثفی مردی که
چنین تثفیة سه پایه نهادن دیگ را اثفاء سه پا
ساختن دیگ را قال الراجز (ع) وصالیات
ککما یؤثفین۔ اراد یثفین فاخرجه علی الاصل۔
ثنی۔ ثنایة۔ بالکسر رسن از موی و پشم بشانه
ثنا و با الاشکال شتر دوتا برتافته۔ و هر تاهی از رسن
ثنی بالکسر یکتا و اثناء ها۔ و نوردنامه۔ و گشت
وادی و کوه اثناء ج۔ ولا یقال ثلث ولا فوق
ذلک و ناقه ثنی که بار دوم بزاید۔ وبچه دوم
ثنی بالکسر والقصر کار دوباره و فی الحدیث لا ثنی
فی الصدقة ای لا تؤخذ فی السنة مرتین۔ ثنیا
بالضم وثنوی بالفتح اسم من الاستثناء۔ ویقال
جاؤا مثنی ای اثنین اثنین وثناء بالضم کذلک وهما
غیر مصروفین کما قلناه فی ثلاث من باب الثاء
مثنی الایادی بخشش با زیادت آمده از جزور قمار
وقیل بخشش دوباره گرفتن و فی الحدیث من اشراط
الساعة ان توضع الاخیار وترفع الاشرار وان تقرأ

المثناة علی رؤس الناس یقال هی التی تسمی
بالفارسیة دوبیتی و هو الغناء ویقال ایضا انه
وابو عبیدة یذهب فی تاویله الی غیر هذا۔ ثنی دوتاه
کردن (ع بفتحها) و در نوشتن لباس و دامن و نوشتن
و بازگردانیدن یقال جاء ثانیا من عنانه و بازداشتن
از حاجت یقال ثنیته ای صرفته عن حاجته و دوم
شدن دیگری را تثنیة دو کردن۔ و بدو نسبت کردن
و دوم گردانیدن ثنیان بالضم الذی یکون
دون السید فی المرتبة ثنیة بالکسر ج۔ ثنی بالضم
والکسر مثل ثنیان۔ و فلان ثنیة اهل بیته است
ازیشان ثنیة دو دندان پیش ثنایا ج۔ و ثنیة
ومنه قولهم فلان طلاع الثنایا اذا کان ساميا
لمعالی الامور کما یقال طلاع انجد۔ ثنی علی فعیل
دندان پیش افکنده و یکون ذلک فی الظلف
والحافر فی السنة الثالثة و فی الخف فی السنة
السادسة ثنیان و ثنیاء ج۔ ثنیة مونث ثنیات
ج۔ اثنان دو مرد اثنتان دو زن ثنتان شاذ
بحذف الالف۔ یوم الاثنین روز دوشنبه
و هو لا یثنی و لا یجمع لانه مثنی و ان احببت ان تجمعه
کانه لفظ مبنی للواحد قلت اثانین۔ وقولهم هذا
ثانی اثنین ای هو احد الاثنین وکذلک ثالث
ثلثة مضاف الی العشرة ولا ینون۔ والعدد
منصوب ما بین احد عشر الی تسعة عشر فی الرفع
والنصب والخفض الا اثنی عشر فانک تعربه
وتقول للمونث اثنتان وان شئت ثنتان

لان الالف انما اجتلبت لسكون الثاء فلما تحركت سقطت - واما قول الشاعر (شعر) كأن خصييه من التدلدل + ظرف عجوز فيه ثنتا حنظل + اراد ان يقول فيه حنظلتان فاخرج الاثنين مخرج سائر الاعداد للضرورة واضافه الى ما بعده واراد ثنتان من حنظل كما تقول ثلثة دراهم واربعة دراهم وكان حقه فى الاصل ان يقال اثنا دراهم وثنتا نسوة الا انهم اقتصروا بقولهم درهمان وامرأتان عن اضافتهما الى ما بعدهما ولو سمي رجل باثنين او باثني عشر قلت فى النسبة اليه ثنوي كما يقال فى ابن بنوي واثنيّ كما يقال ابني - اثناء كما يقال ابني - اثناء دوتاه شدن وباز گشتن يقال اثني واثنوني على فلان - اثناء ستايش گفتن يقال اثني عليه خيرا والاسم الثناء - واثني اسب الثني شيئته - وثنّي في مشيته اي اثني مثاني من القرآن ما كان اقل من المائتين وتسمي سورة فاتحة الكتاب مثاني لانها تثني في كل ركعتين وتسمي ايضا جميع القرآن مثاني لاقتران آية الرحمة بآية العذاب -

ثوي - ثواء - بالفتح والمد ثويّ بالضم بودن بجاي (ع ف اک ۲) يقال ثويت البصرة وثويت بها واثويت مبالغة في ثويت بها - واثويت غيري ايضا لازم ومتعد - تثوية مقيم كردن كسي را بجائي ثوي على فعيل مهمان ابو مثوي ميزبان ام مثوي زن ميزبان ثويّة آغل گوسپند ثاية بالفتح كذلك وسنگ توده كه در صحرا باشد جهت نشان توبه مانند

ثتي - كثري وگلبني پوستهاے خرما يا خرماے بالا به وردي يا ريزه گاه وهر چيز ريزه كه بدان غراره ها كنند -

ثجو - خموشيدن (ع ف اض ۲) اثجاء غيره خاموشانيدن آنرا واثجي متاعه كالاے خودرا پراگنده وتر وبالا ساخت -

ثدواء - نام موضعے -

ثطا - خطا كردن (ع ف اض ۲) ثطا بسلحه سرين زد ثطاه دابه است خرد ثطي بالفتح سخت گول شدن (ع ف اک ۲) ثط نعت منه وبالضم تثنده اثطاء نشست وفرو هشته شدن -

ثعو - بالفتح نوعے از خرما يا خرماے بزرگ او مالان من البسر لغة في المعو -

ثاغي - دشنام دهنده وكسے را به بدي نسبت كننده

ثغية - گرسنگي وخالي شدن قبيله -

ثفوة - بالضم سكوره ثفوات ج -

ثها - گول گرديد (ع ف اض ۲) مثاهاه باهم گفتگو كردن يقال ثاهاه -

ثيه - بالكسر آغل گوسفندان -

فصل الجيم

جاي - جاي گزيدن (ع ف تفا) يقال جاي عليه اي عضه - جؤوة بالضم رنگے از رنگهاي اسپ وآن سرخي است كه بسياهي زند فرس اجاے نعت منه جاواء مؤنث وقد جئي الفرس - كتيبة جاواء هي التي يعلوها السواد لكثرة الدروع -

وقولهم احمق لایجاًی مرغه ای لایحبس لعابه
آنکه آب دهان نتواند باز داشت وسقاء لایجاًی
شیأ ای لایمسک. جئاوة بالکسر غلاف دیگ
جئاء ج. ویقال جیاء وجواء واحد ولیس بجمع
وفی حدیث علی رضی الله تعالی عنه لان اطلی
بجواء قدر احب الی من ان اطلی بالزعفران.
جباء جبا. بالفتح والقصر خاک گرداگرد چاه وامرأة
جباًی زن در وا پستان جبا بالکسر والقصر
آب گرد آورده بجهت شتر وکذلک الجبوة والجبا
وجبیت الماء فی الحوض وجبوته ای جمعته. جابیة
حوض وجای گرد آمدن آب جوابی ج. ومنه
قوله تعالی وجفان کالجواب وشهری بشام
جبایة گرد کردن خراج جباوة کذلک جبیت الخراج
وجبوته بمعنی واصله الهمز لکن لایهمز (صح ف ا ک ۲)
اجباء فروختن کشت نارسیده وفی الحدیث من
اجبی فقد اربی واصله الهمز تجبیة پشت خم کرده
ایستادن وفی حدیث ابن مسعود فی ذکر القیامة
حین ینفخ فی الصور قال فیقومون فیجبون
تجبیة رجل واحد قیاما لرب العالمین. قال
ابوعبید التجبیة هی ان یکون واضعا یدیه علی
رکبتیه قائما او یکون منکبا علی وجهه بارکا والسجود
واجتباه واصطفاه.
جثو. جثوة. بالحرکات الثلث سنگ توده
وجثی الحرم بالضم والکسر ما اجتمع فیه من حجارة الجمار
جثو جثی بضمتین وکسرتین بزانو نشستن (ع ح ف ا

ص ۲ وک ۲) واجثاه غیره. وقوم جثی. ومنه
قوله تعالی ونذر الظالمین فیها جثیا بالضم والکسر
وجاثیت رکبتی الی رکبته زانو بزانو نشستم وتجاثوا
علی الرکب. سورة الجاثیة نام سورتی از قران.
جحو. اجتحاه قلب اجتاحه. ای استاصله واهلکه
جحوان بالفتح نام مردی جحی بالضم لقب مردی
قال الاخفش هو لاینصرف لانه مثل عمر.
جخو. تجخیة. میل کردن ومنه قول حذیفة کالکوز
مجخیا لانه اذا مال انصب ما فیه وپشت خم کردن
پیر وفی الحدیث انه جخی فی سجوده ای خوی ومد
ضبعیه وتجافی عن الارض.
جدی. جدیة. قوم زین ورحل وهما جدیتان
جدی جدیات بالتحریک جماعت وجدیة علی
فعیلة مثله جدایا ج. وهی ایضا خون خشک بر تو
چفسیده جدی بزغاله اجدی وجداء ج. ونام
برجی وستاره نزدیک قطب که قبله را بوی
توان شناخت ویقال انه جدی علی التصغیر
جدا بالفتح والقصر عطا جدوی مثله. ومطر جدا
ای عام یقال اللهم اسقنا غیثا غدقا وجدا طبقا.
یقال وجدا الدهر ای وجدا الدهر اسی ید الدهر
ای ابدا. وفلان قلیل الجداء بالمد ای قلیل النفع
جدایة بالفتح والکسر آهو بره وجدوته واجتدیته
واستجدیته ای طلبت جدواه کله بمعنی. جادی
خواهنده اجداء عطا دادن وبعطا رسیدن ومایجدی
بذا عنک ای مایغنیک.

جذو - جذوة - بالثلث خدرک آتش جذی
بالضم والکسر ج - جذا ومثله قال المجاهد فی قوله تعالی
او جذوة من النار ای قطعة من الجمر وهی لغة
جمیع العرب وقال ابو عبیدة الجذوة مثل الجذمة
وهی القطعة الغلیظة من الخشب کان فی طرفها
نارا ولم یکن - جاذی بر سر پای نشیننده و بر سر
انگشتان ایستاده وقال ابن الاعرابی الجاذی
علی قدمیه والجاثی علی رکبتیه جذا بالکسر و
ج مثل نائم ونیام - وقال ابو عمرو جذا وجثا
لغتان بمعنی - واجذی وجذا بمعنی اذا ثبت قائما
وفی الحدیث مثل الارزة المجذیة علی الارض ای
الثابتة وکل من ثبت علی شیء فقد جذا علیه جذوا
عع ف اص ۲ والتجاذی فی اشالة الحجر مثل التجاثی
رجل جاذ ای قصیر الباع وامرأة جاذیة مجذوذة
الذی یلازم الرحل والمنزل ولا یبارحه قال الکمیت
فحجل مجذیا او رحل فی سناسنها -

جرو - جری - جریان - جریة - رفتن آب (عع
ف اک ۴) اجرا روان کردن ویقال ما اشد جریة هذا الماء
بالکسر وقوله تعالی بسم الله مجریها ومرسیها هما
مصدران من اجریت السفینة وارسیت وبالفتح
فیهما من جرت السفینة ورست - جرایة بالکسر وظیفه
روان جرو بالثلث بچه سباع چون سگ و گرگ
وخرس وجراء والجمع اجر واصلها اجرو علی افعل
وجراء بالکسر اجریة جمع الجمع و خیار خرد و نورسیده
جرو الحنظل والرمان مثله وفی الحدیث اتی النبی
صلی الله علیه وآله وسلم باجر زغب - بنو جروة
بطنی از عرب وکان ربیعة بن عبد العزی بن عبد
بن عبد مناف یقال له جرو البطحاء - والقی جروته
اذا صبر علی الامر - وضرب علیه جروته ای وطن علیه
نفسه - وکلبة مجر ومجریة ای معها جراؤها - جاریة
بینة الجراء بالفتح والکسر والجرایة بالفتح والجرائیة
دختر خرد و جاریة ایضا آفتاب وکشتی جواری ج -
مجاراة جراء باهم رفتن وجاراه فی الحدیث وتجاروا
فیه - جری وکیل ورسول والجمع اجریاء - جرایة
بالفتح والکسر وکیلی تجریة استجرار وکیل گرفتن
وفی الحدیث قولوا بقولکم ولا یستجرینکم الشیطان ای
لا یتخذنکم وکلاء - وسمی الوکیل جریا لانه یجری مجری
موکله - یقال فعلت ذلک من جراک ومن جرائک
ای من اجلک وتخففان ایضا جریة بکسرتین
وتشدید ین هی الحوصلة - اجریا بالکسر والقصر شیوه
روش و عادت -

جزی - جزاء - بالفتح پاداش جزیته وجازیته
بمعنی - ویقال جازیته فجزیته ای غلبته - وجزی
عنی هذا الامر ای قضی ومنه قوله تعالی لا تجزی
نفس عن نفس شیئا - ویقال جزت عنک شاة
وبنو تمیم یقولون اجزأت عنک شاة بالهمز - وتجازی
دینی علی فلان ای تقاضیته - متجازی متقاضی
وهذا رجل جازیک من رجل ای حسبک - جزیة
بالکسر یؤخذ من اهل الذمة جزی ج -

جفو - جفاء - بالمد بدی وستم (عع ف اص ۲)

یقال جفوته فهو مجفو ولا تقل جفیت - وفلان
ظاهر الجفوة بالکسر ای ظاهر الجفاء وجفا السرج
واجفیته انا عن ظهر الفرس ای رفعته عنه - وجافا
عنی فتجافی - تجافی جنبه عن الفراش ای نبا -
واستجفاه ای عده جافیا - والجفیئة الماشیة فهی
مجفاة اذا اتعبته او لم تدعها تاکل -
جلا - جلی - اشعار انقیض خفی جلیة خبر الیقین
جالیة از خان ومان رفتگان جالة کذلک - یقال
استعمل فلان علی الجالیة ای علی جزیة اهل الذمة
جلاء بالفتح والمد امر جلی ومنه جلا لی الامر ای
وضح واقرار کردن - واز خان ومان رفتن و
بیرون کردن لازم ومتعد (عع ف اض) یقال
جلوا عن اوطانهم وجلوتهم وکذلک جلوا عن البلد
واجلیتهم - اجلوا عن القتیل لاغیر ای انفرجوا -
وجلوت ای اوضحت وکشفت - جلا نام مردی
سمی بالماضی - وجلوت بصری بالکحل - وجلوت
همی عنی ای اذهبته - وجلوت السیف جلاء بالکسر
صقلته - وجلوت العروس جلاء وجلوة بالکسر
فیهما واجتلیتها اذا نظرت الیها مجلوة - وجلاها
زوجها وصیفا ای اعطاها - ویقال ما جلوتها
بالکسر فیقال کذا وکذا - وما جلاء فلان ای بای
شیء یخاطب من الاسماء والالقاب فیعظم به -
جلا بالکسر والمد ایضا سرمه - جلا بالفتح والقصر
برهنه شدن پیش سر از موی مثل جلة (عع ک ا
ف م) رجل اجلی نعت منه جلواء مونث - تجالی

پیشهای سر موی - وتجلی واحدتها واشتقاقه
من الجلا وهو ابتداء الصلع - واشتابت العامة
عن رأسی اذا رفعتها مع جلیها عن جبینک سماد
جلوا تسمیه مثل جهوا - جلی مصغر الظبی از عرب
تجلیه روشن کردن - وچشم انداختن یقال منه
جلی ببصره - وهو تجلی عن نفسه ای یعبر عن ضمیره
تجلی اسپ اول رهان انجلی انکشفت تجالی شدن -
ویقال جالیته بالامر وجالحته اذا جاهرته به -
وتجالینا وانکشف حال کل منا لصاحبه - جلوی نام [illegible]
جمی - جماء - جماوة - بالفتح والمد فیها شخص هر چیز
جنی - جنی - بالفتح میوه چیدن (عع ف ک م) اجتناه
کذلک جنی مقصور میوه چیده ویقال اتانا بجناة
طیبة - ثمر جنی خرمای تازه چیده وجنایة گناه کردن
تجنی گناه جستن بر کسی یقال جنی علیه وتجنی علیه
ایضا - وفی المثل اجناؤها ابناؤها ای الذی جنوا
علی هذه الدار بالهدم هم الذین بنوها قال الجوهری
حکاه ابو عبیدة وانا اظن ان اصل المثل جناتها
بناتها لان فاعلا لا یجمع علی افعال واما الاشهاد
والاصحاب فانها جمع شهد وصحب الا ان یکون
هذا من النوادر لانه یجیء فی الامثال ما لا یجیء
فی غیرها - واجنی الشجر ادرک ثمره - واجنت الارض
کثر جناها وهو الکلاء والکمأة ونحو ذلک
جوو - جوة - بالضم ورنگ مشک و ماننده آن [illegible]
از لونها وقطعة من الارض فیها لونها - تجویة [illegible]
کردن مشک را وجزات جواء بالکسر [illegible]

ودرخت و غلاف و آب بیا و مثله. جو میان آسمان و زمین. و کشادگی وادی. و نام شهریست. جوی سوزش اندوه. واندوه عشق (ع ک ا ف ۲) یقال جوی فهو جوٍ و آب بوگرفته و گنده یقال ماء جوٍ. و جویت نفسی اذا لم یوافقک البلد. و اجتویت البلد اذا کرهت المقام فیه وان کنت فی نعمة.

جهی. تجهی البیت ای خرب فهو جاه. خباء اجهی لا ستر علیه. است جهوی کون برهنه و من کلامهم عن انس البهائم تالوا یا عنز جاء القرّ قالت یا ویلا ذنب آلوی و است جهوی. بیت اجهی لا سقف له. سماء جهواء ای مصحیة. اجهار کشاده شدن هوا و جوا است کشاده رسیدن یقال اجهت لنا السماء ای انقشع عنها الغیم واجهت.

جهو. جهار. بالکسر غلاف و پایه وی الجهاوة. و پشته شده و بخشک آب ایستاده و جی نام شهریست اصفهان و معرب وی اصفهان.

جیاء جثم عنه. باز داشتم او را (ع ف ک ۲) اجئت مثله جئة بالکسر بن درخت جذی الشی بالکسر اصله و جذاوی الاسل والجداء جذی بالسمائم و رحوان یحتج الارض بذنبه اذا امر.

جسو. بالفتح درشت شدن (ع ف اض ۲) با ساه تا داده.

جشو. بالفتح کمان سبک لغة فی الجشء جشاء.

جشو. بالفتح پشک و مانند آن فراهم آوردن.

وتوده کردن جثة کسته یعنی جوین جا ثیه زن گول جثیته. اندا ختم او را (ع ف ک ۲) جثایة بالضم الشی تهی الجثی الجثوة.

جلی. بالکسر تا بدان از طرف بام و جلیت لغة ای جلوتها والسید جلی الساعة ای یظهرها و تجلی کذا ای علاه و تجلی الشی نظر الیه والجلی السابق فی الجبلیة.

جنوا. کوزی پشت رجل اجنا نعت منه لغة فی المهموز.

فصل الحاء

حبو. احتباء. وستها گردن زانو ها تهر کرد و نشستن یقال احتبی بیدیه ای شبک بها علی ساقیه. واحتبی الرجل اذا جمع ظهره وساقیه بعمامته والاسم الحبوة بالضم والکسر یقال حل حبوته ای عقدته والجمع حبی. وانه لحابی الشرا سیف ای مشرف الجنبین. حبی ابر بر کوه نشسته با الکعبا مثله. حبو خیزیدن کودک (ع ف اض ۲) و نزدیک شدن تقول حبوت للخمسین ای دنوت لها. و گل دان فهو حاب و بلند بر آمدن ریگ. دمیدن بین غیزان رسیدن تیر بر نشانه حبوة بالفتح دادن حباء بالکسر و هنش (ع ف اض ۲) ویقال فلان یحبو ما حوله ای یحمیه ویمنعه وکذلک حبی ماحوله. محاباة محابا کردن در بیع.

حتو. حتی. علی فصل بیست مقل و حتوت حذفت الکاس حتوا ای کفتند بهم والا.

خشا - خشو - شی - خاک زدن بر روی کسے (ع ف اض ۲ و ک ۲) تخشار مشاله و چیزے اندک دادن یقال منه خشوت له - ارض خشواء بسیار خاک خشا بالقصر کاه ریزه -

تجو - تجوت بالمکان - اقمت به و کذلک تجیت به و تجیت الشئ تعهدته - وتجوت بالشئ ضننت به و بهمی الرجل تجوة - وتجیت بالشئ اولعت به و لزمته بهر ولا و کذلک تجیت به - تجاة تبه آب که از باران و جزآن پدید آید تجاج - وایضا کرانه چیزے احجاج - وتجیت بهذا المکان ای تقدم الیه و لزمت مکانی - وتجیت الریح السفینة اے ساقتها آتیته تجیا بالضم چیستان ویئهم احجیة یتحاجون بها - و حاجیته فحجوته ای غالبته اذ داعیته ویقال ما تجیاک وهی لغته و اغلوطة - قال ابو عبید هو نحو قولهم آتیتک ما فی یدی و کلاما کذا - ویقال ایضا ما تجیاک فی هذا اے من یحاجیک تجی ک اف ۲ خرد احجاج - ویقال هو تجی بکذا و تج وتحی بذلک اے ای خلیق کله بمعنی الا انک اذا فتحت الحجیم لم تؤنث ولم تثن و لم تجمع کما قلنا فی قمن - وکذلک یقال انه لحجاة ان یفعل کذا اے مخلقة وانها لحجاة وانهم لحجاه - و احجاه لذلک ای ما اخلقه واحج به اے اخلق به فی التعجب یعنی چه سزاوار بست بآن و انی احجو به خیرا ای اظن به - و حجا القوم ای جزاهم -

حدو - حدو - راندن شتر بسرود و آواز (ع ف اض ۲) حداء بالضم والکسر کذلک - حادی وادی باد شمال ولا یقال للمذکر احدی - حادی شتر و گوی و ہما قیل للحمار اذا قدم اتانه حاد - تحدی برابری کردن درکارے - و پیش خواندن خصم را و غلبه جستن یقال تحدیت فلانا ای باریته فی فعل و نازعته للغلبة - ویقال انا حدیاک ای ابرزلی وحدک - وحادی عشر مقلوب من واحد فاخر الفاء و هو الواو فقلبت یاء لانکسار ما قبلها و قدم العین فصار فاعل علی تقدیر عافل -

حذو - حذو - راست کردن باہم دو چیز را و منه حذوت النعل بالنعل حذو القذة بالقذة و برابر شدن با چیز بودن یقال حذوته ای قعدت بحذائه (ع ف اض ۲) حذی بالفتح زبان گزیدن تیزی سرکه و جزآن و دست بریدن به کارد (ع ف اک ۲) یقال حذی النحل فاه یحذیه حذیا اذا قرصه - حذیت یده بالسکین و حذیت الشفرة النعل - حذی بالقصر درد شکم شدن گوسپند را از انقطاع سالا و شکم (ع ک او ۱) حذاء بالکسر نعل - و چیل شتر و سم اسپ و جزآن احتذاء نعل و پای کردن و احذیته اذا ای اعطیته و استحذیته فاحذانی - و احذیته من الغنیمة اعطیته منها - حذیا علی فعلی بالضم و هی القسمة من الغنیمة - حذاء ایضا برابر و رجعت حاذاه سایر بحذائه و احتذی مثاله اقتدی به - حذیة علی فعیلة مثل حذیا من الغنیمة حذوة بالکسر کذلک

ویقال داره حذوة داره وحذوة داره بالضم وحذة وداره ای حذاؤها - وحذیة بالکسر قطعة من اللحم قطعت طولا -

حرو - حزوة - حراوة - گرمی مثل حرارة وذلک من حرافة شی یؤکل یعنی گرمی که از تیزی چیزی پیدا شود در حال چون از خوردن سیر و پلپل ومانند آن حراة آشاوگی - وناحیة موضع حری بالقصر کذالک وبانگ - وآواز سوختن آتش وفتن آب ووزیدن باد بر درخت - وجای نهادن بیضه نعامه ویقال لا انظر حراها ای لا تقرب باحونها - ویقال فی الکلام بالحری ان یکون کذا یعنی بسزاست وهذا الامر محراة لذلک ای مقمنة مثل مجاة - وما احراه واحربه فی التعجب یعنی چه سزاوار است مثل ما احجاه واحج به - ویقال هو حری ان یفعل ذلک ای خلیق لا یثنی ولا یجمع - وهو حری وحری الی فعیل وفعیل سزاوار وهما حریان وهم حریون واحریاء وهی حریة وهن حریات وحرایا ثنیا وتجمع ویؤنث واتم احراء جمع حری ومنه اشتق التحری وهو طلب ما احری بالاستعمال فی غالب الظن یقال فلان یتحری الامر ای یتوخاه ویقصده - وتحری فلان بالمکان ای تمکث - وقوله تعالی فاولئک تحروا رشدا ای توخوا وعمدوا وحری الشی حریا ای نقص (ع ف ک ۲) یقال یحری کما یحری القمر واحراه الزمان - حاریة افعی چیز ناقص تن وذلک اخبث ما یکون یقال رماک الله بافعی حاریة - حراء بالکسر والمد کوه مکه یذکر ویؤنث ویمنع -

حزو - یقال حزی الشی یحزیه ویحزوه حزوا اذا قدره وخرص یعنی اندازه کرد ویقال حزیت النخل وحزی السراب الشخص اذا رفعه (ع ف ا ض ۳ و ک ۱) حازی آنکه بنگریستن بفال را بکند ودست فال گوید حزوی بالضم ریگ تو ده ام حسنزاوی منسوب بوی -

حسو - حسو - آشامیدن (ع ف ا ض ۱) ویوم کحسو الطیر ای یوم قصیر حسوة علی فعول آشام حساء بالفتح والمد والقصر ایضا شاه رجل حسو کثیر الحسو قال ابو ذبیان ان ابغض الشیوخ الی الحسو التقو وقد حسوت حسوة واحدة - وفی الاناء حسوة بالضم ای قدر ما یحسی مرة اندازه یک آشام واحسیته المرق فحساه واحتساه بمعنی وتحساه کذالک فی مهلة حسی بالکسر ما تنشفه الارض من الرمل فاذا صار الی صلابة امسکته فتحفر عنه الرمل فتستخرجه وهو الاحتساء وجمعه احساء وهی الکراء - حساء بالکسر والمد موضع حسیته الجمع بالکسر واحسیته مثل حسته واحسته -

حشو - حشو - آگندن وآگندن (ع ف ا ض ۲) و شتران ریزه - ومردم خرد حاشیة کذالک - احتشاء پنبه در خود گرفتن حائض حشا بالقصر درون تن احشاء ج - وناحیة حشوة البطن بالضم والکسر ودونها وفلان من حشوة بنی فلان ای من رذالهم - حاشیة کرانه حواشی ج - بیش رقیق الحواشی ای علاء

حاشیتان ابن المخاض وابن اللبون ومنہ یقال قد شبعت حاشیتا بنی فلان من الکلاء۔ حشیۃ فرش آگندہ واحدۃ الحشایا۔ حِشی بالکسر بالشیچہ کہ زنان بر سرین بندند تا کلان نماید محاشی ج۔ قال الاصمعی المحاشی اکسیۃ خشنۃ واحدہا محشاۃ۔ حشی نا سہ برافتادن (ع ک اف ۴) فہو رجل حشٍ وحشیان ایضاً۔ ویقال ارنب محشیۃ الکلاب خرگوش نا سہ برافگن سگان است بدویدن حشی علی فعیل بالحاء والخاء گیاہ خشک وحاشاک وحاشا لک بمعنی یعنی دور باد ویقال حاشا للہ وحاش للہ بلا الف ای معاذ اللہ والاصل بالالف وہی کلمۃ یستثنیٰ بہا وقد تکون حرفاً خفضت بہا وقد تکون فعلاً نصبت بہا قال سیبویہ لا تکون حاشا الا حرف جر لانہا لو کانت فعلاً لجاز ان تکون صلۃ لما کما یجوز ذلک فی خلا فلما امتنع ان یقال جاءنی القوم ما حاشا زیداً دل علی انہا لیست بفعل۔ وقال المبرد حاشا فعل لانہ یقال حاشا لزید فحروف الجر لا یجوز دخولہ علی حرف الجر ولان الحذف یدخلہا کقولہم حاش لزید والحذف انما یقع فی الاسماء والافعال دون الحروف ویستدل ایضاً بقول نابغۃ (ع) وما احاشی من الاقوام من احد۔ فتصرفہ یدل علی انہ فعل۔

حصا۔ حصاۃ۔ سنگ ریزہ حصی حصیات ج۔ حصاۃ المسک قطعۃ صلبۃ توجد فی فارۃ المسک وخرد وہوش یقال فلان ذو حصاۃ ای ذو عقل ولب۔ ارض محصاۃ ای ذات حصی۔ احصاء شمردن یقال نحن اکثر منہ حصیً ای عدداً وہو اکثر من ان یحصیٰ ای یعد۔ حصو باز داشتن (ع ف اض ۴) یقال حصوتنی حقی ای منعت۔

حضو۔ حضو۔ افروختن آتش (ع ف اض ۴) حضوت النار سعرتہا محضاء بالکسر علی مفعال آتش کا ومحضاً علی مفعل ہمچنین کذلک۔

حظو۔ حظوۃ۔ بالضم والکسر بہرہ مند ودولتی شدن زن از شوے حظۃ کذلک (ع ک ا ف ۴) یقال ہی حظیتی واحدی حظایای۔ وفی المثل الا حظیۃ فلا الیۃ تقول ان اخطاتک الحظوۃ فیما تطلب فلا تال ان تتودد الی الناس فلعلک تدرک بعض ما ترید۔ رجل حظی مرد با قدر وقدر وحشمت وامان ویقال حظی فلان عند الامیر واحتظی بہ بمعنی واحظیتہ علی فلان ای فضلتہ علیہ۔ حظوۃ بالفتح تیر کوتاہ واذا لم یکن فیہ نصل فہی حظیۃ بالتصغیر۔ وفی المثل احدی حظیات لقمان وہو لقمان بن عاد وحظیاتہ سہامہ ونزا یضرب لمن یعرف بالشرارۃ ثم جاءت منہ ہنۃ۔ حظوات ج حظوۃ بالفتح حظاء بالکسر والمد کذلک خظی بہ لغۃ فی حظی بہ اذا نزوجہ واسمعہ المکروہ۔

حفو۔ حفوۃ۔ حفیۃ۔ حفایۃ۔ بالکسر فیہا حفاء بالمد والفتح پاے برہنہ رفتن (ع ک اف ۴) ما امت منہ حفا بالفتح والقصر سودگی پای وسم (ع ک اف ۴) فہو حفی واحفاہ غیرہ۔

وحفی الفرس انسحج حافره - واحفی الرجل ای حفیت دابته - حفاوة بالفتح مهربانی (ع ک افند ۲) حفی نعت منه ومبالغت کردن در سؤال حال کسے وفی المثل مأربة لا حفاوة یقال منه حفیت بحفیت ای بالغت فی اکرامه والطافه - وحفیت الیه بالوصیة ای بالغت - والحفی العالم الذی یتعلم الشئ باستقصاء وایضاً المستقصی فی السؤال - واحفی الرجل استقصی فی المنازعة والکلام - واحفی الشارب یعنی بست بر داشت موی لب را وفی الحدیث انه امران تحفی الشوارب وتعفی اللحی ای تکثر - وحافیت الرجل ای ماریته فی الکلام - حفو منع کردن از خیر (ع ف اض ۲) -

حقو حقوة - درد شکم یقال حقی الرجل فهو محقو وحقو السهم پایکی تیر نزدیک پر - وازار - وجایگه ازار بستن از میان یقال ثلثة احق واصله احقو علی افعل فحذفت الواو لانه لیس فی الاسماء اسم آخره حرف علة وقبلها ضمة فاذا ادی قیاس الی ذلک رفض فابدلت من الضمة کسرة فصار الآخر یاء مکسورا ما قبلها وصار بمنزلة القاضی والغازی فی سقوط الیاء لاجتماع الساکنین وجمع الکثرة منه حقی علی فعول قلبت الواو الاولی یاء لتدغم فی التی بعدها -

حکی - حکایة - باز گفتن از چیزے (ع ف ا ض ۲) یقال حکیت عنه - وحکوت عنه لغة فیه وما نستن جاکاه کذلک یقال فلان یحکی الشمس

حسنا ویحاکیها - وحکیت فعله وحاکیته اذا فعلت مثل فعله واحکیت العقدة لغة فی احکاتها ای شددتها وقویتها -

حلو - حلاوة - بالضم شیرین نقیض مر حلاوة مصدر (ع ف اض ۲) وحلا واحلولی بمعنی ولم یجیئ علی افعوعل متعدیا الا هذا الحرف وحرف آخر وهی اعروریت الفرس - واحلیت الشئ جعلته حلوا ووجدته حلوا - وحالیته طایبته - ویقال ما امر وما احلی ای لم یقل شیأ - حلوی بالضم نقیض مری یقال خذ الحلوی واعطه المری - وتحالت المرأة ای اظهرت حلاوة وعجبا - حلو حلوان بالضم فیهما چیزے دادن کسے مزد و را بخوش آمد کار وی (ع ف اض ۲) وفی الحدیث نهی علیه السلام عن حلوان الکاهن - حلوان ایضا از کابین دختر خود ستدن چیزی بجهت خویش ونام شهری حلی پیرایه حلی بالضم والتشدید جمع مثل ثدی وثدی وهو فعول بضم الفاء وکسر الحاء ههنا لمکان الیاء قوله تعالی من حلیهم عجلا جسدا یقرؤه بعضهم بالکسر حلیة السیف آرایش شمشیر حلی بالضم والکسر جمع مثل لحیة ولحی - حلیة الرجل پیکر وصفت مردحلیة بالفتح نام جائے شیرناک در نواحی یمن حلی علی فعیل خشک شده گیاهے که آنرا نصی خوانند احلیة جمع علی ایضا پیرایه کردن زن را (ع ف ا ک ۲) حلیت المرأة احلیها حلیا وحلوتها اذا جعلت لها حلیا - حلاوة خوش آمدن بچشم یقال هو یحلی بعینی

وفی عینی اذا اعجبک وکذلک حلی فلان بعینی و
فی عینی یحلو حلاوة ـ وقال الاصمعی حلی فی عینی
بالکسر وحلا فی فمی بالفتح و باپیرایه شدن زن (صح
ک اف ۲) فهی حلیة وحالیة والنسوة حوال ـ
تحلیة آراستن ومنه سیف محلّی و حلیه مرد را صفت
کردن ـ و بچشم کسے خوش نمودن چیزے را ـ
وشیرین کردن طعام را وقیل حلات السویق
مهموزا ـ واستحلاه شیرین شمرد او را وتحلّی پیرایه
بست بر خود و آراسته شد ویقال لم یحل منه
بطائل ای لم یستفد منه کثیر فائدة ولا یتکلم به الا
مع الجحد ـ حلواء بالمد والقصر حلاوی بالضم علی
فعالی گیاہے ویقال وقع فلان علی حلاوة القفا
ای علی وسط القفا وکذلک علی حلاوی القفا
وحلاوا القفا اذا فتحت مددت واذا ضممت قصرت
حما ـ حمایة ـ بالکسر نگاه داشتن کسے را از بدی
(صح ف اک ۲) یقال حمیته ای دفعت عنه ـ
وهذا شیء حمیً بکسر الحاء علی فعل ای محظور لا یقرب
احماء قوروغ کردن جائے را یقال احمیت المکان
اذا جعلته حمیً وفی الحدیث لا حمی الا لله ولرسوله
حمی سوزان شدن و سخت گرم شدن روز
وشوریدن و غضب کردن (صح ک اف ۲) یقال
حمیت علیه حموا الشمس وحمیًا ای حمیًا ـ حماة المرأة
خشتامن زن [illegible] الاخر فیها [illegible] ـ وکل شیء من
قبل الزوج مثل الاب والاخ [illegible]
حما مثل قفا وحمو مثل ابو وحم مثل اب و [illegible]

حمو بالتحریک وحم وبسکون المیم مهموزة وکل شیء
من قبل المرأة فهم الاختان والصهرة یجمع هذا کله
حماة موشک گوشت وفی ساق الفرس حماتان
هما اللحمتان اللتان فی عرض الساق تریان
کالعصبتین من ظاهر و باطن حموات ج ـ حامی
فحل وبرینه که چون نبیره وے برناج آید او را
آزاد کنند و بر نه نشینند و موی و پشم وے نگیرند
وگویند حمی ظهره و هو یرعی حیث شاء ـ حامیتان
راست و چپ سم اسپ ویقال فلان حامے
الحقیقة وحامی الذمار وحامی الحمیا ای یحمی حوزته
وما ولیه والجمع حماة وحامیة ـ حمة العقرب بالضم
نیش کژدم و زهر وے واصلها حمو او حمی والهاء
عوض عن الواو او عن الیاء ـ واما حمة الحر ای
معظمه فبالتشدید ـ حمیا سورت شراب و قوت او
وحموة الالم سختی و تیزی درد وحمیة حموة بالکسر فیهما
پرهیز فرمودن یقال حمیت المریض الطعام ـ
احتماء پرهیز کردن حمیة بالتشدید مخمیة بالتخفیف
ننگ و عار داشتن از چیزے (صح ک اف ۲)
یقال حمیت عنه ـ وفلان اَحمی انفا وامنع ذمارا
من فلان ـ محاماة از کسی دفع کردن چیزے را
ونگاه داشتن یقال حامیت عنه محاماة وحماء ـ
وحامیت علی ضیفی فلان اذا احتفلت له ـ و
یقال الضرورس تحامی [illegible] ولدها ـ ویقال حماة
الشمس [illegible] ـ احمیت الحدید فی النار
فهو محمی ولا یقال حمیته ـ وتحاماه الناس ای توقّوه

واجتنبوا یعنی خویشتن را ازوی نگاہ داشتند۔
حنا۔ حنوة۔ بالفتح گیاہی خوشبوی حنو بالکسر کوہہ
زین پالان احناءج۔ وحنو کل شیء اعوجاجہ
ومنہ حنو الجبل۔ حنو ایضا موضع۔ وجانب
حنیۃ کمان حنی ج۔ حناء بالکسر والتشدید ممدود
ثم ومر فی الهمزة۔ حنیت ظهری وحنوتہ ایضا کوژ
کردم پشت را وکذا حنیت العود۔ ورجل احنی
الظهر وامرأة حنیاء وحنواء التی فی ظهرها احدیداب
وحنوت علیہ (ع ف اض ۲) ای عطفت علیہ
یعنی شفقت کردم بروی وهو احنی الناس
ضلوعا علیک ای اشفقهم علیک۔ وامرأة حانیۃ
اذا اقامت علی ولدها ولم تتزوج بعد ابیهم وشنہ
یقال حنت علیهم تحنو حنوا۔ وحنت النعجۃ اذا اشتهت
الفحل فهی حانی وبها حناء بالکسر وکذلک البقرة
الوحشیۃ لانها عند العرب نعجۃ۔ وتحنی علیہ ای
تعطف مثل تحنن۔ انحنی الشیء ای انعطف۔ حمام
حماہی وادی تحنیۃ یکے۔

حوا۔ حویۃ۔ گلیم گرداگرد کوہان شتر مثل سویۃ
وهو بالفارسیۃ جوپۃ شتر یقال حویۃ لا تکون الا
للجمال والسویۃ تکون لها ولغیرها وچوب رودہ
حوایاج وحاویاء البطن وحاویۃ البطن ایضا
حاوی ج۔ حواء بالکسر خانہ ہای مردم نزدیک بہم از
خرگاہ وجز آن احویۃ ج۔ حوة نام موضعی وسمرة اشقرة
(ع ک اف ۳) احوی نعت حواء مونث منہ ومادر
آدمیان حوة ایضا سرخی سیاہ رنگ احوی ازینجہ

یقال احووی الفرس یحووی احوواء وکذلک تقول منہ
احواوی یحواوی۔ ویقال حوی الفرس یحوی
حوة۔ حوی گرد کردن (ع ض اک ۲) احتواء وکذلک
واحتوی علیہ ای اشتمل علیہ یعنی فراز آمد بروی
وتحوی علیہ ای تجمع واستدار یعنی حلقہ شد یقال
منہ تحوت الحیۃ۔ وبعیر احوی اذا خالط خضرتہ سواد
او صفرة وتصغیر احوی احیو کما یقال اسیود وخالفوا
فی لغۃ من ادغم قال عیسی بن عمر احی فصرف
وقال سیبویہ هو خطاء ولو جاز هذا لصرف
اصم لانہ اخف من احوی ولقالوا اصیم فصرفوا۔
وقال ابو عمرو احی کما قالوا احیو قال سیبویہ
ولو جاز هذا لقلت فی عطاء عطی وقال یونس احی
قال سیبویہ هذا هو القیاس والصواب وتقول
فی تصغیر یحیی یحیی لان کل اسم اجتمع فیہ ثلث یاءات
اولاهن یاء التصغیر فانک تحذف منهن واحدة وان لم تکن
اولاهن یاء التصغیر اثبتهن ثلثهن تقول فی تصغیر حیۃ
حییۃ وفی تصغیر ایوب اییب باربع یاءات وانما اثبت
ذلک لانها فی وسط الاسم ولو کان طرفا لحذفتهن
حواء بالضم والتشدید والمد گیاہی حواءة یکے۔

حیو۔ حیوة۔ زندگانی زیستن ضد موت (ع
ک اف ۳) حی زندہ۔ وقبیلہ احیاء ج محیا مفعل
من الحیوة تقول محیای ومماتی محایاج۔ احیاء
زندہ کردن یقال احیاہ اللہ فحیی وحیی بالادغام
والاظهار والادغام اکثر لان الحرکۃ لازمۃ واذا لم تکن
الحرکۃ لازمۃ لم تدغم کقولہ تعالی الیس ذلک بقادر

علی ان یحیی الموتی ویقرأ یحیی من حی عن بینة
وتقول فی الجمع حیوا کما تقول خشوا قال سیبویہ
ذہبت الیاء لالتقاء الساکنین لان الواو ساکنة
والیاء ساکنة کما ذہبت فی ضربوا الی الضم و
لم تحرک الیاء بالضم لثقلہ علیہا فحذفت الیاء وضمت الیاء
الباقیة لاجل الواو وقیل حیوا بالتشدید ایضا ترکہ
علی ما کانت علیہ للادغام ـ حیا القوم اقامت
حالی مواشیہم ـ واذا اردت انفسہم قلت حیوا ـ
واحیت الناقة اذا حیی ولدہا فہی محی ومحییة لایکاد
یموت لہا ولد ـ واحیی القوم ای صاروا فی الحیا
وہو الخصب والمطر حیا بالقصر باران ـ وقرئ
سال وسال وتثنیتہ حیان تبیین الیاء لان الحرکة
غیر لازمة ـ ویقال احییت الارض فاحییتہا ای
وجدتہا خصبة ـ والحیاء بالمد شرم ـ وشرم داشتن
(صح ک ات م) وفرج ورحم ناقہ الجمع احییة ج ـ استحیاء
شرم داشتن یقال استحییتہ واستحییت منہ کلاہما
واستحیت بیاء واحدة ایضا واصلہ استحییت فاعلوا
الیاء الاولی والقوا حرکتہا علی الحاء قال سیبویہ
حذفت الیاء لالتقاء الساکنین لان الیاء الاولی
تقلب الفا لتحرکہا وقال انما فعلوا ذلک لکثرتہ فی کلامہم
وقال المازنی لم تحذف لالتقاء الساکنین لانہا
لو حذفت لذلک لردوہا اذا قالوا ہو یستحیی ولقالوا
یستحیی کما قالوا یستبیع ـ قال الاخفش استحی یستحیی
بیاء واحدة لغة تمیم وبیائین لغة اہل الحجاز وہو
الاصل لان ما کان لامہ معتلا لم یعلوا عینہ الا تری انہم

قالوا حییت وحویت ویقولون قلت وبعت
فیعلون العین لما لم تعل اللام وزندہ گذاشتن
قولہ تعالی ویستحیون نساءکم حذفت الیاء الاولی
استثقالا وقولہ تعالی ان اللہ لا یستحیی ای لا یترک
حیة مار ویکون للذکر والانثی ودخلت الہاء لانہ
واحد من جنس مثل بطة ودجاجة علی انہ روی
عن العرب رأیت حیا علی حیة ای ذکرا علی انثی
وہو حیة ذکر حوی منسوب الیہ ـ حیوت مار نر
حاوی مارگیر ارض محیاة ومحواة زمین مارناک
حیوان جانور بالفتح ـ حیوة بسکون الیاء
نام مردے ـ تحیة درود ـ تحیة ملک ـ التحیات للہ
قال یعقوب ای الملک للہ ـ وحیاک اللہ ای
ملکک ـ یقال امرأة محییة تبیین لان الیاء غیر لازم
ورجل محی ـ وکل اسم اجتمع فیہ ثلث یاءات ینظر
فان کان غیر مبنی علی فعل حذفت منہ اللام
نحو تصغیر عطاء عطی وفی احوی احی وان کان
مبنیا علی فعل ثبتت نحو قولک محی من حیی یحیی
وقولہم حی علی الصلوة ای ہلم واقبل وقد ذکرنا
ہا فی باب اللام ـ

حطو سخت جنبانیدن چیزے (صح ف اض ج)
حطاء پشتہای بزرگ والحطواء من الغنم گوسفند
سرخ والحطوطی النفخ ـ
حظی گیسی نام شخصے حظی کعلی پیش حظاة کبی
وکالحی الحظا کالخطوا حظاج ـ احاظاء جمع الجمع
حکوت الحدیث احکوہ حکیتہ ـ

خزقو- بجہ دعل مردیستاک خزقوۃ مثلہ-

فصل الخاء

خبا- خابیۃ- خم وہو مہموز لانہ من خبأت ولکنہم ترکوا ہمزہا- خباء بالکسر والمد خرگاہ وخیمہ ایضا اخبیۃ ج- وہو یکون من وبر او صوف ولا یکون من شعر وہو علی عمودین او ثلثۃ وما فوق ذلک فہو بیت- وتخبیتا الخباء ای نصبتہ ودخلتہ واخبیت الخباء وتخبیتہ اذا عملتہ وخبیتہ ایضا- خبو فرو مردن آتش (ع ف ض) اخباء اسکنتہ

خثی- خثی- بالکسر سرگین گاو اخثاء ج خثی بالفتح مصدر منہ (ع ف ک ۳)-

خجو- خجوجی- مرد دراز پاے وہو فعوعل والانثی خجوجات-

خدی- خدت الناقۃ تخدی ای اسرعت مثل ذ دت وخوت کا یعنی-

خذو- خذو سست شدن (ع ف ض) وخذی بالکسر لغۃ فیہ یقال اذن خذواء بینۃ الخذاء- ویقال للاتان خذواء ای مسترخیۃ الاذن ہی خذواء ای لینۃ وہی بقلۃ- واستخذیت اذا خضعت وہمز ایضا ویقال استخذأت-

خرو- خرء- سرگین افگندن مرغ والاسم الخرء وبا خراء- خزو- خزو سیاست (ع ف ض) اذا الکستہ خازالی خزیتہ اخزیہ وکبہت آن اخزیہ- خزی بالکسر خواری ورسوائی ودر بلا افتادن (ع ک ۲) واخزاہ اللہ تعالیٰ منہ خزایۃ بالفتح شرم داشتن (ع ک ۲) فہو خزیان وہم خزایا وہی خزیٰی- خزاء بالمد گیا ہے-

خسو یقال خسا او زکا- اسے فرد او زوج یعنی طاق وجفت-

خشا- خشیۃ- ترسیدن (ع ک ف ۱) فہو خشیان وہی خشیا- وخاشانی فخشیتہ اخشیہ ای کنت اشد خشیۃ منہ- وہذا المکان اخشی ای اہیب واشد خوفا وقولہ تعالیٰ فخشینا ان یرہقہما طغیانا وکفرا قال الاخفش کرہنا- تخشیۃ ترسانیدن ویقال خشی ذوائبہ بالجبال یعنی الذئب خشی علی قلیل خشک- خشو خرمای تباہ ریزہ وخشت النخلۃ تخشو اذا اخشفت ای خرمای ریزہ تباہ بار آورد-

خصی- خصیۃ- بالضم خایہ خصی ج وبالکسر لغۃ وقال ابو عبیدۃ لم اسمعہا بالکسر ویقال خصیاہ ولا یقال - قال ابو عمرو والخصیتان البیضتان والخصیتان الجلدتان اللتان فیہما البیضتان خصیان بلا تاء کذلک الیۃ والیان- خصاء بالکسر والمد خایہ کشیدن (ع ف ض) اسپ را خصی فعیل منہ خصیان ج خصیۃ بالکسر کذلک- خصی بوض خصیہ دار شدہ-

خطو- خطوۃ- بالضم گام خطوات بالسکون والتحریک جمع القلۃ وخطی جمع الکثرۃ منہ- خطوۃ بالفتح گام وگام زدن (ع ف ض ۲) خطوات بالتحریک خطاء بالکسر والمد- وفی الدعاء یقال خطی عنہ السوء ای دفع وینبذ- وخطوط و خطیا تختطی-

[illegible]

واخطیته ای حملته علی ان یخطو ۔ وتخطیته وتخطیت رقاب الناس ای تجاوزته ۔

خظو ۔ خظا لحمه یخظو خظوا ۔ ای اکتنز ۔ ویقال لحمه خظا بظا ای مکتنز ۔ خظوان بالتحریک آگنده گوشت ورجل خظیان بکسرتین فاحش ۔ خنظی به اذا ندد به واسمعه المکروه ۔

خفا ۔ خفیت الشیٔ خفیا ۔ پنهان کردم و آشکارا کردم وهو من الاضداد (ع ف ا ک ۲) خفی بیرون آوردن باران موش را از سوراخ (ع ف ا ک ۲) یقال خفی المطر الفار من انفاقهن ای خرجهن ۔ اخفاء پوشیدن و نهان داشتن خافی نعت وهی خافیة ما یخفی فی البدن من الجن ۔ ویقال خفیته ای لحم وحش ۔ واسود خفیة کلو لهم اسود خافیه وهما اسدتان ۔ خفاء بالفتح والمد پوشیدگی اثر ۔ ونهان شدن (ع ک ا ت ۲) شیٔ خفی ای نهانست و تجمع علی خفایا ۔ ویقال ایضا بجیح اخفاه اذا وضح الامر ۔ خفیته بالهاء ابن السکیت وکل رکیة کانت ثم ترکت حتی اندفنت ثم احتفروها ونقلوها فهی خفیة ۔ ویقال اذا حسن من امرأة خفیا ۔ سائرها یعنی صوتها واثر وطیها فی الارض ۔ خوافی پرهاست بال مرغ نزدیک بغل و آن ده پر باشد وشاخهاست کوک وینبت هی فی لغة اهل الحجاز العواهن ۔ ویقال استخفیت منه ای توارت واکله اختفیت ۔ خفیر خفیف درخشیدن برق دراز (ع ف ا ضر ۲) خفی کذلک (ع ف ا ک ۲) فاذا بلغ بیلا ثم سکن ولیس له اعتراض فهو الوبیض فان شق الغیم واستطال فی الجوالی وسط السماء من غیران یأخذ یمینا وشمالا فهو العقیقة ۔ واختفیت الشیٔ ای استخرجته مختفی نعت منه ۔ وکفن آن نبح آختیه پوشیدگی که بپوشانک و آب جامه پوشد خفار بالکسر والمدتکی قوله تعالی ان الساعة آتیة اکاد اخفیها بالضم والفتح ومعنی الضم ازیل عنها خفاءها ای غطاءها وهو کقولهم اشکیته ای ازلته عما یشکوه ۔

خلا ۔ خلو ۔ تهی شدن (ع ف ا ضر ۲) خلوة خلاء بالفتح تنهائی ساختن ۔ وفسوس وداشتن جهانها با لبا نگردا آمدن و خلوت بکسی هملته بالی قال الله تعالی واذا خلوا الی شیاطینهم ویقال الی بمعنی مع کما قال عزوجل من انصاری الی الله قوله تعالی وان من امة الا خلا فیها نذیر ای مضی وارسل ۔ ویقال انا منک خلاء ای براء ولا یثنی ولا یجمع لانه مصدر ۔ وانا منک خلی علی فعیل ای برئ وتثنیة وتجمع وانشد ۔ وفی المثل خلاء که احتی لحیاتک ۔ خلاء بالفتح والمد ایضا آبدست جای ۔ وجای ۔ خلاف قبایه منشور ساکرده ۔ وناقة که بجهه دیگر ۔ هراه وشیر ۔ وکنایه از طلاق یقال انت خلیة وکشتی بزرگ ۔ وخلانه زنبور که دروی عسل نهد ویقال انا خلو من کذا ای خالی ۔ خلا بالفتح والقصر جزوی کلمه یستثنی بها وینصب الا بعد علی انه فعل کما تقول جاؤنی خلا زیدا وینصبونها الفاعل کا کانه قلت خلا من جاء فی من زید وتجر

ابعدها بالحرفیة تقول جاؤنی القوم خلا زید و یسپ عند البعض حرف جر بمنزلة حاشا و عند بعضهم مصدر مضاف واما ما خلا فلا یکون فیما بعدها الا النصب لان خلا لا تکون بعد ما الا صلة لما وهی مع ما مصدر کانک قلت جاؤنی خلو زید ای خالین من زید - ویقال افعل کذا وخلاک ذم ای اعذرت وسقط عنک الذم - خلاوة بالفتح پس پشتی خلی بیغم خلاة بجی - خالی مرد بیزن قردن خالیة قرنهای گذشته خلی بالقصر گیاه تر خلاة یکی وجاء فی المثل عبد وخلی فی یدیه ای انه مع عبودیته غنی - قال یعقوب یقال خلیت الخلی واختلیته درودم گیاه را فانخلی پس دروده شد (صح ف ض ک م) مخلی بالکسر داس علف درو مخلاة بالفتح توبره و علفدان خلیت دابتی اخلیها ای جززت لها الخلی - ولسیف یختلی ای یقطع بختاون و خالون گیا درودگان اخلاء بسیار علف شدن زمین یقال اخلت الارض ای کثر خلاها و خالی شدن یقال خلا لک الشیء واخلی بمعنی و خالی کردن - وخالی یافتن - و خلوت کردن متعدد ولازم و تهی شدن شکم از طعام استخلاء خلوت جستن و خالیت الرجل تارکته وتخلیت الامر وخلیت عنه سپیاده را کردم فهو مخلی -

خنا - خنی سخن بیهوده گفتن (صح ک اف م) کلام خنی و کلمة خنیة - و اخنی علیه فی منطقه اذا افحش واخنی علیه الدهر ای اتی علیه واهلکه - و اخنیت علیه ای افسدت -

خوا - خوی - بی باران شدن (صح ف ک م) یقال خوت النجوم تخوی خیا اذا اخلفت و ذلک اذا سقطت ولم تمطر فی نوئها واخوت مثله - خواء بالفتح والمد خشک ماندن - و خالی شدن - و میتاد (صح ف ک م وک اف م) ومنه قوله تعالی فتلک بیوتهم خاویة ای خالیة - ویقال ساقطة کما قال الله تعالی فهی خاویة علی عروشها ای ساقطة علی سقوفها - خوی تهی شدن شکم حامله بیاد و خویة نوعی از طعام تخویة ساختن این طعام - و از زمین دور ماندن شکم شتر چون خسپد و مرد چون نماز سجده کند و مرغ چون پرها فرو ہلد - و میل کردن ستاره بفرو شدن و غروب نمودن خوی زمین نرم

خشا - اندوه یا ترس یا بیماری نگو نساکردیس فروتنی نمود (صح ف اض م) اختشی مثله خشا الثوب پیرهن جامه را برتافت فتخونت منه خشا خاء یعنی بهمان را از کار باز داشت واختی اسب باع شاعه کسر الثوبا ثوبا منه فاختنی ناقص -

خاتیة - عقاب اختتی از خوردن پادشاه یا جزان زکش نزد گشت -

خثو - پایین شکم فرو هشته یقال امراة خثواء و لا یقال ذلک للرجل -

خرو قة الفاس - بالضم سوراخ تیر خرات ج خرا بالفتح نام دو ستاره خراة یکی -

خضا - ریزه ریزه شدن چیز (صح ف ض م) -

اختفاء - زن فراخ کس را جماع کردن -

خما اللبن خموا - ای اشتد (مع ف ض ۲)

فصل الدال

دأی - دوای - داشتران جای که چون پچه بسیار بوی رسد بیش کند و سه قیل للغراب ابن دایه و زیفتن (من بنصها) یقال دأیت للشیء اذا ختلته و داوت لفریه - و یقال الذئب یداءی للغزال لیأکله ای یختله مثل یأدو - ابن دایه زاغ دأیات بالتحریک - مع دأی و دأی مثل فسان و فیس -

دبی - دبی - بالفتح والقصر الجراد قبل ان یطیر یعنی ملخ پیاده و دبا ملخ آن زمین که ملخ زد و ارض مدبیة و دباة زمین ملخ ناک و ادبی الرمث اذا اشب مانجیج من ورقه الدبی یعنی برگ سبز گیاه چندان شود که ملخ مانند گردد و دبار بالضم والتشدید و المد کدو و دباة یکی و یقال جاء بالدبی دبی اذا جاء بمال کالدبی فی الکثرة یعنی چون ملخ -

دجا - دجی - بالضم تاریکی و دجیة شستین تاریک شدن (مع ف اض ۲) لیلة داجیة شست شب - و دجا اللیل و ادجی و تدجی بمعنی - و داجی تاریکها کانه جمع دجیة قال الاصمعی دجا اللیل اذا البس کل شیء و لیس هو من الظلمة و منه دجا الاسلام ای قوی و البس کل شیء - دجیة بالضم کارة صیاد و دجا یکی و دجی ق - و یقال انه نقی الدجی من کان نیم اطهر الطفش والمداجاة مدارا کردن

و داجیته و داریته کالک ساترته العداوة - والمداجاة ایضاً المشی بین الشدة والرخاء -

دحا - دحو گستردن (مع ف اض ۲) قوله تعالی والارض بعد ذلک دحاها ای بسطها - و دحا المطر الحصی عن وجه الارض - و یقال للاعب بالجوز ابعد المرمی و ادحی ای ارم الجوز و دست و پا انداختن اسپ (مع ف اض ۲) و دحیة بالکسر نام مردی و هو الذی کان یاتی جبرئیل علیه السلام علی صورته و کان من اهل الناس - و دحیة و دحوة بالفتح فیهما نام دولتیهما دحیة بن بکر بن هوازن - و ادحی النعام جای بیضه نهادن وسطه ادحی النعامة جای بچه بیرون آوردن و هو افعول -

دد و - دد - بازی یقال هذا دد مثل عصا ودد مثل دم و ددن مثل حزن و قد ذکر فی النون

دری - دری - بالفتح و دریة بالفتح و الکسر و درایة بالکسر دانستن (مع ف اک ۲) دریته و دریت به ای علمت به و لا ادری ای لا اعلم و یقال ... [illegible] الیاء لکثرة استعمالهم و قالوا لا ادر کما قالوا لم ابل و لم یک - و ادراه کاغاه بیابان دانیدن و قری و لا ادراکم به بفتح الزاء - مداراة بایکدیگر نرمی کردن مهر و لا - و دریة علی فعیلة بالهمزة و بغیر الهمزة ... [illegible] و داریته کما کنه سری - مداراة ... [illegible] بایکدیگر ... [illegible]

... [illegible] و قوم

... [illegible] بالهمزة والمداراة -

وتدراه وادراه یعنی ای ختله۔

دسی۔ تدسیۃ پوشانیدن ودسّاها اسے اخفاها وهو فی الاصل دسّسها فابدل من احدی السینین یاء

دعو۔ دعوۃ۔ بالفتح بطعام خواندن (ع ف ا ض) یقال کنا فی دعوۃ فلان ومدعاۃ فلان۔ وبالکسر بپسری خواندن ودعوی نسب کردن یقال فلان دعیّ بین الدعوۃ والدعوی هذا کلام اکثر العرب وبعضهم یفتحون الدال فی النسب ویکسرونها فی الطعام۔ دعیّ پسر خوانده قوله تعالیٰ وما جعل ادعیاءکم ابناءکم۔ دعوی بالفتح ادعاء دعوی کردن بیکسے نسب ونام خویش گفتن در حرب پیش خصم وتداعت الحیطان للخراب ای تهادمت۔ ادعیۃ بالضم والتشدید چیستان مداعاۃ چیستان گفتن دعاء بالضم والمد ادعیۃ ج۔ وخواندن دعوته واستدعیته یعنی۔ ودعوت الله له بالخیر وعلیه بالشر۔ واصله دعاوٌ لانه من دعوت الا ان الواو لما جاءت بعد الالف همزت ویقال للمرأۃ انت تدعین وانت تدعوین علی الاصل وانت تدعین باشمام العین الضمۃ وللجماعۃ انتن تدعون کما للرجال الا ان هذا تفعلن کما تقول تنصرن بلا اعلال وذاک تفعلون کما تقول تنصرون بالاعلال۔ داعیۃ اللبن ما یترک فی الضرع لیدعو ما بعده۔ وفی الحدیث دع داعی اللبن۔ ودواعی الدهر صروفه۔ ویقال ما بالدار دعویٌّ بالضم ای احد ولا یستعمل الا مع الجحد۔ ویقال فی بعض الادعیۃ

دعونا لا تزعجنا اسے لا تجبنا کما تقول لو بعثونا لا نبعثنا۔

دغا۔ دغوۃ۔ دغیۃ۔ خوے بد یقال فلان ذو دغوات ودغیات ای اخلاق ردیۃ۔ دُغۃ لقب زنے گول یقال احمق من دغۃ واصلها دغوا ودغی والهاء عوض۔

دفو۔ دفو۔ خسته را کشتن (ع ف اض ا) دفوت الجریح ودافیته وادفیته وفی الحدیث انه علیه السلام اتی باسیر فقال لقوم منهم اذهبوا به فادفوه یرید الدفا من البرد یعنی گرم کردن فذهبوا به فقتلوه فوداه رسول الله علیه السلام یعنی دیت داد او را رسول صلعم۔ دفا بالقصر خمیدن (ع ک اف ۲) ادفی گوژ دعل ادفی هو الذی طال قرنه جدا وذهب قبل اذنیه یعنی دراز شده شاخهاے وے وسوی گوشها خمیده وعنز دفواء۔ وطائر ادفی طویل الجناح۔ دفواء عقاب سمی لعوج منقارها ودرخت بزرگ تدافی دریافتن۔ وکشاده رفتن شتر دفواء شتر نیکو دراز گردن۔

دقا۔ دقی الفصیل۔ بالکسر یدقی دقی اذا اکثر من شرب اللبن حتی یبشم یعنی چندان خورد که ناگوار کروش فهو دقٍ ودقیۃ مونث قیل دقوان ودقوی۔

دلو۔ دلوم۔ دلاۃ مثله دلا بالفتح دلاء بالکسر ج دُلیّ کذلک ادل جمع قلۃ منه قلبت الواو یاء لوقوعها طرفا بعد ضمۃ ویکے از بروج۔ ودالغ شتر سختی

یقال جاء بالدلو ای بالداهیة - والیة دولاب دلو برکشیدن دلو از چاه (ع ف اص ۲) یقال دلوت الدلو وبچاه فرو کردن آنرا ادلاء شاه - ونرم راندن ستور را - ونرمی کردن باکسی یقال منه دلوته ودالیته ای داریته - وشفیع گرفتن کسی را یقال دلوت بفلان الیک ای استشفعته الیک -

ادلوی ای اسرع وہر فعو عل - یقال دلاه بغرور ای اوقعه قوله تعالی فدلّیهما بغرور - وتدلی من الشجرة تعلق - وقوله تعالی ثم دنا فتدلی اسے تدلل کقوله تعالی ثم ذهب الی اهله یتمطی اسے یتمطط -

وادلی بحجته اسے احتج بها - وهو یدلی برحمه اسے یمت بها - وادلی بماله الی الحاکم دفعه الیه ومنه قوله تعالی وتدلوا بها الی الحکام یعنی الرشوة -

دما - دم - خون والدمة اخص من الدم کما قالوا بیاض وبیاضة واصله دمو بالتحریک وانما قالوا دمی یدمی للکسرة التی قبل الیاء کما قالوا رضی یرضی وهو من الرضوان وقال سیبویه اصله دمی بسکون المیم لانه یجمع علی دماء ودمی مثل ظباء وظبی ولو کان مثل قفا وعصا لما جمع علی ذلک وقال المبرد اصله فعل بالتحریک وان جاء جمعه مخالفا لنظائره والذاهب منه الیاء ودل علیها قولهم فی التثنیة دمیان الا ترے ان الشاعر لما اضطر اخرجه علی اصله فقال (شعر) فلسنا علی الاعقاب تدمی کلومنا ولکن علی اقدامنا یقطر الدما فاخرجه علی الاصل وتصغیره دمی

والنسبة الیه دمی ودموی والمصدر منه ایضا دمی (ع ک اف ۲) دمی کذلک یقال دمی الشیء فهو دم علی فعل فمصدره متحرک بالاتفاق وانما اختلفوا فی الاسم - دمیة بالضم بت وصورت دمی ج - سا تید ما نام کوہے یقال کانها اسمان جعلا واحدا - تادمی تیری که بروی خون خشک شده باشد - واسپ نیک سرخ وهر چه بغایت سرخ باشد مستدمی آنکه برفق ومدارا از حریم حق خود گیرد - وخون آرنده از بینی خود ادما وتدمیة خون آوردن - وخون آلوده کردن دامیة شجه که خون پیدا آید ازوے ونرد ودم الاخوین نوعے از ادویه -

دنو - دنو - نزدیک آمدن صلته من (ع ف ا ض ۲) ادنا ومتعد منه - دنیا این جهان نزدیک ومونث ادنی از دنو بمعنی اقرب ونزدیک تر دنی ج مثل کبری وکبر - دنیاوی ودنیوی دنیی منسوب بوی ادنت الناقة نزدیک شد نتاج و دوانیت بین الامرین ای قاربت - وبینهما دناوة ای قرابة - دنی نزدیک بالهمز وبالهمز ناکس و فرومایه ولقیته ادنی دنی وادنی دنی ای اول شیء - وید نی فلان فی الامور ای یتتبع خسیسها واصاغرها - وفی الحدیث اذا اکلتم فدنوا ای کلوا مما یلیکم - مدنی مرد ضعیف وتدنی اسے دنا قلیلا قلیلا وتدانوا ای دنا بعضهم من بعض - دنا موضعی آدینان دو موضع بیقال هو ابن عمی دنیا بالکسر والضم

اذا ضممت لم يجز الاجراء وفي الكسر جاز الاجراء
والسكون - واذا ضممت الميم الى معرفة لم يجز الا الضم
في نحو دني كقولك هو ابن عمي دنيا ودنية لان دنيا
نكرة لا يكون نعتا لمعرفة -

دوا - دواء - بالمد دارو - ودوار دوي فربهي
ولاغري وباريكي اسپ وآن شير است كه پيش از
اسپ راكه مي خورد وباريك مي شود ونه لاغر [illegible]
ج - وبالكسر لغة فيه يعني دواء ويقال بالكسر
مصدر مثل مداواة ودواء - رجل دو وامرأة
دوية اي فاسد الجوف من داء ورجل وامرأة
دوى يستوي فيه المذكر والمؤنث - ورجل دوى
بالفتح اي احمق - ويقال تركت فلانا دويا اي
مارئي به چيزي - ارض دوية دواناك دوي
بالقصر بيماري (صح ك ا ف ۳) ودوي اي مرض
ودوي صدره اي ضغن - داء دواء اي المرض
دواوا اي عالجه - ويقال هو يدوي ويداوي
اي يمرض ويعالج - وتداوي به اي تعالج به
ودوى الشيء اي عمي [illegible] غم [illegible]
وفعل - دواية بالضم والكسر سر شير وچغراته [illegible]
تدوية سر بستن چغراته وشير را دوا خوردن [illegible]
ودوي الريح وشتر وآواز باد وكذلك - ودوي النحل
ودوي النحل اذا كان له صوت ودوي - مدوى
سر شير خورنده - وابر با رعد ودوي الكلب [illegible]
اذا دار صوته كدوم البرق في السماء اذا دار
[illegible] ويقال التدويم في الهواء [illegible]

في الارض وقيل هما لغتان بمعنى ومنه اشتقت
دواة [illegible] وذلك لا يكون الا في الارض -
دواة بالفتح معروف - ودوي ج مثل نواة ونوى ودوي
على فعول [illegible] - دويات بان دوي دوية [illegible]
لانها مفازة مثلما نسبت اليها وهو كقولهم قصر
وقصري ودهر ودهري ودار وداري وسيا قالوا واذا
قلبوا الواو الاولى الساكنة الفا لانفتاح ما قبلها
ولا يقاس عليه - وتوابعنا [illegible] ويقال بها
دوي اسم [illegible] -

ذهي - دواهي [illegible] كار سخت ودشوار - [illegible]
ج - ويقال [illegible] اي [illegible] وهو اداهية [illegible]
[illegible] بالكسر [illegible] زيركي وكار داني رجل
داه [illegible] - والداهي بالمد والهمزة منقلبة
من الياء - [illegible] - ويقال [illegible]
[illegible] (صح [illegible]) -

دجا - [illegible] شب تار -
[illegible] كشتا را [illegible] -
[illegible] (صح ف ا ض ۲)
[illegible] پنهان شدن (صح [illegible]) -
[illegible] فلان [illegible]
[illegible] عن حديثنا يعني بر داشت آنرا
[illegible] شتر [illegible] -
[illegible] نيك [illegible] (صح [illegible] ا ض ۲) -
[illegible] (صح ك ا ف ۲) [illegible] اي [illegible]
[illegible] چاره كردم [illegible]

دهوار و دهویه - بالضم ازبسکه سخت و یوم دهو بالفتح من ایام‌ العجم -

دی دی - آوازی ست که ازان حدی برآورده اند والاصل انه ما کان للناس حداء فضرب اعرابی غلامه وعض اصابعه فمشی وهو یقول دی دی اراد یا یدی فسار ت الابل علی صوته فقال له الزمه وخلع علیه -

فصل الذال

ذاو - ذأو - راندن سخت (ع م لفتحها ومن افز ۲) و پژمرده شدن تره -

ذبی - ذبیان - بالضم والکسر پدر قبیله -

ذرا - ذرا - پناه و پوشش و یقال انا فی ذراک فی کنفک وستر کو و آنچه برباد شود - وسرشک ریخته از چشم ذری بالضم بالای هر چیز - و بالای کوهان وکوه ذروة بالضم والکسر یکی ذری بر آمده بر بالای کوه و کوهان - وذران از بهتران قبیله خواستن و یقال ذرا الشیٔ ای سقط - وذروه ای طیرته واذهبته - ذاریات بادها که زود شتاب رفتن (ع ف اض ۲) یقال مر فلان یذرو ذروا ای مر مرا سریعا - وذرو من القول است طرف منه ولم یکامل و برداشتن باد کاه را و خاک را - و برباد کردن خرمن را ذری مثله (ع ف کا) یقال ذرت الریح التراب وغیره تذروه وتذریه ذروا وذریا ای سفته ومنه قولهم اذری الناس الحنطة اذراء و اندا ختن تخم و زمین - و اشک ریختن چشم

و یقال طعنه فاذراه عن ظهره ای القاه - استذرا و گشتن خواه شدن میش ... و بمعانیه درخت شدن - و پناه گرفتن بچیزی ... تذریه برباد کردن خرمن و ستودن ... خود را و برداشتن خود را - و برباد کردن خاک کوهان را بطلب ... و فریب کردن گوسپند را و ماننده آن ... و ماندن پاره از پشم ... گوسپند جهت نشان ... بالکسر یکی ذرة بالضم والتخفیف ازذن واصله ذرو او ذری والهاء عوض - ذروان دیگرانه شتر بن لا واحد ... کالتبل و سرای کلان آنجا که زده که بروی نشیند و جاء فلان ... اذا جاء باغیا ... -

ذکو - ذکاء - بالمد تیزی خاطر یقال ... فهو ذکی (ع م ک اف ۳) و قمر ... بلغت الذکاء ... ذکاء بالضم ... آفتاب معرفة لا ید خلها الالف واللام ... ذکاء ... ابن ذکاء صبح ... و برافروختن و تیز کردن آتش و ... مردم ... اسپان ... سال ... فی المثل جری المذکیات غلاء ... تیز شدن آتش (ع ف اض ۲) اذکا ... و دیدبان ... یقال ... ذکوان قبیله ذکیة بالفتح و بالضم ... تیز شود از فروزینه -

ذلو - اذلیلاء - پنهان رفتن -

ذمی - ذَمار - بالمد باقی جان در مذبوح یقال لغة ا
اطول شیء ذماء جنبیدن مذبوح (ع ک اف ۲)
وبالعکس ایضاً لغة فیه - ذَمیان شتافتن (ع فض ا
ک ۲) وناخوش کردن بوکسی را یقال ذمتنی ریح
کذا ای آذتنی - واستذمیت ما عند فلان ای
تتبعته واخذته - ویقال خذ من فلان ما ذمی لک
ای ما ارتفع لک -

ذوی - ذُوِیّ - پژمردن (ع ف اک ۲) و
بالعکس ایضاً لغة فیه ذاوی نعت منه - واذواه الحر
اسے اذبله -

ذخا الابل - سخت راند شتر را یا دفع کرد (ع
بفتحها و ف اض ۲) ذخاء المرأة جامعها -
ذخی - بالفتح بمعرفه چشم را واخیدن (ع فا
ک ۲) ذخی شتابی کرد وختم الریح ذخیاً اصابتهم
ولیس لهم منها ستر تا خاة زمین بی درخت -
ذانخبته - زن گول خویشتن آرا -
فرس اذفی - اسپ فرو هشته گوش سست پای
ذفواء مؤنث منه -

ذہو - فخر یدن (ع ف اض ۲) -

فصل الراء

رأی - رؤیة - دیدن بچشم متعدی الی مفعول
و دانستن متعدی الی مفعولین یقال رآه اے
ابصره ورآه عالما ای علمه وتبادہ مثل راعہ کذا ک
رأی دیدن بدل - وبینائی دل ابراه وآراه ج
ورئی علی فعیل ایضا مثل ضأن وضئین -

ویقال بہ رئی من الجن ای مس ویقال رأی
فی الفقه رأیا وقد ترکوا الهمزة فی مستقبله لکثرته
فی کلامهم وربما احتاجوا الیها فهمزوه ایضا وربما جاء
ماضیه بلا همز ایضا یقال هل ریت وهل سمعت
وفی ارأیت وارأیتک اریت واریتک والامر
من الاصل ارءِ ومن الحذف رَ ویقال اریته الشیء
فرآه واصله ارأیته واراءه وهو افتعل من الرأی
والتدبیر - وارأت الشاة اذا عظم ضرعها فهو مُرْءٍ
ومُرئیة - ریاء بالکسر والمد خویشتن را به نیکی بخلق
نمودن یقال فعل ذلک ریاء وسمعة وهو مرائی
وهم مراؤن - وقوم ریاء وبینهم ریاء اے یقابل بعضهم
بعضا - تراءی الجمعان ای رای بعضهم بعضا -
وترائی ای ینظر الی وجهه فی المرأة او السیف -
وترائی له من الجن شیء - ویقال فلان یترائی
من الریاء کما تقول یتحمق ویتعقل - ویقال
بعین ما ارینک ای اعمل وکن کانی انظر الیک -
رئة بالکسر شش والهاء عوض من الیاء رئات
رئون ج - وراءیته ای اصبت رئته - تریة اندک
زردی وتیرگی که حائض بعد از غسل بیند قوله تعالی
هم احسن اثاثا ورئیا اذا قرئ بالهمز فهو من
حسن المنظر من الرؤیة وهو ما رأته العین من
حال حسنة وکسوة ظاهرة ومن لم یهمز فاما ان یکون
علی تخفیف الهمز او یکون من رویت الوانهم
وجلودهم ریا ای امتلأت وحسنت - وتقول
فی خطاب المؤنث منه انت ترین وفی جمعها

اُتشن تَرَیِنّ سوادالاان النون التی فی الواحدة علامة الرفع والتی فی الجمع للجماعة فلم تسقط بحال وتقول انت ترینی وان شئت قلت ترینّی بتشدید النون کما یقال تضربینی - سامرّا ممدودا ومقصورا شهریست بنا کرده معتصم وفیها لغات یقال وسُرّ من رأی وساء من رای - مرأة بالکسر آئینه مرائی مرایا ج - مرآة علی مفعلة بالفتح دیدار خواب وامرأة حسنة المرآة والمرأی خوب دیدار وفی المثل تُخبر عن مجهوله مرآته اسے ظاهر حاله یخبرک عما غاب عنک ای ظاهره یدل علی باطنه - تریئة آئینه پیش کسے داشتن رُؤیا بالضم نیکوئی وخوبی دیدار رؤیا علی فعلی خواب که دیده شود بلاتنوین رُؤیً بالتنوین مثل رُعیً ج - وفلان منی بمرأی ومسمع ای بحیث اراه واسمع -

ربا - رَبْو - فزونی - وفزون شدن - وبرآمدن بر بلندی - وتاسه برافتادن وربا الفرس ای اخذه الربو فی العدو ویعنی تاسه (مع ف اض ۲) رابیة بلندی وپشته رَبوة ثلاث لغات ورباوة مثله - قوله تعالی فاخذهم اخذة رابیة ای زائدة - وربوت فی بنی فلان وربیت ای نشأت فیهم - ویقال اربیت اذا اخذت اکثر مما اعطیت ومنه الربوا بالکسر والقصر وآن زیادتی گرفتن ست در وام وبیع قوله تعالی واحل الله البیع وحرّم الربوا ربوان ربیان تثنیته وقد اربی الرجل - رُبیة لغة فی الربوا ونوعی از حشرات رُبی ج - وفی الحدیث فی صلح اهل نجران لیس علیهم رُبیة ولا دم قال الفراء رُبیة بالضم والتخفیف سمع من العرب والقیاس رُبوة بالواو وکذا حُبیة من الاحتباء ومعنی الحدیث انهم اسقط عنهم کل دم کانوا یطلبون به وکل ربوا کان علیهم الا رؤس اموالهم فانهم یردونها - تربیة پروردن پرورده وتربیة بمعنی الکی غذوته هذا لکل ماینمی کالولد والزرع ونحوه - زنجبیل مربّی ومربّب ای معمول بالرّب ویقال له علی ربا ء بالفتح والمد ای طول - اُربیّة بالضم والتشدید بن ران واصله اُربوة فاستثقلوا التشدید علی الواو وهما اُربیتان - ویقال جاء فلان فی اُربیّة قومه ای فی اهل بیته وعشیرته من بنی الاعمام ونحوهم ولاتکون الاربیة من غیرهم - اربیان بکسرتین والتخفیف نوعی ازماهی -

رثو - رَثوة - گام زدن (مع ف اض ۲) و فی الحدیث فی معاذ انه یتقدم العلماء یوم القیامة برتوة ای بخطوة ویقال برمیة - وسست کردن - سخت کردن وهو من الاضداد - وفی الحدیث ان الحریرة ترتو فؤاد المریض ای تشده وتقویه وآن نوعے از آبیسه و طعام بیمارست - وکشیدن چیزے را بزمی - وبسر اشارت کردن -

رثا - رثیة - دروزانو ومفاصل رثیات ج - مرثیة مرده ستایش گفتن وگریستن مع ف ل ک ۲) یقال رثیته ورثوته ایضا - ورثی له ای

رثی له - وبالهمزة ایضاً یقال رثأت المیت ولبّأت بالحج
وحلأت السویق تحلیة وانما هو من الحلاوة
وامرأة رثّاءة فی رثّایة ونحوها مما لیس بمهموز
لان الیاء اذا وقعت بعد الالف الساکنة همزت
وکذلک القول فی سقاءة وسقایة وما اشبهها
ورثیت عنه حدیثا اذا ذکرته عنه وارتثی رثاثة مثل
اروی روایة -
رجو - رجو - رجاء بالمد امید داشتن و ترسیدن
(ق ف اض م) قوله تعالی ما لکم لا ترجون لله
وقارا ای لا تخافون عظمة الله - رجاوة کذلک
ما اتیتک الا رجاوة الخیر - وارجیت الامر اخرته
یهمز ولا - وقری قوله تعالی وآخرون مرجون
لامر الله بالهمز وبلا همز - ترجیة - ارجاء امید
داشتن رجیة امید یقال ما لی فی فلان رجیة
ای ما ارجوه - رجا بالفتح والکسر کرانه چاه وکل ناحیة
رجا ومنه ارجیت البئر - رجوان دو کرانه ویقال
رُمی به الرجوان ای طرح فی المهالک - ارجاء
کرانها قوله تعالی والملک علی ارجائها - وارجت
الناقة اذا دنا نتاجها یهمز ولا - ارجوان بضمتین
رنگی است سخت سرخ - ودرختی است که شکوفهٔ آن
سرخ میباشد معرب ارغوان ارجوانی منسوب بوی
رحا - رحی - بالقصر سنگ آسیا وهما رحیان
وهی مؤنثة ویقال ثلث ارحٍ وارحاء کثیرة
فی الجمع وکل من مد قال رحاء ورحاآن وارحیة
مثل عطاء وعطاآن واعطیة ورحیت بلند کرد

ودندان - وبزرگ قوم - وسینه شتر ونام جائی
وشتران که به انبوهی گرد برگردند والقبیلة التی
تستقل بنفسها وتستغنی عن غیرها - ورحی الحرب
حوزتها - ورحی السحاب مستدارها - ورحیت الرحی
ورحوتها اذا ادرتها - ورحیت الحیة تترحی وترحت
اذا استدارت -
رخو - رخو - بالفتح والکسر سست رخو بالکسر
وبالضم سستی رخوة بالکسر رخاء بالفتح والمد رخاوة
بالفتح سست شدن (ق ک اف ض) ویضم ایضا
فرس رخوة سهلة مسترسلة - ارخاء پرده فرو گذاشتن
یقال ارخیت الستر وغیره اذا ارسلته - وارخت
الناقة اذا استرخی صلاها - استرخاء سست شدن
وفروهشتن هر چیز یقال استرخی اللحم یعنی فروهشت
سست شد گوشت ویقال هذا ارخیته هرچه
فروانداخته شود چون پرده ومانند آن تراخی
درنگ کردن ارخاء ایضا نوعی از دویدن [illegible]
ومنه فرس مرخاء وخیل مراخ واتان مرخاء
کثیرة الارخاء - ورجل رخی البال ای واسع الحال
رخاء بالضم باد نرم قوله تعالی فسخرنا له الریح
تجری بامره رخاء ای جعلناها رخاوة -
ردی - ردی - ردیان - نوعی از دویدن اسپ
وخر وفزون شدن مال یقال منه ردیت
علی التسعین ای زدت وردیت شاه وکوفتن
وشکستن چیزی را (ق ف اک م) مرداة سنگ
سنگ انداختنی ومنه یقال للشجاع انه لمردی الحرب

وہم مرادی الحروب وکذلک المرداة - وفی المثل
کل ضب عنده مرداته وتشبه بها الناقة فی الصلابة
فیقال ناقة مرداة - رداة صخره ردی ج - مُرْدی
بالضم والتشدید بر نامه چوب کشتی بانان مرادی ج -
رَدْی ایضاً سنگ انداختن وبیک پای جستن
کودک - وافتادن درچاه وفرود افتادن ازکوه
(ع ض ک ۴) تردّی مثله - یقال ردی فی البئر
وتردّی اذا سقط فی بئر او تهوّر من جبل ورفتن
یقال ما ادری این ردی ای این ذهب - رداء
بالکسر والمد پوشش رداءان رداوان تثنیته
وکل اسم ممدود فلا یخلو اما ان تکون همزته اصلیة
فترکت فی التثنیة علی حالها وما قلبت یقال جزاءان
وخطاءان واما للتانیث فقلبت فی التثنیة
واوا لاغیر یقال صفراوان وسوداوان واما
ان تکون منقلبة من واو ویاء مثل کساء ورداء
او ملحقة مثل علباء وحرباء الملحقة بسرداح وشملال ففیها
وجهان قلبت واوا مثل التانیث ویقال کساوان
ورداوان وعلباوان وحرباوان او ترکت علی
حالها مهموزة ویقال کساءان وحرباءان ورداءان
وعلباءان مثل الاصلیة وهو اجود - تردّی
ردا در افگندن ارتدا مثله - ردیة بالکسر منه کالرکبة
والجلسة یقال منه هو حسن الردیة وردّیته تردیة -
ورادیت عن القوم مراداة اذا رامیت بالحجارة -
ورادیته فلانا ای راودته وهو مقلوب - وراداه
الیه ای بمعنی داراه - ردی بالقصر هلاکی وهلاک شدن

(ع ک ف ۲) ارداه متعدی فیه - رجل ردی ای هالک
وامرأة ردیة -
رذی - رَذِیّة - ناقة لاغر شده از رفتن - وناقه
فرومانده بر راه رذایا ج - رذی مذکر منه - ارذاء
شتر را لاغر کردن وانداختن بر راه والمرذی المنبوذ -
رزی - ارزاء - پناه گرفتن بکسی یقال ارزیت
ظهری الی فلان ای التجأت الیه -
رسو - رَسْو - رُسُوّ - بالضم والفتح مشددا ومخففا
ایستادن برجای - واستوار شدن (ع ف ا ض)
وبرجا ماندن پای در حرب وبرجای ایستادن
کشتی در بحر یقال رست اقدامهم فی الحرب ای
ثبتت وجبال راسیات - وقوله تعالی بسم الله مجریها
ومرسیها وقد مر فی فصل الجیم واصلاح کردن میان
دوکس - وسخن گفتن بچیزی از کسی رسوة نوعی
ازشبه ومهره که در رشته در کشند مرساة بالکسر لنگر
کشتی والقت السحابة مراسیها ای دامت - رواسی
من الجبال کوه های محکم واحدها راسیة - ویقال
رسا الفحل بالشول وذلک اذا قعا علیها - ویقال
تمرة نرسیانة بکسر النون نوعی از خرما -
رشو - رِشاء - بالکسر والمد رسن دلو ارشیة ج -
رُشوة بالضم والکسر پاره رُشی ج - رَشو پاره دادن
(ع ف ا ض ۱) ارتشا پاره گرفتن استرشا پاره
خواستن بحکم - وشیر جستن کره از مادر ارشاء
رشوة دادن - ورسن بدلو بستن ویقال
ترشیت الرجل نرمی کردم باکسی ودلداری کردم

وارشی الحنظل اذا امتدت اغصانه تشبیه بالارشیة
رشا ستارگان حوت و برج حوت وهی من المنازل

رضا - رضوان - بالکسر والضم خوشنودی
مرضاة کذلک و پسندیدن (ع ک ا ف ۳) رضی
بالکسر مصدر محض یقال رضیت عنه واصله رضو
ویقال رضیت الشیء وارتضیته فهو مرضی ومرضو
علی الاصل والاسم الرضاء بالمد وعن الکسائی
رضوان وحموان فی تثنیة الرضا والحمی والوجه
حمیان ورضیان وجمیع ذلک من الواو - عیشة
راضیة ای مرضیة لانه یقال رضیت معیشته علی
مالم یسم فاعله ولا یقال رضیت بالفتح ویقال رضیت به صاحبا
ورضیت علیه فی معنی رضیت عنه ایضا - ارضاء ترضیة
خشنود کردن وترضیته اذا ارضیته بعد جهد - واسترضیته
فارضانی وراضانی فلان فرضوته ارضوه بالضم
اذا غلبته فیه - رضوی کوهے بمدینه رضوی
منسوب بوے -

رطا - ارطی - درختان ریگ - ارطاة
یکی وهو افعل من وجه وفعلی من وجه لانه یقال
ادیم مارطی ای مدبوغ بورقه وادیم مرطی ایضا
ویلحق تاء التانیث فی واحدها بدل معنی ان الالف
لیست للتانیث وانما هی للالحاق او بنی الاسم
علیها وارطت الارض اذا انبتت الارطی - ارطیة
ومعنی اراط بالضم کذلک -

رعی - رعی - بالکسر علف گیاه و آرعاء - بفتح رعی
بالفتح چرانیدن - و چرانیدن - و چشم داشتن
(ع ب فتحهما) یقال منه ارعی النجوم - ورعی البعیر
الکلأ وارتعی - ورعیت الابل ارعاها رعیا - مرعی
گیاه و چراگاه و چریدن و فی المثل مرعی ولا
کالسعدان - راعی چراننده - ونگاه دارنده و
لقب مردی رعاة ورعیان ورعاء بالکسر والمد
مثل قاض وقضاة وشاب وشبان وجائع و
جیاع قوله تعالی حتی یصدر الرعاء - وفلان یرعی
علی ابیه ای یرعی غنمه - ویقال رجل ترعیة بکسر التاء
وضمها والیاء مشددة فیهما الذی یجید رعیة الابل
ترعایه بالکسر مثله - رعاوی بالضم والفتح شتران
گرد آگرد قوم چراکننده - مراعاة چشم داشتن - و
نگریستن - ونگاه داشتن حق کسے را و باهم چرا
کردن ستور - وگوش داشتن بکسے منه قوله تعالی
لا تقولوا راعنا قال الاخفش قرئ راعنا بالتنوین
علی اعمال القول فیه کانه قال لا تقولوا هجرا و
هو من الرعونة - استرعاء نگاه داشتن خواستن
وفی المثل من استرعی الذئب فقد ظلم - رعایة بالکسر
پاسبانی و پاس - رعیت دشتربانی امیر - وحرمت کسی
نگاه داشتن یقال رعیت علیه حرمته - راعی
والی رعیة عامه مردم - ویقال لیس المرعی کالراعی
رعوة بالفتح والکسر بازایستادن از بدی (ع ف ا
ن) ارعوا مثله یقال فلان حسن الرعوة و
قد ارعوی عن القبیح - رعیا بالضم والقصر ورعوی
بالفتح الاسم منه مثل بقیا وتقوی - ارعاء بخشودن
برکسی یقال ارعیت علیه اذا رحمته ویقال ملء

أرغى الله الماشية اى انبت لها ما ترعاه - وارتعى سمعى اى اصغيت اليه -

رغو - رغاء - بالضم والمد بانگ کردن شتر (ع ف اضرب) وفی المثل كفى برغائها منادیا - ترغية کفک بر آوردن شیر - منه قولهم كلام مرغّ اذا لم يفصح عن معناه - ويقال ايضا امست ابلهم ترغى وتنشيت اى لها انشافة - ورغوة - رغوة ثلث لغات کفک و سر شیر رغى ج - وكذلك رغاية اللبن ورغاوته بالضم مع الياء و بالكسر مع الواو وعلى العكس ايضا - مرغاة بالكسر کفک گیر - ارتغاء سر شیر خوردن وفى المثل يسر حسوا فى ارتغاء يضرب لمن يظهر امرا ويريد غيره - ناقة رغو على فعول اى كثيرة الرغاء اى الصوت - و ارغيته اى حملته على الرغاء - وتراغوا اى رغى كل واحد ههنا وواحد ههنا - وماله ثاغية ولا راغية اى لا شاة ولا ناقة وقد مرّ هذا - واتيته فما اثغى ولا ارغى اى لم يعط شاة ولا ناقة -

رفو - رفوت الثوب ارفوه - بالتابيين والهمزة ورفوت الرجل اى سكنته من الرعب - مرافاة سازواری رفاء بالفتح والمد کفشیر گرفتن - و بر پفسان شدن وسازواری منه بالرفاء والبنين دعاء للتزوج - ترفية این دعا گفتن -

رقا - رقى - بر آمدن بر نردبان (ع ک ا ف ٢) يقال رقيت فى السلم رقيا ورقيا ارتقاء شانه - مرقاة بالفتح پایۂ نردبان و بالكسر آلة يعمل بها ومن فتح قال هذا موضع يفعل فيه - ورقى عليه كلاما ترقية اذا رفع - وترقى فى العلم اى رقى فيه درجة درجة - رقوة ریگ توده کرد يقال ارق على ظلعك اى امش واصعد بقدر ما تطيق - رقية بالضم افسون رقى ج - تقول منه استرقيته فرقانى رقية فهو راق - ورقية نام زنی قیس الرقیات نام مردی منسوب بزنانی که بدین نام بوده اند وهو عبيد[1] الله بن قيس الرقيات - رقى بالضم وكسر الثانى موضع -

ركو - ركية - چاه ركى ركايا ج - ركوة کوزه آب خوردنی و مشک آب ركاء ركوات ج - وفى المثل صارت القوس ركوة يضرب فى الادبار وانقلاب الامور - ركاء بالكسر والمد موضع - مركو حوض بزرگ و جمع مزد کوچک - ركو بار بر افزودن بر ستور و بصلاح آوردن و استوار کردن خلل - و با روزی باشیدن يقال منه ركوت بقية يومى اى اقمت - و گناه بر کسی نهادن يقال ركوت على فلان الذنب - اركاء پناه گرفتن يقال اركيت اليه و تاخیر کردن و مهلت دادن يقال منه اركنى الى كذا و ساختن و آماده کردن لشکر - و گناه بر کسی نهادن و يقال انا مرتاب على كذا اى معول و مالى مركى الا عليك اى معول -

رمى - رمى - انداختن (ع ف اک ٢) يقال رميت الشىء من يدى فارتمى - و تیر انداختن رماية بالكسر كذلك - قال ابن السكيت يقال رميت

[1] عبید اللہ بن قیس الرقیات [illegible]

عن القوس ورمیت علیہا ولا یقال رمیت بہا۔
و فزین شدن یقال رمیت علی الخمسین وارمیت
و دشنام دادن بفاحشہ قولہ تعالی والذین یرمون
المحصنات ۔ والرمی الرمیۃ وہی السحابۃ العظیمۃ
القطر الشدیدۃ الوقع من سحائب الحمیم والخریف
والجمع ارمیۃ و اسقیۃ ۔ ویقال خرجت اترمّی
اذا خرجت ترمی فی الاغراض وفی اصول الشجر
وخرجت ارتمی اذا رمیت القنص ۔ ویقال للمرأۃ
ترمین فی الخطاب للواحدۃ والجمع سواء ۔ ورماہ
مراماۃ ورماء وارتمینا وترامینا ۔ وکانت بینہم
رمّیّا ثم صاروا الی حجیزی قال ابوعبیدۃ سمی ابلہ
لک ای نصرک وصنع لک ۔ رماء بالفتح والمد الربا
والزیادۃ وارمی فلان ای اربی قال عمر
رضی اللہ عنہ لا تشتروا الذہب بالفضۃ الا یدا
بید ہاء وہا انی اخاف علیکم الرماء ۔ ارماء واندراء
ارمیت الحجر من یدی ای القیت ۔ ویقال ساتہ
فارمی علیہ ای زاد ۔ وترامی الجرح الی الفساد ۔
ویقال طعنہ فارماہ عن فرسہ ای القاہ عن ظہرہ
کما یقال اذراہ ۔ رمیّۃ شکار تیر افگندہ ۔ یقال
بئس الرمیّۃ الارنب ۔ مرماۃ بالکسر پیکان کرد
وبا پچہ ستور وفی الحدیث لو ان احدکم دعی الی
مرماتین لاجاب وہو لا یجیب الی الصلوۃ ۔
رنو رنو پیوستہ نگریستن (ن ف ض) ارناء
تحدیثہ ۔ ایقال ارنانی حسن ما رأیت ۔ کاس رنوناۃ
علی فعلعلۃ ای دائمۃ ساکنۃ ۔ ویقال فلان

رنو فلانۃ علی فعول بالفتح ای دائم النظر علیہا
ورجل رناء کذلک ۔ رناء بالضم والمد آواز رنا
بالفتح والقصر چیزے کہ در وے نگرند و قولہم
یا ابن ترنی کنایۃ عن اللئیم
روی ۔ ارویہ ۔ بالضم والتشدید بزکوہی مادہ
و نام زنے اراوی ج ۔ واروی علی افعل کذلک
وہذا بغیر قیاس ۔ اروی ایضا نام زنے ریان
سیراب ریا مونث ولم یبدل من الیاء واو لانہا
صفۃ وانما یبدلون الیاء فی فعلی اذا کانت اسما
والیاء موضع اللام کقولک شروی من شریت وتقوی
من تقیت وان کانت صفۃ ترکوہا علی اصلہا یقال
امرأۃ خزیا وریا ولو کانت ریا اسما لکانت روا
لانک کنت تبدل الیاء واوا وموضع اللام وترک
الواو التی ہی عین فعلی علی الاصل ۔ ریا بوی خوش
ویقال ریا ریح طیبۃ من نفحۃ ریحان او غیرہ ۔ ریا
ایضا نام کوہے روبیت حاجت ۔ ودانشہ درکار
وباقی ونام رواء بالکسر والمد رسن پارہ کہ بآن
بار برشتر بندند اروبۃ ج ۔ یقال منہ رویتہ علی الرحل
ای شددتہ علی البعیر ورویت علی اہلی ولاہلی
اذا اتیتہم بالماء ۔ ویقال من این ریتکم بالفتح ای
من این ترتوون الماء ۔ ری بالفتح والکسر روی
بالکسر والتخفیف سیراب شدن ع ک ا ف ۲)
رویت وارتویت وترویت بمعنی ۔ روایۃ بالکسر
باز گفتن سخن وشعر از کسے (ع ک ا ف ۲) فہو راو
فی الماء والشعر من قوم رواۃ ۔ ورویت القوم

ارویهم ریّا اذا استقیت لهم الماء - ترویة بر روایت شعر واشتن کسی را و سیراب گردانیدن آب و اوکه در روز هشتم از ماه ذی الحجه - واندیشه کردن درکار - راویة علم روایة شتر آب کش - و توشه دان عند العامة علی الاستعارة - ماءٌ رواءٌ بالفتح والمد عذب - ویاء روی کذلک بالکسر والقصر - رواء بالضم والمد ویار و رجل راویة للشعر الهاء للمبالغة و قوم رواة من الابل بالکسر والمد - عین ریّة بالکسر بسیار آب - رَوی حرف قافیه شعر - وابر بزرگ سخت بارنده ویقال شریت شربا رویا - وارتوی الحبل ای غلظت قواه - وارتوت مفاصل الرجل اعتدلت وغلظت -

رهو - رهو - میان هر دو پاے کشاده رفتن ونرم رفتن (مع ف اض ۲) ومنه قوله تعالی واترک البحر رهوا ای ساکنا علی هیئته وزن فراخ فرج - ونوعی از مرغان ویقال هو الکرکی - رهو رهوة جای بلند وپست وهو من الاضداد وآب راه میان محله وفی الحدیث انه علیه السلام قضی ان لاشفعة فی فناء ولا طریق ولا منقبة ولا رکح ولا رهو ولا رهج - وارهیت لهم الطعام والشراب اذا ادمته لهم مثل ارهنت وهو طعام راهن وراه است وائم واره علی نفسک ای ارفق بها عیش راه است ساکن رافه - ورها البحر ای سکن - رهاء زمین فراخ ورهاء بالضم والفتح حیّی از مذحج رهاوی منسوب الیه

رزا - کعلی جد ابی الخیر محمد بن احمد امام جامع اصبهان رصاه - محکم واستوار کردن آنرا (مع ف اض ۲)

ارتمی بالمکان ورجائی پاییدو گند اشته آمرا -

فصل الزاء

زبی - زبی - بار کردن (مع ف اک ۲) از جای شاید یقال زبیته الشیء وازدبیته ای حملته - زبیة بالضم پشته زبیات - وفی المثل قد بلغ السیل الزبی ومغاکی بجهت صید شیر وغیره ویقال المنزل مزبیة آید شتاب زدگی - واشار ذلک ها علی الفعول در رفتار مختلف - و شتر گوار زبی بزرگ از اول بدیع - زجی - تزجیة - چیزی راندن کار یقال کیف تزجی الایام ای کیف تدافعها - رجل مزجی است ازجی - و تزجیت کذا اکتفیت به - انجاز راندن مزجی چیزے اندک مزجاة و منه قوله تعالی وجئنا ببضاعة مزجاة ای قلیلة - والریح تزجی السحاب والبقر تزجی ولدها ای تسوقه - زجاء بالفتح والمد بآسانی گردآمدن خراج - وروانی کار یقال فلان ازجی بهذا الامر فلان ای اشد نفاذا فیه منه ویقال عطاء قلیل یزجی خیر من کثیر لایجی - ویقال ضحک حتی زجا ای انقطع ضحکه -

زدو - زدو - گوز باختن کودک وانداختن آن در مغاک (مع ف اض ۲) مزداة بالکسر مغاک گوز انداختن واین را خانج گویند یقال ابعد المدی وازده - ویقال زدو لغة فی سدو وهو مد الید نحو الشیء -

زری - زرایة - بالکسر عتاب کردن عیب کردن (مع ف اک ۲) یقال منه زریت علیه وتزریت علیه بمعنی وقال ابو عمرو الزاری علی الانسان الذی

لایعتدّه شیئا وینکر علیه فعله - ازرا خوارمندی نمودن وتقصیر کردن یقال ازریت به اذا قصرت به - وازدریته ای حقرته -

زفی - زَفَیان - سخت وزیدن باد وزفته الریح ای تردته ونام مردے شاعر ناقة زَفَیان سریعة قوس زفیان سریعة الارسال للسهم - زفی بال بر داشتن شترمرغ - وبر داشتن سراب چیزی را دربوا

زقا - زُقُو - زَقی - بانگ کردن (ع ف اض۲ وک۲) زقاء بالمد والضم صوت وکل صائح زاق - زَقیة بالفتح ای صیحة یقال فی المثل وهو اثقل من الزواقی وهی الدیوک لانهم کانوا یسمرون فاذا صاحت الدیاک تفرقوا -

زکو - زکوة - تم تزکیة زکوة دادن از مال - و پاکیزه کردن وستودن خودرا وزکوة ازکسی گرفتن قوله تعالی وتزکیهم ای تطهرهم - زکًا بالقصر است شفع یقال خسًا او زکا یعنی طاق یا جفت زکاء بالفتح والمد کوالیدن (ع ف اض ۲) ولائق آمدن - وتنعم کردن زکو کذلک یقال هذا الامر لایزکو بفلان ای لایلیق به - ازکاء کوالانیدن غلام زکی زاکٍ والمصدر منه زکو بضمتین - وتزکّی تصدّق

زنی - زِنًا - مقصور عند اهل الحجاز ممدود عند اهل نجد با زن حرام جمع آمدن (ع ف اک ۲) زنوی نسبت از مقصور زناوی از ممدود وتزنیة بزنا منسوب کردن وزانی خواندن کسی را زنًاة بالتشدید بهدو نه باده وقولهم هو لزنیة بالفتح والکسر نقیض قولهم لرشدة - والمرأة تزانی مزاناة وزناء رسے تباغی -

زوا - زاویة - کنج وبیغوله زوایا ج - زویت الشیٔ جمعته وقبضته (ع ف اک ۲) وفی الحدیث زویت لی الارض فأریت مشارقها ومغاربها - وانزوت الجلدة انقبضت یعنی درکشید - شد زی بالکسر پوشش وهیأت واصله زوی یقال منه تزیّیته والقیاس تزویة - زوی الرجل ما بین عینیه یعنی آژنگ درافگند وزوی المال عن وارثه زیّا ای صرفه - زو[له] نام کوسے - وقضا وقدر یقال حُم زوًا ای قضی وقدّر وزیة[سه] زوانیه ذیاب بزرگ کیاب شتر گوشت پند وزای حرفی از حروف معجمه یقصر ولا یکتب الا بیاء[سه] وبعد الالف قال زید بن ثابت فی قوله تعالی ثم ننشزها هی زای فرقها یعنی اقرءه بالزای - زوناة پشت کج کرده رفتن وگام نزدیک نهادن یقال منه زونی الرجل یزونی ورانداند

زهو - زَهو - بالفتح والضم لغة الحجاز غوره خرماسے زرد وسرخ - ورنگ گرفتن غوره خرما یقال اذا ظهرت الحمرة والصفرة فی النخل ظهر فیه الزهو وزها النخل زهوا ازها دشاه وبیدار نما شده خوب یقال زها الشیٔ بعینک - وبر داشتن سراب چیزے را یقال زها السراب الشیٔ ای رفعه وهذا بالالف لاغیر وربما قالوا ازهت الریح الشجر تزهاه اذا هزته ووزیدن باد - وسبک وسهل داشتن یقال زهاه وازدهاه ورفتن ناقه بعد از ورد

له والزو والزوا ... والزوا ... - ق - سه وقضی وقدر ... فی المعروف ... الجوہری - ق - سه الزای ... بعد الالف ... الجوہری ...

یک شبانروز۔ و راندن ستعد لازم و کار باطل و دروغ۔ و جنبانیدن باد درخت را۔ و پستان کردن میش نزدیک زادن (ع ف اض ۲) و کبر و نازکردن یقال زُهی الرجل فهو مزهو مجهولا وازدهی فهو مزدهیٌ۔ وللعرب احرف لایتکلمون بهن الا علیٰ سبیل المفعول به وان کان بمعنی الفاعل مثل قولهم زُهی الرجل وعُنی بالامر ونُتجت الناقة وشباهها اذا امرت به قلت لتُزه وکذلک الامر من کل فعل لم یسم فاعله وامر الغائب لایکون الا باللام کقولک لیقم زید۔ وفیه لغة اخری زها یزهو زهوا ای تکبر ومنه قولهم ما ازهاه ولیس هذا من زُهی لانه لایتعجب من فعل مجهول۔ ابل زاهیة اذا کانت لاترعی الحمض۔ ویقال هم زهاء مائة ای قدر مائة۔

زاهی۔ تکبر کرد (ع بفتحها) ازاه بطنه اذا امتلا فلم یتحرک۔

زنجی کسمیّ عنبری من ولد قرط بن عبد مناف صحابی برک علیه النبی صلی الله علیه وسلم ومسح رأسه

زنرا۔ اسم جد جد محمد بن محمود بن ابراهیم بن نبا الفارقانی والد ابی الخیر بن زنرا المحدثین۔

زعا۔ عدل واقسط (ع ف اض ۲)۔

زغا الصبی۔ کودک گریست (ع ف اض ۲)

زاغیة خشتی که خود را بر مردان اندازد وزغی بالضم بوی جشیان زَغاوة بالضم نوعی از جشیان زَغوان بالفتح نام کوهی۔

زکی۔ بالید وافزود (ع ک اف ۲) تزکی مثله

وتشنه گردید زکیة دهی است مابین بصره وواسط۔

زلیة۔ زیلو که آن شطرنجی وگلیم وپلاس باشد زلالی ج۔

فصل السین

سماو۔ سماو۔ نیست۔ ونورد خاطر۔ وجایگاه بارت ودوری قصد وهمت وکشش بچیزی یقال منه انت ذو سأو ای بعید الهم۔ وساو بمعنی ساوه مقلوب منه۔

سبی یسبی۔ سباء۔ برده کردن (ع ف اک ۲) استباء مثله ودل بردن معشوق عاشق را وخمر از شهری بشهری بردن فاما اذا اشتریتها للشرب قلت سبأتها فبالهمز سبیئة آن خمر وبالهمز ایضا وزن برده۔ وغریب کردن ودورگردانیدن یقال سباه الله ویقال ذهبوا ایدی سبا وایادی سبا ای متفرقین وهما اسمان جعلا واحدا۔ سابیاء بالمد شیبه که با بچه بیرون آید از رحم ونتاج وگوسپند کثیر النسل سوابی ج۔ اسابیّ الدما وراه های خون اسباءة بالکسر یکی۔

سنتو ستا۔ لغة فی سدی الثوب یعنی تار واستنیت الثوب مثل اسدیته۔ واستاتت الناقة استیتاء استرخت من الضبعة۔

سجو۔ سجیة۔ خو۔ وطبیعت سجو بضمتین آرام گرفتن ودائم شدن (ع ف اض ۲) قوله تعالی واللیل اذا سجی ای ظلم وسکن ومنه البحر الساجی۔ وطرف ساج ای ساکن۔ تسجیة پوشانیدن مرده را۔

سحا سحا - شب پره سحاة یکی وهما مفتوحان
مقصوران - وسحاة کل شیء قشرته سحا ج - وسحاة
خانه و مانند آن سحاء الکتاب بالکسر والمد مهر نامه
سحاءة یکی اسحیة ج - وگیاهیست که زنبور عسل آنرا
خورد و ضبّ سلاح خورنده آن گیاه و اسحی الابل
ای کثرت عنده الاشیاء وما فی السماء سحاءة
من سحاب ای قطعة - وسحوت القرطاس وسحیته
ای قشرته (ع بفتحهما د ض ۲ و ک ۲) ثلث لغات -
وسحوت الطین عن وجه الارض وسحیته است
جرفته یعنی رندیدم وسحوت الکتاب وسحیته ای
شددته بالسحاء یعنی مهر کردم رجل اسحوان
بضمتین مرد بسیار خوار سماء سحیة باران سخت بارنده
مسحاة بیل آهنین و کلند -

سخا سخاوة - سخاء - جوانمردی (ع ف ض
و ک ف ۲) و بازماندن از چیزی یقال سخیت
نفسی عنه اذا ترکته و جوانمرد شدن (ع بضمها)
سخو فروزانیدن آتش به بیرون آوردن خاکستر
و آتش از دیگدان (ع ف ض ۲) سخی مشعله
(ع ک ف ۲) و یقال اسخ نارک ای اجعل لها
مکانا توقد علیه - سخی بالقصر لنگی شتر و شتر بچه
یقال منه سخی یسخی سخی فهو سخ مثل عم - و فلان
یتسخی ای یتکلف السخاء - مکان سخاوی جای نرم
وارض سخاویة - سخواء زمین نرم فراخ سخاوی
بفتح الواو و کسرها ج مثل صحاری -

سدا سدوا - دست دراز کردن به چیزی
یقال سدت الناقة تسدو و هو تذرعها فی المشی
و گام فراخ نهادن ستور (ع ف ض ۲) یقال
ما احسن سدو رجلیها و اتویها و نوق سواد -
و فلان یسدو سدوه و فلان ای ینحو نحوه - بسرة
سدیة و بسر سدی غوره تر شداة تری شب - و
تار جامه اسدیة ج - سدی کذلک یقال سدیت
الارض بالکسر و هی سدیة نمناک شد و اسدی النخل
ای سدی البسرة و ذلک اذا استرخت ثفاریقه
اسداء بالفتح یقال اسدیت الثوب در تنیدم -
و رسیدن یقال اسدیت الشیء فاسدیته ای
اصبته فان لم تصبه قلت اخطیته و مهمل گذاشتن
یقال ابل سدی بالضم مهمل گذاشته قوله تعالی
ایحسب الانسان ان یترک سدی و بفتح السین
ایضا - و تساداه ای علا - سادی ای سادس یعنی
ششم ابدلت من السین یاء کما قیل فی ست -

سرو سرو - سروة یکی و جای بلند تر از آنجا
و فروتر از کوه - و محلة حمیر - و جوانمردی و مردی
و هو سخاء فی مروة (ع ف ض ۲ و ک ف ۲)
سری نعت منه سراة ج - سروات جمع الجمع -
سری ایضا جوی خرد و اسریة سریان ج - سراوة
سری شدن (ع بضمها) تسری بتکلف مردی
نمودن - و سریت گرفتن کنیزک را قال یعقوب
اصله تسررت من السرور فابدلت من احدی الراءات
یاء کما یقال تقضی من تقضض سریة بالضم و التشدید
کنیزک به جهت فراش سراری ج - سریة بالفتح

وتخفیف الراء پارهٔ از لشکر سرایا ج - یقال خیر السرایا اربع مائة رجل - سروت الثوب وسریته عنی ای القیته - وسریت عنی الدرع بالواو لاغیر ویقال انسری عنه الهم انکشف وسُرّی عنه مثله - سروة بالکسر تیر خرد سِری ج - والجرادة اول ما تکون وهی دودة واصلها الهمزة - وسِروة لغة فیها - ارض مسروة ذات سروة - سراة کل شیء ظهره ووسطه والجمع سروات وفی الحدیث لیس للنساء سروات الطریق ای یمشین فی الجوانب - سراة النهار وسطه - سراء بالمد والفتح درختست که ازوی کمان سازند - استراء برگزیدن مردم وشتر دگوسپند وهی سُریّ الابل وسراة ماله - واستری الموت بنی فلان ای اختار سراتهم - ساریة ستون وابر شب سواری ج - ونام مردیست - سُری بالضم مسری بشب رفتن (ع ف اک ۲) سریت واسریت بمعنی - سُریة مسری بالضم فیهما اسم فیه وبالالف لغة اهل الحجاز وجاء القرآن بهما جمیعا ویقال اسراه واسری به قوله تعالی سبحان الذی اسری بعبده لیلا وان کان السُّری لا یکون الا باللیل ذکر للتاکید کما یقال سرت امس نهارا والبارحة لیلا - سرایة بالکسر درگذشتن از چیزی بچیزی واسرایة سُری اللیل وهو مصدر ویقل فی المصادر ان تجیء علی هذا البناء لانه من ابنیة الجمع وبعض العرب یؤنث السُّری والهدی توهما انهما جمع سُریة وهدیة - اسرائیل نام مردیست یقال هو مضاف الی ایل بمنزلة واسرائین بالنون کما یقال جبرین اسمعین.

سطو سَطو - دست در رحم ناقه کردن راعی تا آب فحل را بیرون کند - ودر نهادن اسپ گام را - وبسیار شدن آب - وسخت گرفتن وحمله کردن (ع ف اض ۲) یقال سطا به سَطوة یکبار سطوات ج - والفحل یسطو علی طروقته - ساطی آنکه بغلبه شهوت از میان شتران بیرون آید از یکی بدیگری - واسپ گام دور نهنده وفرس ساط الذی یسطو علی سائر الخیل ویقال هو الذی یرفع ذنبه فی حُضره -

سعی سَعی - دویدن وشتاب کردن وکسب دکار کردن - وخراج وباج گرفتن (ع ع بفتحهما) ساعی خراج وباج ستان وآنکه کاری برکسی افگند وکثیرا یقال ذلک فی وُلاة الصدقة سُعاة ج - مسعاة واحدة المساعی فی الکرم والجود - سعو بالکسر یک ساعت از شب یقال مضی سِعو من اللیل وسُعواء مثله - یقال ساعا فی فسیئه اسیاء اذا غابیته فیه - سعایة بالکسر غمازی وبدی کردن یقال سعی به الی الوالی اذا وشی به سعایة ایضا پارهٔ از بهای خود دادن مکاتب جهت آزادی واستسعیت العبد فی قیمته - ویقال زنی بحرة وامة وساعی فلان بامة ویکون المساعاة فی الاماء خاصة -

سفا سَفی - باد خاک را بردن (ع ف اک ۲) سفی نعت وابن سَفی بالقصر خار گیاه وخاک سفاة

رخش سخ نه و کم سوی شدن پیشانی اسپ فرس اسقی
نسبت منه بغل اسقی اشتر سپید رو و یقال
لشیء اسقی الشقة ناصیة الا للفرس و تمام سفرا و صریقة
سقو نیشاپ فیقن سفا ای اسرع فی المشی والطیران
سفی الریح افشاندن اطراف سنبله سفیان نام مردی
بفتح ویضم ویکسر سفوان بالتحریک موضعی نزدیک
بصره مسافات ساافت

سقی سقاء بالکسر والمد مشک شیر و آب سقیة
اسقیات اساقی ج وطب مشک شیر خاصة
حمی نحی مشک روغن خاصة قربة مشک آب خاصة
سقی آب دادن و سقیا لک گفتن (ع ض اکل)
یقال سقیته فلانا و استقیته آب خورانیدم و سقیا لک
گفتم و سقاه الله الغیث و اسقاه آب داد و الاسم
السقیا بالضم و یقال سقیته لشفته و اسقیته لماشیته
و ارضه و الاسم السقی بالکسر استقیة سقایة
خم و سواقی ج سقی علی فعیل ابریکه خطره
اسقیة ج علی خلاف القیاس و هر چه می نشیند
از وی و خر یا بن رجل سقاء و امراة سقاءة و
سقایة و فی المثل اسق رقاش انها سقایة یضرب
للمحسن ای احسن الیه لاحسانه مستقی کشت
آبی عذی بالکسر کشت و شتی که از باران آب خورد
مستقاة بالفتح جای آب خوردن و بالکسر آلت
آب خوردن سقی بالکسر زرد آب یقال منه سقی
بطنه و استقی ای اجتمع فیه ماء اصفر فهو مستسقی
و بعده آب یقال کم سقی ارضک اسقیة ج —

استسقاء عیب و غیبت کردن تسقیت آب دادن
شد و بالکثرة و سقاک الله گفتن استسقاء کذلک
مساقاة تیمار و تعهد کردن درخت بشرکت و خل
وی تساقی یکدیگر را خورانیدن استقاء آب
خواستن و بر کشیدن از چاه و استقیت فی القربة
و سقیت فیها بمعنی سقایة بالکسر خم و پیمانه شراب
و منه قوله تعالی جعل السقایة فی رحل اخیه و هو
الصواع الذی کان الملک یشرب منه.
سلو سلو سلی بالضم فیهما خرسندی و بی غمی
(ع ف اض ۳ و ک ا ف ۳) یقال سلوت و سلیت
عنه سلوی و سیج و عسل قال الاخفش لم اسمع
بواحدة و یحتمل ان یکون جمعه و واحده سواد
کما فی قلی و یقال هو فی سلوة من العیش ای
فی رغد سلی بالقصر پوست که بر وی شتر بچه کشیده
زاید و آنرا بپارسی بارک خوانند ناقه سلیا و آنکه
سلی در شکم وی مانده باشد و آن هناک است
تسلیة خرسندی و بی پیشانی دادن تسلی آرامیده
سیوم سالان و نعت منه و بیرون کشیدن سلی
از رحم ناقه و فی المثل وقع القوم فی سلی جمل ای
فی امر صعب وان لم یکن فی الجمل سلی و یقال
فی المثل انقطع السلی فی البطن اذا ذهبت الحیلة
کما یقال بلغ السکین العظم اسلاء بی غم کردن
انسلاء لازم منه و انسلی عنی الهم و تسلی بمعنی ای
انکشف سلوانة بالضم خرزة کانوا یقولون اذا صب
علیها ماء المطر فشربه العاشق انسلی سلوان بالضم

تام آن آب - وبی غمی و دارو که آنرا مفرح خوانند -
سما - سماو - آسمان یذکر و یؤنث اسمیه سماوات
ج - وسقف وسایه بان - و باران یقال مازلنا
نطأ السماء حتی اتیناکم اسمیه سمی علی فعول ج -
وپشت اسپ سمو - بلندی و برآمدن یقال سموت
وسمیت مثل علوت وعلیت (ع ص ض ۲ و
ک اف ۲) وتسامو ای تواردوا - وسامی شخص
ارتفع حتی استثبته - وسما بصره ای علا - قروم
سوامی ای فحول رافعه رؤسها - ویقال ردوها
من سامی طرفه اذا ازلتها نخوته وسما الفحل سماوة
اذا سطا علی شوله - سماوة ایضا شخص هر چیز -
وموضعی در بادیه[1] وسماوة البیت سقفه - واما
قول الشاعر (ع) سماء الاله فوق سبع سمائیا -
فجمعه علی فعائل کما یجمع سحاب علی سحائب ثم رده
الی الاصل ولم ینون کما ینون جوار ثم نصب الیاء
الاخیرة لانه جعله بمنزلة الصحیح الذی لا ینصرف
کما تقول مررت بصحائف - اسم نام اسماء ج -
تقدیره افع والذاهب منه الواو لان جمعه اسماء
وتصغیره سمی وهو مشتق من سموت لانه تنویه ورفعة
واختلف فی تقدیر اصله قال بعضهم فعل بالکسر و
قال بعضهم بالضم وافعال جمع لهذین مثل جذع
واجذاع وقفل واقفال ولا یدرک صیغته الا بالسمع
وفیه اربع لغات - اسم بالکسر والضم وسم بهما والالف
للوصل وقطع لضرورة الشعر ایضا کقول الاحوص
(شعر) وما انا بالمحسوس فی جذم مالک ولا من تسمی
ثم یلتزم الاسماء بمنسوب واسمی ایضا علی
حاله - وجمع الاسماء الاسامی - وحکی الفراء اعیذک
باسماوات الله تسمیه نامیدن - وبنام خواندن
ونام نهادن یقال سمیت فلانا زیدا او بزید واسمیته
مثله فتسمی به - سمی علی فعیل هم نام ونام زد یقال
هو سمیه کما یقال هو کنیه - وقوله تعالی هل تعلم له
سمیا ای نظیرا یستحق مثل اسمه ویقال مساعیه
تسامیه - واسمی فلان ای اخذنا حیة السماوة -
سماة بالضم صیادان مثل رماة - وتسموا ذا تسموا ای
خرجوا للصید -
سنی - سنا - بالقصر روشنائی برق و جز آن -
وگیاهی از ادویه منسوب بمکه وبالمد بلندی سنی
بلند واسناه ای رفعه - وسناه ای فتحه وسهله -
وسانیت الرجل اذا راضیته ودارته وحسنت
معاشرته - وتسنی ای تغیر واصله تسنن فابدلت
من احدی النونات یاء مثل تقضی من تقضض -
سناة بند آب سانیه شتر آبکش وفی المثل
سیر السوانی سفر لا ینقطع یقال سنت الناقة
تسنو ای سقت الارض - وسحابة تسنو الارض
وقوم یسنون لانفسهم اذا استقوا ارض مسنوة و
مسنیة قلبوا الواو یاء - ویقال اخذه بسنایته
وصنایته ای اخذه کله - سنة سال سنون سنوات
سنهات ج اذا جعلت نقصانه الواو فهو من هذا الباب
یقال منه اسنی القوم یسنون اسناء اذا لبثوا فی
مواضع سنة واسنتوا اذا اصابتهم الجدوبة تقلب الواو

[1] سماوة موضع بین الکوفة والشام ولیست من الشواهد و ذ بم الجوهری - ق -

تاءً للفرق بینهما۔
سوو۔ سَواء۔ برابری۔ و راستا راست
قوله تعالیٰ فانبذ الیهم علیٰ سواء و میانهٔ چیزیست
قوله تعالیٰ فی سواء الجحیم و جنه یقال ما عدلت
عنک سواک ای لغیرک۔ سُوی بالضم والکسر
والقصر راست سَواء بالفتح والمد کذلک مکانًا
سُوی وسواء ای عدل و وسط فیما بین الفریقین
وتقول مررت برجل سواک و سواک ای غیرک
وهما سواء وسواء ان وهم سواء وا سواء و سواسية
ای اشباه علیٰ غیر قیاس قال الاخفش و زنه
فعلفة ذهب عنه الحرف الثالث قال فاما سواسية
فان سواء فعال و سیة یجوز ان یکون فعة او فلة
الا ان فعة اقیس لان اکثر ما یلقون موضع اللام
و انقلبت الواو یاء لکسرة ما قبلها لان اصلها
سویة۔ لیلة السواء شب سیزدهم از ماه اسوی اسقط و اغفل یقال اسویت الشئ اذا ترکته و
اغفلته۔ ولا یساوی هذا الذا ولا یسوی ایضا۔
ولا یساویه ای لا یعادله تسویة برابر کردن و برابر
کردن یقال سویته فاستوی ای اعتدل۔ وهما
علیٰ سویة ای علیٰ سواء و قسمته بینهما بالسویة۔
درجل سوی الخلق ای مستو۔ ویقال استوی
من اعوجاج۔ واستوی علیٰ ظهر دابته ای استقر
وساویت بینهما ای سویت۔ واستوی الی السماء
ای قصد۔ واستوی علیه است اقبل استوی علیه
ای استولی علیه وظهر۔ واستوی ای انتهی شبابه۔

وقصدت سوی فلان ای قصدت قصده سوية
کساء محشو بثمام ونحوه کالبردعة و هو بیت شعر سوايا
ج۔ ویقال کیف اصبحتم فیقال مسوون صالحون
ای اولادنا و مواشینا سوية صالحة۔ وفی الحدیث
اذا تساووا هلکوا و قوله تعالیٰ لو تسوی بهم الارض
ای تستوی بهم۔ سوی بالضم نام آبی۔
سهو سُهی۔ ستارهٔ ایست در بنات النعش الکبریٰ
والناس یمتحنون به ابصارهم۔ وفی المثل اریها
السهی و تریني القمر۔ سهوة مانند صفه وخانهٔ خرد۔
و گنجینه وناقه نرم رفتار سهاء بالکسر والمد ج۔
سهو آرام و نرمی سهاء ج۔ مثل دلو و دلاء و غفلت
(جمع فد اض ۲) یقال سها عنه فهو ساه و سهوان۔
ویقال علیه من المال ما لا یسهی ولا ینهی است
لا یبلغ غایته۔ وحاست المرأة سهوا اذا جاءت علیٰ
حیض۔ والمساهاة فی العشرة ترک الاستقصاء۔
سهواء ساعتی از اول شب۔ وفی المثل ان الهوين
بالسهوان معناه انک لا تحتاج الیٰ ان تجهد بها
وانما یعصی من کان غافلا ساهیا۔
سوی۔ سیة القوس سر های برگشته کمان
سیات ج۔ والهاء عوض من الواو والنسبة الیها
سیوی بهمز ولا۔ قال الفراء یقال هو فی سی رأسه
وفی سواء راسه اذا کان فی النعمة وقد یفسر ای
فی عدد شعره من الخیر سی بالفتح یعنی اذ دیار عرب
وبیابان وقولهم لا سیما ای هستا۔ و خاصه۔ و خودی
کلمة یستثنی بها وهو سی ضم الیه ما و هستا برابر و شبیه

شیان ضم الیا ما و الاسم الذی بعده لک فیه
وجهان الجر علی ان تجعل ما زائدة وتجر الاسم بسی
لان معنی سی معنی مثل وینشد قول امرئ القیس
(شعر) الا رب یوم لک منهن صالح * ولا سیما یوم
بدارة جلجل بجر و رفع فالقول احسن بین القوم
ولا سیما اخیاک ای لا مثل شر اخیاک والرفع
کقولک ولا سیما اخوک ای لا مثل الذی هو اخوک
فتجعل ما بمعنی الذی وتضمر هو وتجعله ابتداء و اخوک
خبره فاعلم - قال الاخفش یقال ان فلانا کریم
ولا سیما ان اتیته قاعدا فان ما ههنا زائدة لا تکون
من الاصل وحذف ههنا الاضمار وصار ما عوضا
من الاضمار کانه قال ولا مثله ان اتیته قاعدا۔

ساساء - سرزنش و توبیخ کرد آنرا۔

ساغیة - شیری خوش مزه۔

ساکاه - درمضایقه و تنگی کرد۔

سی - بالضم وادی است یا شهری است [illegible]
الا [illegible] من [illegible]۔

فصل الشین

شأو - شأو - غایت هر چیز و تک و دو کردن
(متعدی و لازم) [illegible] شأوا مثل [illegible]
و شأو [illegible] - و شأو [illegible] من البئر او [illegible]
[illegible] مثل [illegible] ای
[illegible] - و شأی القوم ای [illegible] - و [illegible]
ای [illegible] - و شأو [illegible] القوم [illegible]
شأو علی [illegible] ای [illegible] - و شأو مثل [illegible]

وشاده مثل شاعه علی القلب ای سبقه قال
ابو عبیدة شای ای اتسع وقیل سبق۔

شبو - شباة - تیزی هر چیز شبا شبوات ج -
شبوة العقرب یعنی دم کژدم شبوات ج - و اشبی
الرجل ای ولد له ولد ذکی - و اشبی فلانا ولدا
اشبهه - و اشبیت الرجل اذا رفعته و اکرمته -
و اشبیت الشجرة ای ارتفعت -

شتو - شتاء - بالکسر و المد زمستان قال المبرد
هو جمع شتوة [illegible] و النسبة الیه شتوی بالتحریک
و الشتاء [illegible] - و شتوت و شتیت و تشتیت
بموضع کذا ای اقمت به الشتاء - و اشتی القوم ای
دخلوا فی الشتاء - و شاتاه مشاتاة فی الشتاء - شتوة
و شتوی باران زمستان و هذا الشی یشتینی ای
یکفینی لشتائی -

شجو - شجی - الحزن - و اندوهگین کردن (متعدی و لا
زم) [illegible] ای احزنه شجو [illegible] شد و اندوهگین
شد [illegible] در گلو ماندن (متعدی
لازم) شجی [illegible] و هی شجیة شجوی منسوب
الی شج - یقال ویل للشجی من الخلی مشدد
و یاء الخلی مشدده و قد شدد فی الشعر (شعر)
[illegible] من [illegible] بشان السلاة
[illegible] ان تجعل شجی علی [illegible]
من شجاه الحزن ای اشجه و شجی بالشد [illegible]
[illegible] رجل شجو [illegible]
[illegible] النسبة الی شجی شجوی بالفتح [illegible]

کما فتحت میم تمری فانقلبت الیاء الفا ثم قلبتها واوا۔
شجو شجو۔ وہان باز کردن و باز شدن (ع ف ا
ض ۲) فرس بعید الشجوۃ ای الخطوۃ و جاریۃ الحیا
شواحی ای فاتحات افواہہا۔
شدو شدو۔ راندن۔ و شعر خواندن و پیچ
(ع ف ا ض ۲) شادی راشدہ۔ و آنکہ بعضی از ادب
تعلم کردہ باشد۔ و پارہ از شعر دانستہ۔
شذو شذا۔ بالقصر گزندہ و بیچ یقال شذا شذا
ای اذیت و مگس سگ و اعراب باشد اذی و بوی خوش
و شدت۔ و مگس سبز۔ و آنکہ بعضی گویند۔ و ذکی الشذی
دو رخشت۔ و پاشیدن جوب۔ و گرسنگی یقال ضرم شذا
ای اشتد جوعہ۔
شری شراء۔ بالکسر خریدن و فروختن و ہو
من الاضداد و بمد و یقصر (ع ف ا ک ۲) قولہ تعالی
ومن الناس من یشری نفسہ ای یبیعہا و شروہ بثمن
بخس ای باعوہ و قولہ تعالی اشتروا الضلالۃ بالہدی
اصلہ اشتریوا فاستثقلت الضمۃ علی الیاء فحذفت فاجتمع
الساکنان الیاء والواو فحذفت الیاء و حرکت الواو
بحرکتہا لما استقبلہا ساکن و یجمع شری علی اشریۃ
وہو شاذ لان فعلا لا یجمع علی افعلۃ۔ شری
بتسکین ۲ حنظل و درخت وی یقال لفلان
طعمان اری و شری۔ و شراۃ کہ از
رستہ باشد شری گرد پائے ستور دانہ ہا پیدا
بر اندام کہ آنرا اخراج گویند یقال منہ شری
جلدہ فہو شر علی فعل دراہ در کوہ سلمی و ہو جبل

کشیر الاسد و بیباک شدن از غضب (ع ک ا ف ۲)
و بسیار درخشیدن و رخش و بسیار جنبیدن و مار
و اسپ و در رفتار فرس شری علی فعیل۔ و شری الرجل
و استشری ای لج فی الامر۔ اشراء الحرم قوائمہ
و احدہا شری۔ ۳ اشراء بپر کردن کاسہ و حوض۔
شریان بالفتح والکسر درختی کہ از وی کمان سازند
و بالکسر رگ جنبندہ و شرایین ج۔ شروی بالفتح
مانند۔ شروی علی فعلی اسم جبل۔ شراۃ بالضم
بیشتہ از خوارج شار یکی سموا بذالک لقولہم انا شرینا
انفسنا فی طاعۃ اللہ ای بعناہا بالجنۃ حین فارقنا
الائمۃ الجائرۃ و منہ یقال تشری الرجل اذا صار
خریدن شری شدہ و تکیہ کرد الگ
شصو شصو۔ بالضم بازماندن چشم (ع ف ا
ض ۲) شصا بصرہ ای شخص و اشصاہ صاحبہ
رفعہ۔ و فی المثل اذا اتخذ شاصیا فارفع یدا
ای اذا سقط و رفع رجلیہ فاکفف عنہ و بر آمدن
ابر۔ و دست و پای و ر و دراز شدن از مردہ۔ و مردار
کہ آماس کشیدہ کذالک فہو شاص و شاصیۃ و مشک
در آگندہ کہ پایہا سوی در شدہ باشد شواصی
ج۔ شاصی مثل باقلی کہا ہے اذا شددتہ و قصرتہ
اذا خففت مدت۔
شطو شطا۔ نام قصبہ در نواحی مصر شطوی
منسوب بوی۔
شظی شظیۃ۔ پارہ از عصا۔ شظایا ج۔ تشظی الشیء
اذا تطایر شظایا۔ و شظی استخوان تنک کہ ببازو

چنبیده است - و لنگیدن اسپ بسبب خشک شدن
آن استخوان و منه قیل شظی الفرس بالکسر گفتن
و شظا القوم اتباع و حشو شوندگان [illegible]
با ایشان و هو شظا من شظاء القوم -
شعو - غارة شعواء - ای متفرقة فاشیة و منه
اشعی القوم الغارة - و جاءت الخیل شواعی و
شوایع ای متفرقة -
شغو - سن شغواء - ای زائدة [illegible]
[illegible]
[illegible]
شفا - [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
الاخفش الالف [illegible] من الواو [illegible]
[illegible] من الیاء و شفاء بالکسر [illegible]
[illegible]
یقال شفاه الله من مرضه - و [illegible]
اشرف علیه یقال اشفی المریض علی الموت - و [illegible]
ای طلب الشفاء - و [illegible]
[illegible] - و [illegible]
ای [illegible] یقال [illegible]
[illegible] - بالکسر [illegible] -
شقا - [illegible] - بالفتح [illegible]
و [illegible] بالکسر [illegible]

یقال شقی الرجل [illegible] بالکسر [illegible]
[illegible] - و [illegible]
[illegible] بالکسر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] بالکسر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] - و قال ابن السکیت [illegible]
[illegible] یقال [illegible]
[illegible]
[illegible]
علی [illegible] - و [illegible]
[illegible] - و کل من [illegible]

او مکان فقد استشلیته واشتلیته - ویقال ذهب
باشیته فلان وبقیت له شلیته وجمعها شلایا ولا یقال
الا فی المال -
شوی شی - بریان کردن (ع ض ک ۲) شواً
بالکسر پاره از بریان - شواء بالمد بریانی واشتویت
ای اتخذت شواء - وقد انشوی اللحم ولا یقال
اشتوی - شاوی خداوند گوسپندان واشوی اطعمه
شواء - وتعشی فلان فاشوی من عشائه ای ابقی منه
بقیة - شواة بالفتح پوست سر شوی ج - وایضاً شوا
دست و پای مردم ویقال للخیل بالیبس منها اشوی -
ویقال رماه فاشواه اذا لم یصب المقتل ویقال
لا تشوی ولکن تقتل - شوی ایضاً رذال المال
یعنی ستور بد زنده - و هر چیز سهل اندک شویة
بقایای مردم شوایا ج - شوایة بالضم شیء صغیر
من کبیر کالقطعة من الشاة یقال ما بقی من الشاة
الا شوایة - وشوایة الخبز القرص منه - شیان
دم الاخوین وآن نوعی از دارو است و مرد
دور نگرنده - شاة شقل شوئاة تا [illegible]
عی شی اتباع له وبعضهم یقول شوی - وما اعیاه
وما اشواه واشیاه وجاء بالعی والشی -
شهو - شهوة - خواهش تن و آرزو طعام شهی
ای مشتهی ورجل شهوان ویقال منه شهیت الشیء
اشهی شهوة واشتهیته وتشهیت علی فلان کذا -
وجاء اشهی واشتهی الطعام ای تحمل علی اشتهائه [illegible]
شاهی البصر ای حدید البصر [illegible] شاهی البصر -

شنشا - میانه وادی ولیس بشعب بل لغتان -
شحی - کرضی شحیا لغة فی شحا شحوا -
شحیا کسما نیز شحو -
شزرا - بلند شدن (ع ض ن ۲) -
شطو - بالفتح جانب و ناحیه -
شکیة - لغة فی شکوة والشکیة البقیة -
شنو - دشمنی کردن که (ع ض ن ۲) وشناة وشنا
مقصور ومد اشبع -
شنایا - ناحیه است که [illegible] اشتوا [illegible]
شنشوه - لغة فی شنشوه [illegible] شنوی [illegible]
شنشو وشنی شنشوء -
شیا - وهی است به جای اشیا [illegible]
[illegible] علی الشیاء [illegible] -

فصل الصاد

صغای صغی - [illegible] (ع ض
[illegible] یقال [illegible]
[illegible]
ویقال فی المثل [illegible] ای بالمال
الناطق والصامت [illegible]
[illegible] فی المثل [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] بالکسر والقصر [illegible]

ویقال منہ تصابی من الشوق۔ صبوۃ صبوتبین
میل کردن بکودکی وجوانی ونادانی (ع ف ا ض ۲)
صباء بالفتح والمد بازی کردن باکودکان (ع ک ا
ف ۲) اصباء دل بردن از کسی یقال منہ اصبیتہ
واصبتہ الجاریۃ وبچہ ناک شدن زن فہی مُصبیۃ
ای ذات صبیۃ۔ صبا بالقصر باد برین صبو وزنا
باد برین (ع ف ا ض ۲) صابیۃ باد میان صبا
وشمال وصابیت السیف والرمح اذا خالفت فی
نحوہما شقاویا وصابیت الرمح ای ہیأتہ للطعن۔
صحو صحاۃ۔ بالکسر خنوصحو ہشیار شدن ہشیار
شدن از مستی (ع ف ا ض ک ا ف ۲) دور
شدن ابر یوم صاح روز گشادہ واصحت السماء
ای انکشف عنہا الغیم فہی مصحیۃ وصحو۔ واصحینا
اے سرنا فی یوم صحو۔

صدی۔ صدی۔ بوم نر۔ وآواز کوہ وسرای
ومانند آن ویقال صم صداہ واصم اللہ صداہ ای
اہلکہ۔ وقد اصدی الجبل۔ تصدیۃ دست زدن
وصادیت فلانا اذا داجیتہ وساترتہ ودارسترہ و
عارضتہ ایضا۔ تصدی پیش آمدن ویقال انہ
لصدی ابل ای عالم بہا وبمصلحتہا۔ صدی تشنگی
(ع ک ا ف ۲) فہو صاد وصد وصدیان وہی صدیا
صوادی خرمابنان دراز بے آب ماندہ۔

صری۔ صری۔ بالفتح والکسر آب ایستادہ و
رنگ وبوی گردانیدہ وقد صری الماء بالکسر
بدہ نطفۃ صراۃ۔ وقد صری الماء فی ظہرہ زمانا ای

احتبسہ بالامتناع عن النکاح۔ صری بریدن (ع ض
ف ا ک ۲) یقال صری یوبہ ای قطعہ ودفع کردن
بدی از کسی یقال صری اللہ شرہ وبازداشتن
وصریت الماء اذا استقیتہ ثم قطعت وجدا کردن
دو خصم را از ہم یقال اختصمنا الی الحاکم فصری
ما بیننا وفصل ومحبوس ماندن در دست کسی برگرد
ویقال صری فلان فی ید فلان اذا بقی فی یدہ
محبوسا رہینا۔ صراۃ نہری بعراق وہی الصرا والصری
صرا بالمد حنظل وقتی کہ زرد شود وصرۃ بکی تصریۃ
نادوشیدن گوسپند تا شیر جمع شود وپستان ہا
کشتی بان صراۃ ج۔ مثال قاری وقراء۔

صعو صعوۃ۔ سنگانہ صعو صعاء بالکسر ج۔

صغو صغو میل کردن (ع ف ا ض ۲) صغی
صغی کذلک (ع ک ا ف ۲) یقال صغت النجوم
اذا مالت للغروب۔ ویقال صغوہ بالفتح والکسر
صغاہ معک ای میلہ الیک۔ یقال اکرموا فلانا
فی صاغیتہ وہم الذین یمیلون الیہ۔ اصغاء گوش
داشتن بسخن کسی ویقال اصغی الیہ اذا امال سمعہ
نحوہ وکم کردن خدا الوقت سخن یقال
اصغیت الاناء ای املتہ۔ ویقال ہو مصغی
اناؤہ اذا انقص حقہ۔ واصغت الناقۃ اذا امالت
راسہا الی الرحل۔

صفو۔ صفاء۔ بالمد روشنی خلاف کدر (ع ف ا
ض ۲) تصفیۃ روشن کردن وصفوۃ الشیء خالصہ
ومحمد علیہ السلام صفوۃ اللہ من خلقہ وفیہ صفاء۔

صفوة مالی بالضم والفتح والکسر وصفو مالی بالفتح لاغیر اذا کان بالا بار و صفوت القدر اخذت صفوتها
صفاة سنگ روشن یقال فی المثل ما تندی صفاته صفا بالتصریح - اصفاء وصفی کذلک صفوة
بالمد سنگها صفوان کذلک - الواحد صفوانة و
یوم صفوان اذا کان صافی الشمس شدید البرد -
صفا منتصور موضعی بمکه - ونام جوی صفاة با
پالوده صفی ناقه بسیار شیر صفایا ج - وکذالک الشاة
ولقد صفت تصفو دوستی خالص وگزیده از
غیبت ما هو صفیة ایضا صفایا ج - ونام زنی
واصفیته الود اخلصته له وصافیته - وتصافینا
تخالصنا - واصطفیته اخترته - واصفیته بالشیء اذا
اثرته به - واصفی الرجل من المال والادب ای
خلا - واصفی الامیر دار فلان - واستصفیت مالی اذا
اخذکله - واصفت الدجاجة اذا انقطع بیضها - واصفی
الشاعر اذا انقطع شعره -
صلا - صلوة - نماز و دعا الرحمة - و رحمة الله
... و درود بر رسول و فرشتگان و ...
یوضع موضع المصدر تقول صلیت صلاة ...
لا یقال تصلیة ... گزاردن - و ...
... کردن ... و ... بآتش ... نماز ...
... الفرس ... اذا ...
... السابق ...
صلاة ... بالفتح ... چون ...
... کردن ...

(ع ن ک ۲) وفی الحدیث اذا اتی بشاة مصلیة
و ... گداختن ... کرده ... و منه
المصالی جمع مصلاة و هی الشرک یعنی دام وفی الحدیث
ان للشیطان فخوخا و مصالی و بآتش در آوردن
صلی بالضم والکسر ... بآتش (ج ک ا ف ۲)
قوله تعالی هم اولی بها صلیا و کشیدن گرمی و سختی
کاری اصطلاء و تصلیة بآتش در اندرافکندن قوله تعالی
فسوف نصلیه نارا - و قری قوله تعالی و یصلی سعیرا
و من خففه فهو من صلی النار بالکسر ای احترق -
و یقال تصلیت بالنار و اصطلیت بها - و فلان
لا یصطلی بناره اذا کان شجاعا ای لا یطاق -
صلا بالقصر ... من ... صلوان - و صلوات
الفرس اذا استقر ... و ذلک اذا قرب
نتاجها - صلاء بالکسر والمد ... و صلاء النار با
کسر و صلا النار بالقصر فتحا - و قوله تعالی و بیع
و صلوات - قال ابن عباس هی کنائس الیهود
ای مواضع الصلوات ...
صی ... - ... و ... صحیح ...
ای ... - و یقال ... الصید اذا ...
... کشتن
... و فی الحدیث کل ما ... و دع ما
...
... علیه اذا ...
... بالکسر ... در ختی که
... باشد ...

صنوان تثنیه صنوان ج - وفی الحدیث عمّ الرجل صنو ابیه - صنوان دو چاه نزدیک که آب هر دو از یک موضع باشد - صُنَیّ تصغیر صنو مغاکچه که آب در وی گرد آید و یقال هو شق فی الجبل - و یقال اخذته بصنایته ای بجملته -

صوا - صوّة - بالضم سنگ توده بر راه بجهت نشان صُوًی ج - والصُّوی ما غلظ من الارض وارتفع ولم یبلغ ان یکون جبلا و باد راغم صاوی خشک - صُوِیّ مصدر منه یقال صوت النخلة تصوی - تصویة بار ناکردن شیر را و بر او واگذاشتن تا خشک شود و یقال منه صویته لا یلی فحلا اذا اخترته و بینه للفحلة - و خشک گردانیدن شیر گوسپند و ناقه تا فربه شود و یقال منه صویت الشاة فصوت -

صهو - صهوة - میان پشت اسپ - و بالای کوه و بالای هر چیزی و جای گرد آمدن آب صهاء بالکسر والمد ج - صهیح بالای کوه و پشته - صهی نم دادن آب و سائل شدن جراحت (ع بفتحها و ک ا ف ۲) -

صنو - بالفتح جهان رفتن (ع ف ا ض ۲) -
صحا النار - فتح عینها (ع ف ا ض ۲) صحا چرکن وریمناک شدن پارچه (ع ک ا ف ۲) یقال صحی الثوب - صحاوة چرک و نام تره ایست -
صرا نگاه کرد (ع ف ا ض ۲) صروة بالکسر بستنی ماست خرد -

صغی - نادیدن و شنیدن (ع ک ا ف ۲) -
صکاه - لازم گرفت آنرا (ع ف ا ض ۲) -

فصل الضاد

ضبو - ضبو - تغییر کردن و بریان کردن آتش چیزی را (ع ف ا ض ۲) مضباة بالفتح مثله که کوماج بپختن - و اضبیت علی الشیء اشرفت علیه ان اظفر به - ضابی خاکستر گرم -

ضحو - ضحوة - نیم چاشت ضحی بالضم والقصر چاشتگاه یذکر و یؤنث فمن انث قال اذا صغرها ضحیّة ومن ذکر قال انه اسم علی فعل مثل صرد و نغر و هو ظرف غیر متمکن مثل سحر یقال لقیته ضحی و ضحی بلا تنوین اذا اردت ضحی یوم بعینه - ثم بعده ضحاء بالمد والفتح چاشت فراخ یقال اقمت بالمکان حتی اضحیت کما تقول اصبحت من الصباح و طعام چاشت یقال منه هم یتضحّون ای یتغدّون - ولیلة ضحیاء بالمد ای مضیئة لا غیم فیها ولیلة اضحیان کذلک - اضحی اسپ سفید اشهب ضحیاء بالمد مؤنث و نام اسپ - ضحیان نام مردی - ضاحیة کل شیء ناحیته البارزة که آن ظاهر هر چیزی است یقال هم ینزلون الضواحی - و مکان ضاح ای بارز - و قائمة ضحیاء بارزة للشمس - و فعل ذلک الامر ضاحیة ای علانیة - ضواحی آسمان ضحو پیدا و کشاده شدن (ع ف ا ض ۲) یقال ضحت الطریق ضحی اخوی کردن (ع ک ا ف ۲) ضحیت بالکسر ضحی عرقت وضحیت بالفتح ایضا ضحاء اذا برزت للشمس

(ع بفتحها وکسر) ومنه قوله تعالى ولا تظمأ فيها ولا تضحى-
اضحى بالبروز الى الشمس- ويقال اضحى فلان يفعل
كذا كما تقول ظل يفعل كذا- وضحى فلان غنمه اى
رعاها بالضحى وضحى بشاة من الاضحية وهى شاة
تذبح يوم الاضحى وفيها اربع لغات اضحية بالضم
والكسر اضاحى ج- وضحية على فعيلة ضحايا ج-
واضحاة واضحى ج- كما تقول ارطاة وارطى و
بها سمى يوم الاضحى قال الفراء الاضحى يذكر ويؤنث-
وضحيت عن الشىء رفقت به وضح رويدا اى لا تعجل-
ضرا- ضرو- بیرون جستن خون از رگ (ع ف
ض ٢) عرق ضرى الذى لا ينقطع دمه وضرا كذلك-
ضرو بالكسر صمغ شجرة … وآنرا … خوانند- وسگ
درنده ضروة مؤنثه اضر ضراء جمع مثال ذئب و
اذؤب وذئاب- ضراوة بالفتح وبیرون صید درنده
شدن سگ (ع ك اف د ٢) كلب ضار وكلبة ضارية
واضراه صاحبه اى عوده واضراه به ايضا اى
اغراه وضراه كذلك ومنه يقال ضريت بالامر
اضرى ضراوة تعودت ومنه قول عمر رضى الله عنه
اياكم وهذه المجازر فان لها ضراوة كضراوة الخمر
اضرى … برآمدن شکم از طعام و امتلا شدن ضراء
بالفتح والمد درختان انبوه وادى يقال توارى
الصيد منى فى ضراء الوادى- ويمشى الضراء اذا
مشى مستخفيا فيما يوارى من الشجر ويقال للرجل
اذا ختل صاحبه هو يدب له الضراء ويمشى له الخمر-
واستضريت للصيد اذا ختلته من حيث لا يعلم ضرة

وهى بر راه بصره بسوى مكه-
ضعو- ضعة- درختى والهاء عوض الواو وضعوات
ج- ضعوى منسوب بوى وايضا مصدر من وضع
يضع وقد ذكر فى باب العين-
ضغو- ضغو- ضغاء- بالضم والمد بانگ روباه
وگربه (ع ف اض ٢) وآواز هر مقهورى وهر خوار
ضفو- ضفو- تمام شدن ورسان شدن (ع
ف اض ٢) ثوب ضاف اى سابغ وبسيار شدن
مال ويقال فلان فى ضفوة من عيشه ضافى
الرأس بسيار موى-
ضنا- ضناء- بالفتح والمد بسيار بچه شدن زن
(ع ف اك ٢) ايضا ضنو بالفتح والكسر بالهمز فرزند
ضنى بالقصر بيمارى (ع ك اف د ٢) فهو رجل ضنى
وضن مثل حرى وحر يقال تركته ضنى وضنيا وفى
ضنى يستوى المذكر والمؤنث والجمع لانه فى الاصل
مصدر واذا كسرت النون ثنيت وجمعت- واضناه
المرض اى اثقله مضاناة ضاناة-
ضوى- ضوة- ضواة- آواز و فرياد يقال
سمعت ضوة القوم ضوضاة اصوات الناس
يقال ضوضوا بلا همز وضوضيت- وضويت اليه
اضوى ضويا اذا اويت اليه وانضممت- واضويت
الامر اضعفته ولم تحكمه والبعير ضواة اى سلعة-
ضوى لاغرى (ع ك اف د ٢) غلام ضاوى على
فاعول بارك الله ام وجارية ضاوية وفى الحديث
اغتربوا لا تضووا اى تزوجوا فى الاجنبيات ولا تزوجوا

فی اعمومتہ وذلک ان العرب تزعم ان ولد الرجل
من قرابتہ یجئی ضاویا نحیفا غیر انہ یجئی کریما
علی طبع قومہ۔

ضھی۔ ضھیاء۔ بالمد درختے و زنے کہ او را
حیض نباشد۔ امرأۃ ضھیاۃ وضھیاۃ بالتاء والمد
وہذا یقتضی ان یکون الضھیا مقصورا۔ مضاہاۃ
مانستن بہمز ولا۔ وقری یضاھؤن بالہمز۔ وہذا
ضھی ہذا ای شبیہہ۔

ضاہی۔ لاغر شدن او (ع بفتحہما)۔

ضاخیۃ۔ ہلا۔

ضدی۔ خشمگین شدن (ع ک اف ۲) ضوادی
سخن ہائے بد او ما یتعلل بہ و لا یتحقق لہ فعل
و اضدی ملأ اناءہ فاترعہ وضاداہ ضاداۃ و انہ
لصاحب ضدی کقفا۔

ضدوان بفتحتین نام دو کوہ است۔

ضلی۔ ہلاک شد (ع ف اک ۲) تضلی لزم الضلال
واختار ہم۔

ضمی۔ ستم کردن (ع ف اک ۲)۔

ضھوۃ۔ حوض آب اضہاء ج۔ ضھواء دختر کہ
ہنوز ناپستان نشدہ باشد۔

فصل الطاء

طاو۔ طأۃ۔ مثال بلعاۃ لای وما بالدار طوری
مثال طوعی احد۔

طبی۔ طبی۔ بالضم والکسر پستان مادیان وسباع
و خر و اسپ و قد یکون لذوات الخف ایضا و فی المثل
جاوز الحزام الطبیین اطباء ج۔ طبی خواندن
(ع ف اض ۲ و ک ۲) و بازگردانیدن از کاری
(ع ف اک ۲) صلتہ بعن۔ اطباہ ای دعاہ۔ و
اطبی بنو فلان فلانا اذا خالوہ و قتلوہ۔ و خلفت
طبی ای مجیب۔

طحو۔ طحو۔ گستردن۔ و بدر از کشیدن۔ و رفتن
و بر پہلوی چپ خفتن (ع ف اض ۲ و بفتحہما)
یقال طحا الرجل و ما ادری این طحا ای ذہب۔
و طحا بہ قلبہ ای ذہب بہ فی کل شئی۔ طحا بالقصر
زمین گستردہ طاحی کشیدہ ای ممتد یقال ضربہ
ضربۃ طحا منہا ای امتد۔ طواحی کرگسان بر ہوا
گرد مردار گردندہ۔

طخی۔ طخاء۔ بالمد ابر برآمدہ و دل تنگی و یقال
ما فی السماء طخیۃ بالضم ای شئی من سحاب۔ لیلۃ
طخیاء شب تاریک کلمۃ طخیاء سخن پایہ یک نافہمیدہ
ظلام طاخ مثل لیل داج۔

طدو۔ طادی۔ ای ثابت قدیم مقلوب واطد۔

طرو۔ طری۔ تازہ طراوۃ وطراۃ تازگی (ع
بضمہا ک اف ۲) اطرا ستودن و بپروردن
دارو و عسل و جز آن جسانۃ مطراۃ اسے مرباۃ
بالافاویۃ یغسل بہا الرأس والید والوجہ۔ و
کذلک العود المطری ای المربی منہ تبخرۃ مثل
المطیر۔ تطریۃ نرم کردن جامہ را اطریۃ بکسر مثل
[illegible] نوع من الطعام۔

طغی۔ طغیان۔ و طغوان۔ بالضم طغوی بالفتح

از حد درگذشتن (ع بفتحهما و ف اض ۲) طاغی نعت منه یقال طغی یطغی ویطغو طغیانا ای جاوز الحد وکل مجاوز حده فی العصیان طاغ وطغی یطغی مثله ـ وموج زدن دریا ـ وجوشیدن خون وطغا السیل اذا جاء بماء کثیر ـ واطغاه المال ای جعله طاغیا طغیة بالکسر کوه ومکان بلند ـ وبلندی از هر چیز طغوة مثله ـ طغیا بالفتح والضم مقصورا صغیر من بقر الوحش ـ طاغیة ملک روم ـ وصاعقه وقوله تعالی فاهلکوا بالطاغیة ای صیحة العذاب ـ طاغوت جادو ـ ودیو ـ وهر چه بدی را سر شاید ـ وهو واحد وجمع قوله تعالی یریدون ان یتحاکموا الی الطاغوت وقد امروا ان یکفروا به وقوله تعالی فی الجمع اولیاءهم الطاغوت یخرجونهم طواغیت ج ـ وطاغوت وان جاء علی وزن لاهوت فهو مقلوب لانه من طغی ولاهوت غیر مقلوب لانه من لاه بمنزلة الرغبوت طغا طغی ـ بالضم سنگ مقل طغیة یکی ـ وبا زدهی الیه وطغیة لیها وریها ـ طغاوة بالضم خرمن آفتاب وحیی از قیس غیلان ویقال اصبنا طغاوة من الربیع ای شیأ منه ـ طغو طغو بسر آب آمدن چیزی (ع ف اض ۲) والطبی یطفو اذا خف علی الارض واشتد عدوه ـ

طلا ـ طلا ـ بالفتح شخص یقال انه لجمیل الطلاء وبچه آهو وگاو وگوسپند یعنی نو زادة طلا شده اطلاء ج ـ وبعطران نرود ـ طلو پای بچه چهارپایان بستن (ع ف اض ۲) طلی مثله (ع ف اک ۲)

یقال طلوت الطلا وطلیته اذا ربطته وحبسته فهو طلی ومطلی ـ طلیان بالضم جمع طلی للصغیر من اولاد الغنم ویقال باسنانه طلی وطلیان مثل صبی وصبیان ای قلح تقول منه طلی فوه بالکسر یطلی طلی ـ طلیة بالضم طلاء کردن طلی بالضم ج ـ اطلاء گرشدن گردن بمردن ونحو آن طلاوة بالفتح والضم خوبی ـ وپذیرائی دل ـ یقال ما علیه طلاوة ـ طلاء بالمد گاهی سرکی واترا می پخته خوانند اطبا یعنی می پخته ـ وقطران وهر چه آنرا در مالند بر جای وریسن که پاسی بره بندند وطلیته بالدهن وغیره طلیا وتطلیت واطلیت به علی افتعلت ـ تطلیه بسیار کردن کسی را اطلاء بالضم خون ـ مطلاء علی مفعال زمین نرم ریا نیده سطا زمین کرآهوان بچه را دروی چرانند ـ

طما طمو ـ برآمدن رود وپرشدن آن (ع ف اض ۲) طمی مثله (ع ف اک ۲) ومنه طمت المرأة بزوجها اذا ارتفعت به ـ وطمی یطمی مثل طم یطم ای مر مسرعا ـ

طنی طنی ـ بچسپیدن سپرز بپهلو از تشنگی (ع ک ا ف ۲) یقال منه طنی البعیر وبعیر طن نعت منه تطنیة مثا کچه طنی کردن ـ

طوی طی ـ نوردن ودر نوشتن (ع ف اک ۲) یقال طویته فانطوی وگرسنه داشتن خود را (ع ف اک ۲) طیة بالکسر نوردن ونیت ومنوی که قصد بدان دارد ویقال مضی لطیته ای لنیته التی انتواها ـ وبعدت عنا طیته ای مقصده ومنزله

الذی انتواه - طوی گرسنگی (ع ک اف ۲) طاو
نعت منه طیان ایضا - وطوی کشحه اذا اعرض
بوده - طوی البطن باریک شکم وتطوت الحیة ای
تحوت یعنی حلقه شد طوی بالضم نام موضعی بشام
وقری بالضم والکسر یصرف ولا یصرف فمن صرفه
جعله اسم واد ومکان منکر ومن لم یصرفه جعله
بلدة وبقعة معرفة - وقال بعضهم هو الشیء المثنی
وقالوا فی تفسیر قوله تعالی بالواد المقدس طوی
طوی مرتین ای قدس وقال الحسن ثنیت
فیه البرکة والتقدیس مرتین - ذو طوی بالضم
موضعی بمکه طویة نهانی دل طوی چاه برآورده
طایة بام - وتوده خرما اطواء الناقة طرائق شحمها
طها - طهو گوشت پختن (ع ف اض ۲) طهی
کذلک (ع بفتحها) وفی الحدیث فما طهوی اذا
ای ما عملی و رفتن در زمین طاهی طباخ طهاء
بالمد ابر برآمده یقال ما فی السماء طهاءة اسے
قزعة یعنی یک پاره ابر طهیة حی اذنی تهیم طهوی
بالتحریک والتسکین منسوب بوی -

طبا رفت (ع ف اض ۲) -
طثا - ابوک چوب بازی کرد طثی چه بهای ریزه -
طخوة - بالفتح ابر تنک -
طری - پیش آمد یا بگذشت (ع ک اف ۳) طریة
دهی است بیمن -
طسا - چربش بر دل مردم غالب آمدن و بدان
تخمه عارض گردیدن (ع ک اف ۳ و ف اض ۲) -

طاحیة - زنے که بیاری جگر داشته باشد -
طفو - شتافتن (ع ف اض ۲) -

فصل الظاء

ظبا - ظبی - آهو و داو بی ثلاثة اظبی جمع قلة
ظباء وظبی ظبیات بفتحات جمع کثرة ظبیة فرج زن
قال الاصمعی هی لکل ذات حافر وقال الفراء هی
للکلبة و آهو ماده ومن دعائهم عند الشماتة به لفیه الظبی
ای جعل الله ما اصابه لازما له - ظبة السیف وطرفه
واصلها ظبو اظب جمع القلة ظبات ظبون جمع الکثرة
ظبیان نام مردے -
ظمی - ظمی - سیاه فام شدن لب (ع ک اف ۳)
شفة ظمیاء نعت منه ولثة ظمیاء قلیلة الدم -
عین ظمیاء رقیقة الجفن - وساق ظمیاء قلیلة اللحم
ظل اظمی اسود - وریح اظمی اسمر متظمی منسوب
کشت زمینی که از باران آب می یابد فعیل مظمی
علی مفعل والاول الصواب وهو خلاف مسقوی
یعنی کشتی که اورا آب پاشی کنند -
ظنی تظنی - من الظن فابدل من احدی النونات
یاء مثل تقضی من تقضض -
ظیی ظیان - یاسمین دشتی -

ظاری - بنداری گزنده ظری بروان گشت
(ع ف اک ۲) ظری بطنه شکم او از جریان ورمی
باز ماند الیشاو ظری زیرک شد (ع ک اف ۳) ظروی
نعت منه اظروری الصبی بطنه او صار فی البطنه
او قلب علی قلبه الدسم -

قفاخیة - دایه شیرده وزن پرورنده -
تقطّی - سایه وخوش عیشی لازم گرفت -
اطواء - گول شدن -

فصل العین

عبی - عباوة - عبایة - نوعے از گلیم عبا است ج
تعبیة تعبی آراستن لشکر بالهمز والیاء -
عتو عتوّ عتیّ - بالضم والکسر از حد درگذشتن
(ع ف ن اض) اصله عتوو فابدلوا احدی الضمتین
کسرة فانقلبت الواو یاء فصار عتیا ثم اتبعوا الکسرة
بالکسرة فصار عِتیا فهو عات وهم عُتیّ قلبوا الواو یاء
وفعول اذا کان جمعا فحقها القلب واذا کان مصدرا
فحقها التصحیح لان الجمع عندهم اثقل من الواحد -
عتی عتیّ بغایت پیری رسیدن (ع ف اض)
وتعتیت مثل عتوت - وعتی الغة فی حتی لهذیل
وثقیف وقرئ عتی حین -
عثو - عثا یعثو فی الارض - ای افسد وهو عاث
ای مفسد وکذلک عثی بالکسر یعثی قوله تعالی ولا تعثوا
فی الارض مفسدین - عثواء کفتار وکن پیر اعثی
مرد بسیار موی - ومرد احمق گران جان - وکفتار
عثیان بالکسر ضبعان -
عجا - عجو - شیر خورانیدن کودک را (ع و ف اض)
عجی کودک که شیر بیگانه پرورده شود عجیة مؤنث
عجو و غیبانی براو به پسنه لیقته درخت و عجایت ای
ای تغذیه بالطعام وتغذیه اللبن او رضیعه لبن
غیر امه - ویقال الفاه امه بانجاه وعتلها اسے
ماساءه یعنی آنچه بد آید او را واشاد و نگیین کند فش
(ع ف اض) عجی بالضم والقصر پوستها سے
خشک شده که آنرا پزند و خورند عجیة یکے عجایتان
بالضم دو پی دست اسپ از درون عجایة عجاوة لغتان
وهما قدر مضغة من لحم موصول بعصبة تنحدر من رکبة
البعیر الی الفرس -
عداء - عدو - دشمن ضد صدیق اعداء ج - وهو
وصف ولکنه ضارع الاسم وهو عدو وهی عدوة -
قال ابن السکیت فعول اذا کان بتاویل فاعل
کان مؤنثه بغیرها نحو رجل صبور وامرأة صبور
الا عدوة وهی نادرة قال الفراء انما ادخلوا فیها
الهاء تشبیها بصدیقة لان الشئ قد یبنی علی ضده -
عدی بالکسر دشمنان وهو جمع لا نظیر له قال
ابن السکیت لم یأت فعل فی النعوت الا حرف
واحد یقال هؤلاء قوم عدی ای غرباء وقوم عدی
ای اعداء وقوم عدی بالضم والکسر ای اعداء
مثال سوی وان ادخلت الهاء فیه قلت عداة
بالضم وهو جمع عاد وهو العدو ویقال (ع) اشهد
رب العالمین عادیک - تعادوا من العداوة
وتعادی ما بینهم ای فسد وتباعد - عداء بالکسر
والمد وجیه را دو پی یکدیگر زدن وانداختن
عداء بالفتح والمد ... وپهنائی هر چیز - وستم
کردن واز حد درگذشتن - وبانگ وانیدن انکار
(ع ف اض) عدوان بالضم ستم آشکارا ویقال
عداء علیه عدوا وعدوا وعداء قوله تعالی فیسبوا الله

عدوا بغیر علم - وعدا فعل الاستثنا ینصب ما بعدها
تقول جاء و نی عدا زیداً و تدخل ما تقول جاءونی
ماعدا زیداً و الفاعل مضمر فیهما و عداه ای جاوزه
و مالی عنه مُتعدّی ای لا تجاوز الی غیره - تعدی
گذشتن چیزے از یکی بدیگرے یقال عدّیته فتعدّی
و ستم کردن برکسے یقال منه تعدّی علیه - وعدّ عنه
ای اصرف بصرک عنه - و تعادی القوم من العداوی
ای یموت بعضهم فی اثر بعض - و اعتدی علیه ای
ظلم - عوادی بازدارندگان عُدوَة بالضم والکسر
کرانهٔ وادی و جای بلند قوله تعالی اذ انتم بالعدوة
الدنیا عداء بالکسر عدیات ج مثل جمرة و ہرام -
استعداء یاری خواستن برکاری یقال استعدیت
الامیر علی فلان فاعدانی ای استعنت به علیه
فاعانی علیه والاسم العَدوی و ہی المعونة - ایضاً
ما یعدی من جرب او غیره و ہو مجاوزته من صاحبه
الی غیره یقال اعدی فلان فلانا من خلقه او من
علته به او جرب و فی الحدیث لا عدوی ای لا یعدی
شیئ شیئا - عَدو دویدن خواستن اعدیت الفرس
و استعدیته ای استحضرته - اعداء دلیری کردن در
سخن - و گذشتن چیزے از یکے بدیگرے و ہو متعدّی
علیه ای معد و ابدلت الیاء من الواو استثقالا -
عدواء مثل علواء جائی که نشیننده و سے جنبان
و بے آرام باشد و بروی آرام نتوان یافتن
یقال جئت علی مرکب ذی عدواء ای لیس بمطمئن
و یقال نمت علی مکان متعادٍ و اذا کان متفاوتا لیس

بمستو - ارض متعادیة زمین مختلف با سنگ و کلوخ
و عُدَواء الشغل موانعه و دوری جای عَدو عَدَوان
سخت دویدن ذئب ذو عدوان یعدو علی الناس
و منه قولهم السلطان ذو عَدَوان و ذو بَدَوان -
عَدوان بالتسکین قبیلهٔ عادیة عادیات شتران
مانده در طاقستان که بشوره گیاه میل نکنند - و شتران
سخت دونده عادیة ایضاً ظلم یقال و فعت عنک
عادیة فلان ای ظلمه و شره - عَدیّ الذین یعدون
علی اقدامهم جمع عاد مثل غزی و غاز و قبیلهٔ از قریش
گروه عمر بن الخطاب رضی الله عنه - عدوی منسوب
بوی بنو العَدَویة قومے از تمیم و از حنظله عدویة
گیاه و علف تابستانی شموال بن عادیاء بالمد نام مردی
عِدا - عِدی - بالکسر کشت وحشی - و نام جائے
عَداة زمین خوش خاک عَذیّة کذلک عَذوات ج -
عرا - عرا مقصور درگاه - و ساحت سرائے
عراة کذلک - و ایضا خنکی سرما عراء بالمد گشاده و
بے حجاب قوله تعالی لنبذ بالعراء - عروی پشته
عروة بالضم گوشه قوله تعالی فقد استمسک بالعروة الوثقی
عُری ج - و گروه مردم - و درخت استوار - و شیر
و نام مردے و یقال ہو عرو منه بالکسر است خالی -
عرانی الامر و اعترانی فرو گرفت مرا کارے عرو
فرود آمدن چیزے برکسے و فرو گرفتن مهمان
میزبان را (مع ف اضرب) عریة درخت که میوهٔ آنرا
بمحتاجی دهند ...... و فی الحدیث
انه رخص فی العرایا ......

ویقال ان عَشِیَّتنا هذه لعریّة ویقال اهلک فقد اعریت
ای غابت الشمس وبردت العریّة ـ عُرَواء مثل غُلَواء
فسرهٔ اول تپ ومنه عُرِیَ الرجل فهو معروّ ـ اعراء
عریت دادن ـ و دور شدن از کسے یقال اعراه
صدیقه ای تباعد منه ولم ینصره ـ واستعری الناس
ای اکلوا الرطب وهو من العریّة ـ عُری بالضم والقصر
برہنگی عُرْی عُرْیة بالضم فیهما مصدر منه (عج ک ا
ف ۲) عار عریان برہنه عاریة عُریانة مؤنث وما کان
علی فعلان بالضم فمؤنثه بالهاء ـ اعراء وتعریة برہنه
کردن تعرّی لازم منه ـ ویقال ما احسن معاریَ
هذه المرأة وهی یداها ورجلاها ووجهها ـ فرس عُرْیٌ
بالضم اسپ بی زین اعراء ج ـ ویقال اِعْرَوْرَیْتُ
الفرس ای رکبته عُریانا بلا سرج ـ واعروریت منه
امرا قبیحا ای رکبته ـ عاریّة بتشدید الیاء کانها
منسوبة الی العار لان طلبها واخذها عیب وعار
وقیل منسوبة الی العارة من الاعارة کالغارة
من الاغارة وقیل هی من العری بمعنی الخطاء
وقیل من عار یعیر اذا جاء وذهب فسمیت عاریة
لتحولها من ید الی ید وقیل من التعاور وهو تداول
القوم الشیء بینهم وقد تخفف ایضاً ـ

عزا ـ عزاء ـ بالمد خویشتن را با دیگرے یا کسے
با چیزے باز خواندن ونسبت کردن (عج ف ا
ض ۲ ک ۲) یقال عزوته وعزیته الی ابیه ای
نسبته الیه فاعتزی وتعزّی هو ای انتمی وانتسب
یعنی باز نسبت خود را والاسم العزاء وفی الحدیث
من تعزّی بعزاء الجاهلیة فاعضّوه بهن ابیه ولا تکنوا
یعنی بنسب الجاهلیة ـ عزاء ایضاً شکیبائی وصبر
(عج ک ا ف ۲) تعزیة بصبر فرمودن مصیبت زده را
یقال عزّیته تعزیة فتعزّی ـ عِزَة گروہے از مردم
والهاء عوض من الیاء عِزیً بالکسر والتنوین
عِزون بالکسر ج ـ ولم یقولوا عِزات کما قالوا ثُبات
فی جمع ثُبة ومنه قوله تعالی عن الیمین وعن
الشمال عزین ـ

عسا ـ عَسْو ـ وعُساء ـ بالمد خشک و درشت شدن
(عج ف ا ض ۲) وسخت پیر شدن عَسِیَ مثله و درشت
شدن دست از کار ویقال للنبات اذا غلظ قد
عسا وفیه لغة اخری عَسِیَ بالکسر ایضاً اذا غلظ ـ
عاسی غورهٔ خرما عَسی[1] بالقصر شاخ خرما وهو ایضاً
فعل من افعال المقاربة معناه باشد که وفیه طمع
واشفاق ویأتی منه وجه الماضی لا المستقبل
تقول عسی زید ان یخرج وعسیت فلانة ان تخرج
فزید فاعل عسی وان تخرج مفعوله فهو بمعنی الخروج
الا ان خبره لا یکون اسما ولا یجوز ان تقول عسی
زید منطلقا واما قولهم عسی الغُوَیر ابؤسا فشاذ نادر
وقد یأتی فی الامثال ما لا یأتی فی غیرها ـ
وربما شبه عسی بکاد واستعمل فعله بغیر ان یقال
عسی زید یخرج ـ ویقال عسیت ان افعل ذلک
بفتح السین وکسرها وللمرأة عسیت ان تفعلی ذلک
ولا یأتی منه فاعل ولا یفعل ـ وعسی من الله سبحانه
وتعالی واجبة فی جمیع القرآن الا قوله تعالی عسی ان

[1] له والصواب البلیغ بالغین المعجمة وقطاع بالمعجمة ق ـ

ان طلقکن۔ قال ابو عبیدة عسی من الله
سبحانه وتعالی ایجاب فجاءت علی احدی لغتی
العرب لان عسی رجاء ویقین یقال ظنی بهم کعسی
ای ظنی بهم یقین۔

عشا عشی عشیة عشاء۔ بالکسر والمد شبانگاه
وهی ما بین المغرب والعتمة وزعم قوم ان العشاء
من زوال الشمس الی طلوع الفجر عشیان تصغیر
عشی والجمع عشیانات وقیل ایضاً فی تصغیره
عشیشیان والجمع عشیشیانات عشیشیة تصغیر
عشیة عشاء ان مغرب وعتمه عشاء بالفتح والمد
طعام شبانگاهی عشوت وتعشیت بمعنی یعنی طعام
شبانگاهی خوردم وعشیان هو المتعشی وعشوته
فتعشی ای اطعمته عشاء وکذلک عشیته تعشیة۔
ویقال تعش اباک ولا تغتر۔ واذا قیل لک تعش
قلت ما بی تعش ولا تقل ما بی عشاء۔ وعشیت الابل
تعشی عشا اذا تعشت فهی عاشیة وهذا عشیها۔
وفی المثل العاشیة تهیج الآبیة ای اذا رأت التی
تأبی العشاء التی تتعشی تبعتها فتعشت معها۔
عواشی شتران شب چراکننده عشا بالقصر شب کوری
(ع ک ا ف ۲) اعشی نعت منه عشواء مونثه و
امرأتان عشواوان واعشاه الله فعشی وهما
یعشیان ولا یقال یعشوان لان الواو لما صارت
فی الواحد یاء لکسرة ما قبلها ترکت فی التثنیة علی
حالها۔ تعاشی شب کوری نمودن از خود والنسبة
الی الاعشی اعشوی والی العشیة عشوی۔ وعشواء
ایضاً هی الناقة التی لا تبصر امامها فهی تخبط بیدیها
کل شیء یقال رکب عشواء اذا خبط امره علی
غیر بصیرة وفلان خابط خبط عشواء۔ عشوة کار
ناپیدا نمودن وکردن یقال اوطأتنی عشوة
ثلث لغات ای امراً ملتبساً۔ ویقال مضی من اللیل
عشوة بالفتح وهو ما بین اوله الی ربعه۔ وعشوة اللیل
ایضاً سواده وظلمته عشوه بالضم ایضاً شعلة من النار
وعشوته ای قصدته لیلاً هذا هو الاصل ثم صار
کل قاصد عاشیاً۔ وعشوت الی النار ای استدللت
علیها ببصر ضعیف۔ وعشوت عنه ای صددت عنه
الی غیره ومنه قوله تعالی ومن یعش عن
ذکر الرحمن۔ وعشیت عنه ایضاً ای رفقت به
مثل ضحیت عنه۔

عصا۔ عصا۔ مونث قوله تعالی هی عصای
اتوکؤ علیها عصوان تثنیة عصی بالضم والکسر ج۔
اعص کذلک فی القلة مثل زمن وازمن وعصی
هو فعول کسرت العین لمجاورة ما بعدها۔ وفی المثل
العصا من العصیة ای بعض الامر من بعض۔
والعصا ایضاً نام اسپ معروف لجذیمة الابرش
وفی المثل رکب العصا قصیر۔ وقولهم انه لضعیف العصا
ای ترعیة یعنی نیکو چراننده ستوران ویقال القی
عصاه اذا اقام وترک السفر وهو مثل۔ ویقال
فی الخوارج شقوا عصا المسلمین ای اجتماعهم
وائتلافهم۔ وانشقت العصا ای وقع الخلاف۔
وهو لین العصا ای رفیق حسن السیاسة لما ولی۔

وقولهم لا ترفع عصاک عن اهلک یراد به الادب.
عصی بکسرتین استخوانهای مال وعصوته بالعصا
ضربته بها - وعصوت الجرح ای شددته - عصّا بالقصر
شمشیر (ع ک ا ف ح) اعتصاء تکیه کردن بر عصا وعصّی
بالسیف ای ضربه - عصاء عصیان بالکسر نافرمانی کردن
خلاف طاعت عصی معصیة کذالک (ع ف ا ک)
عاصٍ عصیّ نعت منه وعصاه وعاصاه بمعنیً -
واستعصی علیه ای تجنّی علیه یعنی گناه جست
بروی و اعتصت النواة اذا اشتدت - واعصی
الکرم اذا خرج عیدانه - عاصی رگ خون که نایستد
عصیة بطنی از سلیم وفی الحدیث عصیة عصت الله
ورسوله - عُصْوة بالضم یک نوک از موی ویقال
فی ارض فلان عناص من النبت وهو القلیل
المتفرق - وما بقی من مال فلان الا عناص
ای قلیل یسیر -

عضو - عضو بالضم والکسر اندام اعضاء ج -
تعضیة اندام اندام کردن - وجدا کردن - و
فی الحدیث لا تعضیة فی میراث الا فیما حمل القسم
ای لا تجزیة فی شیء کالجبة من الجوهر فی عینه
وان طلبوا القسم ولکنه یباع فیقسم ثمنه - وقوله تعالی
الذین جعلوا القرآن عضین واحدها عضة و
نقصانها الواو والهاء وقد ذکر فی باب الهاء
ویقال فی الدار فرق وعزون وعضون وجماعة
من الناس کلها بمعنیً -

عطو - اعطاء - دادن والاسم العطاء یعنی
دهش واصله عطاو بالواو لانه من عطوت الا ان العرب
تهمز الواو والیاء اذا جاءتا بعد الالف لان الهمزة
احمل للحرکات منهما واذا الحقوها الهاء فمنهم من یهمز
بناءً علی الواحد فیقول عطاءة ومنهم من یردها
الی الاصل فیقول عطاوة - وفی التثنیة عطاءان
وعطاوان - واستعطی ای سأل والتمس
العطاء - رجل معطاء بالکسر کثیر العطاء وامرأة
معطاء ایضاً ومفعال یستوی فیه المذکر والمؤنث
قوم معاطی ومعاطٍ قال الاخفش هذا مثل قولهم
مفاتیح ومفاتح وامانی وامانٍ والعطیة الشیء
المعطی یعنی داده شده عطایا ج - ویقال
ما اعطاه للمال کما یقال ما اولاه للمعروف و
ما اکرمه لی فی التعجب وهذا شاذ لا یطرد - واعطی
البعیر انقاد ولم یستصعب - قوس عطوی علی فعلی
مواتیة سهلة - وعطوت الشیء تناولته بالید -
معاطاة مناولته - وفی المثل عاطٍ بغیر انواط ای
یتناول ما لا مطمع فیه ولا متناول وهو یعطّینی
بالتشدید ویعاطینی اذا کان یخدمک - وتعاطاه
تناوله - وتعاطی کذا ای تخوض فیه - وتعاطینا
فعطوته اذا غالبته فیه وقیل فی قوله تعالی فتعاطی
فعقر ای قام علی اطراف اصابع رجلیه ثم رفع
یدیه فضربها - وقیل فی السؤال لمن اردت
ان یعطیک هل انت معطیّه بیاء مشددة مفتوحة
یعنی هستی تو دهنده من آنرا وهل انتم معطیّه
ایضاً لان النون سقطت من معطون

لا اضافة وقلبت الواو یاءً و ادغمت فیها ثم کسرت یاء کی لان قبلها ساکنا و بل انما تصلیا به بفتح الیاء تنبیها علی ذلک و اذا صغرت عطاء حذفت الالف فقلت عطی و کذلک کل اسم اجتمعت فیه ثلاث یاءات مثل عدی و علی اذا لم یکن مبنیا علی الفعل فان کان مبنیا علی فعل نحو حیا من حیا یحیی تحیة لم تحذف منه.

عظا. عظاء. بالفتح والمد کربسه عظاءة و عظایة یکی و یقال لقی فلان ما عظاه و ما عجاه ای شاءه. و لقاه الله ما عظاه ای ما شاءه.

عفو. عفاء. بالفتح والمد خاک و ناپدید شدن و نیست شدن یقال علیه العفاء اذا دعا علیه و خرکره عفا بالکسر والفتح والقصر شبابه و بالکسر والمد انبوهی پشم شتر و پر مرغ یقال ناقة ذات عفاء. عفو زمین غفل که بروی پی کسی نیامده باشد. عفو بثلث لغات خرکره عفوة مؤنث. عفو المال زیادتی مال از نفقه و اعطیته عفو المال یعنی بغیر مسألة. عفوة بالکسر گزیده هر چیزی یقال ذهبت عفوة هذا البیت ای لینه و خیره. و اکلت عفوة الطعام ای خیاره و من الشراب کذلک. و یقال اعفنی من الخروج معک ای دعنی منه و استعفاه سأله الاعفاء. و عافاه الله و اعفاه بمعنی والاسم العافیة وهی دفاع الله عن العبد و توضع موضع المصدر یقال عافاه الله عافیة. عافی خواهنده رزق از مردم و ستور و مرغ و باقی طعام در دیگ. و در اثر عفاة بالضم ج. و عافیة الماء آب آینده عفاوة بالکسر ما یرفع من المرق اولا و یخص به من یکرم یعنی سر دیگ خوردی از روغن و مانند آن و قیل اول المرق و اجوده. عفاوة بالضم باقی مانده خوردنی در بن دیگ یقال عفوت له من المرق اذا غرفت له اولا. و عفوت القدر اذا ترکت فی اسفلها شیئا. و عفا المنزل و تعفی ای درس. و عفت الریح المنزل و عفته ای درسته لازم و متعد. و عفی علی ما کان منه اذا اصلح بعد الفساد. و عفی بالضم جمع عافی وهو الدارس. عفو بالفتح درگذشتن از گناه (ع ن ف ا ض ب ۲) عفو علی فعول بسیار عفو کننده. و روشن ماندن آب. و انبوه شدن موی و علف و مانند آن و منه قوله تعالی حتی عفوا ای کثروا و انبوه گردانیدن لازم متعد و عفوته و اعفیته بمعنی و فی الحدیث امران تحفی الشوارب و تعفی اللحی. و عفوته و اعتفیته ای اتیته اطلب معروفه و منه فلان تعفوه الاضیاف ای تنزله و تعتفیه الاضیاف ایضا و هو کثیر العفاة و کثیر العافیة و کثیر العفی.

عقا. عقاة. عقوة. پیرامن و گرداگرد سرای یقال اذهب فلا اربنک بعقوتی. و یقال ما یطور بعقوته احد. عقی بالکسر نخستین آنچه از کودک نوزاد آید از بول و غایط. عقی حدث کردن کودک خرد (ع ف ک ۳) و منه احرص من کلب علی عقی صبی وهو الرجیع فی السخلة والمهر و باز داشتن (ع ف ض ر ۲) یقال منه عقا ه قلب عاقه. اعتقاء احتباس و هو قلب اعتیاق یعنی باز ایستادن. و از چیزی

کندن چاہ چہ جست آب وپیش وپس فرا گرفتن
سخن عقیان بالکسر زر خالص اعقاء سخت تلخ شدن
چیزے وانداختن از دہان بسبب تلخی یقال
اعقیت الشیء اذا ازلتہ من فیک کما تقول اشکیتہ
اذا ازلت شکایتہ وفی المثل لا تکن حلوا فتسترط
ولا مرا فتعقی وعقی بسہمہ اذا رمی بہ فی الہواء لانہ
فی عقہ وذکر فی باب القاف۔ وعقی الطائر اذا
ارتفع فی طیرانہ۔

عکو۔ عکوۃ۔ بالضم بیخ دم ستور عکی ج عکو گرہ
زدن دم ستور (ع ف اض ۲) عکی شیر گوسپند
بر یکدیگر دوشیدہ و دفزک شدہ وعکت الناقۃ
ای سمنت وغلظت۔ ویقال ماتہ عکاء بالکسر
سمان غلاظ۔ عکواء گوسپند سپید وبہ سیاہ جملہ
اعضاء وعکت المرأۃ شعرہا اذا لم ترسلہ۔ وعکا
فلان علی قومہم ای عطف علیہم

علو۔ علو۔ بلندی وبلند شدن جاہی وبر بلند
برآمدن (ع ف اض ۲) علاء بالفتح والمد بلندی
در قدر ومنزلت (ع ک اف ۲ وبفتحہا) علی بالضم
والقصر معلاۃ بالفتح کذلک معالی ج۔ ویقال ہو من
علیۃ الناس وہو جمع علی ای شریف رفیع القدر
مثال صبی وصبیۃ۔ وعلوت الرجل ای غلبتہ۔
وعلوتہ بالسیف ضربتہ۔ وعلا فی الارض ای تکبر
والمصدر علو فی ہذا لحالہ۔ علو الدار بالضم والکسر
نقیض سفلہا۔ واتیتہ من علی الدار بکسر اللام ای
من عالٍ واتیتہ من علا ومن عل بالضم علی ثلث
احوال واتیتہ من عالٍ ایضا ومن معال بالضم ایضا
ومن علو بثلث حرکات الواو ایضا۔ ویقال عالِ
عنی واعل عنی ای تنح واعل عنی الوسادۃ وعال
علی ای احمل۔ علاوۃ الدار بالضم وعلاوۃ الریح
وسفالتہا ای جہۃ فوقہا وتحتہا۔ علیاء بالفتح والمد
جاے بلند وبالضم والقصر تانیث اعلی۔ علاۃ بالفتح
سنگ کہ بر وی پنیر خشک کنند۔ وسندان آہنگر علا بالضم
ج۔ وناقۃ استوار خلقت رجل علیان وامرأۃ علیان
مثل عطشان دراز تن آویختو یان فیہ۔ والعالیۃ
ما فوق نجد الی ارض تہامۃ والی ما وراء مکۃ وہی
الحجاز وما والاہا والنسبۃ الیہا عالی ویقال علوی
بالضم علی غیر قیاس وعالی الرجل واعلی اذا اتی
عالیۃ نجد۔ علیۃ بالضم والتشدید غرفہ یعنی بروارہ
علالی ج۔ وہو فعیلۃ واصلہ علیوۃ فابدلت الواو
یاء وادغمت وقیل ہی علیۃ بکسرتین علی فعلیۃ
وہو من المضاعف لانہ لیس فی الکلام فعیلۃ بالضم
وجمع علی علیون وعلیین قولہ تع کلا ان کتاب
الابرار لفی علیین وانما جمع علی السلامۃ وہو مختص
باولی العلم جبرا لکسر حقہ وہو الاعلال من جہۃ القلب
والادغام او تعویضا من حذف التاء المقدرۃ علی
تاویل ان فیہ معنی الرفعۃ کما اولوا ذلک فی فلسطین
واخواتہ قال الزجاج اعراب ہذا الاسم کاعراب الجمع
کما تقول ہذہ قنسرون ورأیت قنسرین ومنہم من
یجعل النون حرف اعراب فیقول ہذہ قنسرین وقنسرین
وفلسطین ورأیت قنسرین ومررت بقنسرین باثبات الیاء

فی الاحوال الثلث - عالیۃ الرمح ما دخل السنان الی ثلثہ - معلّی بفتح اللام ہفتم تیر قمار - و نام اسپی و بکسر اللام الذی یأتی الحلوبۃ من قبل یمینہا - علوی مثال فعلی نام اسپے یعلی مصغر یعلی وہما اسما رجلین - و استعلی الرجل ای علا و استعلاہ ای علاہ لازم متعد و اعتلاہ مثلہ - و تعلّی اسے علا فی مہلۃ - و تعلّت المرأۃ من نفاسہا ای سلمت - و تعلّی الرجل من علتہ - و العلی الرفیع - و اعلاہ اللہ و عالاہ ای رفعہ - و علیت الحبل ای رفعتہ الی موضعہ من البکرۃ - تعالی بلند شدن و برآمدن و تعال بفتح اللام ای جیٔ یعنی بیا و تعالَی للمرأۃ و تعالَیا انتما و تعالوا انتم و تعالین انتن - ولایجوز ان یقال منہ تعالیت ولا ینہی عنہ و تقول قد تعالیت و الی ای شیٔ انعالی - و یقال علیک زیدا ای خذہ و الزمہ و لما کثر استعمالہ صار بمنزلۃ ہلمّ و ان کان اصلہ من الارتفاع - و علا بالامر اطلع بہ و استقل - و علی معناہ بہ و لہا ثلثۃ مواضع قال المبرد لفظۃ مشترکۃ للاسم و الفعل و الحرف اسم فی قولک اتیتہ من علا ای من علا الدار و یدخل علیہ حرف جر کقول الشاعر (شعر) غدت من علیہ تنفض الطل بعدما + رأت حاجب الشمس استوی فترفعا + ای غدت من فوقہ - و فعل فی قولک علا زید الثوب - و حرف فی قولک علی زید ثوب و ہو حرف جر و قد یوضع موضع فی یقال کان کذا علی عہد فلان ای فی عہدہ و موضع من کقولہ تعالی اذا اکتالوا علی الناس

یستوفون - ای من الناس و یقال علیَّ زیدا و علیّ بزید ای ائتنی بہ و اعطنی زیدا و الفہا منقلبۃ من واو الا انہا تنقلب مع المضمر یاءً تقول علیک و بعض العرب یترکہا علی حالہا کقول الشاعر (ع) طاروا علاہن فطر علاہا + ای علیہا وہی لغۃ لحارث بن کعب - و علوان الکتاب بالضم عنوانہ - و علونت الکتاب عنونتہ - علاوۃ بالکسر بار بالای بار و سر مردم مادام کہ بر گردن باشد یقال ضرب علاوتہ ای رأسہ -

عمی - عمی (نابینائی ع ج ک اف ۲) فہو اعمی و ہی عمیاء و ہم و ہن عمی فاعماہ اللہ - و تعامی اسے اری من نفسہ العمی - و پوشیدہ شدن کار بر کسے و منہ قولہ تعالی فعمیت علیہم الانباء - و رجل عم القلب ای علی فعل ای جاہل - و امرأۃ عمیۃ عن الصواب و عمیۃ القلب و ہم عمون و یقال فیہم عمیتہم ای جہلہم - اعموی منسوب الی اعمی و الی عم عموی کما قلنا فی شجوی - اعمیان سیل و شتر مست وعمی الموج بالفتح یعمی عمیا اذا رمی القذی و الزبد تعمیۃ پوشانیدن سخن یقال عمیت معنی البیت و منہ المعمی من الشعر - و قری فعمیت علیہم الانباء بالتشدید و یقال ترکناہم عمّی اذا اشرفوا علی الموت عماء بالمد ابر بر کوہ نشستہ مانند دود و عمایۃ بالفتح کوہے - معامی زمین ہای بے عمارت و بے مردم اعماء کذلک - و اعتمیت الشیٔ ای اخترتہ و ہو قلب اعتیام - و قولہم ما اعماہ یراد بہ ما اعمی قلبہ لانہ

ینسب الیہ الکثیر الضلال ولا یقال فی عمی العیون
وذلک لان مالا یتزید لا یتعجب منہ۔ ویقال اتیتہ
ظہر اصکۃ عُمَیٍّ ای وقت الہاجرۃ وہو تصغیر اعمیٰ
مرخما ویقال ہو اسم رجل من العمالقۃ اغار علیٰ
قوم ظہرا فاستاصلہم فنسب الوقت الیہ۔

عنو عُنُو۔ فروتنی و خواری نمودن (ع ف ا
ض ۲) یقال عنالہ و اعناہ غیرہ ومنہ قولہ تعالیٰ
وعنت الوجوہ للحیّ القیوم۔ ویقال عنا فیہم اسیرا
ای اقام فیہم علی اسار۔ تعنیۃ بازداشتن ورنجانیدن
تعنّی رنجانیدن ورنجیدن لازم متعد۔ عانی اسیر
وبندی وہم عُناۃ وہن عوان۔ وعنت بہم امور
ای نزلت۔ وعنوت الشیٔ اخرجتہ واظہرتہ۔ و
عنت الارض بالنبات تعنو وتعنی اذا اظہرتہا
یقال لم تعن بلادنا بشیٔ بالضم والکسر اذا لم تنبت
شیأ وما اعنت الارض شیأ ای ما انبتت۔ عنیت
بالقول کذا ای اردت بہ۔ ومعنی الکلام ومعناتہ
ومعنیہ واحد۔ عنیۃ علی فعیلۃ بول شتر کہ بر کرما لند
یقال عنیت البعیر تعنیۃ اذا طلیتہ بہا۔ وفی المثل
العنیۃ تشفی الجرب۔ عناء بالفتح والمد رنج دیدن
(ع ک ا ف ۲) عنایۃ رنج دیدن بجہت کسی یقال
منہ عنیت بحاجتک اعنی بہا مجہولا فانا معنی بہا
علی مفعول واذا امرت بہا قلت لتعن بحاجتی۔
وفی الحدیث من حسن اسلام المرء ترکہ ما لا یعنیہ
ای لا یہمہ۔ وہم عان خون روان اعناء کرانہا۔
وقوم پراگندہ از قبایل شتی۔ عنو بالکسر کرانہ

عنا بالقصر کذلک۔ عنونت الکتاب وعلونتہ والاسم
العنوان والعلوان بالضم معنی فصل بے کار
ویقال ہو من العنّۃ فابدل من احدی النونین
یاء۔ ونام مردے۔ معاناۃ سختی کشیدن یقال
عاناہ وتعناہ فتعنی۔ وہم یعانون مالہم اے
مایقومون علیہ۔

عوا۔ عَوًّی۔ تافتن موی ورسن۔ وکژ کردن سر
ناقہ را (ع ف ک ۲) یقال عویت راس الناقۃ
فانعوت والناقۃ تعوی برتہا فی سیرہا اذا لوتہا
بخطامہا۔ تعویۃ تافتن رسن۔ ودروغ داشتن سخن
کسے را۔ استعواء رسن تافتن خواستن و استعوی
فلان جماعۃ ای نعق بہم الی الفتنۃ۔ عواء بالضم والمد
بانگ گرگ وسگ و جوان و بانگ کردن آنہا
(ع ف ک ۲) وہو یعاوی الکلاب ای یصایحہا۔
عواء بالمد والتشدید سگ بانگ کنندہ۔ وہن عوۃ
وہو مقصور ایضا ومنزلے اینا نزل قمر بیاید
عوّۃ آواز۔ وفریاد یقال سمعت عوۃ القوم وضوتہم
ای اصواتہم وجلبتہم۔ وتصغیر معاویۃ معیۃ ہذا
قول اہل البصرۃ لان کل اسم فیہ ثلث یاءات اولاہن
یاء التصغیر حذفت واحدۃ منہن فان لم یکن اولاہن
یاء التصغیر لم تحذف شیأ تقول فی تصغیر حیۃ حیّیۃ
واہل الکوفۃ لا یحذفون منہ شیأ یقولون معیّیۃ
علی قول من یقول اسیّد ومعیوۃ علی قول
من یقول اسیود۔

عیی۔ عِیٌّ۔ بالکسر درماندگی بسخن وہو خلاف البیان

يقال عيّ في منطقه وعَيِيَ ايضا فهو عَيِيٌّ على فعيل وعَيٌّ ايضاً على فَعْل وهم اَعْيَاء واعيياء - وفي المثل اعيا من باقل - وعَيَّ بامره وعيي اذا لم يهتد والادغام اكثر - وتقول في الجمع عيوا مخففا كما قالوا حَيُوا وعَيُّوا للتشديد ايضا - اعيا ماندہ کردن وشدن لازم ومتعدد ودشوار شدن کار برکسے یقال منه اعيا عليه الامر وتَعَيَّا وتعايا عليه بمعنىً - اعيى بالفتح والقصر يعطي از عرب والنسبة اليه اَعْيَوِيٌّ - وداء عياء اي صعب كانه اعيا الاطباء - والمعاياة ان تاتي بشئ لا تهتدي به جمل عياياء اذا لم يهتد للضراب - ورجل اعياياء اذا عيّ بالامر والمنطق -

عبا - چہرۂ او تابان شد (عع ف اض ٢) عابية زن خوبصورت وعَبْوُ المتاع آماده کردن كالا -

عكي - بستگاه ازار را درشت ساختن (عع ف اس ٢) يقال عكى ازاره اي اغلظ معقده وعكى زيد اي مات عكى زيد واعكى زيد مثله عكوة بالضم پست مقل عكى ج - عاكي فروشندۂ پست مقل وايضاً آزمند آشامیدن آن ومرده اعكاء استوار كردن

عمو - بالفتح گمراهی وخواری وفروتنی اعماء ج -

عهو - بالكسر خرگرهٔ شتر شگرف شانه ونازک پشت وهو مع ذلك شديد اعهى در شتر او آفت رسيد -

فصل الغين

غبا - غَبْيَة - باران اندک اغباء اندک باریدن یقال اغبت السماء فهي مُغْبِيَة وربما شبه بها الجري الذي يجي بعد الجري الاول وقال ابوعبيدة الغبية الوثبة في السير - غباوة گولی وگول شدن يقال غَبِيتُ عن الشئ وغبيته ايضا (عع ک اف ٢) وبالعكس وتقول غَبِي على الشئ اذا لم تعرفه - غبي على فعيل گول وهو من الواو - وتغابى اي تغافل -

غثا - غُثَاء - بالضم والمد آب آورد وبتشديد الثاء كذلك اغثاء ج - غَثْوٌ شورانيدن سيل چراگاه را (عع ف اض ٢) اغثاء مثله غَثَيَان بفتحتين شوريدن دل غثى مثله (عع ف اک ٢) -

غداء - غد - فردا اصله غَدْوٌ حذفت الواو بلا عوض وقد جاء على الاصل والنسبة اليه غدي وان شئت غدوي - غُدْوَة بالضم ميان طلوع فجر وشمس - ويقال آتيته غدوة بالتنوين لانها معرفة مثل سحر الا انها من الظروف المتمكنة - ويقال آتيك غداة غدٍ والجمع غدوات ويقال اني لآتيه الغدايا والعشايا لازدواج الكلام - غدو بضمتين بامداد كردن نقيض رواح (عع ف اض ٢) قوله تعالى بالغدو والآصال اي بالغدوات فعبّر بالمصدر عن الوقت كما يقال آتيك طلوع الشمس اي وقت طلوع الشمس - غداء بالفتح والمد طعام چاشت خلاف عشاء واذا قيل لک ادن فتغد قلت ما بي تغدٍّ ولا تعشٍّ ولا تقل ما بي غداء ولا عشاء لانه الطعام بعينه وكذلك اذا قيل ادن وكل قلت ما بي اكل بالفتح - وغاداه اي غدا عليه - غادية ابر بامدادي اغتداء بامداد كردن غديان متغذ نعت منه امرأة غديا على فعلى وغدية متعدى چاشت خورانيدن مثل اسپ چاشتخوره

غذو - غذی - بزغاله غذاء بالکسر ج مثل فصیل وفصال - غذی المال وغذویه ای صغاره کالسخال ونحوها - ویقال الغذوی ان یباع الشیء بنتاج ما نزا الکبش فی ذلک العام ویروی بالدال المهملة منسوب الی الغد - غذاء بالمد والکسر خورش وپرورش و غذوت الصبی باللبن پرورشتم فاغتذی به وغذیته بالیاء کذلک - غذا الماء سال والعرق یغذو غذوا ای یسیل دما ولیغذی تغذیة مثله - وغذا البول اسف انقطع - غذا اسب اسرع - غذوان بالتحریک اسپ سبک تیزرو تغذیة پروردن - وبریدن شتر بول را -

غرو - غراء - بالکسر والمد سریشم ماهی اذا فتحت الغین قصرت واذا کسرت مددت - وغروت الجلد اغروه الصقته بالغراء - وقوس مغروة ومغری ایضا وفی المثل ارمنی ولو باحد المغرویین ای باحد السهمین اولیهم اوسع - غریان بناءان طوالان یعنی دو صخره یا دو خرپشته یقال هما قبرا مالک وعقیل ندیمی جذیمة الابرش وسمیا غریین لان النعمان بن المنذر کان یغریهما بدم من یقتله اذا خرج فی یوم بؤسه - اغراء برانگیختن سگ را بر صید - وبرآغالانیدن میان دو کس غراة اسم فیه - وغری به ای اولع به والاسم الغراء بالفتح والمد - ویقال غاریت بین الشیئین غراء اذا والیت - وغری فلان اسف تمادی فی غضبه وهو من الواو - غرا بالقصر خوبی رجل غرنعت - غرو شگفت وشگفت داشتن (ع ف اض ۲) یقال لاغرو ای لاعجب -

غزو - غزو - با دشمن دین جنگ کردن (ع ف ا ض ۲) والغزاة بالفتح الاسم فیه وهو غاز وهم غزاة بالضم وغزّی بالتشدید والتنوین وغزی علی فعیل وغزاء بالضم والمد والتشدید مثل قضاة وسبق وحجیج وفسّاق ومنه قوله تعالی اوکانوا غزّی لوکانوا عندنا - غزوی منسوب الی الغزو - واغزیت فلانا ای جهزته للغزو - وامرأة مغزیة غزا زوجها والناقة التی جازت السنة ولم تلد - واتان مغزیة ای متاخرة النتاج - واغزت الناقة اسف عسر لقاحها - واغزیت الرجل امهلته واغزیت مالی علیه من الدین - مغزی مقصد یقال عرفت مغزاه و ما یغزی من هذا الکلام اسف ما یراد - غزیة قبیلة غزوان نام مردی -

غسا - غسو بفتحتین تاریک شدن (ع ف ا ض ۲ و ک ا ض ۳) اغساء کذلک -

غشی - غشاء - بالمد والکسر پوشش وعلی بصره غشاوة وغشوة ست لغات ای غطاء ومنه قوله تعالی فاغشیناهم - الغاشیة ای قیامت قوله تعالی هل اتاک حدیث الغاشیة ای القیامة ودرد وبیماری شکم یقال رماه الله بالغاشیة وآهن پس کوهه رحل وزین - وپوشش وزین اغشی اسپ سپید سر غشواء مؤنث تغشیة فروپوشیدن وبانبانه فروگرفتن - غشیان بالکسر مجامعت فروگرفتن - وآمدن اغشاء برآوردن - وبرپوشانیدن

دکور کردن - و بالتحریک بیهوش شدن (ع ک ۱
ف ۴) غشیة وغشی کذلک یقال غُشِیَ علیه فهو مغشی
علیه - واستغشی بثوبه وتغشی ای تغطی به -

غضی - غضا - بالقصر درخت طاق ومنه قولهم
ذئب غضا - وارض غضیاء کثیرة الغضا - وبعیر غاضٍ
وابل غاضیة وغواضٍ التی تأکل الغضا یعنی طاق
خوار فاذا اشتکت بطونها من اکل الغضا قلت بعیر
غضٍ وابل غضیة وغضایا - وقد غضیت غضیً -
بعیر غضوی منسوب - اغضاء چشم فرو خوابانیدن
وتاریک شدن ولیل مغضٍ لغة فی لیلة والاکثر یقال
لیل غاضٍ ولیلة غاضیة ای مظلمة - ونار غاضیة
ای مضیئة وهو من الاضداد -

غطا - غطاء - بالکسر والمد پوشش غطی وتغطیة
پوشانیدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) وغطا اللیل
یغطو ویغطی ای اظلم ومنه الغاطیة وهی الکرمة
لسترها وجه الارض - وغطا الماء وکل شیء ارتفع
وطال علی شیء فقد غطا علیه - وغطی یغطی غطیاً بالضم
والفتح اذا امتلأ شباباً -

غفا - اغفاء خواب شدن غفا بالقصر ما یخرج
من الطعام کالزوان فیرمی به یعنی دانه که آنرا تلخه
خوانند که در گندم بیرون آید وایضاً آفة تصیب
النخل وهو شبه الغبار یقع علی البسر فیمنعه عن الادراک
والنضج فیسمج طعمه -

غلا - غلی - غلیان - جوشیدن دیگ (ع ف ۱
۲) غلو از حد درگذشتن در هر چیز (ع ون ض ۲)
یقال منه غلا فی الامر ای جاوز فیه الحد - غلاء
بالفتح والمد گران شدن نرخ - غلو دور انداختن
تیر بغایت قدرت غلوة یک تیر پرتاب مسافت
ونشانه غلاء ج - وفی المثل جری المذکیات غلاء - اغلاء
جوشانیدن وگران کردن نرخ را و گران خریدن چیزی را
یقال منه اغلی باللحم وغالی به - وتغالی لحم الناقة
ای ارتفع وذهب - غالیه نیسا ای خوشبو که موی را
بوی خضاب کنند ومنه تغلیت بالغالیة - وناقة
مغلاة الوهق تغلی اذا تواهقت اخفافهما - غلاء
شتافتن غلواء مثال علماء از حد درگذشتن ابتداء
درگذشتن جوانی واول آن -

غما - غمی - بالفتح والقصر بیهوش یقال ترکت
فلاناً غمی ای مغشیاً علیه وترکتها وترکتهم وترکتها
غمی سواء لانه مصدر وان شئت قلت غمیان
وهم اغماء - اغماء بیهوشی یقال اغمی علیه فهو مغمی
علیه وغمی علیه فهو مغمی یستعمل کلاهما مجهولین -
واغمی علیه الخبر ای استعجم مثل غم - غمی البیت
ما فوق السقف من القصب والتراب ونحوه فان
کسرت مددت وقلت الغماء وقد غمیت البیت -

غنی - غنیة - بالضم بی نیازی یقال غنی به عنه
غنیة - وغنیت المرأة بزوجها غنیانا بالضم ای استغنت
وغنی بالمکان اقام به وغنی ای عاش کلاهما بالکسر
غناء بالمد وبالفتح فائده وسود غناء بالکسر والمد
سرود وغنی بالقصر توانگری و دستگاه تقول منه
غنی فهو غنی وهو ایضاً حی من غطفان - اغناء

بے نیاز کردن ویقال اغنیت عنک مغناة فلان ومغنی فلان بالضم والفتح فیهما ای اجزأت عنک مجزاة فلان۔ ویقال مایغنی عنک ہذا ای مایجزی عنک ومالنفعک قولہ تعالی ومایغنی عنہ مالہ اذا تردی۔ غانیة زنے کہ بے نیاز باشد بخوبی خود از پیرایہ ویا بشوی خود از سرمایہ غوانی ج۔ و قد غنیت کرضی۔ اغنیة بالضم والتشدید سرود اغانی ج۔ اغنیة سرود گفتن تغنی کذلک۔ وتغنی الرجل ای استغنی۔ وتغانوا ای استغنی بعضہم عن بعض۔ مغنی بالفتح جائے باہل و باشندگان مغانی ج۔

غوی۔ غی۔ بالفتح گمراہی۔ ونومیدی غوایة بالفتح مثلہ (ع ف ک ۲) غاوٍ و غویت منہ۔ و اغواہ غیرہ فهو غوی۔ تغاوی بہ بدی و بی راہی گرد آمدن۔ وبارشدی کردن یقال تغاووا علی عثمان فقتلوہ۔ غوی بالفتح والقصر سیر ناشدن برہ و بچہ غالہ از شیر مادر ولاغر ماندن آن وناگوارکردن شیر وہلاک شدن ازان (ع ک ۱ ف ۳ و ف اک ۲) غوغاء بالفتح والمد ملخ انبوہ۔ وانبوہی ورافتادن بہ جنگ غاغة مردم انبوہ در آمیختہ وملخ نو بال برآوردہ۔ ومگس ریزہ غاوة نام کوہی اغویة بالضم والتشدید مثل مغواة مغاکے وگندہ مغویات بتشدید الواو ومغاوی ج۔ وفی المثل من حفر مغواة وقع فیها۔

غی۔ غیایة۔ بالفتح روشنائی تابش آفتاب۔ وتک چاہ مثل غیابة و سایہ بان وہر چیز کہ بالای سایہ کند چون ابر و تاریکی و جزآن وفی الحدیث تجئ البقرة وآل عمران یوم القیمة کانہما غمامتان او غیایتان۔ وغایا القوم فوق رأس فلان بالسیف کانہم اظلّوہ بہ غایة پایان ہر چیز از زمان ومکان غای ج۔ مثل آیة وآی وعلم۔ ودوکان خمار و بنا ویقال غییت غایة واغییت اذا نصبتها۔ وفلان لغیة نقیض قولک لرشدة۔

غانیة۔ زن بے خرد۔

غذیة۔ غذوتہ ولم یعرفہ الجوہری فانکرہ۔

الغنوة۔ بالضم توانگری تقول لی عنہ غنوة۔

فصل الفاء

فأو۔ فأو۔ وفأی۔ شگافتن سر بہ زخم شمشیر (ع بفتحها) یقال منہ فأوت رأسہ وفأیت رأسہ فانفأی ای انشق۔ فأو ایضاً میان دو کوہ فئة بالکسر گروہ فئون ج۔ والہاء عوض من الیاء۔

فتی۔ فتی۔ جوان وجوانمرد فتاة مؤنث فتاء بالفتح والمد مصدر منہ (ع ک ا ف ۳) فهو فتی السن وقد ولد لہ فی فتاء سنہ اولاد۔ افتاء ستوران جوان خلاف مسان واحدہا فتی علی فعیل۔ ویقال لفلان بنت تفتّت ای تشبّہت بالفتیات۔ فُتّیت الجاریة اذا خدرت ومنعت للعب مع الصبیان فتوّة بالضم جوانمردی یقال ہو فتی وہم فتیان و فتیة وفتو وفتی مثل عصی وقد تفتی وتفاتی۔ ویقال الا افعلہ ما اختلف الفتیان یعنی اللیل والنہار کما یقال الجدیدان والاجدان۔

استفتاء جواب فتوی خواستن آفتاء جواب دادن برفتوی والاسم الفتوی والفتیا بفتحه وبین وتفاتوا الی المفتی ای ارتفعوا الیه فی الفتیا۔
فجو۔ فجوة شگاف میان دو کوه وجز آن قوله تعالی فی قصة اصحاب الکهف وهم فی فجوة منه۔ وتفاجی الشی ای صار له فجوة۔ وفجوة الدار ساحتها۔ فجا بالقصر دوری میان دو پاشنه شتر (صح ک ا ف ۲) قوس فجواء کمان که زه ازوی دور باشد فجو دور کردن آن (صح ف ا ض ۲) فجا کشاده سینه شدن کمان از زه (صح ک ا ف ۲)۔
فحو۔ فحا۔ بالقصر دیگ افزار وبالکسر کذالک والفتح اکثر افحاء جمع۔ وفی الحدیث من اکل فحا ارضنا لم یضره ماؤها یعنی البصل ویقال فحّ قدرک اجعل فیه۔ فحوی الکلام بمعنی سخن یقال عرفت ذالک فی فحوی کلامه وفحواء کلامه بالمد والقصر بکلامه الی کذا وکذا ای بمذهب۔
فدی۔ فداء۔ بالکسر ممدود ویقصر وبالفتح والقصر وفدیة بالکسر سرها وسر خرید یقال فدی لک ابی یعنی سرهای تو باد پدر من وفداء لک بالمد وکسر الهمزة منونا اذا جاوزلام الجر خاصة لانه نکرة بیرون بمعنی الدعاء۔ ویقال فاداه وفداه اذا اعطی فداه فانقذه وفداه بنفسه سرها داد او خود را وفداه تفدیة اذا قال جعلت فداک یعنی گوید سرهای تو باد وبهای من وتفادوا ای فدی بعضهم بعضا۔ وافتدی به کذا قوله تعالی فلن یقبل من احدهم ملأ الارض ذهبا ولو افتدی به وقوله تعالی لو یفتدی من عذاب یومئذ ببنیه۔ وتفادی فلان من کذا ای تحاماه وانزوی عنه فداء بالفتح والمد انباء غلط۔
فرا۔ فرو۔ پوستین فراء بالکسر والمد جمع۔ افتریت الفرو ای لبسته۔ فروة پوست سر ونام مرد است وتوانگری وهو مبدل من ثروة۔ قال الفراء انه لذو فروة من المال وثروة بمعنی وپارهٔ علف خشک فری بریدن موزه ومشک وان ومانند آن جهت اصلاح آن۔ وبریدن مسافت۔ وفتن ودروغ بر بافتن (صح ف ا ک ۲) یقال فری فلان کذبا ای خلقه وافتراه ای اختلقه والاسم الفریة بالکسر۔ فری بالقصر متحیر شدن ومدهوش گشتن (صح ک ا ف ۲) وفری فلان یفری ای تحیر ودهش۔ یقال فلان یفری الفری اذا جاء بالعجب فی عمله۔ وقوله تعالی لقد جئت شیئا فریا ای مصنوعا مختلقا ویقال عظیما۔ وافریت الاوداج قطعتها۔ وافریت الشی شققته فانفری وتفری ای انشق یقال تفری اللیل عن صبحه۔ وافری الذئب بطن الشاة ای شقها۔ وافریت الادیم قطعته علی جهة الافساد۔ وفریته قطعته علی جهة الاصلاح۔ وتفرت الارض بالعیون ای انبجست۔
فسو۔ فسو۔ گند کردن (صح ف ا ض ۲) وقبیلهٔ از عرب فسوی منسوب الیه فساء بالضم والمد گند وفاسیة الخنفساء کونه بیرون دهد وخر دوک

تاک کند وفی المثل افحش من فاسیة وهی الخنفساء
فسو علی فعول بسیار کننده وفی المثل ما اقرب
محساه من مفساه ای فمه من استه -
فشو فشو بضمتین پراگنده شدن خبر (ع ح ف ا
ض ۲) افشاء متعد منه یعنی فاش کردن وتفشی
ای اتسع - فواشی گوسپندان بچراگاه پراگنده
شده وفی الحدیث ضموا فواشیکم حتی تذهب فحمة العشاء
فصی - فصیة - رهایش وتفصی فلان ای تخلص
من البلیة - وتفصیت من الدیون ای خرجت
وتخلصت منها - وفصی اللحم من العظم ای خلص و
فصیته منه ای خلصته - ویقال افصی عنک الحر
ای خرج ولا یقال افصی عنک البرد - وافصی المطر
ای اقلع - افصی نام مردی -
فضو - فضاء - بالفتح والمد کشادگی وفراخی زمین
وجای فراخ - وکشاده شدن وافضیت است
خرجت الی الفضاء - وافضیت الی فلان بسری
وافضی الی امرأته ای باشرها وجامعها وافضاها
ای جعلها مفضاة وهی التی جعلت مسلکاها واحدا
ویقال لها شریم - وافضی بیده الی الارض اذا مسها
بباطن راحته فی سجوده - فضا بالقصر چیزی پراگنده یقال
امرهم فضی بینهم ای لا امیر علیهم
فعی - افعی - مار بزرگ وهو افعل وینون وکذلک
اروی اقاع ج - افعوان بضمتین اژدها نر
ارض مفعاة زمین افعی ناک مفعاة ناقه داغ کرده
بشکل افعی وتفعی الرجل صار کالافعی فی الشر

فغو - فغو - فاغیة - گل حنا افغی النبات گل بیرون
آورد فغا بالفتح والقصر خوره تباه شده ومنه فغت النخلة
فقو - فقوة - اسهم سوفار تیر ای فوقه فقی بالقصر ج
فلا - فلاة - دشت وبیابان فلا فلوات ج - فلی
علی فعول کذلک - افلاء بدشت شدن فلو کره فلوة
مؤنثه افلاء ج - فلاوی کذلک فاذا ثقلت الفاء
فی الواحد شددت الواو واذا کسرت خففت و
قلت فلو مثال جرو - فلوا بالفتح والتخفیف از شیر
باز کردن کره را وپروردن - وبسر زدن شمشیر
(ع ح ف ا ض ۲) فلی بالیاء کذلک (ع ح ف اک ۲)
وایضا اسپش جستن در سر - وسعانی شعر وغرایب
آن برآوردن یقال فلوته بالسیف وفلیته فلیت
راسه من القمل - وفلیت الشعر ای تدبرته واستخرجت
معانیه - افتلاء از شیر باز کردن - وپروردن
فرس مفلی ومفلیة ذات فلو - استفلاء سپش جستن
در سر خواستن -
فنا - فناء - بالفتح والمد سپری شدن (ع ح ک ا ف
یفنیها) وافناه غیره - وتفانوا ای افنی بعضهم بعضا
فی الحرب - فناء بالکسر والمد گرداگرد ومنه فناء الدار
افنیة ج - ویقال هو من افناء الناس اذا لم یعلم
ممن هو شجرة فنواء ذات افنان وهو علی غیر قیاس
وقیاسه فناء - فنا بالفتح والقصر انگور سگک فناة یکی
وایضا مژه گاو فنوات ج - افانیة گیاه تر افانی
ج - ویقال هو ایضا عنب الثعلب - وفانیته
ای داریته وسگالیدم

فو و - فَوْفَوْ - تُرقین ثوب مُفوقی ای مصبوغ بها -

فی - فِیْ - بالکسر حرف جر و معناه در و هو للوعاء والظرف و باقدر تقدیر الوعاء یقال المال فی الاناء وزید فی الدار والشک فی الخبر و یکون بمعنی علی کقوله تعالیٰ ولاصلبنکم فی جذوع النخل وربما یستعمل بمعنی الباء -

افثاء - مانده گردانیدن -

فطو - بالفتح سخت راندن (ع ف اض ۲) -

افظی - بدخو شد فظی زهدان -

فقی - وادی است به بیابان فقی کسی کشت زار خرا و نخلستانی ست مربنی عنبر را -

فامیة او فامیة - شهری است بشام و دهی است بواسط -

فهوت عنه - سهوت و افهی است شد رای او -

فصل القاف

قبو - قباء - بالمد م قبیة ج - تقبی پوشیده ان قبا قبو ضم کردن حرف را نبرة مقبوة است مضموم قبة الشاة مخففة هزارخانه گوسپند والهاء عوض من الواو قباء بالضم والمد موضعی بحجاز یذکر و یؤنث -

قتو - قتو - خدمت کردن (ع ف اض ۳) مقتی کذلک یقال قتوت قتوا و مقتی کما یقال غزوت غزوا و مغزی - مقتوی خادم قال ابو عبیدة هذا رجل مقتوین و هما مقتوین و هم مقتوین وهی مقتوین وهم الذین یعملون للناس لطعام بطونهم ویقال بالفارسیة نان خواه قال سیبویه سألت الخلیل عن مقتوی و مقتوین فقال هو بمنزلة الاشعری والاشعرین -

قحو - اقحوان - بالضم بابونه علی افعلان و یجمع علی اقاحی بحذف الالف والنون واقاح بغیر علی اقیحی مقحو دارویی که دران اقحوان باشد اقحوانة نام موضعی -

قدا - قدوة - بالکسر پیشوا یقال فلان قدوة یقتدی به بالکسر والضم و قدة ایضاً - قدو خوشبو و بامزه شدن گوشت (ع ف اض ۲) قدی شلمه (ع ف اک ۲) قدی بالقصر کذلک (ع ک اف ۲) یقال قدا اللحم والطعام یقدو و قدوی و قدی یقدی قدیا و قدی بالکسر یقدی قدی اذا شممت له رائحة طیبة و شممت قداة القدر فهی قدیة علی فعلة ای طیبة الریح - ویقال ما اقدی طعام فلان ای ما اطیب طعمه و رائحته - قدیان شتافتن (ع ف ک ۲) ویقال مر فلان یقدو به فرسه - وهذا قادی ریح بالکسر ای قدر رمح - ویقال خذ فی هدیتک و قدیتک بالکسر فیهما ای فیما کنت فیه - واتتنا قادیة من الناس ای جماعة قلیلون وجمعها قوادی و یقال هی بالذال المعجمة ایضا عند ابی عمرو و هم اول من یطرأ علیک ویقال منه قدت قادیة تقدی قدیا -

قذی - قَذَی - خاشاک یقال منه قذیت عینه بالکسر قذی فهو قذی العین علی فعل اذا سقطت فی عینه قذاة وهی واحدة القذی - قذی

بیرون انداختن خاشاک (ع ع ف ند ا ک م) یقال قذت
قذیت عینہ ای رمت بالقذی - وقذت الشاۃ اکمہ
الفت من رحمہا بیاضا یقال کل ذکر یقذی وکل
انثی تقذی - اقذاء خاشاک انداختن در چشم
تقذیۃ خاشاک بیرون کردن از چشم یقال قذیت
عینہ فقذیتہ ای سقط فی عینہ قذاۃ فاخرجتہا -
وقافیۃ ای جاریۃ - واما القاذیۃ من الناس
فذکر ابو عمرو انہا بالذال المعجمۃ فیکون من
ہذا الباب -

قرا - قرو - قدح چوبین وکاسہ سنگ وچوبی وچہ
کہ آغاز کاوآنکہ قصد وی کنند و زنبیل - ویزرگ
شدن پوست خصیہ رجل قروان تعنف شدہ
قروۃ مونث وباد بزرگ او اردکہ در وی سنور آب
خورد ویقال تکت الارض قروا واحدا اذا جاء
المطر - ویقال رایتہم علی قرو واحد ای علی طریقۃ
واحدۃ - قرنیا بشت قریۃ دہ قری بالضم علی
غیر قیاس لان ما کان علی فعلۃ بالفتح انما یجمع
علی فعال مثل رکوۃ ورکا وظبیۃ وظباء
ویقال قریۃ بکسر القاف لغۃ یمانیۃ وجمع علی
مثل ذروۃ وذری ولحیۃ ولحی - قروی منسوب
وقولہ تعالی علی رجل من القریتین عظیم یعنی مکۃ
وطائف - قری آب غلتد جری الماء فی الارض
اقریۃ قریا ای جاء - قریۃ علی قریۃ - ...
قریۃ النمل جایگاہ ... ای ... منزل
بالکسر ... و بالفتح ... ۔

آب باران قاریۃ بالتخفیف یکی از مرغان کہ عرب
بدان تیمن کنند و یشبہون الرجل الکریم بہ والعامۃ
بیشدد ونہ قواری ج - ویقال الناس قواری اللہ
فی الارض ای شہداء اللہ - قاریۃ ایضا تیزی -
ونوک سنان - وتیزی شمشیر وجزآن وقروت البلاد
وقریتہا واقتریتہا واستقریتہا ای تتبعتہا وخرجت
من ارض الی ارض - ویقال جاء فی کل قاروباد
ای من ینزل القریۃ والبادیۃ - واقریت الجل
علی ظہر الفرس ای الزمتہ ایاہ - وقریت الضیف
قری بالکسر وقراء بالفتح والمد میزبانی کردم ویکی
کردم او را اذا کسرت القاف قصرت وان فتحت
مددت - وقریت الماء فی الحوض جمعتہ - قریت الماء
فی الحوض جمعتہ - قری بالکسر آب گرد آمدہ در حوض
ومانی قری بالضم والتشدید آب در بادیہ آدہم
یقری العلف فی شدقہ ای یجمع - ناقۃ قرواء طویلۃ
السنام شدیدۃ الظہر یقال القری ولا یقال جمل اقری
قروی موضع قیروان علی فیعلان بالفتح الغار د
عظم السیر معرب کاروان وفی الحدیث ان یغدو
الشیطان یغیروا انہ الی السوق ویعنی لشکر -

قسو - قسوۃ - قساوۃ - قساء - بالفتح والمد سخت
دل (ع ن ف ا ح ل) یقال قسا قلبہ واقساہ الذنب
یقال الذنب مقساۃ للقلب - حجر قاس ای صلب
وقسا ودرہم قسی درہم قسی درم
... وحسبیان ... درہم
... الدراہم تقسو ...

شديد الحر والشر ـ ليلة قسية باردة ـ قسي ايضا
لقب مردے ـ
قشو ـ قشو ـ پوست باز کردن از چیزے (ع ف ا
ض ع) مقشو اي مقشور يقال قشوت وجهه وقشيته
فهو مقشي اي مقشر
قصو ـ قصو ـ بفتحتين دور شدن (ع ف ا ض ع)
قصا المكان فهو قصي وارض قاصية وقصية ـ
وقصوت عنهم اي تباعدت ـ قصا بالقصر والمد دور
كرانه (ع ك ا ف ع) قصي عن جوارنا واقصيته انا
فهو مقصي ولا يقال مقصي ـ وذهبت قصا فلان
اي ناحيته ـ وكنت منه في قاصيته اي ناحيته ـ
وبلم أقاصيك اي اينا ابعد من الشر ـ وقصوت البعير
اذا قطعت من طرف اذنه فهو مقصو وشاة قصواء
وكذا ناقة ولا يقال جمل اقصى وانما يقال مقصو
ومقصي تركوا القياس فيه ومثله امرأة حسناء ولا يقال
رجل احسن ـ وكان لرسول الله صلى الله عليه
وآله وسلم ناقة تسمى قصواء ولم تكن مقطوعة الاذن ـ
قصية دور ـ وشتر آسوده نيكو كه پروسته بازگذاشته
ونه دوشند واورا بجهت روز سختي ذخيره باز ارند
وقصيت اظفاري بمعنى قصصت ـ مكان اقصى دور
ناحية قصوى وقصيا بالضم فيهما ـ ويقال نزلنا مكانا
لا يقصيه البصر اي لا يبلغ اقصاه ـ واستقصى وتقصى
بمعنى قصي بالتصغير نام مردے از اجداد رسول الله
صلى الله عليه وآله وسلم قصوي منسوب بوی ـ
قضي ـ قضاء ـ بالمد حكم ـ وحكم کردن (ع ف ا ك ع)

واصله قضاي من قضيت الا ان الياء لما جاءت
بعد الالف همزت اقضية ج ـ قضية مثله قضايا
ج على فعالى ـ واصله فعائل ـ قوله تعالى وقضى
ربك اي حكم وامر ربك ـ وپرداختن يقال قضيت
حاجتي ـ وضربه فقضى عليه اي قتله كانه فرغ منه
قوله تعالى فوكزه موسى فقضى عليه ـ ومردن يقال
فلان قضى نحبه اي مات ـ وسم قاض اي قاتل
وگزاردن وام ـ ورسانيدن وروا کردن حاجت ـ
وآگاهانيدن ـ يقال قضيت ديني وقوله تعالى
وقضينا الى بني اسرائيل في الكتاب وقوله تعالى
ثم اقضوا الي ـ وقضى فلان اي مات ومضى ـ
وقضاه اي صنعه وقدره قوله تعالى فقضاهن
سبع سموات في يومين ومنه القضاء والقدر
واستقضي فلان اي صير قاضيا ـ وقضاه الامير
اي جعله قاضيا ـ وانقضى وتقضى بسر آمد
واقتضى دينه وتقاضاه بمعنى وتقاضوا بينهم منايا
بالتشديد اي انفذوها ـ وقضى اللبانة ايضا بالتشديد
وقضاها بالتخفيف بمعنى ـ قضاء والتشديد الدرع
المحكم وتقضي البازي اي انقض واصله تقضض
فلما كثرت الضادات ابدلت من احديهن ياء ـ
قضة بالكسر گياهي وموضع قضات قضون ج
قطا ـ قطا ـ بالقصر سنگ خوار قطاة يكي ـ والقطاة
جاي نشستن رديف از ستور قطوات قطيات
ج ـ وفي المثل ليس قطا مثل قطي اي ليس الاكابر
كالاصاغر ـ رياض القطا موضعي قطو گام نزديك نهادن

ازنشاط (عع ف اص ۲) قطا فی مشیتہ واقطوطی
بمعنی فہو قطوان بالتحریک وقطوطی علی فعوعل۔
قطوان بالتحریک موضعے بکوفہ کساء قطوانی۔
قعو۔ اقعاء۔ بہ کون نشستن سگ وقد نہے
عن الاقعاء فی الصلوۃ وہو ان یضع الیتیہ علی
عقبیہ بین السجدتین علی تفسیر الفقہاء وفی اللغۃ
ہو ان یلصق الیتیہ بالارض وینصب ساقیہ
ویتساند الی ظہرہ۔ وفی الحدیث انہ علیہ السلام
اکل مقعیا۔ قعو قعو۔ برجستن گشن بر مادہ (عع ف ا
ض ۲) یقال منہ قعا الفحل مثل قاع۔ وقعا الظلیم
ایضا۔ قعو ازدن باریک ساق قعو دو چوب بکرہ دو
کہ محور بر وی باشد۔
قفا۔ قفا۔ بالقصر پس سر یذکر و یونث قفی ج۔
علی فعول مثل عصا وعصی اقفاء ایضا علی القلۃ
واقفیۃ ایضاً علی غیر قیاس لانہ جمع الممدود مثل
سماء واسمیۃ قفی بر قفا زدن۔ واز قفا بریدن گلوی
گوسپند (عع ف ا ک ۳) یقال شاۃ قفیۃ ای مذبوحۃ
من قفاہا ہذا عن ابی زید وقال غیرہ قفینۃ بالنون
الزائدۃ۔ تقفیۃ در پی فرستادن یقال قفیت
علی اثرہ بفلان ای اتبعتہ ایاہ قولہ تعالی ثم قفینا
علی آثارہم برسلنا ومنہ الکلام المقفی وسمیت
قوافی الشعر لان بعضہا تتبع اثر بعض۔ وقد یقفہ
القوافی نام شاعرے وہو ابن معاویۃ بن عقبۃ۔
والقافیۃ القفا ایضا ۔ وفی الحدیث یعقد الشیطان
علی قافیۃ راس [illegible] قفہ در پی فرستادن

قفو بالضم مثلہ (عع ف اض ۲) ودشنام دادن بفحش
وبدی صریح وفی الحدیث لا حد الا فی القفو البین ج
بکار سے تباہ انداختن کسے را والاسم القفوۃ بالکسر
ونوالہ وبخشش نہادن ابجہت مہمان قفی قفیۃ قفا دو
انچہ مہمان را بدان گرامی کنند یقال منہ قفوتہ۔ و
اقتفیتہ بہ ایضا ای اثرتہ فہو مقتفی بہ او شوہ تکرم
والاسم القفوۃ بالکسر یقال فلان قفوتی ای خیرتی
او تہمتی کانہ من الاضداد وقیل بمعنی قرفتی۔ و
اقتفاہ ای اختارہ واقتفی اثرہ وتقفاہ ای اتبعہ
ولا افعلہ قفا الدہر ای ابدا۔
قلا۔ قلی۔ بریان کردن گوشت وپیستہ وجز آن
(عع ف اک ۲) فہو مقلی قلو کذلک (عع ف اض ۲)
فہو مقلو قلاء نعت ذلک۔ قلیۃ علی فعیلۃ اسم منہ
وہو نوع من الطعام قلایا ج۔ مقلاۃ مقلی بالکسر
فیہما تابہ کہ قلیہ بریان کنند دروی مقلیان مثنی مقالی
ج۔ وقلا العیر آتنہ یقلوہا قلوا ای ساقہا وطردہا۔
قلی بالکسر والقصر قلاء بالفتح والمد دشمنی۔ ودشمن
داشتن (عع ف اک ۲) ویقلی بالفتح ایضا وہی لغۃ
طی۔ وتقلی ای تبغض۔ مقلاء بالکسر علی مفعال۔ وقلۃ
بالتخفیف عودان یلعب بہا الصبیان یعنی غوک چوب
قلی قلو بالختن غوک چوب (عع ف اض و ک ۲) واصل القلۃ
قلو لانہا من قلوت یقال تقلوت القلۃ وقلیتہا ای
منقصۃ والہاء عوض وکان الفراء یقول انما ضم
اولہا لیدل علی الواو وقلات قلون بالضم والکسر ج
قلو بالکسر [illegible] قلی [illegible] اشتقاق قلوی قلا

قلیلاً ربلند برآمدن بهوا یقال اقلولی الطائر - و
اقلولی الرجل فی امره اذا انکمش واقلولت الحمر فی
سیرعتها - وقلت الناقة براکبها قلواً اذا تقدمت به
وقالی قالا موضعی وهما اسمان جعلا واحداً -

قنا - قنوة - قنیة - بالضم والکسر فیهما جمع کردن
گوسپند وجز آن بجهت خوردن خود (ع ع فند ا ف م و
ک م) قنیة بالکسر مال نهاده یعنی مال قنیان بالضم
والکسر الذی یتخذ قنیة و پردگی وخانه نشین کردن
دختر را یقال قنیت الجاریة ای منعت من اللعب
وسترت فی البیت - اقتناء ذخیره کردن وفی المثل
لا تقتن من کلب سوء جروا - قنی بالکسر والقصر خشنود
شدن وبی نیاز شدن (ع ک ا ف ۲) اقناء ذخیره
نهادن واقناه الله ای اعطاه ما یقتنی به من القنیة
والنشب وخشنود کردن واقناه ای ارضاه واعطاه
ما یسکن الیه - ویقال من اعطی مائة من المعز فقد
اعطی القنی ومن اعطی مائة من الضأن فقد اعطی الغنی
ومن اعطی مائة من الابل فقد اعطی المنی - قنو بالکسر
خوشه خرما قنوان اقناء ج - قنا مقصوراً بالفتح ایضاً
خوشه خرما - ونیزه قناة یکی قنوات قنی علی فعول
قناء علی فعال ج - وکاریز - ومهره‌های پشت مقناة
جائی که آفتاب نتابد بهمز ولانقیض مضحاة وکذلک
مقنوة - ویقال لا اقنوک قناوتک بالکسر ای
لا اجزینک جزاءک - ویقال ما یقانینی هذا ای
ما یوافقنی - مقاناة آمیختن چیزی باهم ودائم شدن
یقال منه قانی له الشیء ای دام - احمر قانی ای [illegible]

سخت سرخ بیهمز ولا - قنا کزنی خرک بینی وپشت
یقال هو اقنی وهی قنواء - قنیان بالضم لازم شدن
باچیزی یقال قنیت الحیاء بالکسر ای لزمته -

قوو - قوة - توانائی خلاف ضعف - وتار رسن
قوی ج - وتوانا شدن (ع ک ا ف م) یقال منه
قوی الضعیف فهو قوی وتقوی وباز ایستادن باران
تقویة توانائی دادن - وتوانا کردن ویقال قاوته
فقویته ای غلبته - شدید القوی یعنی استوار خلقته
اقواء بدشت وخشکی فرود آمدن - وسپری شدن
توشه ومنه قوله تعالی ومتاعا للمقوین وخالی و
خشک شدن منزل از مردم یقال اقوت الدار
وقویت ای خلت - واقوی القوم صاروا بالقواء -
وفی المثل انقطع قوی من قاویة و خداوند ستور
توانا شدن یقال فلان قوی مقو والقوی فی نفسه
والمقوی فی دابته ومختلف شدن حرکت روی در شعر
واقوی الشاعر - قی - قوی - قواء بالقصر والمد دشت
وبیابان خشک وخالی منزل قواء خالی وبات القوی
بات جائعا علی غیر طعم - قو موضع - قوایة بالفتح زمین
خشک مانده در میان دو قطعه زمین باران زده
ویقال اشتری الشرکاء شیئا ثم اقتووه ای تزایدوه
حتی بلغ غایة ثمنه - وقوقیت مثل ضوضیت ای
صحت - والدجاجة تقوقی ای تصیح - قوقاة قیقاء
مصدران منه - قیقاة بالکسر [illegible] [illegible]
مر فی باب القاف -

قهی - اقهی الرجل من الطعام [illegible] [illegible] کردن [illegible]

مثل اقمر قموة خمر یقال سمیت بذلک لانها تقفی ای تذهب بشهوة الطعام - قاہی تیز خاطر -

قاسی ای بیخ خصم اقرار کرد -

قشو - بالفتح شتران وجز آن فراہم آوردن (ع ف اض ۲) اقتشاء شلبه وخیار خوردن وکشنیز قشوی تشکری فراہم آمدن قشا خوردن چیزے کہ وقت خائیدنش آواز برآید -

القشی - القشو -

قشیشة - پرورش بد آب بیخی انداختن -

قرو - بالفتح از پلیدی پاک شدن (ع ف اض ۲) وقر انصاه الارض زمین را پیمانه چنانکہ اثری باقی ماند واقتری الطبیب بعد استوائه قرئیة ماریا بار وم ببیدہ کج رفتار قراة ج وباز پچه ا وقر العب بہا -

قرمی - بالکسر یا نامہ بتقریه انداختن وکشتن -

المقامات - المرافقة تا یقابنی الشی بابو نقشی عن ابی عبید -

قیوان - موضعی است بر بمین به پلا دخولان -

فصل الکاف

کبو کبو - افتادن بروی (ع ف اض ۲) فہو کابی - وازا خشیت الفرس قلم تیزخ قیل کبا الفرس وکذلک اذا اتم الزند وہی اتش شدن سنگ آتش زنہ - وہو قبنی - وتخفتن آتش و وکزشدن باشد از آب آکب او ح وکر رماد یقال الکبا والقا وقبن ولم تیت وکبی تو بہ ای بخرہ وکبی واکنی ای بخره کبا بالکسر والقصر خاک روبہ اکباء ج - شبه شنا کبون ج - کباء بالمد نوعے از چوب خوشبو کبوة مثل وقفة بازایستادن بکراہت ویقال خبت النار ای سکن لہبہا وکبت اسے خمد ها الرماد والجمر خمدت وہمدت اذا طفئت ولم یبق منہا شی البتة - وفلان کابی الرماد ای عظیم الرماد ومنہا

کتو - اکتوی الرجل - اذا بالغ فی صنعة نفسه من غیر عمل - وتقع ایضاً -

کثو کثوة - نام شاعرے -

کدی - کدیة - بالضم زمین سخت یقال ضربت کدیة وجمعہ اکدی - واکدی الحافر ای بلغ الکدیة فلا یمکنه ان یحفر - ویقال حفر فاکدی اذا بلغ الی الصلب - کدو درنگ برآمدن نبات زمین یقال کدت الارض تکدو فہی کادیة - کدی نوعے از بیماری سگ بچہ - وتباہ شدن معدہ شتر بچہ از ناگوارد - وکند شدن ناخن انگشتان از کندن زمین (ع ک اف ۳) اکداء کم خیر شدن ومنہ قولہ تعالی واعطی قلیلا واکدی ای قطع القلیل واکدیت الرجل عن الشی ای رددته عنه -

کذو - کذا - چنین یقال فعلت کذا وکذا و چندے چیز و ہو کنایت عن العدد فتنصب ما بعدہ علی التمییز یقال لی عندہ کذا درہما کما تقول عندی عشرون درہما -

کرا - کری - خواب (ع ک اف ۳) فہو کرو ہی کریة وہو کریان ایضا - کری کندن جوے

(ع ک ا ف ۲ و ف ا ک ۲) گرد برآوردن چاه و دست انداختن اسپ در رفتن - و نوعی از خرامان رفتن زن و امرأة کروا اے دقیقة الساقین وگوی باختن (ع ف ا ض ۲) کُرة بالضم گوی و اصلها کُرَو کُرِین بالضم والکسر وکُرات ج - اکراء تاخیر کردن یقال منه اکریت العشاء ای اخرته و دراز کشیدن سخن یقال اکرینا الحدیث اللیلة ای اطلناه و افزودن وکم شدن وهو من الاضداد و بکرایه دادن ستور و خانه را اکتراء بکرایه گرفتن استکراء بکاری مثله - کراء بالکسر والمد مزد - و بمزد دادن ستور و جز آن مکاراة مثله فهو مکار و هم مکارون و ذهبت الی المکارین و لاتقل المکاریین بالتشدید و فی الاضافة الی نفسک قلت مکاریَّ مفتوحة الیاء مشددة و هولاء مکاریَّ سقطت نون الجمع للاضافة و قلبت الواو یاء و فتحت یاؤک و اُدغمت و هذان مکاریای بفتح یائک لذالک القول فی قاضیَّ و راجیَّ و نحوهما - کَرِیّ خرنده - و بکرایه دهنده - و بکرایه گیرنده کریّة گیاہیے - و درختے یا گیاہی شتر نرم آہستہ رفتار کراء بالمد والفتح موضعی کروان بفتحتین طائرے و یقال له الحباری و آنرا چوبینه و شواتت نیز گویند کَرَی کرہی نروی و یقال له اذا صید اطرق کری ان النعام فی القری کراوین ج - کروان بالکسر ایضاً ج - علی غیر قیاس -

کسو - کُسوة - بالکسر والضم جامه و پوشیدنے (ع ک ا ف ۲) کُسی بالضم ج - وکسوته ثوباً اکسوه فاکتسی - کساء بالکسر والمد گلیم اکسیة ج - واصله کساو جاءت الواو بعد الالف فهمزت - وتکسیت بالکساء لبسته - والکاسی بمعنی المکسو -

کشی - کُشیة - بالضم پیه سوسمار کُشی بالضم ج -

کظو - کُظا - لحمه یکظو ای کثر واکتنز وخظا و بظا کذالک -

کفی - کفایة - کارگزاری کردن (ع ف ا ک ۲) یقال کفاة مؤنث و بس آمدن چیزے کفاک الشیٔ - اکتفاء بسنده کردن استکفاء کفایت خواستن - یقال استکفیته فکفانیه - مکافاة پاداش کردن - ویقال رجوت مکافاتک ای کفایتک - وهو کاف وکفی مثل سالم وسلیم و هذا رجل کافیک من رجل و رجلان کافیاک من رجلین و رجال کافوک من رجال وکَفْیُک بتسکین الفاء ای حسبک - کُفیة بالضم روزگذار از قوت کُفیً ج -

کلا - کُلیة - بالضم گرده کُلوة لغة فیه کُلیات و کُلیً ج - و پشیزه کہ بر توشه دان و جز آن دوزند کُلیتان من القوس دو تندی نزدیک قبضه و از دو طرف وهما عن یمین المنصل و شماله ایضاً - کُلیة السحاب فرود وی کُلی ج - یقال انبعجت کلاه کَلْی بر گرده زدن اکتلاء بر گرده رسیدن یقال کَلَیته فاکتلی اذا اصبت کُلیته - کلب مَکلی سگ که گاہ بر تہی گاہ وے سر دن زده باشد یقال جاء فلان بغنمه حُمر الکُلی ای مهازیل - کلا بالکسر هر دو و هو تاکید اثنین نظیر کل فی المجموع وهو اسم مفرد

تجیز ثنی وقال الفراء ہو مثنی وہو ماخوذ من کل
فخففت اللام وزیدت الالف للتثنیة وکذلک
کلتا للمؤنث وہما علی المظہر فتقول جاءنی وجاءتنی
کلا الرجلین وکلتا المرأتین ورأیت کلا الرجلین
وکلتا المرأتین ومررت بکلا الرجلین وکلتا المرأتین
بالالف فی الاحوال الثلث واذا اتصلا بمضمر قلبت
الالف یاء فی الجر والنصب وتبقی فی الرفع علی
حالہا تقول جاءنی کلاہما ورأیت کلیہما ومررت
بکلیہما وکذا المؤنث ولا یکونان الا مضافین ولا تکلم
منہما بواحد ولو تکلم لقیل کل وکلت وکلان وکلتان
واحتج بقول الشاعر (شعر) فی کلت رجلیہا سلامی
واحدة + کلتاہما مقرونة بزائدة + اراد فی احدی
رجلیہا فافرد وہذا القول ضعیف عند البصریین لانہ
لو کان مثنی لوجب ان تنقلب الفہ فی النصب
والجر یاء مع المظہر ولان معنی کلا مخالف لمعنی کل
لان کلا للاحاطة وکلا یدل علی شیء مخصوص وہذا
الشاعر حذف الالف للضرورة وقدر انہا زائدة
وما یکون ضرورة لا یکون حجة فثبت انہ اسم مفرد
کمعا الا انہ وضع لیدل علی التثنیة کقولک نحن اسم
مفرد یدل علی الاثنین فصاعدا ویدل علی ذلک
قول جریر (شعر) کلا یومی امامة یوم صد + وان لم
تأتہا الا لماما + فان قیل لم صار کلا بالیاء فی الجر
والنصب مع المضمر ولزمت الالف مع المظہر کما لزمت
فی الرفع مع المضمر قیل لہ کان من حقہا ان تکون
بالالف علی کل حال مثل عصا ومعا الا انہا
لما کانت لا تنفک عن الاضافة شبہت بعلی ولدی
لانہما لازمتا الاضافة فجعلت بالیاء مع المضمر فی النصب
والجر لان علی لا تقع الا منصوبة او مجرورة ولا تستعمل
مرفوعة فبقیت کلا فی الرفع علی اصلہا مع المضمر لانہا
لم تشبہ بعلی فی ہذہ الحالة واما الف کلتا التی فی اثنتا
فان سیبویہ یقول ہی للتانیث والتاء بدل من
لام الفعل وہی واو والاصل کلوا وانما ابدلت
تاء لان التاء علم التانیث وہذہ الالف قد تصیر یاء
مع المضمر فتخرج عن علم التانیث فصار فی ابدال
الواو تاء تاکید للتانیث وقال ابو عمرو الجرمی التاء
ملحقة والالف لام الفعل وتقدیرہا عندہ فعتل
ونسبتہا کلتوی علی ہذا القول فلما قالوا کلوی
واسقطوا التاء دل علی انہم اجروہا مجری التاء التی
فی اخت التی نسبتہا اخوی۔
کمی۔ کمی۔ نہان داشتن گواہی (ع من ض م)
یقال کمی شہادتہ۔ اکماء مثلہ اکما، نہان شدن
تکمی پوشیدن وتکمت الفتنة الناس اذا غشیتہم
کمی مرد دلاور۔ وسلاح پوشیدہ شدہ کماة ج۔
کیمیاء بالکسر والمد اصل زر وسیم ونام صناعتی در وی
کنا۔ کنایة۔ بالکسر سخن کہ بدیگر موضوع لہ خود
دلالت کند یقال منہ کنوت وکنیت بکذا عن کذا
وہو کان وہم کانون۔ والکنیة بالضم والکسر
واحدة الکنی والکنی فلان بکذا۔ وفلان یکنی
بابی عبداللہ۔ ولا یقال یکنی بعبداللہ۔ وکنیتہ
ابازید وبابی زید تکنیة۔ وہو کنیہ کما یقال سمیہ

وکانّا الکویا ہی الاشتال التی یبشربہا بالکسر الحرباکی بہا شوح یحیات الامر

کو اکی - داغ کردن (ع ف ا ک م) یقال اکتویٰ الکی و اکتوی ہوہ آگاہ بعینہ ای احتا النظر الیہ - وتکوی العقرب ای لدغتہ - وکاوہ ای شاتمہ - مثل کا وجتہ - کداۃ آہن داغ و فی المثل العیر یضرط والمکواۃ فی النار - کوۃ روزن خانہ کوی بالمد والقصر ج - کوی بالضم لغۃ فیہا واحدہا کوۃ بالضم سکی تخفیف نیز وتا وہو مشابہ الحاقہ کا اللام وہو جواب قولک لم فعلت کذا فتقول کی یکون کذا وتنصب الفعل المستقبل وتدخل علیہ اللام ایضاً فتقول لکی وتتصل بالنفی کقولہ تعالیٰ لکیلا تاسوا - کیت وکیت منا چنین وچنین بفتح التاء وکسرہا واصل التاء فیہما ہاء فصارت تاء فی الوصل - وحکی ابوعبید وکان من الامر کیۃ وکیۃ بالوصل ایضاً وکیہ فی الوقف کما یقال لہ -

کہی - کہاۃ - ناقہ بزرگ صحرۃ کہی نام کوہ ہے -

کاہی - بسخن دردناک ساخت (ع بفتحہا) اکاہی عنہ کرہہ -

کہی - تباہ کرد (ع ف اک م) -

کدی - افضل علی سعتہ -

کسی - بالضم پائین سرین وپائین ہر چیز اکساء ج - رکب اکساء ای سقط علی قفاہ -

کشو - بدندان گزیدن وبدہان کشیدن (ع ف ا ضرم) کشیئہ بالضم پیہ شکم سوسمار یا دشمنۂ آن

وقول العرب اطعمہ ا وکا کشیۃ الضب تحث علی المواساۃ وتمثل بالمعنار -

کمی - پس انہبرگی پر دشمد (ع ف اک م) -

اکماء - بدل شد (ع ون افعی م) اکماد بہ دلالت کماۃ ای منہزم -

کنی - بر ذات وصنعی کاعی -

اللاذو والکنی - کہمہ ی اللفو -

کہومی شب ماہ روشن -

فصل اللام

لای - لائی - سختی و آہستگی (ع بفتحہا) البیار مثلہ لاوای بالمد ثقی وفی الحدیث من کان لہ ثلث بنات فصبر علی لاواتہن کن لہ حجابا من النار ویقال فعل بعد لائی ای شدۃ ولای ایضاً ای البطاء - والتاءی الرجل ای الکسل - لای بوزن کعبی گاو وحشی الاہج - لاۃ علی لماۃ مونث - لاءی نام مردست لوئی تصغیرہ منہ لوی بن غالب لائی ایضاً سختی وشش -

لبی - تلبیۃ لبیک گفتن وسح یقال لبیت بالحج ولبائۃ مہموزا ایضاً واصلہ بترک الہمزۃ وجواب دادن خوانندہ را قال یونس بن حبیب ان لبیک لیس بمثنی وہو مثل علیک والیک وحکی ابوعبید عن الخلیل ان اصلہ الاقامۃ بالمکان یقال لبت بالمکان والبیت بہ اذا اقمت بہ ثم قلبوا الباء الثانیۃ یاء کما قالوا تظنیت واصلہ تظننت ویقال ہو مثنی کما ذکر فی باب الباء - ویقال

جثتهم الماشیة غیر مهموز ای متفاوضون لا یکتم بعضهم بعضا اخبارا-

لتی- اللتی- آن زن وهو اسم مبهم للمؤنث کالذی للمذکر وهی معرفة ولایقال بغیر الالف واللام للتنکیر ولا یتم الا بصلة وفیه ثلث لغات اللتی واللت بغیر یاء واللتْ بالاسکان وکذلک فی تثنیتها ثلاث اللتان مخففة النون ومشددتها وبحذفها وفی جمعها خمس لغات اللاتی واللات بلا یاء واللوائی واللوات واللوا باسقاط التاء- وتصغیرها اللتیا بفتح الیاء وتشدیدها وفی تثنیة المصغر وجمعه حذفت الالف یقال اللتیان وبعض الشعراء ادخل علی التی حرف النداء وحروف النداء لاتدخل علی ما فیه الالف واللام الا فی قولنا یا الله وحده فکانه شبهها به حیث کانت الالف واللام غیر مفارقتین لها قال الشاعر (شعر) من اجلک یا التی تیمت قلبی- وانت بخیلة بالود عنی- ویقال جاء بعد اللتیا والتی- ووقع فی اللتیا والتی ای فی الداهیة-

لثی- لثی- نمناک شدن جامه وجز آن (ع کا ف ۲) فهو لثی علی فعل ولثی الثوب ونحوه- ولثی الشجر بالسیل منه کالصمغ فاذا جمد فهو صمغ ور- والثت الشجرة ما حولها اذا کانت یقطر منها ماء- لثة بالکسر بن دندان واصلها لثی والهاء عوض من الیاء وجمعها لثات ولثی-

لحا- لحی- بالفتح جای ریش لحوی منسوب وهما لحیان وثلثة الحی علی افعل الا انهم کسروا الحاء لتسلم الیاء ولحی بالضم جمع کثرة علی فعول مثل ثدی وثُدی ودُلی- لحیة بالکسر ریش لحی بالضم والکسر مع القصر ج- لحیان بالکسر پدر قبیله رجل لحیانی بزرگ ریش والتحی الغلام ریش برآورد والتحی العمامة اسے حلق تحت الحنک- وفی الحدیث نهی عن الاقتعاط وامر بالتلحی- لحاء بالکسر والمد پوست درخت وفی المثل بین العصا ولحائها- لحو پوست از چوب باز کردن (ع ف اض ۲) لحی مثله (ع یقتهما) یقال لحوت العصا ولحیتها وایضاً ملامت کردن فهو ملحی ای ملوم- ولحاه الله ای لعنه وقبحه ولاحیته ملاحاة ولحاء ای نازعته وفی المثل من لاحاک فقد عاداک- وتلاحوا اذا تنازعوا-

لخا- لخی- بیهوده بسیار گفتن الخی لعت منه وهی لخواء (ع ک اف ۲) وبعیر لخ والخی وناقة لخواء اذا کانت احدی رکبتیه اعظم من الاخری- الخی کج وعقاب لخواء- لخی بالفتح والقصر دارو دادن لخی مثله یقال منه لخوته ولخیته والخیته بمعنی ای اسعطته (ع ف اض ۲ وک ۲) لخی ایضاً فرج آبکا ویقال الخیته مالا ای اعطیته- لخا بالکسر والمد نان تر نهاده ومنه یلتخی الصبی اذا اکل خبزا مبلولا-

لدی- لدی- نزد لغة فی لدن قوله تعالے والفیا سیدها لدی الباب واتصاله بالمضمرات کاتصال علی-

لذی- الذی- آنکه وآن مرد که وهو اسم مبهم للمذکر وهی معرفة ولا یتم الا بصلة واصله لذی

* علہ والتقیہ بتکون الترب ... عبارت منتہی الارب کی اول (ل ں) دو ہم انجوہری کا ... ق-

اُدخل علیہ الالف واللام ولانتزعان منہ للتنکیر وفیہ اربع لغات الذی والذِ بلا یاء والذْ بسکون الآخر والذیّ بتشدید الیاء۔ وفی تثنیتہ ثلث لغات اللذان بتشدید النون وتخفیفہا واللذا۔ وفی جمعہا لغتان الذین بالنون فی الرفع والنصب والجر ویحذف النون کلفظ الواحد قال الشاعر (شعر)

وان الذی حانت بفلج دماؤہم ہم القوم کل القوم یا ام خالد۔ یعنی الذین ومنہم من یقول فی الرفع اللذون وزعم بعضہم ان اصلہ ذا لانک تقول ماذا رأیت بمعنی ما الذی رأیت وہذا بعید لان الکلمۃ ثلاثیۃ وتصغیر الذی اللذیّا بفتح الذال وتشدید الیاء واللذیّان واللذیّون۔

لطی۔ لَطاۃ پیشانی ودایرۃ اللطاۃ گردش موی کہ بپیشانی اسپ وجز آن باشد۔ وگرانی یقال القی بلطاتہ ای بثقلہ۔ ماطاۃ ملطی بالکسر فیہما نوعے از سرشکستگی۔

لظی۔ لَظیٰ زبانۂ آتش۔ ونام دوزخ التظت النار وتلظت النار زبانہ زد۔

لعا۔ لعو۔ لعی۔ تیز شہوت یقال رجل لعو وکلبۃ لعوۃ ای حریصۃ۔ لعوۃ قومی از عرب ولعوۃ الجوع حدتہ ویقال للعاثر لعا لک دعا لہ بان ینتعش ولعوۃ ایضا اسیاہی سرپستان ویسمی ذو لعوۃ وہو قیل من اقیال حمیر۔ ویقال ما بہا لاعی قرو ای ما بہا من یلحس عسا معناہ ما بہا احد۔ ویقال خرجنا نتلعی ای ناخذ اللعاع وہو اول نبت یخرج واصلہ نتلعع ابدلت من احدی العینات یاء۔ والعت الارض اخرجت اللعاع۔ والتعی العسل بستہ تعقد۔

لغا۔ لغو۔ بیہودہ گفتن (ع ف اض ۲) لاغیۃ مثلہ۔ وقولہ تعالیٰ لا تسمع فیہا لاغیۃ ای کلمۃ ذات لغو وہو مثل لابن وتامر۔ واللغو فی الایمان ما لا یعقد علیہ القلب قولہ تعالیٰ لا یواخذکم اللہ باللغو فی ایمانکم وہو کقولک بلی واللہ ولا واللہ وانچہ در حساب وشمار نیاید از شتر بچہ کہ در دیت دادہ شود بسبب حقارت وخردی وی۔ وبانگ کردن سنگ (ع ف اض ۲) لغوی مثلہ (ع ک ف ۲) و آواز کردن ولغی بہ ای لہج بہ۔ ولغی بالشراب ای اکثر منہ۔ الغاء باطل کردن۔ و از شمار افگندن لغۃ بالضم نوع سخن واصلہا لغو او لغی والہاء عوض وجمعہا لغی ولغات وقال بعضہم سمعت لغاتہم بالنصب تشبیہا بالتاء التی توقف علیہا بالہاء۔ لغوی بالتحریک منسوب۔

لفو۔ لفاء۔ بالفتح والمد چیزے اندک وخسیس یقال رضی من الوفاء باللفاء ای من حقہ الوافی بالقلیل۔ والفاہ حقہ ای بخسہ۔ الفاء یافتن الفیتہ وجدتہ۔ وتلافیتہ ای تدارکتہ۔

لقا۔ لقاء بالکسر والمد لقی بالضم والقصر لقی بالتشدید لقیان بالضم والکسر دیدار کردن (ع ک اف ۲) لقیانۃ یکبارہ ولا تقل لقاءۃ فانہا مولدۃ ولیست من کلام العرب۔ القاء افگندن

یقال آتیته من یدک والق به من یدک والقیت الیه
المودة وبالمودة والقیت علیه القیة کقولک الجیة
کل ذلک یقال - التقاء تلاقی دیدار کردن لقیتة
اسم فیه - تلقی پیش آمدن - استلقاء بر قفا خفتن و
قوله تعالی اذ تلقونه بالسنتکم ای یأخذه بعض عن
بعض - تلاقی ستوی - وبرابر - ودیدار کردن
لقی انداخته الفاء ج - شقی لقی اتباع - لقوة کژی
دهان وروے از علت یقال منه لقی الرجل فهو
ملقو مجهولا وناقه سبک بارگیرنده - وعقاب ماده
وبکسر اللام مثله -

لکی - لکی - حریص شدن (ع ک ا ف م) ویقال
لکیت بفلان ای لازمته -

لمی - لمی - سیاهی دام لب وهو من الحسن والملاحة
(ع ک ا ف م) وهو المی وهی لمیاء - ظل المی کثیف
اسود - شجر المی الظلال من الخضرة - والتمی لونه
مثل التمع وربما یهمز - ولمة الرجل بالضم تربه وشکله
یعنی همزاد و مانند مرد والماء خوش وفی الحدیث
لیتزوج الرجل لمته وگروه ویاران از سه تا ده -

لوی - لی - تافتن رسن وجز آن (ع ف ا ک م)
یقال لویت الحبل ای فتلته - ولوی رأسه والوی
رأسه ای امال واعرض - قوله تعالی وان تلوا
او تعرضوا قال ابن عباس رضی الله عنهما هو القاضی
یکون لیه واعراضه لاحد الخصمین علی الآخر و
قد قرئ بواو واحدة مضمومة اللام من ولیت
قال مجاهد ان تلوا الشهادة فتقیموها او تعرضوا عنها

فتحرکوا - ولوت الناقة ذنبها والوت بذنبها اذا
حرکتها - وذنب الوی تافته لی لیان بالفتح فیهما
وام ناگزاردن و وا دار کردن ولویت اعناق
الرجال فی الخصومة شدد للکثرة والمبالغة قال
الله تعالی لووا رؤسهم - والتوی وتلوی بمعنی
اعرض - ولویته علیه ای آثرته علیه - ولوی علیه
ای عطف - ولوی الرجل بالکسر والقصر فهو لو
والوی القوم ای صاروا الی لوی الرمل ویقال
الویتم فانزلوا وهما لویان والجمع الویة - لواء بالمد
والکسر ای الرایة التی لا یمسکها الا صاحب الجیش
الویة ج - وعلم نامی شد ولوی بالفتح والقصر پیچش
شکم ویقال منه لوی بطنه بالکسر - لوی علی فعیل
گیاه پژمرده وقد الوی البقل ای ذبل - لویة
طعام نهاده بجهت کسی والتوت المرأة لویة - الوی
بحقه ای ذهب به - والوی بثوبه اذا لمع واشار -
والوت به عنقاء مغرب ذهبت به - الوی مرد تنها
گوشه گرفته وذنب الوی معطوف خلقة مثل
ذنب العنز - واللاؤن جمع الذی من غیر لفظه
بمعنی الذین واللائین فی النصب والجر واللاء
بلا نون مع اللای همه مردان وزنان یستوی ان فیهما
واللا بلا یاء ولا همز کذلک لکن هذه للنساء خاصة -
لها - لهاة - کام لهی ج - لهوات لهیات بفتحتین
فیهما ایضا ج - لهوة بالضم خورش دستاس یعنی
یکمشت آسیا یقال منه الهیت فی الرحی لهی
ج - وعطا ویقال انه لمعطاء اللهی ای جواد یعطی الکثیر

لهی لهیان بالضم فیهما شکیفتن از چیزے و روے گردانیدن ازوی (ع ک اف ۲) الهاء مشغول کردن الهاه به ونهاه بها ای عالمه لهو بازی کردن (ع ف اض ۲) تلهی کذلک ـ وتلاهوا تلهی بعضهم ببعض و جماع کردن ومنه قوله تعالی لو اردنا ان نتخذ لهوا قالوا امرأة ویقال ولدا ـ ویقال الله عنه اترکه و فی الحدیث فی البلل بعد الوضوء الله عنه قال الاصمعی الله عنه ومنه معنی ـ وفلان لهو علی الخیر علی فعول ـ الهیة بازیچه کما یقال احجیة وهی افعولة ـ ویقال هم لهاء مائة مثل زهاء مائة ـ

لیی ـ لیاء ـ بالکسر والمد نوعی از حبوب سپید باشد نخود وار اذا وصفت المرأة بالبیاض قلت کانها لیاءة ولیا بالقصر زمین که از آب دور باشد ـ

لبی من الطعام ـ ای اکثر منه (ع ک اف ۲) اللبایة بالضم شجر الامطی ولبی مصغر اللبی ابن لبا کلال ولا ابی بن ثور صحابیان لبی کحبنی موضع نام جاے ـ

لبو کعد و ابن عبد القیس قبیله لبوان نام کوه لبوة کعنوة وسکرة و قناة ولب ولبتة مخففین ماده شیر ـ

الحی الی فجره ای اوی ـ

لسا ـ اکل اکلا شدیدا یعنی بسیار خورد (ع ف اض ۲) ـ

لشا ـ بعد بزرگے خوار شد (ع ف اض ۲) اشی کغنی

بسیار دوشنده ـ

لصاه و الیه ـ اسے انضم الیه لریبة ولصا المرأة زن را دشنام داد ـ لصی الیه انضم الیه لریبة (ع ف اک ۲ و ک اف ۲) لصو یعنی لصی اجماع ـ

لضا ـ بزیرکی راه نمائی کرد (ع ف اض ۲) ـ

لطا ـ بسنگ یا بجائے پناه گرفت (ع ف اض ۲)

فصل المیم

مأ ـ مأو ـ مأی ـ فراخ کردن پوست را کشیدن (ع بفتحها) وتمأی الجلد ای اتسع ـ مائة عدد جمعها مأی مثل معی والماء عوض من الیاء وشون مئون بالضم والکسر ومئات مثل سماعات قال سیبویه یقال ثلثمائة وکان حقه ان یقال ثلث مئین او مئات کما تقول ثلثة آلاف علی الجمع ونحو ثلثة رجال وعشرة رجال ولکنهم شبهوه باحد عشر وثلثة عشر ومن قال مائتین بالتنوین مرفوعة النون ففی تقدیره قولان احدهما فعلین مثال غسلین وهو قول الاخفش وهو شاذ والاخر فعیل بکسر الفاء منه کاسر العین واصله مئی مثال معی فابدل من الیاء نونا وامأی القوم ای صاروا مائة وامأیتهم انا ـ وامأت فلان اذا صار مائة وامأیتها انا صیر بعاد الکعبة مائة مئوا و بانگ کردن گربه (ع ف اض ۲) امأی تباهی کردن میان قومی (ع بفتحها) یقال مأی بینهم ای فسد وتمأی ای فسد ـ متو متو مثا الشی ـ مدو تمطی کشیدن کمان ـ محا ـ محو ـ پاک کردن نبشته ونقش از لوح (ع ف ا

ض ا و بفتحها) محی کذلک (ع ک اف ۲) فهو محو
و محی صارت الواو یاء لکسرة ما قبلها فادغمت
فی الیاء التی هی لام الفعل - امحاء سوده شدن
و پاک شدن ما امحی و امتحی بمعنی والثانی لغة ضعیفة
محوة باد شمال وهی معرفة بلا الف ولام غیر منصرف
یقال ترکت الارض محوة واحدة اذا طبقها المطر
محاة بالکسر خرقه پاک کردن محو ایضا نام موضعی
محی تمحیت من الشیء وانمحیت منه اذا تبرأت
منه و تحرجت -

مدی - مدی - غایت یقال قطعة ارض قدر مدی
البصر و قدر مدة البصر ایضا بالتشدید - مدی علی افعل
حوضی که گرد آگرد وی سنگ نهاده باشند امدیة
ج - مدیة بالضم والکسر وشفره مدیات مدی ج -
مدی بالضم پیمانه اهل شام امداء ج

مذی - مذی - آب مرد که بوقت ملاعبت اید یقال
مذی الرجل و امذی و یقال کل ذکر یمذی و کل
انثی تقذی (ع ف ا ک ۲) مذاء بالکسر المداعبة
کردن با یکدیگر که مذی آرد و فی الحدیث الغیرة
من الایمان والمذاء من النفاق قال ابو عبیدة
هو ان تجمع الرجل بین رجال و نساء ثم یخلیهم یماذی
بعضهم بعضا - وقال الاموی مذی و ودی و منی
ما شئتم بتشدید است - و ماذیة خمر و امذیته ای
ارسلته فی المرعی - ماذی عسل سفید ماذیة زره
سفید و نرم و خمر آسان خوار -

مرا - مرو - شمع مروة وهی حجارة بیضا براقة تقدح
منها النار و نوعی از ریاحین مروان نام مردی
مرو ایضا نام شهری از خراسان مروزی منسوب
الیه علی غیر قیاس وهم مراوزة و ثوب مروی علی
القیاس مروراة بیابان مرورات مراری ج -
مروة ایضا نام جایی بمکه مری سودن سر پستان
(ع ض ا ک ۲) امرار بسیار شدن شیر ناقه مری
علی فعیل غیر مهموز ناقه بسیار شیر مرایا ج - مریت
الفرس اذا استخرجت من الفرس ما عنده من الجری
بسوط او غیره - مریة بالکسر اسم فیه - و شک و
قد یضم و قری بهما قوله تعالی فلا تک فی مریة منه -
و مری الفرس بیده اذا حرکها علی الارض - والریح
تمری السحاب و تمتریه ای تستدره - ومراه حقه ای
جحده و قری قوله تعالی افتمرونه علی ما یری - و ماراه
الرجل مراء اذا جادله - امتراء فرو و شیدن شیر
و شک شدن تماری کذلک - ماریة نام زنی -
و نام مادر ابراهیم فرزند رسول الله صلعم - ماریة
بالتشدید سنگخواره فی المثل خذه ولو
بقرطی ماریة -

مزو - مزیة - فزونی مزایا ج - یقال له علیک مزیة
ای فضیلة ولا یبنی منه فعل -

مسا - مساء - بامداد شبانگاه خلاف صباح امساء
شبانگاه کردن قال الشاعر (شعر) الحمد لله ممسانا
و مصبحنا بالخیر صبحنا ربی و مسانا - و هما مصدران
و موضعان ایضا والاسم فیها مسی و صبح - و یقال
اتیته لمسی خامسة بالضم والکسر لغة فیه - واتیته

مسیّاناً وہو تصغیر مساء - واتیته اصبوحة کل یوم وامسیة کل یوم واتیته مُشیَّ امس ای عند المساء من امس کل ذلک بالضم مسی بالفتح بیرون آوردن نطفه از رحم علی مافسر فی المسطیقال مساه یمسیه (ع ف اک ۲) ومسیت الناقة ومسوت علیها اذا سطوت علیها واخرجت ولدها۔

مشی مَشْی تمشیة۔ رفتن وراندن لازم و متعد (ع ف اک ۲) امشاء راندن - وبامو مشی بسیار شدن ماشیه ستور - وستور بسیار زه موشی ج مشاء بالفتح والمد بسیار فرزند شدن زن (ع ف اک ۲) ومشت فیه حمیا الکأس است ذہبت وجرت مشو ومشی داروی مسہل وشم استمشیت واشانی الدواء۔

مصو مَصْواء۔ زن لاغر سرین۔

مضا مَضْی - بالضم رفتن - وگذشتن یقال منها مضی الشیئ ای ذہب - ومضی فی الامر مضاءً ای نفذ - ویقال مضیت علی الامر مضیا ومضوت علی امر مضوا بالضم والفتح مثل وقود وصعود - وہذا امر ممضو علیه - ماضی قاطع امضاء درگذرانیدن تمضی درگذشتن مضواء مثال صعداء تقدم کردن (ع ف اک ۲) قال الشاعر (شعر) فاذا تخنسن مضی علی مضوائه۔

مطو مطا - بالقصر پشت امطاء ج - مطیة بارگیر ویونث مطی واحد وجمع ایضا مطایا ج - تمطی خرامیدن وبازیدن ویقال ہو ماخوذ من المطیطة وہو الماء الخاثر فی اسفل الحوض لانه تمطط ای یتمدد وہو مثل تظنیت من الظن وتقضیت من التقضض - مطواء مثال صعداء وہو التمطی - مطو کشیدن یقال منه مطوت بالقوم اذا مددت بہم فی السیر امطاء امتطاء بارگی گرفتن یقال امتطیناہا ای جعلناہا مطایانا - مطو بالکسر خوشه خرما مطاء ج - مثل جرو وجراء - ونظیر ہمتا ویار وست یقال نادیت مطوی است صاحبی و مطوای ای صاحبی۔

معا معًی - بالکسر والقصر روده امعاء ج - وفی الحدیث ان المومن یاکل فی معی واحد والکافر یاکل فی سبعة امعاء یعنی ان المومن یاکل من وجه واحد وہو الحلال والکافر یاکل من وجوه ولا یبالی ما اکل ومن این اکل و آب تاک یعنی جای ایستادن آب در قعر مَعْو رطب سیاه معوة یکی یقال منه امعت النخلة رسانید نخل رطب را۔ معوة ایضا رطب نیم خشک۔

مقو مَقْو۔ روشن کردن شمشیر وطشت وآئینه ودندان - ونگاه داشتن (ع ف اض ۲) یقال امق ہذا مقوک مالک ای صن ہذا صیانتک مالک۔

مکو مُکاء - بالضم والمد شخولیدن کوکذاک (ع ف اض ۲) قوله تعالی وما کان صلوتہم عند البیت الا مکاء وتصدیة - ومکت استه ای ضرطت مُکّاء بالضم والتشدید مرغی مکاکی ج - مکا بالقصر والفتح سوراخ خرگوش وروباه وما نند آن کوکذاک امکاء ج - ومکی الفرس اذا حک

عينه بركبته - مكا ايضاً شوخ گرفتن دست از كار
(ع ك ا ف ۲) ميكائيل فرشته روزی وهما اسمان
اضيف احدهما الى الآخر ميكائين لغة فيه مهموزاً
وغير مهموز وميكال لغة فيه ايضاً -

ملو - يقال ملاك الله حبيبك - اى متعك به
واعاشك معه طويلا وتمليت عمری ای تمتعت به
ويقال لمن لبس الجديد ابليت جديدا وتمليت
حبيبا ای عشت معه ملاوة من دهرك وتمتعت به
والفتح عنده ملاوة من الدهر ثلاث لغات ای
حيناً وبرهة وكذلك ملوة ثلاث لغات - ملی پاره
از دهر يقال اقام مليّا من الدهر قوله تعالى واهجرنی
مليا ای طويلا - ومضى ملی من النهار ای ساعة
طويلة - ملا بالقصر صحرا ملوان روز وشب احدهما
ملا - املاء زمان دادن يقال املاء الله ودرنگ
دراز گذاشتن يقال امليت له فی غيه ای اطلت
قوله تعالى واملی لهم ودراز رسن گذاشتن ستور را
يقال امليت للبعير ای وسعت له فی قيده
وكتاب املا كردن يقال امليت الكتاب واملت
امليه واملّه لغتان جيدتان جاء بهما القرآن -
استملاء املا خواستن -

منا - منا بالقصر كيله من منوان دو من منوان
ج - وهو افصح من المن بالتشديد واندازه يقال
منی له المانی ای قدر القادر - ويقال دارے
منا دار فلان ای مقابلتها - منی آب مرد و ...
مشدد بخلاف مذی وودی وهما مخففان منی
امنا منی انزله اخرجه وقوله تعالى من منی يمنی
قرئ بالتاء على النطفة تاويلا وبالياء على المنی
ظاهرا - استمناء منی بيرون آوردن خواستن
منية ای الموت والاجل لانها مقدرة منايا ج -
منية بالضم آرزو منی ج - ومنية الناقة الايام التی
يعرف فيها لقاحها من حيالها يقال هی فی منيتها
وقد اتمنى للفعل - منی بالكسر والقصر موضعی بمكه
قربان دراينجا كنند وهو مذكر يصرف - وامنى القوم
اذا اتوا منی وامنى القوم كذلك - امنية آرزو امانی
ج - تمنی آرزو بردن - وخواندن نبشته قوله تعالى
ومنهم اميون لا يعلمون الكتاب الا امانی ويقال
هذا الشيء رويته ام تمنيته - وفلان تمنى الاحاديث
ای يفتعلها وهو مقلوب من المين وهو الكذب
ويقال منيته ومنيته اذا ابتليته - ويقال
لا منينك مناوتك ای لا جزينك جزاءك -
تمنية آرزو آوردن وآرزو در دل افگندن
قوله تعالى ولامنينهم ولامرنهم - مماناة دراز كشيدن
وانتظار كردن - ومكافات كردن يقال مانيتك
بلا مهر ای كافاتك - مناة نام بتى منوی منسوب
اليه - عبد مناة وزيد بن مناة وهی تمد وتقصر -

مو و - موا ة - دشت موا ای ج - وجمعها موم
وهو منا عن علی فعلة فقلبت واو الفا لتحركها
وانفتاح ما قبلها -

مهو - مهاة - گاو دشتی مها بالقصر ج - مهوات
كذالك - مهاة بلور ... مهوات ج - مهاة بالضم

آب فحل دررحم ناقه وهو من الیاء مَهی ج- مثل رطبة ورطب وعشرة وعشر- مهو شمشیر تنک باآب وشمشیر تنک روی- وپدر حیی از عبد القیس و فی المثل اکذب صفقة من شیخ مَهو- مهاوة آب تنک شدن شیر (عع بضمها) یقال مهو اللبن ومهیت اللبن- وناقة مهماء رقیقة اللبن نطفة مهوة آب رقیقة- مهاء بالمد کرانی وعیب امهاء تیز کردن آهن را- وآب دادن تیغ را وگرم کردن آب یا بتاختن ویقال حفر البئر حتی امهی لغة فی اماه علی القلب-

میی- میتة- ومَیّ- نام زنی-

مَرِی- گردن کشی کرد (عع ف اک ۳) مرآة جبر کنندگان مری کفنی مردوانا تمرنه سنقوون قعدنج مازیا ومتمانیا ای مخالفا بعیدا-

منا السنور- گربه بانگ زد (عع ف اض ۳)-

المنی فی الادیم- نرمی درانبان وقد منی تمنیا المنی فی الانسان ان تقول فیه مالیس فیه اما هازلا او جادا والماغیة المریبة ومنیت کسیت نفیت یعنی سخن واضح گفتم

مقیت اسنانی- مقوتها ومقی الطست مقیا ومقه مقیتک مالک ای صنه ماقة گوشه چشم-

مهی- تیز کردن کارد (عع ف اک ۳) امهاء ومتهاء مثله مهی آبی است مر بنی عبس را وهم یستهون فی البهم اسے یخرقون الصفوف فی الحروب فلا یقدر علیهم

فصل النون

نأی- نأی- دور شدن یقال نأیته ونأیت عنه ای بعدت (عع بفتحها) وانأیته فانتأی ای ابعدته فبعد تنائی ای تبائی اسے تباعد- منتأی موضع دور نؤی بالضم پچه گرد اگرد خرگاه منتأی ایضا مثله نؤی علی فعول ج- نئی کذلک آناء ایضا ج- وبتقدیم الهمزة ایضا علی القلب آناء مثل آبار وآبار یقال منه نأیت نؤیا وانتأیت نؤیا بمعنی- نؤی بفتح الهمزة لغة فی نؤی ویقال ن نؤیک ای اصلحه واذا وقفت علیه قلت نه مثال رَ زیدا واذا وقفت علیه قلت ره زیدا- ویقال ایضا انأ نؤیک مثال انع نعیک-

نبو- نبوء- نبوة- آرام نایافتن- ودور شدن جای (عع ف اض ۳) یقال نبا عنی وانبیته انا دفعته عن نفسی وموافق نا آمدن جای کسی را یقال نبا به المنزل والفراش ای لم یوافقه وباز جستن تیغ از زخم گاه وکار نکردن آن یقال نبا السیف اذا لم یعمل فی الضریبة- ونبا بصری عن الشئ- نابیة کمان که از زه دور واو دور باشد نبوة نباوة برآمدن وبلند شدن- وزمین بلند نبی پیغامبر وسائغ ان یکون مأخوذا منه غیر مهموز وهو فعیل بمعنی مفعول ای انه شرف علی الخلق کان تصغیره نبی انبیاء ج- ناب پشته نبی ج- مثل عانیه وعنی-

نتو- نوقی- کشتی بان نواتی ج-

نثو نثا - بالقصر خبر نثو فاش کردن خبر (ع ف
ض م) وتناثوا الشئ ای تذاکروه -
نجو - نجاء - بالمد نجاة رستن (ع ف ض م)
یقال الصدق منجاة - انجاء تنجیة - رهانیدن وقوله
بها قوله تعالی فالیوم ننجیک ببدنک اعنی لا نفعل
بل نهلکک فاضمر قوله لا نفعل وقال بعضهم ننجیک
ای نوقعک علی نجوة من الارض فنظهرک لانه قال
ببدنک ولم یقل بروحک - نجاء بالمد ایضا شتافتن
و درگذشتن ناجیة نجاة ناقه تیز رو بعیر ناج - نجا
استنجی ای اسرع - وفی الحدیث اذا سافرتم فی الجدب
فاستنجوا - بنو ناجیة قومی از عرب ناجی منسوب بدو
بحذف ها و یاء - ونجوت فلانا اذا استنکهته نجو
سرگین وده - وهرچه از شکم بیرون آید وانجی
ای احدث - ویقال شرب دواء فما انجاه ای
ما اقامه - ونجا الغائط نجو نفسه ای خرج - نجو ایضا
ابری که باران ازوی رفته باشد نجاء بالکسر والمد
ج - وبریدن درخت یقال نجوت غصون الشجرة
ای قطعتها و راز - و راز گفتن باهم یقال نجوته
نجوا ای ساررته - نجا بالقصر پوست - وپوست
بازکردن یقال نجوت جلده وانجیته ای سلخته
ویقال انجو منها نجا الجلد اضاف النجا الی الجلد
لان العرب تضیف الشئ الی نفسه اذا اختلف
اللفظان کقولهم حق الیقین - نجو بهاسته جو ج
وفلان فی ارض نجاة یستنجی من شجرها العصی والقسی
استنجاء بریدن چوب از درخت را - وبریدن یقال

استنجیت غصنا ای قطعته - وباز گشتن ابر نجاة شاخ
درخت نجا ج - نجوة نجاة زمین وجای بلند تنجیة
انباشتن زمین را و بلند کردن آن نجواء مثال
علواء بادزیدن ویقال انی وبینه نجاوة من الارض
ای سعة - استنجاء پالیدن موضع نجو وشستن آن
واستنجی الوتر ای مد القوس و رطب بر چیدن -
و بریدن درخت از بیخ واستنجی الناس فی کل وجه
اذا اصابوا الرطب - مناجاة باهم راز گفتن انتجاء
کذلک - وفی الحدیث ما انتجیته ولکن الله انتجاه ای
ان الله امرنی ان اناجیه - وانتجی القوم وتناجوا ای
تساروا - وانتجیته ایضا اذا خصصته بمناجاتک
والاسم النجوی - وقوله تعالی واذ هم نجوی فجعلهم
هم النجوی وانما النجوی فعلهم کما تقول قوم رضی و
انما الرضی فعلهم - نجی علی فعیل هم از انجیة ج -
قال الاخفش قد یکون النجی جماعة مثل الصدیق
قال الله تعالی خلصوا نجیا - وقال الفراء وقد یکون
النجی والنجوی اسما ومصدرا -
نحا نحو - سوی - وراه انحاء نحو ج - و آهنگ کردن
(ع ف ض م و نحیا) یقال نحوت نحوک ای
قصدت قصدک - و برگردانیدن یقال نحوت بصری
الیه ای صرفته - و اعراب سخن عرب یقال ما احسن
نحوک فی الکلام - بنو نحو قومی از عرب وانحیت عنه
بصری ای عدلته - وانتحی فی سیره ای اعتمد علی الجانب
الایسر والانتحاء مثله هذا هو الاصل ثم صار الانتحاء
الاعتماد والمیل فی کل وجه - انتحیت لفلان ای

له والنجو السحاب الذی هراق ماءه ثم مضی ق

عرضت لہ وانحیت علی حلقہ السکین ای عرضت
ونجیتہ عن موضعہ تنجیۃ فتنحے انحی بالکسر مشک روغن
انحاء ج وفی المثل اشغل من ذات النحیین یقال
ہی امرأۃ من تیم اللہ بن ثعلبۃ تبیع السمن فی الجاہلیۃ
فجاءت بنحیین من سمن فاتاہا رجل من الانصار اسمہ
خوات بن جبیر فساومہا فحلت نحیا مملوا فقال
امسکیہ حتی انظر الی غیرہ ثم حل آخر وقال لہا
امسکیہ فلما شغل یدیہا ساورہا فقضی منہا ما اراد
وہرب ثم اسلم الانصاری وشہد بدرا فقال لہ
رسول اللہ صلعم یا خوات کیف کان شرادک و
تبسم رسول اللہ صلعم فقال یا رسول اللہ صلعم
قد رزق اللہ خیرا واعوذ باللہ من الحور بعد الکور
اہل المناۃ بیگانگان منجاۃ راہ آب کشتن تا جیتہ کرانہ جی ج۔
نخو ـ نخوۃ ـ ناز و تکبر یقال انتخی علینا اے
افتخر وتعظم

ندا ـ نداء ـ بالکسر والمد آواز دادن وخواندن
وقد یضم ایضا مثل دعاء ورغاء منادات مثلہ۔
وتنادوا ای نادی بعضہم بعضا وایضا تجالسوا
فی النادی۔ ونادہ ای دعاہ وجالسہ فی النادی
ایضا۔ ندی ندوۃ ناد وندی انجمن ومنہ سمیت
دار الندوۃ التی بمکۃ بناہا قصی لانہم کانوا یندون
فیہا للمشاورۃ ای یجتمعون۔ وقولہ تعالی فلیدع
نادیہ یرید عشیرتہ وہم اہل النادی وہو المکان
والمجمع فسماہ بہ کما تقول تقوض المجلس یعنی تفرق
ندو با انجمن حاضر شدن (ع ف ض ۲) انتداء مثلہ
وحاضر آوردن مردم را لازم ومتعد وجوانمردی
کردن ودادن والندی اسم منہ یقال فلان
سن للناس الندی ای العطاء۔ وہو ندی الکف
ای سخی جواد وچرا کردن ستور میان نہل وعلل
یعنی میان دو نوبت آب یقال منہ ندت الناقۃ
والابل وتندت فہی نادیۃ وندیتہا وانادیتہا انا
والموضع مندی وکشش کردن ناقہ باصل خود
یقال ہذہ الناقۃ تند والی نوق کرام ای تنزع الیہا
فی النسب۔ ندوۃ بالضم آبخور مندیات ای مخزیات
ویقال ما ندیت بشئی تکرہہ۔ ندی بالقصر عطا یقال
ہو اندی منہ ای اسخی منہ وہو ندی ای سخی ویتندی
ای یتسخی۔ ولا تقل یندی علی اصحابہ وغایت حضر
مثل مدی۔ وبعد ذہاب الصوت یقال ہو اندی صوتا ای
بعید الصوت وپیہ۔ وتری نداوۃ مثلہ وباران انداء ج
اندیۃ مثلہ وہو شاذ ونم یقال ارض ندیۃ علی فعلۃ و
شجر ندیان وعلف۔ ونم وتری روز وسدی نم
وتری شب وہما تیشریان مثل البجود۔ ندی الشئی
اذا ابتل فہو ند واندیتہ وندیتہ انا ایضا۔

نزو ـ نزو ـ نزوان ـ جستن وکشش کردن
چیزی (ع ف ض ۳) نزاء بالکسر والمد جستن
نر بر مادہ وذلک فی الحافر والظلف والسباع
وانزاہ ونزاہ غیرہ۔ نزاء بالضم والمد نوعے از
بیماری گوسپند وقلبی ینزو الی کذا ای ینازع الیہ
تنزی ای توثب وتسرع۔ نازیۃ کاسہ پہن۔
نسا ـ نسوۃ ـ بالضم والکسر نساء ونسوان بالکسر والضم

زنان وہن جمع امرأة لا من لفظها کما یقال خلفة ومخاض وذلک واولئک ۔ نُسَیّة تصغیر نسوة ۔ نُسَیّات تصغیر جمع الجمع ۔ نسیان بالکسر فراموشی و فراموش کردن (صح ک ات ۲) وماندن قوله تعالی نسوا الله فنسیهم ای ترکهم ۔ نسیان بالفتح آنکه فراموشی بروی غالب باشد ۔ تنسیة انساء فراموش گردانیدن چیزے مرکسے را یقال انسانیه الله ونسانیه و قوله تعالی وما انسانیه الا الشیطان ۔ تناسے فراموشی نمودن قوله تعالی ولا تنسوا الفضل بینکم اجاز بعضهم الهمزة فیه قال المبرد کل واو مضمومة لک ان تهمزها الا واحدة فانهم اختلفوا فیها یعنی قوله تعالی ولا تنسوا الفضل بینکم وما اشبهها من واو الجمع والاختیار ترک الهمزة فی الجمیع واصله تنسیوا فسکنت الیاء وسقطت لاجتماع الساکنین فلما التقی الی تحریک الواو ردت فیها ضمة الیاء ۔ نسا بالفتح والقصر رگ ران تا پاشنه ویقال له عرق النسا ولا یقال عرق الاکحل ۔ وهما نسیان ونسوان والجمع انساء ونسی الرجل فهو نسی اذا اشتکی نساه ۔ ونسیته فهو نسی اذا اصبت نساه ۔ نسی بالفتح والکسر رگوک حیض وانچه مانده فراموش یا اندازنش در سفرے که کوچ کرده باشند از وے یقال تتبعوا انساءکم ۔ وقری قوله تعالی بالفتح و کنت نسیا منسیا ۔

نشو ۔ نشا ۔ بالفتح بوی خوش شناسته فارسی صراح جلد دوم ... الی مثلا نشوة ...

بوی خوش زدن و بوئیدن استنشا دشاه وبر رسیدن و دانستن خبر یقال تنشیت هذا الخبر ای نظرت من این جاء ۔ ویقال من این تنشیت هذا الخبر اے من این علمته (صح ک ات ۲) رجل نشیان للاخبار ای یتخبص ۱۹ عنها ۔ وهی الا انه قلبت الواو یاء فیه فرقا بینه وبین نشوان ۔ نشوة بالفتح مستی نشوان مست وانتشی ای سکر ۔

نصا ۔ ناصیة موی پیشانی نواصی ج ۔ مناصاة بایکدیگر مویها گرفتن ۔ ونصوته ای قبضته علی ناصیته (صح ک اض ۲) قالت عائشة رضی الله عنها ما لکم تنصون میتکم ای تمدون ناصیته کانها کرهت تسریح رأس المیت ۔ ونواصی الناس اشرافهم ونصیة گزیدگان مردم وستور وجز آن یقال هذه نصیتی وانتصیته ای اخترته ۔ وتنصیت بنی فلان و تنصیتهم اذا تزوجت فی الذروة والناصیة منهم ۔ وتنصت المرأة ای رجلت شعرها ۔ وانتصی الشعر ای طال ۔ نصی گیاہے وهو ما دام رطبا یسمی نصیا فاذا ابیض فهو طریفة واذا ضخم ویبس فهو الحلی ۔ ویقال انصت الارض بسیار نصی شد وهذه فلاة ای تتصل بها ۔ مناصاة موی پیشانی یکدیگر را گرفتن ۔

نضا ۔ نضو ۔ بالکسر ستور لاغر انضاء ج ۔ نضوة مؤنثه وقد انضتها الاسفار فهی منضاة وجامهٔ کهنه انضاء لاغر کردن انضاه وتنضاه بمعنی و ستور لاغر دادن کسے را وکهنه کردن جامه را

انتضاء کشیده کردن جامه - و برکشیدن شمشیر نفی
درگذشتن اسپ از اسپان و دور رفتن - و
درگذشتن تیر - و بیرون کردن جامه از کسے -
و برکشیدن شمشیر - و بریدن شهرها و منازل -
و رفتن - و دور شدن رنگ حنا و جز آن نضو ایضا
بالکسر تنه تیر یعنی از پیکان تا پر نضی کذلک - نضاء
اللجام آهن های لگام نضی علی فعیل تیر قمار بکار
نا داشته و پیکان تیر - و میان کتف و گردن -
نطو - نطو - دوری ارض نطیة و مکان نطی
نحت منه - تناطیت الرجال ای تمرست بهم -
و یقال بلدة نیا طها نطی ای طریقها بعید - نطاء
و هو الاعطاء بلغة اهل الیمن - نطاة نام حصار خیبر
نعا - نعی - خبر مرگ - و خبر مرگ دادن نعیان
بالضم کذلک - یقال منه نعاه له (صح بفتحها) نعی
علی فعیل خبر مرگ - و خبر آرنده و بد خبر دهنده ناعی
کذلک ناعیة مؤنث و یقال نعاء فلانا ای انعه
واظهر خبر وفاته مبنیة علی الکسر مثل دراک و نزال
وفی الحدیث یا نعاء العرب ای انعهم منعی منعاة
ایضا خبر مرگ یقال ما کان منعاه منعاة واحدة
ولکنه کان مناعی - و تناعی بنو فلان اذا نعوا
قتلاهم - و استنعی ای تقدم و استنعیت اذا تقدمتها
و دعوتها لتتبعک - و استنعی بفلان الشر اذا تتابع
به الشر - و استنعی به حب الخمر ای تمادی به -
استنعی ذکره ای شاع - و استنعی الابل و القوم
اذا تفرقوا من شیء و انتشروا و استنقی ...

و گفتگی نیز شنیده -
نغی - و یقال سکت فلان فما نغی بحرف -
ای ما نبس - نغیة آواز - و سخن خوش - و نخبست
از هر چیز مناغاة با کسے بفریب سخن نرم گفتن
والمرأة تناغی صبیها ای تکلمه بما یعجبه و یسره -
و هذا الجبل یناغی السماء ای یدانیها لطوله -
نفی - نفی - راندن و دور کردن - و دور شدن
لازم و متعدی (صح ت اک ۲) یقال نفاه فانتفی -
نفی ایضا - و یقال هذا ینافی ذلک و هما یتنافیان
نفوة نفیة بالکسر هرچه رانده و دور کرده نفایة بالضم
چیز بیکار نبهره و رانده و نفی المطر علی فعیل با نفیة
و پیشه و آنچه از دلو چکد و شاشید از آسیا نفی الریح
خاک گرد آمده از باد و در بن های درخت نفیان
مثله - و یشبه به ما یتطرف من معظم الجیش و یقال
انا فی نفیکم ای وحیدکم الذی توعدونی -
نقا - نقاوة الشیء - بالضم خیاره نقایة مثله کانه
بنی علی ضده و هو النفایة لان فعالة یأتی کثیرا
فیما یسقط من فضلة الشیء - نقاوة بالفتح پاکیزگی
(صح ک اف ۲) فهو نقی ای نظیف نقاء بالمد
مثله نقا بالقصر یک توده و هما نقوان و نقیان
نقاة بالفتح ما یرمی من الطعام اذا نقی - و قال
بعضهم نقاة کل شیء ردیه ما خلا التمر فان نقاة
خیاره - تنقیه پاک کردن انتقاء برگزیدن تنقی
کذلک - نقو بالکسر مغز با استخوان انقاء ج -
نقی مغز استخوان ... چشم از فربهی نقو نقی

بیرون کردن آن یقال نقوت العظم النقوه ونقیته
النقیه یعنی ای استخرجت نقیه وانتقیته مثله-
وانقت الابل ای سمنت وصارت ذوات
نقی- نقا وهی بالضم نوعے از شوره گیاه-
نکی نکایة- جراحت کردن- وبد سگالیدن-
وکشتن دشمن را (ع ف ک ۲) یقال نکیت
فی العدو نکایة اذا قتلت فیهم وجرحت-
نما- نمو- بیشتر شدن و بالیدن (ع ف اض ۲)
نماء بالمد مثله (ع ف ک ۲) انماء متعد فیه-
وفی الحدیث لا تمثلوا بنامیة الله یعنی الخلق لانه
ینمی و بر داشتن حدیث و خبر بکسی یقال منه
نموت ونمیت الیه الحدیث و بر آمدن نرخ و
رنگ و گران شدن یقال نمی الخضاب والسعر
اذا ارتفع وغلا فهو نمی و نسبت کردن کسے
یقال منه نما الیه وانتمی الیه وینمو وینمی الیه
ونمیت الشیء علی الشیء رفعته علیه و سخن رسانیدن
بوجه اصلاح و نیکوئی یقال نمیت الحدیث
الی غیره نمیا اذا اسندته ورفعته- ونمیت الرجل
الی ابیه نمیا نسبته الیه- وانتمی هو ای انتسب-
تنمیه سخن رسانیدن به بدی- و سخن چینی کردن
و هیزم بر آتش نهادن و در گیرانیدن ویقال
رمیت الصید فانمیته اذا غاب عنک ثم مات
وفی الحدیث کل ما اصمیت ودع ما انمیت- نامی
رستگار وتنمی ای ارتفع-
نوی- نیة- نواة- آهنگ کردن (ع ض ف ۲)
انتواء کذلک- ویقال نواه و بنواته ای رده
بحاجته وقضاها له قال الشاعر (شعر) صرفت
انیسة حاجتی وصلاتی ونوتنی ولما تنتوی بنواتی
ای لم تقض حاجتی- ونواک الله ای صحبک-
فی سفرک وحفظک- ونویته ای وکلته الی نیته-
نوی هم نیت و هم قصد نیة ایضا حاجت- و
جهت که مسافر بوی رو می آرد نوی مثله وهی
مونثة لا غیر- وایضا جمع نواة التمر وهی تذکر و
تونث- وایضا دوری و جدائی ویقال انوی
القوم منزلا بموضع کذا وکذا واستقرت نواهم
ای اقاموا- نواة ایضا دانه خرما یقال اکلت
التمرة ونویت النواة وانویتها ای رمیت بها
والجمع نوی وجمع النوی انواء عن ابن کیسان
و پنج درم کما یقال للعشرین نش- مناواة دشمنی
کردن با هم واصله الهمزة من النوء وهو النهوض
نوایة فربه شدن ستور (ع ف ک ۲) جمل ناو
وناقة ناویة وجمال نواء مثل جائع وجیاع- وابل
نوویة اذا کانت تأکل النوی- فی بیته واصله
نوی- بیان موضع-
نهی- نهی- باز داشتن از کار و گفت و جزآن
(ع ف فتحهما) وهو خلاف الامر یقال نهیته عن کذا
انتهاء باز ایستادن- و بغایت رسیدن نهایة بالکسر
غایت و پایان هر چیز یقال انتهی وتناهی عنه ای
کف- وتناهوا عن المنکر ای نهی بعضهم بعضا و
قول الفرزدق فنهاک عنها منکر ونکیر انما شدد للمبالغة

ویقال ہو آمور بالمعروف ونہو عن المنکر علی فعول
ومالہ ناہیۃ ای نہی - ویقال ہٰذا رجل ناہیک من
رجل ای یکفیک من طلب غیرہ وہٰذہ امرأۃ ناہیتک
من امرأۃ یذکر ویؤنث ویجمع ویثنی اذا اقلت
نہیک من رجل کما تقول حسبک لا یؤنث ولا یجمع
لانہ مصدر وتقول فی المعرفۃ ہٰذا عبد اللہ ناہیک
فتنصب ناہیک علی الحال - جزور نہیۃ علی فعیلۃ
ای ضخمۃ سمینۃ - ویقال طلب الحاجۃ حتی نہی عنہا
ای ترکہا ظفر بہا او لم یظفر - نہیۃ بالضم خرد نہی ج
وغایت چیزے - نہی بالکسر والفتح حوض بزرگ
وتناہی الماء اذا وقف فی الغدیر وسکن - تنہیۃ
الوادی حیث ینتہی الیہ الماء من حروفہ تناہی ج
نہاء الماء بالضم والکسر ارتفاعہ وہی القواریر والزج
ایضاً - ویقال ہم نہاء مائۃ بالضم والکسر ای قدر
مثل رہاء مائۃ - انہاء رسانیدن پیغام وجز آن
یقال انہیت الیہ الخبر فانتہی وتناہی ای بلغ -

ناوت - لغۃ فی نأیت یعنی دور شدم -

نتو - آماسیدن اندام (ع ف اض ۳) ناتٍ نعت منہ
نوتاۃ پیتک نواتی ج - انتی تاخر وکسر انف الساق
نورمہ وانتی فلانا وافق شکلہ وخلقہ ونتی وتنزی
واستتی الدمل استقون یعنی دنبل نزدیک بسر
کردن رسید -

نثیت الخبر - نثوۃ انتی غیبت کرد وتنگ داشت -
نروۃ - سنگی است سپید وتنگ درباد کی ۲ -
نضیت السیف - نضوۃ نضیت الثوب جامہ را
کہنہ گردانیدم انضیتہ وانتضیتہ مثلہ تنتضی ای نامحنا
نغوۃ - نغیۃ یعنی آواز نغوت نغیت -
نفاہ ینفوہ - لغۃ فی ینفیہ -
نقیۃ - سخن ونقی کفنی آرد سپید تنقی راو وضعی است
مابین احد ومدینہ نقیا بالکسر وہی است بانبار
منہا یحیی بن معین بالنقیا وہی است بکوفہ ونقیۃ نقیۃ
نثا - مخففۃ والدابی بکر محمد بن محمود الاصفہانی
الفقیہ المحدث -

فصل الواو

وأی - وأی - وعدہ کردن (ع ف اک ۲) وأی
بتحریک الہمزۃ حمار وحشی واسپ وجز آن وئیۃ جوالہ
سطبر کلان وکذلک تدر وئیۃ - وناقۃ وئیۃ ای
ضخمۃ البطن قال سیبویہ سألت الخلیل عن فعل
من وأیت فقال وئی فقلت فمن خفف ولیّن
فقال أوی ابدل من الواو ہمزۃ فقال لا یلتقی
واوان فی اول الحرف وقال المازنی والذی
قالہ خطاء لان کل واو مضمومۃ فی اول الکلمۃ
فانت بالخیار ان شئت ترکتہا علی حالہا وان شئت
قلبتہا ہمزۃ فقلت وعد واعد ووجوہ واجوہ وور
وأری ووُوری وأوری لا لاجتماع الواوین
ولکن لضمۃ الاولیٰ -

وجی - وجی - سودہ شدن سم ستور (ع ک ا
ف ۲) فہو وجٍ وہی وجیا یحفا متعد فیہ ویقال انہ
لیتوجی - ویقال ترکتہ وما فی قلبی منہ اوجی ای
یئست منہ - وسالتہ فاوجی علی اسے بخل -

وحی - وَحْی - نامه نوشتن چیزی کلی وحلی واشارت - و پیغام - و در دل افگندن - و سخن پوشیده - و هر چه بدیگری فرستی واندازی یقال وحیت الیه واوحیت الیه - و وحیت له واوحیت بمعنی ای اشرت - و صوت بلند و وحی بالقصر مثل وحیٰ آواز و حاة کذلک یقال سمعت وحاة الرعد ای صوته الممدود والخفی و الرعد یحیی وحاة - واستوحیناهم ای استصرخناهم وشتاب و هو یمد ویقصر ویقال الوحی الوحی یعنی البدار البدار - وتوحّ یا هذا ای اسرع - ووحاه توحیة ای عجله - ووحی علی فعیل ای سریع و منه موت وحیّ -

وخی - وَخْی - میانه رفتن یعنی نه آهسته و نه شتاب (صح ف اک م) ویقال هذا وخی اهلک ای سمتهم اهلک حیث ساروا - ووخیت وخیک ای قصدت قصدک وایضاً وخی فلان ای این توجه - توخّی صواب جستن وواخاه لغة ضعیفة فی آخاه - و یقال استوخ لنا بنی فلان ما خبرهم ای استخبرهم -

ودی - وَدْی - بالتسکین آبی که بعد از بول بیرون آید از مرد وتشدید الیاء وکسر الدال مثله تقول منه ودی بغیر الف ودیه فرو هلا کردن تا بول کند یا گشنی نماید (صح ف اک م) ودیه خون بها دیات تقیه - والهاء عوض من الواو الذاهبة فوده وادون (صح ف اک م) یقال تودیت النقیل ای اخذت وینه واتدیت ای اخذت دیته - واذا امرت منه قلت دِ فلاناً وللاثنین دیا وللجماعة دوا

فلاناً - او ودی فلان ای هلک - فهو مودٍ - و ودیٌ علی فعیل نهال درخت خرما کوچک و آدمی ... بالتصغیر با کسر عین الیاء کما قال تمرقم الواو بالشابق او ودیّ علی غیر قیاس کانه جمع ودی تواد چوبی باشد که بر پستان ناقه بندند تا شیر جمع شود تو دیه یکی -

وذی - وَذِیّه - عیب یقال ما به توذیة - ویقال احدثت ولیس بها وذیة ولیس بها وذیة یعنی الایام والبلاد -

وری - وَرْی - بالفتح آتش جستن از آتش زنه (صح ف اک م) وبکسرها ایضاً - و آگنده شدن سنتر و بسا استخوان (صح بکسرها) ناقه واریة ای سمینة ولحم وری ای سمین و مغاک کردن ریم درون شکم (صح ف اک م) وفی الحدیث لان یمتلی جوف احدکم قیحاً حتی یریه خیر له من ان یمتلی شعراً تقول منه یا رجل وللاثنین ریا وللجماعة روا وللمراة ری و للاثنین ریا وللنساء رین - ووری الحجتین بالقصر اسم فیه یقال ساطا الله علیه الوری وحمّی خیبرا و ایضاً آفریدگان ایراء آتش بر آوردن از آتش زنه توریة مثله وایضاً پوشیدن حقیقت خبری وظاهر کردن غیر آن - واند وگین کردن زشتی جراحت دار دکننده یا مواراة پوشیدن چیزی را تواری پوشیده شدن - وفلان یستوری زناداً لضلالة ای یطلب ... الایراء منها - ... بالمد ... دیوبن من الاضداد وقال الاخفش لقیته من وراء

علی الرفع للحکایة اذا کان خبر مضاف وجعلته اسما
وهو غیر متمکن کقولک من قبل ومن بعد - وقوله
وراءک اوسع لک نصب بالفعل المقدر وهو تقدیره
وقوله تعالی وکان وراءهم ملک ای امامهم - و
تصغیرها وریئة بالهاء وهی شاذة - وراء ایضا
فرزند فرزند -

وزی - وزی - کوتاه سخت ستونزی اشج بلند

وسی - یقال اوسی - راسه ای حلق - موسی استره
ونام حضرت کلیم الله قال الفراء هی فعلی مؤنثة
وقال عبد الله الاموی وهو مفعل من اوسیت
وهو مذکر لاغیر قال ابو عمرو هو مفعل ویدل علیه
یصرف فی النکرة وفعلی لا ینصرف علی حال والنسبة
الیه موسوی وموسی فیمن قال فعلی وقد ذکر
فی عیسی - وواساه لغة ضعیفة فی آساه - واستوسیته
ای قلت له واسنی -

وشی - شیة - بالکسر والتخفیف نشان ولون مخالف
کل اعضای اسپ وجز آن والهاء عوض من الواو
مثل عدة والجمع شیات - ویقال ثور اشیه کما یقال
فرس ابلق - وقوله تعالی لا شیة فیها ای لیس فیها
لون یخالف سائر لونها - وشی شیة نگار کردن جامه
(ع ض ک م) توشیة کذلک للمبالغة ثوب موشی
ومتوشی ووشوتی منسوب الیه - والامر شه بالهاء
لانهم لا یبتدؤن بحرف واحد واقل ما یحتاج الیه
البناء حرفان حرف یبتدا به وحرف یوقف علیه
فاذا وصلته بشیء ذهبت الهاء استغناء عنها

ونوشته از جامها وشاء بالکسر والمد مج - ودروغ
گفتن وآراستن سخن بدروغ - وبسیار شدن
اهل قبیله وفرزندان کسی وما وشت هذه الماشیة
عندی بشیء ای ما ولدت - وشایة سعایت کردن
بنزدیک والی یعنی بدی سگالیدن وسخن بدروغ
آراستن واشیة زن بسیار فرزند الرجل واشی
وستور بسیار بچه ویقال یستوشی فلان فرسه
بعقبه ای یطلب ما عنده لیزیده یعنی بپاشنه زند
اسپ را تا تیز رود وآوشاه به انگیخت او را
بمجنن یا بکلاب -

وصی - وصیة - اندرز ایصاء توصیة اندرز
کردن والاسم الوصاة والوصایة - ویقال
اوصیت له بشیء واوصیت الیه ای جعلته وصیک
والاسم الوصایة بالفتح والکسر - وتواصی القوم ای
اوصی بعضهم بعضا - وفی الحدیث استوصوا بالنساء
خیرا فانهن عوان عندکم - ووصیته بالنبات اذا وصلته
وارض واصیة ای متصلة النبات - ووصت الارض
اذا اتصل نبتها وتواصی النبت کذلک - نبت
واص ای واصل -

وعی - وعاء - بالکسر والمد ظرف وجمعه اوعیة ج -
ایعاء دروعا نهادن چیزی را وعی بالفتح نگاه داشتن
ویادگرفتن (ع ض ک م) یقال منه وعیت
الحدیث - اذن واعیة ای حافظة وریم کردن
جراحت وگرد آمدن ریم - وگرفتن استخوان شکسته
قوله تعالی والله اعلم بما یوعون ای یضمرون

فی قلوبهم من التکذیب ویقال لا وغی عن ذلک
الامر ای لا تماسک دونه - ومالی عنه وغیٌ ای
بُد - وَغَی بفتحتین آواز وفریاد کردن واعیة
فریاد وغیو کننده -
وغی - وَغَا - بانگ وفریاد ومنه قیل للحرب
وَغَی لما فیها من الصوت والجلبة - اواغی شیر
که درکشت زار افتد -
وفی - وَفَاءٌ - بالفتح والمد بسر بردن ودوستی
(صح ف ک ۳) وعهد - وسخن وهو ضد الغدر یقال
وفی بعهده واوفی بمعنی - وُفِیّ علی فعول بالضم
تمام شدن وبسیار شدن وَفِیٌّ بالفتح تمام ورسان
واوفی علیه ای اشرف وعیر میفاء علی الآکام
گور خر بر پشتها بسیار برآینده ایفاء گزاردن حق
کسے به تمام ویقال منه اوفاه حقه ووفاه تیفاء
توفی تمام گرفتن حق وتوفاه الله ای قبض وجه
وفاة مردن موافاة رسیدن - وآمدن وتوافی
القوم ای تتاموا - اوفی نام مردے -
وقی - اتّقاء - پرہیز کردن اتّقی اصله اوتقی
قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلها وابدلت منها التاء
فادغمت فلما کثر استعماله علی لفظ الافتعال توهموا
ان التاء من نفس الحرف فجعلوا اتّقی یتّقی بفتح التاء
والتخفیف فیها ثم لم یجد والها مثالا فی کلامهم یلحقونه
فقالوا تقی یتقی مثل قضی یقضی - یقال فی الامر
وللمرأة تقی وبنی الامر علی التخفیف واستغنی عن
الالف بحرکة الحرف الثانی فی المستقبل - تقی یا ؟

وتقوی بالفتح پرہیز والواو مبدلة من الیاء
علی ما ذکرناه فی ریا - تقاة تقیة پرہیزگارے
یقال اتقی تقاة وتقیة مثل اتّخم تخمة - تقی متقی
پرہیزگار ویقال ما اتقاه لله فی التعجب - ویقال
ق علی ظلعک ای الزمه واربع علیه - وسرج
واقی زینی که پشت ریش نکند ستور را وفرس واق
اذا کان یهاب المشی من وجع یجده فی حافره
ای سم بجایگاه نهنده وقد وَقَی یَقِی یقال
الشجاع موقی ای موقی جدا - وتوقی واتقی
بمعنی - وِقایة بالکسر معجر زنان - وهرچه بآن
چیزے را نگاه دارند وپناه دهند وبالفتح کذلک
وِقاء بالفتح والکسر ممدود امثله - وقایة بالکسر
ایضا نگاه داشتن (صح ف ک ۳) اوقیة
چهل درم قال الجوهری وکذلک کان فیما
مضی فاما الیوم فیما یتعارفه الناس ویقدر
علیه الاطباء فالاوقیة استار وثلثا استار واواقی جمع بالتشدید
الیاء وتخفیفها - وایضا جمع واقیة واصلها ووا
علی فواعل فکرهوا اجتماع الواوین فقلبوا الاولی
الفا - واقی ورکاک ویقال هو واق بلا یاء سمی
بذلک لحکایة صوته -
وکی - وِکاءٌ - بالکسر والمد بند سر مشک فی الحدیث
احفظ عِفاصها ووِکاءها - ویقال اوکی علی ما فی
سقائه ای شده بالوکاء - وانّ فلانا لوِکاءٌ
ای ما یبض بشی - ویقال سألته فاوکی علیّ ای
بخل - وفی الحدیث انه کان یوکی بین الصفا

؎ واراجیم الصراخ ؟ دار الصوت الا الصراخ دو دو مجمع جوہری ص ۲

والمروة ای یلاء ما بینهما سعیا کما یوکی السقاء
بعد الملأ ویقال معناه انه کان یسکت فلا یتکلم
کان یوکی فمه ومنه یقال اوک خلقت ای اسکت
واستوکت الناقة ای امتلأت شحما۔
ولی۔ وَلْی۔ نزدیک شدن (ع بکسرہما)
وہو شاذ یقال تباعدنا بعد ولی۔ وکل مما یلیک
ای مما یقاربک۔ واولیت الشئ ای قربته فولیه
ولایة بالکسر تصرف کردن۔ ودوست یافتن
(ع ف اک ۲) یقال ولی الوالی البلد وولی
الرجل البیع۔ وفلان ولی وولی علیه کما یقال
ساس علیه وسیس علیه۔ ولاء بالکسر والمدلاية
بالکسر پادشاہی ولایة بالفتح پادشاہی راندن
ویاری کردن ویقال ہم علی ولایة ای مجتمعون
فی النصرة وقال سیبویه ہو بالفتح المصدر وبالکسر
الاسم کالامارة۔ ولی یاران دوم وتسکین اللام
وتخفیف الیاء مثاله علی فعیل وفعل اولیة ج۔
ویقال منه ولیت الارض ولیا والنسبة الیه
ولوی کقولهم علوی و دوست۔ ومتصرف کسی
وکل من ولی امر واحد فهو ولیه۔ مولی خداوند
وآزاد کننده۔ وآزاد کرده۔ وپسر عم۔ ویاری
کننده۔ و دوست وہمسایه وہم سوگند والنسبة
الیه مولوی۔ ایلاء دادن یقال اولیته معروفا
وفی التعجب ما اولاه للمعروف وہو شاذ۔ تولیة
کار در گردن کسی کردن یقال ولاه الامیر عمل
کذا۔ وولاه بیع الشئ وروی آوردن به جهته
وکاری قوله تعالی فول وجهک شطر المسجد الحرام
وقوله تعالی لکل وجهة ہو مولیها ای مستقبلها
بوجهه۔ وروی گردانیدن قوله تعالی ولی مدبرا
وبرگردانیدن قوله تعالی ما ولاہم عن قبلتهم تولی
بخود گرفتن کار را وبگردن کردن یقال تولی
العمل وروی گردانیدن قوله تعالی وتولی عنهم
دوستی با کسی کردن استیلاء تمام دست یافتن
بچیزے واستولی علی الامر ای بلغ الغایة فیه
موالاة دوستی وپیوستگی باہم نمودن۔ ویاری
کاری کردن ولاء ایضا پیوست یک دیگر کردن
یقال افعل علی الولاء ای علی التتابع۔ وتوالی
ای تتابع۔ ویقال بینهما ولاء بالفتح ای قرابة۔
وایضا ولاء العتق۔ وفی الحدیث نهی عن بیع
الولاء وعن هبته۔ ویقال ہم ولاء فلان ای
موالون لیعنی دوستداران ولیة پشماکند ولایا
ج۔ وقوله کالبلایا رؤسها فی الولایا یعنی الناقة
التی کانت تعکس علی قبر صاحبها ثم تطرح الولیة
علی رأسها الی ان تموت وقولهم اولی لک تهدد
ووعید قال الاصمعی معناه قاربک ما یهلکک۔
اولی سزاوار تر یقال ہو اولی به ای احری
وہما الاولیان وہم الاوالی والاولون مثل
الاعالی والاعلون وہی الولیا وہما الولییان
وہن الولی والولیات مثل الکبری والکبریان
والکبر والکبریات۔
وفی۔ وفی۔ سستی وماندگی وفی کذلک (ع فا

ک ۲) ویقال ونیت فی الامر فانا وان وناقة وانیة
واونیتها ای اتعبتها واضعفتها - وهو لا ینی یفعل
کذا ای لا یزال - وافعل بلا ونیة ای بلا توانی -
وامرأة وناة واناة بقلب الواو همزة فیها فتور -
وتوانی فی حاجته ای قصر - مینا بالکسر والمد جای
بلب آمدن کشتی وهو مکلاء السفن ومرفؤها وهو
مفعال من الونی -

وهی - وهی - دریدن وکفیدن مشک (ع
ف اض ۲) وفی السقاء وهی ووهیة علی التصغیر
وهو خرق قلیل وفی المثل خل سبیل من وهی
سقاؤه ومن هریق بالفلاة ماؤه یضرب لمن
لا یستقیم امره وضعیف شدن ونزدیک شدن
دیوار بافتادن ویقال ضربه فاوهی یده اسے
اصابها کسر او ما اشبه ذلک - ووهت عزالی السماء
بمائها - وکذا کل شیء استرخی رباطه - واوهیت السقاء
فوهی وهو ان یتهیأ للخرق - وقولهم غادر وهیة
لا ترقع ای فتقا لا یقدر علی رتقه -

وی - وی - کلمة تعجب یقال ویک ووی لعبد الله
وتدخل علی کان المشددة والمخففة قوله تعالی
ویکان الله وویکان -

وثبا - جای فراهم آمدن آب -

وثی - آسیب رسانیدن بدست بی آنکه استخوان
شکند (ع ف اک ۲) یقال وثیت یده فهی موثوءة
لغتها منه ای موثودة وثی کسدی و دوها او ...
الرجل الکسیر مرکبة من حیوان او سفینة ...

عصای خرد آهنی -

الواو - حرف هجاء ویقال واو مثابة والواو مؤلفة
من واو ویاء وواو -

فصل الهاء

هبو - هباء - بالمد گرد هوا که اندر روزن پیدا آید
در آفتاب وایضا دقاق التراب ویقال منه اذا
ارتفع هبا یهبو هبوا (ع ف اض ۲) واهبیته انا -
هبوة گرد تاپی خاک گور هباءة نیز ومنه یوم الهباءة
هبی هبیة دختر خرد هبی بسکون الیاء نوعی از آواز
که اسپ را بدان برانند -

هتی - یقال هات یا رجل بکسر التاء هاتیا وهاتی
یا امرأة - مهاتاة مفاعلة منه یقال ما اهاتیک ای
ما انا بمعطیک -

هجو - هجاء - بالکسر والمد نکوهیدن خلاف المدح
(ع ف اض ۲) هجوته هجاء کذلک - والمرأة تهجو
زوجها ای تذم صحبته - ویقال بینهما اهجوة بالضم
واهجیة ومهاجاة یتهاجون بها و حروف مقطعات
خواندن یقال هجوت الحروف وهجیتها وتهجیتها بمعنی

هدی - هدی - راه راست ونمودن راه یذکر
ویؤنث (ع ف اک ۲) یقال هداه الله للدین
هدی - هدایة راست نمودن - وپیدا وآشکارا کردن
وآگاهانیدن یقال هدیته الطریق والبیت هدایة
ای عرفته - وقوله تعالی اولم یهد لهم قال ابو عمرو
اولم یبین لهم - وهدیته الی الطریق فهدی واهتدی
راه راست یافت بمعنی - هداء بالکسر والمد عروس را

بخانه آوردن و فرستادن عروس را یقال هدیت المرأة الی زوجها و هدیت المرأة فهی مهدیة و هدی علی فعیل - هدی قربانی که بحرم فرستند هدی مثاله وایضا اسیر و قری حتی یبلغ الهدی محله بالتخفیف والتشدید هدیة بالتخفیف والتشدید یکی هدیة بالکسر روش و کار - و جئت یقال خذ فی هدیتک بالکسر ای فیما کنت من الحدیث والعمل - و نظر هدیة امره ای جهة امره - و ما احسن هدیته بالفتح والکسر ای سیرته والجمع هدی - و یقال هدی هدی فلان ای سار سیرته - و فی الحدیث واهدوا هدی عمار - و هداه ای تقدمه - هادی راه نمای - و گاو که در مرکز خرمن بندند او را هو الثور الذی وسط البیدر تدور علیه الثیران فی الدیاسة و گردن و پیکان تیر هوادی الخیل اعناقها و یقال اول رعیل منها - هدیة هم هدایا ج - اهداء هدیه فرستادن و دادن یقال اهدی له و اهدی الیه - مهدی بالکسر آنچه هدیه در وی آرند چون طبق و جز آن که با هدیه باشد مهداء بالکسر و المد بسیار هدیه آرنده استهداء از کسی هدیه خواستن تهادی یکدیگر را هدیه دادن و فی الحدیث تهادوا تحابوا - و یقال جاء فلان یهادی بین اثنین اذا کان یمشی بینهما معتمدا علیهما من ضعفه او سکر و کذلک المرأة اذا تمایلت فی مشیتها من غیر ان یماشیها احد قیل تهادی - و یقال ما عندی هدیا ای مثلها - و رمیت بسهم ثم رمیت بسهم اخر هدیاه ای قصده -

هذا - هذی - هذیان بیهوده گفتن (ع ف ک ض ۲) و هذوت بالسیف مثل هذوت -

هرا - هراوة - بالکسر چوب یعنی کنده هراوی مثل مطایا ج - هروته بالهراوة و تهریة بها بمعنی است ضربته - و هریت العمامة ای صفرتها یعنی زرد گردانیدم هراة شهری از خراسان فان وقفت علیها وقفت بالهاء و عزوبه بالتحریک منسوب بوی -

هفو - هفوة - شکوخیدن (ع ف ن ص ۲) و بال زدن مرغ و پریدن و جنبیدن و می یقال هفا الطائر بجناحیه ای خفق و طار - و هفا الشیء فی الهواء اذا ذهب کالصوفة و نحوها - و یقال مر الظبی یهفو والخیل تهفو مثل یطفو - هوا فی النعم مثل هوامی هفو گرسنگی هاف جائع - هفاة بالفتح باران -

همی - همی - همیان - روان شدن آب و اشک و پراگندن ستور بچراگاه (ع ف ک ۲) هوامی الابل ضوالها یعنی گم شدگان در چراگاه همیان بالکسر معرب و نام مردی و یضم ایضا -

هنا - هن - مثال فم کلمة کنایة معناه شیء و اصله هنو یقال هذا هنک و هنوک ای شیئک و هما هنوان والجمع هنون و ربما جاء مشددا فی الشعر کما شدد والوا - و فی الحدیث من تعزی بعزاء الجاهلیة فاعضوه بهن ابیه و لا تکنوا - و فی المثل من یطل هن ابیه ینتطق به ای یتقوی باخوته - و یقال هنة للمؤنث و هنت بسکون النون - والتصغیر هنیة هنیهة ایضا ابدلت الیاء الثانیة بالهاء والجمع

هنات وهنوات علی الاصل - ویقال فی فلان هنات ای خصلات شر ولا یقال ذلک فی الخیر ویقال هذا هنوک ورأیت هناک ومررت بهنیک وقد مرّ فی اخ - وفی النداء یا هنُ اقبل ویا هنان اقبلا ویا هنون اقبلوا ولک ان تدخل فیه الهاء لبیان الحرکة فتقول یا هنه کما تقول لمه ومالیه سلطانیه وقد تشبع النون منه فتقول یا هناه اقبل وهذه اللفظة تختص بالنداء بهاء مضمومة ویا هنانا اقبلا ویا هنوناه اقبلوا وحرکة الهاء فیهن منکرة لکن هکذا رواه الاخفش وتقول فی الاضافة یا هنی اقبل ویا هنیّ اقبلا ویا هنیّ اقبلوا وللمرأة یا هنة اقبلی بتسکین النون کما تقول اخت وبنت ویا هنتان اقبلا ویا هنات اقبلن - ویا هنتاه اقبلی ویا هنتانیه اقبلا ویا هناتوه اقبلن - ویقال ذهبت وهنیت کنایة عن فعلت -

هوو - هواء - میان آسمان و زمین اهویة ج وخالی قوله تعالی وافئدتهم هواء ای خالیة لا عقول فیها - هوی بالقصر خواست اهواء ج - وفی الاضافة الی نفسک قلت هوای وهذیل تقول هویّ کقفیّ وعصیّ - وهذا اهوی الیّ ای احب الیّ - ودوست واشتهی (ع ک اف ن ۲) هوی فرود افتادن بجای (ع ف اک ۳) و درگذشتن وهوی وانهوی یعنی دهان گشادن جماعت واهوی الیه بیده لیاخذه - واهویت بها ای اومأت بها - واهوی بیده بالسیف یعنی فرود آورد شمشیر را بهوی وهوة بالضم مثل کل آنچه علی افعولة مثالها - مهوی ومهواة بالفتح مغاکی میان دو کوه ومانند آن وتهاوی القوم فی المهواة اذا سقط بعضهم فی اثر بعض - والمهاواة الملاجّة وشدة السیر ومضی هویّ من اللیل ای هزیع منه یعنی پاره از شب واستهواه الشیطان ای استهامه یعنی سرگشته کرد ش قوله تعالی کالذی استهوته الشیاطین فی الارض حیران - هو باءة بالمد احمق ویقال ما ادری ای هَیّ بن بیّ هو ای ای الخلق هو - ویقال لمن لا یعرف ولا یعرف ابوه هیّان بن بیّان - هاویة دوزخ وهی معرفة بلا الف ولام قوله تعالی فامه هاویة ای مستقره النار ومثلک ویقال هوت امه ای ثکلته فهی هاویة ای ثاکلة وهواء ای جبن باطل ولغو ویقال هیّ مالی ای عجبا مالی وباهی ای یا عجبا -

هتوته - آنرا پامالی شکستم ثالی التشدید وتصریفه تصریف عالی -

هیهیان - بفتحتین شتران سپید -

هجی - بالفتح بکشف شدن (ع ک اف ن ۲) یقال هجی البیت وهجی عین البعیر ای غارت -

هزا - رفت (ع ف اف ن ۳) وهو هزوان الابل من حاشیة هشام بن عبد الملک -

اهشاء - مردمان سرگشته -

هاشاه - باهم لاغ کردند -

هصو - پیر و کلان سال شدن (ع ف اف ن)
الاهصاء الاشداء - باهصا پشت آنرا شکست -

ہاضاہ استحمقہ و استخف بہ اہضاء گروہہاے مردم ہضاۃ بالکسر گیسو و مادہ خر۔

ہطو۔ انداختن (ع ف اض ۲) ہطا کہدی الصراع والضرب الشدید۔

ہاغیۃ۔ زن خودآرا۔

ہقا۔ بیہودہ گفت (ع ف اض ۲) ہقا فلانا یعنی بہتان رابدی گرفت وہقا قلبہ ہقی یعنی تباہ کرد (ع ف اض ۲) اہتقی مثلہ۔

اہکاء۔ سرگشتگان ہاکاہ استصغر عقلہ۔

ہالاہ۔ او را ترسانید قلب ہا ولہ ہلا زجر للخیل وذہب ہذی ہلیان وذی ہلیان بکسرتین وشدو لامہما وقد یصرفان ای حیث لا یدری۔

ہما الدمع۔ اشک روان شد (ع ف اض ۲)۔

فصل الیاء

یدی۔ ید۔ اصلہا یدی بسکون الوسط لان جمعہا اید علی افعل ویدی علی فعول وہذا جمع فعل مثل فلس و افلس و فلوس ولا یجمع فعل علی افعل الا فی حروف معدودۃ مثل زمن وازمن وجبل واجبل وعصا واعص وقد جمعت ایدی فی الشعر علی اباد۔ والتصغیر یدیۃ۔ وبعض العرب تقول للید یدا مثل رحا ویدیان مثل رحیان وتوانائی۔ ودست رس وایدہ ای قواہ۔ ومالی بہ یدان ای طاقۃ قولہ تعالی والسماء بنیناہا باید۔ وقولہ تعالی حتی یعطوا الجزیۃ عن ید ای عن ذلۃ واستسلام ویقال عن نقد لا نسیئۃ ونعمت ونیکوئی یجمع علی یدی ویدی بالضم والکسر مثل عصی وعصی وعلی اید ایضا۔ یقال یدی فلان من یدہ ای ذہبت یدہ ویبست وہو دعاء علیہ کما یقال تربت یداہ۔ ویدیت الرجل ای اصبت یدہ فہو میدی۔ وایدیت عندہ یدا ای اصطنعت الیہ فانا مود وہو مودی الیہ ویدیت لغۃ فیہ۔ ویقال فی السؤال عن وقوع الظبی فی الحبالۃ اہیا۔ ہی ام مرجول یعنی اوقعت یدہ ای اورجلہ فی الحبالۃ۔ ویادیتہ ای جاریتہ یدا بید۔ واعطیتہ میاداۃ ای من یدی الی یدہ۔ واعطیتہ ما لا عن ظہر ید یعنی تفضلا لا من بیع ولا من قرض ولا مکافاۃ۔ وابتعت الغنم بالیدین یعنی بثمنین مختلفین بعضہا بثمن وبعضہا بثمن آخر۔ بین یدی پیش روی وہذا ما قدمت یداک لتاکید ای ما قدمت کما یقال ہذا ما جنت یداک ای جنیتہ۔ ولقیتہ اول ذات یدین معناہ اول شئ ویقال سقط فی یدیہ واسقط لیستعملان مجہولین ای قدم قولہ تع ولما سقط فی ایدیہم ای ندموا ویقال ذہبوا ایدی سبا وایادی سبا ای متفرقین وہما اسمان جعلا اسما واحدا۔ ویقال لا افعلہ یدا الدہر ای ابدا۔ وہذا فی یدی ای فی ملکی وتصرفی۔ ولفلان یدی ویدوی۔ وامراۃ یدیۃ ای صناع ورجل یدی ایضا وما ایدی فلانۃ فی التعجب۔ وثوب یدی و ادی واسع۔ وید الثوب ما فضل منہ اذا التحفت والتحفت ویقال ثوب قصیر الید۔ وقال الفراء بعضہم یقول

لذی الثدیة ذو الیدیة وهو المقتول بنهروان۔
ذو الیدین یکے از صحابہ سمی بذلک لانہ کان
یعمل بیدیہ جمیعا۔

یہیا۔ من کلام الرعاۃ۔
یوہی۔ کنیتہ کانہ اسم و الیہ نسب الیوہیون من
اہل ساوۃ منہم نصر بن احمد الیوہی کتب عنہ السلفی۔

باب الالف اللینة

اعلم ان الالف علی ضربین لینة وتسمی الفا و
متحرکة تسمی ہمزۃ وقد ذکرنا الہمزۃ وذکرنا ما کانت
الالف منقلبة من الواو والیاء وہذا الباب مبنی
علی الفات غیر منقلبات من شیٔ فلہذا افردناہ۔
آ۔ آ۔ حرف ہجاء مقصورۃ موقوفة۔ فان جعلتہا
اسما مددتہا وہی تؤنث ما لم تسم حرفا ابیتہ تصغیرہا
وذلک اذا کانت صغیرۃ فی الخط او خفیفة وکذلک
القول فیما اشبہہا من الحروف۔ والالف من
حروف المد واللین والزیادات وحروف الزیادات
عشرۃ یجمعہا قولک الیوم تنساہ۔ وقد تکون
فی الافعال ضمیر الاثنین نحو فعلا ویفعلان وفی
الاسماء علامة للاثنین ودلیلا علی الرفع نحو رجلان
فاذا تحرکت فہی ہمزۃ وتزاد فی الکلام للاستفہام
تقول ازید عندک ام عمرو۔ فان اجتمعت ہمزتان
فصلت بینہما بالف مثل ءاانت فی اانت۔ و
ینادی بہا ایضا الا انہا للقریب دون البعید۔
والف وصل وہی کل ما سقط فی الوصل ولا تکون
الا زائدۃ۔ والف قطع وہی کل ما ثبت فی الوصل
وقد تکون زائدۃ مثل الف الاستفہام واصلیة
مثل اخذ و امر۔
اذا۔ اذا۔ چون وہو اسم یدل علی زمان مستقبل
لم یستعمل الا مضافا الی جملة یقال اجیئک اذا
قدم العید فوقوعہا موقع قولک اجیئک یوم یقدم
فلان دلیل اسمیتہا وہی ظرف۔ وتجیٔ فی الشرط
والجزاء کقولہ تعالی واذا علم من آیاتنا شیئا اتخذہا
ہزوا وقولہ تعالی وان تصبہم سیئة بما قدمت ایدیہم
اذا ہم یقنطون۔ وتکون للمفاجاۃ فتکون فی حال
کقولک خرجت فاذا زید قائم ای خرجت ففاجأنی
زید فی الوقت بقیام۔
اذ۔ اذ۔ چون فہی لما مضی من الزمان وتکون
للمفاجاۃ مثل اذا ولا یلیہا الا الفعل الواجب نحو
قولک بینما انا کذا اذ جاء زید۔ وقد تزادان جمیعا
فی الکلام کقولہ تعالی واذ واعدنا موسی ای وعدنا
وقولہ تعالی حتی اذا اتوا علی واد النمل ای حتی اتوا۔
الی۔ الی۔ سوی وہو حرف خافض وہی للابتداء
الغایة کقولک خرجت من الکوفة الی مکة۔ وتجیٔ
بمعنی عند۔ وتجیٔ بمعنی مع کقولہ تعالی ولا تاکلوا
اموالہم الی اموالکم ای مع اموالکم۔ وقولہ تعالی
من انصاری الی اللہ ای عند اللہ او مع اللہ۔
وقال سیبویہ الف الی وعلی منقلبتان من واو
لان الالفات لا تکون فیہا الا مالة ولو سمی بہ رجل
قیل فی تثنیتہ الوان وعلوان۔ واذا اتصل بہ

قلبت ياءً نحو اليك وعليك وبعض العرب تتركه على حاله وتقول الاك وعلاك۔

الا - اَلَا بدان وآگاه باش وهو حرف يفتتح به الكلام للتنبيه كقولك اَلا اِن زيدا خارج كما تقول اعلم اَنّ زيدا خارج۔

اولو - اُولُو بضمتين خداوندان وهو جمع لا واحد له من لفظه وواحده ذو۔ واولات للاناث واحدها ذات۔

اولاء - اُولَاء اين ها فهو ايضاً جمع لا واحد له من لفظه وواحده ذا للمذكر وذه للمؤنث يمد ويقصر ومقصوره يكتب بالياء نحو اولى وواحده الذي وممدوده مبني على الكسر يستوي فيه المذكر والمؤنث وتصغيره اُلَيّاء بضم الهمزة مشددة الياء بالمد والقصر ويدخل عليه هاء التنبيه كقولك هؤلاءِ بالكسر على البناء ومن العرب من ينوّن الهمزة مكسورة ويقول هؤلاءٍ قومك۔ ويلحق الكاف للخطاب تقول اولئك واولاك قال الكسائي واحد اولئك ذلك وواحد اولاك ذاك۔ واولالك مثل اولئك وربّما قالوا اولئك في غير العقلاء قوله تعالى ان السمع والبصر والفؤاد كل اولئك۔ واما الأُلى بوزن العُلى فهو ايضاً جمع لا واحد له من لفظه وواحده الذي واما قولهم ذهبت العرب الألى فهو مقلوب من الاوّل لانه جمع اولى مثل اُخرى واُخر۔

الا - اِلّا مگر وهي حرف استثناء استثني بها۔ وجاء بمعنى غير اذا وصفت بها كقولك جاء في القوم الّا زيد وكقوله تعالى لو كان فيهما آلهة الّا الله لفسدتا۔ واصل اِلّا الاستثناء والصفة عارضة واصل غير صفة والاستثناء عارض۔ وجاءت بمنزلة واو العطف ايضاً كقول الشاعر (شعر) وارى لها دارا باغدرة السيدان لم يدرس لها رسم۔ الا رمادا هامدا دفعت عنه الرياح خوالد سحم۔ يريد ارى لها دارا ورمادا هامدا۔

انّى - اَنّى از كجا وچگونه تقول اَنّى لك هذا اي من اين لك هذا۔ وهي من الظروف التي يجازى بها تقول انّى تأتني آتك اي من اي جهة تأتني آتك۔ وقد تكون بمعنى كيف تقول انّى لك ان تفتح الحصن اي كيف لك ذلك وقوله تعالى قال يا مريم انّى لك هذا اي كيف لك۔

ايا - اِيّا وهو اسم مبهم يتصل به جميع المضمرات المتصلة المنصوبة تقول اياك واياه واياي وايانا فالكاف والهاء والياء والنون جعلت بيانا عن المقصود ولا موضع لها من الاعراب فهي كالكاف في ذلك وأرأيتك وكالالف والنون التي في انت فتكون ايّا الاسم وما بعدها للخطاب۔ وقد صار كالشيء الواحد لان الاسماء المبهمة وسائر المكنيات لا تضاف لانها معارف۔ وقال بعض النحويين ان ايا مضاف الى ما بعده واستدل على ذلك بقولهم اذا بلغ الرجل الستين فايّاه وايا الشواب فاضافوه الى الشواب وخفضوها وقال ابن كيسان الكاف والياء والهاء والنون هي الاسماء وايا عماد لها لانها لا تقوم بانفسها

ولا يصح ان تقول ضربتنى بل تقول ضربت اياى ولا تقول ضربت اياك لانك انما تحتاج الى ايا اذا لم يمكنك اللفظ بالكاف فاذا وصلت الى الكاف تركتها ويجوز ان تقول ضربتك اياك لان الكاف اعتمد بها على الفعل - وقد تكون للتحذير تقول اياك والاسد وهو بدل من فعل كانك تقول باعد ويقال هياك بالهاء مثل اراق وهراق - وتقول اياك وان تفعل كذا بالواو ولا يقال بلا واو -

ايا يا - بمعنى ايا يا - بانگ دراندن باشد اياة الشمس بالفتح والكسر روشنائى آفتاب ويقال الاياة للشمس كالهالة للقمر -

با - با - حرف من حروف الشفة بنيت على الكسر لاستحالة الابتداء بالموقوف وهى من عوامل الجر فى الاسماء - وهى للالصاق بالمفعول به تقول مررت بزيد كانك الصقت المرور به - وللتعدية فكل فعل لازم يتعدى بالباء والالف والتشديد - تقول طار به واطاره وطيره - وتزاد فى الكلام كقوله بحسبك قول السوء وقوله تعالى وكفى به باالله نصيرا وقد تجئ بمعنى من اجل كقول لبيد (مصرع) غلب تشذر بالذحول كانهم اى من اجل الذحول - وتوضع موضع على كقوله تعالى ومنهم من ان تامنه بدينار اى على دينار كما توضع على موضعها كما فى قول الشاعر (مصرع) اذا رضيت على بنو قشير - اراد رضيت بى -

تا - تا - اسم يشار به الى المؤنث مثل ذا للمذكر وته مثل ذه وتان للتثنية - واولاء للجمع - وتصغيره تيا بالفتح والتشديد وتدخل عليها هاء التنبيه تقول هاتا هند وهاتان وهؤلاء وهاتيا تصغيره - وبكاف الخطاب تقول تيك وتلك بالكسر وتلك بالفتح وهى لغة رديئة وتاك - وللتثنية تانك بالتشديد والتخفيف - وفى الجمع اولئك واولاك واولالك فالكاف لمن تخاطبه فى التذكير والتانيث والتثنية والجمع وما قبل الكاف لمن تشير اليه فيهن جميعا - وتدخل ها على تيك تقول هاتيك هند وهاتاك - ولا تدخل ها على تلك - وتالك لغة فى تلك - وهى ايضا حرف من حروف الزيادات وتزاد فى المستقبل فى قولك تفعل لمخاطبة المذكر ومغائبة المؤنث وفى امر المواجهة للحاضر كما قرئ قوله تعالى فلتفرحوا وفى آخر الماضى مفتوحة لخطاب المذكر ومكسورة لخطاب المؤنث وموقوفة لمغائبتها فان تاخرت عن الاسم كانت ضميرا وان تقدمت كانت علامة ومضمومة للحكاية عن نفسك - وتاء القسم بدل من واو كما ابدلوا منها فى تترى وتراث وتخمة وتجاه والواو بدل من الباء تقول تالله لقد كان كذا ولا تدخل فى غير هذا الاسم وقد تزاد التاء فى انت فتصير مع الاسم كالشئ الواحد من غير ان تكون مضافة - وتنسب القصيدة التى قوافيها على التاء تاوية -

حا - حا - حرف هجاء حلقية تمد وتقصر وتنون فى التنكير - واسم حى من العرب - حا مبنى على الكسر قد يقصر زجر للابل ويقال منه حاحيت بالمعز حيحا

جیحاءً وجیحاةً اذا دعوتها وذلک ان تقول
لها حاء قال سیبویه ابدلوا الالف بالیاء فی قولهم
حاحیت بالمعز حیحاء وانما هو صوت بنیت منه
فعلا کما ان رجلا لو اکثر من قوله لا لجاز ان تقول
لالیت فاجری حاحیت وہاہیت وعاعیت
مجری دعدعت اذا کن للتصویت - وقال ابوعمرو
حاح بضأنک وحاء ای ادعها -

خا- خا- حرف ہجاء حلقیة قال ابوزید خاء بک
معناه اعجل جعله صوتا مبنیا علی الکسر ویستوی
فیه التثنیة والجمع والمذکر والمؤنث -

ذا- ذا- این مرد وهو اسم اشارة الی المذکر -
وذی بکسر الذال للمؤنث تقول ذی امة الله
فی الوصل - وذه فی الوقف بهاء موقوفة - وهی
بدل من الیاء ولیست للتانیث وانما هی صلة
وتدخل علیها هاء التنبیه یقال هذا زید - وهذی
وهذه بتحریک الهاء هند - وتصغیر ذا ذیّا وذیّان
فی التثنیة - وتصغیر هذا هذیّا - ولا تصغیر ذی للمؤنث
وانما تصغر للمؤنث تا وقد اکتفوا به عنه - وتثنیة
ذا ذوان بسقوط احدی الالفین اعنی الف ذا
والف التثنیة لسکونها فمن اسقط الف ذا قرأ
قوله تعالی ان هذین لساحران فاعرب ومن
اسقط الف التثنیة قرأ ان هذان لساحران
لان الالف لایقع فیها اعراب وقیل انها علی لغة
ابی الحارث بن کعب - والجمع اولاء من غیر لفظه
وتدخل علیها کاف الخطاب تقول ذاک وذلک
واللام زائدة وتدخل ها علی ذاک تقول هذاک
زید ولا تدخل علی ذلک ولا علی اولئک کما لم تدخل
علی تالک ولا تدخل کاف الخطاب علی ذی للمؤنث
وتدخل علی تا تقول تاک وتیک ولا تقل ذیک
وتقول فی التثنیة جاءنی ذانک الرجلان بالتشدید
والتخفیف ورأیت ذینک الرجلین وفی المؤنث
تانّک بالتشدید والتخفیف شددوا تاکیدا وتکثیرا
للاسم لانه بقی علی حرف واحد کما ادخلوا اللام
علی ذلک تکثیرا له وانما یفعلون مثل هذا فی الاسماء
المبهمة لنقصانها وتصغیر ذاک ذیّاک وتاک
تیّاک وتصغیر ذلک ذیالک والجمع اولئک -
واما ذو بمعنی صاحب یعنی خداوند فهو لازم الاضافة
فان وصفت به نکرة اضفته الی نکرة وان وصفت به
معرفة اضفته الی المعرف بالالف واللام ولا یجوز
ان تضیفه الی مضمر ولا الی زید وما اشبهه فی العلمیة
تقول جاءنی رجل ذو مال وهذه امرأة ذات مال
ومررت برجل ذی مال وبامرأة ذات مال و
مررت برجلین ذوی مال بفتح الواو وکذا فی النصب
قوله تعالی واشهدوا ذوی عدل منکم وفی الرفع
ذوا مال وبرجال ذوی مال بکسر الواو وفی النصب مثله
وفی الرفع ذوو مال ونسوة ذوات مال
فی الحالة الثلث - واصل ذو ذوی مثل عصو
یدل علی ذلک قوله تعالی ذواتا افنان فی التثنیة
ویری ان الالف منقلبة من واو ثم حذفت
من ذوا عین الفعل لکراهتهم اجتماع الواوین

في التثنية لانه كان يلزم حينئذٍ ذوو ان مثل
عصوان فبقي ذوامتوا ثم ذهب التنوين منه
للاضافة كما تقول رأيت رجلا ذا مال - ولو سميت
رجلا ذو لقلت هذا ذوًا قد اقبل فترد ما ذهب لانه
لا يكون اسم على حرفين احدهما حرف لين لان
التنوين يذهبه فيبقى على حرف واحد - ولو نسبت
اليه قلت ذووي وكذلك النسبة الى ذات لان التاء
تحذف في النسبة - ولو جمعت ذو مال قلت هؤلاء
ذوون وفي الاضافة ذوو مال - واما ذو بمعنى
الذي فهو لغة طي تعمّها ان توصف بها المعارف
تقول انا ذو عرفت وانا ذو سمعت وهذه امرأة
ذو قالت كذا يستوي فيه الجمع والتثنية والتذكير
والتانيث - قال سيبويه ان ذا وحدها بمعنى الذي
كقولهم ماذا رأيت فتقول متاع حسن وهي مع ما
بمنزلة اسم واحد كقولهم ماذا رأيت فتقول خيرا
بالنصب كانه قال ما رأيت ولو كان ههنا بمنزلة
الذي لكان الجواب خير بالرفع كقوله تعالى واذا
قيل لهم ماذا انزل ربكم قالوا اساطير الاولين
بالرفع وكقوله تعالى وقيل للذين اتقوا ماذا انزل
ربكم قالوا خيرا بالنصب نظرا عن الاول - واما قولهم
ذات مرة وذا صباحٍ فهو من ظروف الزمان التي
لا تتمكن تقول لقيته ذات مرة وذات يوم وليلة و
غداة وعشاء وذات الزمين والعويم وذا صباحٍ
وذا مساءٍ وصبوح وغبوق وانما سمع في هذه الاوقات
ولم يسمع ذات شهرٍ ولا ذات سنةٍ وقال الاخفش

في قوله تعالى واصلحوا ذات بينكم انث ذات لان
بعض الاشياء قد يوضع له اسم مؤنث ولبعضها
اسم مذكر كما قالوا دار وحائط انثوا الدار وذكروا
الحائط - ويقال ذَيت وذَيت يعني اين واين
مثل كيت وكيت واصله ذيو على فعل ساكنة العين
فحذفت الواو وشددت الياء للحذف ثم عوض
من التشديد التاء - وان حذفت التاء وجئت
بالهاء شددت التشديد وتقول كان ذيّة وذيّة -
ان نسبت اليه قلت ذيويّ كما تقول بنويّ في
النسبة الى البنت -

فا - فا - وهي حرف من حروف المعجم وهي للعطف
ولها ثلثة مواضع وهي ان تعطف بها وتدل على
الترتيب والتعقيب مع الاشتراك كقولك ضربت
زيدا فعمرا واوان تكون ما قبلها علة لما بعدها على العطف
والتعقيب دون الاشتراك كقولك ضربته فبكى
وان تكون للابتداء وذلك في جواب الشرط نحو
يكون ما بعد الفاء كلاما مستأنفا يعمل بعضه في بعض
كقولك ان تزرني فانت محسن لان قولك انت
ابتداء ومحسن خبره وصارت الجملة جوابا بالفاء وكذلك
يدخل الفاء في جواب الامر والنهي والاستفهام
والنفي والعرض والتمني الا انك تنصب الجواب بالفاء
في هذه الاشياء الستة باضمار ان تقول زرني فاحسن
اليك وكذا البواقي لم تجعل الزيادة صلة
للاحسان ولكنك قلت ذلك من شأني ابدا ان
احسن اليك على كل حال -

کذا - کذا چنین و چندین و هو اسم مبهم تقول فعلت کذا و قد یجری مجری کم فتنصب ما بعده علی التمییز تقول عندی کذا درهما -

کلا - کلا - نه چنین است و هی کلمة زجر و ردع و معناه انته و لا تفعل قوله تعالی ایطمع کل امرئ منهم ان یدخل جنة نعیم کلا ای لا یطمع و یکون بمعنی حقا کقوله تعالی کلا لئن لم ینته لنسفعا بالناصیة -

لا - لا - نه و هی حرف نفی للفعل کقولک لا افعل غدا فی الاخبار - و للاسم کقولک لا رجل فی الدار و لا اله الا الله و قد تکون للنهی نحو لا تقم و لا یقم للحاضر و الغائب - و قد تکون ضد البلی و نعم - و قد تکون لغوا کقوله تعالی و ما منعک ان لا تسجد ای ما منعک ان تسجد - و قد تکون للعطف بمعنی اخراج الثانی مما دخل فیه الاول کقولک رأیت زیدا لا عمروا فان ادخلت علیها الواو خرجت من ان تکون حرف عطف کقولک لم یقم زید و لا عمرو لان حروف النسق لا یدخل بعضها علی بعض فالواو للعطف و لا لتاکید النفی - و قد تزاد فیه التاء فیقال لات و قد ذکرناه فی باب التاء - و قولهم اما لی فافعل کذا بالامالة اصله ان لا و ما صلة و معناه ان لا یمکن ذلک الامر فافعل کذا -

لو - لو - اگر حرف تمنی و هی لامتناع الثانی من اجل امتناع الاول تقول لو جئتنی لاکرمتک و هو خلاف ان الشرطیة لانها توقع الثانی من اجل وقوع الاول - و اما لو لا معناه اگر نه فمرکبة من معنی ان و لو و ذلک ان لو لا یمنع الثانی من اجل وجود الاول تقول لو لا زید لهلکنا ای امتنع وقوع الهلاک من اجل وجود زید - و قد تکون لو لا بمعنی هلا و هو کثیر فی القرآن و ان جعلت لو اسما شددته و قلت اکثرت من اللو لان حروف المعانی و الاسماء الناقصة اذا صیرت اسماء تامة بادخال الالف و اللام علیها او باعرابها شددت ما هو منها علی حرفین بان یزاد فی آخره حرف من جنسه فیدغم و یشدد کقولک اکثرت من اللو و من کو و مد ما فیه الالف کقولک کتبت لاء جیدة -

ما - ما - چه و چیست - و هر چه - و انچه و چیزے - و نه - و نیست - و انکه - و چند انکه - و آن کلمه است دال بر معانی مختلفه بعضی اسم و بعضی حرف ما تعجب کقوله تعالی فما اصبرهم علی النار یعنی چه صبور اند ایشان و ما استفهام کقوله تعالی و ما تلک بیمینک یا موسی یعنی چیست و ما خبر کقوله تعالی ما عندکم ینفد و ما عند الله باق یعنی انچه نزد شما است و ما شرط کقوله تعالی و ما تفعلوا من خیر یعلمه الله یعنی هر چه کنید و ما نکرة کقولک مررت بما معجب یعنی گذشتم بچیزے شگفت و قوله تعالی ایا ما تدعوا فله الاسماء الحسنی - و ما نافیة و آن بر سه وجه است بمعنی لا و بمعنی لم و بمعنی لیس الاول کقوله تعالی و ما ینظر هؤلاء الا واحدة و قوله تعالی ما اتوا و ما قتلوا و الثانی کقوله تعالی ما فعلوه الا قلیلا منهم - و الثالث

کقوله تعالی ما هذا بشرا و قوله تعالی و ما هم بضارین
به من احد - و ما بمعنی من کقوله تعالی والسماء
و ما بنٰها ای من بناها یعنی آنکه بنا کرد آسمان را
و مای مصدریة والله خلقکم و ما تعملون اسے و عملکم
یعنی خدا آفرید شما را و کردار شما را و مازائدة و اگر
معنی نیست و آن بر دو وجه آید کافة یعنی مانع
از عمل کقوله تعالی انما الله اله واحد و غیر کافة
کقوله تعالی فبما رحمة من الله لنت لهم - و ما بمعنی
کقوله تعالی ما دامت السموات والارض یعنی
چندانکه بپاید آسمانها و زمینها و ماء تفخیم کقوله تعالی
القارعة ما القارعة یعنی قیامت و چه قیامت
و قد یحذف منها الالف اذا دخلت علیها حرفا
نحو لِمَ و بِمَ و عَمَّ و فِیمَ و حتّامَ و علامَ و الامَ - و
ینصب القصیدة الیها فیقال ماویة - و قد تجئ
ما زائدة بعد ان الشرطیة فتدغمها فتصیر اما -
و قد تجئ بعدها النون الثقیلة و الخفیفة نحو قوله تعالی
اما تقولن اتقم و کقوله تعالی و اما تخافن - و کلما
ما فی معنی الشرط و زعم الخلیل ان اصلها ماما
الحقها الغو فابدلت من الالف الاولی ها ء -
و قال سیبویه یجوز ان یکون کاذ ضم الیها ما -
مایه مه ای بنی علی الکسر حکایة صوت الشاء -
متی متی - کی و هو ظرف فی معنی السوال عن
زمان و هو للشرط و الجزاء ایضا قال الاصمعی
هو بمعنی من فی لغة هذیل و بمعنی وسط ایضا
قال ابو عبیدة سمعت بعضهم یقول وضعته متی
کمی ای وسط کمی -
وا - وا - حرف الندبة تقول وازیداه و یقال
ایضا یا زیداه - و الواو من حروف العطف للجمع
لا للترتیب و یدخل علیها الف الاستفهام کقوله تعالی
او عجبتم ان جاءکم کما تقول افعجبتم و تکون بمعنی
مع لما بینهما من المناسبة فی الجمع بین الشیئین فیعطی
کقول النبی علیه و آله الصلوة و السلام بعثت
انا و الساعة کهاتین و اشار الی السبابة و الابهام
ای مع الساعة - و تکون للحال کقولهم قمت و الناس
قعود ای قمت و ادعو له ای قمت داعیا له - و تکون
للقسم تقول والله لقد کان کذا و هی بدل من الباء
فیه لقربها منها فی المخرج اذ کانتا من حروف الشفة
و لا یتجاوزان الاسماء المظهرة نحو والله و حیاتک و
ابیک - و تکون ضمیر جماعة المذکر فی نحو فعلوا و یفعلون
و علامة الرفع فی نحو ابوه و مسلمون - و تکون انکارا
کقول الرجل للآخر بعنی هذا الثوب فیقول و هو
و قوله تعالی حتی اذا جاؤها و فتحت ابوابها یجوز ان
تکون الواو ههنا زائدة -
ویک - ویکا - کلمة مثل ویب و ویح والکاف
للخطاب - و یکان مرکبة منها قال الکسائی هو وی
و ادخل علیه ان المشددة و المخففة و معناه الم تر
قال الخلیل هی وی مفصولة ثم تبتدی فتقول کان
یا - یا - حرف ندا و تنبیه من حروف الزیادات
و هی یا التصریف تنبیه کقوله تعالی ها انتم هولاء
جمعا بین التنبیهین للتوکید و مثله الا یا هولاء

وهي غير مفارقة لأيّ في النداء تقول يا ايها
الرجل وقد تكون جواب النداء بالمد والقصر
نحو قولک ها وهاء في جواب من دعاک باهک
وها للتنبيه - وقد يقسم بها فيقال لاها الله ما فعلت
اي لا والله ابدلت الهاء من واو القسم وان شئت
حذفت الالف التي بعد الهاء وان شئت اثبت
وقولهم لاها الله ذا اصله لا والله هذا ففرقت بين ها
وذا وجعلت الاسم بينهما وجررته بحرف التنبيه
والتقدير لا والله ما فعلت هذا فحذف الكلام و
اختصر لكثرة استعمالهم هذا في كلامهم وقدّم ها كما
قدم ها هو ذا وها انا ذا - وتكون كناية عن الغائب
والغائبة نحو قولک ضربه وضربها وغلامه وغلامها -
وهو للمذكر وهي للمؤنث وانما بنوا الواو في هو
والياء في هي على الفتحة فرقا بين هذه الواو والياء
اللتين هما من نفس الاسم المكنيّ وبين الواو
والياء اللتين تكونان صلة في قولک رأيتهو
ومررت بهي لان كل مبني فحقه ان يبنى على السكون
الا ان يعرض ما يوجب له الحركة وهو اما اجتماع
الساكنين كما في نحو كيف واين وحيث او كونه
على حرف واحد مثل الباء الزائدة او للفرق بينه
وبين غيره كالفعل الماضي بني على الفتح لانه ضارع
الاسم بعض المضارعة ففرق بالحركة بينه وبين
ما لم يضارع وهو فعل الامر المخاطب نحو افعل - و
ربما حذفت من هو وهي الواو والياء في ضرورة
الشعر كما قال (ع) فبيناه يشري رحله قال قائل

وقال (ع) دار لسعدى اذه من هواكا + وربما
حذفوا الواو مع الحركة كما قال الشاعر في قوله (ع)
ومطواي مشتاقان له ارقان + قال الاخفش
وهذا في لغة ازد شنوءة كثير - وقال الفراء العرب
تقف على كل هاء مؤنث بالهاء الا طيئا فانهم يقفون
عليها بالتاء فيقولون هذه امت وجاريت وطلحت
واذا ادخلت الهاء في الندبة اثبتها في الوقف و
حذفتها في الوصل وربما ثبتت في ضرورة الشعر
فتضم كالحرف الاصلي وتكسر ايضا لالتقاء الساكنين
هذا عند الكوفيين وانشد الفراء (شعر) يا رب
يا رباه اياک اسل + عفراء يا رباه من قبل الاجل
وهو كثير في الشعر وليس شيء منه بحجة عند البصريين -
وقد تزاد الهاء في الوقف لبيان الحركة في نحو لمه
وسلطانيه وماليه وما هيه وثم ثمه يعني ثم ماذا -
وقد انثت هذه في ضرورة الشعر كما قال (شعر)
هم القائلون الخير والآمرونه + اذا ما خشوا من
معظم الامر مفظعا + فاجراها مجرى هاء الاضمار وقد
تكون الهاء بدلا من الهمزة مثل هراق واراق -
وهاء بالمد والكسر زجر للابل وقد تقصر وتقول هاهيت
بالابل اذا دعوتها كما قلنا في حاحيت - وها
للتقريب اذا قيل لک اين انت قلت ها انا ذا
يعني اينكم من والمرأة تقول ها انا ذه وها هو ذا
اذا كان قريبا وها هو ذاک اذا كان بعيدا
وها هي ذه للقريبة وها هي تاک للبعيدة - والهاء
تزاد في كلام العرب على سبعة اضرب احدها للفرق

بين فاعل وفاعلة كضارب وضاربة وكريم وكريمة والثاني للفرق بين مذكر ومؤنث في الجنس نحو امرء وامرأة والثالث للفرق بين واحد وجمع في نحو بقرة وبقر وتمرة وتمر والرابع للتانيث اللفظية وان لم تكن تحتها حقيقة تانيث نحو قرية وغرفة والخامس للمبالغة مثل علامة ونسابة وهذا مدح وهلباجة وفقاقة وهذا ذم فما كان منه مدحا يذهبون بتانيثه الى تانيث الغاية والنهاية والداهية وما كان ذما فيذهبون به الى تانيث البهيمة ومنه ما يستوي فيه المذكر والمؤنث نحو رجل ملولة وامرأة ملولة والسادس ما كان واحدا من جنس يقع على الذكر والانثى نحو بطة وحية والسابع تدخل في الجمع لثلثة اوجه احدها ان تدل على النسب نحو المهالبة والثاني تدل على العجمة نحو الموازجة والجواربة وربما لا تدخل عليها الهاء كقولك كيالج والثالث ان تكون عوضا من حرف محذوف نحو المرازبة والزنادقة والعبادلة وهم عبد الله بن عباس وعبد الله بن عمر وعبد الله بن الزبير وتكون الهاء عوضا من الواو الذاهبة من فاء الفعل نحو عدة وصفة وعوضا عن الواو والياء الذاهبة من عين الفعل نحو ثبة من ثاب الماء واقامة وعوضا عن الياء الذاهبة من لام الفعل نحو مائة ورئة وثبة

هلا ـ هلا ـ زجر للخيل وللناقة ايضا اي تنحي وقد يسكن بها الاناث عند دنو الفحل منها اي توسعي وتنحي ـ وهلا بالتشديد بمعنا ما چرا نه فاصلها لا ادخلت عليها

فصار فيها معنى التخضيض كما بنوا لولا والا وجعلوا كل واحدة مع لا بمنزلة حرف واحد فاخصوهن للفعل ـ

هنا ـ هنا ـ وهنا ـ بالضم اينجا وهما للقريب اذا اشرت الى مكان ـ هناك وهنالك آنجا وهما للبعيد واللام زائدة والكاف للخطاب وفيها دليل على التبعيد يفتح للمذكر ويكسر للمؤنث قال الفراء اجلس ههنا اي قريبا وتنح هنا اي تباعد ـ وهنا ايضا اللعب واللهو وانشد الاصمعي لامرئ القيس (شعر)

وحديث الركب يوم هنا وحديث ما على قصره وهنا بالفتح والتشديد اي ههنا وهناك اي هناك ـ ومنه قولهم تجمعوا من هنا وهنا اي من ههنا وههنا ويقال في النداء خاصة يا هناه بزيادة هاء في آخره تصير تاء في الوصل معناه يا فلان وهي بدل من الواو التي في هنوك وهنوات ـ

هيا ـ هيا من حروف النداء واصلها ايا مثل هراق واراق ـ

يا ـ يا حرف منها من حروف المد واللين وهي من حروف الزيادات ايضا وقد يكنى بها عن المتكلم المجرور ذكرا كان او انثى كقولك ثوبي وغلامي ان شئت سكنتها وان شئت فتحت ولك ان تحذفها في النداء خاصة تقول يا قوم ويا عباد بالكسر فان جاءت بعد الف مقصورة فتحتها لا غير نحو عصاي ورحاي وكذلك بعد ياء الجمع كقوله تعالى وما انتم بمصرخي واصله بمصرخيني سقطت النون للاضافة فاجتمع الساكنان فحركت الثانية بالفتح لانها ياء المتكلم

وردّت الى اصلها وكسرها بعض القراء توهما ان الساكن اذا حرّك حرّك بالكسر وليس بوجه - وقد يكنى بها عن المتكلم المنصوب الا انه لا بد له من ان تزاد قبلها نون وقاية للفعل ليسلم من الجر كقولك ضربني وقد زيدت في المجرور في اسماء مخصوصة لا يقاس عليها في نحو منّي وعنّي ولدنّي وقطني وانما فعلوا ذلك ليسلم السكون الذي بني الاسم والحروف عليه - وقد تكون علامة التانيث في نحو قولك افعلي وتفعلين وتنسب القصيدة منها يائية - وهي حرف النداء للقريب والبعيد تقول يا زيد اقبل - وقول الراجز (ع) يالك من قبّرة بمعمر

كلمة تعجب - واما قوله تعالى الا يا اسجدوا بالتخفيف فالمعنى الا يا هؤلاء اسجدوا فحذف المنادى اكتفاء بحرف النداء كما حذف حرف النداء اكتفاء بالمنادى في قوله تع يوسف اعرض عن هذا اذا كان المراد معلوما وقال بعضهم ان يا في هذا الموضع انما هو للتنبيه كانه قال الا اسجدوا فلما ادخل عليه يا للتنبيه سقطت الالف التي في اسجدوا لانها الف وصل وذهب الالف التي في يا لاجتماع الساكنين لانها والسين ساكنتان - قال ذو الرمة (شعر) الا يا اسلمي يا دارميّ على البلى ولا زال منهلا بجرعائك القطر +

تم الكتاب والله نحمده حمدا لا يحويه العد والحساب على تتميم هذه النسخة انتساخا ضحوة الاثنين الثالث والعشرين من ذي القعدة لسنة سبعمائة هجرية واتفق الفراغ من تاليفه وتسويده بيمن توفيق الله وحسن تائيده ظهيرة الثلاثاء السادس عشر من صفر سنة احدى وثمانين وستمائة بكاشغر حرسها الله بلطفه العميم وعمر -

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين - والصلوة والسلام على خير خلقه محمد وآله واصحابه اجمعين - اما بعد پس اينها لغاتي هست چند فارسي غير متعارف که در کتاب صراح ترجمه صحاح واقع هست و حکيم عبد المجيد خان مرحوم معاني آنرا بفارسي سليس و هندي بعلامت ه قوم هندسي زير خط عربي بپايين هر صفحه نگاشته و بعضجا باتحاد معني برسم خط ذکر اکتفا نموده اند چون در تفحص آن احتياج تتبع بسياري افتاد و نيز بخفاي رقوم دقتي روي داد نظر بران لغات مذکوره را چيده و يکجا نموده بطريق فرهنگ بترتيب ابواب در رعايت حرف اول وثاني که قلت الفاظ مقتضي همين بود مرتب و بموجب قراح در فرهنگ صراح مسمى نموده و اکثر معاني آنرا از برهان قاطع وشمس وکشف وبحر الجواهر وغير ذلك تحقيق نموده تغيير داده شد و در بعضي مقام تصرف را جائز نداشته بحال خودش در گذاشته اگرچه تا حد آن ازين کتابها يافته نشد وهو حسبي ونعم الوكيل

باب الالف

اب آورد - کفک آب (هندی پانی کا پهین)-

اب جامه - بروزن کارنامه جام آب خوری وظرف آب را گويند-

اب خور - شمر و کنار دجله وامثال آن باشد که مردمان وجانوران ازانجا آب بردارند وخورند (هندی گهاٹ)-

اب خيز - سيل وطغيان آب وضد جزر (هندی جوار)

اب کامه - نان خورشي هست که از پودينه وشير وابازير وغيره بتراکيب مختلفه ترتيب دهند-

اب گند - زميني را گويند که آب آنرا گنده باشد وچاکها وجرها دران افگنده-

اتش کاو - چوبي که بدان آتش را بهم زنند-

اخريان - بسکون ثالث وکسر رابع اسباب ومتاع وکالا را گويند-

اخور - بضم ثالث وسکون واو معروف جاي علف خوردن دواب را بود (عربي معلف)-

ارد هاله - آشي باشد مانند کاچي يعني حلواي رواني که از آرد پزند وبيشتر مردم درويش خورند بعربي سخينه گويند-

ارنج - بندگاه ساعد عربي مرفق (هندی کهنی)

اروغ - بادي را گويند که از گلو باصدا برآيد (هندی ڈکار)-

ازدن - بروزن آمدن خلانيدن سوزن وامثال آن-

اشخ - بروزن ومعني آرخ که ثولول باشد

یعنی با وا بخشت بی درد که بر اندام پدید آید (هندی پهنسیاں)
اشام - اش یعنی خوردنی تنگ مثل حریره که
توان آشامید -
اغل - بکسر ثالث یعنی آغال است و آن جائی
باشد که در کوهساران جهت خوابانیدن گوسپندان سازند
الگفت - بفتح کاف فارسی و کسر آن آزار و رنج
و محنت و آفت -
اماج - آلتی را گویند از آهن که برزیگران
زمین را بدان شیار کنند -
امیغ - آمیختن و آمیزش دو چیز باشد با هم
اواک - خشکی میان دریا (هندی ٹاپو) -
اونکان - بر وزن نافرمان آویخته و آویزان گشته
اویشه را اوـ کاسهٔ زانو -
ادرقن - بر وزن قلمزن نام علتی است که در پوست بدن آدمی
بهم میرسد و آنرا دادمی گویند -
ارزلن - بالفتح نام غله است که بهندی چینه گویند
ازار - یعنی تنبان و لنگی و لنگ باشد -
اسپادرازخانه - دراز خانه صفت اسپی است
که دراز خلقت باشد -
اسپرک - با کاف فارسی گیاهی ست زرد که
بدان چیزها رنگ کنند -
اسپناخ - بفتح نون و سیم کسر استخوان را گویند و آن
پشتی است که در جنگ بر اسپ می پوشانند -
استفنج - بالکسر و بیای ... باشد
گردن ... گردن باشد

اسکندر - اسکندر که افرازی است مر ویرو دیگران را -
افروشه - نام حلوائی است که از آرد و روغن پزند
الاغ - بضم اول قاصد و پیک را گویند -
الک - بفتح اول و ثانی میوه است صحرائی یعنی کیل -
انبان - انبانه و آن پوستی دباغت کرده که
درست از گوسپند برمی آورند -
انداوـ تره تیزک باشد و آن سبزی است خوردنی
انداوه - بفتح واو افزاری ست که بدان گل و گچ
بر بام و دیوار مالند -
انخسیدن بمعنی حمایت کردن و پشتی کردن
و پناه دادن و گرفتن باشد -
اندرز - بفتح اول و ثالث پند و نصیحت -
انگدان - انگدان و آن درختی ست که صمغ آنرا
بعربی حلتیت خوانند یعنی انگزه -
انگژ - انگژه مخفف انگوزه صمغ درخت انگدان باشد
(هندی هینگ) -
انگشتک زدن بمعنی انگشت زدن باشد یعنی
در هنگام خوشحالی انگشتان را برهم زنند چنانچه صدا
ازان ظاهر گردد (هندی چٹکی) -
انگوسگاک - گیاهی ست که بار و میوهٔ آن گرهی است
کوچک و پرخار که در جامه آویزد و انگوسگاک
باران گیاه است -
اوماج - بر وزن محتاج نوعی از آش آرد باشد

باب الباء

بابونجاب - گیاهی ست آفتاب پرست -

باخه - سنگ پشت (هندی کچهوا)-
بادزو - بادروج که ریحان کوهی ست (هندی بابری)
بادمهره - مهرهٔ مارست سیاه رنگ که آنرا از قفای سرافعی بهمی آورند که گزندگی ماررا نافع باشد و چون بر جائیکه مارگزیده باشد بگذارند فی الحال بچسپد
بار - انبار یعنی سرگین حیوانات را گویند که بجهت قوت زراعت بزمین کم زور ریزند-
باران گریز - پناه گاه رهروان از باران وغیره
باردان - خرجین وجوال و هر ظرفی که دران چیز کنند
بارشکنی - خوار بار یعنی خوراک اندک که قوت لایموت باشد-
باره - دیوار و حصار قلعه و شهر را گویند-
بازیار - برزیگر و زراعت کننده و میرشکار صیاد و حامل باز را گویند-
بازپیچ - بروزن بارپیچ ریسمانی باشد که در ایام عید و جشن از جائی آویزند و زنان و دختران بر آن نشسته در هوا آیند و روند-
باشگونه - بروزن و معنی واژگونه-
باع - مقدار کشادگی هر دو دست یا سینه را گویند و نیز قولاج یعنی جست بر جست رفتن اسپ باشد-
باغره - بسکون ثالث گرهی را گویند که در اعضا بسبب آزار و درد منبذی عضو دیگر بهم رسد-
باغنده - بضم غین نقطه دار پنبهٔ حلاجی کرده را گویند که بجهت رشتن گلوله کرده باشند-
بالار - شهتیر خانه و آن چوب بزرگ را گویند
که هر دو سر آن بر بالای دیوار عمارت باشد و سر چوبهای دیگر را بر بالای آن گذارند-
بالشچه - بالش خرد-
بام چشم - جفن یعنی پلک چشم (هندی پپوتا)-
باچچه - زهار و اما در کتب موجوده یافته نشد و در منتهی الارب بمعنی عدابه زهار ان و زهار نوشته و ظاهرا باچچه کنایه از زهار بوده باشد-
بچشم کنندهٔ مردم - آنکه چشم زخم رساند مردم وغیره را
برزه گاو - گاو زراعت را گویند و آن گاوی است که زمین را بدان شیار کنند-
برمه - مثقب درودگری باشد که بدان چوب و تخته سوراخ کنند-
برواره - بروزن هواره بالاخانه و حجره بالای حجره باشد-
بزغاله - بالضم بچه بز را گویند و بزکوهی بندگی با
بزن - بفتحتین مالهٔ برزیگران و آن چوبی یا تخته است که زمین شیار کرده را بدان هموار کنند-
بسپاسه - گیاهی و فارسی آن بزباز است که بعضی پوست جوز را هم گفته اند یعنی جاپتری-
بطانهٔ مرد - دوست راز دار او باشد-
بگنی - بفتح اول و سکون کاف فارسی شرابی باشد که از بیخ و ارزن و جو و امثال آن سازند-
بلایه - بکسر اول بمعنی هرزه گوی و نابکار و فاسق و بدکارهٔ فحاش باشد و این لفظ را بر زنان بیشتر اطلاق کنند و بتضرع و چاپلوسی سخن کردن را نیز گویند

بلایه - بفتح اوّل تباه و ناکاره را گویند و بکسر اوّل هم آمده است -
بافنده - بفتح اوّل و ثالث بمعنی گنده و ضائع گردیده چه هرگاه گویند مرغ بیضه را بافنده کرد مراد آن باشد که گنده و ضائع کرد و بچه پیدا نیاورد -
بناغ - بفتح اوّل بمعنی بناغ است که آن دو زن باشند که یک شوهر دارند هر یکی مر دیگرے را بناغ باشد و بعضے مردی را نیز گویند که دو زن داشته باشد -
بن سفور - کنایه از سوراخ دبر و سفور است -
بند - بفتحتین طناب باریک را گویند -
بوستان افروز - گلی است که آنرا تاج خروس گویند بسبب آنکه شباهتی بدان دارد -
بی اصل - کنایه از شخصے باشد که پدر آزاد و مادر کنیز دارد -
بیرزد - بفتح رابع صمغے باشد مانند مصطگی سبک و خشک و بوی تیزی دارد -
بیل - بیائی مجهول آلتی باشد آهنی که باغبانان و امثال ایشان زمین را بدان کنند و پاروبی را نیز گویند که کشتی بانان بهمت آن در آب سازند (و بیل کشتی بهندی ڈانڈا)
بینی کوه - قله کوه را گویند که از کوه بلند بر آمده باشد

باب الباء الفارسی

پاخسه - پارهٔ دیوار بلند اما در کتب لغت موجوده یافته نشد -
پاردم - بضم دال و سکون میم چرمی باشد که بر پس زین اسپ بندند و به زیر دم اسپ اندازند -
پارگین - بکاف فارسی گوی را گویند که آب ها کثیف و چرکین بدانجا رود -
پاژنامه - بمعنی باج نامه است یعنی نامه که بر متن یا ذم دال باشد -
پاغنده - بر وزن و معنی باغنده -
پالونه - پالوانه و آن آلتی است حلوائیان را مانند کفگیر که بسیار سوراخ دارد و روغن و جلاب بدان صاف کنند -
پای دام - نوعی از دام است و آن چنان باشد که میخ های باریک از چوب بمقدار یک وجب سرتراشیده و بر سر هر یک دامی بندند و سر دیگر آنرا بر زمین فرو برده و صیاد در پناه گاوے یا خرے در آمده پیش رود و جانوران را دم داده بجانب دام آورد تا پای های ایشان در میان دام بند شود -
پایکار - پاکار است و آن مردی باشد که چون تحصیلدار بجائی آید او زر از مردم تحصیل کرده به تحصیلدار دهد و کناس را نیز گویند -
پتفوز - تنفوز بمعنی گرد آگرد دهان و منقار مرغان هم باشد -
پتاک - بالضم خایسک و چاکش آهنگری و زرگری (عربی مطراق بهندی هتهوڑی)
پتشک - بفتحتین طبیب دارو فروش پتشکان ج
پچخ - بفتح اوّل و سکون ثانی و جیم پارسی بمعنی پخسته که بخشش و پهن باشد قیچی یعنی پهنا و درزی آلت

پده - بفتحتین نام درختی ست که هرگز بار و میوه نیارد

پرکار - بالضم زیرک و عیّار -

پرناک - بکسر اول و فتح ثانی فروغ و برق شمشیر و تیغ جوهردار را نیز گویند -

پروا - فراغت و ترس و بیم و باک و غیرها باشد -

پرویزن - آلتی باشد که بدان آرد و شکر و ادویه جات کوفته و امثال آن بیزند (هندی چهلنی) -

پژ - بالفتح زمین پست و بلند و کوه کتل را گویند و بضم اول برف ریزها که از شدت هوای سرد مانند رزک از آسمان بریزد -

پژمانی - بکسر اول بمعنی افسردگی و غمناکی و اندوهگینی باشد و بفتح و بضم نیز آمده است -

پست - بکسر اول هر آردی را گویند عموماً و آردی که گندم و جو و نخود آنرا بریان کرده باشند خصوصاً و آنرا بعربی سویق خوانند -

پستک - تصغیر پست یعنی قصیر و کوتاه -

پش - بالفتح موی گردن و کاکل اسپ را گویند و طرهٔ که بر سر دستار و کمر گذارند و فش معرب آنست -

پشت خار ستور - آلتی است موضوع برای خاریدن پشت ستور (هندی کهریرا) -

پشتواره - بالضم مقداری از هر چیز باشد که آنرا بر پشت توان برداشت -

پشک - بفتحتین شبنم و بسکون ثانی سرگین آهو و گوسپند و بز و شتر و امثال آنرا گویند -

پشماگند - بفتح اول با کاف فارسی مفتوح چیزی باشد که آنرا پر پشم کنند و بابین پشت ستور و تنگبار گذارند و پالان الاغ را نیز گفته اند -

پلارک - بالفتح چشمه از فولاد جوهردار باشد و شمشیر و جوهر شمشیر را نیز گویند -

پناغ - بروزن چراغ پیشه مانندی باشد که از ریسمان خام که در دوک پیچیده شود (هندی کوکری) -

پنج پایک - خرچنگ (هندی کیکڑا) -

پنگان - بالکسر که معرب آن فنجان ست طاس مسین تنه سوراخ کرده باشد که آنرا در میان آب ایستاده گذارند و ساعات شبانروزی را از ان معلوم کنند -

پوپک - بروزن کوچک بمعنی هدهد -

پوست پیراسته - جلد مدبوغ -

پوشش - رهگذر و صفه که در دو دیوار باشد و شبیه آن راه بود -

پیرهنچه - پیرهن خرد -

پیسه - بیای ثانی مجهول یعنی سیاه و سفید بهم آمیخته (عربی ابلق)

پیشیاره - بیای ثانی مجهول خوانچه و طبقی را گویند که تنقلات و گل در آن کنند و بمجلس آرند -

پیلور - بفتح واو مخفف پیله ور شخصی که دارو و اجناس عطاری و سوزن و ابریشم و مهره و امثال آن بخانه ها گرداند و فروشد -

پیله - بیای ثانی مجهول غوزهٔ ابریشم که کرم تنیده باشد و کرم ابریشم را نیز گویند -

باب التاء

تاسه - صدای تنفس مردم فربه و فشردن گلو

سیری یا ملال و بمعنی اندوه و ملالت باشد۔

تاتاک۔ تا حرفی از حروف تهجی و تاک بمعنی خداوند و صاحب و بمعنی تاتاک کنایه از سخنی است که در آن بسیار تا گفته شود۔

تاه۔ زنگی باشد که بر روی شمشیر و امثال آن نشیند

تجج۔ تفحش ای موی بر افراشتن۔

ترف۔ نوعی از کشک که سیاه باشد و کشک و دوغ خشک شده را گویند۔

ترنجیده۔ بضم اول و ثانی درهم کشیده شده۔

ترید۔ بر وزن و بمعنی ثرید که ریزه نان در شیره دوغ و غیره باشد۔

تغاره۔ طشت گلی را گویند۔

تفسان۔ بمعنی تفته و گرم۔

تفسه۔ بالضم اندوهگین و بی آرام و بی قراری دل۔

تکسک۔ بفتح اول و ثانی و سکون ثالث بمعنی تکس سر تخم و استخوان انگور باشد۔

تکه۔ بفتح اول بر وزن نکه بز نر را گویند که سرگروه و پیش رو گله گوسپندان باشد و بز نر را نیز گویند عام از بز کوهی و غیر کوهی۔

تگ۔ بفتح اول بمعنی ته و بن و پایین باشد۔

تل۔ بفتح اول پشته بلند و کوه پست (هندی ٹیلا)

تمام اندام۔ فربه و پر گوشت۔

تندر۔ بضم اول و سکون ثانی و فتح ثالث بمعنی غرنده و رعد که آواز هائل از سحاب بر آید۔

تنگ۔ بفتح اول و سکون ثانی با کاف فارسی

نواری که بر پهن اسپ مضبوط کنند و دوالی که بدان بار بر پشت باردار محکم سازند۔

تواره۔ بفتح اول نشیمن و خانه و دیواری را گویند که از نی و علف سازند۔

توجهه۔ بالضم و فتح جیم سیلاب۔

توسن۔ بر وزن کودن وحشی و رام نشونده و اسپ سرکش و جهنده را گویند۔

توسنی کردن۔ سرکشی و حرونی کردن۔

توک۔ بالضم با ثانی مجهول باقیمانده موی و پشم را گویند۔

تهرک۔ بر وزن زیرک آبله هائی که در دیگ جوشان بسبب پخته شدن گوشت یا در میان روغن جوشان بهم میرسد و بخاری که از پاره شدن آبلهٔ دیگ شله و حلیم و مانند آن می جهد۔

تیز۔ بکسر اول و سکون ثانی معروف صدائی که حزینی که از پایین بر آید و تیز دادن از دهان یعنی صدا از بر آوردن آوازی مانند آن از آن۔

تیغی پشت۔ بلندی پشت چه تیغ بمعنی بلند آمده است۔

تیم۔ بر وزن سیم کاروان سرای بزرگ۔

باب الجیم

جاش۔ انبار غله پاک کرده در خرمن را گویند۔

جواز۔ بضم اول هاون سنگین و چوبین را گویند (هندی کهرل و اکهلی)

جوال۔ بضم اول ظرفی باشد از پشم بافته که چیزها در آن کنند۔

جوبه۔ بضم اول با ثانی مجهول جائی را گویند در شهر

که اسباب وامتعه وغله وانچه از اطراف وجوانب
از جهت فروختن آورند آنجا فروخته شود۔
چوشن ـ بروزن کودن سلاحی باشد غیر زره که
حلقه وتنگهٔ آهن باهم باشد۔
جهجهان ـ جهنده۔

باب الجیم الفارسی

چاو چاوان ـ بانگ و فریاد کنان مصدر آن
چاوبدن بمعنی فریاد کردن است۔
چاووش ـ بروزن پاپوش نقیب لشکر و قافله
چاهک شرید ـ مغاکی خرد و مدور پدید که در ان پرتش باشد
چپار ـ بروزن قطار اسپی که نقطه یا دگلهای سیاه
باغیر رنگ خود ش در بدن داشته باشد۔
چپ دادن ـ کنایه از فریب دادن و دغا دادن
چپه بفتح وثانی مشدد کسی را گویند که کارها
بدست چپ کند۔
چرخشت ـ بضم ثالث وسکون رابع بمعنی چرخست
و آن چرخی و حوضی باشد که انگور در ان ریزند و
بمالند تا شیرهٔ آن برآید۔
چرده ـ بفتح اول وثالث بمعنی چرده است که چرزیان
باشد یعنی دنبه وپیه ریزه کرده بریان شده۔
چشمهای پرده ـ مراد سوراخ ها وشگافهای
پرده باشد۔
چغز ـ بالضم وزق وغوک و بهندی مینڈک۔
چغزلاوه ـ چغزواره بمعنی جل وزق و جامه غوک
وسبزی که بر آب جمع شود۔

چک ـ بالفتح بمعنی برات و وظیفه و مواجب و
پیمانه وحجت ومنشور و قباله خانه و باغ وامثال
آن باشد و معرب آن صک است و آواز زخم
تیغ و صدائی که از چیزی برآید بهچو شکستن چوب
و نی و خوردن چیزی بر چیزی۔
چکاوک ـ مرغی است بقدر گنجشک۔
چکمیزک ـ بالفتح مرضی است که بول آدمی و حیوانات
دیگر قطره قطره می چکد و بعربی تقطیر البول خوانند۔
چنبر ـ حلقه وقید وگرفتار بودن را نیز گویند و
چنبر گردن حلقهٔ گردن باشد چه چنبر مطلقا محیط
دائره را گویند عام از چنبر دف وچنبر گردن آنچه
شرقوه این کتب لغت مساعد آن نمی شود۔
چوزه ـ بروزن کوزه بچه ماکیان وغیره پرندگان
چیلشه ـ هر رشته از گل باشد که بر دیوار گذارند۔

باب الحاء

حروفی کردن ـ خوشی و سرکشی کردن (هندی اترانا)

باب الخاء

خاسته ـ مزغی را گویند که غلیواز یا شد۔
خارپشته ـ جانوریست معروف که پشت باشد
خارها دارد (هندی ساهی)۔
خاک ـ معروف و قبر و مزار را نیز گویند۔
خامیازه ـ بمعنی خابیازه است که خمیازه دهن
دره باشد یعنی باز کشادن دهان بر اثر غلبه خواب
(تکسیر، بهندی جمهائی)۔
خایسک ـ پتک و چکش زرگری و مس گری و غیره باشد

خبزدوک - بروزن پستوک جعل و سرگین گرداناک باشد و هزارپا را نیز گویند -
خبه بفتحتین بمعنی گلو فشردن باشد -
خجج - بفتح اوّل و سکون ثانی ورم و آماسی را گویند که در گلو بهم رسد و درد کند هرچند بماند بزرگ تر شود هندی گیذگا -
خجک - بالفتح نقطه و نشانی باشد و خال سفید را نیز گویند که در چشم افتد -
خدرک - بالضم شرارهٔ خرد آتش است چه خدره بروزن مهره شرارهٔ آتش را گویند و کاف تصغیر است خدو بضمتین آب دهن را گویند که از اثر مزهٔ چیزی به هم رسد -
خران گور - ای گور خران چه گور بمعنی دشت و صحرا است -
خربنده - کسی را گویند که خر الاغ بکرایه دهد و نوعی از بازی هم هست -
خرچینه - خرجین یعنی باردان و جوال -
خرده گاه - بندگاه سر دست و پای اسپ و اشتر و خر و امثال آن باشد که چهار بران نهند و ریسمان بران بندند و جائی را نیز گویند از سینهٔ شتر که در وقت خوابیدن بر زمین نهد و آن مانند کف پای او شده باشد -
خرسنگ - بالفتح سنگ بزرگ ناهموار نا تراشیده را گویند که در میان راه افتاده مانع عبور و آمد شد مردم گردیده باشد -

خرک بفتحتین حجاب مابین المنخرین یعنی پرده که مابین هر دو بینی باشد -
خرمگس - مگس بزرگ را گویند مطلقاً و مگس سبز هم هست که چون بر گوشت و زخم نشیند کرم دران افتد
خرمن کردن ماه - هاله پیدا کردن ماه چه خرمن ماه کنایه از هاله است که بر دور ماه بهم میرسد -
خره بفتحتین پهلوی پیچیده شده -
خریدار گیر - نافقه یعنی چیزی است که آنرا رواجی باشد و زود فروخته شود نقیض آن را کاسد گویند
خستن - بالفتح بمعنی مجروح کردن و شدن است -
خش - بالضم مادر زن و مادر شوهر هم باشد -
خشاوه - بالکسر خشاره و آن پیراستن است که بریدن شاخهای زیادتی درخت باشد -
خشتک - بالکسر پارچهٔ مربع زیر بغل جامه و میان تنبان و شلوار را نیز گویند -
خشکانج - کسی که پوستش بر استخوان چسپیده باشد یعنی گوشت بدنش سخت و خشک باشد و از و بوسه عرق آید -
خشکنای - نای گلو را گویند (عربی حلقوم)
خشودن بضم اوّل بمعنی پیراستن و شاخهای زیادتی درخت را بریدن باشد -
خشوده - اسم مفعول خشودن ست -
خفتان - نوعی از جبه و جامهٔ روز جنگ باشد که آنرا قزاگند گویند -
خلهٔ چوب - بالفتح چوبی باشد که ملاحان بدان کشتی را

خشم چشم - بالکسر حرکت چشم بهندی چیشم
خنگ - بالکسر اسپ موی سفید را گویند و خنگ هر اسپ سبز رنگ موی سفید -
خنور - بالفتح بر وزن تنور آلات و ضروریات خانه و ضروریات داوانی و کاسه و کوزه و خم و امثال آن باشد و بضم اول هم آمده است و بالتشدید ثانی هم درست است -
خواربار - بر وزن کارزار خوراک اندک بست که قوت لایموت باشد -
خورنق - بر وزن فرزدق معرب خورنه است آن عمارتی بود بسیار عالی که نعمان بن منذر جهت بهرام گور ساخته بود -
خیاک یعنی زق پوست گوسپند که درست کنده باشند و در آن آب و روغن وغیره نهند اما لفظ خیاک در کتب لغت یافته نشد و آنچه یافته شد
خنبک بالکسر با کاف فارسی شراب دان خمار و مشک بزرگ ست هندش کپهال گویند کیشف

باب الدال

دار دار کردن - کنایه از دو پا چیدن و ثبات داشتن و مدار کردن و بسیار ماندن -
داروی دیگ شکسته یعنی خاکستر مخلوط بتخم که بدان دیگ شکسته را بپالایند -
داس - افزار ست که بدان غله درو کنند و بعربی منجل هم خوانند هندی هنسوا -
درفش بکسر اول و فتح ثانی و سکون فا و

افزاری ست کفش دوزان و امثال ایشان را که بدان چرم را سوراخ کنند -
درووا - بفتح اول بمعنی سرگشته و سرگردان و حیران باشد
دروش - بضم اول با واو معروف داغ و نشان
درواى - بمعنی درووا -
دست آس - آسیائی باشد که آنرا بدست گردانند -
دستان - بالفتح مکر و حیله و نیز بمعنی گذاف و بیهوده
دست بند حنا - دست بند لعل و مروارید و امثال آن را گویند که زنان بر پشت کشند و بر دست بندند
اما دست بند حنا بمعنی نقش اثر حنا در کتب لغت موجوده اثر آن یافته نشد -
دسته - قبضهٔ آسیا که بدست گرفته آسیا بگردانند -
دستیانه - بمعنی دستینه که حلقهٔ طلا و نقره و امثال آن باشد یعنی دست برنجن هندی کنگن -
دسوروه - بفتح اول بر وزن پرورده چوبی باشد که بدان گلولهٔ خمیر را پهن کنند هندی بیلن -
دفرک - بمعنی سطبر و گنده و سطبر باشد -
دلق - بالضم جمع دلقاء و بالفتح بمعنی ناقهٔ دندان شکسته از پیری -
دله بفتحتین جانوری باشد که آنرا قاقم گویند و گربهٔ صحرائی را هم گفته اند -
دمغزه - بالضم بر وزن نخاله بیخ دم و استخوان میان دم حیوانات که بعربی عصعص گویند -
دمه - پی در پی زدن هندی ہانپنا -
دنبه - بالضم بمعنی دم باشد -

دوکارد - بر وزن گذارد معروف قینچی -

دوکارد گریبان کاو - مقراض کج پیکان دو زبان

ودوکارد بر وزن گذارد مطلق مقراض را گویند -

دیدبان - بر وزن پیمان مخفف دیده بان یعنی گویند که بر جای بلند مانند سر کوه و بالای کشتی نشینند و هر چه از دور بینند خبر دهد -

دیزه - بر وزن ریزه بمعنی دیز است که رنگ او سیاه باشد و اسپ و استر و خری را نیز گویند که از کاکل تا دمش خط سیاهی کشیده شده باشد -

دیگ افزار - افزار دیگ را گویند یعنی آنچه در دیگ طعام پزند از نخود و بادام و کشمش و فلفل و قرنفل و زیره و مانند آن (عربی تابل جمع آن توابل)

دیگپایه - بمعنی دیگدان و سه پایه آهنی باشد -

باب الراء

راسو - جانوری ست معروف که آن را موش خرما گویند (هندی نیول) -

رافه - گیاهی ست مانند سیر و پیاز -

راوچه - خوشه از انگور -

رخیدن - بر وزن رسیدن بمعنی نفس کشیدن باشد بسبب برداشتن و کشیدن بارگران و مشقت دیگر -

رست - بالضم مخفف درست و محکم -

رش - بالفتح مخفف ارش ست و آن از آرنج تا سر انگشتان دست باشد و گز -

رشک - بالکسر تخم شپش هندی لیکه -

رگدار شدن شراب - شراب رگدار شرابی باشد که با انداختن اندک آب در آن مانند رگها پیدا آید و رگدار شدن شراب موصوف باین وصف شدن باشد -

رگوی - بکسر اول و سکون ثانی و فتح ثالث یعنی لته کهنه و کرباس از هم رفته باشد -

رنده - بالفتح اول افزاری باشد که درودگران چوب و تخته را بآن هموار کنند -

رندیدن - بر وزن خندیدن بمعنی تراشیدن -

رنگ - بر وزن سنگ بزکوهی و گاو دشتی -

رود - بالضم با واو مجهول نام سازی ست معروف که نوازند -

رودگانی - رودگان که جمع روده باشد بمعنی مفرد روده هم گفته اند -

روزکشش - بضم کاف و کسر شین اول کنایه از روز جنگ و جدال باشد -

روباروی - بمعنی مقابله و روبرو است -

رویین - بر وزن سوزن گیاهی ست که بدان جامه ابریشم و امثال آن رنگ کنند -

ریج - بکسر اول فضله انسان و حیوانات دیگر که روان و آبکی باشد -

ریشخند - کنایه از سخریه و استهزا است -

باب الزای

زاگ - با کاف فارسی گوهری ست کانی که برنگ ماند معرب آن زاج ست (هندی پھٹکری) -

زاو - استاد بنا وگلکار را گویند۔

زائدة الکبد - جگر گوشه کذا فی بحر الجواهر۔

زبوده - بروزن نبوده گندنا اما در بحر الجواهر بمعنی سعتر آورده یعنی پودینه کوهی نوشته است۔

زچه - بفتحتین زنی را گویند که زائیده باشد و او را تا چهل روز زچه پیشوان گفت۔

زرساو - بکسر ثانی زر خالص تمام عیار را گویند که رینه وکو پاک باشد و براده زرگری را نیز گویند۔

زرفین - بضم اول بروزن خرجین حلقه باشد که بر چهارچوب در نصب کنند و زنجیر در را بان اندازند۔

زغاره - گاورس وارزن و نان آنرا نیز گویند۔

زغاک - بالفتح شاخ درخت انگور۔

زغوته - بفتح کرده رشته ریسمان خام که بردوک پیچیده شود۔

زفت - بالضم بخیل و ممسک۔

زفتی - بالضم بخیلی و ممسکی۔

زماورد - گوشت پخته وتره ونعنا گینه که بپوست دران پیچند و فی القاموس طعام من البیض واللحم۔

زمین کند - گوی خرد زیر زمین پناه گاه مردم باشد از سرما۔

زنبر - بروزن چنبر چهار چوب باشد مانند نردبان دو پایه که میان آنرا بریسمان یا نوار یا چرم بافند و از خاک و خشت و امثال آن پر کنند و دو کس برداشته از جائے بجائے برند۔

زواله - بالفتح گلوله آب خمیر کرده را گویند که مقدار یک ته نان ساخته باشند۔

زه - بکسر اول و سکون ثانی بمعنی پاداش نیکی و کلمه باشد که در محل تحسین گویند همچو آفرین و بارک الله و بمعنی خوب و خوش و زائیدن آدمی و حیوانات دیگر باشد و باین معنی بفتح اول هم آمده است و بمعنی نطفه و بچه و فرزند هم گفته اند و زه چله کمان و ابریشم و رود و تابیده و کناره هر چیز همچو زه گریبان و زه حوض و زه ستور و نتاج یعنی بچه آن و زه پیراهن یعنی گریبان پیراهن و بفتح اول بمعنی مکان جوشیدن و برآمدن آب۔

زهاب - بفتح اول تراویدن آب باشد از کنار رودخانه و چشمه و تالاب و امثال آن۔

زه کردن ریش و جراحت - روان شدن ریم آن باشد۔

زهیدن - بالکسر زائیدن و بالفتح افتادن و چکیدن۔

باب الزاء الفارسی

ژنده - بروزن خنده کهنه و پاره و خرقه۔

ژورک - بفتح اول و سکون ثانی پرنده است سرخ رنگ به بزرگی گنجشک و بعضی گویند پرنده ایست که سر و گردن او سرخ می باشد و او را سرخاب نامند۔

باب السین

ساو - مضارع از ساویدن بمعنی سودن و چست شدن است۔

سبک روح - کنایه از مردم بی تکلف و خندان و شگفته و ظریف و بی کبر و خنا باشد۔

سبوسه - بفتح اول با واو مجهول خشکی باشد

مانند سبوس که بسبب یبوست مزاج در سر آدمی
پیدا میشود۔

سپردن ـ بکسر اول وضم ثانی پایمال کردن
وشدن ہم ہست۔

سپسایکی ـ بکسر اول بازگشتن وپس پا رفتن۔

سپست ـ بفتح اول وکسر ثانی وسکون ثالث
گیاہی باشد بغایت نرم وملس که چارپا را از خوردن
آن فربه سازد۔

سپش ـ بفتحتین باو دوم پارسی خزنده سیاه که
در سر آدمی باشد وسفید در جامهٔ آدمی باشد۔

سپل ـ بروزن اجل سم ستور وناخن چپل را گویند

سپوختن ـ بکسر اول بواو مجهول بروزن فروختن
بمعنی چیزی را در چیزی بجنبش وتعدی وزور
فرو بردن وبرآوردن باشد این لغت از [illegible]

سپیچه ـ بضم اول وتحتانی مجهول کنایه شراب
جز آن که بر روی خم شراب سرکه ومانند آن بسته شود

ستان خفته ـ ستان بروزن نشان بر پشت
خوابیده وستان خفته کذا لک۔

ستنبه ـ بکسر اول بروزن شکنبه مردم زشت
وقوی ہیکل ودلیر را گویند وشخص سخن ناشناس
وستیهنده وستیزه کننده نیز باشد۔

ستونه ـ بفتح آہنی وچوبی را گویند وستونه آسیا
[illegible] که بر دو آسیا [illegible] گردد۔

ستیغم ـ بکسر اول وثانی وسکون تحتانی مجهول
[illegible]

تا نشتر زنند بہ بیابد۔

سربارگی ـ بار وبسته کوچکے را گویند که بر بالای
بار وبسته بزرگ بندند۔

سرجوش ـ بروزن سرپوش شوربائے را گویند
که در اول جوش از دیگ برآرند وبہنگام جوش خوردن

سرخه ـ دانه ہاے سرخ که بربدن برآید۔

سرخکان ـ بالضم دانه ہا ہمچو عدس که از چشم برآید
از جنس طاعون ست غالباً مہلک میباشد۔

سرشک ـ ہوا شبنم۔

سرکار ـ کارگاه وکارخانهٔ جامه بافان۔

سرون ـ بالفتح شاخ گاو وگوسپند وامثال آن

سری ـ شیشه۔

سفال ـ بالضم بمعنی تخم ست وپوست گردکان
وپسته وبادام وامثال آنرا نیز گویند۔

سفرهٔ آرد ـ چیزیست که زیر آسیا وقت طحن اندازند
تا آرد بران افتد۔

سگالیدن ـ بکسر اول اندیشیدن وفکر کردن
ودشمنی وخصومت کردن وسخن بدگفتن باشد

سکنجیدن ـ بکسر اول وثانی تراشیدن وگزیدن
وبفتح ثانی ہم آمده است۔

سکو ـ بکسر اول وضم ثانی چیزیست چهار شاخه
وپنج شاخه باندام کف دست ودسته ہم دارد که دہقانان
غله کوفته شده را بآن بباد دہند تا از کاه جدا شود

سکیزیدن ـ بالفتح جست وخیز کردن۔

سگالی ـ سگالش [illegible] آن بیشتر باشد یعنی

سیوانی ست بحری که هم در آب و هم در خشکی زندگانی تواند کرد و خصیهٔ او را آتش بچگان گویند۔

سلّه - بر وزن غلّه زنبیلی را گویند که چیزها در آن گذارند

سماروغ - بر وزن و معنی سماروخ ست و آن رستنی باشد که در دیوارهای حمام و زمینهای نمناک و زیر پاسهٔ خم سرکه و امثال آن روید۔ (ہندی کھمبی چھتر و کھنبی)۔

سنج - بضم اول و سکون ثانی و جیم جایی را گویند که در زیر زمین یا در کوه بجهت درویشان و فقیران یا گوسپندان بکنند و نقب و زندان را نیز گویند۔

سنج - بالکسر جلاجل دف و دائره۔

سندان - بر وزن زندان افزاری باشد گران آن زرگران و آهنگران را (ہندی نهائی)۔

سنگ خوار - نام مرغی ست کوچک و سیاه رنگ و اکثر دارد که سنگ ریزه خورد و بعربی قطاة نیز خوانند

سنگانه - پرنده است کوچک۔

سور - بالضم هنگامه و جشن دهقانی و عروسی و بزم ایام بهار باشد۔

سوسمار - بر وزن هوشیار جانوری ست مانند راسو لیکن از و سطبرتر باشد (ہندی گوه)۔

سونش - بکسر نون ریزگی فلزات را گویند که از دم سوهان ریزد۔

باب الشین

شاشیدن - بر وزن و معنی پاشیدن و بول کردن۔

شاماچه - بر وزن و معنی شاماچه که سینه‌بند زنان باشد (ہندی انگیا)۔

شانه ستورخار - شانه معروف است و آن چیزی باشد که از چوب و غیره سازند اما شانهٔ ستورخار آن شانهٔ آهنی غیره خار دار باشد که از آن ستور را بخارند (ہندی کھریرا)۔

شانیدن - بمعنی شانه کردن۔

شتالنگ - بکسر اول و فتح لام استخوان بلند که در میان بندگاه پا و ساق واقع است و شتالنگ که از آن بازی کنند کعب گوسپند و گاو باشد۔

شخ - بالفتح چیز محکم۔

شخار - بالفتح قلیا را گویند که صابون پزان بکار برند ہندی سجی۔

شخولیدن - بمعنی صفیر زدن و فریاد و بانگ و نعره کردن باشد۔

شگال - بالفتح بر وزن و معنی شغال۔

شکاله - التبر و قطعة من الذهب۔

شکنبه - بالکسر روده‌دان ہندی اوجھڑی۔

شکوخیدن - بر وزن خروشیدن بمعنی لغزیدن و بسر در آمدن و افتادن اسپ و آدم و شکوخنده فاعل آن۔

شگرف - بکسر اول و فتح ثانی سطبر و بزرگ و حشم

شگوفه سر کودک - علتی ست که موی سر آدمی و مژه را بریزاند و اکثر کودکان را عارض شود

شلم - بکسر اول و ثانی بمعنی صمغ است۔

شمایت - شملیز (هندی میتهی)-

شناح - بالفتح خیک یعنی مشک پر باد که زیر شکم داشته بر آب گذاره کنند-

شوات - شوار بالفتح و بضم نیز نام پرندهٔ است از جنس مرغابی و آنرا سرخاب گویند و بعضی بوقلمون را نیز گفته اند-

شوخ - پوست و دست و اعضا که بسبب کار کردن سخت شده و پینه بسته باشد (هندی گتها) شوخگین بر وزن پوستین پینه دار-

شوره - بضم اول خاک شوره و شوره که ازان باروت سازند-

شیر دوشه - ظرفی باشد که دران شیر دوشند-

شیرزنه - چوبی را گویند که بدان ماست را بشورانند و بهم زنند تا مسکه از دوغ جدا شود-

شیرپنه - بر وزن و پینه یعنی شیرپاک که بعربی سعفه گویندش نوعی از جوشش روی و بدن اطفال هکذا فی البرهان و در منتهی الارب سعفه بیماریست که موی را بریزاند (هندی گنج)-

باب الطاء

طباهه - طباهجه و تباهه ای گوشت پخته نرم و نازک-

باب العین

عکه - بفتح و ثانی مشدد و نام مرغی است از جنس کلاغ ازراق و سیاه و سفید می باشد-

باب الغین

غاشگردان - چشم از دیدن جدا ساختن باشد از ناراست رستن-

غد - بالضم مردم و به خایه یعنی شخصی که خصیه اش بزرگ شده باشد-

غراره - بکسر اول جوالی را گویند که مانند دام از ریسمان بافته باشند و پنبه و پشم و کاه و سرگین و مانند آن دران کنند و از جائی بجائی برند-

غرواشه - بالفتح غرواش ست که لیف جولاهگان و کفش دوزان را گویند و آن گیاهی ست که آنرا مانند جاروب بندند که بدان آب و آهار بر جامه که می بافند بپاشند-

غژبرن - بالفتح غژبرنگ ست یعنی گل و لای سیاه که در بن حوضها و ته تالاب و جویها پیدا باشد-

غژم - بالضم بمعنی غژب ست که دانه انگور از خوشه جدا شده و شیر دار و تازه باشد-

غورنگس - نوعی از نگس سرخ بسبزی مائل و بعضی گویند نوعی از زنبور ست که کوچک باشد مانند نگس چشم کبود و سبز رنگ ست-

غوزه - بر وزن موزه گوی نقره را گویند-

غوزهٔ آب - کنایه از حباب ست و آن شیشه مانندی باشد بیشتر بوقت باریدن باران بر روی آب بهم میرسد غوزهای آب جمع-

غوک چوب - دو چوب باشد یکی کوتاه بقدر یک قبضه و دیگری دراز بمقدار سه وجب که اطفال و جوانان بدان بازی کنند و هر دو سر چوب کوتاه تیز شده باشد-

غوکاب - بضم اول و ثانی مجهول بمعنی غوک آبست

و آن کوزهٔ باشد که سر آنرا بچرم گیرند و سوراخی دران چرم کنند و تمغاچیان و راهداران و قماربازان و امثال ایشان سیم و زری که از مردم گیرند دران ریزند۔

غیژان۔ لغزان از غیژیدن بمعنی لغزیدن است۔

غیژیدن۔ با ثانی مجهول بر وزن و معنی خیزیدن بمعنی لغزیدن ست و بچهار دست و پا و زانو نشسته براه رفتن طفلان و مردمان شل باشد۔

غیشه۔ بر وزن و معنی بیشه که جنگل باشد و نیستان نیز۔

غیو۔ بر وزن دیو آواز و صدای بلند و بسیار آگویند۔

باب الفاء

فام۔ بر وزن و معنی دام ست۔

فاناک۔ فا حرفی ست از حروف تهجی و ناک بر وزن خاک لفظی ست که بجهت بیان اتصاف موصوف بصفتی در آخر کلمات می آورند همچو طربناک و غمناک و مانند آن و بمعنی آلوده و آغشته هم آمده و سخن فاناک کنایه از سخنی ست که دران فای بسیار آید۔

فخ۔ مشدد و فخ بالسکون ست یعنی تله و آن آلتی ست که بدان جانور گیرند۔

فدره۔ بفتح اول بوریائی باشد که از برگ خرما بافند و بر تیرهای سقف خانه اندازند و خاک و گل بر بالای آن ریخته بپوشانند۔

فدرنگ۔ بر وزن خدنگ چوبی باشد گنده و ستبر و قوی که در پس در گذارند تا در گشوده نگردد۔

فراخیدن۔ موی بر بدن برخاستن و درشت ایستادن باشد و بمعنی از هم جدا کردن هم ست۔

فرستوک۔ بفتح اول بر وزن و معنی پرستوک که خطاف باشد و آن مرغی ست سیاه رنگ۔

فرغار۔ بر وزن سرشار بمعنی خیسانیده و نیک تر شده و سرشته گردیده و آغشته باشد۔

فرناق۔ خلاجای و طهارت خانه که بالای خانه حجره سازند۔

فروزینه۔ خار و خاشاک که بدان آتش افروزند۔

فرینج۔ بر وزن موینج بمعنی کندن و ستردن موی و پشم باشد خواه از سر و خواه از عضو دیگر۔

فرینجن۔ بمعنی ستگره دار (هندی بیچ) و بدین معنی در برهان فرنج یافته شد۔

فسار۔ بالفتح بمعنی افسار و آن چیزی باشد که از چرم دوزند و بر سر اسپان کنند۔

فسان۔ بالفتح سنگی باشد که کارد و شمشیر بدان تیز کنند۔

فسره۔ بکسر اول و فتح ثانی و ثالث لرزه خواه از سرما باشد خواه از ترس و بیم۔

فسوس۔ بکسر اول با واو مجهول بازی و ظرافت و سخره و لاغ باشد۔

فش۔ بالفتح کاکل اسپ و آنچه از سر و دستار بمقدار یک وجب بطریق طره و علاقه گذارند و بضم اول یال و دم اسپ را گویند۔

فلاته۔ بکسر اول و فتح تا نوعی از حلوا ست که آنرا با شیر گوسپند پزند و در فارسی میده خوانند۔

قفله بفتح اول و ثانی مشدد و غیر مشدد بمعنی آغوز است که شیر اول حیوان نو زاینده باشد هندی پیوسی اما قفله در ترجمهٔ شرح مختلفی چهاپه است و نا فصیح و معنی در محل آن باید دید۔

قنج بفتح اول و سکون ثانی و جیم تازی را گویند یعنی بیماری است که بسبب شگافته شدن پوست تنگ سرین پوستی که بران موی نباشد است روده‌ها در آوند خایه افتاده باشد عربی قیله و فتق۔

قوره بر وزن سوره رنگ سرخ کم رنگ را۔

قیریده ـ فال قیریدن یعنی خراشیدن و پیچ شدن [illegible]

قیریکی تیز تجربه و دانا [illegible]۔

باب القاف

قچقار ـ بضم اول بر وزن کسار گوسپند جنگی را گویند

قلاوز ـ بر وزن [illegible] قلاوز و [illegible] که سر لشکر [illegible] گویند که [illegible] محافظت لشکر بیرون لشکر باشد

[illegible]

[illegible] آنرا [illegible]

[illegible] باشد۔

[illegible]

باب الکاف

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

کاژه بفتح [illegible]

و علامتی را گویند که صیادان در کنار دام از شاخهای درخت سازند و چیزها از آن آویزند تا صید از آن رمیده بطرف دام رو آید و خود در عقب آن پنهان شده دام را بکشند۔

کاژه ـ خانه و منزل و کمین گاه صیاد را گویند۔

کاسموی ـ موی سیاه روباه و موی خوک نر که بدان خرز کنند۔

کالیوه ـ یعنی کالیو که نادان و احمق و سرگشته و دیوانه مزاج و کر باشد یعنی اصم۔

کام لگام ـ جزو لگام را گویند که بوقت کشیدن لگام بکام اسپ میرسد (هندی جیبهی لگام)

کاواک ـ میان خالی و بی مغز را گویند (هندی کهوکهلا)

کبت ـ بالکسر و الفتح و سکون ثانی زنبور عسل را گویند

کپچه ـ چوبی باشد که بدان آرد گندم بریان کرده شده را که با چیزی آغشته کنند بهم زنند و بشورانند (هندی [illegible])

کپی ـ بر وزن [illegible] جانوری سیاه را گویند۔

کپان ـ بر وزن [illegible] قپان است و آن ترازو است که یک پله دارد و بجای پلهٔ دیگر سنگ [illegible] شاهین آن آویزند۔

کپچه ـ بر وزن [illegible] قاشق [illegible]

[illegible] (هندی [illegible])

[illegible] گویند [illegible]

[illegible] باشد۔

کتک ـ بر وزن [illegible] چوبی باشد که گازران [illegible]

ودقاقان جامہ را بدان دقاقی کنند۔

کرپشہ۔ بروزن افشہ کربسہ کہ بمعنی چلپاسہ (ہندی چھپکلی)۔

کرد۔ بالضم قطعہ زمینی را گویند کہ کنارہای آنرا بلند کردہ باشند و درمیان آن سبزی بکارند یا زراعت دیگر کنند۔

کرکرانک۔ استخوان نرم کہ آنرا بعربی غضروف خوانند۔

کرندہ۔ بالضم والفتح لیف جولاہگان کہ بدان آہار بتار جامہ مالند۔

کرہ۔ بفتحتین زنگار مانندی را گویند کہ بر روی نان و میوہ وامثال آن نشیند۔

کرہ۔ بضم اول و فتح مشدد و بچہ اسپ و ستور و خر الاغ را گویند و باغیر مشدد گوئے را گویند کہ باچوگان بازند و بچہ اسپ و خر را نیز گویند۔

کریز۔ بالضم خانۂ کوچک و خانۂ علفی باشد و پر ریختن پرندگان را نیز گویند۔

کرابہ۔ بروزن و معنی کجاوہ۔

کسیل۔ بتحتانی مجہول بمعنی روانہ و رخصت کردن و دفع نمودن ہم است۔

کش۔ بفتح اول سینہ و بغل و تہیگاہ را گویند و زخم و ریشی را نیز گویند کہ بردست و پاے شتر بہم میرسد و ازان پیوستہ زرد آب بیرون می آید۔

کشاورز۔ بفتح اول بمعنی دہقان و برزیگر و زراعت کنندہ باشد۔

کشاورزی۔ برزیگری۔

کشتہ۔ بالکسر شفتالو و آلو و امرود و زرد آلو وجز آنہا کہ دانۂ آنہا را برآوردہ و خشک کردہ باشند۔

کفچلیز۔ بروزن کفگیر جانورے باشد آبی کہ سر و تنۂ او دراز و دمے باریک دارد و گویند بچۂ وزغ است و بعضے گویند کہ نوعے از ماہی باشد کہ آن را سنگ ماہی خوانند۔

کف سنگ۔ مقدار یک مشت کہ بآن دارو شناسند۔

کفشیر۔ و آن دارو ئی باشد مانند نمک کہ طلا و نقرہ و فلزات دیگر را بسبب آن بالحم پیوند کنند و بعضے گویند کہ قلعی و ارزیز است و بدان شکستگی ظروف مس و برنج را لحیم کنند۔

کفک۔ بفتح اول و ثانی بمعنی کف باشد و آن چیزیست غلیظ کہ بر روی آب و شیر و امثال آن می نشیند و از جوش غلیان دیگ بہم میرسد۔

کفلیز۔ بتحتانی مجہول بروزن دہلیز بمعنی کفگیر باشد کہ کفچہ سوراخ دار است۔

کفہ۔ بفتحتین خوشہ ہاے گندم و جوے را گویند کہ در وقت خرمن کوفتن آنہا کوفتہ نشدہ باشد و بعد از پاک کردن آنہا را بکوبند۔

کلاکموش ناپینا۔ کورموش صحرائی و دشتی باشد چہ کلاک دشت و صحرا را گویند و کورموش نوعی از موش باشد بغایت گندہ و بدبوے و کریہ منظر و روزہا بیرون نیاید (ہندی چھچھوندر)۔

کلنج۔ بالفتح باجیم فارسی چرک کہ بدست و پا و اندام نشیند (عربی وسخ)۔

گالو - بضم اول وثانی با مجهول نان بزرگ و
روغنی را گویند۔
گالیدان - بالکسر آلتی است که کشاورز و باغبان
در کوچه و امثال آنرا گویند۔
گماسه - بالفتح کاسه چوبین۔
گمرسار - مرکب است از گمر که بمعنی مطلقه و انسار
که بمعنی سر باشد یعنی سر گمر بود۔
گمیز - بروزن گریز شاش را گویند و بعربی بول خوانند۔
گنانه - بروزن زنانه بمعنی گشته باشد۔
گنجاره - بروزن شماره بمعنی کنجاره است که نخاله
و ثفل کنجد و سرشف که روغن را از آن کشیده باشد
(هندی کھلی)۔
گنبانیدن - بالفتح کشانیدن و پیچانیدن است
گنده - بروزن بنده گوی را گویند که گرد حصار
و قلعه و لشکرگاه کنند و گوی که پر نه زمین
بدر از آکنده باشند۔
گنگاش - بکسر اول وسکون ثانی بروزن و
معنی کنکاج است که صلاح و مشوره بود باشد۔
گنه - بفتح اول وثانی با الف [illegible] است که پیدان
گویند [illegible] گاو [illegible] چیده و [illegible] پیش
خوان [illegible] (هندی [illegible])۔
گوبه - با دال [illegible] چیزیست را گویند که بدان چیزی کوبند
گوشنگ - گاز چوبی است که [illegible] زندان و ان
جامه را گویند یعنی دقاقی کنند۔
گوک - بالضم ثانی با مجهول [illegible]

که خوردن آن خواب آورد۔
گول - بضم اول با ثانی مجهول بمعنی تالاب و آبگیر
بود که در آب گنده ناک۔
گوم - بضم اول گیاهی باشد خوشبوی۔
گوماج - بمعنی کماج و آن نانی است معروف
که بر روی اخگر و زغال پزند۔
گیپست - بفتح اول وسکون ثانی معروف است
که بر ادویش باشد (هندی پیسو)۔
گیمخت - بکسر اول با ثانی مجهول وضم ثالث پوست کفل

باب الکاف الفارسی

گاز - آلتی که بدان طلا و نقره و مس و غیر آن
ببرند و آنرا اخر را هم گفته‌اند۔
گاوچشم - نام سنگی است که از او رشته ابریشمی باشد
و [illegible] باشد [illegible] را گویند که پیر [illegible]
و [illegible] باشد و بعربی عین البقر نامند
گاودوشه - بمعنی گاو دوش است و آن ظرفی
باشد که در آن شیر دوشند۔
گران جان - کنایه از مردم سخت جان و مردم
بیمار و پیر و سال خورده و بیشرم ناک و مردم فقیر و
بیمار و از جان سیر آمده را نیز گویند۔
گربز - بضم اول و ثالث مکار و محیل را گویند و بمعنی
دلیر و زیرک و دانا و بزرگ هم آمده است۔
گردباد - بکسر اول بادی باشد که خاک را بشکل
مناره تا بر آسمان برد۔
گردو چشمک کودک - العجلة التی یدب علیها الصبی۔

گرنج - بفتح اول وکسر ثانی برنج خوردنی -
گروهه - بضم اول با واو مجهول بروزن [illegible] گلوله است مطلقا خواه گلوله ریسمان خواه گلوله توپ و تفنگ و گلوله کمان و گلوله خمیر نان و غیره وامثال آن باشد -
گرنه - بفتح اول زمینی باشد که بیشتر در کنارهای آب و رودخانه روید و آنرا بعربی طرفا خوانند -
گشن - بضم اول و سکون ثانی بمعنی نر باشد که بمقابل ماده است و درخت خرمای نر که بعربی فحل گویند
گشنی - بضم اول و سکون ثانی و ثالث بتحتانی کشیده رفتن جانور نر باشد بر بالای ماده یعنی جفت شدن حیوانات باهم و گشنی درخت خرما و چیزی از درخت خرمای نر بر درخت ماده دادن -
گلخن - بالضم آتش خانه و آتش گاه حمام را گویند
گلغونه - بروزن و معنی گلگونه است که غازه باشد و آن سرخی را گویند که زنان بر روی مالند -
گلوی آسیا - سوراخ وسط آسیا را گویند که دانه ازان راه ریزند تا آس گردد -
گندم پایه - کپیده بروزن کلیچه یعنی ارد سرا گویند که گندم آنرا بریان کرده باشند -
گندنا - کاسنی -
گنگلاج - بالضم شخصی را گویند که در زبانش گرفتگی باشد هندی توتلا -
گوالیدن - نمو کردن و بالیدن نباتات و حیوانات
گوز هندی - بالفتح نارجیل هندی ناریل [illegible]

با اکره وسطا کرده بمعنی الارسه و حاشیه صراح [illegible] بر اثر واقع شده -
گوش ماهی - از جمله حیوانات صدفی را هندی گهونگا آنرا [illegible] یعنی صدف شده آمده -
گوشوار - زیوری که در گوش آویزند عربی قرط
گوه غلطان - گوگاره و گوگال یعنی جانوری که سرگین را گلوله کند و گرداند و غلطان غلطان بسوراخ برد و بعربی خنفسا نیز گویند هندی گبرو
گوی - بروزن روی معنی گوی باشد که گوی گریبان و مطلق گلوله را نیز گویند که گوی تعبیر آن -

باب اللام

لاس - ابریشم فرومایه باشد هندی گودری یعنی انرا ابریشم [illegible]
لاغ - هزل و ظرافت و خوش طبعی باشد -
لانه - خانه زنبور -
لبیشه - بروزن همیشه لیش یعنی لواشه است که بر لب اسپان و خران بیطار گذارند و پیچند و نعل کنند
لخ - بضم اول و سکون ثانی بمعنی لخ و آن علفی باشد که در آب روید و چیزی دراز دارد و ازان حصیر بافند و بر سر آن مانند پشم چیزی شده و دوات و پنبه بهم آرد -
لخشان - از لخشیدن یعنی لغزیدن باشد -
لنج - بالفتح یعنی لب کنده و ستبر باشد -

باب المیم

مادیان - ماده اسپ -

مازه - استخوان میان پشت را گویند و پشت مازه یعنی مازهٔ پشت (هندی ریڑھ)-

ماشوره - با واو مجهول نی ولوله-

ماقه - چوبی را گویند که در پس در نهاده شود تا در کشوده نگردد-

ماکو - دست افزار جولاهگان باشد که بدان جامه بافند

ماله - افزاری که گلکاران بدان کاه گل و گچ و آهک بر دیوار مالند-

ماهیانه - ماهیانه بالفتح ماهی موصوف که آنرا خورشتی که از ماهی سازند-

منه بفتح اول وثانی مشدد کرمی که در پشمینه افتد (عربی بیدوس)

مردم چشم - آنچه در میان سیاهی چشم بود است هندش پتلی گویند-

مرزنگوش - بالفتح بمعنی گوش موش و آن نوعی از ریحان است و بنابر بعضی نوعی از شیوه که رنگ کبودی دارد و برگ آن شبیه بگوش موش

مرگامرگی بالفتح هردو میم با یای مصدری بلای عام و مرگ عام که بعربی طاعون گویند-

مرو سیدن - با واو مجهول عادت کردن بچیزی و رنج بردن در کاری بوقت بی چیزی و مفلسی-

مزمزان خوردن - اندک اندک چشیده خوردن-

مژدگانی یعنی نوید و بشارت و مژده باشد که خبر خوش است-

مشت آب - پایاب کنند مثل آب-

مشک زمین - بیخ گیاهی باشد بغایت خوشبو- هندی موتها-

مغ - بالفتح بمعنی ژرف باشد-

مغندگی بفتحتین و سکون ثالث مصدر مغنده وآن گرهی و گنده را گویند که بر اندام مردم از گوشت مانند گردگان بر می آید و بعضی گره و گندهای کوچک را گفته اند که در میان گوشت و گاهی در زیر پوست باشد اشکال ماهی پیدا شود بعربی غده گویند مرادف آن برآمدن چیزی بصورت آن-

مقل - بالضم بوئی جهودان وآن صمغ درختی است بقدر ... کنند هندی گوگل-

منگیدن بالفتح اول آهسته آهسته در زیر لب سخن گفتن اندروی قهر و غضب نیز از بینی حرف زدن-

موش دندان - چیزیست که در آن نقش و نگار مانند دندان موش باشد-

موز - بالفتح میوه است معروف هندش کیلا گویند

میتین - بر وزن پشمین میل آهنی باشد که بدان سنگ تراشند و شگافند و بکنند-

میزیدن - بیا ثانی مجهول بمعنی شاشیدن و بول کردن باشد-

باب النون

ناخنه - مرضی است از امراض چشم وآن گوشتی باشد که در گوشه چشم بهم میرسد بتدریج تمام چشم را میگیرد

نان جامه - الرجل الذی یخدم بطعام بطنه-

ناو ناوان - ناو بر وزن گاو جوی آب را گویند

بمعنی خرام هم آمده است که رفتاری از روی ناز باشد

وناوان امر ناوانیدن است بمعنی خم کردن وخم دادن

وبانده گردانیدن باشد وناو وناوان رفتن کنایه

از خرامان رفتن است۔

ناویدن بمعنی خرامیدن وبناز رفتن وخم شدن باشد

ناوه۔ دانه گندم وخستهٔ خرما۔

نرسک بفتحتین وسکون ثالث نام غلهٔ است

معروف (هندی مسور)

نرینه سرکودک۔ یعنی موضعی که از تارک سر

کودک می جنبد۔

نره۔ آلت تناسل۔

نشتر۔ بروزن منتر مخفف نیشتر است که آلت فصد

کردن حجام باشد ونشتر کنایه از تاب است۔

نشخوار۔ بالضم باو او معدوله نشخوار بالضم است

یعنی آنچه شتر وگاو وگوسپند وامثال آن خورده باشد

باز از معده به دهن آرند وبخایند وفرو برند هندی جگالی

نشکرده۔ بکسر اول وکاف فارسی افزاری است

صحافان وکفش دوزان وسراجان را که بدان

پوست بُرند وتراشند۔

نغروچ۔ بالضم چوبی باشد که خمیر نان را بدان

پهن سازند (هندی بیلن)

نکاپ۔ بالکسر پیاله که بادام پنجه وسته دوزند و

شکاران بدست کشند جهت برداشتن باز

وشاهین وامثال آن۔

نگنده۔ بروزن فگنده بخیه درزی بر دوخته باشد۔

نوالهٔ باغنده۔ بالکسر یک باغنده که گلولهٔ پنبه

حلاجی کرده باشد۔

نورد بفتحتین وسکون ثالث پیچ وتاب وپیچی که

در چیزی افتد ونام افزاری است جولاهگان را

وآن چوبی باشد مدور وطولانی یعنی استوانی که

هر قدر که از پارچه بافته شود بران چوب پیچند۔

نهالین۔ نوعی از بستر

نیم کاره۔ هر چیز ناتمام را گویند ودوشیدن شیر

نیم کاره کنایه از دوشیدن بعضی شیر وباقی داشتن

یعنی در پستان باشد۔

باب الواو

وادیج۔ بروزن ومعنی بادیج چوب چندی را

گویند که تاک انگور را بالای آن اندازند (هندی چپان)

وتیج۔ بروزن تدریج پرندهٔ است شبیه به تیهو

لیکن از تیهو کوچکتر است۔

ورکاک۔ بروزن افلاک مرغی است درنده

وآن را شیرگنجشک خوانند وبعضی گویند مرغ

مردار خوار است۔

باب الهاء

هزارخانه۔ چیزی است که بآن شکنبهٔ گوسپند باشد

وشکنبه را نیز گویند۔

هرچنه۔ بروزن ومعنی خرچنه که نفقه عیال یعنی

روزینه که جهت زنان وفرزند مقرر کرده باشند

هکه۔ بضم اول وفتح ثانی مشدد جستن نکاو فواق

باشد (هندی هچکی)

همارہ - مخفف همواره همیشه و دایم -

باب الیاء

یارہ - دست برنجن (هندی کنگن)

یازیدن - بروزن و معنی بالیدن ست که نمو کردن باشد و بمعنی قصد و آهنگ و بلند شدن هم هست -

یپخچه - تگرگ (هندی اولا)

یخنی - بفتح اول و سکون ثانی بمعنی پخته باشد و بمعنی ذخیره هم آمده است و آن هر چیزے باشد از مال و زر و اسباب و غله و حبوبات و غیرها که آنرا نگاه دارند تا بوقت حاجت بکار آید -

یرا - بفتح اول چین و شکنجے را گویند که در اندام آدمی و چیزهاے دیگر هم رسد -

یرلغ - بفتح اول اسپی را گویند که از بسیاری سواری قابلیت آن پیدا کرده باشد که بر وسوار شده از جائے بجائے ایلغار کنند یعنی بزودی بروند -

یزہ - بروزن گزگیاهے باشد پرخار که باطراف خانه و جایگاهی نهند که مردم و جانور نتوانند آمد -

یوت - بالضم مرگ عام ستوران را گویند همچنانکه مرگ عام مردمان را وبا خوانند -

یوز - بالضم حیوانی ست شکاری کوچک تر از پلنگ (هندی چیتا)

یوغ - بالضم اول با واو مجهول چوبے باشد که بر گردن گاو زراعت و گاو گردون گزارند -

خاتمة الطبع

صحاح جواهر بیان جمعی و یکه دریکتای قاموس اسم سامیش تاج اسامی ارباب فرهنگ است و مفتاح کنز اسرار نعت حبیب وی صلی الله علیه وآله وسلم که ره گم کردگان ظلمت آباد غوایت به چراغ هدایتش ره یاب راستی آهنگ بستر برای رزین محققان لغت آشنا و صاحبان خبرت و ذکا در پرده مباد که علم لغت عموماً فی حد ذاته تشنگان سفائن علوم است و نقلا و خزائن فنون که غالباً ارباب تحقیق را بدان احتیاج و اصحاب درک و تدقیق و فقاهت را بوی محتاج فمن اجل ذلک کتاب مستطاب المخاطب مسمی به صراح مع ضمیمه و فرهنگ معروف بنام قراح که کتابیست متداول الایام و در بند لغت عرب مقبول کافه علما است قوام سابقا بفرمائش مطبع هذا و مطابع دیگر هند طبع شده گل سرسبد چمنستان دیار و اشتهار و فرق قبول را طره دستار شده بود الحال طالبان طرز نوے افزوده باد که اکنون نسخ خان [illegible] بقصد یکتاب موجوده اندازی بایسته بکار داشته اند که هر صفحه را و بخشش کرده هر لغت را بقلم جلی [illegible] تا جویندگان را در یافتن لغت آسانی رو نماید [illegible] شکر باری [illegible] همه که کتاب مذکور الصفات [illegible] دل [illegible] در مطبع عالم [illegible] نولکشور [illegible]

[illegible]

غلطنامہ صراح جلد ثانی مع قراح

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲	۹	تناطع	تعاطع
۸	۱۱	تمار	قمار
۹	۱۵	قاع	قاد
۱۱	۴	تصرفات	تصرف
۱۲	۶	دراهه	درهام
〃	۲۱	مدعدة	مدعدعه
۱۳	۹	درویش	درویشی
〃	۱۴	رماد احد	رماد الله
〃	〃	ماهی	ماهیی
۱۴	۵	علیه	الیه
۱۵	〃	جو	چون
۱۶	۲۵	مالک	بن مالک
۲۰	۱	عدد	عدد شدن
〃	۲۶	سبح	سبیح
۲۱	۱	سرهانٌ	سرهان
〃	۸	الراع	الراء
۲۲	۱۶	تعالی	تعالی واسمع غیر مسمع الی سمعت قوله تعالی
〃	۲۵	لوجه	لوجهه
۲۶	۱۷	ذرهی	صرهی
۲۸	۱۰	دالرقیق	اوالرقیق
۲۹	۲۰	سرنرد	سترد
۳۰	۱	الشی	الشی بالکسر

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۰	۷	لرجل	الرجل
۳۳	۱۲	صفر	اصفر
۳۴	۲۰	الاصلام	الاسلام
۳۵	۱	دست	دست او
۳۶	۶	کسی	کسی را
۳۷	۱۳	را بازداشتن	باز مانده
۳۸	۸	بیت	بنشین
〃	۱۳	بزرگ	برگ
۳۹	۱۹	ان	کلان
۴۱	۲۲	عاد	عاد
۴۲	۱۷	انقاع	القباع
۴۳	۸	دراز	دراز از
۴۴	〃	متقابله	مقاتله
〃	۲۵	ملح - بلح	ملح - بلح
۴۶	۱۳	یمنع	ان یمنع
〃	۱۴	انقاع	انقع
۴۷	۸	التقوع	التهوع
۵۳	۲۳	تلقیب	تثقیب
۵۵	۶	الد	الدم
۶۶	۱۳	شخاف	جخاف
۶۷	۱۵	خرفة	خرفت
〃	〃	پیدا	چیدا
۷۷	۱۸	گذشت	برگذشت

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۷۶	۲۵	فریق	فویق
۷۷	۳	(مع ک اف ۲)	(مع ف اک ۲)
۷۹	۲۳	الماء	الحاز
۸۶	۵	قرار	قرأ
۸۷	۲۱	الزروع	الزرع
۸۸	۱۳	تزبینہ	تزبینیہ
۹۱	۶	بقبیل	بقبیل
۹۳	۹	طوفۃ	طفنۃ
۹۶	۱۰	راد	ردا
۹۷	〃	طعام	طعام برا
۹۹	۱۴	القاف	القاوف
۱۰۰	۳	پوشیدہ	بوسیدہ
۱۰۱	۲۴	ناقت	ناقۃ
۱۰۴	۲۳	وزدان	وزدان باشد
۱۰۷	۱۵	یلزح	یلزخ
۱۰۹	۲	ہار	اسے
۱۱۰	۱	یلا	یلا
〃	۲۲	تعرف	لاتعرف
۱۱۱	۴	بالیمین	الیمن
۱۱۲	۲	افعل	افعل
۱۱۳	۶	ابزیق	ابیرق
۱۱۴	۷	تن	لاتامن
۱۱۷	〃	ہزبۃ	ہدبۃ
〃	۱۴	الی	الا

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۱۷	۲۳	حاذق	حازق
۱۱۸	۷	حقیقت	حقیقۃ
〃	۱۲	مجازیہ	مجازہ
۱۱۹	۱۹	گراد	گردا
〃	۲۲	التقلب	تثعلب
۱۲۰	۹	حیا	ازحیا
۱۲۱	۲۲	فنقیقی	خنقیق
〃	۲۵	سلعۃ	بلحضۃ
۱۲۵	〃	ارباق	دارباق
۱۲۷	۲۱	اروق	ارواق
۱۳۲	۱۰	ششنفہ	شفشع
۱۳۵	۲۵	شاقۃ	سلقۃ بفتحتین کہ شلقاء بالکسر و شلقۃ بالکسر
۱۳۶	۱۲	صدوقاتہن	صدقاتہن
۱۳۷	۲۲	گندہ	گندہ
۱۳۸	۱۳	التیم	التیمم
۱۳۹	۲۵	یقال	لایقال
۱۴۲	۱۰	سالمۃ	صلمۃ
〃	۱۴	عرق بضمتین ج عراقین	عراقین
۱۴۳	۱۰	عقلک	حاقک
۱۴۴	۱	اعلقۃ	حلقۃ
〃	〃	فی	فی الحدیث
۱۴۶	۳	چیغ	چیرغ
۱۴۸	۱۳	الراجز	الراجز (عم)

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۵۱	۲۳	بالسین	وبالسلین	۱۷۹	۱۹	وذلک	ذلک
۱۵۲	۱۴	تقاقۃ	تقلقۃ	۱۸۱	۵	شهر	وشهر
〃	〃	تکاک	تکاکک	〃	۱۵	یصلیا	یصلحها
〃	۲۱	تملق	تملق	۱۸۲	۱۸	صارت	سارت
۱۵۳	۶	لاخت	اخت	۱۸۳	۱	واصول	اصول
۱۵۷	۱۷	والقا	القا	〃	۷	لذوا	لذو
۱۵۸	۱۱	اذا	اذ	〃	۱۹	اکلتہ	واکلتہ
۱۵۹	۳	لیر	سیر	〃	۲۰	ازوضے	ازوسے
۱۶۰	۲	ماہ	مادہ	〃	۲۳	الاکالا	اکالاً
〃	۹	مارُ	ماُ	۱۸۴	۹	کذاکذا	کذاوکذا
〃	۱۳	افتعل	من افتعل	۱۸۵	۱۹	کان	کانوا
〃	۲۴	سک	ومعفک	۱۸۷	۱۰	بعالی	وبعالی
۱۶۱	۱۸	ان	وان	〃	۲۰	یقال	ویقال
۱۶۳	۲	گولا	گولہ	۱۸۸	۲۳	اہل التی	باہل
〃	۱۵	وری	ازری	۱۹۰	۳	ف	ف۱)
۱۷۰	۳	للقتۃ	اللقتۃ	〃	۴	یصرع	یصرع بہ
۱۷۱	۲۴	فراغ	فراخ	〃	۵	سیخا	سیخابند
۱۷۳	۲۱	بالسوۃ	بالسوط	۱۹۱	۲	الثعلب	الثعالب
۱۷۵	۸	مذا	مذکرا	〃	۱۳	وپشم	پشم
〃	۱۴	والعجم	والعجم والعجم	〃	۱۵	ف و	ف۲)
۱۷۶	۱۸	مهان	ہمان	۱۹۲	۱۰	فصیل	فسیل
۱۷۷	۷	الواہ	والواہ	۱۹۴	۲	جاؤ	جاؤا
〃	۱۷	تعاک	تکالک	۱۹۵	۷	یتجلل	یتجلجل
۱۷۸	۶	عبادک	عبادت	〃	۹	یجمد	ان یجمد

غلطنامه سراج جلد ثانی [illegible]

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۹۵	۱۱	کشتان	وکشتان
۱۹۶	۳	جیل	بال
〃	۵	شاپکچه	شالاکچه
۱۹۷	۲۵	[illegible]	[illegible]
۱۹۸	۱	[illegible]	[illegible]
〃	۱۰	صیبا	پیبا
۱۹۹	۶	بیثرن	بیثین
〃	۱۹	کستره	کشره
۲۰۰	۱۴	سوکنده	سوگند
〃	۲۲	بهارالاناشت	بهاالاناشت
۲۰۱	۱۰	وحیط وعائد	حیطا عائد
〃	۱۸	معمد	معمدا
〃	۱۹	اولا	ولا
۲۰۵	۱۵	کرنه	کرانه
۲۰۶	۶	تحفیل	تحبیل
۲۱۱	۱	فرواج	فرج
〃	〃	[illegible]	[illegible]
〃	۲۱	دوشنه	دوشانه
〃	۲۵	المتکشر	الکاشر
۲۱۲	۱۰	نبعدت	عطعت
۲۱۳	۱۶	بکبسر	بکبسرگشاده
۲۱۵	۱۴	قوقیب	قوقیبتها
۲۲۱	۲۵	وسب	قوسب
۲۲۲	۱۶	کرگس	بکرگس

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۲۵	۱۸	الحکم	الحکم
۲۲۶	۱۴	وتیال	تیالها
〃	۱۹	شمیل	شمیل
۲۲۷	۳	دمل	قدل
۲۳۰	۱۲	شلاشت	شعطلت
〃	۲۳	بعاست	بعاطست
۲۳۱	۲۳	دراز	بچن دراز
۲۳۲	۱۲	بجول نیک	بجول
۲۳۳	۲۱	گشتی	کرشتی
۲۳۴	۲۱	والجمع عشال والی درج عشال	والجمع
۲۳۵	۶	رجل	الرجل
〃	۲۲	بکاربست	بچیزبست
۲۳۸	۳	التی	ایضاً التی
۲۳۹	۲	الضباح	الضباع
۲۴۱	۹	الثانی	والثانی
۲۴۴	۱۴	چیزبست	ازچیزبست
۲۴۷	۳	امرأة	وامرأة
〃	۲۰	بکسریا	بکسرها
۲۴۸	۱۹	بالادرون	بالادون
۲۴۹	〃	قول	قال
۲۵۶	۳	شغل	مشغل
〃	۱۵	وبرداشتن	دومیرداشتن
۲۵۸	۳	خبرا	خبرها وخبره

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۵۷	۲۲	نقل	لانقل
۲۵۸	۲۳	مصدہ	مصدہ
۲۵۹	۱۵	زدن	شدن
۲۶۰	۵	وادہ	دادہ
۲۶۱	۵	ا	دا
〃	۱۰	وتخلل بالسکون	تخلل بالسکون و
〃	۲۵	الی	الا
۲۶۲	۲	الاکثر	الاکسر
〃	۱۱	رو	— و
۲۶۳	۸	ناثلہ	نائلہ
〃	۱۷	یکثر	یہمز
〃	۱۸	ناجیلۃ	نارجیلۃ
۲۶۴	۱	المقرف	للظرف
〃	۱۴	استربلیت	استوبلیت
〃	۱۸	واخذناہ	فاخذناہ
۲۶۴	۱۹	رتبیل	وبیل
۲۶۶	۶	ہذ	ہذا
۲۶۸	۹	نہل	عن ابلیۃ کذا ماد لنو ویکو ولا یقال ہلناہ نہلً
۲۷۰	۲۲	وادن	دیدن
۲۷۵	۳	مسام	پیسام
〃	۱۵	وتیوہم	تیوہم
〃	۲۰	ریطل	الریطل
۲۷۶	۲	امر	[illegible]

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۷۶	۶	القیا	القوا
〃	۱۴	النظر	فی النظر
〃	۲۱	الشعرا	الشعراء
۲۷۷	۱۷	سریج	سیر
۲۷۹	۷	الارقم	الارقم
۲۸۰	۱۶	وبطن	وودبطن
۲۸۲	۳۳	جیم	جیوم
۲۸۴	۱۹	الصبین	الطبیین
۲۸۵	۳	رفی	وفی
〃	〃	بالصرم	بالصوم
۲۸۶	۲۲	ونبہ وپیہ	ونبہ
۲۸۹	۳	سرمج احد لہ من نقطہ	مین نقطہ
۲۹۳	۲	اداہم	اوہاہم
〃	۷	وبزرگ	بزرگ
〃	۲۲	شمرہ	درخت شمرہ
۲۹۶	۱۸	قوما	قوم
۲۹۷	۲۵	حستین	نخستین
۲۹۸	۱۰	کردن	وکتابہ کردن
〃	۲۴	عنہالی	عنہا فی
۲۹۹	۲۳	اخیہا	اخیہا
۳۰۰	۵	کذا	کذا
〃	۲۴	اکثرہتہ	اکثرہتہ
۳۰۵	۱۱	اذ	[illegible]
〃	۱۴	شہر	[illegible]

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۰۶	۴	تو قطع	اتو قطع
〃	۵	بوشت	سوشت
〃	۲۳	الوزدة	الوردة
〃	۲۵	تیرا	تیرای
۳۰۸	۱۸	قومین	قول
۳۱۰	۱۰	ورجعل	رجعل
۳۱۳	۲۱	بجزوه	یقال جزوه
۳۱۰	۲۳	جار	جارنا
〃	۲۵	ناشیعہ	شیعت
۳۱۷	۲	[illegible]	[illegible]
۳۱۸	۱۰	حواثال	حوا شاثال
۳۲۰	۱۵	[illegible]	[illegible]
۳۲۲	۳۳	قوله تعالی	قوله تعالی لا تستغفر [illegible]
۳۲۸	۳	صلیہ	الیہ
〃	۸	قوله	قوا
〃	〃	ورذا	وردذا
〃	۱۰	کلال	الکلا
۳۳۰	۲۰	کمتہ	کمتہ
۳۳۵	۲۱	اتم علیہ	اتم علیہم
۳۳۴	۱۰	الشریج	الشریح
۳۳۶	۹	شمست	شممت الیاسمین
۳۳۸	۲	آتشامہ	آتشانہ
۳۴۰	۵	فرشا	فرشته

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۴۹	۱۵	لمّا	ولمّا
۳۵۰	۲	رغشت	ورغشت
۳۵۲	۲۳	ازجستہ	ازین جستہ
۳۵۳	۶	تکرار وتذکار	تکرار
〃	۶	شدان	شدهم
۳۵۴	۱۹	ذکرب	ذکرفی سب
۳۵۵	۵	فند اک ۲	کسد افت ۲
〃	۱۸	نشاک ۲	کسد احثه ۲
۳۵۶	۱۸	گیاه	[illegible]
۳۵۷	〃	[illegible]	[illegible]
۳۵۸	〃	[illegible]	[illegible]
〃	۲۳	اما	[illegible]
۳۶۱	۱	[illegible]	[illegible]
۳۶۲	۶	[illegible]	[illegible]
۳۶۶	۱۹	اصابا	احبار
〃	۲۳	[illegible]	[illegible]
۳۶۷	۱۰	بہ آخر	باخر
۳۶۸	〃	بآسانی	بلسانی
۳۸۰	۲۵	اوله	اوله
۳۸۳	۲۱	(ع ک اف ۲)	(ع ف اک ۲)
۳۸۴	۱۲	لم یشرب	لم یشرب
۳۸۶	۱۹	حریم	درهم
۳۹۲	۱۶	المراب	التراب
۳۹[illegible]	۱۵	آدقی	الآقی

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۹۵	۵	دوشیزہ	دوشستہ	۴۴۹	۵	بالجیزا	بالجیزہ
۳۹۷	۱	اقبلہا	بالکسر واقبلہا	۴۵۱	۸	حسیم	غریم
〃	۸	او	راو	۴۵۲	۳	عمر	ثمہ
۳۹۸	۵	کمان و	کمان بہ	〃	۱۱	دہیاء	دودہیا
۳۹۹	۲	فہو	فہی	۴۵۴	۸	پژمردن	بالضم پژمردن
〃	۱۶	اذ	اذا	۴۵۶	۱۵	والکسر	والقصر
۴۰۵	۱	سار	سال	۴۶۲	۵	[illegible]	[illegible]
۴۱۰	۱۱	سکریا	سکریا	۴۶۳	۱۱	[illegible]	[illegible]
۴۱۲	۳	[illegible]	[illegible]	〃	۱۵	[illegible]	[illegible]
۴۱۹	۳	ای	[illegible]	۴۶۶	۱	[illegible]	[illegible]
۴۲۱	۱۴	[illegible]	[illegible]	〃	۳	سفروا	سفروا
۴۲۴	۳	[illegible]	[illegible]	۴۶۷	۲۴	لاحوص	الاحوص
۴۲۶	۱۳	والتشدید	والشد	〃	۱۵	جخدم	جہذم
۴۲۸	۱۰	بلقری	بقدری	۴۶۸	۱۶	الذا	لذا
۴۳۳	۱۰ و ۱۱	... اشتا وکلما یقال لہ ابین ... اشتاء	... اشتاء	〃	۱۹	فاستغروا	فاستغنی
				〃	۲۵	ستدلی	استولی
〃	۲۵	کلکشر	کلکشرق	۴۷۷	۱۶	قدم	قدیم
۴۳۵	۳	تجشوا	تجاشوا	۴۸۰	〃	مفسدہ	مفسد
〃	۱۴	اجی	اجیجی	۴۸۲	۱	بزاا	بجزاز
〃	۱۹	قیامہ	قیاما	〃	۲۳	ص ۲	ص ۲ و
۴۳۶	۶	جازی	جاذی	۴۸۴	۱	عصوۃ	عصفوتہ
۴۴۲	۱	غلت	فلت	۴۸۸	۱۱	استوی	استغوی
۴۴۸	۳	محلت	امحلت	۴۹۰	۹	جازت	جاوزت
〃	۴	بعد	بعدما	۴۹۱	۴	طاق	طلق

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۴۹۰	۱۲	قشقشلمن	قشقشا لمن
۴۹۵	۳	سسک	سنگ
〃	۲۵	قاشا	قاشز
۴۹۹	۱۷	قوبا	قوا
۵۰۱	۵	[illegible]	[illegible]
۵۰۲	۳	تقبح	لا تقبح
〃	۵	بولا العشه	بولا العشه
〃	۶	[illegible]	[illegible]
۵۰۳	۱۴	له	لمه
۵۰۴	۱۵	تخیلته	تخیلاته
۵۱۱	۱۰	جاوبا	جاووا
۵۱۲	۱۲	نجبوة	نجبوته
〃	۱۳	هم	ایاهم
〃	۲۴	قلاف	قلاق
۵۱۳	۱۲	اشبها	اشبهها
〃	۳۰	فلاق	فلاق [illegible]
〃	۲۵	قاالیو	قاالوا
۵۱۵	۲۱	اقلاهم	قلاهم
〃	۲۲	استغنی	استغنی
〃	〃	اتقنی	اتقنی
۵۱۷	۱	دنجواته	نجواته
〃	۱۶	نعمت	نمیت

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۵۱۰	۱	من نهاکرمن	من جملونه آمده
۵۱۹	۱	خیاسته	جمله
۵۲۱	۳	خشفشت	[illegible]
〃	۱۵	وخید	ووخید
۵۲۲	۶	حرونه	هرونه
۵۲۵	۶	پاووا	پیده
〃	۱۲	قسم	قسمیم
۵۲۶	۵	ما	ساده
〃	۷	دالواذا	لواذا
۵۳۰	۵	حروفه	حرفین
〃	۷	حرفین	حروفه
۵۳۲	۱۲	اذا	اذ
۵۳۵	۱۰	پاپیدا	پاپدید
〃	۱۱	قبل	اقبل
		قد تمّ	
۵۳۸	۲۲	نروانی	دم زدن
۵۴۱	۲	شخصی	شخص را
۵۴۵	۲۳	آنان	ازان
۵۴۹	۶	نیپاری	نیپاری
۵۵۵	۲	چلپاسه	چلپاسه باشد

[illegible]

شرح نصاب الصبیان - بہت مستند شرح ہے منشور شرح
لغت بیاضی شارح مولوی کریم الدین دشت بیاضی -
کشف اللغات - دو جلد میں -
۱ جلد - الف ہمزہ سے طائے حطی تک -
۲ جلد - ظائے حطی سے یائے مثناۃ تحتیہ تک
مصنفہ مولوی عبد الرحیم بن احمد سور
غیاث اللغات - مع تذکرہ مصنفہ مولوی غیاث الدین
چراغ ہدایت - مصنفہ سراج الدین علی خان آرزو -
باستانہ طبع ہو کالم وار ہر لغت سر سطر سے آغاز ہو -
برہان قاطع مع تتمہ - لغات و مصطلحات فارسی
بڑی مستند کتاب ہے مصنفہ مولوی محمد حسین دو جلد
جلد اول - ہمزہ سے زائے فارسی تک -
جلد دوم - سین مہملہ سے یائے مثناۃ
تک -
برہان قاطع - بطرز جدید کہ ہر لغت آغاز سطر سے ہو
ہے - لغات و مصطلحات فارسیہ میں ایک بے بہا کتاب کی
کتاب ہے جسکو برعایت ترتیب حروف تہجی بعنوان
قاطع مولوی ہادی علی نے بکمال شفقت اصل مسودہ
مصنف سے لفظ بلفظ مطابق کیا بہت عمدہ ہے
قاموس [illegible] لغات و اصطلاحات [illegible]
نادر [illegible] کی کتاب ہے جسکی سات جلد میں جلد اول
لغات و مصطلحات کا بیان ہو بترتیب حروف
اور ہر لغت آغاز سطر سے بقلم ممتاز ہو کہ ناظرین
لغت کو بہت آسانی ہو [illegible] جلد [illegible] الفاظی
[illegible] ہے جلد [illegible] اشلہ کا بیان

اگر کوئی صفت فروگذاشت نہیں ہوئی ہے یہ کتاب بعہد
شاہی عہد دولت ابو المظفر غازی الدین حیدر شاہ غازی کے بصرف
خزانہ بیشمار باہتمام و ترتیب مولوی قبول محمد صاحب تہمی
فی الحال بنظر خواہش خریداران بطرز پسندیدہ سات جلد
یکجائی ہوکر بہت طبع ہوئی -
فرہنگ گلستان - لغات عربی و فارسی گلستان کے
ردیف وار باتشریح اور انکے معانی کا بیان ہے مصنفہ مولوی
عبد اللہ صاحب -
فرہنگ جہانگیری - مولفہ جمال الدین حسین انجو ملقب
بعضد الدولہ دو جلد -
۱ جلد - باب ہمزہ سے طا تک -
۲ جلد - باب کاف فارسی سے تا یائے تحتانی -
فرہنگ سکندر نامہ - جسمیں لغات و محاورات منضبطہ
سکندر نامہ ردیف وار ہیں یہ فرہنگ بہ اعلی ترتیب کاشف
مطالب سکندر نامہ ہے مولفہ سید ابن حسن ملازم مطبع -
لطائف اللغات - فرہنگ لغات و مصطلحات خاص
مثنوی مولانا روم مصنفہ مولوی عبد اللطیف -

کتب لغت مختص بمفردات طب اردو

مخزن الادویہ - اردو جسمیں ہر ایک دوا کی بابت
طبیعت [illegible] مصلح - بدل - قدر شربت - افعال - و
خواص بکمال بسط و شرح سے لکھے ہیں مع رسالہ تعداد ادویہ
ترجمہ حکیم محمد کریم دو جلد میں -
مجموعہ میزان الادویہ - الفاظ الادویہ - فرہنگ نفیس
مخزن الادویہ - مجموعہ تین کتاب کا علی الترتیب تصنیف
حکیم نور الدین شیرازی و حکیم [illegible] و حکیم احمد علی [illegible]

فہرست کتب

مخزن المطلب - مؤلفہ حکیم مہتاب رائے جلد اول میں نام دواؤں کے مفرد و مسلح کا بیان ہے۔

مقالات احسانی - مفردات کا بیان مصنفہ حکیم احسان علی وکیل۔

کتب لغت غیر مختص

تنقیح اللغات - مؤلفہ سید ضامن علی متخلص بہ جلال

امان اللغات - مصادر عربی کے مشتقات کا بیان مؤلفہ مولوی محمد امان الحق مدرس۔

کریم اللغات - کلان حاوی الفاظ لغت عربی و فارسی بہ بیان معنی اردو مصنفہ مولوی کریم الدین ڈپٹی انسپکٹر مدارس پنجاب

ایضاً خورد۔

نفائس اللغات - کلان لغت عربی و فارسی جسکے معانی کا اردو میں بیان ہے مؤلفہ مولوی اوحد الدین بلگرامی۔

ایضاً خورد۔

لغات سروری - عربی فارسی الفاظ کا اردو میں ترجمہ مؤلفہ مفتی غلام سرور لاہوری

خیابان گلشن - نصاب لغت بزبان اردو و فارسی کا مؤلفہ مولوی محمد علی۔

اربع عناصر - اس میں جلد اول کے چار خانے ہیں خانہ اول لغت اردو خانہ دوم لغت فارسی خانہ سوم لغت عربی خط نسخ میں خانہ چہارم لغت انگریزی انگریزی خط میں مؤلفہ مولوی محمد ناصر علی - کتاب نادر العجائب ترتیب [illegible] مثل لغات [illegible] جدا جدا ایک جگہ ہیں اور نام اہل قرابت اور رشتہ داروں کا جو جو رشتہ ہے الگ الگ ہیں وعلی ہذا حیثیت حیوان نباتات میں [illegible] حلال ہیں وہ یکجا اسی طرح حیوانات چرند و پرند [illegible] غرض ہر لغت اپنے مناسبات کے ساتھ مذکور ہیں یہ طریق فائدہ مندی کا ہے - ایسی کتاب اردو صورت خاص سے کہ لغت اردو و فارسی خط نستعلیق میں ہو اور لغت عربی معرب خط نسخ میں اور لغت انگریزی خط انگریزی میں [illegible] چھاپا [illegible] چھپے ہیں [illegible] سرخ رنگ [illegible] اور جلد اول [illegible] اور خطوط [illegible] چھاپہ [illegible]

فرہنگ مفتاح الصبیان - [illegible]

[illegible] مفتاح الصبیان [illegible]

[illegible] مصنفہ منشی [illegible] مطبع [illegible] آباد

تیسیر الفرقان بتحقیق لغات القرآن - [illegible] لغات قرآن ہیں اب قرآن کے معنی سمجھنا اسکے ذریعہ سے بہت سہل ہو گئے مصنفہ [illegible] صاحب۔

تنبیہ [illegible] سید [illegible] گلشن فیض لغات کی تحقیقات [illegible] کلام [illegible] اردو حکیم ضامن علی متخلص جلال۔

لغات ناصری - بہت [illegible] نسخہ ہے جلد اول اس میں جسقدر لغات عربی فارسی کے [illegible] اول [illegible] فارسی کے ہیں انکی ترتیب حروف تہجی